เล่มที่ 3

รายงาน
การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2
MCU Nan Congress II

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค THAILAND 4.0

Research and Innovation for Sustainable Mental and Social Development in Thailand 4.0 Era

สำนักงาน ป.ป.ช.

เล่มที่ 3

รายงาน
การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2
MCU Nan Congress II

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจ และสังคมอย่างยั่งยืนในยุค THAILAND 4.0

Research and Innovation for Sustainable Mental and Social Development in Thailand 4.0 Era

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 MCU Nan Congress II
Research and Innovation for Sustainable Mental and Social Development in Thailand 4.0 Era
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ที่ปรึกษา

พระราชวรเมธี,รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
พระราชคุณาภรณ์	เจ้าคณะจังหวัดน่าน
พระราชศาสนาภิบาล	รองเจ้าคณะจังหวัดน่าน
พระสุนทรมุนี	ประธานคณะกรรมการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
ว่าที่ร้อยตรีสมเดช อภิชยกุล	ที่ปรึกษาวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

คณะบรรณาธิการ

พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร.	ประธานคณะกรรมการ
พระราชวรมุนี,ดร.	รองประธานคณะบรรณาธิการ
รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองประธานคณะบรรณาธิการ
พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ,รศ.ดร.	รองประธานคณะบรรณาธิการ
พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร.	คณะบรรณาธิการ
พระครูโสภณปริยัติสุธี, รศ.ดร.	คณะบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	คณะบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์	คณะบรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน	คณะบรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสัจธรรม	คณะบรรณาธิการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด	คณะบรรณาธิการ
พระชยานันทมุนี,ผศ.ดร.	กรรมการและเลขานุการ
พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ,ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.ชำนาญ เกิดช่อ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์เชษฐ์ นิมมาทพัฒน์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

แบบปก-รูปเล่ม : นายศุภกริช เขื่อนเพชร
พิมพ์เมื่อ : กันยายน 2561
จัดพิมพ์ในงาน : การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้ง 2
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ประจำปี 2561

ถ้อยแถลง

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ จัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II เรื่อง การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand ๔.๐ (Research and Innovation for Sustainable Mental and Social Development in Thailand ๔.๐ Era) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการสู่สังคม และเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านบทความทางวิชาการและงานวิจัยในการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยอนุวัตตามปรัชญาของมหาวิทยาลัยและนโยบายรัฐบาล ที่ให้ความสำคัญต่อการวิจัย การพัฒนาต่อยอด และการสร้างนวัตกรรมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขและพัฒนาประเทศให้ยั่งยืน

นักวิทยาศาสตร์ยุคใหม่เริ่มหันมาศึกษาภูมิปัญญาตะวันออก โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ทำให้รู้พุทธธรรมบางแง่มุมอยู่บ้าง เช่น เมื่อพระพุทธศาสนาแสดงไว้ว่า “สังขารทั้งปวงเพราะไม่เที่ยง (อนิจจะ) จึงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ (ทุกข์) เพราะอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ จึงหาตัวตนที่แท้จริงไม่ได้ (อนัตตา) ไม่มีอะไรเป็นหน่วยอิสระซึ่งคงที่ ไม่มีอะไรคงตัว ไม่มีอะไรเป็นตัว มีแต่กระแสธรรมไหลไปสืบเนื่องสัมพันธ์กันไป เป็นปัจจัยแก่กันและกัน มีอยู่โดยความสัมพันธ์กัน มีอยู่ด้วยอาศัยปัจจัย ไม่มีความคงที่อยู่อย่างเดิม ไม่มีอยู่โดยตัวมันเอง ไม่มีตัวตนที่แท้จริง”

นักฟิสิกส์ยุคใหม่จึงแสดงทรรศนะสะท้อนความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ในโลกว่า “อนุภาคพื้นฐานไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แบบอิสระแยกจากกันได้ โดยเนื้อแท้ อนุภาคนั้นเป็นชุดแห่ง ความสัมพันธ์ที่แผ่ออกไปยังสิ่งอื่นๆ อนุภาคพื้นฐานไม่ใช่สิ่งที่มี” เวอร์เนอร์ ไฮเซนเบิร์ก กล่าวว่า “โลกนี้ปรากฏเป็นชิ้นส่วนเหตุการณ์ที่ซับซ้อนโยงใยเข้าหากัน ทดแทนกัน ทับซ้อนกันหรือรวมตัวกันจนมีผลออกมาเป็นการถักทอขององค์รวม”

นักฟิสิกส์ยุคใหม่เห็นตรงกันว่า ความสมดุลของโลกเป็นผลจากความสัมพันธ์อย่างลงตัวระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิต ทุกสิ่งมีระบบควบคุมการดำรงอยู่ร่วมกันที่เป็นเอกภาพ โลกคือองคาพยพที่มีชีวิต เป็นอาณาจักรแห่งความร่วมมือระหว่างพืช สัตว์ แบคทีเรีย ซึ่งดำรงอยู่ร่วมกันในลักษณะพันธมิตรประสานกิจกรรมระหว่างกัน เพื่อความอยู่รอดของส่วนรวมทั้งหมด วิธีการนำตถาคตโพธิญาณและข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ไปใช้โดยการบูรณาการ คือเติมเต็มให้แก่กันและกัน

วิธีที่ ๑ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักการทางวิทยาศาสตร์ไปอธิบายเสริมกันและกันให้เป็นที่เข้าใจง่ายขึ้น เช่น กรณีพระพุทธเจ้าทรงแสดงโลกทัศน์ที่เป็นสัมมาทิฏฐิและมิจฉาทิฏฐิว่า

โลกนี้โดยมากอาศัยส่วนสุดโต่ง ๒ ข้าง คือ ความมี (อัตถิตา) และความไม่มี(นัตถิตา) เมื่อบุคคลเห็นเหตุเกิดแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความไม่มี (นัตถิตา) ในโลกก็ไม่มี เมื่อบุคคลเห็นความดับแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความมี

(อัตถิตา) ในโลกก็ไม่มี ข้อที่ว่า 'สิ่งทั้งปวงมีอยู่' นั้น เป็นส่วนสุดโต่งข้างหนึ่ง ข้อที่ว่า 'สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่' นั้น เป็นส่วนสุดโต่งอีกข้างหนึ่ง ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปข้องแวะส่วนสุดโต่งทั้งสองข้างนั้น

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนานี้ นักวิทยาศาสตร์อาจไม่เข้าใจชัด ก็ให้นำหลักการของฟิสิกส์ควันตัม มาอธิบายเทียบเคียงกัน ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่เหมือนกันมีว่า

โฟตอนหรือส่วนประกอบย่อยแห่งอะตอมของแสง เป็น 'ทวิลักษณ์' คือ (๑)อนุภาค (๒) คลื่น ทั้งสองอยู่ด้วยกัน แต่เป็น ๒ อย่างที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว ถ้าเราบอกว่า โฟตอนเป็นอนุภาค ก็เป็นมุมมองที่สุดโต่งข้างหนึ่ง ถ้าเราบอกว่า โฟตอนเป็นคลื่น ก็เป็นมุมมองที่สุดโต่งอีกข้างหนึ่ง มองอย่างไรจึงไม่ถือว่าเป็นที่สุดโต่ง ? มองโดยมัชเฌนธรรมเทศนา คือ มองโดยสายกลาง

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาอาจไม่เข้าใจทฤษฎีนี้ของนักวิทยาศาสตร์ ก็ให้นำมาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ข้างต้นนั้นมาอธิบายเทียบเคียงกัน

วิธีที่ ๒ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเติมเต็มวิทยาการใหม่ๆ ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น แนวคิดทฤษฎีทางการบริหารยุคใหม่อาจมีความสมบูรณ์บางมิติ แต่ยังขาดไปบางมิติ ในการบริหารคน นักบริหารยุคใหม่อาจมองเพียงว่า การบริหารคนที่จะให้ได้ดำเนินด้วยดีนั้น ให้ค่าตอบแทนสูง มีสวัสดิการพร้อม สร้างความเป็นกันเอง เท่านี้ก็น่าจะเพียงพอ แต่พระพุทธศาสนามีหลักสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา ที่จะทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพยั่งยืนกว่า หรือแม้แต่หลักวิชาว่าด้วยการรักษาพยาบาล ในการรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยที่ผ่านมา เราอาจเน้นการรักษาโรค แต่ปัจจุบันมีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามารักษาใจผู้เจ็บป่วย ใช้วิธีการรักษาโรค รักษาใจควบคู่กันไป

วิธีที่ ๓ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการทำให้วิทยาการใหม่ๆ ทั้งหลายมีโอกาสได้แสดงฐานะและบทบาทมากยิ่งขึ้น นั่นคือผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาการยุคใหม่ได้หันมาศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พัฒนาตัวเองให้มีความเข้มแข็งสามารถยืนหยัดอยู่ได้ในท่ามกลางโลกธรรมที่แปรเปลี่ยนไปในทางดีและไม่ดีตลอดเวลา ความเป็นคนเข้มแข็งนี้ จะเป็นโอกาสให้ได้ใช้วิชาความรู้ในการปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดเวลา วิธีที่ ๓ นี้ถือว่าตรงกับพุทธประสงค์มากที่สุด เพราะทรงแสดงลำดับขั้นของการพัฒนาตนเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ถึงประสงค์ โดยเริ่มจากการศึกษาหาความรู้ด้านวิชาการวิชาชีพ (ปริยัติสัทธรรม) อบรมสั่งสมตนให้มีความเรียบร้อยด้านกายภาพให้เข้มแข็งอดทนด้านจิตภาพ และโลกทัศน์ชีวทัศน์ที่เป็นสัมมาทิฏฐิตลอดเวลา (ปฏิปัตติสัทธรรม) และท้ายให้มีความร่มเย็นเป็นสุข (ปฏิเวธสัทธรรม)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีปรัชญาว่า "จัดการศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม" ในภาคปฏิบัติก็มีการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาทุกสาขาวิชา ถือว่าได้สะสมองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน มีองค์ความรู้ด้านนี้ทั้งในรูปของความรู้ที่อยู่ในตัวตน (Tacit Knowledge) และความรู้สาธารณะ (Explicit Knowledge) หลากหลาย

การจัดสัมมนาวิชาการระดับชาติครั้งนี้เป็นเวทีวิชาการที่จะแสดงให้ประชาคมทางวิชาการทั่วประเทศรู้ว่าหลักวิชาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่นั้นเป็นอย่างไร และจะสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติอย่างไร

ขออนุโมทนาในวิริยะอุตสาหะของผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ และคณะ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและองค์กรภาคีเครือข่าย ในการร่วมด้วยช่วยกันจัดงานและนำเสนอผลงานทางวิชาการในรูปแบบต่างๆ อันจะเป็นคุณูปการต่อศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมสืบไป.

(พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

การประชุมวิชาการระดับชาติที่มีรายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceedings) ครั้งที่ 2 วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ร่วมกับภาคีเครือข่ายที่มีบทบาทในการพัฒนาด้านการศึกษาและสังคม ประกอบด้วย คณะสงฆ์จังหวัดน่าน กรมการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปราบการทุจริตแห่งชาติประจำจังหวัดน่าน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาน่าน จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ศูนย์จังหวัดน่าน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ วิทยาลัยน่าน และ วิทยาลัยชุมชนน่าน ภายใต้หัวข้อเรื่อง “การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand 4.0” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของมหาวิทยาลัยและนักวิชาการสู่สาธารณะ ตามวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย เป็นเวทีสาธารณะเสนอแนะผลงานวิชาการในประเด็นที่เกี่ยวกับพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนายังประโยชน์ให้เกิดกับทุกภาคส่วนของสังคม

ขออนุโมทนาในวิริยะอุตสาหะของผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน และคณะผู้บริหาร คณาจารย์ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและองค์กรภาคีเครือข่ายในการร่วมด้วยช่วยกันจัดงานและนำเสนอผลงานทางวิชาการในรูปแบบต่าง ๆ อันจะเป็นคุณูปการต่อศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การประชุมวิชาการระดับชาติในครั้งนี้ จะอำนวยประโยชน์แก่คณาจารย์ บุคลากรในมหาวิทยาลัย และนักวิชาการในการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ในยุคไทยแลนด์ 4.0 อย่างยั่งยืนสืบไป

(พระชยานันทมุนี,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ถ้อยแถลงของประธานคณะบรรณาธิการ	ก
คำนำ	ง
ที่มาสมาชิกวุฒิสภาของประเทศไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 *นิติพันธ์ อินทรโชติ*	1
การติดตามบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่นที่ 62 *พระมหาสมศักดิ์ สติสมฺปนฺโน, ประสงค์ หัสรินทร์, จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์,ศตวรรษ สงกาผัน*	14
แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ *ยุทธพงษ์ เขื่อนแก้ว, สุชานาถ สิงหาปัด*	26
การพัฒนาเพื่อการบริหารจัดการสู่การเปลี่ยนผ่านศตวรรษ ที่ 21: ไทยแลนด์ 4.0 *พระปลัดมนู ฐานจาโร, เขมจิรา พิทักราษฎร์*	35
การจัดการเชิงบูรณาการทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาในยุค Thailand 4.0 *พระครูชลธารคุณากร, พระมหามานัส ปสนฺโน*	43
การบริหารจัดการการให้บริการผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา *ศิริพร จบศรี*	52
รูปแบบการฝึกพูดแบบโทสต์มาสเตอร์สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน *ชญาน์นันท์ อัศวธรรมานนท์, ประทีป พืชทองหลาง*	60
ธรรมยาตรา เยือนถิ่นครูบาเมืองลี้: แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในเขตอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน *อาภากร ปัญโญ, ชัยวัฒน์ ต่อมดวงแก้ว, ประทีป พืชทองหลาง*	73
กระบวนการสร้างสันติสุขเชิงพุทธในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย *พระมหาสุชาติ อนาลโย*	86
การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุค Thailand 4.0 *พระมหากิตติ กิตฺติเมธี, พระรณชัย กิตฺติภทฺโท*	99

กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบาในจังหวัดลำพูน 107
พระนฤพันธ์ ญาณิสฺสโร, พระมหาอรรถพล นริสฺสโร, ปิ่นปินัทธ์ เหลืองพิทักษ์

แนวทางการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน 116
วรปรัชญ์ คำพงษ์, อุดม จิตอารี, พระมหาอนันต์ องฺกุรสิริ

กระบวนการสอนธรรมะเพื่อเสริมสร้างพลังทางสังคมด้วยพิธีกรรมการส่งเคราะห์ในล้านนา 129
พระครูวรวรรณวิฑูรย์, สิงห์คำ รักป่า

รูปแบบส่งเสริมการบริหารองค์การบริหารการปกครองท้องถิ่น 139
พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน, พระสิทธิชัย ขนฺติธมฺโม, พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศก์, พระมหาสมพงษ์ ฐิตจิตฺโต

การบริหารจัดการสาธารณูปการตามแนวอริยสัจ 4 148
พระครูปลัดคำรณ แก้วเกลี้ยง, สุขอุษา นุ่นทอง, สุภาภรณ์ โสภา

กลุ่มปราสาทตาเมือน อโรคยสถาน เส้นทางความสัมพันธ์แห่งชนชาติพันธุ์เขมร ไทย กัมพูชา 161
พระปลัดวัชระ วชิรญาโณ

ปราสาททนง: โบราณสถานแห่งลมหายใจของตำบลปราสาททนง 177
พระปลัดวัชระ วชิรญาโณ

แนวคิดในการพัฒนาประเทศไทย 183
กิตติคุณ ด้วงสงค์, พระเอกรัตน์ มหามงฺคโล, พระมหาสมพงษ์ ฐิตจิตฺโต

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับพุทธญาณวิทยา 194
ภูวเดช สินทับศาล, ประพัฒน์ ศรีกูลกิจ, พระมหาปณิธาน สุเมโธ

หลักการและแนวคิดสาธารณสุขในพระพุทธศาสนา 206
ประพัฒน์ ศรีกูลกิจ, เสถียร สระทองให้, พระครูปิยกิจบัณฑิต

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการวิชาสังคมศึกษา 218
พระวีรศักดิ์ จนฺทวโส, พระครูวิริยปัญญาภิวัฒน์, พระเอกรัตน์ มหามงฺคโล, พระมหาสมบัติ ฐานวโร

แนวทางการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธสู่ความยั่งยืน 226
สิทธิชัย อุ่นสวน, พระสมุห์อุทัย อุทยเมธี, สมคิด นันต๊ะ

บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐ อย่างยั่งยืนศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน 235
พระครูวิจิตรธรรมโชติ , พระมหากิตติ กิตฺติเมธี, พระรณชัย กิตฺติภทฺโท

ทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์ นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม ราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน 244
พระวีระวัฒน์ วีรวฑฺฒโน

คัมภีร์อุตตรวินิจฉยฏีกา: การแปลและศึกษาวิเคราะห์ 253
ชำนาญ เกิดช่อ, กัญจนพร เกิดช่อ

คุณธรรมจริยธรรมของความเป็นครูในยุคไทยแลนด์ 4.0 261
ประทีป ยศนรินทร์, สายสมร ดวงตา

การพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา 271
สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์

ปัญหาเกี่ยวกับการกระทำความผิดของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา 287
พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, พระสุเทิด ทีปังกโร, พระวิชาญ อาทโร
ทัศนะ คล่องวิจักษณ์, ทิพย์ ขันแก้ว

การปฏิบัติตนตามวิถีประชาธิปไตย 295
พระวิชาญ อาทโร, พระสุเทิด ทีปงฺกโร

แนวคิดและกลไกการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ 308
กันตภณ จงงามวิไล

การบริหารองค์กรเทศบาลในศตวรรษใหม่ 321
ณรงค์ เชื้อเย็น

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพระไตรปิฎก 331
พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ, พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ, พระกัญจน์ กนฺตธมฺโม

ศีล 5 ตามแนววิถีพระพุทธศาสนา 346
วุฒิ หมื่นสิน

วัฒนธรรมการเลี้ยงดูเด็กในยุค Thailand 4.0 363
ธนวัฒน์ ศรีลา

หลักพุทธธรรมกับการบริหารองค์การ 375
อุดม จิตอารี, พระมหาอนันต์ องฺกุรสิริ, วรปรัชญ์ คำพงษ์

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน 383
ธัชพล ยรรยงค์

นครน่าน: เมืองเก่าเมืองแห่งวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ 397
พระชยานันทมุนี

ปริศนาธรรมในเครื่องสักการะของล้านนา 409
ฐิติพร สะสม

การประยุกต์ 3Q เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค THAILAND 4.0 417
พระมหาสุดใจ ชยวุฑฺโฒ

การบูรณาการหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบากับการจัดการศึกษาในโรงเรียน จังหวัดลำพูน 427
ปรีชา ศรีสอนใจ, ประเด่น แบนปิง

การตีความโสฬสปัญหาในอรรถกถาปรมัตถโชติกา สุตตนิบาต ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก 437
พระศรีวิสุทธิคุณ

รัฐประศาสนศาสตร์ในบริบทของความเปลี่ยนแปลง: จากคำประกาศแห่งเมืองแบล็คสเบิร์กสู่การบริการสาธารณะแนวใหม่ 448
สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต, วันชัย สุขตาม

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน 459
สมคิด นันต๊ะ, สิทธิชัย อุ่นสวน

Work Manual: การยืมเงินทดรองจ่ายของวิทยาลัยสงฆ์ นครน่านเฉลิมพระเกียรติฯ ยุค Thailand 4.0 470
อุษา เลาดี

การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ของการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ 489
ธาดา เจริญกุศล, พระครูสังฆ์รักษ์บุญเสริม กิตฺติวณฺโณ, ชุมพล ปานเกตุ
ธีรวัฒน์ จันทร์จำรัส, พระครูธรรมธรบงกช คนฺธาโร, กาญจนา ดำจุติ

ความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร 498
ชมพูนุท สิงห์มณี, เบญจมาศ สุขสถิตย์, วโรดม เสมอเชื้อ

วัฒนธรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า ของประชาชนบ้านกอก ตำบลท่าน้าว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน 507
พระครูฉันทเจติยานุกิจ

แนวทางการพัฒนาพระพุทธศาสนากับศาสตร์การเมืองการปกครองของไทย 516
ชุมพล เพ็งศิริ

การลงโทษอาญาตามกฎหมายมังรายศาสตร์ กฎหมายปกครองคณะสงฆ์พระวินัย (กฎหมายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น) และกฎหมายอาญา 532
พระครูพิศาลสรกิจ, คนอง วังฝายแก้ว

พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญพระนาคแก้วของชาวบ้านเจน อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา 541
พระปลัดพงศ์ศิริ พุทฺธิวโส, กฤษณา อุทัยกาญจน์, จอมพณ สมหวัง

การประยุกต์ใช้หลักวิศวกรรมความรู้เพื่อการออกแบบโมบายแอปพลิเคชันกรณีศึกษา: แอปพลิเคชัน “วัดในบ้าน” เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา 550
ณัฐพล ศรีโคตร, อธิชา ศรีธิ, สุพจน์ อุ่นแก้ว, ภัทรพร คูวุฒยากร, อรวิชย์ ถิ่นนุกูล
เบญจมาศ สุขสถิตย์, นิพาวรรณ ไวศยะนันท์, ภูริดา เวียนทอง

การพัฒนาโมบายแอปพลิเคชันสำหรับส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา 560
พระครูปลัดณัฐพล ประชุณหะ, นิพาวรรณ ไวศยะนันท์, ภัทรพร คูวุฒยากร

ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรม ของพระสงฆ์จังหวัดน่าน: การศึกษาเบื้องต้น 568
เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, พระชยานันทมุนี, พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ
วโรดม เสมอเชื้อ, ชมพูนุท สิงห์มณี, เบญจมาศ สุขสถิตย์, นิพาวรรณ ไวศยนันท์

กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดของผู้ประกอบการกุ้งเครย์ฟิช ผ่านสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ 579
สาธิต เชื่ออยู่นาน, พงศ์ แดงมณี, พชรพรรณ สุขทรัพย์,
สุภาวรรณ ใจปันธิ, อัญชลี ธนะกูลบริภัณฑ์

โรงเรียนผู้สูงอายุ: หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน 586
มงคลกิตติ์ โวหารเสาวภาคย์, เสาวนีย์ ไชยกุล

การเจ็บป่วยด้วยโรคของระบบหัวใจและหลอดเลือดของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร: ความเสี่ยง ปัจจัยเสี่ยง และการเข้าถึงบริการสุขภาพ 605
วโรดม เสมอเชื้อ, เบญจมาศ สุขสถิตย์, ชมพูนุท สิงห์มณี

ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาและพัฒนาการของวิชาสังคมศึกษา 616
พระปรัชญา ชยวุฑฺโฒ, พระเอกรัตน์ มหามงฺคโล, พระครูศรีสุนทรสรกิจ

ภาคผนวก

คำสั่งแต่งตั้งคณะบรรณาธิการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 628
คำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review) 630

ที่มาสมาชิกวุฒิสภาของประเทศไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475

The Senate of Thailand after the Change of Government in B.E.2475

นิติพันธ์ อินทรโชติ
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

บทคัดย่อ

ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 ก็ได้กำหนดให้รัฐสภาเป็นระบบสภาเดียว คือ สภาผู้แทนราษฎร มีสมาชิกสองประเภท (แต่ละประเภทมีจำนวนเท่ากัน) สมาชิกประเภทที่ 1 มาจากการเลือกตั้งและสมาชิกประเภทที่ 2 มาจากการแต่งตั้ง ทั้งนี้ก็เพื่อให้สมาชิกที่มาจากการแต่งตั้ง (สมาชิกประเภทที่ 2) คอยช่วยเหลือกลั่นกรองงานของสมาชิกผู้แทนราษฎร (สมาชิกประเภทที่1) เพื่อให้การทำงานเกิดประโยชน์แก่ประชาชนมากที่สุด ดังเหตุผลที่นายปรีดี พนมยงค์ แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎร ความตอนหนึ่ง ว่า ที่เราจำต้องมีสมาชิกประเภทที่ 2 ไว้กึ่งหนึ่งก็เพื่อที่จะช่วยเหลือผู้แทนราษฎรในฐานะที่เพิ่งเริ่มมีการปกครองแบบรัฐธรรมนูญเรายอมทราบอยู่แล้วว่า ยังมีราษฎรอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการศึกษาเพียงพอที่จะจัดการปกครองป้องกันผลประโยชน์ของตนเองได้บริบูรณ์ ถ้าขืนปล่อยมือให้ราษฎรเลือกผู้แทนโดยลำพังเอง ในเวลานี้แล้ว ผลร้ายก็จะตกอยู่แก่ราษฎร เพราะผู้ที่จะสมัครไปเป็นผู้แทนราษฎรอาจเป็นผู้ที่มีกำลังในทางทรัพย์ คณะราษฎรปฏิญาณไว้ว่าถ้าราษฎรได้มีการศึกษาเพียงพอแล้ว ก็ยินดีที่จะปล่อยให้ราษฎรได้ปกครองตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องมีสมาชิกประเภทที่ 2 ฉะนั้น จึงวางเงื่อนไขไว้ ขอให้เข้าใจว่า สมาชิกประเภทที่ 2 เป็นเสมือนพี่เลี้ยงที่จะช่วยประคองการงานให้ดำเนินไปสมตามความมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญและเป็นผู้ป้องกันผลประโยชน์อันแท้จริง จากวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ดังกล่าวนี้เองจึงถือได้ว่า “วุฒิสภา”หรือสภาที่ทำหน้าที่กลั่นกรองงานของสภาผู้แทนราษฎรได้ถือกำเนิดขึ้นมาในนามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 นั่นเองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 สมาชิกวุฒิสภาจำนวน 250 คนมาจากการสรรหา

คำสำคัญ ที่มาสมาชิกวุฒิสภาของประเทศไทย**, พ.ศ.2475**

Abstract

After the change of government in B.E.2475, the Constitution of the Kingdom of Thailand was defined as the House of Representatives. There were two types of members (each category has the same number). Type 1 members were elected. Type 2 members were appointed through the nomination in order to help modernize the first members' work. The representatives (Type 1 members) can make the most benefit to the people.

This was why Mr. Pridi Banomyong told the second category's duty were to help the first category. Since the new constitution began, there still have been many people who have not been educated enough. If let the people choose their own representatives, at this time the evil will fall to the people. Conversely if people have a good education, then they have the right to live in the future. It will be the time to let people to have autonomy and also it will not be necessary to have type 2 members. In other words, type 2 members have served as mentors to help work going on according to the purpose of the constitution and to protect the true interests. Therefore, the duty of the "Senate" is to scrutinize the work of House of Representatives which was happened since the change of government in B.E.2475. According to the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E.2560, 250 members of the Senate were recruited.

Keywords: The origin of the Senate of Thailand, B.E 2475

ประวัติวุฒิสภา

รัฐสภาไทยพัฒนามาจากเคาน์ซิลออฟสเตต (Council of State) หรือ สภาที่ปรึกษา ราชการแผ่นดิน และองคมนตรีสภา (Privy Council) ซึ่งเป็นสภาที่ปรึกษาในพระองค์ที่มีมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475[1] ก็ได้กำหนดให้รัฐสภาเป็นระบบสภาเดียว คือ สภาผู้แทนราษฎร มีสมาชิกสองประเภท (แต่ละประเภทมีจำนวนเท่ากัน) สมาชิก ประเภทที่ 1 มาจากการเลือกตั้งและสมาชิกประเภทที่ 2 มาจากการแต่งตั้ง ทั้งนี้ก็เพื่อให้สมาชิกที่มาจากการแต่งตั้ง(สมาชิกประเภทที่ 2)คอยช่วยเหลือกลั่นกรองงานของสมาชิก ผู้แทนราษฎร(สมาชิก ประเภทที่ 1) เพื่อให้การทำงานเกิดประโยชน์แก่ประชาชนมากที่สุด ดังเหตุผลที่นายปรีดี พนมยงค์ แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎร ความตอนหนึ่ง ว่า ที่เราจำต้องมีสมาชิกประเภทที่ 2 ไว้กึ่งหนึ่งก็เพื่อที่จะช่วยเหลือผู้แทนราษฎร ในฐานะที่เพิ่งเริ่มมีการปกครองแบบรัฐธรรมนูญ เราย่อมทราบอยู่แล้วว่า ยังมีราษฎรอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการศึกษาเพียงพอ ที่จะจัดการปกครองป้องกันผลประโยชน์ ของตนเองได้บริบูรณ์ ถ้าขืนปล่อยมือให้ราษฎรเลือกผู้แทนโดยลำพังเอง ในเวลานี้แล้ว ผลร้ายก็จะตกอยู่แก่ราษฎรเพราะผู้ที่จะสมัครไปเป็นผู้แทนราษฎรอาจเป็นผู้ที่มีกำลังในทางทรัพย์ คณะราษฎร ปฏิญาณไว้ว่าถ้าราษฎรได้มีการศึกษาเพียงพอแล้ว ก็ยินดีที่จะปล่อยให้ราษฎรได้ปกครองตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องมีสมาชิกประเภทที่ 2 ฉะนั้น จึงวางเงื่อนไขไว้ ขอให้เข้าใจว่า สมาชิกประเภทที่ 2 เป็นเสมือนพี่เลี้ยงที่จะช่วยประคองการงานให้ดำเนินไปสมตามความมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญ และเป็นผู้ป้องกันผลประโยชน์อันแท้จริง จากวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ดังกล่าวนี้เองจึงถือได้

[1] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2475

ว่า “วุฒิสภา”หรือสภาที่ทำหน้าที่กลั่นกรองงานของสภาผู้แทนราษฎรได้ถือกำเนิดขึ้นมาในนามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 นั่นเอง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2489 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมือง โดยรัฐสภาได้เปลี่ยนเป็น “ระบบสภาคู่” หรือ “ระบบสองสภา” คือ สภาผู้แทนราษฎร และพฤฒสภา ซึ่งพฤฒสภามีขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็นสภายับยั้ง หรือสภากลั่นกรองงาน คอยเหนี่ยวรั้งมิให้สภาผู้แทนทำงานด้านนิติบัญญัติเร็วเกินไปจนขาดความรอบคอบซึ่งเป็นอำนาจหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 นั่นเอง

สมาชิกพฤฒสภา ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2489[2] มาจากการเลือกตั้ง(ทางอ้อม) มีคุณสมบัติสูงกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิ กล่าวคือ ต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 40 ปีบริบูรณ์ มีคุณวุฒิอย่างต่ำปริญญาตรีหรือเทียบเท่ามาแล้วไม่ต่ำกว่า 5 ปี หรือเคยดำรงตำแหน่งทางราชการมาแล้วไม่ต่ำกว่าหัวหน้ากอง หรือเทียบเท่า หรือเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนมาแล้ว มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 6 ปี โดยวาระเริ่มแรกเมื่อครบกำหนด 3 ปี ให้มีการเปลี่ยนสมาชิกจำนวนกึ่งหนึ่ง โดยการจับสลากออกและผู้ที่ออกไปแล้วมีสิทธิได้รับเลือกตั้งอีกครั้ง อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวใช้บังคับได้ไม่นาน ก็ถูกยกเลิกรัฐธรรมนูญฯ ฉบับต่อมา คือ ฉบับปี พ.ศ. 2490 ยังคงกำหนดให้รัฐสภาเป็นระบบสองสภาเช่นเดิม คือ สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา (ไม่ได้ใช้ชื่อ “พฤฒสภา”) สมาชิกวุฒิสภามาจากการแต่งตั้ง ส่วนอำนาจหน้าที่ยังคงเดิม คือ เป็นสภากลั่นกรอง

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540[3]

“วุฒิสภา” ที่สมาชิกมาจากการแต่งตั้ง มีเรื่อยมาจนกระทั่งมีการปฏิรูปการเมืองครั้งใหญ่ ในปี พ.ศ. 2540 โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดหลักการสำคัญใหม่ ๆ หลายประการ เช่น กำหนดประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองมากขึ้น กำหนดให้มีองค์กรอิสระหลายองค์กร เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและข้าราชการระดับสูงอาจถูกถอดถอนออกจากตำแหน่งได้ รวมทั้งได้ปรับเปลี่ยนแปลงที่มาและองค์ประกอบของสมาชิกรัฐสภา โดยในส่วนของวุฒิสภานั้น เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรง โดยไม่ต้องมีการหาเสียงและไม่สังกัดพรรคการเมืองใด มีจำนวน 200 คน รัฐธรรมนูญฯ กำหนดให้วุฒิสภามีอำนาจหน้าที่เพิ่มขึ้นจากเดิมอำนาจหน้าที่ที่สำคัญก็คือการคัดสรรบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ และองค์กรสำคัญต่าง ๆ รวมทั้งมีอำนาจหน้าที่ในการถอดถอนบุคคลที่กระทำผิดตามที่กฎหมายบัญญัติออกจากตำแหน่ง

รัฐธรรมนูญฯ ฉบับปฏิรูปการเมืองดังกล่าวได้ใช้บังคับเกือบสิบปี ก็ถูกยกเลิก โดยผู้ที่ยกเลิกได้อ้างเหตุสำคัญหลายประการ เช่น องค์กรอิสระหลายองค์กรถูกแทรกแซง สมาชิกของสภาทั้งสองมีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติใกล้ชิดกัน ทำให้ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้

[2] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2489

[3] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

3. ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550[4]

รัฐธรรมนูญฯ ที่จัดทำขึ้นใหม่ในปีพุทธศักราช 2550 หรือที่เรียกว่า "รัฐธรรมนูญฯฉบับประชามติ" ได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขในหลายส่วน เช่น สภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วยสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งมีจำนวน 480 คน โดย 400 คน มาจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขต ส่วนอีก 80 คน มาจากการเลือกตั้งแบบสัดส่วนโดยการแบ่งเป็นแปดกลุ่มจังหวัด (สัดส่วนดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงอีกครั้ง ในปี 2554 โดยรัฐธรรมนูญฯ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก จำนวน 500 คน มาจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง(เขตตละหนึ่งคน) จำนวน 375 คน และสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ 125 คน)

ส่วนวุฒิสภา มี 150 คน มาจากการเลือกตั้ง จังหวัดละ 1 คน ส่วนที่เหลือมาจากการสรรหาบุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์จากทุกกลุ่มวิชาชีพ โดยคณะกรรมสรรหาสมาชิกวุฒิสภา ประกอบด้วยประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานกรรมการการเลือกตั้ง ประธานผู้ตรวจการแผ่นดิน ประธานกรรมการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ประธานกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ผู้พิพากษาในศาลฎีกาซึ่งดำรง ตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาที่ที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกามอบหมายจำนวนหนึ่งคน และตุลาการ ในศาลปกครองสูงสุดที่ที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดมอบหมายจำนวนหนึ่งคน จะสรรหาสมาชิกวุฒิสภาจากรายชื่อบุคคลที่องค์กรวิชาชีพต่าง ๆ เสนอจากบัญชีรายชื่อที่คณะกรรมการการเลือกตั้งเสนอ

รัฐธรรมนูญฯมีเจตนารมณ์ให้สมาชิกวุฒิสภาเป็นสภาของผู้ทรงคุณวุฒิที่หลากหลายและเป็นกลางมากที่สุด โดยต้องมีอายุ 40 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป จบปริญญาตรี และต้องไม่มีความเกี่ยวข้อง (ไม่เป็นบุพการี คู่สมรส หรือบุตร) กับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง รวมทั้งต้องไม่เป็นหรือเคยเป็นผู้ดำรงตำแหน่งในพรรคการเมือง ในกรณีที่เคยเป็นผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว ต้องพ้นจากตำแหน่งนั้น ๆ มาแล้วเกินกว่า 5 ปีนับถึงวันรับสมัคร หรือวันที่ได้รับการเสนอชื่อ

สมาชิกวุฒิสภามีวาระการดำรงตำแหน่ง 6 ปี เมื่ออายุของวุฒิสภาสิ้นสุดลง ส่วนที่มาจากการเลือกตั้งจะมีการเลือกตั้งใหม่ภายใน 30 วัน ในส่วนที่มาจากการสรรหา จะต้องสรรหาใหม่ให้แล้วเสร็จภายใน 60 วัน ทั้งนี้ สมาชิกวุฒิสภาจะดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกินหนึ่งวาระไม่ได้ และสมาชิกวุฒิสภาที่พ้นวาระไม่ถึง 2 ปี จะเป็นรัฐมนตรีหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไม่ได้

ในระยะเริ่มแรก รัฐธรรมนูญ 2550 ได้กำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการสรรหา(ชุดแรก) ให้มีวาระ 3 ปี สามารถได้รับการสรรหาให้เป็นสมาชิกวุฒิสภาได้อีก กรณีนี้ผู้ศึกษาจึงนำปัญหาแนวคิดทฤษฎีความเป็นมาของสมาชิกวุฒิสภาขึ้นมาศึกษา

[4] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560[5]

ในวาระเริ่มแรก ให้วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจานวนสองร้อยห้าสิบคนซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติถวายคำแนะนา โดยในการสรรหาและแต่งตั้งให้ดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการ ดังต่อไปนี้

(1) ให้มีคณะกรรมการสรรหาสมาชิกวุฒิสภาคณะหนึ่งซึ่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความรู้และประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ และมีความเป็นกลางทางการเมืองจานวนไม่น้อยกว่า
เก้าคนแต่ไม่เกินสิบสองคน มีหน้าที่ดำเนินการสรรหาบุคคล ซึ่งสมควรเป็นสมาชิกวุฒิสภาตามหลักเกณฑ์และวิธีการ ดังต่อไปนี้

(ก) ให้คณะกรรมการดำเนินการจัดให้มีการเลือกสมาชิกวุฒิสภาตามวิธีการ ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 91 จำนวนสองร้อยคน โดยให้ดำเนินการให้แล้วเสร็จก่อนวันที่มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่น้อยกว่าสิบห้าวัน แล้วให้จัดทำเป็นบัญชีรายชื่อเสนอต่อคณะรักษา ความสงบแห่งชาติโดยแยกตามกลุ่มที่ได้รับเลือก

(ข) ให้คณะกรรมการสรรหาสมาชิกวุฒิสภา คัดเลือกบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมในอันจะเป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของวุฒิสภาและการปฏิรูปประเทศมีจำนวนไม่เกินสี่ร้อยคน ตามวิธีการที่คณะกรรมการสรรหาสมาชิกวุฒิสภากำหนดแล้วนำรายชื่อเสนอต่อคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ทั้งนี้ ต้องดาเนินการให้แล้วเสร็จไม่ช้ากว่าระยะเวลา ที่กำหนดตาม (ก)

(ค) ให้คณะรักษาความสงบแห่งชาติคัดเลือกผู้ได้รับเลือกตาม (ก) จากบัญชีรายชื่อที่ได้รับจากคณะกรรมการการเลือกตั้งตามมาตรา 91 และให้คัดเลือกบุคคลจากบัญชีรายชื่อ ที่ได้รับการสรรหาตาม (ข) ให้ได้จำนวนหนึ่งร้อยเก้าสิบสี่คนรวมกับผู้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงกลาโหม ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ ผู้บัญชาการทหารอากาศ และผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ เป็นสองร้อยห้าสิบคน และคัดเลือกรายชื่อสำรองจากบัญชีรายชื่อที่ได้รับการสรรหาตาม (ข) จำนวนห้าสิบคน ทั้งนี้ ให้แล้วเสร็จภายในสามวันนับแต่วันประกาศผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(2) มิให้นำความในมาตรา 14 (23) ในส่วนที่เกี่ยวกับการเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีมาใช้บังคับแก่ผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาซึ่งได้รับสรรหาตาม (1) (ข) และมิให้นำความในมาตรา 14 (19) มาใช้บังคับแก่ผู้ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภาโดยตำแหน่ง

(3) ให้คณะรักษาความสงบแห่งชาตินำรายชื่อบุคคลซึ่งได้รับการคัดเลือกตาม (1) (ค) จำนวนสองร้อยห้าสิบคนดังกล่าวขึ้นกราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม แต่งตั้งต่อไป และให้หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

(4) อายุของวุฒิสภาตามมาตรานี้มีกำหนดห้าปีนับแต่วันที่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาเริ่มตั้งแต่วันที่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง ถ้ามีตำแหน่งว่างลง ให้เลื่อนรายชื่อ

[5] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

บุคคลตามลำดับในบัญชีสำรองตาม (1) (ค) ขึ้นเป็นสมาชิกวุฒิสภาแทน โดยให้ประธานวุฒิสภาเป็นผู้ดำเนินการและเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ สำหรับสมาชิกวุฒิสภาโดยตำแหน่งเมื่อพ้นจากตำแหน่งที่ดำรงอยู่ในขณะได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาก็ให้พ้นจากตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาด้วย และให้ดำเนินการเพื่อแต่งตั้งให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นเป็นสมาชิกวุฒิสภาโดยตำแหน่งแทน ให้สมาชิกวุฒิสภาที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแทนตำแหน่งที่ว่าง อยู่ในตำแหน่งเท่าอายุของวุฒิสภาที่เหลืออยู่

(5) ในระหว่างที่ยังไม่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งบุคคลในบัญชีสำรองขึ้นเป็นสมาชิกวุฒิสภาแทนตำแหน่งที่ว่างตาม (4) หรือเป็นกรณีที่ไม่มีรายชื่อบุคคลเหลืออยู่ในบัญชีสำรอง หรือไม่มีผู้ดำรงตำแหน่งที่เป็นสมาชิกวุฒิสภาโดยตำแหน่ง ไม่ว่าด้วยเหตุใด ให้วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกวุฒิสภาเท่าที่มีอยู่

(6) เมื่ออายุของวุฒิสภาสิ้นสุดลงตาม (4) ให้ดำเนินการเลือกสมาชิกวุฒิสภาตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา 91 ในการดาเนินการเลือกบุคคลเพื่อเสนอชื่อต่อคณะรักษาความสงบแห่งชาติตามมาตรา 90 (ก) ให้ดำเนินการตามมาตรา 40 มาตรา 41 และมาตรา 42 เว้นแต่กรณีมาตรา 42 วรรคสอง โดยให้คณะกรรมการแจ้งรายชื่อผู้ได้รับคะแนนสูงสุดในแต่ละกลุ่มตั้งแต่ ลำดับที่หนึ่งถึงลำดับที่สิบของแต่ละกลุ่มเป็นผู้ได้รับเลือกเพื่อส่งรายชื่อให้คณะรักษาความสงบแห่งชาติพิจารณาคัดเลือกให้เป็นสมาชิกวุฒิสภาต่อไป

ในการคัดเลือกบุคคลตามวรรคหนึ่ง ให้คณะรักษาความสงบแห่งชาติคัดเลือกบุคคล จากแต่ละกลุ่มอย่างน้อยกลุ่มละหนึ่งคนให้ได้จำนวนห้าสิบคนเพื่อนำความกราบบังคมทูลเพื่อทรง พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา และคัดเลือกรายชื่อจำนวนห้าสิบคน จากบุคคลในแต่ละกลุ่ม ๆ ละไม่น้อยกว่าสองคนเป็นบัญชีสำรอง ให้สำนักงานคืนเงินค่าธรรมเนียมการสมัครให้แก่ผู้ได้รับเลือกตามวรรคหนึ่ง โดยให้นำความในมาตรา 17 มาใช้บังคับด้วยโดยอนุโลม

มาตรา 92 ในการคัดเลือกบุคคลจากบัญชีสำรองเพื่อแทนตำแหน่งที่ว่าง ตามมาตรา 90 (4) และตามมาตรา 91 ให้นำความในมาตรา 45 วรรคสอง มาใช้บังคับด้วยโดยอนุโลม

มาตรา 107 วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวนสองร้อยคน ซึ่งมาจากการเลือกกันเองของบุคคลซึ่งมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ อาชีพ ลักษณะ หรือประโยชน์ร่วมกัน หรือทำงานหรือเคยทำงานด้านต่าง ๆ ที่หลากหลายของสังคม โดยในการแบ่งกลุ่มต้องแบ่งในลักษณะที่ทำให้ประชาชนซึ่งมีสิทธิสมัครรับเลือกทุกคนสามารถอยู่ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้

การแบ่งกลุ่ม จำนวนกลุ่ม และคุณสมบัติของบุคคลในแต่ละกลุ่ม การสมัครและรับสมัครหลักเกณฑ์และวิธีการเลือกกันเอง การได้รับเลือก จำนวนสมาชิกวุฒิสภาที่จะพึงมีจากแต่ละกลุ่มการขึ้นบัญชีสำรอง การเลื่อนบุคคลจากบัญชีสำรองขึ้นดำรงตำแหน่งแทน และมาตรการอื่นใดที่จำเป็นเพื่อให้การเลือกกันเองเป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา และเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการให้การเลือกดังกล่าวเป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม จะกำหนดมิให้ผู้สมัครในแต่ละกลุ่มเลือกบุคคลในกลุ่มเดียวกัน หรือจะกำหนดให้มีการคัดกรองผู้สมัครรับเลือกด้วยวิธีการอื่นใดที่ผู้สมัครรับเลือกมีส่วนร่วมในการคัดกรองก็ได้

การดำเนินการตามวรรคสอง ให้ดำเนินการตั้งแต่ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับประเทศ เพื่อให้สมาชิกวุฒิสภาเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทยในระดับประเทศ

ในกรณีที่ตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภามีจำนวนไม่ครบตามวรรคหนึ่ง ไม่ว่าเพราะเหตุตำแหน่งว่างลงหรือด้วยเหตุอื่นใดอันมิใช่เพราะเหตุถึงคราวออกตามอายุของวุฒิสภา และไม่มีรายชื่อบุคคลที่สำรองไว้เหลืออยู่ ให้วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกวุฒิสภาเท่าที่มีอยู่ แต่ในกรณีที่มีสมาชิกวุฒิสภาเหลืออยู่ไม่ถึงกึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมดและอายุของวุฒิสภาเหลืออยู่เกินหนึ่งปี ให้ดำเนินการเลือกสมาชิกวุฒิสภาขึ้นแทนภายในหกสิบวันนับแต่วันที่วุฒิสภามีสมาชิกเหลืออยู่ไม่ถึงกึ่งหนึ่ง ในกรณีเช่นว่านี้ ให้ผู้ได้รับเลือกดังกล่าวอยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่าอายุของวุฒิสภาที่เหลืออยู่

การเลือกสมาชิกวุฒิสภาให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา และภายในห้าวันนับแต่วันที่พระราชกฤษฎีกามีผลใช้บังคับ ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนดวันเริ่มดำเนินการเพื่อเลือกไม่ช้ากว่าสามสิบวันนับแต่วันที่พระราชกฤษฎีกาดังกล่าวมีผลใช้บังคับ การกำหนดดังกล่าวให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา และให้นำความในมาตรา 104 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของสมาชิกวุฒิสภา

มาตรา 108 สมาชิกวุฒิสภาต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังต่อไปนี้

ก. คุณสมบัติ

(1) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด

(2) มีอายุไม่ต่ำกว่าสี่สิบปีในวันสมัครรับเลือก

(3) มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ หรือทำงานในด้านที่สมัครไม่น้อยกว่าสิบปีหรือเป็นผู้มีลักษณะตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา

(4) เกิด มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน ทำงาน หรือมีความเกี่ยวพันกับพื้นที่ที่สมัครตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา

ข. ลักษณะต้องห้าม

(1) เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งตามมาตรา 98 (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) (8) (9) (10) (11) (15) (16) (17) หรือ (18)

(2) เป็นข้าราชการ

(3) เป็นหรือเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เว้นแต่ได้พ้นจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าปีนับถึงวันสมัครรับเลือก

(4) เป็นสมาชิกพรรคการเมือง

(5) เป็นหรือเคยเป็นผู้ดำรงตำแหน่งใดในพรรคการเมือง เว้นแต่ได้พ้นจากการดำรงตำแหน่งในพรรคการเมืองมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าปีนับถึงวันสมัครรับเลือก

(6) เป็นหรือเคยเป็นรัฐมนตรี เว้นแต่ได้พ้นจากการเป็นรัฐมนตรีมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าปีนับถึงวันสมัครรับเลือก

(7) เป็นหรือเคยเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น เว้นแต่ได้พ้นจากการเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าปีนับถึงวันสมัครรับเลือก

(8) เป็นบุพการี คู่สมรส หรือบุตรของผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ข้าราชการการเมือง สมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ผู้สมัครรับเลือกเป็นสมาชิกวุฒิสภาในคราวเดียวกันหรือผู้ดำรงตำแหน่งในศาลรัฐธรรมนูญหรือในองค์กรอิสระ

(9) เคยดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา 109 อายุของวุฒิสภามีกำหนดคราวละห้าปีนับแต่วันประกาศผลการเลือกสมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาเริ่มตั้งแต่วันที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศผลการเลือกเมื่ออายุของวุฒิสภาสิ้นสุดลง ให้สมาชิกวุฒิสภาอยู่ในตำแหน่งเพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนกว่าจะมีสมาชิกวุฒิสภาขึ้นใหม่

มาตรา 110 เมื่ออายุของวุฒิสภาสิ้นสุดลง ให้มีการเลือกสมาชิกวุฒิสภาใหม่ตามมาตรา 107 วรรคห้า

มาตรา 111 สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาสิ้นสุดลง เมื่อ

(1) ถึงคราวออกตามอายุของวุฒิสภา

(2) ตาย

(3) ลาออก

(4) ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 108

(5)ขาดประชุมเกินจำนวนหนึ่งในสี่ของจำนวนวันประชุมในสมัยประชุมที่มีกำหนดเวลาไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยยี่สิบวันโดยไม่ได้รับอนุญาตจากประธานวุฒิสภา

(6) ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก แม้จะมีการรอการลงโทษ เว้นแต่เป็นการรอการลงโทษในความผิดอันได้กระทำโดยประมาท ความผิดลหุโทษ หรือความผิดฐานหมิ่นประมาท

(7) กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 113 หรือกระทำการอันต้องห้ามตามมาตรา 184 หรือมาตรา 185

(8) พ้นจากตำแหน่งเพราะเหตุตามมาตรา 144 หรือมาตรา 235 วรรคสาม

มาตรา 112 บุคคลผู้เคยดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกภาพสิ้นสุดลงมาแล้วยังไม่เกินสองปีจะเป็นรัฐมนตรีหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมิได้ เว้นแต่เป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น

มาตรา113 สมาชิกวุฒิสภาต้องไม่ฝักใฝ่หรือยอมตนอยู่ใต้อาณัติของพรรคการเมืองใด ๆ

อายุและสมาชิกภาพของวุฒิสภา

- อายุของวุฒิสภามีกำหนด 5 ปีนับแต่วันที่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง
- สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาเริ่มตั้งแต่วันที่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง
- ในกรณีที่มีตำแหน่งว่างลง ให้เลื่อนรายชื่อบุคคลตามลำดับในบัญชีสำรองตามที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติคัดเลือกไว้ขึ้นเป็นสมาชิกวุฒิสภาแทน โดยให้ประธานวุฒิสภาเป็นผู้ดำเนินการและเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ สำหรับสมาชิกวุฒิสภาโดยตำแหน่งเมื่อพ้นจากตำแหน่งที่ดำรงอยู่ในขณะได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาก็ให้พ้นจากตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาด้วย และให้ดำเนินการเพื่อแต่งตั้งให้ผู้ดำรง

ตำแหน่งนั้นเป็นสมาชิกวุฒิสภาโดยตำแหน่งแทน ให้สมาชิกวุฒิสภาที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแทนตำแหน่งที่ว่าง อยู่ในตำแหน่งเท่าอายุของวุฒิสภาที่เหลืออยู่

กรณีที่สมาชิกวุฒิสภามีจำนวนไม่ครบ 250 คน

ในวาระเริ่มแรก ให้วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 250 คน ถ้าในระหว่างการดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาไม่ว่าด้วยเหตุใดทำให้สมาชิกวุฒิสภามีจำนวนไม่ครบ 250 คน ให้วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกวุฒิสภาเท่าที่มีอยู่ เช่น

- ในระหว่างที่ยังไม่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งบุคคลในบัญชีรายชื่อสำรองขึ้นเป็นสมาชิกวุฒิสภาแทนตำแหน่งที่ว่าง
- กรณีที่ไม่มีรายชื่อบุคคลเหลืออยู่ในบัญชีสำรอง
- ไม่มีผู้ดำรงตำแหน่งที่เป็นสมาชิกวุฒิสภาโดยตำแหน่ง

กรณีอายุของวุฒิสภาชุดแรกครบกำหนด 5 ปีนับแต่วันที่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง

- ให้ดำเนินการเลือกสมาชิกวุฒิสภาตามมาตรา 107 ต่อไป กล่าวคือให้ดำเนินการเลือกสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 200 คน ซึ่งมาจากการเลือกกันเองของบุคคลซึ่งมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ อาชีพลักษณะ หรือประโยชน์ร่วมกัน หรือทำงานหรือเคยทำงานด้านต่าง ๆ ที่หลากหลายของสังคม โดยในการแบ่งกลุ่มต้องแบ่งในลักษณะที่ทำให้ประชาชนซึ่งมีสิทธิสมัครรับเลือกทุกคนสามารถอยู่ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้
- เมื่ออายุของวุฒิสภาจำนวน 250 คนสิ้นสุดลง ให้สมาชิกวุฒิสภาจำนวนดังกล่าวอยู่ในตำแหน่งเพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนกว่าจะมีสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 200 คนขึ้นใหม่

หน้าที่และอำนาจของวุฒิสภาชุดแรก

นอกจากวุฒิสภาจะมีหน้าที่และอำนาจตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแล้ว วุฒิสภาชุดแรกยังมีหน้าที่และอำนาจเพิ่มเติมตามบทเฉพาะกาลอีก ดังนี้

1. ติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามหมวด 16 การปฏิรูปประเทศ และการจัดทำและดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ

2. พิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่จะตราขึ้นเพื่อดำเนินการตามหมวด 16 การปฏิรูปประเทศโดยให้เสนอและพิจารณาในที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภา

3. ในกรณีที่สมาชิกวุฒิสภาเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติใดที่คณะรัฐมนตรีมิได้แจ้งว่าเป็นร่างพระราชบัญญัติที่จะตราขึ้นเพื่อดำเนินการตามหมวด 16 การปฏิรูปประเทศ สมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของแต่ละสภาอาจเข้าชื่อกันร้องขอต่อประธานรัฐสภาเพื่อให้วินิจฉัยการยื่นคำร้องดังกล่าวต้องยื่นก่อนที่สภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภา แล้วแต่กรณี จะพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้นแล้วเสร็จ

การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่วุฒิสภาหรือสภาผู้แทนราษฎรยับยั้งไว้ในบางเรื่อง

การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติให้เสนอร่างพระราชบัญญัติต่อสภาผู้แทนราษฎรก่อน เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติและลงมติเห็นชอบแล้ว ให้สภาผู้แทนราษฎรเสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นต่อวุฒิสภาเมื่อวุฒิสภาได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติเสร็จแล้วจะยับยั้งร่างพระราชบัญญัตินั้นได้ในกรณีดังต่อไปนี้ (มาตรา 137)

1. ถ้าไม่เห็นชอบด้วยกับสภาผู้แทนราษฎร ให้ยับยั้งร่างพระราชบัญญัตินั้นไว้ก่อนและส่งร่างพระราชบัญญัตินั้นคืนไปยังสภาผู้แทนราษฎร

2. ถ้าแก้ไขเพิ่มเติมให้ส่งร่างพระราชบัญญัติตามที่แก้ไขเพิ่มเติมนั้นไปยังสภาผู้แทนราษฎรถ้าสภาผู้แทนราษฎรไม่เห็นชอบด้วยกับการแก้ไขเพิ่มเติม ให้แต่ละสภาตั้งบุคคลซึ่งเป็นหรือมิได้เป็นสมาชิกแห่งสภานั้น ๆ มีจำนวนเท่ากันตามที่สภาผู้แทนราษฎรกำหนดประกอบเป็นคณะกรรมาธิการร่วมกันเพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้น และให้คณะกรรมาธิการร่วมกันรายงานและเสนอร่างพระราชบัญญัติที่คณะกรรมาธิการร่วมกันได้พิจารณาแล้วต่อสภาทั้งสองถ้าสภาใดสภาหนึ่งไม่เห็นชอบด้วยไม่ว่าอีกสภาหนึ่งจะได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้นแล้วหรือไม่ ให้ยับยั้งร่างพระราชบัญญัตินั้นไว้ก่อนจึงได้กำหนดไว้ว่าในวาระเริ่มแรกภายในอายุของวุฒิสภา คือ 5 ปีนับแต่วันที่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 250 คน การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่วุฒิสภาหรือสภาผู้แทนราษฎรยับยั้งไว้ตามมาตรา 137 (2) หรือ (3) ให้กระทำโดยที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภา ถ้าร่างพระราชบัญญัตินั้นเกี่ยวกับ

1. การแก้ไขเพิ่มเติมโทษหรือองค์ประกอบความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการหรือต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม หรือความผิดของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐ เฉพาะเมื่อการแก้ไขเพิ่มเติมนั้นมีผลให้ผู้กระทำความผิดพ้นจากความผิดหรือไม่ต้องรับโทษ

2.ร่างพระราชบัญญัติที่วุฒิสภามีมติด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ว่ามีผลกระทบต่อการดำเนินกระบวนการยุติธรรมอย่างร้ายแรงโดยมติของที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภาที่ให้ความเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของรัฐสภา

การให้ความเห็นชอบบุคคลซึ่งสมควรได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีในระหว่าง 5 ปีแรก

9.1 กรณีที่แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีจากผู้มีชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองแจ้งไว้ มีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. ในระหว่างห้าปีแรกนับแต่วันที่มีรัฐสภาชุดแรกตามรัฐธรรมนูญนี้ ต้องมีการประกาศผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาแล้วจึงจะถือว่ามีรัฐสภาชุดแรก

2.ให้กระทำในที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภาซึ่งประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา

3. เป็นบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 160

4. เป็นผู้มีชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองแจ้งไว้ตามมาตรา 88 เฉพาะจากบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองที่มีสมาชิกได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่น้อยกว่าร้อยละห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร

5. การเสนอชื่อบุคคลซึ่งสมควรได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีต้องมีสมาชิกรับรองไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร

6. มติของรัฐสภาที่เห็นชอบการแต่งตั้งบุคคลใดให้เป็นนายกรัฐมนตรี ต้องกระทำโดยการลงคะแนนโดยเปิดเผย และต้องมีคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภา

กรณีที่ไม่อาจแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีจากผู้มีชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองแจ้งไว้

มีหลักเกณฑ์การดำเนินการ ดังนี้

1. ในระหว่างห้าปีแรกนับแต่วันที่มีรัฐสภาชุดแรก หากมีกรณีที่ไม่อาจแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีจากผู้มีชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองแจ้งไว้ ไม่ว่าด้วยเหตุใด

2. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภารวมกันจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภาเข้าชื่อเสนอต่อประธานรัฐสภาขอให้รัฐสภามีมติยกเว้นเพื่อไม่ต้องเสนอชื่อนายกรัฐมนตรีจากผู้มีชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองแจ้งไว้

3. ให้ประธานรัฐสภาจัดให้มีการประชุมร่วมกันของรัฐสภาโดยพลัน

4. ในกรณีที่รัฐสภามีมติด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภาให้ยกเว้นเพื่อไม่ต้องเสนอชื่อนายกรัฐมนตรีจากผู้มีชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองแจ้งไว้ได้ แม้จะได้มีมติยกเว้นไม่ต้องเสนอชื่อนายกรัฐมนตรีจากผู้มีชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองแจ้งไว้ก็ตามแต่การเสนอชื่อนายกรัฐมนตรีจะมาจากชื่อผู้อยู่ในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองแจ้งไว้ก็ได้

5.การเสนอชื่อบุคคลซึ่งสมควรได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีต้องมีสมาชิกรับรองไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร

6.มติของรัฐสภาที่เห็นชอบการแต่งตั้งบุคคลใดให้เป็นนายกรัฐมนตรีต้องกระทำโดยการลงคะแนนโดยเปิดเผย และต้องมีคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภา

บทสรุป

โดยสรุปนับแต่สมาชิกวุฒิสภาถือกำเนิดมาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489 อันเป็นรัฐธรรมนูญ ฉบับที่ 3 ทุกห้วงเวลาที่ผ่านมานั้นสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศอ่อนไหวอ่อนแอเป็นระยะ เห็นได้จากการจากไปของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ ส่งผลให้วุฒิสภาในประเทศไทยไม่พัฒนา อีกทั้งที่ผ่านมารัฐธรรมนูญส่วนใหญ่บัญญัติให้นายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา อันเป็นจุดด้อยอีกกรณีที่หลายครั้งมีการวิพากษ์วิจารณ์กล่าวหาว่าสมาชิกวุฒิสภาไม่มีความเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ทั้งด้านการกลั่นกรองกฎหมาย ด้านการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน ไม่ปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน ดังนั้น การที่

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติให้สมาชิกวุฒิสภามาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน ส่วนหนึ่ง และ มาจากคณะกรรมการสรรหาสมาชิกวุฒิสภาอีกส่วนหนึ่งนั้น ประกอบกับการกำหนดคุณสมบัติต่อผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาอย่างเข้มข้น ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้จะเสริมให้องค์กรวุฒิสภาแข็งแกร่ง ทำงานได้อย่างปราศจากการครอบงำ ส่งผลต่อผลงานให้บรรลุตามเป้าหมายประโยชน์สู่ประเทศชาติและประชาชน

ตามวุฒิสภาตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดให้มีวุฒิสภาจำนวน 250 คน โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติจะคัดเลือกจากบัญชีรายชื่อที่คณะกรรมการการเลือกตั้งที่ดำเนินการจัดให้มีการเลือกสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 50 คน จากบัญชีรายชื่อที่คณะกรรมการสรรหาสมาชิกวุฒิสภาได้สรรหาจำนวน 194 คน และจากผู้ดำรงตำแหน่ง 6 ตำแหน่งได้แก่ ปลัดกระทรวงกลาโหม ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ ผู้บัญชาการทหารอากาศ และผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ

คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการดำเนินการจัดให้มีการเลือกสมาชิกวุฒิสภาของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ที่มาจากคณะกรรมการสรรหาสมาชิกวุฒิสภาและที่มาจากผู้ดำรงตำแหน่ง 6 ตำแหน่งดังกล่าวต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา108แต่สมาชิกวุฒิสภาที่มาจากคณะกรรมการสรรหาสมาชิกวุฒิสภาจะไม่นำลักษณะต้องห้ามที่เกี่ยวกับการเป็นหรือเคยเป็นรัฐมนตรีมาใช้บังคับ ส่วนผู้ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภาโดยตำแหน่งจะไม่นำลักษณะต้องห้ามที่เกี่ยวกับการเป็นข้าราชการมาใช้บังคับเนื่องจากผู้ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภาโดยตำแหน่งเป็นข้าราชการสำหรับอายุของวุฒิสภามีกำหนด 5 ปีนับแต่วันที่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งและสมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภาเริ่มตั้งแต่วันที่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง เมื่ออายุของวุฒิสภาสิ้นสุดลงให้สมาชิกวุฒิสภาจำนวน 250 คนอยู่ในตำแหน่งเพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนกว่าจะมีสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 200 คนขึ้นใหม่วุฒิสภานอกจากจะมีหน้าที่และอำนาจโดยทั่วไปแล้วยังมีหน้าที่และอำนาจโดยเฉพาะตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นหน้าที่และอำนาจที่อยู่ภายใต้บังคับด้วยการจำกัดระยะเวลา เช่น หน้าที่และอำนาจติดตามเสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามหมวด 16 การปฏิรูปประเทศ และการจัดทำและดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติให้เสนอและพิจารณาในที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภาการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่วุฒิสภาหรือสภาผู้แทนราษฎรยับยั้งไว้ในบางกรณีให้กระทำโดยที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภาและการให้ความเห็นชอบบุคคลซึ่งสมควรได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งวุฒิสภาตามบทเฉพาะกาลนี้น่าจะทำให้การปฏิรูปประเทศมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

สมาชิกวุฒิสภาควรจะเป็นสภาที่ปรึกษาเพราะสมาชิกวุฒิสภาไม่ได้มาจากการเลือกตั้งไม่ใกล้ชิดกับประชาชนและควรให้สมาชิกวุฒิสภามาจากการเลือกตั้งเท่านั้น

บรรณานุกรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. (11 ตุลาคม 2540). ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 114 ตอนที่ 55ก.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. (24 สิงหาคม 2550). ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 124 ตอนที่ 47ก.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (6 เมษายน 2560).ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 134 ตอนที่ 40ก.

การติดตามบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่นที่ 62

The Following Result of the Graduated Students Working in 2016 Mahachulalongkornrajavidyalaya University in Loei Buddhist College

พระมหาสมศักดิ์ สติสมฺปนฺโน
ประสงค์ หัสรินทร์
จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์
ศตวรรษ สงกาผัน
วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสำรวจสถานภาพของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา รุ่น 62 2) เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62 (3) เพื่อศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณภาพการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจาก วิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 90 รูป/คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive random sampling) และได้รับตอบกลับมาจำนวน 72 รูป/คน คณะผู้วิจัยได้ออกแจกแบบสอบถามรวมทั้งจัดส่งทางไปรษณีย์ไปยังผู้ใช้บัณฑิตหรือผู้ประกอบการของบัณฑิตในช่วงเดือนเมษายน 2561 ทำการวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการตามหลักการวิเคราะห์สถิติแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) การแจกแจงความถี่ (Frequencies) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ข้อมูลทั่วของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศคฤหัสถ์ จำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 62.5, มีอายุระหว่าง อายุระหว่าง 18 – 28 ปี จำนวน 30 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 41.7, จะมีลักษณะสถานที่ทำงานในวัด จำนวน 25 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 34.7 , มีรายอยู่ที่ 7,501 – 10,000 บาท จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 37.5, จบการศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ จำนวน 35 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 48.6, ข้อมูลเกี่ยวกับบัณฑิตบรรพชิตที่สนองงานต่อคณะสงฆ์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานที่ปฏิบัติงานในวัด จำนวน 27 รูป คิดเป็นร้อยละ 100.00, ข้อมูลเกี่ยวกับบัณฑิตคฤหัสถ์ที่มีงานทำหรือประกอบอาชีพอิสระภายใน 1 ปี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบส่วนใหญ่ภายหลังจากจบการศึกษาระดับปริญญาตรีท่านมีงานรองรับไว้เรียบร้อย จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 73.3

2. ผู้ใช้บัณฑิตที่เกี่ยวกับคุณภาพบัณฑิตในการปฏิบัติงานรุ่น 62 ระดับปริญญาตรีทั้งบัณฑิตบรรพชิตที่สนองงานคณะสงฆ์และคฤหัสถ์ปริญญาตรีที่ได้งานทำหรือประกอบอาชีพอิสระภายใน 1 ปี พบว่า ผู้ใช้บัณฑิตส่วนใหญ่เป็นบรรพชิต จำนวน 28 รูป คิดเป็นร้อยละ 56.0, มีอายุ 40 – 50 ปี จำนวน 28 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 56.0, ประเภทหน่วยงานส่วนใหญ่เป็นวัด จำนวน 18 หน่วยงาน คิดเป็นร้อยละ 36.0, มีส่วนเกี่ยวข้องกับบัณฑิตเป็นเจ้าอาวาส จำนวน 14 คิดเป็นร้อยละ 28.0, มีระยะเวลาในการทำงาน 7 – 12 ปี จำนวน 37 คิดเป็นร้อยละ 74, และมีสาขาที่จบส่วนใหญ่สาขาวิชารัฐศาสตร์ จำนวน 25 คิดเป็นร้อยละ 50.0

3. ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตที่เกี่ยวกับคุณภาพบัณฑิตในการปฏิบัติงานรุ่น 62 ระดับปริญญาตรีทั้งบัณฑิตบรรพชิตที่สนองงานคณะสงฆ์และคฤหัสถ์ปริญญาตรีที่ได้งานทำหรือประกอบอาชีพอิสระภายใน 1 ปี พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.20) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านความรู้ความสามารถ อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาตามสาขาวิชา พบว่า **สาขาวิชาพระพุทธศาสนา** ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.42) **สาขาวิชาการสอนภาษาไทย** ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.17) **และสาขาวิชารัฐศาสตร์** มีความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.21)

4. ความคิดและข้อเสนอแนะของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณภาพการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจาก วิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62 พบว่า ด้านคุณธรรม-จริยธรรม ได้แก่ ควรเน้นให้มีความตรงต่อเวลา, ด้านความรู้ความสามารถ ได้แก่ การนำความรู้มาแก้ไขปัญหาให้กับองค์กรและกระบวนการสร้างทักษะทางเขียนรายงานการปฏิบัติงาน, ด้านทักษะทางปัญญา ได้แก่ การใช้เหตุผลทางความคิดในการปฏิบัติงานและการวิเคราะห์แบบบูรณาการ, ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความรับผิดชอบ ได้แก่ การส่งเสริมและสนับสนุนความมีน้ำใจ และมีจิตไมตรี, ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ได้แก่ การวางพื้นฐานทางด้านการวิเคราะห์เชิงตัวเลขให้มากขึ้น การพัฒนาระบบการสื่อสารที่ทันสมัยในระบบการเรียนการสอน

คำสำคัญ: การติดตาม, บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา

Abstract

The objectives of the research were (1) to follow up the status of the batch 62 graduates, (2) to study the level of satisfaction of employers with characteristics and work efficiency of batch 62 graduates of Mahachulalongkornrajavidyalaya University*'s* loei Buddhist College, and (3) to study the employers' opinions and recommendations on the work performance quality of batch 62 graduates of Mahachulalongkornrajavidyalaya

University's loei Buddhist College. The instrument of the quantitative research used for collecting data was the questionnaire, which was distributed to a total of 72 samples selected by the purposive random sampling method. The research questionnaires were distributed and mailed to their employers during April, 2018, and the data were analyzed by the descriptive statistics in terms of percentage, frequency distribution, arithmetic mean and standard deviation.

The research findings were found as follows:

1. The general information of 72 respondents was found that most of them were currently 45 monks, accounting for 62.5%, 30 persons with the age between 18-28 years, accounting for 41.7%, 25 persons with workplaces in the temple, accounting for 34.7%, 33 persons with an income of lower than 7,501-10,000 baht, and 35 graduates in political sciences, accounting for 48.6%, Information about the graduates serving the monks was found that the majority of the respondents had a working place in the 27 monasteries, representing 100.00%, Information about the graduates who are employed or engaged in independent occupations within one year found that the majority of respondents after the completion of undergraduate studies had 33 jobs completed, representing 73.3%.

2. Graduates who are related to the quality of graduates in the 62 th edition of the Bachelor's degree, both postgraduates who meet the monks and the bachelors who have been working or engaged in independent occupations within one year, found that respondents was found that most of them were currently 28 monks, accounting for 56.0%, 28 persons with the age between 40-50 years, accounting for 56.0%, 18 persons with workplaces in the temple, accounting for 36.0%, ABB has been involved in a total of 14 graduates accounted for 28.0%, 37 persons had a working time of 7-12 years, accounting for 74.0%, and 25 graduates in political sciences, accounting for 50.0%.

3. The satisfaction of employers with work efficiency of batch #62 graduates of Mahachulalongkornrajavidyalaya University's Buddhist College with the bachelor's degree, both graduated monks affording the ecclesiastical affairs and graduated laypersons employed or self-employed within one year, was found to be at a high level ($\overline{X}$ = 4.20). Considered in each aspect, it was found that the satisfaction of employers with work efficiency of batch #62 graduates in the aspect of knowledge and efficiency was found to be at a high level. Considered in each subject, the satisfaction of employers, who were the questionnaire respondents, with characteristics and work efficiency of batch 62 graduates of Mahachulalongkornrajavidyalaya University's Buddhist College in Buddhism was found to be overall at a high level ($\overline{X}$ = 4.42), the satisfaction of employers with those of them

in Thai Teaching was found to be overall at a high level ($\overline{X}$ = 4.17) and the satisfaction of employers with those of them in Political Science was found to be overall at a high level ($\overline{X}$ = 4.21).

4. The opinions and recommendations of employers on work quality of batch #62 graduates of Mahachulalongkornrajavidyalaya University*'s* Buddhist College were found that, in terms of Ethics and Moral, they were required to be punctual; in terms of Knowledge, they were required to apply knowledge to solve organizational problems and to have the skill process on reporting and operating; in terms of Cognitive Skills, they were required to have reasons on the operation and integrated analysis; in terms of Interpersonal Skills and Responsibility, they were required to be kind, helpful and friendly; in terms of Numerical Analysis Communication and Information Technology Skills, they were required to have more basic knowledge bases on numerical analysis and to develop the up-to-date communication system for learning and teaching.

Keywords: the Following Result, the Graduated Students

บทนำ

นโยบายของการศึกษาระดับอุดมศึกษาของรัฐ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 34 วรรคสอง ที่บัญญัติให้คณะกรรมการศึกษาอุดมศึกษาซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการการติดตามตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาระดับปริญญาจึงเป็นเครื่องมือและกลไกในการพัฒนาการจัดการศึกษา ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้เป็นไปตามกรอบแนวของนโยบายและเป้าประสงค์หลักของการจัดการศึกษา ของประเทศที่กำลังมุ่งสู่ความเป็นเลิศและความสามารถในการแข่งขันสู่เวทีโลก ฉะนั้น สาระสำคัญของพระราชบัญญัติดังกล่าว มีหลักสำคัญ 2 ประการ คือ " ความเป็นอิสระ และ "ความเป็นเลิศทางวิชาการ การมุ่งถึง "ความเป็นอิสระ หมายถึง สถาบันอุดมศึกษา มีเสรีภาพทางวิชาการในด้านต่างๆทั้งการเรียนการสอน การผลิตบัณฑิต และการวิจัย ซึ่ง ความเป็นอิสระเหล่านี้จะนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมและนวัตกรรมจะนำไปสู่การแข่งขันที่นำไปสู่การแข่งขันที่นำไปสู่ความเป็นเลิศในการจัดการศึกษา ดังนั้น ในหลักการของ ความเป็นอิสระ การติดตามและประเมินผลจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น เพราะสถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งเพาะบ่มความรู้ ผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ สามารถรับใช้สังคมอย่างถูกต้องและนำไปสู่การพัฒนาที่ดียิ่งขึ้น เพื่อให้กระบวนการ หรือระบบการติดตามและประเมินผลอุดมศึกษาเป็นระบบที่มีมาตรฐานและเกิดความรู้ความเข้าใจของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายรวมทั้งได้สะท้อนปัญหาของการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาในปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสถาบันการศึกษาที่มีการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาซึ่งมีพันธกิจในการผลิตและพัฒนาบัณฑิตให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 9 ประการ คือ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ใฝ่คิด เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีศรัทธาอุทิศ

ตนเพื่อพระพุทธศาสนา รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม มีโลกทัศน์ กว้างไกล มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเอง ให้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม การวิจัยและค้นคว้า เพื่อสร้างองค์ความรู้ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอน เน้นการพัฒนาองค์ความรู้ในพระไตรปิฎก โดยวิธีสหวิทยาการ แล้วนำองค์ความรู้ที่ค้นพบมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหา ศีลธรรม และจริยธรรมของสังคม รวมทั้งพัฒนา คุณภาพงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม ตามปณิธานการจัดตั้งมหาวิทยาลัย ด้วยการปรับปรุงกิจกรรมต่างๆ ให้ประสานสอดคล้อง เอื้อต่อการส่งเสริม สนับสนุน กิจการคณะสงฆ์ สร้างความรู้ ความเข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา สร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชน จัดประชุม สัมมนา และฝึกอบรม เพื่อพัฒนาพระสงฆ์และบุคลากรทางศาสนา ให้มีศักยภาพในการธำรงรักษา เผยแผ่หลักคำสอน และเป็นแกนหลักในการพัฒนาจิตใจในวงกว้าง และการเสริมสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ให้เอื้อต่อการศึกษา เพื่อสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในความเป็นไทย สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ[1]

จึงกล่าวได้ว่า ฝ่ายวางแผน และกองวิชาการวิทยาลัยเลยเป็นองค์กรที่สังกัดภายใต้การควบคุมการบริหารของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง “การติดตามบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่นที่ 62” ที่สำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ.2559[2] เพื่อสำรวจคุณลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรม มีความรู้ มีทักษะทางปัญญา ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมีลักษณะของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาเป็นอย่างไร เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนแก้ไขปัญหา การพัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนของวิทยาลัยสงฆ์เลย และรวมทั้งการพัฒนาองค์ความรู้ที่สามารถตอบสนองและสร้างความพอใจที่มากขึ้นต่อการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา รุ่น 62 ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจสถานภาพของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา รุ่น 62
2. เพื่อสำรวจการปฏิบัติหน้าที่สนองงานคณะสงฆ์ของบัณฑิตบรรพชิตและภาวะการมีงานทำของบัณฑิตคฤหัสถ์ รุ่นที่ 62
3. เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62
4. เพื่อศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณภาพการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจาก วิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62

---

[1] มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.mcu.ac.th/site/philosophy.php[1 สิงหาคม 2561].

[2] มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **สูจิบัตรประสาทปริญญาบัตรปี ๒๕๖๐**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์-มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ที่มุ่งศึกษา “การติดตามบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่นที่ 62” โดยผู้วิจัยได้กำหนดประเด็น ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ศึกษา คือ บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่นที่ 62 ที่เข้าพิธีประสาทปริญญาปี 2560 มี 3 สาขา วิชาประกอบด้วย วิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 22 รูป สาขาการสอนภาษาไทย 25 รูป/คน สาขาวิชารัฐศาสตร์ จำนวน จำนวน 43 รูป/คน รวมทั้งหมดจำนวน 90 รูป/ คน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงเฉพาะบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา เพราะเห็นว่าประชากรเป็นกลุ่มเดียวกันและมีความแน่นอนเชิงตัวเลข ซึ่งสามารถเขียนตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชาชนและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

สาขาวิชา	บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา	บัณฑิตที่ตอบแบบสอบถาม
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา	22	17
สาขาวิชาการสอนภาษาไทย	25	20
สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง	43	35
รวม	**90**	**72**

เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลนี้มี 2 ชุด ประกอบด้วย

ชุดที่ 1 แบบสำรวจการประเมินผลภาวการณ์มีงานทำของบัณฑิต รุ่น 62 ซึ่งประเด็นคำถามชุดนี้มีทั้งหมด 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษารุ่น 62 ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของภาวการณ์มีงานทำของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษารุ่น 62 ซึ่งประเด็นมีทั้งแบบสำรวจสำหรับบัณฑิตที่เป็นบรรพชิตและบัณฑิตที่เป็นคฤหัสถ์ตามกรอบแบบการประเมินประกันคุณภาพการศึกษา และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ชุดที่ 2 แบบสำรวจความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตเกี่ยวกับคุณภาพบัณฑิตในการปฏิบัติงานรุ่น 62 ประเด็นคำถามชุดนี้มีทั้งหมด 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 แบบสำรวจคุณสมบัติของบัณฑิตในการปฏิบัติงานรุ่น 62 ในด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรู้ความสามารถด้านทักษะทางปัญญา ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของวิทยาลัยสงฆ์เลย และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นทั่วไปของผู้ใช้บัณฑิตเกี่ยวกับคุณภาพบัณฑิตในการปฏิบัติงานรุ่น 62

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษา ค้นคว้าเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตตามกรอบคุณวุฒิมาตรฐานแห่งชาติ (TQF) และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของวิทยาลัยสงฆ์เลย

3. นำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าทั้งหมดมาสร้างเป็นคำถามการวิจัยโดยยึดแนวคิดการศึกษาทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรู้ความสามารถ ด้านทักษะทางปัญญา ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของวิทยาลัยสงฆ์เลย

4. นำเครื่องมือการวิจัยที่ได้สร้างเสร็จแล้วเสนอต่อผู้บริหาร และผู้ทรงคุณวุฒิของวิทยาลัยสงฆ์เลย เพื่อพิจารณาความถูกต้องพร้อมทั้งนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนแนะ

5. พิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับประชากรที่ที่ใช้ในการวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ทำการออกตรวจเยี่ยมพื้นที่ของบัณฑิตที่ไปปฏิบัติงานตามรายชื่อที่ระบุในทะเบียนการฝึกงานของผู้ใช้บัณฑิตโดยขอความสะดวกในการกรอกแบบสอบถาม และบางส่วนได้ถูกจัดส่งไปทางไปรษณีย์ไปยังบัณฑิตและผู้ใช้บัณฑิตเพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงระหว่างเดือนมกราคม-เมษายน 2561 และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ต่อไป

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการตามหลักการวิเคราะห์สถิติแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) การแจกแจงความถี่ (Frequencies) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สรุปผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา รุ่น 62

ผลการสำรวจข้อมูลทั่วไปของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากทั้ง 3 สาขาวิชา โดยภาพรวมของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากทั้ง 3 สาขาวิชาตอบแบบสอบถามกลับคืนจำนวน 72 ชุด คิดเป็นร้อยละ 80.0 ของจำนวนแบบสอบถามที่แจกไป

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ภาพรวมของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากทั้ง 3 สาขาวิชา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศคฤหัสถ์ จำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 62.5 รองลงมาเป็นบัณฑิตบรรพชิต จำนวน 27 รูป คิดเป็นร้อยละ 37.5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับอายุของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง อายุระหว่าง 18 – 28 ปี จำนวน 30 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 41.7 รองลงมาจะมีอายุระหว่าง 29 – 39 ปีจำนวน 21 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 29.2 และ อายุระหว่าง 40 – 50 ปี จำนวน 17 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 23.6 ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะสถานที่ทำงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จะมีลักษณะสถานที่ทำงานในวัด จำนวน 25 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 34.7 มากที่สุด รองลงมา คือ สมาคม/ชมรม/มูลนิธิ จำนวน 17 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 23.6 และหน่วยงานรัฐ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน 16 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 22.2 ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับรายได้เฉลี่ยต่อเดือน (เฉพาะคฤหัสถ์) ของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จะมีรายอยู่ที่ 7,501 – 10,000 บาท จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 37.5 มากที่สุด รองลงมา คือ มีรายได้ระหว่าง12,501 - 20,000 บาท จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 13.3 และ มีรายได้มาก 20,001 คิดเป็นร้อยละ 8.9 ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสาขาที่สำเร็จการศึกษาของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จะจบการศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ จำนวน 35 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 48.6 รองลงมาคือ สาขาวิชาการสอนภาษาไทย จำนวน 20 รูป คิดเป็นร้อยละ 27.8 และสาขาวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 17 รูป คิดเป็นร้อยละ 23.6 ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบัณฑิตบรรพชิตที่สนองงานต่อคณะสงฆ์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานที่ปฏิบัติงานในวัด จำนวน 27 รูป คิดเป็นร้อยละ 100.00 ได้รับความไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชาให้รับผิดชอบภาระงานด้านการเผยแผ่ธรรม/ศาสนธรรม/ศึกษาสงเคราะห์/การปกครอง/สาธารณูปการ/สาธารณะสงเคราะห์จำนวน 27 รูป คิดเป็นร้อยละ 100.00 และ ได้ริเริ่ม/เข้าร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมจำนวน 27 รูป คิดเป็นร้อยละ 100.0 ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบัณฑิตคฤหัสถ์ที่มีงานทำหรือประกอบอาชีพอิสระภายใน 1 ปี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบส่วนใหญ่ภายหลังจากจบการศึกษาระดับปริญญาตรีท่านมีงานรองรับไว้เรียบร้อย จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 73.3 มากที่สุด รองลงมา คือความสามารถในการประกอบอาชีพอิสระภายหลังจากจบการศึกษาจากวิทยาลัยจำนวน 7 คน คือ คิดเป็นร้อยละ 15.6 และมีงานทำอยู่แล้วก่อนจะจบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากวิทยาลัยสงฆ์ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8.9 ตามลำดับ

ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ใช้บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา รุ่น 62

ผลการสำรวจข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้บัณฑิตบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากทั้ง 3 สาขาวิชา โดยภาพรวมของผู้ใช้บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากทั้ง 3 สาขาวิชาตอบแบบสอบถามกลับคืนจำนวน 50 ชุด คิดเป็นร้อยละ 69.4 ของจำนวนแบบสอบถามที่แจกไป

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้บัณฑิตบัณฑิต พบว่า ผู้ใช้บัณฑิตส่วนใหญ่เป็นบรรพชิต จำนวน 28 รูป คิดเป็นร้อยละ 56.0, มีอายุ 40 – 50 ปี จำนวน 28 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 56.0,

ประเภทหน่วยงานส่วนใหญ่เป็นวัด จำนวน 18 หน่วยงาน คิดเป็นร้อยละ 36.0, มีส่วนเกี่ยวข้องกับบัณฑิตเป็นเจ้าอาวาส จำนวน 14 คิดเป็นร้อยละ 28.0, มีระยะเวลาในการทำงาน 7 – 12 ปี จำนวน 37 คิดเป็นร้อยละ 74 และมีสาขาที่จบส่วนใหญ่สาขาวิชารัฐศาสตร์ จำนวน 25 คิดเป็นร้อยละ 50.0 ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62

ระดับสถาบัน โดยภาพรวม พบว่า ผู้ใช้บัณฑิตเกี่ยวกับคุณภาพบัณฑิตในการปฏิบัติงานรุ่น 62 ระดับปริญญาตรีทั้งบัณฑิตบรรพชิตที่สนองงานคณะสงฆ์และคฤหัสถ์ปริญญาตรีที่ได้งานทำหรือประกอบอาชีพอิสระภายใน 1 ปี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.20) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตเกี่ยวกับคุณภาพบัณฑิตในการปฏิบัติงานรุ่น 62 ใน ด้านความรู้ความสามารถ มากที่สุด รองลงมาได้แก่ ด้านคุณธรรม-จริยธรรม ด้านทักษะทางปัญญา ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และ ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ตามลำดับ

ระดับสาขาวิชาพระพุทธศาสนา พบว่า ผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 61 โดยภาพรวมระดับอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.42) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านคุณธรรม-จริยธรรม ($\overline{X}$ =4.43) มากที่สุด รองลงมาด้านความรู้ความสามารถ($\overline{X}$ =4.43) ด้านทักษะทางปัญญา($\overline{X}$ =4.42) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความรับผิดชอบ ($\overline{X}$ =3.97) และด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ($\overline{X}$ =3.97) สำหรับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของวิทยาลัยสงฆ์เลยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.20)

ระดับสาขาวิชาการสอนภาษาไทย พบว่า ผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.17) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรู้ความสามารถ ภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้ง 2 ด้าน ($\overline{X}$ =4.42) รองลงมา ได้แก่ ด้านทักษะทางปัญญา ($\overline{X}$ =4.22) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และด้านความรับผิดชอบด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ($\overline{X}$ =3.92) ตามลำดับ สำหรับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของวิทยาลัยสงฆ์เลยภาพรวมอยู่ในระดับมาก($\overline{X}$ =4.40)

ระดับสาขาวิชารัฐศาสตร์ พบว่า ผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.21) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความรู้ความสามารถ จะอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.32) รองลงมาตามลำดับ คือ ด้านคุณธรรมจริยธรรม($\overline{X}$ =4.29) ด้านทักษะทางปัญญา($\overline{X}$ =4.25) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ($\overline{X}$ =4.01) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

และความรับผิดชอบ($\overline{X}$ =3.90) สำหรับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของวิทยาลัยสงฆ์เลยอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.51)

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณภาพการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจาก วิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62

ด้านคุณธรรม-จริยธรรม ผู้ใช้บัณฑิตได้ให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ดังนี้ ควรเน้นให้มีความตรงต่อเวลา การส่งเสริมให้มีความเสียสละต่อเพื่อนร่วมงานและให้มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน

ด้านความรู้ความสามารถ ผู้ใช้บัณฑิตได้ให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ดังนี้ การนำความรู้มาแก้ไขปัญหาให้กับองค์กรและกระบวนการสร้างทักษะทางเขียนรายงานการปฏิบัติงาน

ด้านทักษะทางปัญญา ผู้ใช้บัณฑิตได้ให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ดังนี้ การใช้เหตุผลทางความคิดในการปฏิบัติงานและการวิเคราะห์แบบบูรณาการ

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความรับผิดชอบ ผู้ใช้บัณฑิตได้ให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ดังนี้ การส่งเสริมและสนับสนุนความมีน้ำใจ และมีจิตไมตรี การใช้วาจาที่ไพเราะเหมาะสม การใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน และการส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคต่อเพื่อนร่วมงาน

ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ผู้ใช้บัณฑิตได้ให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ดังนี้ การวางพื้นฐานทางด้านการวิเคราะห์เชิงตัวเลขให้มากขึ้น การพัฒนาระบบการสื่อสารที่ทันสมัยในระบบการเรียนการสอน และควรปรับหลักสูตรการเรียนการสอนให้ตรงกับการปฏิบัติงานในสถานประกอบการได้จริง

ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของวิทยาลัยสงฆ์เลย ผู้ใช้บัณฑิตได้ให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ดังนี้ การเน้นคุณลักษณะทางศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม ความศรัทธาเพื่อการอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนามากขึ้น และการสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดการเรียนรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม

อภิปรายผล

จากการสำรวจระดับความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62 ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

ข้อมูลทั่วของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศฤหัสถ์ จำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 62.5, มีอายุระหว่าง อายุระหว่าง 18 – 28 ปี จำนวน 30 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 41.7, จะมีลักษณะสถานที่ทำงานในวัด จำนวน 25 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 34.7, มีรายอยู่ที่ 7,501 – 10,000 บาท จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 37.5, จะจบการศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ จำนวน 35 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 48.6, ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบัณฑิตบรรพชิต ที่สนองงานต่อคณะสงฆ์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานที่ปฏิบัติงานในวัด จำนวน 27 รูป คิดเป็นร้อยละ 100.00, ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบัณฑิตคฤหัสถ์ที่มีงานทำหรือประกอบอาชีพอิสระภายใน 1 ปี พบว่า ผู้ตอบแบบ

สอบส่วนใหญ่ภายหลังจากจบการศึกษาระดับปริญญาตรีท่านมีงานรองรับไว้เรียบร้อย จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 73.3 ตามลำดับ

ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตเกี่ยวกับคุณภาพบัณฑิตในการปฏิบัติงานรุ่น 62 ระดับปริญญาตรีทั้งบัณฑิตบรรพชิตที่สนองงานคณะสงฆ์และคฤหัสถ์ปริญญาตรีที่ได้งานทำหรือประกอบอาชีพอิสระภายใน 1 ปี

ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตเกี่ยวกับคุณภาพบัณฑิตในการปฏิบัติงานรุ่น 62 ระดับปริญญาตรีทั้งบัณฑิตบรรพชิตที่สนองงานคณะสงฆ์และคฤหัสถ์ปริญญาตรีที่ได้งานทำหรือประกอบอาชีพอิสระภายใน 1 ปี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.08) ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า วิทยาลัยสงฆ์เลยได้จัดการศึกษาโดยเน้นให้บัณฑิตมีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งเป็นไปตามนโยบายของมหาวิทยาลัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สำนักพัฒนาคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของนายจ้างผู้ประกอบการผู้บังคับบัญชาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปีการศึกษา 2555” พบว่า นายจ้างผู้ประกอบการผู้บังคับบัญชามีความพึงพอใจต่อคุณภาพบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\overline{X}$ 4.00) และมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาตนเองตามอัตลักษณ์ของบัณฑิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ว่า “บัณฑิตทั้งหลายย่อมฝึกตน” ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยในแต่ละสาขาสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.42) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านคุณธรรม-จริยธรรม ($\overline{X}$ =4.43) มากที่สุด ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้เน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมและตามอัตลักษณ์ของบัณฑิต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของนายจ้างต่อการปฏิบัติงานของบัณฑิตวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ ปการศึกษา 2550” พบว่า ความพึงพอใจของนายจ้างต่อการปฏิบัติงานของบัณฑิตวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ ปการศึกษา 2550 โดยรวมอยู่ในระดับมาก และดานคุณธรรมจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก

สาขาวิชาการสอนภาษาไทย ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.17) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรู้ความสามารถภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้ง 2 ด้าน ($\overline{X}$ =4.42) ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า สาขาวิชาการสอนภาษาไทยมีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์จะสอนให้บัณฑิตตะหนักถึงคุณธรรมจริยธรรมและสามารถนำไปทำงานได้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ปัญจา ชูช่วย** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีที่เข้าทำงานในสถานประกอบการตามทัศนคติของผู้บริหารสถานประกอบการในจังหวัดสงขลา” พบว่า ทัศนคติของผู้บริหารสถานประกอบการในจังหวัดสงขลาโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

สาขาวิชารัฐศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อคุณลักษณะและความสามารถในการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่น 62 ระดับสาขาวิชารัฐศาสตร์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.21) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความรู้ความสามารถ จะอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =4.32) ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า สาขาวิชารัฐศาสตร์เน้นให้บัณฑิตมีความรู้ความสามารถนำไปปฏิบัติงานได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุพดี กิตติวรเวช และรวีวรรณ เผ่ากัณหา** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของผู้ใช้บัณฑิตต่อคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี 2555” พบว่า ส่วนใหญ่ผู้ใช้บัณฑิตมีความคิดเห็นต่อคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด ค่าเฉลี่ยโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

จากการติดตามบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย รุ่นที่ 62 ทำให้ผู้วิจัยเห็นจุดเด่นและจุดด้อยจึงขอเสนอแนะวิทยาลัยสงฆ์เลยเพื่อการปรับปรุง และพัฒนานิสิตในรุ่นต่อ ๆ ไปให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์มากยิ่งดังต่อไปนี้

1. วิทยาลัยสงฆ์เลย ควรที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนการปรับปรุงระบบการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงานที่ก่อให้เกิดความสอดคล้องกับการปฏิบัติงานในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

2. วิทยาลัยสงฆ์เลย ควรวางแผนการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนโดยมองไปที่คุณลักษณะในการสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดการเรียนรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมมากยิ่งขึ้น

3. วิทยาลัยสงฆ์เลย ควรจะเน้นทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข ทักษะการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการปฏิบัติงานของหน่วยที่บัณฑิตเข้าไปปฏิบัติงานตามหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อคุณภาพและประสิทธิภาพ

4. วิทยาลัยสงฆ์เลย ควรเพิ่มประสิทธิภาพระบบการประชาสัมพันธ์เพื่อเป็นการรองรับถึงความต้องการของบรรพชิตและประชาชนที่มีความสนใจในการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

ปัญจา ชูช่วย. “คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีที่เข้าทำงานในสถานประกอบการตามทัศนคติของผู้บริหารสถานประกอบการในจังหวัดสงขลา”. **รายงายการวิจัย.** สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, 2556.

มนูญ ศรีวิวัฒน์. “การศึกษาติดตามผลบัณฑิต มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี”. **รายงานการวิจัย.** อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. 2546.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.mcu.ac.th/site/philosophy. php[1 สิงหาคม 2561].

_____. **สูจิบัตรประสาทปริญญาบัตรปี 2560**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์
Promotion Guidelines for Cultural Tourism of Phu Thai Ethnic Group in Kalasin Province

สุชานาถ สิงหาปัด
ยุทธพงษ์ เขื่อนแก้ว
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ 2) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มที่ 1กลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยว จำนวน 300 คน สุ่มตัวอย่างแบบเป็นระบบ กลุ่มที่ 2 กลุ่มตัวอย่างผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จำนวน 76 คน สุ่มตัวอย่างแบบเป็นระบบ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม 2 ชุด ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้นำชุมชนภาครัฐจำนวน 10 คน และสนทนากลุ่มจากผู้นำชุมชนและผู้ประกอบการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว จำนวน 20 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง รวบรวมข้อมูลที่ได้และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบทีและทดสอบเอฟ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการวิจัยพบว่า 1.) แรงจูงใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทยในจังหวัดกาฬสินธุ์ภาพรวม อยู่ในระดับดีมาก (X = 4.76) 2. ความคิดเห็นต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทยในภาพรวม อยู่ในระดับดีมาก มาก (X = 4.66) 3. แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ 1) ควรมีการจัดให้นักท่องเที่ยวได้มีกิจกรรมร่วมกับชุมชน 2) ควรมีการอบรมมัคคุเทศก์ในชุมชนเพื่อให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยว 3) ควรนำสินค้าในชุมชนมาเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยว 4) ควรมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อโซเชียลมีเดียให้มากขึ้น 5) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนทั้งด้านความรู้ สิ่งอำนวยความสะดวก และการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, ผู้ไท, จังหวัดกาฬสินธุ์

Abstract

The purpose of this research was to 1) study the motivation of tourists in the cultural tourism of the Phu Thai ethnic group in Kalasin province; 2) to examine the opinions of people related to cultural tourism of Phu Thai ethnic group in Kalasin province,

and 3) to promotion guidelines of cultural tourism of the Phu Thai ethnic group in the Kalasin province. This research uses a mixture of research methodology. Step 1: Quantitative Research Methodology, group 1 tourist sample of 300 responses "Systematic sampling." group 2: 76 tourism-related subjects "Systematic sampling." The instruments used were 2 sets of questionnaires. Step 2: Qualitative research was conducted through in-depth interviews with 10 community leaders and group discussion with 20 community leaders and tourism operators. Then, data were collected, and quantitative data analysed using a computer program, percentage, mean, standard deviation, T-test and F-test, and qualitative analysis by content analysis. The research findings were as follows: 1.) The motivation of cultural tourism of the Phu Thai ethnic group in Kalasin province is very high level (X = 4.76) 2. The opinions on the management of cultural tourism of the Phu Thai ethnic group in Kalasin province overall is very high level (X = 4.66) 3. The guideline for promoting cultural tourism consists of five elements: 1) It should be provided to tourists with community activities. 2) There should be training guides in the community to provide information to tourists. 3) It should be taken in the community as a part of tourism promotion. 4) There should be more public relations through social media. 5) Relevant government agencies will provide support in the areas of knowledge, facilities and potential development of tourism resources in order to achieve sustainable development.

Keywords: Cultural tourism, Phu Thai ethnic group, Kalasin province.

บทนำ

ปัจจุบันการท่องเที่ยวนับได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีการเจริญเติมโตอย่างสม่ำเสมอและมีความสำคัญเป็นอันมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยที่สร้างรายได้ต่อประเทศและยังมีการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงได้เข้ามามีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ[1] มีการบรรจุแผนพัฒนาการทองเที่ยวไวในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแหงชาติฉบับที่ 4 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน[2]

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่เป็นกระบวนการทางสังคม และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวทั้งจากต่างประเทศและในประเทศได้เดินทางมายังชุมชน มีทั้งแหล่งท่องเที่ยวพร้อมกับการได้ศึกษาเรียนรู้รวมถึงการสัมผัสวัฒนธรรมประเพณี ประวัติศาสตร์ ตลอดจนวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของ

[1] บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, **การพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว**, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2549).

[2] นรินทร์ สังขรักษา. “โครงการจัดทำแผนเครือข่ายวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม จำแนกตามพื้นที่กลุ่มภาคตะวันตก”, **รายงานการวิจัย**, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2552), หน้า 1.

ท้องถิ่น ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน เป็นหนึ่งในกิจกรรมที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน[3]

จังหวัดกาฬสินธุ์ มีนโยบายพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดอย่างเป็นรูปธรรม โดยได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2555 ตามประเด็นการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วม และได้กำหนดกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์โดยการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและมีปัจจัยที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ซึ่งจังหวัดกาฬสินธุ์มีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่หลากหลายในพื้นที่อำเภอต่าง ๆของจังหวัดกาฬสินธุ์ และได้มีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวตลอดทั้ง 12 เดือน การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด เพื่อเพิ่มศักยภาพในการสร้างรายได้ จากภาคการท่องเที่ยว ซึ่งมีแนวทางการพัฒนา เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมการผลิตของฝากของที่ระลึกให้มีประสิทธิภาพ และจากการประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจรเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2560 นำโดย พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี เพื่อเดินหน้าดำเนินการขับเคลื่อนโครงการ “คนกาฬสินธุ์ ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” หรือ “กาฬสินธุ์แฮปปี้เนส 2019” เพื่อแก้ปัญหาความยากจน โดยให้แนวนโยบายใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของกาฬสินธุ์ แนวนโนบายดังกล่าว นายวีระศักดิ์ โควสุรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จึงได้มอบนโยบายให้หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวดึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาฬสินธุ์ออกมา โดยให้เชื่อมโยงศิลปวัฒนธรรม อาหาร ผลิตภัณฑ์ ดนตรี แหล่งขุดค้นทางโบราณคดี ให้สามารถนำมาขับเคลื่อนเศรษฐกิจในอีกทางหนึ่ง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จึงได้กำหนดแนวทางในการดำเนินงานด้านการตลาด โดยการเปิดการรับรู้และภาพจำใหม่ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ด้วยการนำเสนอมุมมองเชิงสร้างสรรค์ในแนวคิด “ทุกสิ่งสร้างสรรค์ ณ กาฬสินธุ์”[4]

ชาวผู้ไทเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการอพยพจาก สปป.ลาว เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียวเหนือในสมัยรัชกาลที่ 3 มีวิถีชีวิตและอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มในเรื่องของภาษา การแต่งกาย อาหาร และงานฝีมือที่ต่าง ๆ เช่น การทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน อำเภอคำม่วง ซึ่งเป็นการทอผ้าไหมมัดหมี่ที่มีลวดลายเฉพาะตัว และการสร้างสรรค์สี ลายทอที่เข้ากับยุคสมัยโดยไม่ทิ้งเอกลักษณ์ที่โดดเด่น[5] ปัจจุบันมีการส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อสอดรับกับนโยบายการดึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

---

[3] สุชานาถ สิงหาปัด, **การท่องเที่ยววัฒนธรรมไทย**, (มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2560).

[4] สำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์, **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์**, (กาฬสินธุ์: ม.ป.พ., 2560).

[5] Wongkanha Wacharawon, **Artistic Prae-wa: Wisdom Inheritance into queen of silk; Away from home Thai people from muang-la-fa-tan to muang-loom-lid-lieng**, (Khon Kaen: Siriphan, 2015).

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์

2) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์

3) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใชระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโจทย์วิจัย ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ

2. กำหนดจุดมุ่งหมายการวิจัยเพื่อนำไปสู่การสร้างเครื่องมือสำหรับใช้รวบรวมข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างคือนักท่องเที่ยว จำนวน 300 คน สุ่มตัวอย่างแบบเป็นระบบ(SystematicRandom Sampling)จำนวน 3 ชุมชน ที่เป็นชุมชนผู้ไทคือ หมู่บ้านหนองช้าง อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ หมู่บ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ และหมู่บ้านโคกโก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยวิธีการสุมแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม 2 ชุด ชุดที่ 1 นักทองเที่ยวที่มาทองเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธ์ปี พ.ศ. 2560 โดยผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คนและมีมีคาเชื่อมั่น (r) = .9134 ชุดที่ 2 ผูเกี่ยวของกับการทองเที่ยว มีคาเชื่อมั่น (r) = .8786

กลุ่มที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้นำชุมชนภาครัฐจำนวน 10 คน และสนทนากลุ่มจากผู้นำชุมชนและผู้ประกอบการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว จำนวน 20 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถาม 2 ชุด ชุดที่ 1 นักทองเที่ยวที่มาทองเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธ์ปี พ.ศ. 2561 มีมีคาความเชื่อมั่น (r) = .9138 ชุดที่ 2 ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีค่าความเชื่อมั่น (r) = .8776 โดยมีเกณฑ์การประเมิน Rating Scale มาหาค่าเฉลี่ยโดยเทียบกับเกณฑ์ ของบุญชม ศรีสะอาด 2553 **:** 82-83

ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00 ระดับ มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50 ระดับ มาก

ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50 ระดับ ปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50 ระดับ น้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 ระดับ น้อยที่สุด

แบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม โดยกำหนดโครงสร้างและเนื้อหาสาระของแบบ สัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่ม ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการศึกษา

เครื่องมือทั้งหมดภายใต้คำแนะนำและข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

รวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม (ระหว่างเดือนมกราคม – มิถุนายน พ.ศ. 2561)

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ขข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป

2. วิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ มีผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. แรงจูงใจในการทองเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ของนักทองเที่ยว

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มนักท่องเที่ยวจำแนกตามระดับแรงจูงใจ

ด้าน	แรงจูงใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์	X	S.D.	ระดับแรงจูงใจ
1.	ด้านสถานที่การท่องเที่ยว	4.66	.719	มากที่สุด
2.	ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	4.50	1.219	มากที่สุด
3.	ด้านการให้บริการ	4.52	1.127	มากที่สุด
4.	ด้านที่พัก	4.64	.919	มากที่สุด
5.	ด้านการเดินทาง	4.50	1.219	มากที่สุด
6.	ด้านการประชาสัมพันธ์	3.88	.919	มาก
	รวม	**4.76**	**.619**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวมีแรงจูงใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์ รวมทั้ง 6 ด้านอยู่ในระดับแรงจูงใจมากที่สุด 5 ด้านคือด้านสถานที่การท่องเที่ยว ด้านที่พัก ด้านการให้บริการ และด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวกับด้านการเดินทาง ตามลำดับ และด้านประชาสัมพันธ์อยู่ในระดับแรงจูงใจระดับมาก โดยเฉลี่ยในภาพรวมทั้งหมดอยู่ในระดับมากที่สุด (X=4.76 S.D.= .619)

2. ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์จำแนกตามระดับความคิดเห็น

ด้าน	แรงจูงใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์	X	S.D.	ระดับ
1.	การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	4.56	.810	มากที่สุด
2.	การบริหารจัดการด้านความปลอดภัยในชุมชน	4.50	1.253	มากที่สุด
3.	การบริหารจัดการด้านที่พัก	4.51	1.140	มากที่สุด
4.	การบริหารจัดการด้านสินค้าในชุมชน	3.60	.950	มาก
	รวม	**4.66**	**.719**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 2 พบว่า กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์รวมทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับแรงจูงใจมากที่สุด 3 ด้าน คือด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการด้านที่พัก และด้านการบริหารจัดการด้านความปลอดภัยในชุมชน ตามลำดับ และด้านการบริหารจัดการสินค้าในชุมชนอยู่ในระดับมาก (X=4.66 S.D.= .719)

3. แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์

จากการศึกษาผลการวิจัยในเชิงปริมาณพบว่าด้านการประชาสัมพันธ์ อยู่ในระดับมาก ซึ่งเป็นจุดด้อยของแรงจูงใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ และการบริหารจัดการด้านสินค้าในชุมชนอยู่ในระดับมาก ซึ่งเป็นจุดด้อยที่นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ จนมาสู่แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้นำชุมชนภาครัฐจำนวน 10 คน และสนทนากลุ่มจากผู้นำชุมชนและผู้ประกอบการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว จำนวน 20 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง รวบรวมข้อมูลที่ได้ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1) ควรมีการจัดให้นักท่องเที่ยวได้มีทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน เนื่องจากการท่องเที่ยวในปัจจุบันชุมชนมีการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณียังน้อยอยู่ ทั้งที่ชุมชนผู้ไทมีวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลาย สามารถกำหนดกิจกรรมสอดแทรกกับการท่องเที่ยวได้อีกมากมาย เช่น กิจกรรมการทอผ้า การทำเครื่องจักสาน การฝีกย้อมผ้า การประกอบอาหารแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท การละเล่นต่าง ๆ รวมถึงศิลปะการแสดงดนตรีของชาวผู้ไท

2) ควรมีการอบรมมัคคุเทศก์ในชุมชนเพื่อสร้างศักยภาพในกับบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเพื่อให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ทำเนียมปฏิบัติ วิถีชีวิต และความรู้ให้กับนักท่องเที่ยว เนื่องจากชุมชนยังใช้ภาษาท้องถิ่นในการสื่อสาร ทำให้นักท่องเที่ยวต่างถิ่นไม่เข้าใจในการสื่อสาร หรืออาจสื่อสารไม่ตรงกัน และ

การนำเที่ยวยังขาดการนำเที่ยวที่ถูกต้อง การอธิบายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจยังไม่ถูกต้อง จึงควรมีการอบรมมัคคุเทศก์ในบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชนให้สามารถอธิบายและนำนักท่องเที่ยวชมสถานที่และทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้

3) ควรนำสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ในชุมชนมาเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยว เนื่องจากชุมชนมีสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ ที่สามารถนำมาจำหน่ายในชุมชนได้ และเป็นผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนผลิตเองตลอดจนให้นักท่องเที่ยวมีส่วนรวมในการทำผลิตภัณฑ์หรือสินค้าในท้องถิ่น เช่น ผลิตภัณฑ์จากเครื่องจักสาน ผลิตภัณฑ์จากการทำเกษตรและกสิกรรม การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากวัฏุดิบจากธรรมชาติหรือการเกษตรที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ยังขาดการส่งเสริมในการนำเสนอสินค้าในชุมชนมาส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

4) ควรมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อโซเชียลมีเดียให้มากขึ้น จะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบข้อมูลและขยายกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศได้มากขึ้น โดยการอาศัยการสื่อสารผ่านรูปภาพจากกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรม เช่นภาพการรับประทานอาหารในแบบขันโตกแบบพาแลง การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ กิจกรรมการฟ้อนลำ กิจกรรมวิถีชีวิตชุมชน การประกอบการทำอาหารพื้นถิ่น การลงแขกดำนา การหาของป่าเพื่อยังชีพ ตลอดจนการท่องเที่ยวแบบสัมผัสวิถีธรรมชาติเล่นน้ำตก พายเรือ ล่องแพ ชมพิพิธภัณฑ์ กราบพระเข้าวัด เพื่อเป็นการกระตุ้นแรงจูงใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผ่านปากต่อปากผ่านสื่อสาธารณะ เฟซบุ๊ก อินสตราแกรม ไลน์ เป็นต้น

5) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจนถึงระดับกระทรวงควรให้การสนับสนุนทั้ง3 คือ 1.ด้านความรู้ เช่นจัดอบรมให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวและสร้างเรื่องราวของแหล่งท่องเที่ยว มาตราฐานการรองรับนักท่องเที่ยวของที่พัก จัดการสัมมนาเพื่อหาจุดเด่นของแต่ละชุมชนหรือแต่ละสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อเป็นจุดขายสู่แรงจูงใจในการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นรายได้เข้ามาสู่ชุมชนและท้องถิ่น เกิดการซื้อขายและการบริการ ทำให้คนในท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มมากขึ้น และการศึกษาดูงานแหล่งท่องเที่ยวหรือชุมชนที่มีผลงานโดดเด่นทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อสามารถนำความรู้จากประสบการณ์ในการศึกษาดูงานมาปรับและประยุกต์ในชุมชนแห่งการท่องเที่ยวของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี และการติดต่อสื่อสารการประสานงานเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยว 2.สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องสนับสนุนงบประมาณเพื่อการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก สิ่งที่สำคัญอับแรกคือการคมนาคมต้องสะดวก ถนนหนทางต้องสะอาดและปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว สองคือการขนส่งในการเดินทางต้องมีตัวเลือกที่หลาย เช่นการเดินทางโดยเครื่องบิน ต้องมีสนามบินรองรับและใกล้สถานที่ท่องเที่ยว การเดินทางโดยรถยนต์สาธารณะที่สะดวกสบายและปลอดภัย หรือการเดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคลต้องมีการระบุแผนที่ตั้งให้ชัดเจนโดยเชื่อมต่อกับระบบInternet เช่นระบบการนำทาง Navigator หรือระบบจีพีอาร์เอส GPRS General Packet Radio Service เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความมั่นใจและปลอดภัยในการเดินทาง สามคือสถานที่รับรองนักท่องเที่ยว เช่นอาคารหรือสำนักงานบริการนักท่องเที่ยว ที่มีความทันสมัย มีห้องน้ำที่สะอาด มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่ประจำอยู่เสมอเพื่อให้ข้อมูลเบื้องต้นในการแนะนำการท่องเที่ยว ตลอดจนประสานงานและให้ข้อมูลการท่องเที่ยว เป็นประตูสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนำนักท่องเที่ยวมาสู่ชุมชน

และ 3.การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว คือการสร้างความพร้อมทางการท่องเที่ยว อันดับแรกสร้างเรื่องราวหรือจุดขายของแหล่งท่องเที่ยวให้น่าสนใจ เช่นวัฒนธรรมชนเผ่า การแต่งกาย วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ อัตลักษณ์ที่โดดเด่นแห่งชาติพันธุ์ อับดับที่สองคือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จัดเตรียมมัคคุเทศน์ท้องถิ่นสำหรับการถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนตลอดจนแหล่งท่องเที่ยว ที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อบรมพัฒนาชาวบ้านในชุมชนแห่งการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้มีทัศนคติ อัธยาศัย ไมตรี ที่ดีต่อนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นแขกบ้านแขกเมือง ผู้ซึ่งนำรายได้มาสู่ชุมชน อันดับที่สามการพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยว เช่นการประชาสัมพันธ์เชิญชวนนักท่องเที่ยวทุกรูปแบบ ทั้งการจัดทำคู่มือนำเที่ยว แผ่นพับประชาสัมพันธ์ตามศูนย์บริการนักท่องเที่ยว บทความพิเศษในหนังสือนำเที่ยวหรือวารสารการท่องเที่ยว จัดทำเว็ปไซต์เพื่อการประชาสัมพันธ์แนะนำการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน อันดับที่สี่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วนงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายสนับสนุนส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการขับเคลื่อนของชุมชน เพื่อให้เกิดการระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในการวางแผนและดำเนินการโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. แรงจูงใจ เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นจากตัวกระตุ้นภายนอก หรือสิ่งเร้ารอบข้างที่กระตุ้นให้มนุษย์อยากไปสัมผัส เพื่อเป็นประประสบการณ์ที่ดีอย่างหนึ่งของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการค้นพบแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว และเอกลักษณ์เฉพาะตัว หรือความโดดเด่นอื่น ๆ ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของนรินทร์ สังข์ รักษา[6] ที่ได้ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอู่อารยธรรม จังหวัดราชบุรี พบว่า สิ่งดึงดูดในการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่สำคัญลำดับที่ 1 แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า สถานที่การท่องเที่ยวเป็นแรงดึงดูดที่สำคัญอันดับต้น แสดงให้เห็นว่า จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยทวาราวดี ซึ่งเป็นแรงจูงใจหนึ่งที่เป็นปัจจัยหนึ่งในการกระตุ้นภายนอกทำให้นักท่องเที่ยวต้องการเดินทางมาสัมผัส อย่างไรก็ตาม ชุมชนและผู้ทีมีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานราชการและเอกชนควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่าง ๆ ให้แพร่หลาย

2. ชุมชนชาวผู้ไท ยังขาดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ ที่ให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนอกจากการเดินทางมายังสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องการมาสัมผัสจะทำให้เกิดความประทับใจ มีการบอกต่อ และต้องการกลับมาสัมผัสอีกครั้ง

---

[6] นรินทร์ สังข์รักษา, “แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอู่อารยธรรม จังหวัดราชบุรี”, วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มิถุนายน – ตุลาคม 2555): 148-161 .

3. จากการวิจัยพบว่า ประเด็นเรื่องการประชาสัมพันธ์ยังอยู่ในระดับที่ต่ำที่สุดในด้านแรงจูงใจในการทองเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ของนักท่องเที่ยว ดังนั้น หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรเข้ามามีบทบาทในการประชาสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นสื่อโฆษณาต่าง ๆ เช่น ทางแผ่นพับ เว็ปไซต์ สื่อวิทยุ เฟซบุ๊ก ไลน์ อินสตราแกรม เป็นต้น

บรรณานุกรม

บุญเลิศ จิตตั่งวัฒนา. **การพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2549.

นรินทร์ สังขรักษา. “โครงการจัดทำแผนเครือข่ายวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม จำแนกตามพื้นที่กลุ่มภาคตะวันตก”. รายงานการวิจัย. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2552.

สำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์. **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์**. กาฬสินธุ์: ม.ป.ท., 2560.

สุชานาถ สิงหาปัด. **การท่องเที่ยววัฒนธรรมไทย**. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2560.

นรินทร์ สังข์รักษา, “แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอู่อารยธรรม จังหวัดราชบุรี”, วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มิถุนายน – ตุลาคม 2555): 148-161 .

Wongkanha Wacharawon. **Artistic Prae-wa: Wisdom Inheritance into queen of silk; Away from home Thai people from muang-la-fa-tan to muang-loom-lid-lieng.** (Khon Kaen: Siriphan, 2015).

การพัฒนาเพื่อการบริหารจัดการสู่การเปลี่ยนผ่านศตวรรษที่ 21: ไทยแลนด์ 4.0
Development for Management towards Transition 21st Century: Thailand 4.0

พระปลัดมนู ฐานจาโร
เขมจิรา พิทักราษฎร์
หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ จังหวัดชลบุรี

บทคัดย่อ

ความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหยุดยั้งได้ ซึ่งการพัฒนาเพื่อการบริหารจัดการสู่การเปลี่ยนผ่านศตวรรษที่ 21 : ไทยแลนด์ 4.0 เป็นการเตรียมคน การสร้างคน การสร้างนวัตกรรม การเชื่อมโยงและเข้าถึงเทคโนโลยี รวมทั้งเพื่อการอยู่ในความเปลี่ยนแปลง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ นำไปสู่การวางแผน การพัฒนาองค์กร ที่สามารถแปลงไปสู่ภาคปฏิบัติได้อย่างเป็นขั้นตอนที่ผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาในการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนจุดเน้น ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม ไปสู่โลกที่หนึ่ง

คำสำคัญ: การพัฒนา, การบริหารจัดการ

Abstract

Change is irreplaceable. Management Development for Transition through the 21st Century: Thailand 4.0 prepares people for creating people, creating innovation linking and accessing technology and surviving in those changes. It is essential to have effective management so that it could possibly lead to planning corporate development. It can be transformed into a step-by-step process through carrying out research study, problem solving, development of identity modification and adjusting the focus point in paradigm shift and cultural changes. As above mentioned, it would bring off to the first world.

Keywords: Development, Management,

บทนำ

ในประวัติศาสตร์ประเทศไทยมีการปฏิรูปขนานใหญ่อย่างเป็นระบบเพียงครั้งเดียวในสมัยล้นเกล้า รัชกาลที่ 5 ราชอาณาจักรสยามหรือประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 สืบเนื่องถึงรัชกาลที่ 5 เป็นช่วงเวลาที่ ประเทศอยู่ในภาวะวิกฤตท่ามกลางกระแสภัยคุกคามจากภายนอก อันได้แก่ การล่าอาณานิคมของประเทศ ตะวันตก ด้วยเหตุนี้ พระมหากษัตริย์ไทยทั้งสองพระองค์จึงต้องทรงดำเนินการปฏิรูปปรับเปลี่ยนประเทศให้เกิด ความทันสมัยและทัดเทียมนานาอารยประเทศ เพื่อป้องกันมิให้ประเทศไทยต้อง

ถูกยึดครองเป็นดินแดนอาณา นิคม การดำเนินนโยบายดังกล่าวได้เริ่มต้นขึ้นในแผ่นดินรัชกาลที่ 4 และได้รับการสานต่ออย่างเป็นรูปธรรม ในสมัยรัชกาลที่ 5 ผ่านการปฏิรูประบบการปกครองและระบบราชการของไทยครั้งสำคัญ โดยเปลี่ยนจาก เดิมที่เคยปกครองในรูปแบบอาณาจักรโบราณและนครรัฐ ซึ่งปราศจากอำนาจที่ชัดเจนและขาดความเป็น เอกภาพ อันไม่ส่งเสริมต่อความมั่นคงของชาติให้เป็นการปกครองรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะเป็น “รัฐชาติ” โดย การรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางหรือเมืองหลวง เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินสามารถดำเนินการได้ อย่างมีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพ เกิดความชัดเจน ส่งเสริมให้เกิดความเป็นปึกแผ่นและความมั่นคงของ ประเทศได้เป็นอย่างดี

ณ ขณะนี้ประเทศไทยอยู่ในระยะ “เปลี่ยนผ่าน” วิกฤตทางเศรษฐกิจและการเมืองหลายต่อหลายครั้ง ควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของโลกในศตวรรษที่ 21 หากประเทศไทยไม่มีการกำหนดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ตลอดจนไม่ดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนประเทศผ่านการปฏิรูป และ การปรับเปลี่ยนอย่างจริงจัง ประเทศไทยอาจจะประสบกับสภาวะเสื่อมถอยจาก “ประเทศในโลกที่สอง” ใน ปัจจุบันเป็น “ประเทศในโลกที่สาม” ในอนาคตก็เป็นได้ แต่หากดำเนินการปฏิรูปสำเร็จจะทำให้ประเทศ ไทยสามารถก้าวไปสู่ “ประเทศในโลกที่หนึ่ง”

โดยรูปศัพท์ การพัฒนามาจากคำภาษาอังกฤษว่า Development แปลว่า การเปลี่ยนแปลง ทีละเล็กละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่างๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้นและเหมาะสมกว่าเดิมหรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ[1]ซึ่งในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ไดกลาวไววาคำว่า “พัฒนา” ในภาษาสันสกฤตมาจาก “วรฺธน” แปลว่า ความเจริญ มาจากบาลีว่า “วฑฺฒน” หรือ “วัฒนะ” แปลว่า ความเจริญ ความงดงาม เพิ่มขยายขึ้น ทำให้ยืนยาวขึ้น และนำมาใช้ในภาษาไทยก็มีความหมายว่า ความเจริญ ความงอกงาม การขยับขยาย[2]

คำว่า “พัฒนา” ในความหมายของภาษาไทยเป็นการให้ความหมายที่เข้าใจกันว่าการทำให้เจริญ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนามนุษย์ในด้านสังคม เพื่อให้สังคมนั้นเจริญเติบโต “การพัฒนา” หมายถึงการทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้น หรือ ขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรือมนุษย์ก็ได้

Thailand 4.0 เป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ภายใต้รัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่เข้ามาบริหารประเทศบนวิสัยทัศน์ที่ว่า “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ซึ่งมีภารกิจสำคัญในการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศด้านต่างๆ ในเรื่องนี้ ดร.สุวิทย์ เมษินทรีย์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ ผู้มีหน้าที่ดำเนินการตามนโยบายของนายกรัฐมนตรี ได้อธิบายว่า ภารกิจประการสำคัญของรัฐบาลชุดนี้ ก็คือ การขับเคลื่อนการปฏิรูป เพื่อให้สามารถรับมือกับโอกาสและภัยคุกคามชุดใหม่ในศตวรรษที่ 21 นี้ หลายประเทศได้กำหนดโมเดลเศรษฐกิจ

[1] ปกรณ์ ปรียากร, **ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในการบริหารการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร: สามเจริญพานิช, 2554), หน้า 18-65.

[2] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2542), หน้า 580.

รูปแบบใหม่เพื่อสร้างความมั่งคั่งในศตวรรษที่ 21 อาทิ สหรัฐอเมริกาพูดถึง A Nation of Makers อังกฤษกำลังผลักดัน Design of Innovation ขณะที่จีนได้ประกาศ Made in China 2025 ส่วนอินเดียก็กำลังขับเคลื่อน Made in India หรืออย่างเกาหลีใต้ก็วางโมเดลเศรษฐกิจเป็น Creative Economy เป็นต้น สำหรับประเทศไทยเอง หากย้อนหลังไปในอดีต ประเทศไทยเองก็มีการปรับโมเดลเศรษฐกิจอยู่หลายครั้ง เริ่มจาก “โมเดลประเทศไทย 1.0” ที่เน้นภาคการเกษตรไปสู่ “โมเดลประเทศไทย 2.0” ที่เน้นอุตสาหกรรมเบา และก้าวสู่ “โมเดลประเทศไทย 3.0” ในปัจจุบันที่เน้นอุตสาหกรรมหนัก อย่างไรก็ดี ภายใต้ “โมเดลประเทศไทย 3.0” นั้น นอกจากต้องเผชิญกับกับดักประเทศรายได้ปานกลางแล้ว เรายังต้องเผชิญกับ “กับดักความเหลื่อมล้ำของความมั่งคั่ง” และ “กับดักความไม่สมดุลในการพัฒนา” กับดักเหล่านี้เป็นประเด็นที่ท้าทายรัฐบาล ในการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ เพื่อก้าวข้าม “ประเทศไทย 3.0” ไปสู่ “ประเทศไทย 4.0”

“ประเทศไทย 4.0” เป็นความมุ่งมั่นของนายกรัฐมนตรี ที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “Value–Based Economy” หรือ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” กล่าวคือ ในปัจจุบัน เรายังติดอยู่ในโมเดลเศรษฐกิจแบบ “ทำมาก ได้น้อย” เราต้องการปรับเปลี่ยนเป็น “ทำน้อย ได้มาก” นั่นหมายถึงการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างน้อยใน 3 มิติสำคัญ คือ

1. เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม”

2. เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม

3. เปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้า ไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น

“ประเทศไทย 4.0” จึงเป็นการเปลี่ยนผ่านทั้งระบบใน 4 องค์ประกอบสำคัญ คือ

1. เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ในปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur)

2. เปลี่ยนจาก Traditional SMEs หรือ SMEs ที่มีอยู่ที่รัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups ที่มีศักยภาพสูง

3. เปลี่ยนจาก Traditional Services ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำ ไปสู่ High Value Services

4. เปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง

กลไกพัฒนาภายใต้บริบท ศตวรรษที่ 21

กลไกในการพัฒนา ส่งเสริมและปลูกฝังแนวความคิดให้กับพลเมืองและเยาวชนของชาติ ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญของสมรรถนะ ความสามารถในการแข่งขันระยะยาว (Long Term Competitiveness) ที่เป็นข้อต่อหลักและบริบทที่สำคัญของการออกแบบภายใต้การขับเคลื่อนของการปฏิรูปการศึกษาเพื่อการพัฒนาอันเชื่อมโยงกับมนุษย์และสังคมใน พลวัตของการก้าวผ่านจากศตวรรษที่ 20 “20stCentury” สู่ศตวรรษที่ 21 “21st Century” และจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกทั้งภาคส่วนยุโรป อเมริกา จีนและญี่ปุ่น ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทย ด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมืองและการศึกษา ซึ่งกระแสแห่งการ

เปลี่ยนแปลงที่ประจักษ์และชัดเจนอันถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นปัจจัยของการเปลี่ยนผ่าน คือ การปฏิวัติ “Arab Spring” ผ่านการใช้ “Social Media”

ศตวรรษที่ 21 กลายเป็นโจทย์สำคัญสำหรับในหลายๆ เรื่อง ทั้งนี้เนื่องจากทุกฝ่ายมองเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนมากขึ้นจากอดีต จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวางแผนบริหารจัดการที่ดี เพราะการก้าวย่างที่ช้าจะทำให้สามารถตกขบวนและเสียโอกาส ซึ่งการจัดการศึกษาเป็นอีกประเด็นสำคัญ นอกจากจะต้องก้าวทันความเปลี่ยนแปลงแล้วยังจะต้องเป็นกลไกเพื่อการขับเคลื่อนภาคส่วนอื่นๆ ให้มีความพร้อมในการเข้าสู่ความเปลี่ยนแปลงด้วย โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในยุคปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ชีวิตตั้งแต่ ตื่นนอนจนกระทั่งการกลับไปสู่ห้องนอน ตัวอย่างปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลง เช่น เป็นยุคที่คนใช้คอมพิวเตอร์โดยไม่รู้ตัวว่าใช้คอมพิวเตอร์ เนื่องจากคอมพิวเตอร์ที่เล็กลงแต่มีประสิทธิภาพมากขึ้นและแปลงรูปทรงเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ต่างๆ เช่น นาฬิกา แว่นตา ตู้เย็น โทรทัศน์ โทรศัพท์ ที่สามารถประมวลผลนำเสนอได้ไม่แตกต่างจากคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ ยิ่งไปกว่านั้นอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ดังกล่าว จะเชื่อมต่อข้อมูลระหว่างกันอย่างสะดวกและรวดเร็ว ทำให้ผู้คนสามารถเชื่อมต่อและถ่ายโอนข้อมูลจำนวนมากมายได้อย่างสะดวกและเป็นอิสระ และสามารถใช้อุปกรณ์ที่หลากหลายในการเข้าถึงข้อมูลได้

การปฏิรูปและการจัดการเรียนรู้จึงเป็นโจทย์สำคัญสำหรับทุกภาคส่วน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการดำเนินการ และจะสำเร็จได้ก็ต้องผ่านกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ พร้อมรับกับความท้าทายความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งทักษะสำคัญสำหรับคนยุคศตวรรษที่ 21 และการเป็นไทยแลนด์ 4.0 ดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการ (Management) การมีทุนมนุษย์ (Human Capital) ที่มีประสิทธิภาพ ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนำไปสู่การพัฒนาให้คนไทยมีความสุข และตอบสนองต่อการบรรลุซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติ ของการพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างรายได้ระดับสูง เป็นประเทศพัฒนาแล้ว และสร้างความสุขของคนไทย สังคมมีความมั่นคงเสมอภาคและเป็นธรรม ประเทศสามารถแข่งขันได้ในระบบเศรษฐกิจ

ความมั่นคง: การมีความมั่นคงปลอดภัยจากภัยและการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในประเทศภายนอกประเทศในทุกระดับทั้ง สังคม ชุมชน ปัจเจกบุคคล และความมั่นคงในมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง ประเทศมีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย มีสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ที่เข้มแข็งเป็นศูนย์กลางและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน ดังนั้น ระบบการเมืองที่มั่นคง เป็นกลไกที่นำไปสู่การบริหารที่ต่อเนื่องและโปร่งใสตามหลักธรรมาภิบาล สังคมมีความปรองดองและความสามัคคี สามารถผนึกกำลังเพื่อพัฒนา องค์กรและชุมชนมีความเข้มแข็ง ครอบครัวมีความอบอุ่น ความมั่นคงของอาหาร พลังงานและน้ำ ให้มีความมั่นคงในชีวิต มีงานและรายได้ที่มั่นคงพอเพียงกับการดำรงชีวิต มีที่อยู่อาศัยและความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน

ความมั่งคั่ง: ประเทศไทยมีการขยายตัวของเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องจนเข้าสู่กลุ่มประเทศรายได้สูง ความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาลดลง ประชากรได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น เศรษฐกิจมีความสามารถในการแข่งขันสูง สามารถสร้างรายได้ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ สร้าง

ฐานเศรษฐกิจและสังคมแห่งอนาคต และเป็นจุดสำคัญของการเชื่อมโยงในภูมิภาคทั้งการคมนาคมขนส่ง การผลิต การค้า การลงทุน มีบทบาทสำคัญในระดับภูมิภาคและระดับโลก เกิดสายสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้าอย่างมีพลัง ดังนั้น ความสมบูรณ์ในทุนที่จะสามารถสร้างการพัฒนาต่อเนื่อง ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางปัญญา ทุนทางการเงิน ทุนที่เป็นเครื่องมือเครื่องจักร ทุนทางสังคม และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความยั่งยืน: การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญ รายได้ และคุณภาพชีวิตให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจที่ไม่ใช้ทรัพยากรต่างๆ เกินพอดี และไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมจนเกินความสามารถในการรองรับและเยียวยาของระบบนิเวศน์ การผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับกฎระเบียบของประชาคมโลกซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกัน คนมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความเอื้ออาทร เสียสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในสังคมยึดถือและปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาในระดับอย่างสมดุล มีเสถียรภาพ และยั่งยืน

ดังนั้น อนาคตประเทศไทย เป็นความร่วมมือขับเคลื่อนให้ก้าวไปสู่ระบบการบริหารภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ ทันสมัย รับผิดชอบ โปร่งใส ตรวจสอบได้และประชาชนมีส่วนร่วมเศรษฐกิจและสังคมไทยมีการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืน เศรษฐกิจและสังคมพัฒนาอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สังคมไทยเป็นสังคมที่เป็นธรรม มีความเหลื่อมล้ำน้อย ระบบเศรษฐกิจมีความเป็นชาติและเศรษฐกิจดิจิทัลที่เข้มข้น และคนไทยในอนาคต มีศักยภาพในการร่วมกันพัฒนา สามารถปรับตัวรองรับบริบทในอนาคตได้

ความท้าทายของความเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21: ไทยแลนด์ 4.0

เป้าหมายการพัฒนาที่เปลี่ยนไปจากเดิมของการเน้นองค์ความรู้มาเป็นเรื่องของสมรรถนะ การละเลยเรื่องของการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ด้านการบริหารจัดการ ก็หมายถึงความล้มเหลวของการปฏิรูปในภาพรวมด้วยเช่นกัน การปรับเปลี่ยนจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อประเด็นต่างๆ ดังนี้

1) สภาวะทางสังคม “Social conditions”

2) ความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคน “The changing lifestyle of peoples”

3) การเข้าถึงเทคโนโลยี “Access Technology”

4) ความหลากหลายและความขัดแย้งกับในศตวรรษที่ 21 “Diversity and Conflict in the 21st Century”

5) ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ “Management Efficiency”

6) การทำงานร่วมกันเพื่อการเรียนรู้ “Collaborative learning”

ผู้นำการเปลี่ยนแปลงศตวรรษที่ 21: ไทยแลนด์ 4.0

ผู้นำในศตวรรษที่ 21 : ไทยแลนด์ 4.0 สิ่งที่ท้าทายความสามารถ คือ “ความสามารถนำพาองค์กรของตนให้อยู่ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่” ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะมองเห็นการเปลี่ยนแปลงว่า

เป็นโอกาส ดังนั้น การทราบวิธีการค้นหาการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้อง และทราบวิธีที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิผลทั้งจากภายนอกและภายในองค์กร ได้แก่ ด้านนโยบายการสร้างอนาคต ด้านวิธีการอย่างเป็นระบบในการมองหาและคาดการณ์ถึงการเปลี่ยนแปลง ด้านวิธีที่ถูกต้องในการสร้างความคุ้นเคยกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกองค์กร ด้านนโยบายในการสร้างสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงกับความต่อเนื่อง เพราะนโยบายการสร้างสรรค์สิ่งใหม่อย่างเป็นระบบ สามารถสร้างจิตสำนึกให้องค์กรในฐานะที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งทำให้องค์กรมองเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นคือโอกาสที่เกิดขึ้นมาใหม่ภายใต้บทบาทสำคัญ ได้แก่

1) การทำความรู้จักกับการเปลี่ยนแปลง “Change”
2) ผู้นำต้องสร้างการเปลี่ยนแปลง “Change Intervention”
3) การเป็นตัวแทนความเปลี่ยนแปลง “Change Agent”
4) การเป็นนักคิด “Thinkers”
5) การบริหารงานแบบประชาธิปไตย “Democracy”
6) การเป็นผู้ประสานงาน “Coordinator”
7) การประนีประนอม “Compromise”
8) การประชาสัมพันธ์ “Public relations”
9) การประชาสงเคราะห์ “Public welfare”

Thailand 4.0: การพัฒนาที่สมดุลตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

Thailand 4.0 น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีจุดประสงค์คือการพัฒนาที่สมดุล หรือ “Thriving in Balance” คือสร้างความมั่งคั่งผ่านความสมดุล ความคิดแบบเก่าเป็นความคิดที่ตะวันตกสอนเรามาตลอดภายใต้ระบบทุนนิยมคือ 1) ยิ่งใหญ่ยิ่งดี 2) ยิ่งมากยิ่งดี 3) ยิ่งเร็วยิ่งดี ซึ่ง 3 ความคิดนี้เรารับมาเต็มๆ โดยไม่ได้ตรวจสอบ ไม่ได้ดูว่าเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยหรือไม่ และนี่คือปัญหาต่างๆ มากมายเราเผชิญกับความเหลื่อมล้ำและนำมาสู่การทุจริตคอรัปชั่น และความขัดแย้งอย่างรุนแรงซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้น ก็เกิดขึ้นก่อนวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 เพราะฉะนั้นตรงนี้เป็นบทเรียนราคาแพงที่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะทำอย่างไรที่เปลี่ยนจากการเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเดียว เน้นทางวัตถุ การบริโภคทางวัตถุอย่างเดียวมาสู่การพัฒนาที่สมดุล

กลไกขับเคลื่อน Thailand 4.0

ในที่สุดแล้วมองว่าเราต้องเปลี่ยนเครื่องยนต์ในการขับเคลื่อนประเทศไทยเสียใหม่ มีอยู่ 3 เครื่องยนต์

1) Green Growth Engine เครื่องยนต์แรก คือ ทำอย่างไรที่จะเป็นเครื่องยนต์ที่ให้เราอยู่กับธรรมชาติ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่เราเรียกว่า Green Growth Engine เป็น Engine ที่มองในลักษณะความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ซึ่งสิ่งนี้นำมาสู่เศรษฐกิจไหลเวียน หรือ Circular Economy คือเศรษฐกิจที่สามารถนำของเก่ามาใช้ได้ สามารถ Regenerate ได้ สามารถที่จะมองดู

ว่าจะใช้ทรัพยากรอะไรให้เผื่อถึงลูกหลานด้วย เมื่อก่อนเรามองทุกอย่างเป็น Resource เป็นทรัพยากร เพราะฉะนั้นก็ใช้เสีย ณ วันนี้ต้องมองว่าธรรมชาติเป็นแค่ Source คือเป็นแหล่งที่จะเป็นเชื้อที่ทำให้เราสามารถนำพลังนี้มาใช้และคืนธรรมชาติกลับไป ฉะนั้นแนวคิดหนึ่งภายใต้ Thailand 4.0 ที่จะพัฒนาต่อก็คือเรื่องของ Circular Economy ที่จะทำให้คนกับสิ่งแวดล้อมอยู่ด้วยกันอย่างยั่งยืน

2) Inclusive Growth Engine แนวคิดที่สองคือ เรื่อง ความเหลื่อมล้ำ ที่เป็นบทเรียนราคาแพงใน Thailand 3.0 มาสู่สิ่งที่เราเรียกว่าเป็น Inclusive Growth Engine คือทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมซึ่งส่วนที่สำคัญที่สุดคือเรื่องการศึกษาเพราะความเหลื่อมล้ำที่น่ากลัวที่สุดก่อนที่จะมาเป็นความเหลื่อมล้ำของรายได้ของโอกาส คือเรื่องของการศึกษา ตรงนี้เป็นเรื่องที่เรากำลังเปลี่ยน Engine ใหม่ เมื่อคนมีการศึกษาทั่วถ้วนทั่วในคุณภาพที่เท่าเทียมกัน ต่อไปก็จะอยู่ที่ความรักดีของแต่ละคน แต่จะเป็นพลังที่สำคัญในสังคมที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างและได้มาซึ่งความมั่งคั่งร่วมกัน นี่เป็น Engine ที่สองซึ่งเรียกว่า เศรษฐกิจกระจายแบบถ้วนทั่ว หรือ Distributive Economy ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลชุดนี้ที่เน้นในเรื่องของการให้แต้มต่อแก่คนที่ด้อยโอกาสจากคนไทยที่ Suffer ทำอย่างไรให้ Survive และจากคนไทยที่ Survive ทำอย่างไรให้เป็นคนไทยที่ Sufficient และจากคนไทยที่ Sufficient ให้เป็นคนไทยที่ Sustain ซึ่งได้กล่าวย้ำอยู่เสมอคือ **การสร้างสังคมที่ไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง** นี่คือปรัชญาอยู่เบื้องหลังภายใต้ Inclusive Growth Engine ภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่กระจายแบบถ้วนทั่ว หรือ Distributive Economy นั่นเอง ส่วนนี้จะไปปลดล็อคเรื่องความเหลื่อมล้ำ อันแรก Circular Economy ไปปลดล็อคเรื่องความไม่ยั่งยืน

3) Productive Growth Engine หรือ ระบบเศรษฐกิจที่ต้องใช้ปัญญา อนาคตใช้ปัญญาไม่ใช่ใช้ทุนหรือเงินทุนทางกายภาพ เป็นเรื่องของปัญญา คือ ใช้ทุนมนุษย์และทุนเทคโนโลยี เพราะฉะนั้นเราจะต้องลงทุนอย่างมากเพื่อที่จะสร้างเพื่อให้เกิดเป็น Productive Growth Engine คือเป็น Engine ที่ Productive ทาให้เกิดระบบเศรษฐกิจขึ้นมาอีกตัวหนึ่งที่เรียกว่า Innovation-Driven Economy คือระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ซึ่งจะปลดล็อคกับดักในเรื่องของรายได้ปานกลางเพื่อให้ไปสู่รายได้ที่สูงขึ้น

กล่าวโดยสรุป Thailand 4.0 ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของการสร้างความสมดุลผ่านสามเศรษฐกิจ 1) เศรษฐกิจไหลเวียนเพื่อที่จะตอบโจทย์ความยั่งยืน 2) เศรษฐกิจของการกระจายอย่างถ้วนทั่วไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง เพื่อที่จะตอบโจทย์ความมั่นคงที่แท้จริง เพราะถ้าทุกคนมีความถ้วนทั่วกันโอกาสที่สังคมไม่มั่นคง ความขัดแย้งก็จะน้อยลง และ 3) เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เพื่อที่จะตอบโจทย์ความมั่งคั่ง เพราะฉะนั้น Thailand 4.0 จึงเริ่มด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มด้วยการสรุปบทเรียนในอดีตที่ราคาแพงและใช้หลักความคิดที่ถูกต้อง หลักความคิดที่ถูกต้องในที่นี้คือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแต่นามาใช้ในบริบทของประเทศในการที่จะตอบโจทย์การพัฒนาอย่างสมดุลใน 3 มิติ คือ ผ่านเศรษฐกิจที่ไหลเวียน หรือ Circular Economy ผ่านเศรษฐกิจที่มีการกระจายอย่างถ้วนทั่ว หรือ Distributive Economy ผ่านเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม หรือ Innovation-Driven Economy นั้น ทั้ง 3 ส่วนนี้จะนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนอย่างแท้จริง นี่คือหลักคิดของ Thailand 4.0

บรรณานุกรม

ปกรณ์ ปรียากร. **ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในการบริหารการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สามเจริญพานิช, 2554.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2542.

สุวิทย์ เมษินทรีย์. **ติวเข้มพาณิชย์จังหวัด ใช้โมเดลจังหวัด 4.0 ผลักดัน Thailand 4.0**. สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2561 จาก http://www.moc.go.th/index.php/moc-news/2015-10-19-04-33-08/item/74747858.html

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555–2559).** กรุงเทพมหานคร :สหมิตรพริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด. 2554.

การจัดการเชิงบูรณาการทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาในยุค Thailand 4.0
Buddhist Integrative Management and Development in Thailand 4.0

พระครูชลธารคุณากร
พระมหามานัส ปสนฺโน
หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ จังหวัดชลบุรี

บทคัดย่อ

ประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว กรอปด้วยความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21 ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ค่านิยม ทัศนคติ และพฤติกรรมของพลเมืองในสังคม ความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ การพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง ปลูกฝังการพร้อมรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น และจิตใจที่มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัยสร้างจิตสำนึกให้คนไทยมีความรับผิดชอบต่อสังคม เคารพกฎหมาย หลักสิทธิมนุษยชน การสร้างศักยภาพและความสามารถ เพื่อการพัฒนาทางสังคมเป็นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่นและสังคม **ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความต้องการนักบริหารที่มีศักยภาพสูงในการประยุกต์ความรู้ทางทฤษฎี การศึกษาวิจัย และองค์ความรู้ใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือองค์ความรู้ทางพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงและการแก้ไขปัญหา**

คำสำคัญ: ประเทศไทย, การพัฒนา**,** พุทธศาสนา

Abstract

Thailand faced the social, economic and environmental change rapidly. A frame of the advancement in technology is happening rapidly in the 21st century, affecting the lifestyle, values, attitudes and behavior of citizens in society. The change in the age of globalization development in Thailand is immune to change. Cultivating and getting feedback from others, mental and moral integrity, discipline, awareness to Thailand with social responsibility, respecting human rights, building capacity and capability to social development strengthen the immunity of the local society. This is a major demand for managers with high potential in the application of theoretical knowledge, research study and new knowledge, particularly the knowledge of Buddhism. If it is implemented properly, problems would be solved more effectively.

Keywords: Thailand, Development**,** Buddhism

บทนำ

สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่ปรากฏอย่างเด่นชัดก็คือประเทศมีความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจโดยมีตัวบ่งชี้ที่สำคัญ คือ GDP ที่เติบโตตามลำดับ แต่ในขณะเดียวกัน กลับพบว่าปัญหาต่างๆ ในสังคมที่ก่อตัวขึ้นและมีผลกระทบต่อชุมชน สังคม ประเทศชาติมีมากมาย เช่น ปัญหาความรุนแรงในประเทศ ปัญหาการทุจริตคอรัปชั่น ปัญหาการว่างงาน ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม ปัญหาด้านการบริหารจัดการที่เกิดจากการใช้กฎหมายอย่างไม่เป็นธรรม ปัญหาการขาดธรรมาภิบาลในองค์กร และนำมาสู่การที่องค์กรกำกับดูแลด้านคุณภาพจำเป็นต้องเสนอแนวคิดที่ใช้สำหรับกำกับให้องค์กรต่างๆ ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามเกณฑ์ จึงจะรับรองหน่วยงาน เช่น การให้การรับรองคุณภาพ หรือการประกันคุณภาพ เป็นปัญหาต่างๆดังกล่าวข้างต้นล้วนแต่เป็นปัจจัยที่ทำให้มีความต้องการนักบริหารที่มีศักยภาพสูงในการประยุกต์ความรู้ทางทฤษฎี การศึกษาวิจัย และองค์ความรู้ใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือองค์ความรู้ทางพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงและการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

คำว่า “บูรณาการ” เป็นศัพท์บัญญัติทางการศึกษา เดิมใช้คำว่า “บูรณาการรวมหน่วย” เป็นคำบัญญัติให้ตรงกับคำว่า “Integration” ในภาษาอังกฤษ หมายความว่า การรวมหน่วยที่แยกๆ กันเข้าเป็นหน่วยเดียวกัน เช่น หลักสูตรแบบบูรณาการรวมหน่วย[1] “การบูรณาการ” เป็นการผสมผสานทรัพยากรที่มีอยู่นำมาบริหารจัดการร่วมกันเพื่อให้เกิดการพัฒนาหรือทำให้ดีขึ้น คุณลักษณะของผู้บริหารแบบบูรณาการจึงต้องมีทั้งศาสตร์ คือความรู้ภูมิปัญญา ความชำนาญ และมีศิลป์คือความสามารถในการประสานความสัมพันธ์ของคนและทรัพยากรในหน่วยงานอย่างเหมาะสม ให้สามารถปฏิบัติงานไปได้ด้วยความราบรื่นมีประสิทธิภาพ (Efficiency) และเกิดประสิทธิผล (Effective)[2] ทางด้านสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาได้ให้ความหมายไว้ว่า การบูรณาการ (Integration) หมายถึง การผสมกลมกลืนของแผน กระบวนการ สารสนเทศ การจัดสรรทรัพยากร การปฏิบัติการ ผลลัพธ์และการวิเคราะห์เพื่อสนับสนุนเป้าประสงค์ที่สำคัญของสถาบันการบูรณาการที่มีประสิทธิผล เป็นมากกว่าความสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกันซึ่งการดำเนินการของแต่ละองค์ประกอบภายใน ระบบการจัดการ ผลการดำเนินการมีความเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวอย่างสมบูรณ์[3]

พุทธศาสนากับการพัฒนาไทยแลนด์ 4.0

ประเทศไทย 4.0 หรือ Thailand 4.0 นับเป็นกระแสที่ได้รับการกล่าวถึง และวิเคราะห์ในแง่มุมต่างๆ อย่างมากมาย ทั้งนี้คงเนื่องมาจากเป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายของรัฐบาล ที่จะขับเคลื่อนประเทศไทย

---

[1] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546), หน้า 634.

[2] จุรีวัลย์ ภักดีวุฒิ, **บูรณาการคืออะไร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/74693 [10 ตุลาคม 2557].

[3] สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, **คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในท้องถิ่นระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2553**, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2554), หน้า 53.

ไปสู่เป้าหมาย “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นโยบายที่จะเปลี่ยนเศรษฐกิจแบบเดิมไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม

เมื่อมองถึงพัฒนาการของสังคมไทย ผ่านความเป็นประเทศไทย 1.0 2.0 และ 3.0 ซึ่งถูกกำหนดแนวทางการพัฒนาด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาตั้งแต่ พ.ศ. 2504 จะพบว่า แม้ว่าในบางช่วงของแผนจะประสบความสำเร็จในการพัฒนา เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในแผนฉบับแรกๆ และการสร้างความเจริญเติบโต และรักษาอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและมีเสถียรภาพในแผนฉบับที่ 6-7

แต่ปัญหาที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของการพัฒนาสังคมไทย ก็คือ การพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาประเทศ จะเห็นได้ว่า ในแผนฉบับที่ 8 เป็นต้นมา จะเน้นการพัฒนาที่มุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคนให้มีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งการพัฒนาที่บูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

เมื่อพิจารณาในแง่มุมของพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันหลักหนึ่งในสังคมไทย ที่ได้เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมไทย ก็จะพบว่า ในอดีตพระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จในการสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับสังคมไทย จนคนไทยมีลักษณะนิสัยที่เด่นชัด คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบสนุกและชอบทำบุญ ซึ่งนับเป็นความวิเศษอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ที่สามารถบูรณาการความสนุกกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในเรื่องบุญเข้าด้วยกัน ดังปรากฏในประเพณีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบวชนาค งานแต่งงาน งานวันสงกรานต์ เป็นต้น

ต่อมา เมื่อสังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งการพัฒนาที่เน้นวัตถุตามแบบอย่างตะวันตก พระพุทธศาสนาก็เริ่มสูญเสียบทบาทที่มีต่อการพัฒนาประเทศอย่างที่เคยเป็นมา เนื่องจากสังคมไทยไปต้อนรับวัฒนธรรมตะวันตก สังคมไทยเริ่มมีปัญหามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการรับเอาความเจริญก้าวหน้าแบบตะวันตกเข้ามา ทั้งนี้เพราะสังคมไทยไม่ได้มีภูมิหลังและรากฐานความเจริญทางสังคมอุตสาหกรรม และไม่มีวัฒนธรรมอุตสาหกรรมแบบตะวันตก ทำให้สังคมไทยมีสภาพที่นักวิชาการเรียกว่า “ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา-*modernization without development*” คือการที่ประเทศไทยมีความทันสมัยจริงแต่ภายนอก แต่ในเนื้อหาแล้วไม่ได้พัฒนาให้เกิดขึ้นในสังคมของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษา การเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) วัดญาณเวศกวัน ได้วิเคราะห์ไว้ว่า การที่สังคมไทยได้รับเอาความเจริญแบบตะวันตกเข้ามา ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ระบบอุตสาหกรรม ทำให้สังคมไทยรับเอาความเจริญตามแบบอย่างตะวันตกอย่างเต็มที่ แต่การรับเอาวัฒนธรรมดังกล่าวนั้น ไม่สอดคล้องกับภูมิหลังของสังคมไทย เพราะคนไทยมักจะรับในเข้ามาในแง่ของการเสพบริโภค หรือรับเอาแต่สิ่งที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบาย ทำให้คนไทยที่แต่เดิมมีวัฒนธรรมแบบเกษตรกรรมและมีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายอยู่แล้ว กลับเสพติดความสบายจากวัฒนธรรมตะวันตกมากยิ่งขึ้นและกลายเป็นคนมักง่ายมากยิ่งขึ้น โดยขาดพื้นฐานของวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมที่เป็นวัฒนธรรมแห่งการใฝ่รู้และสู้สิ่งยาก

นอกจากนี้แล้ว ลักษณะเดิมของสังคมไทยที่มีวัตถุพรั่งพร้อม (ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว) ไม่มีความบีบรัดทางเศรษฐกิจ มีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย เพราะมีวัตถุเสพบริโภคที่พรั่งพร้อมที่จะบำรุงบำเรอร่างกาย ลักษณะเช่นนี้ไปกันได้ด้วยดีกับการรับเอาเทคโนโลยีจากต่างชาติ ที่เข้ามาพร้อมกับกระแสบริโภคนิยม และสอดคล้องกับกระแสความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ในสังคมไทยที่มีมาแต่เดิม เกิดเป็นวัฒนธรรมเทคโนโลยีผสานไสยศาสตร์ คือ การพึ่งพาสิ่งภายนอก โดยที่ไม่ต้องลงมือทำการ สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่รอผลดลบันดาล พึ่งพาอำนาจภายนอกต่างๆ สังคมไทยจึงตกอยู่ในสภาพความอ่อนแอ ขาดความเข้มแข็งที่จะไปพัฒนาประเทศ

กระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศภายใต้ “ประเทศไทย 4.0” ซึ่งเป็นนโยบายที่เป็นการวางรากฐานการพัฒนาประเทศในระยะยาว เป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่มั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน ตามวิสัยทัศน์รัฐบาลนั้น สาระสำคัญที่สุด ย่อมอยู่ที่การพัฒนาคนให้มีศักยภาพหรือคุณภาพในการที่จะไปพัฒนาใน ภาคส่วนต่างๆ ให้เป็นไปตามนโยบายที่วางไว้นั่นเอง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ในฐานะนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ได้นำเสนอไว้ว่า ถ้ามองจากปัญหาสังคมไทย ที่ขาดวัฒนธรรมอุตสาหกรรมและวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ตามแบบอย่างตะวันตก สิ่งที่ต้องดำเนินการด่วน ก็คือ จะต้องสร้างคนไทยให้มีวัฒนธรรมของความใฝ่รู้ สู้สิ่งยากขึ้นมาเพื่อพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไป โดยการสร้างจิตใจของนักผลิตและนักสร้างสรรค์ขึ้นมา

นั่นก็คือการสร้างคนไทยให้มีจิตใจวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ อันเป็นลักษณะของความใฝ่รู้ รักความจริง ชอบเหตุผลนิยมปัญญา ชอบค้นคว้า แสวงหาสืบสาว ตรวจสอบ และการทดลองจนค้นพบความจริง และจิตใจของนักเทคโนโลยีที่ใฝ่สร้างสรรค์ และจิตใจแห่งนักอุตสาหกรรมที่เพียรบากบั่นสู้สิ่งยาก

นอกจากจะต้องหันมาสร้างวัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้สู้สิ่งยากแล้ว ท่านยังเห็นว่า คนไทยยังจะต้องมีวัฒนธรรมแห่งการมองกว้าง คิดไกล และใฝ่รู้ อีกด้วย นั่นก็คือ คนไทยจะต้องไม่มองเห็นเฉพาะประโยชน์ของตัวเอง ของพวกพ้อง หรือมองเห็นเฉพาะประโยชน์เฉพาะหน้าเท่านั้น แต่จะต้องมองให้กว้างออกไปในสังคม โลก และธรรมชาติ ซึ่งมิได้จำกัดขอบเขตอยู่กับเพียงสังคมใดสังคมหนึ่ง และจะต้องมองในลักษณะของการสร้างสรรค์วัฒนธรรมอีกด้วย นั่นคือ การที่จะสร้างสรรค์ได้จะต้องมีความใฝ่รู้ในสิ่งต่างๆ อยู่เสมอ

สิ่งที่สังคมไทยจะต้องดำเนินการอีกประการหนึ่งก็คือ การรักษาวัฒนธรรมแห่งเมตตาให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ได้แก่ การรักษาความมีน้ำใจ ความรัก ความปรารถนาดี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันต่างๆ ตลอดจนการนับถือกันเป็นพี่น้อง เป็นต้น อันเป็นพื้นเพภูมิหลังของสังคมไทยมาแต่เดิม

ในขณะเดียวกัน สังคมไทยก็จะต้องพัฒนาวัฒนธรรมในการแสวงปัญญา คือ ความใฝ่รู้ เข้าถึงความจริง และการคิดหาทางแก้ไขปัญหาในสิ่งต่างๆ เพื่อที่จะสามารถดำรงสังคมอยู่ได้ในโลกแห่งการแข่งขันในปัจจุบัน

การที่คนไทยจะก้าวไปสู่ทิศทางที่กำหนดไว้ได้นั้น ท่านเห็นว่า “คนไทยจะต้องมีปัญญาที่เข้มแข็ง จะมองเรื่องอะไรต้องมองให้ชัด จะศึกษาอะไรต้องให้รู้เข้าใจชัด โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนของเรา จะต้องให้เขาพัฒนาตัวขึ้นมาชนิดที่ได้ปัญญาที่แท้ ไม่ใช่อยู่แค่สักแต่ว่าความโก้ แต่จะต้องกระจ่าง แจ่มแจ้ง เรียนรู้

อะไรต้องชัดเจน ให้เกิดปัญญาที่แท้จริง แล้วเราก็จะมาช่วยแก้ปัญหาสร้างสรรค์สังคมได้จริง สังคมก็จะเดินหน้าไปได้"

การพัฒนาสังคมไทยที่จะก้าวไปสู่การเป็น "ประเทศไทย 4.0" เพื่อพัฒนาประเทศให้มีศักยภาพเพื่อก้าวไปสู่การแข่งขันกับนานาชาติ หรือการที่จะก้าวไปสู่การเป็นผู้นำในเวทีโลก จึงจำเป็นที่จะต้องนำเอาหลักธรรมและแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ อย่างน้อยก็จะต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมใหม่ โดยหันมาเน้นในการสร้างวัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้และสู้สิ่งที่ยาก ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้นั้น ก็ด้วยการศึกษาหรือพัฒนาคนให้มีคุณภาพและศักยภาพนั่นเอง

การจัดการเชิงบูรณาการทางพระพุทธศาสนา

มุ่งเน้นการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ทางด้านการจัดการที่บูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างความทันสมัยทางวิชาการของศาสตร์ทางด้านการจัดการ และสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองประเทศ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

1. การเริ่มต้นที่เหมาะสม พระพุทธเจ้าทรงมี วิธีการเริ่มต้นที่เหมาะสมแก่กรณี ทั้งนี้เพื่อเตรียมผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังการสอนของพระองค์ก่อนเสมอ การสอนที่ดีจะต้องมีการเริ่มต้นที่ดีด้วยเพราะการเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นการสร้างความน่าสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหาได้

2. การสร้างบรรยากาศในการสอน พระพุทธเจ้าทรงสร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง ให้เกิดความเพลิดเพลิน ไม่ให้เกิดความตึงเครียด ไม่สร้างสถานการณ์ให้อึดอัด และทรงให้เกียรติแก่ผู้ฟังทุกคนเสมอกัน

3. การสอนโดยมุ่งเนื้อหาแก้ผู้ฟัง พระพุทธเจ้าประสงค์ทุกครั้งที่ทรงสอนก็เพื่อที่จะให้ผู้ฟังให้เข้าใจถึงหลักเนื้อหาต่างๆ กล่าวคือ ตัว คำสอนซึ่งก็หมายถึงปัญญาเครื่องตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณนั่นเอง แม้บางครั้งจะมีผู้ฟังเข้า มาทูลถามถึงลัทธิต่างๆ ว่าผิดหรือถูก พระองค์จะไม่ทรงตัดสินเลยในขณะนั้น แต่จะถือโอกาสแสดงธรรมของพระองค์ให้เขาฟัง แล้วให้ผู้ฟังนั้นๆ กลับ ไปตัดสินใจเอาว่า ลัทธิต่างๆ อันไหนผิดอันไหนถูก พระองค์ทรงสอนโดยมุ่งเอาเนื้อหาเป็นหลักและมุ่ง ให้เกิดประโยชน์ต่อตัวผู้ฟัง เป็นที่ตั้ง

4. การสอนโดยเคารพ พระพุทธเจ้าทรงสอน สาวกด้วยความเคารพ คือพระองค์ทรงสอนด้วยการเอาพระทัยใส่ในการสอนทุกครั้ง ด้วยทรงระลึก อยู่เสมอว่า สิ่งที่พระองค์กำลังสอนอยู่นั้นเป็นสิ่งที่มีค่าและทรงให้ความสำคัญต่อผู้ฟัง ไม่ทรงมองว่า ผู้ฟังเป็นผู้ต่ำต้อย หรือโง่เขลา และทรงถือว่างาน คือ การสอนเป็นงานสำคัญ หาใช่ว่าสอนสักแต่ ว่าสอนเท่านั้น

5. การสอนด้วยอาการสุภาพ พระพุทธเจ้า ทรงสอนด้วยอาการอันสุภาพ นุ่มนวล สละสลวยต่อผู้ฟังเสมอกันหมด เพราะพระองค์มีพระทัยอันไม่ระคนกับกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งทางพระวรกาย พระวาจา และพระทัย

6. การสอนอย่างละมุนละม่อม พระพุทธเจ้า ทรงสอนอย่างละมุนละม่อมต่อผู้ฟัง ส่วนมากแล้วพระองค์จะใช้วิธีนี้กับผู้ฟังที่มีความหวาดกลัว หรือ เกิดความสังเวชสลดหดหู่ใจเป็นอย่างมาก รวมทั้ง ผู้ฟังผู้มีจิตใจไม่สงบ ผู้มีใจกำลังเร่าร้อนหรือทุกข์หนัก เพื่อให้เขาเกิดความสบายใจหรือจิตใจสงบลงมาเสียก่อนแล้วค่อยถือโอกาสแสดงธรรมต่อผู้ฟังนั้น

7. การสอนด้วยวิธีรุนแรง พระพุทธเจ้าทรง สอนด้วยวิธีรุนแรง ที่พระองค์ทรงเลือกสอนวิธีนี้ก็เพื่อจะให้เข้ากับอุปนิสัยความต้องการของผู้ฟัง ผู้ชอบความรุนแรงเป็นที่ตั้ง ดุจนายช่างเหล็กมักจะตีเหล็กในขณะที่เหล็กกำลังร้อน พระองค์ทรงใช้วิธี สอนด้วยพระวาจาที่รุนแรง เพื่อกระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความสำนึกในสิ่งที่พระองค์กำลังสอนอยู่นั้น โดย เฉพาะผู้ฟังประเภทที่มีอุปนิสัยไม่สงบเสงี่ยม

8. การสอนอย่างขอร้องวิงวอน พระพุทธเจ้า ทรงสอนอย่างขอร้องวิงวอนต่อผู้ฟัง ด้วยทรงมุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจกับตัวของผู้ฟังนั่นเอง ซึ่ง ส่วนมากแล้วพระองค์จะสอนสำหรับผู้ฟังผู้มีจิตใจ สูงขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง อย่างผู้ฟังที่เป็นพระภิกษุ ผู้ซึ่งมีความประพฤติปฏิบัติดีกว่าคนทั่วไปอยู่แล้ว

การพัฒนาในยุค Thailand 4.0

วิสัยทัศน์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยหรือ“โมเดลพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาล” ภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่เข้ามาบริหารประเทศบนวิสัยทัศน์ที่ว่า “มั่งคง มั่นคั่ง ยั่งยืน” ที่มีภารกิจสำคัญในการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศด้านต่าง เพื่อปรับแก้ จัดระบบ ปรับทิศทาง และสร้างหนทางพัฒนาประเทศให้เจริญ สามารถรับมือกับโอกาสและสร้างหนทางพัฒนาประเทศให้เจริญสามารถรับมือกับโอกาสและภัยคุกคามแบบใหม่ๆ ที่เปลี่ยน แปลงอย่างเร็ว รุนแรงในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้เข้าประเทศไทย 4.0 ขอไล่เรียงเพื่อให้เห็นภาพ คือ ประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมามีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นไปอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยุคแรก เรียกว่า “ประเทศไทย 0” เน้นการเกษตรเป็นหลัก เช่น ผลิตและขายพืชไร่ พืชสวน หมู หมา กา ไก่ เป็นต้น ยุคสอง เรียกว่า“ประเทศไทย 2.0”เน้นอุตสาหกรรมแต่เป็นอุตสาหกรรมเบา เช่น การผลิตและขายรองเท้า เครื่องหนัง เครื่องดื่ม เครื่องประดับ เครื่องเขียน กระเป๋า เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น และปัจจุบัน จัดอยู่ในยุคที่สาม เรียกว่า“ประเทศไทย 3.0” เป็นอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก เช่นการผลิตและขายส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ กลั่นน้ำมัน แยกก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ เป็นต้น แต่ ไทยในยุค 1.0 2.0 และ 3.0 รายได้ประเทศยังอยู่ในระดับปานกลาง อยู่อย่างนี้ไม่ได้ต้องรีบพัฒนาเศรษฐกิจสร้างประเทศ จึงเป็นเหตุให้นำไปสู่ยุคที่สี่ ให้รหัสใหม่ว่า “ประเทศไทย 4.0” ให้เป็นเศรษฐกิจใหม่ (New Engines of Growth) มีรายได้สูงโดยวางเป้าหมายให้เกิดภายใน 5-6 ปีนี้ คล้ายๆ กับการวางภาพอนาคตทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนของประเทศที่พัฒนาเช่น สหรัฐอเมริกา “A Nation of Makers” อังกฤษ “Design of Innovation” อินเดีย“Made in India” หรือประเทศเกาหลีใต้ที่วางโมเดลเศรษฐกิจในชื่อ “Creative Economy”

การเข้าถึงการจัดการเชิงบูรณาการทางพระพุทธศาสนายุค Thailand 4.0

ต้องให้คณะสงฆ์มีความเข้าใจในความเป็นพุทธประชารัฐนำหลักธรรมมาพัฒนาไทยแลนด์ 4.0 ให้ครบวงจร ดังนั้นคณะสงฆ์เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมากหากขาดซึ่งการประพฤติธรรมจะทำให้สังคมสับสนวุ่นวายไปด้วย จึงถือได้ว่า “การจัดการเชิงพุทธเป็นหัวใจที่สำคัญในการดำรงอยู่ของยุค Thailand 4.0”

1. เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ปัจจุบันการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบการบริหารที่ดี พระพุทธศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การบริหารกิจการ

ของคณะสงฆ์ที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการหรือมี แนวคิด ซึ่งขึ้นอยู่กับการแบ่งงานมอบอำนาจ กระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่างๆ รับผิดชอบ ตามความรู้ ความสามารถของตนและพัฒนาการในด้านต่างๆ เพราะการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบัน นี้มีอำนาจรัฐและจารีต ประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง คณะสงฆ์จึงต้องบริหารกิจการของคณะสงฆ์ที่มีอยู่ 6 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการศึกษาหรือศาสนศึกษา 3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ 4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) ด้านสาธารณูปการ 6) ด้านสาธารณสงเคราะห์

2. เป็นนักพัฒนางานด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ควรมีการบูรณาการ การพัฒนาพระสังฆาธิการ ตามแนวทั่วไปและพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น ได้แก่ 1) ด้านการปกครอง ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไปร่วมกับหลักธรรม คือ พรหมวิหาร 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับผู้ปกครองมากที่สุด 3) ด้านการศาสนศึกษา ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไปร่วมกับหลักธรรม คือ สิกขา 3 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมในการพัฒนามนุษย์ให้ เป็นผู้อยู่อย่างประเสริฐ 3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรบูรณาการ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไปร่วมกับหลักธรรม คือ สังคหวัตถุ 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรม ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ให้สามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน 4) ด้านการเผยแผ่ ควรบูรณาการการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป ร่วมกับหลักธรรม คือ ภาวนา 4 ที่ถือว่าเป็น หลักธรรมสำหรับพัฒนา ฝึกฝน อบรมมนุษย์ให้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข 5) ด้านการสาธารณูปการ ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไปร่วมกับหลักธรรม คือ อิทธิบาท 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรม ที่ทำให้ประสบความสำเร็จ 6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ควรบูรณาการการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไปร่วมกับหลักธรรม คือ สัปปุริสธรรม 7 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนามนุษย์ได้เป็นอย่างดี และด้วยการประยุกต์ หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป และหลักธรรม แต่ละหัวข้อ สามารถยังการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

3. เป็นพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการตามแนวพระพุทธศาสนา เจ้าอาวาสนั้นมีภารกิจการบริหารจัดการวัดตามอำนาจ หน้าที่ของเจ้าอาวาสตามภารกิจของคณะสงฆ์ 6 ด้านคือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เจ้าอาวาสที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมีภาวะผู้นำ มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงานสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย เจ้าอาวาสจึงต้องมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดในทุกๆ ด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ ให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับกรมการศาสนา กล่าวว่า การบริหารวัด คือการปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำสั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด เจ้าอาวาสจึงต้องมี ภารกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดทุกด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษา และปฏิบัติอย่างเต็ม

ความสามารถและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด การบริหารจัดการวัดที่ดีมีคุณภาพจึงเป็น หลักทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงยั่งยืนสืบต่อไป

4. เป็นพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญในด้านการวางแผนและการกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาคณะสงฆ์

4.1 สภาพกลยุทธ์ในการพัฒนาคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ได้นำกลยุทธ์ในการพัฒนาคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ให้มีความสอดคล้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตลอดจนถึงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การจัดการทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์เพื่อส่งเสริมการสร้างทรัพยากรบุคคล คือ พระสังฆาธิการ ผู้เป็นศาสนทายาทสืบทอด อายุพระพุทธศาสนาในอนาคต

4.2 การใช้กลยุทธ์การ ในการพัฒนาคณะสงฆ์อย่างมีคุณค่าเพื่อเป็นการรักษาบุคลากรที่มีค่าให้คณะสงฆ์รู้จักคุณค่าของกลยุทธ์การ ในการพัฒนาคณะสงฆ์ นำเอาไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันเป็นกลยุทธ์การวางแผนงานต่างๆ ที่เกี่ยวกับ งานด้านทรัพยากรมนุษย์ทั้งหมด ถือว่าเป็นงานที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นแม่แบบที่มีคุณภาพและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คณะสงฆ์เพื่อเตรียมบุคคลให้เหมาะสมกับงานและเวลา รวมทั้งพัฒนากำลังคนให้เกิด ประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายยังสามารถประเมินกลยุทธ์ทรัพยากรมนุษย์ในปัจจุบันและความต้องการ ในอนาคต พร้อมวิธีการเพื่อให้เกิดความสมดุลกันระหว่างทรัพยากรมนุษย์ในปัจจุบันกับทรัพยากรมนุษย์ ในอนาคตการพยากรณ์ความต้องการเพื่อให้สอดคล้องกับตำแหน่งที่ว่างในอนาคต ซึ่งจำเป็นต้องให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีด้วยจึงนำเสนอกลยุทธ์ดังนี้

1) กลยุทธ์ด้านการวางแผน มีวินัย ตรงต่อเวลา และความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

2) กลยุทธ์ด้านการสรรหา

3) กลยุทธ์ด้านการพัฒนา

4) กลยุทธ์ด้านการธำรงรักษาความสัมพันธ์ที่ดีของคณะสงฆ์

5. เป็นนักวิจัยทางด้านกิจการคณะสงฆ์ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น โดยภาพรวมแล้วพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทด้านการพัฒนาในท้องถิ่นเสมอมาด้วยการปรับใช้ภาระหน้าที่ทั้ง 6 ด้าน ซึ่งได้แก่ 1) การปกครอง พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสยังคงทำหน้าที่ดูแลกิจการในวัดเป็นสำคัญ 2) การศาสนศึกษาให้การส่งเสริมการศึกษาแก่พระสงฆ์สามเณรในวัด 3) การเผยแผ่ตอบรับนโยบายของ มหาเถรสมาคมทั้งของรัฐและของท้องถิ่น 4) การสาธารณูปการดำเนินการก่อสร้างศาสนสถานให้เพียงพอต่อพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป 5) การศึกษาสงเคราะห์ พระสงฆ์ที่มีศักยภาพด้านสอนหลักธรรมมีบทบาทในการสอนจริยธรรมในสถานศึกษา และ 6) การสาธารณสงเคราะห์มีส่วนในการร่วมก่อสร้างสาธารณประโยชน์ที่สำคัญในชุมชน พระนักพัฒนาก็ดำเนินการพัฒนาไปตามบทบาทหน้าที่ที่ตนดำรงอยู่ บางรูปอยู่ในฐานะผู้ส่งเสริมบทบาท บางรูปอยู่ในฐานะผู้ปฏิบัติการ แต่หากเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาท่านจะดำเนินการเองโดยจัดทำในรูปโครงการส่งเสริมชุมชน มีทั้งมุ่งพัฒนารายได้ พัฒนาจริยธรรม และนักพัฒนาการศึกษา การส่งเสริมค่านิยมทางจริยธรรมด้วยกลวิธีเผยแผ่ต่างๆ ทั้งหมดนี้ เป็นส่วนหนึ่งของนักวิจัยกิจการคณะสงฆ์ที่ส่งผลเชิงกระตุ้นเตือนวิธีใหม่ต่อทัศนคติของพุทธศาสนิกชนในยุคไทยแลนด์ 4.0

บรรณานุกรม

จุรีวัลย์ ภักดีวุฒิ. **บูรณาการคืออะไร**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/74693 [10 ตุลาคม 2557].

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์, 2546.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. **คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในท้องถิ่น ระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2553**. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2554.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555–2559).** กรุงเทพมหานคร: สหมิตร พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด. 2554.

อรทัย มีแสง. **ทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ.** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

การบริหารจัดการการให้บริการผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

The Management towards Providing Services to the Elderly of Local Administration Organizations in Chachoengsao Provice

ศิริพร จบศรี
หน่วยวิทยบริการวัดป่าประดู่ จังหวัดระยอง

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาการบริหารจัดการ การให้บริการผู้สูงอายุภายใต้การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา และยังศึกษาถึงบทบาทความสามารถขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและความร่วมมือของชุมชนในพื้นที่ โดยใช้การจัดการข้อมูลด้วยวิธีทางสถิติเชิงพรรณนา ข้อมูลที่ได้เก็บมาโดยการใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ รวมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์จากการลงพื้นที่ไปเก็บข้อมูลของผู้วิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครอบคลุมพื้นที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา ประชากรคือผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 231 คน ผู้อำนวยการส่วนสาธารณสุขจำนวน 108 คน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานบริการผู้สูงอายุจำนวน 231 คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอจำนวน 240 คน เจ้าหน้าที่ศูนย์ผู้สูงอายุจำนวน 204 คน อาสาสมัครจำนวน 400 คน และ ผู้สูงอายุจำนวน 1,095 คน โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่น 95% จำนวน 400 คน ได้มาโดยการคำนวณจากสูตรของทาโร ยามาเน่ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการหาค่าการถดถอยเชิงพหุคูณ

ผลของการศึกษาวิจัยกลุ่มตัวอย่างพบว่าส่วนมากเป็นเพศหญิงอายุระหว่าง 41 – 50 ปี สมรสแล้ว จบการศึกษาระดับปริญญาตรี มีรายได้ระหว่าง 11,001 – 30,000 บาท นับถือศาสนาพุทธ และมีอายุการทำงานในพื้นที่จำนวน 7 – 9 ปี ด้านความสามารถในการบริหารจัดการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการให้บริการแก่ผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะด้านการเป็นผู้นำ ความสามารถส่วนบุคคล ความเพียงพอด้านงบประมาณ และความสามารถด้านกายภาพ เช่นเดียวกับด้านความร่วมมือของชุมชนในด้านความร่วมมือของอาสาสมัคร การบริหารจัดการการให้บริการผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะด้านการพัฒนาทางกายภาพ การให้ความรู้เกี่ยวกับโภชนาการที่เหมาะสม การให้บริการทางการแพทย์และสวัสดิการ ผลลัพธ์ที่เกิดจากความสามารถในการจัดการการให้บริการผู้สูงอายุได้แก่การที่ผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวมากขึ้น การเจ็บป่วยลดน้อยลง และผู้สูงอายุมีความสุขมากขึ้น ผลการวิจัยยังพบว่าปัจจัยส่วนบุคคล ระดับความสามารถในการจัดการการให้บริการผู้สูงอายุ และความร่วมมือของชุมชนมีอิทธิพลต่อความสามารถในการบริหารจัดการการให้บริการผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่ระดับความสามารถในการบริหารจัดการไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อการบริหารจัดการการให้บริการผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: การให้บริการ, ผู้สูงอายุ, องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

Abstract

This research aimed to study the management towards providing services to elderlies of the local government units in Chachoengsao Province. Likewise, it was to consider the ability of the local government units and the participation of the community in the areas. The data was collected by the questionnaire as the instrument and from the related documents. The collecting of data covered the area of the local government units in Chachoengsao Province. The population were 231 administrators of local government units, 108 directors of public health offices, 231 officials working dealing with elderly affairs, 240 district health officers, 204 officers working in elderly centers, 400 volunteers and 1,095 elderlies. The samples of the study were limited at 90% of reliability level and the sample size was 400 selected by Taro Yamane's formula. The statistics used to administrate the data were frequency, percentage, mean, and multiple regression analysis.

The result of the study revealed that most of the respondents were Buddhist females between 41 – 50 years of age, married, obtained bachelor degree with the income between 11,001 – 30,000 baht, and with 7 – 9 years working period in the area. The ability to manage servicing the elderly of the local government units was at a "high" level, the participation of the community was also at a "high" level and the impact showed that the elderly has long life span, less disease and more happiness. Moreover, the result of the study also indicated that the personal factors, the capability of the local government units in administrating providing services to elderly and the participation of the community had influence towards the administration of services for elderly with the statistical significance, On the other hand, the influence of the level of administration of services for the elderly on the Impact in Chachoengsao Province, Thailand had no significant influence towards the level administration of services for elderly in Chachoengsao Province.

The suggestions of this study were 1) the local government units should encourage the people in the area to participate in the activities organized for elderly, especially the psychological activity that could cheer up the elderly's mind and if possible, there should be more budget from the government to support the project 2) the volunteers working with elderly affairs should be encouraged to further their study as most of them obtained secondary level certificate 3) there should be the project to persuade youngsters to realize the importance of the elderly and great care, especially to make them realize that they will also become the elderly in the future. The suggestion for the next research study is to study the real needs of the elderly in a particular area with the support from the government sector.

Keywords: Providing Services, the Elderly, Local Administration Organizations

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

องค์การสหประชาชาติได้ทำนายไว้ว่าอัตราผู้สูงอายุของโลกซึ่งมีอายุ 65 ปี หรือมากกว่าจะสูงขึ้นจาก 5.9% ไปเป็น 9.7% ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 จนถึงปี ค.ศ. 2025 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศแถบเอเชียที่อัตราของผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว[1] ซึ่งจะกลายเป็นปัญหาของประเทศทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในประเทศที่มีอัตราการเกิดน้อย แต่อัตราผู้สูงอายุกลับเพิ่มมากขึ้น ผู้สูงอายุถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าเนื่องจากเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มานาน และเห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้นตลอดจนการเปลี่ยนแปลงจากสภาพประเทศเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม การพึ่งพาบริการ และเทคโนโลยีชั้นสูง การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุนั้น สำนักงานสถิติแห่งชาติระบุว่าประเทศไทยได้ถูกจัดให้เป็นประเทศที่อยู่ในสังคมผู้สูงอายุ เนื่องจากไทย มีประชากรที่มีอายุ 60 ขึ้นไปเกินกว่าร้อยละ 10 มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 กล่าวคือในขณะนั้น ประเทศไทยมี ประชากรผู้สูงอายุ ร้อยละ 10.4 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้พยากรณ์โครงสร้างประชากรไทยซึ่งกำลังเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุว่า ประเทศไทย จะมีผู้สูงอายุถึง 1 ใน 4 ของประชากร และเป็นสังคมผู้สูงอายุสมบูรณ์แบบภายในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2551 – 2571 โดยคาดว่าสัดส่วนประชากร ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 11.1 ในปัจจุบัน เป็นร้อยละ 23.5 ของประชากรทั้งประเทศ จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่าผู้สูงอายุเพศชายมีอายุ 72 ปี และเพศหญิงมีอายุ 75 ปี และพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุวัยระหว่าง 60 – 69 ปี มีแนวโน้มจะมีจำนวนสูงกว่ากลุ่มวัย 70 ปี และสูงกว่า ทั้งนี้เนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านการแพทย์และสาธารณสุขศาสตร์ผนวกกับประสิทธิผลของการวางแผนการคุมกำเนิดทำให้อัตราการเกิดของทารกต่ำลง และอัตราของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นสวนทางกัน ดังนั้นสังคมต้องตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงนี้เนื่องจากผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายหลายประการเช่น การได้ยินและการมองเห็น ความแข็งแกร่งของกล้ามเนื้อลดลง ความยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อและหยอดเลือดลดลง และสภาวะเสื่อมถอยอีกหลายประการ[2] ด้วยเหตุนี้จะพบว่าผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยังมีส่วนร่วมทางสังคมกับกลุ่มของตน และอีกส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่ไม่มีความสามารถที่จะดูแลตนเอง เบื่อหน่าย และไม่สามารถตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของตนเองได้ ซึ่ง Potter, Patricia & Perry, Anne Griffin (2004)[3] กล่าวว่าการเป็นอยู่ที่ดีบ่งบอกถึงคุณภาพชีวิต ดังนั้นการเข้าใจชีวิตของผู้สูงอายุจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้การช่วยเหลือผู้สูงอายุมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปสุขภาพของผู้สูงอายุมักจะขึ้นอยู่กับการรับรู้และการเคลื่อนไหวของแต่ละบุคคล ดังนั้นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุจะกระทำในชีวิตประจำวันจะต้องได้รับการพิจารณาว่ามีผลดีต่อสุขภาพ ในขณะที่ผู้สูงอายุบางส่วนอาจมีข้อจำกัดในเรื่องร่างกาย อารมณ์ และไม่อยากเข้าสังคม ซึ่งในกรณีนี้จะถูกมองว่าป่วย

---

[1] องค์การสหประชาชาติ, **รายงานประจำปี 2002**, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2545).

[2] Hardcastle, **Community Practice: Theories and Skills for Social Workers**, 3rd ed., New York: Oxford University Press, 2012).

[3] Potter, Patricia & Perry, Anne Griffin, **Fundamental of Nursing**, 6thed., et., al. Mosby Publication, 2004.

ประเทศไทยได้เห็นถึงความสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุ จึงได้จัดโครงการรักษาฟรีสำหรับผู้สูงอายุในโรงพยาบาลของรัฐ หรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ในปัจจุบันรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้กับผู้สูงอายุเรียกว่าเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ โดยผู้มีอายุตั้งแต่ 60 - 59 ปี จะได้รับเงินเดือนละ 600 บาท อายุ 70 – 79 ปี จะได้รับเงินเดือนละ 700 บาท อายุตั้งแต่ 80 - 89 ปี จะได้รับเงินเดือนละ 800 บาท อายุตั้งแต่ 90 - 99 ปี จะได้รับเงินเดือนละ 900 บาท และบางหน่วยงานของรัฐยังคงจ้างผู้สูงอายุที่มีความสามารถในอาชีพทำงานต่อ ประชากรในจังหวัดฉะเชิงเทรามีประมาณ 709,889 คน และมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุจำนวน 79,727 คน หรือคิดเป็น 11.23% ของประชากรทั้งจังหวัด[4]

ผู้วิจัยตระหนักดีว่าผู้สูงอายุเป็นบุคลากรที่ทรงคุณค่าต่อสังคมและสถาบันครอบครัว ผู้สูงอายุจึงควรได้รับการดูแลเป็นอย่างดีตลอดจนการให้ความเคารพ และได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพสังคม และวัฒนธรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งข้อค้นพบจากการวิจัยนี้จะสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุและสภาพสุขอนามัย นอกจากนี้ยังสามารถบอกได้ว่าสภาพสวัสดิการสังคมที่ให้แก่ผู้สูงอายุมีความละเอียดถี่ถ้วนหรือไม่ ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจหรือไม่ และความต้องการของผู้สูงอายุได้รับการตอบสนองจากภาครัฐและภาคเอกชนหรือไม่ และประการสุดท้ายข้อมูลที่ได้จาการวิจัยนี้จะเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการนำไปพัฒนาสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1) เพื่อทราบระดับความสามารถขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทราในการบริหารจัดการการให้บริการแก่ผู้สูงอายุ ด้านภาวะผู้นำในการบริหารงาน ความสามารถของบุคลากร ความพอเพียงของงบประมาณ และความสามารถด้านกายภาพ 2) เพื่อทราบระดับการร่วมมือของชุมชนด้านศูนย์อนามัยชมรมผู้สูงอายุ และอาสาสมัครงานผู้สูงอายุ 3) เพื่อทราบระดับการปฏิบัติในการนำการบริการให้แก่ผู้สูงอายุด้านการพัฒนาร่างกายผู้สูงอายุ การให้การศึกษาที่เหมาะสม การให้บริการด้านการแพทย์ และสวัสดิการ (งบประมาณ) 4) เพื่อทราบผลลัพธ์บั้นปลายในการพัฒนาการให้บริการแก่ผู้สูงอายุในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดฉะเชิงเทรา 5) เพื่อหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการบริการจัดการการให้บริการแก่ผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา

สมมุติฐานในการวิจัย

1. ความสามารถขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีผลกระทบต่อการนำโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุไปปฏิบัติ

2. การปรับปรุงสุขภาวะของผู้สูงอายุได้รับอิทธิพลจากการจัดการ การนำการบริการให้แก่ผู้สูงอายุไปปฏิบัติ

[4] สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดฉะเชิงเทรา, **รายงานประจำปี 2558**, (ฉะเชิงเทรา: ม.ป.พ., 2558).

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ใช้รูปแบบการศึกษาวิจัยแบบการศึกษาเชิงปริมาณในการดำเนินการศึกษาวิจัยจำเป็นจะต้องทำการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีดังต่อไปนี้

1. เก็บข้อมูลจากเอกสารวิจัย ได้แก่การค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่นทบทวนวรรณกรรมจากในประเทศและต่างประเทศและจากกรณีศึกษา

2. เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยนำเข้า ได้แก่ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ เพศ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา รายได้ ศาสนา และระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ ปัจจัยที่แสดงถึงความสามารถขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา ในการบริหารจัดการการให้บริการแก่ผู้สูงอายุ ได้แก่ ภาวะผู้นำในด้านการบริหาร ด้านบุคคล และด้านอาสาสมัคร ความสามารถของบุคลากร ความพอเพียงของงบประมาณ และความสามารถทางกายภาพ ปัจจัยที่แสดงถึงความร่วมมือของชุมชนด้านศูนย์สาธารณสุข สมาคมผู้สูงอายุ และอาสาสมัครงานด้านผู้สูงอายุ ปัจจัยที่แสดงถึงผลลัพธ์จากการปฏิบัติได้แก่ด้านการพัฒนาร่างกาย โดยการให้การศึกษาที่เหมาะสมในด้านโภชนาการ การจัดอบรม การให้เอกสาร ด้านการแพทย์ประกอบด้วยความถี่ในการบริการ จำนวนผู้สูงอายุที่ใช้บริการ ประเภทของยาที่บริการ และด้านสวัสดิการสังคม (งบประมาณ) ปัจจัยที่แสดงถึงผลลัพธ์บั้นปลาย (Impact) ได้แก่การมีสุขภาพที่ดีขึ้นของผู้สูงอายุ ได้แก่การมีอายุยืนยาวขึ้น เจ็บป่วยน้อยลง และมีความสุขมากขึ้น

กรอบแนวคิดที่ใช้วิจัย

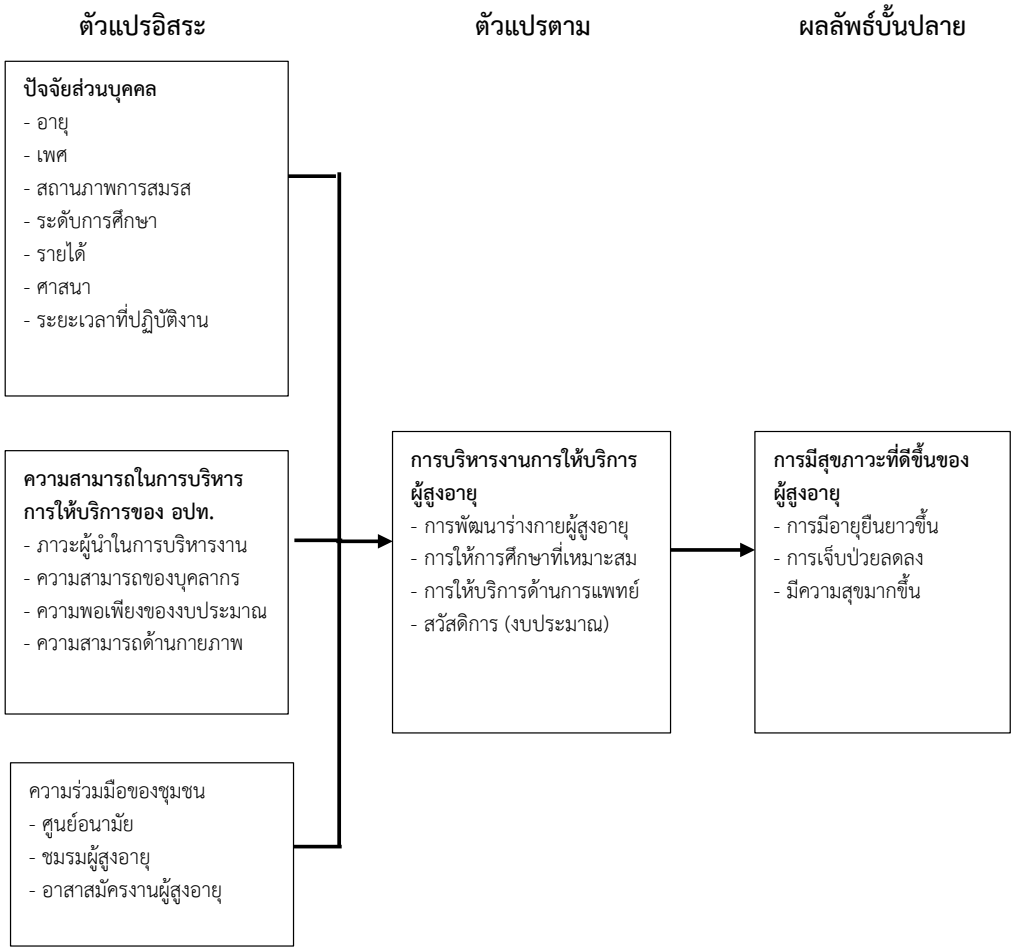
การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดตามทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้คือ ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ตัวแปรตาม (Dependent Variable) และ ผลลัพธ์บั้นปลาย (Impact) มากำหนดเป็นกรอบแนวคิด

ตัวแปรอิสระได้แก่

1) ด้านปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา รายได้ ศาสนา และระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ ปัจจัยด้านความสามารถขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้แก่ ภาวะผู้นำในด้านการบริหารงาน ด้านบุคคล และด้านอาสาสมัคร ความสามารถของบุคลากร ความพอเพียงของงบประมาณ และความสามารถทางกายภาพ ปัจจัยที่แสดงถึงความร่วมมือของชุมชนด้านศูนย์สาธารณสุข ชมรมผู้สูงอายุ และอาสาสมัครงานด้านผู้สูงอายุ

2) ตัวแปรตาม ได้แก่ ด้านการพัฒนาร่างกายผู้สูงอายุ โดยการให้การศึกษาที่เหมาะสมในด้านโภชนาการ การจัดอบรม การให้เอกสาร ด้านการให้บริการด้านการแพทย์ประกอบด้วยความถี่ในการบริการ จำนวนผู้สูงอายุที่ใช้บริการ ประเภทของยาที่บริการ และด้านสวัสดิการสังคม (งบประมาณ)

3) ผลลัพธ์บั้นปลาย ได้แก่ การมีสุขภาวะที่ดีขึ้นของผู้สูงอายุ ได้แก่การมีอายุยืนยาวขึ้น เจ็บป่วยลดลง และมีความสุขมากขึ้น

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือ

ในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิดในการวิจัยและตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือ โดยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยทำการกำหนดกรอบแนวคิดในแบบสอบถาม และการเก็บรวมรวมข้อมูล จากนั้นนำเครื่องมือเสนอผ่านการตรวจความเที่ยงตรงของเนื้อหาจากการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน มีค่าเท่ากับ 0.95 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .988 (α coefficient = .947) ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ เป็นเครื่องมือในลักษณะแบบสอบถาม

การวิเคราะห์และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการหาค่าการถดถอยเชิงพหุคูณ]

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

สรุปผล

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการ การให้บริการผู้สูงอายุ ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา” มีวัตถุประสงค์

1) เพื่อทราบระดับข้อมูลบุคคล และความสามารถขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทราในการบริการจัดการการให้บริการแก่ผู้สูงอายุ ด้านภาวะผู้นำในการบริหารงาน ความสามารถของบุคลากร ความพอเพียงของงบประมาณ และความสามารถด้านกายภาพ 2) เพื่อทราบระดับการร่วมมือของชุมชนด้านศูนย์อนามัย ชมรมผู้สูงอายุ และอาสาสมัครงานผู้สูงอายุ 3) เพื่อทราบระดับการปฏิบัติในการนำการบริการให้แก่ผู้สูงอายุด้านการพัฒนาร่างกายผู้สูงอายุ การให้การศึกษาที่เหมาะสม การให้บริการด้านการแพทย์ และสวัสดิการ (งบประมาณ) 4) เพื่อทราบผลลัพธ์บั้นปลายในการพัฒนาการให้บริการแก่ผู้สูงอายุในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดฉะเชิงเทรา 5) เพื่อหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริการจัดการการให้บริการแก่ผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา

ผลการวิจัย พบว่า

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลบุคคลพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีอายุระหว่าง 41 – 50 ปี จำนวนมากกว่าครึ่งของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิง สมรสแล้ว มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีรายได้เฉลี่ย 11,001 – 30,000 บาท ต่อเดือน นับถือศาสนาพุทธ และทำงานในพื้นที่ระหว่าง 7 – 9 ปี สำหรับระดับความสามารถขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริการจัดการการให้บริการแก่ผู้สูงอายุอยู่ในระดับ “สูง” ($\overline{X}$ = 3.95)

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความร่วมมือของชุมชนในการให้บริการแก่ผู้สูงอายุอยู่ในระดับ “สูง” ($\overline{X}$ = 3.92)

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับการปฏิบัติในการนำการบริการให้แก่ผู้สูงอายุ อยู่ในระดับ “สูง” ($\overline{X}$ = 4.02)

วัตถุประสงค์ที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับของผลลัพธ์บั้นปลายในการนำการบริการให้แก่ผู้สูงอายุ อยู่ในระดับ “สูง” ($\overline{X}$ = 3.63)

วัตถุประสงค์ที่ 5 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริการจัดการการให้บริการแก่ผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า 1) ข้อมูลบุคคล ความสามารถขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทราในการบริการจัดการการให้บริการแก่ผู้สูงอายุ และความร่วมมือของชุมชนในการบริการจัดการการให้บริการแก่ผู้สูงอายุ มีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการการให้บริการผู้สูงอายุ

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.00 2) การบริหารจัดการการให้บริการแก่ผู้สูงอายุไม่มีอิทธิพลต่อผลลัพธ์บั้นปลาย

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง **"การบริหารจัดการการให้บริการผู้สูงอายุ ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา"** ซึ่งได้สรุปผลการวิจัยไปแล้วนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกประเภทที่จัดขึ้นเพื่อผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกิจกรรมด้านจิตวิทยาที่จะให้กำลังใจแก่ผู้สูงอายุ และถ้าเป็นไปไปได้งบประมาณควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐให้มากกว่านี้

2) อาสาสมัครที่ทำงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุควรได้รับการส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นเนื่องจากกว่าครึ่งหนึ่งของอาสาสมัครจบการศึกษาเพียงระดับมัธยมศึกษาเท่านั้น

3) ควรจัดให้มีโครงการกิจกรรมให้กลุ่มวัยรุ่นได้ตระหนักว่าคนสูงวัยยังมีความสำคัญอยู่และต้องการการดูแลเอาใจใส่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างความตระหนักว่าในวันข้างหน้ากลุ่มวัยรุ่นจะต้องกลายเป็นผู้สูงอายุเหมือนกัน สำหรับข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปคือการศึกษาวิจัยเรื่องความต้องการของผู้สูงอายุที่แท้จริงในแต่ละพื้นที่ ภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐเพื่อสนองความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุ

บรรณานุกรม

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดฉะเชิงเทรา. **รายงานประจำปี 2558**. ฉะเชิงเทรา: ม.ป.พ., 2558.

องค์การสหประชาชาติ. **รายงานประจำปี 2002**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2545.

Hardcastle, **Community Practice: Theories and Skills for Social Workers**, 3rd ed., New York: Oxford University Press, 2012).

Potter, Patricia & Perry, Anne Griffin, **Fundamental of Nursing**, 6thed., et., al. Mosby Publication, 2004.

รูปแบบการฝึกพูดแบบโทสต์มาสเตอร์สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
The Model of Toast Master Speaking Training for the Morality Teaching Monks in School

ชญาน์นันท์ อัศวธรรมานนท์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
ประทีป พืชทองหลาง
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

บทคัดย่อ

รูปแบบการฝึกพูดแบบโทสต์มาสเตอร์มุ่งวิธีการพัฒนาทักษะการพูด ความสำเร็จ ประสิทธิภาพตามมาตรฐาน โดยมุ่งพัฒนาบุคลิกภาพของผู้พูดและวิธีการพูดมากกว่าเนื้อหา มีรูปแบบ ขั้นตอน เทคนิค วิธีมากมาย สามารถเรียนรู้ผ่านคู่มือด้วยตนเองด้วยการฝึกฝนตามลำดับขั้นตอนและฝึกด้วยการปฏิบัติ พัฒนาบุคลิกภาพภายใน คือ การสร้างความเชื่อมั่นในการพูด ความกระตือรือร้น การปรับตัว ลดความประหม่า เพิ่มความสามารถที่จะพูดได้ในทุกเหตุการณ์ ทุกสถานการณ์ได้เป็นอย่างดี และพัฒนาบุคลิกภาพภายนอก คือการปรากฏกาย มารยาทสังคม การวางตัวในการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือสาธารณชน พัฒนาการใช้ภาษาท่าทาง บุคลิกภาพ น้ำเสียง เพื่อการถ่ายทอดสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนำรูปแบบการฝึกแบบโทสต์มาสเตอร์มาพัฒนาครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อให้สามารถสื่อสารธรรม นำปฏิบัติแก่เยาวชนให้เข้าใจ รู้ชัด มีทักษะในการปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมได้ดี

คำสำคัญ: รูปแบบการฝึก, การพูดแบบโทสต์มาสเตอร์, พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

Abstract

The Toast Master Speaking Training Program aim to develop speaking skills and standard performance. It focuses on training the personality and abilities of the speaker. There are many forms, steps, techniques, ways to learn through the manual, with the practice of sequencing and practicing. The internal personality development for increasing confidence in speaking, enthusiasm, self-adjustment added ability to speak well at every situations. The external personality development are for increasing of the appearance of social etiquette, personality, gestures, tone of voices, and non-verbal language to communicate effectively for communication both individuals and public. Applying the Model of Toast Master to develop moral teachers in schools to be able to teaching the Dharma and to practice with the youth to understand clearly and have skills to practice morally well.

Keywords: Model of Training, Toast Master Speaking, Morality Teaching Monks in School

บทนำ

การสื่อสารด้วยคำพูดตามแนวทางของโทสต์มาสเตอร์ ทั้งการพูดระหว่างบุคคลหรือการพูดในที่ชุมชนใช้หลักการเดียวกัน คือ การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพด้วยการเรียบเรียงลำดับเนื้อหา เทคนิคภาษากาย การใช้น้ำเสียง และหลักการพัฒนาการพูดอย่างมีประสิทธิภาพนี้นำไปใช้ได้ทั่วไป มุ่งการพัฒนาตนเองด้วยการศึกษา เรียนรู้ ผ่านคู่มือซึ่งได้รวบรวมหลักการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสูง ซึ่งในแต่ละรายการหรือบทฝึกการพูดนั้น ผู้เรียนจะได้พัฒนาทักษะความชำนาญจากบทสู่บท ผ่านการเรียนรู้และพัฒนาด้วยการปฏิบัติด้วยตนเองตามลำดับขั้นตอน จนเป็นผู้มีความสามารถใช้ทักษะการพูดการสื่อสารให้เกิดประสิทธิภาพด้วยความเชื่อมั่น ทั้งแบบการพูดที่ได้เตรียมตัวและการพูดแบบฉับพลัน หลักการพูดของโทสต์มาสเตอร์ คือ หลักการพัฒนาตนเองด้วยการฝึกฝนตามลำดับขั้นตอนและฝึกด้วยการปฏิบัติ[1] ใช้หลักพัฒนาบุคลิกภาพภายใน คือการสร้างความเชื่อมั่นในการพูด ความกระตือรือร้น การปรับตัว ลดความประหม่า เพิ่มความสามารถที่จะพูดได้ในทุกเหตุการณ์ สถานการณ์ได้เป็นอย่างดี และพัฒนาบุคลิกภาพภายนอก คือ การปรากฏกาย มารยาทสังคม การวางตัวในการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือสาธารณชน การพัฒนาการใช้ภาษาท่าทาง บุคลิกภาพ น้ำเสียง เพื่อการถ่ายทอดสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ[2]

การพูดเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ การพูดเป็นทำให้ผู้ฟังชื่นชอบ พูดให้ผู้ฟังเชื่อถือ คล้อยตาม ปฏิบัติตาม พูดเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย วาทศิลป์หรือศิลปะในการพูดสามารถศึกษาเล่าเรียน ถ่ายทอดได้ มีกฎเกณฑ์เหมือนศาสตร์อื่นๆ แต่จะประสบความสำเร็จเป็นผู้มีทักษะความสามารถเป็นที่ยอมรับหรือไม่ขึ้นอยู่กับศิลปะการพูด เพราะทุกคนที่ไม่เป็นใบ้ย่อมพูดได้ แต่บางคนเท่านั้นที่พูดเป็น[3] ทักษะการพูดเป็นความสามารถเฉพาะตัว ซึ่งมาจากการศึกษาและการฝึกฝน ดังนั้น การฝึกพูดในที่ประชุมชนซึ่งเป็นวิธีที่ดีอีกวิธีหนึ่งในการปรับปรุงบุคลิกภาพทั้งภายในและภายนอกเพื่อการเป็นนักพูดที่ดี โดยการศึกษาและฝึกฝนจากหลักสูตรที่ได้รับความนิยมมาก และได้แพร่หลายไปในหลายๆ ประเทศทั่วโลกคือหลักการพูดของโทสต์มาสเตอร์

ความเป็นมาของโทสต์มาสเตอร์

โทสต์มาสเตอร์[4] เป็นระบบการฝึกฝนพัฒนาทักษะการพูดสากล หรือหลักสูตรการฝึกพูด ซึ่งมีสมาชิกสโมสรร่วมทำกิจกรรมการฝึกฝนพัฒนาทักษะการพูด ซึ่งได้ตั้งเป็นสโมสร (Club) ในฐานะเป็นองค์กรที่รู้จักกันในชื่อสากลทั่วโลกว่า Toastmasters Club (โทสต์มาสเตอร์คลับ หรือสโมสรโทสต์มาสเตอร์) องค์กรนี้ก่อตั้งโดย ดร.ราล์ฟ ซี สเมดลี่ย์ ในปี ค.ศ. 1924 (พ.ศ.2467) ประชุมครั้งแรกที่วายเอ็มซีเอ ในเมืองซานตาแอนา มลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา เพื่อพัฒนาการพูดและภาวะผู้นำ ในลักษณะขององค์กรไม่แสวงหาผลกำไร มีหลักสูตรการพูด ระดับขั้นต้น ขั้นกลางและขั้นสูง เพื่อฝึกทักษะการพูดในโอกาสและ

---

[1] Toastmasters International Inc., **Communication and Leadership Program: A Toastmasters International Program,** p. 3.

[2] Toastmasters International, Getting the Most Out of This Program.

[3] ทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์, **พูดได้ พูดเป็น**, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ม.ป.ป.), หน้า 6-7.

[4] สโมสรโทสต์มาสเตอร์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://th.wikipedia.org/wiki/ [10 กรกฎาคม 2561].

สถานที่ต่างๆ มีหลักเกณฑ์การฝึกมารยาทและการวางตัวเมื่อต้องขึ้นปรากฏตัวในที่ชุมชนเหมาะสมกับกาลเทศะบุคคล และสถานการณ์ ขจัดความประหม่า และพัฒนาปรับปรุงบุคลิกภาพของผู้พูด โดยมีการกำหนดเวลาการฝึกพูด แนะนำเทคนิคการทำให้ผู้ฟังติดตามฟังด้วยความสนใจ ซึ่งผู้ฝึกการพูดจะเข้าสู่รูปแบบวิธีการฝึกอย่างมีลำดับขั้นตอนและผ่านการวิจารณ์ การประเมินผล แก้ไขปรับปรุงจนถึงระดับมาตรฐาน ความสำเร็จของ โทสต์มาสเตอร์ ขึ้นกับโปรแกรมการพัฒนาการพูดในรูปแบบต่างๆ ที่มีประสิทธิภาพ และตอบสนองความต้องการของบุคคลในทุกอาชีพ อายุ เชื้อชาติ ในการพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง รวมทั้งรูปแบบการประชุมที่เป็นกันเอง บรรยากาศที่เป็นมิตร สนับสนุนและส่งเสริมซึ่งกันและกัน

ในสมัยเริ่มแรก[5] สโมสรโทสต์มาสเตอร์ จะแบ่งเป็นสโมสรสำหรับผู้ชาย เรียกว่า Toastmasters และสโมสรสำหรับผู้หญิงเรียกว่า Toastmistresses มีสาขาที่อยู่ในเครือกระจายออกไปตามเมืองและประเทศต่างๆ เกือบทั่วทุกมุมโลก และในประเทศไทยได้มีสโมสร Bangkok Toastmasters Club ก่อตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกในกรุงเทพฯ ผู้ก่อตั้งคือ มิสเตอร์ เอ.ดับเบิ้ลยู อัลลเคน มีการประชุมครั้งแรกในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2498 ต่อมาเนื่องจากมีสมาชิกเพิ่มจำนวนขึ้น จึงได้ก่อตั้งสโมสรแหลมทองโทสต์มาสเตอร์คลับขึ้นในภายหลัง ทั้ง 2 สโมสรนี้สมาชิกเป็นชายล้วน ความสนใจต่อการดำเนินงานได้แพร่หลายออกไปในวงการนักธุรกิจ นักบริหาร เจ้าหน้าที่ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ตลอดจนบุคลากรพนักงานของบริษัท ห้าง ร้านต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร จึงได้มีการก่อตั้งสโมสรสำหรับสมาชิกหญิงโดยเฉพาะ เรียกว่า สโมสร Bangkok Toastmistresses Club

ปัจจุบันโทสต์มาสเตอร์ในประเทศไทย มีการขยายและเพิ่มจำนวน มากกว่า 20 แห่ง[6] ในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด และมีการประชุมตามวันที่กำหนดนัดหมายของสโมสร เช่น วันพุธ วันศุกร์ วันอาทิตย์ เป็นต้น ในสถานที่และบรรยากาศที่แตกต่างกัน โดยใช้ภาษาอังกฤษและภาษาไทยในการดำเนินรายการและฝึกฝน การก่อตั้งสโมสรการฝึกพูดตามกฎระเบียบขององค์กรไม่แสวงกำไรของโทสต์-มาสเตอร์สหรัฐอเมริกาในภูมิภาคของประเทศไทย อาทิ คุณบุญเทียม อึ้งภากรณ์ ผู้ก่อตั้งสโมสรฝึกพูดเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2516[7] สาธุคุณไมตรี ชาติบุรุษ ได้ผู้ก่อตั้งสโมสรฝึกการพูดแห่งลานนาไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 จนถึงปัจจุบัน สโมสรฝึกการพูดมีทั้งสมาชิกชายและหญิงในสโมสรเดียวกัน ได้จัดกิจกรรมการฝึกการพูดแบบเตรียมตัวและแบบไม่เตรียมตัว โดยใช้หลักสูตรของโทสต์มาสเตอร์อย่างต่อเนื่อง มีการประชุมเพื่อฝึกฝนการพูดในที่ชุมชนเป็นประจำทุกสัปดาห์ สืบต่อกันมาเป็นเวลาเกือบ 40 ปี[8] โดยใช้ภาษาไทยในการ

[5] โทสต์มาสเตอร์คลับ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.funforfridaytoastmasters.org/index.php?option=com_content&view=article&id=68&Itemid=67 [23 กรกฎาคม 2561].

[6] เรื่องเดียวกัน.

[7] สโมสรฝึกพูดเชียงใหม่, คำแนะแนว การฝึกพูดขั้นมูลฐาน คู่มือการฝึกพูด, หน้า 20.

[8] ในเดือนเมษายน 2556 นี้เป็นการฝึกการพูดครั้งที่ 1942 สถานที่คือโรงแรมเชียงใหม่ออคิดส์ จังหวัดเชียงใหม่

ฝึกฝนและได้ปรับจำนวนบทฝึกพูด การปรับปรุงหลักสูตร[9] เนื้อหาบางส่วนให้เหมาะสมกับสังคมไทย ซึ่งสโมสรฝึกพูดฯได้ใช้แนวทางของโทสต์มาสเตอร์สากล เป็นแบบอย่างในการฝึกฝนอย่างจริงจัง จนได้รับการยอมรับและมีสโมสรเครือข่ายในจังหวัดต่างๆ เช่น พิษณุโลก เชียงราย พะเยา เป็นต้น สืบต่อวิธีการมาอย่างต่อเนื่องยาวนานจนถึงปัจจุบัน คู่มือการฝึกพูดภาษาไทยที่ใช้เป็นคู่มือการฝึกของสโมสรโทสต์มาสเตอร์ในประเทศไทย[10]ได้กล่าวถึงหลักการพูดตามแนวทางพัฒนาของโทสต์มาสเตอร์สากล[11] คือ หลักการพูดด้วยทักษะการพูดอย่างมีประสิทธิภาพ ลำดับขั้นตอนของสุนทรพจน์ เคล็ดลับการแสดงสุนทรพจน์ การปรากฏกายที่แท่นพูดกับบุคลิกภาพ การเปิดฉากการพูด การปิดฉากการพูด วิธีทำให้สุนทรพจน์กระจ่างชัด สิ่งที่ทำลายบุคลิกภาพของนักพูด การเตรียมตัวพูด วิธีทำให้ผู้ฟังสนใจในเรื่องที่พูด ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นแนวทางการฝึกการพูดและภาวะผู้นำ ซึ่งใช้เป็นหลักการพูดให้เกิดประสิทธิภาพด้วยการฝึกฝน พัฒนาความรู้ความสามารถพร้อมบุคลิกภาพ อย่างมีขั้นตอน รูปแบบ ของการฝึกการพูดหรือการตอบคำถาม ทั้งที่รู้ล่วงหน้า ซึ่งเรียกว่า การพูดแบบเตรียมตัวและไม่ได้เตรียมตัวที่จะพูดหรือตอบล่วงหน้า เรียกว่า การพูดแบบฉับพลัน ซึ่งการพูดทั้งสองแบบมีหลักการพูดที่สำคัญเหมือนกันคือ[12] มีเป้าหมายในการพูด การพูดให้ตรงประเด็น มีเหตุผลสนับสนุน มุ่งความสำเร็จ มุ่งถ่ายทอดให้ได้ตามเป้าหมาย และคาดหวังผลสัมฤทธิ์ตามประเภทการพูดนั้นๆ พร้อมทั้งบุคลิกภาพภายนอก บุคลิกภาพภายนอกคือการปรากฏกาย การแต่งกาย ภาษาท่าทาง การใช้ระดับน้ำเสียง การประสานสายตา และบุคลิกภาพภายในคือ ความเชื่อมั่น ความจริงใจ ความกล้าหาญ ความสุข ความทุกข์ อารมณ์ความรู้สึกของผู้พูด ดังที่นำเสนอมาข้างต้น

เป้าหมายการพูดของโทสต์มาสเตอร์

เป้าหมายการฝึกพูดในรูปแบบของโทสต์มาสเตอร์สากลจากคู่มือการฝึกพูดที่ใช้ชื่อว่า Communication and Leadership Program a Toastmaster International Program ซึ่งใช้เป็นคู่มือการฝึกพูด ในปี ค.ศ.1977 ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา มีจำนวนบทพูด รวม 15 บท ดังนี้[13] 1)The Ice Breaker การลดความประหม่า 2) Be In Earnest การพูดอย่างจริงจัง จริงใจ 3) Organize Your Speech การจัดลำดับขั้นตอน 4) Show What You Mean การใช้ภาษาท่าทางประกอบการพูด 5) Vocal Variety การใช้น้ำเสียง ระดับเสียง 6) Constructing Your Speech การสร้างรูปแบบการพูด 7) Clarify Your Meaning การพูดให้กระจ่างแจ้งในความหมาย 8) Make It Persuasive การพูดโน้มน้าวใจ 9) Help Them

---

[9] บทฝึกพูดคำราชาศัพท์ และมีจำนวนบทที่มากกว่าโทสต์มาสเตอร์ของสหรัฐอเมริกา แต่บทฝึกพูดที่เพิ่มเข้ามาคือการขยายบทเดิมให้มีการฝึกเพิ่มมากขึ้นเพื่อประสิทธิภาพและความเหมาะสมกับสังคมและวัฒนธรรมการนำไปใช้ต่อการพูดในที่ชุมชน

[10] ไมตรี ชาติบุรุษ และ แสง จันทร์งาม, **คู่มือนักพูด,** หน้า 33-56.

[11] Toastmasters International, **Competent Communication : Nission Viejo,** (CA 92690 USA, n.d.), P. 6-7.

[12] **โทสต์มาสเตอร์คลับ,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.oocities.org/gohwkforlgm/Proposal_New_Toastmasters_Club_v2.pdf [10 กรกฎาคม 2556].

[13] Toastmasters International, Communication and Leadership Program : A Toastmasters International Program, p. 3.

Remember การพูดให้จำได้ 10)Work With Words การพูดให้กระจ่างชัดเจน 11) Make It Interesting การพูดให้น่าสนใจ 12) Inspire Your Audience การพูดให้เกิดแรงบันดาลใจ 13) Build Your Language Skill การสร้างความชำนาญในการใช้ภาษา 14) Say It Clearly การพูดให้เข้าใจชัดเจน 15) Speak With Knowledge การพูดอย่างด้วยหลักความรู้ เป้าหมายการพูด 15 บทนี้ ใช้เป็นเป้าหมายในการฝึกพัฒนาทักษะการพูด ซึ่งผู้พูดจะฝึกการยืนพูด ที่แท่นพูด มีกำหนดเวลาพูดไว้ตั้งแต่ 5 -7 นาที มีสมาชิกผู้ร่วมการฝึกเป็นผู้ฟัง พร้อมกับการฝึกพูดก็ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาบุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ สร้างความเชื่อมั่นของผู้พูด ซึ่งกำหนดเป้าหมายการพูดไว้เป็นลำดับของหลักสูตรและลำดับบท ดังนี้[14]

วิธีการพูดของโทสต์มาสเตอร์

รูปแบบการฝึกการพูดมี 2 อย่างคือ 1) การพูดแบบเตรียมตัว และ 2) การพูดแบบฉับพลัน การฝึกพูดแบบเตรียมตัว เรียกว่า Prepared Speech คือ ผู้พูดมีโอกาสได้เรียบเรียงเรื่องราวเอง ให้เหมาะสมต่อบทฝึกแต่ละบทมาก่อน ซึ่งแตกต่างจากประเภทที่ขึ้นพูดแบบฉับพลัน ซึ่งเรียกว่า Impromptu Speech คือ ผู้พูดจะต้องขึ้นพูดในทันทีทันใดที่ถูกกล่าวเชิญให้พูด โดยที่ไม่มีโอกาสรู้เนื้อรู้ตัวมาก่อนว่าจะพูดเรื่องอะไรและเมื่อใด[15] ซึ่งการพูดแบบเตรียมตัว ผู้พูดจะศึกษาคู่มือการฝึกพูดตามระดับต้น กลาง และระดับสูง ซึ่งเป็นหลักการพูดที่จะช่วยให้เกิดการฝึกฝนและพัฒนา ที่เรียกว่าบทฝึกการพูดในแต่ละรายการที่ฝึก จะทำให้เกิดการพัฒนาเป็นขั้นๆด้วยการลงมือปฏิบัติจริง และมีการวิจารณ์ โดยสมาชิกผู้ร่วมการฝึกการพูดในที่ชุมชน ซึ่งมีประสบการณ์ในระดับการฝึกที่มากกว่าและผู้ฝึกการพูดตามบทต่างๆ ของการฝึกแต่ละครั้งจะมีการมอบรางวัลผู้พูดในระดับการฝึกตามบทของขั้นต้น กลางและสูงให้ด้วย และการฝึกพูดแบบฉับพลันเป็นการเชิญขึ้นพูดโดยผู้พูดไม่ได้เตรียมตัว หรือเตรียมเนื้อหาคำพูดไว้ก่อน มีเวลาช่วงสั้นๆ ที่เมื่อรับรู้ว่าจะต้องขึ้นพูดก็ต้องใช้ไหวพริบ ปฏิภาณเฉพาะตัวโดยมีรูปแบบวิธีการพูด หรือตอบคำถาม ตามโครงสร้างของการพูดแบบเตรียมตัว ซึ่งการพูดทั้งสองรูปแบบเป็นวิธีการพัฒนาการพูดของโทสต์มาสเตอร์ คือ การลงมือปฏิบัติจริง (Learning by doing) การฝึกทักษะการพูดด้วยการพัฒนาศักยภาพของผู้พูด มุ่งสู่เป้าหมาย มีวิธีการดังนี้

ก่อนที่จะให้ขึ้นพูด จะให้ฟังสมาชิกอื่น ด้วยการมาสังเกตการณ์การฝึกที่สโมสรฝึกพูดก่อนประมาณ 2 ครั้ง เพื่อเรียนรู้จากตัวอย่างและมีเวลาเตรียมตัว เตรียมเนื้อหา และลำดับการพูด ซึ่งการใช้วิธีการพูดแนะนำตัวเอง ซึ่งเป็นเรื่องที่รู้ข้อมูลดีที่สุด โดยกำหนดให้แนวทางการพูดตามคู่มือการฝึก ซึ่งสโมสรฝึกการพูดจะมีคู่มือการฝึกสำหรับสมาชิกทุกคน และคู่มือนี้เป็นระบบโทสต์มาสเตอร์สากลที่แปลจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย เช่นตัวอย่างที่ยกมานี้ เป็นข้อแนะนำในการเตรียมการฝึกพูด เพื่อให้เกิดความเป็นกันเองกับผู้ฟัง แนะนำให้ฝึกซ้อมก่อน เพื่อการพูดที่เป็นกันเอง เช่นพูดกับเพื่อน แบ่งปันประสบการณ์ของตนเอง ใช้วิธีการพูดที่เป็นกันเองกับผู้ฟัง จะทำให้เกิดสื่อสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดและผู้ฟังที่ดี ให้ฝึกซ้อมจนรู้สึกว่าคล่องแคล่วและต่อจากนั้นก็พยายามฝึกต่อไปด้วยการพูดกับสมาชิกในครอบครัว หรือเพื่อนตามแนวทางของ

[14] ibid, p. 9-28.

[15] ไมตรี ชาติบุรุษ และ แสง จันทร์งาม, **คู่มือนักพูด,** หน้า 3.

โทสต์มาสเตอร์ แล้วจึงนำมาสู่การฝึกพูดที่สโมสรและรับฟังการประเมินผลรับฟังจากการวิจารณ์การพูดจากสมาชิกต่อไป

วิธีการฝึกการพูดในหลักสูตรขั้นต้น ตั้งแต่บทที่ 1 -5

ผู้วิจัยได้สมัครเป็นสมาชิกของสโมสรฝึกการพูดในระบบโทสต์มาสเตอร์เป็นระยะเวลา 2 ปี ได้สังเกตการณ์และเข้ารับการฝึกฝนในหลักสูตรระดับขั้นต้น ขั้นกลาง ขั้นสูง ขอนำเสนอวิธีการฝึกทักษะการพูดของโทสต์มาสเตอร์ ตามเป้าหมายการฝึกในขั้นตอนต่างๆ ที่สอดคล้องกับหลักการ เพื่อการทักษะการพูด ภาวะผู้นำ และบุคลิกภาพ นำเสนอตามหลักสูตรขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูง ดังนี้ บทที่ 1 คือการแนะนำตัวเอง คือชื่อ นามสกุล ภูมิลำเนาสถานที่เกิด การศึกษา สถานภาพครอบครัว การงานอาชีพ งานอดิเรก โดยให้แนวคิดไว้ว่า การสร้างบรรยากาศการพูดให้เป็นกันเอง มีสัมพันธภาพกับผู้ฟังเช่นเดียวกับเพื่อน และใช้วิธีการฝึกซ้อม และขอความเห็น ข้อแนะนำ หรือใช้เทปบันทึกเสียง โดยใช้ความคิดว่า เป็นการพูดกับเพื่อนในกลุ่ม แบ่งปันข้อมูลที่น่าสนใจ ให้สร้างความมั่นใจในการพูดไม่ต้องตื่นกลัวผู้ฟัง แนะนำให้ใช้การสบตา การใช้สายตาให้ทั่วถึง เพื่อผู้ฝึกจะได้แนะนำตัวเองให้สมาชิกรู้จักและเพื่อฝึกการปรากฏกายครั้งแรกต่อที่ชุมชน นอกจากนั้น ยังเป็นการฝึกสมาชิกใหม่ให้รู้จักคุมความประหม่าที่ทุกคนมีอยู่เป็นปกติ บทที่ 2 คือการพูดจากใจจริง หรือการเล่าเรื่องประทับใจ ซึ่งใช้วิธีการที่จะดึงความรู้สึกที่เป็นธรรมชาติเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับผู้พูดหรือเหตุการณ์ที่ประทับใจอยู่ในความทรงจำ เพื่อให้สามารถขจัดความประหม่าที่อาจหลงเหลือจากการพูดบทที่ 1 และผู้พูดจะเตรียมการพูดได้สะดวกเนื่องจากเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับตนหรือเป็นประสบการณ์ที่อยู่ในความทรงจำ วิธีการนี้ทำให้ผู้พูดได้พัฒนาบุคลิกภาพคือความเชื่อมั่นในการพูดเพิ่มขึ้น เริ่มคุ้นเคยกับบรรยากาศและวิธีการฝึกมากขึ้น บทที่ 3 การพูดลำดับสุนทรพจน์ คือการพูดอย่างมีขั้นตอน เป็นลำดับ กล่าวเกริ่นนำ เนื้อหา สรุปจบ ซึ่งเป็นเทคนิควิธีที่เป็นหลักสำคัญของการพูดที่เป็นมาตรฐาน วิธีการนี้ทำให้ผู้ฟังเนื้อหาที่มีการถ่ายทอดอย่างเป็นระเบียบ ไม่วกวน ติดตามฟังและเข้าใจได้กับทั้งยังทำให้ผู้ฟังเกิดความชัดเจนในเนื้อหาและบทที่ 3 เป็นการฝึกผู้พูดรู้จักวิธีการจัดลำดับเรียบเรียงเนื้อหาการพูดนี้เป็นหลักสำคัญของการพูดที่นำไปใช้ในทุกบทที่เหลือต่อไป บทที่ 4 การฝึกวิธีการพูดที่ใช้ภาษาท่าทาง หรือภาษากายประกอบการสื่อสาร วิธีการนี้เพิ่มความเชื่อมั่นให้กับผู้ฝึก และผู้ฟังได้รับการสื่อสารที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อมีการใช้ภาษาท่าทางประกอบการพูดเป็นวิธีการที่ทำให้ผู้ฟังและผู้พูดได้สื่อสารกันชัดเจนและง่ายขึ้น เช่นการชี้ด้วยนิ้วชี้ การให้การรับ การยื่นมือการหงายมือออกไปในลักษณะให้หรือขอ การแสดงอารมณ์ความมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวเช่นกำหมัด ชกมือ การใช้สายตาสื่อความหมาย การเคลื่อนไหวร่างกาย ในบทนี้ฝึกการใช้ ท่าทางให้เหมาะสมกับการพูด เป็นการสัมผัสผู้ฟังด้วยสายตา(Eye-contact)การใช้ท่าทางที่สง่างาม (Posture) การเคลื่อนไหวร่างกายให้พอเหมาะ (Movement) การใช้ท่าทางให้ชัดเจนตรงกับเหตุการณ์ (Gesture) โดยการฝึกการใช้ภาษากาย คือสายตา ใบหน้า ร่างกาย มือ นิ้วมือ และแขน เป็นต้น และได้ระบุวิธีการไว้ในข้อแนะนำลักษณะการใช้ท่าทางที่ดี เช่น Relaxation สบายๆ หรือ Vigor ขึงขังจริงจัง ตามเรื่อง Definiteness ชัดเจน Timing ตรงกับคำพูด และเหมาะกับคนฟัง[16] บทที่ 5 วิธีการพูดที่ให้ความสำคัญกับระดับความดังของเสียง การใช้น้ำเสียงที่ชวนฟัง สร้างความชื่นชอบและเกิดความ

[16] Toast Masters International , **A Toastmasters International Program,** p. 20-21.

ประทับใจ จึงใช้วิธีการฝึกการควบคุมการใช้เสียงและแก้ไขปรับปรุงการพูดด้วยน้ำเสียงที่ชวนฟัง มีเสียงสูงต่ำ หนัก เบา ปรับอัตรา ความเร็ว ช้า บางช่วงควรพูดช้า บางครั้งควรพูดเร็ว เช่นถ้าพูดเรื่องนามธรรม เรื่องสลับซับซ้อนให้ปรับอัตราการพูดให้ช้าลง เหล่านี้คือวิธีการฝึกทักษะตามหลักการพูดให้มีประสิทธิภาพของโทสต์มาสเตอร์คือการสอนเทคนิคการพูด[17] โทสต์มาสเตอร์เป็นหลักสูตรการสอนเทคนิคการสื่อสารด้วยการสื่อสารด้วยการจัดลำดับการพูด ภาษาท่าทาง การควบคุมการใช้เสียง ซึ่งได้ใช้ในวิธีการฝึกของบทที่ 3, 4 และ 5 อย่างครบถ้วน

วิธีการพูดในหลักสูตรขั้นกลาง ตั้งแต่บทที่ 6–10

บทที่ 6 ในหลักสูตรภาษาอังกฤษใช้ Constructing Your Speech[18] การสร้างรูปแบบการพูด บทที่ 7 Clarify Your Meaning การพูดให้กระจ่างแจ้งในความหมาย บทที่ 8 Make It Persuasive การพูดโน้มน้าวใจ บทที่ 9 Help Them Remember การพูดให้จำได้ และบทที่ 10 Work With Words การพูดให้กระจ่างชัดเจนและในคู่มือฝึกการพูดภาษาไทยได้ กำหนดชื่อบทดังนี้ บทที่ 6 Constructing Your Speech การสร้างรูปแบบการพูด บทที่ 7 Clarify Your Meaning การพูดให้กระจ่างแจ้งในความหมาย บทที่ 8 Make It Persuasive การพูดโน้มน้าวใจ บทที่ 9 Help Them Remember การพูดให้จำได้ บทที่ 10 Work With Words การพูดให้กระจ่างชัดเจน เมื่อนำเสนอคู่มือทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พบว่าแม้มีการสลับหมายเลขของบทบ้าง ดังที่เคยกล่าวไว้ว่าในการฝึกโดยคู่มือการฝึกภาษาไทยนั้น ได้ปรับปรุงจำนวนบทหรือเพิ่มเติมจำนวนบทบ้างตามความเหมาะสม ทั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการนำเสนอวิธีการของการพูดตามระบบโทสต์มาสเตอร์ในระดับหลักสูตรขั้นกลางเพื่อแสดงวิธีการพูด ซึ่งได้ใช้ฝึกการพูดอยู่ในปัจจุบันตามวิธีการในหลักสูตรต้นแบบการฝึกพูดขั้นกลางของโทสต์มาสเตอร์สากลนำเสนออีกครั้ง ดังนี้ 1)วิธีการสร้างรูปแบบการพูด มีข้อแนะนำว่า การพูดลำดับเนื้อหานั้นมีหลักสำคัญคือโครงเรื่อง 3 ประการ คือการเกริ่นหรือเปิดฉาก การดำเนินเรื่อง และการขมวดลงท้าย ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการขึ้นพูดทุกแห่ง ทุกโอกาสจะประมาทหรือมองข้ามไม่ได้ 2)จากนั้น ขยายโครงสร้างรูปแบบการพูดวิธีการใช้การจัดลำดับการพูดในแบบ AIDA นั้น ก็คือ The outline is : A–Win their attention การสะกดความสนใจของผู้ฟัง I–Arouse their interest การเร้าความสนใจของผู้ฟัง D-Created a desire การสร้างความต้องการหรืออยากได้ให้เกิดขึ้นแก่ผู้ฟัง การเร้าให้ผู้ฟังเกิดความกระตือรือร้น A- Stimulate action or agreement เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามหรือเห็นตามสิ่งที่ผู้พูดได้นำเสนอ เรียกการสร้างรูปแบบการพูดนี้ว่า แบบ AIDA นอกจากนี้ยังมีรูปแบบที่ใช้ชื่อว่า Borden, ที่ ดร.ริชาร์ด ซี บอร์เดน[19] การพูดแบบ Borden คือ 1) พูดให้เกิดความสนใจ เสมือนการก่อไฟให้ลุกฮือ 2) พูดเชื่อมโยง เหมือนการสร้างสะพานเข้าสู่เป้าหมายที่ต้องการให้ผู้ฟังเชื่อหรือลงมือปฏิบัติตาม และสุดท้ายในรูปแบบวิธีการพูดแบบมีโครงสร้าง คือการพูดในแนวอดีต ปัจจุบัน อนาคต ตัวอย่างเช่น อดีต (There was a time when) ปัจจุบัน (But today, thing have changed) อนาคต (As we look in to the future) เป็นต้น 3) การพูดให้ผู้ฟังเข้าใจความหมายอย่างชัดเจน (Clarify Your Meaning)[20]

[17] ibid, p. 1

[18] op.cit, p. 30-50

[19] op.cit, p.32.

[20] ไมตรี ชาติบุรุษ และ แสง จันทร์งาม, **คู่มือนักพูด,** หน้า 61.

ใช้วิธีการจัดลำดับ เรียบเรียงการพูด เป็นวิธีการพัฒนาเพิ่มเติมจากบทที่ 3 คือการพูดสุนทรพจน์ แต่เพิ่มการใช้วิธีการอธิบายเรื่องที่เป็นนามธรรม ให้เป็นรูปธรรม “รู้จักวิธีการพูดอธิบายเรื่องยากๆ ให้เป็นเรื่องง่ายแก่การเข้าใจ ให้รู้จักการใช้คำที่เป็นภาพพจน์ อุปมาอุปไมย และการตัวอย่างเรื่องราวต่าง ๆ ประกอบการพูดอย่างมีประสิทธิภาพ ใช้ระดับภาษาความคิดให้เกิดความสัมพันธ์กัน” วิธีการใช้เลือกระดับภาษาต่างๆ ตามระดับความรู้ ความเข้าใจของผู้ฟัง วิธีการจัดลำดับความคิดตั้งแต่ง่ายไปหายาก สลับซับซ้อน ตั้งแต่รูปธรรมไปสู่นามธรรม หรือนามธรรมไปสู่รูปธรรม สามารถพูดเรื่องสลับซับซ้อนให้เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ง่าย ยกตัวอย่างเช่น การพูดให้ชาวบ้านชนบทเข้าใจ เรื่องประชาธิปไตย หรือเรื่องที่เป็นนามธรรม[21] วิธีการพูดให้กระจ่างใช้ การอุปมาอุปไมย (การใช้ภาพพจน์) ยกตัวอย่าง เป็นต้น 4) วิธีการพูดโน้มน้าวใจ ใช้วิธีการพูดกระตุ้นใจ (to stimulate) พูดให้เกิดความเชื่อมั่น (to convince) พูดเพื่อให้ลงมือกระทำ (To activate) ซึ่งได้กำหนดวิธีการพูดเป็นขั้นตอนคือ ขั้นตอนสร้างความสนใจ คือการเปิดฉากการพูดที่ทำให้ผู้ฟังเอาใจใส่ในทันที ขั้นบอกความจำเป็น เป็นขั้นตอนที่ผู้พูดต้องทำให้ผู้ฟังเห็นความสำคัญจำเป็นของสิ่งที่กำลังพูด เช่น ความเลวร้ายที่ต้องการเปลี่ยนแปลง ปัญหาที่ต้องการแก้ไข อาจยกตัวอย่าง มีเหตุการณ์จริงประกอบ แสดงรูปภาพ ตัวเลข สถิติ หรือแผนภูมิประกอบ ฯลฯ และต้องชี้ให้เห็นว่าเกี่ยวข้องกับผู้ฟังโดยเฉพาะ จนถึงขั้นให้ความหวังและขั้นลงมือปฏิบัติ 5) การพูดให้จำได้ วิธีการพูดให้ผู้ฟังจำได้ (Help Them Remember) โทสต์มาสเตอร์ใช้เทคนิค[22] ประเด็นสำคัญ กำหนดเป้าหมายและพูดไปที่ประเด็นที่ตั้งไว้ 2) พูดให้สัมพันธ์กับชีวิตผู้ฟัง 3) พร้อมด้วยเหตุผล และตัวอย่าง 4) ใช้ภาษาที่ตรึงใจผู้ฟัง และใช้ภาษากาย ท่าทางประกอบด้วย 5) เรื่องที่พูดอยู่ในค่านิยมของคนฟังและลำดับเรื่องที่จะพูดเป็นขั้นตอน ในหลักสูตรการพูดขั้นกลางได้เพิ่มทักษะการนำเสนอด้วยการสร้างโครงเรื่องรูปแบบการพูด ซึ่งผู้วิจัยพบว่า การพูดในระดับนี้ได้ใช้การการวิเคราะห์คนฟัง และการเลือกเรื่องที่จะพูด การนำเสนอที่เหมาะสม โทสต์มาสเตอร์จึงใช้เป้าหมายของบทที่มุ่งต่อความสนใจฟัง ความกระตือรือร้น ทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อและลงมือปฏิบัติ ด้วยวิธีการกำหนดบทพูดที่ต้องฝึกวิธีการพูดเพื่อโน้มน้าว การพูดที่มุ่งความสนใจของผู้ฟัง การพูดให้เข้าใจความหมายชัดเจน การพูดให้จำได้เป็นส่วนสำคัญของวิธีการพูดในระดับหลักสูตรขั้นกลางนี้ ซึ่งในส่วนต่อไปคือวิธีการพูดที่กำหนดไว้ในระดับสูงสุดของโทสต์มาสเตอร์

วิธีการฝึกการพูดในหลักสูตรขั้นสูง ตั้งแต่บทที่ 11 – 15

สมาชิกผู้ผ่านเข้ามาสู่บทพูดระดับสูงนั้น โทสต์มาสเตอร์ได้แนะนำให้ประมวลผลงานของตนเองด้วยการทบทวนว่าสิ่งใดที่บรรลุผลอย่างสมบูรณ์ ส่วนใดบ้างที่ยังขาดตกบกพร่องและใช้การฝึกที่กำหนดเป้าหมายการพูดที่ยากขึ้น ซึ่งต้องใช้ทักษะการพูดที่ใช้ได้ในโอกาสต่างๆ อย่างเป็นทางการ เช่นการพูดให้น่าสนใจ (Make It Interesting) การพูดให้เกิดแรงบันดาลใจ (Inspire Your Audience) การสร้างความชำนาญในการใช้ภาษา (Build Your Language Skill) การพูดให้เข้าใจชัดเจน (Say It Clearly) การพูด

[21] เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

[22] Toast Masters International , **A Toastmasters International Program,** p. 44-45.

อย่างด้วยหลักความรู้ (Speak With Knowledge) วิธีการที่โทสต์มาสเตอร์นำมาใช้ในการพูดระดับสูงนั้น[23] คือทักษะจากทุกบทที่ผ่านมาแล้วและเพิ่มศักยภาพของผู้พูด โดยใช้วิธีการพูดด้วยความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่พูด พูดเรื่องที่สนใจ ใช้ภาษาพูด ใช้บุคลิกภาพที่เป็นธรรมชาติ อารมณ์ขัน ประกอบด้วยเรื่องเล่า รู้จักผู้ฟัง วิเคราะห์ผู้ฟัง ใช้ภาษาของผู้ฟัง ฝึกซ้อมการพูด ปรับปรุงวิธีการพูด น้ำเสียง การหยุด การหายใจ จังหวะการพูด การหยุดสร้างความคุ้นเคยกับผู้ฟัง พูดกับมิตรไม่ใช่คนแปลกหน้า ผ่อนคลาย ทักทายผู้ฟัง ใช้เทคนิคการทักผู้ฟัง หยุดยิ้ม นับ 1 ถึง 3 แล้วจึงพูด เปลี่ยนความตื่นประหม่าให้เป็นพลังกระตือรือร้น

เทคนิคการสื่อสารด้วยการพูดให้มีประสิทธิภาพ ตามแนวทางของโทสต์มาสเตอร์ และได้ให้ข้อแนะนำการพัฒนาทักษะการพูดไว้ในคู่มือการฝึกพูดภาษาไทย ดังนี้[24] 1) การเลือกหัวข้อเรื่อง: ถ้าผู้พูดมีโอกาสเลือกเรื่องที่จะพูดเอง ควรยึดหลักที่ว่าต้อง เหมาะสมกับผู้พูด คือ เป็นเรื่องที่ผู้พูดมีความรอบรู้ในเรื่องนั้น และเหมาะสมกับผู้ฟังเป็นเรื่องที่ผู้ฟังมีความสนใจ นอกจากนี้จะต้องคำนึงถึงโอกาส สถานการณ์ สถานที่และเวลา ที่กำหนดให้พูดด้วยทักษะการนำเสนอ 2) การกำหนดจุดมุ่งหมายและขอบเขตของเรื่องที่จะพูด: ผู้พูดจะต้องกำหนด จุดมุ่งหมาย ในการพูดแต่ละครั้งให้ชัดเจนว่าต้องการให้ความรู้ โน้มน้าวใจหรือเพื่อความบันเทิงเพื่อจะได้เตรียมเรื่องให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย นอกจากนี้ผู้พูดจะต้องกำหนดขอบเขตเรื่องที่จะพูดด้วยว่าจะครอบคลุมเนื้อหาลึกซึ้งมากน้อยเพียงใด ทักษะการพูดอย่างมีประสิทธิภาพ 3) การค้นคว้าและรวบรวมความรู้: ผู้พูดต้องประมวลความรู้ ความคิดทั้งหมดไว้แล้วแยกแยะให้ได้ว่าอะไรคือความคิดหลัก อะไรคือความคิดรอง สิ่งใดที่จะนำมาใช้เป็นเหตุผลสนับสนุนความคิดนั้นๆ และที่สำคัญผู้พูดจะต้องบันทึกไว้ให้ชัดเจนว่าข้อมูลที่ได้มานั้น มีที่มาจากแหล่งใด ใครเป็นผู้พูด หรือผู้เขียน ทั้งนี้ผู้พูดจะได้อ้างอิงที่มาของข้อมูลได้ถูกต้องในขณะที่พูด 4) การจัดระเบียบเรื่อง: การวางโครงเรื่อง ซึ่งจะช่วยให้การพูดไม่วกวน สับสน เพราะผู้พูดได้จัดลำดับขั้นตอนการพูดไว้อย่างเป็นระเบียบ มีความต่อเนื่อง ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมด ช่วยให้ผู้ฟังจับประเด็นได้ง่าย การจัดลำดับเนื้อเรื่องจะแบ่งเป็น 3 ตอน คือ คำนำ เนื้อเรื่องและการสรุป 5) การใช้ภาษา: ต้องเลือกใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่ายเหมาะสมกับวัยของผู้ฟัง ผู้พูดและผู้ฟังมีจุดมุ่งหมายตรงกัน ผู้พูดมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการสื่อความหมายไปยังผู้ฟัง เพื่อให้เข้าใจเรื่องราวต่างๆ ผู้ฟังก็มีความตั้งใจฟังสิ่งที่ผู้พูดสื่อความหมาย ออกเสียงพูดให้ชัดเจน ดังพอประมาณ อย่าตะโกนหรืออย่าพูดค่อยเกินไป สีหน้า ท่าทางยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นกันเอง ไม่เคร่งเครียด ท่าทางในการยืน นั่งควรสง่า

รูปแบบของการฝึกพูดตามแนวทางโทสต์มาสเตอร์

คู่มือการฝึกของโทสต์มาสเตอร์ อธิบายรูปแบบของการมาร่วมกิจกรรมพัฒนาทักษะการพูดและภาวะผู้นำว่า[25] สโมสรหรือคลับไม่ใช่ห้องเรียน แต่เป็นห้องปฏิบัติการ (Work Shop) ในกลุ่มเพื่อนสมาชิกซึ่งมาด้วยความประสงค์เดียวกัน และการฝึกพัฒนาทักษะการสื่อสารนี้เป็น สิ่งที่ไม่ได้แยกออกจากการ

---

[23] Rob Sherman, **10 Tips for Public Speaking,** [อ อ น ไ ล น์], แ ห ล่ ง ที่ ม า: http://www.toastmasters.org/MainMenuCategories/FreeResources/NeedHelpGivingaSpeech/TipsTechniques/10BiggestPublicSpeakingMistakes.aspx [22 กรกฎาคม 2561].

[24] ไมตรี ชาติบุรุษ และ แสง จันทร์งาม, **คู่มือนักพูด,** หน้า 6-7.

[25] Toast Masters International , **A Toastmasters International Program,** p. 4.

ดำเนินชีวิตประจำวัน แต่เป็นการนำประสบการณ์ที่ได้ฝึกฝนเรียนรู้จากสโมสรโทสต์มาสเตอร์ ปรับใช้ในการดำเนินชีวิตในทุกๆ วัน ด้วยการฝึกพูดเพียง 5-7 นาทีนั้นนำสู่การพัฒนาการพูดที่ใช้เวลามากกว่าหรือน้อยกว่าเวลาที่ฝึก แต่ด้วยทักษะที่ได้จากการฝึก จะทำให้ควบคุมการพูดให้เป็นไปตามความต้องการและเหมาะสมที่จะนำไปใช้ได้ในการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังสามารถพูดได้ตามเป้าหมาย เช่น การพูดการโน้มน้าวใจ พูดสร้างความกระตือรือร้น การพูดด้วยหลักความรู้ เหตุ-ผล ฯลฯ ซึ่งเป็นทักษะการพูดที่ได้พัฒนาตามเป้าหมายบท ตามแนวทางใน การฝึกระบบโทสต์มาสเตอร์ โดยเป็นการร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจเพื่อเป้าหมายการพัฒนาทักษะการสื่อสารของสมาชิกที่ฝึกฝนเรียนรู้ร่วมกัน

ส่วนขั้นตอนการฝึกนั้นระบบโทสต์มาสเตอร์ไม่มีครูที่แต่งตั้งไว้โดยฐานะ หรือเป็นครูสอนการพูดโดยเฉพาะแต่มีผู้วิจารณ์ ก็คือสมาชิกผู้ร่วมฝึกการพูด ให้คำแนะนำ ติ-ชม เป็นเสมือนกระจกส่องให้เห็นผลงาน สมาชิกจะได้พัฒนา แก้ไข ปรับปรุง ผ่านการวิจารณ์ และกำหนดให้ฝึกการพูดอย่างต่อเนื่อง แก้ไข ปรับปรุง จนเกิดทักษะความชำนาญ ทั้งภาพลักษณ์คือบุคลิกภาพภายนอกที่เกี่ยวกับท่าทาง การปรากฏกาย การแต่งกายที่เหมาะสม ตามกาลเทศะ บุคคล สถานที่ บุคลิกภาพภายในคือความเชื่อมั่น ความกระตือรือร้น ความกล้าแสดงออก ไหวพริบ ปฏิภาณ ฯลฯ คุณสมบัติเหล่านี้ โดยภาพรวมคือ “เพื่อการพูด การฟัง การคิดที่ดีกว่า”

1) สถานที่ : การฝึกในสถานที่คือห้องประชุม คือสโมสร ซึ่งมีการจัดวางแท่นพูด อุปกรณ์ เช่นค้อนใช้เคาะเปิดการประชุม ไมค์ เครื่องเสียง นาฬิกาจับเวลา สัญลักษณ์ไฟหรือสัญญาณเสียงที่ใช้แจ้งเวลาการพูด สัญลักษณ์รูปภาพสโมสรโทสต์มาสเตอร์ เช่น ผืนธงหรือรูปภาพ

2) สัญญาณแจ้งเวลา : มีผู้จับเวลา ให้สัญญาณไฟสี เช่น เมื่อเริ่มพูดจะใช้สัญญาณไฟสีเขียว เมื่อเหลือเวลา 1 นาที ก่อนหมดเวลา จะเปิดสัญญาณไฟสีเหลือง และหมดเวลาพูดจะเปิดสัญญาณไฟสีแดง หรือเป็นเสียงสัญญาณกริ่ง กดหนึ่งครั้งแจ้งเตือน กดสองครั้งแจ้งสิ้นสุดเวลา สัญญาณนี้จะช่วยให้ผู้พูดที่ยืนอยู่ ณ แท่นพูด ได้ทราบการใช้เวลาการพูด และกำหนดการพูดได้ถูกต้องเหมาะสมตามเวลาที่กำหนดไว้

3) บุคคลผู้ทำหน้าที่ : ขั้นตอนการฝึกมีการแบ่งหน้าที่ผู้ดำเนินรายการหรือพิธีกร ผู้เปิดการประชุม ผู้เป็นประธานการพูดแบบฉับพลัน ประธานการพูดแบบเตรียมตัว ผู้ขึ้นฝึกพูดในแต่ละบท

4) เกณฑ์การประเมินผล ผู้วิจารณ์ ประเมินผล และมีผู้ให้การวิจารณ์แนะนำทั่วไปในช่วงของการฝึกการพูดฉับพลันและการพูดแบบเตรียมตัว มีการให้คะแนนประเมินผลการพูดในทุกบทของสมาชิกที่ขึ้นบทฝึกพูดจากลำดับ บทที่ 1–15 คือผ่าน ผ่านโดยได้รับรางวัลปรบมือ หรือได้รับถ้วยรางวัล หรือไม่ผ่านขอฟังซ้ำ ซึ่งผู้ฝึกพูดทุกคนจะได้รับคำแนะนำสิ่งที่ต้องแก้ไขปรับปรุง หรือความสามารถทักษะที่ใช้ในการพูดที่ดีแล้ว ก็จะได้รับการกล่าวชื่นชม ซึ่งการวิจารณ์ประเมินผล ก็ใช้หลักการและแนวทางตามคู่มือการฝึกการพูดเช่นเดียวกัน ซึ่งผู้พูดและผู้วิจารณ์สลับเปลี่ยนกันทำหน้าที่ได้ จึงไม่ใช่ระบบครูกับลูกศิษย์เหมือนในโรงเรียนทั่วไป แต่ใช้การสะท้อนมุมมองจากประสบการณ์ และเป้าหมายของแต่ละบทกับหลักเกณฑ์การวิจารณ์ ประเมินผลตามวิธีการที่กำหนดไว้ในคู่มือเป็นหลักสำคัญ

วิธีการฝึกตามขั้นตอนที่นิยมปฏิบัตินั้น ผู้ฝึกพูดจะขึ้นสู่แท่นพูด ซึ่งต้องมีการแต่งกาย ใบหน้า ดูแลผม และบุคลิกภาพการลุก การเดิน การก้าวขึ้นสู่แท่นพูด ด้วยความสุภาพ มั่นใจ ฝึก การยิ้มแย้ม กวาดสายตามองผู้ฟังให้ทั่วถึงและสลับกับการสบตาผู้ฟังบ้างเป็นระยะ มีการปรับไมค์โครโฟน ให้อยู่ในระดับพอดี

ก่อนพูด จากนั้นจึงเริ่มด้วยการทักทายที่ประชุม การเกริ่นเข้าสู่ประเด็นที่จะพูด นำเสนอเนื้อหาโดยใช้ศิลปะการพูด เช่น การใช้น้ำเสียง การใช้ภาษากาย ท่าทางประกอบ เป็นต้น และมีการทักผู้ฟังเป็นครั้งคราว เพื่อดึงความสนใจและลำดับเนื้อหาการพูดลงสู่การสรุปจบ เมื่อจบการพูดให้ก้าวถอยหลัง ออกมานิดหน่อย แล้วแสดงความเคารพผู้ฟัง ด้วยการค้อมศีรษะ แล้วก้าวลงจากแท่นพูด เดินกลับมาสู่เก้าอี้ที่นั่ง และจะมีผู้ทำหน้าที่ในลำดับต่อไปขึ้นสู่แท่นพูดตามลำดับต่อไป

รูปแบบการฝึกพูดแบบโทสต์มาสเตอร์สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมาดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2548-2550 โดยแรกเริ่มรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้จำนวน 10,000,000 บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสอนธรรมในโรงเรียนที่เข้าไปสอนในสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวะศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ประมาณ 600 รูป ภายหลังต่อมาจากการที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ และมีการประชุมร่วมกัน พบว่า กระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการพระสอนศีลธรรมไปสอนในโรงเรียนเฉพาะที่สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ไม่น้อยกว่า 58,073 รูป โดยเฉพาะโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากกว่า 10,000 แห่ง เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาของเด็กและเยาวชน กรมการศาสนาได้จัดดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งภาครัฐให้ความสำคัญโดย อนุมัติงบประมาณกลางจากคณะรัฐมนตรีให้กรมการศาสนาดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในการสรุปแนวทางการพัฒนาสมรรถนะสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วยการฝึกอบรมการปฐมนิเทศ การกำกับติดตาม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประเมินผลและการรายงาน เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาทั่วประเทศ รวมจำนวน 10,000 รูปโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รับมอบงานพระสอนศีลธรรมจากกระทรวงศึกษาธิการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พระได้เข้าไปสอนในโรงเรียน อันเป็นการช่วยเหลือครูประจำการที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยดำเนินการระหว่าง พ.ศ. 2546-2550 เป็นการจัดขึ้นอย่างเร่งด่วน จึงพบปัญหาด้านขาดความเข้าใจวิธีการสอนที่เหมาะสม อันเป็นเหตุให้ไม่สามารถช่วยในการปรับพฤติกรรมของผู้เรียนได้เท่าที่ควร จากการศึกษาโครงการวิจัยคุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทย เพื่อหาแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่สังคมไทย พบว่า ปัญหาของการสอนวิชาศีลธรรม คือ ครูผู้สอนวิชาศีลธรรมไม่ได้จบการศึกษาด้านศาสนาหรือการสอนศีลธรรม ทำให้ขาดความมั่นใจในการสอน ในขณะเดียวกันยังใช้วิธีการสอนแบบบรรยายเนื้อหา เล่าพุทธประวัติขาดการวิเคราะห์เพื่อนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตจริง ส่วนพระสอนศีลธรรมยังสอนแบบบรรยายเน้นพิธีกรรมทางศาสนา

การนำรูปแบบการฝึกพูดแบบโทสต์มาสเตอร์สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อเสริมทักษะ และพัฒนาเทคนิคของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้สามารถสื่อสารให้ผู้ฟังเข้าใจ พอใจ น่าสนใจ เพื่อเป้าหมายคือทักษะการพูดที่มีประสิทธิภาพ เช่น การใช้คำพูดอุปมาอุปไมย การยกตัวอย่าง การเล่าเรื่องประกอบ การถามนำ การใช้การทักทายที่ประชุม การสบตากับผู้ฟังการวิเคราะห์ผู้ฟัง การค้นคว้า การหาหลักฐานประกอบที่น่าสนใจ การพูดปลุกใจ สร้างความเร้าใจ สร้างแรงบันดาลใจ ที่แสดงไว้ตามเป้าหมายบท

โดยถือหลักการฝึกปฏิบัติเรียนรู้ด้วยตนเอง การซักซ้อม การจัดเตรียมเนื้อหา และลำดับขั้นตอน เรียบเรียงการนำเสนอด้วยตนเอง ตามแนวทางของคู่มือการฝึกที่เป็นมาตรฐาน และใช้วิธีการปรับปรุงแก้ไข เสริมสร้างทักษะความชำนาญ พร้อมทั้งพัฒนาปรับปรุงบุคลิกภาพของผู้พูดให้เหมาะสมกับโอกาส กาลเทศะบุคคล จากระดับง่ายไปสู่ระดับยาก มีรายละเอียดของการใช้ระดับภาษา เนื้อหา การพูดให้เข้าใจได้ง่าย เห็นภาพพจน์ การพูดนามธรรมให้เป็นรูปธรรม การพูดให้เกิดความกระจ่าง การพูดคำหรือศัพท์เฉพาะที่ต้องระมัดระวัง การอ่านแบบพูด การพูดฉับพลันสมบูรณ์แบบ จากการฝึกพูดแบบเตรียมตัวและไม่เตรียมตัว ทั้งสองรูปแบบหลักคือวิธีการพัฒนาทักษะตามหลักการ และเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยระบบการพูดของโทสต์มาสเตอร์ ซึ่งสรุปการฝึกฝนภาคปฏิบัติด้วยตนเอง กฎของการทำซ้ำ หลักการวิจารณ์และประเมินผล

บทสรุป

การฝึกพูดแบบโทสต์มาสเตอร์มุ่งวิธีการพัฒนาทักษะการพูด ความสำเร็จ ประสิทธิภาพตามมาตรฐาน โดยมุ่งพัฒนาบุคลิกภาพของผู้พูดและวิธีการพูดมากกว่าเนื้อหา มีรูปแบบ ขั้นตอน เทคนิค วิธีมากมาย สามารถเรียนรู้ผ่านคู่มือด้วยตนเองด้วยการฝึกฝนตามลำดับขั้นตอนและฝึกด้วยการปฏิบัติ พัฒนาบุคลิกภาพภายใน คือ การสร้างความเชื่อมั่นในการพูด ความกระตือรือร้น การปรับตัว ลดความประหม่า เพิ่มความสามารถที่จะพูดได้ในทุกเหตุการณ์ ทุกสถานการณ์ได้เป็นอย่างดี และพัฒนาบุคลิกภาพภายนอก คือการปรากฏกาย มารยาทสังคม การวางตัวในการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือสาธารณชน พัฒนาการใช้ภาษาท่าทาง บุคลิกภาพ น้ำเสียง เพื่อการถ่ายทอดสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนำรูปแบบการฝึกแบบโทสต์มาสเตอร์มาพัฒนาครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อให้สามารถสื่อสารธรรม นำปฏิบัติแก่เยาวชนให้เข้าใจ รู้ชัด มีทักษะในการปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมได้ดี

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. **ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

โทสต์มาสเตอร์คลับ. **คู่มือการฝึกพูดของโทสต์มาสเตอร์คลับ**. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.oocities.org/gohwkforlgm/Proposal_New_Toastmasters_Club_v2.pdf [10 มกราคม 2561]

พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: เอส อาร์ พริ้นติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด, 2556.

_____. **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2548.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ**). พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: พรศิวการพิมพ์, 2542.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพ-มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สโมสรฝึกพูดเชียงใหม่. **คำแนะแนว การฝึกพูดขั้นมูลฐาน คู่มือการฝึกพูด**. พิมพ์ครั้งที่ 7. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.,

ม.ป.ป.

แสง จันทร์งาม. **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,2540.

Toastmasters International. **Competent Communication : Nission Viejo**. CA 92690, USA, 1950.

ธรรมยาตรา เยือนถิ่นครูบาเมืองลี้: แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในเขตอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

The Dhamma Pilgrim to Visit Li Khruba's Place: the Developmental Approach to Tourism Route for Paying Homage to Khruba, Li District, Lam Phun Province

อาภากร ปัญโญ
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
ชัยวัฒน์ ต่อมดวงแก้ว
ประทีป พืชทองหลาง
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติของครูบาล้านนาที่มีถิ่นกำเนิดในเขตอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน 2) เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในเขตอำเภอลี้ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในเขตอำเภอลี้ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือ วัดและศาสนสถานในอำเภอลี้ 2 แห่ง ได้แก่ วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม และวัดพระพุทธบาทผาหนาม กลุ่มตัวอย่าง คือ นักท่องเที่ยว 45 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบบังเอิญ เครื่องมือวิจัยมี 3 ชนิด คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม แล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) อำเภอลี้เป็นถิ่นกำเนิดของครูบา 3 รูป คือ ครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบาเจ้าอภิชัย (ขาวปี) และครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา ซึ่งเป็นอริยสงฆ์ผู้เป็นที่เคารพนับถือของคนล้านนาและพุทธศาสนิกชนทั่วไป 2) วัดและศาสนาสถานทั้ง 2 แห่งมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาสูง เพราะมีประวัติที่เกี่ยวเนื่องกับครูบาทั้ง 3 รูป มีประวัติศาสตร์ยาวนาน สถาปัตยกรรมที่งดงาม เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่ในภูมิศาสตร์ที่สวยงามและเป็นที่เคารพของประชาชน 3) แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในเขตอำเภอลี้ที่สำคัญ คือ (1) ด้านภาพลักษณ์ ควรสร้างภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวผ่านสื่อสมัยใหม่เพื่อเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว (2) ด้านกิจกรรม กำหนดกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัด โดยยังคงรักษารูปแบบ และพิธีกรรมเดิมไว้ (3) ด้านวิถีชีวิต ควรรักษาแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาติพันธุ์ที่หลากหลายและเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาในพื้นที่ไว้ผ่านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: ธรรมยาตรา, แนวทางการพัฒนา, เส้นทางท่องเที่ยว, ครูบา

Abstract

This research aims to: 1) study the profiles of Khrubas whose origins in Li District, Lam Phun Province; 2) study the potentiality of the tourist sites for paying homage to Khrubas in Li District. 3) to seek for the developmental approach to Tourism Route for Paying Homage to Khuba, Li District. It is the mixed research composed of the quantitative research and qualitative research. The research fields are the monasteries and the religious places in 2 districts namely Wat Phutthabat Huai Tom, and Wat Phra Phutthabat Pha Nam. The sampling groups are total 45 persons having gathered by purposive selection. The research instruments are 3 types: the questionnaires, the interviews and the group discussions.The quantitative data are analyzed packaged computer programs. Statistics used in this part are percentile, mean, standard deviation. On the other hands, the qualitative data from the interviews and group discussions are summarized by content analysis. It is written by a descriptive report. The results found are as follows : 1) the Li District is the birth places of 3 Khrubas, namely, Khruba Chao Srivijaiya, Khruba Chao Apiichai (Khaow Pee) and Khruba Chaiyawongsa. They are all highly respected by Lanna people until the present days 2) 2 monasteries and religious places had a long history concerned to those 3 Khrubas. These places possess of beautiful architectures, the holy places located in the beautiful regions. They are also the most respected by people. 3) the principal development approaches to Tourism Route for Paying Homage to Khuba, Li District are as the follows : (1) the image should be modern developed for tourist attractions (2) the activities should be set and fixed with the annual tourist calendar of the province. But all activities should still preserve the formal style and ceremony. (3) the ways of life should preserve the way of life that concerned Buddhism, belonging to the local various ethnic groups via the participatory tourism management.

Keywords: Dhamma Pilgrim, Developmental Approach, Tourism Route, Khruba

บทนำ

เมืองหริภุญชัยหรือลำพูนในปัจจุบัน เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานและเป็นเมืองที่มีขนาดเล็กที่สุดในภาคเหนือ แต่กลับมีความโด่งดังในด้านประวัติศาสตร์ วัดวาอาราม เจดีย์ สถานที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และเป็นเมืองที่มีพระพุทธศาสนาฝังรากลึกตั้งแต่เริ่มสร้างเมือง ลำพูนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและมีแหล่งท่องเที่ยวทั้งวัดวาอาราม เจดีย์เก่าแก่ ศิลปะล้านนาแท้ที่มีลวดลายอันวิจิตรงดงาม โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมมาเที่ยวเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ตำนาน และความเป็นมาต่างๆ ของจังหวัดลำพูน

ครูบา เป็นคำยกย่องในฐานะนักบุญ ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกพระเถระผู้เป็นที่เคารพนับถือ ซึ่งมักจะมีอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไป ครูบา ผู้ที่จะเป็นครูบานั้นต้องมีคุณสมบัติทั้ง 3 ข้อ คือ 1) เป็นพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษามากทั้งอายุและอายุการบวช 2) ต้องปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตลอดอายุการบวช และ 3) สร้างสิ่งดีสิ่งงามให้กับพระศาสนา หรือบูรณปฏิสังขรณ์เกี่ยวกับศาสนสถาน ณ วัดที่ตนจำพรรษาอยู่ แต่ถ้าจะกล่าวถึงครูบาตามการพูดแบบชาวบ้าน คือ ถึงแม้จะมีอายุมาก และบวชมานาน แต่ขาดคุณสมบัติตามข้อ 2 และ 3 จะเรียกขานว่า ตุ๊ หรือ ธุ เฉยๆ อาจเติมคำว่า ลุง ปู่ หรือ พ่อ หรือขาดคุณสมบัติข้อ 1 ก็จะไม่เรียกว่า ครูบา ถึงแม้พระเถระบางองค์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแต่อายุยังน้อย คือ ได้เป็นครูบาตั้งแต่ยังหนุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับณัฐพล โอจรัสพร ที่ได้ศึกษาบทบาทในฐานะนักบุญแห่งล้านนาพบว่า นักบุญแห่งล้านนา เป็นผู้ที่มีบทบาทางด้านข้อวัตรปฏิบัติที่แสดงออกให้บุคคลทั่วไปได้พบเห็น และสัมผัสได้อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน คือ การที่พระครูบาศรีวิชัยนั้นได้ปฏิบัติตนบำเพ็ญเพียรภาวนาสิกขาวินัยตามรอยของพระบรมศาสดาด้วยข้อวัตรปฏิบัติ ส่งเสริมให้บุคลิกภาพของท่านมีความน่าเลื่อมใสเป็นอย่างมากอันเป็นลักษณะพิเศษที่เรียกว่า “ตนบุญ” และด้วยจริยาวัตรอันเคร่งครัดที่ปรากฏให้บุคคลทั่วไปได้พบเห็นทำให้เกิดความศรัทธาความเคารพนับถือ และลักษณะของความสันโดษ เคร่งครัดในการรักษาศีลและวินัย ละเว้นสิ่งที่ไม่ควรกระทำเป็นสิ่งแรกที่สามารถสร้างศรัทธาแก่ผู้ที่ได้พบเห็นเป็นอย่างมาก

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ค้นพบทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุ เนื่องจากเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน ทำให้จังหวัดลำพูนมีแหล่งท่องเที่ยว ตำนาน และมีเรื่องเล่าต่างๆทางศาสนาและวัฒนธรรมมากมาย นักท่องเที่ยวจึงนิยมมาเที่ยวที่จังหวัดลำพูน เพราะอยากศึกษาและหลงใหลในวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาช้านาน เช่น งานประเพณีสรงน้ำอนุสาวรีย์ครูบาที่ตั้งอยู่ในวัดนั้น เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณงามความดีของครูบาท่านที่ได้ทำคุณประโยชน์บูรณปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซมวัดวาอารามโบราณสถานในวัดที่ครูบาท่านเคยจำพรรษา เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ บทความวิจัยนี้จะนำเสนอประวัติของครูบาล้านนาที่มีถิ่นกำเนิดในเขตอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในเขตอำเภอลี้ และแนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในเขตอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ซึ่งถือเป็นเส้นทางที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางจากจังหวัดลำปาง ผ่านเข้าสู่จังหวัดลำพูน เพื่อไปยังจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม วัดพระบาทผาหนาม วัดพระพุทธบาทตากผ้า

วัตถุประสงค์งานวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติของครูบาล้านนาที่มีถิ่นกำเนิดในเขตอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน 2) เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในเขตอำเภอลี้ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในเขตอำเภอลี้

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ มีวิธีดำเนินการใน 3 ขั้นตอน คือ 1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรม และการแสดงออกของนักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึง

พฤติกรรมที่เหมาะสมต่อสถานที่ที่เข้าไปท่องเที่ยว 2) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับพระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการที่จะพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในวัด 3) การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของนักท่องเที่ยว มูลเหตุของการจูงใจด้านต่างๆ ที่มีผลต่อการตัดสินใจไปท่องเที่ยวในวัด และข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เห็นว่าควรปรับปรุงพัฒนาในทัศนะของนักท่องเที่ยว

ผลการวิจัย

1. ประวัติของครูบาล้านนาที่มีถิ่นกำเนิดในเขตอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

1.1 ครูบาศรีวิชัย

ครูบาศรีวิชัย ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปโดยเฉพาะในเขตล้านนาว่าเป็นตนบุญ หรือ นักบุญ อันมีความหมายเชิงยกย่องว่าเป็นนักบวชที่มีคุณสมบัติพิเศษ อาจพบว่ามีการเรียกอีกว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัย พระครูบาศรีวิชัย ครูบาศีลธรรม หรือ ทุเจ้าสิริ (อ่าน "ตุ๊เจ้าสิลิ") แต่พบว่าท่านมักเรียกตนเองเป็น พระชัยยาภิกขุ หรือ พระศรีวิชัยชนะภิกขุ เดิมชื่อ เฟือน หรือ อินท์เฟือน บ้างก็ว่า อ้ายฟ้าร้อง เนื่องจากในขณะที่ท่านถือกำเนิดนั้น ปรากฏฝนฟ้าคะนองอย่างหนัก ส่วนอินท์เฟือนนั้น หมายถึง การเกิดกัมปนาทหวั่นไหวถึงสวรรค์หรือ เมืองของพระอินทร์ ท่านเกิดในปีขาล เดือน 9 เหนือ (เดือน 7 ของภาคกลาง) ขึ้น 11 ค่ำ จ.ศ. 1240 เวลาพลบค่ำ ตรงกับวันอังคารที่ 11 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2421 ที่หมู่บ้านชื่อ "บ้านปาง" ตำบลแม่ตืน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ท่านเป็นบุตรของนายควาย นางอุสา มีพี่น้องทั้งหมด 5 คน ทั้งนี้นายควายบิดาของท่านได้ติดตามผู้เป็นตา คือ หมื่นปราบ (ผาบ) ซึ่งมีอาชีพเป็นหมอคล้องช้างของเจ้าหลวงดาราดิเรกฤทธิ์ไพโรจน์ (เจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ 7 ช่วง ไปตั้งครอบครัวบุกเบิกที่ทำกินอยู่ที่บ้านปาง บ้านเดิมของนายควาย อยู่ที่บ้านสันป่ายางหลวง ทางด้านเหนือของตัวเมืองลำพูน

ในสมัยที่ครูบาศรีวิชัย หรือนายอินท์เฟือน ยังเป็นเด็กอยู่นั้น หมู่บ้านดังกล่าวยังกันดารมาก มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่มาก โดยเฉพาะชาว ปกาเกอญอ (กะเหรี่ยง) ในช่วงนั้นบ้านปางยังไม่มีวัดประจำหมู่บ้านจนกระทั่งเมื่อนายอินท์เฟือนมีอายุได้ 17 ปี ได้มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ ครูบาขัตติยะ (ชาวบ้านเรียกว่า ครูบาแค่งแคะ เพราะท่านเดินขากะเผลก) เดินธุดงค์จากบ้านป่าซาง ผ่านมาถึงหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านจึงนิมนต์ท่านให้อยู่ประจำที่บ้านปาง แล้วชาวบ้านก็ช่วยกันสร้างกุฏิชั่วคราวให้ท่านจำพรรษา ในช่วงนั้น เด็กชายอินท์เฟือนได้ฝากตัวเป็นศิษย์ และเมื่ออายุได้ 18 ปีก็ได้บรรพชาเป็นสามเณร ที่อารามแห่งนี้ โดยมีครูบาขัตติยะเป็นพระอุปัชฌาย์ 3 ปีต่อมา (พ.ศ. 2442) เมื่อสามเณรอินท์เฟือนมีอายุย่างเข้า 21 ปี ก็ได้เข้าอุปสมบทในอุโบสถวัดบ้านโฮ่งหลวง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน โดยมีครูบาสมณะ วัดบ้านโฮ่งหลวง เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับนามฉายาในการอุปสมบทว่า สิริวิชโยภิกฺขุ มีนามบัญญัติว่า พระศรีวิชัย ซึ่งบางครั้งก็พบว่าเขียนเป็น สรีวิไชย สีวิไช หรือ สรีวิชัย เมื่ออุปสมบทแล้ว สิริวิชโยภิกขุก็กลับมาจำพรรษาที่อารามบ้านปางอีก 1 พรรษา จากนั้นได้ไปศึกษากัมมัฏฐานและวิชาอาคมกับครูบาอุปละ วัดดอยแต อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ต่อมาได้ไปฝากตัวเป็นศิษย์ของครูบาวัดดอยคำอีกด้วย และอีกท่านหนึ่งที่ถือว่าเป็นครูของครูบาศรีวิชัย คือ ครูบาสมณะ วัดบ้านโฮ่งหลวง ซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ของท่าน ครูบาศรีวิชัยรับการศึกษาจากครูบาอุปละ วัดดอยแตเป็นเวลา 1 พรรษาก็กลับมาอยู่ที่อารามบ้านปาง จนถึง พ.ศ. 2444 (อายุได้ 24 ปี พรรษาที่ 4) ครู

บาขัตติยะได้จาริกออกจากบ้านปางไป (บางท่านว่ามรณภาพ) ครูบาศรีวิชัยจึงรักษาการแทนในตำแหน่งเจ้าอาวาส และเมื่อครบพรรษาที่ 5 ก็ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านปาง จากนั้นก็ได้ย้ายวัดไปยังสถานที่ที่เห็นว่าเหมาะสม คือบริเวณเนินเขาซึ่งเป็นที่ตั้งวัดบ้านปางในปัจจุบัน เพราะเป็นที่วิเวกและสามารถปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี โดยได้ให้ชื่อวัดใหม่แห่งนี้ว่า วัดจอมสรีทรายมูลบุญเรือง แต่ชาวบ้านทั่วไปยังนิยมเรียกว่าวัดบ้านปาง ตามชื่อของหมู่บ้าน

1.2 ครูบาอภิชัยขาวปี (ครูบาขาวปี)

ครูบาอภิชัยขาวปี เป็นบุตรของนายเม่า และนางจันตา หล้าแก้ว เป็นชาวบ้านเชื้อสายลัวะ ชาวแม่เทย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ถือกำเนิดเมื่อวันจันทร์ เดือน 7 เหนือ ปีกัดเป้า (ปีฉลู) ซึ่งตรงกับวันที่ 17 เดือนเมษายนอันเป็นวันมหาสงกรานต์ หรือวันปากปี เพื่อให้เป็นมงคลตามวันจึงมีชื่อว่า "จำปี" หรือ "จุมปี"1 ต่อมาท่านกำพร้าบิดาตั้งแต่ยังเล็ก กระทั่งอายุได้ 16 ปี มารดานำไปฝากบวชเป็นสามเณรกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ณ วัดบ้านปาง ท่านจึงเริ่มเรียนหนังสืออย่างจริงจัง ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ถ่ายทอดความรู้ให้ทั้งทางธรรมและโลก นั่นคืองานด้านการก่อสร้างในเชิงวิชาช่างจากการติดสอยห้อยตามอาจารย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปก่อสร้างวัดวาอารามทุกหนทุกแห่งมิได้ขาด จึงเกิดความชำนาญในด้านนี้ตั้งแต่ยังเยาว์ มีเรื่องเล่ากันถึงขนาดที่ว่า แม้เพียงแค่ท่านเดินผ่านเสาไม้ต้นใดก็ตาม สามารถรู้ได้ทันทีว่า เสาต้นไหนกลวงหรือตัน ทั้งๆ ที่ไม่ปรากฏร่องรอยใดๆ บนพื้นผิวภายนอก เมื่ออายุครบ 22 ปี ท่านบวชเป็นพระภิกษุ มีฉายาว่า “พระอภิชัย” 4 เมื่ออุปสมบทได้ 2 พรรษา จึงกราบลาอาจารย์ เพื่อมุ่งมั่นงานก่อสร้างปฏิสังขรณ์วัดร้างต่างๆ ตามแนวทางที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยวางไว้ ถือเป็นช่วงต้นของชีวิตพระภิกษุ ระหว่างอายุ 24 ปีจนถึงอายุ 35 ปี ชีวิตของครูบาเจ้าอภิชัย (ขาวปี) ในช่วงนี้ คงมุ่งอยู่กับงานก่อสร้างไม่หยุดหย่อน จนกระทั่งเมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยอาพาธหนักแล้วถึงแก่มรณภาพ ในฐานะที่ครูบาอภิชัยขาวปีเป็นลูกศิษย์ที่ครูบาศรีวิชัยได้พร่ำสอนตั้งแต่ยังเล็ก ท่านก็มีความโศกเศร้าไม่น้อย แต่ก็ปลงด้วยธรรมสังเวชโดยอารมณ์กัมมัฏฐาน แล้วทำทุกอย่างในฐานะของศิษย์จะพึงมีแก่อาจารย์ด้วยกตเวทิตาธรรม ท่านจึงสร้างเมรุหลังหนึ่งกับปราสาทอีกหลังพร้อมหีบบรรจุศพเพื่อเก็บศพของครูบาศรีวิชัย วันคืนยังคงหมุนไปพร้อมๆ กับความเป็นพระนักก่อสร้าง พระนักพัฒนาของท่านก็ยิ่งลือกระฉ่อนยิ่งขึ้น เมื่อสิ้นบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัย ผู้คนก็หลั่งไหลกันมาหาท่านในฐานะทายาททางธรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัย จนเมื่อปี พ.ศ.2470 สังขารของท่านเริ่มชราลง แต่ท่านยังคงแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2520 ขณะที่ครูบาเจ้าอภิชัย (ขาวปี) ได้มุ่งหน้าไปเป็นประธานในการก่อสร้างพระวิหารวัดท่าต้นธงชัย จังหวัดสุโขทัยได้เพียงวันเดียว ท่านก็ได้จากไปด้วยอาการสงบ

1.3 ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา (ครูบาวงศ์)

ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา หรือเรียกสั้นๆ ว่า “ครูบาวงศ์” มีนามเดิมว่า วงศ์ หรือ ชัยวงศ์ นามสกุล ตั๊ะแหนม เกิดที่ ตำบลหัน้ก้อ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูนเมื่อวันอังคาร เดือน 7 แรม 2 ค่ำ ปีฉลู ตรงกับวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2456 เวลา 24.15 น. โยมบิดาชื่อ น้อย จันต๊ะ (ถึงแก่กรรม เมื่ออายุ 44 ปี) โยมมารดาชื่อ บัวแก้ว (ถึงแก่กรรม เมื่ออายุ 78 ปี) จำนวนพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน 8 คน ท่านเป็นบุตรคนที่ 3 มีน้องต่างบิดาอีก 1 คน รวมเป็น 9 คน ท่านเกิดในตระกูลชาวไร่ชาวนาที่ยากจน พ่อแม่ของท่านมีสมบัติติดตัวมาแค่ที่นาไม่กี่ไร่ ทำนาได้ข้าวปีละแค่ 20 - 30 หาบ แม้ว่าครอบครัวของท่านต้องดิ้นรนต่อสู้กับความอดทนอยากแต่ก็ไม่เคยละทิ้งเรื่องการทำบุญให้ทาน ท่านมีโรคประจำตัวคือ โรคลมสันนิบาต ตั้งแต่เด็กๆ แต่ท่านก็

ยังช่วยพ่อและแม่ทำนา เก็บของป่าอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน นับว่าท่านเป็นผู้ที่มีความขยันอดทนและกตัญญูเป็นอย่างมาก เมื่อท่านอายุย่าง 13 ปี (พ.ศ. 2468) ท่านได้รบเร้าขอให้พ่อแม่พาท่านไปบวช เพื่อท่านจะได้บำเพ็ญธรรมะขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพ่อแม่ก็ได้นำท่านไปฝากกับหลวงอา จากนั้นหลวงอานำท่านไปฝากตัวเป็นศิษย์และบวชเณรกับครูบาชัยลังก๋า (เป็นธุดงค์กรรมฐานรุ่นพี่ของครูบาศรีชัย) ครูบาชัยลังก๋าได้ตั้งชื่อให้ท่านใหม่หลังจากเป็นสามเณรแล้วว่า “สามเณรชัยลังก๋า” เช่นเดียวกับชื่อของครูบาชัยลังก๋า เมื่ออายุ 20 ปี ท่านได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ โดยมีครูบาพรหมจักร วัดพระบาทตากผ้าเป็นอุปัชฌาย์ ได้รับฉายาว่า “ชัยยะวงศา” ในระหว่างนั้น ท่านได้อยู่ปฏิบัติและศึกษาธรรมะกับครูบาพรหมจักร ในบางโอกาสท่านก็จะเดินธุดงค์ปฏิบัติธรรมไปในที่ต่างๆทั้งลาวและพม่า ท่านได้อยู่กับครูบาพรหมจักรระยะหนึ่งแล้ว จึงได้กราบลาครูบาพรหมจักรออกจาริกธุดงค์ไปแสวงหาสัจจธรรมความหลุดพ้นจากวัฏสงสารแห่งนี้เพียงลำพังองค์เดียวต่อ เพื่อเผยแพร่สั่งสอนธรรมะขององค์สมเด็จ-พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กับพวกชาวเขาในที่ต่างๆ เมื่ออายุได้ 22 ปี ท่านเป็นหนึ่งในกำลังสำคัญที่ช่วยครูบาศรีวิชัยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ ร่วมกับครูบาขาวปีและชาวกะเหรี่ยง

ภาพที่ 1 ครูบาที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

2. ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในเขตอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

2.1 วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม

วัดพระบาทห้วยต้ม เป็นวัดที่ใหญ่ที่สุดของอำเภอลี้ เป็นวัดประจำหมู่บ้านชาวเขา โดยในปีพ.ศ. 2514 มีชาวปกาเกอะญออพยพมาจากแม่ตื่น อ.แม่ระมาด จ.ตาก เข้ามาอาศัยอยู่ใกล้วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม จำนวน 13 ครอบครัว เนื่องจากเลื่อมใสในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาของหลวงปู่ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา (ครูบาวงศ์) ที่สอนให้ทำบุญถือศีลปฏิบัติธรรม นานวันเข้าก็มีกลุ่มชาวปกาเกอะญอ อพยพเข้ามาอยู่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ส่วนใหญ่มาจากตาก เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน ถึงแม้ว่าหลวงปู่ครูบาวงศ์จะมรณภาพไปแล้ว แต่ว่าทุกวันนี้ ชาวปกาเกอะญอที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้มทุกคนก็ยังนับถือและยึดถือปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงามที่หลวงปู่ฯ สั่งสอนไว้เสมอ จึงทำให้ที่นี่ยังคงเป็นชุมชนแห่งพระพุทธศาสนาที่ผู้มาเยือนได้จะได้

ซึมซับความงดงามของวิถีชีวิตชาวปกาเกอะญอที่มีต่อพระพุทธศาสนาผ่านชุมชนคุณธรรมที่เข้มแข็ง งานบุญที่สำคัญ ได้แก่ บุญประเพณีเปลี่ยนผ้าครองสรีระร่างครูบาชัยยะวงษาพัฒนา สำหรับปี 2559 ขึ้นปีที่ 16 โดยจะจัดขึ้นระหว่างวันที่ 16 - 17 พฤษภาคม ของทุกปี ตามวันมรณภาพของท่านในวันที่ 17 พ.ค. 2543 ซึ่งตรงกับ (วันวิสาขะบูชา) แต่ปัจจุบันสรีระศพของหลวงปู่ฯไม่มีการเน่าเปื่อยจึงเป็นที่เลื่อมใสศรัทธา ครูบาชัยยะวงษาพัฒนาเป็นผู้ที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่ชาวเขาเผ่าปกาเกอะญอ ในตำบลนาทรายและทั่วภาคเหนือตอนบน รวมทั้ง พุทธศาสนิกชนจากจังหวัด ใกล้เคียง และ กรุงเทพฯ ให้ความเคารพยิ่ง ท่านได้สร้างศาสนวัตถุ ศาสนสถานไว้มากมาย เช่น วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม พระมหาธาตุเจดีย์ศรีเวียงชัย นอกจากนี้ยังเผยแพร่คำสอนทางพระพุทธศาสนาให้แก่ชาวบ้าน และสอนให้ชาวบ้านเลิกฆ่าสัตว์ ชาวบ้านชุมชนพระบาทห้วยต้ม ไม่ทานเนื้อสัตว์กันทั้งหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นผู้ริเริ่มหมู่บ้านรักษาศีล 5 แห่งแรกของประเทศไทย จนกระทั่งได้ถือเป็นแนวปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันทั่วประเทศขณะนี้ ดังนั้น ในทุกปีเมื่อถึงวันครบรอบการมรณภาพจะมีการทำบุญพิธีเปลี่ยนผ้าห่มสรีระร่างศพของหลวงปู่ครูบาฯ เพื่อให้ศิษย์ได้แสดงออกซึ่งความเคารพศรัทธา และกตัญญูและทำบุญถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระเจ้าอยู่หัว

ภาพที่ 2 แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระพุทธบาทห้วยต้ม

2.2 วัดพระพุทธบาทผาหนาม

พระพุทธบาทผาหนาม ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 12 อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน นับเป็นปูชนียสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของอำเภอนี้ เพราะในวันที่ 13 - 17 เดือนเมษายน ของทุกปี จะมีงานนมัสการสรงน้ำ เป็นประจำ โดยจะมีประชาชนทั่วทุกสารทิศหลั่งไหลกันมาทำบุญเป็นจำนวนมาก ลักษณะพระบาทเป็นรอยค่อนข้างชัดเจนเหยียบประทับไว้บนแผ่นหินบนดอยผาหนามปัจจุบันสร้างมณฑปรูปเจดีย์ครอบไว้และพุทธศาสนิกชน

ต่างให้ความศรัทธาว่าเป็นรอยพระบาทของพระองค์ รอยพระบาทแห่งนี้จะถูกค้นพบมานานเท่าไรไม่ปรากฏ แต่จากหลักฐานที่พบ เข้าใจว่าจะเป็นวัดมาก่อน เพราะพบซากอิฐปรักหักพัง และรายชื่อเจ้าอาวาสที่ได้ครอบครองวัด จากตำนานของวัดได้กล่าวถึง มีจำนวนถึง 8 รูป นับย้อนหลังอายุการครองวัดไปเกือบถึงสามร้อยปี จากนั้นวัดพระพุทธบาทผาหนาม ก็ได้รกร้างว่างเปล่าไปเป็นเวลาช้านาน จะด้วยสาเหตุใดไม่ปรากฏ

ภาพที่ 3 แหล่งท่องเที่ยวในวัดพระพุทธบาทผาหนาม

3. แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในเขตอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

ผลจากการสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน จำนวน 45 คน โดยวิธีคัดเลือกการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย ปรากฏผลว่า 1) ด้านเพศ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 55.56 เพศชาย จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 44.40 2) ด้านอายุ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อายุ 41 - 50 ปี จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 33.33 อายุ 31 - 40 ปี จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 26.67 อายุต่ำกว่า 30 ปี จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 24.44 และอายุมากกว่า 50 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 17.78 3) ด้านการศึกษา ระดับปริญญาตรี จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 53.33 ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 46.67 4) ด้านอาชีพของนักท่องเทียว ส่วนใหญ่ประกอบอื่นๆ เช่น อาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัวจำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 48.89 ข้าราชการ จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 24.44 พนักงานเอกชน จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 15.56 นักเรียน/นักศึกษา จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8.89และพนักงานรัฐวิสาหกิจ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2.22 สรุปได้ว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 41 – 50 ปี ซึ่งจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีเป็นส่วนใหญ่ และประกอบอาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว มากกว่าประกอบอาชีพเป็นข้าราชการและพนักงานเอกชน รวมถึงนักเรียน/นักศึกษาด้วย

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาสักการะครูบาในจังหวัดลำพูน พบว่า นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาสักการะครูบาในจังหวัดลำพูน จำนวน 45 คน พบข้อมูลว่า 1) ลักษณะการเดินทาง ส่วนใหญ่เดินทางมาเที่ยวกับเพื่อน จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 48.88 ท่องเที่ยวกับครอบครัว จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 37.78 ท่องเที่ยวกับคนรัก จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67 และท่องเที่ยวคนเดียว จำนวน 3

คน คิดเป็นร้อยละ 6.67 2) พาหนะที่นักท่องเที่ยวใช้ในการเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นรถยนต์ส่วนบุคคล จำนวน คน คิดเป็นร้อยละ รถจักรยานยนต์ จำนวน คน คิดเป็นร้อยละ และเดินทางมาโดยวิธีอื่นๆ เช่น รถตู้ จำนวน คน คิดเป็นร้อยละ 3) วัตถุประสงค์หลักของการเดินทางเพื่อพักผ่อน จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 53.33 เพื่อประชุมสัมมนา จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 22.22 เพื่อทำธุรกิจส่วนตัว จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2.22 เพื่อเยี่ยมเพื่อน จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2.22 และเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น การเตรียมของเพื่อจัดงานวัด จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 20 สรุปได้ว่า พฤติกรรมนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวด้วยรถยนต์ส่วนบุคคล ลักษณะในการเดินทางมักเดินทางไปท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน และวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวคือการพักผ่อน

ตารางที่ 1 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ด้านพุทธศิลปะสถาปัตยกรรม

ที่	ด้านพุทธศิลปะสถาปัตยกรรม	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1	มีความสวยงามของสถาปัตยกรรมภายในวัด	5.36	0.89	มาก
2	มีความสวยงามของประติมากรรมภายในวัด	5.16	0.86	มาก
3	มีความสวยงามของจิตรกรรมกรรมฝาผนังภายในวัด	5.29	0.88	มาก
4	เป็นแหล่งการเรียนรู้และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น	4.80	0.80	มาก
5	เป็นแหล่งพักผ่อนและให้ความเพลิดเพลินใจได้ดี	5.04	0.84	มาก

จากตารางที่ 1 สรุปได้ว่า ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ด้านพุทธศิลปะสถาปัตยกรรม เมื่อพิจารณาในรายข้อพบว่า มีความสวยงามของสถาปัตยกรรมภายในวัดในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 5.36 รองลงมา คือ มีความสวยงามของจิตรกรรมฝาผนังภายในวัด ค่าเฉลี่ย 5.29 มีความสวยงามของประติมากรรมภายในวัด ค่าเฉลี่ย 5.16 เป็นแหล่งพักผ่อนและให้ความเพลิดเพลินใจได้ดี ค่าเฉลี่ย 5.04 และเป็นแหล่งการเรียนรู้และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ค่าเฉลี่ย 4.62

ตารางที่ 2 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ด้านความสะดวกสบายภายในการท่องเที่ยววัด

ที่	ด้านความสะดวกสบายภายในการท่องเที่ยววัด	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1	มีป้ายชื่อและรายละเอียดแจ้งถึงสถานที่ภายในวัดชัดเจน	5.51	0.92	มากที่สุด
2	ที่จอดรถเพียงพอสำหรับผู้เข้าไปท่องเที่ยวภายในวัด	4.71	0.79	มาก
3	เป็นสถานท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ	4.62	0.77	มาก

จากตารางที่ 2 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ด้านความสะดวกสบายภายในการท่องเที่ยววัด เมื่อพิจารณาในรายข้อพบว่า มีป้ายชื่อและรายละเอียดแจ้งถึงสถานที่ภายในวัดชัดเจนในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 5.51 รองลงมา คือ ที่จอดรถเพียงพอสำหรับผู้เข้าไปท่องเที่ยวภายในวัด ค่าเฉลี่ย 4.71 และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ค่าเฉลี่ย 4.62

ตารางที่ 3 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ด้านสารประโยชน์

ที่	ด้านสารประโยชน์	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1	สุภาษิตเตือนใจ/หลักธรรมมีให้อ่านให้ศึกษา	4.16	0.69	ปานกลาง
2	บุคลากรหรือผู้เกี่ยวข้องของวัดให้ความรู้ได้ดี	4.49	0.75	ปานกลาง
3	แหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม	4.84	0.81	มาก
4	ศิลปวัฒนธรรมที่มีในวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ได้เหมาะสม	4.64	0.77	มาก

จากตารางที่ 3 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ด้านสาระประโยชน์ เมื่อพิจารณาในรายข้อพบว่า แหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.84 รองลงมา คือ สุภาษิตเตือนใจ/หลักธรรมมีให้อ่านให้ศึกษา ค่าเฉลี่ย 4.16 บุคลากรหรือผู้เกี่ยวข้องของวัดให้ความรู้ได้ดีในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย 4.49 และศิลปวัฒนธรรมที่มีในวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ได้เหมาะสม ค่าเฉลี่ย 4.46

อภิปรายผล

ผลการวิจัยการศึกษาประวัติครูบาแห่งล้านนาในจังหวัดลำพูน พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทั้ง 2 แห่งมีประวัติครูบาที่น่าเชื่อถือ และผลงานของครูบาที่เคยจำพรรษาอยู่วัดนั้นๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระสมชาย ธมฺมสาโร ได้ศึกษาบทบาทพระครูบาศรีชัย สิริวิชโย ในฐานะนักบุญล้านนากรณีศึกษาการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานในล้านนา บ่งบอกปณิธานในการอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา และถือมั่นอยู่ในวิถีแห่งธรรมอย่างแน่วแน่มั่นคงในการสร้างศรัทธาจากธรรมะปฏิบัติของท่าน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธบริษัท และพระเณรทั่วไป ด้วยความมั่นคงในการบำเพ็ญสมถะวิปัสสนากัมมัฏฐาน จนเป็นที่เลื่องลือสักการะทั่วไปในหมู่บ้านชาวล้านนา กอปรกับได้มีการยกเลิกหัวเมืองประเทศราชล้านนา เพื่อรวมเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม เช่นเดียวกับงานวิจัยของคณิตา นาคเสน่ห์[1] ได้ศึกษางานบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์โดยครู

[1] คณิตา นาคเสน่ห์, “งานบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์โดยครูบาศรีวิชัยในจังหวัดเชียงใหม่”**, รายงานวิจัย,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555.

บาศรีวิชัยในจังหวัดเชียงใหม่ โดยการศึกษาครั้งนี้ทำการวิเคราะห์เจดีย์ที่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์โดยครูบาศรีวิชัย จากกลุ่มตัวอย่างเจดีย์ ประมาณ 11 องค์ ที่ได้กระจายตัวอยู่ตามอำเภอต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ครูบาศรีวิชัยจึงได้กลายเป็นผู้นำในขบวนการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานที่มีความสำคัญทั่วดินแดนล้านนา การศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในจังหวัดลำพูน พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เคารพนับถือความสามารถที่ครูบาได้ทำมากมาย โดยพฤติกรรมนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวด้วยรถยนต์ส่วนบุคคล ลักษณะในการเดินทางมักเดินทางไปท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน และวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวคือการพักผ่อน สอดคล้องกับงานวิจัยของนพวรรณ พรมเพ็ญ ซึ่งศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทต่างๆ ของจังหวัดสุโขทัย พบว่า นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดสุโขทัย ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงประกอบอาชีพเป็นพนักงานเอกชน การศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเห็นด้วยอย่างยิ่งกับทัศนคติในด้านสิ่งดึงดูดใจ ความชื่นชอบในวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดสุโขทัยเป็นปัจจัยผลักดันในการเดินทางของนักท่องเที่ยวมากที่สุด และความปลอดภัยในการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยดึงดูดในการเดินทางของนักท่องเที่ยวมากที่สุด เช่นเดียวกับงานวิจัยของภัชรบถ ฤทธิ์เต็ม ได้ศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด พบว่า จังหวัดเชียงใหม่มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยเฉพาะกลุ่มแหล่งท่องเที่ยววัดในตัวเมืองเชียงใหม่ ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ คือ วัดต่างๆ รวม 86 วัด มีวัดที่สำคัญและมีชื่อเสียง

การศึกษาแนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูนมีวิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสังเกต และสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอรวิชญ์ กันตะยา ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านธาตุสบแวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา พบว่า การที่หมู่บ้านมีเส้นทางคมนาคมที่ดีสามารถเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวแห่งอื่น ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบาย และนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมากต่อปัจจัยผลิตภัณฑ์ ปัจจัยราคา ปัจจัยสถานที่/ช่องทางการจัดจำหน่าย และมีความพึงพอใจในระดับปานกลางต่อปัจจัยการส่งเสริมการตลาด เช่นเดียวกับสาธิมา แสนคา ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตอำเภอเมือ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า สิ่งที่ต้องการให้มีการพัฒนา คือ ควรมีการปรับปรุง แก้ไขในเรื่องการจัดกิจกรรมที่หลากหลายในแหล่งท่องเที่ยว ผลการวิจัยเกี่ยวกับสภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตอำเภอเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด สอดคล้องกับกมลวรรณ ถนอมเงิน ที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาพระธาตุพนมจำลอง อำเภอห้วยเม็ก จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของพระธาตุพนมจำลอง อำเภอห้วยเม็ก จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังขาดป้ายบอกเส้นทางและป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยว ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีความจำเป็นต่อการท่องเที่ยว เช่น ร้านอาหาร ร้านค้า ร้านขายของที่ระลึกเป็นต้น แนวทางการพัฒนาศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวของพระธาตุพนมจำลอง อำเภอห้วยเม็ก จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถทำได้โดยการเพิ่มการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่แพร่หลายและเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้เพียงพอและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว

สรุปผลการวิจัย

ครูบาทั้ง 3 รูปในอำเภอลี้ ในแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 2 แห่งมีประวัติที่น่าค้นหาติดตาม และเป็นบุคคลที่เป็นตัวอย่างที่ดีของพุทธศาสนา นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เคารพและนับถือในตัวครูบาแต่ละรูปจากการประพฤติปฏิบัติที่แต่ละรูปได้ทำความดีเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมตลอดมา แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววัดที่เคยเป็นที่จำพรรษาของครูบามี 3 แนวทาง คือ 1) ความสะดวกสบาย ควรให้ความสำคัญกับที่จอดรถที่พักสำหรับนักท่องงเที่ยวที่เดินทางไกล และควรปรับปรุงห้องน้ำให้สามารถใช้ได้เพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว 2) ด้านแหล่งเรียนรู้ ควรให้ความสำคัญกับป้ายประวัติศาสตร์ให้มีหลากหลายภาษาเพื่อรองลับนักท่องเที่ยวต่างชาติ 3) ด้านพุทธศิลปะ/สถาปัตยกรรมที่เหมาะกับการเรียนรู้ ควรให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาและทำความสะอาดเพื่อเพิ่มความน่าสนใจในการเรียนรู้ 1) อำเภอลี้เป็นถิ่นกำเนิดของครูบา 3 รูป คือ ครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบาเจ้าอภิชัย (ขาวปี) และครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา ซึ่งเป็นอริยสงฆ์ผู้เป็นที่เคารพนับถือของคนล้านนาและพุทธศาสนิกชนทั่วไป 2) วัดและศาสนาสถานทั้ง 7 แห่งมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาสูง เพราะมีประวัติที่เกี่ยวเนื่องกับครูบาทั้ง 3 รูป มีประวัติศาสตร์ยาวนาน สถาปัตยกรรมที่งดงาม เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่ในภูมิศาสตร์ที่สวยงามและเป็นที่เคารพของประชาชน 3) แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในเขตอำเภอลี้ที่สำคัญ คือ (1) ด้านภาพลักษณ์ ควรสร้างภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวผ่านสื่อสมัยใหม่เพื่อเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว (2) ด้านกิจกรรม กำหนดกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัด โดยยังคงรักษารูปแบบ และพิธีกรรมเดิมไว้ (3) ด้านวิถีชีวิต ควรรักษาแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาติพันธุ์ที่หลากหลายและเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาในพื้นที่ไว้ผ่านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับนำไปปฏิบัติ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ทั้งด้านการอำนวยความสะดวก ด้านสาธารณูปโภค และด้านคมนาคม เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อสักการบูชาครูบาในจังหวัดลำพูน ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมมีศักยภาพและเป็นที่นิยมเพิ่มมากขึ้น ส่วนข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับประวัติครูบาท่านอื่นๆ ทั้งที่มีชื่อเสียงและไม่มีชื่อเสียง ด้วยการเพิ่มเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในจังหวัดลำพูนและจังหวัดใกล้เคียง เพื่อเป็นแนวทางในการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในจังหวัดลำพูนและจังหวัดใกล้เคียง

บรรณานุกรม

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. “การศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี”. **รายงานวิจัย.** บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.

คณิตา นาคเสน่ห์, “งานบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์โดยครูบาศรีวิชัยในจังหวัดเชียงใหม่”**, รายงานวิจัย,** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555.

จริญญา เจริญสดใส. “การพัฒนาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวญัฮกุร อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ” **การศึกษาอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิตสาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2544.

รสิกา อังกูร. “การศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน จังหวัดปทุมธานี”**. รายงานวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.

อารีย์ นัยพินิจ และคณะ. **การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์**. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2556.

กระบวนการสร้างสันติสุขเชิงพุทธในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย
Buddhist Peace Process in the Three Provinces of Southern Border of Thailand

พระมหาสุชาติ อนาลโย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

บทคัดย่อ

สถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดภายในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความรุนแรงและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยลักษณะของปัญหาที่มีความซับซ้อนละเอียดอ่อนและเชื่อมโยงกันหลายมิติ ทั้งนี้ปัจจัยหลักที่ถูกนำมาเป็นเงื่อนไขของปัญหา คือ ชาติพันธุ์ ศาสนา วัฒนธรรม และ ประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ รวมทั้งประชาชนมีความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิตเพื่อดำรงอยู่ในสังคมไทยภายใต้ความเข้าใจ ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาทำให้มีคนเสียชีวิตและได้รับบาดเจ็บเป็นจำนวนมากทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิมล้วนได้รับผลกระทบกันทั่วหน้า ทั้งด้านเศรษฐกิจ การดำเนินชีวิตประจำวัน กิจกรรมทางด้านสังคม ด้านประเพณีและวัฒนธรรม ได้รับผลกระทบกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกทางด้านจิตใจของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะความรู้สึกหวาดระแวง ความไม่วางใจต่อกันและกัน อันเป็นช่องว่างทำให้เกิดรอยของความห่างหายทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในพื้นที่ เมื่อประชาชนเกิดความรู้สึกที่มีความสัมพันธ์ไม่เหมือนอย่างเก่าก่อน ย่อมส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน การร่วมมือกันภายในชุมชนที่ตนเองอยู่อาศัย หรือการหาข้อตกลงที่ดีในการหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชนเพื่อให้เกิดความสงบสุขนับได้ว่าเป็นสิ่งที่ยากในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว กระบวนการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นภายในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นนับได้ว่า เป็นสิ่งที่ท้าทายของภาคส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือประชาชน ทุกภาคส่วนล้วนจำเป็นต้องเรียนรู้กระบวนการสร้างสันติสุข อันจะส่งผลต่อการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีแนวคิดและแนวทางในการสร้างสันติสุขเกิดขึ้น ซึ่งในกระบวนการของการสร้างสันติสุขนั้น มีอยู่หลากหลายแนวทางในการที่จะร่วมมือกันสร้างสันติสุขโดยเฉพาะในทางพระพุทธศาสนาก็ได้มีกระบวนการในอันที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความสงบสุขภายในพื้นที่ซึ่งในกระบวนการดังกล่าวสามารถนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น สาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 หรือพรหมวิหาร 4 มาใช้เพื่อสร้างสันติสุขในพื้นที่ได้

คำสำคัญ: สันติสุขเชิงพุทธ, พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, ประเทศไทย

Abstract

Violence in the three southern provinces close to the Thai-Malaysian border has been occurring for many years. This problem is very complex and sensitive in its nature. The main causes of the violence are not yet fully understood but it might be related to

factors associated with ethnicity, religion, culture, and history, along with demand of people in this area aiming to decide their own way of living. The violence and armed assaults have caused thousands of civilian and government official losses. The assaults have drastically negative impact on the economy, daily's activities, socio-cultural and traditional way of lives. As consequences, people might not trust others. Without trust, relationship between people in these area might be affected. Although, resurgence of peace and reconciliation in Southern Thailand is very important, it's very challenging and not easy to achieve due to complexity of the problems. In this paper, the Buddhist way and principles or Buddhist dharma such as Saraniyadhamma 6, Aparihaniyadhamma 7, Sangahavatthu 4, and Brahmavihara 4, are presented as one of the most appropriate and effective approaches for peace building in these three provinces.

Keywords: Buddhist Peace, the Three Provinces of Southern Border, Thailand

บทนำ

ผู้เขียนมีความเห็นว่าในสภาพการณ์ของปัญหาทางด้านสังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่กำลังเกิดขึ้นซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ที่ห่างกันของประชาชนในพื้นที่ บทบาทของศาสนาจะเป็นปัจจัยต่อกระบวนการสร้างสันติสุข โดยผ่านกระบวนการนำหลักธรรมทางศาสนามาเป็นตัวผสานความสัมพันธ์ และเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขับเคลื่อนการสร้างสันติสุข หรือการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่หลายหมวดธรรมที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางไว้เป็นแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม อันจะส่งผลต่อความมั่นคงและความสงบสุขของประชาชน โดยกระบวนการที่จะได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการสร้างสันติสุข เพื่อให้เห็นถึงความชัดเจนและกระบวนการสร้างสันติสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนาในรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติสุขเชิงพุทธในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ความหมายของสันติสุข

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของสันติสุขตามรูปศัพท์สั้น ๆ ว่า คือ ความสุขที่เกิดจากความสงบ เช่น รัฐบาลบริหารประเทศเพื่อสันติสุขของประชาชน[1]

ในที่นี้จะได้เสนอถึงความหมายของสันติสุขในบริบท 3 บริบท คือ

1. บริบททางด้านสังคม
2. บริบททางด้านจิตวิทยา
3. บริบททางด้านศาสนา

[1] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2546), หน้า 1166.

- ความหมายของสันติสุขในบริบททางด้านสังคม

สันติสุขในบริบททางด้านสังคม คือ สภาพการณ์แห่งความสงบสุขที่สามารถรับรู้และสัมผัสได้ในเชิงรูปธรรมหรือกายภาพที่คนทั่วไปสามารถรับรู้ได้ อันหมายถึงการที่มนุษย์ซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมนั้นๆ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติ โดยปราศจากข้อขัดแย้งต่าง ๆ ภายใต้กฎเกณฑ์หรือกติกาบางอย่างที่สมาชิกในสังคมนั้น ๆ ได้กำหนดขึ้นทั้งนี้เพื่อเป็นเงื่อนไขแห่งการอยู่ร่วมกัน สันติสุขในบริบทของสังคม อาจไม่ได้มีการจำกัดความหมายแค่ความสงบเรียบร้อย ไม่มีปัญหาข้อขัดแย้งใด ๆ ในสังคมอย่างเดียว แต่อาจหมายรวมถึงการมีความขัดแย้งบางอย่าง แต่เป็นความเห็นต่างที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาก็ได้ หรือที่เรียกว่า “ความขัดแย้งเชิงบวก” ซึ่งบทสรุปของความขัดแย้งหรือความเห็นต่างนี้จะต้องนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติเท่านั้น

ความหมายของสันติสุขในบริบททางด้านจิตวิทยา

สันติสุขในบริบททางด้านจิตวิทยา คือ สภาพการณ์แห่งความสุขที่สามารถรับรู้และสัมผัสได้ทั้งในเชิงกายภาพและจิตภาพ อันหมายถึงการที่มนุษย์สามารถรับสัมผัสกับสุขภาวะได้ทั้งในส่วนตนหรือระดับภายในของปัจเจกบุคคลและในส่วนสังคม นั่นคือ *ในระดับส่วนตน* คือการเป็นผู้รับรู้ได้ถึงภาวะภายในจิตใจที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่ดีขึ้นที่เรียกว่าเป็นศักยภาพทางจิตอันเป็นภาวะที่สามารถอยู่เหนือภาวะที่เป็นปัญหาต่าง ๆ หรือที่เรียกว่าอยู่เหนือความทุกข์ทุกอย่าง หรืออีกแง่หนึ่งในทางจิตวิทยาคือการได้รับการตอบสนองด้านแรงจูงใจหรือความต้องการตามธรรมชาติอย่างเพียงพอจนส่งผลให้จิตใจหมดความเครียดกังวลเป็นต้น ที่อาจเรียกว่า “สันติสุขภายใน” นั่นเอง ในขณะที่*ในระดับสังคม* คือการแสดงออกทางพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่สะท้อนมาจากคุณภาพทางจิต (จิตภาพ) ของปัจเจกบุคคลอีกชั้นหนึ่ง นั่นคือ พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นเป็นพฤติกรรมที่ดีงาม ไม่ก่อปัญหาเดือดร้อนแก่บุคคลอื่นในสังคมที่เรียกว่า “สันติภาพภายนอก” นั่นเอง

ความหมายของสันติสุขในบริบททางด้านศาสนา

สันติสุขในบริบททางด้านศาสนา คือ สภาพการณ์แห่งความสุขที่สามารถรับรู้และสัมผัสได้ทั้งในเชิงกายภาพและจิตภาพเช่นเดียวกับบริบททางจิตวิทยา อันหมายถึงการที่มนุษย์สามารถรับสัมผัสกับสุขภาวะได้ทั้งในส่วนตนหรือระดับภายในของปัจเจกบุคคลและส่วนสังคม ท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้กล่าวถึงสันติสุขในบริบททางศาสนาว่า

> *“เป้าหมายของชีวิต คือสันติสุขส่วนบุคคล เป้าหมายของสังคมคือสันติภาพของสังคม เป้าหมายที่พึงปรารถนานี้ สำเร็จได้โดยขึ้นอยู่กับการมีจริยธรรมอย่างถูกต้อง คำว่าจริยธรรม สามารถขยายความหมายไปจนถึงปฏิบัติเพื่อนิพพาน ถ้ามีจริยธรรมอย่างถูกต้องก็จะได้รับผลทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคม ที่เรียกว่าสันติสุขของบุคคลก็ต้องมีการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เพื่อความเป็นอย่างนั้น ที่ว่าสันติภาพของสังคม ก็ต้องเป็นสังคมที่มีการประพฤติถูกต้อง เพื่อความเป็นอย่างนั้น*[2]

[2] ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร**, วาทะธรรมว่าด้วยสันติภาพ พุทธทาส ภิกขุ**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ออฟเซ็ทครีเอชั่น จำกัด, 2549), หน้า 30.

สรุป ความหมายของสันติสุข ไม่ว่าจะมองจากบริบทของสังคม จิตวิทยาหรือศาสนาล้วนแล้วแต่หมายถึงภาวะอันเป็นปกติสุข ความสงบเรียบร้อยในสังคม ไม่มีปัญหาความขัดแย้งที่ไม่สร้างสรรค์ระหว่างมนุษย์ผู้เป็นสมาชิกของสังคม นอกเหนือจากนี้ สันติสุขยังมีความหมายรวมถึงการที่ผู้อยู่ร่วมในสังคมมีสวัสดิภาพชีวิตอย่างสมบูรณ์อีกด้วย

ความสำคัญของสันติสุข

สันติสุข คือ สภาวะที่จำเป็นต้องทำให้เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ การสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมต้องเริ่มตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลซึ่งถือเป็นการสร้างระดับมูลฐานที่สุด เมื่อสามารถสร้างในระดับปัจเจกบุคคลได้แล้ว ก็ย่อมส่งผลต่อสังคมในภาพรวมโดยอัตโนมัติ เพราะปัจเจกบุคคลคือองค์ประกอบของสังคมไม่ว่าปัจเจกบุคคลแต่ละคนจะมีฐานคิดหรือภูมิหลังทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรมหรือศาสนาที่แตกต่างกันเพียงใด แต่ความต้องการสูงสุดของชีวิตปัจเจกบุคคลทุกคนล้วนแล้วมีเป้าหมายอย่างเดียวกันคือ สันติสุข อันหมายถึงความสุขสบายทั้งกายและใจ รวมไปถึงสวัสดิภาพของชีวิต ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่ปัจเจกบุคคลผู้อยู่ในฐานะเป็นมนุษย์มีความต้องการตามธรรมชาติเหมือนกันทุกคนไม่ว่าจะมองจากมิติของสังคม จิตวิทยา หรือศาสนาจะเห็นได้ว่ามนุษย์ทุกคนล้วนแล้วแต่มีความต้องการสิ่งที่เรียกว่าสันติสุขด้วยกันโดยพื้นฐาน

นักจิตวิทยาชื่อ ฮับราฮัม มาสโลว์ ได้เสนอทฤษฎีของเขาเกี่ยวกับความต้องการ ของมนุษย์ว่าธรรมชาติของมนุษย์คือมีความต้องการอย่างหนึ่งที่เป็นความต้องการตามธรรมชาติ ได้แก่ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตอันเป็นลักษณะหนึ่งของความต้องการที่มีความสัมพันธ์กับสันติสุขทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม โดยเฉพาะในระดับปัจเจกบุคคลที่มีภาวะทางจิตคือแรงจูงใจเพื่อความปลอดภัยแห่งตนเองและทรัพย์สิน หรือความต้องการที่จะรักษาชีวิตของตนเองทรัพย์สินของตนให้มั่นคงปลอดภัย[3] ซึ่งภาวะทางจิตดังกล่าวเป็นลักษณะของสัญชาตญาณแห่งการรักตัวกลัวตาย ของมนุษย์ทุกคน มาสโลว์มีความเชื่อว่าหากมนุษย์ไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตแล้วย่อมส่งผลต่อสภาพจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์เอง ทำให้มนุษย์เกิดอาการประสาทผวา ความกลัวหลาย ๆ อย่างตั้งแต่ระดับสามัญจนถึงระดับผิดปกตินั้น เกิดจากการไม่ได้รับการตอบสนองความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยเพียงพอ[4] ดังนั้น หากพิจารณาในแง่ความสำคัญ ก็จะเห็นได้ว่าความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของสันติสุขมีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างยิ่งซึ่งหากมนุษย์ในระดับปัจเจกบุคคลไม่สามารถข้ามพ้นภาวะปัญหาทางจิตดังกล่าวได้ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในด้านสังคม แนวคิดเรื่องสันติสุขมีความสำคัญและจำเป็นในทุกมิติ เพราะสันติสุขคือปัจจัยสำคัญแห่งการขับเคลื่อนสังคมมนุษย์ให้สามารถดำรงอยู่และดำเนินไปได้ สังคมมนุษย์แต่ละสังคมจะดำเนินไปในทิศทางแห่งความเป็นอารยะได้ต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญคือ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินหรือการดำเนินชีวิตภายใต้หลักประกันคือสวัสดิภาพในทุก ๆ ด้าน ตรงกันข้าม หากมนุษย์ไม่ได้รับการตอบสนอง

---

[3] ศรีเรือน แก้วกังวาล, ดร., **ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2539), หน้า 104.

[4] ศรีเรือน แก้วกังวาล, ดร., **ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ 4, หน้า 105.

ในด้านดังกล่าวอันหมายถึงการไม่ได้รับความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สินและสวัสดิภาพต่าง ๆ อันเป็นเครื่องหมายของสันติสุขแห่งชีวิตเป็นพื้นฐานก็เป็นการยากที่จะทำให้สังคมมนุษย์ดำเนินไปอย่างมีคุณค่าและความหมาย

ในด้านที่สันติสุขอยู่ในฐานะเป็นเป้าหมายของชีวิต ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แสดงทัศนะว่า “สิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ ถ้ามองในแง่การกระทำ ก็กระทำเพื่อให้ได้สันติสุขส่วนบุคคลและสันติภาพส่วนสังคม ให้ทั้งบุคคลและสังคมมีภาวะอยู่เหนือกิเลสและเหนือความทุกข์”[5] โดยนัยดังกล่าวข้างต้นนี้ ก็จะเห็นได้ว่า คำว่าสันติสุขอยู่ในฐานะเป็นทั้ง วิธีการ (mean) และเป้าหมาย (end) ในคราวเดียวกัน ในการทำให้สังคมเป็นสังคมอารยะอย่างแท้จริง

กระบวนการสร้างสันติสุขเชิงพุทธใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

กระบวนการสร้างสันติสุขในทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะเป็นพื้นที่ที่ผู้อยู่อาศัยต้องเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันภายใต้สภาพแห่งความแตกต่างของประชาชนในด้านชาติพันธุ์ ศาสนา ธรรมเนียมประเพณีนิยม และสังคมวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน จึงจำเป็นที่ประชาชนที่อยู่ร่วมกันจะต้องมีหลักในการดำเนินชีวิต เพื่อที่จะเป็นการพัฒนาตนเองและสังคมที่อยู่อาศัยนั้น ได้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและเป็นความมั่นคงทางด้านการดำเนินชีวิตในความแตกต่างกันนั้น ในทางพระพุทธศาสนาจึงได้มีหลักธรรมที่จะสามารถนำไปเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอันประกอบไปด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้คือ

1. กระบวนการสร้างสันติสุขตามหลักสาราณียธรรม 6 ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึก ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี และหลักในการอยู่ร่วมกันภายในสังคม เป็นหลักธรรมที่ประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ควรนำเป็นหลักในการสร้างความรักความมีไมตรีจิตต่อกัน อันจะส่งผลให้ประชาชนก็ดี คนที่ได้มีปฏิสัมพันธ์กันก็ดี ได้มีความเคารพนับถือกัน มีความสามัคคีปรองดองกัน และรู้จักให้เกียรติต่อกันและกัน เจรจากันด้วยความเข้าใจกัน ด้วยความนับถือต่อกัน พร้อมทั้งจะมีหลักในการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งตามสัญชาตญาณของคนที่อยู่ร่วมกันนั้นยังปรารถนาความรัก ความอบอุ่นความปลอดภัย ต้องการสิ่งที่พึ่งพำนักอาศัย ต้องการได้มีการพักผ่อนหย่อนใจ ต้องการให้มีสันทนาการในด้านต่างๆ ซึ่งเป็นลักษณะความเรียกร้อง ความต้องการตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต

ในทางพระพุทธศาสนา กลุ่มพุทธบริษัททั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต เมื่อมาอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นชาวพุทธหรือมุสลิมแล้ว จำเป็นที่จะต้องอยู่ด้วยความมีคุณธรรมเป็นจุดศูนย์กลางทางความคิดที่มาพบกัน โดยเฉพาะการปลูกฝังให้เกิดความรักความเคารพต่อกัน ซึ่งความรักความเคารพต่อกันนั้นเป็นผลซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากการแสดงความมีน้ำใจคือ สงเคราะห์ อนุเคราะห์ เมื่อมีความรักความเคารพต่อกัน ให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ต่อกันแล้ว การทะเลาะวิวาทกันก็จะไม่เกิดขึ้นความสามัคคี

[5] ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, **วาทะธรรมว่าด้วยสันติภาพ พุทธทาส ภิกขุ**, หน้า 30.

และความสงบสุขเป็นผลที่พึงปรารถนาของหมู่คณะ สิ่งที่ดีงามเหล่านี้เป็นผลรวบยอดของกันและกัน หลักสาราณียธรรมจึงเป็นหลักธรรมที่จะนำใจของบุคคลให้ระลึกถึงกัน ผูกพันเชื่อมโยงบุคคลไว้ด้วยน้ำใจ ประกอบด้วย 6 ประการ คือ

1) เมตตากายกรรม จะทำอะไรก็ให้ทำด้วยเมตตา ได้แก่ การแสดงความมีน้ำใจช่วยเหลือขวนขวายในกิจการงานต่าง ๆ ของเพื่อนบ้านที่อยู่อาศัยภายในสังคมเดียวกันโดยไม่คิดว่าจะเป็นผู้ที่นับถือศาสนาใด แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลังพร้อมที่จะให้การช่วยเหลือกันด้วยความมีไมตรีจิต มองเป็นความสุขของสังคมประเทศชาติเป็นหลักและพร้อมที่จะแสดงออกด้วยความรักสามัคคีที่ดีต่อกัน

2) เมตตาวจีกรรม จะพูดอะไรก็ประกอบด้วยเมตตา ได้แก่ การพูดวาจาที่เป็นคำสัตย์คำจริง คำสมานสามัคคี กระชับสามัคคี พูดแต่คำไพเราะอ่อนหวาน และคำที่มีประโยชน์นั้นเป็นคำที่มีพื้นฐานมาจากเมตตา ต่อคนที่ตนพูดด้วยและคนที่พูดถึง พูดต่อหน้าอย่างไรลับหลังก็ต้องพูดอย่างนั้น ลับหลังอย่างไร ต่อหน้าก็พูดอย่างนั้นช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพ ไม่พูดกระทบกระทั่งผู้อื่นและความมีความสำรวมในการใช้วาจาต่อหน้าผู้อื่นที่มีความรู้ความเชื่อที่แตกต่างกัน โดยให้คิดถึงความรู้สึกของผู้อื่นเป็นที่ตั้ง

3) เมตตามโนกรรม จะคิดอะไรก็คิดกันด้วยเมตตา ได้แก่ การตั้งความรู้สึกในคนและสัตว์ทั้งหลายว่า ชีวิตแต่ละชีวิตไม่ต้องการความทุกข์ แต่ต้องการความสุข ฉันใด เพราะฉะนั้น ขอให้บุคคลนั้น ๆ ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกันไม่ประทุษร้ายกัน ให้แต่ละคนอยู่ดีมีสุขตามสมควรแก่ฐานะของตน

4) แบ่งปันลาภที่ตนได้มาในทางที่ชอบธรรม ให้แก่ผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม ไม่หวงไว้บริโภคเฉพาะเพียงผู้เดียวหรือพวกของตน เพราะการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีผู้คนที่มีความเชื่อแตกกันและมีความเห็นที่แตกต่างกันในด้านของความเชื่อการกระทำหรือการบริหารเรื่องของผลประโยชน์ต่อคนภายในชุมชนหรือสังคมจำเป็นต้องทำให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นอย่างเท่าเทียมกัน ไม่หวงไม่ทำเพื่อพวกพ้องของตนเท่านั้น ถึงแม้สิ่งของนั้นจะเป็นสิ่งของที่อาจจะไม่มากหรือไม่เพียงพอแก่คนในสังคม แต่การที่ได้แบ่งกันอย่างสมเหตุสมผลและเป็นไปด้วยความถูกต้องและเหมาะสมไม่โอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่งจนเกิดเป็นความรู้สึกของการแบ่งพรรคแบ่งพวกย่อมเป็นสาเหตุให้ผู้คนในสังคมย่อมยินดีและยอมรับกันได้ซึ่งเป็นการสะท้อนมาจากใจด้วยการเอื้อเฟื้อแบ่งปันเป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ เฉลี่ยความสุขให้แก่กันและกัน

5) มีความประพฤติเสมอภาคกัน คือมีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามหลักระเบียบกฎบ้านเมืองที่เสมอเหมือนกัน ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ซึ่งประชาชนได้อยู่ร่วมกันหากหลายทางด้านความเชื่อจึงต้องแสดงภาพของความเข้มแข็งในการอยู่ร่วมกัน โดยการที่คนในสังคมต้องยึดกฎระเบียบอันเป็นที่เคารพร่วมกันโดยไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมหมู่มาก และจำเป็นต้องปฏิบัติตามหลักของกฎเกณฑ์ของทางชุมชนสังคม หรือกฎที่ร่วมกันตั้งขึ้น ประพฤติปฏิบัติที่ในทางมีกฎเกณฑ์ที่ดีร่วมกัน ไม่แสดงความขัดขืนต่อกฎระเบียบกติกาของสังคมที่ได้ตั้งไว้

6) มีความเห็นร่วมกันในทางที่ถูกต้อง ในการอยู่ร่วมกันในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องมีเรื่องของการทำความเห็นของตนเองให้ถูกต้อง เป็นผู้ต้องยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง

ปรับความคิดความเห็นให้มีเหตุมีผลถูกต้องเหมือน ๆ กัน นั่นคือ การเคารพเหตุผล ยึดหลักความดีงามเป็นที่ตั้ง และต้องยอมรับในการที่จะรับฟังผู้อื่นให้ได้เพื่อที่จะสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันและเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ไม่แสดงอาการวิวาทกับใคร ๆ เพราะมีความเห็นผิดกันหรือบางเรื่องที่มีความเข้าใจในมุมมองที่ต่างกันซึ่งในเรื่องของความเห็นนั้นในฐานะที่อยู่อาศัยร่วมกับผู้อื่นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาจุดกึ่งกลางทางความคิดมาพบกันแต่บางอย่างเป็นเรื่องของกิจการงาน หรือแม้แต่เรื่องความเห็นทั่วไป อาจจะมีความขัดแย้งในหลักการและวิธีการบางอย่าง แต่ก็สามารถเข้าใจกันได้ โดยการประนีประนอมกัน ไม่ก่อเหตุทะเลาะวิวาท เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีหรือสันติสุขขึ้นภายในสังคม

การนำหลักธรรมเรื่องสาราณียธรรม 6 ประการมาใช้ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ถือว่ามีความจำเป็นมากในท่ามกลางสถานการณ์ที่เป็นอยู่ พระพรหมบัณฑิตได้แสดงทัศนะที่สอดคล้องกับเรื่องนี้ว่า สาราณียธรรมในทางปฏิบัติเริ่มต้นด้วยทิฏฐิสามัญญตา คือ ปรับความคิดเห็นให้ลงรอยแบบเดียวกันว่าเราทั้งผองเป็นพี่น้องกัน มีพ่อหลวง คือพระเจ้าอยู่หัวองค์เดียวกัน แม้จะต่างศาสนากัน แต่ก็เป็นคนไทยด้วยกัน เมื่อปรับความคิดเห็นได้อย่างนี้แล้ว เราก็จะเกิดความรู้สึกรักสามัคคี คิด พูด ทำต่อกันด้วยเมตตา เกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน ปฏิบัติต่อกันตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันด้วยสีลสามัญญตา และปรับความคิดเห็นให้มีเหตุผลลงรอยเดียวกันมากยิ่งขึ้นด้วยทิฏฐิสามัญญตา[6]

สรุปได้ว่า กระบวนการสร้างสันติสุขโดยใช้หลักสาราณียธรรม 6 ประการ เป็นหลักธรรมที่สามารถสร้างความสงบสุข ความเข้าใจกันในทางที่ดี ความรักสามัคคีกันภายในพื้นที่ ทำให้ผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ได้มีความรู้สึกเอื้ออาทรเห็นอกเห็นใจกันในยามที่ผู้ใดผู้หนึ่งได้รับความเดือดร้อน หรือประสบกับปัญหาความไม่สงบ พร้อมที่ช่วยเหลือกันด้วยความจริงใจทั้งทางด้านร่างกาย วาจา และใจ ซึ่งในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีประชาชนที่อยู่อาศัยกันในสังคมพหุวัฒนธรรม มีความแตกต่างกันเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว แต่ถ้าหากเราทุกคนได้มองความแตกต่างนั้นเป็นแค่ปัจจัยภายนอก และพร้อมที่จะสร้างความรัก ความเข้าใจต่อกันในฐานะที่ประชาชนทุกคนได้อยู่อาศัยในชุมชนเดียวกัน และพร้อมที่จะกระทำ พูดเจรจากันด้วยการให้เกียรติต่อกัน ยอมรับในความแตกต่าง และพร้อมที่จะเรียนรู้ด้วยความเข้าใจกัน และให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความยินดีในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพื่อหวังผลคือความสันติสุขภายในพื้นที่

2. กระบวนการสร้างสันติสุขตามหลักอปริหาณิยธรรม 7 ประการ หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง[7] มี 7 ประการ ซึ่งเหมาะกับการประยุกต์ใช้กับสังคมพหุวัฒนธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผู้คนต่างศาสนิกได้อยู่ร่วมกัน โดยมุ่งให้ผู้อยู่ร่วมกันในสังคม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้มีความรักความสามัคคีต่อกันซึ่งจะส่งผลต่อความสันติสุขของประชาชนในพื้นที่ หลักของอปริหานิยธรรมทั้ง 7 ข้อ มีดังต่อไปนี้

1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิจ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมีการพบปะ ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับ

---

[6] พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)**, ลิขิตธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2555), หน้า 41.

[7] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 246.

ในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของทุกคนในสังคม เพื่อความเจริญ ไม่เกิดความเสื่อมในทุกกรณี ซึ่งการที่คนพื้นที่ได้มีการประชุมกันเนืองนิตย์นั้นถือเป็นการหาแนวทางร่วมกันและหากเกิดปัญหาใดที่เกิดขึ้นภายในชุมชนหรือพื้นที่ก็จะได้ช่วยกันวางแผนและหาข้อตกลงกันจนได้เป็นข้อสรุปกันโดยที่ผู้นำในส่วนต่าง ๆ ได้เป็นผู้นำในการนัดแนะหาข้อตกลงร่วมกัน

2) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำกิจที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่รวมกัน ไม่กินแหนงแคลงใจกัน จะทำงานอะไรก็สำเร็จได้ เช่นในการประชุมภายในชุมชนหรือตำบล ก็ต้องมีการอยู่พร้อมกันหากมีวาระที่สำคัญหรือขอความคิดเห็นก็จะได้หาทางออกร่วมกัน ก็สามารถแสดงความคิดเห็นต่อกันได้ เป็นการแสดงถึงลักษณะของประชาชนภายในชุมชนเมื่อมีการปรึกษาหารือกันก็ต้องอยู่อย่างพร้อมเพรียงกัน เพื่อทุกคนจะได้ยอมรับในสิ่งที่จะทำลงไปด้วยความเต็มใจและเกิดเป็นความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน

3) ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกล้มสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมืองจะสงบสุขได้ ทุกคนจะต้องบัญญัติและไม่ล้มเลิกระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชนและสังคมตามความพอใจของตนหรือของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง เพราะในการอยู่ร่วมกันของประชาชนในพื้นที่เรื่องของกฎระเบียบของชุมชนสังคมจำเป็นต้องมีความเข้มแข็งและมั่นคง เพราะกฎกติกาเหล่านี้จะเป็นตัวกลางและหลักในการยึดเหนี่ยวให้คนในพื้นที่ได้ปฏิบัติร่วมกันและในการอยู่ร่วมกันนั้นจะต้องไม่พยายามตั้งกฎกติกาขึ้นอยู่เป็นประจำหากมีความจำเป็นก็จะต้องมีการตกลงให้มีความถูกต้องและเห็นถึงความจำเป็นอย่างยิ่งในการทำให้ความสันติสุขภายในชุมชนอย่างแท้จริง

4) เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะในสังคมหรือชุมชนในพื้นที่ย่อมมีผู้ใหญ่หรือผู้ที่ประชาชนทั่วไปให้ความเคารพนับถือ ก็ควรที่จะต้องให้ความเคารพนับถือ ให้ความยำเกรง โดยที่ไม่คิดว่าท่านนั้นจะเป็นชาวพุทธหรือมุสลิม การแสดงความเคารพให้เกียรติกันในการอยู่ในสังคมนั้นเป็นสิ่งหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงความรักสามัคคีภายในชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งคือชุมชนในสังคมต่างแสดงถึงความเคารพนับถือต่อกันและไม่แบ่งแยกกันโดยที่คิดถึงความสำคัญของผู้ใหญ่โดยการให้ความเคารพอย่างสนิทใจ

5) ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี เพราะสตรีถือว่าเป็นเพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้เกียรติให้การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแกได้ ถ้าสังคมใด ๆ ผู้หญิงถูกรังแกหรือถูกทำร้ายมาก ๆ ความเสื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้นโดยนัยนี้ ชาวชุมชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรยกย่องเชิดชูสตรีไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด ควรปกป้องดูแลสวัสดิภาพของสตรีให้อยู่รอดปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ ท่าทีที่บุรุษมีต่อสตรีไม่เพียงแต่ไม่ทำร้ายหรือล่วงเกินสตรีเท่านั้น แต่ต้องยกย่องให้เกียรติ ส่งเสริมสตรีด้านต่าง ๆ ตลอดถึงปกป้องดูแลสตรีทุกวัยให้เกิดสวัสดิภาพในชีวิตให้ได้ การปฏิบัติต่อสตรีได้เช่นนี้ ไม่เพียงแต่จะทำให้สังคมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความงดงามทางสังคมเท่านั้น แต่ยังทำให้ชาวชุมชนปลอดจากคำตำหนิติเตียนจากสังคมอื่นอีกด้วย

6) สักการะเคารพเจดีย์ หมายถึงการให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน ประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ย่อมมียึดเหนี่ยวที่แตกต่างกันตามคติความเชื่อของตนเอง การที่ทุกคนได้ให้

ความเคารพแต่สิ่งศักสิทธิ์ต่อกันและกัน ไม่แสดงอาการที่เหยียดหยาม หรือแสดงอาการที่บ่งบอกถึงอาการที่ไม่ให้เกียรติกัน ย่อมเป็นสิ่งที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความเข้าใจที่ดีต่อกัน เพราะสิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ที่ประชาชนต้องมีการเรียนรู้และประพฤติให้เหมาะสมตามความเคารพที่ตนเองนับถือ และแสดงออกในทางที่ดีในการให้ความเคารพต่อสิ่งที่คนอื่นให้ความเคารพนับถือ

7) ให้การอารักขาคุ้มครอง อันชอบธรรมแก่นักบวชในศาสนา ทะนุบำรุงด้วยปัจจัย 4 เป็นต้น โดยนัยนี้หมายถึงการที่ชาวชุมชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ควรปกป้องดูแลนักบวชหรือผู้นำทางจิตวิญญาณทั้งในส่วนของศาสนาตนและศาสนาของคนอื่นให้อยู่รอดปลอดภัย ไม่เพียงแต่ไม่คิดเบียดเบียนทำร้ายเท่านั้น แต่ต้องส่งเสริมสนับสนุนด้วยปัจจัยพื้นฐานแห่งการดำรงชีพและดูแลด้านสวัสดิภาพต่าง ๆ อีกด้วย เพราะนักบวชหรือผู้นำทางจิตวิญญาณถือเป็นที่พึ่งทางใจของศาสนิก การคิดทำร้ายนักบวชหรือผู้เป็นตัวแทนทางศาสนาของกันและกัน ถือเป็นการทำร้าย ย่ำยีความรู้สึกของกันและกันอย่างรุนแรง

สรุปได้ว่า หลักอปริหานิยธรรม เป็นหลักธรรมที่นำมาสู่ความสามัคคี ความเจริญรุ่งเรืองภายในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้เกิดความมั่นคงในการอยู่ร่วมกันสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน พร้อมทั้งได้ประพฤติปฏิบัติตามกระบวนการของหลักอปริหานิยธรรม คือ การหมั่นประชุมกันเป็นประจำบ่อย ๆ เป็นการระดมมันสมอง รวมความสามารถที่ทุกคนมี นำมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่อง ส่งเสริมพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีความเจริญในด้านต่าง ๆ ความพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันปฏิบัติกิจของหมู่คณะ รับผิดชอบร่วมกัน ดำเนินไปอย่างพร้อมเพรียง และเมื่อถึงตอนทำงานก็ต้องทำงานของส่วนรวมให้ดี การปฏิบัติตามกฎข้อบังคับ โดยทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมจะต้องถือระเบียบข้อบังคับเพื่อปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน และเป็นเหตุส่งเสริมให้การปกครองการบริหารเกิดผลดี มีประสิทธิภาพ การให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ เชื่อฟังคำสอนของท่าน ความเป็นผู้ใหญ่กับความเป็นผู้น้อยเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกเพราะการปกครองการบริหารจำเป็นต้องมีผู้นำและผู้ตาม หน้าที่ปกครอง หน้าที่สั่งการ เป็นต้น เป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่หรือผู้นำจำต้องปฏิบัติ โดยไม่ลุแก่อำนาจของความอยาก ความเห็นแก่ตัว ถ้าใครปฏิบัติได้ดังนี้ย่อมทำให้สังคมมีระเบียบวินัยดีขึ้น สามารถที่จะดำรงรักษาสิ่งที่มีคุณค่าของสังคมไว้ได้ยั่งยืน

3. กระบวนการสร้างสันติสุขตามหลักสังคหวัตถุ 4 หมายถึงหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่นผูกไมตรีเอื้อเฟื้อเกื้อกูลหรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เป็นหลักธรรมที่ทำประชาชนที่อยู่อาศัยอยู่ร่วมกันภายในสังคมได้มีความรักมีความสัมพันธ์กันในทางที่ดีและเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการผูกไมตรีจิตที่ดีต่อกันกับผู้อื่น มีอยู่ 4 ประการได้แก่

1. ทาน คือการให้การเสียสละหรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่นไม่ตระหนี่ถี่เหนี่ยวไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียวคุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมบไม่เห็นแก่ตัวเราควรคำนึงอยู่เสมอว่าทรัพย์สิ่งของที่เราหามาได้มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืนเมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้ภายใต้สภาวะทางสังคมที่มีปัญหาในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ การที่ประชาชนที่อยู่ในสังคมได้มีน้ำจิตน้ำใจที่ดีต่อกัน ได้มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นและพร้อมที่จะให้การช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือทางด้านปัจจัยหรือทางด้านจิตใจ โดยที่มองข้ามความเป็น ชาวพุทธหรือมุสลิม แต่เป็นการมองที่เห็นทุกคนเป็นเพื่อนมนุษย์ที่เกิดร่วมโลกเดียวกัน เป็นประชาชนในพื้นที่ 3 ชายแดนภาคใต้ด้วยกันหรือมองเห็นว่าทุกคนต่างเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกันทั้งนั้น

2. ปิยวาจา คือการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานพูดด้วยความจริงใจไม่พูดหยาบคายก้าวร้าวพูดใช่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสมกับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าได้ทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่งเพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษย์สัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นวิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้นจะต้องพูดโดยยึดหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้เว้นจากการพูดเท็จเว้นจากการพูดส่อเสียดเว้นจากการพูดคำหยาบ ซึ่งในการที่จะทำให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีความเข้าใจกันที่ดีและมองเห็นถึงความรักความสามัคคีที่จะเกิดขึ้นได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่คนในพื้นที่จะต้องรู้จักในการพูดจา และการสื่อสารทางวาจาในทางที่จะก่อให้เกิดความรักความสามัคคีต่อกัน

3. อัตถจริยา คือการทำตนเองให้เป็นผู้ที่มีความดี มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อสังคมและผู้อื่น การที่ประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ทำหน้าที่ของตนเองให้ถูกต้องตามหลักกฎระเบียบของสังคม ถูกต้องตามหลักของศาสนาที่ตนเองได้นับถือ และการได้ทำหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ ปฏิบัติต่อหน้าที่ของตนเองอย่างไม่มีข้อผิดพลาด การทำให้ตนเป็นผู้ที่มีประโยชน์ต่อสังคมย่อมส่งผลให้สังคมที่ตนเองได้อยู่อาศัยได้รับผลคือความสุข เพราะการที่ตนเองได้ทำหน้าที่อันถูกต้องและเป็นประโยชน์ก็เป็นการสร้างความสันติสุขให้กับสังคม

4. สมานัตตา คือการเป็นผู้มีความสม่ำเสมอหรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเลรวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยมและไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย โดยที่ทุกคนภายในสังคมต้องยึดมั่นในความถูกต้องและยึดมั่นในความดี พร้อมที่จะทำความดีไม่มีความหวั่นไหวและเชื่อมั่นในการอยู่ร่วมกันและความสัมพันธ์ในทางที่ดี และพร้อมที่จะร่วมมือกันสร้างความเจริญและความสุขให้กับสังคมที่ตนเองอยู่อาศัยอย่างมั่นคง

สรุปได้ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือสังคหวัตถุ 4 นี้ เป็นเครื่องสงเคราะห์และยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกัน 4 ประการ เป็นหลักธรรมที่จะผสานกายผสานใจให้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้มีความรักความอาทรต่อกันทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นภาพของความรักที่ข้ามพ้นความเป็นไทยพุทธไทยมุสลิม แต่ต่างคนต่างมองกันเป็นประชาชนที่อยู่ร่วมกันในสังคม เป็นเพื่อนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนและได้ประพฤติปฏิบัติตนให้ได้ดำเนินตามหลักของสังคหวัตถุทั้ง 4 ซึ่งเป็นหลักที่ประชาชนในพื้นที่ได้รู้จักการแบ่งปันวัตถุสิ่งของหรือการแบ่งบันกำลังใจช่วยเหลือกันในคราวที่ประชาชนในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใดได้รับความเดือดร้อนจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ต่างออกมาช่วยเหลือกันทั้งทางด้านร่างกายให้สิ่งของปัจจัยเงินทองตามที่ตนเองสามารถช่วยเหลือได้ และพร้อมทั้งให้กำลังใจด้วยการพูดคุย รู้จักการสื่อสารกันด้วยถ้อยคำที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง เป็นคำที่สร้างกำลังใจให้กันและกัน ไม่มีการพูดคุยในทำนองการดูแคลนต่อกันและกัน รู้จักการพูดที่เป็นการประสานความรักความสามัคคีอันจะนำประโยชน์มาทั้งแก่ตนเองและประชาชนในพื้นที่ พร้อมทั้งรู้จักนำเอาความสามารถของตนเองมาสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคม โดยมุ่งสันติสุขแบบยั่งยืนด้วยมือของตนเอง ทำตนเองให้มีคุณค่าแก่สังคม ไม่ทำตนเองให้เป็นภัยแก่ตนเองและสังคมที่ตนเองได้อยู่อาศัย กลับเป็นการทำตนเองให้สร้างสิ่งดี ๆ แก่สังคมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สังคหวัตถุธรรมจึงเป็นกระบวนการที่ความสัมพันธ์ที่ดีให้คงอยู่และสามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ได้

4. กระบวนการสร้างสันติสุขตามหลักพรหมวิหาร 4 พรหมวิหารธรรม คือ ธรรมสำหรับประชาชนที่อยู่ร่วมกันในภายในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ควรได้นำมาเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกัน เพราะหลักธรรมนี้เป็นหลักธรรมที่ส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันในลักษณะที่มองทุกคนเป็นเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติใดภาษาใดนับถือศาสนาอะไร แต่มองว่าในพื้นที่ทุกคนต่างได้รับผลกระทบที่ไม่แตกต่างกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนในพื้นที่จะต้องประกอบด้วยหลักธรรมคือ

1. เมตตา คือความรักความปรารถนาดีปราศจากความพยาบาทมุ่งร้ายคิดทำประโยชน์ต่อเพื่อนประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชนเดียวกันความปรารถนาที่ดีต่อภายในชุมชม ไม่สร้างความแตกแยกกันว่าเป็นคนศาสนาใดหรือมีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตน แต่ทุคนต่างตั้งความปรารถนาที่จะให้ทุกคนมีความสุขประสพแต่ความสุขอย่าได้มีปัญหาใดเกิดขึ้น มีไมตรีจิตที่ดีพร้อมช่วยเหลือกันอย่างเต็มทีและพร้อมที่จะเป็นกำลังใจแก่กัน เมื่อผู้ใดได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ ก็พร้อมที่จะไปช่วยเหลือให้กำลังแก่กันและช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่

2. กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดจะช่วยเหลือเพื่อนที่อยู่ร่วมกันภายในชุมชนทุกคน ให้มีความรอดพ้นทุกข์ อย่างได้มีเหตุการณ์ที่ไม่ประสงค์เกิดขึ้นกับคนใดคนหนึ่ง และพร้อมทั้งมีจิตที่มีความมุ่งหวังพร้อมที่จะช่วยเหลือแก่กันและกัน พร้อมที่จะช่วยเหลือเพื่อนที่อยู่ร่วมกันหากประสบกับความเดือนร้อนก็พร้อมที่จะออกไปช่วยเหลือเพื่อที่จะเป็นการบรรเทาความทุกข์ที่เกิดขึ้นโดยที่ทุกคนต้องมองผ่านความว่าไม่ใช่พวกเราและไม่ใช่ญาติของเรา แต่มองผู้ที่ประสบกับปัญหาเหล่านั้นเปรียบเสมือนญาติของตนและคนในศาสนาของตนเองแล้วมุ่งไปช่วยให้คนเหล่านั้นพ้นจากความทุกข์

3. มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่ เสมอต่อสัตว์ทั้งหลาย ผู้ดำรงในปกติสุขพลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงดงามยิ่งขึ้นไปทุกที่อยู่ร่วมกันต้องแสดงความพลอยยินดีมีกิริยาที่พลอยยินดีภาวะที่พลอยยินดีในเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันทั้งหลายโดยปราศจากความริษยาเมื่อประชาชนไม่ว่าจะเชื้อชาติใดภาษาใดได้ประสบความสุขความเจริญในชีวิต มีความประสพกับความสำเร็จในชีวิต ทุกคนต่างก็พลอยยินดีซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ต้องทำให้เกิดมีในทุกคนและไม่เจือด้วยริษยาเมื่อเห็นคนอื่นได้สมบัติและแม้ในสมบัติที่ตนได้ การเจริญมุทิตาจึงต้องปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์

4. อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรมรวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจ ดังนั้น ประชาชนที่อยู่อาศัยร่วมกันต้องรู้จักวางตนโดยประกอบด้วยอุเบกขาธรรมให้ดี เพราะหากมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ถ้าแสดงอาการอย่างใดอย่างหนึ่งไปตามอารมณ์ที่เกิดขึ้น อาจจะเป็นปัญหาที่ใหญ่และบานปลายต่อไปได้ โดยเฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เรื่องของความรู้สึกเป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นได้ง่าย จึงจำเป็นที่ทุกคนต้องรู้จักวางตนให้เหมาะสมและไม่ลุแก่อำนาจของความรู้สึกที่เกิดขึ้น

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมอันเหมาะสมของประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในการอยู่ร่วมกัน เพราะเป็นธรรมสามารถสะท้อนให้เห็นถึงภาพของคนความรักความห่วงใย

ความปรารถนาที่ดีต่อกันของประชาชนในพื้นที่ การนำหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มาใช้เป็นแนวทางเพื่อประยุกต์ใช้ให้เกิดสันติสุขพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นนับเป็นความจำเป็นในการสร้าสันติสุขให้เกิดขึ้นภายในพื้นที่ได้ เพราะหากคนในพื้นที่ได้แสดงออกถึงความมีเมตตาความปรารถนาดีต่อกันและกัน ไม่มองผู้อื่นเป็นคู่พยาบาท ต่างมองกันด้วยความรักความเข้าใจและพร้อมที่จะช่วยเหลือกันตามที่ตนเองสามารถที่ทำได้ ประกอบกับการมีความปรารถนาให้ประชาชนในพื้นที่ไม่ว่าเชื้อชาติ ศาสนาใดก็ตาม ให้เป็นผู้มีความรักและความปรารถนาให้จงประสพแต่ความสุข ทั้งทางด้านร่างกาย มีการเป็นอยู่ที่ดี มีความปลอดภัยในยามไปไหนมาไหน และใช้ชีวิตอย่างปกติสุข ทางด้านจิตใจ มีความสุขไม่มีความหวาดระแวงต่อกัน มีความเชื่อใจต่อกันและกัน พร้อมร่วมกันสร้างความสุขพร้อมทั้งที่จะแสดงความยินดีกับผู้ที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันเมื่อได้รับสิ่งที่ดีเข้ามาในชีวิต โดยไม่คิดริษยาหรือแสดงอาการอันเป็นในทางอิจฉา หากมีเหตุการณ์อย่างใดเกิดขึ้นก็ไม่ใช้อารมณ์ความรู้สึกมาเป็นตัวตัดสินเหตุการณ์ต่าง ๆ แต่กลับรู้จักการวางใจเป็นกลางไม่เข้าข้างผู้ใดผู้หนึ่ง ไม่ว่าจะคนไทยพุทธหรือไทยมุสลิมที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน พร้อมให้ความถูกต้องหรือกฎระเบียบของทางบ้านเมืองเป็นตัวตัดสิน หลักพรหมวิหารธรรมจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถสร้างความสุขให้เกิดภายในพื้นที่ได้

บทสรุป

กระบวนการสร้างสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ต้องรีบเร่งกระทำให้เกิดขึ้นเพราะกระบวนการสร้างความสันพันธ์ที่ดีให้กับคนในพื้นที่ได้เข้าใจและได้เรียนรู้ร่วมกัน พร้อมที่จะสร้างสันติสุขร่วมกันโดยที่ประชาชนในพื้นที่ต้องเข้มแข็งในความรักสามัคคี และไม่เอาเรื่องของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมาเป็นตัวสร้างความแตกแยกหรือมาทำลายความสัมพันธ์ที่ดีของประชาชนที่เคยอยู่อาศัยกันอย่างปกติสุข เพราะหากประชาชนยึดเอาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นที่ตั้ง อาจจะเป็นการทำลายความสามัคคีของประชาชนด้วยกันเอง ความเข้าใจกันความรักกัน ความสามัคคี จะเป็นภาพสะท้อนถึงความสันติสุขภายในพื้นที่ได้ หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาดังที่กล่าวมาไม่ว่า จะเป็นหลักสาราณียธรรม 6 ประการ อปริหาณิยธรรม 7 ประการ สังคหวัตถุ 4 ประการ และหลักพรหมวิหาร 4 ประการ จะเป็นกระบวนการแห่งการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยที่จะเป็นหลักให้ประชาชนในพื้นที่ได้นำไปเป็นแนวทางแห่งการอยู่ร่วมกันภายในพื้นที่ ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ย่อมส่งผลในทางที่ดีเพื่อให้ประชาชนพื้นที่ได้เป็นหลักในการร่วมกันสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้น ซึ่งหากประชาชนในพื้นที่ได้ร่วมกันนำหลักธรรมเหล่านี้มาเป็นตัวประสานความสัมพันธ์ที่ดี โดยการกระทำของประชาชนโดยความพร้อมเพรียงกันจะเป็นความเข้มแข็งและสันติสุขให้เกิดขึ้นโดยที่คนในพื้นที่ได้ช่วยดูแลซึ่งกันและกัน โดยที่ไม่มุ่งหวังที่จะช่วยเหลือจากทางราชการเป็นหลักแต่เอาประชาชนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนสังคมที่ตนเองอยู่อาศัยเป็นผู้ที่มีบทบาทในการสร้างสันติสุขแก่ชุมชนโดยผ่านกระบวนการใช้หลักธรรมอันจะนำมาซึ่งความสุขของคนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อนึ่ง หากพิจารณาถึงที่มาของตัวหลักธรรมที่นำมาเป็นเครื่องมือสร้างสันติสุขข้างต้น แม้จะได้ชื่อว่าเป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนา แต่หากพิจารณาถึงตัวสาระอย่างแท้จริงก็จะเห็นได้ว่าเป็นหลักปฏิบัติที่เป็นสากลที่ทุกศาสนิกก็สามารถปฏิบัติได้ อันหมายความว่าผู้เป็นอิสลามิกชนก็สามารถปฏิบัติได้โดยไม่ต้องมีความกังวลว่าจะขัดแย้งกับหลักการทางศาสนาของตน

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ลิขิตธรรม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2555.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร. **วาทะธรรมว่าด้วยสันติภาพ พุทธทาส ภิกขุ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ออฟเซ็ทครีเอชั่น จำกัด, 2549.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2546.

ศรีเรือน แก้วกังวาล,ดร. **ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2539.

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุค Thailand 4.0
A human Resource Management in Thailand 4.0 Era

พระมหากิตติ กิตฺติเมธี (สอนเสนา)
พระรณชัย กิตฺติภทฺโท
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้ทันสมัยต้องมีการปรับเปลี่ยน ความก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุค Thailand 4.0 ต้องใช้แนวคิดที่แตกต่างไปจากเดิม สามารถดำเนินการผ่านสมาร์ตโฟนได้มากขึ้นเรื่อย ๆ องค์กรจึงต้องเตรียมพร้อมปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานตามวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปสังคม Social Network ต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ตามกระแสสังคมสู้ความรวดเร็วทำให้การแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนความรู้ การแบ่งปันไอเดีย สามารถทำได้ง่าย ทำได้ทุกเวลา และทำได้อย่างอิสระมากขึ้น นำความก้าวหน้าโลก Social มาประยุกต์สร้างสรรค์ใช้ในการพัฒนาและทรัพยากรมนุษย์โดยไม่ต้องใช้ทรัพยากรบุกคลลที่มีจำนวนมากจากเดิมก็สามารถสร้างความมีประสิทธิภาพ และสร้างวัฒนธรรมของการมีส่วนร่วมของบุคลากรในองค์กรให้เป็นรูปธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ความสำคัญ : การบริหารทรัพยากรมนุษย์, Thailand 4.0

Abstract

In Thailand 4.0 Era, a human resource management needs to be adjusted to be up-to-date and have been working on progress continuously. For these reasons, we have to use the working concepts which differentiate from the past such as working through a smart phone that we can easily and freely exchange the ideas, knowledge and opinion all the time. Therefore, this article suggested effectively using the social media for developing the human resource management and helping us to create a working participation culture in our organization.

Keywords: A human Resource Management, Thailand 4.0

บทนำ

ทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยที่มีค่ายิ่งของสังคม หรือประเทศชาติ ประเทศใดที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพสูง และสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์แล้ว ประเทศนั้นก็จะเจริญก้าวหน้ามีความมั่งคั่งและมั่นคง ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง และทางสังคม แต่ถ้าหากประเทศใดขาดทรัพยากรมนุษย์ ที่มีคุณภาพ หรือไม่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติได้ ประเทศก็พัฒนาไปได้ยาก

ความเจริญหรือความล้าหลังของประเทศ จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยทรัพยากรมนุษย์เป็นสำคัญ เพราะทรัพยากรมนุษย์ เป็นปัจจัยหลักที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาปัจจัยประกอบอื่นที่ก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และปัจจัยอื่นๆ ก็มาจากทรัพยากรมนุษย์ทั้งสิ้น ประเทศต่างๆจึงมุ่งหวังที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ และมีระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์มีหลักการ รูปแบบและวิธีการบริหารที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการพัฒนาทางวิชาการ ระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์

ปัจจุบัน ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ Thailand 4.0 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นหนึ่งในกลยุทธ์สำคัญที่จะขับเคลื่อนประเทศสู่จุดหมายสถานการณ์ตลาดแรงงานในไทยคืออีกหนึ่งความท้าทายของภาคธุรกิจ ซึ่งภายใต้การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล หลายประเทศได้ทำการวิจัยและพัฒนาคนร่วมกับเทคโนโลยี แต่ก็ยังเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนแรงงานในสายงานที่กำลังเป็นที่ต้องการ

ดังนั้น ภายในไม่เกิน 5 ปีข้างหน้า รัฐบาลได้ตั้งเป้าหมายในการนำพาประเทศเข้าสู่โมเดล “ประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0)” ที่มุ่งปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” แน่นอนว่า เมื่อบริบททางเศรษฐกิจเกิดการเปลี่ยนแปลง การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของภาคธุรกิจต่างๆ ควรต้องมีการปรับตัวตามเช่นกัน เพื่อให้องค์กรสามารถเติบโตในบริบทใหม่ได้อย่างเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ

ความหมายการบริหารทรัพยากรมนุษย์

การบริการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management = HRM) มีคำที่ใช้ใกล้เคียงกันอยู่หลายคำ เช่น การจัดการทรัพยากรคน การจัดการงานบุคคล การจัดการกำลังคน และการบริหารงานบุคคล คำที่จะพบในตำราภาษาไทยมากคือ คำว่า การบริหารงานบุคคล แต่ในปัจจุบันนิยมใช้คำว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุผลที่ว่า มนุษย์ถือเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่ง และเป็นทรัพยากรที่สามารถปฏิบัติงานจนก่อให้เกิดผลงานสร้างสรรค์ต่อสังคมได้มากมายถ้าหากรู้จักมาใช้ให้เกิดประโยชน์หรือเรียกว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ได้ถูกต้องในการทำความเข้าใจความหมายของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ การบริหารและทรัพยากรมนุษย์ นักทฤษฎีบริหารในยุคแรก ได้กล่าวถึงความหมายของการบริหารว่า “เป็นศิลปวิทยาในการสร้างความสำเร็จของงานโดยให้บุคคลอื่นทำ ” นั่นก็คือผู้บริหารจะต้องใช้ความสามารถหรือศิลปะในการจัดการให้บุคลากรได้ปฏิบัติงานจนบรรลุเป้าหมายขององค์กร

มิลโกวิชและโบดริว (Milkovich and Boudreau) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ เป็นขั้นตอนการตัดสินใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนทำงาน ที่มีต่อประสิทธิภาพของคนงานและองค์กร[1]

[1] Milkovich, George T, and Jand John W, Boudreau, **“Human Resource Development”,** 6th Ed, Homewood, (Illinois : Richard D, Irwin, Inc, 1991), p.3.

ฟิชเชอร์ และคณะ (Fisher, Schoenfedt and Other) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เห็นว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทางการบริหารทั้งมวล และการปฏิบัติที่มีผลหรือมีอิทธิพลต่อบุคคล หรือทรัพยากรที่มนุษย์ปฏิบัติเพื่อองค์กร[2]

มอนดี้โน และพรีเม็กซ์ (Mondy, Noe & Premeux) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร[3]

จิระ หงส์ลดารมภ์ ได้ให้ความหมายของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ว่า เป็นการบริหารและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมนุษย์เหล่านั้นให้ได้ประโยชน์สูงสุด[4]

สุนันทา เลาหนันท์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ หมายถึงกระบวนการตัดสินใจ และการปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลากรทุกระดับในหน่วยงาน เพื่อให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีประสิทธิภาพสูงสุดที่จะส่งผลสำเร็จต่อเป้าหมายขององค์กร กระบวนการที่เกี่ยวข้องได้แก่ การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ การวิเคราะห์งาน การสรรหา การคัดเลือก การฝึกอบรม และการพัฒนา การประเมินผลการปฏิบัติงาน การจ่ายค่าตอบแทน สวัสดิการ และผลประโยชน์เกื้อกูล สุขภาพและความปลอดภัย พนักงานและแรงงานสัมพันธ์ การพัฒนาองค์กร ตลอดจนการวิจัยงานทรัพยากรมนุษย์[5]

พะยอม วงศ์สารศรี ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินการสรรหา คัดเลือก และบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมได้ปฏิบัติงานในองค์กร พร้อมทั้งสนใจในการพัฒนาธำรงรักษาให้สมาชิกที่ปฏิบัติงานในองค์กรเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีในการทำงาน และยังรวมไปถึงการแสวงหาวิธีการ ที่ทำให้สมาชิกในองค์กรที่ต้องพ้นจากการทำงานด้วยเหตุผลทุพพลภาพ การเกษียณอายุหรือเหตุอื่นใดในงาน ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข[6]

เชาว์ โรจนแสง ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นคำที่ใช้ในการบอกถึงกิจกรรม ทั้งหมายที่เกี่ยวข้องกับการดึงดูด (Attracting) การพัฒนา (Developing) และการธำรงรักษา (Maintaining) ผู้มีความรู้ความสามารถเป็นกำลังสำคัญขององค์กรความเกี่ยวข้องดังกล่าวไม่เพียงแต่การจัดทรัพยากรมนุษย์หรือบุคคลผู้ที่มีความรู้ความสามรถในตำแหน่งเท่านั้น ยังรวมถึงผลงานที่คาดว่าจะได้รับในอนาคตอีกด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะใช้ทรัพยากรมนุษย์ให้เหมาะสมกับงานตามวัตถุประสงค์และความต้องการของ

---

[2] Fisher and Others, **Human Resource Management,** 2nd Ed, (Toronto : Hughson Mifflin Company, 1993), p.5.

[3] Mondy, R. w., Noe, R.M., & Premeaux, S.R., **"Human resource management",** 7th Ed. (Upper Saddle River, NJ. : Schuster, 1999), p.4.

[4] จิระ หงส์ลดารมภ์, **"เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หน่วยที่ 1-6",** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2535), หน้า 35.

[5] สุนันทา เลาหนันท์, **"การบริหารทรัพยากรมนุษย์",** (กรุงเทพมหานคร: ธนการพิมพ์, 2542) หน้า 5.

[6] พะยอม วงศ์สารศรี, **การบริหารทรัพยากรมนุษย์,** (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2544), หน้า 8.

องค์กร เพื่อให้บุคคลในองค์การปฏิบัติงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์การ อย่างมีประสิทธิภาพด้วยความพึงพอใจและมีความสุขกับการปฏิบัติงาน[7]

การวิเคราะห์รูปแบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์สมัยใหม่

บทบาทหน้าที่ของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้องค์กรมีการใช้ทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด บรรลุเป้าหมายขององค์กร ดังนั้น สมาคมการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (The Society Hyman Resource Management : SHRM)[8] การวางแผน การสรรหา และการคัดเลือกทรัพยากรมนุษย์ (Human resource planning, recruitment and selection) จึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์การวิเคราะห์เพื่อสร้างความต้องการเฉพาะของงานแต่ละงาน อีกพร้อมการคาดการณ์ความต้องการทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร เพื่อการพัฒนาและจัดทำแผนปฏิบัติการตามความต้องการที่กำหนดไว้ โดยการสรรหาทรัพยากรมนุษย์ ตามความต้องการขององค์กร มีการกระจายความมั่งคั่ง และการเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งในบทบาทของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ ที่ได้กำหนดไว้ อีกไม่นานประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัวนักบริหารสมัยใหม่ต้องมีการวางแผนล่างหน้าและกระจ่ายความเสี่ยงของการขาดทรัพยากรบุคคลที่มีประสบการณ์ทำงาน ความรู้ความสามารถ แน่นอนว่าปรากฏการณ์เพราะองค์ความรู้สมัยใหม่ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา เพราะองค์ความรู้เดิมย่อมหมดไป และการที่ผู้ที่มีความรู้ก็ถือว่ายังเป็นคลังปัญญาแต่การได้องค์ความรู้ใหม่นั้นย่อมก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างถาวร ในการสูญเสียบุคลากร โดยเฉพาะบุคลากร Gen BB อาจเป็นเรื่องปกติที่ถึงต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการวิเคราะห์งาน ส่งผลให้องค์กรไม่ต้องสูญเสียองค์ความรู้ ประสบการณ์ เทคนิค เคล็ดลับต่างๆ

หลักแนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์สมัยใหม่

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามที่กล่าวมาแล้วว่า องค์กรประกอบด้วยบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารฝ่ายหนึ่ง และบุคลากรที่ปฏิบัติงาน หรือพนักงานอีกฝ่ายหนึ่ง ความเจริญก้าวหน้าขององค์กรจะมีมากน้อยเพียงใด จะขึ้นอยู่กับบุคลากรทั้งกลุ่มดังกล่าว ผู้บริหารจะต้องทำหน้าที่บริหารให้ความช่วยเหลือคำปรึกษาแนะนำแก่พนักงาน จัดระบบงานและลักษณะงานให้เหมาะสมกับบุคคลและค่าตอบแทน กำหนดแนวปฏิบัติงานให้เข้าใจตรงกัน เสริมสร้างกำลังใจในการทำงาน ร่วมมือร่วมใจกันในทางสร้างสรรค์ระหว่างผู้บริหารด้วยกันระหว่างผู้บริหารกับพนักงาน เพราะทรัพยากรบุคคลถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีค่าที่สุดก็ว่าได้ ถือว่าเป็นส่วนสำคัญในระดับการปฏิบัติงานขององค์กร จะมีพนักงานหลายระดับ ตามลักษณะขององค์กรและงานที่รับผิดชอบ ผู้บริหารจะต้องจัดระบบสรรหาบุคลากรมาปฏิบัติงานตามความสามารถ จัดระบบตำแหน่ง การจ่ายค่าตอบแทน เป็นต้น

---

[7] เชาว์ โรจนแสง, แนวคิดของการจัดกาทรัพยากรมนุษย์, **“ในเอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการทรัพย์ยากรมนุษย์ หน่วยที่ 1.”** ,พิมพ์ครั้งที่ 2, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2544), หน้า 8-16.

[8] Byars, L.L., & Rue, L.W. , **“Human resource management”,** 5 th Ed., (New York: McGrew-Hill, 1997), p5.

สิ่งเหล่านี้จะเป็นการวางระบบพื้นฐานขององค์กร ยิ่งองค์กรที่มีขนาดใหญ่ พนักงานจะมีมาก การจัดระบบพนักงานก็ยิ่งมีความสำคัญยิ่งขึ้น องค์กรจึงจะต้องมีระบบการจัดการ หรือระบบการบริหารที่ดี มิฉะนั้น จะเกิดความสับสนจะทำให้องค์กรก้าวหน้าได้ยาก เพราะฉะนั้นผู้บริหารและพนักงานจะต้องทำงานร่วมกัน ทั้งสองฝ่ายไม่ใช่ให้ผู้บริหารสั่งงานแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้นและต่างมีความสัมพันธ์กัน ผู้บริหารจะต้องสนับสนุนการทำงานของพนักงาน เป็นตัวแทนที่กล้าหาญออกรับหน้าในสิ่งที่ลูกน้องทำผิดแต่ให้ลูกน้องได้รู้จักประสบการณ์ เป็นกลางที่จะเชื่อมโยงประสานงานระหว่างเจ้าของกิจการและพนักงาน คอยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งข้อขัดแย้งระหว่างพนักงานด้วยกัน สำหรับพนักงานก็ต้องเคารพในบทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร ให้เกียรติและร่วมมือกับผู้บริหารในการทำงานทั้งงานในหน้าที่ที่รับผิดชอบ และงานสังคมที่เกี่ยวข้อง

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารงาน องค์การใดมีระบบการบริหารที่ดี มีประสิทธิภาพ เกิดผลสำเร็จของงานตามเป้าหมาย องค์กรจะเจริญก้าวหน้า นักบริหารจึงให้ความสำคัญในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้บุคลากรทุกคนในองค์กรได้ทำงานอย่างเต็มความสามารถ มีความสุขและมีความก้าวหน้าในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของเอกชนหรือองค์กรของรัฐบาล

ความสำคัญของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ Thailand 4.0

ทรัพยากรมนุษย์ ในองค์กรได้พัฒนาตนเอง นำศักยภาพที่มีออกมาใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ มีความสุขจากการทำงาน มีความก้าวหน้าในการทำงาน พัฒนาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีความสำเร็จจากการทำงาน รักงาน รักองค์กรจะทำให้งานขององค์กรในภาพรวมเกิดความมั่นคงและบรรลุเป้าหมาย ทรัพยากรมนุษย์ เมื่อระบบการบริหารองค์กรเป็นไปได้ด้วยดี ทรัพยากรบุคคลเกิดก้าวหน้า ปราบความสำเร็จ องค์กรย่อมเจริญก้าวหน้ามีความมั่นคง สามารถขยายงานให้กว้างขวางออกไป การพัฒนาระบบสังคมและประเทศชาติ ให้สังคมประกอบด้วยองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เมื่อองค์กรมั่นคงก้าวหน้าก็ส่งผลกระทบต่อสังคมให้ก้าวหน้าตามไปด้วย เพราะบุคคลในสังคมมีอาชีพ มีรายได้ จะช่วยพัฒนาระบบสังคมพื้นฐาน คือครอบครัวให้มั่นคง และขยายไปสู่ระบบสังคมชุมชนที่กว้างออกไป จนเน้นความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ ซึ่งหมายถึงว่า ความเจริญมั่งคั่งของประเทศชาติ เกิดจากบุคคลในชาติมีคุณภาพ ที่จะต้องอาศัยระบบการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากความสามารถส่วนบุคคล ในระบบครอบครัว ระบบการทำงานในองค์กร ที่เกี่ยวพันกับระบบการบริหารที่ดีของผู้ที่รับผิดชอบระดับต่างๆ สังคมของการมีส่วนร่วม ในอนาคตสังคมจะต้องการการมีส่วนร่วมมากขึ้นเรื่อยๆ ผู้ซื้อสามารถมีส่วนในการออกแบบแลกเปลี่ยนไอเดีย สินค้านั้นจะขายดี นัก HR จึงต้องพร้อมที่จะสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นภายในองค์กรและสร้างโอกาสให้พนักงาน รวมถึงลูกค้าที่ซื้อสินค้าและบริการขององค์กร สามารถมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยน แบ่งปันความรู้และความคิดสร้างสรรค์กันได้ตลอดเวลา โดยการเรียนรู้ผ่าน Social จะกลายเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก

แนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างถาวรเข้าสู่ยุค “Thailand 4.0”

นอกจากการที่ประเทศไทยต้องปรับตัวให้ทันกระแสโลกด้วยการเตรียมก้าวเข้าสู่ยุค Thailand 4.0 ที่ธุรกิจจะต้องแข่งขันกันด้วยความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม ขณะเดียวกันยังมีอีกหลายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเปลี่ยนผ่านสู่ยุค 4.0 อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยง ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่นัก HR จะต้องมองการณ์ไกล คาดการณ์ถึงสิ่งที่ไม่คาดฝัน (Expect the Unexpected) ไว้ล่วงหน้า และเตรียมหาหนทางรับมือที่เหมาะสมกับองค์กรของตน โดย 10 แนวโน้มสำคัญที่กำลังจะเกิดขึ้น[9]

ประเทศไทยกำลังจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) อีกไม่นานประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว ในการสูญเสียบุคลากร โดยเฉพาะบุคลากร Gen BB ที่ถึงเวลาเกษียณอายุ และส่งผลให้องค์กรต้องสูญเสียองค์ความรู้ ประสบการณ์ เทคนิค เคล็ดลับต่างๆ ที่สั่งสมในตัวบุคลากรเหล่านั้นไปด้วย ดังนั้นสิ่งที่นัก HR ควรต้องเริ่มเคลื่อนไหวแล้วในตอนนี้ คือการหาหนทางให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้จากพนักงานรุ่นเก่าไปสู่พนักงานรุ่นใหม่ แต่เราสามารถนำความก้าวหน้าโลก Social มาประยุกต์สร้างสรรค์ใช้ในการพัฒนาและทรัพยากรมนุษย์โดยไม่ต้องใช้ทรัพยากรบุกคลที่มีจำนวนมากจากเดิมก็สามารถสร้างความมีประสิทธิภาพ และสร้างวัฒนธรรมของการมีส่วนร่วมของบุคลากรในองค์กรให้เป็นรูปธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจะกลายเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ในองค์กร สิ่งที่นัก HR ควรรีบตอบตัวเองให้ได้ก็คือ “จะปรับองค์กรอย่างไรให้เหมาะสมกับคนยุคใหม่” ไม่ใช่คาดหวังให้คนรุ่นใหม่เป็นฝ่ายปรับตัวเข้าหาองค์กรเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้นัก HR จะต้องมีความเข้าใจในตัวพนักงานและมีความยืดหยุ่นสูงขึ้นด้วย เพราะการใช้วิธีการดูแล/ฝึกอบรมแบบ One Size fits all อาจไม่ได้ผลกับคนรุ่นใหม่อีกต่อไป เพราะอีกประการคือ รูปแบบเศรษฐกิจจะเปลี่ยนจากอุตสาหกรรมที่เน้นการผลิตปริมาณมากและใช้แรงงานราคาถูก ไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมที่พึ่งพาความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ฉะนั้นนัก HR จึงมีหน้าที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพคนให้สูงขึ้น และหาแนวทางสร้างคนให้เป็น “นักคิด” ที่สามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับยุคโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจใหญ่โตมาก อาจสร้างผลกระทบต่อองค์กรมากมายได้ นัก HR จึงต้องรู้ปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลกและพร้อมรับทุกการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างในอนาคต จะถูกเชื่อมโยงอยู่ในโลกอินเตอร์เน็ต ปรับตัวสู่ Thailand Digital Economy ภายในปี 2020 ดังนั้นในอนาคต นัก HR จึงต้องมีแผนแล้วว่า จะขับเคลื่อนคนให้พร้อมกับโลกยุคดิจิทัล และจะบริหารจัดการดิจิทัลคอนเทนต์ในองค์กรให้เกิดประโยชน์ เช่น นโยบาย National e-Payment หรือพร้อมเพย์ (Promtpay) ของรัฐบาล ต่อไปนับจากนี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการทำธุรกรรมหรือการทำงานอื่นๆ จะสามารถดำเนินการผ่าน Mobile Technology เช่น สมาร์ตโฟน หรืออุปกรณ์อื่นๆ ได้มากขึ้นเรื่อยๆ นัก HR จึงต้องเตรียมเปลี่ยนวิธีการทำงานของตัวเอง ทั้งในเรื่องของการบริหารจัดการ การฝึกอบรมพนักงาน ฯลฯ ซึ่งอีกไม่นานทั้งหมดอาจต้องกระทำผ่าน Mobile Technology เช่นเดียวกัน

[9] บทความกองบรรณาธิการ, “**วารสาร HR Society Magazine ฉบับเดือนสิงหาคม 2559**”, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.jobdst.com/index.php?option=com_content&view=article&id=456: hr-4-0-trends-and-move-thailand-4-[10 สิงหาคม 2561].

วัฒนธรรมการเชื่อมโยงกัน (A Culture of Connectivity) ของคนในอนาคตจะเป็นการติดต่อที่ทำได้ตลอด ทุกที่ทุกเวลา เป็นปรากฏการณ์ที่เรียกว่า The Hyperconnected และเปลี่ยนจากแนวคิด Work-Life Balance ไปสู่คำว่า “Weisure Time” ที่ขอบเขตระหว่างโลกส่วนตัวและโลกของงานไม่มีเส้นแบ่งชัดเจนอีกต่อไป คนทำงานอาจใช้สื่อโซเชียลส่วนตัวในเวลาทำงานและติดต่อเรื่องงานผ่านโปรแกรมแชท ในอนาคตสังคมจะต้องการการมีส่วนร่วมมากขึ้นเรื่อยๆ ผู้ซื้อสามารถมีส่วนในการออกแบบ แลกเปลี่ยนไอเดีย สินค้านั้นจะขายดี นัก HR จึงต้องพร้อมที่จะสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นภายในองค์กร และสร้างโอกาสให้พนักงาน รวมถึงลูกค้าที่ซื้อสินค้าและบริการขององค์กร สามารถมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยน แบ่งปันความรู้และความคิดสร้างสรรค์กันได้ตลอดเวลา โดยการเรียนรู้ผ่าน Social จะกลายเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก

ดังนั้นองค์กรในอนาคตต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น ทั่วโลกจะไม่สามารถดำเนินธุรกิจโดยสนใจผลกำไรเพียงอย่างเดียว แต่มีแนวโน้มต้องปรับตัวไปสู่องค์กรที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน โลกยุคใหม่กำลังขับเคลื่อนจาก CSR (Corporate Social Responsibility) ไปเป็น CSV (Creating Shared Value) ที่ปลูกฝังจิตสำนึกค่านิยมในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม ชีวิต สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติ ผนวกรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการทำธุรกิจตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ทุนนิยมในโลกอนาคตจะต้องปรับตัวไปสู่ “ทุนนิยมที่มีจิตสำนึก” ซึ่ง HR ต้องมีส่วนร่วมอย่างมากในการนำพาคนและองค์กรไปสู่จุดนั้นให้ได้

บทสรุป

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ยุค Thailand 4.0 เป็นหนึ่งในกลยุทธ์สำคัญที่จะขับเคลื่อนประเทศสู่จุดหมายสถานการณ์ตลาดแรงงาน จะต้องมองการณ์ไกลคาดการณ์ถึงสิ่งที่ไม่คาดฝันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาเศรษฐกิจและการดำเนินธุรกิจในยุค 4.0 จะเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบที่เน้นการผลิตปริมาณมากและแรงงานราคาถูก ไปสู่ธุรกิจที่ต้องผสมผสานความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม และเทคโนโลยี เป็นจุดเด่นที่ดึงดูดผู้บริโภค บุคลากรที่จะเติบโตในองค์กรได้อย่างโดดเด่น จะต้องเป็นนักคิดนักปฏิบัติที่สามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ๆ ในการทำงานได้อยู่เสมอ ก็ได้เวลาเกษียณอายุ ส่งผลให้องค์กรต้องสูญเสียองค์ความรู้ เทคนิค ประสบการณ์ และชั่วโมงบินที่สั่งสมในตัวบุคลากรเหล่านั้นตามไปด้วย องค์กรจึงต้องแสวงหาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้จากพนักงานรุ่นเก่าไปสู่พนักงานรุ่นใหม่ให้เกินกว่า 60 ปี การเชื่อมโยงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความเข้มข้นฐานข้อมูลและคลังความรู้สามารถเข้าถึงได้ง่ายเพียงปลายนิ้ว องค์กรต้องขับเคลื่อนคนให้พร้อมในโลกยุคดิจิทัล ก้าวสู่การเป็น Digital Workplace อย่างสมบูรณ์ ตลอดจนบริหารจัดการการทำงานผ่านระบบออนไลน์ให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร

บรรณานุกรม

จิระ หงส์ลดารมภ์. **เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หน่วยที่ 1-6.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2535.

สุนันทา เลาหนันทน์. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร: ธนการพิมพ์, 2542.

พะยอม วงศ์สารศรี. **การบริหารทรัพยากรมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2537.

เชาว์ โรจนแสง. แนวคิดของการจัดกาทรัพยากรมนุษย์. **ในเอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการทรัพย์ยากรมนุษย์ หน่วยที่ 1.** (พิมพ์ครั้งที่ 2, หน้า 8-16). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2544.

บทความ กองบรรณาธิการ, "**วารสาร HR Society Magazine ฉบับเดือนสิงหาคม 2559**", [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.jobdst.com/index.php?option=com_content&view= article &id =456:hr-4-0-trends-and-move-thailand-4-[10 สิงหาคม 2561]..

Byars, L.L., & Rue, L.W. **Human resource management.** 5th ed. New York: McGrew-Hill, 1997.

Milkovich, George T. and John W. Boudreau. **Human Resource Management.** 6th ed. Boston: Homewood, 1991.

Fisher and Others. **Human Resource Management.** 2nd Ed. Boston, Toronto: Hughson Mifflin Company, 1993.

Mondy, R. w., Noe, R.M., & Premeaux, S.R. **Human resource management.** 7th ed. Upper Saddle River, NJ: Schuster, 1999.

กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบาในจังหวัดลำพูน
The Social Development Process Based on Four Ways of Kruba Civilization Practice in Lamphun Province

พระนฤพันธ์ ฌาณิสฺสโร
พระมหาอรรถพล นริสฺสโร
ปิ่นปินัทธ์ เหลืองพิทักษ์
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบาในจังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษานโยบายและกลไก รวมถึงกระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ในจังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า แนววิถีของสี่ครูบาปรากฏเป็นความศรัทธาและความสามัคคี อันนำมาสู่กระบวนการในการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยทุกคนถือได้ว่าเป็นเจ้าของร่วมกัน และทาง อบจ.ลำพูน ได้นำเอาความเชื่อความศรัทธาของคนลำพูนมาเป็นฐานและนำความต้องการของประชาชนชาวลำพูน เพื่อเสนอรูปแบบของวิธีร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมแรง ร่วมทุนฯ ตามวิถีของครูบา ซึ่งกระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา เป็นกระบวนการพัฒนาสังคมที่มีจุดเริ่มต้นจากกระบวนการสร้างการเรียนรู้อารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ด้วยหลักธรรม ภูมิปัญญา นำสู่วิถีปฏิบัติ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ นี้นำไปสู่กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมให้เกิดขึ้น

คำสำคัญ: กระบวนการ, การพัฒนาสังคม, อารยธรรมวิถี

Abstract

The research of The Social Development Process Based on Four Ways of Kruba Civilization Practice in Lamphun Province aimed to study the policies and mechanisms and the social development process based on four ways of Kruba Civilization Practice in Lamphun province. The research found that four ways of Kruba Civilization Practice appear as the faith and harmony. It leads to a process of participation from all sectors. Everyone is considered to be a co-owner. And the Lamphun Provincial Administrative Organization has brought the beliefs and faith of Lamphun peoples as a base and requirement to propose a model of collaboration, planning together, giving physical efforts together, donating together by the way of Kruba. The social development process based on Four Ways of Kruba Civilization Practice are the starting point of learning process that would lead to social participation and development.

Keywords: Process, Social Development, Civilization Practice

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมตามแผนของสังคมหนึ่งใด นั่นคือ การพัฒนาต้องมีการเปลี่ยนแปลง และเป็นการเปลี่ยนแปลงตามที่ผู้ต้องการเปลี่ยนแปลงกำหนด สิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงคือ โครงสร้างสังคม ซึ่งประกอบด้วยคน ระเบียบสังคม และวัตถุสิ่งของ[1] การพัฒนาสังคมคือการเปลี่ยนแปลงสังคมจากรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง จากขั้นต่ำไปสู่ขั้นสูง จากสถานการณ์ที่ไม่มีคุณภาพไปสู่สถานการณ์ที่มีคุณภาพ จากสภาพที่ปราศจากมนุษยธรรมไปสู่สภาพที่มีมนุษยธรรม การพัฒนาสังคมเช่นนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้านของชีวิตในสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เราเรียกว่า พลิกฟูพลิกแผ่นดิน ในขั้นสุดท้ายแล้วเป็นการเปลี่ยนแปลงตัวตนเองด้วย[2]

ในส่วนพระสงฆ์นั้นมีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมเป็นอย่างยิ่งเริ่มแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สังคมไทยนั้นเป็นสังคมเมืองพุทธ พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การพัฒนาด้านจิต คุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมกระบวนการพัฒนาสังคมเพื่อให้สังคมสงบสุข ร่มเย็น ในส่วนของจังหวัดลำพูนมีพระสงฆ์อยู่หลายรูปที่มีบทบาทด้านการพัฒนาสังคม การเผยแผ่ และมีจริยาวัตรที่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในลำพูนหลายรูป ซึ่งชาวจังหวัดลำพูนจะใช้นามเรียกขานพระสงฆ์เหล่านี้ว่า “ครูบา” ซึ่งหมายถึงพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษามาก และเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านโดยทั่วไป วัตรปฏิบัติของครูบาหลายรูปในจังหวัดลำพูนได้ถูกนำมาเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ในปัจจุบัน รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งได้นำเอาวิถีปฏิบัติของครูบาบางรูปมาเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมด้วย ปรากฏการณ์เหล่านี้เรียกว่า **“อารยธรรมวิถีครูบา”** ซึ่งครูบาที่มีชื่อเสียงในอดีตของจังหวัดลำพูน ได้แก่ ครูบาเจ้าศรีวิชัย , ครูบาวงค์ศาพัฒนา, ครูบาพรหมจักรสังวร และ ครูบาอภิชัยขาวปี ครูบาทั้งสี่รูปนี้นับได้ว่าเป็นครูบาที่มีวัตรปฏิบัติทั้งในด้านวัตรส่วนตัวและการปฏิบัติเพื่อส่วนรวมผ่านกระบวนการต่างๆ ที่ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าและสามารถใช้เป็นสาธารณประโยชน์ได้อย่างดี บทบาทดังกล่าวอาทิ การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ซึ่งถือเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญที่สุดในกระบวนการครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยพุทธสถาปัตยกรรมทั้งหมด กอปรด้วยพระธาตุเจดีย์ วิหาร โบสถ์ หอธรรม มณฑปรอยพระบาทและเสนาสนะอื่นๆ รวมถึงสาธารณะประโยชน์ เช่น ถนน สะพาน โรงพยาบาล โรงเรียน เปรียบเสมือนการสร้างทานให้ผู้คนมากราบไหว้บูชา ได้มาใช้สอย ถือเป็นตัวแทนของผลบุญที่ใช้ในการบำเพ็ญเพียรบารมีอย่างหนึ่งของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หรือที่เรียกว่า “หน้าหมู่” การอบรมสั่งสอนศรัทธาประชาชนให้ตั้งมั่นอยู่ในศีล 5 การสร้างอาชีพให้ชาวกะเหรี่ยง (ผ้าทอ เครื่องเงิน) พร้อมที่ดินในการประกอบอาชีพเกษตรกรและที่อยู่อาศัย การสร้างผังเมืองของชุมชนอย่างเป็นระเบียบ ทั้งระบบน้ำ ระบบไฟฟ้า สาธารณูปโภคเพื่ออำนวยความ

---

[1] สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม,** (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 4.

[2] ปรีชา เปี่ยมพงศ์สาน, “บทวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์การเมือง: การพัฒนาสังคม,” **วารสารสังคมศาสตร์,** (1 มิถุนายน 2522): 1.

สะดวกแก่ชุมชน เป็นต้น บทบาทสำคัญของครูบาดังกล่าวในฐานะที่เป็นนักพัฒนานั้นได้สร้างความเลื่อมใสศรัทธาขึ้นในหมู่พุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก

กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา มีจุดเริ่มต้นจากการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีครูบาให้กับคนในชุมชนได้ทราบ ทั้งกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการปฏิบัติ และกระบวนการสืบทอด ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้การพัฒนาสังคมตามอย่างอารยธรรมวิถีของสี่ครูบานั้นได้รับการปฏิบัติและสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องยาวนานถึงแม้ว่าจะไม่มีครูบาทั้งสี่รูปอยู่แล้วก็ตาม กระบวนการสำคัญคือการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น ซึ่งในการกระบวนการสร้างการเรียนรู้นั้นเกิดขึ้นจากการยึดถือวิถีปฏิบัติของครูบาในการดำรงชีวิต ยกตัวอย่างเช่น การยึดถือแนวปฏิบัติในการรักษาศีล 5 ไม่ทานเนื้อสัตว์ตามแบบอย่างของครูบาชัยยะวงษาพัฒนา การเจริญรอยตามครูบาศรีวิชัยและครูบาขาวปีในการก่อสร้าง บูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม สาธารณประโยชน์ต่างๆ และผลงานสำคัญคือ การใช้รูปแบบของ “งานหน้าหมู่” มาเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและภาคส่วนราชการรวมทั้งคณะสงฆ์ด้วย

ดังนั้นแล้ว กระบวนการพัฒนาสังคมจึงควรอาศัยกระบวนการของอารยธรรมวิถีของสี่ครูบาเป็นแนวทางที่พระสงฆ์ในยุคปัจจุบันควรนำมาเป็นวิถี แบบอย่างในการปฏิบัติ พัฒนาตน เพื่อเสริมคุณค่าเพื่อเป็นการเสริมสร้างศรัทธาให้กับพุทธศาสนิกชน และนำไปสู่การเผยแผ่ ที่เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษานโยบายและกลไกการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ในจังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ในจังหวัดลำพูน
3. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ในจังหวัดลำพูน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ในจังหวัดลำพูน มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1) รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์เชิงพื้นที่ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ดำเนินการพัฒนาสังคมผ่านกลไกต่างๆ ที่อาศัยหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบาเป็นเครื่องมือ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้จากภาพรวมได้หลากหลายมิติ

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งในส่วนของการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้นำทางการ ได้แก่ ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และผู้นำไม่เป็นทางการ ได้แก่ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหัวหน้าส่วนงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 10 รูป/คน

2) การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรในการสนทนากลุ่ม ได้แก่ หัวหน้าส่วนงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับงานด้านการพัฒนาสังคมตามโครงการวิถี ครูบา งานหน้าหมู่ ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 7 คน ประกอบด้วย

3) เครื่องมือในการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการวิจัยโดยใช้กระบวนการ PRA ซึ่งเป็นกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และกระบวนการ AIC ซึ่งเป็นเทคนิควิธีการประชุมระดมความคิดที่เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมระดมความคิดได้มีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตย มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งทำให้เข้าใจถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่ระดมความคิดทุกคน เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อทำให้ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยแม่นยำมากขึ้น ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1) นโยบายการพัฒนาสังคมตามแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2) กลไกหรือวิธีการในการนำเอาหลักอารยธรรมวิถี 4 ครูบา มากำหนดเป็นนโยบาย

3) กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ในจังหวัดลำพูน

4) กระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ในจังหวัดลำพูน

4) การรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จำเป็นที่จะต้องมีการรวบรวมข้อมูลเป็นระยะ ๆ คือ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การรวบรวมข้อมูลจากบุคคล การรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม โดยแบ่งการรวบรวมข้อมูลออกเป็น 3 ระยะ คือ

1) ระยะที่ 1 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ข้อมูลแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา แผนพัฒนา 3 ปี ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน

1) ระยะที่ 1 การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ในจังหวัดลำพูน ซึ่งประชากรที่ใช้ใน

การวิจัยนี้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้นำทางการ ได้แก่ ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และผู้นำไม่เป็นทางการ ได้แก่ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน

3) ระยะที่ 33 การคืนข้อมูลและระดมความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ ซึ่งได้แก่ ผู้นำทางการและผู้นำไม่เป็นทางการ ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อหารูปแบบกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ในจังหวัดลำพูน

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจัดทำโดยการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มมาจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามสาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์และการสนทนา จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาอ้างอิงคำพูดบุคคล

ผลการวิจัย

กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ในจังหวัดลำพูน ได้เริ่มต้นจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักสังคหวัตถุ 4 หลักพรหมวิหาร 4 หลักสามัคคีธรรม เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมทางพุทธศาสนานั้นทั้งสี่ครูบาได้เน้นในการประยุกต์ใช้ในการสั่งสอนญาติโยม พร้อมทั้งการปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง อีกทั้งมีการเรียนรู้ผ่านการแสดงธรรม การเล่านิทานเปรียบเทียบ อีกทั้งยังมีการใช้หลักภูมิปัญญามาสร้างความเชื่อ ความศรัทธาให้เกิดขึ้น จนนำไปสู่การมีส่วนร่วมในที่สุด ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นจะเป็นการมีส่วนร่วมในการทำงาน การบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ วัดวาอาราม โรงพยาบาล โรงเรียน และสาธารณประโยชน์อื่นๆ การมีส่วนร่วมดังกล่าวเกิดขึ้นจากความศรัทธาในตัวของครูบาเอง ซึ่งครูบาได้ใช้กุศโลบายต่างๆ เพื่อสร้างความเชื่อ ความศรัทธาดังกล่าว ซึ่งก็มีการประยุกต์ให้เข้ากับหลักพุทธธรรมด้วย จนกลายเป็นวิถีปฏิบัติในที่สุด

เมื่อกระบวนการสร้างการเรียนรู้เกิดขึ้น สิ่งที่ตามมาคือกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม โดยสี่ครูบาได้ใช้ทั้งกุศโลบาย คำสอน การปฏิบัติเป็นตัวอย่าง เพื่อสร้างแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมขึ้นโดยการ “ทำงานร่วมกัน, เป้าหมายร่วมกัน, สนใจร่วมกัน” ซึ่งเป็นแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ร่วมวางแผน ได้แก่ การประชุม/ประชาคม เพื่อเสนอความต้องการ/ปัญหา และสรุปเป็นโครงการเสนอกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด ผ่านการประสานงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ 2) ร่วมดำเนินการ ในขั้นตอนนี้นับได้ว่ามีความสำคัญมากตามอารยธรรมวิถีสี่ครูบา เพราะเป้าหมายสำคัญคือให้ชาวบ้านได้ร่วมกัน *ลงแรง ลงทุน ลงงานร่วมกัน* เพราะนับตั้งแต่ในสมัยที่สี่ครูบายังมีชีวิตอยู่นั้น การทำงานต่างๆ ก็มีกระบวนการในขั้นตอนของการดำเนินงานร่วมกันอยู่เสมอ ทุกคนต่างก็ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทุน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำงานภายใต้การบริหารจัดการของครูบา ในการมีส่วนร่วมขั้นตอนนี้จึงได้เกิดสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งขึ้นคือ *จิตสำนึกสาธารณะ หรือจิตอาสา* ขึ้นภายใต้กระบวนการนี้ ซึ่งความมีจิตสาธารณะหรือจิตอาสานี้มิได้เป็นเกิดขึ้นภายใต้แรงกดดันใดๆ แต่เกิดขึ้นภายใต้แรงศรัทธาที่มีต่อครูบา ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมกันจนเป็นผลสำเร็จในหลายๆ ประการ 3) ร่วมติดตามประเมินผล ในขั้นตอนนี้จะเป็นการร่วมกันของทั้งชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการร่วมกัน

ตรวจสอบผลการดำเนินการว่าเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่ ในส่วนของชาวบ้านจะคอยตรวจสอบว่าการดำเนินงานโครงการนั้นเป็นไปตามที่เสนอไว้ในคราวประชาคมหมู่บ้านหรือไม่ และ อปท. ในพื้นที่จะตรวจสอบในเรื่องของการก่อสร้างว่าเป็นไปตามมาตรฐานหรือแบบแปลนหรือไม่ ซึ่งการมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ดูเหมือนว่าบทบาทสำคัญจะเป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเสียมากกว่า 4) ร่วมใช้และรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้จะเป็นการร่วมกันใช้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากโครงการต่างๆ รวมทั้งการร่วมกันดูแลรักษาภายใต้ความรู้สึกว่าทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือแม้แต่ อบจ. ก็จะต้องสร้างสิ่งที่เรียกว่า *จิตสำนึกความเป็นเจ้าของร่วม* ให้เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อที่ทุกคนจะได้ช่วยกันใช้สอย ช่วยกันดูแลรักษา เสมือนหนึ่งว่าเป็นสมบัติของตนเอง ซึ่งหากชุมชนสามารถที่จะดำเนินการตามกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์แบบ ก็จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมโดยใช้หลักอารยธรรมวิถีสี่ครูบาได้อย่างยั่งยืน ภายใต้คำกล่าวที่ว่า “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมใช้ประโยชน์และร่วมดูแลรักษา”

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ในจังหวัดลำพูน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานของกระบวนการต่างๆ จนกลายเป็นอารยธรรมวิถีที่นำมาสู่การกระบวนการพัฒนาสังคม ซึ่งสามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1) กระบวนการสร้างการเรียนรู้อารยธรรมวิถีของสี่ครูบา

จากการวิจัยพบว่า การสร้างการเรียนรู้ในอารยธรรมวิถีสี่ครูบานั้นได้มีการเรียนรู้และยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันตลอดมาจนปัจจุบัน ถึงแม้ว่าแนวคิดและวิธีการจะปรับเปลี่ยนไปบ้างตามกาลเวลา แต่ยังคงยึดถือวิถีครูบาแบบดั้งเดิมมาปฏิบัติกันอยู่ ซึ่งในการกระบวนการพัฒนาสังคมที่มีการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติของคนในชุมชนอยู่แล้ว ดังตัวอย่างกรณีของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา หรือครูบาวงศ์ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงกระบวนการสร้างการเรียนรู้ของวิถีครูบาวงศ์ให้เกิดขึ้น ทั้งในขณะที่ครูบาวงศ์มีชีวิตอยู่และมรณภาพไปแล้ว เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนทั้งในเรื่องของการบริหารจัดการชุมชน การแบ่งความรับผิดชอบในชุมชน การไม่ทานเนื้อสัตว์ตามแนวปฏิบัติของครูบาวงศ์ การสร้างตัวแทนครูบา หรือที่เรียกว่า ต๊ะก๊ะ เพื่อเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณแทนครูบาวงศ์ เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้มที่ทุกคนในชุมชนจะต้องรับรู้และร่วมใจกันปฏิบัติตาม นำมาสู่การพัฒนาสังคมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

กระบวนการสร้างการเรียนรู้อารยธรรมวิถีของสี่ครูบา จากการวิจัยพบว่ามีการสร้างการเรียนรู้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1.1) การสร้างการเรียนรู้ด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันได้แก่ หลักสังคหวัตถุธรรม หลักพรหมวิหารธรรม และหลักสามัคคีธรรม มาเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะการสั่งสอนของสี่ครูบาจะมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยวิธีการต่างๆ อาทิ การแสดงธรรม การปฏิบัติให้เป็นตัวอย่าง การใช้นิทานเรื่องเล่า

เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมต่างๆ นั้นก็มีการสอดแทรกเนื้อหาในการสั่งสอนของสี่ครูบาอยู่เสมอ ซึ่งการสร้างวิธีการเรียนรู้ด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาของสี่ครูบานั้น ปรากฏให้เห็นจากคำสั่งสอนต่างๆ การใช้ปฏิภาณโวหารประเภทนิทาน เป็นต้น ซึ่งพบว่าทั้ง 4 ครูบานั้นต่างก็มีเทคนิควิธีการในการสร้างการเรียนรู้ที่แตกต่างกันไป แต่ส่วนใหญ่นั้นได้มุ่งเน้นในเรื่องของหลักสามัคคีธรรม เพราะหลักสามัคคีธรรมนั้นเป็นหลักธรรมสำคัญของการพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืน นอกจากนั้น ครูบาทั้งสี่รูปได้เน้นในเรื่องของการปฏิบัติธรรมเจริญสติปัฏฐาน 4 เป็นสำคัญ เพื่อเน้นการพัฒนาจิตใจของตนให้สูงก่อนที่จะไปสั่งสอนผู้อื่น

1.2) การสร้างการเรียนรู้ด้วยหลักภูมิปัญญา อารยธรรมวิถีสี่ครูบาในจังหวัดลำพูน นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งที่มีการปฏิบัติ เรียนรู้ และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาต่างๆ ของสี่ครูบานั้นต่างก็มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปตามความถนัดและภูมิรู้ของแต่ละท่าน ส่วนใหญ่แล้วจะเน้นในเรื่องของการก่อสร้าง การพัฒนาสังคม การพัฒนาจิตใจ ซึ่งครูบาแต่ละท่านนั้นต่างก็มีภูมิปัญญาที่เน้นไปตามความรู้ความสามรถของท่านเอง ซึ่งอาจไม่ได้มีทั้งหมดก็ตาม อย่างเช่น ครูบาศรีวิชัย ก็จะมุ่งเน้นไปที่การก่อสร้าง ครูบาขาวปีจะมุ่งเน้นไปที่การก่อสร้างและการศึกษา ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา จะมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต และครูบาพรหมา จะมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญ ภูมิปัญญาหรือวิถีปฏิบัติที่ครูบาแต่ละท่านได้ยึดถือปฏิบัตินั้นต่างก็มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง การสร้างการเรียนรู้สู่ชุมชนนั้นก็คือการปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างและอาศัยพลังศรัทธาสามัคคีในการช่วยกันทำ ช่วยกันปฏิบัติ และร่วมกันเป็นเจ้าของ ซึ่งหลักการต่างๆ นั้นต่างก็มีความสำคัญในการพัฒนาสังคมแทบทั้งสิ้น

1.3) ภูมิธรรม ภูมิปัญญา สู่วิถีปฏิบัติ วิถีครูบาจากการนำภูมิธรรม ภูมิปัญญา ไปสู่วิถีการปฏิบัตินั้น เป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับสังคมชุมชน ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นการเรียนรู้ที่มีรูปแบบหรือแบบแผนที่ชัดเจนมากนัก แต่ก็สามารถที่จะสังเกตและเรียนรู้เอาหลักปฏิบัติต่างๆ ของครูบามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมได้ การนำเอาความรู้ทางพุทธศาสนา (หลักธรรม) มาประยุกต์เข้ากับภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาสังคมของสี่ครูบานั้นนับได้ว่าเป็นกุศโลบายสำคัญในการพัฒนาสังคมโดยที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยกฎระเบียบใดๆ ของทางราชการมาบังคับ ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเกิดขึ้นด้วยแรงศรัทธาเป็นสำคัญ อันเกิดจากความเชื่อ ความเลื่อมใสในวัตรปฏิบัติของสี่รูบาที่ท่านได้ปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง และที่สำคัญ เป็นการสืบสานปณิธานของครูบาอาจารย์ทั้งหลายในอดีตที่มุ่งหวังให้เกิดพลังศรัทธานำพาพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ซึ่งในยุคสมัยนั้นความสามารถในการพัฒนาสังคมก็ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ทั้งวัดวาอาราม โรงเรียน โรงพยาบาล ชุมชนต่างๆ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจควบคู่กันไป

2) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา

จากการศึกษาวิจัยพบว่า กระบวนสร้างการมีส่วนร่วมเป็นความสำคัญและจำเป็นอย่างหนึ่งในการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมขึ้นในสังคม ซึ่งจากการศึกษาวิจัยโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมต่างๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 5 แห่ง พบว่า ทั้ง 5 แห่งได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการมีส่วนร่วม 4 อย่าง ดังต่อไปนี้

2.1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการร่วมกับชุมชน ชาวบ้านในการดำเนินการในส่วนของการวางแผน ซึ่งในขั้นตอนนี้ทุกแห่งจะมีการประชุมหมู่บ้านหรือ

การประชาคมหมู่บ้าน เพื่อเป็นการพูดคุย หารือเบื้องต้นเพื่อสอบถามความต้องการของคนในชุมชน ซึ่งการประชาคมนั้นจะมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการแสดงความคิดเห็นของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

2.2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ พบว่า การดำเนินการสวนใหญ่จะเป็นไปในรูปแบบของการดำเนินการของทางราชการมากกว่าที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วม เว้นเสียแต่ว่าเป็นโครงการที่ถูกบรรจุเข้าไว้ในโครงการวิถีครูบา งานหน้าหมู่ ซึ่งโครงการดังกล่าวนี้จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในการดำเนินการจากทั้งภาครัฐและภาคประชาชน โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดจะเป็นเจ้าภาพในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์ ส่วนเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านในชุมชนนั้นๆ จะเป็นกำลังหลักในเรื่องของแรงงานเป็นสำคัญ

2.3) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 5 แห่งนั้น ได้เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลคือ ชาวบ้านได้มีการติดตามการดำเนินการโครงการของเจ้าหน้าที่อยู่เสมอ รวมทั้งการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการนั้นก็ถือได้ว่าเป็นการติดตามประเมินผลด้วย และที่สำคัญคือ ทุกหมู่บ้านจะมีช่างฝีมือประจำหมู่บ้านอยู่แล้ว ก็จะอาศัยช่างฝีมือในชุมชนเหล่านี้เป็นผู้ติดตามประเมินผลด้วย แต่อาจไม่ได้เป็นการติดตามประเมินผลอย่างเป็นทางการมากนัก เพราะการตรวจสอบหรือการติดตามประเมินผลต่างๆ นั้นจะเป็นหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง เช่น กองช่างขององค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือเทศบาล เป็นต้น แต่ชาวบ้านในชุมชนจะทำหน้าที่ในการ "ตรวจสอบ" ว่าเป็นไปตามความต้องการของชุมชนหรือไม่ หรือความต้องการต่างๆ ที่เสนอไว้ในคราวทำประชาคมหมู่บ้านนั้นได้รับการตอบสนองผ่านโครงการต่างๆ ที่ดำเนินการในหมู่บ้านหรือไม่ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการติดตามประเมินผลในส่วนนี้มากกว่าที่จะไปติดตามประเมินผลในส่วนของผลการดำเนินงานของโครงการ

2.4) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์หรือรับผลประโยชน์ พบว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมในด้านนี้เป็นอย่างมาก เพราะชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากโครงการต่างๆ และชาวบ้านยังคงมีความรับรู้ในเรื่องของการเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งจากการลงพื้นที่ในการสังเกตการณ์การใช้ประโยชน์จากสาธารณูปการต่างๆ ที่ดำเนินการตามโครงการวิถีครูบา งานหน้าหมู่ พบว่าชาวบ้านได้มีการร่วมใช้ประโยชน์กันทุกฝ่าย เช่น ถนน อาคารเอนกประสงค์ ฌาปนสถาน ซึ่งมีการแผ้วถาง ทำความสะอาด และร่วมกันดูแลรักษาอยู่เสมอ โดยพบว่าในหมู่บ้านต่างๆ ของตำบลนาทรายนั้นได้มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ร่วมกันดูแลรักษาสิ่งสาธารณประโยชน์ต่างๆ ของหมู่บ้านอยู่เสมอ โดยยึดถือคติที่ว่า “ร่วมสร้าง ร่วมใช้ ร่วมดูแล” ซึ่งการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์นั้นก็คือร่วมกันใช้ประโยชน์และร่วมกันดูแลรักษา

3) กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา ในจังหวัดลำพูน

จากการศึกษาวิจัย พบว่า กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีสี่ครูบานั้นเกิดขึ้นจากการผสมผสานกันอย่างลงตัวของกระบวนการสร้างการเรียนรู้ผนวกกับกระบวนการมีส่วนร่วม จนกลายมาเป็นกระบวนการพัฒนาสังคมในที่สุด สิ่งเหล่านี้นับได้ว่าเป็นอารยธรรมวิถีที่สี่ครูบาได้มีการประพฤติปฏิบัติมาก่อนและมีการยึดถือปฏิบัติสืบทอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

กระบวนการพัฒนาสังคมนั้นได้เริ่มต้นจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักสังคหวัตถุ 4 หลักพรหมวิหาร 4 หลักสามัคคีธรรม เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมทางพุทธศาสนานั้นทั้งสี่ครูบาได้เน้นในการประยุกต์ใช้ในการสั่งสอนญาติโยม พร้อมทั้งการปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง

อีกทั้งมีการเรียนรู้ผ่านการแสดงธรรม การเล่านิทานเปรียบเทียบ อีกทั้งยังมีการใช้หลักภูมิปัญญามาสร้างความเชื่อ ความศรัทธาให้เกิดขึ้น จนนำไปสู่การมีส่วนร่วมในที่สุด ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นจะเป็นการมีส่วนร่วมในการทำงาน การบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ วัดวาอาราม โรงพยาบาล โรงเรียน และสาธารณประโยชน์อื่นๆ และในปัจจุบันนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้นำเอาแนววิถีครูบา โดยเฉพาะหลักสามัคคีธรรม มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคม ซึ่งแนววิถีครูบาที่สำคัญคือ การใช้รูปแบบของ “งานหน้าหมู่” มาเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและภาคส่วนราชการ รวมทั้งคณะสงฆ์ ผ่านโครงการวิถีครูบางานหน้าหมู่ ซึ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ด้าน คือ 1) ร่วมวางแผน ได้แก่ การประชุม/ประชาคม เพื่อเสนอความต้องการ/ปัญหา และสรุปเป็นโครงการเสนอกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด ผ่านการประสานงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ 2) ร่วมดำเนินการ ในขั้นตอนนี้นับได้ว่ามีความสำคัญมากตามอารยธรรมวิถีสี่ครูบา เพราะเป้าหมายสำคัญคือให้ชาวบ้านได้ร่วมกัน ลงแรง ลงทุน ลงงานร่วมกัน ซึ่งในการมีส่วนร่วมขั้นตอนนี้จึงได้เกิดสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งขึ้นคือ จิตสำนึกสาธารณะ หรือจิตอาสา ขึ้นภายใต้กระบวนการนี้ ซึ่งความมีจิตสาธารณะหรือจิตอาสานี้มิได้เป็นเกิดขึ้นภายใต้แรงกดดันใดๆ แต่เกิดขึ้นภายใต้แรงศรัทธาที่มีต่อครูบา ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมกันจนเป็นผลสำเร็จในหลายๆ ประการ 3) ร่วมติดตามประเมินผล ในขั้นตอนนี้จะเป็นการร่วมกันของทั้งชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการร่วมกันตรวจสอบผลการดำเนินการว่าเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่ ในส่วนของชาวบ้านจะคอยตรวจสอบว่าการดำเนินงานโครงการนั้นเป็นไปตามที่เสนอไว้ในคราวประชาคมหมู่บ้านหรือไม่ และ อปท. ในพื้นที่จะตรวจสอบในเรื่องของการก่อสร้างว่าเป็นไปตามมาตรฐานหรือแบบแปลนหรือไม่ และ 4) ร่วมใช้และรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้จะเป็นการร่วมกันใช้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากโครงการต่างๆ รวมทั้งการร่วมกันดูแลรักษาภายใต้ความรู้สึกว่าทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือแม้แต่ อบจ. ก็จะต้องสร้างสิ่งที่เรียกว่า *จิตสำนึกความเป็นเจ้าของร่วม* ให้เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อที่ทุกคนจะได้ช่วยกันใช้สอย ช่วยกันดูแลรักษา เสมือนหนึ่งว่าเป็นสมบัติของตนเอง

บรรณานุกรม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สาน. “บทวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์การเมือง: การพัฒนาสังคม”. **วารสารสังคมศาสตร์**. (1 มิถุนายน 2522): 1.

แนวทางการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำ ตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน

The Study on the Management and Conservation of watershed areas under the thankless heritage works of Nan

วรปรัชญ์ คำพงษ์
อุดม จิตอารี
พระมหาอนันต์ องฺกุรสิริ
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน และศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่านเพื่อให้ได้แนวทางการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริจังหวัดน่าน เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่างทั้งที่ เป็นพระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน รวมจำนวน 126 รูป/คน โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ในเชิงลึก (Interviews) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

ผลการศึกษาพบว่า การจัดการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระในพื้นที่ของจังหวัดน่านเน้นไปที่การใช้และการอนุรักษ์เพื่อ ใช้ในการอุปโภคและบริโภค มีการจัดการโครงการที่จะต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและการปรับปรุงระบบน้ำของชลประทานเพื่อใช้ในการเกษตร พื้นที่ในการจัดการเป็นของตนเองมีลักษณะการจัดการพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นการจัดการที่เป็นไปอย่างมีอิสระและสามารถจัดการได้เอง ทำให้ลักษณะการจัดการพื้นที่ของตนเองนั้นมีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม พื้นที่เขตป่าสงวนมีลักษณะของการที่เข้าไปซ่อมแซมโครงการที่จัดทำขึ้นมากกว่าการที่จะจัดทำโครงการขึ้นมาใหม่ๆ และอำนาจในการจัดการของพื้นที่ มีอย่างจำกัด สภาพปัญหาและอุปสรรคมีปัญหาคือ ปัญหาที่เกี่ยวกับเอกสารสิทธิ ปัญหาเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า ปัญหาการรับรู้ของประชาชน ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการงบประมาณ แนวทางการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน คือ จัดให้มีการประชุมและระดมสมองกันในการวางแผนงานและแผนการปฏิบัติงาน การทบทวนแผนงบประมาณและพิจารณาให้เหมาะสมการจัดการถ่ายทอดนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน การจัดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในแผนงานและโครงการ การสร้างเครือข่ายในการปฏิบัติและเชิงนโยบาย

คำสำคัญ: การจัดการและการอนุรักษ์, เขตพื้นที่ต้นน้ำ, แนวพระราชดำริ

Abstract

The Study on the management and conservation of watershed areas under the thankless heritage works of Nan. The purpose of the research was to study the management and conservation of the upstream area under the Royal Project of the Royal Project of Nan Province and to study the problems and obstacles in the management and conservation of the upstream area under the Royal Patronage Project. To get the management and conservation of the upstream area under the project of gold rush after the royal initiative of Nan. The research was a combination of data collection and analysis in both quantitative and qualitative terms. Those involved in the Chiang Mai Royal Flora Project, totaling 126 photos / person, using the questionnaire. In-depth interviews. Participatory Observation and Focus Group.

The results showed that Management of upstream watershed conservation in the area of Nan Province focusing on the use and conservation for consumption. Project management is needed to improve the quality of life of the community and improve irrigation systems for use in agriculture. In the management of area is managed as an independent, and can handle themselves. The management of the area has its own people to participate. In Forest area has the characteristics of a project to repair more than prepared to do a project on it. And the management power of the area is limited. There are problems and obstacles. Problems are related to the document such as Area problems, Wilderness Invasion, Public perception problem, Problems with budget management. The management and conservation of the upstream area under the Royal Patronage Project are as follows: organizing meetings and brainstorming on planning and working out plans, reviewing the budget plan and considering its appropriateness ,managing and transferring to clear action ,organizing people to participate in the program and project , networking in Practice and Policy.

Keywords: Management and Conservation, Area Watershed, Thankless heritage works

บทนำ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ แต่การพึ่งพาอาศัยประโยชน์ของมนุษย์ได้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงจนเกิดเป็นวิกฤตการณ์ทั้งทางด้านบรรยากาศ ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า พลังงาน ฯลฯ ขึ้นทั่วโลก ในปัจจุบันสถานการณ์และปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบอย่างต่อเนื่องจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ขาดการบำรุงรักษา

เพื่อความยั่งยืน และการบริหารจัดการของรัฐที่ผ่านมายังไม่สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ เพราะมุ่งเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิต

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงติดตามงานในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ทอดพระเนตรเห็นการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าที่ลดลงอย่างรวดเร็ว จึงมีพระราชดำริให้ดำเนินโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นในปี พ.ศ. 2530 เพื่อปลูกฝังการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้แก่เด็กนักเรียน“...งานที่เรียกว่าอนุรักษ์ธรรมชาตินั้น ก็ทำให้นักเรียนมีโอกาสได้ศึกษารู้ถึงสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติว่าจะมีประโยชน์อย่างไรกับเรา และในเรื่องของสภาพแวดล้อมนั้น จะเห็นได้ว่าปัจจุบันนี้มีความเดือดร้อนต่างๆ มากขึ้น เช่น อาจจะน้ำท่วมหรือน้ำแล้งกะทันหันนั้น ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะพืชธรรมชาติ ป่าไม้ หรือดินถูกทำลายไป เพราะฉะนั้นถ้าเราศึกษาให้ดีถึงเรื่องพวกนี้ หาวิธีแก้ไขก็จะสามารถทำให้ต่อไปเราได้รักษาสมบัติของตนเองเอาไว้ได้...”

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงเห็นถึงความจำเป็นอย่างยิ่งและมีพระราชปณิธานที่จะเร่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คืนกลับสู่สภาพเดิมโดยเร็ว แนวทางพระราชดำริคือ ให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยทรงเล็งเห็นว่าเด็กและเยาวชนเหล่านี้จะเป็นแรงผลักดันสำคัญในอนาคตให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การรักษาและใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการรักษาสมบัติของตนเองไว้ จึงมีพระราชดำริให้มีโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้น โดยในขั้นแรกมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกแก่เด็กและเยาวชนให้เห็นคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติ เกิดความรัก หวงแหน ร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง ดังที่ทรงบรรยายในโอกาสต่างๆ ว่า“...ในโรงเรียนที่ไปปฏิบัติการนั้นก็มีหลายคนที่ผู้ปกครองหรือบิดามารดา มีความจำเป็นต้องเผาป่า ต้องทำลายสิ่งแวดล้อม จึงเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องคิดหาวิธีการที่จะช่วยกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู และรักษาความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม...”และในโอกาสที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนิน เป็นองค์ประธานเปิดการสัมมนาเชิงวิชาการโครงการ “รักษ์ป่าน่าน” ณ ศูนย์การเรียนรู้และบริการ เครือข่ายแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจังหวัดน่านตำบลผาสิงห์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เมื่อวันที่10 มีนาคม พ.ศ. 2557 พระองค์ทรงบรรยายเรื่อง “การสร้างสำนึกในเด็กและเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ” ความว่า “...จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่น่าอยู่จังหวัดหนึ่ง การที่ได้เดินทางมาจังหวัดน่านหลายครั้ง ทำให้ข้าพเจ้าได้เห็นทั้งส่วนที่ดีและส่วนที่เป็นปัญหาอยู่มาก ได้แก่ ปัญหาพื้นที่ป่าที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เป็นเหตุให้สภาพสมดุลตามธรรมชาติสูญเสีย มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน การฟื้นฟูป่าให้ดีขึ้น หาทางให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้ ก็จะสามารถแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของประชาชนได้ แม้จะต้องใช้เวลานาน แต่ถ้าไม่เริ่มต้นตั้งแต่ตอนนี้ ปัญหาก็จะทวีความรุนแรงขึ้น...”

ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมกำหนดวิสัยทัศน์การวิจัยไว้ว่า “ประเทศไทยมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมดุลเป็นธรรม และมีประสิทธิผล รวมถึงการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการเสริมสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชน” มีพันธกิจการวิจัยคือ ส่งเสริมงานวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ และเทคโนโลยีที่สอดรับกับการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่าง

ยั่งยืน รวมถึงการป้องกัน การบำบัด และฟื้นฟูสภาวะแวดล้อมที่ถูกทำลาย ตลอดจนเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวของทุกภาคส่วน เพื่อนำประเทศไปสู่ยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมโดยมียุทธศาสตร์การวิจัย 5 ยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย 1) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ 2) การวิจัยด้านการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ การเสริมสร้างและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน 3) การปรับกระบวนทัศน์การผลิตและการบริโภคให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 4) การวิจัยระบบการป้องกันภัยพิบัติธรรมชาติและอุบัติภัย และ 5) การพัฒนาคนและสังคมให้มีสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม[1]

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือของประเทศไทย และเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำน่านซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำหลักแห่งหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยาอันเป็นหัวใจสำคัญของระบบน้ำของประเทศ คิดเป็นร้อยละ 45 ของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยลักษณะพื้นที่ของจังหวัดน่านนั้นประกอบไปด้วยพื้นที่ราบร้อยละ 15 และพื้นที่ส่วนใหญ่อีกร้อยละ 85 เป็นป่าต้นน้ำ ซึ่งลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวทำให้จังหวัดน่านมีพื้นที่ราบในการทำเกษตรกรรมน้อยเพราะมีความลาดชันของพื้นที่สูง ทำให้ปริมาณน้ำไหลแรงในหน้าฝน เกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดินจากที่สูงลงสู่พื้นราบ ในช่วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาได้เกิดปัญหาต่อผืนป่าของจังหวัดน่านอย่างมาก อันเนื่องมาจากความอัตคัดในการยังชีพและความต้องการหาเลี้ยงดูครอบครัวของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ต้นน้ำ จึงทำให้พื้นที่ต้นน้ำน่านถูกบุกรุกแผ้วถางทำลายและถูกปรับใช้เป็นพื้นที่ทำกินทำให้มีการรุกล้ำป่า และการทำไร่เลื่อนลอยจำนวนมาก ภูเขาหลายลูกกลายเป็นภูเขาหัวโล้นเพราะถูกบุกรุกเพื่อใช้พื้นที่ทำการเกษตร จึงตามมาด้วยปัญหาภัยแล้งและปัญหาน้ำป่าไหลหลากดินโคนถล่มในหลายพื้นที่ในฤดูฝน ขณะที่พื้นที่ตอนล่างลงมาถูกน้ำป่าเข้าท่วมทำลายพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน ผลลัพธ์ที่เกิดต่อเนื่องคือ เกษตรของชาวบ้าน ผลลัพธ์ที่เกิดต่อเนื่องคือ เกษตรกรประสบปัญหาการทำกินไม่มีรายได้พอเพียง มีภาระหนี้สินและยากจนลง

จากสภาพปัญหาและความจำเป็นที่ต้องได้รับการแก้ไข คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการรูปแบบการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ สภาพปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนแนวทางการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริบริเวณพื้นที่อำเภอสันติสุข อำเภอบ่อเกลือ อำเภอแม่จริม และอำเภอเมืองน่านจังหวัดน่านทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้เกิดประโยชน์ต่อคนในพื้นที่โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมตามโครงการพระราชดำริ พื้นที่จังหวัดน่าน ในเขตพื้นที่อำเภอสันติสุข อำเภอบ่อเกลือ อำเภอแม่จริม และอำเภอเมืองน่าน

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน

[1] มูลนิธิปิดทองหลังพระ, **รายงานประจำปี 2553 มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ** (กรุงเทพมหานคร: 2554), หน้า 15.

2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน

3) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่าน

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1) ขอบเขตด้านพื้นที่: พื้นที่ศึกษาคือพื้นที่ดำเนินโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมตามโครงการพระราชดำริพื้นที่จังหวัดน่านในโครงการ 4 แห่ง คือ อำเภอเมืองน่าน อำเภอสันติสุข อำเภอบ่อเกลือ และอำเภอแม่จริม

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา: ศึกษารูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการตามโครงการพระราชดำริ พื้นที่จังหวัดน่าน

3) ขอบเขตด้านประชากร: ได้แก่ผู้นำชุมชนพระสงฆ์ ผู้บริหารสถานศึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัดผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในเขตพื้นที่ศึกษาวิจัยรวมทั้งหมดจำนวน 230 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้มีรูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสม ซึ่งใช้การวิจัยทั้งการวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative research) และการวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative research

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด ดังนี้

1) แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้รวบรวมการศึกษาจากหนังสือ เอกสาร งานวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและถูกต้องครบถ้วนของเนื้อหาในการจัดทำแบบสอบถาม

2) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิดที่ได้มีการกำหนดหัวข้อศึกษาไว้อย่างกว้าง ๆ ล่วงหน้า โดยคณะผู้วิจัยต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสามารถยืดหยุ่นหรือปรับปรุงคำถามได้ตลอดตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยนี้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ขั้นตอน กล่าวคือ ขั้นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) และขั้นการศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม (Field work) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research),ขั้นการศึกษา ข้อมูลจากภาคสนาม (Field work)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาโดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้การวิเคราะห์กลั่นกรองและสังเคราะห์โดยใช้กรอบตัวแบบแนวคิดการศึกษาวิจัยมาประยุกต์เป็นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive method) โดยใช้วิธีอุปมาน (Inductive reasoning) กล่าวคือ เริ่มต้นค้นหาความรู้ความจริงย่อย ๆ ก่อน แล้วจึงสรุปไปสู่ความรู้ความจริงที่เป็นหลัก

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลวิเคราะห์โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนะของประชาชนเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการและการอนุเคราะห์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ข้อมูลการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการ สนทนากลุ่มเฉพาะ ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาความ โดยการนำข้อมูลทั้งหมดไปจำแนก จัดกลุ่มและสรุปสังเคราะห์ พร้อมทั้งนำเสนอผลสรุปการวิจัยและอภิปรายผลต่อไป

ผลดำเนินการ

1.การจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริจังหวัดน่าน

การจัดการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระในพื้นที่ของจังหวัดน่านนั้นจะเน้นไปที่การใช้และการอนุรักษ์เพื่อ ใช้ในการอุปโภคและบริโภค เนื่องจากจังหวัดน่านเป็นพื้นที่สำคัญทางภูมิศาสตร์และมีต้นน้ำ ที่เป็นหัวใจสำคัญของประเทศและของจังหวัดเอง ดังนั้น จังหวัดน่านจึงมีการจัดการโครงการที่จะต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและการปรับปรุงระบบน้ำของชลประทานเพื่อใช้ในการเกษตร และการพัฒนาแหล่งน้ำซึ่งในนโยบายของจังหวัดน่านนั้นผู้บริหารในระดับนโยบายมีวิสัยทัศน์และต้องการที่จะริเริ่มโครงการใหม่ๆเพื่อจัดการน้ำและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังนั้นลักษณะในการจัดการของหน่วยนโยบายเป็นการจัดการที่พยายามประสานสอดคล้องจากนโยบายของโครงการปิดทองหลังพระเอง และมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

การจัดการการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำป่าโครงการ ปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำรินั้นมีวิธีการ ในการจัดการของแต่ละพื้นที่แตกต่างกันโดยสามารถแบ่งลักษณะของการจัดการได้ทั้งหมด 2 รูปแบบคือ 1 การจัดการพื้นที่ที่มีพื้นที่ในการจัดการของตนเองและพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ในเขตป่าสงวน

1.1 การจัดการและการอนุรักษ์พื้นที่ในการจัดการเป็นของตนเอง

การจัดการและการอนุรักษ์จากฝ่าปฏิบัติที่มีพื้นที่ในการจัดการเป็นของตนเองโดยจะเน้นการพัฒนาแหล่งน้ำและกักเก็บแหล่งน้ำให้อยู่ในพื้นที่ให้ได้นานที่สุดรวมถึง การเตรียมความพร้อมต่อภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้น เช่น อุทกภัย วาตภัยหรือดินโคลนถล่ม ที่เกิดในขึ้นในพื้นที่ซึ่งต้องอาศัยความรู้และทักษะจาก ผู้ปฏิบัติงานและลักษณะโครงการใน พื้นที่ที่จัดการ นั้น จะเป็นโครงการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการ

ประเด็นสำคัญในการจัดการอนุรักษ์ในการจัดการแหล่งน้ำคือการทำ ประชาชน และผู้มีความรู้ทางปราชญ์ชาวบ้าน ใช้ภูมิปัญญาจากชาวบ้าน เช่น การใช้ไม้และหินทับเพื่อเป็นฝ่ายในการอนุรักษ์หรือการแบ่งหน้าที่ของสมาชิกในชุมชนในการดูแลและอนุรักษ์ในพื้นที่ต้นน้ำของตน

นั้นแสดงให้เห็นว่าลักษณะการจัดการพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นการจัดการที่เป็นไปอย่างมีอิสระและสามารถจัดการได้เอง ทำให้ลักษณะการจัดการพื้นที่ของตนเองนั้นมีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก

1.2 การจัดการและการอนุรักษ์ในพื้นที่เขตป่าสงวน

การจัดการและการอนุรักษ์ในพื้นที่เขตป่าสงวนจะมีพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ของโครงการอนุรักษ์และจัดการแหล่งน้ำ โดยมี ตัวแสดงที่รับผิดชอบที่สำคัญคือ หน่วยงานทางภาครัฐ และ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ที่จะต้องมีการทำหน้าที่เป็นผู้ดูแล ซึ่งลักษณะพื้นที่จะเป็นพื้นที่ที่ ต้องมีการขออนุญาตและขอเอกสารสิทธิ์ในการดำเนินการดังนั้นในการจัดการพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ป่าสงวนนั้นจำเป็นจะต้องใช้หน่วยงานในการจัดการ และต้องมีความระมัดระวังในข้อกฎหมายต่างๆ การเข้าไปปฏิบัติงานจำเป็นจะต้องขออนุญาตปฏิบัติภารกิจด้วยดังนั้นลักษณะในการจัดการ จะเป็นลักษณะของการที่เข้าไปซ่อมแซมโครงการที่จัดทำขึ้นมากกว่าการที่จะจัดทำโครงการขึ้นมาใหม่ๆ และอำนาจในการจัดการของพื้นที่ มีอย่างจำกัด ลักษณะการจัดการและการอนุรักษ์ของหน่วยงานระดับนโยบาย

2. สภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน

สภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริจังหวัดน่าน ปัญหาที่พบ มากที่สุดคือปัญหาด้านการบริหารจัดการ รองลงมาคือด้านการอนุรักษ์ และด้านการฟื้นฟู โดยมีประเด็นปัญหาดังต่อไปนี้

2.1 ปัญหาที่เกี่ยวกับเอกสารสิทธิ

ปัญหาเกี่ยวกับเอกสารสิทธิ์จะเกิดขึ้นเมื่อภารกิจและหน้าที่ของโครงการปิดทองหลังพระสืบสานพระราชดำริในจังหวัดน่านเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่าสงวนทำให้ในหลายๆพื้นที่จำเป็นจะต้องมีการระมัดระวังในการดำเนินโครงการรวมถึงหากเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่าสงวนจำเป็นจะต้องมีการขออนุญาตห่างกรมป่าไม้และ ต้องมีการขออนุญาตเอกสารสิทธิ์ เพื่อจะเข้าไปทำโครงการจึงทำให้เกิดปัญหาในความล่าช้า ในการทำงานรวมถึงมักจะเกิดปัญหาในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานระหว่าง ราชการด้วยกันเอง

2.2 ปัญหาเกี่ยวกับสภาพพื้นที่

เนื่องจากสภาพพื้นที่จังหวัดน่านเป็นสภาพพื้นที่ที่มีป่าไม้เป็นจำนวนมากดังนั้นจะทำให้มีความเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติสูงและพื้นที่บางโครงการไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดการทำโครงการ เช่น สภาพของพื้นที่ก็ยังเป็น อุปสรรคในการเข้าทำงาน หรือ พื้นที่ในการทำโครงการแหล่งน้ำอยู่ไกลจากหมู่บ้านหรือน้ำที่จะใช้มีน้อย จนต้องใช้น้ำบาดาลไว้เองในฤดูแล้ง

2.3. ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า

ด้วยพื้นที่ของโครงการปิดทองหลังพระสืบสานพระราชดำรินั้นส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าทำให้ง่ายต่อการบุกรุกพื้นที่ป่า ซึ่งทางภาครัฐหรือฝ่ายนโยบายจำเป็นจะต้องมีการทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่เพื่อไม่ให้ประชาชนบุก รุกพื้นที่ป่าสงวน อันเนื่องมาจากปัญหาในการ ขัดพื้นที่ทำกินของประชาชนและในบางครั้งการทำเกษตรกรรมของประชาชนอย่างขาดเทคโนโลยีที่ดีทำให้ต้องการพื้นที่ในการทำกินอย่างมากจึงต้องมีการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนเข้าไป

2.4 ปัญหาการรับรู้ของประชาชน

การเข้าทำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริโครงการปิดทองหลังพระนั้นประชาชนในพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติหรือภาษาอาจจะไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองรวมถึง ยังไม่เข้าใจความมุ่งหมายของโครงการที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งหากมีการเข้ามาพัฒนาพื้นที่แล้วประชาชนบางกลุ่มยังขาดวินัยในการจัดการ ซึ่งสร้างปัญหา ในการดำเนินโครงการในเรื่องของความต่อเนื่อง

2.5 ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการงบประมาณ

ปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณ นี้เกิดจากที่เมื่อมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเข้ามาอยู่ในพื้นที่ของประชาชนแล้วในพื้นที่บางพื้นที่ไม่สามารถมีงบประมาณในการต่อยอดเพื่อที่จะพัฒนาโครงการอื่นๆได้ เนื่องจาก จำเป็นจะต้องใช้ทรัพยากรในการจัดการมากซึ่งเป็นข้อจำกัดเกี่ยวกับงบประมาณที่ไม่สามารถจัดหาได้ทำให้โครงการบางโครงการอย่างไม่ต่อเนื่องแม้ว่าประชาชนในพื้นที่จะพยายามใช้ภูมิปัญญาของตนเอง

3. แนวทางการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน

แนวทางการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน สามารถแบ่งได้ 3 ด้าน จากการศึกษาสามารถสรุปได้ ดังนี้

3.1 ระดับความคิดเห็นต่อแนวทางการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน

ความคิดเห็นดานการจัดการ มีความระดับความคิดเห็น มากที่สุด กล่าวคือ มีค่าเฉลี่ย 4.8 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.24 สามารถแปลความได้ว่ามีระดับความคิดเห็นระดับ มากที่สุด ที่จะต้องมีการดำเนินการ ในเรื่องของ การดำเนินงานโครงการต่าง ๆ คำนึงถึงลักษณะเฉพาะทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของพื้นที่เป็นสำคัญ และบุคคลในพื้นที่มีความเข้าใจถึง ควรมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงและผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์

ความคิดเห็นการอนุรักษ์ ระดับความคิดเห็น มากที่สุด กล่าวคือ มีค่าเฉลี่ย 4.73 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.42 สามารถแปลความได้ว่ามีระดับความคิดเห็นระดับ มากที่สุด โดยจะต้องมีการสร้างความตระหนักเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากเกินไป อาจทำให้บางชนิดกลายเป็นของหายาก และจะต้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในพื้นที่ ควรได้รับการเอาใจใส่ดูแลเพื่อฟื้นฟูให้กลับมาดีดังเดิม

ความคิดเห็นด้านการฟื้นฟู ความระดับความคิดเห็น มากที่สุด กล่าวคือ มีค่าเฉลี่ย 4.70ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.40 สามารถแปลความได้ว่ามีระดับความคิดเห็นระดับ มากที่สุด โดยต้องมีการสงวนเก็บรักษา และแพร่พันธุ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นของพื้นเมือง เช่น พันธุ์ไม้พื้นเมือง พันธุ์สัตว์พื้นเมือง และมีกิจกรรมฟื้นฟู ปรับปรุงพื้นที่ให้ประชาชนในพื้นที่ได้รักและหวงแหนเขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระ รวมไปถึงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางธรรมชาติ

3.2 แนวทางการจัดการและการอนุรักษ์ในพื้นที่แต่ละพื้นที่

1) จัดให้มีกิจกรรมถ่ายทอดแผนงานสู่การปฏิบัติ

โดยแต่ละพื้นที่ควรจะมีการสำรวจการบุกรุกป่าอย่างต่อเนื่อง เพื่อจัดการในการอนุรักษ์รักษาต้นน้ำของตนเองในเขตที่รับผิดชอบรวมถึงมีการปลูกป่าทดแทนและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ โดยให้มีเสนอแนะนโยบายที่เป็นไปได้จริงสามารถนำไปปฏิบัติได้

2) จัดให้มีการประชุมและระดมสมองกันในการวางแผนงานและแผนการปฏิบัติงาน

เพื่อสร้างการมีส่วนร่มของประชาชน นอกจากนั้นยังมีการเสนอให้พื้นที่มีการสำรวจและวิเคราะห์จัดห้ามข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการตามพระราชดำริเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

3) การทบทวนแผนงบประมาณและพิจารณาให้เหมาะสม

การพิจารณาด้านงบประมาณรวมถึงด้านกำลังคน ทรัพยากรในการจัดการและในด้านกำลังคน โดยจะต้อง มีการใช้ประโยชน์สูงสุด สำหรับทรัพยากรที่เสียไปรวมถึงต้องมีการบริหารจัดการและงบประมาณให้มีความเหมาะสมและสมดุลกันจะเห็นได้ว่าจะปัญหาที่เกิดขึ้นจะมีปัญหาด้านการงบประมาณเป็นอย่างมาก การทบทวนแผนการงบประมาณและพิจารณาให้เหมาะสมจะเป็นแนวทางที่ไม่ต้องแก้ไขปัญหาผ่านการเพิ่มทรัพยากรในการใช้แต่เป็นการจัดลำดับความสำคัญของโครงการต่างๆรวมถึงความสำคัญและจุดเน้นของพื้นที่ต่างๆให้เหมาะสม ซึ่งจะทำให้งบประมาณในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันแต่จะเป็นการใช้งบประมาณอย่างตรงจุด

3.3 แนวทางในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ในเขตจังหวัดน่าน

1) การจัดการถ่ายทอดนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน

การสร้างความเข้าใจต่อบทบาทและหน้าที่ของประชาชนและเจ้าหน้าที่โครงการรวมถึงหน่วยงานระดับนโยบายว่ามีบทบาทและมีเป้าหมายของโครงการอย่างไรบ้างทั้งนี้ในการสร้างความเข้าใจนั้นจำเป็นจะต้องมีการลงพื้นที่เพื่อเข้าไป ทำความเข้าใจ อย่างแท้จริง อาจจะผ่านการซักซ้อมแผนงานและการปฏิบัติงานร่วมกัน ทั้งนี้จำเป็นจะต้องมีการปฏิบัติตามนโยบายที่ได้รับการถ่ายทอดอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ของตนเองซึ่งนั่นหมายความว่าท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่จำเป็นจะต้องนำนโยบาย ไป

ปฏิบัติให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเองคำสัมภาษณ์ที่ว่าเราจำเป็นจะต้องมีการให้ความสำคัญเกี่ยวกับความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติรวมถึง บูรณาการโครงการพระราชดำริกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้รวมถึงส่งเสริมคุณภาพของชีวิต และภาครัฐควรกับเข้ามาดำเนินการสนับสนุนและส่งเสริมพัฒนาอาชีพให้มีความหลากหลายมากขึ้นเพื่อความสอดคล้องกับความต้องการบนพื้นฐานของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) การจัดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในแผนงานและโครงการ

การจัดการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและโครงการนั้นจะทำให้ประชาชนมีความสำนึกและความเป็นเจ้าของของโครงการนั้นๆรวมถึงยังสามารถสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาโครงการเนื่องจากว่าเมื่อประชาชนรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติธรรมชาติจะทำให้ประชาชนรู้สึกห่วงแขนและต้องการที่จะพัฒนาคนในพื้นที่ของตนเองเพื่อเป็นประโยชน์อย่างยั่งยืน

3) การสร้างเครือข่ายในการปฏิบัติและเชิงนโยบาย

การสร้างเครือข่ายนี้จะทำให้ตัวแสดงทั้งในภาครัฐภาคเอกชนและประชาชนด้วยกันเองเข้ามามีบทบาทและหน้าที่ ในกิจกรรมและโครงการโดยหน่วยงานของรัฐจะต้องเข้ามาติดตามและกำกับดูแลอย่างต่อเนื่ององค์กรเอกชนมีหน้าที่ในการสนับสนุนและประชาชนควรมีหน้าที่ในการลงพื้นที่สำรวจและปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องการทำเครือข่ายหรือสร้างเครือข่ายนี้จะทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆเกิดขึ้นอย่างยั่งยืนรวมถึงการมีความสัมพันธ์กันจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างการซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การในระดับพื้นที่และดับจังหวัดจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ นั่นจะนำไปสู่การบูรณาการจากโครงการพระราชดำริร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในอนาคต

ข้อเสนอแนะของการวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรมีนโยบายที่สร้างความร่วมมือของผู้นำและสมาชิกในชุมชน โดยที่ผู้บริหารในทุกระดับให้การสนับสนุนและถือว่า โครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน เป็นโครงการที่เร่งด่วนจำเป็นจะได้รับความร่วมมือของผู้นำชุมชนและประชาชนรวมถึงหน่วยงานระดับนโยบาย โดยจะต้องให้ประชาชนและทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม และต้องใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหา กล่าวคือ จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่ จัดการและการอนุรักษ์ที่มีจุดเด่นคือการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการ และดำเนินการโครงการต่างๆ การมีเครือข่ายที่สร้างมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนรวมถึงหน่วยงานในทุกๆระดับจะทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและต่อเนื่อง และยังทำให้ประชาชนรู้สึกห่วงแผนต่อทรัพยากรธรรมชาติของตนเองที่ได้อนุรักษ์ขึ้นนอกจากนั้นยังเป็นการสร้างความร่วมมือและสร้างเครือข่ายในการที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูในอนาคต

2) การสร้างแรงบันดาลใจในการดำเนินโครงการ สิ่งที่สำคัญที่สุดและเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นแรงบันดาลใจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 เป็นแรงบันดาลใจหนึ่งที่สามารถสร้างความสำเร็จ

และสามารถจูงใจประชาชนรวมถึงหน่วยงานต่างๆให้ปฏิบัติงานได้ ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์และกลวิธีที่สามารถสร้างความสำเร็จให้แก่โครงการดังกล่าวได้

ข้อเสนอแนะเชิงการปฏิบัติ

1) การจัดงบประมาณในการสนับสนุนได้อย่างเหมาะสมปัญหาในการจัดการส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการจัดการงบประมาณดังนั้นการจัดการงบประมาณจำเป็นจะต้องมีการจัดการตามลำดับความสำคัญและเป็นการจัดการที่เหมาะสมนั่นก็คือมีการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณภาพและได้อรรถประโยชน์สูงสุด การจัดการงบประมาณอย่างเหมาะสมนั้นจำเป็นจะต้องมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ผู้บริหารและผู้ดำเนินการรวมไปถึงประชาชนจำเป็นจะต้องมีความเข้าใจความแตกต่างของพื้นที่และความจำเป็นในการใช้งบประมาณของแต่ละพื้นที่ อีกด้วย

2) การให้ข้อมูลเชิงวิชาการ ปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากเนื่องจากในแต่ละโครงการจำเป็นจะต้องมีการสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนได้รับรู้และการที่ให้ความรู้กับประชาชนย่อมเป็นข้อมูลเชิงวิชาการที่ประชาชนจะมีความรู้ความเข้าใจและสามารถ ปฏิบัติตามได้ง่ายดังนั้นความเข้มข้นของยุทธศาสตร์ของโครงการและเนื้อหาของโครงการย่อมเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินโครงการดังกล่าว นอกจากนั้นแล้วจำเป็นจะต้องมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับประชาชนด้วยของที่เข้าใจรวมถึงสามารถบูรณาการแผนและโครงการได้อย่างชัดเจน

3) การส่งเสริมปฏิบัติงานในพื้นที่ โครงการการจัดการและการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำเขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริจำเป็นจะต้องมีการติดตามและประเมินผลรวมถึง ต้องมีหน่วยงานในพื้นที่ในการติดตามและดูแลให้คำปรึกษา เนื่องจากโครงการปิดทองหลังพรโครงการปิดทองหลังพระทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการบริหารจัดการให้เปิดการบูรณาการองค์ความรู้ตามแนวพระราชดำริใน 6 มิติหลัก ได้แก่ มิติเรื่องน้ำ ดิน เกษตร พลังงานทดแทน ป่า และสิ่งแวดล้อม โดยพัฒนาระบบความร่วมมือกับองค์กรรัฐ สถาบันวิชาการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งยึดหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 23 ข้อ มาเป็นแนวทางหลักในการดำเนินโครงการอีกด้วยนั่นทำให้หาดมีหน่วยงานในพื้นที่จะเป็นการสร้างความสำเร็จให้กับโครงการ 7 การเอื้อของกฎหมายจะเห็นได้ว่าปัญหาส่วนใหญ่เป็นปัญหาในเรื่องของการจัดการทำเอกสารสิทธิ์ของพื้นที่ในเขตป่าสงวนซึ่งหากมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมีการทำความเข้าใจให้กับประชาชนรวมถึงมีข้อควรระวังที่ชัดเจนและมีแนวทางในการปฏิบัติที่ชัดเจนจะทำให้โครงการดำเนินการไปอย่างราบรื่น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปและข้อจำกัดในการวิจัย

ในการวิจัยในครั้งนั้นมีข้อจำกัดในการจัดการเนื่องจากการเก็บรวบรวมข้อมูลมีระยะเวลานานจึงอาจจะเปลี่ยนรูปแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการประชุมเพื่อระดมสมอง เพื่อให้ได้ประเด็นที่มีฉันทา-มติร่วมกัน ของทุกภาคส่วน อนึ่งในกระบวนการวิจัยเพื่อให้สามารถนำเสนอข้อเสนอแนะและวิธีการในการส่งเสริมความสัมพันธ์ได้อย่างสมบูรณ์อาจจะมีการถอดบทเรียนเพิ่มด้วยเพื่อที่จะสามารถเสนอแนะแนวทางได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น

บรรณานุกรม

กรมการ**ปกครอง. คู่มือการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและการจัดงานพระราชพิธี.** กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครอง, 2557.

กุลธน ธนาพงศธร .**แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ. ในเอกสารการสอนชุดวิชานโยบายสาธารณะและการวางแผน**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช,2535.

เกษม จันทร์แก้ว. **วิทยาศาสตร์กับสิ่งแวดล้อม.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551.

จรรยาภรณ์ พรหมคุณ. “การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำลำปะเทีย”. **รายงานการวิจัย.** ส่วนวิชาการ สำนักทรัพยากรน้ำภาค 5 กรมทรัพยากรน้ำ, 2554.

จุมพล หนิมพานิช. **การวิเคราะห์นโยบาย: ขอบข่าย แนวคิด ทฤษฎีและกรณีตัวอย่าง.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุขทัยธรรมาธิราช,2547.

ชื่น ศรีสวัสดิ์. “การจัดการป่าไม้โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ”. **รายงานการวิจัย.** ส่วนวิจัยและพัฒนา สถาบันวัฒนธรรมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2543.

นายเสน่ห์ ใจสิทธิ์. “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชนในพื้นที่หน่วยจัดการต้นน้ำแม่แตะ ”. **รายงานการวิจัย.**วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

นิวัติ เรืองพานิช. **การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม คู่มือสำหรับการสอนและการฝึกอบรม.** กรุงเทพมหานคร: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2533 .

ปาริชาติ ประคองจิตร์.สู่ขวัญ-เกี่ยวข้าวนาแรกปิดทองหลังพระฯ ฟื้นประเพณีบรรพบุรุษเมืองน่าน. **วารสารมติชน**, 2553.

ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม และคณะ. **พื้นฐานทางการจัดการ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

พัฒนา วิจิตรพงษ์กุล. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่โครงการนำร่องลุ่มน้ำย่อยคลองน้ำวิ่ง”. **รายงานการวิจัย.**สำนักงานทรัพยากรน้ำ ภาค 2 กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2552.

มนูญ เทศน์นำ และคณะ. “การกระบวนการและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนบ้านกาดตลาดขี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานการวิจัย.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, 2552.

มยุรี อนุมานราชธน. **นโยบายสาธารณะ.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมกมลการพิมพ์, 2549.

มูลนิธิปิดทองหลังพระ. **รายงานประจำปี 2553 มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ** . กรุงเทพมหานคร, 2554.

รศ.ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. **องค์การและการจัดการฉบับมาตรฐาน.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทดวงกมลสมัย จำกัด, 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2546.

วรเดช จันทรศร. **การนำนโยบายไปปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกการพิมพ์, 2542.

วิรัช สงวนวงศ์วาน. **การจัดการและพฤติกรรมองค์การ.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัดมหาชน, 2553.

ศุภชัย ยาวะประภาษ . **นโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่นไทย.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท จุดทอง จำกัด, 2555.

สถาบันดำรงราชานุภาพ. **คู่มือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานในพื้นที่ระดับตำบล**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2543.

สมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์. **นโยบายสาธารณะ. กรุงเทพมหานคร**: เอ็ม.ที.เพรส, 2555.

หนูเคน จันทาง. “การศึกษารูปแบบและวิธีการฟื้นฟูวัฒนธรรมความเชื่อในการจัดการป่าชุมชน ตำบลสีชมพู อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น”. **รายงานการวิจัย.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, 2545.

อภิวัฒน์ คำสิงห์. แอ่วนครน่านกับมูลนิธิปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาแบบบูรณาการแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนฯ. **วารสารเทคโนโลยีชาวบ้าน.** ม.ป.ป.

Anderson, J.E.,**Publics and Economic Policy-making**.Reading MA: Addison – Wesley, 1970.

Caldwell, L.K.,**Environment: A Challenge in Modern Society.** New york: Double – Day, 1970.

Dye T.R., **Understanding Public Policy**. Englewood Cliffs: Prentice – Hall, 1981.

Easton D ,**The Political System: An inquiry into the State of Political Science**. New York: Alfred A. Knoft, 1953.

กระบวนการสอนธรรมเพื่อเสริมสร้างพลังทางสังคม ด้วยพิธีกรรมการส่งเคราะห์ในล้านนา
The Process of Dhamma Teachings for Social Empowerment by Way of Misfortune Elimination Ritual in Lanna

พระครูวรวรรณวิฑูรย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
สิงห์คำ รักป่า
มหาวิทยาลัยพะเยา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ (1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมส่งเคราะห์ (2) เพื่อศึกษากระบวนการเยียวยารักษาผู้ป่วยด้วยพิธีกรรมส่งเคราะห์ และ (3) เพื่อสังเคราะห์กระบวนการสอนธรรมเพื่อเสริมสร้างทางสังคมด้วยพิธีกรรมส่งเคราะห์ในล้านนา เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมส่งเคราะห์ และผู้เข้ารับการประกอบพิธี จำนวนละ 7 คน ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมส่งเคราะห์ พบว่า เป็นแนวคิดที่นิยมปฏิบัติในล้านนามายาวนาน ไม่อาจสืบค้นได้ว่า เริ่มต้นขึ้นในยุคไหน และผู้ใดเริ่มต้นพิธีกรรมนี้ขึ้นก่อน แต่ปรากฏว่ามีการปฏิบัติในวิถีชีวิตของชาวล้านนาตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบัน ส่วนกระบวนการเยียวยารักษาผู้ป่วยด้วยพิธีกรรมส่งเคราะห์ มีกระบวน 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นแรก : การดูหมอ หรือ “ดูเมื่อ” เพื่อตรวจดูดวงชะตาราศรีของผู้ป่วยว่าเป็นอย่างไร อาการเจ็บป่วยมาจากสาเหตุอะไร 2) ขั้นการจัดเตรียมเครื่องบูชา : ประกอบด้วย เครื่องบูชาครู (ขันตั้ง) และเครื่องสังเวย 3) ขั้นประกอบพิธี : พ่ออาจารย์จะเริ่มพิธีด้วยการขึ้นขันตั้งเพื่อระลึกถึงครูบาอาจารย์ จากนั้น กล่าวคำสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และกล่าวคำโองการตามแบบโบราณ เพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกไปจากร่างกายของผู้ป่วย เสร็จแล้วผูกข้อมือให้ผู้ป่วยเพื่อเป็นการบำรุงขวัญและกำลังใจ หลังจากนั้น พ่ออาจารย์จะนำสะตวง (กระทง) ไปยังทางทางสามแพ่ง หรือสี่แพร่ง กล่าวคำส่งสะตวง จากนั้นพ่ออาจารย์จะกลับมาบ้านของผู้ป่วยอีกครั้งเพื่อปลด “ขันตั้ง” เป็นอันเสร็จพิธี

ในด้านการสังเคราะห์กระบวนการสอนธรรมเพื่อเสริมสร้างพลังทางสังคมด้วยพิธีกรรมส่งเคราะห์ในล้านนา พบว่า พิธีกรรมส่งเคราะห์นอกจากจะมีบทบาทในด้านการสร้างกำลังใจและเป็นที่พึ่งทางใจให้ผู้ป่วยแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความผูกพันความห่วงหาอาทรระหว่างสายโลหิต น้ำใจไมตรีของเพื่อนบ้าน ที่สำคัญยังแฝงไปด้วยกระบวนการสอนธรรมเพื่อเสริมสร้างพลังทางสังคมอีกด้วย คือ ส่งเสริมสังคมให้รู้ถึงคุณธรรมด้านกตัญญูกตเวที การปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ คือ ประพฤติตนเป็นประโยชน์ (อัตถจริยา) การดูแลสงเคราะห์ญาติ กฎไตรลักษณ์ สัจธรรมว่าด้วยการเกิดการตาย หลักความเชื่อมโยงของเหตุและผล (ปฏิจจสมุปบาท) หลักความสามัคคีในชุมชน และหลักความนอบน้อมต่อธรรมชาติ

คำสำคัญ : พิธีกรรมส่งเคราะห์, พลังทางสังคม

Abstract

The objectives of this research were to (1) study the history of the Songkro rite, to (2) study the healing process of the sick with the Songkro rite, and to (3) synthesize the teaching process to strengthen the society by way of the Songkro rite in Lanna. This is a documentary and qualitative research with fieldwork data from in-depth interviews provided by 7 Songkro ritual performers and 7 ritual participants. The results were summarized as follows:

Regarding the history of the Songkro rite, it is a popular concept followed for a long time in Lanna, but the commencement time of the rite and a person who started cannot be traced. However, there has been such practice in Lanna from the past to the present. Concerning the process of treating patients with the Songkro ritual, there are 3 processes; (i) an astrological step, the sick's relatives have the astrologer to foretell the sick's horoscope and the causes of ailment, (ii) offering preparation (khantang), and (iii) rite performing step with the teacher recalling process, the praise of the Triple Gem, recitation of ancient sacred command in the triptych text to obviate evils from the sick's body, leaving the banana leave vessel at the crossroad, recitation for leaving vessel, then return to the sick's house again for 'khantang' removal step. That is the end of the Songkror ritual.

In the synthesis of the Dhamma teaching process for social enrichment with the Lanna Songkru rite, it was found that the ritual has a role to play in the formation of encouragement to the sick and also shows the bond between the lineage and the friendly spirit of the neighbors. Besides, it teaches the process of social power as well to promote the society know the virtue of gratitude, the principle of *Sangahvatthu* (principle of service), *Atthacariya*, the act of public service, supporting one's relatives, the law of three signs (*Tilakkhana*), the truth about birth and death, the principle of Dependent Origination (*Paticcasamuppada*), the link of cause and effect, principles of unity in the community, relative care, and the principle of respect to nature.

Keywords: Misfortune Elimination Ritual, Social Power

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ชาวล้านนานับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่เมื่อครั้งที่พระนางจามเทวี พระมหากษัตริย์ต่อมาได้ให้ความสำคัญต่อการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยดีมาโดยตลอด จึงทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง พระธรรมคำสอนได้แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวางจนมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวล้านนาอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตามชาวล้านนานอกจากจะมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ยังมีความเชื่อแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ ได้แก่ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ เป็นต้น และความเชื่อดังกล่าวนั้นล้วนมีความผูกพันกับธรรมชาติ ต่อมามีการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกันและนิยมปฏิบัติในโอกาสต่าง ๆ อย่างกลมกลืน ในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนชาวล้านนาประกอบพิธีกรรมที่เป็นไปตามกรอบของหลักบุญกริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล ภาวนา และในขณะเดียวกัน วิถีชีวิตยามปกตินอกเขตกำแพงวัด ชาวล้านนายังคงสืบทอดและปฏิบัติประเพณีตามความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับ การเกิด การเจ็บป่วย การตาย อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

ที่น่าสนใจ คือ ชาวล้านนามีกุศโลบายในการประยุกต์พิธีกรรมตามความเชื่อ ผสมผสานกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาได้อย่างลงตัว โดยนิยมปฏิบัติและประกอบพิธีกรรมในโอกาสพิเศษ หรือตามเดือนและฤดูกาลต่าง ๆ ที่เรียกว่า ประเพณี 12 เดือน ซึ่งมีความสำคัญแตกต่างกันไป ในด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ความเชื่อ ความโชคดี ความโชคร้าย เคราะห์กรรมต่างๆ ชาวล้านนามีการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว เช่น การสะเดาะเคราะห์ การส่งเคราะห์ การสืบชะตา การฮ้องขวัญ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่ผลทางด้านจิตใจ การให้กำลังใจ ซึ่งถือว่าเป็นกุศลโลบายในการช่วยให้ผู้ที่ตกอยู่ในห้วงทุกข์และความกังวลพ้นจากภาวะดังกล่าวหรืออย่างน้อยก็สร้างขวัญกำลังใจในการต่อสู้กับปัญหาต่อไปได้ ผลดีในด้านการรักษาด้วยพิธีกรรมเมื่อเกิดการเจ็บป่วยจะช่วยให้การเยียวยารักษามีประสิทธิภาพมากขึ้นหากผู้ป่วยมีกำลังใจ

พิธีกรรมการส่งเคราะห์ล้านนาเป็นหนึ่งในกระบวนการที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการคิดค้นเพื่อวัตถุประสงค์ดังที่กล่าวมา พิธีกรรมการส่งเคราะห์เป็นพิธีกรรมที่นำเอาความเชื่อดั้งเดิมมาผสมผสานกับพิธีกรรมทางศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อปัดเป่า บรรเทา เคราะห์ร้าย อาเพศต่าง ๆ ให้หายไป ดังคำอธิบายวัตถุประสงค์การประกอบพิธีกรรมที่ปรากฏในตำราการส่งเคราะห์ของล้านนาว่า “ *กันว่าปุคคลผู้ใดเป็นเปียธินานหายก็ดี หรือว่าทุกข์ขื่อคา เป็นเคราะห์ใหญ่ก็ดี กันว่าใค่หื้อหาย หื้อสะเดาะเคราะห์เสียเต๊อะ ...*”[1] ถอดความได้ว่า หากบุคคลใดล้มป่วย เรื้อรังรักษาไม่หาย อาการไม่ทุเลาบรรเทา หรือว่าประสบกับความทุกข์ยากลำบาก หากต้องการให้พ้นจากโรคภัยและความทุกข์ยากลำบากนั้นให้สะเดาะเคราะห์เสียเถิด ดังที่มีผู้ให้ความหมายของพิธีกรรมการส่งเคราะห์ ไว้ว่า พิธีกรรมส่งเคราะห์เป็นพิธีกรรมทางไสยศาสตร์อย่างหนึ่ง[2] ด้วยการทำพิธีเซ่นสรวง หรือสะเดาะเคราะห์ด้วยการบูชา[3] เพื่อให้คนพ้นจากเคราะห์ร้าย[4] หรือเป็นการปัดเป่าให้เคราะห์ร้ายนั้นกลายเป็นดี[5]

ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาว่าประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมการส่งเคราะห์ว่ามีความอย่างไร มีกระบวนการขั้นตอนในการรักษาผู้ป่วยอย่าไร มีผลต่อการรักษาผู้ป่วยจริง

---

[1] ตรีรัตน์ แม่ริม, **ตำราพิธีส่งเคราะห์แผนโบราณ**, (เชียงใหม่ : ประเทืองวิทยา, 2511), หน้า 81.

[2] อุดม รุ่งเรืองศรี, **พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**, (เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547), หน้า 713.

[3] สงวน โชติสุขรัตน์, **ประเพณีไทยภาคเหนือ**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2553), หน้า 188.

[4] อุดม รุ่งเรืองศรี, **พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**, หน้า 713.

[5] สงวน โชติสุขรัตน์, **ประเพณีไทยภาคเหนือ**, หน้า 188.

หรือไม่ สอดคล้องหรือเป็นอุปสรรคต่อการรักษาด้วยวิธีการทางแพทย์สมัยปัจจุบันหรือไม่ ที่สำคัญมีหลักพุทธธรรมอะไรบ้างที่นักปราชญ์ผู้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในสมัยนั้นได้สอดแทรกไว้เพื่อสมาชิกในสังคมได้เรียนรู้และวิเคราะห์ด้วยตนเอง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมส่งเคราะห์

2) เพื่อศึกษากระบวนการเยียวยารักษาผู้ป่วยด้วยพิธีกรรมส่งเคราะห์

3) เพื่อสังเคราะห์กระบวนการสอนธรรมเพื่อเสริมสร้างทางสังคมด้วยพิธีกรรมส่งเคราะห์ในล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยแบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอน ดังรายละเอียด ดังนี้

1) รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร รวบรวมข้อมูลด้านเอกสารที่เกี่ยวกับวรรณกรรมกรรมพิธีกรรมการส่งเคราะห์จากเขตชุมชนในอำเภอเป้าหมาย ปริวรรตเนื้อหาจากปั๊ปสา สมุดข่อย รวมถึงศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งวิทยาการต่างๆ เช่น ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, วิทยาเขตเชียงใหม่, สำนักหอสมุด, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จังหวัดเชียงใหม่, วัด และแหล่งวิชาการอื่นๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยสำรวจเก็บข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการส่งเคราะห์ในพื้นที่และกลุ่มประชากรเป้าหมาย โดยคณะผู้วิจัยสำรวจเก็บข้อมูล โดยมีการถ่ายภาพ บันทึกข้อมูล และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้าง หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เหมาะสม โดยสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างที่เข้ารับการประกอบพิธีกรรมส่งเคราะห์ จำนวน 7 คน และผู้ประกอบพิธีกรรมจำนวน 7 คน โดยการเลือกแบบสุ่มจากอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยา

3) เครื่องมือการวิจัย

เครื่องในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเน้นการศึกษาจากเอกสารที่ปริวรรตเนื้อหาจากปั๊ปสา หรือสมุดข่อยที่มีการจดบันทึกโดยผู้ประกอบพิธีกรรมที่ได้รับการถ่ายทอด

4) การรวบรวมข้อมูล

คณะวิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลและร่วมกันศึกษาเนื้อหาของบทส่งเคราะห์ในประเด็นหลักต่อไปนี้ คือ 1) ที่มาของความเชื่อ 2) จุดมุ่งหมายของการประกอบพิธี 3) กระบวนการของพิธีกรรม 4) ผลที่ได้

จากการประกอบพิธีกรรม จากนั้นนำมาสังเคราะห์ว่ามีกระบวนกระบวนเยียวยารักษาผู้ป่วยอย่างไร และมีการสอนธรรมเพื่อเสริมสร้างพลังทางสังคมอย่างไร

5) วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล

นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาทั้งในภาคเอกสารและภาคสนามมาวิเคราะห์ จากนั้นจึงประมวลเป็นองค์ความรู้ สรุปผลแล้วนำเสนอในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา พร้อมข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1) ประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมส่งเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมส่งเคราะห์เป็นแนวคิดความเชื่อที่นิยมปฏิบัติในล้านนามายาวนาน ไม่อาจสืบค้นได้ว่าเริ่มต้นขึ้นในยุคไหนและผู้ใดเริ่มต้นพิธีกรรมนี้ขึ้นก่อน เพราะไม่มีหลักฐานบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นมาเพื่อรับใช้คนในสังคมล้านนามานับตั้งแต่ครั้งนับถือผีสาง เทวดา ของกลุ่มชนที่ได้มาตั้งถิ่นฐานในล้านนายุคแรกแล้ว กล่าวได้ว่า พิธีกรรมส่งเคราะห์เป็นประเพณีพิธีกรรมที่มีการปฏิบัติในวิถีชีวิตของชาวล้านนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องในชุมชนและท้องถิ่นล้านนา ยิ่งไปกว่านั้น พิธีกรรมการส่งเคราะห์เป็นพิธีกรรมที่ผู้คนทุกชนชั้นสามารถกระทำได้โดยไม่จำกัดเฉพาะ กระทำได้ทั้งระดับชาวบ้านและระดับเจ้าขุนมูลนายที่เป็นชั้นปกครอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือคำอธิบายที่มีต่อผู้คนทุกระดับได้เป็นอย่างดี ดังเช่น พิธีส่งเคราะห์ “พระเมืองแก้ว” ซึ่งในตำรากล่าวว่า พระมหาเถระของเมืองเชียงใหม่ในสมัยนั้นรูปหนึ่งซึ่งไม่ปรากฏนาม นอกจากจะเป็นพระเถระที่มีศีลาจารวัตรดีงามแล้ว ท่านยังมีความเก่งกล้าสามารถในด้านไสยศาสตร์ มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วเป็นที่ปรากฏ[6] ได้ทำพิธีเพื่อสะเดาะเคราะห์ให้พระเมืองแก้ว เจ้าผู้ครองอาณาจักรล้านนา องค์ที่ 11 (พระนครเชียงใหม่ ระหว่างปี พ.ศ. 2030-2069) ซึ่งในสมัยนั้นได้เกิดโรคห่าขึ้นทั่วพระนคร ชาวเมืองทั้งชายและหญิงได้ประสบกับโรคภัยไข้เจ็บ ประสบเคราะห์ต่างๆ เช่น เคราะห์เก่น เวรอุบาทว์ ล้มตายกันเป็นอันมาก พระเมืองแก้วจึงได้จัดพิธีนี้ขึ้น และป่าวประกาศให้ชาวเมืองได้นำพิธีนี้ไปกระทำหากเป็นไข้ได้ป่วย เมื่อได้ทำตามที่พระเมืองแก้วบอก การเจ็บไข้ได้ป่วยก็หายดั่งที่ว่าจริงๆ ด้วยเหตุนี้ ต่อมาพิธีส่งเคราะห์ข้าวพระเมืองแก้ว (ภายหลังนิยมเรียกว่า พิธีบูชาข้าวพระเมืองแก้ว) นี้ก็ได้รับความนิยมเชื่อถือและแพร่หลายขยายไปทั่วล้านนา จนกระทั่งปัจจุบันก็ยังมีการจัดพิธีนี้อยู่

ในส่วนของเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมพิธีกรรม มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อในพระพุทธศาสนากับความเชื่อท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับพระรัตนตรัยก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งคำสวดโองการส่งเคราะห์แต่ละอย่างจะปรากฏถ้อยคำที่เป็นภาษาบาลีแทรกในคำส่งเคราะห์ ในลักษณะต่างๆ กล่าวคือ มักจะเริ่มต้นด้วยภาษาบาลี ต่อด้วยคำกล่าวซึ่งเป็นสำนวนโวหารที่เป็นภาษาล้านนา จบลงด้วยภาษาบาลีอีกครั้ง ถือว่าเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความเชื่อมั่นศรัทธา มีความรู้สึกว่าพิธีกรรมมีความขลังศักดิ์สิทธิ์น่าเชื่อถือ เพราะภาษาบาลีเป็นภาษาที่ใช้ในหมู่พระสงฆ์ ผู้ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชุมชนและถือว่าภาษาบาลีเป็นภาษาสูง จะนำมากล่าวเล่นๆ โดยทั่วไปไม่ได้

[6] ญาณสมฺปนฺโน, **ตำราพิธีกรรมโบราณ**, (ลำพูน : ร้านภิญโญ, มปป.), หน้า 145.

2) กระบวนการเยียวยารักษาผู้ป่วยด้วยพิธีกรรมส่งเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า มีกระบวนการขั้นตอน ดังนี้

(1) **ขั้นแรก** : การดูหมอ หรือ “ดูหมอเมื่อ” กล่าวคือ ผู้ที่เป็นญาติของผู้ป่วยจะไปดูเมื่อ หรือดูหมอ คือ ให้หมอดู ตรวจดูดวงชะตาราศรีของผู้ป่วยว่าเป็นอย่างไร เพื่อหาสาเหตุของอาการเจ็บป่วย เมื่อหมอดูตรวจดูดวงชะตาของผู้ป่วยแล้วจะรู้ว่าเป็นอย่างไร ต้องพระเคราะห์ หรือว่าถูกภูตผีปีศาจทิศใดบ้านใดทำเอา จากนั้นก็จะบอกให้ญาติผู้ป่วยว่าจะต้องจัดพิธีส่งเคราะห์หรือสะเดาะเคราะห์ คือ การส่งเครื่องเซ่นสรวงไปถวาย เพื่อให้เจ้าหรือผีที่ทำเอานั้นลดความพิโรธโกรธเคือง ซึ่งจะทำให้หายเจ็บป่วยได้ โดยพ่ออาจารย์จะเปิดตำราหาวันที่เหมาะสมในการประกอบพิธี ด้วย

(2) **ขั้นการจัดเตรียมเครื่องบูชา** : ก่อนที่จะประกอบพิธี จะต้องจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีเสียก่อน ประกอบด้วยด้วยเครื่องบูชา 2 ส่วน คือ (1) ส่วนที่เป็นเครื่องบูชาครู หรือ “ตั้งขัน” (ขันยกครู) สำหรับผู้ประกอบพิธีหรืออาจารย์ และ (2) ส่วนที่เป็นเครื่องเซ่นสังเวยสำหรับใช้ในพิธีส่งเคราะห์ ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องเซ่นนี้ พ่ออาจารย์จะเป็นคนบอกหรือจดให้ญาติในวันที่ไปดูหมอว่าจะต้องเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมอะไรบ้าง และพ่ออาจารย์ผู้ประกอบพิธีอาจจะมากำกับดูแลในตอนที่ญาติผู้ป่วยแต่งดาเครื่องเซ่นในเช้าของวันที่ประกอบพิธีอีกทีหนึ่งก็ได้ เป็นที่น่าสังเกตว่า การเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมนั้น จะไม่นิยมเตรียมไว้ข้ามคืน เนื่องจากของที่นำมาใส่สะตวงมีไม่มาก หากเตรียมไว้หลายวันของหลายอย่างจะเหี่ยวแห้งได้ ดังนั้น จึงมีการเตรียมในช่วงเช้าของวันประกอบพิธี โดยมีญาติพี่น้องเพื่อนบ้านที่สนิทคุ้นเคยมาช่วยจัดเตรียม ซึ่งผู้มาช่วยจัดเตรียมส่วนใหญ่จะเป็นคนที่อยู่วัยกลางคนถึงสูงอายุ ผู้ชายจะเป็นผู้ทำสะตวง และปั้นรูปสัตว์ต่างๆ ตามที่พ่ออาจารย์ระบุมา เช่น เทวดา สัตว์ประจำแต่ละนักษัตร หรือที่คนเมืองเรียกว่า “ตัวเป็ง” ส่วนผู้หญิงจะเตรียมมวนบุหรี่ ห่อเมี่ยง แกงส้มแกงหวาน สวยดอกไม้ ฯลฯ โดยในการจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีหากมีคนช่วยกัน 3-4 คน จะใช้เวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง

(3) **ขั้นการประกอบพิธี** : เมื่อได้เวลาที่เหมาะสม พ่ออาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรม จะเริ่มดำเนินการตามลำดับ ดังนี้ (1) ขึ้นขันตั้ง : พ่ออาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมจะเริ่มจากการกล่าวคำบูชาครูโดยยกขันตั้งขึ้นเพื่อเป็นการระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ก่อน จากนั้น นำสะตวง (กระทง) ที่บรรจุเครื่องสังเวยมาวางตรงหน้าผู้เข้ารับการประกอบพิธีกรรม โดยให้นั่งหันหลังให้ผู้ประกอบพิธี (2) พ่ออาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรม จะเริ่มพิธีด้วยการนำเอาตำราสมุดข่อย (ปั๊บสา) มากางอ่านกล่าวคำสรรเสริญพระรัตนตรัย จากนั้นจะกล่าวคำโองการหรือโอกาสด้วยเสียงอันดังฟังชัด ตามแบบโบราณซึ่งเขียนบันทึกไว้ในปั๊บสา หรือคัมภีร์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากครูอาจารย์ของตน ในขณะที่กล่าวคำส่งเคราะห์จะประพรมน้ำขมิ้นส้มป่อยไปด้วย เพื่อปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกไปจากร่างกายของผู้เข้ารับการประกอบพิธีกรรม เสร็จแล้ว ผูกข้อมือให้ผู้ป่วยเพื่อเป็นการบำรุงขวัญและกำลังใจ จากนั้น พ่ออาจารย์ก็จะนำสะตวง (กระทง) ไปนอกบ้านไปยังทางแยกหรือทางสามแพ่ง หรือสี่แพร่ง ด้วยเชื่อกันว่าเป็นสถานที่ที่มีผีมาชุมนุมกัน หรือทิศใดทิศหนึ่งที่ไม่ถูกกับลัคนาของผู้ป่วย ซึ่งพ่ออาจารย์จะทราบว่าทิศไหนตามที่ได้ลงดวงชะตาคนป่วยดูแล้ว จากนั้น กล่าวคำส่งกระทงเพื่ออัญเชิญให้ภูตผี เทวดาอารักษ์ มารับเครื่องเซ่น เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วก็วางสะตวงไว้ที่นั่นเอง ปล่อยให้พวกนก

หรือสุนัขจัดการกับสิ่งของที่อยู่ใน “สะตวง” (4) หลังจากนั้น พ่ออาจารย์จะกลับมาบ้านของผู้ป่วยเพื่อปลด “ขันตั้ง” ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะนำน้ำส้มปล่อยที่ใช้ในการประกอบพิธีลูบที่ศีรษะของตนเอง ที่เหลือก็นำไปอาบเพื่อเป็นศิริมงคล เป็นเสร็จพิธี

3) สังเคราะห์กระบวนการสอนธรรมเพื่อเสริมสร้างพลังทางสังคมด้วยพิธีกรรมส่งเคราะห์ในล้านนา

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า บทบาทของพิธีกรรมส่งเคราะห์ ไม่เพียงรับใช้สังคมชาวพุทธในล้านนาจังหวัดพะเยาในด้านการสร้างกำลังใจและเป็นที่พึ่งทางใจ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของชาวล้านนาที่เด่นๆ 4 ประการ คือ (1) ความเชื่อดั้งเดิม (2) ความเชื่อทางด้านศาสนา (3) ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูตผี วิญญาณ และ (4) ความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ สำคัญยิ่งไปกว่านั้น พิธีกรรมส่งเคราะห์ยังแฝงไปด้วยกระบวนการสอนธรรมที่มีส่วนในการเสริมสร้างพลังทางสังคมด้านความความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดความแน่นแฟ้นในระหว่างเครือญาติและผู้คนในสังคม สร้างจิตสำนึกและจิตวิญญาณของท้องถิ่นให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งหลักธรรมที่พบ คือ (1) หลักส่งเสริมสังคมให้รู้ถึงคุณธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีระหว่างผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้เข้าร่วมพิธี และเป็นการยกย่องเชิดชูคุณของครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาธน์วิชาการประกอบพิธีกรรมให้ผู้ประกอบพิธี (2) หลักการประพฤติตนเป็นประโยชน์ตามหลักสังคหวัตถุ ข้อ อัตถจริยา ของผู้ประกอบพิธีกรรม (3) ส่งเสริมให้ผู้คนในสังคมได้รู้และตระหนักถึงกฎไตรลักษณ์และมรณานุสติ การเกิดการตาย และหลักอริยสัจจ์ (4) สอนความเชื่อมโยงของเหตุและผล (หลักปฏิจจสมุปบาท) (5) สอนหลักความสมานสามัคคีในชุมชน 6) สอนการดูแลสงเคราะห์ญาติ และ 7) สอนหลักความนอบน้อมต่อธรรมชาติ

บทสรุปและอภิปรายผลการวิจัย

วิถีชีวิตของชาวล้านนาเมื่อมีปัญหาเข้ามาในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสุขภาพ จากการป่วยเรื้อรัง เจ็บป่วยร้ายแรง หรือประสบอุบัติเหตุ มีปัญหาครอบครัว ปัญหาการงาน โดยเฉพาะถ้าผู้ประสบปัญหาได้พยายามทำดีที่สุดแล้ว แต่ยังเกิดปัญหาอีก ชาวล้านนาเชื่อว่า มีสาเหตุมาจาก 6 สาเหตุ คือ ภาวะจิตอ่อนแอหรือขวัญอ่อน ชะตากรรมหรือมีเคราะห์ ถูกผีทำถูกผีเข้า ถูกคุณไสยมนตร์ดำและขึด จึงไม่น่าแปลกใจที่คนล้านนายังพึ่งพาหมอพื้นบ้านล้านนาอยู่ เพราะเชื่อว่าเป็นการรักษาที่แก้ได้ตรงกับสาเหตุ แม้ในกรณีที่ป่วยเป็นโรคบางอย่างที่เกี่ยวกับร่างกายชาวบ้านมักอาศัยการรักษาทางการแพทย์แผนปัจจุบันเป็นหลัก แต่ในกรณีที่รับการรักษาจากหมอแผนปัจจุบันแล้วอาการก็ยังไม่ดีขึ้น และไม่ทราบว่าอาการเจ็บป่วยมาจากสาเหตุอะไร ชาวล้านนาจะพึ่งพิธีกรรมบำบัด เช่น กรณีเด็กเล็กๆ เลี้ยงยาก งอแง เจ็บป่วยบ่อยๆ โดยไม่ทราบสาเหตุ ครอบครัวจะทำพิธี “ส่งหาบ ส่งคอน” “พ่อเกิดแม่เกิด” ให้ หรือทำ “พิธีแกว่งข้าว” ถาม “ผีย่าหม้อนึ้ง” เพื่อถามถึงสาเหตุที่ป่วยให้ หรือ เมื่อทำงานไม่ก้าวหน้าราบรื่น ชีวิตมีแต่ปัญหาอุปสรรค ประสบอุบัติเหตุ ก็จะทำพิธี “สะเดาะเคราะห์ สืบชะตา ฮ้องขวัญ” เมื่อบุคคลใกล้ชิดเสียชีวิตก็จะทำ “พิธีสูดถอน / พิธีตัด” “ตานขันข้าว” เป็นต้น

พิธีกรรมสำหรับชาวล้านนานั้น ถือว่ามีความสำคัญต่อชีวิตและสอดคล้องกับความคิด ความเชื่อของชาวล้านนา โดยชาวล้านนาใช้พิธีกรรมในการแก้ปัญหาและส่งเสริมสุขภาพจิต ซึ่งพิธีกรรมแต่ละอย่างมีวัตถุประสงค์ต่างกัน ตัวอย่าง หากจะหาฤกษ์ยาม เช่น ฤกษ์แต่งงาน ฤกษ์ขึ้นบ้านใหม่ ฤกษ์บวช หากจะขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย เช่น การสะเดาะเคราะห์หรือส่งเคราะห์ การสวดถอน หากจะทำพิธีเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ เช่น การสืบชะตา การฮ้องขวัญ ผูกข้อมือ มักจะไปขอฤกษ์จากพระภิกษุ หรือพ่ออาจารย์ เรื่องของจิตใจเป็นเรื่องที่อยู่ภายในจับต้องไม่ได้ จึงยากที่จะอธิบายให้เข้าใจได้ง่าย พิธีกรรมจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้คนเข้าใจเรื่องจิตใจง่ายขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องมือเสริมสร้างกำลังใจ ทำให้รู้สึกอบอุ่นมั่นคง และช่วยให้จิตใจที่กำลังฟุ้งซ่านล่องลอย กลับมามีสติอีกครั้ง

ล้านนาเป็นพื้นที่ ที่มีรากฐานมาจากความเชื่อเรื่องผี พระพุทธศาสนา และพิธีกรรมแบบพราหมณ์ จึงอธิบายเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดโรค อาการเจ็บป่วยไว้ในลักษณะของความเกี่ยวพันระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผลของกรรม การกระทำของผี ไสยศาสตร์ การประกอบพิธีกรรมจึงยังคงมีให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะพิธีกรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยเสริมสร้างพลังใจ ทำให้ผู้ที่กำลังมีปัญหาชีวิต ผู้ป่วย มีขวัญและกำลังใจในการต่อสู้ชีวิต ด้วยความเชื่อที่ว่าพิธีกรรมสามารถแก้ไข บำบัดขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายที่เป็นอัปมงคลให้ออกไปจากชีวิต ทำให้ชีวิตของผู้ที่กำลังทุกข์ยากลำบาก ประสบปัญหาหรือการเจ็บป่วยดีขึ้นได้ พิธีกรรมล้านนาที่ช่วยในการส่งเสริมสุขภาพจิต และป้องกันปัญหาสุขภาพจิต เช่น การสะเดาะเคราะห์ สืบชะตา ฮ้องขวัญ เป็นต้น

กล่าวเฉพาะ พิธีการส่งเคราะห์ล้านนา เป็นพิธีกรรมเนื่องด้วยความเชื่อของชาวล้านนา เป็นการทำพิธีทางไสยศาสตร์ จะทำก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้น เช่น การเจ็บป่วยที่รักษาไม่หาย ประสบอุบัติเหตุ ป่วยเป็นไข้ ไม่สบาย ค้าขายขาดทุนทำงานผิดพลาดหรือเกิดความเสียหายบ่อยๆ ทำอะไรก็มีปัญหาอุปสรรค ไม่ประสบความสำเร็จ มีเคราะห์ร้ายต่างๆ บ่อยครั้ง ซึ่งเชื่อกันว่าอาจมีสาเหตุมาจากถูกผีหรืออำนาจอื่นกระทำ บุคคลนั้นกำลังมีเคราะห์ การแก้ไขอย่างหนึ่งคือ การส่งหรือการสังเวยแก่เทพหรือผีนั้นๆ การส่งเคราะห์จะทำให้เคราะห์ทั้งหลายหายไปได้ นับว่าพิธีกรรมการส่งเคราะห์เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่เป็นภูมิปัญญาของคนล้านนาโบราณที่ปรากฏคู่กับสังคมล้านนามาแต่อดีต ซึ่งคิดค้นขึ้นมาเพื่อเป็นพิธีกรรมเยียวยารักษาผู้ป่วย เป็นพิธีกรรมที่มุ่งเน้นผลทางด้านจิตใจ การให้กำลังใจ จัดทำขึ้นหลังจากที่ทำการรักษาด้วยวิธีการอื่นๆ แล้วไม่ได้ผล

การประกอบพิธีกรรมส่งเคราะห์เพื่อสะเดาะเคราะห์ให้ผู้ป่วยหรือคนประสบความทุกข์ต่างๆ นี้อาจไม่สามารถปัดเป่าให้หายได้ทุกคน บางครั้งอาจถูกมองว่างมงายและไร้สาระ ปราศจากเหตุผลขาดตรรกะทางวิทยาศาสตร์ แต่เมื่อพิจารณาถึงความสำคัญแง่ความเชื่อ ความศรัทธาของผู้คนในสังคมหนึ่งโดยเฉพาะสังคมล้านนาแล้ว จะเห็นคุณค่าที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมส่งเคราะห์ คือ จะเห็นถึงความผูกพันระหว่างสายโลหิต เครือญาติที่จะต้องดูแลรักษาและความห่วงหาอาทรต่อสมาชิกในครอบครัว ได้แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ การได้ทำพิธีกรรมส่งเคราะห์ให้แก่ผู้ที่เป็นที่รักของตน เป็นการเพิ่มความรัก ความผูกพัน ความปรารถนาดีต่อกัน และยังแสดงให้เห็นถึงน้ำใจไมตรีของเพื่อนบ้านใกล้เคียงที่ได้มาช่วยในการจัดเตรียมพิธีต่างๆ ด้วย ผลจากการประกอบกิจนี้ นอกจากจะสร้างขวัญและกำลังใจและความสุขใจให้แก่

ผู้ให้และผู้รับแล้ว ยังสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว และสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงอีกด้วย อีกประการหนึ่ง เมื่อจะประกอบพิธีกรรม ตามธรรมเนียมล้านนา จะทำกรวย (สวย) ใบตอง บรรจุข้าวตอกดอกไม้ เพื่อไปแจ้งหรือบอกเชิญพ่ออาจารย์มาประกอบพิธี แสดงให้เห็นถึงงดงามของวัฒนธรรมล้านนาที่ให้ความเคารพและการมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่กว่า เป็นการขัดเกลาเรื่องความอ่อนน้อมถ่อมตน และทำให้เกิดความสนิทสนมระหว่างคนในชุมชนเดียวกัน

หากมองในภาพรวมแล้ว พิธีกรรมส่งเคราะห์บางประเภท เป็นพิธีกรรมที่มีการปฏิบัติร่วมกันในชุมชน เป็นกระบวนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณที่มีต่อชุมชนในล้านนา โดยเฉพาะพิธีกรรมการส่งเคราะห์หมู่บ้าน เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการผลักดันให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังเป็นเครื่องเกื้อหนุนหรือส่งเสริมให้เกิดขวัญและกำลังใจที่มั่นคงแก่สมาชิกในชุมชนล้านนาให้สามารถทำหน้าที่ของตน ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนเป็นอย่างดี ภายใต้บริบทการผสมผสานกันอย่างลงตัวทางด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นธรรมชาติ ถึงแม้กาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไปสักเท่าใด จากอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันและก้าวสู่อนาคต พิธีกรรมส่งเคราะห์จะยังคงฝังแน่นในวิถีชีวิตของชาวล้านนา โดยมีการยึดถือปฏิบัติกันต่อไปด้วยความเชื่อมั่นศรัทธา และจะปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตและจิตวิญญาณตราบนานเท่านาน

สำคัญยิ่งไปกว่านั้น จากการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ ทำให้ทราบว่า พิธีกรรม นั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของทุกศาสนาที่จำเป็นต้องมี มีผู้รู้อุปมาเอาไว้ว่า ศาสนาเหมือนต้นไม้ จะมีแต่แก่นอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องมีกระพี้ห่อหุ้มแก่น พิธีกรรมจึงเป็นกุศโลบายในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ศาสนิก อีกทั้งช่วยสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจในระดับปัจเจกบุคคลยังสร้างสามัคคีให้เกิดขึ้นตั้งแต่หมู่คณะ จนถึงสังคมชุมชนอีกด้วย นับได้ว่า พิธีกรรมส่งเคราะห์เป็นภูมิปัญญาของคนในยุคโบราณอันชาญฉลาดที่ใช้เป็นกุศโลบายเพื่อดึงคนเข้าหาพระศาสนา อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการทำให้คนเกิดความสามัคคีโดยไม่รู้สึกว่าต้องถูกบังคับ ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความสุขใจ อิ่มเอมใจ และมีความเต็มใจ

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

(1) ควรที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งคณะสงฆ์และวัฒนธรรม มีการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนภาษาล้านนาหลักสูตรระยะสั้น เพื่อเป็นพื้นฐานในการอ่าน เขียนอักษรธรรมล้านนา เนื่องด้วยวรรณกรรมล้านนาส่วนใหญ่ที่ยังไม่ได้ปริวรรตเป็นอักษรไทยยังมีอีกเป็นจำนวนมาก

(2) นอกจากจะมีการสืบทอดแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรร่วมมือกันดำเนินการสำรวจวรรณกรรมท้องถิ่นที่กระจัดกระจายอยู่ในเขตพื้นที่ต่างๆ ไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ และสืบทอด ให้ภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าของบรรพชนอยู่คู่กับสังคม ตลอดไป รวมทั้งเป็นแหล่งข้อมูลให้อนุชนรุ่นหลังและผู้ที่สนใจได้ศึกษาค้นคว้า ต่อไป

(3) ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้เห็นคุณค่าของพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวล้านนา เพื่อให้อนุชนที่เกิดภายหลังได้ตระหนักถึงคุณค่าของพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้พิธีกรรมซึ่งเป็นภูมิปัญญาของบรรพชนล้านนาสามารถรับใช้คนและสังคมล้านนาสืบไปชั่วลูกชั่วหลาน

2) ข้อเสนอแนะนำการศึกษาครั้งต่อไป

(1) ควรมีการศึกษากระบวนการสืบทอดตำแหน่งผู้ประกอบพิธีกรรมการส่งเคราะห์

(2) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบพิธีส่งเคราะห์ล้านนาและพิธีสะเดาะเคราะห์ของชาวอีสาน ทั้งที่เป็นส่วนของเนื้อหา พิธีกรรม และคุณค่าที่ปรากฏ

(3) ควรมีการศึกษากระบวนการเยียวยารักษาผู้ป่วยด้วยพิธีกรรมบำบัดอื่นๆ ของล้านนาในเชิงลึก

(4) ควรมีการวิจัยเชิงสำรวจรวบรวมพิธีกรรมล้านนาในชุมชนทั้งหมด เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ รวมทั้งการค้นคว้าวิจัยในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

สงวน โชติสุขรัตน์. **ประเพณีไทยภาคเหนือ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2553.

ตรีรัตน์ แม่ริม. **ตำราพิธีส่งเคราะห์แผนโบราณ**. เชียงใหม่ : ประเทืองวิทยา, 2511.

ญาณสมฺปนฺโน. **ตำราพิธีกรรมโบราณ**. ลำพูน : ร้านภิญโญ, มปป.

อุดม รุ่งเรืองศรี. **พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**. เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.

รูปแบบส่งเสริมการบริหารองค์การบริหารการปกครองท้องถิ่น
Forms Submitted to the Administration of the Local Administration

พระมหายุทธพิชาญ โยธสาสโน (ทองจันทร์)
พระสิทธิชัย ขนฺติธมฺโม (อินทรพิทักษ์)
พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศก์
พระมหาสมพงษ์ ฐิตจิตฺโต
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค เพื่อศึกษารูปแบบส่งเสริมการบริหารองค์การบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) คือหน่วยงานของรัฐที่มีการดำเนินงานเป็นอิสระจากส่วนกลาง ทำหน้าที่บริหารจัดการกิจการต่างๆ ในท้องถิ่นของตน โดยผู้บริหาร อปท. ก็เป็นคนในท้องถิ่นที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งการที่รัฐยอมให้ อปท. ดำเนินงานได้อย่างมีอิสระ หมายความถึงรัฐกระจายอำนาจลงมาสู่ระดับท้องถิ่น จะช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจรัฐดูแลตนเองมากขึ้น และถือเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้จ่ายของรัฐ เนื่องจากผู้บริหารเป็นคนในท้องถิ่นที่รู้ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ มากกว่ารัฐบาลกลาง จึงสามารถตัดสินใจใช้งบประมาณได้ตรงตามความต้องการของประชาชนมากกว่า นอกจากนี้ งบประมาณท้องถิ่นที่รัฐบาลกลางจัดสรรให้ อปท. จะขึ้นอยู่กับจำนวนประชากรในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งวิธีจัดสรรงบประมาณลักษณะนี้ จะช่วยให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างท้องถิ่น และจะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานของ อปท. และเกิดนวัตกรรมบริการสาธารณะต่างๆ มากขึ้น เนื่องจากประชาชนจะเลือกย้ายไปอาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่เสนอบริการสาธารณะที่ตนต้องการมากกว่า ใหมีรูปส่งเสริมการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ดังนั้นรูปแบบส่งเสริมการบริหารองค์การบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จึงมีความสำคัญมากเพื่อที่จะทำให้สังคมในแต่ละท้องถิ่นมีแต่ความสุขตลอดไป

ความสำคัญ: รูปแบบ, การบริหาร, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

This article is intended to study the form of transmission to the administrative organization of the local administration organization (SDOC) which is a government agency that operates independently from the central and manages the business. Local administrators are local people elected from the local people. The state allows the OPT to operate independently. It means the state decentralize to the local level. It helps the public to participate in the use of state self-care. And that is one way to help boost state spending. Local executives are aware of the needs of local people more than the federal

government is. In addition, local budgets allocated by the central government will depend on the local population. This method of budget allocation will help the local competition. This will lead to greater efficiency in the management of the local government and more public service innovation as people move to live in the local area that offers more public services. Therefore, the format of the administration of local administrative organizations (the organization) is very important in order to make the society. In each locality, there is always happiness.

Keywords: Forms, Administration, the Local Administration

บทนำ

ในปัจจุบัน การบริหารงานหรือการจัดการองค์กรมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ ในการบริหารงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่แสวงหากำไร และมีการแข่งขัน เพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กร ให้บรรลุผลตามเป้าหมาย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) คือหน่วยงานของรัฐที่มีการดำเนินงานเป็นอิสระจากส่วนกลาง ทำหน้าที่บริหารจัดการกิจการต่างๆ ในท้องถิ่นของตน โดยผู้บริหาร อปท. ก็เป็นคนในท้องถิ่นที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งการที่รัฐยอมให้ อปท. ดำเนินงานได้อย่างมีอิสระ หมายความถึงรัฐกระจายอำนาจลงมาสู่ระดับท้องถิ่น จะช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจรัฐดูแลตนเองมากขึ้น และถือเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้จ่ายของรัฐ เนื่องจากผู้บริหารเป็นคนในท้องถิ่นที่รู้ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ มากกว่ารัฐบาลกลาง จึงสามารถตัดสินใจใช้งบประมาณได้ตรงตามความต้องการของประชาชนมากกว่า นอกจากนี้ งบประมาณท้องถิ่นที่รัฐบาลกลางจัดสรรให้ อปท. จะขึ้นอยู่กับจำนวนประชากรในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งวิธีจัดสรรงบประมาณลักษณะนี้ จะช่วยให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างท้องถิ่น และจะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานของ อปท. และเกิดนวัตกรรมบริการสาธารณะต่างๆ มากขึ้น เนื่องจากประชาชนจะเลือกย้ายไปอาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่เสนอบริการสาธารณะที่ตนต้องการมากกว่า

อปท. ไม่ใช่สิ่งใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในประเทศไทย ในความเป็นจริง ประเทศไทยมี อปท. มา 100 กว่าปีแล้วตั้งแต่สมัย รัชกาลที่ 5 โดยในช่วงแรก อปท. มีหน้าที่บริหารกิจการในท้องถิ่นบางประเภทเท่านั้น เช่น ดูแลด้านความสะอาดในท้องถิ่น เป็นต้น อย่างไรก็ดี จุดเปลี่ยนที่สำคัญของการปฏิรูป อปท. ไทยเกิดขึ้นในปี 2542 ที่ได้มีการประกาศพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างชัดเจนเป็นฉบับแรกของประเทศไทย ทำให้กระบวนการกระจายอำนาจมีการปฏิรูปอย่างเป็นระบบ และส่งผลให้มีการจัดสรรภาษีและโอนภารกิจต่างๆ จากรัฐบาลกลางมาให้ อปท. มากขึ้น

อปท. หรือ ย่อมาจาก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นองค์กรใหม่ที่ถือกำเนิดเมื่อไม่นานมานี้ จำได้ว่า ตอนที่มีพระราชบัญญัติจัดตั้งใหม่ ๆ เปิดให้ข้าราชการที่อยู่ในส่วนราชการต่าง ๆ โอนย้ายเข้ารับราชการได้แต่ตอนนั้นมีกระแสวิพากษ์วิจารณ์หลากหลายประเด็น ถึงความมั่นคงขององค์กร ความเป็นไป

ได้ในการจัดตั้งองค์กรแต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ในปัจจุบัน อปท.มีครอบคลุมทั้งประเทศ ความเปลี่ยนแปลงเห็นได้ชัดเจนในเรื่องของการบริหารเม็ดเงินที่สามารถพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างตรงจุดและทั่วถึง และสำคัญยิ่งก็คือการฝึกคนในชุมชนของตนขึ้นเป็นคณะผู้บริหารชุมชนของตนเองซึ่งจะทำให้เข้าใจปัญหาในท้องถิ่นตนและแก้ไขปัญหาอย่างตรงจุด การทำงานของ อปท.ต่างจากการทำงานของข้าราชการประจำในหน่วยงานอื่นอย่างชัดเจนนั่นคือ การทำงานทุกอย่างสนองตอบความต้องการของคนในชุมชนกิจกรรมต่าง เช่นการจัดการศึกษา ประเพณีท้องถิ่น การพัฒนาชุมชน การจัดสวัสดิการ มุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายคือคนในชุมชน ทำให้ อปท. มีความใกล้ชิดชุมชนมาก คนที่ทำงานที่ อปท.ทุกแห่งจะต้องปรับเปลี่ยนมุมการทำงานให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมองค์กรของตน จากที่เคยทำงานประสานงานในภาพรวมใหญ่ ๆ เป็นจะต้องลงมาสัมผัสจริงกับคนในชุมชน แต่สิ่งหนึ่งซึ่งน่ากล่าวถึง อปท. นั่นคือ การเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ยังจำได้ว่า มีหลายครั้งที่เทศบาลนครพิษณุโลกเดินทางไปศึกษาดูงานในเรื่องต่าง ๆ ในท้องถิ่นอื่น จำได้ว่าจะมี อปท. ที่อยู่ในจังหวัดนั้น ๆ ดูแลและต้อนรับด้วยมิตรไมตรีตลอดเส้นทางของการเดินทาง และก็ยังจำได้ว่า ทุกครั้งที่ อปท.ของจังหวัดใดเดินทางผ่านมายังพิษณุโลกก็ได้รับการดูแลอย่างดีเยี่ยมจากเราเช่นกัน จนถือเป็นประเพณีของหน่วยงานในสังกัด อปท.ก็ว่าได้

การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น เป็นรูปแบบการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินตามหลักการกระจายอำนาจการปกครอง (Decentralization) คือรัฐบาลกลางได้กระจายอำนาจทางการปกครองและการบริหารให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบต่างๆเพื่อดำเนินการจัดทำบริการสาธารณะให้แก่ประชาชนภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย

ความสำคัญการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

1. เพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐบาล เพื่อให้เกิดความทั่วถึงในการให้บริการสาธารณะและแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของประชาชน

2. เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริงและรวดเร็ว เพราะความต้องการของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีความแตกต่างกัน การรอรับบริการจากรัฐบาลแต่อย่างเดียวอาจไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงและล่าช้า

3. เพื่อช่วยเหลือรัฐบาลในการประหยัดงบประมาณหรือเป็นการลดค่าใช้จ่ายของรัฐบาล เพราะกิจการส่วนใหญ่ที่ท้องถิ่นรับมอบจากรัฐบาล ท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้โดยใช้รายได้ของตนเองซึ่งมาจากข้อกำหนดของกฎหมาย

4. ทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักการ รูปแบบของการปกครองระบอบประชาธิปไตยในเบื้องต้น เพราะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองไม่ว่าจะโดยการเลือกตั้ง การสมัครรับเลือกตั้ง หรือการตรวจสอบการกำกับดูแล การปฏิบัติหน้าที่ของสภาท้องถิ่น หรือคณะผู้บริหารท้องถิ่นซึ่งจะมีผลให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในรูปแบบการปกครองในระดับประเทศ

ความหมายของการปกครองท้องถิ่น การปกครองท้องถิ่นในรูปของการปกครองตนเอง (Local Self Government) นั้นได้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้หลายท่านด้วยกัน เช่น

อุทัย หิรัญโต ให้นิยามว่าการ ปกครองท้องถิ่น คือ การปกครองที่รัฐบาลมอบอำนาจให้ประชาชนในท้องถิ่นท้องถิ่นหนึ่งจัดการ ปกครองท้องถิ่นและดำเนินกิจกรรมบางอย่าง โดยดำเนินการกันเองเพื่อบำบัดความต้องการของตน การบริหารงานของท้องถิ่นมีการจัดเป็นองค์การ มีเจ้าหน้าที่ซึ่งประชาชนเลือกตั้งขึ้นมาทั้งหมดหรือบางส่วนทั้งนี้มีความเป็นอิสระในการบริหารงาน แต่รัฐบาลต้องควบคุมด้วยวิธีต่าง ๆ ตามความเหมาะสมจะปราศจากการควบคุมจากรัฐหาได้ไม่ เพราะการปกครองท้องถิ่นเป็นสิ่งที่รัฐทำให้ เกิดขึ้น

วิญญูอังคณารักษ์ ได้ให้ความหมายว่าการปกครองท้องถิ่น หมายถึงการปกครองในรูปลักษณะการกระจายอำนาจบางอย่างที่รัฐได้มอบหมายให้ท้องถิ่นทำกันเอง เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีโอกาส ปกครองและบริหารงานท้องถิ่นด้วยตนเอง เพื่อสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชนใน ท้องถิ่นให้งานดำเนินไปอย่างประหยัด มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลตรงกับความประสงค์ของ ประชาชน

โดยเหตุที่ว่าประชาชนในแต่ละท้องถิ่นย่อมจะทราบความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ดีกว่าบุคคลอื่น และย่อมมีความผูกพันต่อท้องถิ่นนั้น โดยมีงบประมาณของตนเองและมีอิสระ ในการบริหารงานพอสมควร ประทาน

คงฤทธิ ศึกษาธีกร นิยามไว้ว่า การปกครองท้องถิ่นเป็นแบบการปกครองที่เป็นผลจากการกระจายอำนาจทางการ ปกครองของรัฐ โดยจะเกิดองค์การทำหน้าที่ปกครองท้องถิ่นโดยคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ถูกจัดตั้งและ ควบคุมโดยรัฐบาล แต่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายและควบคุมให้มีการปฏิบัติเป็นไปตาม

เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดบริการสาธารณะตามประเภทหรือรูปแบบกฎหมายกำหนด รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดบริการสาธารณะให้เป็นไปตามมาตรฐาน อาทิกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นในฐานะผู้ให้คำปรึกษาแนะนำและกำกับดูแลการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถมีข้อวินิจฉัยว่าประเภทและรูปแบบบริการสาธารณะใดบ้างที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถทำได้หรือทำไม่ได้ ตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ. 2548 ไม่สามารถดำเนินการได้หรือสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาผู้ทำหน้าที่ในการให้ความเห็นทางกฎหมายแก่หน่วยงานของรัฐก็มีบทบาทสำคัญในการชี้ถึงรูปแบบและประเภทบริการสาธารณะใดที่องค์กร

รูปแบบและประเภทการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำได้ก็ได้มีความเห็นที่สำคัญต่อการกำหนดทิศทางการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยทั้งประเทศเป็นอย่างมาก5 ด้วยเหตุนี้ การกำหนดว่าบริการสาธารณะประเภทใดที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดทำได้และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถใช้รูปแบบและวิธีการใดจัดทำบ้างจำเป็นต้องมีการวางหลัก ในที่นี้ผู้เขียนเห็นว่าประเภทบริการสาธารณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดทำได้ควรยึดหลักความสามารถทั่วไปของท้องถิ่น (General Competence) หรือหลักความสามารถของท้องถิ่น (Local Capability) อันเกิดจาก “พื้นฐานแนวคิดว่าการดำเนินกิจกรรมสาธารณะทั้งมวลเป็นหน้าที่ของหน่วยการปกครองท้องถิ่นในระดับล่างสุดเสมอ หน่วยการ ปกครองท้องถิ่นในระดับสูงขึ้นไปจะเลือกดำเนินกิจกรรมสาธารณะใด ๆ ก็ต่อเมื่อท้องถิ่นระดับล่างไม่มีศักยภาพที่จะดำเนินการได้ หรือหากดำเนินการได้ก็อาจเกิดปัญหากระทบกับท้องถิ่นอื่น ๆ หรือเป็นผลเสียหายต่อ ประเทศชาติโดยรวม”6 เช่นเดียวกับ Gerard Marcou (2007) ได้เสนอหลักคิดที่ใกล้เคียงกัน คือ หลักความสามารถทั่วไป (General competence หรือ The general nature of local competence หรือ The GeneralPower of

Competence) คือ หลักการที่ถือว่าท้องถิ่นสามารถกระทำ การหรือดำเนินการในเรื่องที่สำคัญสำหรับท้องถิ่นได้ ถ้าการกระทำดังกล่าวเป็นไปเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น ตามที่กฎหมายกำหนดและไม่กระทบกับอำนาจของส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ในบางประเทศได้กำหนดให้ท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ตามหลักความสามารถทั่วไป โดยให้อำนาจให้ท้องถิ่นกระทำ

ความเป็นมาของการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าทรงปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน พ.ศ.2435 ทรงปฏิรูปการบริหารราชการส่วนกลางโดยตั้งกระทรวง 12 กระทรวงและการปฏิรูปการบริหารส่วนภูมิภาคโดยทรงจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาล ในการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตราพระราชบัญญัติกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440 โดยให้กระทรวงนครบาลจัดสุขาภิบาลขึ้นในกรุงเทพฯ แม้ว่ารูปแบบดังกล่าวจะไม่ใช่การปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักการกระจายอำนาจหรือการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น (Local self- government) เพราะสุขาภิบาลกรุงเทพฯเป็นลักษณะการปกครองท้องถิ่นโดยข้าราชการประจำ (Local government by government officials) บางทีจะเรียกว่าการปกครองท้องถิ่นโดยรัฐ (Local State government)

พ.ศ.2448 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงทดลองจัดตั้งสุขาภิบาลที่ตำบลท่าฉลอม เมืองสมุทรสาครโดยให้มีคณะกรรมการสุขาภิบาลประกอบด้วย กำนันเป็นหัวหน้า ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ช่วย นอกจากนี้ให้พ่อค้าในเขตสุขาภิบาลเข้าร่วมเป็นกรรมการ โดยมีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้ควบคุมดูแลและสอบบัญชี พ.ศ.2452 มีการตราพระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาล ร.ศ.127 โดยการกำหนดให้มีสุขาภิบาล 2 ประเภทคือ สุขาภิบาลเมืองสำหรับท้องที่ที่ตั้งเมืองและสุขาภิบาลตำบลสำหรับท้องที่ที่ตำบล พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดให้มีคณะกรรมการสุขาภิบาลจำนวน 9 คน ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการเมืองเป็นประธาน ปลัดเมืองเป็นเลขานุการ นายอำเภอในท้องที่ นายแพทย์สุขาภิบาล นายช่างสุขาภิบาล และกำนันในเขตสุขาภิบาลจำนวน 4 คน ส่วนสุขาภิบาลตำบล ให้มีคณะกรรมการสุขาภิบาลตำบล มีกำนันเป็นประธานและผู้ใหญ่บ้าน ในเขตท้องที่สุขาภิบาลเป็นกรรมการ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้มีการจัดการปกครองท้องถิ่นแบบเทศบาลขึ้น โดยมีการร่างพระราชบัญญัติเทศบาลใน พ.ศ.2473 แต่ที่ประชุมเสนาบดีสภาได้มีความเห็นว่าควรมีการทบทวน จนภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองรัฐบาลของคณะราษฎรจึงได้ตราพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ.2476 กฎหมายฉบับนี้กำหนดให้มีเทศบาล 3 ระดับ ได้แก่เทศบาลนคร เทศบาลเมืองและเทศบาลตำบล โดยริเริ่มจัดตั้งเทศบาลครั้งแรกในปี พ.ศ.2478

การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นเป็นรูปแบบที่มีความสำคัญและสอดคล้องกับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมากที่สุด ได้มีการการบัญญัติรับรองการปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

ตามพระราชบัญญัติบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 มาตรา 70 ได้กำหนดให้จัดระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่นไว้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. องค์การบริหารส่วนจังหวัด 2. เทศบาล 3. องค์การบริหารส่วนตำบล 4. ราชการส่วนท้องถิ่นอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนด ซึ่งมีอยู่ 2 รูปแบบคือ

1) กรุงเทพมหานคร ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2528

2) เมืองพัทยา ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พ.ศ. 2542

องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดจัดตั้งเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2498 ตามพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ.2498 และมีการแก้ไขโดยพระราชบัญญัติและประกาศคณะปฏิวัติจำนวน 11 ครั้ง พระราชบัญญัติที่ใช้ในปัจจุบันคือ พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อ วันที่ 31 ตุลาคม 2540

นอกจากนี้เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนในเขตเมืองพัทยาหรือประโยชน์ของประเทศ ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรีจะรายงานเสนอความเห็นต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเพื่อพิจารณาสั่งยุบสภาเมืองพัทยาก็ได้ นโยบายของตนเอง การมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชนในฐานะผู้เป็นเจ้าของอำนาจที่แท้จริง เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง ต่อการผลักดันให้กลไก (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือราชการส่วนท้องถิ่น) ดำเนินภารกิจการพัฒนาท้องถิ่น ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ต่อการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ซึ่งประชาชนในท้องถิ่น สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

จากบทบาท และสิทธิหน้าที่ของประชาชน ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองท้องถิ่นดังกล่าว จึงกล่าวได้ว่า ประชาชน เป็นองค์ประกอบ หรือปัจจัยที่สำคัญ ที่จะให้องค์กรปกครองท้องถิ่น เป็นองค์กรที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กับประชาชนได้ เป็นที่พึ่ง และเป็นหัวหอก ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น สมดังเจตนารมณ์ของการปกครองท้องถิ่น ในระบอบประชาธิปไตย และการกระจายอำนาจสู่ประชาชนอย่างแท้จริง การปกครองท้องถิ่นที่เป็น "ประชาธิปไตย" และที่ประชาชนมีส่วนร่วม จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ของประชาชนในท้องถิ่นนั้น องค์กรปกครองท้องถิ่น จะเข้มแข็งได้อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กับประชาชนได้อย่างยั่งยืน ประชาชนในท้องถิ่นจำเป็นต้องมีการดำเนินงาน ในลักษณะ "ประชาสังคม" กล่าวคือ มีการรวมตัวของชุมชน เป็นองค์กร หรือ ชมรม หรือ กลุ่มต่างๆ อย่างหลากหลาย ตามความต้องการของชุมชน เพื่อให้ทุกส่วนของชุมชนได้มีส่วนร่วม ทั้งในการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การดำเนินการ และติดตามกำกับการ โดยองค์กรปกครองท้องถิ่นจะเป็นองค์ภาคีหนึ่งที่สำคัญ และมีบทบาทร่วมกับองค์กรต่างๆ ของชุมชนนั้น ในการดำเนินการพัฒนา

การพัฒนาการสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม กับองค์กรปกครองท้องถิ่นไทย การสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม คือ การสาธารณสุข (Public Health) เมื่อกล่าวโดยรวมอาจให้ความหมายได้ว่า คือ การจัดการเพื่อให้เกิดความสุข แก่สาธารณชน" หรือ "การทำให้สาธารณชนมีสุขภาพดี" ซึ่งคำว่า สุขภาพ (Health) องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง "สภาวะอันสมบูรณ์ของมนุษย์ ทั้งทางร่างกาย (Physical) จิตใจ (Mental) และความเป็นอยู่ที่ดีทางสังคม (Social well-being) ซึ่งมิเพียงพอแต่ทำให้มนุษย์ ปราศจากการเจ็บป่วย หรือความพิการเท่านั้น หากแต่หมายถึง การควบคุม หรือจัดการปัจจัยต่างๆ ในตัวมนุษย์ และที่อยู่แวดล้อมมนุษย์ ซึ่งอาจก่อให้เกิดการเจ็บป่วย หรือความพิการต่อมนุษย์ด้วย"

กรอบแนวทางการดำเนินการ เพื่อให้เกิดการสาธารณสุขที่ดีของนานาประเทศ จึงกำหนดงานที่ต้องปฏิบัติออก เป็น 4 ส่วน คือ 1) การส่งเสริมสุขภาพ 2) การป้องกันโรค 3) การรักษาพยาบาล 4) การฟื้นฟูสภาพ

ในการให้บริการด้านการสาธารณสุขแก่ประชาชน โดยทั่วไปเป็นบทบาทภาระหน้าที่ ของหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะกระทรวงสาธารณสุข แต่อย่างไรก็ตาม ในบริบทของงานส่งเสริมสุขภาพ และงานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม หรือการบริการสาธารณสุขขั้นมูลฐาน ปรากฏว่า หน่วยงานรัฐส่วนกลางได้กระจายอำนาจ การจัดการดังกล่าวไปสู่องค์กรปกครองท้องถิ่นแล้ว นับแต่ได้มีการจัดตั้งองค์กรปกครองท้องถิ่นขึ้น กล่างคือ นับแต่พระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพฯ ร.ศ.116 ในสมัยรัชการที่ 5 ได้กำหนดให้ สุขาภิบาลกรุงเทพฯ มีหน้าที่ดำเนินการรักษาความสะอาด และป้องกันโรค ทำลายขยะมูลฝอย จัดสถานที่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ สำหรับราษฎรทั่วไป ห้ามการปลูกสร้าง หรือซ่อมแซมโรงเรือนที่จะเป็นเหตุ ให้เกิดโรค รวมทั้งการขนย้ายสิ่งโสโครก ที่ทำความรำคาญให้กับราษฎรไปทิ้ง เป็นต้น หรือแม้แต่ปัจจุบันในการกำหนดหน้าที่ขององค์กรปกครองท้องถิ่นต่างๆ ก็ยังคงกำหนดให้มีหน้าที่ รักษาความสะอาดของถนน หรือทางเดิน และที่สาธารณะ รวมทั้งการกำจัดขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูล ป้องกัน และระงับโรคติดต่อ จัดให้มีน้ำสะอาด หรือการประปา โรงฆ่าสัตว์ ตลาด ท่าเทียบเรือ ท่าข้าม บำรุงทางระบายน้ำ ส้วมสาธารณะ รวมทั้งการส่งเสริมพัฒนาอาชีพ การพัฒนาสตรี เด็ก และผู้สูงอายุ การศึกษาของชุมชน การบริการสาธารณสุข การบำรุงสถานกีฬา สถานพักผ่อนหย่อนใจ และอื่นๆ

อำนาจหน้าที่ขององค์การปกครองท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้น ล้วนเป็นภารกิจที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพขั้นพื้นฐาน หรือ การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมพื้นฐาน เพื่อการป้องกันป้องกันโรคติดต่อ และส่งเสริมการอนามัยสิ่งแวดล้อมของชุมชน ท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งสอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 52 วรรค 2 บัญญัติว่า "การบริการทางสาธารณสุขของรัฐ ต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ โดยจะต้องส่งเสริมให้องค์กรปกครองท้องถิ่น และเอกชนมีส่วนร่วมด้วย เท่าที่จะกระทำได้" มาตรา 290 บัญญัติว่า "เพื่อส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด กฎหมายตามวรรคหนึ่งอย่างน้อย ต้องมีสารถสำคัญ ดังนี้

1. การจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ในเขตพื้นที่

2. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะกรณีที่อาจมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ของประชาชนในพื้นที่ของตน

3. การมีส่วนร่วมในการพิจารณา เพื่อริเริ่มโครงการ หรือกิจกรรมใด นอกเขตพื้นที่ ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่"

เพื่อให้เห็นปัญหาที่ชัดเจน จึงได้ดำเนินการทดสอบความมีนัยสำคัญระหว่าง ค่าเฉลี่ยเลขคณิตที่เรียกว่า ค่าที่ได้จากการสังเกต (Observed Value) กับเกณฑ์มากกว่าร้อยละ 60 โดยทดสอบค่าทีแบบ One-sample t-test ทั้งนี้ในการทดสอบ กำหนดใช้เกณฑ์ผ่านที่ระดับมากกว่าร้อยละ 60 และมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาอยู่ในระดับสูงที่จะต้องมีการแก้ไขทั้งหมด เนื่องจากปัญหามีหลายด้าน จำเป็นต้องใช้ เวลาในการแก้ปัญหาหลายปี บางปัญหาต้องใช้เวลา ยาวนานในการแก้จึงจะสำเร็จ

เพื่อค้นหาตัวแปรที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผล ต่อประสิทธิผลหรือความสำเร็จในการดำเนินงานของ อปท. เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนารูปแบบส่งเสริมการบริหารจัดการที่มี ประสิทธิผลของ อปท. ในกลุ่มจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มที่ 1 โดยจัดทำเป็นรูปแบบส่งเสริมกลยุทธ์ ภายในกำหนด ระยะเวลา1 ปี สถิติที่ใช้ในการ

วิเคราะห์ได้แก่ การ วิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติก ทวิแบบสเต็ปไวซ์-วอลด์ (Stepwise-Wald Binary Logistic Regression Analysis) สำหรับกระบวนทัศน์ในการวิจัยเป็นไปตามแผนภาพ 2 ตัวแปรสำคัญทั้งหมด (Crucial variables) ที่ได้จากการวิเคราะห์ดังกล่าวจะถูกนำไปพัฒนาร่วมกับ 4 มุมมองของ Balanced Scorecard ได้แก่ มุมมองทางการเงิน (financial perspective) มุมมองผู้รับบริการ (customer perspective) มุมมองกระบวนการภายใน (internal process perspective) และ มุมมองการเรียนรู้ (learning and growth perspective)

เพื่อจำแนกหรือรวมกันเป็นประเด็นยุทธศาสตร์ หลังจากนั้นจึงหาแนวทาง หรือวิธีการแก้ไขปัญหาในแต่ละประเด็นยุทธศาสตร์ โดยการจัดทำแผนหรือโครงการต่างๆ (initiatives) เพื่อรองรับการแก้ปัญหาของแต่ละประเด็นยุทธศาสตร์ สำหรับโครงการที่จัดทำขึ้นจะต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดย แต่ละโครงการจะประกอบไปด้วย ประเด็นยุทธศาสตร์ (strategic issues) วัตถุประสงค์ (objective) ตัวชี้วัด (key performance Indicator หรือ KPI) ปีที่ดำเนินการ (operation year) ความสำเร็จเดิม (baseline data)เป้าหมายที่ต้องการความสำเร็จ (target) และ แผนงาน/ โครงการ/กิจกรรม (Initiatives) ส่วนในขั้นต่อไปหลังจาก สร้างและพัฒนารูปแบบเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้นำไปให้ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนผู้ตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสม ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะต่างๆ ในแบบของการสนทนากลุ่ม (focus group) และข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิถูกนำไปปรับรูปแบบการบริหารจัดการ (เชิงกลยุทธ์)ที่มีประสิทธิผลขององค์การบริหารส่วนตำบลในกลุ่มจังหวัดสุรินทร์กลุ่มที่ 1 ต่อไป

บทสรุป

รูปแบบและประเภทการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำได้ก็ได้มีความเห็นที่สำคัญต่อการกำหนดทิศทางการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยทั้งประเทศเป็นอย่างมาก การจัดการ หรือควบคุมให้บุคคลมีพฤติกรรม หรือสุขลักษณะส่วนบุคคลที่ดี เอื้อต่อการมีสุขภาพอนามัยที่ดีของทารก เด็ก วัยรุ่น วัยทำงาน หรือผู้สูงอายุ ซึ่งรวมทั้งการเสริมสร้างให้ภูมิคุ้มกันโรค ให้แก่ชุมชนด้วย แต่อาจหมายรวมถึง ฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา สภาพปัญหาทางสังคม ตลอดจนวัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชนในสังคมนั้นด้วย ซึ่งล้วนเป็นเหตุ หรือปัจจัยที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบ ทั้งในทางที่เป็นคุณ และเป็นโทษต่อสุขภาพอนามัย ของชุมชนนั้นเสมอ ความเป็นอยู่ที่ดีทางสังคม ซึ่งครอบคลุมถึง ปัจจัยต่างๆ ที่อยู่แวดล้อม อันอาจมีผลทำให้เกิดการเจ็บป่วย หรือความพิการทั้งทางร่างกาย และจิตใจของมนุษย์ได้ ซึ่งจะต้องถูกควบคุม หรือจัดการให้อยู่ในสภาวะที่เป็นคุณต่อสุขภาพอนามอนามัย หรือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ ต้องควบคุม หรือจัดการมิให้อยู่ในสภาวะที่เป็นโทษต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์นั่นเอง องค์กรปกครองท้องถิ่น สิ่งแวดล้อม หรือการอนามัยสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมสุขภาพ จึงเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาการสาธารณสุข และคุณภาพชีวิตของชุมชน ในกรอบงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ และการป้องกันโรคนั่นเององค์กรปกครองท้องถิ่น จึงเป็นองค์กร หรือกลไกของประชาชนที่สำคัญ ที่มีบทบาทในการ พัฒนาการสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐาน ของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ นั่นเองจากสภาพปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น และจากการศึกษาแนวทางการกระจายอำนาจทางการศึกษาของรัฐ การเปิดโอกาส

ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่น เป็นกระจายอำนาจทางการศึกษาได้อย่างทั่วถึง

เนื่องจากรัฐได้มองเห็นว่าชุมชนะช่วยเหลือ และพัฒนาการศึกษาให้เกิดคุณภาพสนับสนุน และส่งเสริมการทำงานระหว่างชุมชนกับสถาบันการศึกษาเพื่อให้ให้เกิดจุดหมายเดียวกันมีการพัฒนาร่วมกัน และความสำคัญของการเตรียมความพร้อมด้านการศึกษาไทยเพื่อก้าวสู ่ประชาคมอาเซียนทำให้ผู้วิจัยเกิดความตระหนัก และเห็นความสำคัญที่จะศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในรูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีต่อสถานศึกษาภายใต้สังกัดเพื่อก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปี 2558

ซึ่งในการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อรองรับประชาคมอาเซียน ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดการศึกษาในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนเป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัย เนื่องจากเป็นพื้นที่ชายแดนที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชา ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกสมาคมอาเซียน เป็นพื้นที่ที่มีการคมนาคมสะดวก สามารถเดินทางไปมาหาสู่กัน เป็นเส้นทางเชื่อมโยงตามกรอบเส้นทางระเบียงเศรษฐกิจ(Economic Corridor) มีภาษาที่ใช้ในการสื่อสารในเขตคล้ายคลึงกัน สามารถสื่อความหมายเพื่อสร้างความเข้าใจได้อย่างสอดคล้องกัน อีกทั้งประเทศไทยและประเทศกัมพูชา เป็นเสมือนบ้านพี่เมืองน้อง มีความสัมพันธ์ที่ดีและมั่นคงมาเป็นเวลายาวนาน การเลือกพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้จะทำให้เห็นทิศทางในการจัดการศึกษา ที่เป็นสากลในการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ทั้งนี้สามารถนำรูปแบบที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ตามบริบทของพื้นที่นั้นๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

เฉลิมพงศ์ มีสมนัย. **การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในการบริหารราชการไทย**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช, 2547.

ธันยวัฒน์ รัตนสัค. **การบริหารราชการไทย**. เชียงใหม่: สำนักวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2528 แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2550. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า,2558.

สุวัสดี โภชนพันธุ์. **ประวัติการปกครองท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, 2547.

อำนวย ปิ่นพิลา. **การบริหารราชการไทย**. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, 2554.

การบริหารจัดการสาธารณูปการตามแนวอริยสัจ 4
Public Facilities Management according to the Four Noble Truths

พระครูปลัดคำรณ แก้วเกลี้ยง
สุขอุษา นุ่นทอง
สุภาภรณ์ โสภา
หน่วยวิทยาบริการห้องเรียนวัดพัฒนาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บทคัดย่อ

ปัญหาอุปสรรคการสาธารณูปการนั้น พระสังฆาธิการผู้บริหารจะมีปัญหาเกี่ยวกับบุคลากร การเงินงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการเป็นต้น เพราะฉะนั้น การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ควรสร้างให้มีความพอเหมาะพอควรกับสังคมในชุมชน โดยใช้แนวทางการบริหารจัดการ ตั้งแต่การวางแผน การจัดองค์การการสั่งการ การประสานงาน และการควบคุมสาธารณูปการตามหลักอริยสัจ 4 ดังนี้

1. สภาพปัญหาการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ พระสังฆาธิการผู้บริหารการสาธารณูปการสร้างเสนาสนะเท่าที่จำเป็นเพื่อประหยัดงบประมาณ บูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะเท่าที่จำเป็นเพื่อความเหมาะสม ตรวจสอบเสนาสนะแต่ละวัดเพื่อส่งเสริมการดูแลรักษา จัดหาเจ้าภาพผู้อุปถัมภ์การก่อสร้าง/การบูรณปฏิสังขรณ์ และ และจัดหาทุนสำรองเพื่อก่อสร้างและการซ่อมแซมวัด

2. สภาพสาเหตุให้เกิดปัญหาอุปสรรคการสร้างเสนาสนะ พระสังฆาธิการผู้บริหารการสาธารณูปการ ก่อสร้างเสนาสนะขนาดใหญ่ต้องใช้งบประมาณมาก การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะให้เหมาะสม ไม่มีผู้ให้การสนับสนุนก็ควรจะก่อสร้างเท่าที่จำเป็น การก่อสร้างเสนาสนะจำเป็นต้องมีงบประมาณจึงจะทำได้ และ ชุมชนใกล้วัดต้องช่วยเหลือการก่อสร้างวัดเท่าที่จำเป็น

3. เป้าหมายการพัฒนาการสาธารณูปการ พระสังฆาธิการผู้บริหารการสาธารณูปการ มีเป้าหมายการก่อสร้างเสนาสนะเพื่อบริการสังคม มีวัตถุประสงค์การก่อสร้างเสนาสนะเพื่อถวายแก่พระสงฆ์ มีนโยบายการก่อสร้างเสนาสนะให้เกิดประโยชน์ส่วนรวม มีการก่อสร้างเสนาสนะเพื่อเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม และ มีการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะเพื่อรักษาศิลปวัฒนธรรม

4. แนวทางการพัฒนาการสาธารณูปการ พระสังฆาธิการผู้บริหารการสาธารณูปการ กำหนดแนวทางการก่อสร้างเสนาสนะเท่าที่จำเป็น วางแผนการก่อสร้างเสนาสนะให้เหมาะสมกับงบประมาณ แก้ไขปัญหาก่อสร้างเสนาสนะด้วยหลักการและวิธีการ กำกับดูแลการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ให้ถูกต้อง และ ส่งเสริมการก่อสร้างเสนาสนะด้วยกฎระเบียบและข้อจำกัด

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, สาธารณูปการ, อริยสัจ 4

Abstract

For the obstacles of public facilities, Sangha Administrator will have problems with staffs, finance, budget, materials, and management, etc. consequently, construction and restoration should be built and moderated society in a community. Management approach; planning, organizing, ordering, coordinating and controlling public facilities according to the Four Noble Truths are as follows;

1 . For the problems of the construction and restoration, Sangha Administrator manages the public facilities. He builds a Sanasana (dwelling) as needed to save money. Restoration of the Sanasana is necessary for the proper use. The Sanasana of each temple should be examined to promote maintenance. Hosts of the construction patrons/ restoration, reservation for construction and reparation of the temple should be provided.

2 . The causes of the problems and the obstacles to build the Sanasana are that Sangha Administrator creating public facilities and the big Sanasana spends a lot of budgets. The construction and restoration of the appropriate Sanasana does not have sponsors. It should be constructed as necessary. The construction of the Sanasana is necessary to require a budget to be used. And the community near the temple needs help constructing the temple as needed.

3. The development goal of the Sangha Administrator managing the public facilities is to construct the Sanasana_for social services. The purpose of the construction is dedicated to the monks. The Sangha Administrator has a policy to build the Sanasana for a public interest. The construction of the Sanasana is a ritual place. And the restoration of Sanasana is to maintain the arts and culture.

4 . Public facilities development guidelines are set for the construction of the Sanasana as necessary by the Sangha Administrator managing the public facilities. Planning to build the Sanasana is to suit the budget. Resolving the problems of the construction of the Sanasana are followed by principles and methods. Supervising the construction and restoration needs to be correct and promoting the construction of the Sanasana with rules and restrictions.

Keywords: Management, Public Facilities, the Four Noble Truths

บทนำ

ในอดีตนั้น พระสังฆาธิการ มุ่งไปที่กิจการใหญ่ระดับชาติ เช่น การชำระพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ เป็นต้น มากกว่าที่จะมุ่งไปดูแลกิจการของวัดทั่วๆ ไป เรายอมปฏิเสธไม่ได้ว่า ปัญหาส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ[1] วัดเป็นหน่วยงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งหลักเกณฑ์และวิธีการที่เกี่ยวกับวัดนั้น ทรงตราเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เช่นเดียวกับบทบัญญัติว่าด้วยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นสถาบันหรือองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์สูงสุด นอกจากนั้น วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ตามความในมาตรา 31 วรรคสอง และมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 วัดจึงได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ รวมถึงกฎหมายอื่นๆ ดังนั้น วัดทั้งหลายมีสิทธิและหน้าที่ตามบทกฎหมายดังเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่บางอย่างที่ทำเองมิได้ จำเป็นต้องมีผู้แทน เพื่อใช้สิทธิและหน้าที่หรือแสดงเจตนา ดังเช่นบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 31 วรรคสามว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป”[2] การบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้นมีภารกิจเช่น การสาธารณสงเคราะห์ สาธารณูปการ เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (ร.9) ได้ทรงพิจารณาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505[3] และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่แล้วให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพื่อเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งในการสนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณูปการ ส่วนการพัฒนาการสาธารณูปการก็มีความสอดคล้องตามหลักการบริหารกล่าวคือ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม นอกจากนั้น การบูรณาการตามหลักอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ คือสภาพปัญหาทั้งบุคคล การเงินวัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ สมุทัย คือสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาอุปสรรคการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ นิโรธ คือเป้าหมายการสาธารณูปการ มรรค คือแนวทางการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการสาธารณูปการต่อไป

สภาพปัญหาและอุปสรรคการบริหารจัดการสาธารณูปการ

สภาพปัญหาอุปสรรคการสาธารณูปการ การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัดวาอาราม ความสำคัญการพัฒนาวัดทุกอย่างไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาด ร่มรื่น สะดวก สบาย การทำถนน ทางเดินในวัด และการตบแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็น นอกจากนี้ เพื่อสร้างสิ่งที่จำเป็น รักษาสิ่งที่มีอยู่แล้วไว้ และซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพไว้ เพื่อประโยชน์ดูแลรักษาศาสนสมบัติของพระพุทธศาสนาที่เป็นสมบัติส่วนรวม มิใช่สมบัติส่วนตัวของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ เป็นภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือ

---

[1] นิธิ เอียวศรีวงศ์, **มองอนาคต**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา, 2552), หน้า 43.

[2] พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), **การคณะสงฆ์และการศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 16.

[3] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **คู่มือพระสังฆาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554), หน้า 15.

สาธารณสมบัติ เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิ เมรุ การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี การจัดทำบัญชีเสนาสนะ และศาสนสมบัติเป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการภายในวัด คือวัด คณะสงฆ์ มีปัญหาอุปสรรคดังต่อไปนี้[4]

1. บุคคลที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามิได้มีการคัดสรร ใครจะบวชก็ได้ขาดความพิถีพิถัน ซึ่งแต่เดิมนั้นจะมีการฝึกธรรมที่วัดเป็นเวลาพอสมควรจนพระอุปัชฌาย์เห็นสมควรบวชได้ จึงบวชให้

2. บุคคลที่บวชเข้ามาหลายรูป ส่วนใหญ่บวชตามประเพณี มิได้ศึกษาเล่าเรียนธรรม สำหรับผู้ที่บวชเข้ามาเพื่อศึกษาอบรม ประพฤติดีปฏิบัติชอบก็เจริญด้วยภาระหน้าที่การงาน

3. พระภิกษุ ทำผิดวินัยมากขึ้นทั้งเรื่องเกี่ยวกับสีกา แม่ชี สามเณร และบุคคลในชุมชนพื้นที่ติดกับวัด

4. วัดพัฒนาวัตถุอาคารสถานที่มากกว่าการพัฒนาบุคคล วัดจึงเป็นเพียงที่นั่งของประชาชนในด้านพิธีกรรมเท่านั้นไม่สามารถเป็นที่พึ่งทางด้านศึกษาหาความรู้หลักธรรมได้

5. วัดสร้างวัตถุมงคล เครื่องรางของขลัง เพื่อสนองความต้องการของประชาชน เมื่อได้ปัจจัยมาก็พัฒนาขยายวัดให้ใหญ่โตเกินความจำเป็น

6. การบริหารวัดมิได้เป็นคณะสงฆ์ แต่เป็นเรื่องของบุคคลคือเจ้าอาวาสแต่เพียงผู้เดียว ส่งผลให้ผู้บริหารไม่มีผู้ช่วยเหลือ จึงเกิดความขาดบกพร่องในการดำเนินงาน สงฆ์สมาชิกภายในวัดและประชาชนขาดความร่วมมือร่วม แสดงความคิดเห็นเพื่อการบริหารจัดการที่ดี

7. ความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุกับประชาชนในพื้นที่ไม่ตรงกัน พระภิกษุต้องศึกษาค้นหาความจริง ศึกษาข้อมูลให้เข้าใจ แล้วเผยแผ่ตามสถานการณ์ เพื่อช่วยเหลือประชาชน ขณะเดียวกันประชาชนก็ต้องเกื้อกูลต่อพระสงฆ์ด้วยการถวายจตุปัจจัยให้แก่พระสงฆ์ สภาพการณ์ปัจจุบันพระสงฆ์ลดจำนวนลง ส่วนพระภิกษุที่มีอยู่ก็มิได้ศึกษา มิได้เผยแผ่ธรรม การบริหารกิจการคณะสงฆ์ยังต้องมีการพัฒนาการบริหารอีกหลายประการ เช่น ฝ่ายปกครองมีอำนาจสั่งบังคับบัญชา สำหรับผู้มีการศึกษาสูง ไม่มีโอกาสได้รับการยอมรับ ไม่ได้รับคัดเลือกเข้าไปทำงาน ปัจจุบันผู้ที่จบ ประโยค ป.ธ.9 ไม่ได้รับการคัดเลือก สำหรับผู้ที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกลับได้รับการพิจารณาตามเส้นสาย ได้รับยศเลื่อนขั้น[5]

ปัญหาอุปสรรคการบริหารบุคคล ได้แก่ บุคลากร การเงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการ การบริหารวัดมีปัญหาการขาดแคลนบุคลากร พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสน้อยลง เมื่อเป็นเช่นนั้นส่งผลให้วัดขาดเจ้าอาวาสจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ วัดทุกจังหวัดเริ่มมีแนวโน้มขาดเจ้าอาวาสมากขึ้นเรื่อยๆมีสาเหตุ (1) พระสงฆ์ที่มีอยู่ขาดคุณสมบัติที่จะเป็นเจ้าอาวาสจึงไม่อาจแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสได้ (2) ผู้บริหารระดับสูงไม่มีแผนผลิตเจ้าอาวาส (3) ไม่มีแผนรับผู้จบการศึกษาเข้ามาเป็นเจ้าอาวาส (4) บุคคลที่บวชมาไม่อยากเป็นเจ้าอาวาส เพราะตำแหน่งนี้ไม่มีอะไรน่าสนใจ (5) ชาวบ้านสร้างวัดมากขึ้นแต่ไม่สร้างพระเป็นเจ้าอาวาส

---

[4] กรมการศาสนา, **การบริหารวัดในยุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2551), หน้า 134.

[5] พระศรีธรรมาภรณ์ (ดำรง ทิฏฐธมฺโม), **ปัญหาการพัฒนาพุทธศาสนา**, (นครราชสีมา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 30.

พระสังฆาธิการ ขาดความเข้าใจภาระหน้าที่ของตนเอง ขาดความรู้ความสามารถ ทำงานได้ในระดับต่ำ ซึ่งมีสาเหตุ เช่น ไม่เต็มใจการดำรงตำแหน่งหน้าที่ ไม่สนใจการศึกษา ไม่สนใจการอบรม เมื่อมีการประชุมส่งผู้อื่นไปประชุมแทน จึงไม่รู้งาน ตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสโดยไม่ได้อบรมฝึกงาน ขาดการวางแผนที่ดี ไม่มีความริเริ่ม ไม่ทันเหตุการณ์ ชราภาพ ไม่อาจรับภาระการพัฒนางานคณะสงฆ์ นอกจากนั้นยังมีสาเหตุเพิ่มเติมอีก เช่น การแต่งตั้งโดยถืออาวุโสเป็นเกณฑ์ ไม่ได้แต่งตั้งบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเป็นเกณฑ์ การถอดถอนผู้ที่มีพรรษามากทำได้ยาก เพราะความเกรงใจกัน หรือหาผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแทนไม่ได้ นอกจากนี้คณะสงฆ์ไม่มีบุคลากรเพียงพอกับภาระงานเจ้าคณะมีตัวคนเดียว ไม่มีลูกมือสนองงาน ลูกมือที่เอามาช่วยงานนั้นก็ไม่ได้ฝึกงานมาก่อนจึงทำงานไม่เป็น คณะสงฆ์ประสบปัญหาวิกฤตขนาดนี้แล้วก็ยังไม่ขวนขวายหาทางแก้ไขปัญหา ผู้บริหารต่างฝ่ายต่างคิดไปคนละทิศคนละทาง[6]

ปัญหาอุปสรรคอาคารสถานที่ คือการวางแผนอาคารสถานที่บริเวณวัด การก่อสร้าง การรื้อถอน การบำรุงรักษา เป็นปัญหาสำหรับเจ้าอาวาส สภาพวัดส่วนใหญ่ไม่ได้จัดทำแปลนแผนผังก่อสร้างให้มีระบบ ผู้สร้างวัดไม่เคยมีความรู้เรื่องการทำแบบแปลนแผนผัง วัดไม่เคยคำนึงถึงเรื่องนี้มาก่อน ทำตามใจจะคิดได้ ขาดผู้ชำนาญที่มีความเข้าใจในเรื่องวัดเข้าไปช่วยวัด ความล้าหลัง ไม่เน้นความร่มรื่น ปล่อยปละละเลยวัดไปตามสภาพธรรมชาติ ไม่มีการดูแลรักษาให้มีความสะอาด วัดไม่ค่อยจะใส่ใจเรื่องความสะอาด วัดขาดกำลังพระภิกษุ สามเณร พื้นที่วัดมีความกว้างดูแลไม่ทั่วถึง วัดไม่มองเห็นประโยชน์ในการพัฒนาความร่มเย็นเห็นต้นไม้เป็นสิ่งกีดขวางมากกว่า วัดมุ่งสร้างอาคารมากเกินไป[7]

พระสังฆาธิการ บางรูปปล่อยปละละเลยให้วัดรกร้าง ทรุดโทรม เช่น ไม่มีสิ่งจูงใจศรัทธาที่จะให้ประชาชนเข้ามาร่วมกันบำรุงวัดความประพฤติไม่ดีไม่งามของพระภิกษุ สามเณร เป็นตัวบั่นทอนศรัทธาประชาชนยากจนไม่มีกำลังจะทำนุบำรุงวัด ขาดองค์การชี้นำควบคุมดูแลที่มีประสิทธิภาพ วัดบางวัดสร้างใหญ่โตขาดระเบียบ สร้างสิ้นเปลืองเกินความจำเป็น ไร้คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ผู้สร้างวัดอยากเด่นแข่งขันกัน อวดบารมีกันไม่คำนึงถึงความเหมาะสมหรือความจำเป็น ปล่อยตามใจผู้สร้าง ไม่รู้เรื่องของสถาปัตยกรรมแม้สร้างใหญ่โตก็ไร้ค่า ไม่คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก ไม่รู้เกณฑ์ความเหมาะสมว่าอะไรควรสร้างไม่ควรสร้าง

สภาพปัญหาและอุปสรรคการบริหารจัดการสาธารณูปการ สรุปได้ว่า ที่ดินของวัดไม่มีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ที่ถูกต้อง เพราะทางวัดไม่มีผู้รู้ในการจัดการ ปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดิน เจ้าอาวาสไม่รู้เรื่องและละเลยหน้าที่ เจ้าคณะไม่สนใจเหลียวแล วัดตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน ที่สาธารณะ ที่เอกชน จึงขอจัดตั้งเป็นวัดไม่ได้ วัดมักใช้วิธีสร้างวัดขึ้นมาก่อนทั้งๆ ที่รู้ว่าเป็นป่าสงวนและที่ดินสาธารณะ ไม่ได้ขอความเห็นจากเจ้าของที่ดินก่อน มิได้ขออนุญาตการสร้างวัด ตั้งวัดตามกฎระเบียบ จึงมีปัญหาสร้างวัดไม่ได้เป็นวัด ที่ดินวัดถูกบุกรุกยึดครอง ฉกฉวย แย่งผลประโยชน์ต่างๆ ประชาชนเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว ไม่เกรงกลัวต่อบาป มุ่งแต่จะเอา

---

[6] พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), **การบริหารวัด,** (ราชบุรี: เพชรเกษมการพิมพ์, 2552), หน้า 174.

[7] พระศรีธรรมาภรณ์ (ดำรง ทิฏฺฐธมฺโม), **ปัญหาการพัฒนาพุทธศาสนา**, หน้า 3.

ผลประโยชน์จากวัดอย่างเดียว วัดเบื่อหน่ายไม่ต้องการที่จะให้เกิดปัญหา ไม่กล้าทักท้วงว่ากล่าวชาวบ้าน เพราะต้องพึ่งพาชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน นายบ้านก็เพิกเฉยไม่ช่วยเหลือดูแลปกป้องวัด

การบริหารจัดการสาธารณูปการ

การบริหารจัดการสาธารณูปการ หมายถึงการบริหารมีวัตถุประสงค์ที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามนโยบายและแผนงานที่กำหนดขึ้นตามกระบวนการของการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบ จงรักภักดี การบริหารจะดำเนินไปในทางบวกมากกว่าทางลบ มีลักษณะของการเชื้อเชิญหรือจูงใจ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตาม และคำว่าการพัฒนาการ (Development) คือการเปลี่ยนแปลงไปในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางดี[8]

การบริหาร หมายถึงการดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมาย มีการจัดการ งาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินการภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม บุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงานและแก้ไข ซึ่งเจ้าอาวาสต้องใช้ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการตัดสินใจ ดำเนินการปกครอง ให้ประสบผลสำเร็จภายใต้ความร่วมมือทั้งบุคคลภายในวัดและภายนอกวัด การบริหารงานของวัดจึงมีความสำคัญในการทำให้วัดพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณร มีความรู้ความสามารถ ทำให้ภิกษุ สามเณร ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ทำให้วัดสามารถทำให้ประชาชนรู้สึกว่า วัดเป็นของประชาชน ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาเล่าเรียน และทำให้วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พบปะของประชาชน[9] การพัฒนาการบริหารนั้น ถูกสร้างขึ้นเพื่อแยกเป้าหมายของการบริหารเพื่อให้การสนับสนุนการจัดการ เพื่อการพัฒนาออกจากการบริหารกฎหมายและความเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้การบริหารเพื่อการพัฒนามิใช่การเปลี่ยนแปลงเท่านั้น แต่ยังหมายถึงทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและเป้าหมาย ดังนั้น การพัฒนาการบริหารจึงเกี่ยวข้องกับการบริหารงานทั้งภายในและภายนอก[10]

การจัดการ จำเป็นอย่างยิ่งที่นักพัฒนาจะต้องมีความเข้าใจในกระบวนการพัฒนาการสาธารณูปการโดยเฉพาะจะต้องเข้าใจการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ การซ่อมแซม การบำรุงการรักษา รวมทั้งการตกแต่งภูมิทัศน์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป นอกจากนั้นการจัดการเชิงพุทธ (Buddhist Management) คือการนำเอาศาสตร์การจัดการ (Management Sciences) มาบูรณาการกับพุทธศาสตร์ (Buddhist Sciences) มาผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกันให้เป็นการศึกษาตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ทรงมีพระราชประสงค์ว่า ให้มหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง[11]

---

[8] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542**, หน้า 779.

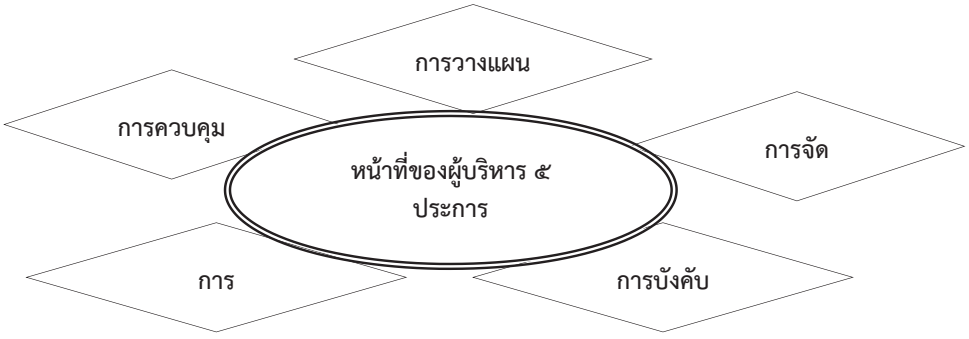
[9] พระครูโสภณปริยัติคุณ (เสรี คุณวโร), **รวมบทความวิชาการ**, โครงการสัมมนาวิทยานิพนธ์ดีเด่นประจำปี 2554, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า 249.

[10] นพรัฐพล ศรีบุญนาค, **การบริหารการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, 2555), หน้า 49.

[11] สุรพล สุยะพรม, **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า 17.

การบริหารจัดการ มีทั้งการจัดการ การเงิน บุคคล วัสดุอุปกรณ์ เพื่อให้การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ การจัดการ หมายถึงกระบวนการพัฒนาการสาธารณูปการ โดยเฉพาะจะต้องเข้าใจงานด้านการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ การซ่อมแซม การบำรุงการรักษา รวมทั้งการตกแต่งภูมิทัศน์ของวัด เพื่อให้เกิดการพัฒนาการบริหารจัดการที่ยั่งยืนต่อไป

การดำเนินกิจกรรมทุกอย่างของผู้บริหารต้องมีกิจกรรมด้านการจัดการอยู่ด้วยเสมอ สำหรับภาวะด้านการจัดการในความคิดของเขาประกอบด้วยกิจกรรมทางด้านการจัดการของผู้บริหารไว้ โดยมีความคิดว่าภารกิจที่สำคัญของผู้บริหารประกอบด้วยหน้าที่หลัก 5 ประการกล่าวคือ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชา การประสานงาน และการควบคุมเป็นต้น โดยเขามีความเชื่อว่า ควรจะหาทางศึกษาศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหารซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานอุตสาหกรรมหรืองานภาครัฐ โดยมีโครงสร้างทางการจัดการ 5 ประการ ดังต่อไปนี้[12]

โครงสร้างการจัดการ คือวิธีการดำเนินการทุกอย่างของผู้บริหารต้องมีภารกิจด้านการจัดการอยู่ด้วยเสมอ สำหรับการจัดการตามความคิดของเฮนรีฟาโยล์ ประกอบด้วยกิจกรรมการจัดการดังต่อไปนี้

การวางแผน (Planning) หมายถึงภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือวิธีการปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต ได้แก่ 1. มีการวางแผนแบบแปลนก่อสร้างวัดให้สอดคล้อง 2. มีการวางแผนการก่อสร้างเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม 3.มีการตรวจสอบการวางแผนการก่อสร้างแต่ละวัด 4. มีการกำหนดรูปแบบการก่อสร้าง แบบแปลน แผนผัง และ 5. มีการควบคุมทรัพยากรการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์

การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึงภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจำต้องจัดให้มีโครงสร้างงานและอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของและตัวคนอยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้ ได้แก่ 1. มีการจัดการโครงสร้างคณะกรรมการด้านการสาธารณูปการ 2. มีการกำหนดภาระหน้าที่ด้านการก่อสร้างและการบูรณะ 3. มีการส่งเสริมการพัฒนาการสิ่งก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ 4. มีการส่งเสริมให้บุคลากรได้ศึกษาด้านการสาธารณูปการ และ 5. มีการประเมินผลการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์

[12] Price, Alan, **Human Resource Management,** (London: Thomson Learning, 2004), 110.

การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึงหน้าที่ในการสั่งการต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี ต้องเข้าใจคนงานของตน ต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและล่อง นอกจากนี้ ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำ หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำได้แก่ 1. มีการจัดประชุมเพื่อมอบนโยบายในการปลูกสร้าง 2. มีการอบรมแนะนำให้จัดทำบัญชีการเงินและงบประมาณ 3. มีการจัดทำทะเบียนทรัพย์สินของแต่ละวัดแยกตามประเภท 4. มีการแต่งตั้งไวยาวัจกรเพื่อให้ทำหน้าที่ดูแลทรัพย์สิน และ 5. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อติดตามการก่อสร้าง

การประสานงาน (Coordinating) หมายถึงภาระหน้าที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมาย ด้วยความพยายามที่จะกำกับดูแลให้การทำงานของทุกคนและทุกหน่วยงานย่อยในองค์การให้สามารถทำงานในหน้าที่ได้อย่างประสานสอดคล้องกัน มุ่งสู่วัตถุประสงค์ขององค์การ ได้แก่ 1. มีการจัดบุคลากรภายในวัดให้ดูแลรักษาความสะอาด 2. มีการประสานงานให้บุคลากรดูแลสิ่งปลูกสร้างและอาคาร 3. มีการปรับปรุง ซ่อมแซมเจดีย์ ช่องเก็บอัฐิ กำแพงวัด ซุ้มประตู 4. มีการจัดบุคลากรเพื่อรักษาความสะอาดห้องน้ำสาธารณะ และ 5. มีการจัดสถานที่นั่งพักผ่อน จัดให้มีห้องสมุดหรือพิพิธภัณฑ์

การควบคุม (Controlling) หมายถึงภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการติดตามตรวจสอบเพื่อทราบว่ากิจกรรมที่ได้รับมอบหมายให้ผู้ใต้บังคับบัญชาไปปฏิบัติจัดทำแล้วนั้น สามารถถูกนำไปปฏิบัติหรือไม่เพียงใด มีปัญหาอุปสรรคหรือต้องการคำชี้แนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อให้งานสามารถดำเนินไปได้ตามเป้าหมาย ได้แก่ 1. มีการควบคุมระบบการจัดทำแผนแม่บทของวัดให้ชัดเจน 2. มีการควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้ถูกหลักการ 3. มีการกำกับดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุให้เป็นรูปแบบทรงไทย 4. มีการตรวจสอบเอกสารหลักฐานการเงินของแต่ละวัด และ 5. มีการดูแลการจัดการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์[13]

การบริหารจัดการสาธารณูปการ ได้ให้ความสำคัญและการสนับสนุนการจัดการทุกวัดที่มีสาธารณูปการ เพื่อให้มีการบริหารจัดการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ และได้เสนอแนวทางการจัดการเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติการ คือผู้บริหารมีภารกิจต้องปฏิบัติการ เช่น การค้า การเงิน การบัญชี ความมั่นคง เทคนิคการจัดการคือ การดำเนินงาน ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการการประสานงานและการควบคุม

---

[13] ศิริวรรณ เสรีรัตน์, **ทฤษฎีองค์การ: ฉบับมาตรฐาน,** (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, 2550), หน้า 69.

การสาธารณูปการตามหลักอริยสัจ 4

การสาธารณูปการตามหลักอริยสัจ 4[14] ได้แก่

1. ทุกข์ คือปัญหาการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์

ทุกข์ คือปัญหาการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ พระสังฆาธิการควรจะมีการจัดการประชุมปีละสองครั้ง หรือประชุมทุกสามเดือน และงานอีกอย่างหนึ่งคืองานตรวจการ ผู้บริหารในระดับพระสังฆาธิการจะต้องลงไปตรวจการตามสำนักงานของเจ้าคณะตำบล เพื่อไปให้ความรู้เจ้าอาวาสในแต่ละวัด เป็นการแนะนำในเรื่องของการให้ความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้พระสังฆาธิการได้นำปฏิบัติให้มีความสอดคล้องกับกฎระเบียบ ดังนั้น พระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบคือกฎของมหาเถรสมาคม กฎของกรมการศาสนา กฎระเบียบของบ้านเมือง ต้องยึดตามกฎหมายของบ้านเมือง ควรพิจารณาให้ชัดเจนที่สุดจะได้ทำไม่ผิดกฎระเบียบ การก่อสร้างให้คำนึงถึงภูมิทัศน์รอบวัดด้วยการพัฒนาการก่อสร้างวัดมี 2 แบบคือ วัดที่อยู่ในเขตชุมชนเมือง เวลาที่มีการก่อสร้างก็ต้องมีแบบมีแปลนการก่อสร้าง ต้องไม่ไปกระทบต่อชุมชนดั้งเดิม วัดที่อยู่ในป่า เวลาที่จะมีการพัฒนาสาธารณูปการอาจจะไปกระทบกับทรัพยากรป่าไม้ ด้วยการตัดไม้ทำลายป่าด้วยการเผาหรือด้วยการรุกล้ำเขตป่าสงวนให้พยายามรักษาธรรมชาติของป่าเอาไว้ให้มาก ถ้าพื้นที่ป่านั้นเป็นป่าสงวนก็อาจจะผิดกฎหมาย ผิดกฎระเบียบของสังคม ชุมชนที่เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าก็จะออกมาต่อต้านเป็นต้น

สรุปได้ว่าการสาธารณูปการตามหลักทุกข์ เป็นผลกระทบจากสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้แก่ 1. การฝึกอบรมทักษะการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ 2. การกำหนดปัญหาในการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ 3. การกำหนดสภาพความความขัดแย้ง และข้อบกพร่อง 4. การกำหนดการรักษาบำรุงเสนาสนะของสงฆ์ให้ตั้งอยู่ในสภาพ และ 5. การกำหนดทักษะในการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์

2. สมุทัย คือสาเหตุให้เกิดปัญหาอุปสรรคการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์

สมุทัย คือสาเหตุให้เกิดปัญหาอุปสรรคการสร้างเสนาสนะ ควรจะพิจารณาถึงความจำเป็นในการก่อสร้างวัดและชุมชน เพราะว่าถ้าสร้างวัดใหญ่โตเกินเหตุต้องสิ้นเปลืองงบประมาณมาก แต่ประโยชน์ใช้สอยมีเพียงนิดเดียว ก็ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร แต่ถ้าสร้างเสนาสนะขึ้นมาแล้วได้รับประโยชน์ ก็มีความเหมาะสมที่ควรแก่การสร้างถาวรวัตถุนั้นๆ นอกจากนั้น การพัฒนาเสนาสนะภายในวัดให้มีความเหมาะสมนั้นจะต้องคำนึงถึงขนาดของชุมชนตามสำนวนว่า “วัดต้องพึ่งชาวบ้าน ชาวบ้านต้องพึ่งวัด” ถ้าขนาดของชุมชนเล็ก การก่อสร้างก็ควรจะเล็กตาม ถ้าขนาดของชุมชนใหญ่ การก่อสร้างก็ควรจะใหญ่ตามไปด้วย ในข้อนี้เน้นไปที่ประโยชน์ใช้สอยเสนาสนะเป็นสำคัญ เพราะว่าถ้าการสร้างเสนาสนะเล็ก ขนาดของชุมชนใหญ่ก็ไม่เพียงพอในการใช้ประโยชน์ ถ้าการสร้างเสนาสนะใหญ่โต แต่คนในชุมชนเล็ก อาจจะสร้างไม่เสร็จ ไม่มีผู้ให้การสนับสนุน ต้องใช้ทุนในการก่อสร้างสูง ประโยชน์ใช้สอยน้อย การดูแลรักษาก็ลำบาก คือสร้างแล้วไม่มีคนดูแลรักษา ดังนั้น การพัฒนาเสนาสนะภายในวัด ควรจะเน้นให้วัดแต่ละวัดมีการจัดทำแบบแปลน แผนผัง และควรคำนึงการใช้สอยที่เหมาะสม

---

[14] พระมหาทองสืบ จารุวณฺโณ, **คู่มือนักธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 40.

สรุปได้ว่า การสาธารณูปการตามหลักสมุทัย เป็นมูลเหตุของปัญหาในการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ 1. กำหนดสาเหตุของการวางแผนในการบูรณปฏิสังขรณ์วัด 2. การจัดให้มีวาระการประชุมเพื่อทำความเข้าใจการบริหาร 3. การดำเนินงานเกี่ยวกับทรัพย์สมบัติของวัดนั้นๆ 4. รักษาบำรุงห้องน้ำสาธารณะเพื่อให้เกิดประโยชน์ และ 5. จัดเสวนาเพื่อถวายความรู้เพิ่มเติมแก่พระสังฆาธิการ

3. นิโรธ คือผลการพัฒนาการสาธารณูปการ

นิโรธ คือเป้าหมายการสาธารณูปการ พระสังฆาธิการควรให้ความสำคัญด้านเอกลักษณ์เฉพาะวัดควรจะรักษาความเป็นเอกลักษณ์ งานลวดลาย งานปูนปั้น งานแกะสลัก งานโครงสร้าง งานจิตรกรรมภาพวาดต่างๆ เป็นการแสดงออกในเชิงสัญญลักษณ์ของความเป็นวัด จำเป็นต้องช่วยกันรักษารูปแบบของวัด บางครั้งวัดที่มีการปลูกสร้างที่ไม่ได้รักษาสภาพของวัด ดูจะเป็นทางโลกเกินไป วัดควรจะรักษาความเป็นเอกลักษณ์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ควรจะต้องช่วยกันดูแลรักษาวัฒนธรรมที่ดีไว้ ดังนั้น ควรจะอนุรักษ์วัฒนธรรมแต่ละพื้นที่ เพราะว่าวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่แต่ละภูมิภาคไม่เหมือนกัน เช่น ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ละพื้นก็จะมีเอกลักษณ์ในความเป็นศิลปวัฒนธรรมไม่เหมือนกัน

สรุปได้ว่า การสาธารณูปการตามหลักนิโรธ เป็นเป้าหมายการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ 1. แก้ไขปัญหาความแตกต่างของแต่ละวัดนั้นๆ 2. ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าคณะที่ได้สั่งการลงมาตามลำดับ 3. ดำเนินการตามกฎระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ 4. แก้ไขปัญหาอุปสรรคด้านการสาธารณูปการของวัดต่างๆและ 5. นโยบายแก้ไขปัญหาอุปสรรคการก่อสร้างและการบูรณะ

4. มรรค คือแนวทางการพัฒนาการสาธารณูปการ

มรรค คือแนวทางการสาธารณูปการ ผู้บริหารที่เคยผ่านงานการเป็นพระสังฆาธิการควรจะมีการจัดทำบัญชีรายรับ บัญชีรายจ่ายอย่างเป็นระเบียบ โดยเฉพาะการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย เป็นรายเดือน และการสรุปบัญชีรับจ่ายเป็นรายปี จะได้มีความชัดเจนว่ารายรับเท่าไหร่ รายจ่ายเท่าไหร่ ควรจะต้องมีหลักฐานในการรับ การจ่าย ในกรณีที่วัดมีรายได้ที่ได้รับจากการบริจาคก็ควรจะต้องนำเงินไปฝากธนาคาร และควรจะฝากในรูปแบบมีคณะกรรมการอย่างน้อยสามคนห้าคนขึ้นไป เวลาที่จะทำการเบิกจ่ายจะต้องมีคณะกรรมการเบิกจ่ายอย่างน้อยสองในสามหรือสามในห้าคนเป็นต้น และหนึ่งในนั้นจะต้องมีพระสังฆาธิการเป็นคณะกรรมการด้วยโดยตำแหน่งหน้าที่ นอกจากนั้น การควบคุมการเงินและบัญชีรายรับ รายจ่ายของแต่ละวัด ที่ถูกต้องที่สุดจะต้องมีเจ้าอาวาสและไวยาวัจกร หรือคณะกรรมการการ ช่วยกันดูแลรับผิดชอบสรุปเป็นรายปี นำเสนอตามลำดับชั้น รายงานไปที่สำนักงานเจ้าคณะอำเภอ และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประจำจังหวัดนั้นๆ[15]

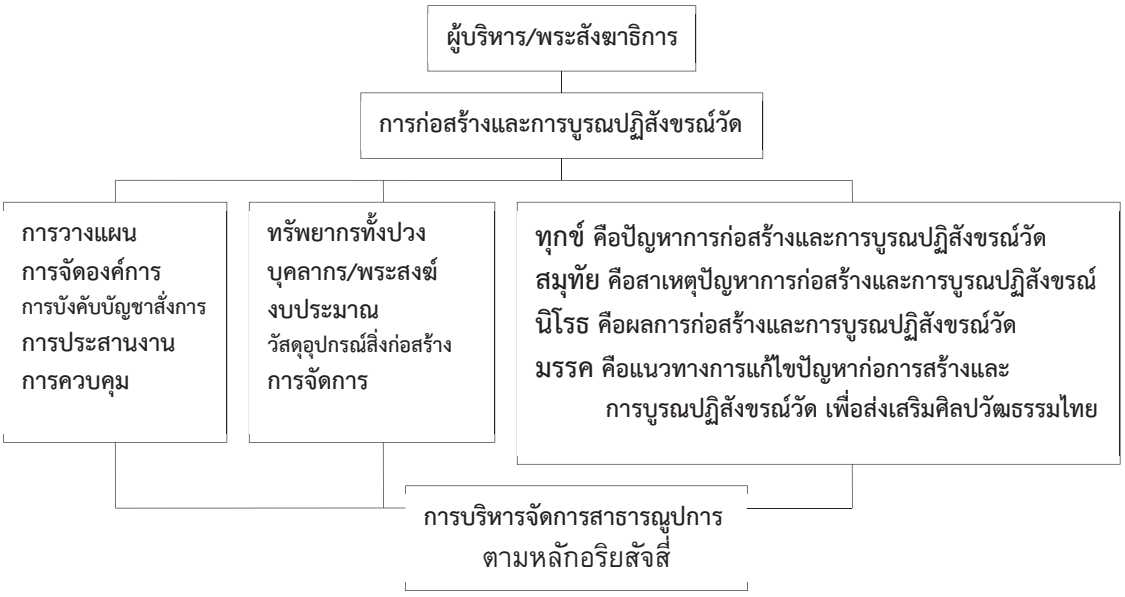
สรุปได้ว่า การสาธารณูปการตามหลักมรรค เป็นการจัดการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ 1. ดำเนินการก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ถูกต้องตามรูปแบบ 2. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ตาม

---

[15] วีรพจน์ ลือประสิทธิ์สกุล, **การบริหารตามหลักอริสัจ 4**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทที่คิวเอ็ม เบสท์ จำกัด, 2554), หน้า 4.

กฎระเบียบ 3. จัดระบบไฟฟ้า ประปา ถนนภายในวัด พื้นที่ปลูกต้นไม้ 4. สำรวจการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ตามวัดต่างๆ และ 5. สร้างความร่วมมือเพื่อการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์

การบริหารจัดการสาธารณูปการตามหลักอริยสัจสี่ ได้แก่ การวางแผนตามหลักอริยสัจสี่ การจัดองค์กรตามหลักอริยสัจสี่ การสั่งการตามหลักอริยสัจสี่ การประสานงานตามหลักอริยสัจสี่ การควบคุมตามหลักอริยสัจสี่สรุปเป็นโมเดลได้ดังนี้

บทสรุป

บทความนี้เป็นการนำหลักการบริหารจัดการ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม และนำอริยสัจสี่ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค มาบูรณาการและนำไปใช้ในการบริหารจัดการสาธารณูปการตามแนวอริยสัจสี่ สรุปได้ดังนี้

การวางแผน เป็นภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ที่จะมีผลกระทบต่อสาธารณูปการ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือวิธีการปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต ได้แก่ 1. วางแผนแบบแปลนก่อสร้างวัดให้สอดคล้อง 2. วางแผนการก่อสร้างเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม 3.ตรวจสอบการวางแผนการก่อสร้างแต่ละวัด 4. กำหนดรูปแบบการก่อสร้างแบบแปลน แผนผัง และ 5. ควบคุมทรัพยากรการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์

การจัดองค์การ เป็นภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจำต้องจัดให้มีโครงสร้างงานและอำนาจหน้าที่ เพื่อทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จได้ ได้แก่ 1. จัดการโครงสร้างคณะกรรมการด้านการสาธารณูปการ 2. กำหนดภาระหน้าที่ด้านการก่อสร้างและการบูรณะ 3. ส่งเสริมการพัฒนาการสิ่งก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ 4. ส่งเสริมให้บุคลากรได้ศึกษาด้านการสาธารณูปการ และ 5. ประเมินผลการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์

การบังคับบัญชาสั่งการ เป็นหน้าที่ในการสั่งการต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ได้แก่ 1. จัดประชุมเพื่อมอบนโยบายในการปลูกสร้าง 2. อบรมแนะนำให้จัดทำบัญชีการเงินและงบประมาณ 3. จัดทำทะเบียนทรัพย์สินของแต่ละวัดแยกตามประเภท 4. แต่งตั้งไวยาวัจกรเพื่อให้ทำหน้าที่ดูแลทรัพย์สิน และ 5. แต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อติดตามการก่อสร้าง

การประสานงาน เป็นภาระหน้าที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายขององค์การ ได้แก่ 1. จัดบุคลากรภายในวัดให้ดูแลรักษาความสะอาด 2. ประสานงานให้บุคลากรดูแลสิ่งปลูกสร้างและอาคาร 3. ปรับปรุง ซ่อมแซมเจดีย์ ช่องเก็บอัฐิ กำแพงวัด ซุ้มประตู 4. จัดบุคลากรเพื่อรักษาความสะอาดห้องน้ำสาธารณะ และ 5. จัดสถานที่นั่งพักผ่อน จัดให้มีห้องสมุดหรือพิพิธภัณฑ์

การควบคุม เป็นภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้ เพื่อให้งานสามารถดำเนินไปได้ตามเป้าหมาย ได้แก่ 1. ควบคุมระบบการจัดทำแผนแม่บทของวัดให้ชัดเจน 2. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้ถูกหลักการ 3. กำกับดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุให้เป็นรูปแบบทรงไทย 4. ตรวจสอบเอกสารหลักฐานการเงินของแต่ละวัด และ 5. ดูแลการจัดการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์

ด้านทุกข์ เป็นสภาพปัญหาการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ดังนั้น พระสังฆาธิการผู้บริหารการสาธารณูปการปฏิบัติหน้าที่ทั้งอนุโลมและปฏิโลม ดังต่อไปนี้ 1. ก่อสร้างเสนาสนะเท่าที่จำเป็นเพื่อประหยัดงบประมาณ 2. บูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะเท่าที่จำเป็นเพื่อความเหมาะสม 3. ตรวจสอบเสนาสนะแต่ละวัดเพื่อส่งเสริมการดูแลรักษา 4. จัดหาเจ้าภาพผู้อุปถัมภ์การก่อสร้าง/การบูรณปฏิสังขรณ์ และ 5. จัดหาทุนสำรองเพื่อก่อสร้างและการซ่อมแซมวัด

ด้านสมุทัย เป็นสภาพสาเหตุให้เกิดปัญหาอุปสรรคการสร้างเสนาสนะ ดังนั้น พระสังฆาธิการผู้บริหารการสาธารณูปการปฏิบัติหน้าที่ทั้งอนุโลมและปฏิโลม ดังต่อไปนี้ 1. ก่อสร้างเสนาสนะขนาดใหญ่ต้องใช้งบประมาณมาก 2. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะให้เหมาะสม 3. ไม่มีผู้ให้การสนับสนุนก็ควรจะก่อสร้างเท่าที่จำเป็น 4. การก่อสร้างเสนาสนะจำเป็นต้องมีงบประมาณจึงจะทำได้ และ 5. ชุมชนใกล้วัดต้องช่วยเหลือการก่อสร้างวัดเท่าที่จำเป็น

ด้านนิโรธ เป็นเป้าหมายการพัฒนาการสาธารณูปการ ดังนั้น พระสังฆาธิการผู้บริหารการสาธารณูปการปฏิบัติหน้าที่ทั้งอนุโลมและปฏิโลม ดังต่อไปนี้ 1. เป้าหมายการก่อสร้างเสนาสนะเพื่อบริการสังคม 2. วัตถุประสงค์การก่อสร้างเสนาสนะเพื่อถวายแก่พระสงฆ์ 3. นโยบายการก่อสร้างเสนาสนะให้เกิดประโยชน์ส่วนรวม 4. การก่อสร้างเสนาสนะเพื่อเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม และ 5. การบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะเพื่อรักษาศิลปวัฒนธรรม

ด้านมรรค เป็นแนวทางการพัฒนาการสาธารณูปการ ดังนั้น พระสังฆาธิการผู้บริหารการสาธารณูปการปฏิบัติหน้าที่ทั้งอนุโลมและปฏิโลม ดังต่อไปนี้ 1. กำหนดแนวทางการก่อสร้างเสนาสนะเท่าที่จำเป็น2. วางแผนการก่อสร้างเสนาสนะให้เหมาะสมกับงบประมาณ 3. แก้ไขปัญหาก่อสร้างเสนาสนะด้วยหลักการและวิธีการ 4. กำกับดูแลการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ให้ถูกต้อง และ 5. ส่งเสริมการก่อสร้างเสนาสนะด้วยกฎระเบียบและข้อจำกัด

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา. **การบริหารวัดในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2551.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **มองอนาคต**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา, 2552.

นพรัฐพล ศรีบุญนาค. **การบริหารการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, 2555.

พระครูโสภณปริยัติคุณ (เสรี คุณวโร). **รวมบทความวิชาการ**. โครงการสัมมนาวิทยานิพนธ์ดีเด่นประจำปี 2554, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ). **การคณะสงฆ์และการศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

พระมหาทองสืบ จารุวณฺโณ. **คู่มือนักธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล). **การบริหารวัด.** ราชบุรี: เพชรเกษมการพิมพ์, 2552.

พระศรีธรรมาภรณ์ (ดำรง ทิฏฐธมฺโม). **ปัญหาการพัฒนาพุทธศาสนา**. นครราชสีมา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.

วีรพจน์ ลือประสิทธิ์สกุล. **การบริหารตามหลักอริสัจ 4**. กรุงเทพมหานคร: บริษัททีคิวเอ็ม เบสท์ จำกัด, 2554.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, 2550.

สุรพล สุยะพรม. **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือพระสังฆาธิการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554.

Price, Alan. **Human Resource Management.** London: Thomson Learning, 2004.

กลุ่มปราสาทตาเมือน อโรคยสถาน เส้นทางความสัมพันธ์แห่งชนชาติพันธุ์เขมร ไทย กัมพูชา
Ta Muen Castle: The Arokaya Place and the Relationship Routes of Khmer, Thai, and Cambodian

พระปลัดวัชระ วชิรญาโณ (เกิดสบาย)
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

กลุ่มปราสาทตาเหมือนธม สร้างขึ้นเนื่องในศาสนาฮินดู ปัจจุบันติดเขตแดนไทย-กัมพูชา เป็นปราสาทตั้งอยู่บนแนวเทือกเขาพนมดงรัก สร้างด้วยหินทราย คติแห่งการสร้างปราสาทด้านศรัทธาในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย จากประวัติศาสตร์หลังยุคโบราณและประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของโลกที่เข้ามาถึงบ้านเรือนประชาชนทั่วทุกแห่ง ตามความเชื่อศรัทธาอันเป็นขนบธรรมเนียมเก่าแก่ของวัฒนธรรมเขมรชาวพื้นเมืองเขมรในแถบจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์นั้นมีกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมอยู่ด้วยกัน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร กลุ่มชาติพันธุ์ลาว กุย กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่มีวัฒนธรรมภาษาซึ่งสื่อสารกันด้วยภาษาเขมร ดังที่ทราบแล้วนั้น

การศึกษาพบว่า 1) สถานที่แห่งนี้ยังคงเป็นแหล่งโบราณสถานที่ยังคงความศักดิ์สิทธิ์ บนพื้นฐานความเชื่อเดิมตั้งแต่สมัยพระนครจนมาถึงขณะปัจจุบัน 2) สงผลให้เกิดความรักความสัมพันธ์อันดีระหว่างสองประเทศ ทุกๆปียังมีชาวกัมพูชาขึ้นมาถวายของสักการะและทำพิธีต่างๆ ตามความเชื่อของชุมชน 3) ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตรอบด้านของชนชาติพันธ์เขมรทั้งกัมพูชาและไทย

ทั้งนี้กลุ่มปราสาทตาเมือน นอกจากเป็นอโรคยสถานแล้ว ยังเป็นเส้นทางแห่งความสัมพันธ์แห่งชนชาติไทยและกัมพูชาในอดีต และยังสร้างความปรารถนาดีต่อกันท่ามกลางความขัดแย้งในเชิงภูมิศาสตร์ แต่ด้านความเชื่อทางวัฒนธรรมนั้นก็ยังถือปฏิบัติเหมือนเดิม และมีการรักษาวัฒนธรรม มาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ปราสาทตาเมือน, เส้นทางความสัมพันธ์, เขมร, ไทย, กัมพูชา

Abstract

Ta Muen castle is a temple of Hinduism. It is located on the Phanom Dong Rak. It is called Sandstone - the faith of Hinduism. Historically, the ancient and cultural traditions of the community surrounding it have changed to be the prosperity of the world and became homes of the people. According to ancient beliefs of Khmer culture, the Khmer natives in Surin, Buriram, Sisaket, are categorized into three ethnic groups, Khmer, Lao Khue, Khmer who speaks Khmer language. The study found that 1) this place is still a sacred site. 2) It is an evidence of love between the two countries. Every year, Cambodians come to

there to offer sacrifices and ceremonies. They are the activities of belief of the community. 3) It is influent over lifestyle of both Cambodians and Thais. The Ta Muen Castle was Arokaya place that became an evidence of relationship between Thai and Cambodian people in the past. It created a geographic conflicts but the cultural belief is still the same. It can keep the culture from the past to present.

Keywords: Ta Muen Castle, Relationship Route, Cambodian, Thai, Cambodia

บทนำ

โบราณสถานกลุ่มปราสาทตาเมือน มีความสัมพันธ์ทางความเชื่อระหว่างวัฒนธรรมอันน่าสนใจของชนชาติพันธ์เขมร ทั้งประเทศไทย และกัมพูชา ซึ่งมีการกล่าวขานถึงตำนานและเรื่องราวอันน่าสนใจให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดและถือเป็นแบบแนวทางในการปฏิบัติ โดยครั้งนี้มาศึกษากลุ่มปราสาทตาเมือน ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านหนองคันนาสามัคคี ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ในเขตชายแดนไทยกัมพูชา เป็นแหล่งที่อดีตเคยเป็นเส้นทางสู่เมืองพระนครของขอม มีเพียงแนวทิศเขาดงเร็ก เป็นพรหมแดนธรรมชาติ คนโบราณมีการใช้เส้นทางผ่าช่องเขาที่มีอยู่ตลอดแนว แต่สำหรับที่ช่องตาเมือน หรือตาเมียงนี้มี ลักษณะพิเศษคือมีปราสาทหินสามหลังอยู่ใกล้ๆกัน เรียงลำดับจากขนาดใหญ่ไปขนาดเล็ก เรียกว่ากลุ่มปราสาทตาเมือน โดยปราสาทแต่ละหลังมีขนาดและประโยชน์ที่ใช้สอยแตกต่างกันไป ทำให้เกิดความสนใจว่า กลุ่มปราสาทตาเมือน เป็นทั้ง อโรคยสถาน โรงพยาบาล รักษาคนป่วย ทั้งเป็นเส้นทางแห่งอริยมรรคของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สร้างความสัมพันธ์แห่งชนชาติไทยและกัมพูชา ในอดีต[1] บริเวณที่ตั้งของโบราณสถานกลุ่มนี้ อยู่ในแนวเส้นทางโบราณที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชนในประเทศกัมพูชา กบพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยผ่านช่องตาเมือน ซึ่งเป็นช่องเขาหนึ่งของเทือกเขาพนมดงรัก การที่เป็นพื้นที่สำคัญในอดีต จึงมีการสร้างเทวสถานที่เป็นศูนย์กลางทางความเชื่อของชุมชนขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 16 ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 18 จึงมีการสร้างสถานพยาบาลและที่พักคนเดินทางขึ้นในเส้นทางนี้[2] ส่วนปัจจุบันมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ความสัมพันธ์แห่งชนชาติไทยและกัมพูชาอย่างไร จึงได้ศึกษาสภาพปัจจุบันโดยเชื่อมโยงเรื่องราวในอดีต เพื่อที่จะค้นคว้าหาคำตอบและแสวงหาด้านแนวคิดและความรู้อันจะเกิดขึ้นในการศึกษาสนใจในครั้งนี้

กลุ่มปราสาทตาเมือน

ปราสาทตาเมือน เป็นศาสนสถานประจำที่พักคนเดินทาง สร้างขึ้นในรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724-1761)แห่งอาณาจักรเขมรโบราณ ตามข้อความจารึกปราสาทพระขรรค์ ประเทศกัมพูชา ที่กล่าวไว้ว่า พระองค์โปรดให้สร้างที่พักคนเดินทาง 121 แห่ง จากเมืองพระนครหลวงไปยังเมืองต่างๆ เส้นทางที่มายังเมืองพิมายมีที่พักคนเดินทางจำนวน 17 แห่งด้วยกัน และปราสาทตาเมือนเป็นศาสนสถานประจำที่พักคน

[1] กรมศิลปากร, **เที่ยวท่องส่งวัฒนธรรม: ตามรอยขอมถึงริมโขง**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2557), หน้า 121.

[2] กรมศิลปากร, **โบราณสถาน กลุ่มปราสาทตาเมือน**, (นครราชสีมา: กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป.).

เดือนทางหลังหนึ่งในเส้นทางดังกล่าว[3] กลุ่มปราสาทตาเมือนในพื้นที่มีหลักฐานทางโบราณคดีแบ่งเป็นสองแห่ง คือ ปราสาทตามเมือนธม และปราสาทตาเมือนโต๊ดโดยในพื้นที่ในการตั้งนั้นไม่ห่างกันโดยกำหนดดังนี้ คือ ปราสาทที่ 1 ปราสาทตาเมือนธม (คำว่า ตาเมือนธม เป็นภาษาเขมรแปลว่า ตาไก่ใหญ่) ปราสาทหินทรายโบราณขนาดใหญ่ที่สุด ปราสาทที่ 2 ปราสาทตาเมือนโต๊ด กลุ่มปราสาทตาเมือน ปราสาททั้งสามตั้งอยู่ใกล้เคียงกันบนแนวภูเขาบรรทัด ในตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ติดชายแดนกัมพูชาห่างเพียง 100 เมตรเท่านั้น โดยตัวปราสาทตาเมือนธม สร้างคร่อมโขดหินธรรมชาติที่ศักดิ์สิทธิ์ในรูปของสวายัมภูลึงค์ หรือลึงค์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และนี่เองที่เป็นเครื่องหมายที่แสดงว่า ปราสาทหลังนี้เป็นศาสนาสถานในศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย เป็นที่สำหรับประกอบพิธีกรรม แต่ภายหลังได้ถูกใช้เป็นพุทธสถาน นักโบราณคดีกำหนดอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 ตรงกับศิลปะขอมแบบบาปวน [4]

ปราสาทตาเมือนธม เป็นปราสาทขนาดใหญ่ที่สุดใน กลุ่มตั้งอยู่บนแนวภูเขาบรรทัด ซึ่งเป็นแนวบรมแดนระหว่างประเทศไทย และประเทศกัมพูชา[5] ตัวปราสาทอยู่บนเนินเขาสร้างคร่อมโขดหินธรรมชาติที่ศักดิ์สิทธิ์ในรูปของสยัมภูศิวลึงค์ และเป็นที่สำหรับประกอบพิธีกรรม อยู่ใกล้ดินแดนเขมรมากที่สุด ปราสาทแห่งนี้หันหน้าไปทางทิศใต้ ผิดแผกจากแห่งอื่นซึ่งมักจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก คงจะรับกับเส้นทางที่มาจากเขมรต่ำผ่านมาทางช่องทางตาเมือนนี้ ปราสาทตาเมือนธมนอกจากนี้ยังมีอาคารอื่นคือปรางค์ก่อด้วยหินทรายสองหลัง อยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และตะวันตกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน บรรณาลัยศิลาแลงสองหลัง และนอกระเบียงคด ซุ้มประตู (โคปุระ) ด้านทิศใต้ บันไดทางลง ทิศเหนือมีสระน้ำขนาดเล็กสองสระ กรมศิลปากร ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานทั้ง 3 กุล่มตาเมือน โดยประประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2478[6] เนื่องจากปราสาทแห่งนี้อยู่ใกล้เขตชายแดน การเที่ยวชมจึงควรอยู่เฉพาะภายในเขตปราสาทเท่านั้น ไม่ควรเดินออกไปไกลจากแนวต้นไม้รอบปราสาทเพราะพื้นที่นี้ยังไม่ปลอดภัยนัก โบราณสถานแห่งนี้ได้รับความสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานทหารที่ได้รับความร่วมมือในการดูแลโบราณสถานต่างๆ และให้ความปลอดภัยแต่ผู้มาเยี่ยมเยียนเที่ยวชม โดยเปิดบริการให้เข้าชมทุกวัน

ตัวปราสาทตาเมือนธมจะหันหน้าไปทางทิศใต้ ต่างจากปราสาทอื่นๆ ที่มักหันหน้าไปทางทิศตะวันออกและทิศเหนือ เช่น **ปราสาทพระวิหาร** ซึ่งห่างจากด้านหน้าของปราสาทนี้ออกไปในเขต**กัมพูชา**จะมีสระน้ำมีถนนตัดผ่านมาจากเมืองพระนครของเมืองเสียมราษฎร์ โดยถนนเส้นนี้ได้มีการกล่าวถึงในจารึกปราสาทพระขรรค์ ในเมืองพระนครว่า ได้ถูกตัดขึ้นในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ.1724-1763) เพื่อเชื่อมระหว่างเมืองพระนครกับเมืองพิมาย ตัดผ่านมาถึงสระน้ำของปราสาทหลังนี้ ก็น่าจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่ามีความสำคัญพอสมควร

---

[3] กรมศิลปากร, **โบราณสถาน กลุ่มปราสาทตาเมือน**.

[4] ปราสาทตาเมือนธมมนต์คำสาปในจารึก “ปราสาทตาเมือนธม” PRASAT TA MUEAN THOM มนต์คำสาปในจารึก [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล:http://review.tourismthailand.org/prasattamueanthom/ [22 กันยายน 2560].

[5] กรมศิลปากร, **เที่ยวท่องส่งวัฒนธรรม: ตามรอยขอมถึงริมโขง**, หน้า 125.

[6] เรื่องเดียวกัน.

อีกนัยหนึ่ง ปราสาทตาเมือนธม อยู่ห่างจากพื้นที่ปราสาทพระวิหาร ที่สร้างในพุทธศตวรรษที่ 15 ไปทางตะวันตก ประมาณ 150 กิโลเมตร แม้จะไม่โด่งดังเท่าปราสาทนครวัด หรือปราสาทพระวิหาร แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรมอันน่ามหัศจรรย์ของอาณาจักรขอมโบราณ ปราสาทตาเมือนธม ถูกสร้างเป็นพระตำหนักพักผ่อนของกษัตริย์ขอม ในยุคโบราณตั้งอยู่ริมถนน โบราณที่เชื่อมระหว่างเมืองที่ตั้งปราสาทนครวัดกับดินแดนที่เป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยในปัจจุบัน โดยฝ่ายไทยอ้างว่าปราสาทตาเมือนธมตั้งอยู่ในพื้นที่ทับซ้อน สิ่งสำคัญ กลุ่มปราสาทตาเมือนธม ในอดีตสถานที่แห่งนี้เป็นสิ่งก่อสร้างที่เชื่อว่าเป็น ที่พักคนเดินทาง หรือที่เรียกกันว่า "ธรรมศาลา-บ้านมีไฟ" แห่งหนึ่งใน 121 แห่ง ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มหาราชองค์สุดท้ายแห่งเมืองพระนคร โปรดฯ ให้สร้างขึ้นจากเมืองยโสธรปุระ เมืองหลวงของอาณาจักรขอมโบราณไปยังเมืองพิมาย จึงถือว่าเป็นปราสาทหินที่เชื่อมโยงเส้นทางอารยธรรมขอมโบราณ ระหว่างปราสาทนครวัด-นครธม ประเทศกัมพูชา กับปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ และ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

นอกจากนี้ ปราสาทตาเมือนโต๊ด ในกลุ่มปราสาทตาเมือน ยังเป็นอโรคยศาลา (โรงพยาบาลในสมัยนั้น) หลังสุดท้ายในเขตประเทศไทย ที่มีสภาพสมบูรณ์ที่สุด ซึ่งเป็น 1 ใน 102 แห่ง ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7[7] โปรดให้สร้างเพื่อช่วยเหลืออาณาประชาราษฎร์ ดังข้อความในจารึกของพระองค์ที่พบในประเทศ ไทยหลักหนึ่งระบุว่า ทุกข์ของประชาราษฎร์คือทุกข์ในพระองค์ ทั้งนี้กรมศิลปากรสำรวจพบ และขึ้นบัญชีปราสาทตาเมือนธม ตั้งอยู่ในเขตไทยเป็นโบราณสถานของไทยตั้งแต่ปี 2478 หรือเมื่อ 73 ปีที่แล้ว ที่ผ่านมากรมศิลปากรได้บูรณะโดยทางการกัมพูชารับรู้มาตลอด[8] ปราสาทตาเมือนโต๊ด อยู่ห่างจากปราสาทตาเมือนธม ประมาณ 750 เมตร ก่อด้วยศิลาแลง มีกำแพงล้อมรอบและมีสระน้ำขนาดเล็กอยู่ทางทิศเหนือหนึ่งสระ โดยเชื่อว่าปราสาทแห่งนี้เป็นอโรคยาศาล รักษาพยาบาลของชุมชนหรือตามรายทางที่เป็นเส้นทางคมนาคม สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็นปราสาทที่เล็กที่สุด ก่อด้วยศิลาแลง มีลักษณะเป็นห้องยาว เชื่อว่าเป็นธรรมศาลา คือที่พักสำหรับคนเดินทาง

กลุ่มปราสาทตาเมือนนี้นับได้ว่าเป็นกลุ่มปราสาทที่มีความสมบูรณ์ในด้านของการอำนวยประโยชน์แก่ผู้คนที่ใช้เส้นทางผ่านช่องเขา ซึ่งไม่ปรากฏในถิ่นอื่น การที่มีกลุ่มปราสาทตาเมือนตั้งอยู่ในบริเวณนี้เป็นประจักษ์พยานที่แสดงให้เห็นว่า ในอดีตเส้นทางช่องเขาตาเมือน นี้เป็นมีชุมชนหรือเป็นเส้นทางผ่านช่องเขาสำคัญของภูมิภาคแห่งนี้ระหว่างไทยและกัมพูชาในอดีต

พระเจ้าชัยวรมันที่ 7

ตามประวัติ พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็นกษัตริย์ของอาณาจักรเขมรที่ยิ่งใหญ่ (พ.ศ. 1724 - พ.ศ. 1762) ในบริเวณที่เป็นประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน เป็นพระโอรสของพระเจ้าธรนินทรวรมันที่ 2 (ครองราชย์ พ.ศ. 1693 - พ.ศ. 1703) และพระนางศรี ชยราชจุฑามณี พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงเป็นที่รู้จักในฐานะ ผู้สถาปนานครธม นครหลวงแห่งสุดท้ายของอาณาจักรเขมร ในประเทศกัมพูชายังมีสระน้ำแห่งหนึ่งที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงใช้เป็นประจำอีกด้วย พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 2 ประสูติเมื่อ

[7] กรมศิลปากร, **โบราณสถาน กลุ่มปราสาทตาเมือน**.

[8] Veeratum Thadthong, **ปราสาทตาเมือน จังหวัดสุรินทร์**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล:http://veeratumsourwanee.blogspot.com/2013/02/blog-post_6512.html[16 February 2013].

ประมาณ พ.ศ. 1663 หรือ พ.ศ. 1668 พระนามเดิมคือเจ้าชายวรมัน ทรงเสกสมรสตั้งแต่ทรงพระเยาว์กับเจ้าหญิงชัยราชเทวี สตรีที่มีบทบาทและอิทธิพลสำคัญที่สุดเหนือพระองค์ รวมทั้งโน้มนำให้พระองค์หันมานับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน[9] ราว พ.ศ. 1720 – 1721 พระเจ้าชัยอินทรวรมันแห่งอาณาจักรจามปา ทรงนำทัพจามบุกเข้าโจมตียโศธรปุระ กองทัพเรือจามบุกเข้าถึงโตนเลสาบ เผาเมือง และปล้นสะดมสมบัติกลับไปเป็นจำนวนมาก รวมทั้งจับพระเจ้าตรีภูวนาทิตวรมันประหารชีวิต เชื่อกันว่า การรุกรานเมืองยโศธปุระครั้งนั้น เจ้าชายวรมันได้วางเฉยยอมให้เมืองแตก จากนั้นพระองค์จึงกู้แผ่นดินขึ้นมาใหม่ โดยนำทัพสู้กับพวกจามนานถึง 4 ปี จนสามารถพิชิตกองเรือจามผู้เชี่ยวชาญการเดินเรือได้อย่างราบคาบ ในยุทธการทางเรือที่โตนเลสาบ พ.ศ. 1724 ยโศธปุระกลับสู่ความสงบ พระองค์ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พร้อมกับบูรณปฏิสังขรณ์ราชธานีขึ้นมาใหม่ รู้จักกันในชื่อ “เมืองพระนครหลวง” หรือ “นครธม” หรือ “นครใหญ่”[10] และย้ายศูนย์กลางของราชธานีจากปราสาทปาปวนในลัทธิไศวนิกาย มายังปราสาทบายนที่สร้างขึ้นใหม่ ให้เป็นศาสนสถานในลัทธิมหายานแทน จากนั้นมา ศูนย์กลางแห่งอาณาจักรเขมรโบราณก็คือ ปราสาทบายน หรือนครธม[11]

พระองค์ทรงสถาปนาคติ “พระพุทธเจ้าที่ยังมีชีวิต” หรือ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรขึ้นมา ซึ่งหมายถึงตัวพระองค์เอง คือพระโพธิสัตว์ที่เกิดมาเพื่อปัดเป่าทุกข์ภัยให้แก่ราษฎร ภาพสลักรูปใบหน้าที่ปรากฏตามปรางค์ในหลายปราสาทที่ทรงสร้างขึ้น เชื่อว่าคือใบหน้าของพระองค์ในภาคพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรนั่นเอง หลังจากสถาปนาศูนย์กลางอาณาจักรแล้ว พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จึงทรงแก้แค้นศัตรูเก่าคืออาณาจักรจามปา ใน พ.ศ. 1733 กองทัพของพระองค์ก็สามารถยึดเมืองวิชัยยะ เมืองหลวงของจามปาได้ นอกเหนือจากการสงครามแล้ว พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้สร้างพุทธสถานไว้มากมาย เช่น ปราสาทบันทายคดี ปราสาทตาพรม ที่สร้างถวายพระมารดา ปราสาทพระขรรค์ สร้างถวายพระบิดา ปราสาทตาโสม ปราสาทนาคพัน ปราสาทบันทายฉมาร์ ในเขตประเทศไทยปัจจุบัน พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็นผู้บูรณะปราสาทหินพิมายซึ่งสันนิษฐานเป็นเมืองเกิดของพระมารดา และปราสาทเขาพนมรุ้ง ให้เป็นศาสนสถานในพุทธศาสนาลัทธิมหายาน และยังมีอาณาจักรละโว้ เมืองศรีเทพ อีกด้วย นอกจากนี้ พระองค์ยังโปรดให้สร้าง “บ้านมีไฟ” หรือที่พักคนเดินทาง ซึ่งก่อด้วยศิลา และจุดไฟไว้ตลอด ศาสตราจารย์ หลุยส์ ฟิโนต์ ผู้อำนวยการคนแรกของสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ เรียกอาคารแบบนี้ว่า “ธรรมศาลา”

จารึกที่ปราสาทพระขรรค์ กล่าวถึงที่พักคนเดินทางว่ามีจำนวน 121 แห่ง อยู่ตามทางเดินทั่วราชอาณาจักร และตามทางเดินไปเมืองต่างๆ ในจำนวนนั้น มี 17 แห่งอยู่ระหว่างการเดินจากเมืองพระนครไปยังเมืองพิมาย ซึ่งศาสตรจารย์ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล พบว่าที่พักคนเดินทางเท่าที่ค้นพบแล้วมี 7 แห่ง แต่ละแห่งห่างกันประมาณ 12 – 15 กิโลเมตร .. จารึกปราสาทพระขรรค์ระบุอีกว่า มีการสร้างโรงพยาบาล หรือที่จารึกเรียกว่า “อโรคยาศาลา” จำนวน 102 แห่ง กระจายอยู่ทั่วราชอาณาจักร ซึ่งมีส่วนหนึ่งอยู่ในเขตประเทศ

---

[9] เดวิด เชนเลอร์, พรรณงาม เหล่าธรรมสารและคณะ แปล, **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 253.

[10] Michel Petrotchenko, **Angkor temples the guidebook third edition**, Bangkok: amarin printing & publishing Pcl, 2014), P.208.

[11] เรื่องเดียวกัน, หน้า 254.

ไทย พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เสด็จสวรรคตประมาณปี พ.ศ. 1758 หรือ พ.ศ. 1762 เชื่อกันว่ามีพระชนมพรรษายืนยาวถึง 94 ปี ด้วยฉลองพระนามหลังสวรรคตว่า “มหาบรมสุคตะ” หมายความว่า พระพุทธเจ้าผู้ยิ่งใหญ่[12]

ธรรมศาลา-บ้านมีไฟ

คำว่า ธรรมศาลา หรือ บ้านมีไฟ เป็นสิ่งก่อสร้างที่กล่าวถึงในจารึกปราสาทพระขรรค์ ประเทศกัมพูชา เชื่อกันว่าเป็นจุดที่พักคนเดินทาง ปัจจุบันเหลือร่องรอยเพียงอาคารที่มีลักษณะเป็นอาคารเดี่ยว หันหน้าไปทางทิศตะวันออก สร้างด้วยศิลาแลงหรือหินทราย ส่วนหน้าเป็นห้องรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีหน้าต่างด้านเดียวทางด้านทิศใต้ ส่วนในเป็นห้องมีหลังคาเป็นชั้นตามลักษณะของปราสาทเขมรตามจารึกปราสาทพระขรรค์ระบุว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (ราว พ.ศ.1724-1763) โปรดให้สร้าง “วหนิคฤหะ” หรือที่เรียกว่า บ้านมีไฟ หรือ บ้านพร้อมไฟ หรือที่พักคนเดินทาง (rest stop, travel lodge) จำนวน 121 แห่ง ควบคู่กับสถานพยาบาลหรืออโรคยศาล จากเมืองพระนครไปตามเส้นทางต่างๆ หลายแห่ง เส้นทางหนึ่งคือจากเมืองพระนครไปยังวิมายปุระ ซึ่งมีศาสนสถานขนาดใหญ่ (ปราสาทพิมาย) ตั้งอยู่ที่ปลายทาง ตามเส้นทางดังกล่าวมีที่พักคนเดินทาง หรือบ้านพร้อมไฟ จำนวน 17 แห่ง สร้างด้วยศิลาแลงทั้งสิ้น[13]

ต่อมาหลังจากพบหลักฐานด้านจารึกทั้งที่พบในประเทศกัมพูชาและดินแดนประเทศไทยได้แสดงให้เห็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างราชอาณาจักรเขมรกับดินแดนประเทศไทยที่ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีกในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงครองราชย์ ระหว่าง พ.ศ. 1724 - 1762 ทั้งนี้ อาจด้วยว่าทรงเป็นเชื้อสายของราชวงศ์มหิธรปุระพระองค์หนึ่งที่ได้ขึ้นครองราชย์ที่เมืองพระนคร ขอความตอนหนึ่งในจารึกปราสาทพระขรรค์ในประเทศกัมพูชากล่าวว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ทรงสร้างพระชัยพุทธมหานาถอันเป็นพุทธรูปฉลองพระองค์ไปไว้ในพระวิหารที่อยู่ในดินแดนของพระองค์จำนวน 23 แห่ง ซึ่งวิหารเหล่านี้ นักวิชาการเชื่อว่าบางแห่งน่าจะตั้งอยู่ในภาคกลางของไทย เพราะเหตุว่าร่องรอยของชื่อและหลักฐานทางด้านโบราณวัตถุสถานสอดคล้องกับขอความในจารึก ที่กล่าวถึงการสร้าง "ที่พักพร้อมไฟ [14] ซึ่งเรียกในภายหลังว่า “ธรรมศาลา บ้านมีไฟ” ตามเส้นทางราชมรรคาฝั่งประเทศไทยทั้ง 9 แห่ง จากจารึกปราสาทพระขรรค์ บทที่ 122 ถึง 126 กล่าวถึง "ธรรมศาลา – บ้านมีไฟ" ไว้ว่า “บนเส้นทางจากเมืองยโศธรปุระ ไปยังราชธานีของประเทศจามปา (พระองค์ได้ทรงโปรดให้สร้าง) ที่พักคนเดินทางพร้อมด้วยไฟ (วหนิคฤหะ – บ้านมีไฟ) จำนวน 57 แห่ง จากราชธานี (ยโศธรปุระ) ไปยังเมืองวิมาย (มี) ที่พักพร้อมด้วยไฟ 17 แห่ง จากราชธานีไปยังเมืองชัยวดี จากเมืองนี้ไปยังเมืองชัยสิงหวดี จากที่นั่นไปยังเมืองชัยวีรวดี จากที่นั้นไปยังเมืองชัยราชคีรี จากเมืองชัยราชคีรีไปยังเมืองศรีสุวีรปุรี จากเมืองนั้นไปยังเมืองยโศธรปุระ ตามทางเดินนั้น มีที่พักพร้อมไฟ 44 แห่ง มีแห่งหนึ่งที่ศรีสุริยบรรพต (พนมจิสอร์) แห่งหนึ่งที่เมืองศรีวิชยาทิตยปุระ แห่งหนึ่งที่เมืองกัลยาณสิทธิกะ ” นายเดอลา

---

[12] [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0% [22 กุมภาพันธ์ 2561].

[13] สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ศัพทานุกรมโบราณคดี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, 2550).

[14] กรมศิลปากร, **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์,** (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ปริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2550), หน้า 46-47.

จองกิแยร์ แห่งสำนักฝรั่งเศสปลายบูรพาทิศ ได้กำหนดให้อาคารสถาปัตยกรรมตามรูปแบบ “บ้านมีไฟ” ด้านปราสาทตาเมือน เป็นส่วนหนึ่งที่เรียกกันว่า “ธรรมศาลา-บ้านมีไฟ” แห่งหนึ่งใน 121 แห่ง ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มหาราชองค์สุดท้ายแห่งเมืองพระนคร[15] โปรดฯ ให้สร้างขึ้นจากเมืองยโสธรปุระ เมืองหลวงของอาณาจักรขอมโบราณไปยังเมืองพิมาย จึงถือว่าเป็นปราสาทหินที่เชื่อมโยงเส้นทางอารยธรรมขอมโบราณระหว่าง ปราสาทนครวัด-นครธม ประเทศกัมพูชา กับปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ และ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา[16]

ใน ค.ศ.1925 หลุยส์ ฟีโนต์ (Louis Finot) นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส เรียกอาคารในลักษณะนี้ว่า ธรรมศาลา (Dharmsala) [17] เดอลาจองกีแยร์ จัดไว้ว่าบ้านมีไฟเป็น โบราณสถานแบบปราสาททัพเจย ศ.ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงระบุว่า ที่พักคนเดินทางคงสร้างด้วยไม้ แต่มีตัวปราสาทสร้างด้วยสิลาแลง ตั้งอยู่เป็นที่สังเกต คือมีปราสาทประดิษฐานรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ซึ่งทรงเป็นที่พึ่งของผู้เดินทางอยู่ทางทิศตะวันตก ปราสาทแบบนี้มุขค่อนข้างยาวออกไปทางทิศตะวันออก มีหน้าต่างหลายบานเฉพาะผนังทางทิศใต้ของมุข อาคารศิลาแลงแห่งนี้บางครั้งก็แสดงให้เห็นว่านำแท่งศิลาเก่ามาใช้ในการก่อสร้างใหม่ เพราะยังคงมีลวดลายเก่าสลักอยู่ และบางครั้งก็มีรูปพระพุทธรูปปางสมาธินั่งอยู่ในซุ้มหลายองค์ตั้งอยู่บนยอดหลังคาของมุขที่ยื่นออกมาทางด้านทิศตะวันออกด้วย[18] ไม่ปรากฏว่าได้ค้นพบกำแพงล้อมรอบ มุขนั้นยาวมีเนื้อที่มากจนทำให้สงสัยว่าจะให้ผู้เดินทางเข้าพักภายในมุขนั้นด้วยหรือไม่

ปราสาทตาเมือนโต๊ด...ปราสาทแห่งอโรคยศาลา

ปราสาทตาเมือนโต๊ด ตั้งอยู่ที่ ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดังรัก จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทตาเมือนโต๊ด เป็นอโรคยศาล กล่าวกันว่า ปราสาทตาเมือนโต๊ด เป็นปราสาทแห่งอโรคยศาลา หรือเรียกได้ว่า (โรงพยาบาลในสมัยนั้น) สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 18 สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 อโรคยศาลแห่งนี้ยังคงสภาพเกือบจะสมบูรณ์ ประกอบด้วยปรางค์ประธานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีมุขยื่นทางด้านหน้าเยื้องไปทางขวาขององค์ปรางค์ล้อมรอบด้วย กำแพงก่อด้วยศิลาแลงเช่นกัน มีซุ้มประตู(โคปุระ)อยู่ทางด้านหน้าคือ ด้านทิศตะวันออกเพียงด้านเดียว ทางนอกกำแพงด้านหน้าของปราสาทมีสระน้ำเช่นเดียวกับอโรคยศาลแห่งอื่นๆ[19] ตรงห้องกลางของโคปุระได้พบศิลาจารึก 1 หลัก จารึกด้วยอักษรขอมภาษาสันสกฤต เป็นจารึกซึ่งพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดให้สร้างไว้ประจำอโรคยศาลแห่งนี้ มีข้อความเช่นเดียวกับจารึกที่พบที่อโรคยศาลแห่งอื่นๆ คือ กล่าวนมัสการพระพุทธเจ้าพระไภษัชยคุรุไวฑูรยะ ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ผู้ประทานความไม่มีโรคแก่ประชาชนผู้นับถือ และกล่าวถึงการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ประจำสถานพยาบาลในแผนกต่างๆ เช่น แพทย์ ผู้ดูแลสถานพยาบาลเป็นต้น

---

[15] กรมศิลปากร, **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์,** หน้า 46.

[16] [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://th.wikipedia.org/ปราสาทตาเมือน#/media/File:Prasat_Ta_Muen-2-HDR.jpg [22 กุมภาพันธ์ 2561].

[17] Coedes, George. แปลโดย ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ที่พักคนเดินทางของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7.” ศิลปวัฒนธรรม 16, 2 (ธ.ค. 2537) : 104-106.

[18] กรมศิลปากร, **เที่ยวท่องส่งวัฒนธรรม: ตามรอยขอมถึงริมโขง**, หน้า 122.

[19] [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: https://travel.thaiza.com/guide/196178/ [22 กุมภาพันธ์ 2561].

ปัจจุบันหลักนี้เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติท่าวาสุกรี ปราสาทตาเมือนโต๊ด ในกลุ่มปราสาทตาเมือนยังเป็นอโรคยศาลา (โรงพยาบาลในสมัยนั้น) หลังสุดท้ายในเขตประเทศไทย ที่มีสภาพสมบูรณ์ที่สุดซึ่งเป็น 1 ใน 102 แห่ง ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดให้สร้างเพื่อช่วยเหลืออาณาประชาราษฎร์ ดังข้อความในจารึกของพระองค์ที่พบในประเทศ ไทยหลักหนึ่งระบุว่า...ทุกข์ของประชาราษฎร์คือทุกข์ในพระองค์ อโรคยาศาลการรักษาโรคในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่สืบทอดกันมา 800 ปีของชาวเขมรในสุรินทร์ “กลุ่มปราสาทตาเหมือน” ประกอบด้วย ปราสาทตาเหมือน เป็น “ธรรมศาลา” ปราสาทตาเหมือนโต๊ด เป็น “อโรคยาศาล” และปราสาทตาเหมือนธม (สร้างขึ้นก่อนตามศาสนาฮินดู) ตามพื้นที่ภูมิศาสตร์ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตอำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ จากการสันนิษฐานถึงหลักฐานที่ปรากฏในจารึกต่างๆ พบว่าในทางภูมิศาสตร์เขมรโบราณนั้นอาจตั้งอยู่ในเส้นทางเสด็จ หรือ “ราชมรรคา”ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ออกจากประตูด้านทิศตะวันตกของเมืองพระนคร(นครธม) ศูนย์กลางอาณาจักรขอมโบราณมาสิ้นสุดที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ตลอดเส้นทางนี้มี “ศาลาแห่งไฟ” ภูมิภาคแห่งนี้จึงน่าจะมีความสำคัญทางด้านการเมืองต่อราชอาณาจักรและอารยธรรมเขมรในสมัยนั้นเป็นอย่างยิ่งด้วย

1. ความประสงค์ของการสร้างอโรคยศาลา

อโรคยาศาล เป็นโบราณสถานที่ปรากฏให้อนุชนรุ่นหลังได้พบเห็นและศึกษาวัฒนธรรมและอารยธรรมอันเคยรุ่งเรืองในอดีต ได้เข้าใจความเป็นมาของมนุษย์ในแถบภูมิภาคแห่งนี้ โดยอโรคยาศาลได้ปรากฏให้เห็นขึ้นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เช่นเดียวกับธรรมศาลาเพื่อใช้เป็นสถานพยาบาลที่สร้างขึ้นตามรายทางโบราณของอาณาจักรขอมสมัยพระนคร ซึ่งเชื่อมกับปราสาทนครธม และปราสาทหินอื่นๆ ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงโปรดให้สร้างอโรคยาศาลขึ้นจำนวน 102 แห่งตามหัวเมืองสำคัญทั่วราชอาณาจักร ที่ได้แผ่พระราชอำนาจไปถึงและทรงโปรดให้สร้างเป็นปราสาทหินเอาไว้ ในบริเวณประเทศไทยได้พบอโรคยาศาลแล้วอย่างน้อย 20 แห่ง กระจายอยู่ทั่วไป โดยหนาแน่นมากในเขตอีสานใต้

วัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง เมื่อพิจารณาจากจารึกแล้วจึงพบว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็นโรงพยาบาลสำหรับรักษาผู้ที่เจ็บป่วย เช่นเดียวกับธรรมศาลาซึ่งเป็นศาสนสถานที่ทรงโปรดให้สร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เดียวกัน คือเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ใช้ประโยชน์ หลักฐานที่ปรากฏชัดเจนว่าถูกสร้างด้วยวัตถุประสงค์ ซึ่งปรากฏในจารึกปราสาทพระขรรค์ จารึกในปราสาทตาพรหมและจารึกอโรคยาศาลา ปัจจุบันจารึกหลักที่ค้นพบจากปราสาทตาเหมือนโต๊ดนี้ได้เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี[20] ในด้านความศรัทธาหรือความเชื่อของการสร้างทั้งธรรมศาลา (จำนวน 121 แห่ง) และ อโรคยาศาลา (จำนวน 102 แห่ง) ที่โปรดให้สร้างนั้นได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของพระองค์ในการแสดงตนเป็นพระโพธิสัตว์ที่เสด็จลงมาโปรดสัตว์ เพื่อทรงให้ความช่วยเหลือมวลสรรพสัตว์ทั้งปวงให้พ้นทุกข์ตามคตินิยมของศาสนาพุทธนิกายมหายาน[21]

ในด้านการปกครองอาณาจักร อโรคยาศาลและธรรมศาลาก็ยังเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงความสำเร็จในการแผ่ขยายอิทธิพลไปยังบ้านเมืองที่อยู่ละแวกใกล้เคียงให้เกิดเคารพศรัทธาว่าพระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองและเหล่าพสกนิกรด้วยความสงบสุข ดูแลไพร่ฟ้ามวลหมู่ประชาให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งพระองค์ทรงได้

---

[20] กรมศิลปากร, **เที่ยวท่องส่งวัฒนธรรม: ตามรอยขอมถึงริมโขง**, หน้า 123.

[21] ก.เมฆสวัสดิ์, เรียบเรียง, **อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของ กัมพูชา (เขมร)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ลูกบาศก์ห้องสิบสี่, 2560), หน้า 118- 119.

เปลี่ยนอาณาจักรเขมรของพระองค์จากแบบฮินดูที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาก่อหน้านี้เป็นเวลาหลายร้อยปีให้เป็นรับเขมรแบบพุทธมหายาน เพื่อให้เป็นที่ยอมรับถึงบทบาทของพระองค์ในการบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ของพระองค์ด้วย นวพรรณ ภัทรมูล เขียนไว้ในเรื่อง “โรงพยาบาล” ในจารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ 7” แสดงให้เห็นความมุ่งหมายของพระองค์ในการสร้างอโรคยาศาล จารึกในกลุ่มจารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เพื่อบอก ถึงความมุ่งหมายในการสร้างสถานพยาบาล หรือ ที่เรียกว่า อโรคยาศาล ได้ระบุข้อความในจารึกไว้ว่า “เมื่อประชาชนมีโรคถึงความหายนะ ตามภาวะแห่งกรรมด้วยการสิ้นไปแห่งอายุเพราะบุญ พระองค์ผู้เป็นราชา ได้กระทำโคที่สมบูรณ์ทั้งสาม เพื่อประกาศยุคอันประเสริฐ”[22]

จากจารึกในกลุ่มจารึกอโรคยาศาลเท่าที่พบในประเทศไทยในตอนนี้ มีทั้งหมด 6 หลัก ระบุว่า กลุ่มจารึกเหล่านี้ได้จัดเป็นกลุ่มเดียวกัน เนื้อหาจารึกมีลักษณะเหมือนหรือคล้ายกันมาก มีที่แตกต่างกันบ้างก็แต่จำนวนบุคคลและสิ่งของที่ระบุในไว้จารึก อีกทั้งจารึกทุกหลักได้ระบุอย่างชัดเจนถึงพระนามของกษัตริย์พระองค์หนึ่ง คือ ศรีชัยวรมันว่า เป็นพระโอรสของพระเจ้าธรณีนทรวรมันที่ 2 ดังนั้น พระนาม "ศรีชัยวรมัน"[23] ก็น่าจะหมายถึง พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งครองราชย์ในช่วง พ.ศ. 1724 – 1761

2. ปณิธานของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สู่การสร้างสร้างศาลาอโรคยสถาน

พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1724 ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางอินทรเทวีเป็นครั้งที่ 2 (พระมเหสีองค์แรกสวรรคต) ซึ่งเป็นพระพี่นางของพระมเหสีองค์แรก พระนางอินทรเทวีทรงมีความรู้หลากหลาย ทรงรอบรู้ในปรัชญา และทรงนับถือพระพุทธศาสนามหายาน พระนาง “ทรงมีความรู้ยิ่งกว่านักปรัชญา” พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงแต่งตั้งให้พระนางเป็นอาจารย์ใหญ่ในทางวัดทางพระพุทธศาสนาและพระนางก็ได้ทรงสั่งสอนบรรดาสตรี พระนางได้ทรงแต่งจารึกที่ปราสาทพิมานอากาศด้วยภาษาสันสกฤตอันหาที่ติมิได้ ได้ทรงกล่าวสรรเสริญถึงพระชนิษฐภคินี และจากจารึกนั้นจึงได้ทำให้ราทราบถึงประวัติของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่ได้แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงนับถือพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นสืบต่อจากพระบิดา และได้ตัดขาดจากประเพณีเดิมๆ ของพระมหากษัตริย์องค์ก่อนๆ ซึ่งทรงนับถือศาสนาฮินดูมาเป็นพันปี[24] (พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงมีพระเมตตาต่ออาณาประชาราษฎร์เป็นอย่างยิ่งที่ทรงโปรดให้สร้างสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์ต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก เรวมทั้งที่ทรงโปรดให้สร้างอโรคยาศาลมากถึง 102 แห่งทั่วทั้งราชอาณาจักรเพื่อเป็นที่รักษาคนเจ็บป่วย ทั้งยังได้พระราชทานข้าวของเครื่องใช้ตลอดจนยารักษาโรคนั้นแก่พสกนิกร จึงทำให้สิ้นเปลืองพระราชทรัพย์ไปเป็นอันมาก ขณะที่พระองค์ก็มีพระชนม์มากแล้วจึงทรงเร่งรีบในการสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์เหล่านั้น การที่ทรงก่อสร้างอโรคยาศาลและปราสาทจำนวนมากมายแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงยึดมั่นในการบำเพ็ญเพียรพระองค์เสมอด้วยพระโพธิสัตว์ตามความเชื่อในพระพุทธศาสนานิกายมหายานอย่างยิ่งยวด เพื่อให้มีการยกย่องพระองค์ในขณะที่ยังมีพระชนม์อยู่ว่าทรงเป็นองค์เทพ(หรือเจ้า) ตามลักษณะแห่งพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นผู้ทรงมีความเมตตากรุณาต่ออาณาประชาราษฎร์

---

[22] รศ.ดร.เชษฐ์ ติงสัญชลี, **ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รูปแบบ พัฒนาการ ความหมาย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ หจก.เรือนแก้วการพิมพ์, 2560), หน้า 258.

[23] ก.เมฆสวัสดิ์, เรียบเรียง, **อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของ กัมพูชา (เขมร)**, หน้า 115.

[24] ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สานใหม่, 2553), หน้า 123.

จารึกในปราสาทพระขรรค์เขียนไว้ว่า “พระองค์ทรงพบความยินดีในอมฤต คือ คำสั่งสอนของพระศรีศากยมุนี” ดังนั้นเมื่อพระองค์ทรงบำเพ็ญเพียรบารมีในชาตินี้และและเมื่อเสด็จสวรรคตจึงยังทรงได้รับสมญาพระนามว่า “มหาบรมสุคต” อันเป็นความแตกต่างจากกษัตริย์องค์ที่ทรงนับถือศาสนาฮินดูที่มีพระนามเมื่อเสด็จสวรรคตเป็นชื่อคล้ายพระศิวะ เดวิด เชนเลอร์ ได้กล่าวถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ว่า ทรงเป็น “ระบบพุทธราชา”[25] ซึ่งพระองค์ทรงปฏิบัติแตกต่างจาก “ระบบเทวราชา”ตามคติฮินดูที่เคยถือปฏิบัติมานานนับศตวรรษในอาณาจักรพระนครและกลายเป็นแบบอย่างพิธีกรรมให้แก่พระมหากษัตริย์ ระบบพุทธราชาได้เติบโตมาจากประเพณีของอินเดีย (เจ้าชายสิทธัตถะหรือพระโคตมพุทธเจ้า) ในรัชสมัยของพระองค์ทรงไม่ถือพระองค์ว่าเป็นผู้อุทิศตนแก่เทพเจ้าหรือต้องไปรวมกับพระเจ้า(พระศิวะ)หลังจากสิ้นพระชนม์แล้ว แต่ทรงถือว่าพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้าที่ยังทรงมีพระชนม์อยู่ที่ไม่ยอมไปตรัสรู้เพื่อคอยช่วยเหลือราษฎรให้พ้นทุกข์ เพราะเชื่อว่าการไถ่ทุกข์ให้แก่ผู้อื่นด้วยวิธีนี้ กษัตริย์เองก็จะพ้นทุกข์ไปด้วย ซึ่งแตกต่างจากเดิมที่กฎเกณฑ์ของเทวราชาคือการรวบรวมความยิ่งใหญ่ลี้ลับทั้งหลายเอาไว้ที่พระองค์เอง เช่น พิธีกรรมต่างๆ เทวาลัยปราสาทกาพย์กลอนฉันท์บทกวี การอภิเษกสมรสและจารึก การที่ทรงอุทิศตนเพื่ออาณาประชาราษฎร์ด้วยมีพระปณิธานก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคมีทั้งถนนหนทาง วัดวาอาราม ศาลาแห่งไฟ และอโรคยาศาลนั้น เดวิด เชนเลอร์ ยังกล่าวถึงเอาไว้ว่า เกิดจากการที่พระองค์ทรงพิจารณาแล้วว่า พระองค์มีภารกิจที่ต้องช่วยขจัดทุกข์โศกทั้งทางกายและใจของราษฎร ดังจารึกที่พบในอโรคยาศาลว่า “เราจะช่วยสรรพสัตว์ทั้งหลายที่เวียนว่ายอยู่วัฏฏะสงสาร ด้วยคุณธรรมและราชกิจอันดีงาม ขอราชะแห่งกัมพูชาซึ่งสืบต่อจากเรา จงตั้งอยู่ในความดีพร้อมด้วยมเหสีและนางสนม ข้าราชบริพารและมิตรสหายไปถึงดินแดนสุขาวดีที่ปลอดพ้นจากโรคาทั้งปวง"

3. ลักษณะของ“อโรคยาศาล

ลักษณะของ“อโรคยาศาล” หรือ “โรงพยาบาล ประกอบ 4 องค์ประกอบสำคัญคือ ปรางค์ประธาน (1) มีอาคารเรียกว่า บรรณาลัย (2) สร้างด้วยศิลาแลงหันหน้าเข้าสู่ตัวปราสาทประธาน ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว (3) ตำแหน่งของบรรณาลัยมักจะอยู่ค่อนไปที่มุมด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้เสมอ มีซุ้มประตูทางเข้าที่เรียกว่า โคปุระ ทางด้านหน้าเพียงแห่งเดียว ตั้งอยู่ใกล้ๆ จุดกึ่งกลางของกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออก บริเวณด้านนอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือจะมีสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือที่เรียกว่า บาราย (4) หรือสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ รอบๆ กรุด้วยศิลาแลง ปราสาทตาเมือนโต๊ดก็เช่นเดียวกัน ประกอบด้วยปรางค์ประธานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีมุขยื่นทางด้านหน้า ก่อด้วยศิลาแลงและหินทราย มีบรรณาลัยอยู่ทางด้านหน้าเยื้องไปทางขวาขององค์ปรางค์ ล้อมรอบด้วยกำแพงก่อศิลาแลง มีซุ้มประตู (โคปุระ)อยู่ด้านหน้าทางทิศตะวันออก นอกกำแพงด้านหน้ามีบารายสระน้ำเช่นเดียวกับอโรคยาศาลแห่งอื่นๆ ที่ตรงห้องกลางของโคปุระได้พบศิลาจารึก 1 หลัก จารึกด้วยอักษรขอมภาษาสันสกฤต เป็นจารึกซึ่งพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดให้สร้างไว้ประจำอโรคยาศาลแห่งนี้ มีข้อความเช่นเดียวกับจารึกที่พบที่อโรคยาศาลแห่งอื่น ๆ[26]

จารึกในกลุ่มจารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทั้งหมด 6 หลัก ที่พบในจังหวัดสุรินทร์ 3 หลัก จังหวัดนครราชสีมา (จารึกเมืองพิมาย) จังหวัดบุรีรัมย์ (จารึกด่านประคำ) จังหวัดชัยภูมิ (จารึกวัดกู่บ้านหนองบัว)

---

[25] เรื่องเดียวกัน.

[26] สมัย สุทธิธรรม, **สารคดี ชุด เส้นทางปราสาท "ปราสาทตาเมือนโต๊จ ปราสาทตาเมือนธม,"** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2537), หน้า 45-46.

แห่งละ 1 หลัก เนื้อหาของจารึกทุกหลักมีเนื้อหาและการเรียงลำดับข้อมูลเหมือนกัน ขึ้นต้นด้วยการนมัสการเทพประจำโรงพยาบาล ตามด้วยคำสรรเสริญพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และพระเทวี กล่าวถึงมูลเหตุที่สร้างอโรคยาศาล จำนวนเจ้าหน้าที่ประจำโรงพยาบาล หน้าที่ของแต่ละคน จำนวนสิ่งของเครื่องใช้ที่ทรงอุทิศไว้ จะมีข้อแตกต่างก็แต่เพียงจำนวนเจ้าหน้าที่และจำนวนสิ่งของที่ได้รับพระราชทานโดยใจความสำคัญขององค์ประกอบของอโรคยาศาลนั้น จึงมีสิ่งสำคัญอยู่ 3 ส่วน ได้แก่ เทพประจำโรงพยาบาล(1) มี 3 องค์เทพ คือ พระไภษัชยคุรุไพฑูรย์ประภา ซึ่งถือเป็นพระโพธิสัตว์พระองค์หนึ่งผู้ประสาท ความไม่มีโรคให้แก่ประชาชน และเทพอีกสององค์เป็นพระชิโนรส ได้แก่ พระศรีสูรยไวโรจนจันทโรจิ และ พระศรีจันทรไวโรจนโรหินีศะ [27] ผู้ขจัดโรคให้แก่ประชาชน

4. **เจ้าหน้าที่ประจำโรงพยาบาล**

เจ้าหน้าที่ประจำโรงพยาบาล (2) มีจำนวนไม่แน่นอนแต่มีปรากฏในจารึกสุรินทร์ ได้ระบุจำนวนเจ้าหน้าที่ทั้งหมดในโรงพยาบาลไว้ว่ามีถึง 98 คน โดยมีตำแหน่งและหน้าที่แตกต่างและประสานงานกัน ได้แก่ แพทย์ 2 คน เจ้าหน้าที่ดูแลทรัพย์สินของโรงพยาบาล ธุรการ หาข้าวเปลือก หาฟืน จ่ายยา ทำบัตร สถิติ จ่ายสลากยา พลีทาน หาฟืนต้มยา เจ้าหน้าที่ทำหน้าที่หุงต้ม ดูแลรักษาและจ่ายน้ำ หาดอกไม้และหญ้าบูชายัญ เจ้าหน้าที่โม่ยา ตำข้าว เจ้าหน้าที่ประกอบพิธีบูชายัญ เจ้าหน้าที่ดูแลทั่วไป และทำความสะอาดเทวสถาน เจ้าหน้าที่ที่มีจำนวนมากที่สุดในกลุ่มคือผู้ทำหน้าที่ดูแลรักษาโรงพยาบาลและส่งยาให้แก่แพทย์ จำนวน 14 คน และเจ้าหน้าที่ที่มีความสำคัญอีกคนหนึ่งคือมี โหราจารย์[28]

5. สิ่งของเครื่องใช้ประกอบการรักษาพยาบาล

สิ่งของเครื่องใช้ประกอบการรักษาพยาบาล ได้แก่ เครื่องพลีทาน ข้าวสาร เครื่องแต่งตัวยาวเก้าคืบ เสื้อผ้ายาวสิบคืบ เครื่องนุ่งห่มที่มีชายสีแดง เครื่องนุ่งห่มสีขาว ผ้าสีขาว กฤษณา เทียนขี้ผึ้ง น้ำผึ้ง น้ำมัน เนยใส จันเทศ เกลือ ผลกระวานใหญ่เล็ก กำยาน มหาหิงคุ์ น้ำตาลกรวด ไม้จันทน์ เทียนไข อาหารโค ฯลฯ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งคือ ในรายการสิ่งของเครื่องใช้ประกอบการรักษาพยาบาลนั้นไม่ปรากฏว่ามี “สุรา”เป็นของถวาย ซึ่ง นวพรรณ ภัทรมูล ได้ศึกษาในจารึกและเขียนรายการลงในเอกสารเรื่องเดียวกันแสดงว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ละทิ้งความศรัทธาต่อศาสนาฮินดูไศวนิกายอย่างสิ้นเชิงแล้วก็ได้[29] ซึ่งต่างจากจารึกของถวายแด่เทพเจ้าหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในศิลาจารึกของปราสาทพนมรุ้ง (จังหวัดบุรีรัมย์) ซึ่งสร้างในสมัยพระเจ้าสูริยวรมันที่ 2 และเป็นศิลปะแบบบาปวนอันเป็นอารยธรรมที่เกิดก่อนศิลปะบายน อารยธรรมเขมรถึงขั้นเจริญสูงสุดและเมื่อสิ้นสุดรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 อารยธรรมเขมรก็ได้เสื่อมลงพร้อมๆ กับการเจริญเติบโตรุ่งเรืองของราชอาณาจักรอยุธยาในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นมาแทนที่ ดินแดนที่เคยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอาณาจักรเขมรมาก่อน ได้แก่ ชุมชนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา จึงได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา แล้วชุมชนเหล่านี้ก็ได้ลดบทบาทตัวเองลง เนื่องจากอยู่ไกลจากศูนย์กลางอำนาจการปกครอง ซึ่งต่างไปจากในสมัยอาณาจักรเขมรเจริญรุ่งเรือง

---

[27] เรื่องเดียวกัน.

[28] ก.เมฆสวัสดิ์, เรียบเรียง, **อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของ กัมพูชา (เขมร)**, หน้า 115.

[29] เรื่องเดียวกัน.

มีหลักฐานว่า ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงต้นศตวรรษที่ 13 ได้ปรากฏการก่อตั้งบ้านเมืองขนาดใหญ่ตามแบบของวัฒนธรรมเขมร เป็นหลักฐานที่เก่าที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย คือ ชุมชนโบราณบ้านภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ นักวิชาการด้านโบราณคดีจึงได้สันนิษฐานว่า กลุ่มชนชาวเขมรคงได้มีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานด้วยเหตุผลทางการเมืองและอิทธิพลความเชื่อทางศาสนาพรหมณ์(ฮินดู) อยู่หลายระลอกมาจากอาณาจักรเขมร โดยเฉพาะในรัชกาลพระเจ้าสูริยวรมันที่ 1 (พ.ศ.1545 – 1593) พระเจ้าสูริยวรมันที่ 2 (พ.ศ.1656 – 1690) และพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ.1724 – 1762) เนื่องจากเป็นช่วงที่อิทธิพลทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรมเขมรได้เข้าแพร่สู่บริเวณอีสานตอนใต้อย่างขนานใหญ่ และได้มีการก่อสร้างปราสาทหินและศาสนสถานดังกล่าวขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงน่าจะเป็นช่วงสำคัญช่วงหนึ่งที่มีการอพยพผู้คนชาวเขมรขึ้นมาบนพื้นที่ที่ราบสูงโคราชมาก่อสร้างชุมชนบ้านเมืองกระจายตัวอยู่ทั่วไป ผู้คนที่อพยพเข้ามามีทั้งช่างฝีมือและกลุ่มแรงงานเขมร ชาวเขมรเหล่านี้คงได้ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณเดียวกันกับทีกลุ่มชาวกูย (ส่วย) อาศัยอยู่เดิมในเขตป่าดงทั่วไปในสมัยนั้น ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “หัวเมืองเขมรป่าดง” นอกจากนี้แม้ในสมัยกรุงธนบุรีแล้วก็ตาม ยังได้มีการทำสงครามแผ่ขยายอาณาเขตแดนไปถึงกัมพูชา บรรดาหัวเมืองเขมรหลายเมืองได้ตกเป็นเมืองขึ้นของไทย และมีการเกณฑ์และอพยพครอบครัวชาวเขมรเข้ามาตั้งบ้านเรือนโดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์

ชาวเขมรที่เข้ามานี้ได้นำเอาวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เข้ามาใช้และเข้าไปมีอิทธิพลต่อกลุ่มชนอื่นๆ ทำให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนกันทางเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรมในเวลาต่อๆ มา โดยทั่วไป ชาวเขมรถิ่นไทยเรียกตนเองว่า “คะแมร์”[30] มีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์หลายประการ เช่น ภาษา การแต่งกาย พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งสืบทอดต่อกันมา ในจารึกอักษรขอมโบราณที่ค้นพบจากปราสาทตาเหมือนธมปราสาทภูมิโปน ก็ยังปรากฏหลักฐานว่า เป็นกลุ่มชนที่ใช้ภาษาเขมรเป็นภาษาพูดและภาษาเขียนมาตั้งแต่โบราณแล้วในบริเวณนี้ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่มีวัฒนธรรมภาษาซึ่งสื่อสารกันด้วยภาษาเขมร(Khmer)นั้น นักภาษาศาสตร์ได้แบ่งภาษาเขมรออกเป็น 3 กลุ่มตามเขตการปกครอง ได้แก่ ภาษาเขมรสูง(หรือเขมรเหนือหรือเขมรถิ่นไทย) ภาษาเขมรกลาง เป็นภาษาเขมรของผู้พูดภาษาเขมรในประเทศกัมพูชา(หรือเขมรต่ำ)[31] และภาษาเขมรใต้ เป็นภาษาเขมรของคนเวียดนามทางตอนใต้ การกระจายตัวของชาวเขมรถิ่นไทยยังได้ทีการสืบทอดรูปแบบของประเพณีและความเชื่อตามแบบอย่างที่เคยมีมาในอดีตของบรรพบุรุษชาวเขมร ยังคงมีการผสมผสานเจือจางทั้งแบบของศาสนาฮินดู หรือ พราหมณ์ และช่วงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โดยเฉพาะในการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยการเข้าทรง หรือ “โจลมะม็วด” "มโหรีพื้นบ้าน" ของจังหวัดสุรินทร์ เป็นเครื่องดนตรีประกอบพิธีเข้าทรง "โจลมะม็วด" ซึ่งมีการประกอบพิธีเป็นประจำในทุกพื้นในเขตจังหวัดสุรินทร์เป็นต้น

โบราณสถานจากเส้นทางแห่งอริยธรรม สู่ความสัมพันธ์ ไทย เขมร

จากหลักจารึก จากอดีตสะท้อนปัจจุบัน คำว่า ทุกข์ของ ประชาราษฎร์คือทุกข์ในพระองค์...เป็นข้อความในจารึกของพระองค์ที่พบในประเทศ ไทยหลักหนึ่งระบุว่า "ทุกข์ของ ประชาราษฎร์คือทุกข์ในพระองค์ "ซึ่งปรากฏในศิลาจารึกตอนหนึ่งใน กลุ่มปราสาทตาเมือนธม อยู่ในเขตหมู่บ้านหนองคันนา ตำบลตา

[30] กรมศิลปากร, **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์,** หน้า 115.

[31] เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

เมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ส่วนฝั่งตรงข้ามเป็นเขตของกัมพูชา พื้นที่ของหมู่บ้านไพรเวงและบ้านกู่ ตำบลโคกมอญ อำเภอบันเตียอำปึล จังหวัดอุดรมีชัย กลุ่มปราสาทตาเมือนธม มีโบราณสถาน 4 แห่ง คือ บ้านมีไฟ หรือบ้านพักคนเดินทาง ตาเมือนโต้จ หรืออโรคยาศาล หรือโรงพยาบาล ตัวปราสาทตาเมือนธม และสะพานขอม สิ่งก่อสร้างเหล่านี้ ส่วนใหญ่สร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระมหากษัตริย์ขอมโบราณปกครองอาณาจักรพระนคร ระหว่าง พ.ศ. 1724-1763 ศูนย์การปกครองอยู่ที่นครธม ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดเสียมราฐ ประเทศกัมพูชา ปราสาทตาเมือน เป็นโบราณสถาน ที่เคยเป็นที่ เส้นทางอริยธรรม ไทย เขมร ที่เจริญรุ่งเรืองในอดีต พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ผู้เกรียงไกร สามารถรบชนะกองทัพจาม สร้างปราสาทบายน แล้วจำหลักภาพชีวิตชาวบ้านในสมัยของพระองค์ไว้ที่กำแพงรอบๆ องค์ปราสาท และมีจารึกกล่าวถึงพระองค์มากมาย เฉพาะตัวปราสาทตาเมือนธม น่าจะสร้างก่อนสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เพราะศิลาจารึกตาเมืองธมระบุปีที่จารึกตรงกับ พ.ศ.1536 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ตัวปราสาทตาเมือนธม เป็นเทวสถานสร้างในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ส่วนอโรคยาศาล หรือโรงพยาบาล กับ บ้านมีไฟนั้นสร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กลุ่มปราสาทตาเมือนธม รายเรียงจากเส้นทางเข้าไปเยือน โบราณสถานแห่งแรกคือบ้านมีไฟ หลังนี้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์มาก หลังนี้เป็นหนึ่งในจำนวน 121 แห่งที่สร้างขึ้นสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระองค์โปรดให้สร้างรายเรียงกัน ตั้งแต่ปราสาทพระขรรค์ อาณาจักรพระนคร เรื่อยไปจนถึงปราสาทหินพิมาย เท่ากับเป็นหลักฐานยืนยันเส้นทางโบราณตามจารึกของพระองค์ โบราณสถานหลังที่ 2 ชาวบ้านเรียกตาเมือนโต้จ แปลว่า ตาไก่เล็ก นักวิชาการเรียก อโรคยาศาล หรือโรงพยาบาล นับเป็น 1 ใน 102 แห่งที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดให้สร้างไว้ เพื่อช่วยเหลืออาณาประชาราษฎร์ ดังข้อความในจารึกของพระองค์ที่พบในประเทศไทยหลักหนึ่ง ระบุว่า...ทุกข์ของประชาราษฎร์ คือทุกข์ในพระองค์... ตัวปราสาทที่เหลืออยู่เชื่อว่า เป็นที่ประดิษฐานไภษัชชยคุรุไวฑูรยประภา ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในลัทธิมหายาน ปราสาทตาเมือนธม มีศิลาจารึกจารเมื่อ พ.ศ.1563 ตรงกับรัชสมัยของ พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 แห่งอาณาจักรพระนคร เนื้อหากล่าวถึงการแต่งตั้งข้าราชการ ข้าทาส และการให้สิ่งของ ช่วงท้ายของจารึกกล่าวถึงพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ประทานเงินทองไว้ที่ฐานของพระศิวะ และสาปแช่งผู้ทำลายฐานว่าให้ตกนรกจนสิ้นกาลมหาโกฏิ

ภาพปัจจุบันพระศิวะไม่เหลือให้เห็น ข้าวของเงินทองที่บรรจุก็ไม่เหลือร่องรอย ทิ้งไว้แต่องค์ปราสาทอันเปล่าเปลี่ยวเท่านั้น สำหรับปราสาทตาเมือนธมเป็นปราสาทที่ใหญ่กว่าโบราณสถานทั้งสอง คำว่า ตาเมือนธม เป็นภาษาเขมรแปลว่า ตาไก่ใหญ่ นอกจากเป็นที่สักการะของประชาชนชาวไทยในพื้นที่แล้ว ยังเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวกัมพูชาอีกด้วย เห็นได้จากช่วงวันสงกรานต์ของทุกๆปี เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยจะเปิดโอกาสทองให้ชาวกัมพูชาเข้ามาเยี่ยมชมได้อย่างเสรี ปีนี้ชาวกัมพูชาหลั่งไหลเข้ามาเยี่ยมชมถึง 37,000 คน ปราสาทตาเมือนธม เป็นปราสาทที่เก่าแก่ที่สุดในกลุ่ม เป็นโบราณสถานในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย ศิลปะขอมสมัยบาปวน อายุพุทธศตวรรษที่ 16 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 17 ประกอบด้วยปราสาทประธานหันหน้าไปทางทิศใต้ ปราสาทบริวาร 2 องค์ บรรณาลัย 2 หลัง ระเบียงคด และสระน้ำด้านข้าง ลวดลายประดับปราสาทถูกทำลายไปมากอย่างทวารบาล เหลือแต่ท่อนล่างนางอัปสราถูกมือร้ายแกะออกไปอย่างน่าเสียดาย โคหมอบในองค์ปราสาทประธานถูกเซาะด้านบนไป เหลือฐานเบื้องล่างไว้ให้เห็นต่างหน้า ปัญหาของปราสาทตาเมือนธมคล้ายกับกรณีเขาพระวิหารคือ เกิดข้อขัดแย้งกันเพราะเส้นเขตแดนที่ยังไม่ชัดเจน ทำให้เรามองวิเคราะห์ผ่านว่า แม้อดีต

เคยเป็นสถานที่เชื่อมต่อทางอริยธรรมของชนชาวขอม แต่ปัจจุบันกลับพบความเส้นเขตแดนของความสุขนั้นหายไป ปัจจุบันนี้ ยังมีชาวกัมพูชาขึ้นมาถวายของสักการะและทำพิธีต่างๆ ตามความเชื่ออย่างไม่ขาดสาย เมื่อสอบถามทำให้ทราบว่า พวกชาวเขมรจากกัมพูชาต้องการขึ้นมาถวายของสักการะและทำพิธีที่ปราสาทตาเหมือนโต๊ด แต่เนื่องจากระยะทางอยู่ถัดเข้ามาในเขตแดนของไทยและไม่ได้รับอนุญาตจากฝ่ายความมั่นคง

บทสรุป

ปราสาทตาเหมือนธม สร้างขึ้นเนื่องในศาสนาฮินดู ติดเขตแดนไทย-กัมพูชา เป็นปราสาทขนาดใหญ่ที่สุดในกลุ่มปราสาทตาเหมือน มีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ ตั้งอยู่บนแนวเทือกเขาพนมดงรัก ประกอบด้วยปรางค์ 3 องค์ มีปรางค์ประธานขนาดใหญ่ที่สุดอยู่ตรงกลาง ปรางค์อีก 2 องค์อยู่ถัดไปด้านหลังทางด้านขวาและซ้าย สร้างด้วยหินทรายหันหน้าไปทางทิศใต้ ที่ปรางค์ประธานมีลวดลายจำหลักที่งดงาม ทางด้านตะวันออกและตะวันตก มีวิหารสองหลังสร้างด้วยศิลาแลง อาคารทั้งหมดมีระเบียงคดซึ่งสร้างด้วยหินทรายล้อมรอบ มีโคปุระทั้งสี่ด้าน โคปุระด้านใต้มีขนาดใหญ่ที่สุดและมีบันไดทางขึ้นสูงชันจากด้านประเทศกัมพูชา นอกระเบียงคดทางด้านทิศเหนือมีสระน้ำและที่ลานริมระเบียงคด ที่มุขด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้มีศิลาจารึกภาษาขอม กล่าวถึงชื่อ พระกัลปกฤษณะ และมี สวายัมภูลึงค์ (ศิวลึงค์ที่เกิดขึ้นเอง)ตั้งอยู่ เป็นการสร้างปราสาทหินขึ้นมาตามความศรัทธาในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย จากประวัติศาสตร์หลังยุคโบราณและประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของโลกที่เข้ามาถึงบ้านเรือนประชาชนทั่วทุกหัวระแหง แต่สิ่งที่ยังคงเห็นได้ถึงความเชื่อศรัทธาอันเป็นขนบธรรมเนียมเก่าแก่ของวัฒนธรรมเขมร คือการรักษาอาการเจ็บป่วยของชาวพื้นเมืองเขมรในแถบจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ เป็นต้น เป็นที่ทราบกันดีว่า ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์นั้นมีกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมอยู่ด้วยกัน 3 กลุ่ม แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นของตนเอง ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรมีภาษาเขมรใช้ในการสื่อสาร กลุ่มชาติพันธุ์ลาว มีวัฒนธรรมอันโดดเด่นคือใช้ภาษาไทยอีสาน กินข้าวเหนียว และกลุ่มชาติพันธุ์กูยหรือชาวส่วย มีวัฒนธรรมอันโดดเด่นคือ เชี่ยวชาญการจับและเลี้ยงช้าง แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ซึ่งเป็นเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดซึ่งมีความใกล้ชิดในหลายด้านกับอารยธรรมเขมรสมัยเมืองพระนคร ได้แก่ ลักษณะทางพันธุกรรม ภาษา ประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น ชาวเขมรที่เข้ามานี้ได้นำเอาวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เข้ามาใช้และเข้าไปมีอิทธิพลต่อกลุ่มชนอื่นๆ ทำให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนกันทางเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรมในเวลาต่อๆ มา โดยทั่วไป ชาวเขมรถิ่นไทยเรียกตนเองว่า “คะแมร์” มีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์หลายประการ เช่น ภาษา การแต่งกาย พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งสืบทอดต่อกันมา ในจารึกอักษรขอมโบราณที่ค้นพบจากปราสาทตาเหมือนธม ปราสาทภูมิโปน ก็ยังปรากฏหลักฐานว่า เป็นกลุ่มชนที่ใช้ภาษาเขมรเป็นภาษาพูดและภาษาเขียนมาตั้งแต่โบราณแล้วในบริเวณนี้ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่มีวัฒนธรรมภาษาซึ่งสื่อสารกันด้วยภาษาเขมร (Khmer) นั้น นักภาษาศาสตร์ได้แบ่งภาษาเขมรออกเป็น 3 กลุ่มตามเขตการปกครอง ได้แก่ ภาษาเขมรสูง(หรือเขมรเหนือหรือเขมรถิ่นไทย) ภาษาเขมรกลาง เป็นภาษาเขมรของผู้พูดภาษาเขมรในประเทศกัมพูชา (หรือเขมรต่ำ) และภาษาเขมรใต้ เป็นภาษาเขมรของคนเวียดนามทางตอนใต้ ซึ่งกล่าวกันไปตามภูมิประเทศที่เกิดขึ้นโดยสันนิฐานไปตามระดับของภูมิประเทศ

ปัจจุบันนี้สถานที่แห่งนี้ยังคงเป็นแหล่งโบราณสถานที่ยังคงความศักดิ์สิทธิ์ บนพื้นฐานความเชื่อเดิมตั้งแต่สมัยพระนคร จนมาถึงขณะปัจจุบัน สงผลให้เกิดความรักความสัมพันธ์อันดีระหว่างสองประเทศ ดังจะเห็นในทุกๆปียังมีชาวกัมพูชาขึ้นมาถวายของสักการะและทำพิธีต่างๆ ตามความเชื่ออย่างไม่ขาดสาย เมื่อสอบถามทำให้ทราบว่า ชาวเขมรจากกัมพูชาต้องการขึ้นมาถวายของสักการะและทำพิธีที่ปราสาทตาเหมือนโต๊ด แต่เนื่องจากระยะทางอยู่ถัดเข้ามาในเขตแดนของไทยและไม่ได้รับอนุญาตจากฝ่ายความมั่นคง แต่ก็ยังมีความสำพันธ์ในทั้งความเชื่อความศรัทธา ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตรอบด้านของชนชาติพันธ์เขมรทั้งกัมพูชาและไทย จึงสามารถกล่าวได้ว่า กลุ่มปราสาทตาเมือน นอกจากเป็นอโรคยสถานแล้วยังเป็นเส้นทางแห่งความสัมพันธ์แห่งชนชาติไทยและกัมพูชาในอดีตที่มีเรื่องราวอันเล่าขานไม่มีวันสิ้นสุด และยังสร้างความปรารถนาดีต่อกันท่ามกลางความขัดแย้งในเชิงภูมิศาสตร์แต่ด้านความเชื่อทางวัฒนธรรมนั้นก็ยังถือปฏิบัติเหมือนเดิม จนมีการรักษาวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

ก.เมฆสวัสดิ์, เรียบเรียง. **อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของ กัมพูชา (เขมร)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ลูกบาศก์ห้องสิบสี่, 2560.

กรมศิลปากร. **เที่ยวท่องส่งวัฒนธรรม: ตามรอยขอมถึงริมโขง**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2557.

กรมศิลปากร. **โบราณสถาน กลุ่มปราสาทตาเมือน**. นครราชสีมา: กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป.

กรมศิลปากร. **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ปริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2550.

เชษฐ์ ติงสัญชลี, รศ.ดร. **ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รูปแบบ พัฒนาการ ความหมาย**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ หจก.เรือนแก้วการพิมพ์, 2560.

เดวิด เชนเลอร์. พรรณงาม เหล่าธรรมสารและคณะ แปล. **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

ปราสาทตาเมือนธมมนต์คำสาปในจารึก “ปราสาทตาเมือนธม” PRASAT TA MUEAN THOM มนต์คำสาปในจารึก [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://review.tourismthailand.org/prasattamueanthom/[22 กันยายน 2560].

ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล**. ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สานใหม่, 2553.

สมัย สุทธิธรรม. **สารคดี ชุด เส้นทางปราสาท "ปราสาทตาเมือนโต๊จ ปราสาทตาเมือนธม**.” กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2537.

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. ศัพทานุกรมโบราณคดี. กรุงเทพมหานคร: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, 2550.

[ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: https://travel.thaiza.com/guide/196178/ [22 กุมภาพันธ์ 2561].

[ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://th.wikipedia.org/ปราสาทตาเมือน#/media/File:Prasat_Ta_Muen-2-HDR.jpg [22 กุมภาพันธ์ 2561].

[ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0% [22 กุมภาพันธ์ 2561].

Coedes, George. แปลโดย ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. “ที่พักคนเดินทางของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7.” ศิลปวัฒนธรรม 16, 2 (ธ.ค. 2537): 104-106.

Michel Petrotchenko. **Angkor temples the guidebook third edition**. Bangkok: amarin printing & publishing Pcl, 2014.

Veeratum Thadthong. **ปราสาทตาเมือน จังหวัดสุรินทร์**. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://veeratum sourwanee.blogspot.com/2013/02/blog-post_6512.html[16 February 2013].

ปราสาททนง: โบราณสถานแห่งลมหายใจของตำบลปราสาททนง
Prasat Tanong: The Castle Remains of the People in Prasat Tanong Sub-district, Surin Province

พระปลัดวัชระ วชิรญาโณ (เกิดสบาย)
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

ปราสาททนงเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญยิ่งของชาวตำบลปราสาททนง และชาวบ้านปราสาทเสมือนหนึ่งเป็นลมหายใจของชาวตำบลปราสาททนงโดยเล็งถึงคุณคุณค่าและอิทธิพลของปราสาททนงที่มีต่อวิถีชีวิตของคน โดยการศึกษาสำรวจโบราณสถานปราสาทขอม ปราสาทหิน ปราสาททนงครั้งนี้ จากการได้ศึกษาพบว่า 1) มีอิทธิพลด้านความเชื่อเป็นแนวเอกลักษณ์ของท้องถิ่น 2) เป็นศูนย์รวมทางสังคมให้เกิดความสุข ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันในวันสำคัญในตำบล 3) ทำให้ด้านวิถีชีวิตทำให้บุคคลเว้นข้อห้ามและปฏิบัติตามระเบียบ กฎ กติกา ของสังคมศีลธรรมทางศาสนาพุทธ และไม่เอาเปรียบคนอื่น และไม่ทำลายสาธารณสมบัติกลางของชุมชน ใช้วิถีชีวิตอย่างสอดคล้องกับชุมชนธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างกลมกลืน

คำสำคัญ: ปราสาททนง, โบราณสถาน

Abstract

Prasat Tanong is an important historical site of the Prasat Tanong Sub-district. It is the breath of people who live surrounding the castle because it is valuable and influent over the way of living of the people. This study found that: 1) there is a strong belief in local identity. 2) It is a social center for happiness. 3) It is a lifestyle of the people that is on the line of obeying the rules and regulations of the society. That makes them stop taking advantage of others and destroying the public domain of the community, and do living in harmony with the natural and cultural community.

Keywords: Prasat Tanong, Ancient Ruins

บทนำ

ตำบลปราสาททนง เป็นตำบลหนึ่งในจำนวน 18 ตำบล ของอำเภอปราสาท ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2525 ซึ่งแยกออกมาจากตำบลกังแอน ประวัติความเป็นมา มีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่าบ้านทนงตั้งชุมชน เมื่อปี พ.ศ. 2430 ซึ่งมีผู้คนอพยพมาจากประเทศเขมร เข้ามาตั้งชุมชนบ้านทนง เหตุที่มีชื่อว่า ทนง นั้นเนื่องจากแหล่งที่ตั้งบ้านทนงนั้นมีต้นทนง (ต้นประดู่) เป็นจำนวนมาก จึงตั้งชื่อบ้านว่าบ้านทนง สำหรับที่มาของตำบลปราสาททนงนั้น เป็นการรวมชื่อของสองหมู่บ้าน คือบ้านทนงกับบ้านปราสาทนั้น ซึ่งบ้านปราสาททนงนั้น

เป็นที่ตั้งของปราสาทหินซึ่งเป็น ศาสนสถานตามแบบอย่างเขมร เป็นแหล่งชุมชนโบราณ จึงเป็นที่มาของตำบลปราสาททนง และมีภาษาพูด (ภาษาท้องถิ่น) เป็นภาษาเขมร พื้นที่ สภาพทั่วไปของตำบลปราสาททนง เป็นที่ราบสูง ลักษณะดินเป็นดินทรายพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบโล่ง ใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูกทำการเกษตรและเป็นที่อยู่อาศัยของประชาชน เขตพื้นที่ ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลไพลทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลปรือทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลกังแอนทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลสมุด อาชีพหลักคืออาชีพกสิกรรม ทุกวันนี้เป็นตำบลขนาดกลางที่มีประชากรไม่มากนัก และเป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมดังเดิมของชุมชนหนึ่งในเขตอำเภอปราสาท

ปราสาททนง [Prasat Tanong]

สำหรับปราสาทหินปราสาททนง ได้รับการขึ้นทะเบียนและประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 118 ตอนที่ 33ง. เมื่อ 9 เมษายน 2545 ตั้งอยู่ที่ บ้านปราสาท ตำบลปราสาททนง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ เป็นปราสาทประเภทปราสาทศิลาแลง สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ศิลปะแบบบาปวน) มีวัตถุประสงค์ : เป็นเทวสถาน ปราสาททนงมีลักษณะเป็นอาคารขนาดใหญ่ ก่อสร้างด้วยอิฐปนหินทรายและศิลาแลงจำนวน 2 กลุ่ม ตั้งเรียงกันหันหน้าไปทางทิศตะวันออกตามลำดับ คือพลับพลาและปราสาทประธาน ด้านพลับพลานั้นตั้งอยู่หน้าปราสาทประธาน มีแผนผังเป็นรูปสี่เลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ ก่อด้วยศิลาแลง มีบันไดทางขึ้นลงทั้ง 8 ทิศ[1] มีสภาพชำรุดเหลือเพียงฐานบัวก่อด้วยศิลาแลง มีบันไดทางขึ้นลง 10 บันได ด้านปราสาทประธาน ตั้งอยู่บนฐานปีกกาก่อด้วยศิลาแลง ทำให้สูงกว่าพลับพลา สภาพปราสาทประธานชำรุด ประกอบด้วยอาคารสำคัญ 3 หลัง คือ ปราสาทประธานสำหรับประดิษฐานเทวรูปและมีบรรณาลัยหรือวิหาร 2 หลัง และที่สำคัญคือพบทับหลังหินทรายแบบศิลปะเขมรสมัยบาปวน (ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16 ต้นพุทธศตวรรษที่ 17) จำนวนหลายชิ้น สลักเป็นรูปบุคคลนั่งชันเขาเหนือหน้ากาลและรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ[2] นอกจากนี้ใต้ฐานปราสาทแห่งนี้ขุดพบโครงกระดูกมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายยุคเหล็กอายุ 2500-1500 ปี[3] และแหล่งเตาถลุงเหล็กที่มีขี้ตะกรัน แร่เหล็กสะสมอยู่เป็นจำนวนมาก จึงอาจกล่าวได้ว่าในบริเวณบ้านปราสาทแห่งนี้ ได้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์มาแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายยุคเหล็ก ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 จึงได้มีชุมชนวัฒนธรรมเขมรโบราณที่นับถือศาสนาฮินดูเข้ามาตั้งชุมชนพร้อมกับสร้างปราสาททนงขึ้นเป็นศาสนสถานประจำชุมชน[4]

1. บารายด้านหน้าปราสาท

คำว่า บาราย (Baray) เป็นแหล่งเก็บน้ำที่ถูกสร้างขึ้นในรูปแบบของอาณาจักรขอมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บารายที่ใหญ่ที่สุด มีอยู่สองแห่งคือ บารายตะวันออก และ บารายตะวันตก ในเมืองพระนคร ประเทศกัมพูชา บารายมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า นักประวัติศาสตร์ต่างสันนิษฐานต่าง ๆ เกี่ยวกับความหมาย

---

[1] กรมศิลปากร, **ประวัติเมืองสุรินทร์** , (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สถานแห่งชาติ, 2550), หน้า 51.

[2] เรื่องเดียวกัน.

[3] เอกสารประกอบ ในการนำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์ ในตอนหนึ่งกล่าวถึงเรื่องราว ร่องรอยของชุมชนโบราณที่สำคัญในจังหวัดสุรินทร์ มีการค้นพบ โครงกระดูกมนุษย์เพศชาย อายุประมาณ 35- 40 ปี ปัจจุบันได้นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์

[4] กรมศิลปากร, **เอกสารและจดหมายเหตุ**, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2544), หน้า 50.

และการทำงานของบาราย บางท่านเชื่อว่า บารายเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นมาโดยมีจุดประสงค์ทางมโนมัย ซึ่งแสดงความหมายถึงทะเลที่อยู่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ ท่านอื่น ๆ มีทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้บารายเป็นแหล่งเก็บน้ำสำหรับการชลประทานของไร่นาต่าง ๆ ทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะเป็นไปได้ว่า บารายได้ถูกสร้างขึ้นมาด้วยทั้งสองเหตุผล หรือเหตุผลอื่นๆ อีก[5]

สำหรับปราสาททนง ออกไปทางทิศตะวันออกจากตัวปราสาททนงไปประมาณ 200 เมตร เป็นที่ตั้งของบารายหรืออ่างเก็บน้ำโบราณขนาดใหญ่ แผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งสร้างขึ้นตามคติการวางผังเมืองของชุมชนและเป็นแหล่งเก็บน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคของชาวบ้านในอดีต ปัจจุบันชาวบ้านเรียกว่า สระละเบิก หรือหนองน้ำละเบิก ชาวบ้านมีความเชื่อว่า เป็นบารายเก่าโบราณ ที่คนในพื้นที่ให้ความเคารพ คนเก่าแก่ของชุมชนมักมีเรื่องเล่า ถึงสิ่งที่ซ่อนเร้น ลี้ลับทางธรรมชาติเกิดขึ้นบ่อยครั้งในสระบายรายแห่งนี้ โดยเกิดขึ้นเมื่อครั้งก่อนเป็นประจำ จนชาวบ้านในบ้านปราสาทให้ความเคารพ จึงได้ตั้งศาลใกล้กับสระว่า ศาลาปู่ตาลเบิก หรือตาละเบิก หากแม้มีกิจกรรมอะไรชาวบ้านและผู้นำชุมชนจะเข้าไปเซ่นไหว้ แจ้งกล่าวก่อนทุกครั้ง ปัจจุบันได้มีการดำเนินการขุดลอกใหม่ทำให้สภาพของแหล่งน้ำโบราณหายไป และยังคงเป็นลักษณะสี่เหลี่ยมตามคติการสร้างบารายไว้อย่างชัดเจน

2. หลักฐานโบราณคดีที่พบในปราสาททนง นำไปสู่การเล่าประวัติเมืองสุรินทร์

สุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความเป็นมายาวนาน จากหลักฐานทางโบราณคดี ที่พบข้อมูลในพงศาวดาร เรื่องเล่าตำนานที่เล่าสืบต่อกันมา เป็นที่อยู่ของชนหลายเผ่าพันธุ์ทั้ง ไทย เขมร ลาว กวยหรือกูย ทำให้มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ตัวเมืองเมืองสุรินทร์ พื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองสุรินทร์มีมนุษย์เข้ามาตั้งชุมชนแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย ลักษณะชุมชนเป็นเนินดินมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ขนาดกว้างประมาณ 1,000 เมตร ยาวประมาณ 1,300 เมตร เป็นลักษณะเฉพาะของแผนผังเมืองโบราณตั้งแต่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายถึงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นซึ่งพบทั่วไปในเขตภาคอีสานตอนล่าง กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองสุรินทร์ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 95 ตอนที่ 98 ลงวันที่ 19 กันยายน 2521 จากการศึกษาวิจัยการและสำรวจพบแหล่งโบราณคดีในจังหวัดสุรินทร์ กว่า 59 แห่ง ส่วนมากเป็นชุมชนโบราณที่มีคูน้ำ-คันดินล้อมรอบ ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านโนนสวรรค์ ตำบลนาหนองไผ่ อำเภอชุมพลบุรี หมู่บ้านเป็นเนินสูงเกือบ 3 เมตร พบโบราณวัตถุได้แก่ เศษภาชนะดินเผาแบบต่างๆ รวมทั้งภาชนะเคลือบสีน้ำตาลแบบขอม และพบภาชนะที่ใช้บรรจุมีลักษณะเป็นภาชนะก้นมนขนาดใหญ่ ที่ใช้ในการฝังศพครั้งที่สองของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่มีอายุอยู่ในราว 2,000-1,500 ปี มาแล้ว พบมากไปตลอดลุ่มแม่น้ำมูลตอนกลางแถบจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด เป็นลักษณะของกลุ่มวัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้ ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์ แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ตำบลปราสาททนง อำเภอปราสาท แหล่งโบราณคดีแห่งนี้เป็นที่ตั้งของปราสาททนง เป็นโบราณสถานขอมซึ่งกรมศิลปากรมีโครงการขุดแต่ง ในปี พ.ศ.2536 และได้ขุดตรวจชั้นดินทางด้านหลังของโบราณสถาน พบหลักฐานสำคัญแสดงให้เห็นถึงการอยู่อาศัยของมนุษย์มาก่อนจะสร้างปราสาท คือ โครงกระดูกมนุษย์เพศชาย

[5] **บาราย**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.wikiwand.com/th/ %E0 %B8 %9 A%E 0%B8%B2%E0%B8%A3%E [12 สิงหาคม 2561].

อายุประมาณ 35- 40 ปี[6] ปัจจุบันได้นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์ นอกจากแหล่งโบราณคดีทั้งสองแหล่งนี้แล้ว ยังไม่มีการขุดค้นตามหลักวิชาการในอีกกว่า 50 แห่ง อาศัยเพียงเทียบเคียงค่าอายุกับแหล่งอื่น ๆ พอสรุปได้ว่ามีอายุอยู่ในราว 2,000-1,500 ปีมาแล้ว จึงเป็นสถานที่ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์ในการสืบค้นข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์ของคนสุรินทร์และการอยู่อาศัยของคนในชุมชนก่อนการสร้างปราสาทในอดีต

3. การบูรณะ

จากที่กรมศิลปากรเร่งสำรวจทดลอง ประกอบหินปราสาททนง เพื่อการบูรณะหลังจากพังมาแล้วหลายสิบปี สำนักงานศิลปากรที่ 12 จังหวัดนครราชสีมากรมศิลปากร ได้ว่าจ้างห้างหุ้นส่วนจำกัดปุราณรักษ์เข้ามาทำการสำรวจ ทดสอบประกอบหินปราสาท เพื่อหาโครงร่างของปราสาททนง ที่แท้จริง และการประกอบกันขึ้นเป็นรูปปราสาทหิน หลังกำแพงปราสาทได้ทลายลงมาพังเสียหายมากมานานหลายสิบปีแล้ว และยังถูกดินทับถมจนหมดไม่เหลือรูปเค้าโครงเดิมของปราสาทให้เห็น ทั้งนี้การสำรวจทดสอบประกอบหินปราสาทเพื่อการบูรณะให้เป็นรูปปราสาทให้มีสวยงามเหมือนเดิม[7] เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ซึ่งโครงการดังกล่าวเป็นไปตามสัญญาจ้าง ตั้งแต่วันที่ 6 กันยายน 2553 และสิ้นสุดโครงการในวันที่ 4 เมษายน พุทธศักราช 2554 ในงบประมาณ 507,500 บาท และเมื่อปี 2559 สำนักศิลปากรที่ 12 นครราชสีมาได้ดำเนินการบูรณะ โบราณสถานปราสาททนง อีกครั้ง มีการจัดจ้าง ดำเนินการจนแล้วเสร็จ ทั้งนี้คณะกรรมการตรวจการจ้าง ตรวจรับงานโครงการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ปราสาททนง ตำบลปราสาททนง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ สำนักศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา ประธานตรวจการจ้าง พร้อมด้วยคณะกรรมการตรวจการจ้าง ตรวจรับงานโครงการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ปราสาททนง ตำบลปราสาททนง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ (งวดที่2) วันพุธที่ 3 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2559 (งวดที่ 3) ได้ดำเนินการ ตรวจรับเมื่อวันวันพุธที่ 11 พฤษภาคม พุทธศักราช 2559 โดยมี นายจารึก วิไลแก้ว ผู้อำนวยสำนักศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา ประธานตรวจการจ้าง พร้อมด้วยคณะกรรมการตรวจการจ้าง ตรวจรับงานโครงการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ปราสาททนง ตำบลปราสาททนง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ทำให้โครงสร้างปราสาทสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นท่ามกลาง ความดีใจและความภาคภูมิใจของชาวตำบลปราสาททนงโดยทั่วกัน

และในการบูรณะในรอบสองนั้นยังได้ค้นพบ กระดูกโบราณอีกครั้ง เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2559 เป็นกะโหลกมนุษย์โบราณ กรมศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา ได้ดำเนินการแจ้งส่วนที่เกี่ยวข้องนำไปเก็บรักษาเพื่อเป็นการศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีต่อไป ซึ่งหลังจากเสร็จสิ้นโครงการบูรณะปราสาททนง ทางตำบลปราสาททนง ผู้นำและประชาชนทุกฝ่ายก็จะช่วยในการสนับสนุนรักษาดูแลมรดกอันล้ำค่านี้ไว้ต่อไป

---

[6] กรมศิลปากร, **นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์ Guide to surin national Museun**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2550), หน้า 22.

[7] **เตรียมบูรณะปราสาททนงสุรินทร์**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: https://www.posttoday.com/social/local/65704 [12 สิงหาคม 2561].

พิธีกรรมบวงทรวงปราสาททนง

พิธีการบวงทรวงปราสาททนง จะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในโครงการบุญประเพณีโบราณสถานปราสาททนง ซึ่งประชาชนชาวตำบลปราสาททนงจะร่วมกันจัดทำพิธีบวงสรวงปราสาททนงโบราณสถานเก่าแก่ขึ้น โดยความร่วมกันทำพิธีบวงสรวงปราสาททนง มีการเตรียมพร้อม เช่นรำถวายตามประเพณีความเชื่อของคนในชุมชน เพราะปราสาททนงเป็นโบราณสถานเก่าแก่มีอายุราวกว่า 1,000 ปี ทั้งยังเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ตำบลปราสาททนง ให้ความเคารพสักการะ หลังเสร็จพิธีบวงสรวงตามประเพณีความเชื่อแล้ว ประชาชนได้มีส่วนในการทำพิธีบวงสรวง เป็นประเพณีความเชื่อของคนในพื้นที่ เพราะปราสาททนงถือเป็นโบราณสถานเก่าแก่และเป็นที่เคารพสักการะของคนในพื้นที่มายาวนานตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันซึ่งที่ผ่านมาประชาชนก็ได้ร่วมกันทำพิธีบวงสรวง เพื่อเป็นการขอขมาและขอพรจากสิ่งศักดิ์ที่ประทับอยู่ในปราสาททนงมาอย่างต่อเนื่อง ในปี 2561 ที่ผ่านมานี้ได้จัดขึ้นยิ่งใหญ่กว่าทุกปีโดยได้มีการจัดนิทรรศการให้ความรู้ถึงประวัติความเป็นมาของปราสาท เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรักและหวงแหนในโบราณสถานของชุมชน โดยการนำขององค์การบริหารส่วนตำบลปราสาททนง มีกำนันตำบลปราสาททนง ผู้นำชุมชน และชุมชนในตำบล 12 หมู่บ้านมาร่วมกันจัดกิจกรรมขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยองค์การบริหารส่วนตำบล ปราสาททนง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ กรมศิลปากรที่ 12 นครราชสีมาได้มอบให้ องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ดูแล หากจัดกิจกรรมใดๆ ในบริเวณปราสาท ทางตำบลจะขออนุญาตทุกครั้งเมื่อถึงเทศกาลสำคัญ เช่น จัดกิจกรรมวัน สงกรานต์ ระหว่างมีนาคม – เมษายน และงานประจำปีของตำบลปราสาททนง ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจะมีหนังสือถึงกรมศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา เพื่อขอประกอบพิธีทุกครั้งไป

บทสรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับปราสาทปราสาททนง เป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญยิ่งของชาวตำบลปราสาททนง และชาวบ้านปราสาท เสมือนหนึ่งเป็นลมหายใจของชาวตำบลปราสาททนงโดยเล็งถึงคุณคุณค่าและอิทธิพลของปราสาททนงที่มีต่อวิถีชีวิตของคน โดยการศึกษาสำรวจโบราณสถานปราสาทขอมปราสาทหิน ปราสาททนง ครั้งนี้ จากการได้ศึกษาและเขียนบทความในครั้งนี้ได้ตระหนักถึงคุณค่าของปราสาทนงที่มีต่อชุมชนตำบลปราสาททนง โดยการศึกษาจากตำรา เอกสารวิชากร นักวิชาการ ประชาชน คณะสงฆ์ ข้าราชการ และปราชญ์ท้องถิ่น โดยสรุปเป็นประเด็นศึกษาโดยภาพกว้างด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านคติความเชื่อ การสร้างปราสาทขอมเริ่มแรกเป็นการสร้างตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ เพื่อเป็นการ จำลองจักรวาล โดยเฉพาะเมืองสวรรค์ว่ามีอะไรเป็นส่วนประกอบบ้าง ที่เห็นเด่นชัดคือการจำลองเขา ไกรลาสอันเป็นที่ประทับของพระศิวะ หรือเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ซึ่งแต่ละส่วนประกอบแฝงไปด้วยคติความเชื่อ

ด้านเอกลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้เกิดเอกลักษณ์ประจำถิ่น ไม่ว่าจะเป็น อาคารบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย แหล่งเรียนรู้ด้านโบราณสถาน เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานทางประวัติศาสตร์

ด้านสังคม ทำให้มีความสงบสุขเพราะเกิดการเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์ไม่กล้าทำผิดต่อคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ต่อโบราณสถานนั้นๆ

ด้านชุมชน ยังเป็นสถานที่เพื่อประโยชน์ทางชุมชนด้วย เช่นการจัดกิจกรรมวันสำคัญในตำบลเช่น วันสงกรานต์ วันผู้สูงอายุ งานประบวงทรวงประจำปี นอกจากนั้นความงามจากสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์ดีแล้ว ก่อให้เกิดสุนทรียะแก่ผู้พบเห็น ทำให้บุคคลยอมปฏิบัติตาม คล้อยตาม เห็นตาม ในสิ่งที่ตนได้พบเห็น มีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏชัดนั้น

ด้านวิถีชีวิตนั้น ทำให้บุคคลเว้นข้อห้าม และ ปฏิบัติตามระเบียบ กฎ กติกา ของสังคม ไม่เอาเปรียบคนอื่น และไม่ทำลายสาธารณสมบัติกลางของชุมชนและประเทศชาติ และใช้วิถีชีวิตอย่างสอดคล้องกับชุมชน ธรรมชาติ และวัฒนธรรมอย่างกลมกลืน

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์ Guide to surin national Museun**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2550.

กรมศิลปากร. **ประวัติเมืองสุรินทร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สถานแห่งชาติ, 2550.

กรมศิลปากร. **เอกสารและจดหมายเหตุ**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2544.

เตรียมบูรณะปราสาททะนงสุรินทร์. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: https://www.posttoday.com/social/local/65704 [12 สิงหาคม 2561].

บาราย. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://www.wikiwand.com/th/%E0 %B8 %9 A%E0 %B8%B2%E0%B8%A3%E [12 สิงหาคม 2561].

แนวคิดในการพัฒนาประเทศไทย
Thailand Development Concepts

กิตติคุณ ด้วงสงค์
พระเอกรัตน์ มหามงฺคโล
พระมหาสมพงษ์ ฐิตจิตฺโต
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์พยายามที่จะพิจารณาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ แนวคิดในการพัฒนาประเทศไทย รวมถึงนโยบายต่างๆที่นำมาพัฒนาประเทศไทย ถ้ากล่าวกว้างๆการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานแล้ว เพราะสังคมมนุษยชาติมีการพัฒนาและมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด แต่จุดเริ่มต้นของแนวคิดการพัฒนาอย่างจริงจังเริ่มขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้ริเริ่มสร้างแนวคิดในการพัฒนาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือสหรัฐอเมริกา เนื่องจากสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศเดียวที่ไม่ประสบหายนะจากสงครามและมีความมั่งคั่งจากสำหรับประเทศไทยเราเลือกที่จะเดินตามแนวทางการพัฒนาของสหรัฐอเมริกา โดยสิ่งที่สหรัฐใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้ประเทศไทยรับแนวคิดการพัฒนาจากสหรัฐ รวมทั้งประเทศอื่นๆที่เลือกเดินตามแนวทางโลกตะวันตก ในประเทศไทยโดยเริ่มนับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชนชาวไทยมาจนถึงปัจจุบัน การบริหารการพัฒนาไม่ค่อยประสบความสำเร็จเพราะมักจะเกิดความขัดแย้งและความไม่สมดุลระหว่างฝ่ายการเมืองกับฝ่ายบริหาร กล่าวคือในบางยุคการบริหารจะครอบงำการเมือง ดังนั้นจึงต้องมีแนวคิดและทฤษฎีต่างๆที่เหมาะสมกับประเทศไทย เพื่อนำมาเป็นแนวทางหรือทางออกที่จะแก้ปัญหาในการพัฒนาประเทศไทยต่อไป

คำสำคัญ: แนวคิด, การพัฒนา, ประเทศไทย

Abstract

This article is intended to be an analytical study of knowledge. Thailand Development Concepts Including policies that are developed in Thailand. If it is broad, development is a long time coming. Human society has evolved and changed over time. But the beginning of a serious development concept began after the World War II. The founder of the concept of development after the Second World War was the United States. Since the United States is the only country not suffering from war and having wealth from Thailand, we choose to follow the United States development guidelines. What the US used as a tool for Thailand to get development ideas from the US including other countries that choose to follow the Western world In Thailand, development

management is unsuccessful because of the often conflicting and imbalance between the political and administrative divisions. In some cases, the administration will dominate politics. Therefore, it is necessary to have ideas and theories suitable for Thailand to provide a solution or solution to solve problems in Thailand.

Keywords: Concept, Development, Thailand

บทนำ

ผู้ริเริ่มสร้างแนวคิดในการพัฒนาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือสหรัฐอเมริกา เนื่องจากสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศเดียวที่ไม่ประสบหายนะจากสงครามและมีความมั่งคั่งจากการปิดประเทศเพื่อพัฒนาในยุคก่อนสงคราม อย่างไรก็ตามการที่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศผู้ชนะสงครามเกิดความแตกแยกทางความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง ทำให้การพัฒนาในแนวทางของสหรัฐอเมริกาไม่ได้ครอบคลุมไปทั่วโลก แต่ในหลายประเทศได้พัฒนาตามแนวทางของสหภาพโซเวียต ซึ่งเวลานั้นใช้การปกครองในรูปแบบคอมมิวนิสต์ สำหรับการพัฒนาตามแนวทางของสหรัฐอเมริกา ซึ่งอาจจะเรียกว่าแนวทางของโลกเสรีนั้นมีจุดเริ่มต้นที่ยุโรปตะวันตก โดยสหรัฐอเมริกาได้กำหนดแผนการมาร์แชลขึ้นมาเพื่อทำการพัฒนายุโรป ขณะที่สหภาพโซเวียตมีบทบาทในการพัฒนายุโรปตะวันออกและบางประเทศในเอเชีย (จีน มองโกเลีย เวียดนาม กัมพูชา ลาว เกาหลีเหนือ) รวมทั้งคิวบา และเนื่องจากสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตมีการแข่งขันกันทางอุดมการณ์ ทั้ง 2 ประเทศจึงเลือกใช้การพัฒนาเป็นเครื่องมือในการดึงประเทศต่างๆเข้ามาอยู่ในค่ายของตนเอง สำหรับประเทศไทยเราเลือกที่จะเดินตามแนวทางการพัฒนาของสหรัฐอเมริกา โดยสิ่งที่สหรัฐใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้ประเทศไทยรับแนวคิดการพัฒนาจากสหรัฐ (รวมทั้งประเทศอื่นๆที่เลือกเดินตามแนวทางโลกตะวันตก) คือ 1.ส่งนักวิชาการด้านการพัฒนาเข้าไปยังประเทศกำลังพัฒนา เช่นประเทศไทยก็จะมีนักวิชาการที่มีชื่อเสียงเข้ามาเผยแพร่แนวคิดการพัฒนาเช่น เฟรด ริกส์ เข้ามาศึกษาการพัฒนาในเมืองไทย 2.เปิดโอกาสให้นักศึกษาจากประเทศกำลังพัฒนาเข้าไปศึกษาต่อด้านการพัฒนาที่สหรัฐอเมริกา ดังจะพบว่านักวิชาการของไทยที่มีชื่อเสียงในสังคมเวลานี้ส่วนใหญ่จบการศึกษามาจากอเมริกาทั้งสิ้น 3.ส่งแนวคิดด้านการพัฒนา ผ่านการช่วยเหลือระหว่างประเทศ (Foreign Aid) และการให้เงินกู้

กล่าวคือสหรัฐอเมริการิเริ่มก่อตั้งสถาบันการเงินระหว่างประเทศมาเป็นเครื่องมือในการช่วยเหลือประเทศที่ต้องการการพัฒนา คือธนาคารโลกและ IMF และให้ทั้ง 2 สถาบันปล่อยกู้ให้กับประเทศต่างๆ รวมทั้งการให้ช่วยทางการเงิน แต่มีเงื่อนไขว่าจะต้องนำเงินไปใช้ตามที่ธนาคารโลกหรือ IMF กำหนดเท่านั้น ดังนั้นเมื่อประเทศต่างๆรับแนวคิดด้านการพัฒนามาจากสหรัฐอเมริกาหรือธนาคารโลก IMF หรือแม้แต่สหประชาชาติ แผนการพัฒนาหรือแนวทางในการพัฒนาประเทศต่างๆรวมทั้งประเทศไทยจึงเป็นแผนที่ได้รับอิทธิจากภายนอกประเทศ โดยประเทศไทยไม่ได้มีอิสระในการกำหนดแผนการพัฒนาของตนเองอย่างแท้จริง

ความหมายของการพัฒนา

ก่อนจะทำความเข้าใจกับคำความหมายของการพัฒนา ต้องเข้าใจก่อนว่า คำว่า พัฒนา เป็นคำที่ไม่มีความหมายสิ้นสุดในตัวของมันเอง (เป็นคำที่มีลักษณะ Relativity) หมายถึงเป็นคำที่ขึ้นอยู่กับการตีความและการตีความจะเป็นเช่นไรนั้นขึ้นอยู่กับค่านิยมของแต่ละสังคมด้วย และเมื่อเวลาเปลี่ยนไป ความหมายของการพัฒนาก็ได้เปลี่ยนไปตามค่านิยมของสังคมที่เปลี่ยนไป เช่น ในอดีตเราเชื่อว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความร่ำรวย ความสะดวกสบาย คือการพัฒนา ปัจจุบัน คนเริ่มคิดว่าการมีความสุขแท้จริง (โดยอาจจะไม่ร่ำรวย ไม่สะดวกมากนัก) คือการพัฒนา ดังนั้นการพัฒนาจะมีความหมายอย่างไรขึ้นอยู่กับการตีความ เช่น อ.ติณ ปรัชญาพฤทธิ์ กล่าวว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการ ในการแก้ปัญหาความยากจน ความไม่รู้ และความเจ็บป่วย เพื่อให้มวลมนุษย์ชาติพ้นจากการเจ็บป่วยโง่เขลาและความหิวโหย หรือการพัฒนามีเป้าหมายต้องการแก้ไข ความโง่ ความจน และความเจ็บป่วยนั่นเอง (หรือ แก้ปัญหา โง่ จน เจ็บ) ความหมายของอาจารย์ติณถือว่าเป็นการนิยามความหมายของการพัฒนาในแบบดั้งเดิม เพราะการพัฒนาในระยะแรกเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะในตอนเริ่มมีความแนวคิดการพัฒนานั้นประชากรโลกส่วนใหญ่ยังยากจน เจ็บป่วย และขาดการศึกษา แต่ในปัจจุบันการพัฒนาไม่ได้มีเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจอีกต่อไป แต่ต้องครอบคลุมประเด็นอื่นๆอีกมากมาย โดยเฉพาะการพัฒนาคน ซึ่งถือเป็นนิยามใหม่ของการพัฒนา ดังที่กล่าวว่าการพัฒนาควรจะครอบคลุมประเด็นต่างๆอย่างน้อย 10 ประเด็น คือ 1.การสร้างความเติบโตในทางเศรษฐกิจ 2.การกระจายรายได้ 3.การแก้ไขปัญหาทางสังคมที่เกิดจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ 4.การสร้างความเสมอภาคในสังคม 5.การมีระบบบริหารจัดการที่ดี หรือ Good Governance 6.การบริโภคทรัพยากรอย่างประหยัด 7.การรักษาสิ่งแวดล้อม 8.การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี 9.การพัฒนาโดยสามารถเป็นส่วนหนึ่งของโลกอย่างมีศักดิ์ศรี 10.การมีอำนาจต่อรองในระหว่างประเทศ ขณะ อมาตยา เสน นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล ชาวอินเดีย กล่าวว่าการพัฒนาคือเสรีภาพ (Development as Freedom) นั่นคือหากจะเรียกว่าการพัฒนาคนเราจะต้องมีเสรีภาพในทุกๆด้าน คือ เสรีภาพทางเศรษฐกิจ เสรีภาพทางการเมือง และเสรีภาพในทางสังคม โดยเสรีภาพเหล่านี้ต้องมีการประกัน โดยการทำให้เกิดความโปร่งใส ไม่คอร์รัปชั่น ตรวจสอบได้ และมีการประกันเสรีภาพโดยทำให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตในด้านต่าง ๆ กระบวนทัศน์ในการพัฒนา (Development Paradigm) กระบวนทัศน์ในการพัฒนาคือกรอบแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังทฤษฎีและนโยบายการพัฒนา โดยภาพรวมกระบวนการพัฒนาจะมี 3 กระบวนทัศน์ คือ

1.การพัฒนากระแสหลัก เป็นการพัฒนาในแนวทางทุนนิยม เป็นแนวทางที่ดำรงอยู่และมีอิทธิพลทั่วโลก แนวคิดการพัฒนาตามกระแสหลักจะมีหลายสำนักคิด เช่นสำนักคลาสสิก นีโอคลาสสิก และ Neo-liberalism หรือสำนักเสรีนิยมใหม่ กลุ่มนี้มีแนวคิดที่สำคัญคือการให้ทุกประเทศเปิดเสรีและเปิดกว้างเพื่อติดต่อกับโลกภายนอกประเทศ ซึ่งจะช่วยให้ประเทศที่อยู่ชายขอบที่ยังด้อยพัฒนาจะถูกยกระดับให้มีการพัฒนามากขึ้น ดังนั้นประเทศที่ด้อยพัฒนาจะต้องเข้ามาร่วมในโลกาภิวัตน์ อย่าอยู่โดดเดี่ยว เช่นขายสินค้าเปิดประเทศให้มีการลงทุน เปิดรับเทคโนโลยีจากต่างชาติ เพราะจะทำให้การไหลเวียนของทุน สินค้า และเทคโนโลยีที่ทันสมัยของประเทศรวยจะช่วยให้ประเทศยากจนมีการพัฒนาสูงขึ้น

2.การพัฒนากระแสวิพากษ์ เป็นกระแสที่ลุกขึ้นมาวิจารณ์กระแสหลักว่าไม่เป็นจริง ไม่ถูกต้อง ในกลุ่มนี้จะมีตั้งแต่พวกหัวก้าวหน้า (Radical) ไปจนถึงพวกที่เป็นกลางๆ ในยุคแรกของกระแสวิพากษ์เกิดจากการมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน กลุ่มนี้จึงเน้นการพัฒนาตามแนวทางของสังคมนิยม (คอมมิวนิสต์) คือเน้นการสร้างความเป็นธรรมในสังคม โดยให้รัฐเข้ามาควบคุมการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนา

3.การพัฒนากระแสทางเลือก เป็นกระบวนทัศน์การพัฒนาที่สำคัญในปัจจุบัน แนวทางนี้ปฏิเสธทั้งแนวทางการพัฒนาตามกระแสหลักและการพัฒนาตามกระแสวิพากษ์ เพราะทั้ง 2 กระแสแรกต่างมีปัญหา คือ

-การพัฒนาตามแนวทางทุนนิยมแม้ว่าจะช่วยให้เศรษฐกิจเติบโตแต่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรมากมาย ซ้ำยังสร้างความไม่เท่าเทียมกันให้เกิดขึ้นทั้งในระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศ

-การพัฒนาตามกระแสวิพากษ์ซึ่งหลายประเทศนำไปใช้ก็ประสบความล้มเหลว โดยคนในประเทศเหล่านี้ยังลำบากยากจน จนสุดท้ายประเทศเหล่านี้ต้องหันมาพัฒนาตามกระแสหลัก

ปัจจุบันแนวทางการพัฒนากระแสทางเลือกจะมีหลากหลายแนวคิด เช่นการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาเชิงพุทธ เศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดการพัฒนาที่เน้นความสุขมวลรวม (และอีกมากมาย) และหลายประเทศได้นำการพัฒนากระแสทางเลือกมาใช้อย่างกว้างขวาง มีการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาแนวทางเลือกอย่างจริงจัง เช่น กลุ่ม Ethical Money หรือกลุ่มจริยธรรมเงินตราก็จะมีคำถามว่าจะทำให้ตลาดหุ้นเติบโตอย่างยั่งยืนได้อย่างไร หรือในภูฐานที่เน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว

ทฤษฎีการพัฒนากระแสหลักเพราะที่ผ่านมาประเทศไทยพัฒนาตามแนวกระแสหลัก โดยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ทรงอิทธิพลต่อการพัฒนาประเทศไทยคือ

1.ทฤษฎีของจอห์น เมนาร์ด เคนส์ 2. ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก

1. ทฤษฎีเคนส์ เป็นทฤษฎีที่เน้นให้รัฐมีบทบาทในการพัฒนา เสนอว่าการพัฒนามีสองทางให้เลือก คือ การพัฒนาแบบสมดุล (Balanced Growth) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุก Sector ทั้งเกษตร อุตสาหกรรม บริการ ซึ่งเป็นไปไม่ได้สำหรับประเทศยากจนที่ไม่มีเม็ดเงินมากพอ

การพัฒนาแบบไม่สมดุล (Unbalanced Growth) แยกย่อยเป็น

1.1 กลุ่มทฤษฎี The Linear Stages of Growth Model ประกอบด้วย

ทฤษฎีของรอสทาวน์ กล่าวว่าสังคมจะพัฒนาได้ต้องมี 5 ขั้นตอน คือมองว่าสังคมทุกสังคมจะพัฒนาจากสังคมแบบดั้งเดิม (Traditional Society) ไปสู่ขั้นที่ 2 คือ สังคมเตรียมเงื่อนไขต่างๆสำหรับความพร้อมในการพัฒนา (Pre Condition for Take Off) จากนั้นจะเข้าสู่ช่วง 3 ที่สังคมเริ่มต้นพัฒนาที่เรียกว่าขั้นทะยานขึ้นหรือเริ่มการพัฒนา (Take Off) ผ่านจากขั้นที่ 3 สังคมจะเข้าสู่ขั้นที่ คือการขับเคลื่อนสู่ความมีวุฒิภาวะ หมายถึงเป็นขั้นที่สังคมเริ่มพัฒนาอย่างเต็มที่ และสุดท้ายสังคมก็จะไปสู่ขั้นเหลือกินเหลือใช้หรือสังคมอุดมโภคา

ทฤษฎีวัฏจักรความยากจน ทฤษฎีนี้มองว่าการลงทุนเป็นหัวใจสำคัญของการเจริญเติบโต การลงทุนจะนำไปสู่การผลิต รายได้และการออมซึ่งจะนำไปสู่การลงทุนเป็นวัฏจักรเรียกว่า กระบวนการพัฒนา การจะแก้ปัญหาความยากจนต้องทำโดยให้มีการลงทุน

ตัวแบบการเจริญเติบโตของฮาร้อดด์ – โดมาร์ แนวคิดไม่แตกต่างจากทฤษฎีความยากจนมากนัก เพราะมองว่าการลงทุนเป็นหัวใจของการพัฒนา แต่การจะลงทุนได้ต้องมีเงินออม การที่ประเทศกำลังพัฒนาไม่มีเงินออม ทฤษฎีนี้จึงเสนอให้มีการกู้เงินมาลงทุน

1.2 ทฤษฎีว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง (Structural Changes Model) ทฤษฎีย่อยในกลุ่มนี้ได้แก่ -ทฤษฎีการพัฒนาของลูอิส (The Lewis Theory of Development) มองว่า ถ้าจะให้ประเทศพัฒนาต้องพัฒนาด้านอุตสาหกรรม สร้างโรงงานอุตสาหกรรมในเมืองแล้วแรงงานจากชนบทจะหลั่งไหลเข้ามาเอง เพราะค่าจ้างในภาคอุตสาหกรรมสูงกว่าในชนบท คนที่มาทำงานในเมืองจะส่งเงินกลับไปชนบทเป็น Trickle Down Effect

-ทฤษฎีของ Hollis Chenery (ฮอลลิส เชเนอรี) กล่าวว่าประเทศกำลังพัฒนาจะมีรูปแบบการพัฒนาแบบเดียวกันคือ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม สะสมทุนทั้งทุนทางกายภาพและทุนมนุษย์

1.3 ทฤษฎีการปฏิวัติการพึ่งพาระหว่างประเทศ (The International Dependence Revolution) หรือทฤษฎี Dependency เป็นทฤษฎีฝ่ายซ้าย แบ่งย่อยเป็น

-Neocolonial Dependency Model (ตัวแบบการพึ่งพาแบบอาณานิคมใหม่) มองว่าการพัฒนาตามที่ตะวันตกแนะนำทำให้เกิดภาวะพึ่งพา พึ่งไปพึ่งมาประเทศรวยเอาเปรียบประเทศจน กลายเป็นอาณานิคมใหม่ (Neo-colonial)

-The False Paradigm Model มองว่าการด้อยพัฒนาของประเทศด้อยพัฒนาเป็นผลมาจากการให้คำแนะนำที่ผิดพลาดและไม่เหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศ เช่น IMF, World Bank เพราะคนเหล่านี้ไม่รู้จักประเทศยากจนดีพอ

-The Dualistic Development Thesis นักวิชาการกลุ่มนี้มองว่าประเทศกำลังพัฒนาเป็นสังคมแบบทวิลักษณ์ มีความแตกต่างระหว่างคนจนกับคนรวย สังคมเมืองกับสังคมชนบท ยิ่งพัฒนาก็ยิ่งทำให้ช่องว่างระหว่างคนสองส่วนนี้กว้างมากขึ้น หรือยิ่งพัฒนาก็ยิ่งมีลักษณะของทวิลักษณ์

2. ทฤษฎีกลุ่มนีโอคลาสสิก ทฤษฎีในกลุ่มนี้ประกอบด้วย

2.1 The Neoclassical Counter Revolution (ทฤษฎีต่อต้านการปฏิวัติ) เป็นทฤษฎีเสรีนิยมใหม่ที่ต่อต้านทฤษฎีกลุ่มที่ 1.3 การปฏิวัติการพึ่งพาระหว่างประเทศ และต่อต้านแนวคิดที่เรียกร้องให้รัฐเข้ามามีบทบาทในทางเศรษฐกิจทั้งการผลิตและจัดสรรทรัพยากรการผลิตเสียเองแบบรัฐสังคมนิยม

ทฤษฎีต่อต้านการปฏิวัติจะกลับมาเชื่อในกลไกตลาดอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่เคยเชื่อแบบเคนส์ (ที่ให้รัฐเข้ามายุ่งเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจบ้าง) ในช่วงทศวรรษ 1930 แต่ในทศวรรษ 1980 เชื่อว่ารัฐต้องลดบทบาทลง ทฤษฎีในกลุ่มนี้แบ่งย่อยเป็น

-Free Market Analysis เชื่อในการแข่งขันเสรีที่ว่า ระบบตลาดเสรีเท่านั้นที่มีประสิทธิภาพ

-Public Choice Theory (ทฤษฎีทางเลือกสาธารณะหรือ New Political Approach แนวทางเศรษฐศาสตร์การเมืองใหม่)

เป็นทฤษฎีที่ได้รับความสนใจมากในปัจจุบัน เพราะเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดนี้จะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีทางเลือกโดยที่รัฐไม่ต้องเข้ามายุ่ง

ทฤษฎีนี้มีข้อสันนิษฐานว่านักการเมือง ข้าราชการ พลเมือง และรัฐต่างมีผลประโยชน์ของตนเองที่ต้องรักษา ดังนั้นจึงมีการใช้อำนาจเพื่อเป้าหมายปลายทางที่เห็นแก่ตัวมากกว่าผลประโยชน์ของประชาชน การเห็นประโยชน์แก่ตนเองทำให้สุดท้ายทำให้รัฐจัดสรรทรัพยากรอย่างผิดพลาด ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง และการที่รัฐมีบทบาทในการพัฒนายังลดเสรีภาพของปัจเจกบุคคลด้วย ทฤษฎีนี้เชื่อว่าปัจเจกบุคคลจะรู้ดีที่สุดว่าตนเองต้องการอะไร ดังนั้นประชาชนจะเลือกแนวทางการพัฒนาตามที่ตนเองต้องการได้ ข้อสรุปของทฤษฎีนี้คือรัฐบาลที่บทบาทน้อยที่สุดคือรัฐบาลที่ดีที่สุด ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมมีทางเลือก โดยประชาชนควรมีทางเลือกที่จะกำหนดแนวทางในการพัฒนาตนเอง ทั้งนี้สาระสำคัญของ Neo-liberalism นั้นเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ฉันทานุมัติวอชิงตัน (Washington Consensus) มีสาระสำคัญคือ

1. Liberalization การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ (การค้า การเงิน การลงทุน บริการ)

2. Stabilization การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเสถียรภาพด้านราคา การเงิน การคลัง ปฏิรูประบบภาษีเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ภาครัฐ

3. Privatization ถ่ายโอนการผลิตจากภาครัฐไปสู่ภาคเอกชน

4. Deregulation การลดขนาดของรัฐ ลดการควบคุม ลดกฎระเบียบ เน้นความโปร่งใสตรวจสอบได้

การพัฒนาการเมือง (Political Development) ทฤษฎีการพัฒนาทางการเมืองมีตัวแบบหลักคือในการนำไปวิเคราะห์การพัฒนาการเมืองไทย

1.ตัวแบบการพัฒนาในแบบวิวัฒนาการ (Evolution)หรือตัวแบบเส้นตรง หรือการพัฒนาแบบขั้นบันใด เป็นตัวแบบที่มองว่าการเมืองจะมีการพัฒนาเป็นลำดับขั้นจากขั้นต่ำไปสู่ขั้นสูง เช่นเริ่มจากการที่ประชาชนในประเทศได้สิทธิในความเป็นคน ตามมาด้วยสิทธิในความเป็นพลเมือง สิทธิในทางการเมือง และสิทธิอื่นๆในขั้นสูง ตัวแบบการพัฒนาเป็นเส้นตรงเป็นตัวแบบ ที่ใช้ได้กับประเทศที่พัฒนาแล้วที่การเมืองมีการพัฒนามาเป็นเวลานาน

2.ตัวแบบวงจรอุบาทว์ เป็นตัวแบบการพัฒนาการเมืองที่ใช้อธิบายสังคมไทยได้ เนื่องจากพัฒนาการทางการเมืองของไทยเป็นการเปลี่ยนแปลงจากเป็นวงจร โดยมีทั้งวงจรแบบเก่าและวงจรแบบใหม่ คือ

-วงจรแบบเก่า จะเป็นวงจรที่เริ่มจากการเลือกตั้งมีรัฐบาลเข้ามาบริหาร แต่ต่อมาก็เกิดปัญหามีความวุ่นวายทำให้ทหารเข้ามาทำการปฏิวัติรัฐประหารด้วยการฉีกรัฐธรรมนูญทิ้ง ต่อมาเมื่อทหารปกครองไปได้ระยะหนึ่งคนก็จะมองว่าเป็นเผด็จการก็จะมีการเรียกร้องสิทธิการเมืองตามมาด้วยการให้มีการเลือกตั้ง มีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ แต่ต่อรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งก็สร้างปัญหาทำให้ทหารทำรัฐประหาร อีกครั้งหมุนเวียนไปเรื่อย วงจรแบบนี้จะเกิดขึ้นกับการเมืองไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองมาจนถึง

สมัยก่อนพลเอกเปรม แต่พอมาถึงสมัยพลเอกเปรมการเมืองไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงจากวงจรแบบเก่าสู่วงจรแบบใหม่

-วงจรแบบใหม่ จะเริ่มจากการเลือกตั้ง มีการซื้อเสียง เมื่อเข้ามารับตำแหน่งจึงมีการถอนทุน จนทำให้เกิดความวุ่นวายตามมาด้วยการอภิปรายไม่ไว้วางใจ และการยุบสภา จากนั้นก็เลือกตั้งใหม่ ซื้อเสียง เข้ามาบริหารประเทศแล้วถอนทุน เกิดความวุ่นวายนำไปสู่การอภิปราย ต่อด้วยการยุบสภาและเลือกตั้งใหม่ วงจรนี้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่รัฐบาลชวน บรรหาร ชวลิต และปัจจุบันสังคมไทยกำลังจับตามองว่าวงจรนี้จะยุติหรือยังหลังจากที่เรามีการปฏิรูปการเมืองในปี 2540 แต่สุดท้ายเราก็มาเจอกับการยึดอำนาจเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 อย่างไรก็ตามเวลานี้ไม่แน่นักว่าสังคมไทยจะมีการยึดอำนาจหรือไม่ แม้ว่าเวลานี้สังคมโดยรวมจะไม่อยากให้มีการรัฐประหารก็ตาม เพราะการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน 2549 ก็ไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาในการเมืองไทยแต่อย่างใด การเมืองไทยนั้นเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ในระยะแรกกลุ่มที่มีบทบาทในการเมืองไทยคือข้าราชการโดยเฉพาะสถาบันทหาร เป็นสถาบันที่เข้ามามีบทบาทและครอบงำการเมืองไทยอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในยุค 3 จอมพล ในช่วงนี้การเมืองของเราจึงมีลักษณะเป็นเผด็จการ ต่อมาเมื่อเหตุการณ์ 14 ตุลาคม และ 6 ตุลาคม ส่งผลให้ประชาธิปไตยเริ่มเบ่งบานมากขึ้น แต่ยังเป็นลักษณะประชาธิปไตยแบบครึ่งใบ เพราะทหารยังมีบทบาทอยู่ ขณะที่พรรคการเมืองมีบทบาทน้อยมาก จนกระทั่งมาถึงสมัยของพลเอกชาตินับว่าเป็นช่วงที่ประชาธิปไตยไทยมีการพัฒนามากขึ้น เนื่องจากนายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้ง การเกิดเหตุการณ์ รชส. เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้ทหารถูกตั้งคำถามว่าทหารไม่มีความชอบธรรมที่จะมายุ่งเกี่ยวกับการเมือง และเป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลให้ทหารถอยกลับเข้ากรมกอง และทำให้การเมืองไทยเป็นการเมืองของพรรคการเมืองมากขึ้น แต่การเมืองของพรรคการเมืองหรือการเมืองแบบมีตัวแทนก็สร้างปัญหา โดยเฉพาะการที่ตัวแทนของประชาชนเป็นคนที่ไม่มีคุณภาพ โกงกิน คอรัปชั่น ปัญหาดังกล่าวนำมาสู่การเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองโดยการออกรัฐธรรมนูญในปี 2540 เป้าหมายของการปฏิรูปการเมืองก็เพื่อให้การเมืองเป็นการเมืองของพลเมืองแทนที่จะเป็นการเมืองของ ส.ส. ทุกวันนี้การเมืองไทยจึงเป็นขั้นตอนของความพยายามที่จะเปลี่ยนประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน (Representative Democracy) มาเป็นการเมืองแบบมีส่วนร่วมหรือ Participatory Democracy นอกจากนี้ยังมีเป้าหมายให้การเมืองมีเสถียรภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น หลังจากการปฏิรูปทางการเมืองผ่านไป 5 ปี เป้าหมายหนึ่งที่นับว่าประสบความสำเร็จก็คือการมีเสถียรภาพของการเมือง กล่าวคือเวลานี้ประเทศไทยมีรัฐบาลที่มีเสถียรภาพสูง เนื่องจากพรรคไทยรักไทยที่เป็นพรรครัฐบาลสามารถครองเสียงข้างมากใน จนกระทั่งถูกวิจารณ์ว่าการเมืองไทยกำลังก้าวไปสู่เป็นเผด็จการทางรัฐสภา (เหมือนกับสิงคโปร์และมาเลเซียที่เป็นอยู่) รัฐธรรมนูญ 40 นำไปสู่การผูกขาดทางการเมืองเนื่องจากรัฐธรรมนูญ 40 ไม่เอื้อต่อการเติบโตของพรรคการเมืองขนาดเล็ก เป็นรัฐลิดรอนความเป็นปัจเจกบุคคลของนักการเมือง เช่นการบังคับให้นักการเมืองต้องสังกัดพรรค การมีข้อกำหนดว่าเสนอร่างกฎหมายต้องทำในนามพรรค และต้องมีสมาชิกในพรรคเดียวกันรับรอง 20 คน เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวทำให้ในช่วงที่ผ่านมาสังคมเกิดวิกฤตทางการเมืองที่เรียกว่าวิกฤติความขัดแย้งทางความคิดถือว่าเป็นครั้งแรกที่สังคมไทยเกิดความร้าวฉานขนาดนี้ สุดท้ายเมื่อปัญหามีความรุนแรงและดูจะไม่มีทางออก ทหารจึงเข้ามายึดอำนาจ เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 ทำให้สังคมไทยถูกตั้งคำถามว่า วิถีทางประชาธิปไตยไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาของสังคมไทยได้ใช่หรือไม่ ปัจจุบัน

แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนขั้วรัฐบาลมาเป็นพรรคประชาธิปัตย์แล้ว โดยทั้งหมดทั้งสิ้นก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับของกลุ่มทุนและชนชั้นกลาง ที่ไต่เต้าฐานะขึ้นมาสู่ความเป็นอภิสิทธิ์ชน ดังที่ศาสตราจารย์เฮนรี เกรย์สัน แห่งมหาวิทยาลัยแมรีแลนด์ เคยตั้งข้อสังเกตไว้นานมาแล้ว[1] ปัญหาความขัดแย้งก็ยังไม่สิ้นสุด อย่างไรก็ตามความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นในเวลานี้อาจจะทำให้สังคมไทยได้รับบทเรียนที่เพียงพอจนอาจจะทำเกิดจุดเปลี่ยนผ่านทางการเมืองที่นำไปสู่การพัฒนาทางการเมืองต่อไปในอนาคตได้

1.การพัฒนาในบริบทระหว่างประเทศ เป็นการบอกว่าการพัฒนาของไทยเรานั้นเราไม่ได้มีอิสระหรือคิดเอง แต่เกิดจากอิทธิพลของภายนอกประเทศ ปัจจัยภายนอกที่สำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศไทยคือ แนวคิดของสหประชาชาติ ไม่ใช่แนวคิดกลุ่มของผู้นำ กลุ่มทุนและนักบริหารมืออาชีพที่เอาแต่ผูกพันผลประโยชน์ดุจเป็นสัญญาจำนองอธิปไตยของชาติตามสำนวนของ ดร.เกษียร เตชะพีระ แนวคิดในการพัฒนาของสหประชาชาติในปัจจุบันคือ

1.ต้องพัฒนาและสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะประเทศโลกที่สามที่ยังยากจน

2.ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

3.มุ่งต่อสู้กับความยากจน โดยเฉพาะการลดจำนวนผู้ที่เดือดร้อน จากความยากจนอย่างฉุกเฉิน

4.ให้ความสนใจต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน

นั่นคือสหประชาชาติเน้นแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาคน และดูแลสิ่งแวดล้อมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ยังมีแผนปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาของบรูโทรส บรูโทรส กาลีคือ

1.Peace as The Foundation of The Development สันติภาพเป็นพื้นฐานของการพัฒนา (ต้องทำให้โลกเกิดสันติภาพ)

2.The Economy as The Engine of Progress เศรษฐกิจเป็นจักรกลของความก้าวหน้า (ต้องพัฒนาเศรษฐกิจ)

3.The Environment as a Basis for Sustainability สิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน (ต้องดูแลสิ่งแวดล้อม)

4.Justice as Pillar of Society ความยุติธรรมคือเสาหลักของสังคม (ต้องสร้างความเป็นธรรมในระหว่างประเทศ)

5. Democracy as Good Governance ประชาธิปไตยน่าจะเป็นการปกครองที่ดี (ต้องผลักดันให้ทุกประเทศเป็นประชาธิปไตย)

2.สื่อมวลชนในการพัฒนา ตรงนี้เป็นการตั้งคำถามว่าสื่อมวลชนเป็นพระเอกหรือเป็นผู้ร้ายในการพัฒนาประเทศ เพราะสื่อสารมวลชนที่เราได้รับทุกวันนี้ส่วนใหญ่จะมีลักษณะ

-สื่อบันเทิงมากกว่าสื่อความรู้ ดังจะพบว่ารายการบันเทิงในบ้านเรามีมากมาย ขณะที่รายการสำหรับแด็กหรือรายการความรู้อื่น หรือที่มีอยู่ก็ไม่สามารถสร้างจุดสนใจให้มีคนติดตามได้

---

[1] Henry Grason, **The Crisis of the Middle Class**, (New York: Rinehart & Company, Inc., 1956), Preface.

-สื่อผูกขาด เช่นคนชนบทเป็นฝ่ายรับข่าวสารของเมือง เมืองก็รับข่าวสารจากเมืองนอก ประเทศเล็กรับข่าวสารจากประเทศใหญ่

-สื่อสารมวลชนในยุคโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการครอบงำทางวัฒนธรรม

-สื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม เช่นสื่อโทรทัศน์มุ่งเน้นโฆษณามากเกินไป

ถ้าเราจะใช้สื่อเพื่อการพัฒนาเราจะต้องแสวงหาสื่อที่เรียกว่าสื่อสาธารณะ นั่นหมายถึงจะเป็นสื่อที่ประชาชนมีโอกาสเป็นเจ้าของ ประชาชนสามารถกำหนดทิศทางการนำเสนอข่าวสารได้ และสื่อสาธารณะต้องนำเสนอเรื่องราวของสาธารณะจริงๆ และเสนอข้อมูลข่าวสารของคนทุกระดับทั้งคนจน คนด้อยโอกาส ข่าวชนบท ไม่ใช่นำเสนอเฉพาะเรื่องราวของ นอกจากนี้การพัฒนาท้องถิ่นอาจจะต้องอาศัยสื่อท้องถิ่นในการพัฒนา คนในท้องถิ่นต้องสร้างสื่อที่เป็นของท้องถิ่นตนเอง ไม่ใช่เปิดรับแต่สื่อจากภายนอก ซึ่งไม่สนใจเรื่องราวของท้องถิ่น

บทสรุป

การพัฒนาประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ ท่ามกลางโลกาภิวัตน์จะมีภัยคุกคามและโอกาสในการพัฒนาประเทศ คือ

-การที่ประเทศไทยถูกครอบงำทางเศรษฐกิจจากชาติมหาอำนาจ ทำให้การกำหนดนโยบายหลายอย่างต้องขึ้นอยู่กับความต้องการมหาอำนาจที่เศรษฐกิจการเมืองไทยต้องถูกผนวกให้ผูกโยงดุจเป็นอาณานิคมขึ้นต่อศูนย์อำนาจเศรษฐกิจภายนอก[2]

-การที่เรานำประเทศไปผูกติดกับตลาดโลก จนทำให้เกิดการพึ่งพาตลาดโลก การพึ่งพาการลงทุนจากต่างชาติ

-การถูกครอบงำทางความคิดจากผ่านเทคโนโลยีทางการสื่อสาร

แต่จากปัญหาข้างต้นประเทศไทยอาจจะโอกาสในการพัฒนา เช่น

-การมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้น

-คนไทยมีความรู้ มีการศึกษาดี

-คนไทยส่วนหนึ่งเริ่มตระหนักถึงภัยของการเปิดประเทศ

-การมีทรัพยากร และมีปัญหาน้อย

-มีต้นทุนทางสังคมสูง (เช่นสังคมส่วนใหญ่ยังเป็นสังคมที่เอื้ออาทรกัน)

ทั้งนี้ประเทศไทยของเราไม่สามารถหนีโลกาภิวัตน์ได้ เพราะเราประเทศไปผูกกับโลกาภิวัตน์มานานแล้ว และระบบเศรษฐกิจไทยกลายเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลก แต่สิ่งที่เราทำได้ก็คือใช้โอกาสที่เรามีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ การเป็นสังคมเอื้ออาทร ใช้ในการพัฒนาชนบทที่ยังผูกติดกับโลกาภิวัตน์น้อย โดยทำให้สังคมชนบทเข้มแข็ง โดยนำแนวคิดในการพัฒนาแบบทางเลือกมาใช้กับชนบท คนชนบทจะต้องมีการจัดการรูปแบบสังคมขึ้นมาใหม่ เช่นผลิตอาหารให้เพียงพอกับการบริโภคก่อนแล้วค่อยส่งออกไป

---

[2] เกษียร เตชะพีระ, ลวดโลกาภิวัตน์รัดคอ ใน การเมืองวัฒนธรรม 2540, **มติชน**. 20 มีนาคม 2540 หน้า 13.

ขาย หรือเร่งผลิตพลังงานของทดเอง โดยใช้พืชทางการเกษตร (เป็นพลังงานขนาดเล็ก) ให้การศึกษากับเด็กและเยาวชนในรูปแบบที่มีประโยชน์กับท้องถิ่น หากชุมชนในชนบทเข้มแข็งถ้าโลกาภิวัตน์มีปัญหาเราก็ไม่ได้รับผลกระทบ การพัฒนาเศรษฐกิจตามกระแสทางเลือก ปัจจุบันโลกของเราตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลัก จนทำให้เกิดภาวการณ์พึ่งพา ทั้งพึ่งพาทุน พึ่งพาเทคโนโลยี พึ่งพาตลาดส่งออก จนทำให้ระบบเศรษฐกิจโลกทั้งโลกกลายเป็นระบบเศรษฐกิจเดียวกัน เช่นเมื่อสหรัฐเกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจจะส่งผลกระเทือนไปทั่วโลก

ขณะเดียวกันการพัฒนาเศรษฐกิจตามกระแสหลักยังก่อให้เกิดปัญญาทางสังคมตามมามากมาย เนื่องจากการพัฒนาตามกระแสหลักอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม ที่เน้นการแข่งขันและสร้างค่านิยมบริโภคนิยม ทำให้คนต้องต้องทำงานหนักเพื่อแข่งขันกับคนอื่นๆ ปัจจุบันทั่วโลกจึงหันมาสนใจการพัฒนาทางเลือกมากขึ้นเมื่อสถานะแห่งชาติหรือคนทั้งหมดได้เขยิบขึ้นสูงแล้วย่อมมีกำลังที่จะต่อสู้กับชาติอื่นๆ ได้ทุกวิถีอาชีพ

ในสังคมไทยเองนักวิชาการก็ได้นำเสนอแนวคิดในการพัฒนาทางเลือกเอาไว้มากมาย เช่น แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

1. แนวทางวัฒนธรรมชุมชน

เป็นแนวทางที่มองว่าชุมชนมีความสำคัญ ไม่ใช่ในแง่ของความเป็นสถาบันแต่สำคัญในแง่ที่ว่าเป็นสัญลักษณ์ของคุณค่าการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และพฤติกรรมทางจริยธรรมที่สำคัญของมนุษย์ ชุมชนชนบทอาจมีทุนทางเศรษฐกิจน้อย ทุนมนุษย์ต่ำ แต่มีทุนทางสังคมในระดับสูง และสามารถนำเอาทุนทางสังคมมาใช้พัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้ เช่น นายแพทย์ประเวศ วะสี เสนอว่าการพัฒนาชุมชนอาจจะทำโดยนำเอาหลักการศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการละความโลภ นำชุมชนไปสู่การพึ่งตนเอง ความพอเพียง เลิกเห็นแก่ตัว ไม่สะสม รู้จักพอ เมื่อรู้จักพอก็มีความสุข

2. แนวทางสิทธิชุมชน

เป็นแนวที่แตกตัวไปจากแนววัฒนธรรมชุมชน โดยมองว่าแนวทางวัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวคิดที่ตั้งรับเกินไป การพึ่งตนเองบางครั้งเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้สำหรับชาวบ้านหลายคนเพราะเข้าไม่ถึงทรัพยากรธรรมชาติ ไม่สามารถเรียกร้องทวงสิทธิตามกฎหมายทั้ง ๆ ที่มีสิทธิตามธรรมชาติ แนวทางนี้จึงเสนอให้ชุมชนใช้แนวคิดเรื่องสิทธิ เพื่อปกป้อง เรียกร้องให้ชุมชนได้เข้าถึงทรัพยากร เช่นที่ดิน ป่า และน้ำได้อีกครั้งหนึ่ง นั่นคือนำแนวคิดสิทธิมนุษยชนโดยธรรมชาติผสานกับวัฒนธรรมชุมชนเป็นยุทธศาสตร์แนวรุกอีกอันหนึ่ง

3. แนวทางชุมชนาธิปไตย

เป็นแนวทางที่มองว่าชุมชนจะเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ก็ต่อเมื่อมีอธิปไตยในทางเศรษฐกิจ สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองไม่ต้องพึ่งพิงตลาดภายนอกมากนัก ไม่ต้องตกเป็นเบี้ยล่างของคนกลาง และมองไกลไปถึงขั้นที่สร้างวิสาหกิจชุมชน สร้างเครือข่ายธุรกิจในชุมชน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ถ้าเราจะไปถึงเป้าหมายของการพัฒนาคือการขจัดความยากจน ทำให้ชีวิตดีขึ้นกว่าเดิม มีการเพิ่มรายได้ ทำให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี มีความรู้ สามารถเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นและพอเพียงกับการยังชีพ มีศักดิ์ศรี ได้รับการยอมรับจากสังคม ต้องทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Efficiency Economy) มีหลักการ 3 ห่วง 2 เงื่อนไขคือ

-ห่วงแรกคือ ความพอเพียง พอดี พอประมาณ

-ห่วงสอง คือ มีเหตุผล ไม่ทำอะไรเกินตัว

-ห่วงที่สามคือมีภูมิคุ้มกัน หายใจด้วยจมูกของตนเอง ยืนด้วยลำแข้งตนเอง

-เงื่อนไขแรก คือ ศึกษาหาความรู้

-เงื่อนไขสอง มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต ขยันหมั่นเพียร มานะอดทน

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มต้นที่คนแต่ละคนก่อน หากคนแต่ละคนสามารถทำตามแนวทางนี้ได้คนแต่ละคนหรือปัจเจกชนก็จะพึ่งพาตนเองได้ เมื่อพึ่งพาตนเองได้ ก็จะมีการรวมกลุ่มกับคนอื่นทำให้เกิดเป็นกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง จากกลุ่มก็สามารถสร้างเครือข่ายขึ้นมาเป็นเครือข่ายที่ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จนกลายเป็นระบบเศรษฐกิจที่ก้าวหน้า ที่สามารถพึงพาตนเองได้อย่างแท้จริงทั้งสังคม

นอกจากนี้ยังมีแนวทางเลือกอีกมาก เช่นเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ การพัฒนาแนวทางเลือกกับโลกาภิวัตน์ อย่างไรก็ตามโลกปัจจุบันเป็นโลกในยุคโลกาภิวัตน์ การจะพัฒนาตามแนวทางเลือกในขณะที่สังคมไทยได้เปิดประเทศรับเอาระบบทุนนิยมมาอย่างเต็มตัวนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปยากมาก (และจนบัดนี้เรายังไม่สามารถ) แต่ ถ้าเราพึ่งพาตนเองได้ มีการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง เราก็จะเข้าสู่โลกาภิวัตน์ได้ โดยมีภูมิคุ้มกัน มีความพอประมาณในระดับก้าวหน้า เราจะสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วได้ เพราะมีการพิจารณาทุกสิ่งอย่างรอบคอบ มีเหตุผล มีการช่วยเหลือกัน สุดท้ายแล้วแนวการพัฒนาทางเลือกก็สามารถที่จะใช้ได้อย่างสอดรับกับโลกาภิวัตน์

บรรณานุกรม

เกษียร เตชะพีระ. ลวดโลกาภิวัตน์รัดคอ ใน การเมืองวัฒนธรรม 2540. **มติชน**. 20 มีนาคม 2540.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. **พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2519.

วิทยากร เชียงกูล. **ปฏิรูปการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: มิ่งมิตร, 2540.

สุขุม นวลสกุล. **ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2516.

Henry Grason. **The Crisis of the Middle Class**. New York: Rinehart & Company, Inc., 1956.

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับพุทธญาณวิทยา
Principles and Concept of the Buddhist Epistemology

ภูวเดช สินทับศาล
ประพัฒน์ ศรีกูลกิจ
พระมหาปณิธาน สุเมโธ
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

พุทธญาณวิทยา คือทฤษฎีความรู้ในพระพุทธศาสนาหรือศาสตร์แห่งความรู้แนวพุทธ ธรรมชาติความรู้แนวพุทธ ความสำคัญญาณวิทยาตะวันตก เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยบ่อเกิดความรู้ ธรรมชาติของความรู้ ขอบเขตของความรู้ ประเภทของความรู้ และเครื่องมือของความรู้ และเกณฑ์ตัดสินความรู้เป็นต้น พุทธญาณวิทยา พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงองค์ความรู้ 2 ประเภทคือ โลกิยปัญญา และโลกุตตรปัญญา บ่อเกิดของความรู้มาจาก 3 ทาง คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญาและภาวนามยปัญญา ธรรมชาติความรู้ได้แก่สมมุติสัจจะและปรมัตถสัจจะ เครื่องมือในการตัดสินความรู้ ได้แก่ หลักกาลามสูตร เป็นต้น ส่วนเกณฑ์ตัดสินความรู้ได้แก่โลกุตตรปัญญา เป็นความรู้ขั้นสูงระดับอัฏฐังคิกมรรคที่เป็นมัคคสมังคี เกิดขึ้นทำหน้าที่ประหารกิเลสครั้งแรกมีสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉาและสีลัพพตปมาส จนเกิดเป็นญาณคือความรู้ เกิดธรรมจักษุ และเกิดอาโลกคือแสงสว่าง ซึ่งเป็นเกณฑ์ในระดับที่สูงที่เป็นโลกุตตระ

คำสำคัญ: หลักการ, แนวคิด, พุทธญาณวิทยา

Abstract

Buddhist epistemology is the theory of knowledge in the Buddhism or science of knowledge in Buddhism. The importance of Western epistemology is the basis of estimation of truth and there is the nature of knowledge, origin of knowledge, scope of Knowledge, kind of knowledge and the criterion to decide the knowledge etc. The epistemology in Buddhism is the concept of the Buddha's enlightenment. The Buddha brought the truth to declare to human beings which can be divided into 2 levels namely;- Worldly knowledge (Lokiyapanna) and Supreme knowledge (Lokuttarapanna). There are 3 origins or resources of the knowledge namely: - Sutamayapañña (wisdom resulting from study), Cintamayapañña (wisdom resulting from reflection), and Bhavanamayapañña (wisdom resulting from mental development). On the contrary, the nature of knowledge is the truth of 2 types namely:- conventional truth (Samatisacca) and ultimate truth (Paramatthasacca) which is the reasonability of knowledge eg, supreme wisdom

(Lokuttarapaññña) which is the knowledge happening in the real experience which is the special perception above the common level. The criterion to decide the knowledge is an advice on how to investigate a doctrine in Kalamasuta which is the primary criterion, and the noble Eightfold Path (factors or constituents of the Path) that's origin of the first time for passion of defilements there is a personality-view of individuality uncertainty and adherence to rules and rituals and so origin is knowledge and light which are of the highest levels is the Lokuttara.

Keywords: Principles, Concept, Buddhist Epistemology

บทนำ

ญาณวิทยา (Epistemology) หรือทฤษฎีความรู้ (Theory of Knowledge) เป็นหนึ่งในสามสาขาใหญ่ของวิชาปรัชญาอันประกอบไปด้วย อภิปรัชญา (Metaphysics) ญาณวิทยา (Epistemology) และคุณวิทยา (Axiology) ญาณวิทยาศึกษาเรื่องเกี่ยวกับความรู้ ธรรมชาติของความรู้ แหล่งเกิดหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดความรู้ ขอบเขตของความรู้ กระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของความรู้ รวมทั้งสิ่งที่ถูกรู้ ญาณวิทยาจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นวิธีการในการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับสรรพสิ่งต่างๆ และเป็นพื้นฐานในการเข้าถึงความจริงทางอภิปรัชญาด้วย[1] พุทธญาณวิทยาคือทฤษฎีความรู้ในพระพุทธศาสนา หรือศาสตร์แห่งความรู้แนวพุทธ ธรรมชาติความรู้แนวพุทธปรัชญาและพระพุทธเจ้าได้ชี้ให้เห็นความหลงผิดบางประการของกลุ่มนักคิด ซึ่งสามารถประมวลได้เป็น 4 กลุ่ม คือ 1) ความรู้ที่เกิดจากการอาศัยศรัทธาอย่างเดียว 2) ความรู้ที่เกิดจากการเปิดเผยโดยพระเจ้า 3) ความรู้ที่เกิดจากการใคร่ครวญพิจารณา 4) ความรู้ที่เกิดจากการคล้อยตามทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง ตัวอย่างเช่น เรื่องการที่พระเจ้าเป็นผู้เปิดเผยความรู้โดยผ่านศาสดาพยากรณ์ หรือกลุ่มฤาษี ซึ่งในปัจจุบันเรียกว่า "วิวรณ์" (Revelation) ความหลงผิดหรือความเข้าใจผิด (ทิฏฐิคตสัมปยุตต์)

อย่างไรก็ตามความรู้ที่เกิดจากแหล่งทั้ง 4 ประการเหล่านี้ อาจเป็นทั้งความจริงและความเท็จ เป็นสิ่งว่างเปล่าไร้สาระ ส่วนความรู้นัยยะอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน แม้จะไม่เข้าลักษณะทั้ง 4 แต่อาจเป็นความจริงและไม่เป็นความจริงได้ทั้งนั้น เพราะฉะนั้นผู้นิยมความจริงคือสัจจะ จึงไม่ควรด่วนตัดสินใจเชื่อว่า "อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ์" ประเด็นนี้เท่านั้น เป็นความจริงอย่างอื่นเป็นเท็จ[2]

ธรรมชาติของความรู้ในพุทธญาณวิทยา

ทัศนะทางพุทธญาณวิทยา ถือว่าอวิชชาเป็นธรรมชาติเดิมของมนุษย์ จากจุดเริ่มต้นชีวิตด้วย "ความไม่รู้" (อญาณ /อัญญาณ) หรืออวิชชามาก่อน พระวิสุทธิมรรค สาธยายว่า วิทยาการที่คนเราจะเรียนให้รู้ได้นั้น มีอยู่มากมายด้วยกัน และปัญญาในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงวิทยาการว่าด้วยการหลุดพ้น

[1] บุญมี แท่นแก้ว, **ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2543), หน้า 1.

[2] ม.ม. (ไทย) 13/103,104/110, อปัณณกสูตร.

และวิถีทางอันนำไปสู่การหลุดพ้นจากกิเลส ตัณหา ปัญญาย่อมได้จากการแสวงหาด้วยการศึกษา และการทำสมาธิช่วยในการทำจิตให้หลุดพ้นจากการเกาะโลก กัมมันตภาพของคนเราคือ การศึกษา จึงเป็นการ “ดับอวิชชา” และสร้างวิชาขึ้นในจิตต์ใจของเรา เป็นการกระทำเพื่อทำให้จิตต์ใจเคลื่อนจาก “ความไม่รู้ไปสู่ความรู้” ในพระพุทธศาสนาจึง “ไม่มีอะไรที่เราไม่รู้ จะมีก็แต่สิ่งที่เรายังไม่ได้เรียนรู้เท่านั้น” จิตใจของเรามีอวิชชาเป็นมูลฐานมาแต่เดิม จนกระทั่งต่อเมื่อได้เรียน ได้แสวงปัญญาจนมีปัญญาดีแล้วประกอบกับการปฏิบัติธรรมอย่างเพียงพอดีแล้ว จึงจะหลุดพ้นจากกิเลสตัณหามีจิตบริสุทธิ์เป็นพระอริยเจ้าได้ ธรรมชาติของความรู้ในพุทธปรัชญา แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ*สมมุติสัจจะ และ ปรมัตถสัจจะ*[3] *สมมติสัจจะ* ความจริงโดยสมมุติ, ความจริงที่ถือตามความกำหนดตกลงกันไว้ของชาวโลก เช่นว่า คน สัตว์ โต๊ะ หนังสือ เป็นต้น สิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ ถือเป็น “สมมติสัจจะ” คือ นามหรือสภาพที่ผู้อื่นตั้งให้ด้วยการสมมติ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในการจัดระเบียบทางสังคม ด้วยข้อกฎหมาย และหลักศีลธรรมที่ผูกเกี่ยวในนามสมมตินั้นจึงยังให้ผู้นั้นเกิดสัจจะ ความจริง ความสัตย์ ตามบทบาทหน้าที่ของตนที่เป็นส่วนหนึ่งในสังคม ส่วน *ปรมัตถสัจจะ* หมายถึง จริงโดยปรมัตถ์ กล่าวคือสมมติสัจจะที่ประกอบด้วยนามสมมติที่ผู้อื่นตั้งให้ นามสมมตินั้น แต่ละคนล้วนมีความเท่าเทียมกัน คือความเป็นมนุษย์ทั่วไป ที่ยังคงมีที่ต้องเผชิญ ทั้งในอายตนะภายใน 6 และอายตนะภายนอก 6 รวมถึงมีขันธ์ 5 ที่เหมือนกันหมดไม่ต่างกัน สิ่งนี้เป็นปรมัตถสัจจะ คือ สภาพที่เป็นจริงโดยปรมัตถ์ ส่วนความจริงหรือสัจภาวะที่มนุษย์เราศึกษาและรู้กันในโลกนี้มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่[4]

1. สมมติสัจจะ หมายถึง ความจริงขั้นนอกแบบผิวเผินที่คนเราสมมติว่าเป็นจริงและยอมรับกันในชีวิตประจำวัน หากแต่เมื่อได้ศึกษาค้นคว้าลงให้ละเอียดแล้วจะพบว่า ความจริงขั้นนี้ไม่ใช่ความจริงแต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น มนุษย์เห็นพ้องต้องกันว่าดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกและตกลงในทางทิศตะวันตก หากแต่เมื่อศึกษาในรายละเอียดแล้วจะพบว่าดวงอาทิตย์ไม่ได้ขึ้นและตกแต่อย่างใด ปรากฏการณ์ที่เห็นนั้นเกิดจากการที่โลกหมุนรอบตัวเองต่างหาก

2. สภาวสัจจะ หมายถึง ความจริงที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า วินิจฉัยวิเคราะห์ วิจารณ์ให้ลึกซึ้งจนสามารถรู้ความจริงระดับลึกลงไปอีก เช่น การรู้ว่าปรากฏการณ์ดวงอาทิตย์ขึ้นและลงนั้นเกิดจากการหมุนของโลก เป็นต้น

3. ปรมัตถสัจจะ หมายถึง ความจริงที่อยู่เหนือวิสัยของประสาทสัมผัสของมนุษย์ เช่น ความจริงเกี่ยวกับจิตวิญญาณ นรก สวรรค์ นิพพาน เป็นต้น ซึ่งก็คือความจริงทางอภิปรัชญานั่นเอง

4. อริยสัจจ์ หมายถึง ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย (เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์) นิโรธ (ความดับทุกข์) และมรรค (ทางปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์) พระพุทธเจ้าถือว่าทรงสรรเสริญความจริงข้อนี้ว่าสูงส่งกว่าความจริงข้อ 1-3 เนื่องจากเป็นความจริงที่ช่วยให้มนุษย์ไปสู่การพ้นทุกข์ได้

บ่อเกิดความรู้ในพุทธญาณวิทยา

แหล่งกำเนิดความรู้ในพุทธญาณวิทยาเกิดจากการเชื่อมต่อให้เกิดความรู้ หรือแดนต่อให้เกิดความรู้ภายในเมื่อกระทบกันแล้วเกิดความรู้คือวิญญาณขึ้น เป็นความรู้เฉพาะทางไม่สามารถรู้ก้าวก่ายไป

---

[3] องฺ.อ. (บาลี) 1/100, ปญฺจ.อ. (บาลี) 153, 182, 241.

[4] บุญมี แท่นแก้ว, **ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้)**, หน้า 33-35.

ยังอีกสิ่งหนึ่งได้ เช่น ตาก็รู้เฉพาะรูปที่มาปรากฏทางตาเท่านั้น ไม่สามารถรับรู้เสียง กลิ่นได้ เป็นต้น อายตนะภายใน 6 (ปสาทรูป 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และ มนายตนะ) เป็นแหล่งเกิดความรู้ดังนี้

1) วัตถุ + แสงสว่าง + มนสิการ = เห็น

2) เสียง + อากาศ + โสตะ + มนสิการ = ได้ยิน

3) กลิ่น + วาโย + ฆานะ + มนสิการ = ได้กลิ่น

4) รส + อาโป + ชิวหา + มนสิการ = รู้รส

5) วัตถุ + ปฐวี + กาย + มนสิการ = รู้สึก

6) อารมณ์ + หทัยวัตถุ + มนะ + มนสิการ = รู้

ความรู้ที่ได้มาทางอายตนะ 6 นี้เรียกว่า*อัชฌัตติกายตนะ และพาหิรายตนะ* กล่าวคือ *อายตนะภายใน 6* ที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้, แดนต่อความรู้ฝ่ายภายใน ภาษาบาลีเรียกว่า อัชฌัตติกายตนะ (internal sense-fields) มี “จักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท และ มโน” ทั้ง 6 นี้ เรียกอีกอย่างว่า อินทรีย์ 6 เพราะเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง เช่น จักษุเป็นใหญ่ในการเห็น เป็นต้น[5] *อายตนะภายนอก 6* ที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้, แดนต่อความรู้ฝ่ายภายนอก บาลีเรียก *พาหิรายตนะ* (external sense-fields) มี “รูปะ หรือรูปารมณ์, สิ่งที่เห็น หรือวัณณะ คือสี, สัททะ หรือสัททารมณ์ เสียง, คันธะ หรือคันธารมณ์ กลิ่น, รสะ หรือรสารมณ์, โผฏฐัพพะ หรือโผฏฐัพพารมณ์ สัมผัสทางกาย, สิ่งที่ถูกต้องกาย, ธรรม หรือธรรมารมณ์ อารมณ์ที่เกิดกับใจ, สิ่งที่ใจนึกคิด ทั้ง 6 นี้ เรียกทั่วไปว่า อารมณ์ 6 คือเป็นสิ่งสำหรับให้จิตยึดหน่วง ทัศนะทางพุทธปรัชญาเมื่อกล่าวตามนัยแห่งอภิธรรมที่ว่าด้วย *“วิถีจิต”* ก็คือความรู้ที่เกิดจากปัญจทวารวิถี และมโนทวารวิถี[6] ดังแผนภาพประกอบ

[5] อายตนะ 12 เป็นไฉน อายตนะ 12 คือ 1. จักขายตนะ 2. รูปายตนะ 3. โสตายตนะ 4. สัททายตนะ 5.ฆานายตนะ 6.คันธายตนะ 7.ชิวหายตนะ 8.รสายตนะ 9.กายายตนะ 10.โผฏฐัพพายตนะ 11.มนายตนะ 12.ธัมมายตนะ *เหล่านี้เรียกว่า อายตนะ 12* อ้างใน อภิ.วิ. (ไทย) 35/980/635.

[6] ความหมายอักษรย่อ ตี = อตีตภวังค, น = ภวังคจลนะ, ท = ภวังคุ ปัจเฉทะ, ป = ปัญจทวาราวัชชนะ, วิ = ปัญจวิญญาณ, สं = สัมปฏิจฉันนะ, สัน = สันตีรณะ, วุ = โวฏฐัพพนะ, ช = ชวนะ, ต = ตทาลัมพนะ, ภ = ภวังค, มโน = มโนทวาราวัชชนะ, ดูรายละเอียดใน **คู่มืออภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ 4** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.thepathofpurity.com [9 สิงหาคม 2561].

แผนภูมิภาพแสดงวิถีจิตแดนเชื่อมต่อตามนัยอภิธรรม

ตี น ท	ป	วิ	สำ	สัน	วุ	ช ช ช ช ช ช ช	ต ต	ภ ภ	ปัญจทวารวิถี
-	1	10	2	3	1	กามชวน 29	1 1	-	กามจิต 54
-	1	2	3	4	5	6	7	-	วิถีจิต 7

จักขุวิญญาญ
โสตวิญญาณ
ฆานวิญญาณ
ชิวหาวิญญาณ
กายวิญญาณ

น	ท	มโน	ช ช ช ช ช ช ช	ต ต	ภ	มโนทวารวิถี
-	-	1	2 3 4 5 6 7 8	9 10	-	จิตตุปปาทะ 10
-	-	1	2	3	-	วิถีจิต 3

วิถีจิตตามนัยอภิธรรม ถือว่าเป็นความรู้ระดับสูงกล่าวคือ “จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ” เป็นความรู้แจ้งเฉพาะทาง มีความรู้แจ้งทางตา เป็นต้น และความจริงของความรู้ในระดับนี้ คือ ปัญจทวารวิถี หรืออินทรีย์ 5 เหล่านี้ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นที่ยอมรับของนักวิทยาศาสตร์ทั่วไป ว่ามีอยู่จริง เป็นอยู่จริง สามารถพิสูจน์ได้ เรียกสั้นๆ ว่า *“ยอมรับความรู้จากประสบการณ์แห่งปสาทสัมผัสทั้ง 5”* (เทียบได้กับปัญจทวารวิถี)

ในทางพุทธปรัชญาก้าวเลยไปถึงอินทรีย์ที่ 6 คือ มนินทรีย์ อินทรีย์คือใจ[7] ที่เลยประสาทสัมผัสทั้ง 5 (เปรียบได้กับมโนทวารวิถี) ส่วนบ่อเกิดของความรู้ทางพุทธญาณวิทยา เรียกว่าปัญญามี 3 ประเภทคือ[8]

---

[7] ความหมายของ “***มนินทรีย์***” : “ธรรมชาติใดย่อมรู้ อธิบาย “ย่อมรู้แจ้ง” เพราเหตุนั้น ธรรมชาตินั้นชื่อว่า “ผู้รู้” (มโน) แต่ท่านอรรถกถาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า “ธรรมชาติใด ย่อมกำหนด คือย่อมรู้อารมณ์เหมือนบุคคลกำลังตวงด้วยทะนาน และเหมือนบุคคลกำลังชั่งด้วยตราชั่งขนาดใหญ่ เพราะเหตุนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่าผู้รู้ (มนะ), ธรรมชาติใดย่อมยังบุคคลให้ทำมนะนั้นนั่นแหละเป็นใหญ่ในลักษณะแห่งความรู้ เพราะเหตุนั้น ธรรมชาตินั้นชื่อว่า **ผู้ให้ทำความเป็นใหญ่ (อินฺทริยํ)**, อินทรีย์คือมโน **ชื่อว่ามนินทรีย์ (มนินฺทริยํ)** คำว่า “**มนินทรีย์**” เป็นคำใช้เรียกแทนจิต คือ “จิต มโน วิญญาณ” เป็นต้น อ้างใน อภิ.สำ.อ. (ไทย) 1/293.

[8] ที.ปา. (ไทย) 11/305/271; อภิ.วิ. (ไทย) 35/786/503-504. ในพระสูตร ท่านแสดงแต่หัวข้อ ไม่อธิบายส่วนในพระอภิธรรม ท่านอธิบายปัญญาสองข้อแรก มุ่งเอากัมมัสสกตาญาณ และสัจจานุโลมิกญาณ (วิปัสสนาญาณ) ที่เกิดขึ้นโดยปรารภอาชีพการงานศิลปะวิชาการที่ตนประกอบ ส่วนปัญญาข้อที่ 3 ท่านว่าได้แก่ *“สมาปนฺนสฺส ปญฺญา ”* (ปัญญาของผู้ประกอบหรือเข้าถึง) ซึ่งอรรถกถาว่าหมายถึงปัญญาของผู้ประกอบด้วยสมาบัติ คือ ปัญญาที่

(1) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดการพิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเอง (2) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียนหรือถ่ายทอดต่อกันมา และ (3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการลงมือปฏิบัติฝึกหัดอบรม นอกจากปัญญาทั้งสามประเภทนี้แล้ว ยังมีกิจกรรมอีกหลายอย่างที่ก่อให้เกิดปัญญา กล่าวคือ

1) การฟัง ซักถาม สอบค้น (สวนะ และปริปุจฉา)

2) การสนทนาถกเถียง อภิปราย (สากัจฉา)

3) การสังเกตดู เฝ้าดู ดูอย่างพินิจ (ปัสสนะ และ นิชฌานะ)

4) การพิจารณาโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ หรือ โยนิโส อุปปริกขา)

5) การชั่งเหตุผล (ตุลนา) การไตร่ตรอง ตรวจสอบ ทดสอบ สอบสวนทดลอง และเฟ้น (วิมังสา และวิจัย)

6) การเสพคุ้น ฝึกหัด ทำบ่อย ทำให้มาก (อาเสวนะ ภาวนา และพหุลีกรณ์)[9]

ปัญญาในพุทธญาณวิทยา กล่าวตามนัยแห่งอภิธรรม จำแนกเป็น *จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา ฯ จินตามยปัญญา* คือปัญญาสำเร็จจากการคิดพิจารณา เมื่อได้ฟังแล้วจึงใคร่ครวญพิจารณาทำให้เข้าใจในสิ่งที่ฟังมา นี้เป็นจินตามยปัญญา ในสัมโมหวิโนทนี กล่าวถึงปัญญา 3 ประเภทดังนี้ว่า *จินตามยปัญญา* นั้นย่อมไม่เกิดแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นปัญญาที่เกิดแก่พระมหาสัตว์ทั้งหลายผู้รู้ยิ่งเท่านั้น พระโพธิสัตว์มิได้ฟังคำแนะนำของผู้อื่น คิดเองเท่านั้นจึงเกิดได้ ซึ่งความจริงทั้งหลายโดยไม่ต้องฟังจากผู้อื่น ปัญญาชนิดนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส *เรียกว่าจินตามยปัญญา* สัจจานุโลมิกญาณก็ย่อมเกิดแก่พระโพธิสัตว์ทั้งสอง (ทฺวินฺนนฺเยว โพธิสตฺตานนฺ) เท่านั้น ปัญญาที่เหลือ บัณฑิตพึงทราบว่า ย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีปัญญามากแม้ทั้งหมดซึ่งมีบารมีเต็มแล้ว[10] ฯ บัณฑิตพึงทราบว่า ปัญญาทั้งหมดที่บุคคลได้แล้ว เพราะเห็นบ่อเกิดแห่งการงานเป็นต้นอันบุคคลอื่นกำลังทำอยู่ หรือทำเสร็จแล้วก็ดี ฟังถ้อยคำของใครๆ ผู้บอกอยู่ก็ดี เรียนเอาในสำนักของอาจารย์ก็ดี ชื่อว่าบุคคลฟังจากผู้อื่นแล้วนั่นแหละ นี้เรียกว่า*สุตมยปัญญา ฯ ภาวนามยปัญญา* คือ ปัญญาของผู้เข้าสมาบัติ (สมาปนฺนสฺส) หรือปัญญาที่เป็นไปในภายในผลสมาบัติของบุคคลผู้พรั่งพร้อมด้วยสมาบัติ *นี้ชื่อว่าภาวนามยปัญญา*[11] มิใช่ปัญญาประเภทอื่น ฯ อีกนัยหนึ่ง ปัญญา 3 ประเภทคือ *สชาติปัญญา*(ติเหตุกะ) ปัญญาที่มาพร้อมกับการเกิดคือปฏิสนธิจิต (ญาณสัมปยุตต์) *วิปัสสนาปัญญา* ปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมในวิปัสสนาญาณ และ นิปกปัญญา (เนปักกปัญญา) เป็นปาริหาริกปัญญาคือปัญญาในการบริหาร หรือสัพพกิจจปริณายิกปัญญา คือปัญญาที่เป็นผู้นำในกิจทั้งปวง ส่วนเป้าหมายของปัญญาในญาณวิทยาตามทัศนะพุทธศาสนาเถรวาท คือวิชชา หรือการดับอวิชชา เป็นปัญญาที่ทำให้หลุดพ้นจากสรรพกิเลสทั้งปวง ตัดวงจรแห่งสังสารวัฏฏ์ เมื่อวิชชาเกิดขึ้น อวิชชาดับไปตามกฎแห่งปฏิจจสมุปบาท ที่ว่า “เมื่อ

เกิดจากสมาธิ อ้างใน อภิ.วิ.อ. (บาลี) 534, วิสุทฺธิ.ฏีกา.(บาลี) 3/9, แต่ถ้าเอาความหมายอย่างทั่วไปน่าจะแปลได้ว่าปัญญาของผู้ลงมือทำ ลงมือปฏิบัติ หรือทำกิจนั้นจริงๆ

[9] กิจกรรมประกอบนี้ กระจายอยู่ในที่ต่างๆ เช่นหลายข้อ กล่าวไว้เกี่ยวกับเครื่องช่วยให้เข้าถึงสัจจะ อ้างใน ม.ม. (ไทย) 13/436/539-547.

[10] อภิ.วิ. (ไทย) 1/768/671-672.

[11] อภิ.วิ. (ไทย) 1/768/672.

สิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไปสิ่งนี้จึงดับ" เป็นการประหารกิเลสโดยอริมรรค ดังนั้นปัญญาหรือญาณในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเป็นญาณที่เกิดตามกระบวนการของอริยสัจนั้นเอง

ส่วนธรรมชาติของความรู้จำแนกตาม สัญญา วิญญาณ และปัญญา วิธีจำแนกตามสภาวะอย่างง่ายๆ ก็คือ จำแนกตามหลักขันธ์ 5 ความรู้เป็นนามธรรมจำพวกหนึ่ง ซึ่งกระจายอยู่ในนามขันธ์ (ขันธ์ที่เป็นนามธรรม) ได้แก่ สังขารขันธ์ สัญญาขันธ์ และวิญญาณขันธ์ ความรู้ที่จำแนกตามสภาวะของขันธ์ได้แก่ *(1) สัญญา* คือความรู้ทั้งหมดที่อยู่ในสัญญาขันธ์ ได้แก่ ความกำหนดได้หมายรู้รวมทั้งความรู้ที่เกิดจากการกำหนดหมาย หรือหมายรู้แล้วบันทึกเก็บรวบรวมไว้เป็นวัตถุดิบของความคิดต่อๆ ไป ทำให้มีการรู้จัก จำได้ รู้เข้าใจ และคิดได้ยิ่งๆ ขึ้นไป *(2) วิญญาณ* คือ ความรู้ทั้งหมดที่อยู่ในหมวดวิญญาณขันธ์ ได้แก่ ความรู้ที่เป็นกิจกรรมของจิต ซึ่งคอยรู้กิจกรรมอย่างอื่นทุกอย่างของจิต *(3) ปัญญา* เป็นความรู้หลักในหมวดสังขารขันธ์ จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องมีการฝึกปรือทำให้เจริญเพิ่มพูนขึ้นไปโดยลำดับ[12] และพุทธปรัชญายังจำแนกความรู้ของมนุษย์ออกเป็น 6 ระดับ จากต่ำไปสูง ดังนี้

1. วิญญาณ (Consciousness) หมายถึง ความรู้ที่เกิดขึ้นเมื่ออายตนะภายในของมนุษย์อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระทบกับอารมณ์หรือสิ่งเร้าจากภายนอก ความรู้ในระดับนี้มีลักษณะง่ายๆ เช่น เมื่อตาเห็นรูป ก็รู้แต่เพียงว่าเป็นรูป แต่ไม่รู้รายละเอียดว่าเป็นรูปอะไร เป็นต้น ความรู้ระดับวิญญาณนี้เกิดขึ้นเองทุกครั้งที่อายตนะใดอายตนะหนึ่งของเรากระทบกับสิ่งเร้าจากภายนอก

2. สัญญา (Perception) หมายถึง การรู้คุณลักษณะต่างๆของอารมณ์หรือสิ่งเร้านั้นๆ โดยมีความรู้ระดับวิญญาณเป็นรากฐาน เช่น เมื่อตาเห็นรูปแล้วก็รู้ว่านั่นเป็นรูปอะไร หรือรูปใคร เป็นต้น หรือที่เรียกกันว่า "จำได้หมายรู้" นั่นเอง

3. ทิฏฐิ (Conception) หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการพิจารณาเปรียบเทียบแล้วสรุปเป็นความเห็นอีกทีหนึ่ง เช่น พระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะทรงเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย จึงทรงพิจารณาและสรุปเป็นความคิดรวบยอดที่เรียกว่า "ความทุกข์"

4. อภิญญา (Extra-Sensory Perception) หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากความสามารถพิเศษทางจิต กล่าวคือจิตสามารถรับรู้อารมณ์หรือสิ่งเร้าต่างๆได้โดยตรง โดยไม่ต้องอาศัยประสาทสัมผัสใดๆ เช่น สามารถเห็นเหตุการณ์ที่อยู่ในสถานที่ที่ห่างไกลได้ หรือเห็นเหตุการณ์ในอนาคต เป็นต้น

5. ญาณ (Intuitive Insight) หมายถึง ความรู้ที่สมบูรณ์ รู้ทุกส่วน มิได้จำกัดเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็นการเรียนรู้โลกของตนโดยอาศัยประสบการณ์ทางจิตโดยตรง

6. สัมมาสัมโพธิญาณ (Enlightenment) เป็นความรู้ขั้นสูงสุดในพุทธปรัชญา เป็นความรู้ของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งปวง

การพิสูจน์ความรู้ในพุทธญาณวิทยา

เป็นที่ทราบดีว่าความรู้คือประสบการณ์ตรง ซึ่งได้มาด้วยการรู้เอง ปฏิบัติเอง เห็นเอง ได้เอง ความเชื่อคือสิ่งที่ได้รับถ่ายทอดจากผู้อื่นแล้วเชื่อตาม ไม่ได้ประสบด้วยตนเอง ตัวอย่างความเชื่อ คือ

[12] วิสุทธิ. (บาลี) 3/1-6.

คำสอนในสิ่งที่ไม่ควรปลงใจเชื่อ 10 ประการซึ่งที่ปรากฏในกาลามสูตร เพราะทั้ง 10 ประการนั้นยังไม่มีกระบวนการประสบการณ์ด้วยตนเองเลย เป็นความรู้ที่อ้างอิงมาจากแหล่งอื่นๆ ทั้งหมด ความเชื่อจะใช้ความรู้สึกตนเอง และเอาตนเองเป็นใหญ่ *ศรัทธา* แปลว่าความเชื่อ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาหมายถึงความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วจากปัญญา ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล ซึ่งผ่านการกลั่นกรองจากปัญญานี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า *"สัทธาญาณสัมปยุตต์"* (associated with knowledge) (*ญาณ* แปลว่า ความรู้ที่เกิดจากปัญญา, สัมปยุตต์ แปลว่า ประกอบด้วย) การถือเอาสิ่งที่ตอนเองรู้ ตนเห็น โดยปราศจากการใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้ถึงเหตุและผลเป็นความเชื่อ ที่ขาดปัญญา พิจารณาถึงเหตุผล ความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า *"สัทธาญาณวิปปยุตต์"* (dissociated with knowledge) อนึ่ง ถ้าเชื่อตามเขาว่าก็เรียกว่า *"ศรัทธาญาณวิปปยุตต์"* การเชื่อโดยปราศจากสติปัญญาก็ดี เชื่อตามคนอื่นว่าก็ดี ไม่จัดเป็นศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นอาการของโมหะ หรือโมหเหตุ คือความหลง ความไม่รู้จริงตามสภาวะของอารมณ์[13] พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องศรัทธาไว้ในที่ใดสอนไว้ในธรรมบทไหนก็ตามที พระองค์จะทรงสอนเรื่องของปัญญาไว้ในที่นั้นๆ ด้วยเสมอ ทั้งนี้และทั้งนั้นก็เพื่อป้องกัน "ความเชื่อแบบงมงาย" พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แก่ชาว "กาลามะ" ที่แคว้นโกศล ถึงความเชื่อที่อาจจะทำให้ผิดพลาดได้ 10 ประการ เรียกว่า "กาลามสูตรกังขานิยฐาน" หมายถึง วิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย หรือหลักความเชื่อ ที่ตรัสไว้ใน กาลามสูตร

1) มา อนุสฺสเวน – อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
2) มา ปรมฺปราย – อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆกันมา
3) มา อิติกิราย – อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
4) มา ปิฏกสมฺปทาเนน – อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
5) มา ตกฺกเหตุ – อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ
6) มา นยเหตุ – อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุมาน
7) มา อาการปริวิตกฺเกน – อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
8) มา ทิฏฐินิชฌานกฺขนฺยิตา – อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจแล้ว
9) มา ภพฺพรูปตาย – อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะว่าน่าเป็นไปได้
10) มา สมโณ โน ครูติ – อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

ในเรื่องดังกล่าวพระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า "กาลามะทั้งหลาย เมื่อใด ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองเท่านั้นว่า "ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้วย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์" เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรละ(ธรรมเหล่านั้น) เสีย ดังนั้น ปัญญาในพุทธญาณวิทยา เมื่อกล่าวโดยประเภทแล้ว มี 2 ประการ คือ (1) โลกิยปัญญา คือปัญญาที่

[13] โมโห จิตฺตสฺส อนฺธภาวลกฺขโณ อญฺญาณลกฺขโณ วา อสมฺปฏิเวธรโส อารมฺมณสภาวจฺฉาทนรโส วา อสมฺมาปฏิปตฺติปจฺจุปฏฺฐาโน อนฺธการปจฺจุปฏฺฐาโน วา อโยนิโสมนสิการปทฏฺฐาโน สพฺพากุสลานำ มูลนฺติ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อ้างใน วิสุทธิ. (บาลี) 3/43-44.

ประกอบในโลกิยจิต ที่เป็นญาณสัมปยุต 39 ดวง[14] (2) โลกุตตรปัญญา คือปัญญาที่ประกอบในโลกุตรจิต 8 หรือ 80 ฯ ฉะนั้น โลกียปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาเจตสิก (เจตสิกปรมัตถ์)ต้องเป็นเจตสิกที่เห็นถูกเข้าใจถูกในสภาพธรรมตามลำดับตั้งแต่ขั้นการฟัง ปัญญาขั้นฟัง เป็น มหากุศลจิตญาณสัมปยุตต์ ที่ทำให้เกิดความเห็นถูกต้อง เข้าใจถูกต้อง แต่ไม่ใช่ระดับมรรคมีองค์ 8 และไม่ใช่ระดับวิปัสสนาญาณ ไม่ใช่ปัญญาระดับที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ แต่เมื่อใดที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ เมื่อนั้นเป็นโลกุตตรปัญญา ซึ่งพุทธญาณวิทยาจะเน้นไปที่*โลกุตตรปัญญา* หรือ*วิวัฏฏญาณ* ซึ่งเป็นปัญญาที่ทำให้พ้นจากวัฏฏะ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เห็นโทษของการเวียนว่ายตายเกิด ไม่ชื่นชมยินดีต่อการเกิดใหม่ เพราะการเกิดใหม่คือทุกข์ใหม่ตามมาด้วย

เกณฑ์ตัดสินและเป้าหมายสูงสุดของความรู้

เกณฑ์ตัดสินความรู้ในพุทธญาณวิทยา ได้แก่โลกุตตรปัญญาที่บังเกิดในโลกุตตรมรรค เพราะปัญญาชนิดนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะทำหน้าที่ทำลายกิเลสหรือสังโยชน์ในเบื้องต้น 3 ประการ คือสักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่ามีอัตตาตัวตน) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงใส) และสีลัพพตปรามาส (การยึดถือข้อวัตรปฏิบัติที่ผิดๆ) ปัญญาหรือสัมมาทิฏฐิที่เกิดในโลกุตตรมรรคจิตนี้เมื่อเกิดขึ้นครั้งแรกจะละกิเลสทั้งสามประการนี้ได้โดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉทปหาน เป็นปัญญาขั้นสูง เป็นปัญญาที่ทำให้เป็นพระอริยบุคคล ในธัมมจักกัปปวัตนสูตร พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “จักษุเกิดขึ้นแล้ว (จกฺขุ อุทปาทิ /ธรรมจักษุเกิดแล้วซึ่งได้แก่โสดาปัตติมรรคญาณ) ญาณเกิดขึ้นแล้ว (ญาณ อุทปาทิ) ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว (ปญฺญา อุทปาทิ) วิชชาเกิดขึ้นแล้ว (วิชฺชา อุทปาทิ) แสงสว่างเกิดขึ้นแล้ว (อาโลโก อุทปาทิ) ในธรรมทั้งหลาย”[15] ดังนั้นปัญญาหรือญาณวิทยาในพุทธปรัชญาที่แท้จริงก็คือปัญญาหรือญาณที่เกิดในโลกุตตรจิต เป็นปัญญาหรือแสงสว่างที่เกิดเพราะสิ้นสงสัย หมดความสงสัยด้วยอำนาจการละวิจิกิจฉาเจตสิกได้โดยเด็ดขาด และเป็นมัคคญาณในการประหารกิเลสจนทำให้เกิดธรรมจักษุคือดวงตาเห็นธรรม ญาณหรือปัญญาที่เกิดในระดับนี้ เรียกว่าความรู้ระดับนิพเพธิกปัญญา (supermundane wisdom) เป็นปัญญาที่เป็นเหตุนำออกจากวัฏทุกข์ ได้แก่ ปัญญาที่ประกอบในมรรคจิต (โลกุตตรมรรค)[16] และตามหลักพุทธปรัชญาได้แบ่งความรู้ในโลกนี้ออกเป็น 5 หมวดใหญ่ ได้แก่[17]

1. อุตุนิยาม (Physical Laws) ได้แก่ กฎธรรมชาติที่ครอบคลุมความเป็นไปของปรากฏการณ์ในธรรมชาติฝ่ายวัตถุที่ไร้ชีวิตทุกชนิด เช่น ปรากฏการณ์ฝนตก ฟ้าร้อง เป็นต้น

2. พีชนิยาม (Biological Laws) ได้แก่ กฎธรรมชาติที่ครอบคลุมความเป็นไปของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์

---

[14] โลกิยปัญญา ที่เป็นญาณสัมปยุต ได้แก่ ที่เป็นกามาวจรจิตที่เป็น มหากุศลญาณสัปยุตจิต 4 มหาวิปากญาณสัมปยุตจิต 4 มหากิริยาญาณสัมปยุต 4 รูปาวจรจิต 15 และอรูปาวจรจิต 12

[15] วิ.ม. (ไทย) 4/15/22-23.

[16] ดูรายละเอียดใน ประพัฒน์ ศรีกูลกิจ และพระมหาปณิธาน สุเมโธ, **พุทธญาณวิทยา,** (พิษณุโลก: บริษัท โฟกัส ปริ้นติ้ง จำกัด, 2561), หน้า 471-539.

[17] พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **วิทยาศาสตร์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม. 2540), หน้า 27-28.

3. จิตตนิยาม (Psychic Laws) ได้แก่ กฎธรรมชาติที่ครอบคลุมความเป็นไปของจิต ช่วยอธิบายว่าการรับรู้แต่ละครั้งของจิตมีกระบวนการทำงานอย่างไร

4. กรรมนิยาม (Karmic Laws) ได้แก่ กฎธรรมชาติที่ครอบคลุมความเป็นไปของชีวิตมนุษย์โดยรวมหรือที่เรารู้จักกันว่า “กฎแห่งกรรม”

5. ธรรมนิยาม (General Law) ได้แก่ กฎธรรมชาติที่ว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งทั้งหลาย เป็นกฎสากลที่ครอบคลุมความเป็นไปทั้งฝ่ายจิตและฝ่ายวัตถุ

เป้าหมายสูงสุดของความรู้คือ*วิชชา* ที่หลุดพ้นแล้วจากอวิชชา เป็นปัญญาญาณที่สามารถดับอวิชชาได้อย่างสนิท เป็นสมุจเฉทปหาน ดังบาลีในปฏิจจสมุปบาท ว่า “อิติ อิมสฺมึ อสติ อิทำ น โหติ อิมสฺส นิโรธา อิทำ นิรุชฺฌติ ยทิทำ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ : *เพราะเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ คือเพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ*[18] ดังนั้น ผู้ดับอวิชชาได้แล้วคือพระอรหันต์ เป็นผู้สิ้นอาสวะกิเลสทั้งปวงแล้ว จิตของพระอรหันต์ย่อมไม่มีการปรุงแต่ง เป็นบุญและบาป (คือไม่มีเจตนาที่ประกอบในอกุศลจิตและเจตนาที่ประกอบในกุศลจิต) แต่จิตของท่านมีการปรุงแต่ง ประเภทกิริยา คือเป็นเจตนาที่ประกอบในกิริยาจิตเท่านั้น (เป็น*อัพยากตะ* คือจิตอื่นที่ไม่เป็นกุศล อกุศล และวิบาก) คือท่านยังมีการเห็น การได้ยิน การรู้กลิ่น การรู้รส การกระทบสัมผัส และความคิดนึกปรุงแต่งเหมือนบุคคลทั่วไป แต่ไม่เป็นบุญและบาป (กุศลหรืออกุศล) พระอรหันต์ดับกิเลสหมดเป็นสมุจเฉท พระอรหันต์มีเห็นมีคิดนึกแต่ไม่มีโลภะคือความยินดีในการเห็นรูปสวยๆ จิตท่านไม่เป็นกุศลหรืออกุศลมีแต่กิริยาและวิบากเท่านั้น ถึงแม้ว่าท่านจะแสดงธรรม ก็ไม่เป็นกุศล เป็นกิริยาจิต ท่านแสดงธรรมเพื่อสืบทอดศาสนาและเพื่อประโยชน์แก่ชนทั้งหลาย ดังนั้นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของพุทธปรัชญาคือ วิมุตติ หรือความหลุดพ้น นั่นคือการให้มนุษย์ไปสู่อิสรภาพ หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์[19] ดังนั้นพุทธปรัชญาจึงเน้นเรื่องจิตตนิยามและกรรมนิยามเป็นหลัก เพราะเป็นความรู้ที่จะช่วยในการพ้นทุกข์ได้ และที่สำคัญถือว่าเป็นนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุคปัจจุบัน

บทสรุป

พุทธปรัชญามองว่าการแสวงหาความรู้ตามหลักพุทธญาณวิทยาจะต้องอาศัยอายตนะหรือประตูเชื่อม 6 ประการ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อประตูใดประตูหนึ่ง เช่น ตา เป็นต้น ไปกระทบกับอารมณ์คือรูปจึงเกิดผัสสะ ผัสสะนี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของการรับรู้ว่าสิ่งที่ไปสัมผัสนั้นคืออะไร กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือความรู้อันทำให้เกิดความคิดนั้นย่อมมีรากฐานมาจากข้อเท็จจริงทางประสาทสัมผัส ในคัมภีร์สคารวสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าความรู้เกิดจากแหล่ง 3 ประการ ได้แก่ (1) ความรู้ที่ได้จากการฟังตามกันมา เช่น ผู้ศึกษาคัมภีร์พระเวทโดยตรง เป็นต้น เรียกอีกอย่างว่า “สุตมยปัญญา” (2) ความรู้ที่ได้จากการใช้เหตุผลคาดคะเน เก็งความจริงตามหลักเหตุผล เรียกอีกอย่างว่า “จินตามยปัญญา” (3) ความรู้ที่ได้จาก

---

[18] ขุ.อุ. (ไทย) 25/2/173.

[19] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2535), หน้า 113.

ประสบการณ์ตรงของผู้แสวงหาความรู้นั้น เรียกอีกอย่างว่า “ภาวนามยปัญญา”ซึ่งความรู้ทั้ง 3 แหล่งนี้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญสูงสุดกับภาวนามยปัญญา ถ้าความรู้จาก 3 แหล่งนี้เกิดขัดแย้งกัน ไม่เห็นสอดคล้องกัน ภาวนามยปัญญาจะเป็นเกณฑ์ตัดสินชี้ขาดความรู้ที่ถูกต้องและมีน้ำหนักมากที่สุด กล่าวได้ว่าการแสวงหาความรู้ตามแนวทางของพุทธปรัชญานั้นมีลักษณะแนวคิดแบบประจักษ์นิยม (Empirical Knowledge) ในส่วนของกระบวนการได้มาซึ่งความรู้นั้น พระพุทธเจ้าทรงเน้นหลักอริยสัจ 4 มีองค์ประกอบดังนี้ *(1) ขั้นกำหนดทุกข์* การกำหนดว่าปัญหาคืออะไร มีขอบเขตแค่ไหน *(2) ขั้นสืบสาวสมุทัย* การค้นหาสาเหตุของปัญหา *(3) ขั้นเก็งนิโรธ* สภาพที่ไร้ปัญหา โดยต้องตั้งสมมติฐานว่าสภาพไร้ปัญหานั้นคืออะไร เข้าถึงได้หรือไม่ โดยวิธีใด และ *(4) ขั้นเจริญมรรค* ได้แก่ วิธีปฏิบัติและลงมือทำเพื่อแก้ปัญหา

การแสวงหาความรู้โดยทั่วไปหรือญาณวิทยาแบบตะวันตก ความรู้หรือความจริงที่มนุษย์ค้นหามาได้นั้นยังมีข้อจำกัดหลายประการจนทำให้ความจริงดังกล่าวเป็นเพียงความจริงสัมพัทธ์ (Relative Truth) เท่านั้น หากแต่พุทธญาณวิทยาเชื่อว่าการบำเพ็ญเพียรทางจิตจะทำให้มนุษย์สามารถเข้าถึงปรมัตถสัจจะ (Metaphysical Truth) และอริยสัจจ์ (The Four Noble Truth) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พุทธปรัชญามองว่ามนุษย์สามารถเข้าถึงความจริงสัมบูรณ์ (Absolute Truth) และพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ เพราะพุทธปรัชญาจะเน้นการแสวงหาความรู้ด้วยการสังเกตผ่านประสาทสัมผัส ซึ่งเมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้วจะพบว่าพุทธญาณวิทยามีความแตกต่างจากญาณวิทยาทั่วไปในประเด็นเรื่องของจิต กล่าวคือ ญาณวิทยา ทั่วไปเน้นการแสวงหาความรู้โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวกาย ขณะที่พุทธญาณวิทยาเน้นการใช้อายตนะ 6 อันประกอบไปด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 และเพิ่มเรื่องของจิตเข้ามาซึ่งพุทธปรัชญาถือว่าการบำเพ็ญเพียรทางจิตมีความสำคัญต่อการแสวงหาความรู้ เพื่อการพ้นทุกข์เนื่องด้วยจิตนั้นจะเป็นสะพานไปสู่อาสวักขยญาณ เป็นความสามารถพิเศษในการทำลายกิเลสได้อย่างสิ้นเชิงนั่นเอง

บรรณานุกรม

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม. 2535.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **วิทยาศาสตร์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.2540.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2500.

_____,**พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____,**อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฐกถา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____,**อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาอฏฐกถา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. **สุทฺธิมคฺคสฺส นาม ปกรณวิเสสสฺส ตติโย ภาโค.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540.

บุญมี แท่นแก้ว. **ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.2543.

_____,**พุทธปรัชญาเถรวาท.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.2545.

ประพัฒน์ ศรีกูลกิจ และ พระมหาปณิธาน สุเมโธ, **พุทธญาณวิทยา,** พิษณุโลก : บริษัท โฟกัส ปริ้นติ้ง จำกัด, 2561.

หลักการและแนวคิดสาธารณสุขในพระพุทธศาสนา
Principles and Concept of the Health Care in Buddhism

ประพัฒน์ ศรีกูลกิจ
เสถียร สระทองให้
พระครูปิยกิจบัณฑิต
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

สาธารณสุขในพระพุทธสาสนา เป็นศาสตร์แห่งสุขภาพอนามัย ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อใช้ในการดูแลรักษาสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจเมื่อยามเจ็บป่วย โดยใช้หลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อให้มีสติกำหนดรู้ในปัจจุบันขณะ การรู้จักปล่อยวางในสิ่งทั้งปวง เข้าใจความจริงของชีวิต การชำระจิตใจให้สะอาด สงบ ปราศจากกิเลสทั้งปวง โดยมุ่งสู่มรรคผลนิพพานในที่สุด ธรรมโอสถของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนมีเป้าหมายมุ่งชำระที่จิตใจเป็นสำคัญเมื่อมีจิตใจที่ดีงาม เข้มแข็งและสงบแล้วก็จะส่งผลกระทบต่อร่างกายในทางที่ดีไปด้วยทำให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง สามารถบรรเทาอาการที่เจ็บป่วยหรือรักษาโรคให้ทุเลาลงหรือหายไปได้ สำหรับหลักธรรมในการส่งเสริมสุขภาพที่พบในพระไตรปิฎก ได้แก่ อายุสสธรรม อิทธิบาท ทิฏฐิธัมมสุขวิหาร และโอวาทปาติโมกข์ เป็นต้น

คำสำคัญ: หลักการ, แนวคิด, สาธารณสุขในพระพุทธศาสนา

Abstract

The health care in Buddhism is the science of health and sanitation was the teachings of the Buddha that focused on the practical ways to keep both mental and physical healthy. In fact, they were the doctrines that intended the practitioners to be mindful and be present with what is going on around. It was the method of letting go attachment (upadana), understanding the reality of the universe and eventually the path leading to liberation or nibbana. The Dhamma Medicine in promoting for self-care as depicted in the Pali Canon were : Ayusasa-Dhamma (Things Conductive to Longlive) Iddhipada (path of accomplishment), Ditthadhamma-sukhavihara (Dhamma for present life is a happiness) and Ovadapatimokkha (the principal teaching) act.

Keywords: Principles, Concept, Health Care in Buddhis

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งให้มนุษย์พบกับความสุข ทั้งทางสุขกายและสุขใจ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพราะพระพุทธศาสนามองโลกโดยแบ่งออกเป็น 2 ทางคือ โลกทางกายและโลกทางจิตภาพ ทั้งสองอย่างเหล่านี้ จะต้องมีความสมดุลซึ่งกันและกันจึงจะเกิดความสุขอย่างแท้จริง คนในส่วนใหญ่ในโลกนี้มักจะมองโลกที่เน้นหนักไปในทางใดทางหนึ่งเสมอ โดยเฉพาะความสุขทางกาย (กายิกสุข) เพื่อให้ร่างกายได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่ตนเองจะพึงหาได้ เช่นการรับประทานอาหารที่ดี ออกกำลังกายให้เข็มแข็ง บำรุงกายไม่ให้ได้รับความเดือดร้อน ให้ได้รับความสะดวกสบาย ปรนเปรอร่างกายให้ได้รับความสุขอย่างเต็มที่ แต่ละเลยสุขภาพทางด้านจิตใจ ส่วนคนอีกฝ่ายหนึ่งก็เน้นการดูแลสุขภาพจิต เช่น นั่งสมาธิ ปฏิบัติธรรม การทำฌาน แต่ละเลยสุขภาพทางร่างกาย ด้วยเหตุนี้จึงจะเห็นว่า บางคนสุขภาพร่างกายดีแต่สุขภาพจิตย้ำแย่ บางคนสุขภาพจิตดี แต่สุขภาพร่างกายย่ำแย่ การดูแลสุขภาพเป็นเรื่องสำคัญ *"เป็นการป้องกันมากกว่าแก้ไข เป็นการสร้างมากกว่าการซ่อม"* ในสมัยพุทธกาลเมื่อพระสาวกอยู่รวมกันจำนวนมาก สิ่งที่ต้องคำนึงก็คือ เรื่อง *"อนามัย"* (ความไม่มีโรค)[1] คือเรื่องสุขอนามัยทั้งตัวของพระภิกษุสงฆ์เอง และสิ่งแวดล้อมทั่วไป คือเสนาสนะที่อยู่อาศัยเป็นต้น เพราะเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการประพฤติปฏิบัติธรรมและทำให้บรรลุธรรมอันเป็นความหลุดพ้นนั้นเอง อันที่จริงแล้วมนุษย์นั้นมีโรคประจำตัวอยู่แล้วตั้งแต่เกิด ไม่เป็นโรคทางกาย และเป็นโรคทางใจ โรคทางกายก็คือโรคาพยาธิต่างๆ ที่ทำให้ร่างกายไม่สบาย ส่วนโรคทางใจ ก็คือความทุกข์ทรมาน ความเจ็บปวดทางจิตใจ หน้าที่ของมนุษย์ก็คือพยายามขจัดโรคต่างๆ ให้หมดไปนั้นเอง ด้วยกิจกรรมต่างๆ มีการออกกำลังกาย การดูแลสุขอนามัย และการบำบัดรักษาเป็นต้น พระพุทธศาสนามิได้ปฏิเสธการมีอยู่ของโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ที่เกิดขึ้นร่างกาย เพราะถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาเป็นเรื่องธรรมชาติเป็นสสารอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นร่างกาย เพราะร่างกายเป็นแหล่งเป็นสถานที่เกิดของโรคทั้งหลาย ดังพุทธพจน์ว่า **"โรคนิฑฺ (รูปี)"** รูปนี้เป็นรังแห่งโรค ดังนั้น การบำบัดดูแลรักษาป้องกันและแก้ไข เป็นหน้าที่ของผู้นั้นที่จำเป็นต้องดูแลรักษาตามอาการและสมุฏฐานที่เกิดตามคำแนะนำผู้รู้ทั้งหลาย

ความหมายของสาธารณสุข

คำว่า "สาธารณสุข" มาจากคำบาลี 2 ศัพท์ คือ สาธารณ+สุข, สาธารณะ แปลว่า ทั่วไป, ไม่เจาะจง เช่น มนุสฺโส มนุษย์, ติรจฺฉาโน สัตว์ดิรัจฉาน, นครํ เมือง เป็นต้น เป็นสาธารณนาม ฯ โดยนัยตรงกันข้ามถ้าเป็น "อสาธารณะ" แปลว่า ไม่ทั่วไป, เจาะจง เช่น ทีฆาวุ กุมารชื่อทีฆาวุ เวราวโณ ช้างชื่อเอราวัณ และสาวัตถี เมืองชื่อสาวัตถี เป็นต้น เป็นอสาธารณนาม

---

[1] ***อนามัย*** มาจากคำภาษาบาลีว่า "น+อามย), **น** แปลว่า ไม่, **อามย** แปลตามศัพท์ว่า (1) อาการที่เสียดแทง (2) อาการทีเจ็บปวด (3) อาการที่เบียดเบียนร่างกายอย่างยิ่ง (4) อาการที่มาเบียดเบียน ดังนั้น เมื่อแปลเอาความว่า ความเจ็บไข้, ความไม่สบาย, ความเจ็บไข้, โรค, ความเจ็บไข้ได้ป่วย, อาพาธ, ความลำบาก ฯ

คำว่า *"สาธารณ"* ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ให้ความหมายของคำว่า **สาธารณ** ว่า **ทั่วไป** หมายถึง ทั่วไป, ทั่วไปแก่หมู่ มิใช่ของใครโดยเฉพาะ[2] และคำว่า **"สุข"** แปลว่า สิ่งที่ทนได้ง่าย บาลีว่า "สุขยติ กาย จิตฺตํ สุฏฐุ วา ขนติ กาย จิตฺตาพาธ สุเขน ขมิตพฺพนฺติ วา สุขํ ฯ "สุกรโมกาสทานนฺ เอตสฺสาติ สุขนฺติปิ อปเร"[3] แปลว่า "ธรรมชาติที่ชื่อว่า **สุข** เพราะอรรถว่า ทำกายและจิตให้ปลอดโปร่ง หรือเพราะขุดความลำบากทางกายและจิตเสียด้วยดี หรือเพราะอดทนได้ง่าย ฯ อาจารย์พวกอื่นกล่าวว่า "ที่ชื่อว่าสุข เพราะอรรถว่า การให้โอกาสแก่ธรรมชาตินั้น ทำได้ง่าย" ดังนี้บ้าง ฯ ความสุขในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสไว้หลายนัย[4] แต่โดยย่อ จำแนกออกเป็น 2 ทางคือ สุขกาย เรียกว่า "กายิกสุข" และ สุขใจ เรียกว่า "เจตสิกสุข" หมายถึง ความสุขที่เกิดกับกายอย่างหนึ่งและความสุขที่เกิดกับจิตใจ[5] ดังนั้นสาธารณสุข จึงหมายถึงความสุขทั่วไป หรือความสุขของส่วนรวม แต่ในทางโลกได้ขยายความหมายของการสาธารณสุขให้กว้างขวาง และครอบคลุมงานหรือบริการหรือกิจกรรมที่จะนำไปสู่เป้าหมายการสาธารณสุข เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนากับสาธารณสุขต่อไป[6] สำหรับคำว่า "อนามัย" (health) นั้น หมายถึงสภาวะความสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่ายกายและจิตใจ รวมทั้งการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมด้วยดี มิใช่เพียงสภาวะที่ปราศจากโรค หรือความพิการเท่านั้น

ความสำคัญของสุขภาพในพระพุทธศาสนา

สุขภาพเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นยิ่งต่อความเจริญงอกงาม และพัฒนาการทุกๆ ด้านในตัวบุคคล สุขภาพเป็นรากฐานที่สำคัญของชีวิต โดยเริ่มมาตั้งแต่มีการปฏิสนธิในครรภ์มารดาวัยทารก วัยผู้ใหญ่จนถึงวัยชรา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เป็นพระพุทธสุภาษิตว่า **"อโรคยปรมา ลาภา"** ซึ่งแปลว่า *"ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ"* พระพุทธภาษิตข้อนี้ แม้แต่ชาวอารยประเทศทางตะวันตก ก็ยังยอมรับนับถือกันและเห็นพ้องต้องกันว่า "สุขภาพคืออรอันประเสริฐสุด (Health is the greatest blessing of all)" นอกจากนี้ยังมีสุภาษิตของชาวอาหรับโบราณกล่าวไว้ว่า *"คนที่มีสุขภาพดีคือคนที่มีความหวัง และคนที่มีความหวังคือคนที่มีทุกสิ่งทุกอย่าง* (He who has health has hope and he who has hope has everything)" ซึ่งนั่นก็หมายความว่าสุขภาพจะเป็นเสมือนหนึ่งวิถีทางหรือหนทางซึ่งจะนำบุคคลไปสู่ความสุขและความสำเร็จต่างๆ นานาได้

---

[2] พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 28, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2559) หน้า 442.

[3] วิภาวินี. (บาลี) 77.

[4] ดูรายละเอียดในสุขวรรค องฺ.ทุก. (ไทย) 20/65-71-102-105.

[5] องฺ.ทุก. (ไทย) 20/71/103.

[6] ดร.นายแพทย์อุทัย สุดสุข, **สาธารณสุขในพระไตรปิฎกบูรณาการสู่สุขภาพดี ชีวีมีสุข,** (นนทบุรี: เทพประทานการพิมพ์, 2554)**,** หน้า 34.

ชีวิตเป็นสิ่งมีค่ายิ่งกว่าทรัพย์สินใดๆ ทุกคนย่อมรักษาและหวงแหนชีวิตของตนเอง ปรารถนาให้ตนเองมีชีวิตที่อยู่เย็นเป็นสุข จึงจำเป็นต้องรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรงสมบูรณ์อยู่เสมอ การมีสุขภาพดีปราศจากโรคภัยไข้เจ็บหรือการบาดเจ็บจากอุบัติเหตุต่างๆ มีกล้ามเนื้อที่ทำงานได้ดี สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ร่างกายสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี ไม่มีความวิตกกังวล ไม่ถูกความเครียดมารบกวน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ย่อมเป็นสิ่งที่ปรารถนาของมนุษย์ทุกคน สุขภาพจึงเปรียบเสมือนวิถีแห่งชีวิต ที่จะนำไปสู่ความสุขและความสำเร็จต่างๆ ในชีวิตได้

ประสิทธิภาพในการทำงานของประชาชนในทุกสาขาอาชีพจะต้องอาศัยสุขภาพที่ดี แข็งแรงสมบูรณ์เป็นปัจจัยสำคัญ การพัฒนาประเทศจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสุขภาพที่ดีของคนในชาติเป็นสำคัญ ประเทศที่ประชาชนมีสุขภาพดี มีสติปัญญา มีคุณธรรมและจริยธรรม มีความสามารถในการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ ไม่เบียดเบียนและทำร้ายซึ่งกันและกัน ย่อมเกิดความสงบสุข และเมื่อบุคคลในชาติมีสุขภาพกายและจิตดี มีมันสมองที่มีศักยภาพ ย่อมเป็นผู้ที่มีความสามารถเรียนรู้ และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ได้ดี ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยรวม

กรอบความคิดเรื่องสุขภาพในปัจจุบันวางอยู่บนฐานที่ว่าด้วยเรื่อง สุขภาวะ (well-being) ทั้งมิติทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (จิตวิญญาณ)และทั้งมิติของคน ครอบครัว ชุมชน และสังคม ดังนั้นสุขภาพมีผลกระทบมาจากหลายปัจจัยจึงต้องให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ ทั้งเรื่องของการดำเนินงานทางสาธารณสุข การจัดบริการสาธารณสุขและเรื่องต่างๆ ที่ปรากฏในสังคม เพราะสิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อสุขภาพทั้งทางตรง และทางอ้อม ทั้งด้านบวกและด้านลบ องค์ความรู้เพื่อการพัฒนาสุขภาพและระบบสุขภาพจึงไม่ใช่เรื่องของระบบการแพทย์เพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องความร่วมมือกันของสังคมที่จะมาร่วมสร้างค่านิยมที่ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพ สร้างสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย และเอื้อต่อการมีสุขภาพดี ร่วมสร้างวัฒนธรรมของการดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และร่วมกันสร้างสังคม ที่อยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะมองว่า สรรพสิ่งทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์ว่าแท้จริงแล้วเป็นการประชุมกันของเหตุปัจจัย ไม่มีสภาพเป็นตัวตนที่แท้จริงให้ยึดถือ ไม่เที่ยงแท้ถาวรมั่นคง และมีสภาพเป็นทุกข์บีบคั้นอยู่ทุกขณะ ที่กล่าวมานี้ก็มิได้หมายความว่าในพระพุทธศาสนาจะถูกทอดทิ้ง เมินเฉย ไม่ให้ความสำคัญต่อเรื่องสุขภาพ หรือการดูแลร่างกายนี้ แต่ตรัสสอนเช่นนั้นก็เพียงเพื่อไม่ให้เกิดอาการยึดมั่นถือมั่นในรูปร่างกาย นัยยะตรงกันข้ามพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับร่างกาย กับชีวิตและสุขภาพของผู้คน เนื่องจากพระพุทธศาสนามองว่า “กิจโฉ มนุสฺสปฏิลาโภ *: การได้มาซึ่งอัตภาพเป็นมนุษย์ เป็นเรื่องยาก”* เป็นโอกาสที่หาได้ยากเพราะต้องได้มาด้วยกุศลใหญ่ (มหากุศล) การจะดำเนินชีวิตต่อไปก็เป็นเรื่องยากเพราะต้องต่อสู้ดิ้นรน และสิ่งสำคัญมนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองได้สูง เมื่อทำกิจในการพัฒนาตนเองได้จบสิ้นแล้วก็ยิ่งสามารถสร้างคุณประโยชน์ให้กับโลกนี้ได้อย่างมาก การให้ความสำคัญต่อสุขภาพของพระพุทธศาสนามีปรากฏทั้งในข้อแนะนำทั้งส่วนตนเองและผู้อื่น เพื่อมุ่งบำบัดโรคที่เป็นอยู่ให้หาย รักษาชีวิตผู้ป่วย ป้องกันคนในสังคมมิให้ป่วยเจ็บหรือเจ็บป่วยน้อยที่สุด ดังบาลีเรียกว่า “**อปฺปาพาโธ**” (ร่างกายมีอาพาธน้อย) “**อปฺปโรโค**” (ร่างกายมีโรคน้อย) “**อปฺปสาวชฺโช**” (ร่างกายมีโทษน้อย) ดังนี้ มีข้อความอีกชุดหนึ่งที่เกี่ยวกับ

สุขภาพ ซึ่งเป็นคำทักทายที่ปรากฏทั่วไปในพระสูตรต่างๆ ที่บ่งบอกถึงความสนใจเรื่องสุขภาวะ ดังบาลีว่า “อปฺปาพาธ อปฺปาตงฺก ลหุฏฺฐาน พล ผาสุวิหาร ปุจฺฉ...” แปลว่า “พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร รับสั่งเรียกวัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แคว้นมคธมาตรัสว่า “มาเถิด พราหมณ์ ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ กราบพระยุคลบาทด้วยเศียรเกล้า แล้วทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์อยู่สำราญตามคำของเราว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระราชาแห่งแคว้นมคธ พระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ขอกราบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระเศียรทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์อยู่สำราญดีอยู่หรือ’..”[7]

อย่างไรก็ตาม การถามไถ่ห่วงใยถึงสุขภาพอนามัยทั้งหมดนั้น โดยเฉพาะความรู้สึกในสุขภาพของพระอริยเจ้ามีพระสารีบุตรเป็นต้นนั้น ไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นความรู้สึกห่วงใยแบบคนในปัจจุบันรู้สึกหรือไม่ ซึ่งเป็นความรู้สึกแบบยึดมั่นถือมั่นในญาติหรือครูบาจารย์ของตัวเอง ไม่อยากให้ท่านต้องพลัดพรากไปจากตนเอง

คำว่า *สุขภาพ* (สุขภาโว) หรือสุขภาพใจในทัศนะทางพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วยลักษณะทางจิตใจที่ประกอบด้วยเสรีภาพ ความสงบ ความสะอาด และความสว่าง นั่นคือ วิชชา วิมุตติ วิสุทธิ สันติ โดยสุขภาพที่มีความสมบูรณ์ต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อย 4 ประการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ

ด้านมีความเสรี (ทางจิตใจ) บาลีเรียกว่า “วิมุตติ” ได้แก่ ความปลอดโปร่ง โล่งเบา หลุดพ้น ไม่ถูกปิดกั้น จำกัดบีบคั้น ไม่ติดขัดบังข้อง ไม่ถูกผูกมัดกดทับไว้ แต่เคลื่อนไหวได้คล่องตามปรารถนา คือภาวะที่เป็นอิสระ ฯ *ด้านความสงบ* บาลีเรียกว่า “สันติ” ได้แก่ภาวะที่ไม่มีความร้อนรนกระวนกระวาย ไม่กระสับกระส่าย ไม่เร้าร้อน ไม่ว้าวุ่น ไม่พลุ่งพล่าน ทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ถูกรบกวน ไม่มีอะไรมาระคายเคือง คือสงบอยู่ตัวของมันเอง ฯ *ด้านความสะอาด* บาลีเรียกวา “วิสุทธิ” ได้แก่ ความบริสุทธิ์ หมดจด สดใส ไม่มีความขุ่นมัว เศร้าหมอง ปราศจากเครื่องเศร้าหมองมารบกวน แต่ไม่ใช่ความสะอาดในด้านวัตถุหรือรูปธรรม แต่หมายถึงทางด้านจิตใจที่ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ฯ *ด้านความสว่าง*[8] บาลีเรียกว่า “อาโลโก” เป็นความสว่าง ความแจ่มแจ้ง แจ่มชัด ใสสว่าง มองเห็นได้ทั่วไปรู้แจ้งแทงตลอดสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่จิตใจที่เรียกว่า “วิชชา”[9] หรือ “ญาณ”

---

[7] องฺ.สตฺตก.(ไทย) 23/22/33.

[8] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ: ภาวะที่ปลอดทุกข์และเป็นสุขในระบบชีวิตแห่งธรรมชาติ และสังคมยุคไอที,** (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, 2549), หน้า 5-6.

[9] คำว่า **อาโลโก** ความว่า วิชชานั้นนั่นแล ชื่อว่าอาโลกะ ความสว่าง เพราะอรรถว่ากระทำความสว่าง. ก็ในบทว่า อาโลโก นี้มีใจความดังนี้ว่า วิชชาเราบรรลุแล้ว. วิชชา คือที่ชื่อว่าวิชชา เพราะอรรถว่ากระทำความรู้แจ้ง. ถามว่า ทำความรู้แจ้งอะไร? ตอบว่า ทำความรู้แจ้งบุพเพนิวาสญาณ คือรู้ขันธ์ที่อยู่อาศัยในกาลก่อนเพราะถูกอวิชชาอันได้แก่โมหะอันปกปิดวิชชานั้น เพราะอรรถว่ากระทำความไม่รู้แจ้ง บุพเพนิวาสญาณนั่นแหละ ฯลฯ

ดังนั้น ความสำคัญของสาธารณสุขในพระพุทธศาสนา จึงเน้นที่การไม่มีโรคทางจิต จิตสงบสุข ร่มเย็นปราศจากความเร้าร้อนกระวนกระวาย เป็นภาวะที่ปลอดจากนิวรณ์อันเป็นภาวะบั่นทอนกำลังปัญญา มีสุขภาพสมบูรณ์ ส่งผลให้การศึกษาดี มีสติปัญญา รอบรู้ เฉลียวฉลาดประกอบสัมมาชีพได้ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงและยั่งยืนตอดไป

การดูแลและส่งเสริมสุขภาพอนามัยทางร่างกายในทัศนะพระพุทธศาสนา

พระผู้มีพระภาคทรงมีเป้าหมายในการบริโภค ที่ประกอบด้วยองค์ 10 ประการ คือ 1. ทรงมีสติและรู้ประมาณในการบริโภค 2. ทรงบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ไม่ก่อโทษต่อร่างกาย 3. ทรงพิจารณาอาหารว่ามีลักษณะเป็นเพียงธาตุชนิดหนึ่ง 4. ไม่บริโภคเพื่อเล่นสนุกสนานเพลิดเพลิน 5. ไม่บริโภคเพื่อความเมามัน 6. ไม่บริโภคเพื่อประดับ 7. ไม่บริโภคเพื่อตกแต่ง 8. บริโภคเพื่อยังพระชนม์ชีพ 9. บริโภคเพื่อป้องกันความลำบาก และ 10. บริโภคเพื่ออนุเคราะห์แก่การประพฤติพรหมจรรย์

พระผู้มีพระภาคให้เลือกพิจารณาฉันเฉพาะอาหารที่เป็นประโยชน์ ไม่ก่อโทษต่อร่างกายเท่านั้น ดังที่ทรงห้ามภิกษุดื่มสุราและเมรัยเพราะเป็นบ่อเกิดของการเกิดโรค[10] ให้มีสติในการฉันอาหาร ดังที่พระพุทธองค์ตรัสแนะนำพระเจ้าปเสนทิโกศลและภิกษุทั้งหลายให้เป็นผู้มีสติในการบริโภคว่า “มนุษย์ผู้มีสติอยู่ทุกเมื่อ รู้ประมาณในการบริโภคที่ได้แล้ว ย่อมมีเวทนาเบาบาง เขาย่อม แก่ช้า มีอายุยั่งยืน”[11]

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงความมีสุขภาพอนามัยของพระพุทธเจ้าไว้หลายประการเช่น การบำเพ็ญพุทธกิจตลอดทั้งวัน คือ เวลาเช้าบิณฑบาตเพื่อโปรดสัตว์ เวลาเย็นทรงแสดงธรรม เวลาค่ำทรงประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ และเวลาจวนสว่างทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถบรรลุธรรมแล้วจะเสด็จไปโปรด[12] พระองค์ทรงมีสุขภาพแข็งแรงดี ดังที่ตรัสยืนยันว่า “พระองค์เป็นคนแก่ชรา แม้ว่าจะทรงเจ็บป่วยอย่างหนัก ก็ไม่ทำให้พระองค์หลงลืมสติและปัญญา”[13]

นอกจากนี้ในพระวินัยปิฎก พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงเรื่อง “กายบริหาร” อนุโลมกับการดูแลสุขภาพไว้ 14 ประการ[14] คือ

1. อย่าพึงไว้ผมยาว จะไว้ได้เพียง 2 เดือนหรือ 2 นิ้ว
2. อย่าพึงไว้หนวดไว้เครา พึงโกนเสีย เช่นเดียวกับผม
3. อย่าพึงไว้เล็บยาว พึงตัดเสียด้วยมีดเล็กพอเสมอเนื้อ และอย่าพึงขัดเล็บให้เกลี้ยงเกลา

---

[10] ที.ปา. (ไทย) 11/247/202-203.

[11] สำ.ส. (ไทย) 15/124/145-146.

[12] ที.สี.อ. (บาลี) 1/61.

[13] ที.ม. (ไทย) 10/165/110.

[14] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม 2**, พิมพ์ครั้งที่ 30, (กรุเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 4-10.

4. อย่าพึงไว้ขนจมูกยาว (ออกนอกรูจมูก) พึงถอนเสียด้วยแหนบ

5. อย่าพึงให้นำเสียซึ่งขนในที่แคบ คือในร่มผ้าและที่รักแร้ เว้นไว้แต่อาพาธ

6. อย่าพึงผัดหน้า ไล้หน้า ทาหน้า ย้อมหน้า เจิมหน้า ย้อมตัว เว้นไว้แต่อาพาธ

7. อย่าพึงแต่งเครื่องประดับต่างๆ เป็นต้นว่า ตุ้มหู สายสร้อย สร้อยคอ สร้อยเอว เข็มขัด บานพับ (สำหรับรัดแขน) กำไลมือและแหวน

8. อย่าพึงส่องดูเงาหน้า ในกระจกหรือในวัตถุอื่น อาพาธเป็นแผล ที่หน้า ส่องทำกิจได้.

9. อย่าพึงเปลือยกายในที่ไม่บังควรและในเวลาไม่บังควร (เปลือย 1 ถอนขนจมูกทำให้เสียสายตา พึงตัดด้วยกรรไกรดีกว่า เป็นวัตร ต้องถุลลัจจัย เปลือยทำกิจแก่กันและกันและในเวลาฉันต้องทุกกฏ ในเรือนไฟและในน้ำทรงอนุญาต)

10. อย่าพึงนุ่งห่มผ้าอย่างคฤหัสถ์

11. ถ่ายอุจจาระแล้ว เมื่อมีน้ำอยู่จะไม่ชำระไม่ได้ เว้นไว้แต่หา น้ำไม่ได้หรือน้ำมี แต่ไม่มีภาชนะจะตักเช่นนี้ เช็ดเสียด้วยไม้หรือด้วยของอื่นเพียงเท่านั้นก็ได้ .

12. อย่าพึงให้ทำสัตถกรรม (ผ่าตัดทวารหนักด้วยศัสตรา) ในที่แคบ (ทวารหนัก) หรือในที่ใกล้ที่แคบเพียง 2 นิ้ว อย่าพึงให้ทำวัตถิกรรม (ผูกรัดที่ทวารหนัก) ให้ทำต้องถุลลัจจัย

13. เป็นธรรมเนียมของภิกษุต้องใช้ไม้ชำระฟัน

14. น้ำที่ดื่มให้กรองก่อน

ข้อห้ามการแต่งผมมีดังนี้ 1. ไม่ให้หวีผมด้วยหวีหรือด้วยแปรง 2. ไม่ให้เสยผมด้วยนิ้วมือโดยอาการว่าหวี 3. ไม่ให้แต่งผมด้วยน้ำมันเจือขี้ผึ้งหรือด้วยน้ำมันเจือน้ำ 4. ไม่ให้ตัดผมด้วยกรรไกร เว้นไว้แต่อาพาธ 5. ไม่ให้ถอนผมหงอก

ข้อห้ามการแต่งหนวดมีดังนี้ 1. ไม่ให้แต่งหนวด 2. ไม่ให้ตัดหนวดด้วยกรรไกร

ข้อห้ามภิกษุผู้อาบน้ำ มีดังนี้ 1.ไม่ให้สีกายในที่ไม่บังควร เช่นต้นไม้ เสา ฝาเรือน และแผ่นกระดาน 2. ไม่ให้สีกายด้วยของไม่บังควรเช่นทำไม้ทำเป็นรูปมือหรือจักเป็นฟันมังกรและเกลียวเชือกที่คม 3. ไม่ให้เอาหลังต่อหลังสีกัน

ข้อห้ามการนุ่งห่มผ้าอย่างคฤหัสถ์มีดังนี้ 1. ห้ามเครื่องนุ่มห่มของคฤหัสถ์เช่นกางเกง เสื้อ ผ้าโพก หมวด ผ้านุ่งผ้าห่มสีต่างๆ ชนิดต่างๆ 2. ห้ามอาการนุ่งห่มต่างๆ ที่มิใช่ของภิกษุ

ในกลุ่มของบริขารบริโภค มีจีวรเป็นต้น ก็ทรงอนุญาตประมาณจีวรที่ใช้ในเมืองเรามีดังนี้

1. สังฆาฏิ ยาวไม่เกิน 6 ศอก กว้างไม่เกิน 4 ศอก

2. อุตราสงค์ ยาวไม่เกิน 6 ศอก กว้างไม่เกิน 4 ศอก.

3. อันตรวาสก ยาวไม่เกิน 6 ศอก กว้างไม่เกิน 2 ศอก.

บริขารที่เป็นเครื่องอุปโภค คือ 1. กล่องเข็ม 2. เครื่องกรองน้ำ 3. มีดโกน พร้อมทั้งฝักหินสำหรับลับกับเครื่องสะบัด 4. ร่ม และ 5. รองเท้า สำหรับรองเท้าที่จะใช้ต้องประกอบด้วยลักษณะเหล่านี้ คือ 1.เป็นรองเท้าทำด้วยหนังสามัญ ชั้นเดียวใช้ได้ทั่วไป มากชั้นตั้งแต่ 4 เป็นของเก่าใช้ได้ทั่วไปมากชั้นเป็น

ของใหม่ ใช้ได้ เฉพาะในปัจจันตชนบท มีสายรัดใช้คีบด้วยนิ้ว 2. เป็นรองเท้าไม่มีสีที่ต้องห้าม (ถ้ามีสีที่ต้องห้ามสำรอกสีนั้นออก หรือเพียงทำให้หม่นหมอง ใช้ได้) 3. หูหรือสายรัดไม่มีสีที่ต้องห้าม (ถ้ามีสีที่ต้องห้าม เปลี่ยนหูหรือสายรัดเสียใหม่ ใช้ได้) 4. ไม่ขลิบด้วยหนังสัตว์ที่ต้องห้าม (ถ้าขลิบด้วยหนังสัตว์เช่นนั้น เอาหนังที่ขลิบออกเสียใช้ได้) 5. ไม่ปกส้น ปกหลังเท้า ปกแข้ง 6. ไม่ใช้ฟื้นยัดนุ่น ตรึงหรือประดับขนนก กระทา ขนนกยูง 7. ไม่มีหูเป็นช่อเขาแกะ ดังเขาแพะ ดังง่ามแมลงป่อง

ในส่วนการออกกำลังกายเพื่อดูแลสุขภาพที่เอื้อต่อพระธรรมวินัย มีกล่าวถึงกิจวัตร 10 ประการ คือ 1. ลงอุโบสถ (=ประชุมฟังสวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน) 2. บิณฑบาตเลี้ยงชีพ 3. สวดมนต์ไหว้พระ 4. กวาดอาวาสวิหารลานพระเจดีย์ 5. รักษาผ้าครอง (=ใช้เครื่องนุ่งห่มหนึ่งชุด ดูแลให้บริสุทธิ์อยู่เสมอ) 6. อยู่ปริวาสกรรม 7. โกนผม ปลงหนวด ตัดเล็บ 8. ศึกษาสิกขาบทและปฏิบัติพระอาจารย์ 9. เทศนาบัติ (=ปลงอาบัติ เป็นกิจวัตรประจำวัน) 10. พิจารณาปัจจเวกขณะทั้ง 4 เป็นต้น (=ใช้สอยปัจจัยอย่างมีสติ) กิจวัตร 10 เหล่านี้เป็นกิจใหญ่ควรที่ภิกษุจะต้องศึกษาให้ทราบความชัดและจำไว้เพื่อปฏิบัติสมควรแก่สมณสารูปแห่งตน

นอกจากนี้การบริหารสุขภาพยังได้กล่าวถึง การปรับอิริยาบถต่างๆ ให้เหมาะสม การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ และการนอน ให้มีความสมดุลโดยเฉพาะอิริยาบถเดินในการเดินบิณฑบาตในตอนเช้า การฉันอาหารบิณฑบาต การล้างบาตร การดูแลเสนาสนะให้สะอาด การรักษาเครื่องนอน การปลงผม เป็นต้น[15] การผักผ่อนเพื่อให้ร่างกายผ่อนคลายด้วย “ทิฏฐธรรมสุขวิหาร” ดังพุทธพจน์ว่า “สารีบุตร เธอจงแสดงธรรมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย เราเมื่อยหลัง จักขอพักผ่อนสักหน่อย”[16]

การส่งเสริมสุขภาพอนามัยทางด้านกายภาพ

สุขภาพอนามัยทางด้านร่างกายและสิ่งแวดล้อม มีดังนี้ (1) การดูแลที่พักอาศัย เช่น ทรงอนุญาตเรือนไฟ และกุฏีกันยุง[17] (2) การใช้ห้องส้วมคือวัจจกุฏี และการอุจจาระปัสสาวะ ทรงแนะนำให้ภิกษุทำธุระส่วนตัวในห้องน้ำ ให้จัดหาน้ำชำระ ไม่ชำระ ราวตากผ้าไว้ ให้จัดทำเชือกหรือราวไว้สำหรับดึงตัวขึ้น เมื่อเสร็จธุระจะได้ป้องกันอุบัติเหตุในการหกล้มหรือสะดวกแก่ผู้ป่วยและผู้เฒ่าชรา[18] (3) การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี เรียกว่ามีสัปปายะดี ร่มรื่น อากาศถ่ายเทบริสุทธิ์[19] (4) การสรงน้ำ โดยสรงน้ำอย่างรู้คุณค่า[20] และอนุโลมในช่วงที่ฤดูร้อน[21] (4) การรักษาความสะอาดในช่องปาก ด้วยการใช้ไม้ชำระฟันเพื่อประโยชน์ต่อ

---

[15] สำ.ส. (ไทย) 15/198/285-286
[16] ที.ปา. (ไทย) 11/300/249.
[17] วิ.จู. (ไทย) 7/259/33.
[18] วิ.จู. (ไทย) 7/190/73.
[19] ขุ.ชา. (บาลี) 28/63/26.
[20] วิ.มหา. (ไทย) 2/357/483.
[21] วิ.มหา. (ไทย) 2/358/484.

สุขภาพปาก คือฟันดูไม่สกปรก ปากไม่เหม็น เส้นประสาทรับรสหมดจดดี เสมหะไม่หุ้มอาหาร และฉันอาหารมีรส[22] (5) การดูแลผมและขน (6) การดูแลเครื่องนุ่งห่ม[23] (7) การรับประทานอาหารและการดื่มน้ำ โดยพระองค์ทรงวางกฎเกณฑ์เกี่ยว “กาลิก” คือสิ่งที่เนื่องด้วยกาล ขึ้นกับกาล โดยแบ่งออกเป็น 4 กาลิก คือ ยาวกาลิก ยามกาลิก สัตตาหกาลิก และยาวชีวิก[24]

การสร้างเสริมสุขลักษณะทางจิต

การพัฒนาจิต : หลักใหญ่คือโอวาทปาติโมกข์ “ละชั่ว ทำดี และชำจิตให้ผ่องแผ้ว”[25] ทำจิตให้ว่างอยู่ด้วยทิฏฐธัมมวิหาร ดังพระพุทธองค์ตรัสกับพระสารีบุตรว่า “สารีบุตร ได้ยินว่า เธออยู่ด้วยวิหารธรรม ของมหาบุรุษเป็นส่วนมากในบัดนี้ เพราะวิหารธรรมของมหาบุรุษนี้คือสุญญตา เพราะฉะนั้น ถ้าภิกษุหวังวา เราพึงอยู่ด้วยสุญญตาวิหารธรรมเป็นส่วนมาก”[26] กรรมวิธีในการชำระจิตให้ว่าง ทรงแนะนำไว้หลายวิธีดังนี้ เดินจงกรม, นั่งสมาธิ, นอนอย่างมีสติ กำหนดใจ พร้อมจะลึกขึ้นมาได้, มีสติสัมปชัญญะในทุกอิริยาบถ เช่นยืน เดิน นั่ง นอน คู้ เหยียด ก้าวไป ถอยกลับ เคี้ยว กิน ดื่มและการขับถ่ายเป็นต้น, ผักผ่อนให้อยู่ในที่สงบเงียบตามธรรมชาติ, ละความมุ่งร้ายพยาบาท, มุ่งประโยชน์เกื้อกูล, ปราศจากนิวรณธรรม[27]

หลักธรรมในการส่งเสริมสุขภาพ

หลักธรรมที่เป็นเหตุให้อายุสั้นและอายุยืนหมวดที่หนึ่ง

---

[22] วิ.จู. (ไทย) 7/28-/69.

[23] ที.ปา. (ไทย) 11/113/142.

[24] **1. ยาวกาลิก** หมายถึง อาหารทุกชนิดที่พระภิกษุสามารถฉันได้ เช่นข้าว ข้าวต้ม ขนม ผลไม้ เนื้อสัตว์ต่างๆ รวมทั้ง น้ำปลา น้ำผลไม้ ฯลฯ ที่เราสงเคราะห์เป็นอาหารนั้น เรียกว่า โภชนะทั้ง 5 อย่าง เป็นสิ่งที่พระภิกษุสามารถฉันได้เฉพาะตอนเช้าไปจนถึงเที่ยงวันเท่านั้น ไม่ว่าจะฉันมื้อเดียวก็ดีหรือสองมื้อก็ดี ถ้าไม่เกินเที่ยงก็ไม่ผิดพระธรรมวินัย **2. ยามกาลิก** หมายถึงน้ำปานะ หรือเรียกว่าน้ำอัฏฐะบาน พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนเอาไว้ว่า ผลไม้ต่างๆ ที่จะนำมาทำน้ำปานะได้นั้น จะต้องเป็นผลไม้ที่มีขนาดเล็ก คือมีขนาดไม่ใหญ่เกินขนาดผลส้มเขียวหวานและให้มีเมล็ด เช่น ลูกหว้า ส้มเขียวหวาน ส้มเช้ง กล้วยมีเมล็ด มะนาว องุ่น มะปราง ลิ้นจี่ ลำไย ฯลฯ เป็นต้น **3. สัตตาหะกาลิก** หมายถึง สิ่งที่จะถวายให้พระภิกษุและท่านสามารถเก็บไว้ฉันได้ 7 วัน เช่น น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำตาล เนยใส เนยแข็ง ช็อกโกแลตที่ไม่ผสมนม ฯลฯ เมื่อภิกษุรับประเคนแล้ว พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้เก็บไว้ฉันได้ 7 วัน ถ้าครบกำหนด 7 วันแล้ว พระพุทธองค์ทรงห้ามไม่ให้ฉัน ให้เสียสละให้สามเณรหรือญาติโยมไป **4. ยาวะชีวิก** หมายถึง ยาทุกชนิดที่ปรุงเป็นยารักษาโรคภัยไข้เจ็บ ถ้าหากยานั้นไม่ได้ผสมกับน้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำตาล ฯลฯ ที่เป็นสัตตาหะกาลิก พระภิกษุสามารถรับประเคนและเก็บไว้ฉันได้ตลอด ไม่ว่าจะเป็นตอนเช้า สาย บ่าย เย็น หรือกลางคืน สามารถฉันได้ทุกเวลา ยาวะชีวิกหรือยารักษาโรคทั่วไปนี้ ทั้งที่เป็นยาผง ยาเม็ด และยาน้ำ เราได้มาจากต้นไม้ บางต้นใช้ใบเป็นยา บางต้นใช้เปลือกเป็นยา บางต้นใช้แก่นเป็นยา บางต้นใช้รากเป็นยา ฯลฯ

[25] ที.ม. (ไทย) 10/54/57, ขุ.ธ. (ไทย) 25/24/33.

[26] ม.อุ. (ไทย) 14/438/498-499.

[27] ม.อุ. (ไทย) 14/75-76/78-81.

หลักธรรมที่เป็นเหตุให้อายุสั้น 5 ประการคือ 1. ไม่ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะ 2. ไม่รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะ 3. บริโภคสิ่งที่ย่อยยาก 4. เที่ยวในเวลาไม่สมควร 5. ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการนี้แล เป็นเหตุให้อายุสั้น[28]

หลักธรรม 5 ประการที่เป็นเหตุให้อายุยืน คือ 1. ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะ 2. รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะ 3. บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย 4. เที่ยวในเวลาที่สมควร 5. ประพฤติพรหมจรรย์[29]

หลักธรรมที่เป็นเหตุให้อายุสั้นและอายุยืนหมวดที่สอง

ธรรม 5 ประการนี้เป็นเหตุให้อายุสั้น คือ 1. ไม่ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะ 2. ไม่รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะ 3. บริโภคสิ่งที่ย่อยยาก 4. ทุศีล 5. มีปาปมิตร(มิตรชั่ว)

ธรรม 5 ประการนี้แล เป็นเหตุให้อายุยืน คือ 1. ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะ 2. รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะ3. บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย 4. มีศีล 5. มีกัลยาณมิตร(มิตรดี)[30]

หลักธรรมที่เป็นเหตุให้อายุสั้นและอายุยืนหมวดที่สาม คือ อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความพากเพียร) จิตตะ (เอาใจฝักใฝ่) วิมังสา (ความคิดไตรตรอง)[31]

แต่ถ้ากล่าวตามนัยแห่งสุขภาวะตามแนวพุทธ ก็จะพบว่า ลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ หรือจิตมีสุขภาวะแล้ว ก็คือภาวะจิตที่มีคุณภาพและมีสมรรถภาพดีที่สุด

จิตที่เป็นสมาธิ หรือมีคุณภาพดี มีสมรรถภาพนั้น มีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. เอกคฺคตำ จิตฺตำ : แข็งแรง มีพลังมาก ท่านเปรียบไว้ว่าเหมือนกระแสน้ำ ที่ถูกควบคุมให้ไหลพุ่งไปในทิศทาง เดียวย่อมมีกำลังแรงกว่าน้ำ ที่ถูกปล่อยให้ไหลกระจายออกไป

2. อนงฺคณำ จิตฺตำ[32] : ราบเรียบ สงบซึ้ง เหมือนสระ หรือบึงน้ำใหญ่ ที่มีน้ำนิ่ง ไม่มีลมพัดไหว ไม่มีสิ่งรบกวนให้กระเพื่อมไปมา

3. อนาวิลำ จิตฺตำ : ใส กระจ่าง มองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจน เหมือนน้ำสงบนิ่ง ไม่เป็นริ้วคลื่น และถึงแม้จะมีฝุ่นละออง ก็ตกตะกอนนอนก้นจนหมด

4. มุทุภูตำ จิตฺตำ : นุ่มนวล ควรแก่งาน หรือเหมาะแก่การใช้งาน เพราะไม่เครียด ไม่กระด้าง ไม่วุ่นวาย ไม่ขุ่นมัว ไม่สับสน ไม่เร่าร้อน ไม่กระวนกระวาย ทำให้เป็นจิตอ่อน (มุทุ กโรติ) คือทำจิตที่ข่มไว้ได้แล้วอย่างนั้นให้ถึงความชำนาญ เพราะจิตเป็นไปในอำนาจ กล่าวว่า *มุทุ* คืออ่อน เมื่อจิตที่อ่อนแล้วจึงควรแก่

---

[28] องฺ.ปญฺจก.(ไทย) 22/125/105.

[29] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) 22/125/105.

[30] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) 22/126/106.

[31] ที.ม. (ไทย) 10/287/218.

[32] กิเลสเพียงดังเนิน (อังคณะ) หมายถึง กิเลสเพียงดังเนินคือราคะ โทสะ โมหะ มลทิน หรือเปือกตม ในที่บางแห่ง หมายถึงพื้นที่เป็นเนินตามที่พูดกันว่า เนินโพธิ์ เนินเจดีย์ เป็นต้น แต่ในที่นี้ ท่านพระสารีบุตรประสงค์เอากิเลสอย่างเผ็ดร้อนนานัปการว่า กิเลสเพียงดังเนิน, อ้างใน ม.มู.อ.(บาลี) 1/57/151.

การงาน (กมฺมนิยํ) คือทำให้เหมาะแก่การงาน ให้สมควรแก่การงาน เพราะจิตอ่อนย่อมควรแก่การงาน ดุจทองคำที่ขัดดีแล้ว

บทสรุป

สุขภาพ หมายความถึงภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญาและทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล สุขภาพหรือสุขภาวะ จะต้องครอบคลุมทั้ง 4 มิติด้วยกันจึงจะเรียกว่ามีสุขภาพสมบูรณ์ คือ (1) มิติทางกาย ได้แก่ การไม่มีโรคหรือปัญหาสุขภาพทางร่างกาย (2) มิติทางจิต ได้แก่ การไม่เป็นโรคทางจิต คือไม่เป็นโรคจิต (3) มิติทางปัญญา ได้แก่ ไม่มีความผิดปกติทางปัญญา (4) มิติทางสังคม ได้แก่การที่บุคคลอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่เป็นภาระหรือภัยต่อสังคม ทำคุณประโยชน์ให้สังคม และเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ได้ให้คำว่าระบบสุขภาพไว้ว่า ระบบสุขภาพ หมายความว่าระบบความสัมพันธ์ทั้งมวลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ซึ่งในทางปฏิบัติระบบที่มีความสัมพันธ์และส่งผลกระทบต่อสุขภาพ และปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพนั้น

สุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคไม่เพียงแต่ได้ทรงชี้ให้เห็นทุกข์ อันเป็นสภาวะตรงข้ามกับสุขเท่านั้น ยังทรงบอกถึงการวิเคราะห์เหตุปัจจัยและหนทางแห่งการดับทุกข์ วิถีทางที่จะปฏิบัติเพื่อล่วงพ้นความเป็นทุกข์นั้นไว้ด้วยเพื่อให้มนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งปวง ได้เข้าสู่สภาวะที่เป็นปกติหรือสุขภาวะไว้อีกด้วย คำว่าสุขภาพในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีคำกล่าวถึงสุขภาพกายดีไว้ 2 คำคือมีความเจ็บป่วยน้อยและมีโรคน้อย ดังพระดำรัสที่ว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง” “บุคคลในโลกนี้ เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย” “ภิกษุทั้งหลาย องค์ของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียรมี 5 ประการคือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติสวรรค์กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง”[33]

[33] ดูรายละเอียดใน ประพัฒน์ ศรีกูลกิจ**, พระพุทธศาสนากับสาธารณสุข,** (พิษณุโลก: บริษัท โฟกัส ปริ้นติ้ง จำกัด, 2561), หน้า 1-421.

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2500.

_____,**พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539).

_____,**อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฐกถา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____,**อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาอฏฐกถา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

ประพัฒน์ ศรีกูลกิจ. **พระพุทธศาสนากับสาธารณสุข.** พิษณุโลก: บริษัท โฟกัส ปริ้นติ้ง จำกัด, 2561.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ: ภาวะที่ปลอดทุกข์และเป็นสุขในระบบชีวิตแห่งธรรมชาติ และสังคมยุคไอที**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, 2549.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวิชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.

อุทัย สุดสุข. **สาธารณสุขในพระไตรปิฎกบูรณาการสู่สุขภาพดี ชีวีมีสุข**. นนทบุรี: เทพประทานการพิมพ์, 2554.

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการวิชาสังคมศึกษา
Integrated learning Management in social studies

พระวีรศักดิ์ จนฺทวโส
พระครูวิริยปัญญาภิวัฒน์
พระเอกรัตน์ มหามงฺคโล (มาพะดุง)
พระมหาสมบัติ ฐานวโร
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

การเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ต่างๆ มีกระบวนการและวิธีที่หลากหลาย ผู้สอนต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางด้านร่างกายและสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความสนใจและความสามารถของผู้เรียน ดังนั้นในการจัดการเรียนรู้ควรใช้รูปแบบและวิธีการที่หลากหลายเน้นการเรียนการสอนตามสภาพจริง การปฏิบัติจริง การเรียนรู้จากธรรมชาติและการเชื่อมโยงเนื้อหารายวิชาและหลักสูตรที่ผสมผสานเพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้อย่างบูรณาการและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการสอนที่เชื่อมโยงความรู้ ความคิดรวบยอด หรือทักษะเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้โดยองค์รวม ทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย การบูรณาการ เป็นการเชื่อมโยงเนื้อหาสาระในหลักสูตรกับกลุ่มสาระการเรียนรู้

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้, บูรณาการ, วิชาสังคมศึกษา

Abstract

There are various processes and methods required in learning various subject matters. Instructors must consider multiple factors as follows; a physical and intellectual development of the learners, an approach to get learners' attention and also to search for the ability of learners. Therefore, in the learning management, teachers should use various styles and methods emphasizing the teaching in the real situation. Moreover, it also emphasized the practical learning which related to nature together with the linking course content into integrated curriculumin order to enable students to acquire integrated learning skills to be used in their daily lives. Integrated learning management is a teaching linkage of concept or skills togetherto achieve holistic learning, in terms of cognitive, affective, and cognitive abilities. Finally, integration is the link between curriculum content and the subject matter to become integrated learning as a whole.

Keywords: Learning Management, Integration, Social Studies

บทนำ

การสอนที่สัมพันธ์เชื่อมโยงความคิดรวบยอดจากหลายๆสาขาวิชาเข้าด้วยกันมีประโยชน์หลายอย่าง ที่สำคัญที่สุดคือช่วยให้เกิดการถ่ายโอนความรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการจะช่วยให้นักเรียนเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนเข้ากับชีวิตจริงได้และในทางกลับกันก็จะสามารถเชื่อมโยงเรื่องของชีวิตจริงภายนอกห้องเรียนเข้ากับสิ่งที่เรียนได้ ทำให้นักเรียนเข้าใจว่าสิ่งที่ตนเรียนมีประโยชน์หรือนำไปใช้จริงได้ หลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบูรณาการมีประโยชน์ในการขจัดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาต่าง ๆ ในหลักสูตร ในปัจจุบันเราประสบปัญหาในเรื่องที่ความรู้และข้อมูลต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมีเรื่องที่จำเป็นต้องเรียนรู้เพิ่มขึ้นจำนวนมากมายในแต่ละปีการเพิ่มขึ้นอย่างมากมายและรวดเร็วของความรู้และข้อมูลต่าง ๆ นี้ทำให้การเรียนแบบสัมพันธ์วิชามีความสำคัญมากกว่า ที่ต่างวิชาต่างเพิ่มเนื้อหาเข้าไปในหลักสูตรของตนการเรียนการสอนแบบบูรณาการสามารถตอบสนองต่อความสามารถของผู้เรียนซึ่งมีหลายด้าน เช่น ภาษา คณิตศาสตร์ การมองพื้นที่ ความคล่องของร่างกาย และความเคลื่อนไหวดนตรี สังคมหรือมนุษย์สัมพันธ์และความรู้และความเข้าใจตนเอง ซึ่งรวมเรียกว่า “พหุปัญญา”และสนองตอบต่อความสามารถที่จะแสดงออกและตอบสนองทางอารมณ์[1]ในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาสังคมศึกษาครูต้องมีการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อให้เกิดการจัดการเรียนรู้ที่เป็นไปตามเป้าหมายของการศึกษา

ความหมายของบูรณาการ

บูรณาการ หมายถึงการนำศาสตร์หรือความรู้วิชาต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันนำมาเข้าด้วยกันหรือผสมผสานได้อย่างกลมกลืน เพื่อนำมาจัดเป็นการเรียนการสอนภายใต้หัวข้อเดียวกัน เชื่อมโยงกันเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยมีการเน้นองค์รวมของเนื้อหามากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละรายวิชา และเน้นการสร้างความรู้ของผู้เรียนที่มากกว่า การให้เนื้อหาโดยครูเป็นผู้กำหนด[2]

สุวิทย์ มูลคำและคณะ[3] ได้ให้ความหมายของคำว่าบูรณาการ หมายถึงการนำเอาศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อประโยชน์ในการจัดหลักสูตรแบบบูรณาการคือหลักสูตรที่นำเอาเนื้อหาวิชาต่างๆมาหลอมรวมเข้าด้วยกันทำให้เอกลักษณ์ของแต่ละรายวิชาหมดไปเช่นเดียวกัน การเรียนการสอนที่ดำเนินการด้วยวิธีบูรณาการเราเรียกว่าการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ คือ เน้นที่องค์รวมของเนื้อหามากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละรายวิชาและเน้นที่กาเรียนของผู้เรียนเป็นคัญยิ่งกว่าการบอกเนื้อหาของครู

---

[1] **การบูรณาการเนื้อหาในกลุ่มสาระการเรียนรู้,** [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: https://www.gotoknow.org/posts/548116 [8 กรกฎาคม 2561].

[2] ชุติมา สดเจริญ, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: https://www.gotoknow.org/user/ggggigggg/profile [8 กรกฎาคม 2561].

[3] สุวิทย์ มูลคำและคณะ, เรียนรู้สู่ครูมืออาชีพ, (กรุงเทพมหานคร: ที.พี. พริ้นท์, 2543), หน้า 184-191.

ความสำคัญของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

จากพ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติปี2542 ในมาตรา23ได้กำหนดไว้ว่า “การจัดการศึกษาเน้นความรู้ คุณธรรมกระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการามความเหมาะสมในแต่ละระดับการศึกษา”และในมาตรา24 ได้กำหนดไว้ว่า“การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกวิชา”ซึ่งความสำคัญของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการพอสรุปได้ดังนี้

1) ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเรื่อง/หัวข้อ สาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้และความสัมพันธ์ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆกับชีวิตจริง

2) ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความคิดรวบยอดในศาสตร์ต่างๆ ซึ่งเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ที่เรียนจากกลุ่มสาระการเรียนรู้หนึ่ง

3) ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ จากสิ่งที่เรียนไปสู่ชีวิจริงภายนอกห้องเรียนได้ทำให้เห็นความสำคัญของความรู้ที่เรียนในห้องเรียน

4) ช่วยตอบสนองความสามารถของผู้เรียนในด้านต่างๆ ตามแนวพหุปัญญา

5) ช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในการเรียนรู้ และสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองสามารถคิดเชื่อมโยงใช้ข้อมูลข่าวสารในโลกยุคข้อมูลข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6) ช่วยลดความซ้ำซ้อนในการเรียน เนื้อหาตามสาระการเรียนรู้ตามกลุ่มต่างๆ ในหลักสูตร ซึ่งจะมีข้อมูลเพิ่มขึ้นทุกวันตามความก้าวหน้าของวิทยาการใหม่ๆ และการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ความจริงแล้วการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการมิใช่สิ่งใหม่ มีมาแต่โบราณกาล ตั้งแต่การเรียนหนังสือกับพระที่วัด พระท่านมิได้มุ่งเน้นให้ลูกศิษย์อ่านหนังสือออกเพียงอย่างเดียว ท่านจะสอนหนังสือพร้อมทั้งสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม ความรู้รอบตัวในเรื่องต่างๆ ตลอดจนสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ให้ลูกศิษย์ของท่านนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม การบูรณาการการเรียนรู้จึงต้องคู่กับการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพตลอดมา

1. แนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

การดำเนินชีวิตที่มีการแข่งขันสูงอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างรวดเร็ว บุคคลต้องเรียนรู้พัฒนาตนเองและต้องปรับตัวอยู่ตลอดเวลา การดำเนินชีวิตและการแก้ปัญหาจึงจำเป็นต้องเชื่อมโยงประยุกต์ใช้ความรู้ที่หลากหลายสัมพันธ์เข้าด้วยกัน ทำให้การเรียนรู้แบบแยกส่วนที่แยกเนื้อหาแต่ละวิชาออกจากกันไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของการดำเนินชีวิต มาเป็นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่มีลักษณะเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทั้งภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ ระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้และสัมพันธ์กับชีวิตจริง ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย เข้าใจและเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ที่ดำรงอยู่ให้สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต ความรู้ ประสบการณ์และคุณลักษณะที่เกิดจากการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้

ความรู้ได้ในชีวิตจริงธีรชัย ปูรณโชติ[4]ได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการพอสรุปได้ดังนี้

1) สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันไม่ได้จำกัดว่าจะเกี่ยวข้องกับวิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะในการดำเนินชีวิตเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ จำเป็นต้องใช้ความรู้และทักษะจากหลายสาขาวิชาร่วมกัน การเรียนรู้เนื้อหาวิชาต่างๆ ในลักษณะบูรณาการจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาและความสัมพันธ์ของวิชาต่างๆกับชีวิตจริง

2) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการช่วยให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดในศาสตร์ต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย เนื้อหาและกระบวนการที่เรียนในวิชาหนึ่งอาจช่วยส่งเสริมการเรียนรู้อีกวิชาหนึ่งได้

3) การจัดการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธเชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดจากหลายๆ สาขาวิชาเข้าด้วยกัน ช่วยให้เกิดการถ่ายโอนการเรียนรู้ (transfer of learning) ช่วยเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้เข้ากับชีวิตจริงสามารถเชื่อมโยงชีวิตจริงภายนอกห้องเรียนกับสิ่งที่เรียนได้ทำให้ผู้เรียนเข้าใจว่าสิ่งที่ตนเรียนมีประโยชน์สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

4) หลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบูรณาการ มีประโยชน์ในการลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาต่างๆ ความรู้และข้อมูลต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผู้เรียนจำเป็นต้องเรียนรู้เพิ่มขึ้นตลอดเวลาเช่นกัน ผู้เรียนต้องใช้เวลาในการเรียนรู้เพิ่มขึ้นเพื่อให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันการเรียนรู้แบบบูรณาการจึงมีความเหมาะสมมากกว่าที่แต่ละวิชาจะเพิ่มเนื้อหาเข้าไปในวิชาของตน

5) การเรียนรู้แบบบูรณาการสามารถตอบสนองความสามารถของผู้เรียนซึ่งมีหลายด้าน เช่น ความสามารถทางภาษา คณิตศาสตร์ ความคล่องแคล่วในการเคลื่อนไหว ดนตรี สังคม ความรู้ความเข้าใจตนเอง การสนองตอบต่อความสามารถที่จะแสดงออกและการตอบสนองทางอารมณ์ รวมทั้งทักษะต่างๆ เช่น ทักษะการจัดการความรู้ เป็นต้น

6) กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการสอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างความรู้ โดยผู้เรียน (constructivism) กระบวนการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในการเรียนรู้ และสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในโลกของการเรียนรู้ยุคข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. รูปแบบของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Models of Integration)

1) การบูรณาการแบบสอดแทรกหรือแบบผู้สอนคนเดียว (Infusion Instruction) เป็นการวางแผนการสอนและสอนโดยครูเพียงคนเดียว โดยครูผู้สอนในวิชาหนึ่งจะสอดแทรกเนื้อหาของวิชาอื่นๆ เข้าไปในการสอนของตน

2) การบูรณาการแบบคู่ขนาน (parallal Instruction) การสอนตามรูปแบบนี้ ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปสอนวิชาต่างกัน ต่างคนต่างสอนแต่ต้องมีแผนการสอนร่วมกันโดยมุ่งสอนหัวเรื่อง (theme)

---

[4]ธีรชัย ปูรณโชติ, "การเรียนการสอนแบบบูรณาการ: ทัศนะของผู้เชี่ยวชาญ," **วารสารโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, ปีที่** 3 (เมษายน–มิถุนายน 2540): 15-16.

ความคิดรวบยอด และปัญหานั้นๆอย่างไร ในวิชาของตน งานหรือการบ้านที่ได้รับมอบหมายให้นักเรียนทำจะแตกต่างกันไปในแต่ละวิชาแต่ทั้งหมดจะมีหัวเรื่องความคิดรวบยอดและปัญหาร่วมกัน

3) การบูรณาการการสอนแบบสหวิทยาการ (Multidisciiplinary Instruction)ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปสอนวิชาต่างกันมุ่งสอนหัวเรื่อง(theme) ความคิดรวบยอด (concept)และปัญหา (problem) เดียวกันจะต้องวางแผนร่วมกัน เพื่อที่จะระบุว่าจะสอนหัวเรื่อง ความคิดรวบยอด และปัญหานั้นๆในแต่ละวิชาอย่างไรและวางแผนโครงการร่วมกัน(หรือกำหนดงานที่จะมอบหมายนักเรียนร่วมกัน)

4) การบูรณาการแบบข้ามวิชาหรืออเป็นทีม (Transdisciplinary Instruction) การสอนแบบนี้ครูที่สอนวิชาต่างๆ จะร่วมกันสอนเป็นทีม ร่วมกันวางแผน ปรึกษาหารือ และกำหนดหัวเรื่องความคิดรวบยอด และปัญหาร่วมกัน แล้วร่วมกันดำเนินการสอนนักเรียนกลุ่มเดียวกัน

เทคนิคการจัดการเรียนรู้

เทคนิคการจัดการเรียนรู้ เป็นเทคนิคที่ใช้ในการสอนนั้นจริงๆแล้วมีจำนวนมากนับไม่ถ้วน แต่ส่วนใหญ่ตำราทั่วไปจะเลือกกล่าวถึงเทคนิคสำคัญๆที่จำเป็นต้องใช้บ่อยๆเช่นเทคนิคการใช้ผังกราฟิก เทคนิคการใช้คำถามตามระดับจุดมุ่งหมายด้านพุทธิพิสัยของบลูมเทคนิคการใช้คำถามเพื่อพัฒนาลักษณะการคิดที่พึงประสงค์ เทคนิคการตั้งคำถาม เทคนิคการนำเข้าสู่บทเรียน เทคนิคการเขียนกระดานดำ เทคนิคการสรุปบทเรียน เทคนิคการเสริมแรง เทคนิคการยกตัวอย่าง เทคนิคการใช้สื่อการสอนและอุปกรณ์การสอน

1. หลักการสอนแบบบูรณาการสำหรับหลักสูตรการเรียนรู้แบบบูรณาการที่เหมาะกับเด็กในระดับชั้นอนุบาลจนถึงประถม 4 นั้น ควรคำนึงถึงหลักการต่อไปนี้

1) ควรให้ความสำคัญกับเนื้อหาของสิ่งที่เด็กเรียนอย่างเป็นบูรณาการ โดยครูต้องเลือกจุดเชื่อมโยงที่สำคัญของแต่ละเนื้อหาวิชาให้เด็กเห็น เพื่อให้เด็กสามารถตั้งโจทย์หรือหัวข้อปัญหาในแต่ละวิชาได้ หัวข้อในการเรียนการสอนแบบบูรณาการจะต้องเป็นการเรียนการสอนจากของจริง และต้องเป็นประโยชน์กับตัวผู้เรียน นอกจากนี้ ครูจะต้องพัฒนาเด็กให้คุ้นเคยกับการหาความรู้ การตั้งสมมุติฐาน และวิธีการตั้งคำถามในเรื่องที่มีเนื้อหาสาระต่างๆ ในหลากหลายวิชา เพื่อให้เด็กสามารถเลือกคำถามที่เหมาะสมที่สุดกับสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง นอกจากนี้แล้ว แนวคิดหลักและวิธีการสอนที่ใช้กับหลากหลายวิชาเหล่านี้ ครูต้องสอนให้เป็นส่วนหนึ่งของหน่วยบูรณาการ และสอนในช่วงเวลาที่สอดคล้องกับความสนใจระดับสติปัญญา และพัฒนาการทางสังคมของเด็ก

2) สร้างชุมชนการเรียนรู้ที่ทั้งครูและเด็กสามารถเลือกหัวข้อ โจทย์ และยุทธศาสตร์ในการเรียนด้วยกัน ครูและนักเรียนจะต้องรักษาดุลยภาพของประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างเรื่องที่ครูคิดขึ้น และเรื่องที่นักเรียนคิด

3) พัฒนาห้องเรียนให้เป็นประชาธิปไตย เลือกหลักสูตรและจัดห้องเรียนที่ก่อให้เกิดชุมชนการเรียนรู้ ที่สามารถส่งเสริมให้นักเรียนพัฒนาทั้งความเป็นอิสระในฐานะที่เป็นผู้สืบค้นความรู้ความสามารถในการเรียนรู้ร่วมกันกับทั้งเพื่อนนักเรียนและกับครูในการตั้งคำถาม และความสามารถสืบค้นหัวข้อการเรียน ตลอดจนส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถแก้ปัญหา ครูต้องให้กำลังใจเด็กโดยการเพิ่มความ

รับผิดชอบด้านการเรียนของพวกเขา เพื่อที่เด็กจะเกิดความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองที่จะหาข้อมูลต่างๆ เข้าใจและถ่ายทอดความคิดของตนเองออกมาเป็นคำพูดได้ และมีความสามารถในการตัดสินใจ

4) สร้างโอกาสที่หลากหลายในการปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนที่มีความแตกต่างหลากหลาย อาทิเช่น การถกเถียงทางความคิด การสืบค้นความรู้ การจัดทำผลงาน การแสดงละคร และการสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มนักเรียนที่มีความสามารถ มุมมอง ประสบการณ์ สีผิว และความสนใจแตกต่างกันจะส่งเสริมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในหมู่นักเรียน และส่งเสริมให้นักเรียนมีทัศนคติในด้านบวกต่อผู้อื่นและต่อการเรียนรู้

5) เคารพความหลากหลายทางความคิดและวัฒนธรรม นักเรียนควรเรียนโดยใช้ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่หลากหลาย สร้างประสบการณ์การเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และมีหลายมุมมอง

6) สอนให้นักเรียนใช้ข้อมูลหลายแหล่ง อันประกอบไปด้วยข้อมูลดิบ การพูดคุยซักถาม การสังเกตโดยตรง และการทดลอง การใช้ข้อมูลหลายแหล่งและหลากหลายเป็นผลดีกับเด็กที่มีวิธีการเรียนรู้ ความสนใจ และระดับความสามารถที่แตกต่างกัน ครูควรสอนให้เด็กเห็นความสำคัญของการตรวจสอบซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความถูกต้องแม่นยำและลดอคติ รวมทั้งพัฒนาความสามารถของเด็กในการเลือกแหล่งข้อมูลที่เหมาะสมละเป็นประโยชน์มากที่สุดสำหรับการสืบค้นข้อมูลในการแก้ปัญหาต่างๆ

7) ใช้ระบบสัญลักษณ์หลากหลายรูปแบบเป็นเครื่องมือในการนำเสนอความรู้ สัญลักษณ์ที่ว่านี้อาจหมายถึงสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ใช้ในภาษา คณิตศาสตร์ ดนตรี ศิลป รวมทั้งตาราง แผ่นชาร์จ และกราฟแผนภูมิ

8) ใช้วิธีประเมินหลายรูปแบบทั้งในแง่กระบวนการและการแสดงออกทางการเรียนรู้ของเด็ก การประเมินผลในระหว่างกระบวนการตั้งคำถามควรนำนักเรียนและครูไปสู่จุดการพิจารณาเลือกเกณฑ์ร่วมกันว่า งานที่มีคุณภาพเป็นอย่างไร การตัดสินใจว่าจะสอนแบบใดควรอยู่บนพื้นฐานของยุทธศาสตร์การประเมินทั้งอย่างที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อันได้แก่การสังเกต การพิจารณาจากแฟ้มสะสมงาน และการประเมินการแสดงออกด้านการเรียนรู้ของเด็ก

การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

การจัดการเรียนการสอนในการเขียนแผนการสอนของครูผู้สอนแบ่งออกเป็น2 ประเภทดังนี้

1. การบูรณาการภายในวิชา มีจุดเน้นอยู่ภายในวิชาเดียวกันอาจนำวิชาต่างๆ ที่สัมพันธ์กันมาบูรณาการกันเองของวิชานั้นและไม่แยกหรือขยายไปกับวิชาอื่น

2. การบูรณาการระหว่างวิชา มีจุดเน้นอยู่ที่การนำวิชาอื่นเข้าเชื่อมโยงด้วยกั ตั้งแต่2 วิชาขึ้นไปโดยภายใต้หัวข้อเดียวกันว่าวิชาใดที่สามารถนำเข้ามาบูรณาการด้วยกันได้ ไม่จำเป็นว่าต้องทุกวิชาหรือทุกกลุ่มประสบการณ์เข้าด้วยกันหรืออาจครบทุกวิชาหรือทุกกลุ่มประสบการณ์ก็ได้

1. การวางแผนการจัดทำแผนแบบบูรณาการ

การจัดทำแผนการสอนแบบบูรณาการ เป็นการนำวิชาหรือสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันมาเชื่อมโยงกัน ซึ่งสามารถทำได้โดยการสร้างหัวข้อเรื่องที่มีความสอดคล้องกับวิชานั้น ๆ เข้าด้วยกัน ผู้สอนต้องคำนึงสิ่งต่อไปนี้

1) การเลือกหัวเรื่องจากประเด็นต่างๆที่ต้องการเรียนเช่น ประเด็กแนวคิดประเด็นของเนื้อหาเมื่อได้แล้วนำจุดประสงค์ของแต่ละรายวิชาที่ต้องการให้เกิดการเรียนรู้ของผู้เรียนเข้ามาสร้างเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

2) การนำจุดประสงค์ของรายวิชาต่างๆที่สัมพันธ์กันมาสร้างเป็นหัวข้อเรื่องและนำมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

ประโยชน์ของการบูรณาการ

เป็นการนำวิชาหรือศาสตร์ต่างๆ เชื่อมโยงกันภายใต้หัวข้อเดียวกันช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนที่ลึกซึ้ง และมีลักษณะใกล้เคียงกับชีวิตจริง ช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจ ในลักษณะองค์รวมช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ ความเข้าใจ จากสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัวเป็นแนวทางที่ช่วยให้ครูได้ทำงานร่วมกัน หรือประสานงานร่วมกันอย่างมีความสุขส่งเสริม สนับสนุนให้ครูได้คิดวิธีการหรือนำเทคนิคใหม่ๆ มาใช้

การประเมินผลเพื่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

1. การประเมินผลหน่วยการเรียนรู้การประเมินผลหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการนั้น จะประเมินหน่วยการเรียนรู้ในด้านความสอดคล้องของการจัดหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการกับมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัดของกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่นำมาบูรณาการ ความสมบูรณ์ครบถ้วนขององค์ประกอบของหน่วยการเรียนรู้ การเรียงลำดับของหน่วยการเรียนรู้การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ หรือการบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ ความเหมาะสมของรูปแบบการบูรณาการ การบูรณาการกับการนำไปใช้ในชีวิตจริง ความชัดเจนของการจัดลำดับผังมโนทัศน์ของหน่วยการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ที่จัดทำสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้ มีการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้แต่ละหน่วยการเรียนรู้

2. การประเมินผลการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ มีแนวทางในการประเมินดังนี้

1) การประเมินคุณภาพ/ความสามารถของผู้เรียน ที่มีผลมาจากการเรียนรู้แบบบูรณาการประกอบด้วยการประเมิน 3 ด้านคือ การะประเมินตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ การประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน และการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์การประเมินคุณภาพ/ความสามารถของผู้เรียนนี้ไม่ควรมุ่งเน้นแต่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเมื่อเสร็จสิ้นการเรียนเท่านั้น แต่ควรประเมินกระบวนการระหว่างเรียนรู้ด้วย ดังนั้นการประเมินผลจึงควรมีลักษณะเป็นการประเมินตามสภาพจริง (authentic assessment) ซึ่งเป็นการประเมินจากการปฏิบัติงานหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยงานหรือกิจกรรม

ที่มอบหมายให้ผู้เรียนปฏิบัติจะเป็นงานหรือสถานการณ์ที่เป็นจริง หรือใกล้เคียงกับชีวิตจริง มีสภาพการณ์ซับซ้อนและเป็นองค์รวมมากกว่างานปฏิบัติในกิจกรรมการเรียนรู้ทั่วไป

2) การประเมินการปฏิบัติ (performance assessment) จะเน้นประเมินทักษะการปฏิบัติและผลจากการปฏิบัติสำหรับการประเมินตามสภาพจริง (authentic assessment) จะเน้นประเมินทักษะการปฏิบัติ และผลงานที่ได้จากการคิดออกแบบสร้างสรรค์และปฏิบัติตามบริบทของสิ่งที่เรียนรู้หรือบริบทของชีวิตจริง เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน ใช้เทคนิคในการให้คะแนนโดยการสร้างแนวทางการให้คะแนน (scoring guideline) โดยการแตกคุณภาพเป็นประเด็นการประเมิน (rubics) แล้วนำไปเขียนบรรยายระดับคะแนน (scoring rubics)

3) การกำหนดประเด็นการประเมิน (rubics) การประเมินตามสภาพจริงจะมีความเที่ยงตรง (validity) ก็ต่อเมื่อประเด็นการประเมินครอบคลุมสิ่งที่จะประเมิน และจะเกิดความเชื่อมั่น (reliability) เมื่อสร้างเกณฑ์การให้คะแนนอย่างชัดเจนเป็นปรนัย เนื่องจากประเด็นการประเมินมีความสำคัญจึงควรกำหนดให้ครอบคลุมและใช้ประเมินได้กับงานทุกชิ้นเพราะผลงานที่ได้จากการเรียนรู้ตามสภาพจริงของผู้เรียนจะแตกต่างกันออกไปตามแนวทางของแต่ละคน

บทสรุป

ในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการต้องมีเทคนิคในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ กล่าวคือเทคนิคการสอน (teaching techniques) เป็นกลวิธีที่จะช่วยให้วิธีสอนแต่ละวิธีเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น เทคนิคเป็นกลวิธีที่ใช้เสริมกระบวนการหรือขั้นตอนหรือการกระทำใดๆเพื่อช่วยให้กระบวนการ ขั้นตอนหรือการกระทำนั้น ๆ มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากขึ้นเทคนิคการจัดการเรียนรู้ต้องอาศัยทักษะการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เต็มตาม - ศักยภาพประกอบด้วยการจัดการบรรยากาศ จัดกิจกรรม จัดสื่อ จัดสถานการณ์ ฯลฯ และเป็นที่ ยอมรับว่าบุคคลหรือผู้เรียนมีความแตกต่างกัน และทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ ดังนั้นในการจัดการ เรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูหรือผู้จัดการเรียนรู้ควรมีความเชื่อพื้นฐานอย่างน้อย 3 ประการ คือเชื่อว่าทุกคนมีความแตกต่างกัน เชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้ได้เชื่อว่าการเรียนรู้เกิดได้ทุกที่ ทุกเวลา

บรรณานุกรม

การบูรณาการเนื้อหาในกลุ่มสาระการเรียนรู้. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: https://www.gotoknow.org/posts/548116[8 กรกฎาคม 2561].

ชุติมา สดเจริญ. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: https://www.gotoknow.org/user/ggggiggggg/profile [8 กรกฎาคม 2561].

ธีรชัย ปูรณโชติ. “การเรียนการสอนแบบบูรณาการ: ทัศนะของผู้เชี่ยวชาญ”. **วารสารโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, ปีที่** 3 (เมษายน–มิถุนายน 2540): 15-16.

สุวิทย์ มูลคำและคณะ. เรียนรู้สู่ครูมืออาชีพ. (กรุงเทพมหานคร: ที.พี. พริ้นท์, 2543.

แนวทางการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธสู่ความยั่งยืน
Guidelines for Forest Management and Honest Livelihood Promotion of Agriculturist on the Buddhist Way for Sustainability

สิทธิชัย อุ่นสวน
พระสมุห์อุทัย อุทยเมธี
สมคิด นันต๊ะ
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการวิเคราะห์ แนวทางการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธสู่ความยั่งยืน ที่มีรูปแบบการจัดการป่าแบบอนุรักษ์ แบบเศรษฐกิจ แบบเอนกประสงค์ รวมถึงหลักการบูรณาการการมีส่วนร่วมของชุมชนในบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมต่อการปฏิบัติในแต่ละพื้นที่ให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนโดยใช้หลักการพัฒนาตามวิถีพุทธ สู่การแก้ไขปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าในการผลิตพืชเชิงเดี่ยว อันนำผลไปสู่การจัดการฟื้นฟูป่าแบบมีส่วนร่วมและสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการป่า, สัมมาชีพ, วิถีพุทธ

Abstracts

The purpose of this article is analysis the way of forest management and the promotion a right-livelihood of the Buddhist farmers to sustainable life that have multi-purpose economic forest management model, Including for the mainstreaming of community involvement in the context of different areas. In order to be suitable for the practice in each area clearing by using the Buddhist principles ant solving the problem of deforestation in the production of monoculture, this leads to sustainable forest restoration and sustainable income generation for agriculturist.

Keywords: Forest Management, Right livelihood, Buddhist Way

บทนำ

การจัดการป่าชุมชนได้มีวิวัฒนาการในประเทศไทยมานานแล้ว ทั้งในส่วนของประชาชนที่ได้มีวิธีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ เพื่อประโยชน์ของชุมชนในรูปแบบต่างๆ และทั้งในส่วนของหน่วยงานของรัฐที่ได้มีการส่งเสริม และจัดพื้นที่ให้ประชาชนเพื่อการใช้ประโยชน์ส่วนรวม โดยกรมป่าไม้ได้เริ่มดำเนินงานด้านป่าชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2525 อนุมัติให้กรมพัฒนาที่ดินและ

กรมป่าไม้ดำเนินการ “โครงการปลูกไม้ใช้สอย” เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าการปลูกไม้ใช้สอยประจำหมู่บ้าน และต่อมาในปี พ.ศ. 2530 กรมป่าไม้ได้รับโครงการไม้ใช้สอยมาดำเนินการเอง โดยใช้ชื่อ “โครงการพัฒนาป่าชุมชน”และได้ปรับเปลี่ยนชื่อโครงการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันเป็น “กิจกรรมส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน” โดยยังมีแนวคิดและหลักการเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นของตนเอง

ประเด็นที่ควรศึกษาคือ รูปแบบการจัดการป่าและส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรวิถีพุทธสู่ความยั้งยืน เพื่อฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำที่เสื่อมโทรม และส่งเสริมสัมมาชีพให้แก่เกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายโดยใช้แนวคิดการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมและสมดุล ในการพัฒนาเศรษฐกิจ จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างเครือข่ายหมู่บ้านพุทธเกษตรความเป็นอยู่ที่มีความสุขแบบพอเพียง ใช้ประโยชน์พื้นที่เกษตรเชิงเดี่ยว เป็นพื้นที่เกษตรเชิงคุณภาพ โดยปรับพื้นที่ลาดให้เป็นนาน้ำขังแบบขั้นบันได เพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวแต่ใช้พื้นที่น้อยลง จัดทำแหล่งน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้และเลี้ยงปลา พื้นที่บางส่วนปรับเปลี่ยนไปปลูกต้นไม้ในรูปแบบวนเกษตร และการปลูกป่าธรรมชาติเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศในภาพรวม รวมทั้งสร้างอาชีพเสริมที่เหมาะสมเพื่อสร้างรายได้ให้ราษฎรสามารถดำรงชีวิตอยู่โดยไม่บุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มเติมประกอบกับการวางแผนการติดตามประเมินผลการดำเนินการฟื้นฟู การกลับคืนความอุดมสมบูรณ์ในด้านนิเวศวิทยา

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันอยู่ในสภาวะที่น่าวิตกอย่างยิ่ง โดยเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ได้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมาก ทั้งในอัตราการใช้ ปริมาณการใช้ ระยะเวลาการใช้ และไม่เลือกสถานที่ที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลมาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นสูงมาก ทำให้เกิดการแก่งแย่งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งวิธีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างไม่เหมาะสม ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นการใช้อย่างสมเหตุสมผล เพื่อให้มีใช้ตลอดไป[1] ดังนั้น ความหมายของคำว่า “การอนุรักษ์” พอสรุปความหมายสั้น ๆ ได้ว่า เป็นการใช้เพื่อความต้องการและประหยัดไว้ใช้ในอนาคต หรือเป็นการใช้ประโยชน์อย่างมีเหตุผลและมีการสร้างสรรค์[2]

หลักการอนุรักษ์ ประกอบด้วย หลักการใช้แบบยั่งยืน หลักการฟื้นฟูสิ่งเสื่อมโทรมและหลักการสงวนของหายาก[3] สรุปได้ดังนี้

1) หลักการที่ 1 การใช้แบบยั่งยืนทรัพยากรทุกประเภททุกกลุ่มต้องมีแผนการใช้แบบยั่งยืน ซึ่งต้องมีการวางแผนการใช้ตามสมบัติเฉพาะตัวของทรัพยากร พร้อมทั้งมีการเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสม

[1] เกษม จันทร์แก้ว, **วิทยาศาสตร์กับสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ม.ป.ป.), หน้า 82.

[2] เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

[3] เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

เพื่อใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมกับชนิดทรัพยากร ปริมาณการเก็บเกี่ยวเพื่อการใช้ ช่วงเวลาที่จะนำมาใช้ และการบำบัดของเสียและมลพิษให้หมดไป หรือเหลือน้อยจนไม่มีพิษภัย

2) หลักการที่ 2 การฟื้นฟูสิ่งเสื่อมโทรมทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อมีการใช้แล้วย่อมเกิดความเสื่อมโทรมเพราะใช้เทคโนโลยีไม่เหมาะสม เก็บเกี่ยวมากเกินความสามารถในการปรับตัวของระบบ มีสารพิษเกิดขึ้น เก็บใช้บ่อยเกินไป และไม่ถูกต้องตามกาลเวลา จำเป็นต้องทำการฟื้นฟูให้ดีเสียก่อน จนทรัพยากร/สิ่งแวดล้อมนั้นตั้งตัวได้ จึงสามารถนำมาใช้ได้ในโอกาสต่อไป อาจใช้เวลาการฟื้นฟู การกำจัด การบำบัด หรือการทดแทนเป็นปี ๆ

3) หลักการที่ 3 การสงวนของหายากทรัพยากรบางชนิด/ประเภทมีการใช้มากเกินไป หรือมีการแปรสภาพเป็นสิ่งอื่นทำให้บางชนิดกลายเป็นทรัพยากร/สิ่งแวดล้อมหายาก ถ้าปล่อยให้มีการใช้เกิดขึ้นแล้วอาจทำให้เกิดการสูญพันธุ์ได้ จำเป็นต้องสงวนหรือเก็บไว้ เพื่อเป็นแม่พันธุ์ หรือเป็นตัวแม่บทในการผลิตให้มากขึ้น จนแน่ใจว่าได้ผลผลิตปริมาณพอแล้ว ก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวความคิดในการจัดการ The DPA/ROCHE CONSORTUIN ได้วิเคราะห์และนำเสนอหลักการที่สำคัญต่อการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 7 หลักการ คือ 1) หลักการทางนิเวศวิทยา (Ecosystem approach) 2) การปฏิบัติอย่างยั่งยืน (Sustainable action) 3) วิธีการแบบมีส่วนร่วม (Participative approach) 4) การเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่ (People-oriented problem) 5) การจัดการอย่างเหมาะสม (Adaptive management) 6) ความเสมอภาค (Equal emphasis) และ7) มองการณ์ในอนาคต (Future orientation)[4] สรุปได้ดังนี้

(1) หลักการทางนิเวศวิทยา (Ecosystem approach) เป็นแนวคิดที่ว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศและไม่สามารถที่จะแยกออกจากันได้ ซึ่งหลักการทางนิเวศวิทยาจำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ ปัจจัยทางด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และปัจจัยทางด้านเทคนิควิชาการ เพื่อให้เห็นถึงการพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และช่วยให้การวางแผนมีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงและผลที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(2) การปฏิบัติอย่างยั่งยืน (Sustainable action)ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ มีอยู่ในปริมาณที่จำกัดและมีความสามารถในการรับรองธรรมชาติและมีข้อจำกัดในตัวเอง จึงจำเป็นต้องศึกษาความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์และการจัดการที่ชาญฉลาด สร้างความสมดุลกับความต้องการทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

---

[4] สถาบันดำรงราชานุภาพ, **คู่มือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานในพื้นที่ระดับตำบล**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2543), หน้า 15-18.

(3) วิธีการแบบมีส่วนร่วม (Participative approach) ต้องเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้สาธารณชนทราบถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ โดยผ่านกระบวนการที่เปิดเผย มีระบบการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและร่วมกันจัดทำแผนงาน โครงการต่าง ๆ เพื่อให้การปฏิบัติงานของแต่ละหน่วยงานและประชาชนในพื้นที่เป็นไปในทิศทางหรือเป้าหมายเดียวกันในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

(4) การเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่ (People-oriented problem) โดยให้ความสำคัญกับปัญหาที่แท้จริง โดยให้มีการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องและจริงจัง มีการจัดทำแผนแบบผสมผสานหรือบูรณาการ และมีการจัดทำแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการเพื่อให้สามารถดำเนินการตามแผนงานต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

(5) การจัดการอย่างเหมาะสม (Adaptive management) เป็นการตัดสินใจที่เกิดจากข้อมูลที่ถูกต้อง มีการประสานหรือรวมแนวความคิดใหม่ ๆ มีการติดตามประเมินผลเป็นระยะ ๆ และมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับแผนได้ตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

(6) ความเสมอภาค (Equal emphasis) เป็นการให้ความสำคัญกับปัจจัยต่าง ๆ ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยทางด้านวิชาการในการจัดทำแผน โดยรวมไปถึงความเสมอภาคระหว่างเพศ และความเสมอภาคยังหมายถึงการสร้างความเท่าเทียมกันในภูมิภาค และในท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ในการระบวนการวางแผน และมีความยุติธรรมในการดำเนินการกับประเด็นต่าง ๆ

(7) มองการณ์ในอนาคต (Future orientation) การวางแผนต้องมีเป้าหมายระยะยาวในอนาคต มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล จนมีข้อตกลงและความเห็นชอบร่วมกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในเรื่องเกี่ยวกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมาย พื้นที่ดำเนินการ และวิธีการปฏิบัติ

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

การให้คำนิยามเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน มีค่อนข้างมากโดยผู้ให้คำนิยามที่สำคัญได้แก่ คำนิยามของคณะกรรมาธิการว่าด้วยการพัฒนาและสิ่งแวดล้อม World Commission on Environment and Development หรือ Brundtland Commission ซึ่งได้ข้อเสนอแนะว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ “รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในปัจจุบันโดยไม่มีข้อผ่อนปรนใดๆ กับความสามารถที่จะต้องตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในอนาคต”คำนิยามดังกล่าวจึงครอบคลุมกิจกรรมของมนุษย์อย่างกว้างขวางมากและแง่มุมต่างๆ ของการพัฒนาเพื่อเน้นตอบสนองความต้องการให้บังเกิดความพึงพอใจนั้นจะมีความหมายว่าเป็นรูปแบบของการพัฒนาซึ่งมิได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานเพื่อความยั่งยืน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนรุ่นต่างๆ ควรจะได้รับการนำมาพิจารณาเพื่อให้คนรุ่นเดียวกันในอนาคตสามารถรับสิ่งที่เขาต้องการ

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเริ่มที่การพัฒนาคน เพื่อใช้เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาจึงมีอยู่ 2 ปัจจัยที่สำคัญ กล่าวคือ

(1) ปัจจัยผู้กระทำ ประกอบไปด้วย คนซึ่งได้รับการพัฒนา เป็นองค์ประกอบพื้นฐาน โดยจะเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยการพัฒนาคนทั้งพฤติกรรม จิตใจและปัญญา

(2) ปัจจัยสนับสนุน ประกอบไปด้วย สังคม เทคโนโลยีและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ในการสนับสนุนให้ปัจจัยผู้กระทำสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดการพัฒนาสัมมาชีพตามวิถีพุทธ

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต)[5] ได้ให้ความหมายของสัมมาอาชีวะว่า หมายถึงการเลี้ยงชีวิตชอบ คือ เว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขาหลอกลวง สอพลอ บีบบัง คับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายา ค้าสิ่งเสพ ติดค้ายาพิษ เป็นต้น

หลักการของสัมมาอาชีวะหลักการของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนามีอยู่ 3 ประการคือ การเลี้ยงชีพชอบทางกาย การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา การเลี้ยงชีพชอบทางใจ ดังผลการศึกษามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1 การเลี้ยงชีพชอบทางกาย

หลักการของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาสอนให้งดเว้นการเลี้ยงชีพในทางที่ไม่สมควรเรียกว่า มิจฉาวณิชชา คือ การเลี้ยงชีพในทางที่ผิด เพราะเป็นอาชีพที่ส่งเสริมการเบียดเบียนและการทำลายชีวิต หลักการของสัมมาอาชีวะจะต้องเว้นจากการประกอบอาชีพทั้ง 5 ประการคือ

1 สัตถวณิชชา การค้าขายศัสตราอันเป็นเครื่องประหาร เช่น หอก ดาบ ปืน ระเบิด เป็นต้น

2 มังสวณิชชาการ ค้าขายสัตว์มีชีวิต

3 มัชชวณิชชา การค้าขายสิ่งมึนเมา

4 วิสวณิชา การค้าขายยาพิษ

การค้าขายดังกล่าวมานี้ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการประกอบการงานที่มีโทษ คือ มีโทษต่อผู้อื่นและต่อสังคมส่วนรวม ด้วยอาชีพเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการทางธุรกิจย่อมเป็นการส่งเสริมให้คนในสังคมกระทำผิดทางจริยธรรมได้ง่ายขึ้น เป็นการทำลายพื้นฐานทางจริยธรรมที่ดีงามของสังคมและส่งผลกระทบเชิงลบต่อสังคมเป็นวงกว้าง ดังนั้นหลักการเลี้ยงชีวิตชอบทางกาย จึงต้องงดเว้นจากการประกอบอาชีพที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนให้กระทำผิดศีลธรรมดังกล่าว การเลี้ยงชีพชอบทางกายยังครอบคลุมไปถึงการเว้นจากการเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมย การทุจริต การคดโกง ทั้งจากโดยอาชีพและสามัญสำนึกแล้วว่าจะมีโอกาสให้กระทำได้หรือไม่ก็ตามเพราะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนและทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุข คนในสังคมอยู่อย่างรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินการเลี้ยงชีพด้วย การลักขโมยหรือทุจริตคดโกงจึงเป็นการดำเนินชีวิตอยู่บนความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้อื่นและของสังคมเป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองหมดสิ้น

การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา

ตามหลักพระพุทธศาสนาการเลี้ยงชีพชอบทางวาจา จัดเป็นกุศลกรรมและเป็นการดำเนินชีวิตที่เป็นสัมมาอาชีวะโดยยึดหลักการคือ

1 การไม่โกหกหลอกหลอกลวงเลี้ยงชีพโดยดำเนินชีวิตอย่างมีสัจจะรักษาความสัตย์

2 การไม่พูดส่อเสียดเลี้ยงชีพ คือ การเว้นจากการใช้คำพูดยุยงให้คนอื่นแตกแยกกันหรือเข้าใจผิดกันเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

---

[5] พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 331.

3 การไม่พูดคำหยาบเลี้ยงชีพ

4 การไม่พูดเพ้อเจ้อเลี้ยงชีพ คือ ให้เว้นจากการดำเนินชีวิตด้วยอาศัยวาจาที่ไร้สาระไร้แก่นสารไม่เป็นธรรมและไม่ประกอบด้วยประโยชน์เนื่องจากคำพูดที่เพ้อเจ้อนั้นทำให้ผู้ฟังหลงผิดเข้าใจผิดได้

5 การไม่ประจบเลี้ยงชีพคือเว้นจากการใช้วาจาประจบสอพลอผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

6 การไม่บังคับขู่เข็ญเลี้ยงชีพ วาจานั้นย่อมไม่เป็นไปเพื่อการข่มขู่หรือบังคับขู่เข็ญเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นด้วยความไม่ชอบธรรม[6]

การเลี้ยงชีพชอบทางใจ

ตามหลักพระพุทธศาสนา การเลี้ยงชีพชอบทางในเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลซึ่งเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความสุขสงบภายใน เป็นการดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ โดยยึดหลักการ คือ

1. การไม่โลภอยากได้ทรัพย์คนอื่นเลี้ยงชีพ มีสภาพจิตที่สามารถควบคุมความโลภไว้ได้ คือไม่โลภอยากได้ของคนอื่นในทางที่ไม่ชอบไม่ควร คิดเลี้ยงชีพว่างแผนดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกต้องชอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม

2. การไม่คิดเบียดเบียนคนอื่นเลี้ยงชีพ เป็นการควบคุมสภาพจิตใจต่อความพยาบาทปองร้ายผู้อื่นเพื่อหวังเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน ให้มีจิตเมตตา คิดเอื้อเฟื้อประโยชน์แก่ผู้อื่น อันจะนำไปสู่การแสวงหาประโยชน์ที่ถูกต้องเหมาะสม และไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย

3. การไม่คิดเอารับเอาเปรียบคนอื่นเลี้ยงชีพ คือ เว้นจากการคิดหาโอกาส เพื่อตักตวงเอาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นเพื่อเลี้ยงชีพตน[7]

การเลียงชีพชอบทางใจจัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นต้นตอให้การดำเนินชีวิตภายนอกเป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องชอบธรรม เพราะการกระทำภายนอกต่างๆ สืบเนื่องมาจากภายในจิตใจ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลใดใจร้ายแล้ว พูดอยู่ก็ดี ทำอยู่ก็ดี ทุกข์ย่อมไมตามเขาเพราะเหตุนั้น ถ้าบุคคลใดมีใจผ่องใสแล้ว พูดอยู่ก็ดี ทำอยู่ก็ดี ความสุขย่อมไปตามเพราะเหตุนั้นเหมือนเงาไปตามตัว ฉะนั้น”[8]

เป้าหมายของสัมมาอาชีวะ

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต)[9] กล่าวไว้ว่า เป้าหมายของสัมมาอาชีวะหรือการเลี้ยงชีพชอบตามหลักพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายอยู่ 3 ประการ คือ เป้าหมายด้านอัตถประโยชน์ และด้านอุภยัตถประโยชน์ ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. เป้าหมายด้านอัตตประโยชน์

พระพุทธศาสนามีหลักการสำหรับการดำเนินชีวิตในโลก คือ สอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตเพื่อบรรลุประโยชน์ คือ ความสมบูรณ์ของการดำเนินชีวิต โดยมีจุดหมายด้านอัตตประโยชน์ 3 ด้านด้วยกันคือ[10]

---

[6] ที.ปา.(ไทย) 11/360/284.

[7] ม.มู.(ไทย) 12/485/523.

[8] ขุ.ม. (ไทย) 40/11/1.

[9] พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 399.

1) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ แปลว่า “ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน” หมายถึง ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริตถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอภายภาคหน้าผลประโยชน์ที่ได้รับจากการประกอบกิจ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียงเกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุหรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้มาซึ่งประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน

2) สัมปรายิกัตถประโยชน์ แปลว่า ประโยชน์เบื้องหน้า หรือประโยชน์ในด้านคุณค่าของชีวิต ประโยชน์สำหรับชีวิตด้านในเป็นหลักประกันชีวิตในอนาคตและภพหน้า คือ หาเลี้ยงชีวิตได้ด้วยความสุจริตธรรม มีความก้าวหน้าเติบใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรมของสัมมาชีพจนสามารถสร้างหลักประกันที่มั่นคงให้กับชีวิตในอนาคตได้ชื่อว่าสัมปรายิกัตถ ประโยชน์เบื้องหน้า

3) ปรมัตถประโยชน์ แปลว่า ประโยชน์สูงสุด เป็นสาระที่แท้จริงของชีวิต มีจิตใจที่ปราศจากการเบียดเบียนอย่างแท้จริง จิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยโลภะ โทสะ โมหะ อันเนื่องด้วยการประกอบอาชีพ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)[11] ได้อธิบายประโยชน์ทั้งสามประการข้างต้นไว้ดังนี้

1) ทิฏฐธัมมิกัตถะ จุดหมายขั้นตาเห็น หรือ ประโยชน์ปัจจุบันที่สำคัญคือ

- มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ งามสง่า อายุยืนยาว
- มีเงิน มีงาน มีทรัพย์ที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพที่สุจริต
- มีสถานภาพดี ทรงยศ เกียรติ ไมตรี เป็นที่ยอมรับในสังคม
- มีครอบครัวที่ผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่นับถือ

2) สัมปรายิกัตถั จุดหมายขั้นเลยตาเห็น หรือประโยชน์เบื้องหน้า ได้แก่ สิ่งที่เป็นคุณค่าของชีวิต ซึ่งทำให้เกิดความสุขล้ำลึกภายใน โดยเฉพาะ คือ

- ความอบอุ่นซาบซึ้งสุขใจ ด้วยศรัทธา มีหลักใจ
- ความภูมิใจในชีวิตสะอาด ที่ได้ประพฤติแต่ความดีงามสุจริต
- ความอิ่มใจในชีวิตมีคุณค่า ที่เสียสละบำเพ็ญประโยชน์
- ความแกล้วกล้ามั่นใจด้วยมีปัญญาที่จะแก้ปัญหานำพาชีวิตให้ดำเนินต่อไป
- ความโปร่งโล่งมั่นใจว่าได้ทำกรรมดี มีหลักประกันวิถีสู่ภพใหม่

3) ปรมัตถะ จุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง คือ การมีปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริงเข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิตอันทำให้จิตเป็นอิสระโดยเฉพาะ คือ

- ไม่หวั่นไหวหรือถูกครอบงำด้วยความผันผวนปรวนแปรต่างๆ

---

[10] ขุ.จู. (ไทย) 30/673/333.

[11] พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ธรรมนูญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2541), หน้า 31 – 32.

- ไม่ผิดหวังโศกเศร้าบีบคั้นจิตเพราะความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ
- ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจตลอดเวลา
- เป็นอยู่และทำการงานด้วยปัญญาซึ่งมองที่เหตุปัจจัย

2. เป้าหมายด้านปรัตถประโยชน์

พระพุทธศาสนานอกจากจะสอนให้ทำประโยชน์แก่ตนเองด้วยการหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรม จนสามารถสร้างฐานะความเป็นอยู่อย่างไม่ลำบากเดือดร้อนแล้ว ยังมีเป้าหมายการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ด้วยการสอนให้แบ่งปันเกื้อกูลและทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น เป็นแบบอย่างในการหาเลี้ยงชีพที่ดีแก่ผู้อื่นทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจอีกด้วย ซึ่งเป็นการทำประโยชน์ให้เกิดกับบุคคลอื่น[12]

3. เป้าหมายด้านอุภยัตถประโยชน์

นอกจากการทำประโยชน์ของตนเองให้สมบูรณ์และช่วยเหลือแบ่งปันเกื้อกูลแก่ผู้อื่นแล้ว พระพุทธศาสนายังสอนให้ทำประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย เช่น การบำเพ็ญคุณประโยชน์แก่สังคมการแบ่งปันวิชาความรู้เป็นวิทยาทาง การถนุถนอมทรัพย์สินสิ่งของอันเป็นสมบัติสาธารณะ การช่วยตรวจสอบดูแล ซ่อมแซม รวมไปถึงแนะนำแนวทางหรือวิธีการในการหาเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องดีงาม เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นรู้จักคุณค่าของชีวิตและดำเนินตามครรลองครองธรรม อย่างน้อยไม่ให้เป็นการหาเลี้ยงชีพอันจะกระทบกระเทือนเสียหายแก่ประโยชน์สุขของส่วนรวม

สรุปได้ว่า สัมมาอาชีวะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าทางจริยธรรม ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้ง ทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจ อีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล ในการดำเนินชีวิตและยังมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุน ให้เกิดบุญกิริยามากยิ่งขึ้นนอกจากนี้การดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะอย่างมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่น และมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม ส่วนรวมทั้งด้าน การปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนเกื้อหนุนการพัฒนาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่นๆ ให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้นซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้กับสัมมาชีพของเกษตรกร

ป่าไม้เป็นแหล่งที่มาของไม้ ไม้ฟืนและผลผลิตอื่นๆ และยังมีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์น้ำและดิน รักษาชั้นบรรยากาศของโลกและบำรุงรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์ ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่คืนรูป และหากสามารถจัดการป่าไม้ให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้แล้วสามารถนำไปผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ ที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาประเทศได้ ในอดีตที่ผ่านมาคงปฏิเสธไม่ได้ว่าความอยู่รอดและความเป็นอยู่ของคนในชนบทต้องพึ่งพาอาศัยป่า จนก่อให้เกิดวัฒนธรรมของท้องถิ่น สืบเนื่องจากความรู้ท้องถิ่นมาใช้ในการยังชีพ ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งต่อความคงอยู่ของประเทศ เพราะป่าไม้มีอิทธิพลต่อการเพาะปลูก เนื่องจากป่าไม้จะมีความสัมพันธ์กับน้ำ และสภาพอากาศ ถ้าบริเวณใดมีป่าไม้มาก

[12] พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 435.

บริเวณนั้นก็จะมีความชุ่มชื้น เพราะต้นไม้จะคายความชื้นออกมาทำให้สภาพอากาศเย็นและเกิดฝนตก ซึ่งจะทำให้เกิดเป็นแหล่งน้ำลำธาร แต่ถ้าป่าไม้ถูกทำลายไปมากก็จะทำให้สภาพอากาศแห้งแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล แหล่งน้ำตามธรรมชาติก็จะแห้งแล้งและหมดไปดังนั้น ป่าไม้จึงอำนวยประโยชน์ให้แก่มนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยทางตรงป่าไม้ เป็นแหล่งอาหารของมนุษย์ โดยทางอ้อมป่าไม้ช่วยรักษาสภาพแวดล้อม เช่น ทำให้พื้นดินอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารอาชีพเกษตรกรจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพึ่งพาสภาพดินฟ้าอากาศในการเพาะปลูกทั้งพืชล้มลุก และพืชยืนต้น หัวใจสำคัญของการทำการเกษตรคือความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องของน้ำ ซึ่งป่าไม้เป็นแหล่งที่กักเก็บน้ำและปรับสภาพอากาศให้เกิดความสมดุลในระบบนิเวศ ดังนั้นเกษตรกรจะอาศัยอยู่ได้ก็ด้วยการพึ่งพาป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นต้องอนุรักษ์รักษา ควบคู่ไปกับการพัฒนาสัมมาชีพที่ลดความเห็นแก่ตัวคำนึงถึงผลประโยชน์ของสังคมและความมั่นคงยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้อันเป็นต้นสายของความอุดมสมบูรณ์ไว้ให้ลูกหลายสืบไป

บรรณานุกรม

เกษม จันทร์แก้ว. **วิทยาศาสตร์กับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ม.ป.ป.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ธรรมนูญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2541.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สถาบันดำรงราชานุภาพ. **คู่มือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานในพื้นที่ระดับตำบล**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2543.

บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

Roles of Community's Leaders in Management of Watershed Forest Reforestation Following Pracharath Sufficiency Path – Case Study of Sanien Subdistrict, Nan Province

พระครูวิจิตรธรรมโชติ (สามารถ โชติธมฺโม)
พระมหากิตติ กิตฺติเมธี (สอนเสนา)
พระรณชัย กิตฺติภทฺโท (สมคำ)
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน 2) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพใช้เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 16 ท่าน ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)ผลการวิจัยพบว่า สรุปผลการวิจัยพบว่าพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดเป็นชายทั้งหมด 16 ท่าน มีอายุระหว่าง 30 – 60 ปี ระดับตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน กำนันผู้ใหญ่บ้าน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียน และ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียน ตั้งแต่ 10 กันยายน – 15 กันยายน พุทธศักราช 2560 ผลการสัมภาษณ์ “บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน” ดังนี้ บทบาทในการจัดการส่งเสริมการเรียนรู้ ผู้นำชุมชนได้มีการนัดประชุมประจำเดือน เดือนละ 1 ครั้ง กับชาวบ้านเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในเรื่องการดูแลรักษาและการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยได้จัดทำหนังสือเพื่อขอวิทยากรผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ จากสำนักงานหน่วยงานภาครัฐป่าไม้พร้อมชี้แนะให้ประชากรในชุมชนปลูกกล้าพันธุ์ไม้ในโอกาสต่างๆ โดยได้ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อของบประมาณในการสนับสนุนกล้าพันธุ์ไม้โดยมีโครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (สสอ.) ในการจัดการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนกรมพัฒนาสังคมหน่วยงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกรมป่าไม้ องค์การบริหารส่วนจังหวัดและกรมทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมบทบาทการวางแผนงานผู้นำชุมชนได้มีการจัดการวางแผนในเรื่องของการดูแลรักษาป่าไม้เพื่อไม่ให้เกิดไฟป่า ซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือและความสามัคคีช่วยเหลือกันจากประชาชน และหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน โดยผู้นำชุมชนจะประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับเรื่องการทำแนวกันไฟป่าเพื่อลดปัญหาไฟป่าลุกลามเข้าในเขตพื้นที่ป่าชุมชนรวมไปถึงการบุกรุกป่าการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและได้มีการขอคืนพื้นที่ทางการเกษตร

พร้อมทั้งตั้งกฎกติกาข้อตกลงภายในชุมชนเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนและได้วางแผนงานการทำอ่างเก็บน้ำและฝายชะลอน้ำ มีทั้งฝายชะลอน้ำแบบกึ่งถาวร ฝายชะลอน้ำแบบถาวร และฝายชะลอน้ำชั่วคราว เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรและในหน้าแล้งจะได้ไม่เกิดปัญหาในเรื่องของการขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภค-บริโภค ในชุมชนบทบาทการประสานงาน ผู้นำได้เป็นสื่อกลางในระหว่างประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชนเพื่อของบประมาณในการสนับสนุนอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่า รวมไปถึงสนับสนุนอุปกรณ์ในการดับไฟป่าและทำแนวกันไฟร่วมกับหน่วยงานของรัฐและเป็นตัวกลางในการประสานนโยบายทางภาครัฐสู่การลงมือปฏิบัติระหว่างประชาชน เช่น การรณรงค์ปลูกป่า และการป้องกันการบุกรุกป่าเพื่อทำไร่ และผู้นำชุมชนได้มีการติดต่อประสานงานกับกรมอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อขอให้เป็นวิทยากรในการจัดการอบรมส่งเสริมและให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้บทบาทการติดตามและการประเมินผล ผู้นำชุมชนได้มีการติดตามประเมินผลการเฝ้าระวังไฟป่า การบุกรุก ถากถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อยลอยและการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งผลออกมาดีเป็นที่หน้าพึงพอใจ ไฟป่าลุกลามเข้าเขตพื้นที่ป่าชุมชนลดน้อยลงการบุกรุกป่าลดลง และผู้นำชุมชนให้สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามผลการเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ที่ชุมชนได้ร่วมกันปลูกการถากถางแนวกันไฟและการป้องกันการกระทำผิดของชาวบ้านทั้งในและนอกพื้นที่โดยการจัดเวรยามในการออกลาดตระเวนแนวเขตป่าชุมชนเพื่อปรึกษาหารือถึงปัญหาอุปสรรคและแนวทางในการแก้ไขการดำเนินแผนงานในครั้งต่อไป

ความสำคัญ: บทบาทของผู้นำชุมชน, การฟื้นฟูป่าต้นน้ำ, แนวประชารัฐอย่างยั่งยืน

Abstract

The purposes of this research were to: 1) Study the roles of community's leaders in Sanien Subdistrict of Nan Province in management of watershed forest reforestation following Pracharath Sufficiency Path. 2) Study the problems, obstacles, and suggestions of community's leaders about management of watershed forest reforestation following Pracharath Sufficiency Path in Sanien Subdistrict of Nan Province. The research followed qualitative research methodology. The research instruments were in depth interview forms. The key informant numbers are 16. The research analysis method is descriptive analysis of the answers' contents. The results were as followed: 1) Key informants were all 16 males. The ages were in the range of 30 to 60 years old. The leaders' positions were village headman, sub-district headman, deputy sub-district administration organization chief, and subdistrict administration organization mayor. The interviews were conducted on 10 – 15 September 2017.2) The descriptive analysis grouped the interview's content as followed: 2.1) Roles in Promoting Learning. The leaders promote learning to the residents by arranging a meeting once a month. The leaders promote learning of preserving and reforestation. They also invite specialist in preserving and reforestation from government

organization to provide know-how of planting more trees in some occasions. 2.2) Roles in Planning and Preventing, the leaders plan and cooperate with other organization both governments' and private's in order to prevent forest fire. They plan to build firebreaks to prevent forest fire; moreover, they prevent trespassing of deforestation. Also, the cooperation is to expropriate areas and set regulations to not trespassing forest areas. They, in addition, plan to build check dams, both permanent and temporally ones, to preserve water as community's resource. 2.3) Roles in Cooperating, The leaders act as representatives of the community to cooperate with residents, government, and private sectors for raising funds and supporting equipment for extinguishing forest fire and build firebreaks, raising awareness of people to reforest and prevent deforestation. The leaders also cooperate with experts from Royal Forest Department in order to promote learning of forest preservation to the residents. 2.4) Roles in Monitoring and Evaluating, the leaders also monitor and evaluate the prevention of forest fire and deforestation. The results were satisfying as the frequencies of the forest fire that affects the community's areas decrease. The deforestation degree also decreases. The residents participate in preserving and reforesting as they help securing the forest and provide suggesting for further development.

Keywords:, Roles of Community's Leaders, Forest Reforestation, Pracharath Sufficiency Path

บทนำ

ในอดีตที่ผ่านมา รัฐบาลไทย ได้มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายอย่างมากและรวดเร็วจนขาดความสมดุล เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลพิษต่างๆ และมีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งมีผลกระทบทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – พ.ศ.2559) ได้มีการปรับปรุงแนวทางการพัฒนา โดยให้ความสำคัญในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา ได้เน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน โดยการฝึกอบรมสร้างความรู้เพื่อสร้างความตระหนักและจิตสำนึกของประชาชน ต่อปัญหาที่เกิดขึ้น[1]จากการที่พื้นที่ป่าไม้ที่ลดลงส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าและความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งเป็นแหล่งพึ่งพิงในการดำรงชีวิตของชุมชนและเป็นพื้นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในอนาคต ภาครัฐจึงได้มีการบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์โดยมุ่งเน้นการบูรณาการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปรับปรุงเครื่องมือและกลไก

[1] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ**, แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 11,** (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เม็ดทรายพริ้นดิ้ง, 2559), หน้า 65.

ในการจัดการให้มีประสิทธิภาพ การพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อประกอบการกำหนดนโยบายและวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทุกระดับ การเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายให้เข้มงวด เป็นธรรมและโปร่งใส การแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่น และการจัดสรรทรัพยากรอย่างทั่วถึงเท่าเทียม การสร้างความตระหนักและจิตสำนึกรับผิดชอบของทุกภาคส่วน และการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหน่วยงาน ในระดับภูมิภาคและท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพในการดำเนินงานภายใต้กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อมและที่เชื่อมโยงกับการค้าและการลงทุนอย่างเป็นระบบ ดังนั้น การทำลายป่าไม้หรือการทำให้ป่าไม้มีความเสื่อมโทรม จะส่งผลต่อความเป็นอยู่และสภาวะการดำรงชีวิตทั้งของสิ่งมีชีวิตทั้งมวลไม่ว่าจะเป็น มนุษย์ พืช และสัตว์ ก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยธรรมชาติของป่าไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาตินั้น ยากที่จะฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้ การอนุรักษ์ป่าไม้จึงถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่มนุษย์ที่ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมกัน ซึ่งประเทศไทยได้มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจน ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ.2555 – พ.ศ.2559 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนโดยมีเป้าหมายหนึ่ง คือ การเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยรักษาพื้นที่อนุรักษ์ไว้ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 19 เพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ นอกจากนี้ยังมีแนวทางการพัฒนาการคุ้มครอง ป้องกัน รักษา ฟื้นฟูป่าไม้และเขตอนุรักษ์ โดยอนุรักษ์พื้นที่เปราะบางที่มีความสำคัญเชิงนิเวศ สร้างพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างป่า วางระบบเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ ควบคุมการใช้ประโยชน์พื้นที่ต้นน้ำและการใช้สารเคมี ส่งเสริมเครือข่ายอนุรักษ์และป้องกันการบุกรุก ส่งเสริมหลักการชุมชนอยู่ร่วมกับป่า ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน ฯลฯ แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้เป็นอย่างมาก[2]

ป่าต้นน้ำ เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่เป็นต้นกำเนิดของสายน้ำ เป็นแหล่งน้ำไหลหล่อเลี้ยงลำธาร แม่น้ำลำคลองรวมถึงการไหลสู่แหล่งน้ำอื่น นอกเหนือจากการให้ประโยชน์ด้านอื่นๆ เช่น ไม้ ของป่า ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า โดยธรรมชาติป่าต้นน้ำมักอยู่บนภูเขาสูง ที่เนินเขา หรือที่ราบ พื้นที่เหล่านี้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งพื้นที่ป่าไม้ต้นน้ำเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำลำธาร ทำหน้าที่เสมือนอ่างเก็บน้ำตามธรรมชาติที่คอยปล่อยน้ำให้ค่อยๆ ไหลหล่อเลี้ยงสรรพชีวิตอย่างสม่ำเสมอ ป่าไม้ในพื้นที่ต้นน้ำลำธารเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญร่วมกับดินในการควบคุมระบบที่ทำให้ต้นน้ำลำธารได้ช่วยให้ดินที่มีป่าไม้ขึ้นอยู่นั้น สามารถเก็บกักน้ำและปล่อยน้ำไปสู่พื้นที่ราบลุ่ม เพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆ ได้สม่ำเสมอตลอดเวลาและป่าไม้ยังเป็นแหล่งปัจจัยที่หล่อเลี้ยงชุมชนในพื้นที่อีกด้วย การส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนได้ทำหน้าที่อนุรักษ์และป้องกันป่าต้นน้ำ จึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญ รวมถึงการตั้งกฎระเบียบในการอนุรักษ์และป้องกันป่าต้นน้ำ เนื่องจากพื้นที่ต้นน้ำมีพื้นที่ป่าส่วนหนึ่งถูกบุกรุกแผ้วถาง เพื่อใช้เป็นที่ทำกินรวมถึงการใช้พื้นที่ดังกล่าวไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ก่อให้เกิดผลกระทบจนบางพื้นที่เสื่อมโทรมจนไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้และบางพื้นที่ถูกทิ้งให้เป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า การฟื้นฟูพื้นที่เหล่านี้ให้คืนมีสภาพป่าสมบูรณ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นโดยต้องสนับสนุนให้

[2] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **“แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 11”,** หน้า 99.

องค์กรภาครัฐ ท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการดำเนินการโดยมีการบริหารจัดการในรูปของการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นการจัดระเบียบทรัพยากรที่ดินของชุมชน[3]

จังหวัดน่าน เป็นจังหวัดชายแดนด้านตะวันออกของภาคเหนือ ห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางรถยนต์ประมาณ 668 กิโลเมตร มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 7,170,045 ไร่ หรือ 11,472.076 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 2.23 ของพื้นที่ทั้งประเทศ จังหวัดน่านมีลักษณะเป็นเขาสูงถึงร้อยละ 87.2 ของพื้นที่จังหวัด ที่แต่เดิมปกคลุมด้วยพื้นที่ป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำน่านที่ไหลหล่อเลี้ยงผู้คนตลอดลุ่มแม่น้ำ คิดเป็นร้อยละ 45 ของปริมาณน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ปัจจุบันนี้พื้นที่ต้นน้ำน่านประสบปัญหาถูกบุกรุกอย่างรุนแรง ข้อมูลจากกรมป่าไม้ระบุว่า ในระยะเวลา 10 ปีพื้นที่ป่าจังหวัดน่าน ลดลงจาก 5.3 ล้านไร่ เหลือเพียง 4.6 ล้านไร่ เฉลี่ยปีละ 70,000 ไร่ หรือวันละ 190 ไร่ ซึ่งเกิดจากการทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อป้อนสู่อุตสาหกรรม ทำให้พื้นที่ป่าหายไปอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2550 จังหวัดน่านมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ 304,261 ไร่ และขยายเป็น 637,475 ไร่ในปี พ.ศ. 2555 หรือเพิ่มขึ้นถึง 2.1 เท่าในเวลาเพียง 5 ปีสถานการณ์ดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ภูมิประเทศจังหวัดน่านประกอบด้วย พื้นที่ป่าไม้และภูเขา ร้อยละ 48 พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ร้อยละ 39 และพื้นที่ทำการเกษตรและที่อยู่อาศัยเพียงร้อยละ 13 การขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดจึงหมายถึงการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้และภูเขามากขึ้น[4]

ด้วยปัจจัยดังกล่าว คณะผู้วิจัยในฐานะที่เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่าน ซึ่งมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าต้นน้ำ จึงมีความต้องการที่จะวิจัยบทบาทของผู้นำชุมชน ในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำและอุปสรรคของผู้นำชุมชนในการจัดการและการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ได้มีกระบวนการดำเนินการอย่างไร ซึ่งจะเป็นข้อมูลในการพัฒนาฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำควบคู่กับการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนให้มีประสิทธิภาพขึ้นสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

2. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

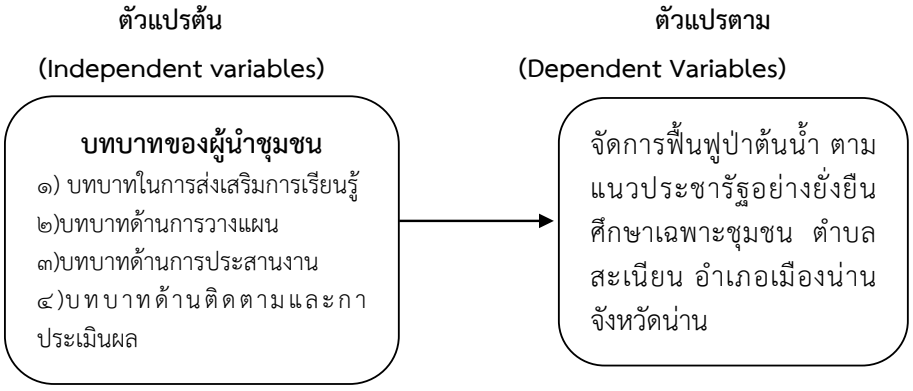
---

[3] กรกฎ ทองขะโชค และคณะ , **“การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าต้นน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2558), หน้า 43.

[4] โครงการบูรณาการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่จังหวัดน่าน ตามแนวพระราชดำริและโครงการปลูกป่าสร้างคน บนวิถีพอเพียง รักษาต้นน้ำ บรรเทาอุทกภัย จังหวัดน่าน, **พื้นที่โครงการอำเภอท่าวังผาข้อมูล ณ เดือนพฤศจิกายน 2559**.

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาโดยการศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้านในเขตพื้นที่ตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน จำนวน 16 ท่าน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามของ“บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน”ผลการวิจัยพบว่า พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดเป็นชายทั้งหมด 16 ท่าน มีอายุระหว่าง 30 – 60 ปี ระดับตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน กำนันผู้ใหญ่บ้าน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียน และ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสะเนียน ตั้งแต่ 10 กันยายน – 15 กันยายน พุทธศักราช 2560

บทบาทของผู้นำชุมชนที่มีต่อการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืนของชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

ผู้นำชุมชนมีบทบาทหน้าที่ของผู้นำชุมชน ที่มีต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ การปลูกป่าในพื้นที่เสื่อมโทรมให้มีความอุดมสมบูรณ์ การร่วมมือกันระหว่างชาวบ้านกับผู้นำชุมชนในการจัดทำแนวกันไฟ

ป้องกันการเกิดไฟป่า และการบุกรุกผืนป่าทำไร่เลื่อนลอย จัดกิจกรรมให้ชาวบ้านและเยาวชนบ้านสะเนียนช่วยกันปลูกป่าทดแทน โดยพืชพันธุ์ที่นำมาปลูกจะเป็นพืชผลไม้เพื่อให้ชาวบ้านและชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากการขายผลผลิตในอนาคต เพื่อเป็นการสร้างและเสริมรายได้ของประชากรในพื้นที่ให้มีความอยู่ดีกินดีมีอาชีพเลี้ยงตนได้ ตามโครงการ 9101 ตามรอยเท้าพ่อภายใต้พระบารมี เพื่อการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน ผู้นำชุมชนมีการประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการรักษาป่าชุมชน เช่น ให้ประชาชนเข้าใจและตะหนักถึงความสำคัญในการดูแลพื้นที่ป่าต้นน้ำ โดยมีการประชุมหารือเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาร่วมกันเพื่อไปสู่ปฏิบัติการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำในชุมชนจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวถึงบทบาทของผู้นำชุมชน ที่มีต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำของบ้านห้วยลี่ คือ ผู้นำชุมชนได้ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในหมู่บ้านหันมาทำการเกษตรผสมผสานตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ของในหลวงรัชกาลที่ 9 เพื่อลดปัญหาการทำลายทรัพย์ยากรป่าไม้และน้ำ ก่อให้เกิดการฟื้นฟูความสมดุลและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณต่างๆ สืบไปอย่างยั่งยืน อบรมให้ความรู้กับประชาชนในหมู่บ้านเพื่อความมีสำนึกเป็นส่วนรวมกับชุมชนที่ดี และร่วมกันดูแลรักษาป่าต้นน้ำด้วยการทำกฎ ข้อตกลงในหมู่บ้าน เช่น การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าเพิ่มเติมจากที่มีอยู่ การไม่ตัดต้นไม้ใหญ่ การลดการใช้สารเคมี การสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อที่จะได้กักเก็บน้ำไว้ใช้ในยามฤดูแล้งหรือการใช้พิธีกรรมความเชื่อท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การบวชป่า การเลี้ยงผีต้นน้ำการขอขมาป่าที่ได้ใช้ประโยชน์

บทบาทของผู้นำชุมชนในด้านการจัดการส่งเสริมการเรียนรู้

บทบาทในการจัดการส่งเสริมการเรียนรู้ ผู้นำชุมชนได้มีการนัดประชุมประจำเดือน เดือนละ 1 ครั้ง กับชาวบ้านเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในเรื่องการดูแลรักษาและการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยได้จัดทำหนังสือเพื่อขอวิทยากรผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ จากสำนักงานหน่วยงานภาครัฐป่าไม้พร้อมชี้แนะให้ประชากรในชุมชนปลูกกล้าพันธุ์ไม้ในโอกาสต่างๆ โดยได้ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อของบประมาณในการสนับสนุนกล้าพันธุ์ไม้โดยมีโครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (สสอ.) ในการจัดการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนกรมพัฒนาสังคมหน่วยงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกรมป่าไม้ องค์การบริหารส่วนจังหวัดและกรมทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเป็นต้น

บทบาทของผู้นำชุมชนในการวางแผนงาน

บทบาทการวางแผนงาน ผู้นำชุมชนได้มีการจัดการวางแผนในเรื่องของการดูแลรักษาป่าไม้เพื่อไม่ให้เกิดไฟป่า ซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือและความสามัคคีช่วยเหลือกันจากประชาชน และหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน โดยผู้นำชุมชนจะประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับเรื่องการทำแนวกันไฟป่าเพื่อลดปัญหาไฟป่าลุกลามเข้าในเขตพื้นที่ป่าชุมชนรวมไปถึงการบุกรุกป่าการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและได้มีการขอคืนพื้นที่ทางการเกษตรพร้อมทั้งตั้งกฎกติกาข้อตกลงภายในชุมชนเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนและได้วางแผนงานการทำอ่างเก็บน้ำและฝายชะลอน้ำ มีทั้งฝายชะลอน้ำแบบกึ่งถาวร ฝายชะลอน้ำแบบถาวร และฝายชะลอน้ำชั่วคราว เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรและในหน้าแล้งจะได้ไม่เกิดปัญหาในเรื่องของการขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภค-บริโภค ในชุมชน

บทบาทของผู้นำชุมชนในการประสานงานดังนี้

บทบาทการประสานงาน ผู้นำได้เป็นสื่อกลางในระหว่างประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชนเพื่อของบประมาณในการสนับสนุนอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่า รวมไปถึงสนับสนุนอุปกรณ์ในการดับไฟป่าและทำแนวกันไฟร่วมกับหน่วยงานของรัฐและเป็นตัวกลางในการประสานนโยบายทางภาครัฐสู่การลงมือปฏิบัติระหว่างประชาชน เช่น การรณรงค์ปลูกป่า และการป้องกันการบุกรุกป่าเพื่อทำไร่ และผู้นำชุมชนได้มีการติดต่อประสานงานกับกรมอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อขอให้เป็นวิทยากรในการจัดการอบรมส่งเสริมและให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้

บทบาทของผู้นำชุมชนในการติดตามและการประเมินผล

บทบาทการติดตามและการประเมินผล ผู้นำชุมชนได้มีการติดตามประเมินผลการเฝ้าระวังไฟป่า การบุกรุก ถากถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อยลอยและการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งผลออกมาดีเป็นที่หน้าพึงพอใจไฟป่าลุกลามเข้าเขตพื้นที่ป่าชุมชนลดน้อยลงการบุกรุกป่าลดลง และผู้นำชุมชนให้สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามผลการเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ที่ชุมชนได้ร่วมกันปลูกการถากถางแนวกันไฟและการป้องกันการกระทำผิดของชาวบ้านทั้งในและนอกพื้นที่โดยการจัดเวรยามในการออกลาดตระเวนแนวเขตป่าชุมชนเพื่อปรึกษาหารือถึงปัญหาอุปสรรคและแนวทางในการแก้ไขการดำเนินแผนงานในครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน”ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ทางการวิจัยดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรทำการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนา โดยการอบรมและจัดทำคู่มือให้กับผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และสมาชิกองค์การ บริหารส่วนตำบล เพื่อเป็นแกนในการนำความรู้ไปขยายต่อให้ประชาชนได้รับทราบ“บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน”

2) ควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์ ข่าวสารการจัดทำแผนพัฒนา ในหลายๆช่องทาง เช่น แผ่นพับใบปลิว ป้ายประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบข่าวสารการจัดทำแผน

3) ควรจัดเจ้าหน้าที่เข้าไปร่วมพูดคุยตามบ้านของประชาชนเพื่อจะได้รับทราบปัญหาได้กว้างขึ้นและมากขึ้น เพื่อดูปัญหาในพื้นที่ ไม่ใช่นำปัญหาที่มาจากการประชาคมเพียง อย่างเดียว

4) ควรจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึก การรักท้องถิ่น ความสามัคคีในชุมชน ให้เห็นความสำคัญของการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อประชาชนจะได้รับผลประโยชน์จากการทำแผนโดยทั่วกัน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) ด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ“บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน”

2) ด้านการมีส่วนร่วมวางแผน“บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน”

3) ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการ“บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน”

4) ด้านการติดตามประเมินผล“บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน”

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรจะมีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อหารูปแบบการ“บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน”

4) ควรมีการศึกษากระบวนการ“บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำตามแนวประชารัฐอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะชุมชนตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน”การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติม

บรรณานุกรม

กรกฎ ทองขะโชค และคณะ .“**การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าต้นน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2558.

โครงการบูรณาการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่จังหวัดน่าน ตามแนวพระราชดำริและโครงการปลูกป่าสร้างคน บนวิถีพอเพียง รักษาต้นน้ำ บรรเทาอุทกภัย จังหวัดน่าน. **พื้นที่โครงการอำเภอท่าวังผา ข้อมูล ณ เดือนพฤศจิกายน 2559**.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ**. แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 11.** กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เม็ดทรายพริ้นดิ้ง, พ.ศ. 2559.

ทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

The Learning Skill of Students in Political Science of Mahachulalongkornrajvidyalaya University Nan Buddhist College, Phu Phiang District, Nan Province

พระวีระวัฒน์ วีรวฑฺฒโน
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน 2) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณ โดยคณะผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยตนเองกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 228 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพใช้เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 10 รูป/คน ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ผลการวิจัยพบว่า 1)ทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากเรียงตามลำดับ คือ ด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =3.58)ด้านความรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =3.57) ด้านทักษะทางปัญญา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =3.51) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =3.45)และด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.50) 2) ผลการสัมภาษณ์ “ทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน” การเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์วิทยาลัยสงฆ์นครน่านมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง

จังหวัดน่าน พบว่า ด้านคุณธรรม จริยธรรม เป็นสิ่งสำคัญในการช่วยพัฒนาทักษะผู้เรียน ให้ตระหนักถึงความซื่อสัตย์ สุจริต และสามารถไปปรับใช้ในการทำงานได้ ด้านความรู้ สามารถอธิบาย สังเคราะห์ วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันที่เป็นจริงได้อย่างมีเหตุผล ด้านทักษะทางปัญญา ช่วยพัฒนาเกี่ยวกับการค้นคว้าวิจัย รวมถึงการเรียนรู้จากสถานการณ์ปัจจุบัน ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความรับผิดชอบ นิสิตสามารถรู้จักจัดการอารมณ์ และเรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานเป็นทีมเป็นกลุ่ม เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และด้านทักษะการวิเคราะห์ตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยี นิสิตสามารถสื่อสารระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ทันยุคทันสมัยได้อย่างเหมาะสม 3) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน มีดังนี้3.1) ด้านคุณธรรม จริยธรรม พบว่า การเรียนการสอนที่มีการสอดแทรก คุณธรรม จริยธรรม มีส่วนช่วยพัฒนาทักษะผู้เรียน เป็นผู้มีศีลธรรมร่วมถึงตระหนักถึงความซื่อสัตย์สุจริต สามารถนำไปปรับใช้ในการทำงาน และชีวิตประจำวันได้3.2) ด้านความรู้ พบว่า สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่นิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ประยุกต์การเรียนรู้ทางรัฐศาสตร์ควบคู่กับคุณธรรม จริยธรรม โดยนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และในการปฏิบัติหน้าที่ โดยมีคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้มีทักษะและเพิ่มประสิทธิภาพสูงสุด 3.3) ด้านทักษะทางปัญญา พบว่า สร้างทักษะกระบวนการทางปัญญา โดยวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา ตามสถานการณ์ได้อย่างมีวิจารณญาณ โดยประเมินจากการเรียนด้วยตนเองก่อนและหลังการเรียนสร้างกระบวนการที่ทันเท่าการเปลี่ยนเศรษฐกิจแบบเดิมไปสู่เศรษฐกิจในยุค Thailand 4.03.4) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบพบว่าจัดกิจกรรมเสริมนิสิตให้มีการเรียนรู้ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบจากการทำงานกลุ่มตามที่ได้รับมอบหมายงานจากอาจารย์ 3.5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ พบว่า ควรมีการเสริมทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ นิสิตมีทักษะในการดำเนินชีวิตในการใช้ภาษา การติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวัน การใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับการเรียนการสอน กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน สามารถนำไปใช้ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ และนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมต่อไป และทักษะที่สำคัญในปัจจุบัน คือ ทักษะการเรียนรู้ของนิสิตการเรียนรู้ด้านการสื่อสาร จำเป็นต่อการรับข้อมูลจากหลายๆ แหล่งแล้วนำมาประยุกต์พัฒนาองค์กร เพื่อให้มีมิติใหม่ๆ และก้าวทันโลกในยุคปัจจุบันต่อไปได้

คำสำคัญ: ทักษะการเรียนรู้, นิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์, วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

Abstract

The objectives of this research are: 1) to study learning skills of the Political Science students of Nan Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, situated in

Phu Phiang District, Nan province, 2) to study problems and obstacles, and offer recommendations to solve the problems of learning skills of the students. This research is a Mixed Method Research including the quantitative research and the qualitative research. The quantitative research was designed to find the Frequency, Percentage, Mean, and Standard Deviation from 228 the representative samples. The qualitative research instruments are the In-depth Interview with 10 monks/persons. Then, the content was described as descriptive analysis. The research found that.1) The learning skills of students in overview in each aspect were presented that their virtue and morality was at $\overline{X}$ = 3.58, their knowledge was at $\overline{X}$ = 3.57, their intellectual was at $\overline{X}$ = 3.51, their personal relationship and responsibility were at $\overline{X}$ = 3.45, and the numeric, communication, information technology was at $\overline{X}$ = 3.50.2). Results of the interview about the students' learning skills were shown that they paid respect on human dignity, heard others' opinions, were able to take themselves responsibility, were the role models for being loyal on society, nationality, religion, the King, morality, and honesty. They knew that those learning skills were the science related with the country management, the social reform, the harmonization together with virtues and ethics, the good relationship between a chief and his/her underlings. Besides, the skills provided them the governance principles which must have the virtues, ethics, knowledge, intellectuals, personal relationship and responsibility, media usage for creating the good relationship such as paying respect each other, being honorable others, and creating the good governance. 3) The problems, obstacles, and recommendations about the students' learning skills were as follows:3.1) in the virtues and ethics skills, the data showed that a virtue and ethic orientation provided them the participation process and also was the chance to take an outside-college study tour which provided the knowledge more than in-college study. This can develop to be a culture of organization and help the students to have own responsibility. However, the college should more add the numeric, communication, and information technology skill.3.2) in knowledge skill, the college can create the learning process for the students by integrating the Applied Political Science with the virtues and ethics. The students can use the knowledge in daily life and work in line of the virtues and ethics in order to add the most efficiency.3.3) in intellectual skill, the college can create the analysis and solution skills that made the students to be reasonable by evaluating themselves before and after classroom. It created the process for updating the knowledge in Thailand 4.0 era.3.4) in the personal relationship and responsibility skill, the data showed that the college can provide

the outside-classroom activities which promoted the personal relationship and responsibility such as working group that was outside the classroom.3.5) in the numeric, communication and information technology skill, the college should more promote this skill and also language skill in daily life. Besides, the college should use the information technology which was suitable for the classroom, reduced the inside-classroom study time, and instead add more the outside-classroom. In conclusion, the students' learning skills are effective and can be adjusted to fit in their daily life time. That provided the self and social benefit for the students. The important skill was the communication. The students should open the information from various channels and then apply it for developing their organizations in order to more add new dimensions and updated.

Keywords: the Study Skill in Learning, Students in Political Science, Nan Buddhist College

บทนำ

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จะมีความยืดหยุ่น สร้างสรรค์ ท้าทาย และซับซ้อน เป็นการศึกษาที่จะทำให้โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอย่างเต็มไปด้วยสิ่งท้าทาย และปัญหารวมทั้งโอกาสสิ่งที่เป็นไปได้ใหม่ๆ ที่น่าตื่นเต้น เป็นสิ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาในโลกที่เป็นจริง เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์และคำถามเกี่ยวกับอนาคตเชิงวัฒนธรรม สังคม และสากล ในปัจจุบันจะพบปรากฏการณ์ใหม่ที่แตกต่างไป เช่น การเรียนการสอนที่ช่วยให้นักเรียนได้เตรียมตัวเพื่อใช้ชีวิตในโลกที่เป็นจริง (life in the real world) เน้นการศึกษาตลอดชีวิต (lifelong learning) ด้วยวิธีการสอนที่มีความยืดหยุ่น (flexible in how we teach) มีการกระตุ้นและจูงใจให้ผู้เรียนมีความเป็นคนเจ้าความคิดเจ้าปัญญา (resourceful) ที่ยังคงแสวงหาการเรียนรู้แม้จะจบการศึกษาออกไป

กล่าวได้ว่าผู้เรียนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการศึกษาเพราะแสดงให้เห็นถึงคุณภาพและประสิทธิภาพของสถาบันอุดมศึกษาการเรียนการสอนการที่จะพัฒนาประเทศไทยไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนให้เกิดขึ้นในอนาคตนั้น จะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ให้เข้มแข็งและมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อน กระบวนการการพัฒนาทั้งในระยะกลางและระยะยาว โดยเฉพาะ “การพัฒนาคน” ให้มีการเตรียมความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีสิ่งที่สำคัญที่สุดคือทักษะการเรียนรู้ และการเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของคนซึ่งสอดคล้องกับกระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศภายใต้ “ประเทศไทย 4.0” เป็นอีกนโยบายหนึ่งที่เป็นการวางรากฐานการพัฒนาประเทศในระยะยาว โดยวางเป้าหมายให้เกิดภาพอนาคตที่ชัดเจนของประเทศที่พัฒนา เช่น สหรัฐอเมริกา “ A Nation of Makers ” อังกฤษ “ Design of Innovation” อินเดีย “ Made in India” หรือ ประเทศเกาหลีใต้ที่วางโมเดลเศรษฐกิจในชื่อ “ Creative Economy” เป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่มั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน ตามวิสัยทัศน์รัฐบาลเป็นรูปแบบที่มีการผลักดันการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ การปฏิรูปการวิจัยและการพัฒนา และการปฏิรูป

การศึกษาไปพร้อมๆ กัน เพื่อพัฒนาศักยภาพคนให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศภายใต้โมเดล “ประเทศไทย 4.0” และลดความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาคนให้มีคุณภาพและมีความมั่นคงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม มีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ดังนั้น การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพ โดยมุ่งจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างสมรรถนะกำลังคนทั้งระบบ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต การวิจัยและการใช้เทคโนโลยีและสื่อเพื่อการเรียนรู้ สามารถเป็นคนมีความรู้ เป็นคนดี มีคุณภาพ และทำประโยชน์ ต่อสังคมโดยรวม[1]

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย เป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงของคณะสงฆ์ ซึ่งสมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2432 มีชื่อเดิมว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” และมีพระบรมราชโองการเปลี่ยนนามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เมื่อ วันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2439 พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย2 หมวด 1 การจัดตั้งวัตถุประสงค์และอำนาจหน้าที่ มาตรา 6 เป็นสถานศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาวิจัย ส่งเสริม และให้บริการทางวิชาการพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์รวมทั้งการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม หมวด 5 การพัฒนาบุคลากรของมหาวิทยาลัย ข้อ 34 เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาบุคลากรของมหาวิทยาลัยให้มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานคณะกรรมการอาจกำหนดให้มีการพัฒนาบุคลากร ดังนี้ (1) การไปศึกษาอบรมดูงาน (2) การไปปฏิบัติงานวิจัย (3) การไปปฏิบัติงานบริการวิชาการ (4) การไปเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ (5) การแลกเปลี่ยนอาจารย์หรือนักวิชาการ (6) การอื่นใดที่จำเป็นหรือเหมาะสมเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาบุคลากร[2] โดยในปีพุทธศักราช 2545 คณะสงฆ์จังหวัดน่าน ร่วมกับจังหวัดน่าน ได้เสนอขออนุมัติโครงการขยายห้องเรียนระดับปริญญาตรี หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มาจัดการเรียนการสอนที่จังหวัดน่าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขยายโอกาสทางการศึกษา บริการทางการศึกษา และส่งเสริมให้พระสังฆาธิการ ครูสอนพระปริยัติธรรมและพระภิกษุสามเณรทั่วไปในพื้นที่และต่างจังหวัดใกล้เคียงได้ศึกษาวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และเมื่อวันอังคารที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555 มติสภามหาวิทยาลัยได้ตราข้อกำหนดให้จัดตั้งวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน โดยยกฐานะขึ้นเป็น วิทยาลัยสงฆ์นครน่านมหาวิยาลัยมหาจุฬาลงกรรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุ 56 พรรษา[3]

สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ มีความมุ่งมั่นในการผลิต บัณฑิตที่มีความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถด้านการปกครองและการบริหารตามหลักพุทธธรรมและ ทฤษฎี

---

[1] สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, **แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2559), หน้า 24.

[2] พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540, **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 114 ตอนที่ 51 ก. หน้า 25-39.

[3] วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ, **รายงานประจำปี 2557**, (น่าน: โรงพิมพ์น่านออฟเซต, 2557), หน้า 1-8.

รัฐศาสตร์สมัยใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหา และพัฒนาสังคมและประเทศ โดยเป็นหลักสูตรที่มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจและทักษะในด้านการปกครองให้แก่นิสิต โดยเป็นการสอนทั้งทฤษฎีและหลักการพื้นฐานทางศาสตร์การปกครอง โดยเฉพาะความรู้ทางการปกครอง ความรู้ด้านประชาธิปไตย การปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดการความขัดแย้งทางการเมือง โดยเสริมสร้างศักยภาพให้นิสิต สามารถนำความรู้ทางด้านการปกครองไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาองค์กรที่เกี่ยวกับกับตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ยังมุ่งเน้นทักษะการทำงานเป็นทีมและความรับผิดชอบในการทำงานรวมทั้งการตัดสินใจสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ เป็นสาขาที่ได้รับความสนใจศึกษาเป็นจำนวนมากในแต่ละปี อันแสดงให้เห็นถึงความสนใจในการศึกษาวิชาทางรัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการปกครองสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในปกครององค์กรในด้านต่างๆ โดยมุ่งพัฒนาการเรียนรู้ในแต่ละด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านคุณธรรม จริยธรรม 2) ด้านความรู้ 3) ด้านทักษะทางปัญญา 4) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ5) ด้านการสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ[4]

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น การศึกษาทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาประเมินวิเคราะห์และวางแผนแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนของสาขาวิชารัฐศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพ และเพิ่มพูนศักยภาพทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ อันจะเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ของนิสิตให้ดียิ่งขึ้น เพื่อเป็นบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามเจตจำนงของวิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ ที่มุ่งหวังให้นิสิตเป็นผู้มีทั้งวิชาจริยาและปัญญา ซึ่งเปรียบเสมือนส่วนสำคัญของมหาวิทยาลัย การทราบถึงแนวทางการเรียนรู้ของนิสิตที่แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร มหาวิทยาลัยก็สามารถที่จะจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของนิสิตได้ เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพของการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้คู่คุณธรรม มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุขในสังคม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่านเฉลิมพระเกียรติฯ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

2.เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ขอบเขตของกการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

[4]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, หลักสูตรวิชารัฐศาสตร**บัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พุทธศักราช 2559), [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://mcuaad.mcu.ac.th/ac/curr/tqf2.php[9 สิงหาคม 2560].

อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านใน1) ด้านคุณธรรม จริยธรรม 2) ด้านความรู้ 3) ด้านทักษะทางปัญญา 4) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบและ 5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเหมาะสม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

ผลการวิจัยเชิงปริมาณ

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม“ทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน”พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เพศชาย จำนวน 135 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 56.7 อายุระหว่าง 21–40 ปี จำนวน 180 คน คิดเป็นร้อยละ 75.6 นักบวชในพระพุทธศาสนา จำนวน 68 รูป คิดเป็นร้อยละ 28.6 โสด จำนวน 175 คน คิดเป็นร้อยละ 73.5 และระดับชั้นปีที่ 1 จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 33.6

ทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

ผลการวิจัยพบว่าทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านโดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.50)เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่าทักษะการเรียนรู้ของนิสิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านจากมากไปหาน้อยตามลำดับ คือ ด้านคุณธรรม จริยธรรม ($\overline{X}$ =3.58) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ($\overline{X}$ =3.57) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ($\overline{X}$ =3.51) ด้านทักษะทางปัญญา ($\overline{X}$ =3.45) ด้านความรู้ ($\overline{X}$ =3.43)

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

ทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

ด้านคุณธรรม จริยธรรม กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านรัฐศาสตร์ สิ่งต่างๆของมนุษย์ทางสังคม และวัฒนธรรมและในด้านการปกครอง ในด้านสังคมทางรัฐกับสังคมไม่สมดุลกัน ทำให้ภาคสังคมอ่อนแอ ก็หมายถึงในสังคมไม่มีการพัฒนาไม่มีประสิทธิภาพใช้ชีวิตประจำวัน รัฐศาสตร์ฝึกจะมองถึงปัญหาในชุมชนอีกด้านอาจมองว่าสาขารัฐศาสตร์เป็นศาสตร์เกี่ยวกับการบริหารจัดการบ้านเมือง การจัดระเบียบสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมมีพฤติกรรม

ในการเป็นผู้นำในการปกครองบ้านเมือง ในการบริหารจำเป็นต้องควบคู่กับคุณธรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการปกครอง นักปกครองที่ดีนั้นจะต้องมีคุณธรรม จริยธรรม

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน เหมาะสม ควรนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมต่อไป ทักษะการเรียนรู้ของนิสิต การเรียนรู้ด้านการสื่อสาร จำเป็นต่อการรับข้อมูลจากหลายๆแหล่งแล้วนำมาประยุกต์ พัฒนาองค์กร เพื่อให้มีมิติใหม่ๆ และก้าวทันโลก มีน้ำใจ เสียสละ เพื่อส่วนรวม การฝึกเป็นผู้ให้ และยินดีที่จะช่วยทุกเมื่อที่มีโอกาส

ด้านความรู้กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านกล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ของนิสิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน มีการเรียนรู้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากการดำเนินชีวิตในวันหนึ่งๆ เราทุกคนอาจต้องเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ที่คล้ายคลึงกับที่เคยประสบการณ์

ด้านทักษะทางปัญญากล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านรัฐศาสตร์ได้ความรู้ ทฤษฎีจะได้ข้อเท็จจริง หรือ ข้อมูลต่างๆที่ได้มาจากการศึกษา รวบรวมความเป็นจริง และทฤษฎีทางการเมืองของสาขารัฐศาสตร์ จะช่วยในการ วิเคราะห์ ตีความ ความคิดและมุมมองต่างๆในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี มีลักษณะผู้นำสูงในการปฏิบัติงานเรียนรู้ด้านการสื่อสารจำเป็นต่อการรับข้อมูลจากหลายๆ แหล่งแล้วนำมาประยุกต์ พัฒนาองค์กร เพื่อให้เดมิติใหม่ๆ และก้าวทันโลก

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบกล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านศาสตร์เกี่ยวกับการบริหารจัดการบ้านเมือง การจัดระเบียบสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมมีพฤติกรรมในการเป็นผู้นำในการปกครองบ้านเมือง ในการบริหารจำเป็นต้องควบคู่กับคุณธรรม วิชารัฐศาสตร์ได้ความรู้ ทฤษฎีจะได้ข้อเท็จจริง หรือ ข้อมูลต่างๆที่ได้มาจากการศึกษา รวบรวมความเป็นจริง และทฤษฎีทางการเมืองของสาขารัฐศาสตร์

ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน เหมาะสม ควรนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมต่อไป ทักษะการเรียนรู้ของนิสิต การเรียนรู้ด้านการสื่อสาร จำเป็นต่อการรับข้อมูลจากหลายๆแหล่งแล้วนำมาประยุกต์ พัฒนาองค์กร เพื่อให้มีมิติใหม่ๆ และก้าวทันโลก มีน้ำใจ เสียสละ เพื่อส่วนรวม การฝึกเป็นผู้ให้ และยินดีที่จะช่วยทุกเมื่อที่มีโอกาส

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทักษะการเรียนรู้ของนิสิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

1. ควรขยายขอบเขตการวิจัย

2. ควรใช้วิธีเก็บข้อมูลด้วยวิธีอื่นประกอบด้วย เช่น การสัมภาษณ์

3. ควรมีการเพิ่มเครื่องมือในการวิจัยให้กว้างมากขึ้น นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม เช่น การสังเกตุพฤติกรรม เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้ได้ผลตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

บรรณานุกรม

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540. **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 114 ตอนที่ 51 ก. หน้า 25-39.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. หลักสูตรวิชารัฐศาสตร**บัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พุทธศักราช 2559). [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://mcuaad.mcu.ac.th/ac/curr/tqf2.php[9 สิงหาคม 2560].

วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ เฉลิมพระเกียรติฯ, **รายงานประจำปี 2557**, น่าน: โรงพิมพ์น่านออฟเซต, 2557.

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. **แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564**). กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2559.

คัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกา: การแปลและศึกษาวิเคราะห์
The Uttaravinicchayatika: a Translation and an Analytical Study

ชำนาญ เกิดช่อ
กัญจนพร เกิดช่อ
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยฉบับนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อแปลคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย 2) เพื่อศึกษาโครงสร้าง ภาษา ความสัมพันธ์และศัพท์ของคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกา 3) เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญของคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกากับการวินิจฉัยทางกฎหมายในสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า พระวาจิสสรเถระชาวศรีลังกาได้รับอาราธนาจากพระเถระผู้เป็นมิตร มีพระสุมังคลเถระเป็นต้น รจนาคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกาเพื่ออธิบายความแห่งอรรถกถาอุตตรวินิจฉยะของพระพุทธทัตตเถระชาวอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ 17 รัชสมัยของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 3 ประเทศศรีลังกา ท่านได้อาศัยคัมภีร์อธิบายวินัยฉบับโบราณที่เขียนด้วยภาษาสิงหล รวมทั้งคัมภีร์อรรถกถาสมันตปาสาทิกาและฎีกาสารัตถทีปนีเป็นต้นแบบ อธิบายความไปตามลำดับบทที่มีอยู่ในตัวคัมภีร์อรรถกถาวินยวินิจฉยะ อ้างอิงเชื่อมโยงเนื้อหาจากพระไตรปิฎก อรรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสมาสนับสนุนการอธิบายอย่างครบถ้วน มีสำนวนโดดเด่นคือการใช้คำอธิบายแบบกระชับ มีการใช้ภาษาทั้งนามศัพท์ กิริยาศัพท์ และอัพยยศัพท์ มีเนื้อหาสัมพันธ์กับพระวินัยปิฎก, ด้านศัพท์ มีการกล่าวถึงศัพท์วิเคราะห์จำนวนมาก เช่นศัพท์ว่า ชินะ

ด้านการวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญของคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกากับการวินิจฉัยทางกฎหมายในสังคมไทย ว่าเฉพาะปาราชิกพบว่า 1) การมีเพศสัมพันธ์ในทางวินัยผิดทั้งนั้น แต่ในทางกฎหมายไม่ผิดหากมีเพศสัมพันธ์กับคู่สมรส 2) การลักทรัพย์ผิดทั้งทางวินัยและทางกฎหมาย ต่างแต่ในทางวินัย ถ้าลักทรัพย์เกิน 5 มาสกต้องรับโทษหนักคือขาดจากการเป็นภิกษุ ส่วนในทางกฎหมายมีโทษเบากว่า 3) การฆ่ามนุษย์ มีความผิดทั้งทางวินัยและทางกฎหมายโดยมีโทษหนักพอๆ กัน 4) การอวดอุตตริมนุสสธรรม ในทางวินัย มีโทษหนักถึงขาดจากความเป็นภิกษุ ส่วนในทางกฎหมายมีโทษหนักเบาตามจำนวนผู้ได้รับความเสียหาย ทั้งนี้เนื้อหาในคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกายังสอดคล้องกับเนื้อหาในพระวินัยปิฎกจำนวนมาก นับได้ว่าผู้รจนามีความเข้าใจในพระวินัยได้ตลอดสายอย่างดีเยี่ยม

คำสำคัญ: คัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกา, การแปล, การศึกษาวิเคราะห์

Abstract

This research report is qualitative research, which consists of three objectives: 1) to translate the Uttaravinicchayatika (subcommentary) from Pali language into thai language, 2) to study the structure, language, relationship as well as the terms used in the Uttaravinicchayatika (subcommentary), and 3) to analyze the essential contents of the Uttaravinicchayatika with legal diagnosis in Thai society.

From the studies, it found that a Sri Lankan monk, whose name was Ven. Vacissara Thera had been invited by many friendly Theras to compile the scriptures of Uttaravinicchayatika to offer an explanation of the Uttaravinicchaya commentary of the Indian famous monk, Ven. Buddhadatta Thera, in the 1 7 th century in the reign of king Vijayabahu III of Sri Lanka. He had used such scripture described the ancient discipline written in Sinhalese language, including Samantapasadika Atthakatha (commentaries) and Saratthadipanitika (subcommentaries) as prototype. He respectively explained the contenst in each chapters as appeared in the Vinayavinicchaya commentary with the the reference to the Tipitaka Scriptures, commentaries, subcommentaries and extra-literary Works called Visuddhimagga in support of the description in its entirety. Short concise description usage was his outstanding writing style. With the use of grammatical analysis, it found that grammars in the scripture of Uttaravinicchayatika depend on the terminology, for examples; how to use the terms, how to use the verbs, how to use the affixations. There are contents of the Uttaravinicchayatika had relationed with Vinayapitaka. And there are many lexical analysis such as the Lord Buddha who wins the Devil (Chino).

An analysis the essential contents of the Uttaravinicchayatika with legal diagnosis in Thai society about Parajika (Defeat) was found that 1) In the discipline, sexual inter-course is the wrong. But in law, if you have sexual inter-course with your spouse, it not wrong. 2) In the discipline and law, burglary is wrong. But in the discipline, if you steal more than 5 masaka, you must be punished by absent from a monkhood.In the law, You were punished lighter. 3) killing of human beings is equal punishable both in discipline and law. 4) In the discipline, when you show a state of further-men (Uttarimanussadhamma), you must be punished by absent from a monkhood, but in law, there is a heavy penalty by number of victims.. In addition to this, by the way, the contents in the Uttaravinicchayatika is related to many sources in the Vinayapitaka. Therefore, it can be said that the author had the excellent knowledge in the Vinayapitaka.

Keywords: the Uttaravinicchayatika, a Translation, an Analytical Study

บทนำ

คัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา เป็นหลักฐานชั้นต้นบรรจุคำสอนของพระพุทธเจ้าและของพระสาวกสำคัญบางรูป รวบรวมคำสั่งสอนไว้เป็นหมวดหมู่ ดุจเดียวกับตะกร้าอันเป็นภาชนะสำหรับใส่สิ่งของต่างๆ ไว้[1] หลักคำสอนต่างๆ ของพระพุทธศาสนา ได้ประมวลลงไว้ในพระไตรปิฎก คือ พระวินัยปิฎกประมวลพระพุทธพจน์ส่วนพระวินัยอันเป็นพุทธบัญญัติ พระสุตตันตปิฎกประมวลพระพุทธพจน์ส่วนพระสูตร และพระอภิธรรมปิฎกประมวลพระพุทธพจน์ ส่วนที่เป็นพระอภิธรรม เป็นที่รวมไว้ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้า เรียกว่านวังคสัตถุศาสน์[2]

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้น พระวินัยปิฎก ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นที่รวบรวมของพระพุทธพจน์ที่เป็นบทบัญญัติ กฎข้อบังคับและความประพฤติของพระภิกษุสงฆ์และพระภิกษุณีสงฆ์ที่เกี่ยวกับมารยาท ความเป็นอยู่ตลอดถึงธรรมเนียมปฏิบัติ และการทำกิจกรรม ของสงฆ์ ซึ่งถือได้ว่าพระวินัยเป็นที่รวบรวมกฎระเบียบของพระพุทธศาสนาไว้ ทำให้พระวินัยเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนาที่พระภิกษุสงฆ์และพระภิกษุณีสงฆ์พึงถือประพฤติปฏิบัติตามเพื่อความสง่า ความเรียบร้อยดีงามและเพื่ออยู่กันอย่างสงบสุขของสังคมสงฆ์

ในการอธิบายพระวินัยในพระวินัยปิฎกนี้ เนื้อหาบางอย่างมีความชัดเจนแจ่มแจ้งอ่านแล้วสามารถเข้าใจได้ในทันทีไม่จำเป็นต้องอธิบายอีก แต่เนื้อหาบางอย่างก็ยังคลุมเครือ ไม่มีความชัดเจน อ่านแล้วไม่สามารถเข้าใจได้ในทันที ดังนั้น เพื่อให้มีความเข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น จึงต้องอาศัยอรรถกถาเพื่อมาช่วยอธิบายขยายความพระวินัยนั้นให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ มีความชัดเจนแจ่มแจ้ง และเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น อรรถกถาเองบางแห่งอาจเป็นที่เข้าใจได้ยากสำหรับอนุพุทธยุคหลังๆ ดังนั้น จึงมีคัมภีร์ฎีกา เพื่ออธิบายความของอรรถกถาอีกทอดหนึ่ง

คัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกานี้มีชื่อเรียกว่า ลีนัตถปกาสินี เป็นคัมภีร์อธิบายคัมภีร์อุตตรวินิจฉยอัฏฐกถา ซึ่งรจนาโดยพระพุทธทัตตเถระ เชื่อกันว่า พระวาจิสสรเถระ แห่งนิกายมหาวิหาร ชาวสิงหล ซึ่งเป็นศิษย์ของพระสารีบุตร ชาวศรีลังกาผู้รจนาสารัตถทีปนี รจนาไว้เมื่อ พุทธศตวรรษที่ 17 ในสมัยของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 3[3] สำหรับวิธีการรจนาของท่านนั้น ได้อาศัยคัมภีร์อธิบายวินัยฉบับโบราณ ที่เขียนด้วยภาษาสิงหลเป็นต้นแบบ ทั้งนี้โดยได้รับการอาราธนาจากพระสุมังคลเถระและพระเถระอื่นๆ อีกหลายรูป ส่วนรูปแบบการอธิบายก็คือ อธิบายไปตามลำดับบทที่มีอยู่ในตัวคัมภีร์วินยวินิจฉยะนั่นเอง[4] เนื้อหากล่าวถึงคำปรารภในการรจนาคัมภีร์ อธิบายประมวลมหาวิภังค์เรื่องเกี่ยวกับภิกษุล่วงละเมิดข้อบัญญัตินั้นๆ แล้วต้องอาบัติอะไร อธิบายประมวลภิกขุนีวิภังค์เรื่องเกี่ยวกับภิกษุณีล่วงละเมิดข้อบัญญัตินั้นๆ แล้วต้องอาบัติอะไร อธิบายเรื่อง

---

[1] เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คำบรรยายพระไตรปิฎก,** (กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์, 2540), หน้า7.

[2] คำสอนของพระพุทธเจ้าประกอบด้วยองค์ 9 คือ สุตตะ เคยย เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธัมมะ และเวทัลละ, วิ. มหา. (บาลี) 1/7/13, ม. มู. (บาลี) 12/277-279/267-269, องฺ.ปญฺจก. (บาลี) 22/89-99.

[3] มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วินยวินิจฺฉยฎีกา (ทุติโย ภาโค) และอุตฺตรวินิจฉยฎีกา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ, 2544), หน้า (23).

[4] เรื่องเดียวกัน, หน้า (23).

วิบัติ 4 เป็นปัจจัย อธิบายเรื่องอธิกรณ์เป็นปัจจัย อธิบายเรื่องคำถามคำตอบถึงขันธกะ อธิบายเรื่องสมุฏฐาน อธิบายเรื่องสมุฏฐานแห่งอาบัติ เรื่องเพิ่มองค์ประกอบที่ละหมวด อธิบายเรื่องคาถาที่ทำให้ผู้คิดความหมายเหงื่อแตก อธิบายเรื่องสิกขาบททั่วไปและไม่ทั่วไป อธิบายเรื่องนัยเกี่ยวกับการบวก อธิบายข้อความที่แสดงส่งท้ายของคัมภีร์อุตตรวินิจฉยะ รูปแบบการประพันธ์มีลักษณะผสมกันระหว่างร้อยกรองและร้อยแก้ว โดยมีร้อยกรอง(คาถา) จำนวน 21 บทครึ่ง ส่วนที่เหลือเป็นร้อยแก้ว

คัมภีร์อุตตรวินิจฉัยนี้มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา เพราะเป็นคัมภีร์ที่ใช้อธิบายพระวินัยทั้งพระวินัยของพระภิกษุและพระวินัยของพระภิกษุณีที่มีเนื้อหาสาระที่ดียิ่ง ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ดี คัมภีร์นี้ก็ยังไม่มีผู้ใดแปลเป็นภาษาไทย และศึกษาเชิงงานวิจัยให้เห็นถึงโครงสร้าง ภาษา ความสัมพันธ์ ศัพท์ และเนื้อหาสำคัญ ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า คัมภีร์ อุตตรวินิจฉยฎีกา ที่แต่งโดย พระวาจิสสรเถระ และปริวรรตจัดพิมพ์เป็นภาษาบาลีอักษรไทย โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2544 เป็นคัมภีร์ที่มีสารัตถประโยชน์ ทั้งด้านเนื้อหา ภาษาและคุณค่าต่อการประพฤติปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะแปลคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกาเป็นภาษาไทย เพื่อสะดวกแก่ผู้ใคร่ศึกษา และนำมาศึกษาวิเคราะห์ โครงสร้าง ภาษา ความสัมพันธ์ ศัพท์ และเนื้อหาสำคัญของคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกากับการวินิจฉัยทางกฎหมายในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

1.8.1 แปลเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ แปลคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกา ภาษาบาลีอักษรไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2544 เนื่องจากเป็นฉบับบาลีอักษรไทยฉบับแรกและฉบับเดียวที่ปริวรรตมาจากต้นฉบับอักษรพม่า โดยสำนักพิมพ์วิญญาณ ของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ โดยแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย จำนวนต้นฉบับภาษาบาลี 116 หน้า

1.8.2 ศึกษาคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกา ในด้านโครงสร้าง ภาษา ความสัมพันธ์และศัพท์ที่ผู้ประพันธ์ใช้ในคัมภีร์

1.8.3 วิเคราะห์คัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกา ในด้านเนื้อหาสำคัญกับการวินิจฉัยทางกฎหมายในสังคมไทย

1.8.4 Focus Group โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางพระวินัย เช่น ผู้สอบได้เปรียญธรรมชั้น 6-9 ประโยค จำนวน 3-5 รูป/คน 2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย เช่น อัยการ นิติกร ทนายความ จำนวน 3-5 คน โดยการแบ่งโฟกัสกรุ๊ป กลุ่มละ 1 ครั้ง

1.8.5 สรุปและนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

การแปลคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยได้ดำเนินการแปลจากต้นฉบับคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกา ฉบับพิมพ์ภาษาบาลีอักษรไทยโดยมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2544 ซึ่งมีเนื้อหาหลักจำนวน 116 หน้า ดำเนินการแปลเป็นภาษาไทยโดยเทียบเคียงเนื้อหาบางส่วนจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

โครงสร้างของคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกา กล่าวถึงความหมาย ลักษณะเด่น ความเป็นมาของคัมภีร์ รูปแบบของคัมภีร์ สรุปได้ดังนี้

คัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกา หมายถึง คัมภีร์ที่มีการวินิจฉัยอันยอดเยี่ยมอย่างยิ่ง โดยคันถะและ อรรถะด้วยอำนาจเป็นร้อยกรอง, ลักษณะเด่นของคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกาสรุปได้ดังนี้ 1) อธิบายความตามลำดับบทในอรรถ-กถาอุตตรวินิจฉยะ 2) อ้างอิงพระไตรปิฎกมาสนับสนุนการอธิบายจำนวนมาก 3) อ้างอิงอรรถกถาสมันตปาสาทิกามาสนับสนุนการอธิบายจำนวนมาก 4) เดินเรื่องกระชับตามแนวอรรถกถาอุตตรวินิจฉยะ, ความเป็นมาของคัมภีร์คือ เป็นฎีกาอธิบายความในอรรถกถาอุตตร-วินิจฉยะของพระพุทธทัตตเถระชาวอินเดีย รจนาโดยพระวาจิสสรเถระชาวศรีลังกา เมื่อพุทธศตวรรษที่ 17 ในสมัยของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 3 ประเทศศรีลังกา โดยท่านได้รับการอาราธนาให้รจนาจากพระเถระชาวศรีลังกาในสมัยนั้น คือ พระสุมังคลเถระ พระพุทธมิตตเถระ พระมหากัสสปะเถระ พระธรรมกิตติเถระ และพระวาณิชภาณุ ท่านได้อาศัยคัมภีร์อธิบายวินัยฉบับโบราณที่เขียนด้วยภาษาสิงหล รวมถึงอรรถกถาสมันตปาสาทิกา และฎีกาสารัตถทีปนีเป็นต้นแบบ อธิบายไปตามลำดับบทที่มีอยู่ในตัวคัมภีร์อรรถกถาอุตตรวินิจฉยะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยดำเนินการจัดพิมพ์คัมภีร์วินยวินิจฉยฎีกานี้เป็น 2 เล่ม คือ วินยวินิจฉยฎีกาปฐมภาค และวินยวินิจฉยฎีกาทุติยภาค, มีรูปแบบการแต่งเป็นทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง คือ มีร้อยกรอง(คาถา) จำนวน 16 คาถา โดยเป็นอินทรวิเชียรฉันท์ และปัฐยาวัตรฉันท์

ภาษาในคัมภีร์วินยวินิจฉยฎีกาปฐมภาค กล่าวถึงการใช้นามศัพท์ เช่น มยา วินยสฺส โย สาโร **วินิจฺฉโย** รจิโต, ตสฺส วินิจฺฉยสฺสาติ โยชนา แปลว่า **วินิจฉัย**อันเป็นสาระแห่งวินัยใดอันเรารจนาแล้ว แห่งวินิจฉัยนั้น, การใช้กิริยาศัพท์ เช่น ญาเตติ ยํ อุทฺทิสฺส **ภณติ** ตสฺมึ วิญฺญุมฺหิ มนุสฺสชาติเก อจิเรน ญาเต แปลว่า คำว่า ญาเต ความว่า เธอ**พูด**เจาะจงผู้ใด เมื่อผู้นั้น เป็นชาติมนุษย์รู้เดียงสา เข้าใจได้ไม่นาน, การใช้อัพพยศัพท์ เช่น เตสํ สิกฺขาปทานํ สมุฏฺฐานํ ภิกฺขูนํ ปาฏวตฺถาย **อิโต** ปรํ ปวกฺขามิ แปลว่า เพื่อประโยชน์แก่ความฉลาดแห่งภิกษุทั้งหลาย ข้าพเจ้าจะกล่าวสมุฏฐานแห่งสิกขาบทเหล่านั้น เบื้องหน้า**แต่นี้**ไป

ความสัมพันธ์ในคัมภีร์วินยวินิจฉยฎีกาปฐมภาค กล่าวถึงความสัมพันธ์กับพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา และปกรณ์วิเสส คือ สัมพันธ์กับพระไตรปิฎก เช่น เนื้อหาว่า “ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อจิรวติยา นทิยา คาวีนํ ตรนฺตีนํ วิสาเณสุปิ คณฺหนฺติ” แปลว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จับแม่โคที่กำลังข้ามแม่น้ำอจิรวดีที่เขาบ้าง สัมพันธ์กับเนื้อหาในพระวินัยปิฎก มหาวรรค, สัมพันธ์กับอรรถกถา เช่น เนื้อหาว่า “เอกาทส ปตฺตาติ ตมฺพ-โลหมเยน วา ทารุมเยน วา สทฺธึ ทสรตนมยา” แปลว่า สองบทว่า เอกาทส ปตฺตา ได้แก่ บาตรที่ทำด้วยรตนะ 10 ชนิด รวมทั้งบาตรที่ทำด้วยทองแดงหรือทำด้วยไม้สัมพันธ์กับเนื้อหาในอรรถกถาสมันตปาสาทิกา, สัมพันธ์กับฎีกา เช่น เนื้อหาว่า “โปราณสตฺถานุรูปึ ลกฺขณสมฺปนฺนา อุปฺปาทิตา นีลกหาปณาติ เวทิตพฺพา”

แปลว่า กหาปณะทั้งหลายที่สมบูรณ์ด้วยลักษณะตามสมควรแก่ศาสตร์โบราณ ที่เขาให้เกิดขึ้นแล้ว พึงทราบว่า นีลกหาปณะ สัมพันธ์กับเนื้อหาในฎีกาสารัตถทีปนี

ศัพท์ในคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกา กล่าวถึงศัพท์วิเคราะห์ เช่น “เทวปุตฺตกิเลสาภิสงฺขารมจฺจุขนฺธมารสงฺขาเต ปญฺจวิเธ มาเร พลวิธมนสมอุจฺเฉทปหานสหายเวกลฺลนิทาโนปจฺเฉทวิสยาติกฺกมวเสน ปญฺจหิ อากาเรหิ ชิตวาติ ชิโน” ฯ แปลว่า ชื่อว่า ชินะ เพราะทรงชนะมาร 5 จำพวก กล่าวคือ 1) เทวบุตรมาร 2) กิเลสมาร 3) อภิสังขารมาร 4) มัจจุมาร และ 5) ขันธมาร ด้วยอาการ 5 อย่าง คือ 1) การกำจัดกำลัง 2) การตัดขาด 3) การละ 4) การตัดสหาย ความบกพร่อง นิทาน 5) การก้าวล่วงวิสัย

เนื้อหาสำคัญของคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกากับการวินิจฉัยทางกฎหมายในสังคมไทย กล่าวถึงเนื้อหาสำคัญในพรรณนามหาวิภังคสังคหกถาประกอบด้วย พรรณนาปาราชิกกถา พรรณนาสังฆาทิเสสกถา สรุปได้ดังนี้

วิเคราะห์เนื้อหาสำคัญในพรรณนาปาราชิกกถา 1) ในปฐมปาราชิก การเสพเมถุนหรือการมีเพศสัมพันธ์ตามข้อกำหนดของปฐมปาราชิกไม่ว่าจะกระทำกับใครที่ไหนก็ตาม หากมีเจตนาและวัตถุทางเพศเป็นไปตามทวาร 3 (อวัยวะเพศ ทวารหนัก และปาก) ถือว่าผิดทั้งนั้น และไม่ต้องให้ใครมากล่าวชี้โทษว่าทำผิดและลงโทษ ต่างจากข้อกำหนดและการวินิจฉัยทางกฎหมายในสังคมไทยที่ไม่ห้ามหากกระทำกับคนที่สมรส ผู้มีเพศสัมพันธ์กับผู้ที่ไม่ได้สมรสย่อมผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 ว่าด้วยการข่มขืนหญิงซึ่งมิใช่ภริยาของตนและบทลงโทษ ตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี หรือปรับตั้งแต่สามหมื่นบาทถึงสี่หมื่นบาทหรือจำคุกตลอดชีวิต 2) ในทุติยปาราชิก การลักทรัพย์ตั้งแต่ 5 มาสกขึ้นไปโดยเจตนา ทำให้ภิกษุต้องอาบัติปาราชิกขาดจากความเป็นภิกษุทันทีไม่ต้องรอให้ใครมา ชี้โทษ คำสำคัญคือ 5 มาสกเทียบเท่ากับนีลกหาปณะที่ทำมาจากทองคำ หรือทองผสม เป็นเงินตราที่มีราคาสูง เมื่อเทียบกับความผิดทางบ้านเมืองในประเทศอินเดียโบราณ ผู้ทำผิดกฎหมายข้อนี้ต้องถูกฆ่า ถูกจองจำ หรือขับไล่ สมัยอินเดียโบราณ 5 มาสกเท่ากับ 1 บาท (เงินอินเดียโบราณ) ไม่ใช่เงินบาทไทย หากเมื่อดูเจตนารมณ์ที่ว่าเงินนีล-กหาปณะเป็นมาตราเงินที่มีราคาสูง และบางทีท่านให้เทียบกับเมล็ดข้าวเปลือกที่ทำด้วยทองคำ 20 เมล็ด ปัจจุบันค่าของ 5 มาสก ควรเทียบกับ 1 บาททองคำ (ราคา 1 บาททองคำปัจจุบันเท่ากับ 19,900 บาท) ดังนั้น ภิกษุในพระพุทธศาสนาจะต้องอาบัติข้อนี้ไม่ใช่ง่าย เหตุผลเพราะ (1) ภิกษุส่วนมากมีจิตเมตตา ไม่คิดเบียดเบียนใคร (2) การจะลักขโมยเงินจำนวนมากระดับหมื่นบาทไม่ใช่ผู้ที่เป็นภิกษุจะทำการได้ง่าย การลักทรัพย์ 5 มาสกหรือ 1 บาททองคำ หากภิกษุทำ แม้ไม่มีใครรู้ ก็ต้องรับโทษเอง ขาดจากความเป็นภิกษุทันที และหากจะเอาผิดทางกฎหมายในสังคมไทย ก็ถือว่าต้องโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334 ว่าด้วยการลักทรัพย์ของผู้อื่น และบทลงโทษ และมาตรา 335 ว่าด้วยเวลาและรูปแบบการลักทรัพย์, ในตติย-ปาราชิก การฆ่ามนุษย์ด้วยเจตนาหรือการพรรณาคุณของความตาย หากภิกษุในพระพุทธศาสนาทำ ย่อมต้องอาบัติปาราชิกขาดจากความเป็นภิกษุทันที ส่วนในแง่ของกฎหมายในสังคมไทยการพรรณนาคุณของความตายไม่มีความผิดหรือบทลงโทษใดๆ ส่วนการเจตนาฆ่ามนุษย์ให้ตายเป็นโทษหนัก ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 และ 289 ว่าด้วยการวางบทลงโทษสำหรับผู้ฆ่าคนอื่น, ในจตุตถปาราชิก การอวดอุตตริมนุสสธรรมคือการอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตนโดยหวังลาภสักการะ ถือว่าเป็นการหลอกลวง พระพุทธองค์ทรงตำหนิว่าผู้ที่ทำเป็น “มหาโจร” มีความผิดร้ายแรงถึงกับขาดจากความเป็นภิกษุ แต่เรื่องนี้ในสังคมไทยปัจจุบันเป็นเรื่อง

ละเอียดอ่อน เพราะชาวไทยชอบเข้าหาและให้ความเคารพศรัทธาผู้ที่มีลักษณะพิเศษเหนือมนุษย์ บางทีภิกษุไม่ได้ประกาศแต่พอใครทราบก็ประกาศต่อๆ กันไป อาจส่งผลเสียต่อภิกษุที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบได้ เฉพาะภิกษุที่ประกาศตนว่ามีคุณวิเศษเองและมุ่งหวังลาภสักการะย่อมขาดจากความเป็นภิกษุเพราะต้องอาบัติข้อนี้โดยอัตโนมัติ การจะด่วนตัดสินว่าภิกษุท่านโน้นท่านนี้ต้องอาบัติข้อนี้ เป็นเรื่องยากในการตัดสินเพราะค่อนข้างเป็นนามธรรม ในส่วนของกฎหมายในสังคมไทยนั้นการอวดคุณวิเศษถือว่าเป็นการโกหกหลอกลวงประชาชน มีบทลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341 และ 342 ว่าด้วยผู้หลอกลวงและบทลงโทษ , ในพรรณนาสังฆาทิเสสกถา 1) สังฆาทิเสสข้อเจตนาปล่อยน้ำอสุจิให้เคลื่อน เป็นโทษทางพระวินัย แต่ไม่เป็นโทษทางกฎหมายไทยในสังคมไทย ยกเว้นกระทำอนาจารปล่อยน้ำอสุจิเคลื่อนต่อหน้าธารกำนัลหรือสาธารณชน ตามประมวลกฎหมายาอาญา มาตรา 388 ว่าด้วยการกระทำการอันควรขายหน้าต่อหน้าธารกำนัล (2) สังฆาทิเสสข้อถูกต้องกายหญิง เป็นโทษทางพระวินัย แต่ไม่เป็นโทษทางกฎหมายไทย ยกเว้นกระทำอนาจารโดยประสงค์จะลวนลาม ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 278 ว่าด้วยการกระทำอนาจาร (3) สังฆาทิเสสข้อทำลายสงฆ์ เป็นโทษทางพระวินัย แต่ไม่เป็นโทษทางกฎหมายไทย เพราะกฎหมายรัฐธรรมนูญระบุเรื่องการคุ้มครองพระพุทธศาสนาไว้อย่างกว้างๆ ในมาตรา 7 ว่าด้วยพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก แต่ยังไม่มีกฎหมายที่คุ้มครองพระพุทธศาสนาที่ชัดเจนเพื่อป้องกันการทำลายสงฆ์

บทสรุป

คัมภีร์อุตตรวินิจฉยฏีกา รจนาโดยพระวิจิสสรเถระชาวศรีลังกา ราวพุทธศักราช 1700 ในสมัยของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 3 ประเทศศรีลังกา เป็นคัมภีร์อธิบายอรรถกถาอุตตรวินิจฉยะของพระพุทธทัตตเถระชาวอินเดีย ต้นฉบับคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฏีกา ตีพิมพ์เป็นภาษาบาลีโดยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อพุทธศักราช 2544 ตีพิมพ์รวมกับคัมภีร์วินยวินิจฉยฏีกา มีจำนวน 2 เล่ม คือ คัมภีร์วินยวินิจฉยฏีกา ปฐมภาค และทุติยภาค เนื้อหาของคัมภีร์อยู่ในเล่มทุติยภาค, เฉพาะคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฏีกา มีจำนวนต้นฉบับภาษาบาลี 166 หน้า สำนวนการแปลนี้เป็นองค์ความรู้สำคัญเนื่องจากเป็นสำนวนแรก การศึกษาโครงสร้างของคัมภีร์ได้ทราบลักษณะเด่นคือการใช้เนื้อหากระชับ ทราบรูปแบบการรจนาคัมภีร์ฎีกาพระวินัยที่ครอบคลุม เชื่อมโยงพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ประหนึ่งลายแทงสำคัญสำหรับการวินิจฉัยพระวินัยและแนวทางในการรจนาคัมภีร์แนวฎีกาสำหรับอนุชน สรุปเนื้อหาโดยรวมของคัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกากล่าวถึงการอธิบายศัพท์และหลักเกณฑ์การวินิจฉัยพระวินัยเช่นกับหนังสือแนวฎีกาทั่วไป ต่างกันแต่คัมภีร์อุตตรวินิจฉยฎีกาอธิบายแบบสั้น กระชับใจความตามอรรถกถาอุตตรวินิจฉยะที่เป็นต้นฉบับ

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2553.

พระพุทธโฆสาจารย์. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค.** แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภ-มหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จำกัด, 2547.

_____. **ปัญจมสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย.** แปลโดย พระเทพเวที (จวน อุฏฐายี ป.ธ.9). พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกำ 2500.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2535.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2539.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอัฏฐกถา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ, 2539.

_____. **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ, 2539.

_____. **ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณวิเสโส.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ, 2539.

_____. **วินยวินิจฺฉโย อุตฺตรวินิจฺฉโย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ, 2544.

_____. **วินยวินิจฺฉยฏีกา ปฐมภาค.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ, 2544.

_____. **วินยวินิจฺฉย-อุตฺตรวินิจฺฉยฏีกา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ, 2544.

_____. **สมนฺตปาสาทิกาย นาม วินยปิฏกฏฺฐกถาย ปาราชิกกณฺฑวณฺณนา (มหาวิภงฺควณฺณนา).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2534.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **สมนฺตปาสาทิกา นาม วินยฏฺฐกถา (ปฐโม ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.

_____. **ปฐมสมันตปาสาทิกา แปล ภาค 1-3.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **คำบรรยายพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2543.

Malalasekera, G.P., **Dictionary of Pali Proper Names** vol. 2, New Delhi: Chaudhary Offset Process, 2003.

คุณธรรมจริยธรรมของความเป็นครูในยุคไทยแลนด์ 4.0
Morality and Ethic of Teachers in Thailand 4.0 Age

ประทีป ยศนรินทร์
สายสมร ดวงตา
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

"ครู"เป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์เป็นบุคคลที่สำคัญอย่างยิ่งต่อภารกิจในการพัฒนาเยาวชนของชาติครูนอกจากจะต้องมีจิตวิญญาณของความเป็นครูแล้วยังต้องเป็นผู้ทรงความรู้ในเนื้อหาที่ต้องถ่ายทอดสู่ผู้เรียนและจัดการเรียนการสอนได้อย่างเป็นระบบ มุ่งพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิตยิ่งในสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นสังคมยุคข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดนในสังคมไทยได้ยกย่องครูเป็นปูชนียบุคคลเป็นบุคคลผู้ประเสริฐเป็นแม่พิมพ์ของชาติเป็นต้นแบบของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ทั้งปวงเป็นผู้ประสาทวิทยาการความรู้และเป็นผู้อบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมฉะนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ประกอบวิชาชีพครูจะต้องศึกษาเรื่องเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมตลอดจนพัฒนาตนให้มีคุณธรรมจริยธรรมได้แก่การมีความรักความเมตตาต่อศิษย์ความมีน้ำใจงามความเสียสละความยุติธรรมความเห็นอกเห็นใจลูกศิษย์ความมีมารยาทที่งดงามเป็นต้นครูที่วางตัวดีมีความเป็นธรรมมีคุณธรรมความดีจะเป็นที่รักที่เคารพนับถือและเป็นผู้ที่ศิษย์เชื่อฟัง ซึ่งจะมีช่วยส่งเสริมให้ศิษย์ได้พัฒนาตนอย่างเต็มที่ตามศักยภาพอันจะส่งผลต่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมประเทศสืบไป

คำสำคัญ: คุณธรรม, จริยธรรม, ครู

Abstract

Teacher is an important profession for human resource's quality and is an extremely person for developing the youth of our nation. Therefore, the teacher must have a spirit, be a pundit who pass on their knowledge to their students, and have a systematic teaching. They should encourage the students to be the lifelong learning persons that conform to this borderless information age. In Thai society, the teachers are venerable and superb. They have become a national role model of desired behaviors, are the persons who educate and teach their students to be good and noble persons. For this reason, the teachers should learn about morality and ethic and improve themselves to have love, kindness, generousness, sacrifice, sympathy, good manners etc. The teachers who perform goodness, fairness and morality are respectful and then their students obey them. This will inspire the students to develop themselves based on their potentials which affect to the social progress of their country.

Keywords: Morality, Ethic, Teacher

บทนำ

คุณธรรม จริยธรรม เป็นสิ่งสำคัญในการประกอบอาชีพต่างๆ เพราะจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวที่ทำให้ผู้ประกอบอาชีพนั้นๆได้ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงามและถูกต้องเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าต่อองค์กร และความสงบสุขในสังคม รวมทั้งประเทศชาติ ทั้งนี้การประกอบวิชาชีพครู ถ้าผู้ประกอบวิชาชีพนี้ไม่มีคุณธรรม จริยธรรม ย่อมสร้างปัญหาความเดือดร้อนให้เกิดกับตนเอง ลูกศิษย์ผู้อื่นและสังคม ในปัจจุบันสังคมไทยมักมีข่าวร้องเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมการขาดคุณธรรม จริยธรรมของครูที่ประพฤติตนไม่เหมาะสม และไม่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกศิษย์เผยแพร่ทางสื่อต่างๆ ทำให้สังคมขาดความศรัทธาในวิชาชีพครู ดังนั้นเพื่อเรียกความศรัทธาในวิชาชีพครูคืนกลับมา ผู้ประกอบวิชาชีพครูจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพครู เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นครูที่ดีน่าเคารพบูชา

ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรมมาจากคำว่า “คุณ” และ “ธรรม” มารวมกันเป็นคุณธรรมจึงมีความหมายถึงธรรมที่เป็นคุณสมบัติฝ่ายดีเป็นที่ตั้งหรือเป็นประโยชน์แก่สันติสุขคุณธรรมเป็นส่วนที่ต้องอบรมหรือทำให้เกิดขึ้น

พระเทพวิสุทธิเมธี[1]ได้อธิบายความหมายของคุณธรรมโดยแยกอธิบายความหมายเป็น 2 คำ คือคำว่า “คุณ” หมายถึงค่าที่มีอยู่ในแต่ละสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือซึ่งเป็นไปได้ทั้งทางดีและทางร้ายส่วนคำว่า “ธรรม” มีความหมายคือธรรมชาติเรามีหน้าที่ต้องเกี่ยวข้องต้องเรียนรู้ต้องปฏิบัติและต้องมีหน้าที่ต้องปฏิบัติ

พระธรรมปิฎก[2] ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่าธรรมที่เป็นคุณความดีงามถูกต้องซึ่งเกิดจากความเข้าใจคุณค่าอันแท้จริงด้วยปัญญาคุณธรรมเป็นคุณสมบัติทางกายวาจาและใจที่เป็นคุณตรงกันข้ามกับที่เป็นโทษปลูกฝังอยู่ในอุปนิสัยอันดีงามอยู่ในจิตสำนึกอยู่ในความรู้สึกผิดชอบชั่วดีอันเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกสนองความปรารถนา

คุณธรรมหมายถึงสภาพคุณงามความดีความประพฤติที่ดีการทำให้เกิดคุณงามความดีอุปนิสัยอันดีงามซึ่งเป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคลได้แก่ความเมตตากรุณาความซื่อสัตย์สุจริตความเสียสละความเอื้อเฟื้อความกตัญญูความพากเพียรความเห็นอกเห็นใจความละอายต่อความชั่วและความมุ่งมั่นกล้าหาญที่จะกระทำความดีทั้งกายและใจเพื่อให้เกิดความสุขแก่ตนเองและผู้ร่วมงาน[3] จากการสังเคราะห์ความหมายของคุณธรรมตามรูปศัพท์และตามทัศนะของบุคคลต่างๆสามารถสรุปได้ว่าคุณธรรมหมายถึง

---

[1] พระเทพวิสุทธิเมธี, (พุทธทาสภิกขุ), **การศึกษาของโลกปัจจุบัน,** (กรุงเทพมหานคร: ธนประดิษฐ์การพิมพ์, 2529), หน้า 89.

[2] พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 34.

[3] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **คู่มือเส้นทางครูมืออาชีพสำหรับครูผู้ช่วย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2553), หน้า 16.

สิ่งที่ถูกต้องดีงามซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มีภายในจิตใจของบุคคลและทำให้บุคคลพร้อมที่จะกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

ความหมายของจริยธรรม

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต)ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่าจริยธรรมเป็นหลักความประพฤติความดีงามเป็นกลางไม่อิงศาสนาใดเป็นหลักความประพฤติกลางๆแสดงถึงความดีที่ทุกสังคมยอมรับ

ธีรศักดิ์อัครบวร[4]อธิบายว่าจริยธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์

ยนต์ชุ่มจิต[5]กล่าวว่าจริยธรรมมีคุณค่าควรแก่การนำไปดำเนินชีวิตหรือหลักในการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ

จากการสังเคราะห์ความหมายของจริยธรรมตามรูปศัพท์และตามทัศนะของบุคคลสามารถสรุปได้ว่าจริยธรรมหมายถึงหลักแห่งความประพฤติปฏิบัติที่ดีงามซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคมทุกสังคมหากพิจารณาความหมายของคำว่าคุณธรรมและจริยธรรมร่วมกันจะเห็นได้ว่าคำทั้งสองมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยคุณธรรมเป็นธรรมฝ่ายดีที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคลและการแสดงออกของคุณธรรมให้ประจักษ์ชัดนั้นคือจริยธรรม

ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพครู

คุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญของบุคคลในสังคมกล่าวคือในสังคมใดมีบุคคลที่มีจิตใจที่เปี่ยมด้วยคุณความดีย่อมกระทำแต่พฤติกรรมที่ดีมีประโยชน์ฉะนั้นคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมเป็นอย่างยิ่งคุณธรรมเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามที่อยู่ภายในจิตใจส่วนการแสดงออกของความดีงามเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกายหรือทางวาจานั้นเป็นเรื่องของจริยธรรมด้วยเหตุที่คุณธรรมจริยธรรมเป็นของคู่กันและไม่ว่าบุคคลจะประกอบวิชาชีพใดๆก็ตามความเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมนับเป็นส่วนประกอบสำคัญของวิชาชีพนั้นๆ

ในทัศนะของนักวิชาการไทยผกาสัตยธรรม[66]ได้กล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมของผู้ประกอบอาชีพครูมีความสำคัญและเป็นสิ่งที่จำเป็นแก่ครูและผู้เกี่ยวข้องดังนี้

1.คุณธรรมของครูทำให้ครูเป็นผู้เป็นคนดีเพราะมีคุณสมบัติที่ดีจากการปฏิบัติตามคุณธรรมต่างๆเหล่านั้นผู้ที่มีคุณธรรมประจำใจย่อมเป็นที่เคารพบูชาของผู้อื่น

2. ผู้เป็นครูสามารถนำเอาคุณธรรมต่างๆที่ประพฤติปฏิบัติอยู่ไปอบรมสั่งสอนและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์

3. คุณธรรมของครูทำให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสจากใจของผู้เกี่ยวข้องก่อให้เกิดความมั่นคงในวิชาชีพครู

4. คุณธรรมของครูช่วยให้เยาวชนของชาติเป็นคนดีเพราะครูได้ให้การอบรมสั่งสอนแนะแนวและแนะนำให้ประพฤติปฏิบัติ

---

[4] ธีรศักดิ์ อัครบวร, **ความเป็นครู,** พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: ก.พลพิมพ์, 2542), หน้า 110.

[5] ยนต์ ชุ่มจิต**, ความเป็นครู**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2550), หน้า159.

[6] ผกา สัตยธรรม, **คุณธรรมของครู,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พลอยเพลท, 2550), หน้า 32-33.

5. คุณธรรมของครูมีผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคมจากการเป็นพลเมืองดีมีคุณธรรมก็จะเป็นผลให้สังคมมีความสงบสุขเพราะทุกคนมีกิจกรรมควบคู่ไปกับความรู้ทำให้ไม่เบียดเบียนฆ่าฟันกัน

6. คุณธรรมของครูส่งผลให้สังคมมีคนดีมีคุณธรรมควบคู่กับความรู้การพัฒนาประเทศจะเจริญก้าวหน้าขึ้นไม่มีปัญหาการกอบโกยหาประโยชน์ส่วนตัวแต่จะเห็นแก่ส่วนรวมและทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติอย่างแท้จริง

7.คุณธรรมของครูทำให้ครูสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะการนำเอาคุณธรรมมาใช้ในการสอนทำให้การเรียนการสอนพัฒนาขึ้นทำให้เกิดปัญญาและเกิดการพัฒนาในตัวศิษย์

8. ครูที่มีคุณธรรมจะทำการสอนให้ตัวนักเรียนเกิดคุณธรรมขึ้นซึ่งย่อมก่อให้เกิดความมั่นคงในสถาบันต่างๆของชาติ

9.ครูที่มีคุณธรรมจะทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนพร้อมทั้งถ่ายทอดวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติเพื่อให้เกิดการสานต่อทางวัฒนธรรมด้วยคุณธรรมเป็นคุณงามความดีของบุคคลทุกอาชีพบุคคลที่มีคุณธรรมจะกระทำการใดๆก็ตามจะกระทำด้วยจิตสำนึกที่ดีโดยมีเป้าหมายว่าเป็นการทำความดีหรือเป็นพฤติกรรมที่ดีเป็นที่ยอมรับของสังคมเช่นความมีน้ำใจความเสียสละความเกรงใจความยุติธรรมความพอประมาณความมีเหตุผลความรักที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ความเห็นอกเห็นใจความเป็นกัลยาณมิตรความมีมารยาทที่งดงามเป็นต้นโดยคุณธรรมก่อให้เกิดจริยธรรมที่เหมาะสมและคุณธรรมเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังและสร้างสมให้เกิดขึ้นและดำรงไว้ให้มีอยู่ในตัวบุคคลทุกคนทุกอาชีพและด้วยอาชีพครูซึ่งเป็นวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคุณภาพของพลเมืองรุ่นใหม่สู่สังคมความมีคุณธรรมจริยธรรมในบุคคลที่ประกอบวิชาชีพครูจึงมีความสำคัญต่อทั้งตัวครูเองและสังคมเป็นอย่างยิ่งโดยความเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมของครูจะเป็นหลักประกันคุณภาพของครูให้เป็นที่ยอมรับเชื่อถือศรัทธาจากลูกศิษย์ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนในสังคมเป็นกระจกสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญและความสง่างามของวิชาชีพครูสถาบันวิชาชีพครูตลอดจนสังคมและประเทศชาติ

คุณธรรมพื้นฐาน8ประการของกระทรวงศึกษาธิการ[7]

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้สร้างความตระหนักและสำนึกในคุณค่าของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงความสมานฉันท์สันติวิธีวิถีประชาธิปไตยพัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานในกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างสถาบันครอบครัวชุมชนสถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษาโดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้และอยู่ดีมีสุขเพื่อให้การขับเคลื่อนดังกล่าวมีความชัดเจนเกิดประสิทธิภาพสูงสุดและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมครูซึ่งเป็นบุคลากรทางการศึกษาที่ต้องทำหน้าที่พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมดังกล่าวครูจึงจำเป็นต้องมีคุณธรรมพื้นฐาน8 ประการดังกล่าวด้วยคุณธรรมดังกล่าวประกอบด้วยขยันประหยัดซื่อสัตย์มีวินัยสุภาพสะอาดสามัคคีมีน้ำใจดังนี้

1. ขยัน คือความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมออดทนความขยันต้องปฏิบัติควบคู่กับการใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาจนเกิดผลสำเร็จผู้ที่มีความขยันคือผู้ที่ตั้งใจทำอย่างจริงจัง

[7] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **คู่มือเส้นทางครูมืออาชีพสำหรับครูผู้ช่วย,** หน้า 34–39.

ต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควรเป็นคนสู้งานมีความพยายามไม่ท้อถอยกล้าเผชิญอุปสรรครักงานที่ทำและตั้งใจทำอย่างจริงจัง

2.ประหยัด คือการรู้จักเก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของแต่พอควรพอประมาณให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อผู้ที่มีความประหยัดคือผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายรู้จักฐานะการเงินของตนคิดก่อนใช้คิดก่อนซื้อเก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่ารู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายรายออมของตนเองอยู่เสมอ

3. ซื่อสัตย์ คือประพฤติตรงไม่เอนเอียงไม่มีเล่ห์เหลี่ยมมีความจริงใจปราศจากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติผู้ที่มีความซื่อสัตย์คือผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อหน้าที่ต่อวิชาชีพตรงต่อเวลาไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อมรับรู้หน้าที่ของตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง

4. มีวินัย คือการยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับและข้อปฏิบัติซึ่งมีทั้งวินัยในตนเองและวินัยต่อสังคมผู้มีวินัยคือผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขตกฎระเบียบของสถานศึกษาสถาบันองค์กรสังคมและประเทศโดยที่ตนเองยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจ

5. สุภาพ คือเรียบร้อยอ่อนโยนละมุนละม่อมมีกิริยามารยาทที่ดีงามมีสัมมาคารวะผู้ที่มีความสุภาพคือผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะไม่ก้าวร้าวรุนแรงวางอำนาจข่มขู่ผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทางแต่ในเวลาเดียวกันยังคงมีความมั่นใจในตนเองเป็นผู้ที่มีมารยาทวางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

6. สะอาด คือปราศจากความมัวหมองทั้งกายใจและสภาพแวดล้อมความผ่องใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็นผู้ที่มีความสะอาดคือผู้รักษาร่างกายที่อยู่อาศัยสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามสุขลักษณะฝึกฝนจิตใจมิให้ขุ่นมัวจึงมีความแจ่มใสอยู่เสมอ

7. สามัคคี คือความพร้อมเพียงกันความกลมเกลียวกันความปรองดองกันร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการเกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ปราศจากการทะเลาะวิวาทไม่เอารัดเอาเปรียบกันเป็นการยอมรับความมีเหตุผลยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิดความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้เรียกอีกอย่างว่าความสมานฉันท์ผู้ที่มีความสามัคคีคือผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นรู้บทบาทของตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดีมีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลังช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วงแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้เป็นผู้มีเหตุผลยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมความคิดความเชื่อพร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

8. มีน้ำใจ คือความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเองแต่เห็นอกเห็นใจเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ให้ความสนใจในความต้องการความจำเป็นความทุกข์ความสุขของผู้อื่นและพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันผู้ที่มีน้ำใจคือผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคมรู้จักแบ่งปันเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่นเข้าใจเห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อนอาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกายสติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

จากการสังเคราะห์คุณธรรมพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่าครูต้องมีคุณธรรมพื้นฐาน8ประการนี้เป็นเครื่องยึดถือในจิตใจและในการปฏิบัติตนเพื่อให้เป็นบุคคลที่สามารถครองตนครองคนและครองงานที่เป็นแบบอย่างให้แก่สังคมที่มีความคาดหวังในตัวครูได้ในขณะเดียวกันผู้ประกอบวิชาชีพครูต้องมีวิญญาณของความเป็นครูอย่างแท้จริงด้วยคือการมีความรักความเมตตาต่อศิษย์อันจะนำมาสู่

การปฏิบัติงานการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีคุณภาพและมีประสิทธิผลในหน้าที่ของครูที่ดีอันเป็นที่ต้องการของสังคมต่อไป

คุณธรรมสำหรับครูตามแนวพุทธธรรม[8]

หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีจำนวนมากมายทั้งนี้เพื่อให้พุทธบริษัทเลือกไปปฏิบัติและในอดีตผู้ทำหน้าที่เป็นครูของสังคมคือพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นผู้มีจริยวัตรครองตนในศีลในธรรมในทางพระพุทธศาสนาจึงยกย่องครูเป็นปูชนียบุคคลเป็นผู้กระทำหน้าที่ยกระดับวิญญาณของมนุษย์ให้สูงขึ้นในปัจจุบันครูเป็นวิชาชีพที่มีหลักวิชาเฉพาะทางมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ภาระงานความรับผิดชอบที่ชัดเจนและครูยังได้รับการยอมรับให้เป็นแบบอย่างที่ดีเป็นผู้มีจิตใจสูงและเจริญด้วยธรรมหากจะกล่าวถึงคุณธรรมของครูตามแนวพระพุทธศาสนาหรือแนวพุทธธรรมสามารถจำแนกคุณธรรมของครูออกเป็นประเภทต่างๆตามลักษณะงานของครูดังต่อไปนี้

คุณธรรมสำหรับครูเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

ในการทำงานของครูซึ่งเป็นงานอบรมสั่งสอนศิษย์นับเป็นงานที่หนักฉะนั้นในการทำงานเพื่อให้มีประสิทธิภาพของงานให้มากยิ่งขึ้นครูต้องมีคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมที่เรียกว่าอิทธิบาท4และพละธรรม5มีรายละเอียดดังนี้

อิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 ถ้าแปลตามคำศัพท์อิทธิแปลว่าฤทธิ์หรืออำนาจหรือความสำเร็จบาทแปลว่าการก้าวไปหรือการดำเนินไปสู่ฉะนั้นอิทธิบาทจึงหมายถึงการดำเนินไปสู่ความสำเร็จซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรม 4 ประการคือ

1) ฉันทะ คือความยินดีพอใจในวิชาชีพครูมีความรักความศรัทธาที่จะเป็นครูเมื่อผู้ประกอบวิชาชีพครูเป็นครูด้วยใจรักมีความชอบย่อมมีความตั้งใจในการทำหน้าที่ครูโดยมีความตั้งใจในการสอนมีการเตรียมการสอนที่เหมาะสมกับเด็กตามวัยและความแตกต่างของเด็กมีการสอนที่น่าสนใจสนุกสนานทำให้เด็กมีความรู้และคุณธรรมเพราะครูจะสั่งสอนด้วยความรักความเมตตาความหวังดี

2) วิริยะคือความเพียรพยายามในการประกอบวิชาชีพครูโดยมีความเพียรพยายามที่จะสอนเด็กให้ได้ผลทั้งทางวิชาการความรู้และคุณธรรมโดยครูจะไม่ย่อท้อในงานที่หนักจะใช้ความขยันความเพียรความพยายามในการพัฒนาศิษย์ให้เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถควบคู่กับมีคุณธรรม

3) จิตตะคือการเอาใจฝักใฝ่ในความเป็นครูคิดเสมอว่าครูเป็นอาชีพสำคัญในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จึงมีจิตเอาใจใส่ในการทำงานให้เกิดผลดีแก่ศิษย์ตั้งใจในการศึกษาค้นคว้าวิชาการที่ดีที่เหมาะสมที่จะฝึกฝนให้ศิษย์มีการพัฒนาในทุกด้านกล่าวย่อๆก็คือมีจิตฝักใฝ่ในการทำหน้าที่ของครูให้ดีที่สุด

4)วิมังสาคือการหมั่นตริตรองคิดพิจารณาด้วยหลักเหตุและผลในการทำหน้าที่ครูว่าทำได้ดีมีประสิทธิภาพหรือไม่มีงานอะไรที่ต้องทำเพิ่มเติมเพื่อการพัฒนาเด็กให้เกิดประสิทธิผลที่ดีขึ้นมีสิ่งใดที่ยังไม่

[8] ธีรศักดิ์ อัครบวร, **ความเป็นครู,** พิมพ์ครั้งที่ 3, หน้า 50-55.

ค่อยดีต้องมีการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขก็พยายามแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขสิ่งนั้นเช่นค้นหาวิธีการสอนแบบใหม่ๆที่เหมาะสมกับเด็กในยุคปัจจุบันโดยการวิจัยผู้ประกอบวิชาชีพครูถ้าได้ใช้หลักอิทธิบาท4ในการดำเนินชีวิตในหน้าที่การงานย่อมทำให้เป็นครูแท้จริงเป็นครูที่มีคุณภาพมีคุณธรรมเพราะเป็นครูด้วยใจรักขณะเดียวกันมีความเพียรพยายามเอาใจใส่นึกคิดตริตรองเพื่อการพัฒนางานในหน้าที่อยู่เสมอย่อมส่งผลสำเร็จให้เกิดตามที่ปรารถนาคุณธรรมอิทธิบาท4นี้สามารถใช้ได้กับบุคคลทุกอาชีพทุกหน้าที่การงานเพื่อความสำเร็จแห่งงานนั้นๆ

พละธรรม 5

พละ 5 ถ้าแปลตามคำศัพท์แปลว่าเป็นใหญ่ในหน้าที่หรือเป็นธรรมที่เป็นกำลังกล่าวคือองค์ธรรมนี้ช่วยในการทำหน้าที่ให้ประสบความสำเร็จประกอบด้วยองค์ธรรม5ประการคือศรัทธาพละคือศรัทธาความเชื่อวิริยะพละคือวิริยะหรือความเพียรสติพละคือสติความระลึกได้สมาธิพละคือสมาธิหรือความตั้งใจมั่นและปัญญาพละคือปัญญาความรอบรู้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ศรัทธาพละ คือความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาโดยครูต้องมีความเชื่อในทางที่ชอบเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อเช่นเชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับหลักเหตุและผลซึ่งความเชื่อเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นในใจของบุคคลแล้วจะเป็นพลังเป็นกำลังให้ทำแต่ความดีละเว้นความชั่วจะเป็นพลังในการต้านอกุศลกรรมความเชื่อในหน้าที่การงานของครูได้แก่ความเชื่อที่ว่าเด็กนักเรียนทุกคนมีศักยภาพที่พัฒนาได้ความรักในวิชาชีพครูจะทำให้ครูทำหน้าที่ของความเป็นครูอย่างสมบูรณ์เป็นต้น

2) วิริยะพละ คือความพากเพียรพยายามในการทำอะไรๆก็ตามถ้าทำบ่อยๆทำติดต่อบากบั่นอย่างสม่ำเสมอย่อมทำให้เกิดพลังถ้าครูมีความเพียรในทางที่ชอบเช่นเพียรเลิกละความชั่วเพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นเพียรทำความดีสม่ำเสมอและเพียรรักษาความดีไว้ต่อเนื่องย่อมทำให้ครูประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาบุคคลที่ประกอบวิชาชีพครูจำเป็นต้องใช้ความเพียรพยายามอย่างมากในการอบรมสั่งสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน

3) สติพละ คือความระลึกได้กล่าวคือครูต้องมีความระลึกความรู้สึกตัวในการกระทำการพูดการคิดโดยสามารถพิจารณาได้ว่าเหมาะสมหรือไม่กับตนเองกับบุคคลอื่นกับสถานการณ์กับกำลังที่ตนมีอยู่โดยความมีสติจะเป็นกำลังเป็นพลังในการทำการงานทั้งปวงให้ประสบความสำเร็จความมีสติจะเป็นพลังในการต่อต้านความประมาทความมีสติเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับวิชาชีพครูเพราะเป็นวิชาชีพที่ต้องพบปะผู้คนเป็นจำนวนมากทั้งยังต้องเป็นตัวแบบแก่ผู้เรียนอีกด้วย

4) สมาธิพละ คือความมุ่งมั่นหรือความตั้งใจเป็นองค์ธรรมที่ทำให้จิตตั้งมั่นในอารมณ์เดียวทำให้จิตมีพลังมีความหนักแน่นมั่นคงในสิ่งที่เป็นกุศลพลังสมาธินี้จะเป็นกำลังในการต่อต้านความฟุ้งซ่านมิให้เกิดขึ้นภายในจิตใจตนเองทำให้มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จแม้มีอุปสรรคในงานความมุ่งมั่นตั้งใจของกำลังสมาธิก็จะมีส่วนช่วยให้กำจัดอุปสรรคได้ทำให้งานสำเร็จดังที่ตั้งเป้าหมายไว้

5) ปัญญาพละ คือความรอบรู้ความเข้าใจสภาพธรรมความรอบรู้ของครูนอกจากความรอบรู้ด้านวิชาการแล้วก็ควรมีความรอบรู้ว่าอะไรดีอะไรชั่วอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำอะไรจริงอะไรเท็จอะไรเป็นประโยชน์อะไรไม่เป็นประโยชน์ซึ่งความรอบรู้นี้จะเกิดจากการสั่งสมการอบรมจนเกิดปัญญาก่อให้เกิดมีพลังขึ้นมาทำให้เกิดความสงบและเป็นสุข

ธรรมทั้ง5ประการนี้จะต้องปรับให้เสมอกันจึงมีผลในทางปฏิบัติคือศรัทธากับปัญญาต้องเท่ากัน วิริยะกับสมาธิต้องเท่ากันโดยมีสติเป็นตัวกลางกล่าวคือคนบางคนมีแต่ศรัทธาแต่ไม่มีปัญญาก็เป็นเหตุให้งมงายบางคนมีแต่ปัญญาไม่มีศรัทธาก็จะทำให้บุคคลฟุ้งซ่านเพราะไม่ยอมเชื่ออะไรง่ายๆหรือการมีความเพียรมากเกินไปก็ทำให้จิตฟุ้งซ่านหรือการทำสมาธิมากเกินไปทำให้จิตง่วงลงสู่ภวังค์ทำให้ได้ผลในการปฏิบัติน้อย จึงต้องปรับแต่ละคู่ให้เสมอกันส่วนสติเป็นธรรมตัวกลางที่ต้องใช้อยู่เสมอในการปฏิบัติหน้าที่ครูให้ประสบความสำเร็จได้ผลดีนั้นครูต้องศรัทธาที่จะเป็นครูโดยมีความเชื่อว่าอาชีพนี้เป็นอาชีพดีมีประโยชน์แก่สังคมและส่วนตัวที่ได้ให้ความรู้สร้างคนให้เป็นคนดีมีความเพียรที่จะแสวงหาความรู้และอบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีทั้งความรู้และคุณธรรมมีสติรู้ตัวว่าทำอะไรอยู่เหมาะสมกับการประกอบวิชาชีพนี้หรือไม่มีสติที่จะทำงานด้วยความตั้งใจที่จะทำตัวดีเป็นตัวอย่างแก่ศิษย์มีสมาธิคือความมุ่งมั่นตั้งใจในการสอนสอนได้ตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้มีสติที่จะไม่ทำสิ่งไม่ดีและมีปัญญาคือความฉลาดรอบรู้ในวิชาการและวิชาชีพรู้ว่าจะทำการสอนอย่างไรให้ได้ผลดีแก่เด็กเป็นต้น

จริยธรรมสำหรับครู[9]

จริยธรรม (Ethics) เป็นเรื่องของความรู้สึกเป็นจิตสำนึกของบุคคลเป็นพฤติกรรมที่ถูกต้องดีงามทั้งทางกายวาจาและใจเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมทางสังคมเป็นรากฐานของสันติสุขที่ยั่งยืนคนเป็นครูจึงควรต้องสร้างจิตสำนึกที่ดีงามให้เกิดขึ้นในตนเองในสังคมต้องซื่อสัตย์สุจริตต่อวิชาชีพของตนเองมีการประพฤติปฏิบัติที่แสดงถึงความเป็นผู้มีธรรมะในใจและต้องมีพันธสัญญา (Commitment) ต่อตนเองต่อเพื่อนร่วมงานต่อหน่วยงานที่สังกัดและต่อประเทศชาติเช่นมีเมตตากรุณาซื่อสัตย์สุจริตเสียสละรับผิดชอบยุติธรรมเป็นต้น

ผู้ที่ประกอบอาชีพครูต้องอยู่ร่วมกันในสังคมร่วมกับบุคคลอื่นซึ่งมีอาชีพแตกต่างกันซึ่งแต่ละคนแต่ละอาชีพล้วนมีบทบาทมีหน้าที่การงานที่ต้องปฏิบัติแตกต่างกันแต่สิ่งที่ทุกคนต้องมีเหมือนกันคือทุกคนมีจริยธรรมประจำตนหากทุกคนรับรู้บทบาทหน้าที่ของตนและมีจริยธรรมตามบทบาทหน้าที่นั้นๆเป็นอย่างดีสังคมก็สงบสุขอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นเป็นสุขเป็นสังคมที่ดีมีคุณภาพครอบครัวอบอุ่นชุมชนเข้มแข็ง จริยธรรมของผู้ประกอบอาชีพครูมีดังนี้

1.จริยธรรมต่อตนเอง ประกอบอาชีพครูต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักยึดประจำตนเช่นรู้รักสามัคคีซื่อสัตย์สุจริตเสียสละมีน้ำใจเมตตากรุณายุติธรรมกตัญญูกตเวทีรักษาระเบียบวินัยมีความอุตสาหะรู้จักความพอเพียงพอประมาณมีเหตุมีผลมีจิตสำนึกสาธารณะ (Public mind) เป็นต้น

2**. จริยธรรมต่อบุตรธิดา** บิดามารดามีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรธิดาให้มีความสุขพอเหมาะกับฐานะของตนเองนอกจากนี้ยังต้องให้การอบรมสั่งสอนชี้แนะแนวทางที่ถูกที่ควรที่เหมาะสมเพื่อให้เป็นคนดีมีคุณธรรมอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

---

[9] วิไล ตั้งจิตสมคิด, **การศึกษาและความเป็นครูไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2544), หน้า80-85.

3. จริยธรรมต่อภริยาหรือสามี บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นภริยาหรือสามีถือว่าเป็นบุคคลคนเดียวดังนั้นจึงต้องมีความรักใคร่ปรองดองกันให้เกียรติซึ่งกันและกันภาระงานในบ้านก็ไม่ควรเกี่ยงกันต้องช่วยกันทำแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันภรรยาก็ไม่ว่าหรือนินทาสามีสามีก็ไม่นินทาว่าร้ายภรรยาทั้งในและนอกบ้านดังคำที่ว่า “ความในไม่ให้นำออกความนอกไม่ให้นำเข้า”

4. จริยธรรมต่อบิดามารดา บิดามารดาเป็นบุพการีผู้ให้กำเนิดบุตรจึงมีหน้าที่ตอบแทนพระคุณท่านในขณะที่มีชีวิตอยู่เช่นเลี้ยงดูท่านให้มีความสุขสบายสมฐานะช่วยทำธุรการงานให้ท่านรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยพูดคุยพาเที่ยวเมื่อมีโอกาสฯลฯและเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่านกล่าวถึงพระคุณท่านให้บุตรหลานรับรู้เป็นต้น

5. จริยธรรมต่อลูกศิษย์ ครูต้องให้ความรักต่อลูกศิษย์เหมือนกับบุตรของตนเองเพราะครูเปรียบเหมือนกับบิดามารดาคนที่สองของศิษย์ดังนั้นครูต้องมอบความรักให้กับศิษย์มีเมตตากรุณามีความยุติธรรมว่ากล่าวตักเตือนเมื่อศิษย์กระทำผิดไม่เปิดเผยความลับของศิษย์เป็นต้น

6. จริยธรรมต่อชุมชนสังคมและประเทศชาติ ครูต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของชาติเคารพกฎหมายปฏิบัติงานอาชีพด้วยความสุจริตเสียภาษีอากรอย่างถูกต้องไม่มัวเมาหลงใหลในยศตำแหน่งใช้จ่ายอย่างประหยัดไม่ฟุ้งเฟ้อไม่มัวเมาลุ่มหลงในอบายมุขหรือทางที่นำไปสู่ความเสื่อมเป็นต้น

นอกจากจริยธรรมสำหรับอาชีพครูดังกล่าวข้างต้นแล้วครูยังต้องมีพฤติกรรมต่างๆที่แสดงถึงความเป็นผู้มีความยึดมั่นในวิชาชีพด้วยดังนี้

1) ประพฤติตนดีสม่ำเสมอเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกน้องของลูกจ้างและของเพื่อนร่วมงานผู้รับบริการ

2) มีความละอายต่อบาปสะดุ้งกลัวต่อการทำความชั่วทั้งปวงไม่ปฏิบัติทุจริตต่างๆทั้งต่อตนเองต่อเพื่อนร่วมงานและต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหมายรวมไปถึงประเทศชาติด้วย

3) มีความอดทนอดกลั้นต่อความยากลำบากต่างๆอดทนต่องานที่ร้อนหนักทนทุกข์ทรมานตลอดทั้งอดทนต่อคำดุด่าว่ากล่าวการกล่าวหาการเข้าใจผิดของผู้อื่นฯลฯ

4) รักษาคำพูดเป็นคนมีศีลมีสัตย์คงเส้นคงวาตรงต่อเวลา

5) รักษาชื่อเสียงและค่านิยมของหน่วยงานพยายามเผยแพร่ชื่อเสียงของหน่วยงานของตนเองให้เกียรติคุณชื่อเสียงนั้นขจรขจายออกไป

6) มีความสามารถในการส่งเสริมการทำงานเป็นทีมเป็นหมู่คณะได้ดี

7) เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บังคับบัญชาเพื่อนร่วมงานและชุมชน

8) วางตนเหมาะสมเข้ากับชนทุกชั้นได้ดีถ้อยทีถ้อยปราศรัยอ่อนโยนนุ่มนวลเอาใจเขามาใส่ใจเรารู้จักกาลเทศะหนักแน่นไม่เย่อหยิ่งไม่ถือตัว

9) รู้จักอุปการะคือทำคุณประโยชน์แก่บุคคลอื่นทำบุญบริจาคทานช่วยเหลือสังคมคนตกทุกข์ได้ยากคนพิการ

10) ไม่มีอคติใดๆในการปฏิบัติงานกับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารเพื่อนร่วมงานหรือผู้รับบริการ

การประกอบวิชาชีพใดก็ตามให้ได้รับการยกย่องน่าเคารพศรัทธา ผู้ที่ประกอบวิชาชีพนั้นจะต้องมีคุณธรรม จริยธรรมเป็นที่ตั้ง เพราะคุณธรรม จริยธรรม เป็นสิ่งสำคัญมีประโยชน์หลายประการด้วยกัน เช่น ทำให้ได้รับคำยกย่องสรรเสริญ ทำให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ทำให้เป็นผู้ที่มีความเพียรพยายาม มีความละอายต่อการปฏิบัติชั่ว ทำให้เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม และมีเมตตากรุณา สำหรับผู้ที่ประกอบวิชาชีพครู จำเป็นต้องมีคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพที่สูงกว่าอาชีพอื่นๆ เพราะเป็นวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคนหรือพัฒนาคน ซึ่งถือว่าเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญและท้าทายเป็นอย่างยิ่ง หากครูในสังคมขาดคุณธรรม จริยธรรม ย่อมไม่สามารถที่จะเป็นต้นแบบที่ดีงามให้กับลูกศิษย์ ซึ่งจะก้าวไปเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติในอนาคตได้ และจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพของการศึกษาในชาติและหลายอย่างด้วยกัน ดังนั้น ผู้ที่ประกอบวิชาชีพครูทั้งหลาย ควรพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม น่าเคารพบูชายกย่อง รวมทั้งสถาบันที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพครูควรมีการพัฒนาครูให้มีคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เป็นครูที่ดีมีคุณภาพ ทั้งนี้คุณธรรม จริยธรรมที่ควรนำมาใช้พัฒนาครูมีหลายคุณธรรมจริยธรรมด้วยกัน เช่น คุณธรรมจริยธรรมโดยทั่วไปสำหรับวิชาชีพครู คุณธรรมจริยธรรมของครูตามหลักพุทธธรรม คุณธรรมจริยธรรมของครูตามหลักธรรมาภิบาล และคุณธรรมจริยธรรมของครูตามจรรยาบรรณของวิชาชีพครู

บรรณานุกรม

ธีรศักดิ์ อัครบวร. **ความเป็นครู.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ก.พลพิมพ์, 2542.

ผกา สัตยธรรม. **คุณธรรมของครู.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พลอยเพลท, 2550.

พระเทพวิสุทธิเมธี, (พุทธทาสภิกขุ). **การศึกษาของโลกปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: ธนประดิษฐ์การพิมพ์, 2529.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

ยนต์ ชุ่มจิต**. ความเป็นครู**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2550.

วิไล ตั้งจิตสมคิด. **การศึกษาและความเป็นครูไทย**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2544.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **คู่มือเส้นทางครูมืออาชีพสำหรับครูผู้ช่วย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2553.

การพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา
Sustainable Environmental Development Based on Buddhism

สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บทคัดย่อ

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตมนุษย์ที่ถูกต้องและเหมาะสมท่ามกลางกระแสความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและวิทยาการจัดการต่างๆ โดยพิจารณา ไตร่ตรองถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเจริญทางด้านด้านเศรษฐกิจ สังคมและประเทศชาติกับความสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความสมดุลและคุณภาพชีวิตที่อิงอาศัยซึ่งกันและกันทั้งตัวมนุษย์ ธรรมชาติ เศรษฐกิจและสังคม โดยอาศัยหลักการพัฒนาที่ยังยืน 3 มิติ คือ มิติการพัฒนาด้านสังคม มิติการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และมิติการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความเกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริงๆ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนาการปรับทัศนคติที่มุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มุ่งเน้นความจริงแห่งสรรพที่เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม (Holistic) ตามหลักปฏิจจสมุปบาท (Dependent Origination) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนจึงต้องมีแนวคิดอยู่บนฐานทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างความสมดุลอันแท้จริงให้แก่สรรพสิ่งในโลกนี้

คำสำคัญ: การพัฒนาที่ยั่งยืน, สิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ

Abstract

Sustainable development is a rightful and appropriate way of living human life in the mist of technologies and management sciences by considering the relationship between economic prosperity, society and the nation with natural balance. It will be created a balance and quality of life based on each other; both human, nature, economy and society. The sustainable development should be divided into three-dimensional development as; the dimension of social development, economic development dimension and environmental development dimensions that help the human living in useful life.

Development of a sustainable environment in accordance with Buddhism emphasizes the attitude adjustment by focusing on the relationship between man and nature, to be holistic from Dependent Origination. The Buddhist concept based on the sustainable development on environment and to be made the balance for all things in the world.

Keywords: Sustainable Development, Buddhist Nature

บทนำ

อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติได้เกื้อหนุนให้ชีวิตมนุษย์ให้ดำรงอยู่ ปัจจุบันนี้กลับปรากฏว่าความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติได้ลดน้อยลงจนน่าวิตก และทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวเราก็ได้ตกอยู่ในสภาพของความเสื่อมโทรมจนเห็นชัด ซึ่งตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติก็คือมนุษย์ ซึ่งมีสาเหตุและปัจจัยที่สำคัญหลายประการ เช่น การเพิ่มขึ้นของประชากรโลก ซึ่งได้นำไปสู่ปัญหาการขยายตัวของเมืองและกิจการทางด้านอุตสาหกรรม ตลอดจนการคิดค้นนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้โดยขาดการศึกษาถึงผลกระทบสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติทั้งที่เกิดใหม่ไม่ได้ เช่น แร่ธาตุ น้ำมัน และที่เกิดใหม่ได้ เช่น ต้นไม้ สัตว์ ฯลฯ ไม่เพียงพอและไม่ทันกับการบริโภค เกิดภาวะการร่อยหรอและขาดแคลนทรัพยากร ขณะเดียวกันความต้องการของมนุษย์และภาคอุตสหกรรมได้ก่อปัญหาจากการปล่อยทิ้งของเสียออกมาสู่สิ่งแวดล้อม ผลก็คือทำให้น้ำเน่าเสีย อากาศเป็นพิษ และดินเสื่อม

สภาพการณ์ดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม แม้ปัจจุบันมนุษย์ยังไม่ได้รับผลกระทบมากเท่าไร แต่หากเมื่อเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ความเสื่อมโทรมของทรัพยากร การเผาผลาญและการร่อยหรอของทรัพยากรทางธรรมชาติก็อาจจะส่งผลย้อนกลับต่อวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ได้ หากมนุษย์ยังเพิกเฉย ละเลยต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็อาจจะสายเกินไปที่จะแก้ไขและปรับปรุงได้ ดังนั้นการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่เราทุกคนต้องรับผิดชอบ เพื่อตัวเราและประเทศชาติ รักษาไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีไว้ การฝึกนิสัยตัวเองเสียตั้งแต่ต้นในวันนี้ โดยการดำรงชีวิตให้อยู่ได้อย่างสะดวกสบายตามความเหมาะสม ไม่ใช่อยู่อย่างฟุ่มเฟือย หากเราทุกคนต่างรับผิดชอบต่อตัวเองได้แล้วก็ไม่เป็นการยากอะไรเลยที่จะทำให้คุณภาพสิ่งแวดล้อมฟื้นสภาพจากความเสื่อมโทรมขึ้นมาได้ และการปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะให้ได้ผลที่ดีที่สุดนั้นขึ้นอยู่กับการศึกษาและเยาวชนของชาติ ซึ่งจะเป็นผู้รับผิดชอบกับอนาคตของประเทศชาติต่อไป การพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้ สร้างความเข้าใจในความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยการอยู่อาศัยร่วมกันอย่างมีความสุขและเป็นความสุขแบบยั่งยืนอันเป็นแก่นแท้ของสรรสิ่งในโลกนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจควรศึกษาในความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อสรรพสิ่งในโลกอันจะเป็นพื้นฐานแห่งการสร้างสันติสุขแก่มนุษย์และสิ่งแวดล้อมต่อไป

ความสำคัญสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยมนุษย์ถือได้ว่าเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้สิ่งแวดล้อมนั้นๆ เปลี่ยนแปลง ทั้งนี้จากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตและเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนา ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลดน้อยลง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่มนุษย์ได้นำมาใช้ในการดำรงชีวิต จากการแสวงหาความสะดวกสบายจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจนส่งผลกระทบและก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติตามมา

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางลบมากขึ้นอย่างชัดเจน ทำให้ในปัจจุบันประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นที่ถูกกล่าวถึงมากขึ้น เนื่องจากปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม และก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินจำนวนมหาศาล[1] ดังนั้น เพื่อให้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีจึงจำเป็นจะต้องศึกษาความหมายของสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีนักคิดและนักวิชาการต่างให้ความหมายที่แตกต่างกัน ดังนี้

เกษม จันทร์แก้ว สิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ และสังคม ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและมนุษย์ได้ทำขึ้น ทั้งนี้ยังได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมเพิ่มเติมอีกว่า หมายถึง สิ่งที่เกิดตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมสิ่งที่เห็นได้ด้วยตาและไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา สิ่งที่เป็นทั้งที่ให้คุณและให้โทษ [2]

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ได้ให้ความหมายสิ่งแวดล้อมไว้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งที่มีชีวิตแบะไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมจับต้องและมองเห็นได้ และนามธรรม เช่น วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีความเชื่อต่างๆ ที่มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกันเป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ส่งผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งและมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งแวดล้อมจึงเป็นวรจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ[3] นอกจากนั้นเกษม จันทร์แก้ว ได้ให้ความหมายของและได้จำแนกสิ่งแวดล้อมออกเป็น 4 มิติดังนี้

1. มิติทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์ สร้างขึ้น มีบทบาทต่อมนุษย์ในการเอื้อให้ปัจจัยด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ให้ ความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน อันได้แก่ทรัพยากรกายภาพทรัพยากรชีวภาพ คุณค่าการใช้ประโยชน์ ของมนุษย์และคุณค่าคุณภาพชีวิต

2. มิติเทคโนโลยีโดยมีบทบาทและความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรอย่างมาก โดยมนุษย์นำเทคโนโลยีหลายรูปแบบทั้งด้านการนาทรัพยากรมาเพิ่มมูลค่าสร้างผลผลิต และด้านการปูองกันบำบัดมลพิษ ซึ่งทั้งนี้ก็เพื่อสนองความต้องการของตนเอง

3. มิติของเสียและมลพิษสิ่งแวดล้อม คือเมื่อมีการใช้ทรัพยากรด้วยเทคโนโลยีใดก็ตามย่อมมี ของเสียและมลภาวะเกิดขึ้นเสมอ มิติทางของเสียและมลพิษสิ่งแวดล้อมเป็นมิติที่แสดงให้เห็นผลของ การใช้ทรัพยากร

4. มิติมนุษย์หรือเศรษฐสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่ได้สร้างพฤติกรรมของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อม ทั้งระบบสิ่งแวดล้อมย่อยหรือทั้งระบบสิ่งแวดล้อม ซึ่งมิติมนุษย์ประกอบด้วยประชากร

---

[1] โสภารัตน์ จารุสมบัติ, **นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและสิ่งพิมพ์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), หน้า 14 - 15.

[2] เกษม จันทร์แก้ว, **โครงการสหวิทยาการบัณฑิตศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540), หน้า 12.

[3] จำลอง โพธิ์บุญ, **การบริหารโครงการสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: ทิพเนตร์การพิมพ์, 2552), หน้า 1.

การศึกษา อนามัยและสาธารณสุข เศรษฐกิจ โบราณสถานความปลอดภัย การเมืองและการปกครอง การนันทนาการ[4]

มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นที่อยู่ล้อมรอบตัวในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย มนุษย์จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับคุณภาพและปริมาณที่เหมาะสมและเพียงพอของสิ่งแวดล้อม เมื่อธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเกิดขึ้นโดยกระบวนการตามธรรมชาติหรือจากการกระทำของมนุษย์ ความเปลี่ยนแปลงนั้นจะเป็นไปในทางที่ดีหรือร้าย มนุษย์จะต้องได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้[5] เมื่อมนุษย์มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ได้มีการค้นคิดรูปแบบวิธีการต่าง ๆ เพื่อนำเอาทรัพยากรมาตอบสนองให้เพียงพอต่อความต้องการที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลง ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอยู่ 4 ลักษณะ คือ

1. มนุษย์เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของธรรมชาติมนุษย์
2. มนุษย์ปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ
3. มนุษย์เริ่มเอาชนะธรรมชาติมนุษย์ทำลายธรรมชาติและ
4. มนุษย์กำลังถูกทำลายโดยธรรมชาติ[6]

อาจกล่าวได้ว่า มนุษย์เป็นต้นเหตุของการทำลายธรรมชาติและก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งการคิดค้นวิทยาการความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ทำให้ใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติอย่างผิดวิธีหรือการมุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรม ส่งเสริมระบบเศรษฐกิจแบบเสรี กระบวนทัศน์ที่ส่งเสริมค่านิยมการบริโภคจนปิดบังความจริง ทำให้เกิดความไม่รู้ของมนุษย์[7] จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมมนุษย์ที่ผ่านมาได้ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติอย่างมหาศาล ทำให้นักคิดและนักพัฒนาเกิดความวิตกกันว่าหากยังคงปล่อยให้มีการดำเนินการดังที่เคยเป็นมาก็ยิ่งจะทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น จนถึงขั้นวิกฤตทางสิ่งแวดล้อมในที่สุด

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสิ่งแวดล้อมนั้นจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ล้วนก็ให้เกิดประโยชน์และโทษต่อสิ่งมีชีวิตได้ทั้งสิ้น ซึ่งความสำคัญของสิ่งแวดล้อมนั้นมีผล ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต มีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น น้ำ ใช้เพื่อการบริโภคและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ อากาศ ใช้เพื่อการหายใจของมนุษย์และสัตว์ ดิน เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตบนบก แสงแดดให้ความร้อนช่วยในการสังเคราะห์แสงของพืช

---

[4] เกษม จันทร์แก้ว, **การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมสาน**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545), หน้า 2.

[5] พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2536), หน้า 1.

[6] มนัส สุวรรณ, **นิเวศวิทยาของมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2530), หน้า 7.

[7] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **เอกสารประกอบการสอนชุดมนุษย์กับสังคม หน่วยที่ 11 – 15**, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539), หน้า 307.

2. สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ จะช่วยปรับให้สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิต ของมันได้ เช่นช่วยให้ปลาอาศัยอยู่ในน้ำที่ลึกมาก ๆ ได้ ช่วยให้ต้นกระบองเพชรดำรงชีวิตอยู่ในทะเลทรายได้

3. สิ่งมีชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม เช่น มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่

4. สิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในสิ่งแวดล้อม นั้น เช่น เมื่อสัตว์กินพืชมีจำนวนมากเกินไปพืชจะลด จำนวนลง อาหารและที่อยู่อาศัยจะขาดแคลน เกิดการแก่งแย่งกันสูงขึ้น ทำให้สัตว์บางส่วนตายหรือลดจำนวนลงระบบนิเวศก็จะ กลับเข้าสู่ภาวะสมดุลอีกครั้งหนึ่ง

5. สิ่งแวดล้อมจะกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวด ล้อม ในแง่ของการถ่ายทอพลังงาน ระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้ย่อยสลาย ในแง่ของการอยู่ร่วมกัน เกื้อกูลกัน หรือเบียดเบียนกัน มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม ได้มากมาย ในลักษณะที่แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เช่น ใช้ประโยชน์จากดินเพื่อการเพาะปลูก ใช้ประโยชน์จากทุ่งหญ้าเพื่อการเลี้ยงสัตว์ ใช้ประโยชน์จากเหมืองแร่เพื่อการอุตสาหกรรม[8]

สรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อมเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งเป็นสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ต่างมีการสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพทั้งทางตรงและทางอ้อม และสิ่งแวดล้อมครอบคลุมความหมายของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ที่อำนวยประโยชน์ให้แก่มนุษย์ในมิติต่างๆ ขณะเดียวกัน มนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบางอย่างลดน้อยลง จึงจำเป็นจะต้องมีการควบคุมดูแลหรืออนุรักษ์เพื่อมิให้ส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมต่างๆ

ความหมายของสิ่งแวดล้อมตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ตามหลักพระพุทธศาสนาได้ให้นิยามและความหมายของ “สิ่งแวดล้อม” ว่า สิ่งต่างๆ ที่อยู่บริเวณรอบๆ ตัวมนุษย์และมีอิทธิพลต่อความรู้สึกและการกระทำกิจกรรมทั้งปวงของมนุษย์ เป็นการให้คำนิยามที่คำนึงถึงส่วนประกอบของชีวิต 2 ส่วน คือ“รูป” กับ “นาม” หรือ “กาย” กับ “ใจ” ในภาษาบาลีมีศัพท์ที่แสดงลักษณะของสิ่งแวดล้อม 2 ศัพท์ ได้แก่คำว่า บริวาร หมายถึง สิ่งแวดล้อมของสมทบ และสิ่งประกอบร่วม[9] เช่น ผ้าบริวาร บริวารกฐิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี วนอุทยาน มีต้นไม้ดอกไม้พืชพรรณต่างๆ และมีสัตว์นานาชนิด เป็นสิ่งประกอบร่วม ส่วน ป. หลงสมบุญ กล่าวว่าปริขารหรือบริวาร หมายถึง เครื่องล้อม เครื่องห้อมล้อมหรือเครื่องแวดล้อม[10]

---

[8] **ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.bangkoklife.com/blahappylifegogreen/knowledge_de-tail.aspx?id=4[27 มีนาคม 2561].

[9] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 109.

[10] ป. ปลงสมบุญ, **พจนานุกรม มคธ-ไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ.,ม.ป.ป.), หน้า 547.

บริวารหรือปริวารข้างต้นสามารถนำมาอธิบายลักษณะของการแวดล้อมของสิ่งต่างๆ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิวรรค[11] ได้ว่า “ก็บริวาร (เครื่องแวดล้อม) พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า บริขารดังปรากฏในพระบาลีว่า พระนครเป็นสถานที่อันเขาล้อมดีแล้ว ด้วยนครบริขาร 7” ข้อความข้างต้น หมายถึง เมืองที่มีกำแพงเมืองยาว สูงใหญ่ ล้อมรอบไว้ถึง 7 ชั้น ซึ่งกำแพงมีความหมายตรงกับสิ่งแวดล้อม เพราะมีลักษณะโอบเมืองไว้ในวงรอบของตน และทุกสิ่งที่อยู่ภายในกำแพงเมืองต่างก็มีกำแพงและสิ่งอื่นๆ เป็นสิ่งแวดล้อมตนเอง ดังนั้น สามารถกล่าวได้ว่า บริขารหรือบริวารมีความหมายใน 2 นัยยะ กล่าวคือ ความหมายในลักษณะกว้างและความหมายในลักษณะแคบ โดยในความหมายที่กว้าง หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์รวมทั้งตัวมนุษย์เองด้วยก็เป็นสิ่งแวดล้อมของสิ่งอื่นๆ ด้วยเช่นกัน ส่วนในความหมายแคบนั้น หมายถึง ธรรมชาติที่แวดล้อมมนุษย์และมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ในแง่ต่างๆ นั้น คือเป็นที่อยู่อาศัย เป็นอาหาร เป็นเครื่องนุ่งห่ม เป็นแหล่งของยารักษาโรค เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ หรือแม้กระทั่ง เป็นสถานที่ในการฝึกอบรมพัฒนาตน เป็นต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่แวดล้อมกัน และมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์

นอกจากนี้ ยังมีศัพท์ที่แสดงถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นที่อยู่อาศัยและมีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ได้แก่ ปฏิรูปเทสวาสะ หมายถึง การอยู่ในประเทศอันควร อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม อยู่ในถิ่นอันเจริญ มีคนดี มีนักปราชญ์[12] รวมทั้ง การอยู่ในประเทศหรือถิ่นที่เหมาะที่ควร[13] ภาษาสมัยใหม่ คือ การอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี หรือการอยู่ในประเทศอันควร ในภาษาอังกฤษว่า Environment หมายถึง การกระทำต่อกันของสิ่งที่อยู่แวดล้อมกัน สภาวะของสิ่งที่ถูกแวดล้อม (the action of environing, the state of being environed)[14]

สิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนามีศัพท์ว่า “ปฏิรูปเทสวาสะ” หมายถึง การอยู่ในประเทศหรือการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี[15] หรือการอยู่ในประเทศอันสมควร ชื่อว่า “ปฏิรูปเทสวาสะ” บริษัท 4 ย่อมเที่ยวไป บุญกิริยาวัตถุมีทาน เป็นต้น ย่อมเป็นไป คำสอนของพระศาสดามีองค์ 9 ย่อมรุ่งเรืองในประเทศใดประเทศนั้น ชื่อว่าประเทศอัน ควรการอาศัยอยู่ในประเทศอันสมควรนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า เป็นมงคลเพราะเป็นปัจจัยแห่งการทำบุญแห่งสัตว์ทั้งหลาย[16] ดังนั้น กล่าวได้ว่า ความหมายของสิ่งแวดล้อม คือ สิ่งที่ใกล้ชิดกับชีวิตมนุษย์ รวมทั้งการอยู่ในถิ่นที่เหมาะ แม้นิยามและความหมายของคำสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนาจะไม่มีเด่นชัด แต่ก็สามารถที่จะกล่าวได้ว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้ปรากฏ ข้อความที่แสดงถึง

---

[11] มหามกุฏราชวิทยาลัย, **วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1**, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 72.

[12] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า 3

[13] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2538), หน้า 3.

[14] J.A. Simpson and E.S.C.Weinerr, **The Oxford English Dictionary**, Second edition V5, (UK: Oxford University Press, 2004), p. 315.

[15] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, หน้า 3.

[16] คณะกรรมการแผนกตำรา, **มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม 1**, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 127.

บรรยากาศที่พอจะสามารถอนุมานได้ว่าเป็นคำนิยามของสิ่งแวดล้อม โดยในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมโดยอ้อมๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นภาพสิ่งแวดล้อมที่แสดงถึงความเชื่อมโยงกันของชีวิตมนุษย์และธรรมชาติรอบๆ ตัวมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต อันเป็นสถานที่ที่เหมาะสำหรับการบำเพ็ญเพียร ที่มีลักษณะเป็นป่าน่ารื่นรมย์อุดม สมบูรณ์มีสายน้ำไหลตามซอกหิน มีดอกไมบานสะพรั่ง เป็นที่เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นที่ที่เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรมหรือการฝึกตนเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

อย่างไรก็ตามนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้มากมาย ดังนี้

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ให้ทัศนะสิ่งแวดล้อมไว้ว่า เป็นสิ่งที่ใกล้ชิดกับชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ หรือสิ่งแวดล้อมที่ มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ชุมชน อาหารยานพาหนะเป็นต้น[17]

พระมหาจรรยา สุทฺธิญาโณ ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้ว่า เป็นส่วนประกอบหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งต้องประกอบด้วยมนุษย์และสัตว์เป็นต้น หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นส่วนประกอบของกันและกัน และส่วนประกอบนั้นก็คือสิ่งแวดล้อมนั่นเอง[18]

พระมหาประพันธ์ ศุภษร กล่าวถึงความหมายของสิ่งแวดล้อมว่า สิ่งแวดล้อมใน ความหมายของนักอนุรักษ์คือสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวเรา ทั้งส่วนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ฯลฯ และส่วนที่มนุษย์เสริมสร้างขึ้นมา เช่น ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สวนสาธารณะ เป็นต้น[19]

ติช นัท ฮันท์ (Thich Nhat Hanh) กล่าวถึงสิ่งแวดล้อมตามทัศนะของปรัชญาไว้ว่า พวกเราทุกคนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ล้วนเป็นดอกไม้ที่สวยงาม เปลือกตาของเรานั้นคือกลีบกุหลาบนั่นเอง โดยเฉพาะในยามที่เราหลับตา หูของเราจะเป็นดั่งรัศมีในยามเช้า ซึ่งกำลังสดับฟังเสียงนกร้อง ริมฝีปากของเราก็จีบเป็นดอกไม้ที่สวยงามทุกครั้งที่เราแย้มยิ้ม ส่วนมือของเราทั้งสองข้างนั้นก็คือดอกบัวที่มีกลีบห้ากลีบ[20]

สมพร เทพสิทธา ได้ให้ความหมายว่า “สิ่งแวดล้อม” คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษยทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม[21]

มานพ นักการเรียน ได้ให้ความหมายว่า คำว่า “สิ่งแวดล้อม” เป็นศัพท์บัญญัติสำหรับใช้ แทนคำว่าEnvironment ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมาจากรากศัพท์ภาษาฝรั่งเศสว่า Environ แปลว่า รอบๆ (around) ฉะนั้น Environment จึงหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ (Totality of man’s surroundings)[22]

---

[17] อ้างแล้ว, **ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, หน้า 9.

[18] พระมหาจรรยา สุทฺธิญาโณ, **พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2536), หน้า 16.

[19] พระมหาประพันธ์ ศุภษร, “**พระวินัยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: ศึกษาเฉพาะกรณีพระวินัย 227 ข้อในพระไตรปิฎกและอรรถกถา**”, พ.ส.ล., ปี ที่ 31 ฉบับที่ 211 (พฤษภาคม- มิถุนายน , 2541), หน้า 16.

[20] ติช นัท ฮันท์ (Thich Nhat Hanh), **ศานติในเรือนใจ**, แปลโดย ธีระเดช อุทัยวิทยารัตย์, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2550), หน้า 14.

[21] สมพร เทพสิทธา, **ศาสนากับสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2537), หน้า 3.

ดังนั้น สามารถสรุปความหมายของ คำว่า “สิ่งแวดล้อม”หรือ “ปฏิรูปเทสวาสะ” หมายถึง การอยู่ในพื้นที่อันเป็นประเทศอันเหมาะสม และมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตที่อยู่รอบตัวมนุษย์และเป็นสถานที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาตน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่สามารถสัมผัส จับต้องได้หรือรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส ได้แก่ ตา หูจมูกลิ้น กายและใจ เป็นสิ่งที่มีอยู่เองหรือเกิดขึ้นตามธรรมชาติ จัดว่าเป็นสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในทัศนะพุทธศาสนา

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนา “คุณค่าทางจริยธรรม” หมายถึง “คุณค่าภายใน” อันเกิดจากศักยภาพที่มีอยู่ในทุกชีวิตหรืออีกนัยหนึ่งเป็นคุณค่าที่ปราศจากการกำหนดค่าจากมนุษย์ ในมุมมองนี้ทำให้ทุกสรรพสิ่งในโลกนี้มีสิทธิที่จะดำรงอยู่และเติบโตได้ตามวิถีที่ดีและเหมาะสมตามเหตุปัจจัยของตนเอง เมื่อพิจารณาในแง่มุมทางพระพุทธศาสนานั้น มิได้มีการให้ความหมายแบบตรงตัว แต่เป็นการให้ความหมายที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตตามหลักศีล 5 เช่น ศีลข้อที่ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี การละเว้นจากการทำชีวิตให้ล่วงหรือตกไป (ตาย) โดยการกระทำดังกล่าวนี้เต็มไปด้วยเจตนาที่จะฆ่าย่อมถือว่าละเมิดศีลข้อนี้และถือได้ว่าเป็นการสร้างบาปในแง่ธรรม เพราะทั้งมนุษย์และสัตว์ต่างก็มีจิตเหมือนกัน[23] มีความสามารถในการคิดและในการใช้สติปัญญา และที่สำคัญก็เพราะมีจิตนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลข้อนี้ด้วยสมมติฐานว่า “เราอยากมีชีวิต ไม่ยากตาย เรารักสุข เกลียดทุกข์ คนอื่นหรือรวมทั้งสัตว์อื่นก็เป็นเช่นเดียวกัน”[24]

คำว่า “จิต” หรือ “วิญญาณ” นี้เป็นองค์ประกอบฝ่ายนาม ซึ่งความเป็นมนุษย์และสัตว์นั้นจะต้องมีองค์ประกอบทั้งฝ่ายรูปและฝ่ายนามนี้ ที่เรียกว่า “รูปนาม” องค์ประกอบฝ่ายนาม คือ จิตนี้มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ รับรู้อารมณ์ที่มากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (วิญญาณ) จดจำอารมณ์ได้ (สัญญา) คิดปรุงแต่งเกี่ยวกับอารมณ์นั้น (สังขาร) และความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือกลางๆ (เวทนา) เกี่ยวกับอารมณ์นั้น ความสามารถในการคิดหรือความสามารถในการใช้สติปัญญา ตลอดจนความรักในชีวิต รักสุขหรือเกลียดทุกข์ เหล่านี้คือ “ธรรมชาติของจิต” นั่นเอง[25]

ดังนั้น มนุษย์และสัตว์ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงถือว่ามี “คุณค่าทางจริยธรรม” หรือมี “คุณค่าภายใน” คือ ศักยภาพที่มีอยู่ในจิตหรือในชีวิต (รูปนาม) และคุณค่านี้ก็จัดเป็นคุณค่าที่เป็นคุณสมบัติของชีวิตมนุษย์และสัตว์ตามธรรมชาติ ไม่ได้ถูกกำหนดจากใคร หรือสิ่งใด ขอบเขตของเบญจศีลข้อที่ 1 นี้จึงหมายเอาสัตว์มีชีวิต ที่เรียกว่า “ปาณะ”คือ สัตว์มีปราณหรือลมหายใจ อันหมายถึงมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทุกชนิด จึงไม่ใช้คำว่า “สัตตะ” เพราะนอกจากมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานแล้ว คำนี้ยังหมายรวมถึง สัตว์ประเภท

---

[22] มานพ นักการเรียน, **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 3.

[23] สยาม ราชวัตร, **“พุทธจริยศาสตร์กับธุรกิจการค้าเนื้อสัตว์”**, วารสารมนุษยศาสตร์สาร**,** ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2554): 16-34.

[24] **สำ.ม.**(ไทย) 19/1003/502.

[25] แสง จันทร์งาม, **ปรากฏการณ์ทางจิต**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊ค, 2544), หน้า 3.

โอปปาติกะ (สัตว์จำพวกที่เกิดผุดขึ้น) ได้แก่ เทวดา พรหม สัตว์นรก เปรต เป็นต้นอีกด้วย ในศีลข้อนี้จึงใช้คำว่า “ปาณะ” เท่านั้น

ความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์มักควบคู่กับการเหินห่างจนเกิดการแยกแยะระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จนเกิดมีความสัมพันธ์เชิงปรปักษ์ต่อมนุษญ์ จากยุคสมัยที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีควบคู่กับลักษณะ พฤติกรรมและท่าทีของมนุษย์ สมัยก่อนเมื่อที่ไม่มีความเจริญทางเทคโนโลยีมนุษย์มีความเคารพในธรรมชาติ ดำรงและใช้วิถีชีวิตที่อิงอาศัยธรรมชาติ แต่แตกต่างจากยุคปัจจุบันที่มองธรรมชาติเพียงแค่วัตถุที่มีขึ้นเพื่อตอบสนอง ปรนเปรอมนุษย์ความต้องการของมนุษย์เท่านั้น พระพุทธศาสนายังถือว่ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพราะถือว่าสัตว์ทั้งหลายไม่เพียงเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ในวัฏสงสารเท่านั้น หากแต่ยังมีสายสัมพันธ์เสมือนญาติพี่น้องในอดีตชาติเนื่องจากมนุษย์และสัตว์สามารถเลื่อนภพภูมิหรือกลับมาเกิดข้ามสายพันธุ์กันได้แต่ทว่า แนวคิดดังกล่าวถูกลบด้วยวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่มีแนวคิดแบบวัตถุนิยมที่มองธรรมชาติเป็นสินค้า สำหรับสนองความต้องการของมนุษย์ ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมจนกลายเป็นวิกฤตของโลกในปัจจุบัน[26] เพราะมนุษย์มุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุ โดยมีเงินตราเป็นตัวกำหนดเชิงปริมาณ ตัดทอนสาระและคุณค่าของชีวิต เหลือเพียงประมาณตัวเลขทางเศรษฐกิจและความต้องการของมนุษย์ถูกตอบสนองผ่านทางด้านวัตถุและเงินตราละเลยมิติชีวิตและสังคมแต่ และถูกตีค่าเชิงปริมาณและเงินตราในการกำหนดคุณค่าอย่างอื่น เช่น คุณค่าทางจิตใจ จริยธรรม ความยุติธรรมในสังคม ความสมดุลทางธรรมชาติฯลฯ ไม่สนใจเรื่องสังคมและธรรมชาติคำนึงเรื่องเฉพาะส่วนที่สนใจด้านวัตถุและเงินตราอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต[27] ทำให้มนุษย์เกิดทัศนะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้แสดงความเห็นได้ 2 ลักษณะ คือ

1) การพยายามเอาชนะธรรมชาติ เพื่อนำประโยชน์จากธรรมชาติมาใช้

2) การพยายามกำหนดความสำคัญของธรรมชาติ อย่างลุ่มลึก และมีทัศนคติโน้มน้าวในทางไม่ทำลายธรรมชาติ โดยมองเห็นว่า ในธรรมชาตินั้น มนุษย์สามารถมองเห็นความสงบและความร่มเย็น

ถ้าธรรมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาและโลภจะได้ครอบครอง ธรรมชาติจะตกเป็นเหยื่อแห่งความปรารถนา มนุษย์จะพัฒนาทัศนคติในเชิงรุกรานและรุนแรงต่อธรรมชาติ มนุษย์จะมีความโลภ เพื่อใช้ประโยชน์จากธรรมชาติในระยะสั้น โดยไม่คำนึงถึงผลร้าย อันจะเกิดขึ้นในระยะยาว ไม่ว่าจะมีต่อตัวเขาเองหรืออนุชนรุ่นหลัง ปัญหามลพิษของสิ่งแวดล้อม ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติจนหมดสิ้น ปัญหาพลังงานวิกฤต ปัญหาความเสื่อมสลายของชุมชนในชนบท และ ปัญหาการเจริญเติบโตของชุมชนเมือง ที่เต็มไปด้วยอันตราย ปัญหาเหล่านี้ทั้งหมดล้วนแต่เนื่องจากมนุษย์ขาดจิตสำนึกที่ดีต่อธรรมชาติ

พระพุทธศาสนาจึงได้ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ป่าไม้ แม่น้ำ ลำธาร และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้อธิบายและแสดงถึงคุณค่าเชิงอุดมคติที่มีต่อ

---

[26] สุกัลยา โหราเรือง, **“พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาทางนิเวศวิทยาอย่างยั่งยืน”**, Phranakhon Rajabhat Research Journal (Humanities and Social Sciences), Vol.12, No.1, (January-June 2017): 229.

[27] สุลักษณ์ ศิวรักษ์, **ศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพลพันธ์การพิมพ์, 2525), หน้า 115-117.

สิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งตามธรรมชาติ และยังบ่งชี้ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ดังปรากฏใน พระไตรปิฎกว่า

> “ในที่ไม่ไกลภูเขาหิมพานต์ มีภูเขาชื่อว่าปทุม ข้าพเจ้าสร้างอาศรมไว้ใกล้ภูเขานั้น ไม่ไกลจากฝั่งแม่น้ำ มีท่าน้ำราบเรียบ น่ารื่นรมย์ใจ ฝูงปลาแหวกว่ายทำให้แม่น้ำงามทุกเมื่อ ดาษดื่นไปด้วยต้นมะม่วง ต้นราชพฤกษ์ ต้นแคฝอย ทำให้อาศรมงดงาม ราชสีห์เสือโคร่ง หมีหมาป่าเที่ยวสัญจรอยู่ในป่าใหญ่ ทำให้อาศรมงดงาม”[28]

พระพุทธศาสนามีทัศนะว่าพืชทุกชนิด มีค่าสมควรได้รับการดูแลทะนุถนอมไม่น้อยไปกว่าสิ่งใดในโลก โดยมีการบัญญัติสิกขาบทเป็นศีลห้ามพระสงฆ์ทำลายต้นไม้หรือพรากของเขียว ภูตคามทุกชนิด ห้ามมิให้ขุดดิน ห้ามถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะหรือบ้วนน้ำลายลงบนต้นไม้หรือในแม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น พุทธบัญญัติยังคุ้มครองพืช แห่งภูตคามวรรคว่าการพรากภูตคามเป็นปาจิตตีย์ ซึ่งการพรากภูตคามหมายถึงการทำให้พืชตายทุกวิธี ไม่ว่าจะวิธีใด ห้ามถอนโค่น ตัดหรือเด็ด เนื่องจากก่อนบัญญัติสิกขาบทนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับภิกษุที่ชอบโค่นไม้มาสร้างเสนาสนะที่อยู่อาศัยว่า “ดูกร โมฆบุรุษทั้งหลาย ไฉนพวกเธอจึงได้ตัดต้นไม้เองบ้างหรือให้คนอื่นตัดบ้าง เพราะพวกชาวบ้านให้ควาสำคัญว่า ต้นไม้มีชีวะ

นิเวศวิทยาในพุทธปรัชญา มีแนวคิดสอดคล้องกับแนวคิดที่ยึดนิเวศเป็นศูนย์กลาง เพราะเน้นการตระหนักรู้ในคุณคค่าของธรรมชาติ โดยพระพุทธเจ้าได้ตรัสธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเจริญและความเสื่อมของโลกมนุษย์ การเป็นอยู่ของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายขึ้นอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากระบบนิเวศเสียหายมนุษย์และสัตว์ก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงแฝงกับนิเวศวิทยาทั้งทางด้านพระธรรมและพระวินัย เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทำให้มนุษย์ได้ประสพความสุขอย่างแท้จริงอย่างเช่นเดียวกับสังคมในอดีตที่ปฏิเสธการดำเนินชีวิตตามกระแสสังคม แสวงหาชีวิตที่เรียบง่าย ด้วยการยังชีพด้วยของเหลือกิน เหลือใช้ แต่งกายด้วยเศษผ้าที่ทิ้งแล้ว ทัศนะเชิงพุทธกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมจึงเป็นการตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติที่มีคุณค่าต่อมนุษย์และเป็นแนวทางให้มนุษย์ได้ตระหนักถึงความสิ้นเปลืองจากการใช้ทรัพยากรตามกระแสความต้องการตนเอง

จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมตามแนวทางพระพุทธศาสนาได้คำนึงถึงคุณค่าของสรรพสิ่งที่มีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน สร้างจิตสำนึกให้มนุษย์อยู่ร่วมกันธรรมชาติอย่างผาสุก มิได้เบียดเบียนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรียนรู้ เข้าใจถึงสภาวะแห่งสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อม สร้างความรู้ ความเข้าใจ รู้ถึงคุณค่าแห่งความเป็นจริงเพื่อนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

การพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา (Buddhist Sustainable Development)

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) หมายถึง กาพัฒนาที่มีการคำนึงถึงความเสียหายของสิ่งแวดล้อม มีการป้องกันปัญหาที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อมหรือถ้าจำเป็นจะต้องเกิดความเสียหาย

[28] สุกัลยา โหราเรือง, เรื่องเดียวกัน, หน้า 232.

ก็จะต้องทำในขอบเขตที่เสียหายน้อยที่สุด การพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนี้จึงเป็นรูปแบบการใช้ทรัพยากรที่มีการบำรุงรักษา และมีอัตราการใช้ที่อยู่ในขอบเขตการอำนวยให้หรือศักยภาพที่ทรัพยากรนี้จะคืนสู่สภาพปกติได้

มนุษย์ต้องเข้าใจธรรมชาติและกระบวนการพัฒนาสังคมที่เน้นคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งไม่ใช่เฉพาะทางวัตถุเท่านั้น แต่จำเป็นต้องประกอบด้วยความสุขทางร่างกายและจิตใจด้วย ปัจจัยพื้นฐานที่กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ นิเวศวิทยา เศรษฐศาสตร์ และจริยธรรม เพราะความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม (environmental integrity) ความมั่นคงทางนิเวศวิทยา (ecological security) ประสิทธิภาพของการจัดการในทางเศรษฐกิจ (economic efficiency) และความยุติธรรม (equity) ทั้งต่อมนุษย์รุ่นปัจจุบันและอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความยุติธรรมกับการพัฒนาทุกส่วนไม่ใช่เฉพาะด้านเศรษฐกิจอย่างเดียว

การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นสิ่งจำเป็น แต่ต้องดำเนินการควบคู่ในกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม กล่าวคือจะต้องดำเนินการอย่างถูกต้อง รอบคอบ และมีการจัดการที่ดี ทั้งด้านวัตถุเพื่อยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตเท่าๆ กับความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะถ้ามุ่งเร่งพัฒนาเฉพาะทางด้านวัตถุอย่างเดียว มนุษย์จะไม่สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขได้ เพราะต้องเผชิญกับปัญหาภาวะมลพิษต่าง ๆ เช่น อากาศเสีย น้ำเน่า เสียงดัง เป็นต้น

พุทธศาสนาก็เป็นแนวทางหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นโดยการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เมื่อ 2500 กว่าปี และเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่มุ่งพัฒนาขัดเกลาพฤติกรรม จิตใจ และฝึกฝนสติปัญญา เพื่อให้มองเห็นโลก (สิ่งแวดล้อม) และชีวิตตามความเป็นจริง เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมาโดยมนุษย์เป็นศาสนาของมนุษย์และเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่มุ่งในการแก้ปัญหาหรือดับทุกข์ของมนุษยชาติ พระพุทธเจ้าและพระสาวกทรงมีพระชนม์ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ผูกพันอยู่กับธรรมชาติมาโดยตลอดจน รู้และเข้าใจอย่างชัดแจ้ง ทรงตระหนักถึงความสำคัญในสิ่งแวดล้อมอย่างลึกซึ้ง มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอย่างกลมกลืน โดยมองว่ามนุษย์เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ทั้งทางร่างกายซึ่งประกอบด้วยธาตุ 4 และจิตใจ ซึ่งต่างก็เปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติที่เรียกว่าไตรลักษณ์ ที่อิงอาศัยพึ่งพากันอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติตามหลักอิทัปปัจจยตา ทรงเล็งเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างชัดเจน

พระธรรมปิฎก กล่าวว่าการแก้ไขปัญหาตั้งอยู่บนฐานของความเป็นจริงที่เรียกว่าอริยสัจ 4 คือ การเข้าใจสภาพปัญหาที่แท้จริง (ทุกข์) เข้าใจสภาพอันเป็นสาเหตุของปัญหา (สมุทัย) รู้ถึงเป้าหมายในการแก้ปัญหาให้หมดสิ้นไป (นิโรธ) และเข้าใจถึงวิธีการที่ถูกต้องอย่างครบถ้วนในการแก้ปัญหา (มรรค)[29] ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่สร้างความทุกข์ให้กับมนุษย์อย่างมากและมนุษย์ก็เป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาดังกล่าว การแก้ปัญหาต้องมุ่งไปที่ตัวของมนุษย์เป็นหลัก ทั้งในรูปแบบของความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง

[29] พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้าไม่ปรากฏ.

(ปัญญา) พฤติกรรมที่เหมาะสม (ศีล) จิตใจที่ดีงามมั่นคงมีพลัง (สมาธิ) เพื่อแก้ปัญหาทั้งปวงที่เกิดกับมนุษย์ หลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่ปรกกฎในพระไตรปิฎกเป็นคำสอนที่นอกจากมุ่งเพื่อดับทุกข์โดยตรงแล้ว ยังมีคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมากมาย แตกต่างกันไปในแต่ละกรณีและพระพุทธเจ้าก็มีวิธีคิด วิธีการปฏิบัติในการจัดการเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างน่าสนใจในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนโดยไม่เกิดปัญหา

มุมมองทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางแบบใหม่ที่เป็นทางเลือกในการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มุ่งเน้นความจริงแห่งสรรพที่เชื่อมโยงอิงอาศัยกันเป็นองค์รวม (Holistic) ตามหลักปฏิจจสมุปบาท (Dependent Origination) แต่ภาวะปัจจุบันปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหานั้นล้วนแล้วแต่เกิดจากความอยากภายในจิตใจ ซึ่งประกอบไปด้วย *1) ตัณหา* คือ ความอยาก *2) มานะ* ความต้องการอำนาจหรือความยิ่งใหญ่ *3) ทิฏฐะ* ความเชื่อ ความเห็น ดังนั้น การพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่ยั่งยืนจำเป็นจะต้องอาศัยหลักองค์รวมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างความสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาและสังคมไทยให้ยั่งยืนต่อไป

เป้าหมายการพัฒนาธรรมชาติที่ยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา

ชีวิตเป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดของมนุษย์ และเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์รักและหวงแหนชีวิตนเองที่สุด ไม่เพียงแต่เฉพาะมนุษย์เท่านั้นแม้กระทั่งสัตว์ก็เช่นเดียวกัน สมดังคำตรัสของพระพุทธเจ้าที่ว่า “พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะ เพื่อรักษาชีวิต พึงสละชีวิตเพื่อรักษาธรรม”[30] เพราะมนุษย์เป็นสิ่งหนึ่งที่อาศัยอยู่กับธรรมชาติที่เต็มไปด้วยความสุขและทุกข์ ตามหลักทางพระพุทธศาสนาสรรพสิ่งล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เมื่อมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติจึงต้องตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ย่อมทำให้มนุษย์ดำเนินชีวิตไปตามกฎแห่งธรรมชาติ ทั้งมีอันเกิดขึ้น ตั้งอยู่และแตกดับไปตามกาลเวลา ทำให้มนุษย์ย่อมประสพกับสุขและทุกข์อันเป็นธรรมชาติและคุณลักษณะที่จะต้องเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจ รู้เท่าทัน เพื่อนำมาพัฒนาชีวิตเกิดดุลยภาพอันจะทำให้มนุษย์อยู่กับธรรมชาติได้อย่างเป็นปกติ

ดังนั้น ป่าไม้จึงเปรียบเสมือนการสร้างสภาวะสุขและทุกข์ที่จะบังเกิดแก่มนุษย์และเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องปฏิบัติตนเพื่อสร้างสภาวะสุขที่เกิดจากการพัฒนาชีวิต และรู้จักวิธีการในการแก้ไขปัญหาหรือทุกข์ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์เอง เพราะสภาวะสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในชีวิต ส่วนทุกข์เป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องกำหนดรู้และปฏิบัติให้ถูกต้องโดยการรู้เท่าทันความทุกข์ที่เกิดขึ้น ส่วนสุขนั้นมีหน้าที่พัฒนาให้เกิดขึ้น ซึ่งสาระสำคัญของหน้าที่ทั้งต่อความสุขและความทุกข์นั้นสามารถกล่าวโดยสรุปตามหลักการของพระพุทธศาสนาได้ 2 ประการ ดังนี้

1. การรู้เท่าทันทุกข์ พระพุทธศาสนามองว่าชีวิตและสรรพสิ่งล้วนตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติหรือสามัญลักษณะ 3 ประการ คือ 1) อนิจจัง คือ ไม่เที่ยง ไม่แน่นอน 2) ทุกขัง คือ ความทุกข์ ไม่ตั้งอยู่นาน 3) อนัตตา คือ ความไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน หลักไตรลักษณ์ทั้ง 3 ประการนี้ พระพุทธศาสนาเรียกว่ากฎ

[30] **ขุ.ชา.**(ไทย) 28/282.

ธรรมชาติ ซึ่งสรรพสิ่งทั้งโลกและชีวิตจะต้องตกอยู่ภายใต้กฎทั้ง 3 ประการนี้ อาการทั้งสองเบื้องต้นคือการเปลี่ยนแปลง (อนิจจัง) และการตั้งอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ (ทุกขัง) แสดงอาการปรากฏให้เห็นได้ง่ายโดยรูปของการเปลี่ยนแปลง เช่นการเปลี่ยนแปลงของรูปร่าง เป็นต้น ส่วนประการสุดท้ายคือการไม่มีตัวตนที่แท้จริง (อนัตตา) เป็นสภาพที่จะต้องใช้ปัญญาในการสืบหาความจริงตามเหตุปัจจัย

ความทุกข์เป็นกฎทางธรรมชาติชนิดหนึ่ง เป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ มีอยู่ตามธรรมชาติ เมื่อทั้งโลกและชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติจึงต้องตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นไปตามกฎธรรมชาติที่เป็นมูลเหตุและปัจจัยจากกฎธรรมชาติ ที่มีการเปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยทางตรงนั้น ร่างกายมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปตามกฎธรรมชาติแม้ตัวมนุษย์เองไม่ปรารถนาให้เกิดขึ้นก็ตาม ส่วนทางอ้อมนั้น คือ การเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติย่อมส่งผลต่อสภาพจิตใจมนุษย์ ทำให้เกิดทุกข์เพราะการเปลี่ยนแปลงไม่เป็นไปตามที่มนุษย์ปรารถนาจะให้เป็น ตามหลักทางพระพุทธศาสนามองว่าสรรพสิ่งที่รวมตัวกันด้วยเหตุปัจจัย ทุกสิ่งล้วนตกอยู่ภายใต้อาการ คือ การเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดา ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีหลักการว่า ทุกข์เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องรู้ด้วยปัญญาการเปลี่ยนแปลงตามกฎธรรมชาติไม่ควรมีอิทธิพลเหนือจิตใจของมนุษย์ และไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์จะเอาชีวิตเราเข้าไปเป็นทุกข์อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง มนุษย์ต้องรู้เท่าทันทุกข์ที่มีตามธรรมชาติที่โยงมาหาชีวิต กล่าวโดยสรุปคือทุกข์มีไว้เพื่อรู้เท่าทัน (ทุกฺขำ ปริญฺเญยฺยำ) ไม่ใช่มีไว้เพื่อเป็นทุกข์

2. การพัฒนาสุข พระพุทธศาสนามองว่าความสุขเป็นสิ่งพัฒนาได้ เพราะความสุขเมื่อเกิดขึ้นอย่างถูกต้องจากคุณสมบัติของมนุษย์เอง โดยพุทธศาสนาให้เหตุผลว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถพัฒนาตนเองให้เกิดความสุข เมื่อเราพัฒนาความสุขให้ประณีตขึ้น สูงขึ้น ก็จะทำให้ชีวิตดีขึ้น กล่าวคือทำให้ชีวิตคนเรามีคุณธรรมเพิ่มขึ้นและมีความสุขมากขึ้น และการพัฒนานอกจากจะเกื้อกูลต่อตนเองแล้ว ยังทำให้เกื้อกูลต่อผู้อื่นและสังคม โดยปกติ หากการแสวงหาความสุขเพื่อตนเองและไม่พัฒนาคุณธรรมตนเองให้สูงขึ้น จะเป็นการแสวงความสุขจากการเบียดเบียนผู้อื่นเพียงเพื่อประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น แต่หากมีการพัฒนาความสุขอันเกิดจากคุณธรรมให้สูงขึ้น ความสูงที่ได้นั้นจะเป็นความสุขที่นำความสันติสุขอันแท้จริงต่อตนเองและผู้อื่นอย่างแท้จริง[31]

จะเห็นได้ว่า มนุษย์เรามีความทุกข์และสุขผสมผสานกัน แต่ที่สำคัญต้องตระหนักและเข้าใจในคุณค่าของชีวิตเพื่อสร้างดุลยภาพระหว่างความสุขและทุกข์ เข้าใจสภาวะแห่งความรู้ที่มีอันเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปเป็นเรื่องธรรมดา การรู้เท่าทันทุกข์เพื่อจะพัฒนาตนเองให้เกิดความสุขอันแท้จริง ไม่ยึดติดกับสภาวะที่เป็นอยู่จนเกิดทุกข์ และไม่หลงระเริงในความสุขที่ แต่เป็นการตระหนักและเข้าใจสภาพแห่งชีวิตเพื่อการพัฒนาตนเองให้เกิดสุขตามหลักทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

---

[31] **ดุลยภาพของชีวิต ในมุมมองของพระพุทธศาสนา**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www1.onab.go.th/index.php?op-tion=com_content&view=article&id=4340:2011-03-03-14-54-04&catid=96:2009-09-19-10-13-59&Itemid=326[29 มีนาคม 2561].

บทสรุป

การพัฒนาที่ยั่งยืนถือได้ว่าเป็นการดำรงชีพของมนุษย์ให้อยู่ในสังคมที่เต็มไปด้วยความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและวิทยาการจัดการต่างๆ อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและประเทศชาติกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติได้อย่างถูกต้อง สร้างความสมดุลและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในการตอบสนองความต้องการอย่างเหมาะสม มุ่งเน้นการอิงอาศัยซึ่งกันและกันทั้งตัวมนุษย์ ธรรมชาติ เศรษฐกิจและสังคม จากการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างรอบคอบ ตระหนักถึงความจำเป็นและความต้องการที่แท้จริงของการใช้ทรัพยากรธรรมชาตินั้นๆ โดยอาศัยหลักการพัฒนาที่ยังยืน 3 มิติ คือ *มิติการพัฒนาด้านสังคม* ที่เชื่อมโยงด้านการพัฒนาสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ *มิติการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ* ที่สร้างความมีเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน *มิติการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม* เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความเกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริงๆ อย่างไรก็ตาม การจะรักษาธรรมชาติให้คงอยู่คู่กับสังคมและเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องมีแนวทางการสร้างความสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย 1) การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม 2) การใช้ทรัพยากรอย่างมีอย่างประสิทธิภาพ 3) การหลีกเลี่ยงความล้มเหลวของกลไกรัฐที่เกี่ยวข้อง 4) การรักษาทางเลือกสำหรับอนาคต 5) หยุดการเจริญเติบโตของประชากร 6) การกระจายความมั่นคงให้แก่กลุ่มคนที่ยากจนและ 7) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งที่แปรรูปแล้วและยังไม่แปรรูป

อย่างไรก็ตาม หลักพุทธนิเวศเป็นกระบวนทัศน์และแนวทางแบบใหม่ที่เป็นทางเลือกในการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งปัจจุบันมนุษย์พยายามที่จะแยกตัวเองออกจากธรรมชาติและมุ่งที่จะพิชิตและครอบครองธรรมชาติ โดยการใช้แนวคิดที่มุ่งเน้นความจริงแห่งสรรพที่เชื่อมโยงอิงอาศัยกันและกันเป็นองค์รวม (Holistic) ตามหลักปฏิจจสมุปบาท (Dependent Origination) ไม่มีอะไรที่จะดำรงอยู่ได้โดยไม่พึ่งพิงสิ่งอื่น แม้ความจริงทางวิทยาศาสตร์จะมุ่งเน้นเฉพาะวัตถุ ไม่ได้สนใจจิตใจ เป็นปัจจัยก่อให้เกิดภาวะและปัญหาเช่นในปัจจุบัน เพราะปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหานั้นล้วนแล้วแต่เกิดจากความอยากภายในจิตใจ ซึ่งสาเหตุสำคัญที่ทำให้มนุษย์แสดงบทบาทมีด้วยกัน 3 ประการ คือ *1) ตัณหา* คือ ความอยาก *2) มานะ* ความต้องการอำนาจหรือความยิ่งใหญ่ *3) ทิฏฐะ* ความเชื่อ ความเห็น ความยึดถือมั่นถือเป็นแนวทาการปฏิบัติ การพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่ยั่งยืนจำเป็นจะต้องมีแนวคิดและแนวทางตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกๆ ด้านอย่างสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มด้วยความเอื้ออาทรเคารพซึ่งกันและกันเพื่อความสามารถในการพึ่งตนเองและคุณภาพชีวิตอย่างเท่าเทียมกัน

บรรณานุกรม

เกษม จันทร์แก้ว. การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมสาน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545.

_____. โครงการสหวิทยาการบัณฑิตศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.

คณะกรรมการแผนกตำรา. มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550.

ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.bangkoklife.com/blahappylifegogreen/knowledge_de-tail.aspx?id=4[27 มีนาคม 2561].

จำลอง โพธิ์บุญ. การบริหารโครงการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: ทิพเนตร์การพิมพ์, 2552.

ดุลยภาพของชีวิต ในมุมมองของพระพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www1.onab.go.th/index.php?op-tion=com_content&view=article&id=4340:2011-03-03-14-54-04&catid=96:2009-09-19-10-13-59&Itemid=326[29 มีนาคม 2561].

ติช นัท ฮันท์ (Thich Nhat Hanh). **ศานติในเรือนใจ**. แปลโดย ธีระเดช อุทัยวิทยารัตย์, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2550.

ป. ปลงสมบุญ. พจนานุกรม มคธ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548.

_____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.

พระมหาจรรยา สุทฺธิญาโณ. **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2536.

พระมหาประพันธ์ ศุภษร. **“พระวินัยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: ศึกษา เฉพาะกรณีพระวินัย 227 ข้อในพระไตรปิฎกและอรรถกถา”** พ.ส.ล. ปี ที่ 31 ฉบับที่ 211 พฤษภาคม-มิถุนายน, 2541.มนัส สุวรรณ. **นิเวศวิทยาของมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2530.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2538.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1**, พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **เอกสารประกอบการสอนชุดมนุษย์กับสังคม หน่วยที่ 11 – 15**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539.

มานพ นักการเรียน. **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

สมพร เทพสิทธา. **ศาสนากับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2537.

สยาม ราชวัตร. **“พุทธจริยศาสตร์กับธุรกิจการค้าเนื้อสัตว์”**. วารสารมนุษยศาสตร์สาร. ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2554): 16-34.

สุกัลยา โหราเรือง. **“พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาทางนิเวศวิทยาอย่างยั่งยืน”**, Phranakhon Rajabhat Research Journal (Humanities and Social Sciences), Vol.12. No.1. (January-June 2017): 229.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. **ศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพลพันธ์การพิมพ์, 2525.

แสง จันทร์งาม. **ปรากฏการณ์ทางจิต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊ค, 2544.

โสภารัตน์ จารุสมบัติ. **นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและสิ่งพิมพ์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

J.A. Simpson and E.S.C.Weinerr. **The Oxford English Dictionary**. Second edition V5. UK: Oxford University Press, 2004.

ปัญหาเกี่ยวกับการกระทำความผิดของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา
Problems Related to the Offense of Monks in Buddhism

พระครูปริยัติปัญญาโสภณ
พระสุเทิด ทีปังกโร
พระวิชาญ อาทโร
ทัศนะ คล่องวิจักษณ์
ทิพย์ ขันแก้ว
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

ปัญหาการกระทำความผิดของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่กระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย บทบัญญัติของพระพุทธเจ้าในทุกวันนี้มีปัญหาการกระทำที่เป็นความผิดของพระภิกษุสงฆ์มากมาย โดยเฉพาะความผิดการล่วงละเมิดทางเพศ เล่นการพนัน เสพยาเสพติด ดื่มสุรา ก่อความวุ่นว่ายต่างๆ เที่ยวเร่ร่อนเพื่อแสวงหาลาภสักการะ พักค้างแรมตามบ้านเรือน ประกอบพิธีกรรมทาง ไสยศาสตร์ อวดตนเป็นผู้วิเศษ ลงเลขเสกมนตรา สักยัน ดูดวง ทักชะตาราศี แก้เคราะห์ตัดกรรม การกระทำเช่นนี้เป็นความผิดทางศาสนาที่พระพุทธเจ้าห้ามในปัจจุบันพุทธศาสนาประสบกับวิกฤติการเสื่อม สาเหตุเกิดมาจากการกระทำผิดของพระภิกษุสงฆ์ที่ได้ละเมิดพระธรรมวินัยในข้อที่ร้ายแรง ในสายตาของประชาชนการกระทำดังกล่าวเป็นการทำลายศรัทธาความเลื่อมใสของประชาชนที่มีความเชื่อและเคารพในพุทธศาสนา การกระทำที่เป็นความผิดร้ายแรงเป็นการทำร้ายความรู้สึกของประชาชนและเป็นการร้ายศาสนาของตนด้วย การที่พระภิกษุสงฆ์กระทำความผิดต่อศาสนา ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขปัญหาจากภาครัฐ รัฐหรือฝ่ายบ้านเมืองจะต้องเอาใจใส่ในการแก้ไขและป้องกันศาสนามิให้เกิดการกระทำผิดด้านพระธรรมวินัยซ้ำอีก ดังที่ปรากฏตามสื่อมวลชนต่างๆ ความเสียหายจะเกิดขึ้นเนื่องจากความขาดศรัทธาของสังคมที่มีต่อตัวของพระภิกษุผู้กระทำความผิดพระธรรมวินัยจนกลายเป็นปัญหาโดยภาพรวมในคณะสงฆ์ตลอดถึงพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: การกระทำความผิด, พระภิกษุ, พระพุทธศาสนา

Abstract

Problems of the offense of Buddhist monks in the practice of violation of the disciplines of the Buddha. Today, there are many monks' faults, namely, sexual harassment, gambling, narcotic drugs, alcohol abuse, creating various clutters, nomadic trip to seek the fortune and worship, staying overnight in houses, rite superstition, show off own a magician, down the number magic, tattoo, horoscope, add my destiny, solve the analysis of cutting the karma. These are religious offenses that the Buddha forbids. At

present, Buddhism experiences a crisis of decline. This is due to the wrongdoing of a monk who has violated the Discipline in serious matters. In the public eye such actions are the destruction of faith, the adoration of people who have faith and respect in Buddhism. The act of serious wrongdoing is hurting people's feelings and harming their religion. The monk's religious offense is an important issue that must be addressed by the government. The state or the government must take care to correct and prevent religion from repeating the code of Discipline. The damage will occur because of a lack of faith from the society towards the monk who committed the wrongdoing. It became a problem in the whole Buddhist monks throughout Buddhism.

Keywords: Offense, Monks, Buddhism

บทนำ

พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นบุคคลตัวอย่างด้ายความดีที่มีการพัฒนาตนไปสู่ความเป็นผู้ประเสริฐมีคุณธรรมสูงกว่าปุถุชนคนธรรมดาที่หนาไปด้วยกิเลสยังมีความโกรธ โลภ หลง พระภิกษุสงฆ์ที่ได้รับการฝึกหัดพัฒนาจิตวิญญาณให้เจริญขึ้นด้วยคุณธรรมต่างๆ มีศีล สมาธิและปัญญา จนเป็นที่มั่นใจว่าพระภิกษุสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นสังคมที่แต่คนดีสมควรได้รับการอุปัฏฐากให้การตอนรับเป็นผู้สมควรแก่การคบค้าสมาคมสนทนาธรรม พระภิกษุประพฤติตนเป็นผู้เลี้ยงง่ายมีความสันโดษไม่มักมากในวัตถุสิ่งของเครื่องอาศัย เป็นสมควรแก่การกราบไหว้และการบูชาว่าเป็นอริยบุคคลที่คนที่เจริญด้วยคุณที่กล่าวมานี้เป็นส่วนหนึ่งของคุณธรรมที่พระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาควรมีและควรจะเป็นพระภิกษุสงฆ์ที่ชาวบ้านควรไว้วางใจในพฤติกรรมมีความปลอดภัยเมื่อเข้าอยู่ใกล้ชิดพระภิกษุสงฆ์ สังคมไทยให้ความเคารพต่อบทบาทของพระภิกษุสงฆ์มากเพราะพระภิกษุสงฆ์เป็นเครื่องหมายทางจริยธรรมของสังคมสามารถนำไปปฏิบัติได้อ้างเป็นบุคคลตัวอย่างได้เป็นคนมีคุณค่าทางสังคมได้อย่างดีดังนั้นเมื่อพระธรรมและวินัยบัญญัติที่บังคับใช้กับหมู่สงฆ์เป็นไปตามหลักการปกครองของพระธรรมและวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนาพระภิกษุทุกรูปในพระพุทธสาสนาต้องอยู่ภายใต้การบังคับของวินัยบัญญัติเสมอเหมือนกันทุกรูป ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดของพระภิกษุสงฆ์มีอยู่หลายประการผู้ศึกษาวิจัยพบสภาพปัญหาที่เกิดจากการละเมิดวินัยบัญญัติและข้อกฎหมายตามกรณี ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาความหมายประวัติความเป็นมาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำความผิดของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

2.เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวกับข้องกับการกระทำความผิดของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

3.เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการกระความผิดของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

4.เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับกระทำความผิดของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

สมมติฐานการวิจัย

ศึกษาประมวลกฎหมายอาญากับพระวินัยสงฆ์และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์รวมถึงอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมคมที่มีส่วนดำเนินความผิดกับพระภิกษุในพระพุทธศาสนามีความไม่เหมาะสมบางประการจึงก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการกระทำผิดทางเพศการแต่งกายเลียนแบบสงฆ์โดยมิชอบทางกฎหมายอาญาจะมีบทลงโทษอย่างไรทางพระวินัยจะมีบทลงโทษอย่างไรอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมบทกำหนดโทษกรณีพระภิกษุกระทำความผิดทางอาญา ที่มีความผิดทั้งวินัยบัญญัติและผิดโทษทางอาญาการแต่งกายเลียนแบบสงฆ์ที่เป็นความผิดทางกฎหมายศึกษาอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมอำนาจออกกฎระเบียบหนังสือใบสุทธิและลงโทษแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดให้เกิดความเสื่อมเสียต่อพระพุทธศาสนาอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมจึงจำเป็นต้องศึกษาแนวทางแก้ไขข้อกฎหมายดังกล่าวเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามพระวินัยบัญญัติต่อไป

วิธีการดำเนินการวิจัย

ดำเนินการศึกษาเอกสารงานวิจัย (Document Research) ที่เกี่ยวข้องโดยศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากประมวลกฎหมายอาญาพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไข (เพิ่มเติม พ.ศ. 2535)พระวินัยบัญญัติและกฎหมายที่เกี่ยวข้องในประเทศไทยวิทยานิพนธ์ บทความ ตำรา เอกสารต่างๆ ทั้งทางวินัยบัญญัติในพระพุทธศาสนาและตัวบทกฎหมายทางอาญาโดยนำมาวิเคราะห์เรียบเรียงเนื้อหาเพื่อสรุปเป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขต่อไป

ผลการวิจัย

1.ปัญหาเกี่ยวกับการกระทำผิดทางเพศของพระภิกษุต่อเด็กและเยาวชน

กรณีที่พระภิกษุสงฆ์กระทำความผิดฐานละเมิดทางเพศต่อเด็กและเยาวชนตามมาตรา 277 และในขณะเดียวกันถ้าพระภิกษุกระทำความผิดทางเพศกับบุคคลทีมีอายุเกินยี่สิบปีไม่เป็นความผิดตามมาตรา 277 แต่ก็จะผิดพระวินัยบัญญัติขาดจากความเป็นพระภิกษุทันที ต้องสึกจากความพระภิกษุ ถ้ากระทำความผิดทางเพศต่อเด็กที่อายุกว่าสิบสามปีและเด็กที่มีอายุไม่เกินสิบห้าปี แม้สึกจากพระแล้วต้องได้รับโทษทางอาญาตามมาตรา 277 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำชำเราเด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปีซึ่งมิใช่ภริยาหรือสามีของตน โดยเด็กนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปีและปรับตั้งแต่แปดพันบาทถึงสี่หมื่นบาท

แต่ถ้ากรณีที่พระภิกษุกระทำผิดทางเพศต่อผู้ที่มีอายุครบยี่สิบปีหรือต่อบุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้วย่อมไม่มีความผิดทางกฎหมาย ในการกระทำความผิดกรณีเช่นนี้จะส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาอย่างร้ายแรงทำให้ศาสนามีมลทินการกระทำของพระภิกษุนั้นเป็นการทำให้ศาสนามีความเศร้าหมองและทำให้ประชาชนขาดศรัทธาเลื่อมใสต่อศาสนา พระว่าพระภิกษุส่วนใหญ่จะเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบและยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด แต่ขณะเดียวกันก็ยังมีพระภิกษุสงฆ์บางส่วนที่มีความประพฤติผิดต่อพระธรรมวินัย ไม่เคารพต่อพระธรรมวินัย ไม่เป็นแบบอย่างที่ดีของศาสนา เพราะว่าพระภิกษุเหล่านี้ที่มาบวชในพุทธ

ศาสนาไม่ได้มาบวชความตั้งใจจริงเป็นการบวชเพื่อแสวงหาความสะดวกในการเลี้ยงชีพสะสมเงินทองวัตถุสิ่งของ พระบางรูปมีรถยนต์ส่วนตัวในราคาแพง มีเงินใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมีคนศรัทธานำเงินมาถวายให้พระภิกษุเหล่านั้นถูกครอบงำด้วยลาภยศสรรเสริญมีชื่อเสียโด่งดัง เมื่อพระมีเงินก็ต้องการใช้สอยในทางที่ผิดบางครั้งก็ซื้อบริการทางเพศจ้างคนจัดหาเด็กหญิงหรือผู้หญิงแม้กระทั้งเด็กชายเพื่อมารวมเพศจึงเป็นเหตุแห่งการกระทำความผิดทางเพศเมื่อพระภิกษุมีเงินผู้หญิงก็เข้ามาตีสนิทเพื่อหวังจะได้เงินทองจากพระภิกษุโดยการชักชวนเชิญชวนเรื่องต่างๆจนเกิดความเสียเพราะเงินเป็นต้นเหตุ เมื่อมีการกระทำความผิดต่อกฎหมายของรัฐย่อมได้รับการลงโทษตามหลักทฤษฎีการลงโทษเพื่อปกป้องคุ้มครองสังคม

ปัจจุบันนักอาชญาวิทยาของสำนักป้องกันสังคมให้ความสนใจในสิ่งสำคัญคือ บุคลิกภาพของผู้กระทำผิด กฎหมายอาญา และการควบคุมสิ่งแวดล้อม เพื่อทำให้สังคมดีขึ้นและเพื่อป้องกันอาชญากรรม ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ได้พัฒนาเป็นแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีการลงโทษเพื่อปกป้องคุ้มครองสังคม โดยมีหลักการที่สำคัญคือควรจะมีการมองวิธีดำเนินการกับผู้กระทำความผิดอย่างเป็นระบบโดยมุ่งคุ้มครองสังคมจากอาชญากรรมมากกว่าการลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล การลงโทษผู้กระทำผิด ไม่อาจใช้หลักกฎหมายเพียงอย่างเดียวได้จำเป็นจะต้องศึกษาพฤติกรรมของผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคลและสถานการณ์ของอาชญากรรมเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาร่วมกันด้วยทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันสังคมมีวัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัย โดยวิธีแยกผู้กระทำผิดออกจากสังคมเพื่อตัดโอกาสไม่ให้ผู้กระทำผิดได้กระทำผิดขึ้นอีก สำหรับการลงโทษเพื่อคุ้มครองสังคมนั้น มีหลักการสำคัญคือ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด และอบรมบ่มนิสัย มากกว่าการลงโทษ โดยเน้นการคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรม ส่วนการลงโทษจะเน้นให้เหมาะสมกับผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล เพื่อให้มีการปรับปรุงแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้เป็นคนดี โดยบัญญัติหลักเกณฑ์ในการป้องกันควบคุม และการปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำผิดไว้ในกฎหมายอาญาด้วย เช่น หลักเกณฑ์การนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยมาใช้กับผู้กระทำผิด เป็นต้น วัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อคุ้มครองสังคมจึงเป็นมาตรการเสริมที่สำคัญ อันจะนำมาใช้ในการแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำผิดที่กลับตัวเป็นคนดี

ในทฤษฎีการลงโทษทางอาญา เบ็นแธม กล่าวว่า การลงโทษคือกระทำให้ประชาชนกลัว ไม่กล้ากระทำผิดอาญานั้น จะต้องบังคับโทษ โดยการลงโทษจะต้องแน่นอน (certainty) หมายความว่า จะต้องลงโทษแก่บุคคลทุกคนที่ฝ่าฝืนกฎหมาย ดังนั้นบุคคลใดที่ทำผิดจะต้องถูกฟ้อง และลงโทษตามกฎหมาย การลงโทษจะต้องมีความรุนแรง (severity) หมายความว่า ความร้ายแรงของโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำผิดจะต้องร้ายแรงพอที่จะยับยั้งความต้องการในการทำผิด การลงโทษต้องกระทำโดยฉับไว (celerity) หมายความว่า กระบวนการพิจารณา และลงโทษนั้นจะต้องกระทำไปโดยรวดเร็ว มิใช่รอเป็นเวลานาน จนคนทั่วไปลืมว่าบุคคลนี้ได้กระทำผิดอย่างไร การลงโทษจะต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อสาธารณชน (publicity) หมายความว่า การลงโทษจะต้องกระทำให้สาธารณชนได้เห็นหรือรับทราบ เพื่อผลของการข่มขู่บุคคลทั่วไป

การลงโทษเพื่อแก้ไขหรือฟื้นฟูจิตใจผู้กระทำผิด มีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนหรือแก้ไขหรือเยียวยารักษาจิตใจของผู้กระทำผิดให้ลดความรู้สึกต่อต้านกฎหมาย และกลับมามีความเห็นดีเห็นชอบด้วยกับการปฏิบัติตามกฎหมาย ตลอดจนมีความยับยั้งตนเองมิให้คิด หรือกระทำการอันเป็นความผิดอีกต่อไป ผลของการ

ลงโทษในลักษณะนี้จึงคล้ายคลึงกับการข่มขู่ โดยเฉพาะตัวผู้กระทำผิด เพราะมีความประสงค์จะมิให้บุคคลนั้นกระทำผิดขึ้นอีก แต่ต่างกันตรงที่การสร้างแรงจูงใจมิให้กระทำผิด กล่าวคือ การข่มขู่ใช้การลงโทษที่รุนแรงเป็นวิธีทำให้ผู้นั้นกลัว และเข็ดหลาบไม่กล้ากระทำผิดอีก เมื่อนึกถึงโทษที่ตนเคยได้รับกับผลดีที่จะได้จากการกระทำผิด

กรณีความผิดทางเพศพระพุทธเจ้าได้ห้ามไว้เป็นเรื่องแรกในสิกขาบทจำนวน 227 ข้อ ทรงห้ามเด็ดขาดไม่ให้พระภิกษุเสพเมถุนกับมาตุคาม ในสิกขาบทหมวดที่1 เรื่องปาราชิก 4 แต่เดิมสิกขาบทข้อนี้ยังไม่ได้บัญญัติเป็นวินัยเพราะยังไม่มีเรื่องเกี่ยวกับการกระทำผิดทางเพศพระสุทินเป็นบัญญัติของการกระทำความผิดทางเพศเป็นครั้งแรกในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าจึงบัญญัติเป็นวินัยบัญญัติเป็นกฎหมายข้อร้ายแรงสั่งห้ามเด็ดขาดลงโทษสถานหนักขาดจากความเป็นภิกษุทันทีถ้าพระภิกษุรูปใดได้กระทำการละเมิดการกระทำผิดเรื่องทางเพศตามพระวินัยบัญญัติพระพุทธเจ้าสั่งห้ามทั้งคนและสัตว์ไม่ว่าจะเป็นการเพศกามทางทวารใดก็ตามเป็นความผิดตามพระธรรมวินัยบัญญัติ แต่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติถึงเรื่องอายุของคนและอายุของสัตว์ไว้ ในความหมายเรื่องการกระทำความผิดเรื่องเพศของพระภิกษุไม่ว่าจะเพศเมถุนธรรมกับมนุษย์ผู้หญิงหรือกับมนุษย์ผู้ชายหรือเสพเมถุนกับอมนุษย์รวมถึงสัตว์ตัวผู้และสัตว์ตัวเมียโดยผ่านทวารหนัก ทวารเบา ช่องปาก ช่องหู ช่องตา และช่องจมูกไม่จำกัดอายุของคู่กรณี เป็นอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นพระภิกษุสงฆ์ในรูปของนักบวชไปใช้ชีวิตตามวิสัยผู้ครองเรือนไม่มีโทษทางศาสนาติดตามไปด้วยจะเห็นได้ว่าโทษทางวินัยบัญญัติจะลงโทษเฉพาะที่ยังครองเพศสมณะอยู่เท่านั้น

2.ปัญหาเกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์แต่งกายเลียนแบบฆราวาส

กรณีที่พระภิกษุสงฆ์แต่งกายเลียนแบบฆราวาสไม่ได้บัญญัติเป็นกฎหมายไว้ว่าเป็นความผิดมีแต่บัญญัติไว้ในมาตรา 208 “ ผู้ใดแต่งกายหรือใช้เครื่องหมายแสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณรโดยมิชอบ เพื่อให้บุคคลอื่น เชื่อว่าตนเป็นบุคคลเช่นว่านั้นต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ” ถ้าบุคคลทั่วไปแต่งกายเลียนแบบพระภิกษุสงฆ์จึงจะเป็นความผิดตามมาตรา 208

แต่ถ้าพระภิกษุสงฆ์แต่งกายเลียนแบบฆราวาสยังไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดโดยตรงแต่มีกฎหมายที่บัญญัติเพื่อคุ้มครองพุทธศาสนาเพื่อป้องกันบุคคลกระทำการเหยียดหยามมีความหมายทำนองเดียวกันกับการดูหมิ่น หรือไม่เคารพ เป็นการกระทำผิดต่อศาสนาตามมาตรา 206 “ผู้ใดกระทำด้วยประการใด ๆ แก่วัตถุหรือสถานอัน เป็นที่เคารพในทางศาสนาของหมู่ชนใด อันเป็นการเหยียดหยามศาสนานั้น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงเจ็ดปี หรือปรับตั้งแต่สองพันบาท ถึงหนึ่งหมื่นสี่พันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ” เน้นผู้ใดกระทำด้วยประการใด ๆ แก่วัตถุหรือสถานอัน เป็นที่เคารพในทางศาสนาของหมู่ชนใดอันเป็นการเหยียดหยามศาสนานั้น การกระทำที่มีการดูหมิ่นศาสนาและการกระทำต่อศาสนาวัตถุและศาสนาสถานแม้ว่าผู้กระทำจะไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะดูหมิ่นศาสนาก็เป็นความผิด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ การที่กฎหมายได้บัญญัติขึ้นเพื่อเป็นการคุ้มครองศาสนาและสิทธิหน้าที่ของศาสนาไม่ให้ถูกละเมิดในสิทธิและหน้าที่นั้น กฎหมายมีเจตนาที่คุ้มครองความสงบสุขของสังคมป้องกันไม่ให้บุคคลกระทำความผิดที่ไปกระทบกับความเป็นอยู่ของศาสนาเป็นรักษาไม่ให้บุคคลภายในและภายนอกมาทำความผิดเกี่ยวความสงบของศาสนา

มีเจตนากระทำความผิดพระธรรมวินัย ถ้ามีการร้องเรียนถึงพฤติกรรมและตรวจสอบได้ความว่าที่เจตนากระทำผิดพระภิกษุสงฆ์รูปนั้นได้กระทำความผิดพระธรรมวินัย มีเจตนาสละเครื่องนุ่งห่มหรือเครื่องแต่งกายของนักบวชในพระพุทธศาสนา ขาดจากความเป็นพระภิกษุทันที ถึงแม้พระธรรมวินัยยังไม่ได้บัญญัติความผิดเกี่ยวกับการแต่งกายเลียนแบบฆราวาสก็ตาม และยังไม่เป็นความผิดตามกฎหมายอาญาโดยตรง แต่จะเป็นความผิดตามมาตรา 59 บุคคลจะต้อง“รับผิด”ในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนารู้สำนึกในขณะที่ทำและในขณะเดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผลและย่อมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น จึงมีเจตนาที่จะกระทำความผิดมาตรา 59 วรรคแรกบุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนาเว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาทในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำโดยประมาทหรือเว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดแม้ได้กระทำโดยไม่มีเจตนากระทำโดยเจตนาเป็นองค์ประกอบภายในอันเป็นเงื่อนไขที่กระทำจะต้องมีเจตนาที่จะกระทำความผิดการที่พระภิกษุแต่งกายเลียนแบบฆราวาสมีเจตนากระทำความผิดไม่เคารพในศาสนาของตนแล้วการกระทำดังกล่าวจึงมีผลกระทบต่อพุทธศาสนาทำให้ประชาชนที่มีความเลื่อมใสและเคารพนับถือในศาสนาและมีความเชื่อมั่นว่าพระภิกษุคือบุคคลแบบอย่างที่ดีของสังคมความศรัทธาก็จะลดลงไปส่วนคนที่ไม่มีความเลื่อมใสในพุทธศาสนาก็จะยิ่งหมดความสำคัญต่อศาสนาและพระภิกษุรูปที่มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ พุทธศาสนาจะหมดความสำคัญลงเพราะมีผู้ที่ทำความเสื่อมเสียให้พุทธศาสนาได้รับผลกระทำขาดการกระทำความผิดเกี่ยวพุทธศาสนาในภาพรวม

3.ปัญหาเกี่ยวกับการดื่มสุราเสพยาเสพติดของพระภิกษุ

กรณีที่พระภิกษุดื่มสุรายังไม่มีกฎหมายมาตราใดที่บัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดโดยตรงแต่พระภิกษุดื่มสุราเป็นการกระทำผิดวินัยสงฆ์โดยตรงถ้ามีการร้องเรียนถึงความเสียหายและมีการตรวจสอบการกระทำนั้นเป็นความผิดจริงพระภิกษุรูปนั้นมีความผิดต่อพระธรรมวินัยศีล 5 ข้อที่ 5 บัญญัติไว้ว่าห้ามดื่มสุราเมรัยและผิดพระธรรมวินัยกฎหมายของสงฆ์ 227ข้อ สิกขาบทที่ 1 ห้ามพระภิกษุดื่มสุรา ถ้าพระภิกษุดื่มสุราเป็นความผิดทำให้พระภิกษุรูปนั้นต้องได้รับการลงโทษทางวินัยสำหรับสุราและเมรัยนั้น ถึงแม้ว่าพระวินัยจะมีข้อห้ามปรับอาบัติพระภิกษุที่ดื่มสุราเพียงแค่อาบัติ สถานเบาคืออาบัติปาจิตตีย์เท่านั้น แต่เนื่องจากเป็นโลกวัชชะ คือชาวบ้านติฉินนินทา ตำหนิติเตียน ชาวบ้านรับไม่ได้กับพฤติกรรมแบบนี้ เป็นความเศร้าหมองหรือความเสื่อมเสียต่อวงการคณะสงฆ์และได้กำหนดเป็นโทษทางพระธรรมวินัยเกี่ยวกับการดื่มสุราของพระภิกษุดื่มน้ำเมาต้องอาบัติปาจิตตีย์นวโกวาทสุราปานวรรคข้อที่ 1 พระมหาสมณวินิจฉัย บัญญัติไว้ว่า ตามโทษในพระวินัยปรับเพียงอาบัติปาจิตตีย์ก็จริง แต่เป็นความประพฤติเลาทราม ไม่สมควรแก่สมณะ ไม่ควรอยู่ในเพศบรรพชิตต่อไปควรแนะนำให้สึกเสีย ถ้าไม่สึกตามคำแนะนำ จงบังคับจับสึกส่วนโทษตามคำสั่งมหาเถรสมาคม เกี่ยวกับการดื่มสุรา มหาเถรสมาคม ได้มีคำสั่ง เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรฉันยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2521 ไว้ในข้อ 4 ว่าห้ามพระภิกษุ-สามเณร ฉันยาที่มีคติเหมือนสุราเมรัยและยาเสพติดให้โทษที่มีคติอย่างเดียวกันกับความผิดการดื่มสุรา

พระภิกษุดื่มสุราจะเป็นความผิดได้ก็ต้องเมื่อกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. 2551 มาตรา 31 บัญญัติไว้ว่า ห้ามมิให้ผู้ใดบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในสถานที่หรือบริเวณดังต่อไปนี้(1) วัดหรือสถานที่สำหรับปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา เว้นแต่เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทาง

ศาสนา ผู้ที่ดื่มสุรามีโทษตามกฎหมายกำหนดตามมาตรา มาตรา 42 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 31 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เจตนากฎหมายเป็นการคุ้มครองสถานที่ไม้อนุญาตให้บุคคลใดไม่ว่าจะเป็นประชาชนหรือใครๆก็ตาม ถ้าเข้าไปในบริเวณหรือสถานที่ต้องห้ามนำสุราเข้าไปดื่มเป็นความผิดตามมาตรา 31(1)แห่งพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. 2551

ปัญหาการดื่มสุราของพระภิกษุเกิดจากพระภิกษุที่บวชมาในศาสนาไม่ได้บวชเพื่อรักษาธรรมวินัยจริงๆ ไม่ได้ที่จะปฏิบัติตนให้เป็นผู้หลุดพ้นพอบวชมาก็สะสมเงินทองวัตถุสิ่งของทำให้จิตใจหลงยินดีในลาภสักการะ ยศตำแหน่งแสวงหาความร่ำรวยด้านวัตถุเมื่อมีวัตถุเงินทองก็นำมาให้ในทางที่ผิดกฎหมายและพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าที่สั่งสอนสาวกสงฆ์ให้มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบเป็นบุคคลตัวอย่างแห่งความดีของสังคม แต่กระทำในสิ่งที่ตรงข้ามสร้างความเสียหายแก่ศาสนาโดยนำเงินทองที่ประชาชนถวายด้วยความศรัทธาไปซื้อสุราซื้อยาเสพติดมาดื่นในวัดเป็นการดูถูกเหยียดหยามสถานที่ของศาสนาแม้กระทั้งกฎหมายก็ยังมีบทบัญญัติเพื่อป้องกันสถานที่วัดไม้ให้ประชาชนนำสุรามาดื่นในบริเวณวัดใครละเมิดเป็นความผิด แต่ในขณะเดียวกันผู้กระทำความผิดดื่มสุราในบริเวณวัดกลับกลายเป็นพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้กระทำผิดเองถึงแม้ว่าโทษทางวินัยไม่มีการลงโทษถึงขั้นให้ขาดจากความเป็นพระภิกษุและโทษทางกฎหมายจำคุกไม่เกินหกเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาทหือลงโทษทั้งจำคุกทั้งปรับการที่พระภิกษุดื่มสุราและเมาสุราในสถานที่ต่างๆเป็นการลงโทษทางสังคมให้พบจากความเป็นพระภิกษุเพราะว่าเป็นผู้ทำลายศาสนาให้มีความเศร้าหมองพระภิกษุอยู่ในฐานประชาชนเคารพผลกระทบจากปัญหาการดื่มสุราเพสยาเสพติดของพระภิกษุในสังคมไทยปัจจุบันเป็นการทำลายภาพพจน์ศาสนาและทำร้ายความรู้สึกของประชาชนที่ทำนุบำรุงศาสนาด้วยปัจจัยสี่เพื่อต้องการความเจริญแห่งชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ต้องการให้พระภิกษุเป็นผู้สืบทอดศาสนาเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติการที่พระภิกษุประพฤติตนไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระธรรมวินัยสมควรต้องถูกลงโทษทางสังคมเพื่อเป็นปกป้องคุ้มครองพระศาสนาให้บริสุทธิ์

4.ปัญหาเกี่ยวกับการฉ้อฉลกลอุบายของพระภิกษุ

การดำเนินชีวิตของพระภิกษุในการเลี้ยงชีพตามหลักพระธรรมวินัยเป็นการเลี้ยงชีพชอบเป็นแบบประเพณีของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแต่ในพระภิกษุในสังคมปัจจุบันที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาขาดการอบรมและการฝึกหัดพัฒนาตนตามพระธรรมวินัยขาดความละอายมีความปรารถนาเลวทรามเลี้ยงชีวิตโดยการหลอกลวงศรัทธาประชาชนด้วยกลอุบายเพื่อหวังลาภสักการะที่จะเกิดขึ้นกับตนเองจึงเป็นสาเหตุให้พระพุทธศาสนาเกิดความเศร้าหมองมีการฟ้องร้องดำเนินคดีกับพระภิกษุในพระพุทธศาสนามากขึ้นในสังคมและสังคมขาดความเชื่อมั่นในตัวพระภิกษุประชาชนบางส่วนมองว่าสังคมพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันเป็นสังคมอันตรายเพราะ สถิติการก่ออาชญากรรมมีอยู่ทุกวันพระภิกษุสงฆ์กระทำความผิดเกี่ยวกับทางเพศเสพเมถุน ประพฤติตนไม่เหมาะสมพระภิกษุค้าและเสพยาบ้ายาเสพติดให้โทษ การทะเลาะวิวาท พระภิกษุสามเณรร้องเพลงออกสื่อเต้นโยโคตี้ เล่นการพนันดื่มสุรา กินข้าวเย็นเนื้อย่างเกาหลี แต่งกายเหมือนฆราวาสปลอมตัวออกเที่ยวกลางคืนขับรถยนต์ไปตามสถานที่อโคจร การกระทำสิ่งเหล่านี้สร้างความเสื่อมเสียให้แก่ศาสนาและประเทศชาติเป็นการทำร้ายจิตใจของประชาชนที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ชาวพุทธย่อมมีความรู้สึกว่าพระภิกษุสงฆ์ซึ่งกระทำละเมิดต่อพระธรรมวินัยเป็นมารศาสนาเป็นการกระทำอันชั่วช้าที่ไม่ใช้วิสัยของพระภิกษุสงฆ์ที่จะกระทำได้ ผิดหลักพระธรรมวินัยร้ายแรงถึงขั้นอาบัติปาราชิก ถือเป็นเรื่องที่สำคัญต้องได้รับการแก้ไขจากภาครัฐและภาคของ

สังคมต้องออกมาป้องกันพระพุทธศาสนาให้เกิดความมั่งคงไม่มีกลุ่มคนไหนที่จะมาทำร้ายพระพุทธศาสนาได้ดีเท่าคนในพระพุทธศาสนาเป็นผู้กระทำเอง

บทสรุป

ปัญหาที่เกิดจากการกระทำความผิดของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีมากขึ้นทุกวัน เหตุเพราะไม่ละทิ้งพฤติกรรมเดิม ไม่พัฒนาพฤติกรรมใหม่ให้เกิดขึ้นสมกับความเป็นพระภิกษุสงฆ์ ปัญหาการคัดกรองบุคคลเข้าบวชเป็นปัญหาใหญ่ในองค์คณะสงฆ์คือคุณภาพของคนที่บวชไม่ได้มาตรฐาน ไม่ว่านิสัย ความประพฤติ ความรับผิดชอบ นักเลงหัวไม้ เมื่อบุคคลเหล่านี้มาบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ก่อปัญหาให้กับวัดที่พำนักอยู่อย่างมากไม่ยอมรับการอบรมสั่งสอนจากครูอาจารย์ ไม่รู้กิจที่พระสงฆ์ควรจะทำมีการคลุกคลีกับฆราวาสเพื่อนมิตรสหายเดิมบ้างครั้งมีการกระทำความผิดศีลวิบัติแก่ตนละเมิดพระธรรมวินัยบทบัญญัติของพระพุทธเจ้ากระทำความผิดในลักษณะต่างๆที่ตกเป็นข่าวตกเป็นจำเลยทางสังคมที่เฝ้ามองดูพฤติกรรมของพระภิกษุสงฆ์ที่ทำความผิดจนเกิดคดีความและความผิดมีลักษณะที่รุมแรงขึ้นเรื่อยๆเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของสังคมขาดความมั่งใจในสังคมหมู่สงฆ์คุณค่าของพระภิกษุสงฆ์ที่บทบาทต่อสังคมลดน้อยลงไป ผู้คนให้ความเคารพนับถือพระภิกษุสงฆ์น้อยลง

บรรณานุกรม

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. **วินัยมุข เล่ม 1.** กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2533.

คณิต ณ นคร. **กฎหมายอาญาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2547.

ณัฐฐ์วัฒน์ สุทธิโยธิน. “ทฤษฎีอาชญาวิทยา.” ใน **แนวการศึกษาชุดวิชา กฎหมายอาญาและอาชญาวิทยาชั้นสูง หน่วยที่ 5 สาขาวิชานิติศาสตร์**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554.

_____. **ทฤษฎีการลงโทษ**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ม.ป.ป.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์. **พุทธบัญญัติ 227 เพื่อความเข้าใจวินัยให้ถูกต้อง.** กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2533.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). **พระธรรมวินัย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สื่อตะวัน, 2545.

เพิ่มศักดิ์ เพิ่มพูน. **เจ้าอาวาสเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ตอน พระวินัยปิฎกมหาวรรคภาค 1 วินัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์*มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,* 2539.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระวินัยปิฎกมหาวิภังค์ ภาค 1 วินัย**. กรุงเทพมหานคร: กองตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.

การปฏิบัติตนตามวิถีประชาธิปไตย
The Practice according to Democratic Way

พระวิชาญ อาทโร
พระสุเทิด ทีปงฺกโร
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

บุคคลที่เป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย จะมีพฤติกรรมที่สำคัญ 3 ด้าน คือ ด้านคารวธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม ด้านคารวธรรม เป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเคารพซึ่งกันและกัน เคารพในระเบียบกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับของสังคมส่วนรวม ด้านสามัคคีธรรม เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลซึ่งอยู่รวมกันในสังคมและมีการทำงานร่วมกัน มีการประสานประโยชน์ของหน่วยงานและองค์กรร่วมกัน มีลักษณะการร่วมคิด ร่วมทำ หรือทำงานเป็นทีมด้วยความเต็มใจเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และตั้งใจปฏิบัติงานนั้นให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนด ด้านปัญญาธรรม เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกในด้านของผู้ใช้สติปัญญา ใช้เหตุผล และความถูกต้องในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่นการใช้ความรู้และสติปัญญาจากการศึกษาเล่าเรียนมาประกอบอาชีพ หรือพัฒนาครอบครัว ชุมชน และสังคมของเราให้น่าอยู่ เป็นต้น

คำสำคัญ: การปฏิบัติตน, ประชาธิปไตย

Abstract

People who are good citizens according to the democratic way will behave in three main aspects: 1) Respect (Garavadhamma) 2) Harmony (Samaggidhamma) 3) intelligence (Panyadhamma). The aspect of respect is a behavior that shows respect for one another, respect the rules, or regulations of the public. The aspect of harmony is an expressionistic behavior of people who live together in society. They work together, coordinate the benefits of agencies and organizations together. They think and work together or work as a team with a willingness to be united, and intend for working it finished according to the objectives or goals. And the last one, the aspect of intelligence is behavior of people who express themselves in the field of usage intelligence, reason and accuracy in developing or solving problems in daily life, for example, usage knowledge and wisdom from education to career or develop our family, community and society to live.

keywords: the Practice According, Democratic

บทนำ

ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข การปกครองระบอบประชาธิปไตยถือว่าเป็นระบอบการปกครองที่เหมาะสมที่สุดและดีที่สุดสำหรับประเทศไทย เป็นการปกครองที่สนองความต้องการพื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์ คือการยอมรับสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจปกครองประเทศอย่างทั่วถึง และมีกลไกในการป้องกันการผูกขาดทางการเมืองของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หลักการที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย คือ อำนาจในการปกครองเป็นของประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ เรียกกันว่าอำนาจอธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีอุดมการณ์ที่สำคัญในเรื่องความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตยเคารพศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคนว่ามีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน คนทุกคนอย่างน้อยที่สุดก็มีความสามารถในการปกครองตนเอง ด้วยเหตุที่ถือว่าความเสมอภาคเป็นเรื่องสำคัญ ประชาธิปไตยจึงยึดมั่นในสิทธิเสรีภาพ เพราะถ้าขาดสิทธิเสรีภาพแล้วก็ย่อมขาดหลักประกันในเรื่องความเสมอภาค อุดมการณ์ประชาธิปไตยจึงเน้นเรื่องความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพควบคู่กันไป

สิทธิและเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยนั้นได้แก่ เสรีภาพในการพูด การพิมพ์ และการโฆษณา เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการสมาคมหรือรวมกลุ่ม สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิที่จะได้รับ การคุ้มครองตามกฎหมาย สิทธิส่วนบุคคล สำหรับความเสมอภาคเป็นหลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่งของอุดมการณ์ประชาธิปไตย เพราะประชาธิปไตยถือว่าคนทุกคนมีความเท่าเทียมกันเป็นส่วนหนึ่งของรัฐเหมือนกัน ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ ความเสมอภาคทางการเมือง ความเสมอภาคต่อการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ความเสมอภาคในโอกาส ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ และ ความเสมอภาคทางสังคม

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย และหน้าที่ของชนชาวไทย ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

> ในมาตรฐาน ส 2.1 ระบุว่า “ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีตามกฎหมาย ประเพณี และวัฒนธรรมไทยดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข” และมาตรฐาน ส 2.2 ระบุว่า “เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันยึดมั่นศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”[1]

[1] กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544.** (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2544), หน้า 5.

เพื่อให้ทางโรงเรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้นักเรียนมีความรู้และเข้าใจหลักประชาธิปไตย เห็นความสำคัญและปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทยและสังคมโลก[2]

พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยจะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต จึงจะช่วยทำให้สังคมประชาธิปไตยเป็นสังคมที่มีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้า คุณธรรมและจริยธรรมในการดำเนินชีวิตนั้นต่างก็สอดคล้องกับอุดมการณ์ของการปกครองระบอบประชาธิปไตย นั่นคือ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน และเคารพในมติของเสียงส่วนมาก การมีระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความซื่อสัตย์สุจริตความสามัคคี ความละอายและเกรงกลัวในการกระทำชั่ว ความกล้าหาญและเชื่อมั่นในตนเอง การส่งเสริมให้คนดีปกครองบ้านเมือง และควบคุมไม่ให้คนไม่ดีมีอำนาจ

ในความเป็นจริงวิถีประชาธิปไตยของประชาชนชาวไทยยังไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์และหลักการในระบอบประชาธิปไตยเท่าที่ควรแม้นว่าประเทศไทยจะใช้ระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาเป็นเวลายาวนานถึง 74 ปีก็ตาม เห็นได้จากการกระทำความผิดตามกฎหมายบ้านเมืองมากมาย แม้แต่กฎจราจรซึ่งเป็นกฎหมายที่ต้องใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน และมีผลต่อชีวิตของผู้ใช้รถใช้ถนน ก็ยังมีการละเมิดอันก่อให้เกิดอุบัติเหตุไม่เว้นแต่ละวัน มีการละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลโดยเฉพาะในเด็กและสตรีจนกลายเป็นปัญหาหนึ่งของสังคมในขณะนี้ ปัญหาในครอบครัว ปัญหาที่ไม่รับผิดชอบในการศึกษาเล่าเรียนและปัญหาความวุ่นวายต่าง ๆ ในชุมชน ต่างเกิดจากบุคคลไม่รับผิดชอบในหน้าที่ของตนทั้งสิ้น คนในสังคมละเลยต่อคุณธรรมและจริยธรรมในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะนักการเมืองซึ่งเป็นผู้นำทางสังคมขาดจริยธรรมทางการเมืองก่อให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวง มีการทุจริตเชิงนโยบาย และกลายเป็นปัญหาแตกแยกทางความคิดในสังคมของประเทศ ที่ใช้เวลายาวนานในการประสานความสามัคคี ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาของการปฏิบัติตนที่ขัดต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยทั้งสิ้น

ความหมายของประชาธิปไตย

คำว่า “ประชาธิปไตย” เป็นคำที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติขึ้น ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Democracy” ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากภาษากรีกว่า “Demos” หมายถึง ประชาชน และ “Kratos” หมายถึง อำนาจ เมื่อรวมกันแล้วหมายความว่า อำนาจของประชาชน สำหรับภาษาไทย คำว่า “ประชาธิปไตย” มาจากคำว่า “ประชา” หมายถึง ประชาชน พลเมือง และ “อธิปไตย” หมายถึง อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ เมื่อรวมกันแล้ว หมายถึง อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศเป็นของประชาชนหรือมาจากประชาชน[3]

อมร รักษาสัตย์ ได้กล่าวว่าท่านอริสโตเติ้ลนักปรัชญาชาวกรีกให้คำจำกัดความ “ประชาธิปไตย” คือ สภาวะที่คนที่เป็นไทยและคนยากจน ซึ่งมีจำนวนข้างมากในสังคมได้รับมอบหมายให้กำอำนาจของรัฐไว้

---

[2] กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **การจัดสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2546), หน้า 185.

[3] เชาวรัตน์ คันสยะวิชัย , **ประชาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร: มิตรครู, 2526), หน้า 45.

ในมือ ประชาธิปไตยที่บริบูรณ์ที่สุดได้รับการเรียกเช่นนั้นได้ก็เพราะมีสภาพแห่งความเสมอภาคปรากฏอยู่ในที่นั้นและกฎหมายของรัฐมุ่งรับรองความเสมอภาคนั้น และเพราะว่าคนยากจนจะไม่ต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายต่ำต้อยกว่าคนร่ำรวย หรือว่าอำนาจสูงสุดจะไม่ต้องอยู่ในกำมือของฝ่ายใด แต่ทั้งสองฝ่ายจะมีส่วนใช้อำนาจนั้นด้วยกัน ถ้าตามที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าเสรีภาพและความเสมอภาคจะมีอยู่ในประชาธิปไตยแล้วทุกแผนกการของรัฐบาลก็จะต้องเปิดประตูให้แก่ทุกคน ดังนั้นที่ใดที่เป็นประชาชนเป็นฝ่ายข้างมากและสิ่งที่พวกเขาลงคะแนนแล้วจะเป็นกฎหมาย จึงเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่าในสภาวะเช่นนั้นก็ควรจะเรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตย[4]

กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ ได้กล่าวว่า “ประชาธิปไตย” คือ ระบบการเมือง ที่ประชาชนจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เป็นผู้กำหนดตัวผู้ปกครองและนโยบายของรัฐบาล โดยวิธีเลือกตั้งซึ่งเป็นไปอย่างเสรี และมีขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีการสับเปลี่ยนตัวผู้ปกครองประเทศ ตามความต้องการของประชาชน และได้ระบุลักษณะต่าง ๆ ของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยว่า จะต้องมีการเลือกตั้ง ยึดหลักเสรีธรรม ความเท่าเทียมกัน การปกครองโดยยึดกฎหมาย ใช้ระบบเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ แต่ในขณะเดียวกันก็จะต้องมีการปกครองเสียงข้างน้อย[5]

ธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้ให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” ว่า หมายถึงระบอบการปกครองระบอบหนึ่ง ซึ่งเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน คำว่า “ประชาชน” มิได้หมายความเฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น คนร่ำรวย คนยากจน เจ้าของที่ดิน คนงาน หรือชาวนาเท่านั้น แต่หมายถึงปวงชนทั้งชาติ ไม่ว่าจะเป็นคนยากดีมีจนอย่างไร หรือประกอบอาชีพใดก็ตาม ปวงชนเหล่านี้ย่อมมีสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบในการปกครองประเทศร่วมกันอย่างเสมอภาคกัน[6]

สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (สคช.) สำนักงานอัยการสูงสุด ได้ให้ความหมายว่า “ประชาธิปไตย” คือ การปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน มีลักษณะสำคัญได้แก่ การมีส่วนร่วมในการปกครองยึดหลักเสียงข้างมาก โดยการเลือกตั้ง ส.ส. เข้าไปเป็นรัฐบาลบริหารประเทศ หรือออกกฎหมายมาใช้กับประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย[7]

ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่เป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ตลอดจนเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ภายใต้ความเชื่อที่ว่า คนเราเกิดมาเท่าเทียมกัน คือได้รับการคุ้มครองจากรัฐตามกฎหมายและโอกาสที่จะได้รับการบริการต่าง ๆ โดยเสมอหน้ากัน มีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย ซึ่งจะกำหนดไว้แน่นอนในกฎหมายรัฐธรรมนูญ

---

[4] ศาสตราจารย์ ดร.อมร รักษาสัตย์, **ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชน, 2543), หน้า 13.

[5] ดร. กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, **การเมืองและการปกครองของไทย.** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2525), หน้า120.

[6] ธานินทร์ กรัยวิเชียร, **ระบอบประชาธิปไตย**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2520), หน้า 1.

[7] สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (สคช.), **คู่มือประชาธิปไตยสำหรับประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานอัยการสูงสุด, 2544), หน้า 4.

ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร ได้ให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” ว่าอาจแบ่งออกได้เป็นสองแนวทาง คือ แบบแคบและแบบกว้าง สำหรับแนวทางแรก คือ การให้ความหมายแบบแคบ ซึ่งในการนี้เราจะให้คำจำกัดความของประชาธิปไตย ได้ว่า “เป็นรูปแบบการปกครองแบบหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะพิเศษ คือ ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย และมีสิทธิ อำนาจ และโอกาสในการเข้าควบคุมกิจการทางการเมืองของชาติ” สำหรับความหมายกว้าง เกิดมาจากความเข้าใจว่า เราไม่ควรตีความคำว่า “ประชาธิปไตย” ให้อยู่แต่ในเรื่องของรูปแบบการปกครองเพียงอย่างเดียว แต่ประชาธิปไตยน่าจะหมายถึงปรัชญาของสังคมมนุษย์ หรือวิถีชีวิตที่ยึดถืออุดมคติ หรือหลักการที่กำหนดพฤติกรรมระหว่างมนุษย์ในสังคม ในกิจการทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม[8]

กนก วงษ์ตระหง่าน ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยว่า “หมายถึง การปกครองซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญคือ การให้ประโยชน์สูงสุดแก่ปัจเจกบุคคลและการให้อำนาจมากที่สุดแก่ปัจเจกบุคคล ซึ่งหลักการที่สำคัญ การให้ประโยชน์สูงสุดแก่ปัจเจกบุคคลและการให้อำนาจมากที่สุดแก่ปัจเจกบุคคล ซึ่งหลักการทั้งสองประการนี้ตั้งอยู่บนความสำคัญที่ให้กับค่านิยม (Value) ในเรื่องเสรีภาพของการเลือก (Freedom of Choice) คือ ปัจเจกชนมีเสรีภาพตามธรรมชาติในการที่จะเลือกสิ่งต่าง ๆ ตามที่ตนต้องการ”[9]

อรุณ เหมทานนท์ ได้ให้ความหมายประชาธิปไตยว่า “หมายถึง กระบวนการทางการเมืองที่ประชาชนสามารถควบคุมผู้นำได้มาก กล่าวคือ ประชาชนมีอำนาจในการควบคุมผู้นำของเขามากกว่าจะถูกผู้นำควบคุม แต่การควบคุมดังกล่าวนี้ขึ้นอยู่กับการเข้ามีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์หรือไม่เพียงใด โดยวิธีการของประชาธิปไตยและในทางตรงกันข้ามในระบอบประชาธิปไตย ผู้นำไม่สามารถจะใช้อิทธิพลครอบงำประชาชนซึ่งมีความระมัดระวัง และมีความสามารถในการใช้วิธีการของประชาธิปไตย”[10]

ชัช กิจกรรม ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยว่า “เป็นรูปแบบการเมือง ซึ่งส่งเสริม และประสานผลประโยชน์ของสมาชิกในสังคมโดยเสมอภาคกัน และผลประโยชน์เหล่านั้นจะต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความต้องการอีกด้วย ความเสมอภาคในทัศนะของ Ware มีลักษณะดังนี้

1. ในระบอบประชาธิปไตย สมาชิกในสังคมจะต้องเป็นผู้กำหนดผลประโยชน์ของตนเอง โดยอาศัยเสรีภาพพื้นฐานต่าง ๆ เช่น เสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น เสรีภาพในการรวมตัวเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง

2. ในระบอบประชาธิปไตยจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนในระยะยาวหรือคนรุ่นต่อ ๆ ไปไม่ใช่ผลประโยชน์เฉพาะหน้าในปัจจุบัน และต้องให้ความสำคัญกับปัญหาทั้ง 2 อย่างเท่าเทียมกัน

---

[8] ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร, **รัฐศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 105.

[9] กนก วงษ์ตระหง่าน, **การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 47.

[10] อรุณ เหมทานนท์, “บุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของปลัดอำเภองานส่งเสริมการปกครอง”, **สารนิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 2547), หน้า 30.

3. ในการส่งเสริมผลประโยชน์ของประชาชน ทุกคนได้รับการปฏิบัติโดยเสมอภาคกันไม่ให้ความสำคัญเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง”[11]

สัญชัย ขจรเวหาศน์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นทั้งในแง่ของรูปแบบการปกครองและการดำเนินชีวิตว่า “ต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีการเลือกตั้งแบบเสรี (Free Election) เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองโดยผ่านตัวแทนที่ตนเลือก และต้องเป็นการเลือกตั้งแบบทั่วไป (Universal suffrage) คือเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในการเลือกตัวแทนของตน

2. การใช้สิทธิคัดค้าน (The Right to Oppose) รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วม การมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเป็นเรื่องปกติธรรมดา การแก้ไขข้อขัดแย้งต้องกระทำด้วยหลักของเหตุผล และใช้วิธีการแบบสันติ

3. การยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย (Rule of Law) เนื่องจากกฎหมายคือข้อตกลงร่วมกันระหว่างคนในสังคม กฎเกณฑ์ กติกาต่าง ๆ ของสังคมจึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์

4. การใช้สิทธิแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้น เพื่อให้รัฐบาลได้ทราบถึงปัญหา ความต้องการของประชาชนเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ

5. การตัดสินปัญหาโดยอาศัยเสียงข้างมาก แต่ขณะเดียวกันต้องให้ความคุ้มครองแก่ฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อย (Majority rule, Minority right)

6. การปกครองโดยมีกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นหลัก”[12]

เกรียงศักดิ์ สุเมธอมรรัตน์ ได้ตั้งข้อสังเกตถึงอุดมการณ์ประชาธิปไตยว่า “ควรจะมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง ซึ่งถือว่าเป็นหลักพื้นฐาน โดยมีหลักอยู่ว่าประชาชนจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจทางการเมืองไม่มากก็น้อย ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม

2. การมีความเสมอภาคในระดับหนึ่ง คือ จะต้องมีความเสมอภาคทางการเมือง เสมอภาคทางกฎหมาย เสมอภาคในโอกาส เสมอภาคทางเศรษฐกิจ และเสมอภาคทางสังคม

3. การมีเสรีภาพในระดับหนึ่ง คือจะต้องมีเสรีภาพพื้นฐาน เช่น เสรีภาพในการลงคะแนนเสียง เสรีภาพในการพูด การพิมพ์ การโฆษณา เสรีภาพในการที่จะไม่ถูกผู้อื่นใช้อำนาจตามใจชอบต่อคน เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการเคลื่อนไหว และเสรีภาพในการประชุม

---

[11] ชัช กิจกรรม, **ประชาธิปไตยและสังคมนิยม: วิวัฒนาการของเอกภาพแห่งหลักการมนุษยนิยม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529), หน้า 148.

[12] สัญชัย ขจรเวหาศน์, “ทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการระทรวงมหาดไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีปลัดอำเภอที่รับราชการในจังหวัดฉะเชิงเทรา”, **สารนิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 31.

4. การมีระบบตัวแทน ประชาชนจะต้องมีตัวแทนซึ่งจะใช้อำนาจในการปกครองและบริหารประเทศ รวมถึงเสรีภาพในการตั้งและดำเนินการพรรคการเมือง

5. การมีระบบการเลือกตั้ง ซึ่งถือหลักการปกครองโดยเสียงข้างมากที่เคารพสิทธิของเสียงข้างน้อยเป็นสำคัญ และเป็นการเลือกตั้งที่เป็นสิทธิเลือกตั้งทั่วไป (Universal Suffrage)"[13]

Fred R.Harris ได้ขยายความของประชาธิปไตยจากการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนว่า "ในสังคมประชาธิปไตยนั้นจะต้องคำนึงถึงเนื้อหาสาระของสังคมอย่างแท้จริง เช่น ความเท่าเทียมกันของคนในสังคม ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา มากกว่าให้ความสำคัญกับสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการ ให้คำนึงถึงคนส่วนน้อยภายใต้การปกครองของคนส่วนใหญ่ และให้คำนึงถึงคนทั้งโลกมากกว่าภายใต้ขอบเขตประเทศ" Zinn ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับสังคมประชาธิปไตยไว้ดังนี้

1. ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเขาแค่ไหน โดยเฉพาะกระบวนการทางการเมืองและเศรษฐกิจ

2. ความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเพื่อการตัดสินใจข้างต้น

3. ประชาชนได้รับการคุ้มครองในชีวิตและทรัพย์ สินอย่างเสมอภาคกันหรือไม่

4. ประชาชนมีความเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย ตำรวจ ศาล กระบวนการยุติธรรม และสถาบันบังคับใช้กระบวนการยุติธรรม เพื่อปกป้องปัจเจกบุคคลและเสรีภาพของเขาจากผู้อื่นและรัฐ

5. ความเท่าเทียมกันในการได้รับการกระจายทรัพยากร ซึ่งมีความจำเป็นในขั้นพื้นฐาน

6. ความเท่าเทียมกันในโอกาสที่จะได้รับการศึกษาหาความรู้และฝึกฝนทักษะ เพื่อให้เขามีชีวิตที่ดีในสังคมเท่าที่โอกาสจะเปิดให้

7. ประชาชนมีเสรีภาพในการแสดงออก และมีความเท่าเทียมกันในการติดต่อสื่อสารกับสมาชิกภายในสังคม

8. ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ครอบครัว และสิทธิในความเป็นปัจเจกบุคคล

9. กฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ ควรจะมีอย่างพอเหมาะ โดยใช้การศึกษาและวัฒนธรรมสร้างความปรองดองระหว่างสมาชิกในสังคม

10. ประชาชนมีสิทธิที่จะต่อต้าน และไม่เชื่อฟังกฎหมาย ถ้าหากกฎเกณฑ์เหล่านั้นไม่ได้นำพาชีวิตเขาเข้าสู่เป้าหมายที่ต้องการ[14]

นักรัฐศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงหลายท่านได้ให้คำจำกัดความเรื่อง ระบอบการปกครองประชาธิปไตยไว้แตกต่างกัน เช่น

---

[13] เกรียงศักดิ์ สุเมธอมรรัตน์, "ระดับทัศนคติทางการเมืองของปลัดเทศบาล", **สารนิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 17.

[14] Fred R. Harris, **America's Democracy,** (Glenview, Illinois: Scott, Foresman and Company, 1980), p.66.

ฮาโรลด์ ลาสกี้ “เนื้อแท้ของประชาธิปไตยก็คือ ความปรารถนาของมนุษย์ที่จะยอมรับนับถือและรักษาไว้ซึ่งความสำคัญของตนเอง รวมตลอดถึงความเสมอภาคระหว่างบุคคลในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง” (ใจความสำคัญก็คือ ความเสมอภาคซึ่งเป็นที่มาแห่งเสรีภาพ)[15]

ชาลส์ อีเมอเรี่ยม “ประชาธิปไตยเป็นแนวความคิด และเป็นการปฏิบัติที่มุ่งไปสู่ความผาสุกร่วมกันของประชาชน โดยมีเจตนารมณ์ร่วมกันของประชาชนนั้นเอง เป็นเครื่องนำทาง”
(ใจความสำคัญก็มุ่งถึงความผาสุกร่วมกัน ซึ่งมีรากฐานะจากทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการวิภาคผลผลิตไปสู่ชุมชน)[16]

ลอร์ด ไบรซ์ “ประชาธิปไตย หมายถึง รัฐบาลที่ถือเอาเจตนารมณ์ของประชาชนฝ่ายข้างมากเป็นหลัก” (สาระสำคัญในความคิดนี้อยู่ที่การตัดสินโดยเสียงข้างมาก)[17]
เป็นประชาธิปไตยหรือไม่จึงต้องดูว่ารัฐธรรมนูญของประเทศนั้นกำหนดให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรือไม่[18]

จรูญ สุภาพ ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยไว้ดังนี้

คำว่าประชาธิปไตย มีต้นกำเนิดมาจากภาษากรีก ดูเหมือนชาวกรีกจะเป็นพวกแรกที่ใช้คำนี้ ความหมายดั้งเดิมของประชาธิปไตย ที่รู้จักกันในหมู่ชาวกรีกโบราณเมื่อประมาณ 2,000 กว่าปี หมายถึง การปกครองโดยหมู่ชนหรือประชาชน การปกครองแบบนี้ตรงกับคำภาษาอังกฤษ คือ Democracy ซึ่งมีรากศัพท์เดิมจาก Demos ซึ่งแปลว่าประชาชน

ประชาธิปไตยจึงมีความหมาย ทั้งในรูปแบบและหลักของการปกครอง รวมตลอดถึงการดำรงชีวิตร่วมกันของมนุษย์

ในแง่ของการปกครองนั้น มุ่งถึงการมีส่วนร่วนของประชาชนในการที่จะเข้าร่วมกำหนดนโยบายต่าง ๆ อันเกี่ยวกับประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม

ส่วนในแง่ของการดำเนินชีวิตนั้น หมายถึงการยอมรับเสรีภาพ ความสำคัญและประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยมีเหตุผลเป็นเครื่องนำทาง เพื่อความผาสุกร่วมกัน

ความหมายของประชาธิปไตยที่ใช้กันในภายหลังนั้น อาจจะแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ความหมายแคบกับความหมายกว้าง

ความหมายแคบ หมายถึง การที่ประชาชนมีอำนาจปกครองตนเอง

ส่วนในความหมายที่กว้าง ประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิตแบบหนึ่งซึ่งมีแบบแผนแห่งพฤติกรรมในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม[19]

---

[15] ประสาร ทองภักดี, **หลักการปกครอง (หลักรัฐศาสตร์)**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2525), หน้า 112.

[16] เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

[17] เรื่องเดียวกัน, หน้า 114.

[18] สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ, **การเมืองและการปกครองไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2535), หน้า 18.

สรุป คำว่าประชาธิปไตย หมายถึงการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน การจะดูว่าประเทศใดมีการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงหรือไม่ ให้ดูได้จากประชาชนว่าได้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริงหรือไม่ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยแม้จะยึดถือเสียงข้างมาก แต่ไม่ลืมที่จะรับฟังเสียงข้างน้อยด้วยความเป็นธรรม

ความเป็นมาของระบอบประชาธิปไตย

ระบอบประชาธิปไตย (Democracy) เริ่มมีมาประมาณ 500 ปีก่อนคริสตกาล ดินแดนประชาธิปไตยแห่งแรก คือ บริเวณหุบเขากรีกและชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนอันเป็นที่ตั้งของบรรดานครรัฐกรีกทั้งหลาย ขณะนั้นเป็นประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) ได้แก่ การที่ยอมให้พลเมืองชายทุกคนที่บรรลุนิติภาวะ (20 ปี) หรือสามารถจับอาวุธป้องกันประเทศได้ มีสิทธิเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยทุกคน โดยเข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาประชาชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นสถาบันสูงสุดในการแสดงเจตจำนงของรัฐ การที่นครรัฐกรีกต่าง ๆ สามารถปฏิบัติระบอบประชาธิปไตยโดยตรงได้นั้น เป็นเพราะว่าบรรดานครรัฐแต่ละรัฐมีอาณาเขตไม่กว้างขวาง และจำนวนประชากรไม่มากนัก[20]

ระบอบประชาธิปไตยของชาวเอเธนส์ในกรีกโบราณช่วงเวลาประมาณ 2,500 ปีที่ผ่านมา สังคมเอเธนส์ประกอบด้วยประชาชนประมาณ 300,000 – 400,000 คน อยู่บนพื้นที่เพียงประมาณ 1,000 ตารางไมล์ คนเอเธนส์เกือบทั้งหมดรู้จักกัน พูดภาษาเดียวกันและมีหน่วยการเมืองเดียวกัน ซึ่งมีความแตกต่างจากรัฐชาติประชาธิปไตยในปัจจุบันทั้งในเรื่องทางภูมิศาสตร์ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและรัฐ

ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร เรียกประชาธิปไตยของชาวเอเธนส์ในกรีกโบราณว่า ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หรือประชาธิปไตยทางตรง (Participatory Democracy, Direct Democracy) มีหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ

1. การมีส่วนร่วมจากประชาชน (Popular Participation) โดยประชาชนทุกคนจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง ยกเว้นผู้หญิง ทาส เด็ก และคนต่างด้าว

2. การยึดถือเสียงส่วนใหญ่ (Majority Role) การตัดสินใจทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตยโดยทางตรง จะยึดถือมติเสียงข้างมากของประชาชนทั้งในกระบวนการนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ

3. ความเท่าเทียมกันทางการเมือง (Political Equality) ในการตัดสินใจใด ๆ ทางการเมือง คือ ทุกคนมี 1 เสียงที่จะเลือกโดยอิสระ และไม่มีองค์กรหรือบุคคลใด ๆ ที่จะมีอิทธิพลต่อการกำหนดจิตใจของแต่ละบุคคล[21]

---

[19] จรูญ สุภาพ, **หลักรัฐศาสตร์**, ฉบับปรับปรุงแก้ไขใหม่ ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2522), หน้า 52.

[20] รศ.สุขุม นวลสกุล, **การเมืองและการปกครองของไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544) หน้า 11.

[21] ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร, **รัฐศาสตร์**, อ้างแล้ว, หน้า 107.

ในยุคสมัยใหม่ ประชาธิปไตยส่วนใหญ่จะเป็นระบบตัวแทน แต่ก็ยังแบ่งออกเป็นรูปแบบรัฐสภา เช่น อังกฤษ รูปแบบประธานาธิบดี เช่น สหรัฐอเมริกา และมีรูปแบบผสมระหว่างรัฐสภากับประธานาธิบดี เช่น ฝรั่งเศส[22]

การปกครองแบบประชาธิปไตยนี้ยอมรับรู้อำนาจอธิปไตยของรัฐว่ามาจากปวงชนที่ประกอบขึ้นเป็นรัฐ ราษฎรมีส่วนร่วมในการปกครองโดยใช้อำนาจอธิปไตยโดยตรงหรือโดยทางผู้แทน หรือโดยทั้ง 2 ทาง รัฐบาลผู้ใช้อำนาจการปกครองย่อมมาจากการเลือกตั้งของราษฎร และการปกครองจะต้องดำเนินไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน

ปัจจุบันนี้เราแบ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน

(1) ระบอบการปกครองในระบอบประธานาธิบดีซึ่งมีประธานาธิบดีเป็นประมุข เช่น การปกครองของสหรัฐอเมริกา

(2) ระบอบการปกรองแบบรัฐสภาในระบอบ 2 พรรค เช่น การปกครองประเทศอังกฤษ

(3) ระบอบการปกครองแบบรัฐสภาในระบอบหลาย ๆ พรรค

สำหรับประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้น พระมหากษัตริย์ยังทรงมีฐานะเป็นพระประมุขของประเทศ และทรงใช้อำนาจอธิปไตยในการปกครองประเทศ ดังนี้

1. ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติทางสถาบันรัฐสภา
2. ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี
3. ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาล[23]

องค์ประกอบของประเทศประชาธิปไตยแบบต่าง ๆ

ระบอบประชาธิปไตยในโลกปัจจุบันมีหลายรูปแบบหรือระบบย่อย และประเทศเอกราชใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง และหลักการแตกสลายของสหภาพโซเวียตและประเทศบริวารซึ่งกำลังพัฒนาตัวเองมาเป็นประเทศเสรีประชาธิปไตย จึงยากที่จะกล่าวว่าประชาธิปไตยมีกี่รูปแบบ มีอะไรที่จะช่วยชี้ว่าเป็นประชาธิปไตยหรือยัง แบบไหน **ท่านชมิตเตอร์และคาร์ล** จึงได้พยายามแยกให้เห็นว่าระบอบประชาธิปไตยมีองค์ประกอบอะไรบ้าง และถือว่าประเทศประชาธิปไตยจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบเหล่านี้โดยแต่ละข้อจะต้องมีคุณลักษณะประชาธิปไตยอยู่อย่างน้อยระดับหนึ่ง เมื่อรวมกันทุกองค์ประกอบ

---

[22] ดร.วิชัย ตันศิริ, **วิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 65.

[23] สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (สคช.), **คู่มือประชาธิปไตยสำหรับประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานอัยการสูงสุด, 2544), หน้า 32.

แต่ละตัวมีองศาความเป็นประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นหรือลดลงเพียงใด เพื่อใช้เป็นเครื่องวัดหรือเครื่องประเมินความเป็นประชาธิปไตยได้ด้วย[24]

องค์ประกอบเหล่านี้ คือ

1. ความเห็นสอดคล้องกัน (Consensus) ประชาชนส่วนมากมีความเห็นสอดคล้องในเป้าหมายสำคัญของรัฐบาล หรือบทบาทของรัฐบาลเพียงใด แม้จะมีคนไม่เห็นด้วยอยู่บ้าง

2. การมีส่วนร่วม (Participation) ในหลักการประชาชนทุกคนต้องมีสิทธิตามกฎหมายที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง แม้ตามทางปฏิบัติทุกคนจะไม่มีบทบาทเข้มแข็งเทียมกัน (เช่นประเทศประชาธิปไตยส่วนมากไม่บังคับให้ประชาชนมาลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แต่ก็ควรจะมีประชาชนมาลงคะแนนคิดเป็นร้อยละสูงพอสมควร – ผู้เขียน)

3. ช่องทางที่จะแสดงความคิดเห็น (Access) ประเทศประชาธิปไตยต้องเคารพสิทธิของการเป็นพลเมืองคือพลเมืองแต่ละคนหรือกลุ่มจะต้องมีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะแสดงความคิดเห็นว่าผู้บริหารประเทศบริหารได้ถูกใจหรือไม่

4. การสนองตอบความต้องการของประชาชน (Responsiveness) ผู้ปกครองประเทศอาจไม่ปฏิบัติการในทางการที่ประชาชนต้องการทุกเรื่องโดยอาจอ้างเหตุว่าเป็นความจำนงของรัฐ หรือผลประโยชน์สำคัญของชาติ แต่ในที่สุดก็ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารงานของตนผ่านกระบวนการเลือกตั้งที่สม่ำเสมอและยุติธรรม

5. การปกครองโดยคนฝ่ายข้างมาก (Majority Rule) การตัดสินใจของรัฐบาลควรเป็นไปตามเสียงข้างมากที่สุด ถ้าไม่ทำตามเสียงกลุ่มใหญ่ที่สุดก็ควรจะต้องอธิบายเหตุผลได้

6. อำนาจอธิปไตยของรัฐสภา (Parliamentary Sovereignty) รัฐสภาซึ่งมีหน้าที่ตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับ อาจไม่ใช่องค์กรที่มีอำนาจสูงสุดเพราะอาจมีองค์กรอื่นมาร่วมใช้อำนาจชี้ขาดด้วย เช่น ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการ หรือองค์กรอื่น ๆ ในกรณีเช่นนี้องค์กรเหล่านี้ก็ต้องร่วมรับผิดชอบด้วย

7. รัฐบาลผ่านพรรคการเมือง (Party Government) ผู้ปกครองควรผ่านการเสนอชื่อแต่งตั้งและควบคุมโดยพรรคการเมืองที่จัดการภายในอย่างดีเพื่อที่จะจัดตั้งรัฐบาลที่มีประสิทธิผลได้ง่ายถ้าพรรคอ่อนแอหรือไม่มีส่วนแต่งตั้งผู้บริหารรัฐบาลก็คงไม่มีประลิทธิผล ประชาธิปไตยก็ย่อมอ่อนแอกว่าในประเทศที่พรรคการเมืองเข็มแข็ง

8. พหุนิยม (Pluralism) กระบวนการทางการเมืองควรจะผ่านการกลั่นกรองของกลุ่มเอกชนที่เป็นอิสระ ทำการโดยสมัครใจ และมีหลายกลุ่มเหลื่อมล้ำกัน เพื่อมิให้มีการผูกขาดการเป็นตัวแทน ถ้ากลุ่มต่าง ๆ มีขั้นตอนบังคับกันหรือการเป็นสมาชิกซึ่งจะทำให้กลุ่มกลายเป็นเครื่องมือของรัฐ ผลประโยชน์ของภาคเอกชนจะไม่เห็นชัดเจน ประเทศประชาธิปไตยย่อมมีกลุ่มหลากหลายมาก

9. การกระจายอำนาจ (Federalism) การกระจายอำนาจเป็นแบบสหพันธรัฐ มีรัฐบาลกลาง รัฐบาลรัฐ และรัฐบาลท้องถิ่นไม่จำเป็นสำหรับประเทศประชาธิปไตยทุกประเทศ แต่อย่างน้อยต้องมีการ

---

[24] ศ.ดร.อมร รักษาสัตย์,**ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน,**(กรุงเทพมหานคร: สมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชน, 2543), หน้า 34.

กระจายอำนาจในด้านพื้นที่หรือหน่วยปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ไม่ให้มีการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางมากเกินไป

10. หัวหน้าฝ่ายบริหาร (Presidentialism) หัวหน้าฝ่ายบริหารอาจจะเป็นแบบคนเดียวหรือเป็นคณะรัฐมนตรี อาจได้รับเลือกโดยตรงหรือผ่านองค์กรอื่น และมีการรวมอำนาจบริหารไว้คือไม่มากก็น้อย แต่ในที่สุดแล้วบุคคลนั้นหรือคณะนั้นต้องรับผิดชอบต่อประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง

11. การตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจ (Check and Balance) รัฐบาลประชาธิปไตยต้องมีการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจโดยไม่จำเป็นต้องแบ่งเป็นหลายองค์กรให้ถ่วงรั้งกันเอง แต่อย่างน้อยก็ต้องรับผิดชอบในที่สุดแก่ประชาชนทั้งประเทศ

บทสรุป

ประชาธิปไตยเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อประมาณ 500 ปีก่อนคริสตกาลโดยชาวเอเธนส์ในกรีกโบราณ สำหรับประเทศไทย คณะราษฎรได้ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจในการปกครอง การปกครองนั้นต้องสนองความต้องการของประชาชน โดยการมีส่วนร่วม เคารพในเหตุผล มีการกระจายอำนาจ คำนึงถึงเรื่องสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค

บรรณานุกรม

กนก วงษ์ตระหง่าน. **การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

กระมล ทองธรรมชาติ, ดร. และคณะ. **การเมืองและการปกครองของไทย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ**. การจัดสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2546.

_____. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544.** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2544.

เกรียงศักดิ์ สุเมธอมรรัตน์. “ระดับทัศนคติทางการเมืองของปลัดเทศบาล”. **สารนิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.

จรูญ สุภาพ. **หลักรัฐศาสตร์.** ฉบับปรับปรุงแก้ไขใหม่ ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2522.

ชัช กิจกรรม. **ประชาธิปไตยและสังคมนิยม: วิวัฒนาการของเอกภาพแห่งหลักการมนุษยนิยม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.

เชาวรัตน์ คันสยะวิชัย**. ประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: มิตรครู, 2526.

ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร. **รัฐศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2547.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. **ระบอบประชาธิปไตย.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2520.

ประสาร ทองภักดี. **หลักการปกครอง (หลักรัฐศาสตร์)**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2525.

วิชัย ตันศิริ, ดร. **วิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

สัญชัย ขจรเวหาศน์. “ทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการกระทรวงมหาดไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีปลัดอำเภอที่รับราชการในจังหวัดฉะเชิงเทรา”. **สารนิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.

สุขุม นวลสกุล, รศ. **การเมืองและการปกครองของไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.

สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ. **การเมืองและการปกครองไทย.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2535.

สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (สคช.). **คู่มือประชาธิปไตยสำหรับประชาชน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานอัยการสูงสุด, 2544.

อมร รักษาสัตย์, ศ.ดร. **ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชน, 2543.

อรุณ เหมทานนท์. “บุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของปลัดอำเภองานส่งเสริมการปกครอง”. **สารนิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

Fred R. Harris. **America’s Democracy.** Glenview, Illinois: Scott, Foresman and Company, 1980.

แนวคิดและกลไกการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่
Concepts and Mechanisms of New Public Management

กันตภณ จงงามวิไล
สถาบันวิจัยหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์มุมมองการจัดการภาครัฐใหม่รวมไปถึงทางเลือกที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย จากการศึกษาพบว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่ยังขาดความเข้าใจในระบบการบริหารจัดการภาครัฐทำให้ประชาชนเกิดอุปสรรคในการติดต่อกับระบบราชการจึงเกิดแนวคิดการบริหารจัดภาครัฐแนวใหม่ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสังคมได้มากยิ่งขึ้นด้วยการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการภาครัฐให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เรียกว่า การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีที่มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขของประชาชน เพื่อผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ เพื่อประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ เพื่อลดขั้นตอนในการปฏิบัติงานเกินความจำเป็น เพื่อปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อสถานการณ์ เพื่ออำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองต่อความต้องการ และเพื่อติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ

คำสำคัญ: แนวคิด, กลไก, การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่

Abstract

This article aims to analyze the new public management perspective as well as the appropriate alternative to the Thai social context. The study found that Thai society is a society lacking in understanding the public management system, causing people to encounter obstacles in dealing with the bureaucratic system. Thus, there is creating a concept of the new public management system that is more appropriate and socially acceptable. The system is being implemented by modifying the method of government management to be more effective called the administration of good government. It aimed at the welfare of the people to accomplish the mission of the state, to efficiency and value in the mission of the state, to reduce unnecessary operating procedures, to improve the mission of the government to keep up with the situation, for facilitate and respond to the needs, and to monitor performance evaluation regularly.

Keywords: Concepts, Mechanisms, New Public Management

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาเพื่อไปสู่ความทันสมัยยิ่งมีความจำเป็นอย่างมากต่อการปฏิรูประบบราชการ เพื่อให้การปฏิบัติงานของส่วนราชการตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศ และให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งการบริหารราชการและการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการนี้ต้องใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ มีประสิทธิภาพ เกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ลดขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เกินความจำเป็น และประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองความต้องการ รวมทั้งมีการประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมอและเนื่องจาก มาตรา 3/1 แห่ง พระราชบัญญัติ ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 บัญญัติให้การกำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการในการปฏิบัติราชการและการสั่งการให้ส่วนราชการและข้าราชการปฏิบัติราชการ เพื่อให้เกิดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีกระทำโดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา[1]ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าในอนาคตข้างหน้า ระบบการบริหารจัดการบ้านเมืองน่าจะอยู่ในสภาพที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี หรือ Good Governance ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการพัฒนาราชการไทยในช่วงที่ผ่านมานั้นต้องพิจารณาคำสองคำประกอบกัน คำแรกคือ Governance ซึ่งเป็นเรื่องของการบริหารการปกครอง เดิมนั้นเราคิดว่าภาครัฐเท่านั้นที่ดูแลกิจการบ้านเมือง คิดว่ามีการเลือกตั้ง มีรัฐบาล มีระบบราชการเป็นกลไกทำงานก็น่าจะเพียงพอต่อการพัฒนาบ้านเมืองแล้ว แต่เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นก็คิดว่าควรจะมีกลไกอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง จึงเริ่มมีความคิดเห็นของหลายฝ่ายขึ้นมา ฝ่ายแรก คือนักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเน้นการใช้ กลไกตลาด เน้นบทบาทภาคเอกชนและต้องการ ถ่ายโอนกิจการของรัฐให้เอกชนทำแทนส่วนอีกฝ่ายหนึ่ง คือ นักรัฐศาสตร์ ก็ต้องการทำให้ภาครัฐมีบทบาทและขนาดเล็กลง กลไกที่นำมาใช้ไม่ใช่กลไกตลาดแต่เป็นภาคประชาสังคม เพื่อให้ประชาชนเข้ามาบริหารกิจการบ้านเมืองด้วยตนเอง สร้างพลังและการรวมเป็นกลุ่มชุมชน ฉะนั้นแนวคิดของการบริหารกิจการบ้านเมืองจึงเปลี่ยนไปภาครัฐต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ดำเนินการเอง มีการลดขนาดลง มีการเปิดให้ภาคส่วนอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลกิจการบ้านเมืองมากขึ้น ซึ่งก็ต้องพยายามที่จะหาจุดสมดุลระหว่างกลไกภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม เพื่อเข้ามาร่วมกันดูแลกิจการบ้านเมืองของเราส่วนคำว่า Good ก็ต้องมีการนิยามว่าที่ดี[2] ซึ่งก็มีตัวชี้วัดอยู่หลักธรรมาภิบาล สามารถสรุปปัญหาใหญ่ได้ดังนี้ คือ หลักธรรมมาภิบาลมี 6 หลัก คือ หลัก

---

[1] สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, **พระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2546), หน้า 15.

[2] ทศพร ศิริสัมพันธ์, **ธรรมาภิบาล,** [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.opdc.go.th/content.php?menu_id=5&content_id=531 [วันที่ 12 มกราคม 2561].

นิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความพร้อมรับผิด และหลักความคุ้มค่า[3] ซึ่งมีวิธีการบริหารให้เป็นไปตามหลักดังกล่าวได้ดังนี้

1. การขาดกลไกและกฎเกณฑ์ที่ดีพอในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคม ขณะที่กลไกที่มีอยู่บกพร่อง ไม่สามารถเตือนภัยที่เคลื่อนตัวเข้ามากระทบระบบเศรษฐกิจและการเงินอย่าง รวดเร็วได้ รวมทั้งเมื่อถูกกระทบแล้วยังไม่สามารถปรับเปลี่ยนกลไก และฟันเฟืองการบริหารจัดการต่าง ๆ ของภาครัฐและภาคเอกชนให้ทันต่อสถานการณ์ได้

2. ความอ่อนด้อยและถดถอยของกลุ่มข้าราชการ นักวิชาการหรือเทคโนแครตคนกลุ่มนี้ต้องมีบทบาทสำคัญในการศึกษา ค้นคว้า เสนอแนะนโยบายและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่จำเป็นใน การบริหารประเทศ

3. ระบบการตัดสินใจและการบริหารจัดการทั้งของภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนมีลักษณะที่ขาดความโปร่งใสบริสุทธิ์และ ยุติธรรม ส่งผลให้ตัวระบบเองไม่มีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสหรือช่องทางให้เกิดความฉ้อฉลผิดจริยธรรมในวิชาชีพขึ้นได้

4. ประชาชนขาดข้อมูลข่าวสาร ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมืองอย่างชัดเจน จึงทำให้ไม่มีโอกาสในการร่วมตัดสินใจและร่วมแก้ไขปัญหา

5. ปัญหาการทุจริตประพฤติมิชอบทั้งในภาครัฐและเอกชน ซึ่งเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและมี การร่วมกันการกระทำทุจริตอย่างเป็นกระบวนการจากสาเหตุดังกล่าว หากไม่ได้รับการจัดการแก้ไขและป้องกันโดยเร่งด่วนแล้ว โอกาสการฟื้นตัวจากวิกฤติเศรษฐกิจของไทย อาจต้องใช้เวลานานกว่าที่ควรจะเป็น ดังนั้นการแก้ไข ปัญหาอย่างยั่งยืนก็คือ การขจัดสาเหตุของปัญหาดังกล่าวข้างต้น และสร้างธรรมรัฐ หรือธรรมาภิบาล(Good Governance) เพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ให้ปรากฏเป็นจริงในภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน[4]

กล่าวได้ว่า การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี จะต้อง 1. เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขของประชาชน 2. เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ 3. มีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ 4.ไม่มีขั้นตอนในการปฏิบัติงานเกินความจำเป็น 5. มีการปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อสถานการณ์ 6. ประชาชนได้รับความอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองต่อความต้องการ7. มีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ[5] ทั้ง 7 ข้อเป็นตัวชี้วัดว่า ระบบหน่วยงานราชการได้มีการพัฒนาระบบงาน หรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีหรือโดยการมีส่วนร่วมจากประชาชนโดยตรง ที่เข้าไปรับ

---

[3] วิภาส ทองสุทธิ์, **การบริหารจัดการที่ดี**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อินทภาษ, 2551), หน้า 125 – 134.

[4] มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (สำนักงานหน่วยตรวจสอบภายใน), **ความเป็นมาของหลักธรรมาภิบาล**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.chandra.ac.th/audit/Good%20Governance2.html[12 มกราคม 2561].

[5] อัษฎางค์ ปาณิกบุตร, **ธรรมาภิบาลและการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี,** [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.kpi.ac.th/wiki/index.php[12 มกราคม 2561].

บริการจากภาครัฐว่า สามารถสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนหรือไม่อย่างไร ซึ่งผู้เขียนบทความจะได้อธิบายขยายความเพิ่มเติมต่อไป

การบริหารราชการเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขของประชาชน

การบริหารราชการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยรวม เป็นเจตนารมณ์สูงสุดในการบริหารราชการแผ่นดิน ประโยชน์สุขของประชาชน หมายถึงการทำงานและการให้บริการสาธารณะต่างๆ ของส่วนราชการใดๆ ต้องคำนึงถึงหลักการนี้เป็นสำคัญ มีการจัดทำแผนงานโครงการและบริการต่างๆ ที่มีผลนำประโยชน์สุขไปสู่ประชาชน ประชาชนพึงพอใจในคุณภาพบริการ ตอบสนองและตรงกับความต้องการของประชาชน และเป็นการบริหารราชการ ที่ส่งผลทางบวกต่อประชาชนและสังคมโดยรวมให้การบริหารราชการเป็นไปตามหลักการดังกล่าว

มาตรา 8 ระบุว่า การบริหารราชการจะต้องถือว่าประชาชนเป็นศูนย์กล่าวที่จะได้รับการบริการจากรัฐ ที่สำคัญในวรรค 1 ระบุว่า การบริหารราชการจะต้องมีความสอดคล้องกับแนวนโยบายแห่งรัฐและนโยบายจากคณะรัฐมนตรี [6]แนวนโยบายแห่งรัฐจะกล่าวไว้ 10 ประการคือ 1.บททั่วไปเกี่ยวกับการวางแผนของคณะรัฐมนตรี 2.แนวนโยบายด้านความมั่นคงของรัฐ 3.แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน 4.แนวนโยบายด้านศาสนา สังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม แนวนโยบายด้านวิทยาศาสตร์ ทรัพย์สินทางปัญญา และพลังงานธรรม 5.แนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรม 6.แนวนโยบายด้านการต่างประเทศ 7.แนวนโยบายด้านเศรษฐกิจ 8.แนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และ9.แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน[7] และในวรรค 3 เป็นการระบุถึงขั้นตอนปฏิบัติของราชการไว้คร่าวดังนี้

1 การจัดทำแผนปฏิบัติการตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) จัดทำแผนปฏิบัติการตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามที่กำหนดในรัฐธรรมนูญแห่ราชอาณาจักรไทย โดยเป็นแผนที่คาดการล่วงหน้าในระยะการอย่างต่อเนื่อง มีการวิเคราะห์ในเชิงวิชาการ ควบคู่ไปกับการสำรวจและรับฟังความคิดเห็น การสร้างฉันทามติจากประชาชน องค์กรเอกชนอย่างกว้างขวาง

2 การสำรวจและการประเมินคุณภาพให้บริการสาธารณะและความพึงพอใจของประชาชน สำนักงานสถิติแห่งชาติหรือหน่วยงานอื่นตามที่ ก.พ.ร. กำหนดดำเนินการสำรวจและประเมินคุณภาพบริการสาธารณะของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นปีละ 1 ครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูล ซึ่งสำนักงาน ก.พ.ร. และรัฐบาลจะนำมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนานโยบายที่สนองความต้องการและนำไปสู่ประโยชน์สุขของประชาชน[8]

---

[6] พระราชกฤษฎีกาฯ, อ้างแล้ว, หน้า 2.

[7] รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ.2550, หน้า 21-28.

[8] อัษฎางค์ ปาณิกบุตร, **ธรรมาภิบาลและการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี,** อ้างแล้ว.

การบริหารราชการเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขของประชาชน เป็นปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองพร้อมทั้งปรับเปลี่ยนการทำงานไปตามนโยบายของรัฐบาลที่จะต้องให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เพราการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชาวบ้านเป็นฟังเสียงของประชาชนทั้งหมด หากแม้ว่าโครงการใดก็ตามที่ริเริ่มขึ้นมาแล้วมีผลกระทบต่อความรู้สึก ต่อสภาวะแวดล้อมชุมชน หรือชาวบ้านไม่เห็นด้วยกับโครงการดังกล่าว ฝ่ายรัฐจะต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานใหม่โดยทันที แม้กระทั่งตัวผู้บริหารและข้าราชการทั้งหลายจะต้องให้บริการประชาชนด้วยความเต็มใจมีความขยันมั่นเพียร มีความซื่อสัตย์สุจริตด้วยกาย วาจาและใจ มีความเที่ยงธรรม เป็นต้น ย่อมทำให้ประชาชนได้รับความสุขในการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุขเพราะการทำหน้าที่ของฝ่ายรัฐ

การบริหารราชการเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ

การบริหารราชการเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจแห่งรัฐ จะต้องมีการจัดรูปแบบการบริหารราชการที่มีเป้าหมายชัดเจน วัดผลได้ มีผู้รับผิดชอบและโปร่งใส ตามหลักธรรมมาภิบาล และต้องจัดระบบเพื่อที่รัฐบาลสามารถให้รางวัลตอบแทนต่อส่วนราชการ หรือท้องถิ่นที่ทำงานมีผลสัมฤทธิ์ได้อย่างโปร่งใสและเป็นธรรมมากขึ้น โดยควรจะจัดระบบการบริหารราชการแผ่นดินแนวใหม่ดังนี้

1. ส่วนราชการจัดทำรายงานผลการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดวาระของรัฐบาล เมื่อวาระการบริหารราชการของรัฐบาลชุดใดชุดหนึ่งสิ้นสุดลง ส่วนราชการต่างๆต้องจัดทำรายงานสรุปผลงานที่เกิดขึ้น ปัญหา อุปสรรค พร้อมข้อเสนอแนะ ส่งให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี เพื่อนำเสนอเป็นข้อมูลสำหรับรัฐบาลที่ได้รับการเลือกตั้งให้บริหารประเทศในวาระต่อไป

2. คณะรัฐมนตรีจัดทำนโยบายและแผนบริหารราชการแผ่นดินที่แสดงผลสัมฤทธิ์ การที่คณะรัฐมนตรีจัดทำนโยบายและทิศทางการบริหารราชการแผ่นดินที่แถลงต่อรัฐสภา นโยบายดังกล่าวควรจัดทำเป็น “แผนการบริหารราชการแผ่นดินตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง” ที่สอดคล้องกับแผนแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ผนวกกับนโยบายสำคัญของรัฐบาลโดยระบุนโยบาย เป้าหมาย และผลสัมฤทธิ์ของงานที่วัดได้ รวมทั้งประมาณการรายได้และรายจ่ายที่ต้องใช้เป็นรายปีในการดำเนินนโยบายดังกล่าว

3. ส่วนราชการทำแผนปฏิบัติราชการ ส่วนราชการจัดทำแผนปฏิบัติราชการให้สอดคล้องกับแผนบริหารราชการแผ่นดินเพื่อเสนอของบประมาณในแต่ละปี โดยต้องกำหนดเป้าหมายและผลสัมฤทธิ์ของงานที่วัดได้

4. ผู้รับผิดชอบทำสัญญาข้อตกลงการบริหารราชการแผ่นดิน หลักปฏิบัติที่ถือปฏิบัติเป็นสากลคือการจัดทำสัญญาการบริการราชการระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบในแต่ละระดับ เพื่อความชัดเจนในการปฏิบัติงาน ความคาดหวังและเป้าหมายในผลของงาน และขอบเขตภาระความรับผิดชอบ โดยควรทำสัญญาข้อตกลงการทำงานระหว่างผู้รับผิดชอบงาน ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง

5. การติดตามประเมินผล คณะผู้ตรวจสอบประจำกระทรวงร่วมกับคณะผู้ประเมินอิสระที่สำนักงบประมาณแต่งตั้งดำเนินติดตามและประเมินผลการประเมินผลการปฏิบัติราชการตามแผนบริหารราชการ

แผ่นดิน แผนปฏิบัติราชการประจำปี และสัญญาข้อตกลงต่างๆ ตามหลักเกณฑ์ที่ ก.พ.ร. ร่วมกับ สปง. กำหนด[9]

การบริหารราชการเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐตามหลักธรรมาภิบาล ในแง่นักวิชาการที่ศึกษาธรรมาภิบาลตั้งแต่เริ่มต้น อรพินท์ สพโชคชัย (2541) ได้ สังเคราะห์ถึงองค์ประกอบของธรรมาภิบาลไว้อย่างกระชับ ธรรมาภิบาลหรือหลักการปกครองที่ดีต้องอาศัยการกระจายอำนาจและการกระจายบทบาทหน้าที่ทั้งการถ่วงดุล สอดคล้อง และส่งเสริมกันอย่างเป็นระบบ ที่มาแห่งหลักธรรมาภิบาล เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 28 มกราคม ค.ศ. 1997 จากมติสมัชชาสหประชาชาติที่ต้องการให้ประเทศสมาชิกทบทวนมาตรการการป้องกัน และควบคุมการคอร์รัปชั่น โดยเฉพาะสถาบันที่มีหน้าที่ปกครองที่เกี่ยวข้องกับประชาชนและมีผลประโยชน์โดยตรงกับประชาชน ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น คือ ความเปลี่ยนแปลงต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม มีการปฏิรูประบบในเรื่องหลักการมีการลดอำนาจ คานอำนาจ ถ่วงดุล และตรวจสอบทั้งจากบุคคลและกลุ่มบุคคล ดังนั้นภาครัฐจึงต้องมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เปิดเผยในกิจการที่ดำเนินการและยกเลิกการสร้างกลุ่มอิทธิพล การใช้อำนาจบาตรใหญ่ไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย เพื่อร่วมกันกระทำการทุจริต (cronyism) รักษากลุ่มผลประโยชน์ตนเอง รวมถึงการเลือกปฏิบัติ โดยช่วยเหลือพวกตน (favoritism) เพื่อหวังประโยชน์โดยอ้อมในระยะเวลาต่อมา[10]

กล่าวได้ว่า การบริหารราชการเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ เป็นการบริหารจัดการที่มีกรอบส่วนใหญ่อยู่ในหลักธรรมาภิบาลเป็นหลัก เพราะการปฏิบัติงานที่ทำให้เกิดผลสำเร็จต่อภารกิจ ย่อมจะมุ่งไปสู่การจัดการในเชิงบริหารและการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงาน ตัวข้าราชการอย่างคุณภาพ ประสิทธิภาพ และเกิดความคุ้มค่าด้านงบประมาณ ปฏิบัติงานอย่างมีมานะอดทน เต็มศักยภาพ ทั้งความรู้ความสามารถ และทุ่มเทให้กับภารกิจเป็นสำคัญ ดังนั้น หากมองในเชิงตัวงานก็สามารถสร้างอุปกรณ์ที่สำคัญไว้เป็นเครื่องมือนำไปสู่การปฏิบัติที่อยู่ในกรอบตามหลักเกณฑ์ที่วางไว้

การบริหารราชการอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ

การบริหารราชการอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรา 11 ระบุว่า “ส่วนราชการมีหน้าที่พัฒนาความรู้ในส่วนราชการ เพื่อให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอโดยต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารและสามารถประมวลผลความรู้ในด้านต่างๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็วและเหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งต้องส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์และปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการในสังกัดให้เป็น

---

[9] **กรอบแนวคิดและหลักการการบริหาราชการที่ดี แนวทางสำหรับข้าราชการไทยยุคใหม่,** [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.dusit.ac.th/department/about/mngood.html [24 พฤษภาคม 2555].

[10] เบญจ์ พรพลธรรม, “การจัดการความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมในบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รัฐศาสตร์)**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553), หน้า 20-23.

บุคคลากรที่มีประสิทธิภาพและมีการเรียนรู้ร่วมกันทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติราชการของส่วนราชการให้สอดคล้องกับการบริหารราชการให้เกิดผลสัมฤทธิ์"[11]

การบริหารราชการให้เกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจแห่งรัฐ

การบริหารราชการให้เกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจแห่งรัฐ หมายถึง การจัดทำแนวทาง แผนงาน หรือโครงการพัฒนาและการดำเนินงานเพื่อให้บริการต่างๆ ของส่วนราชการจำเป็นต้องคิดวิเคราะห์อย่างจริงจังถึงประโยชน์และผลลัพธ์ที่ได้จาการดำเนินโครงการ หรือการบริการสาธารณะ โดยวิเคราะห์ว่ามีผลประโยชน์คุ้มค่ากับเงินภาษีอากรเพียงใด โดยต้องคิดถึงความคุ้มค่าทั้งในเชิงการเงินและเชิงสังคมหรือปัจจัยอื่นๆ ที่ไม่สามารถแปลงเป็นตัวเงินได้

1. การจัดทำระบบสาธารณูปโภคร่วมกันโดยพิจารณาเปรียบเทียบประโยชน์ที่พึงได้ และรายจ่ายที่ต้องเสียไป

2 การซื้อและจ้างต้องคำนึงถึงสังคม การซื้อและจ้างของส่วนราชการ ให้พิจารณาถึงประโยชน์และผลเสียต่อประชาชนและสังคมที่จะเกิดจากการจัดจ้าง การเลือกซื้อหรือดำเนินโครงการต่างๆ โดยมิใช้หลักการเลือกซื้อ การจัดจ้าง และการพิจารณาตัดสินจากราคาที่ต่ำกว่าเพียงอย่างเดียว[12]

การลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน

การลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน โดยเหตุผลการลดขั้นตอนการปฏิบัติอยู่ที่การกระจายอำนาจให้หน่วยงานในระดับล่างๆเพื่อให้เกิดการบริการประชาชนให้มีความสะดวก รวดเร็ว ในมาตรา 27 ระบุว่า "ให้ส่วนราชการจัดให้มีการกระจายอำนาจการตัดสินใจเกี่ยวกับการสั่ง การอนุญาต การอนุมัติ การปฏิบัติราชการ หรือการดำเนินการอื่นใดของผู้ดำรงตำแหน่งใดให้แก่ผู้ดำรงตำแหน่งที่มีรับผิดชอบในการดำเนินการในเรื่องนั้นโดยตรง เพื่อให้เกิดความรวดเร็วและลดขั้นตอนการปฏิบัติราชการ ทั้งนี้ ในการกระจายอำนาจการตัดสินใจดังกล่าวต้องมุ่งผลให้เกิดความสะดวกและรวดเร็วในการบริการประชาชน"[13]

วิธีการลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน

1. การกระจายอำนาจให้กับผู้มีหน้าที่โดยตรง

2. การใช้เทคโนโลยีในการสั่งการ

3. หลักเกณฑ์การควบคุม การติดตาม การกำกับจะต้องไม่สร้างขั้นตอนและการกลั่นกรองที่ไม่จำเป็น

4. การปฏิบัติงานจะต้องมีการแสดงรายระเอียดเพื่อให้สามารถเข้าไปตรวจดูอย่างละเอียด

ส่วนราชการพิจารณาปรับกระบวนการทำงานให้สั้นที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย หรือส่วนราชการพิจารณาแก้ไขให้สั้นลง และรวดเร็วขึ้นโดยปฏิบัติได้ดังนี้

---

[11] พระราชกฤษฎีกา, อ้างแล้ว หน้า 5.

[12] พระราชกฤษฎีกา, หน้า 6.

[13] พระราชกฤษฎีกา, หน้า 8.

1. ลดขั้นตอนการขดรับบริการของประชาชนจากส่วนราชการ การให้บริการสาธารณะที่จำเป็นต้องใช้ดุลพินิจ เพื่อการอนุมัติอนุญาต ควรมอบอำนาจให้ผู้รับผิดชอบที่ทำงานใกล้ชิดประชาชนที่สุดโดยมีการกำกับ ติดตาม และการประเมินผลการมอบอำนาจตามที่ ค.ร.ม. กำหนด

2. ทบทวนปรับปรุงขั้นตอนการทำงาน ก.พ.ร. ร่วมกับส่วนราชการทบทวนและปรับปรุงกระบวนการและขั้นตอนทำงานการขออนุมัติอนุญาต การจดทะเบียน และการปฏิบัติราชการอื่นๆ ใหม่ โดยจัดให้มีแผนภูมิขั้นตอนการขออนุญาต ปรับปรุงกฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมกระชับและลดขั้นตอน

3. กำหนดศูนย์บริการร่วม เพื่อลดขั้นตอน เวลา และอุปสรรคทางกายภาพสำหรับผู้รับบริการในการดำเนินงานลดขั้นตอนอาจจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่และนวัตกรรมการให้การบริการใหม่ๆก็ได้[14]

การลดขั้นตอนของสำนักงานของ ก.พ.ร.

1. การมอบอำนาจ ตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการมอบอำนาจ พ.ศ. 2550 ได้ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจหน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติหรือดำเนินการตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ หรือคำสั่งใด หรือมติของคณะรัฐมนตรีในเรื่องใด ได้มอบอำนาจในการสั่ง การอนุญาต การอนุมัติ การปฏิบัติราชการหรือการดำเนินการอื่นใด ตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ หรือคำสั่งใด หรือมติของคณะรัฐมนตรีในเรื่องนั้น ให้แก่ผู้ดำรงตำแหน่งอื่นปฏิบัติ ราชการแทนทำให้สามารถอำนวยความสะดวกและ สนองความต้องการของประชาชน เพื่อความคุ้มค่า ความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการนำไปสู่การกระจายอำนาจการตัดสินใจและความรับผิดชอบที่เหมาะสม และไม่เป็นการเพิ่มขั้นตอนหรือระยะเวลาในการใช้อำนาจ รวมทั้งไม่ต้องผ่านการพิจารณาของผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ มากเกินความจำเป็น

2. การลดเวลาและกิจกรรมในการทำงานด้วยการกำหนดให้ลดขั้นตอนและระยะเวลาการปฏิบัติราชการ เป็นเป้าหมายภาคบังคับตามคำรับรองการปฏิบัติราชการ ได้มุ่งเน้นให้ส่วนราชการพัฒนาคุณภาพการให้บริการในกระบวนงานหลักของหน่วยงานให้สามารถสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการ ได้ตามระยะเวลามาตรฐานที่ส่วนราชการกำหนดไว้โดยสำนักงาน ก.พ.ร. จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็น การจัดทำข้อมูลเชิงเปรียบเทียบการบริหารจัดการภาครัฐ (Benchmarking) เพื่อสนับสนุนการยกระดับคุณภาพการบริการให้สูงยิ่งขึ้นผลที่เกิดขึ้น ส่วนราชการได้ลดขั้นตอนและระยะเวลาการปฏิบัติราชการเพื่อประชาชนลงร้อยละ 30 – 50 และขยายผลให้ครบทุกกระบวนงานตามมติคณะรัฐมนตรีได้ใน ปี พ.ศ. 2550 จากนั้นสำนักงาน ก.พ.ร. ได้เพิ่มความเข้มข้นโดยกำหนดให้วัด “ระดับความสำเร็จของร้อยละเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักในการรักษามาตรฐานระยะเวลาการให้บริการ” เพื่อกระตุ้นส่วนราชการให้เพิ่มความเอาใจใส่ต่อการปรับปรุงบริการทั้งนี้ ตลอดระยะเวลา 8 ปี นับแต่ ปี พ.ศ. 2546 ถึง พ.ศ. 2553 ผลปรากฏว่า ส่วนราชการมีการดำเนินการปรับปรุงบริการต่อเนื่องและมีหลายส่วนราชการได้รับรางวัลคุณภาพการให้บริการประชาชนที่สำนักงาน ก.พ.ร. จัดขึ้นจำนวนมาก

---

[14] **กรอบแนวคิดและหลักการการบริหาราชการที่ดี แนวทางสำหรับข้าราชการไทยยุคใหม่**, อ้างแล้ว.

กล่าวได้ว่า การลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน คือ การกระจายอำนาจโดยวิธีการปฏิบัติงานต่างๆเพื่อให้เกิดการคล่องตัวในการดำเนินการปรับเปลี่ยนยุทธ์ศาสตร์ให้กับหน่วยงานระดับล่างเพื่อเปิดจุดบริการให้กับประชาชนให้มากที่สุด ในมาตรา 32 ระบุว่า “ให้ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ และปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ จัดให้ส่วนราชการที่รับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับการบริการประชาชนในเรื่องเดียวหรือต่อเนื่องกันในจังหวัด อำเภอ หรือกิ่งอำเภอนั้น ร่วมกันจัดตั้งศูนย์บริการร่วมไว้ ณ ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ หรือที่ว่ากิ่งอำเภอหรือสถานที่อื่นตามที่เห็นสมควร โดยประกาศให้ประชาชนทราบ”[15] ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การบริการประชาชนเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน และการบริหารที่เป็นไปเพื่อการเข้าถึง เข้าใจ และเกิดการพัฒนาจะต้องจัดจุดบริการให้มากที่สุดและใกล้ชิดกับประชาชนให้มากที่สุดนั่นโดยการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นให้มีอำนาจในการบริหารจัดการด้วยตนเองเพื่อท้องถิ่นจะได้เกิดความเท่าเทียมกับเมืองใหญ่ๆ

การปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการ

การปรับปรุงภารกิจ คือ การทบทวน ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และยกเลิกภารกิจที่ทำให้เกิดความซ้ำซ้อน โดยการปรับปรุงอำนาจหน้าที่ โครงสร้าง อัตรากำลัง ซึ่งมีผลทำให้เกิดล่าช้า ไม่คุ้มค่า ในมาตรา 33 ระบุว่า ให้ส่วนราชการให้มีทบทวนภารกิจว่ามีความจำเป็น หรือมีความสมควรจะดำเนินการต่อไปหรือไม่ ฯ ในวรรค 3 ระบุว่า ส่วนราชการเห็นสมควรยกเลิก ปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงภารกิจ ให้มีการดำเนินการปรับปรุงอำนาจหน้าที่ โครงสร้าง และอัตรากำลงคนให้มีความสอดคล้อง ฯ

การปรับเปลี่ยนภารกิจ ยกเลิก โอน หรือรวมส่วนราชการทั้งหมดหรือบางส่วน ห้ามมิให้จัดตั้งขึ้นใหม่ส่วนราชการซึ่งลักษณะเดียวกันก็เพื่อรักษาผลประโยชน์และความมั่นคงของรัฐ มาตรา 35 ระบุไว้ว่า ส่วนราชการมีหน้าที่สำรวจ ตรวจสอบ และทบทวนกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และประกาศ ที่อยู่ในความรับผิดชอบ เพื่อดำเนินการยกเลิก ปรับปรุง หรือจัดให้มีกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือประกาศขึ้นใหม่ให้ทันสมัยและสภาวการณ์หรือมีความสอดคล้องกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศ ฯ[16]

สาระความสำคัญของการปรับปรุงภารกิจส่วนราชการ

1. การยกเลิกส่วนราชการ เป็นการยกเลิก หรือยุบหน่วยงานที่ไม่มีความจำเป็นในทางปฏิบัติงานอีกแล้วเพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนของภารกิจหรืออาจจะมีการเปลี่ยนชื่อของหน่วยงานใหม่ เป็นต้น

2. การปรับปรุงส่วนราชการ เป็นการตัด หรือ เพิ่มบทบาทหน้าที่ให้มากขึ้น หรือน้อยลงตามสมควรแก่ภารกิจ อาจจะมีการพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพมากขึ้น หรือการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้น หรือการปรับตำแหน่งหน้าที่ของงานในระดับต่างๆให้มีความสอดคล้องต่อภารกิจมากขึ้น

3. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ อัตรากำลังคนของส่วนราชการ เป็นการทบทวนอำนาจหน้าที่ให้มีความสอดคล้องกันกับอำนาจหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอยู่ซึ่งเป็นไปตามอัตรากำลังของบุคลากรที่

---

[15] พระราชกฤษฎีกา, หน้า 10.

[16] พระราชกฤษฎีกา, หน้า 11.

น้อยเกินไปหรือมากเกินความจำเป็น หรือ การเปลี่ยนโครงสร้างการตัดสินใจของผู้ใต้บังคับบัญชาที่มากขึ้น มีส่วนร่วมมากขึ้นในลักษณะฟังความคิดเห็น หรือ การถ่ายอัตรากำลังคนไปสู่หน่วยงานอื่นๆ

4. การโอนภารกิจ เป็นการมองถึงเป้าหมายของหน่วย หากว่า ในหน่วยงานหรือองค์ผู้รับผิดชอบมีหน้าที่ในการทำงานที่มากเกินไป อาจจะทำให้ภารกิจนั้นมีปัญหาหรือเกิดอุปสรรคและทำให้ประชาชนเสียโอกาสในการรับบริการจากรัฐ และอีกประการรัฐอาจเกิดความเสียหายจากการปฏิบัติงานของข้าราชการได้ ดังนั้น การโอนภารกิจดังกล่าว เป็นการยกภารกิจบางประการให้กับหน่วยงานที่มีความรับผิดมากกว่า มีความชำนาญมากกว่า มีความเทคโนโลยีดีกว่า หรือกระทั่ง งบประมาณ ฯลฯ

5. ต้องตราเป็นกฎหมาย การยกเลิกก็ดี การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การโอนภารกิจ ที่ไม่สอดคล้องกับภารกิจดังกล่าวให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาเสนอ กฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือประกาศที่เห็นว่าไม่เหมาะสม ไม่สอดคล้อง ไม่เอื้อต่อการพัฒนากับสภาวการณ์ในปัจจุบัน หรือเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานให้เสนอต่อหน่วยงานนั้นๆ ไปปรับปรุง แก้ไข ประเด็นดังกล่าว

การปรับปรุง ยกเลิก เปลี่ยนแลง หรือการโอนภารกิจของหน่วยราชการเป็นอีกเหตุผลที่พยายามที่จะให้ข้าราชการปฏิบัติหน้าที่อย่างขยันขันแข็ง เพื่อให้มองถึงเป้าหมายเป็นที่ตั้ง เมื่อถึงเป้าหมายตามภารกิจและก็เกิดความสุข ความภาคภูมิใจ ที่สำคัญการปฏิบัติภารกิจให้ลุล่วงตามเป้าหมายนั้น เพราะการงานทุกอย่างเมื่อปฏิบัติสำเร็จแล้วจะต้องมีความสุขใจจากที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นธรรมมากที่สุด

การอำนวยความสะดวกและการตอบสนองความต้องการของประชาชน

การอำนวยความสะดวก ส่วนราชการจำเป็นต้องมีการกำหนดแนวทางการให้บริการที่คำนึงถึงความสะดวกของประชาชนผู้รับบริการ และมีการสื่อสารข้อมูลและรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนอย่างสม่ำเสมอ โดยมีแนวปฏิบัติดังนี้

1 การรับฟังเสียงจากประชาชนและผู้รับบริการส่วนราชการควรจัดให้มีการประชุมประจำปีระหว่างส่วนราชการกับบุคคลผู้รับบริการ เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการดำเนินงาน

2 การจัดระบบงานที่อำนวยความสะดวกส่วนราชการทำแผนภูมิองค์กรและผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ในองค์กรปิดประกาศไว้ให้ประชาชนเห็นเด่นชัด จัดทำแผนภูมิขั้นตอน และระยะเวลาแต่ละขั้นตอน

3 การจัดระบบการให้รางวัล ในส่วนราชการรวบรวมแบบสำรวจความคิดเห็น และแบบร้องเรียนนำมาใช้ประกอบการพิจารณาการให้รางวัลประจำปี การประเมินผลการปฏิบัติราชการ การประเมินผลหัวหน้าส่วนราชการตามสัญญาข้องตกลงผลงาน การประเมินผลการปฏิบัติงานของข้าราชการแต่ละคน

มาตรา 37 ระบุว่า การปฏิบัติราชการที่เกี่ยวกับประชาชนหรือติดต่อประสานงานระหว่างส่วนราชการด้วยกัน ให้ส่วนราชการกำหนดระยะเวลาให้แล้วเสร็จของงานหรือแต่ละงานและประกาศให้ประชาชนและข้าราชการทราบเป็นการทั่วไป ในวรรค 1 ให้ผู้บังคับบัญชาจะต้องตรวจสอบให้ข้าราชการปฏิบัติงานให้แล้วเสร็จตามกำหนดระยะเวลา ในมาตรา 38 ระบุว่า ถ้ากรณีประชาชนหรือส่วนราชการสอบถามเป็นหนังสือจะต้องตอบคำถาม หรือแจ้งการดำเนินการให้ทราบและจะต้องเสร็จภายใน 15 วัน ในมาตรา 39 ยังระบุอีกว่า ให้ส่วนราชการจัดให้มีระบบเครือข่ายสารสนเทศเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนสามารถติดต่อสอบถามหรือขอข้อมูลหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติราชการ ในกรณีที่

หน่วยงานไม่สามารถจัดระบบเครือข่ายสารสนเทศได้ให้ กระทรวงเทคโนโลยีละการสื่อสารจัดทำระบบเครือข่ายกลางขึ้น

เพราะนั้น การอำนวยความสะดวกและการตอบสนองความต้องการของประชาชน เป็นวิธีการให้บริการประชาชนให้เกิดความพอใจ และมีความสุขเมื่อได้เข้ามาสู่หน่วยราชการทุกๆครั้ง การบริหารที่ดีจะต้องทำให้ประชาชนที่มาใช้บริการมีความรู้สึกดีๆต่อตัวข้าราชการและระบบการให้บริการหรืออย่างน้อยที่สามารถที่จัดการกับปัญหาความร้อนใจ ความทุกข์ใจ หรือเหตุผลต่างๆที่ประชาชนมายังหน่วยงานของรัฐ ข้าราชการจะต้องมีความขวยขวายในกิจของประชาชนอย่างที่สุด ส่วนการตอบสนองความต้องการนั้นเป็นการให้บริการต่อประชาชนตรงตามความต้องการนั้นๆ

การประเมินผลการปฏิบัติราชการ

พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 หมวด 8 การประเมินผลการปฏิบัติราชการ กำหนดให้ส่วนราชการดำเนินการประเมินผลการปฏิบัติราชการของส่วนราชการเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของภารกิจ คุณภาพการให้บริการ ความพึงพอใจของประชาชนผู้รับบริการ ความคุ้มค่าในภารกิจ และอาจจัดให้มีการประเมินผลภาพรวมของผู้บังคับบัญชาแต่ละระดับหรือหน่วยงานในส่วนราชการ โดยส่วนราชการที่ให้บริการมีคุณภาพเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด สามารถเพิ่มผลงานโดย ไม่เป็นการเพิ่มค่าใช้จ่าย หรือสามารถดำเนินการตามแผนลดค่าใช้จ่ายต่อหน่วยได้ ส่วนราชการจะได้รับจัดสรรเงินรางวัลเพื่อนำไปจัดสรรในส่วนราชการ การดำเนินงานตามคำรับรองการปฏิบัติราชการ ซึ่งจะช่วยให้ส่วนราชการมีความเข้าใจเกี่ยวกับกรอบ และแนวทางการประเมินผลการปฏิบัติราชการของส่วนราชการมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้การประเมินผลการปฏิบัติราชการตามคำรับรองการปฏิบัติราชการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

การประเมินผลการปฏิบัติราชการได้ระบุไว้ในมาตรา 45 ว่า ส่วนราชการจะต้องจัดให้มีคณะผู้ประเมินอิสระดำเนินการประเมินผลการปฏิบัติราชการของส่วนราชการเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของภารกิจ คุณภาพการให้บริการ ความพึงพอใจของประชาชนผู้รับบริการ ความคุ้มค่าในภารกิจตามหลักเกณฑ์ วิธีการและระยะเวลาที่ ก.พ.ร. กำหนด

สาระสำคัญของการประเมินผลการปฏิบัติงาน

1. ผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติงาน
2. คุณภาพการให้บริการ
3. ความพึงพอใจของประชาชน
4. ความคุ้มค่าในภารกิจ

การประเมินผลการปฏิบัติงานของข้าราชการดังกล่าวจะต้องปิดเป็นความลับเพื่อประโยชน์ที่อาจจะเกิดความแตกแยกในหมู่คณะของข้าราชการ เพื่อประโยชน์ในการบริหารงานบุคคลโดยจะต้องคำนึงถึงผลการปฏิบัติงานเฉพาะตัวของข้าราชการผู้นั้นในตำแหน่งที่ปฏิบัติ ในกรณีที่ข้าราชการมีการปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพและเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด รวมทั้งเป็นที่พึงพอใจแก่ประชาชน ให้ก.พ.ร.เสนอคณะรัฐมนตรีจัดสรรเงินเพิ่มเติมเป็นพิเศษหรือปูนบำเหน็จความชอบแก่ส่วนราชการหรือให้ส่วนราชการใช้งบประมาณ

เหลือจ่ายของส่วนราชการนั้น เพื่อไปปรับปรุงการปฏิบัติงานของราชการหรือจัดสรรเป็นรางวัลให้ข้าราชการในสังกัด ในขั้นตอนการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการ ที่ปรึกษาประเมินผลอาจเลือกใช้วิธีใดวิธีหนึ่ง หรือใช้หลายวิธีประกอบกันก็ได้ตามความเหมาะสม เพื่อให้ได้ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการปฏิบัติราชการของส่วนราชการ[17]

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การบริหารภาครัฐในอดีตที่ผ่านมาย่อมถึงสิ่งที่เป็นปัจจัยที่ส่งผ่านความหลังของระบบราชการไทยที่เต็มไปด้วยรังของโรคต่างๆ นอกจากนี้ในระบบการบริหารจัดการองค์กรรัฐที่มักมักหมมไปด้วยปัญหาต่าง ๆ เช่น การขาดกลไกและกฎเกณฑ์ที่ดีพอ ความอ่อนด้อยและถดถอยของกลุ่มข้าราชการ นักวิชาการ ระบบการตัดสินใจและการบริหารจัดการทั้งของภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน ประชาชนขาดข้อมูลข่าวสาร ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมือง และปัญหาการทุจริตประพฤติมิชอบทั้งในภาครัฐและเอกชน เป็นต้น ปัญหาการบริหารจัดการเหล่านี้ย่อมสะท้อนผ่านความล้าหลังของประเทศไทยในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านต่างก็รุดหน้าไปอย่างรวดเร็วจึงทำให้เห็นประเทศไทยเร่งค้นหาแนวทางการบริหารจัดการภาครัฐที่เป็นองค์การขนาดใหญ่โดยร่างพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี หรือ การบริหารจัดการองค์กรภาครัฐในสมัยใหม่มักจะได้ยินคำว่า การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี หรือ Good Governance ที่ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขของประชาชน เพื่อผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ เพื่อประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ เพื่อลดขั้นตอนในการปฏิบัติงานเกินความจำเป็น เพื่อไปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อสถานการณ์ เพื่อความอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองต่อความต้องการ และเพื่อติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ

เพราะฉะนั้น ทางเลือกสำหรับการบริหารจัดการองค์กรภาครัฐที่มีขนาดใหญ่จะต้องรีบเร่งสร้างกลไกและกระบวนการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้นให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น แต่กระนั้น การสร้างกระบวนการก่อตัวให้ท้องถิ่นมีความเข้มแข็งได้นั้นก็ต้องสร้างพลังทางประชาสังคมที่พร้อมเรียนรู้และตรวจสอบระบบราชการทุกๆ กลไกที่ไม่เป็นไปเพื่อการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนที่สามารถต่อรองผลประโยชน์เพื่อตัวของเขาเอง หากแม้นว่าการใช้อำนาจที่เกินขอบเขตของเจ้าหน้าที่รัฐหรือระบบของราชการจะต้องมองถึงประชาชนได้รับประโยชน์ก่อนเสมอจึงจะได้ชื่อว่า การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

---

[17] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, **คู่มือการประเมินผลการปฏิบัติราชการตามคำรับรองการปฏิบัติราชการ ของส่วนราชการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553,** พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน กพร, 2553), 16-17.

บรรณานุกรม

กรอบแนวคิดและหลักการการบริหาราชการที่ดี แนวทางสำหรับข้าราชการไทยยุคใหม่. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://www.dusit.ac.th/department/about/mngood.html [24 พฤษภาคม 2555].

ทศพร ศิริสัมพันธ์. **ธรรมาภิบาล.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://www.opdc.go.th/content.php?menuid=5&content_id=531 [12 มกราคม 2561].

เบญจ์ พรพลธรรม. “การจัดการความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมในบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”**. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รัฐศาสตร์)**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553.

วิภาส ทองสุทธิ์. **การบริหารจัดการที่ดี**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อินทภาษ, 2551.

สำนักงานหน่วยตรวจสอบภายใน มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม. **ความเป็นมาของหลักธรรมาภิบาล**. ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://www.chandra.ac.th/audit/Good%20 Governance2.html [12 มกราคม 2561].

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. **คู่มือการประเมินผลการปฏิบัติราชการตามคำรับรองการปฏิบัติราชการของส่วนราชการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร**:** สำนักงาน กพร., 2553.

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. **พระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2546.

อัษฎางค์ ปาณิกบุตร. **ธรรมาภิบาลและการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี.** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://www.kpi.ac.th/wiki/index.php[12 มกราคม 2561].

การบริหารองค์กรเทศบาลในศตวรรษใหม่
Municipal Enterprise Management in the New Century

ณรงค์ เชื้อเย็น
สมาชิกสภาเทศบาลบ้านแป้น อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

บทคัดย่อ

องค์กรทางเทศบาลในเขตพื้นที่ต่างๆ ต้องมีหลักการบริหารที่มีความหลากหลายในรูปแบบที่ทันสมัยใหม่ เช่น มีหลักการพัฒนาแนวคิดของการทำงานในองค์กรที่เป็นแบบใหม่ พร้อมกับมีการส่งเสริมแนวคิดการพัฒนาโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ ของการบริหารงานในเทศบาล และสิ่งที่สำคัญที่สุดของการบริหารองค์กรเทศบาลในศตวรรษใหม่ จะต้องมีการนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการองค์กรสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการพัฒนาให้กับองค์กรของตนเอง เพื่อจะทำให้องค์กรของเทศบาลได้มีหลักการบริหารและการพัฒนาที่มีความทันสมัย จนสามารถตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนในเขตพื้นที่ได้อย่างทั่วถึงพร้อมกับความเป็นธรรม และยังจะทำให้องค์กรของตนเองมีหลักการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในการทำงานด้านการให้บริการแก่ประชาชน ในรูปแบบการบริหารองค์กรเทศบาลในศตวรรษใหม่

คำสำคัญ: การบริหาร, องค์กรเทศบาล, ศตวรรษใหม่

Abstracts

Municipal organizations in various areas must have a variety of management principles in a modern style, such as the principle of developing a new concept of working in a new organization. There is promoting the concept of developing the authority structure of municipal administration. The most important aspect of municipal enterprise management in the new century is bringing the concept of modern enterprise management in development of their own organization to make the organization of the municipality have a modern management and development as well as it can respond to the basic needs of people in the area thoroughly with fairness. And, it will also allow the organization to effectively manage its work in the public service in the corporate governance model in the new century.

Keywords: Management, Municipal Enterprise, New Century

บทนำ

ในยุคปัจจุบันภายใต้บริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงท่ามกลางการแข่งขันที่มีความรุนแรง ประเทศไทยของเราจำเป็นต้องมีการพัฒนาประเทศทั้งมิติสังคมและการเมือง เพื่อประโยชน์สุขของคนไทยทุกกลุ่มอย่างสมดุล เพราะว่าประเทศของเรานั้นมีกลุ่มที่หลากหลายของประชากร ซึ่งมีทั้งผู้ด้อยโอกาสและผู้ที่มีสถานภาพสูง แต่ละกลุ่มมีความต้องการกับความคาดหวังที่มีขีดความสามารถแตกต่างออกกันไปมาก จึงเป็นหน้าที่ของภาคราชการที่ต้องดูแลต่อความตอบสนองขั้นพื้นฐานและให้บริการอย่างเป็นธรรม โดยในปี พ.ศ. 2542 ได้มีการกำหนดอำนาจและหน้าที่ในการจัดให้บริการสาธารณะระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย กันเอง โดยพยายามถ่ายโอนภารกิจหน้าที่หลายประการที่ดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็สามารถรับผิดชอบและดำเนินการได้ด้วยตนเอง เหตุนี้จึงทำให้การปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการให้บริการสารธารณะแก่ประชาชนในแต่ละท้องที่ของตน[1] โดยมีการมุ่งเน้นการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี และกระแสการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) ทำให้ภาครัฐมีการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ในด้านต่างๆ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ จึงส่งผลให้หลายๆ องค์กรมีการปรับเปลี่ยนการบริหารงานเพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ และตอบรับกับความต้องการของประชาชนได้อย่างทั่วถึง ซึ่งองค์กรเทศบาลก็เป็นการปกครองท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนในแต่ละท้องที่โดยรูปแบบการปกครองแบบนี้เป็นผลมาจากพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 กำหนดอำนาจและหน้าที่ของเทศบาลไว้ว่า เทศบาลสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) เทศบาลตำบลคือ ท้องถิ่นที่กระทรวงมหาดไทยประกาศยกฐานะเป็นเทศบาลตำบล อันเนื่องมาจากหลักเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 (2) เทศบาลเมือง เป็นท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัด หรือท้องถิ่นที่มีราษฎรตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป ทั้งมีรายได้พอควรแก่การที่จะปฏิบัติหน้าที่อันต้องทำตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 และมีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเป็นเทศบาลเมือง (3) เทศบาลนคร เป็นท้องที่ที่มีพลเมืองตั้งแต่ 50,000 คนขึ้นไป และมีการกระจายตัวเชิงพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 3,000 คน ต่อตารางกิโลเมตร เป็นต้น[2]

โดยสิ่งที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น องค์กรเทศบาลในแต่ระดับถ้าหากอยากจะมีความประสบความสำเร็จในการบริหารงานทั้งภายในองค์กร และภายนอกองค์กรก็คือ การให้บริการประชาชนได้อย่างทั่วถึง จนสามารถสร้างความประทับใจในการทำงานได้ องค์กรเทศบาลในระดับต่างๆ ควรมี การเปิดรับโอกาสการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ เช่น มีการนำเอาแนวคิดการพัฒนาองค์กรเข้ามาประยุกต์ใช้ภายในการทำงานองค์กรของตนเอง และยังรวมไปถึงการนำเอาแนวคิดที่เกี่ยวกับการแบ่งโครงสร้าง อำหน้าที่หน้าของเทศบาลมาใช้ให้ตรงจุด และเป็นธรรม พร้อมกับมีการนำเอาแนวคิดการจัดการองค์กรศาสตร์สมัยใหม่เข้ามาช่วยเพิ่มเติมในการบริหารงานกับการพัฒนาขององค์กรเทศบาล เพื่อจะเป็นการสร้างสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เกี่ยวกับการบริหารงานของเทศบาลในรูปแบบศตวรรษใหม่ได้ นั้นเอง

---

[1] วุฒิสาร ตันไชย, **ยุทธศาสตร์การปกครองท้องถิ่น,** (กรุงเทพมหานคร: เอ็กเปอร์เนท, 2552), หน้า 79.

[2] ชูวงศ์ ฉายะบุตร, **การปกครองท้องถิ่นไทย,** พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: พิฆเนศพริ้นติ้งเซ็นเตอร์, 2545), หน้า 145.

แนวคิด และทฤษฎีการพัฒนาองค์กร

ความหมาย แนวคิด และทฤษฎีการพัฒนาองค์กร

การพัฒนาองค์กรคือ เป็นความพยายามอย่างมีแผน ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การ เป็นความพยายามที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบขององค์การ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ควรมุ่งเน้นที่การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การเป็นหลัก ไม่ใช่การมุ่งเน้นที่การเปลี่ยนแปลงของบุคคล แต่การเปลี่ยนแปลงของบุคคลที่เกิดขึ้น เป็นผลพลอยได้ของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การ โดยผ่านกระบวนการปรับปรุงองค์การให้กลับสู่สภาวะใหม่ที่เหมือนเดิมหรือดีกว่าเดิม ซึ่งมุ่งที่ความกล้าในการยอมรับการเปลี่ยนแปลง เน้นให้องค์การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่จะนำเอาความใหม่และแปลกทั้งทางด้านเทคนิค วิทยาการ และทรัพยากรมนุษย์ที่มีมูลค่ามาสู่องค์กร นั้นเอง[3]

ความสำคัญของการพัฒนาองค์การ

การพัฒนาองค์การ เป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ระยะยาว ที่เกิดขึ้นทั่วทั้งองค์กรถือได้ว่า เป็นศาสตร์ที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดในเชิงสังคมศาสตร์และในเชิงวิทยาศาสตร์เข้าด้วยกัน เกี่ยวข้องกับเครื่องมือในเรื่องพฤติกรรมมนุษย์ในองค์การที่ถูกนำมาใช้อย่างเป็นระบบ โดยแบ่งความสำคัญของการพัฒนาองค์การ ได้ดังนี้

1. การพัฒนาองค์การเป็นกระบวนการในการพัฒนาสมรรถนะขององค์การอย่างมีแผนซึ่งจะต้องกระทำโดยตระหนักถึงภาวะแวดล้อมขององค์การตลอดเวลา

2. การพัฒนาสมรรถนะขององค์การ จะเน้นในเชิงกระบวนการของกลุ่ม และขององค์การเป็นที่ตั้ง โดยกระบวนการเหล่านี้จะต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกในองค์การได้ใช้ศักยภาพหรือสติปัญญาความสามารถอย่างเต็มที่

3. เน้นทีมงานเป็นเป้าหมาย เพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้ถึงพฤติกรรมขององค์การเป็นส่วนรวม

4. เน้นความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินการเกี่ยวกับวัฒนธรรมของทีมงาน

5. เน้นการดำเนินการเกี่ยวกับวัฒนธรรมขององค์การทั้งระบบใหญ่และระบบย่อย

6. ใช้การวิจัยการปฏิบัติการเป็นแม่แบบ

7. ใช้ที่ปรึกษาหรือผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาช่วยให้คำปรึกษา

8. ยุทธศาสตร์อันสำคัญยิ่งของการพัฒนาองค์การก็คือ การใช้เครื่องมือทางการพัฒนาองค์การเข้าสอดแทรก

9. กระบวนการเปลี่ยนแปลงจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง

---

[3] โกวิทย์ พวงงาม, **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 67.

10. มุ่งหวังที่จะให้ได้มาซึ่งผลงานสูงสุดขององค์การ ทั้งในด้านประสิทธิภาพประสิทธิผล และความมีสุขภาพสมบูรณ์ขององค์การ[4]

สรุปได้ว่า องค์การจะดำรงอยู่ได้นั้นต้องมีความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา สร้างความเข้าใจร่วมกันโดยมุ่งหวังที่จะให้ได้มาซึ่งผลงานสูงสุดขององค์การ ทั้งในด้านประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความมีสุขภาพสมบูรณ์ขององค์การ และดำเนินการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กร

ทฤษฎีที่สามารถนำมาพัฒนาองค์กรภายในเทศบาลระดับต่างๆ ให้มีระบบการบริหารงานอย่างมีความมั่นคง และสมดุลจึงขอนำเสนอในทฤษฎีการพัฒนาองค์กรด้านหลัก PDCA ที่คนทั่วไปรู้จักกันประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอนหลักดังนี้ คือ P = Plan หมายถึง การวางแผน D = Do หมายถึง การปฏิบัติตามแผน C = Check หมายถึง การตรวจสอบ และ A = Action หมายถึง การดำเนินการให้แก้ไขอย่างเหมาะสม เป็นต้น เช่น

การวางแผน (Plan : P) การวางแผนเป็นส่วนประกอบของวงจรที่มีความสำคัญ เนื่องจากการวางแผนจะเป็นจุดเริ่มต้นของงานและเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การทำงานในส่วนอื่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิผล การวางแผนในวงจร Deming เป็นการหาองค์ประกอบของปัญหา โดยวิธีการระดมความคิด การเลือกปัญหา การหาสาเหตุของปัญหา การหาวิธีการแก้ปัญหาการจัดทำตารางการปฏิบัติงาน การกำหนดวิธีดำเนินการ การกำหนดวิธีการตรวจสอบและประเมินผล ในขั้นตอนนี้สามารถนำเครื่องมือเบื้องต้นแห่งคุณภาพอื่นๆ มาใช้งานร่วมด้วย[5] เช่น

1. ตระหนักและกำหนดปัญหาที่ต้องการแก้ไข หรือปรับปรุงให้ดีขึ้นโดยสมาชิกแต่ละคนร่วมมือและประสานกันอย่างใกล้ชิดในการระบุปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานเพื่อที่จะร่วมกันทำการศึกษาและวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขต่อไป

2. เก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับการวิเคราะห์และตรวจสอบการดำเนินงานหรือหาสาเหตุของปัญหาเพื่อใช้ในการปรับปรุง หรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งควรจะวางแผนและดำเนินการเก็บข้อมูลให้เป็นระบบระเบียบ เข้าใจง่าย และสะดวกต่อการใช้งาน เช่น ตารางตรวจสอบ แผนภูมิ แผนภาพ หรือแบบสอบถาม เป็นต้น

3. อธิบายปัญหาและกำหนดทางเลือก วิเคราะห์ปัญหา เพื่อใช้กำหนดสาเหตุของความบกพร่องตลอดจนแสดงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งนิยมใช้วิธีการเขียนและวิเคราะห์แผนภูมิหรือแผนภาพ เช่น แผนภูมิก้างปลา แผนภูมิพาเรโต และแผนภูมิการควบคุม เป็นต้น เพื่อให้สมาชิกทุกคนในทีมงานคุณภาพเกิดความเข้าใจในสาเหตุและปัญหาอย่างชัดเจน แล้วร่วมกันระดมความคิด (Brainstorm) ในการแก้ปัญหา โดยสร้าง

---

[4] สายหยุด ใจสำราญ, **ความสำคัญของการพัฒนาองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษร,2549), หน้า 52 – 53.

[5] วีระพล บดีรัฐ, **ทฤษฎีเกี่ยวกับการนำพัฒนาองค์กรต่างๆ,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ส.เอเชียเพรส , 2543), หน้า 7.

ทางเลือกต่างๆ ที่เป็นไปได้ในการตัดสินใจแก้ปัญหา เพื่อมาทำการวิเคราะห์และตัดสินใจเลือกแนวทางที่เหมาะสมที่สุดมาดำเนินงาน

4. เลือกวิธีการแก้ไขปัญหา หรือปรับปรุงการดำเนินงาน โดยร่วมกันวิเคราะห์และวิจารณ์ทางเลือกต่างๆ ผ่านการระดมความคิด และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิก เพื่อตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมที่สุดในการดำเนินงานให้สามารถบรรลุตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจจะต้องทำวิจัยและหาข้อมูลเพิ่มเติม หรือกำหนดทางเลือกใหม่ที่มีความน่าจะเป็นในการแก้ปัญหาได้มากกว่าเดิม

การปฏิบัติตามแผน (Do : D) การปฏิบัติตามแผน เป็นการลงมือปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ในตารางการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ สมาชิกกลุ่มต้องมีความเข้าใจถึงความสำคัญและความจำเป็นในแผนนั้นๆ ความสำเร็จของการนำแผนมาปฏิบัติต้องอาศัยการทำงานด้วยความร่วมมือเป็นอย่างดีจากสมาชิก ตลอดจนการจัดการทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานตามแผนนั้นๆ ในขั้นตอนนี้ขณะที่ลงมือปฏิบัติจะมีการตรวจสอบไปด้วย หากไม่เป็นไปตามแผนอาจจะต้องมีการปรับแผนใหม่ และเมื่อแผนนั้นใช้งานได้ก็นำไปใช้เป็นแผนและถือปฏิบัติต่อไป มีเทคนิคขั้นตอนการปฏิบัติ ดังนี้ คือ

1. ทำให้ถูกต้องตั้งแต่แรก จะได้ไม่ต้องแก้ไขหรือรับผลเสียจากการกระทำที่ผิดพลาด

2. ตรวจสอบทุกขั้นตอน หากพบข้อบกพร่องให้รีบแก้ไขก่อนที่ความเสียหายจะขยายเป็นวงกว้าง

การตรวจสอบ (Check : C) การตรวจสอบ หมายถึง การตรวจสอบดูว่าเมื่อปฏิบัติงานตามแผนหรือการแก้ปัญหางานตามแผนแล้ว ผลลัพธ์เป็นอย่างไร สภาพปัญหาได้รับการแก้ไขตรงตามเป้าหมายที่กลุ่มตั้งใจหรือไม่ การไม่ประสบผลสำเร็จอาจจะเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ไม่ปฏิบัติตามแผน ความไม่เหมาะสมของแผนการเลือกใช้เทคนิคที่ไม่เหมาะสมเป็นต้นมีเทคนิคขั้นตอนการตรวจสอบดังนี้ คือ

1. ตรวจสอบวิธีการและระยะเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติจริง ว่าทำได้ตามแผนหรือไม่

2. ตรวจสอบผล ที่ได้ว่าได้ตามเป้าหมายหรือไม่

3. ตรวจสอบว่ามีข้อมูลอะไรใหม่ๆ เกิดขึ้นบ้าง

4. รวบรวมและบันทึกข้อมูลที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์และปรับปรุงให้ดีต่อไป สิ่งที่จะสามารถรู้ได้ว่าผลกับแผนที่ตั้งไว้แตกต่างกันอย่างไร สิ่งสำคัญที่สุดคือ การบันทึกข้อมูล ซึ่งเทคนิคการบันทึกข้อมูลมีเครื่องมืออยู่หลายชนิด และหลายเทคนิควิธี

การดำเนินการให้เหมาะสม (Action : A) การดำเนินการให้เหมาะสมเป็นการกระทำภายหลังที่กระบวนการ 3 ขั้นตอน ตามวงจรได้ดำเนินการเสร็จแล้ว ขั้นตอนนี้เป็นการนำเอาผลจากขั้นการตรวจสอบมาดำเนินการให้เหมาะสมต่อไปมีเทคนิคขั้นตอนการดำเนินการให้เหมาะสมดังนี้ คือ

1. หลังจากตรวจสอบแล้ว ถ้าเราทำได้ตามเป้าหมาย ให้รักษาความดีไว้

2. หากตรวจสอบแล้ว พบว่ามีข้อผิดพลาดไม่ว่าในขั้นตอนใดๆ ก็ตามให้หาสาเหตุและแก้ไขสาเหตุ

3. หาทางปรับปรุง เพื่อให้การปฏิบัติครั้งต่อไปดีขึ้นกว่าเดิม

กรณีที่ผลเกิดขึ้นเป็นไปตามแผนที่ตั้งไว้ ให้นำวิธีการหรือการปฏิบัตินั้นมาปรับใช้ให้เป็นนิสัยหรือเป็นมาตรฐานส่วนตัวสำหรับใช้กับแผนอื่นๆ ที่มีลักษณะเดียวกัน เช่น ไม่ว่าการวางแผนสำหรับการบริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เราสามารถบริหารได้ดีทุกครั้ง จนเรียกได้ว่าการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กไม่ใช่ปัญหาสำหรับเรา เพราะเราใช้วิธีการหรือขั้นตอนในการทำงาน และใช้เทคนิคแบบเดิมที่เคยบริหารประสบ

ความสำเร็จมาแล้ว นอกจากนี้เรายังจำเป็นต้องคิดหาทางปรับปรุงกระบวนการหรือวิธีการที่จะทำให้แผนประสบความสำเร็จมากกว่าที่ตั้งไว้ ซึ่งอาจจะหมายถึงประสบผลสำเร็จตามแผนเร็วขึ้น หรือใช้ทรัพยากรน้อยลง หรือได้ผลลัพธ์ที่มีคุณภาพมากขึ้นกรณีที่ไม่เป็นไปตามแผนที่ตั้งไว้ เมื่อผลลัพธ์ที่ได้ไม่เป็นไปตามแผนที่ตั้งไว้ไม่ว่า จะมากหรือน้อยให้เอาข้อมูลที่รวบรวมไว้มาวิเคราะห์และให้พิจารณาว่าควรทำอย่างไรต่อไป[6] เช่น

1. มองหาทางเลือกใหม่ที่น่าเป็นไปได้
2. ใช้ความพยายามให้มากกว่าเดิม
3. ขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นในกรณีที่ไม่สามารถจัดการด้วยตัวเองได้
4. เปลี่ยนเป้าหมายใหม่

สรุปได้ว่า วงจร PDCA ที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นเมื่อเรานำผลที่ได้จากขั้นตอนการดำเนินการที่เหมาะสม (A) มาดำเนินการให้เหมาะสมในกระบวนการวางแผนอีกครั้งหนึ่ง (P) และเป็นวงจรอย่างนี้เรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด จนกระทั่งเราสามารถใช้วงจรนี้กับทุกกิจกรรมที่คล้ายกันได้อย่างเป็นปกติธรรมดาไม่ยุ่งยากอีกต่อไป จะเห็นว่า วงจร PDCA จะไม่ได้หยุดหรือจบลง เมื่อหมุนครบรอบ แต่วงล้อ PDCA จะหมุนไปข้างหน้าเรื่อยๆ โดยจะทำงานในการแก้ไขปัญหาในระดับที่สูงขึ้น ซับซ้อนขึ้นและยากขึ้น หรือเป็นการเรียนรู้ที่ไม่สิ้นสุด ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาของการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง(Continuous Improvement) ปัจจุบันทั้งแรงงานปฏิบัติการ แรงงานที่มีความรู้ และผู้บริหารชาวไทย ส่วนใหญ่จะรู้จัก PDCA มากขึ้นกว่าในอดีต ถึงแม้จะไม่เข้าใจรายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินงานอย่างสมบูรณ์ แต่ก็ช่วยให้การพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่องมีประสิทธิภาพ และเห็นผลที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น อย่างไรก็ดี หัวใจสำคัญของวงจร Deming ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ PDCA เท่านั้น แต่อยู่ที่คนที่มีคุณภาพ และเข้าใจคุณภาพอย่างแท้จริง หรือที่เรียกว่า คุณภาพอยู่ที่ใจ (Quality at Heart)ที่พร้อมจะเปิดใจเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา อย่างมุ่งมั่น และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค นั้นเอง

การจัดการองค์กรสมัยใหม่ของเทศบาล

แนวคิดการจัดการองค์กรสมัยใหม่ที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารพัฒนาองค์กรเทศบาลนั้นประกอบไปด้วย

แนวคิดการบริหารจัดการองค์กรปกครองสมัยใหม่ของส่วนท้องถิ่นเทศบาล (ภายในการบริหารจัดการระดับองค์กร) มีอยู่ด้วยกัน 7 ประการ ได้แก่

1. มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ในการพัฒนาท้องถิ่นคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเทศบาล จะต้องมีการทำการวิเคราะห์หาจุดอ่อนจุดแข็ง (SWOT Analysis) ขององค์กร โดยการระดมความคิดเห็นจากบุคลากรในองค์กร เพื่อให้บุคลากรในองค์กรมีทิศทางในการปฏิบัติงานที่มุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน โดยการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคที่จะเกิดขึ้น และเสนอแนะแนวทางแก้ไขร่วมกัน ทั้งนี้ได้

[6] ณัฏฐพันธ์ เขจรนันทน์ และคณะ, **ทฤษฎี PDCA,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลาคม, 2546), หน้า 80.

คำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมในการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ นอกจากนั้นแล้วยังต้องคำนึงถึงยุทธศาสตร์และเป้าหมายของการดำเนินงานของจังหวัด เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องกับแผนพัฒนาในระดับที่สูงกว่า

2. การสร้างความรู้ ความเข้าใจและถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่บุคลากรในองค์กรคือ ผู้บริหารขององค์กรทั้งฝ่ายการเมืองและข้าราชการประจำจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถโดยผู้บริหารได้นำเอาพื้นฐานความรู้และประสบการณ์เชิงธุรกิจมาประยุกต์ใช้กับการบริหารองค์กร รวมทั้งมีแนวความคิดในเรื่องการกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่นที่เป็นอิสระมุ่งสู่การรับใช้ประชาชนมาถ่ายทอดความรู้และมุมมองให้แก่บุคลากรในองค์กร เพื่อให้ทุกคนมีความรู้และมุมมองในการดำเนินงานเปิดกว้างและไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งเป็นการเพิ่มศักยภาพการทำงานให้แก่บุคลากร

3. การส่งเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันมีการส่งเสริมการทำการงานอย่างบูรณาการคือ โดยการทำงานร่วมกันระหว่างกอง/ฝ่ายต่างๆ หรือส่งเสริมการทำงานเป็นทีม มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานสูงสุด เช่น ในการจัดเก็บภาษีอากร กองคลัง ต้องประสานงานให้ผู้ช่วยพัฒนาชุมชนกองส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ทำงานในพื้นที่ช่วยจัดเก็บภาษีให้ หรือประสานงานให้เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานอำเภอจัดเก็บภาษีให้ นอกจากนี้ยังต้องมีการทำงานร่วมกันระหว่างนักการเมือง ข้าราชการและประชาชน และทำงานเป็นทีมจากหน่วยงานภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงาน

4. ลักษณะผู้บริหารมีภาวะความเป็นผู้นำคือ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีลักษณะความเป็นผู้นำสูง มีความรู้ความสามารถ กล้าคิด กล้าเปลี่ยนแปลง กล้ารับผิดชอบในการตัดสินใจในการดำเนินงาน มีความมุ่งมั่นในการทำงาน กระตือรือร้น ใฝ่เรียนรู้ คิดเร็ว ทำเร็ว และมีความคิดริเริ่มในโครงการใหม่ๆ หรือนวัตกรรมเสมอ โดยนำความรู้และประสบการณ์มาประยุกต์ใช้กับการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนั้นผู้บริหารยังต้องมีทัศนคติที่เปิดกว้าง รับรู้ รับฟังสิ่งใหม่อยู่ตลอดเวลา ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความเสียสละ และอุทิศตนในการทำงานเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

5. บุคลากรในองค์กรมีความรู้ความสามารถและมีความรับผิดชอบต้องคือ มีการส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กรได้เข้ารับการอบรมและศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ทำให้บุคลากรสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนั้นบุคลากรในระดับปฏิบัติงานต้องมีความรอบรู้ มีความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความรับผิดชอบสูง และอุทิศตน ทุ่มเทการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร รวมทั้งบุคลากรยังต้องมีความคล่องตัวในการยอมรับกับการเปลี่ยนแปลง มีการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ร่วมกัน

6. การบริหารงานที่มีความคล่องตัวคือ ส่งเสริมให้องค์กรมีการบริหารงานที่มีความคล่องตัวโดยการมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบ เพื่อลดขั้นตอนในการทำงานให้สั้นลง ทั้งนี้ผู้บริหารจะเป็นผู้กำหนดนโยบายหรือทิศทางการทำงาน ในขณะที่ผู้ปฏิบัติงานจะต้องนำแผนและนโยบายลงสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร หากผู้ปฏิบัติงานมีปัญหาอุปสรรคในการทำงานจะร่วมกันแก้ไขปัญหาระหว่างผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน โดยมีการประชุมร่วมกันระหว่างผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานเป็นประจำ

7. การรับฟังความคิดเห็นจากภายนอกคือ ในการพัฒนาการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องเปิดรับฟังความคิดเห็นจากภายนอก ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านเพื่อช่วยในการเสริมสร้างความรู้ความสามารถให้แก่บุคลากรภายในองค์กรและเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานและโครงการ เช่น การตั้งสภาที่ปรึกษา รวมทั้งการเปิดรับฟังความคิดเห็นจากภาคประชาชน เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถบริหารงานและเสนอโครงการตรงตามความต้องการของประชาชน เพื่อให้ประชาชนเกิดความพึงพอใจมากที่สุด นอกจากนั้นยังเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและบุคคลภายนอก เช่น การจัดตั้งสถาบันพัฒนาผู้นำท้องถิ่น โดยมีวิทยากรและผู้ทรงคุณวุฒิมาให้ความรู้และร่วมมือในการดำเนินโครงการรวมทั้งการศึกษาดูงานหรือโครงการที่ดีและประสบความสำเร็จเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับองค์กรของตน[7]

แนวคิดการบริหารจัดการองค์กรปกครองสมัยใหม่ของส่วนท้องถิ่นเทศบาล (เชิงปฏิบัติการ) มีอยู่ด้วยกัน 5 ประการ ได้แก่

1. การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการคือ โครงการที่ประสบความสำเร็จจะต้องเป็นโครงการที่ได้รับความสนใจและความร่วมมือจากประชาชน การที่จะทำให้ประชาชนสนใจและร่วมมือได้ ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดและดำเนินโครงการ เพื่อให้ได้โครงการที่ประชาชนต้องการและพึงพอใจมากที่สุด ดังนั้นก่อนที่จะเริ่มโครงการใดใดผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานจะต้องสอบถามและรับฟังความคิดเห็นหรือความต้องการของประชาชน เช่น โครงการเสริมสร้างสุขภาพดีถ้วนหน้า โครงการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิต และโครงการส่งเสริมสนับสนุนศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

2. การร่วมมือกันทำงานอย่างใกล้ชิดระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเทศบาลและประชาชนคือ ในการดำเนินโครงการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความต้องการ หรือให้ประชาชนจัดทำโครงการเพื่อของบประมาณอุดหนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเทศบาลในระยะเริ่มแรกประชาชนอาจจะยังไม่มีความรู้ความสามารถในการนำเสนอโครงการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมอบหมายเจ้าหน้าที่ให้เป็นผู้รับผิดชอบในการเป็นพี่เลี้ยงเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนในการเขียนโครงการที่ถูกต้องตามระเบียบของทางราชการ นอกจากนั้นยังต้อง ทำหน้าที่ประสานงาน เสนอแนะ และอำนวยความสะดวกในการดำเนินโครงการให้แก่ประชาชน เช่น การติดต่อวิทยากรมาให้ความรู้แก่ประชาชน และการสนับสนุนให้ชุมชนหันมาช่วยเหลือและร่วมมือกันมากขึ้น เป็นต้น

3. การแปลงวิสัยทัศน์ นโยบาย และยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติงานอย่างแท้จริงคือ ในการขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ นโยบาย และยุทธศาสตร์ของหน่วยงานเพื่อนำมาสู่การปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นโดยการจัดทำและดำเนินโครงการให้เป็นรูปธรรม เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนและการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนอย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้ในการดำเนินโครงการใดใดจะต้องคำนึงถึงการ

[7] ธเนศวร์ เจริญเมือง, **เทศบาลในทศวรรษหน้า เลือกตั้งนายกเทศมนตรีโดยตรง**, (เชียงใหม่: โครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่นคณะสังคมศาสตร์, 2542), หน้า34 – 35.

บรรลุวิสัยทัศน์ นโยบาย ยุทธศาสตร์และเป้าหมายของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดไว้ ซึ่งจะต้องสอดคล้องไปในทิศทางเดียว ดังนั้น การถ่ายทอดวิสัยทัศน์ขององค์กรและนโยบายของผู้บริหารให้แก่บุคลากรผู้ดำเนินงานเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จประการหนึ่ง

4. การติดตามและประเมินผลโครงการคือ ในการดำเนินโครงการจะต้องมีการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงการทำงาน และเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นยังทำให้ทราบถึงความต้องการและความพึงพอใจของประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งจะช่วยให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับทราบถึงปัญหา อุปสรรคของการดำเนินโครงการ และสามารถประเมินได้ว่าโครงการที่จัดทำขึ้นประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด นอกจากนั้นแล้ว ควรมีการประเมินผลถึงความคุ้มค่าของงบประมาณที่ใช้ในการดำเนินโครงการก็จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดสรรงบประมาณให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

5. ความเพียงพอของงบประมาณคือ งบประมาณเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินโครงการ ซึ่งการดำเนินให้สำเร็จจะต้องมีการจัดสรรงบประมาณที่เหมาะสมและเพียงพอ นอกจากนั้นจะต้องคำนึงถึงการใช้งบประมาณอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยต้องพิจารณาถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ดีขึ้น หากเป็นโครงการที่มีผลให้ประชาชนมีความสุขเพิ่มขึ้น โดยไม่สามารถวัดออกมาในเชิงปริมาณก็ตามก็ถือว่าโครงการมีความคุ้มค่าเช่นกัน[8]

บทสรุป

การปรับตัวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคศตวรรษใหม่ ถือเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับเทศบาลต่างๆ ให้เกิดการตื่นตัวในรูปแบบของการปรับการบริหารและการพัฒนาที่มีความทันสมัย อีกทั้งยังรวมไปถึงคุณค่าของวัฒนธรรมองค์การ การบริหารงานบุคคล การมีส่วนร่วมของผู้บริหารต่างๆ และบทบาทในการจัดการตนเองของท้องถิ่นเทศบาล ซึ่งถือได้ว่า เป็นหลักการสำคัญที่จะทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับเทศบาลสามารถยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้ ในขณะเดียวกันองค์กรของเทศบาลที่อยู่ในระดับตำบล หรือระดับเทศบาลเมืองที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงสถานะเลื่อนตำแหน่งในอนาคตก็ต้องมีการวางแผน และออกแบบงานไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบระเบียบเพื่อประโยชน์สูงสุดในการบริหารงานของหน่วยงานองค์กรตนเองในอนาคตที่จะมาถึง

นอกจากนี้แล้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับเทศบาล ภายใต้หลักการไทยแลนด์ 4.0 ก็ควรที่จะยึดแนวทางทั้งในการนำเอาแนวคิดต่างๆ ที่ได้มีการนำเสนอไว้ข้างต้นมาประยุกต์ใช้กับการบริหารและพัฒนาองค์กรเทศบาล เช่น 1. แนวคิด และทฤษฎีการพัฒนาองค์กรในด้านหลักการบริหารงานตามทฤษฎี PDCA และ 2. แนวคิดการจัดการองค์กรสมัยใหม่ของเทศบาล โดยประกอบประด้วย 2 หลักใหญ่ๆ เช่น หลักแนวคิดการบริหารจัดการองค์กรปกครองสมัยใหม่ของส่วนท้องถิ่นเทศบาล (ภายในการบริหารจัดการ

[8] วรเดช จันทรศร, **วิวัฒนาการของการปรับปรุงและปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินของไทย,** (กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2536), หน้า 77.

ระดับองค์กร) มีอยู่ด้วยกัน 7 ประการ ตั้งแต่ การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ในการพัฒนาท้องถิ่นเทศบาล จนมาถึงการรับฟังความคิดเห็นจากภายนอกและต่อมาแนวคิดการบริหารจัดการองค์กรปกครองสมัยใหม่ของส่วนท้องถิ่นเทศบาล (เชิงปฏิบัติการ) มีอยู่ด้วยกัน 5 ประการ ยกตัวอย่างเช่น การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ หรือการมีความเพียงพอต่องบประมาณในการบริหารงาน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ย่อมชี้ให้เห็นว่า ถ้าหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเทศบาลระดับใดได้มีการนำเอาหลักแนวคิดต่างๆ เหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานขององค์กรตนเองแล้ว ก็ย่อมจะมีการเพิ่มสมรรถนะการบริหารกับการพัฒนาองค์กรของตนเองสูงขึ้นไป สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยที่กำลังก้าวย่างเข้าสู่ยุคท้องถิ่นไทย ในยุคไทยแลนด์ 4.0 ที่มีความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ได้อย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

โกวิทย์ พวงงาม. **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.

ชูวงศ์ ฉายะบุตร. **การปกครองท้องถิ่นไทย.** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: พิฆเนศพริ้นติ้ง เซ็นเตอร์, 2545.

ณัฏฐพันธ์ เขจรนันทน์ และคณะ. **ทฤษฎี PDCA.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลาคม, 2546.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. **เทศบาลในทศวรรษหน้า เลือกตั้งนายกเทศมนตรีโดยตรง**. เชียงใหม่: โครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่นคณะสังคมศาสตร์, 2542.

วรเดช จันทรศร. **วิวัฒนาการของการปรับปรุงและปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินของไทย.** กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2536.

วุฒิสาร ตันไชย. **ยุทธศาสตร์การปกครองท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร : เอ็กเปอร์เนท, 2552.

วีระพล บดีรัฐ. **ทฤษฎีเกี่ยวกับการนำพัฒนาองค์กรต่างๆ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ส.เอเชียเพรส, 2543.

สายหยุด ใจสำราญ. **ความสำคัญของการพัฒนาองค์การ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษร 2549.

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพระไตรปิฎก
Natural Resources Conservation in Tipitaka

พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ
พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ
พระกัญจน์ กนฺตธมฺโม
วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

บทคัดย่อ

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ประหยัด มีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์ และใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ตลอดทั้งธำรงรักษาให้สามารถสนองความต้องการของมนุษย์ในอนาคตได้ การอนุรักษ์มีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะจะสามารถช่วยให้ทรัพยากรนั้นคงอยู่ได้ เส้นทางของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นแนวทางวิธีการต่างๆที่จะช่วยรักษาทรัพยากรคงให้อยู่ ในส่วนของสิกขาบทที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรนั้นมีอยู่หลายสิกขาบท เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าพระวินัยมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้เป็นอย่างดี และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพระสูตรที่ยกมาเป็นตัวอย่างก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ต้องการให้เห็นว่าในพระสูตรก็มีการกล่าวถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วย

คำสำคัญ: การอนุรักษ์, ทรัพยากรธรรมชาติ

Abstract

Natural resource conservation is the use of resources wisely, economically, efficiently and profitably for as long as possible. We can maintain for meet human needs in the future. Conservation is very important because it can help keep the resources. The path of natural resource conservation is a guideline for ways to help preserve resources. In terms of resources related to the conservation of resources, there are many. It is pointed out that the discipline has contributed to the conservation of natural resources as well. And the conservation of natural resources in the sutras is an example, it is only a part of the desire to see that in the sutra, it is said to conserve natural resources.

Keywords: Conservation, Natural Resources.

บทนำ

พระพุทธเจ้ามีพระชนม์ชีพสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพของพระองค์ พระพุทธองค์ทรงตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรงกำหนดพระวินัยสำหรับพระภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ เช่น บทบัญญัติที่ทรงห้ามทิ้งของสกปรกลงในแม่น้ำหรือที่สาธารณะ ห้ามพระภิกษุตัดต้นไม้ ทำลายป่า ห้ามฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ให้มีเมตตา กรุณา เป็นต้น บนพื้นฐานหลักธรรมเพื่ออนุรักษ์ต่อธรรมชาติ[1] ความรักธรรมชาติของพระภิกษุในเบื้องต้นอาจเกิดขึ้นเพราะความจำเป็นในการแสวงหาสถานที่เงียบสงบเพื่อการบำเพ็ญสมาธิ แต่ความชื่นชมในธรรมชาติและประโยชน์ของธรรมชาติก็มิใช่สิ่งที่พึงมองข้ามไป ตาลบุตร พระภิกษุผู้อาศัยในเขาในถ้ำ

"ท่านผู้ไปสู่เรือนคือถ้ำที่เงื้อมภูเขาอันสวยงามตามธรรมชาติ เป็นที่อาศัยอยู่แห่งสัตว์ป่า คือ หมู และกวาง และในป่าที่ฝนตกใหม่ๆ จักได้ความรื่นรมย์ใจ ณ ที่นั้น ฝูงนกยูงมีขนที่คอเขียว มีหงอนและปีกงาม ลำแพนหางมีแววววิจิตรนัก ส่งสำเนียงก้องกังวาลไพเราะจับใจ อีกยังท่านผู้บำเพ็ญฌานอยู่ในป่าให้ร่าเริงได้ เมื่อฝนตกแล้ว หญ้างอกยาวประมาณ 4 นิ้ว ท้องฟ้างามแจ่มใส ไม่มีเมฆปกคลุม เมื่อท่านทำตนให้เสมอด้วยไม้แล้วนอนอยู่เหนือหญ้าระหว่างภูเขานั้น จะรู้สึกอ่อนนุ่มดังสำลี...."

พระภิกษุอีกรูปหนึ่ง มีนามว่า สังกิจจะ เป็นผู้นิยมราวป่าเช่นกัน และได้กล่าวชมธรรมชาติไว้ว่า

"แอ่งศิลาซึ่งมีน้ำใส ประกอบด้วยหมู่ชะนีและค่าง ดารดาษไปด้วยสาหร่าย ย่อมยังอาตมาให้ยินดี การที่อาตมาอยู่ในเสนาสนะป่า คือซอกเขาและถ้ำอันเป็นที่สงัด เป็นที่ส้องเสพอาศัยแห่งมวลมฤค ย่อมทำให้อาตมายินดี อาตมาไม่เคยรู้สึกถึงความดำริอันไม่ประเสริฐ ประกอบด้วยโทษเลยว่า ขอสัตว์เหล่านี้ จงถูกเบียดเบียน จงถูกฆ่า จงได้รับทุกข์ อาตมาได้ทำความคุ้นเคยกับพระศาสนาแล้ว"

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และถนอมธรรมชาติ ดังที่พระราชวรมุนี[2]กล่าวไว้ว่า ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แหล่งน้ำ หรือสัตว์ป่า ดังข้อความข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่าง จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการที่จะเน้นบทบาทของผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อการบรรลุพระนิพพาน โดยการอาศัยอยู่ตามราวป่าตามเขา ชีวิตของพวกเขาดำเนินไปด้วยปัญญา และสีลสิกขา อันน่าจะมีคุณค่าในแง่มุมการผลิต มากกว่าแรงงานที่ใช้ในการผลิตโลกทางวัตถุ ตัวอย่างเช่น การที่พระภิกษุบำเพ็ญสมาธิในราวป่า ก็เป็นผลโดยตรงในการรักษาป่าโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงใดๆ เจ้าพนักงานป่าไม้ย่อมจะบอกได้ดีว่าในการที่พระเข้าไปบำเพ็ญสมาธิในป่านั้น มีผลในการอนุรักษ์ดีกว่าวิธีอื่นๆ

พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า น้ำ เป็นต้น มีหลักคำสอนที่สำคัญในพุทธศาสนามากมาย พุทธปรัชญามองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ “ธรรมชาติรอบตัวมนุษย์ก็คือชีวิตที่แล่นอยู่ในตัวมนุษย์นั่นเอง” ได้แสดงถึงวิธีการที่เป็นอยู่กลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นเพื่อนกับธรรมชาติ ไม่ก้าวร้าวและพิชิตธรรมชาติ มนุษย์ทำตนเองให้แปลกแยกจากธรรมชาติ เพราะวิทยาศาสตร์ได้เปิดเผยความเร้นลับของธรรมชาติและพัฒนาเป็นเทคโนโลยีชนิดต่างๆ จนกระทั่งเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม จึงรับเอาท่าทีที่รุนแรง

---

[1] วิ. มหา. (ไทย) 2/425/225.

[2] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 145.

และรุกรานต่อธรรมชาติ ผลได้รับคือ สุขภาพกายและจิตเสื่อมลง ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้และหมดสิ้นอย่างรวดเร็ว ปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ช่วยเตือนให้ระลึกถึงพุทธธรรม ชื่อว่าไม่เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน (Unsustainable) เพราะทั้งธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตประสบความหายนะ

พุทธศาสนาเสนอวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและรู้จักพอ ประพฤติปฏิบัติตนด้วยการใช้ปัญญาและพัฒนาจิตอยู่กับธรรมชาติไม่ควรเบียดเบียนธรรมชาติประดุจดัง “แมลงผึ้งสร้างรังโดยไม่ทำลายสีและกลิ่นของดอกไม้ นำเกสรด้วยจะงอยปากหรือปีกทั้งสองแล้วกลับไปทำรวงรัง”พระองค์ประกาศหลักธรรมแก่เพื่อนมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัดแห่งชาติ เพศ เผ่าพันธุ์ สีผิว วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิต เพราะต่างล้วนเป็นผลผลิตมาจากกฎธรรมชาติเดียวกัน ยิ่งมองให้ลึกซึ้งในขั้นปรมัตถสภาวธรรม ก็ยิ่งพบว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ไม่มีเราเขา มีแต่กระแสธรรมชาติล้วนๆ เท่านั้นที่กำลังไหลไปตามกฎของธรรมชาติ ต่อมามีผู้คนจำนวนมากเข้าใจธรรมะของพระองค์ บ้างก็อยู่เหย้าเรือน บ้างก็มาสมัครใจใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ท่ามกลางป่าเขา อันสงบสงัดเยือกเย็น เป็นแบบอย่างชีวิตที่บริโภคทรัพยากรธรรมชาติเพียงเพื่อยังชีพ ไม่แตะต้องส่วนเกินมาตอบสนองกิเลสตัณหาตามรอยบาทของพระศาสดา กลุ่มชนเหล่านี้เรียกว่าพระสงฆ์ เมื่อมาอยู่ร่วมกันมากๆ จะเป็นต้องมีกฎระเบียบ สำหรับเป็นข้อปฏิบัติร่วมกันของหมู่คณะเรียกว่า ธรรมวินัย ซึ่งบัญญัติเป็นข้อปฏิบัติออกมา โดยหลักการมุ่งบำรุงรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้อยู่ในสภาพปกติ

พุทธบริษัทเมื่อมีความเคารพสักการะบูชาในพระรัตนตรัย พึงปฏิบัติธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มองธรรมชาติทีที่อยู่รอบตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิต สร้างจิตสำนึกอันประกอบไปด้วยเมตตาและความกตัญญูกตเวที ตั้งใจดูแลรักษาธรรมชาติอย่างเต็มความสามารถ ปัจจุบันมนุษย์กำลังมีความเข้าใจผิดว่าการทำลายธรรมชาติทำให้ตนได้รับประโยชน์มาก จึงมุ่งหน้าทำลายธรรมชาติทุกอย่างที่ขวางหน้า เพราะทำลายแล้วได้รับประโยชน์ จึงจำเป็นจะต้องเริ่มให้การศึกษาให้มนุษย์เข้าใจทั่วกันว่า มนุษย์เกิดมาจากธรรมชาติ ธรรมชาติให้ชีวิต ให้ความสะดวกสบาย ตราบใดธรรมชาติยังอยู่ ในสภาพปกติ ชีวิตก็จะมีความสุขตลอดไป แต่เมื่อใดมีทีท่าว่า ธรรมชาติถูกทำลายจนเสียดุล กฎธรรมชาติก็จะเริ่มแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย มุมมองทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อธรรมชาตินั้น เป็นการให้พระสงฆ์หรือสาวกทั้งหลายอาศัยอยู่กับธรรมชาติโดยไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ พระพุทธองค์ทรงตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรงกำหนดพระวินัยสำหรับพระภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ ให้รักษาธรรมชาติทุกอย่างให้เหมือนเดิม และยังมองว่าธรรมชาตินั้นเป็นอันเดียวกับชีวิตไม่ควรทำให้ธรรมชาติต้องพินาศไป

ธรรมะกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

มนุษย์ก็ถือได้ว่าเป็นผลผลิตหนึ่งของธรรมชาติอยู่ภายในโลก ซึ่งมีความเป็นไปภายใต้ธรรมชาติ และมนุษย์นี้เองที่นำธรรมชาติมาใช้เพื่อสนองความต้องการของตนเอง โดยที่บางครั้งการนำทรัพยากรทางธรรมชาติมาใช้นั้นมันมากมายเกินความพอดี แต่ถ้ามนุษย์รู้จักการสังเกตธรรมชาติแล้ว จะเห็นได้ว่าทรัพยากรทางธรรมชาตินั้นเกิดขึ้นมาแล้ว มันจะไม่ไปเบียดเบียนใครให้ได้รับความเดือดร้อนจากมัน และมีแต่ว่ามันจะพยายามรักษาความสมดุลของตัวมันเองและสิ่งรอบข้างให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเหมาะสมลงตัว ดังเช่น ต้นไม้ที่เจริญเติบโตด้วยแสงธรรมชาติจะมีรูปทรงได้สัดส่วน มีการสร้างดุลการทรงตัวด้วยตัวเอง

ผลที่ปรากฏคือ รูปทรงของตนไม้เหล่านั้นมีความเหมาะสมที่จะดำรงทรงอยู่ได้ด้วยความมั่นคง ยั่งยืน และยังมีส่วนชวยให้เกิดดุลแห่งความมั่นคงแก่สิ่งอื่นๆ ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยต้นไม้ด้วย ซึ่งต้นไม้ก็มีหลักชีวิตหลักเดียวกันกับคน แต่คนมีทั้งร่างกายและความคิด การสร้างคนจึงต้องพิจารณาในทิศทางของดุลระหว่างร่างกายและความคิดด้วย[3]

พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เราได้เห็นว่า มนุษย์นั้นสามารถอยู่กับธรรมชาติได้โดยไม่ต้องเบียดเบียนกัน พระองค์ทรงแสวงหาสถานที่ที่มีธรรมชาติแวดล้อมสวยงามร่มรื่น ท่าทีในพระทัยของพระองค์ก็คือทรงเห็นธรรมชาติเป็นสิ่งที่สวยงดงาม มีผลเกื้อกูลต่อความคิดจิตใจ และเป็นเครื่องช่วยในการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เข้าถึงธรรม อันเป็นแนวโน้มของจิตใจที่จะไม่มีการทำลายป่าเป็นอันขาด[4] คำสอนในทางพุทธศาสนาเป็นคำสอนมุ่งให้เกิดการอยู่ร่วมกับธรรมชาติมากกว่าที่จะสอนให้มนุษย์เอาประโยชน์เพียงด้านเดียว ซึ่งไม่เพียงแต่ให้เรามองเห็นคุณค่าของธรรมชาติและสอนให้รู้จักในการเลือกสรรและใช้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตเท่านั้น แต่พระพุทธศาสนายังสอนให้รู้จักการอนุรักษ์หรือไม่ทำความเสียหายให้แก่ธรรมชาติด้วย คำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้มีทั้งเป็นคำสอนโดยตรงและคำสอนโดยทางอ้อม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจัดได้ว่าเป็นนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่โดยที่พระองค์ได้ทรงรู้ซึ้งถึงหลักการพึ่งพาอาศัยกันและกันของสรรพสิ่ง ซึ่งไม่มีสิ่งใดที่สามารถอยู่ได้โดยลำพังตน พระพุทธองค์ได้ทรงสอนพระสาวกและสาวิกา ให้มีความตระหนักในธรรมชาติและความจำเป็นที่จะต้องดูแลรักษาธรรมชาติซึ่งถือได้ว่าที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ส่วนมากมักอยู่ในสภาพแวดล้อมของป่าด้วยเหตุนี้ พระภิกษุสงฆ์จึงต้องมีความระมัดระวังในการถนอมรักษาป่าอันเป็นที่อยู่ของตน และจะต้องมีความเคารพต่อต้นไม้ทุกต้นที่ให้ร่มเงา พระพุทธศาสนายังสอนให้มองพืชและสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตา และความเมตตานี้เองถือเป็นความรู้สึกที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาโดยการมองทุกสิ่งทุกอย่างว่าเป็นสรรพสัตว์ผู้อยู่ร่วมโลกเดียวกันจะต้องมีความเข้าใจหลักความเป็นจริงทางธรรมชาติตามกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งถือเป็นสภาวธรรมของธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์มีทัศนคติที่ถูกต้องในการพัฒนาตนเอง พระพุทธศาสนาให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่งดงามน่ารื่นรมย์ ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุขเพราะธรรมชาติถือเป็นองค์ประกอบในการฝึกฝนพัฒนาตนเองของมนุษย์ หมายความว่าพระพุทธศาสนามองธรรมชาติเป็นอุปกรณ์ในการศึกษาเรียนรู้ตนเอง คือ การจะพัฒนาคนให้มีจิตใจที่เจริญงอกงาม เป็นคนที่มีคุณธรรม จึงจำเป็นต้องอาศัยธรรมชาติในการฝึกฝนตน ซึ่งการใช้ธรรมะในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้น อาจยกให้เห็นเป็นตัวอย่างได้แก่

1. การอยู่อย่างธรรมชาติ

พุทธศาสนาสอนหลักความจริงว่าสรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกัน ต่างเป็นสัจจธรรมที่ตกอยู่ใต้กฎเดียวกันคือไตรลักษณ์ ไม่มีสิ่งใดเหนือกว่าสิ่งใด มนุษย์อาศัยธรรมชาติดำรงชีวิต ดำเนินชีวิต พัฒนาชีวิต ดังนั้นจึงไม่มี

---

[3] ระพี สาคลิก,ศ., **ธรรมะธรรมชาติ เล่ม 1 จงมองทุกสิ่งในด้านดี**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, 2553), หน้า 38.

[4] พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พระกับป่า มีปัญหาอะไร**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์, 2537), หน้า 27.

เหตุผลใดที่จะเป็นศัตรูกับธรรมชาติ หากแต่ควรเป็นกัลยาณมิตรโดยพัฒนาจากหลักความเมตตา เคารพยำเกรง รู้จักประมาณในการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติความกตัญญู

1. ความเมตตา หมายถึง ความมีไมตรี ความรัก ความปรารถนาดี ความเห็นอกเห็นใจความเข้าใจดีต่อกัน ความใส่ใจ หรือต้องการสร้างเสริมประโยชน์สุขให้แก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยทั่วหน้า ความเมตตาเป็นรากฐานขั้นแรกของชีวิตทำให้มีภาวะจิตที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว ความเกลียดชัง ความคิดมุ่งร้ายทำลาย คุณของความเมตตาคือช่วยส่งผลให้สรรพสัตว์ทั้งหลายคิดเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การที่เห็นต้นไม้มีลำต้นแข็งแรงมีกิ่งก้านมีใบเขียวสดสะพรั่งและให้ร่มเงาทั่วปริมณฑลก็ย่อมมีจิตยินดีในความเจริญงอกงามและความสมบูรณ์ของต้นไม้นั้น เกิดความสุขใจ สบายใจที่เห็นต้นไม้นั้นอยู่ในสภาพที่ดีและอยากให้ต้นไม้นั้นสมบูรณ์ปราศจากภัยเบียดเบียน เป็นจิตที่น้อมไปหาหรือแผ่ออกไปสู่ภาวะที่ดีงามของต้นไม้ ฉะนั้นความเมตตาจึงมีความสำคัญมากและถือว่าเป็นธรรมค้ำจุนโลก ต้นไม้และป่าไม้ เป็นสิ่งมีชีวิตแม้จะเป็นเพียงสิ่งมีชีวิตชั้นต่ำแต่ก็มีจิตวิญญาณเช่นเดียวกับมนุษย์ จึงสมควรได้รับความเมตตาจากมนุษย์ด้วย ยิ่งกว่านั้นต้นไม้ยังเอื้อคุณูปการทั้งหลายให้แก่มนุษย์ทุกยุคทุกสมัยตลอดมา ทั้งนี้ต้นไม้ป่าไม้ก็ควรจะได้รับความเมตตาตอบแทน เมื่อมนุษย์มีความเมตตาต่อต้นไม้และป่าไม้โดยพิจารณาว่าเขาก็มีชีวิตเหมือนเราจะทำให้มองต้นไม้และป่าไม้อย่างเป็นมิตรมีความเกื้อกูลช่วยเหลือให้ต้นไม้นั้นงดงามและอุดมสมบูรณ์ตามสภาพของมัน ไม่เห็นประโยชน์ของตนโดยมุ่งเอาเปรียบ เบียดเบียนและทำลายชีวิตของผู้อื่น(ต้นไม้) เพื่อสนองกิเลสตัณหาของตนเพียงฝ่ายเดียว

2. ความเคารพยำเกรง ความเคารพเป็นคุณธรรมตามคติทางพุทธศาสนา พุทธศาสนาสอนให้บุคคลอยู่ร่วมกัน มีความเคารพนับถือความดีของกันและกัน และชาวพุทธจะมีท่าทีแห่งการเคารพนับถือต่อบุคคลอื่น สิ่งอื่น สัตว์อื่นที่ตนต้องเกี่ยวข้อง โดยนำเอาความยำเกรงมาเป็นประโยชน์ทางจริยธรรมโดยใช้ร่วมกับความเคารพจะส่งผลให้เกิดความโน้มเอนที่จะยอมรับและปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงจุดหมายของความเคารพได้ง่ายขึ้นเมื่อต้นไม้แต่ละต้นเป็นที่อยู่หรือวิมานของเทวดาพวกหนึ่งที่เรียกว่า รุกขเทวดาโดยเฉพาะต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่ การตัดต้นไม้ป่าไม้จึงเท่ากับทำลายวิมานของรุกขเทวดา ซึ่งท่านอาจจะลงโทษโดยการดลบันดาลให้เกิดภัยพิบัติหรือมีอันเป็นไปต่าง ๆ แก่ผู้ตัดต้นไม้ และความเคารพยำเกรงจึงทำให้ชาวบ้านไม่กล้าที่จะตัดทำลายต้นไม้และในทางตรงกันข้าชาวบ้านจะไม่ไปรบกวนทำอันตรายแก่ต้นไม้ ด้วยเหตุจากการเคารพนับถือทั้งต่อต้นไม้และรุกขเทวดา แต่หากต้องตัดโดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงชาวบ้านต่างพากันบอกกล่าวขอขมาแก่ต้นไม้นั้น ๆ เพราะการตัดต้นไม้เท่ากับเป็นการตัดเส้นผมของพระแม่ธรณี จนอาจทำให้พระแม่ธรณีกรรแสงและบีบมวยผมเพื่อป้องกันความก้าวร้าวของมนุษย์ เมื่อฝนตกลงมาจำนวนมาก(ผสมกับน้ำตาของพระแม่ธรณีที่ล่วงหล่น)ก็อาจมากพอที่จะก่อเกิดอุทกภัยได้

3. ความรู้จักประมาณในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ ความรู้จักประมาณ หรือความรู้จักพอดีในการปฏิบัติที่เป็นหลักกลาง ๆ เรียกว่า มัตตัญญุตา เช่น ความรู้จักประมาณในการบริโภคอาหารเรียกว่า โภชเนมัตตัญญุตา ความรู้จักประมาณ ในธรรมเรียกว่า ธรรมประมาณ ความรู้จักประมาณในการกินการใช้เรียกว่า “ปริมิตปานโภชนา” เป็นต้น ดังนั้นความรู้จักประมาณในการบริโภคหรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้จึงเป็นปฏิปทาหรือแนวปฏิบัติตามในดังกล่าว เป็นการใช้สอยไปตามความหมายและประโยชน์หรือคุณค่าที่แท้จริงของป่าไม้ ที่มุ่งให้เกิดประโยชน์พอเป็นเงื่อนไขให้ชีวิตดำรงอยู่ตามสภาวะของ

มันได้ ฉะนั้นการใช้ประโยชน์จากต้นไม้หรือป่าไม้นั้นต้องเป็นไปอย่างชอบธรรมหรือถูกต้องตามธรรมจะมีปัญญากำกับอยู่ เพื่อให้เกิดความระมัดระวังในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและพอเหมาะพอดีเพียงพอแก่คุณภาพชีวิตไม่ให้ใช้ประโยชน์เพื่อการสนองกิเลสตัณหาอย่างฟุ่มเฟือย

4. ความกตัญญูรู้คุณ คือ ความรู้คุณท่าน รู้อุปการคุณที่ท่านทำแล้ว รู้คุณค่าแห่งการกระทำความดีของผู้อื่น ในทางธรรมเรียกว่า กตัญญูตา แปลว่า ความเป็นคนกตัญญู ความเป็นผู้รู้คุณคนในด้านความกตัญญูต่อต้นไม้หรือป่าไม้นั้น พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างที่ดี จากเหตุการณ์ที่พระองค์ทรงตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วทรงเสด็จประทับยืนสงบนิ่งและทรงจ้องมองต้นโพธิ์ที่ให้ร่มเงากันแดดกันฝนให้พระองค์โดยไม่กระพริบพระเนตรเป็นเวลา 7 วันเพื่อแสดงความอนุโมทนาพระพุทธเจ้าทรงแสดงความกตัญญูต่อต้นไม้โดยเฉพาะต้นแคฝอย ต้นบุณฑริกต้นสาละ ต้นจามจุรี ต้นมะเดื่อ ต้นไทรและต้นโพธิ์ จึงถือว่าเป็นสิ่งที่มีบุญคุณที่เอื้ออำนวยคุณูปการมากมายต่อพระพุทธเจ้าและท่าทีของพระพุทธเจ้าที่แสดงออกนั้นเป็นการแสดงต่อสิ่งที่มีบุญคุณ ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ดีงามอย่างหนึ่ง เป็นคุณธรรมที่เรียกว่าความกตัญญู อีกทั้งป่าไม้และต้นไม้ยังมีบุญคุณต่อมนุษย์ทั้งหลายอีกด้วย ซึ่งความกตัญญูนี้พระพุทธองค์ทรงสอนให้ประชาชนมีทั้งต่อมนุษย์ด้วยกัน สัตว์ต่างๆ และรวมถึงพืชทั้งหลายด้วย[5]

คติในทางพระพุทธศาสนาสอนให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่งดงามน่ารื่นรมย์และเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของความสุข คตินี้ทำให้เรามีความสุขอยู่ท่ามกลางธรรมชาติหรือทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุข พร้อมกับการที่ถือว่าธรรมชาติ รวมทั้งสัตว์และพืชทั้งหลายเป็นปัจจัยในการฝึกฝนตนของมนุษย์ด้วย พระสงฆ์ที่ไปอยู่ป่าท่านใช้ป่าเป็นองค์ประกอบในการฝึกอบรมจิตใจและพัฒนาตนตั้งแต่การใช้ความรู้สึกที่ดี มีความรื่นรมย์ ชื่นชมความงามของธรรมชาติ การมีความสุขใจและน้อมนำจิตสู่สมาธิ การอยู่อย่างธรรมชาติจะทำให้เราลดการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติได้มากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจะช่วยทำให้ทรัพยากรธรรมชาตินั้นยังคงอยู่ไม่หมดสิ้นไปเร็ว

2. การใช้หลักสันโดษ

การใช้หลักสันโดษ คือ ความยินดี ความพอใจ ในสิ่งซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรง และความชอบธรรมของตน ตามที่มี ตามที่ได้ มีความรู้จักอิ่ม รู้จักพอ เป็นแนวทางในการกระทำเพื่อให้สามารถอยู่กับธรรมชาติได้อย่างลงตัว ซึ่งความสันโดษมี 3 ประการ ได้แก่

1. ยินดีตามที่ได้ คือ เมื่อได้สิ่งใดมา หรือเพียรหาสิ่งใดมาได้โดยความชอบธรรม ไม่ว่าสิ่งนั้นจะหยาบหรือประณีตเพียงใด ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ขวนขวายอยากได้สิ่งอื่นที่มิใช่ของตน ไม่กระวนกระวายในสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนามากไปกว่าสิ่งที่ตนควรจะได้ ไม่เพ่งเล็ง ไม่ริษยาของที่ผู้อื่นได้ไม่เบียดเบียนต่อบุคคลรอบข้าง นี้ชื่อว่า ยถาลาภสันโดษ

2. ยินดีตามกำลัง คือยินดีพอแก่กำลังของร่างกาย สุขภาพ และวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง เมื่อตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับกำลังร่างกายและสุขภาพแห่งตน เช่นภิกษุได้อาหาร

---

[5] สายสุนีย์ สว่างยิ่ง, “การศึกษาคติธรรมเกี่ยวกับต้นไม้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 119-121.

บิณฑบาตที่แสลงต่อโรคในกายของตน หรือได้มามากเกินกว่าที่จะฉันได้ ก็ไม่หวงแหนหรือเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ย่อมยอมสละของสิ่งนั้นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือแลกเอาสิ่งของที่ตนบริโภคได้ ใช้สอยได้ เป็นต้น นี้ชื่อว่า ยถาพลสันโดษ

3. ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาระ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดมุ่งหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุไม่ปรารถนาสิ่งของอันไม่เหมาะสมแก่สมณะภาวะ หรือภิกษุบางรูป เมื่อได้ปัจจัย 4 ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ท่านผู้ทรงคุณสมบัติ หรือพระเถระผู้อาวุโสที่น่าเลื่อมใส ก็นำไปมอบให้แก่ท่านผู้นั้น ตนเองใช้ในสิ่งอันพอประมาณ หรือภิกษุบางรูปที่ประพฤติวัตรขัดเกลาตนได้ของประณีตมาก็สละให้แก่เพื่อนภิกษุรูปอื่นๆ ตนเองใช้ของที่มี หรือตนมีโอกาสที่จะได้ลาภอย่างหนึ่ง แต่ได้พิจารณาว่าสิ่งนั้นเหมาะควรแก่ผู้อื่น ก็สละลาภนั้นให้แก่ผู้ที่สมควร ตนเองรับเอาแต่ในสิ่งที่เหมาะสมกับตน นี้ชื่อว่า ยถาสารุปปสันโดษ[6]

เมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่เงียบสงัด ปราศจากเสียงรบกวนกิจกรรมที่วุ่นวาย มีความสงัดทางกาย เมื่อบรรยากาศทางร่างกายสงัดโดยเฉพาะเมื่ออยู่ในป่า ในร่มไม้ที่มีความสงบ มีแต่ธรรมชาติมีเสียงนกร้องมีแต่เสียงหริ่งหรีดเรไร ก็ช่วยชักนำจิตใจให้โน้มไปสู่ความสงบด้วย[7] หลักการแห่งความสันโดษที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าการรู้จักมักน้อย ไม่ใช้จ่ายมากเกินความจำเป็นก็จะเป็นสิ่งที่สามารถช่วยดำรงรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่นั้นให้คงอยู่ต่อไปได้

วินัยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพระไตรปิฎกนั้นมีอยู่หลายแห่งซึ่งพระวินัยของภิกษุมี 227 ข้อบางข้อก็ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ บางข้อเกี่ยวข้องโดยตรง บางข้อเกี่ยวข้องโดยอ้อม ในที่นี้จะนำข้อที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มาศึกษาเป็นลำดับดังนี้

1. สิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์

1) สิกขาบทที่ 7 มหัลลกะ[8] แห่งสังฆาทิเสส

สิกขาบทนี้กล่าวถึงการสร้างวิหารใหญ่ของคหบดีผู้เป็นโยมอุปัฏฐากพระฉันนะ ให้ท่านแสดงที่ชอบใจจะได้สร้างวิหารถวาย ท่านกำหนดสถานที่แล้วให้คนปราบพื้นที่โดยการให้ตัดต้นไม้ที่ประชาชนในท้องถิ่นนับถือมากอันเป็นการสร้างให้เกิดความสะเทือนใจเป็นอย่างมาก ประชาชนพากันติเตียนดูหมิ่นท่าน พระพุทธองค์ทรงทราบจึงทรงตำหนิและมีพุทธบัญญัติไว้ว่า “อนึ่ง ภิกษุจะให้สร้างวิหารใหญ่อันมีเจ้าของเฉพาะตน ต้องนำภิกษุสงฆ์ไปแสดงที่ภิกษุสงฆ์นั้นต้องแสดงที่อันไม่มีผู้ใดจองไว้อันมีชานรอบ หากภิกษุให้สร้าง

---

[6] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 8 , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 125.

[7] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **คนไทยกับป่า**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2537), หน้า 25

[8] คณาจารย์เลี่ยงเชียง, **วินัยมุข เล่ม 1**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2542), หน้า 56.

วิหารใหญ่ในที่อันมีผู้ใดจองไว้อันหาชานรอบไม่ได้หรือไม่นำภิกษุสงฆ์ไปเพื่อแสดงที่ไซร้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส”[9]

2) โกสิยวรรค[10] สิกขาบทที่ 2, 3, 4 แห่งนิสสัคคิยปาจิตตีย์

สิกขาบทที่เกี่ยวกับการทำผ้ารองนั่งผสมใยไหม มีเรื่องเล่าว่า ภิกษุชาวเมืองอาฬวีพวกหนึ่ง ไปบอกช่างทอไหมพากันตำหนิประณามภิกษุพวกนั้นว่า สมณะเชื้อสายศากยบุตร ทำไมจึงใช้พวกเราให้ฆ่าสัตว์เล็กสัตว์น้อย ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนั้นกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธเจ้ารับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบสวนหาสาเหตุ เพื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้กระทำจริง พระองค์ก็ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามว่า “ภิกษุใดใช้ให้ผ้ารองนั่งผสมใยไหม ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”[11] การต้องอาบัติในสิกขาบทนี้ ภิกษุผู้ละเมิดจะต้องเสียสละผ้ารองนั่งของตนแก่สงฆ์หรือแก่คณะ จากนั้นก็ให้แสดงอาบัติคือยอมรับสารภาพในการกระทำของตน และตั้งใจจะไม่ทำอีกต่อไป ภิกษุจึงจะบริสุทธิ์จากอาบัตินี้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ด้วยทรงมุ่งรักษาชีวิตของสัตว์และเพื่อความเลื่อมใสของประชาชน เมื่อทรงพิจารณาเห็นว่าไม่เหมาะสมประชาชนติเตียนการกระทำเช่นนี้ ประกอบกับพระองค์ทรงมีพระมหากรุณาในหมู่สัตว์เป็นที่ตั้งอยู่แล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้[12]

3) มุสาวาทวรรค[13] สิกขาบทที่ 10 แห่งปาจิตตีย์

สิกขาบทเกี่ยวกับการขุดดิน สิกขาบทนี้มีสาเหตุมาจากภิกษุชาวเมืองอาฬวี พวกหนึ่งทำการก่อสร้าง จึงพากันขุดดินพวกชาวบ้านพากันตำหนิประณามว่า พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเบียด เบียนชีวะซึ่งมีอินทรีย์ เหล่าภิกษุผู้มักน้อยนำความกราบทูลพระพุทธเจ้าพระองค์จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบสวนหาสาเหตุ เมื่อภิกษุชาวเมืองอาฬวีรับสารภาพว่าได้ทำอย่างนั้นจริง พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามว่า “ภิกษุใดขุดดินเอง หรือใช้ให้คนอื่นขุดดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์[14]” การต้องอาบัติในสิกขาบทนี้ ภิกษุผู้ต้องจะต้องแสดงความผิดของตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน โดยสัญญาว่าจะไม่ทำอีก ภิกษุนั้นจึงจะบริสุทธิ์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ เพื่อมุ่งรักษาชีวิตสัตว์และรักษาสภาพดิน ทั้งรักษาศรัทธาของประชาชน เพราะประชาชนสมัยนั้นเชื่อว่าดินมีชีวิต หากภิกษุกระทำเช่นนั้นก็เป็นการทำลายชีวิตของดิน ไม่สมกับเป็นสมณะ เมื่อพิจารณาสภาพความเป็นจริงแล้ว พื้นดินที่อุดมสมบูรณ์มักมีพวกสัตว์เล็ก ๆ อาศัยอยู่ เมื่อภิกษุขุดดินจึงเป็นการทำลายชีวิตสัตว์และทำให้สภาพดินเสื่อม นับได้ว่าสิกขาบทนี้เป็นการอนุรักษ์ดินและรักษาชีวิตสัตว์โดยอ้อม

4) ภูตคามวรรค สิกขาบทที่ 1 แห่งปาจิตตีย์

สิกขาบทเกี่ยวกับการตัดต้นไม้ สิกขาบทนี้มีสาเหตุมาจากพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีทำการก่อสร้าง จึงได้ตัดต้นไม้มาทำการก่อสร้าง และได้ทำความเดือดร้อนแก่เทวดาผู้สถิตอยู่บนต้นไม้ เมื่อเทวดาได้รับความ

---

[9] วิ.มหา.(ไทย)1/418/202.,1/523/358.

[10] คณาจารย์เลี่ยงเชียง, **วินัยมุข เล่ม 1**, อ้างแล้ว, หน้า 89 -90.

[11] วิ.มหา. (บาลี) 2/543/42.

[12] วิ.มหา.(ไทย)2/542/71.

[13] วิ.มหา.(ไทย)2/87-88/275.

[14] คณาจารย์เลี่ยงเชียง, **วินัยมุข เล่ม 1**, อ้างแล้ว, หน้า 118.

เดือดร้อนจึงเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลความทุกข์ของตน พระพุทธเจ้ารับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามหาสาเหตุ เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำเช่นนั้นจริง พระองค์ทรงติเตียนการกระทำเช่นนั้นแล้วทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามว่า “ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพรากภูตคาม[15]”

ภูตคาม ได้แก่ พืชพันธุ์ 5 ชนิด คือ

1)พืชพันธุ์เกิดจากเหง้า ได้แก่ ขมิ้น ขิง ว่านน้ำ แฝก แห้วหมู ฯลฯ

2)พืชพันธุ์เกิดจากลำต้น ได้แก่ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นดีปลี ฯลฯ

3)พืชพันธุ์เกิดจากตา ได้แก่ อ้อย ไม่ไผ่ ไม้อ้อ ฯลฯ

4)พืชพันธุ์เกิดจากยอด ได้แก่ ผักบุ้งล้อม แมงลัก เถาหญ้านาง ฯลฯ

5)พืชพันธุ์เกิดจากเมล็ด ได้แก่ ถั่ว งา ข้าว ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า ภูตคามในที่นี้มีความหมายครอบคลุมพืชพันธุ์ในป่าทั้งหมด สิกขาบทข้อนี้นับว่าได้ช่วยอนุรักษ์ป่าไม้ได้อย่างกว้างขวาง หากมีการปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด พระสงฆ์จะมีคุณค่าต่อพระศาสนาและสังคมไม่น้อยเลย[16]

5) ภูตคามวรรค สิกขาบทที่ 10แห่งปาจิตตีย์

สิกขาบทเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต สิกขาบทนี้มีสาเหตุมาจากภิกษุชาวเมืองอาฬวีเช่นเดิม โดยภิกษุเหล่านั้นกำลังช่วยกันก่อสร้าง รู้อยู่ว่าน้ำมีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ ก็เอารดหญ้า รดดิน เหล่าภิกษุผู้มักน้อยติเตียนประณามการกระทำดังกล่าว และนำเรื่องนี้กราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามสาเหตุ เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่า ได้กระทำเช่นนั้นจริง ทรงติเตียนการกระทำเช่นนั้น แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

“ภิกษุใดรู้อยู่ว่าน้ำมีสัตว์มีชีวิต รดหรือใช้ให้รดหญ้าหรือดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์[17]”

สิกขาบทนี้ นอกจากจะทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์ 10 ประการดังกล่าวแล้ว ยังมุ่งรักษาชีวิตของสัตว์ที่อยู่ในน้ำไม่ให้ถูกฆ่าและยังช่วยรักษาความสมดุลทางธรรมชาติด้วยเพราะสัตว์น้ำบางจำพวกเป็นห่วงโซ่อาหารของกันและกัน ช่วยรักษาสภาพของน้ำให้อยู่ในภาวะเหมาะสม

6) สัปปาณวรรค สิกขาบทที่ 7 แห่งปาจิตตย์

สิกขาบทเกี่ยวกับความจงใจฆ่าชีวิตสัตว์ สิกขาบทนี้มีสาเหตุมาจากพระอุทายีซึ่งในอดีตเคยเป็นนักยิงธนู และท่านไม่ชอบอีกา จึงยิงอีกาแล้วตัวหัวมาเสียบหลาวเรียงกัน ภิกษุทั้งหลายเห็นการกระทำของพระอุทายีไม่เหมาะสมก็ติเตียน ประณาม และนำเรื่องนี้กราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ ลำดับนั้น พระองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามเหตุ เมื่อพระอุทายีรับว่าได้ทำเช่นนั้นจริง พระองค์ทรงติเตียนโดยประการต่าง ๆ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่า “ภิกษุใดจงใจฆ่าสัตว์มีชีวิต ต้องอาบัติปาจิตตีย์[18]”

การฆ่าสัตว์โดยเจตนา นับว่าเป็นความเหี้ยมโหดมาก ไม่เหมาะสมกับสภาวะของภิกษุ แม้ฆราวาสบางคนก็ไม่ทำ ไฉนภิกษุที่เป็นพุทธสาวกจึงได้กระทำเช่นนี้ สิกขาบทนี้มีประโยชน์มาก โดยเฉพาะในสมัย

---

[15] เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.

[16] วิ.มหา.(ไทย)2/89/277 .

[17] คณาจารย์เลี่ยงเชียง, **วินัยมุข เล่ม 1**, อ้างแล้ว, หน้า 125.

[18] วิ.มหา.(ไทย)2/382/501.

ปัจจุบันยิ่งมีความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์สัตว์ป่า เพราะสัตว์ป่ามีจำนวนลดลงทุกวันจนน่าเป็นห่ว ง รัฐบาลต้องออกกฎหมายคุ้มครองสัตว์ป่าและดำเนินมาตรการกับผู้ที่ชอบล่าสัตว์อย่างเด็ดขาด เพื่ออนุรักษ์สัตว์ป่าไม่ให้สูญพันธุ์ นอกจากจะห้ามไม่ให้ภิกษุฆ่าสัตว์แล้ว พระองค์ทรงบัญญัติสูจิฆรสิกขาบท สิกขาบทเกี่ยวกับการห้ามภิกษุไม่ให้ทำกล่องเข็มด้วยกระดูกสัตว์ ด้วยงา หรือด้วยเขาของสัตว์ ภิกษุใดละเมิดไม่ปฏิบัติตามต้องอาบัติปาจิตตีย์

7) โภชนะปฏิสังยุต สิกขาบทที่ 30 แห่งเสขิยวัตร

เป็นสิกขาบทที่ภิกษุพึงสำนึกอยู่เสมอ หรือให้ภิกษุสำเหนียกอยู่เป็นนิจ สิกขาบทนี้เกี่ยวกับการเทน้ำล้างบาตรในละแวกบ้าน สาเหตุมาจากภิกษุชาวเมืองสุงสุมารคิระเทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามการกระทำเช่นนั้น พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทห้ามว่า

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียก (ระลึกอยู่เสมอ) ว่า เราจักไม่เทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวลงในละแวกบ้าน[19]”

สิกขาบทนี้ ถ้าภิกษุรูปใดไม่เอื้อเฟื้อหรือปฏิบัติตาม ต้องอาบัติทุกกฏ อาบัติข้อนี้มีโทษน้อยกว่าอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุผู้ละเมิดจะต้องแสดงความผิดของตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน จึงจะบริสุทธิ์ สิกขาบทข้อนี้ได้ช่วยสร้างจิตสำนึกให้ภิกษุมีความรับผิดชอบ ไม่เป็นคนมักง่าย มุ่งให้รู้จักสถานที่ควรหรือไม่ควร การเทน้ำล้างบาตรไม่เป็นที่นับว่าได้ทำลายสภาพแวดล้อมให้เสื่อมโทรม เป็นบ่อเกิดแห่งโรค และปัญหานานัปการย่อมตามมา

8) ปาทุกวรรค[20] สิกขาบทที่ 13, 14, 15 แห่งเสขิยวัตร

เกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำ สิกขาบทนี้มีสาเหตุมาจากภิกษุพวกหนึ่งได้ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนน้ำลายลงในน้ำและพืช พวกชาวบ้านพากันติเตียนการกระทำดังกล่าว และภิกษุผู้มักน้อยได้นำเรื่องนี้กราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามสาเหตุ เมื่อภิกษุเหล่านั้นรับสารภาพว่าได้กระทำอย่างนั้นจริง จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ทำอีก ถ้าฝ่าฝืนต้องอาบัติทุกกฏ

จะเห็นได้ว่า สิกขาบทที่นำมาเสนอในที่นี้ล้วนมีความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเห็นได้ชัด พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหวังให้พระสงฆ์เป็นบุคคลตัวอย่างที่ดีแก่สังคม มีการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายเกื้อกูลต่อธรรมชาติอันเป็นเหมือนเวทีสำหรับฝึกกายและวาจาให้เรียบร้อยดีงาม พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะถ้าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดี ย่อมส่งผลต่อจิตใจให้ดีไปด้วยอันจะช่วยให้การปฏิบัติบรรลุเป้าหมายเร็วยิ่งขึ้น ฉะนั้น พระวินัยแต่ละสิกขาบทดังที่ได้ยกมากล่าวในที่นี้ จึงมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ถึงแม้ว่าพระวินัยนี้ พระพุทธเจ้าได้บัญญัติขึ้นเพื่อใช้ปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลก็ตาม แต่ก็สามารถนำมาใช้กับสมัยปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

---

[19] คณาจารย์เลี่ยงเชียง, **วินัยมุข เล่ม 1**, อ้างแล้ว, หน้า 189.

[20] วิ.มหา.(ไทย) 8/181/166.

2. ความสำคัญของพระวินัยต่อทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่คนทั้งหลายต้องรักษาอนุรักษ์ไว้ ซึ่งในพระวินัยได้ให้ความสำคัญเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว สามารถแบ่งเป็นประเด็นได้ดังนี้

1.พระวินัยในฐานะเป็นกฎระเบียบสำหรับฝึกกายและวาจา เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยโดยเคร่งครัดย่อมเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ดำเนินชีวิตไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียน ไม่ทำลายชีวิตใคร ๆ หากมุ่งดำเนินชีวิตเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์เป็นที่ตั้ง พระวินัยย่อมฝึกคนที่มีจิตแข็งกระด้างให้มีจิตใจประกอบด้วยเมตตา เช่น พระอุทายีในสมัยที่ยังไม่ได้บวชเคยเป็นนักยิงธนูและไม่ชอบอีกา ครั้นมาบวชในพระพุทธศาสนาได้ฆ่าอีกาตายเป็นจำนวนมาก จึงเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุจงใจปลงชีวิตสัตว์ จะเห็นได้ว่าพระวินัยได้ช่วยกำราบบุคคลที่มีจิตใจโหดร้ายให้เป็นผู้มีจิตใจประกอบด้วยเมตตาได้ และเป็นการช่วยอนุรักษ์สัตว์ไม่ให้ถูกเบียดเบียน หรือถูกฆ่า

2.พระวินัยในฐานะเป็นการจัดสรรโอกาส พระพุทธศาสนาเปิดโอกาสให้ทุกคนได้พัฒนาศักยภาพของตัวเอง ไม่แบ่งชั้นวรรณะ เมื่อฝึกตนเองไปตามขั้นตอนตามพระวินัยแล้วย่อมเป็นผู้ที่สมควรแก่การกราบไหว้บูชา น่าเลื่อมใส ดังที่พระสารีบุตรเถระได้เห็นการสำรวมอินทรีย์ เห็นกิริยามารยาทที่น่าเลื่อมใสของพระอัสสชิ ก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสจึงเข้าไปสนทนาธรรมและได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิ จนท่านได้บรรลุธรรมเบื้องต้น (เป็นพระโสดาบัน) จากนั้นท่านได้ตามไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้า ต่อมาท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญามากเกือบเท่าพระพุทธเจ้าและเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงนับได้ว่าพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามพระวินัยย่อมเป็นผู้น่าเลื่อมใสนำมาซึ่งศรัทธา เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อคนทั่วไป เมื่อได้กัลยาณมิตรที่ดีย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเองให้เป็นที่ยอมรับของสังคม พระสารีบุตรท่านก็ได้รับโอกาสนี้

3.พระวินัยในฐานะเป็นระบบที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แต่ละข้อ ล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุขุดดิน ตัดต้นไม้ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะลงบนของเขียวและลงในแม่น้ำลำธาร สิกขาบทเหล่านี้ได้สร้างจิตสำนึกให้แก่ภิกษุสามเณรและเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านเป็นอย่างดี การที่ภิกษุไม่ตัดต้นไม้ย่อมช่วยรักษาความสมดุลทางธรรมชาติได้มากมาย เพราะสิ่งมีชีวิตที่อาศัยต้นไม้ตั้งแต่รากถึงยอดมีอยู่อย่างชุกชุม เช่น สัตว์จำพวกแมลง หนอน ผีเสื้อ เป็นต้น ต่างก็อาศัยต้นไม้เป็นเสมือนบ้านของพวกมัน เป็นที่หลบภัย เป็นที่พักผ่อน ยิ่งต้นไม้ใหญ่เท่าไรก็ยิ่งมีสัตว์อาศัยมากเท่านั้น ต้นไม้เป็นห่วงโซ่อาหารที่หมุนเวียนหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งของคนและสัตว์ พระธุดงค์ก็ต้องอาศัยผักและผลไม้ตามป่าเป็นอาหารยังชีพ ภาพที่คนและสัตว์อาศัยป่าไม้ และต้นไม้มีให้เห็นในชาดกมากมาย บางครั้งก็เก็บมาทำอาหาร เช่น ฤาษีเก็บใบหมากเม่ามานึ่งเป็นอาหาร ดังนั้นพระวินัยที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงนับว่ามีประโยชน์มากทั้งแก่คนและสัตว์

4.พระวินัยในฐานะเป็นกฎระเบียบเพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติเข้ากับกฎของธรรมชาติ พระพุทธเจ้าทรงรู้ความจริงของกฎธรรมชาติ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยแต่ละข้อ จะทรงพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระวินัยกับธรรม (หมายความถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย) ให้มีความสอดคล้องเกื้อกูลต่อกันตลอดสาย ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 7 แห่งโภชนวรรค ห้ามไม่ให้ภิกษุฉันอาหารใน

เวลาวิกาล (หมายเอาเวลาตั้งแต่เที่ยงไปจนถึงรุ่งอรุณวันใหม่) สิกขาบทนี้ทรงมุ่งให้ภิกษุเป็นผู้เลี้ยงง่าย ไม่ทำความลำบากให้แก่ชาวบ้าน นอกจากนี้แล้วก็เพื่อป้องกันไม่ให้ภิกษุฉันอาหารที่ค้างคืนเพราะอาหารนั้นอาจเสีย เมื่อภิกษุฉันเข้าไปก็อาจเป็นอันตรายแก่ชีวิต อีกอย่างถ้าภิกษุฉันมากเกินไปก็เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติธรรม

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า ความสำคัญของพระวินัยต่อทรัพยากรธรรมชาตินั้นมีความสำคัญในฐานะเป็นกฎระเบียบสำหรับฝึกกายและวาจา ในฐานะเป็นการจัดสรรโอกาส ในฐานะเป็นระบบที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และในฐานะเป็นกฎระเบียบเพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติเข้ากับกฎของธรรมชาติ

3. ประโยชน์ของพระวินัยต่อทรัพยากรธรรมชาติ

พระวินัยเป็นกฎระเบียบที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นสังคมตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนในด้านการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือย ฉันน้อย นอนน้อย แต่ทำงานเพื่อสังคมมาก และในขณะเดียวกันก็เป็นการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับกฎของธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ดังนั้น การที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยจึงเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งปฏิบัติตนให้บรรลุคุณธรรมด้วย จึงได้ประโยชน์ทั้งสองทาง พระวินัยจัดเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อเมื่อพระสงฆ์เข้าใจหลักการ เหตุผล และเจตนารมณ์ของพระวินัยอย่างถ่องแท้[21] ประโยชน์ของพระวินัยต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีดังนี้

1) ช่วยป้องกันไม่ให้ภิกษุตัดไม้ทำลายป่า รวมทั้งพืชพันธุ์ทุกชนิด

2) ช่วยป้องกันไม่ให้ภิกษุฆ่าสัตว์

3) ช่วยป้องกันไม่ให้ภิกษุทำลายดิน

4) ช่วยสร้างจิตสำนึกในการรักษาสภาพแวดล้อมให้คงความสมดุลทางธรรมชาติ

5) ช่วยป้องกันมลพิษทางอากาศ

6) เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่ทำลายธรรมชาติ

ประโยชน์ต่อสังคม

เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยแล้วย่อมทำให้สังคมนั้น ๆ อยู่อย่างสงบ ไม่เดือนร้อน จึงพอประมวลประโยชน์ของพระวินัยที่มีต่อสังคมดังนี้

1) ช่วยสร้างความมีระเบียบวินัยให้แก่สังคม โดยพระสงฆ์ปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

2) เมื่อภิกษุไม่ตัดไม้ทำลายป่าก็ส่งผลให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข

3) ทำให้ประชาชนเกิดศรัทธาเลื่อมใสในการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์และปฏิบัติตาม

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า สิกขาบทที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรนั้นมีอยู่หลายสิกขาบท เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าพระวินัยมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

[21] มั่น เสือสูงเนิน, **นิเวศวิทยาในพระไตรปิฎก,** (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2545), หน้า 152.

พระสูตรที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

พระสูตรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพระไตรปิฎกที่จะนำมาศึกษานั้นอาจมีมาจากสาเหตุโดยตรง หรือโดยอ้อมก็ตาม จะขอนำมาเสนอเท่าที่พอค้นคว้าได้ ดังต่อไปนี้

1.วนโรปสูตร[22] ในวนโรปสูตรพระพุทธเจ้าตรัสตอบคำถามต่อเทวดาผู้ถามมาว่า “สร้างสิ่งใดที่ได้บุญตลอดกาล” ทางที่ได้บุญตลอดกาล คือ การปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา “ชนเหล่าใดสร้างวัดวาอารามที่ร่มรื่น ปลูกไม้ดอก ไม้ผล ปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา สร้างสะพาน สระน้ำ บ่อน้ำและตั้งอยู่ในธรรม และศีล จุติไปสวรรค์อย่างแน่นอน” ทรงแสดงให้เห็นว่า ชาวพุทธควรปฏิบัติตนอย่างไร กับป่าหรือวัด และเมื่อปฏิบัติแล้วจะได้กุศลทุกครั้ง

2. มหาโคสิงคสาลสูตร สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ป่าโคสิงคสาลวัน พร้อมด้วยพระสาวกผู้เถระซึ่งมีชื่อเสียงมากรูป พระสารีบุตรได้ตั้งคำถามว่า ป่ามหาสิงคสาลนี้งดงามเหมาะสมกับภิกษุประเภทใด ต่างคนต่างให้ความเห็นที่แตกต่างกันไป พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ป่านี้งดงามสำหรับภิกษุผู้กลับจากบิณฑบาต นั่งสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า ตั้งใจว่า จะไม่เลิกนั่งสมาธิ ตราบใดจิตยังไม่พ้นจากกิเลส ไม่ยึดมั่นด้วยอุปาทาน

3.พรหมชาลสูตร[23] ในพรหมชาลสูตร กล่าวถึง ศีล 3 ระดับ ได้แก่ จูฬศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ในส่วนของจูฬศีลนั้นได้กล่าวว่า จูฬศีล คือ ศีลเล็กน้อยระดับต้น ตรัสไว้ 26 ข้อ พอจับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ได้ดังนี้ พระสมณโคดมทรงละทรงเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑาวุธและศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ และงดเว้นจากการพรากทำลายพืชคามและภูตคาม คือพืชพรรณต่าง ๆ

4.อุโปสถสูตร[24] ในอุโปสถสูตร พูดถึงเรื่องการละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางโทษภัย วางของมีคม แล้วมีความละอายต่อการทำบาป มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า บุคคลไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงลักทรัพย์ ไม่พึงพูดเท็จ ไม่พึงดื่มน้ำเมา พึงงดเว้นจากเมถุนที่เป็นความประพฤติไม่ประเสริฐ ไม่พึงบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ในเวลากลางคืน ไม่พึงทัดทรงดอกไม้ ไม่พึงลูบไล้ของหอม

5. อังกุรเปตวัตถุ[25] ในอังกุรเปตวัตถุ พูดถึงเรื่องการไม่ทำร้ายต้นไม้ โดยอังกุรพาณิชเมื่อจะห้ามพราหมณ์พ่อค้าไม่ให้ทำร้ายต้นไม้จึงได้กล่าวว่า “บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด แม้แต่กิ่งของต้นไม้นั้นก็ไม่ควรหัก เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม” และ กล่าวต่อไปอีกว่า “บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด แม้แต่ใบของต้นไม้นั้นก็ไม่ควรทำลาย เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพระสูตรที่ยกมาเป็นส่วนหนึ่งที่ต้องการจะนำเสนอให้เห็นว่า ในพระสูตรก็มีการกล่าวถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่บรรจุลงไว้ในพระสูตรต่างๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติถึงแม้จะไม่โดยตรงก็ตาม

---

[22] สำ.ส.(ไทย)15/47-48/61.

[23] ที.สี.(ไทย)9/6-8/3.

[24] สำ.อ.(ไทย)20/71/289.

[25] ขุ.วิ.(ไทย)26/256-259/209.

บทสรุป

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีความหมายโดยรวมว่า การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ประหยัดมีประสิทธิภาพใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้จะต้องสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด ตลอดทั้งธำรงรักษาให้คงสามารถสนองความต้องการและความใฝ่ปรารถนาของมนุษย์รุ่นต่อไปในอนาคตได้อีกด้วย ประเภทของทรัพยากรธรรมชาตินั้นจำแนกเป็นประเภทที่สำคัญ คือ ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วไม่หมดสิ้นทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วทดแทนได้ ทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถนำมาใช้ใหม่ได้ และทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดสิ้นไป ความสำคัญของการอนุรักษ์มีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะการอนุรักษ์จะสามารถช่วยให้ทรัพยากรนั้นคงอยู่ได้ และ วิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นแนวทางวิธีการต่างๆที่จะช่วยรักษาทรัพยากรคงให้อยู่ ในส่วนของสิกขาบทที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรนั้นมีอยู่หลายสิกขาบท เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าพระวินัยมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้เป็นอย่างดี และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพระสูตรที่ยกมาเป็นตัวอย่างก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ต้องการจะนำเสนอให้เห็นว่า ในพระสูตรก็ยังมีการกล่าวถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วย

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ต้องใช้และการระวังรักษาทรัพยากรด้วยวิธีที่ฉลาด และให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เป็นเรื่องระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม การปฏิบัติของมนุษย์อย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ต่อสภาพแวดล้อม เป็นผลให้เกิดมีอันตรายย้อนกลับมาหามวลมนุษย์เองอย่างลึกเลี่ยงไม่ได้ มนุษย์หลายยุคหลายสมัยได้ทำลายเผ่าพันธุ์ และอารยธรรมของตนเองโดยวิธีนี้มามากแล้ว ผลกรรมก็ตกมาถึงชนรุ่นหลัง หรืออาจกล่าวได้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดและใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญมาก ในปัจจุบันทรัพยากรต่างๆ ถูกทำลายอย่างมากโดยฝีมือมนุษย์ ผู้ที่ทำลายทรัพยากรจะเป็นผู้ได้ประโยชน์จากการกระทำ แต่จะเกิดโทษกับสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เช่น ในสภาพปัจจุบันประเทศไทย ป่าไม้ถูกทำลายอย่างมาก การทำลายป่าไม้เป็นผลเสียมากมาย เพราะป่าไม้เป็นที่รวมของทรัพยากรอื่นๆ หลายชนิดเช่น สัตว์ป่า เมื่อป่าไม้บริเวณใดถูกทำลาย สัตว์ป่าในบริเวณนั้นก็ถูกทำลายไปด้วย จากการทำลายป่าไม้เพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามมา เช่น เกิดภาวะฝนแล้ง หรือน้ำท่วม ซึ่งล้วนแต่เป็นภัยต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายสมดุลธรรมชาติในระบบนิเวศ จะมีอยู่ได้ดีต้องเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการหมุนเวียนของทรัพยากร เช่น น้ำ ป่าไม้ ถ้าหมุนเวียนได้ดีจะทำให้ทรัพยากรแต่ละอย่างไม่หมดสิ้น แต่ทรัพยากรบางอย่างก็มีจำกัดสูญสิ้นไปเมื่อใช้หมดในปัจจุบันความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมีมากขึ้น เมื่อทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้ไปมากเกินไป เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่าก็อาจหมดสิ้นไปได้ ดังนั้น การใช้ทรัพยากรจึงยึดหลักการใช้อย่างประหยัดให้เกิดผลดีที่สุด เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมให้มากที่สุด และใช้ให้ได้นานที่สุด การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดการสูญเปล่ามากที่สุด การสูญเปล่าหมายถึง สิ่งที่ถูกทำลายโดยไม่จำเป็น หรือการสูญเสียไปโดยที่ไม่ได้รับผลประโยชน์ที่คุ้มค่า ประเภทของทรัพยากรนั้น แบ่งเป็น สอง ชนิด ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วไม่หมดสิ้น เช่น พลังงานจากดวงอาทิตย์ ลม อากาศ ฝุ่น และประเภทที่มีการเปลี่ยนแปลงเช่น น้ำมันปิโตรเลียม ก๊าซธรรมชาติ และถ่านหิน เป็นต้น

บรรณานุกรม

คณาจารย์เลี่ยงเชียง.**วินัยมุข เล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2542.

พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พระกับป่ามีปัญหาอะไร**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์, 2537.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **คนไทยกับป่า**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2537.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2529.

มั่น เสือสูงเนิน. **นิเวศวิทยาในพระไตรปิฎก.** กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2545.

ระพี สาคลิก,ศ. **ธรรมะธรรมชาติ เล่ม 1 จงมองทุกสิ่งในด้านดี**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, 2553.

สายสุนีย์ สว่างยิ่ง. “การศึกษาคติธรรมเกี่ยวกับต้นไม้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.

ศีล 5 ตามแนววิถีพระพุทธศาสนา
The Five Precepts along the Path of Buddhism

วุฒิ หมื่นสิน
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

ผู้ไม่มีศีลมีลักษณะพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่เรียบร้อยไม่เหมาะสม พระพุทธศาสนาได้จัดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมไว้ 3 ทางคือพฤติกรรมทางกายประกอบด้วย พฤติกรรมการฆ่าสัตว์ พฤติกรรมการลักทรัพย์ พฤติกรรมประพฤติผิดในกาม พฤติกรรมทางวาจาประกอบด้วยพฤติกรรมการพูดเท็จ พฤติกรรมการพูดคำหยาบ พฤติกรรมการพูดส่อเสียด และพฤติกรรมการพูดเพ้อเจอ พฤติกรรมทางใจจัดว่าเป็นพฤติกรรมมีความสำคัญมากเป็นเหตุแห่งการกระทำทางอกุศล พฤติกรรมทางใจประกอบด้วยการคิดอาฆาตพยาบาทผู้อื่น การคิดอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน และการคิดปองร้ายผู้อื่น ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นคือพฤติกรรมของมนุษย์ผู้ทุศีล สังคมทุศีลมีความเห็นแก่ตัว สร้างความวุ่นวาย การเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น สังคมไม่มีความยุติธรรม มีการก่อทะเลาะวิวาท สร้างความเดือดร้อนมาสู่ตนเอง ครอบครัว และสังคม สังคมไม่มีศีลจึงเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นที่ไม่มีทางสู้หรือผู้ที่อ่อนแอกว่า เช่นการทารุณหรือการทรมานสัตว์โดยไร้ความเมตตาปรานีใช้งานไม่ให้มีเวลาพักผ่อน ไม่ให้กิน และยังทำร้ายสัตว์ให้ถึงแก่พิการและความตายด้วยโทสจริตโดยไม่มีความเมตตาสงสาร เป็นเหตุให้สังคมไม่สงบสุข

คำสำคัญ: ศีล 5, พระพุทธศาสนา

Abstract

The person who has no precepts is who have untidy and inappropriate physical, verbal and mental behavior. Buddhism refers to three inappropriate behaviors: 1) Physical behavior includes killing animals, stealing and sexual misconduct. 2) Verbal behavior includes false speech, malicious speech, harsh speech and frivolous talk. 3) Mental behavior includes covetousness, illwill and false view. This mental behavior is a very important because it is a reason for bad action. The above mentioned behavior is the behavior of person who has no precept. Society of the non-precept person includes selfish, creating chaos, exploitation, Injustice, quarrel and bringing suffering to oneself, family and society. Society of the non-precept person takes advantage of others who have no way of fighting or who are weaker, such as the cruelty or torture of animals without mercy, without the time to rest, to eat, and even harm the animals to death and death with no compassion without compassion. This is why the society is not happy.

Keywords: The Five Precepts, Buddhism

บทนำ

สภาพสังคมทุศีลหรือสังคมไม่มีศีล[1] คือความจริงที่เกิดขึ้นและสะท้อนปัญหาของสังคมมนุษย์ที่มีแต่ปัญหาความเดือดร้อน การเอารัดเปรียบซึ่งกันและกัน เพราะมนุษย์ไม่มีศีลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางกายทางใจ จึงทำให้สังคมนั้นมองไม่เห็นความดีคืออะไร ความชั่วคืออะไร จึงมองเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้งจึงสะท้อนภาพสังคมมนุษย์ที่ขาดหลักศีลธรรมยึดเหนี่ยวทางใจ และเมื่อไม่มีศีลเป็นข้อห้ามหรือข้อปฏิบัติ ยิ่งสร้างปัญหามากขึ้นเป็นทวีคูณ เพราะสังคมเห็นประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง มองข้ามประโยชน์ส่วนรวมไป ถ้าสังคมนำหลักศีล5 ข้อ ไปปฏิบัติจะทำให้สังคมมีหลักยึดเหนี่ยวมีหลักปฏิบัติ ศีล 5 เป็นศีลที่กำจัดกิเลสอย่างหยาบจะทำให้ครอบครัวและสังคม มีความปลอดภัยจากการเบียนเบียดซึ่งกันและกัน จะมีความปลอดภัยจากทรัพย์สิน มีความปลอดภัยจากการล่วงละเมิดทางเพศ มีความปลอดภัยจากการหลอกลวงทำให้เสียทรัพย์สิน และมีความปลอดภัยจากการเป็นโรค การเสียทรัพย์ การเกิดอุบัติเหตุ จะทำให้สังคมมนุษย์มีความปกติสุข หลักของ**ศีล** 5 จึงเป็นแนวทางปฏิบัติทำให้สังคมมีความเอื้ออาทร มีความเห็นใจ มีความเมตตา และมองมนุษย์เป็นเพื่อนร่วมโลกที่สวยงาม ทำให้สังคมมนุษย์มีความอบอุ่นทางใจ เกิดความสุขมีความสันติสุขในสังคมมนุษย์ตลอดไป

ศีล แปลว่า ความปกติ, ที่รองรับ และที่ตั้ง

ที่แปลว่า ความปกติ หมายความว่า ความเป็นผู้มีกิริยาทากายเป็นต้นสุภาพ เรียบร้อยไม่เกะกะไม่พลุ่งพล่านผิดทาง กิริยาเช่นนี้ได้ชื่อว่าศีล

ที่แปลว่า ที่รองรับ หมายความว่า เป็นฐานรองรับกุศลกรรมทั้งหมาย คือ ทำให้บำเพ็ญกุศลได้สะดวกและรองรับผลของกุศลกรรมนั้นไว้ได้ ลักษณะเช่นนี้ได้ชื่อว่าศีล

ที่แปลว่า ที่ตั้ง หมายความว่า เป็นที่ตั้งแห่งอุตตริมนุสสธรรมทั้งปวง คือ เป็นฐานที่ตั้งของคุณธรรมที่สูงพิเศษที่มนุษย์ปกติทั่วไปไมอาจถึงไม่อาจมีได้ เช่น มรรค ผล หูทิพย์ ตาทิพย์ ฯ ลักษณะเช่นนี้ก็ได้ชื่อว่าศีล

ลักษณะของศีล คือ ความปกติของของทางกายเป็นต้น โดยทรงอยู่อย่างเรียบร้อยไม่พลุ่งพล่าน อนึ่ง ความเป็นรากฐานก็กล่าวได้ว่าเป็นลักษณะของศีล กล่าวคือ ศีลนี้แม้จะมีประเภทเป็นอันมาก เช่น เป็นเจตนา เป็นเจตสึก เป็นเจตสิก เป็นสังวร แต่ก็มีลักษณะเหมือนกัน คือเป็นฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลาย ทำให้กายวาจาทรงอยู่เรียบร้อย เหมือนรูปซึ่งสามารถมองเห็นได้ด้วย แม้จะมีหลายสี เช่นสีเขียว สีเหลือเป็นต้น ก็ไม่พ้นจากภาวะที่พึงเห็นด้วยตา อาการของศีลที่เป็นปกติ หมายรวมถึงความปกติทุกอย่างของกายและวาจา คือทำอะไรเป็นปกติ พูดอะไรเป็นปกติ ไม่ผิดแผนจากปกติธรรมดาไม่ก่อความเดือดร้อนให้ใครไม่ทำให้เสียหายแก่ผู้คนทั่วไป เห็นว่าทำหรือพูดเช่นนั้นเป็นปกติ ไม่ดูผิดแปลกทำให้เสียหายอย่าไร อันนี้แหละเรียกว่า ศีล ผู้มีความปกติเช่นนี้แหละเรียกได้ว่าผู้มีศีล จัดเป็นข้อปฏิบัติทางศาสนาอย่างหนึ่งที่สังคมมนุษย์โบราณได้กำหนดขึ้นและถือปฏิบัติกันโดยทั่วไป ศีลมิใช่เป็นของมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ มิใช่เจ้าลัทธิหรือ บัญญัติขึ้นเป็นพิเศษเฉพาะในในลัทธิหรือในศาสนาของตน แต่เป็นกติกาสังคมที่ยึดถือ

[1] พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี), **ศีล 5 รักษาโลก สถานบันลือธรรม,** (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2550), หน้า 355 – 358.

ปฏิบัติกันมา โดยถือว่าเป็นกฎเป็นระเบียบ ที่ให้คุณมหาศาลแก่มนุษย์ ทำให้อยู่กันอย่าสงบ ทำให้มีอิสระทำให้ครอบครัวอบอุ่น ความจริงใจต่อกัน ไว้วางใจกันได้ ไม่ต้องห่วงกังวลละอะไรมากนักจึงถือกันว่าศีลเป็นหลักสากลที่ถือปฏิบัติกันมา ผู้ที่ถือปฏิบัติตามได้เคร่งครัดก็ยกย่องว่าเป็นคนดีเป็นศรีสง่าของสังคม เป็นผู้ผู้คนให้การยกย่อง ยอมให้เป็นหัวหน้าเป็นผู้นำ

ศีล 5 คืออะไร

ศีล 5 คือ ส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์ที่กำหนดวางกันขึ้นไว้และปฏิบัติตามกันมาจนเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์[2] เพราะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์นี้ จึงทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ดีขึ้นแตกต่างจากสัตว์โลกอื่นๆ และยอมรับกันว่าเกณฑ์นี้เป็น มนุษยธรรม คือเป็นหลักปฏิบัติของมนุษย์ มนุษย์อาศัยหลักมนุษยธรรมนี้เป็นหลักปฏิบัติทำให้อยู่สุขสงบ ดำรงชีพด้วยความสุจริต รู้จักเคารพกรรมสิทธิ์ของกันและกันมีความจริงใจซื่อสัตย์ต่อ

กันและมีสตสัมปชัญญะในการดำรงตน แม้จะมีมนุษย์จำนวนไม่น้อยที่ยังไม่ตระนักในหลักนี้ ประพฤติกรรมละเมิดในบางเรื่องบางอย่าง แต่ก็ยังรักษาหลักส่วนใหญ่ไว้ได้ แม้จะทำให้หมู่คณะเดือดร้อนบ้างแต่ก็สงบลงในบางเวลา ก็ยังอยู่กันอย่างสันติได้

ศีล 5 มีองค์ประกอบด้วย 5 ข้อ

ศีลข้อที่ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี

คำว่า ปาณาติปาตา เวรมณี **แปลว่า การเว้นจากการฆ่าสัตว์** ซึ่งเข้าใจกันได้ระดับหนึ่ง แต่เมื่อจะกล่าวให้ลึกซึ้งเพื่อเป็นแนวปฏิบัติให้ถูกต้องก็จำเป็นต้องแสดงไว้ทำให้เกิดปัญญาความรู้ความเข้าใจในเรื่องอย่างนี้อย่างละเอียดถี่ถ้วนไปด้วย เวลาเราสมาทานศีล พระท่านจะให้ศีลข้อที่ 1 ว่า ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทำ สมาทิยามิ แปลว่า ข้าพเจ้าข้อสมาทานสิกขาบท คือเจตนาเป็นเครื่องกำจัดเวรจากการยังสัตว์มีชีวิตให้ตกไป คำว่า ปาณา ในพระบาลีนี้ คือ ผู้มีลมปราณ ได้แก่มนุษย์และสัตว์เพราะมีลมหายใจเหมือนกัน สิ่งใดไม่มีปราณไม่มีลมหายใจเป็น อันไม่เข้าใจ เป็นอันไม่เข้ากับเกณฑ์ ดังนั้นโบราณจึงแปลคำว่าปาณาติบาต ว่า ฆ่าสัตว์ ซึ่งต้องเข้าใจว่ารวมถึงฆ่ามนุษย์ด้วย มิใช่มุ่งเฉพาะฆ่าสัตว์ดิรัจฉานเท่านั้น

คำว่า เวรมณี แสดงว่าสิกขาบทนี้เป็น เจตนา คือความตั้งใจอันเป็นเครื่องกำจัดเวร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การฆ่าสัตว์หรือการทำผิดศีลข้ออื่นๆ นั้นเป็นเวร เป็นการก่อเวรคือ สร้างเวรสร้างกรรมให้แก่ตนเอง ทำให้ตัวผู้ก่อนั้นได้รับผลจากเวรที่ตนก่อแน่นอน เท่ากับบอกให้เรารู้ว่าการฆ่าเป็นต้นนั้น มิใช่เพียงกระทำเฉยๆ ทำแล้วก็เป็นอันแล้วกันไป หาเป็นเช่นนั้นไม่ แต่ก่อนแล้วยังเป็นเวรติดตัวด้วย ยังส่งผลแห่งการกระทำนั้นแก่ผู้ทำตลอดไป ดังนั้น ศีลแต่ละข้อจึงจัดเป็น สิกขาบท คือ เป็นข้อที่ต้องศึกษา ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องเพื่อป้องกันเวรที่จะเกิดมีแก่ตน และศีล 5 นั้น ปาณาติบาตจัดเป็นสิกขาบทข้อที่ 1เป็นข้อต้องศึกษาต้องปฏิบัติให้ถูกต้องเป็นเบื้องต้น คือต้องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต ซึ่งประสงค์ทั้งมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน มนุษย์นั้นไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด เพศใด ที่สุดแม้ยังอยู่ในครรภ์ก็ห้ามฆ่าทั้งสิ้น สำหรับสัตว์ดิรัจฉานก็รวมถึงสัตว์มีชีวิตทุกประเภท ไม่ว่าสัตว์บก สัตว์น้ำ หรือ

[2] โครงการหมู่บ้านศีล 5 [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: https://www.silla 5 com. [3 มีนาคม 2561].

นก ไม่ว่ายะเป็นสัตว์ชนิดใดก็ห้ามฆ่าทั้งหมด นี้เป็นความหมายของคำว่าสัตว์มีชีวิต การฆ่านั้นมิได้มุ่งเพียงทำให้ตายคือทำให้ลมปราณหรือชีวิตตกล่วงไป ยังหมายรวมไปถึงกิริยาอย่างอื่นที่ทำให้สัตว์เดือดร้อยด้วย ตำราว่าด้วยเรื่องการฆ่า ท่านแสดงข้อห้าไว้ 3 ประการ 1. การฆ่า 2.การทำรายร่างกาย 3 การทำทรกรรม ทั้ง 3 ประการนี้พึงทำความเข้าใจเพื่อป้องกันตัวเองมิให้ไปทำเข้า

การฆ่า นั้นรู้กันโดยทั่วไปแล้วว่า หมายถึงการำให้เสียชีวิต จะไม่อธิบายเพิ่มเติมอีก แต่การฆ่านั้นเมื่อว่าโดยโทษ ว่าโดยเจตนา ว่าโดยประโยค มีความแตกต่างกันอยู่ซึ่งน่ารู้ไว้ประดับสติปัญญาบ้าง ว่าโดยโทษ ฆ่ามนุษย์มีโทษหนักกว่าฆ่าสัตว์ดิรัจฉานเช่นถ้าเป็นภิกษุ หากไปฆ่ามนุษย์ ย่อมมีโทษถึงขาดจากความเป็นภิกษุ พ้นสภาวะความเป็นพระ พ้นสภาวะแล้วย่อมถูกลงโทษในทางโลกอีก ถ้าเป็นคฤหัสถ์ หากไปฆ่ามนุษย์ก็โทษหนัก อาจถึงถูกประหารชีวิต หรือถูกจำคุกตลอดชีวิต แต่หากเป็นการฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน โทษก็เบากว่านั้นมาก ไม่ถึงกับติดคุก แต่เป็นเวรเป็นกรรมติดตัวไป

ว่าโดยเจตนา การฆ่านั้นเกิดจากเจตนา 2 ประการ คือ

1.**ฆ่าโดยจงใจ** คือมีเจตนามาแต่แรก และพยายามฆ่าจนได้ หรือฆ่าเพราะถูกความโลภบ้าง ความโกรธ บ้าง ความหลงมาปิดบังใจ เช่นเข้าปล้นทรัพย์แล้วฆ่าเจ้าของทรัพย์ เกิดโทสะเกิดพยาบาทฆ่าคนที่เป็นศัตรูกันบ้าง แม้จะไม่จงใจโดยตรง แต่ก็นับว่าเกิดจากความจงใจ ด้วยเกิดแรงจูงใจให้ทำเช่นนั้น หรือฆ่าโดยใช้เครื่องมือหรืออุบายวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งทำให้ตายไป อย่างนี้ก็จัดว่าฆ่าโดยจงใจ ฆ่าโดยไม่จงใจคือ ไม่ได้คิดฆ่าไว้ล่วงหน้า แต่บังเอิญเป็นทำให้เกิดการฆ่าขึ้น เช่นทะเลาะวิวาทกัน เกิดบันดาลโทนะคว้ามีคว้าไม้ไล่ฟันไล่ตีจนเขาตายหรือ ประสงค์จะป้องกนตัวในการกรณีผู้เขามาทำร้ายตาย แต่ทำรุนแรงจนเขาตายไป หรือฆ่าโดยไม่ได้แกล้งไม่ได้เจตนาเช่นขับรถชนคนตาย การตีเพื่อให้หลาบจำแต่คนถูกตีตายไปอย่างนี้ จัดว่าฆ่าโดยไม่จงใจทั้งสิ้น

ว่าโดยประโยค คือ ความพยายามฆ่า แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ 1. ฆ่าเอง 2. ให้คนอื่นฆ่า การฆ่าอย่างนี้ จะทำเองหรือใช้ให้คนอื่นทำ จะใช้เครื่องมืออะไรหรือใช้อุบายอย่างไรมีโทษผิดทั้งสิ้น ทั้งผู้ทำ ทั้งผู้ใช้ ทั้งผู้รับใช้เพราะการฆ่าสำเร็จด้วยความจงใจ มีโทษหนักทั้งทางโลกและทางธรรม เรื่องการฆ่านี้ยังมีรายละเอียดอีกมากเช่นฆ่ามนุษย์หากเป็นมนุษย์ที่มีคุณมาก เช่น ฆ่าบิดามารดา ฆ่าครู อาจารย์ ฆ่าพระอรหันต์ ฆ่าพระเจ้าแผ่นดี ทำร้ายพระพุทธเจ้ายังให้พระโลหิตฮ่อ เช่นนี้ย่อมมีโทษหนักกว่ามนุษย์ธรรมดา แม้ในทางโลกก็ถือคติเช่นนี้เหมือนกัน หรือฆ่ามนุษย์เจตนาที่รุนแรง เช่น มีความพยาบาทอย่างร้ายแรง ต้องการล้างผลาญให้ถึงความพินาศย่อยยับไป อย่างนี้มีโทษหนัก หรือฆ่าด้วยความพยายามสูง ทำให้ลำบาก เช่น ทุบตีหรือทรมานให้บอบช้ำกว่าจะตาย การทำให้เกิดทุกขเวทนาแสนสาหัสอย่างนี้มีโทษหนัก

อนึ่ง พึงทราบว่าศีลข้อนี้จะห้ามมิให้ฆ่าคนอื่นและสัตว์ดิรัจฉานเท่านั้นก็หาไม่ แม้ฆ่าตัวตาย ก็ไม่สมควร เป็นอันห้ามเหมือนกัน เพราะการฆ่าตัวตายจะด้วยเหตุใดก็ตามเท่ากับว่าสิ้นคิดแล้ว ย่อมเป็นที่ดูหมิ่นของคนทั้งปวง วงศ์ญาติก็เกิดความอับอายขายหน้า แม้ดูภายนอกจะไม่เท่าไร แต่ภายในใจนั้นทุกข์ทรมานแน่นอน อันที่จริงคนเรานั้นได้ความเป็นมนุษย์มาอย่างนี้ถือว่าประเสริฐที่สุดแล้ว ได้สิ่งที่ได้ยากที่สุดแล้ว ควรถนอมตัวเอง ดูแลตัวเองให้ดีอย่าให้เสียเปล่าแม้จะคับแค้นอย่างไรก็ค่อยหาทางแก้ไข แก้ด้วยตัวเองไม่ได้คนอื่นก็อาจช่วยได้เมื่อไปปรึกษาหรือขอร้องให้ช่วย ใช่ว่าจะไรคนขาดเมตตาธรรมไปทุกอย่างเมื่อไร ส่วนการฆ่าสัตว์ดิรัจฉานนั้น แม้จะมีโทษไม่หนักเท่ากับการฆ่ามนุษย์แต่ก็ไม่ควรทำ หากละเว้นได้ควรละเว้น

ในทางโลกท่านมิได้ห้ามฆ่าสัตว์ ไว้ทั้งหมด ห้ามเฉพาะสัตว์บางประเภทที่เป็นสัตว์หวงห้ามหรือสัตว์ต้องรักษาพันธุ์ไว้ นอกนั้นมิได้ห้ามถึงขนาดนั้น[3]

การฆ่าสัตว์ที่มิได้ห้ามก็เป็นกรรม เป็นการสร้างเวรไว้เหมือนกัน แต่จะมีโทษหนักโทษเบาอย่างไรก็อยู่ที่สัตว์ที่ถูกฆ่า เจตนา และประโยคเช่นนั้น คือ ถ้าฆ่าสัตว์ที่มีเจ้าของมีโทษเพราะฆ่าสัตว์แล้วยังประทุษร้ายเจ้าของสัตว์ด้วย คือทำให้เขาเสียทรัพย์เสียของรักเสียสมบัติ

ถ้าฆ่าสัตว์ที่มีคุณมาก คือ ฆ่าสัตว์ที่ช่วยประกอบอาชีพ สัตว์ที่ใช้เป็นพาหนะ เช่นโค กระบือ ช้าง ม้า เป็นต้น อย่างนี้มีโทษมาก เพราะตัดความสุขหรือความสะดวกสบายของผู้อื่น ถ้าฆ่าสัตว์ใหญ่ ก็มีโทษมาก เพราะมีประโยชน์มาก ช่วยเหลืออุปการะแก่ผู้คนได้มาก

ว่าโดยเจตนา ฆ่าสัตว์โดยมิได้เจตนาสำคัญอะไร ฆ่าโดยสนุก ฆ่าโดยคะนอง ฆ่าโดยเห็นเป็นของเล่น เป็นต้นถือว่ามีโทษมาก หรือฆ่าโดยลุอำนาจแก่โทสะ หมายจะฆ่าสัตว์นั้น หรือทำให้เจ้าของสัตว์นั้นหายนะ อย่างนี้ก็มีโทษมากเหมือนกัน หากแต่ฆ่าด้วยความจำเป็น ไม่จงใจ เช่น เพื่อป้องกันตัว เพื่อบำบัดโรค เพื่อจะลองวิชา เพื่อค้นหาความรู้ มาบำรุงรักษามนุษย์และสัตว์ เพื่อเลี้ยงชีพ เพื่อเป็นอาหาร เพื่อปลดเปลื้องความทรมานของสัตว์ การฆ่าเช่นนี้มีโทษไม่มาก เพราะเจตนาไม่รุนแรง ประโยคไม่รุนแง และว่าโดยประโยค คือความพยายาม หากใช้ความพยายามมาก ใช้ความรุนแรงสูง เช่นทำให้ลำบากก่อนฆ่า วางยาเบื่อ วงยาพิษ เช่นนี้ ถือว่ามีโทษมากว่าด้วยการทำร้ายร่างกาย

การทำร้ายร่างกาย ในที่นี้หมายถึงร่างกายมนุษย์เป็นหลัก การทำร้ายร่างกายนั้นแม้มิได้เป็นการฆ่า แต่มีความรุนแรง สร้างความทุกข์ให้เกิดแก่ผู้ถูกทำร้ายพอๆ กับการฆ่าก็มี จึงนับเข้าเป็น ปาณาติบาตโดยอนุโลก หลายความว่าห้าเช่นกัน การทำร้ายร่างกายนั้น เช่น ทำให้พิการ ทำให้เสียโฉม ทำให้เกิดความลำบากในการดำรงชีปกติ ทำให้พิการ เช่นทำให้เสี่ยนัยน์ตา ทำเสียแขน ทำให้เสียขา จนเป็นเหตุให้อวัยวะที่เคยใช้งานได้เป็นปกติเสียไป ใช้งานต่อไปไม่ได้หรือใช้ไม่สะดวก ทำให้เสียโฉม คือทำให้อวัยวะเสียรูปเสียความงามไป ไม่ถึงกับพิการ แต่ก็ใช้การไม่สะดวกหรือทำให้เจ้าของเกิดความละอาย เกิดความกลัว เช่นใช้น้ำกรดราดใบหน้า กรีดหน้าให้มีรอดแผลเป็นต้น ทำให้เกิดความลำบาก คือทำให้เกิดความไม่สบายในทำกิจต่างๆ ด้วยเข้าไปขัดขวางบ้าง ทำให้วุ่นวายสับสนบ้าง ทำให้ไม่มีสมาชิกบ้าง

ว่าด้วยการทำทรกรรม

ทรกรรม คือ การทำให้ลำบาก การทรมานสัตว์โดยไร้ความปรานี แบ่งวิธีการทำทรกรรมต่างได้หลายแบบคือ

ศีลข้อที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี

คำว่า อทินนาทานา เวรมณี ที่เรารับกันนั้นมีการแปลโดยทั่วไปว่า ห้ามลักทรัพย์ แต่โดยคำศัพท์ที่ปรากฏ มีคำแปลดังนี้

[3] หลวงพ่อฤาษีสิงดำ, **“หลักการปฏิบัติ ศีล 5”**, ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: https://sitesgoogleco /site/lhrrmthanl/sil 5 [31 สิงหาคม 2517]

คำว่า อทินนาทานา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องกำจัดเวร จากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ **คำว่าถือเอา** หมายถึง ถือเอาด้วยอาการแห่ง ขโมยหรือเอาแบบโจร

คำว่า สิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ คือ เป็นสิ่งของที่เจ้าของเขามิได้ยินยอมให้ มิได้ยื่นให้ มิได้บอกให้ด้วยมิได้ให้ด้วยกิริยาอย่างอื่น ที่เข้าใจกันว่าหมายถึง การลักทรัพย์ นั้นเป็นการเข้าใจโดยภาพรวมกว้าง ซึ่งพอจะเข้าใจกันได้โดยทั่วไปตี่เพื่อความเข้าใจโดยละเอียดว่าลักทรัพย์นั้นคืออะไร ทำเช่นใดบ้างถือว่าเป็นลักและทรัพย์นั้นเจ้าของมิได้ให้ด้ายอาการอย่างไรเป็นต้น อันดับแรกพึงทราบเรื่องสิ่งข่อก่อน สิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ในศีลข้อนี้มีหลายลักษณะ คือ

1 เป็นสิ่งของที่มีเจ้าของเป็นตัวเป็นตน ถือว่าเป็นทรัพย์ของผู้นั้น ทั้งทรัพย์ที่เป็นสวิญญาณกทรัพย์ และ อวิญญาณทรัพย์ อันทรัพย์นั้นเจ้าของมิได้ให้

2.เป็นสิ่งของที่ไม่มีเจ่าของโดยตรง ถือว่ามิใช่ของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ แต่มีผู้ดูแลรักษา เช่น ของเช่นไหว้ตามศาลของบูชาพระ ของเช่นนี้ถือว่ามีเจ้าของโดยอ้อมคือมีผู้ดูและรักษาของนั้นอันผู้ดูแลรักษาของนั้นอันผู้ดูและรักษามิได้ให้

3. เป็นของที่เป็นสาธารณะในหมู่ชน เป็นของกลางมิได้มีใครเป็นเจ้าของโดยเฉพาะ แต่เป็นของชุมชน เป็นของราชการ หรือเป็นสงฆ์ด้วย ของนั้นมีผู้ดูและรักษาตามกฎหมายบ้าง ตามธรรมเนียมบ้าง ถือว่าเป็นเจ้าของตามนั้น ของนั้นอันผู้รับผิดชอบนั้นมิได้ให้ ของตามประเภททั้งหมดนี้ ถือว่ามีเจ้าของทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อม เมื่อเจ้าของนั้นมิได้ให้ด้วยอาการใดๆ เมื่อไป ถือเอามากกว่า ลักทรัพย์

คำว่าโจรกรรม คือ กิริยาที่ถือเอาสิ่งของของผู้อื่นด้วยอาการเป็นโจร โดยที่เจ้าของเขามิได้ให้ เข้าใจง่ายๆก็คือ การลัก การขโมย การปล้น นั่นเอง กิริยาที่ถือเอาแบบโจรกรรมนั้น ท่านแดข้อปลีกย่อยไว้หลายประเภท ขอยกมาอ้างคือ กิริยาที่แสดงมาโดยละเอียดนี้ถือว่าเป็น โจรกรรมทั้งสิ้น เข้าข่ายลักทรัพย์หรือเข้าข่ายถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ทั้งหมด และมีโทษเป็นอทินนาทานทุกอย่าง

เรื่องการเลี้ยงชีพอนุโลมโจรกรรม

การเลี้ยงชีพอนุโลมโจรกรรม หมาย**ถึง**การแสวงหาทรัพย์สมบัติเพื่อมาเลี้ยงชีพในทางที่ไม่สมควร ไม่บริสุทธิ์ การแสวงหาเช่นนั้นแม้จะไม่เป็นโจรกรรมโดยตรงก็เป็นดุจเดียวกับโจรกรรม ทรัพย์สมบัติที่ได้มาด้วยวิธีเช่นนี้ก็ไม่ต่างกับที่ได้มาด้วยโจรกรรมการเลี้ยงชีพประเภทนี้ได้แก

1.สมโจร คือกิริยาที่รับซื้อของที่ขโมยมา เพื่อเก็บไว้เป็นสมบัติของตนก็ตามจะนำไปขายเอากำไรต่อก็ตาม การกระทำเช่นนี้จัดเป็นสมโจร เป็นการสนับสนุนโจรกรรม ทำให้เกิดโดจรกรรมได้ง่าย เพราะพวกโจรมีช่องทางช่องทางปล่อยของ เมื่อทำโจรกรรมมาได้แล้วก็นำไปขายต่อได้ ทำให้มีใจกำเริบ กล้าทำโจรกรรมไม่หยุดหย่อน

2.ปลอกลอก คือกิริยาที่คบหากับผู้อื่นโดยไม่สุจริตใจมีนัยแฝงอยู่ เช่นคบหาด้วยเห็นว่าเป็นคนร่ำรวย ตนเองมีทางหลอกล่อให้ได้ทรัพย์สินของเขาได้ เมื่อหลอกล่อได้ทรัพย์สินจนเขาหมดตัวแล้วก็ละทิ้งเขาไป

3.รับสินบน คือ กิริยารับทรัพย์สินที่เขาให้มาเพื่อช่วยทำธุระให้เขาในทางที่ผิด หรือช่วยให้เขาได้รับสิทธิพิเศษเหนือผู้อื่นทั้งที่ไม่ถูกต้องเช่นข้าราชการผู้มีอำนาจรับคนเข้าทำงานรับสินบนขอผู้มาสมัครงาน

ตัดสินให้เขาได้ทำงานหรือตุลาการรับสินบนของลูกความ แล้วตัดสินให้ฝ่ายนั้นได้ชนะคดี ทั้งที่ทำผิดจริง หรือให้รับโทษน้อยลง หรือให้เสีย ค่าปรับน้อยลง ทรัพย์สินที่รับมาโดยวิธีเช่นนี้แม้จะได้มากแต่ก็ไม่ต่างอะไรกับที่ได้มาด้วยโจรกรรม

เรื่องกิริยาเป็นฉายาโจรกรรม ฉายาโจรกรรม คือ การทำทรัพย์สินของผู้อื่นให้สูญเสียไป การเท่าเช่นนี้เป็นกิริยาที่มิใช่โจรกรรมโดยตรงแต่เป็นเหมือนโจรกรรม เพราะทำให้เจ้าของเสียหาย เสียใจหรือไม่พอใจ จัดเป็นกิริยาเป็นฉายาโจรกรรม**กิริยาเป็นฉายาโจรกรรมนั้นได้แก่**

1.คำว่า ผลาญ คือการทำอันตรายแก่ทรัพย์สินของผู้อื่น ทำให้เกิดความเสียหาย พินาศ หรือหมดสิ้นไป ด้วยความอาฆาตหรือไม่พอใจเจ้าของ เช่น เผานา ฆ่าวัวควาย ทุบรถ ทำลายอุปกรณ์หากิน แต่มิได้ทำแก่เจ้าของทรัพย์โดยตรงต้องการเพียงความสะใจ ความดีใจ ที่เห็นเจ้าของทรัพย์โกรธแค้น การทำเช่นนี้แม้ว่าจะมิได้ทำร้ายเจ้าของทรัพย์โดยตรง มิได้ทำ.โจรกรรมทรัพย์ของเขามิได้มีเจตนาเป็นโจรแต่ก็ทำให้เขาเสียหายทำให้เจ้าของสูญเสียทรัพย์ก็เท่ากับเจ้าของทรัพย์เช่นกัน ผลาญจึงเป็นฉายโจรกรรม

2.คำว่าหยิบฉวย คือ การถือเอาทรัพย์สิ่งของของผู้อื่นมากินมาใช้โดยมักง่ายโดยไม่ได้บอกให้เจ้าของทรัพย์รู้ ถือเอาโดยวิสาสะว่าเจ้าของคงไม่ว่าอะไร การถือเอาแบบหยิบฉวยด้วยวิสาสะนี้เป็นฉายาโจรกรรมก็มี ไม่เป็นก็มี ที่เป็นฉายาโจรกรรมก็คือถือเอาแล้วเจ้าของทรัพย์เขาเสียดาย ไม่พอใจ หรือถึงกับฟ้องรองว่าลักทรัพย์

องค์ประกอบศีลข้อที่ 2

ศีลข้อที่ 2 นี้ แม้จะมีกิริยาที่นับว่าเป็นอทินนาทาน คือ การลักทรัพย์หลายอย่าง ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แค่ก็ไม่อาตัดสินได้ว่าเป็นอทินนาทาน คือการลักทรัพย์หลายอย่าง ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แต่ก็ไม่อาจตัดสินได้ว่า เป็นอทินนาทานสมบูรณ์หรือยัง ทั้งนี้ ต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลักเหมือนในข้อปาณาติบาต **ศีลข้อนี้ ประกอบด้วยองค์ 5 ประการ คือ**

1.ของที่ลักเป็นของมีเจ้าของ

2.ผู้ลักก็รู้ว่าของนั้นมีเจ้าของ

3.มีความจงใจจะลัก

4.พยายามลักของนั้นไป โดยที่สุดแม้เพียงเอื้อมมือยกไปเท่านั้น

5. นำของนั้นมาได้ด้วยความพยายาม

เมื่อวิเคราะห์ตามองค์ศีล 5 ประการนี่แล้ว พึงเห็นได้ว่าการลักทรัพย์นั้นมิได้ทำได้ง่ายนัก ต้องประกอบครบองค์ 5 จึงสำเร็จผลและเป็นอทินนาทาน หากไม่ครบองค์เล่า ย่อมไม่เป็นอทินนาทาน แต่ศีลต่างหรือพร้อยไป โทษก็เบาบางลงมา การไม่ครบองค์นั้นสำคัญอยู่ที่เจตนาหากไม่เจตนา เช่น ถือเอาด้วยวิสาสะ ไม่ได้คิดลักขโมยจะทำให้เจ้าของทรัพย์ไม่พอใจ ก็เป็นฉายาโจรกรรมโดยตรงโทษในกรณีอย่างนี้ย่อมเพลาลง**อทินนาทานที่ร้ายแรง**

ที่แสดงมาข้างต้นเป็นการแสดงถึงการลักทรัพย์ของผู้อื่นด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆ ซึ่งแตกต่างกันไป โดยตรงบ้างโดยอ้อมบ้าง ซึ่งล้วนเป็นอทินนาทานทั้งสิน เมื่อครบองค์ศีลข้อนี้แล้ว นอกจากทำโดยไม่ครบองค์ก็ถือไม่ล่วงละเมิดศีลข้อนี้ เป็นแต่ต่างไป พร้อยไปและโทษก็เบาบาง แม่ถึงกระนั้นก็ตามอทินนาทานบางรูปแบบมีโทษมาก เพราะมิใช่ทำให้เจ้าของทรัพย์เดือดร้อนโดยตรง แต่ทำให้คนทั่วไป

เดือดร้อน ทำให้เกิดความเสียหายแก่ส่วนรวมแก่ระบบ และทำเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีไว้ ทำให้เยาวชนและผู้คนที่คิดไม่ถือเอาเป็นแบบอย่าง ไปทำตามเขาทำให้เกิดโทษเป็นลูกโซ่ไม่รู่จบ และกำจัดได้ยาก ทำให้เป็นความทุกข์ของสังคมของประเทศชาติ และของโลกมากขึ้นทุกวัน

วัตถุประสงค์ของศีลข้อ 2

การกำหนดเรื่องอทินนาทานนี้ขึ้นมาเป็นกติกาในสังคม มีวัตถุประสงค์ใหญ่ 3 ประการ คือ

1. เพื่อให้ผู้คนในสังคม เคารพในกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินของคนอื่น คือสร้างความรู้สึกดีงามว่าทรัพย์ที่มีอยู่ของคนอื่นนั้นเขาหามาได้ด้วยความอดทนอดกลั่นด้วยการทุ่มเทกำลังและสติปัญญาได้มา หรือได้มาเป็นมรดกด้วยบุญวาสนา ย่อมเป็นสิทธิชอบธรรม

2. **เพื่อป้องกัน**มิให้ผู้คนไปถือเอาทรัพย์สินของคนอื่นโดยไม่ถูกต้องชอบธรรม คือ เมื่อมีข้อห้ามมิให้ไปทำอทินนาทานแล้วผู้คนก็จะเกรงกลัวโทษที่จะเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ทั้งทางโลกและทางธรรม เมื่อกลัวแล้วก็จะไม่ไปทำอทินนาทานก็เท่ากับได้ป้องกันมิให้ไปถือเอาทรัพย์สินของคนอื่นโดยไม่ถูกต้อง เมื่อคนเราไม่ทำอทินนาทาน ทรัพย์ก็ปลอดภัย เจ้าของทรัพย์ก็วางใจสบายใย ไม่ต้องระวังกังวล

3. เพื่อให้สังคมดำรงชีพอยู่ด้วยสัมมาชีพ คือมุ่งให้ผู้คนประกอบอาชีพในทางสุจริต เป็นอาชีพที่ถูกต้องเป็นธรรม ด้วยกำลังของตนเอง ทรัพย์สินที่เกิดจากอาชีพนั้นๆก็จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจ สามารถกินใช้ได้อย่างสะดวกใจ ไม้องซ่อนเร้นระวังภัย หากดำรงชีพอยู่ด้วยอิจฉาชีพก็จะทำให้คนอื่น เดือดร้อนและตัวเองก็เดือดร้อนเพราต้องระวังตัว จะใช้ทรัพย์ที่ทำอทินนาทานมาก็ต้องระวัง กลัวเจ้าของทรัพย์จะเห็นต้องเก็บงำไว้อย่างมิดชิดมีแต่ความกังวล กินใช้ไม่ได้สะดวกด้วยประการทั้งปวง

ศีลข้อที่ 3 กาเมสุมิฉาจารา เวรมณี

คำว่า กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี นั้นมีการแปลโดยทั่วไปว่า ห้ามประพฤติผิดในกามทั้งหลาย อันนี้เป็นการแปลโดยทั่วไป แต่ก็พอเข้าใจกันได้ แม้จะไม่ละเอียดตรงประเด็นเป้าหมายนัก เพราะประเด็นในเรื่องกาเมสุมิจฉาจาร นี้มีความละเอียดพอสมควร และศีลข้อนี้ก็เป็นเรื่องละเอียดอ่อนไม่น้อย ส่วน คำว่า กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี แปลตามศัพท์ได้ว่าเจตนาเป็นเครื่องกำจัดเวรจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย และ

คำว่า กาเมสุ นั้นก็คือ กามนั้นเอง ในทางวิชาการหมายถึงการประพฤติเมถุน 2 อย่าง คือ **สทารสันโดษ** คือความยินดีในภรรยาของตนกับภรรยาของผู้อื่น คือการละเมิดในภรรยาของผู้อื่น

อีกความหมายหนึ่ง **กาม** หมายถึง สัตว์อันเป็นที่ตั้งแห่งเมถุน

- คำว่า **สัตว์** ในที่นี้ คือ สัตว์โลกอันเป็นที่ตั้งแห่งเมถุน
- คำว่า **เมถุน** หมายถึง กรรมของคนคู่ คือการมีเพศสัมพันธ์กัน ซึ่งคนเดียวทำไม่ได้ทำเป็นคู่

ส่วนคำว่า **มิจฉาจาร** หมายถึง ความประพฤติเลวทรามที่ถูกตำหนิติเตียนโดยส่วนเดียว ไม่มีใครสรรเสริญคนที่สรรเสริญในการละเมิดกามคือ คนชอบ มีใจไปทางนั้นเท่านั้นจึงสรรเสริญ แต่ถ้าเป็นคนดีคนฉลาดโดยทั่วไป เขาจะตำหนิติเตียนจะไม่เอาด้วย

ส่วนคำว่า กาเมสุ มิจฉาจาร เราจึงแปลกันว่าการประพฤติผิดในกามโดยลักษณะหมายถึงการล่วงละเมิดฐานะที่ไม่ควรถึงซึ่งเป็นไปทางทวารโดยประสงค์เสพอสัทธรรม และการอธิบายแบบนี้เป็น

เรื่องวิชาการอธิบายแบบนี้ฟังไม่ค่อยถนัดนักจำได้ยากด้วย เพราะฉะนั้นคนโบราณจึงบอกว่า กาเมสุ มิจฉาจารา คือ การประพฤติผิดในกาม คือการล่วงละเมิดภรรยาผู้อื่นนั่นเอง อย่างนี้พอเขาใจ

ศีลข้อที่ 3 มีจุดมุ่งหมายหลักก็เพื่ออย่างเดียวเท่านั้น คือ เพื่อครอบครัวอบอุ่นเป็นสุข เป็นเรื่องของครอบครัว ครอบครัวที่รักษาศีลข้อ 3 จะเป็นครอบครัวที่สบาย ไม่มีวิตก ไม่มีกังวล ไม่มีเรื่องเดือดร้อน ไม่มีเรื่องเสียหาย ไม่มีหายนะ เมื่อทำงานแล้วกลับบ้าน ครอบครัวก็อบอุ่นยิ้มแย้มแจ่มใส สนทนาปราศรัยกันอย่างเป็นสุข สามีภรรยาก็จะเป็นเหมือนคู่รักกันตลอดชีวิต ในศีลข้อที่ 3 ความผัวเดียวเมียเดียว ความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน จัดเป็นข้อปฏิบัติหลัก การปฏิบัติตามหลักศีลข้อที 3 ก็คือ ผัวเดียวเมียเดียวนี่เอง เพราะฉะนั้น การที่ผู้ชายจะซื่อสัตย์ต่อภรรยาต้องมีสหทารสันโดษ คือความยินดีพอใจในภรรยาตน ภรรยาก็ซื่อสัตย์ต่อสามีต้องมี**ปติวัตร** คือความจงรักในสามีของตน ครอบครัวเช่นนี้ย่อมอยู่เป็น มีความอบอุ่น ไม่แตกร้าวหรือหวาดระแวงในกันและกัน อยู่กันด้วยความไว้วางใจต่อกัน จึงอยู่กันได้นานและอยู่ได้ทน ไม่เปลี่ยนแปลงแม้จะตายจากกันไปข้างหนึ่งครอบครัวโบราณเป็นอย่างนี้กันเป็นส่วนใหญ่

แรกเริ่มที่เดียว มนุษย์เราแต่เก่าก่อนคงสำส่อนเรื่องเพศ ไม่มีความอิ่มความพอในการหาคู่ครอง และในการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเที่ยวแก่งแย่งคู่ครองของบุคคลอื่นมาเป็นของตน เมื่อตนมีอำนาจและกำลังเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่งความทะเลาะบาดหมาง เช่นฆ่า และการเบียนเบียนกันจึงเกิดขึ้น ความสงบสุขในหมู่คณะก็ไม่มี ด้วยเหตุนี้จึงติดตั้งกฎขึ้นมา กฎนี้เมื่อใช้กันแล้ว ทำให้ครอบครัวเกิดความอบอุ่นอยู่เป็นสุขขึ้น ไว้วางใจกันได้ ไม่ต้องทะเลาะเบาะแว้งไม่ต้องเข่นฆ่าอาฆาตกันต่อไป กฎข้อนี้จึงดำรงอยู่ได้จนทุกวันนี้การทำกาเมสุมิจฉาจาร จึงเป็นครอบครัวไม่อบอุ่น ไม่เป็นความสุข อยู่กันอย่างหวาดระแวงอย่างอึดอัดเป็นทุกข์หวานอบอมขมกลืน บางครอบครัวถึงกับแยกกันอยู่แม้จะยังไม่หย่าร้างกัน เพราะมีห่วง คือลูกพันอยู่น่าเวทนานัก

โทษของกาเมสุมิจฉาจาร

การกระทำกาเมสุมิจฉาจารนั้น มีโทษหนักทั้งทางโลกและทางธรรม ในประเทศที่เจริญด้วยศีลธรรมหรือประเทศที่ผู้คนมีจิตสำนึกในเรื่องนี้ค่อนข้างสูง เมื่อมีใครล่วงละเมิดผิดศีลข้อนี้ ก็จะถูกประณามอย่างรุนแรง ลูกร้องฟ้องเรียกค่าเสียหายก้อนใหญ่ หรือถูกสังคมรังเกียจจนต้องย้ายหนีไปอยู่ที่อื่น คนที่มีตำแหน่งหน้าที่สูงจำต้องลาออกจากตำแหน่งเพื่อหนีหรือเพื่อรับผิดชอบ ส่วนในถิ่นที่ไม่ตระหนักเรื่องนี้นัก คนทำผิดแล้วอาจรอดตัวหรืออาจหาทางทำให้ตัวเองพ้นผิดได้ แต่แม้จะพ้นโทษในทางโลก แต่โทษทางธรรมไม่มีพ้นไปได้ เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องของเวรอีกเรื่องหนึ่งซึ่งผู้กระทำต้องประสบ เวรย่อมต้องตามให้ผลตลอดกาลแม้สิ้นชีวิตไปแล้ว[4]

วัตถุประสงค์ของศีลข้อที่ 3

การกำหนดเรื่องกาเมสุมิจฉาจาร นี้ขึ้นมาเป็นกติกาในสังคมมีวัตถุประสงค์ใหญ่ 4 ประการ คือ

1. เพื่อให้สังคมมั่นคงอยู่ในกรอบสุทานสันโดษ
2. เพื่อให้คนในสังคมวางใจกัน

[4] พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), **"การพัฒนาจิต ภาคหนึ่ง"**, พิมพ์ครั้งที 5, (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพุทธศาสนา, 25538), หน้า 29 - 32

3. เพื่อป้องกันความแตกร้าวในสังคม
4. เพื่อให้ครอบครัวอบอุ่นเป็นสุข

แต่สังคมหรือครอบครัว ที่ไม่สนใจที่จะปฏิบัติตามข้อกำหนดแล้วไปแต่ไปประพฤติอีกแบบหนึ่ง สังคมหรือครอบครัวนั้นก็วุ่นวาย ไม่สงบ ไม่สุขสบายบายเป็นปกติได้ ต้องแก้ปัญหากันวุ่นวายไปหมด หนักเข้าก็ต่างกันต่างอยู่ และอยู่อย่างชอกช้ำใจหรืออย่างหมดหวังท้อแท้ ด้วยเหตุนี้ ชายหญิงที่มีคู่ครองอยู่ด้วยกันก็พึงยินดีพอใจ จริงใจ และซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง ที่ยังไม่มีคู่ครอง และจำต้องเลือกหาคู่ครองก็พึงเลือกหาคู่ที่ไม่ผิดข้อต้องห้ามจะได้ไม่ต้องมาแบกทุกข์ในภายหลัง

ศีลข้อที่ 4 มุสาวาทา เวรมณี

คำว่า มุสาวาท ในศีลข้อนี้แปลว่า การพูดเท็จ หรือ การพูดคำเท็จ

คำว่า มุสาวาทา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องกำจัดเวรี จากการพูดเท็จแต่แปลกันโดยทั่วไปว่าห้ามพูดเท็จ

ศีลข้อนี้กำหนดขึ้นด้วยหวังจะให้ผู้คนที่อยู่ร่วมกันพูดกันด้วยคำที่เป็นจริง เป็นความจริง ไม่โกหกหลอกลวงหรือพูดมีเลศนัย มีแง่มุมต่างๆ ทำให้เสียหายต่อการประกอบอาชีพหรือการติดต่อสื่อสารกัน การรักษาศีลข่อนี้เป็นการไม่ทำสิทธิในการรับฟังข้อเท็จจริงของคนอื่นให้เสียไป เป็นการรักษาสิทธิในฟังของคนอื่นไว้ เพราะปกติคนเราทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับความจริงจากคนที่จะมาพูดให้ฟังจะขอบและไว้วางใจ

คำพุดที่เป็นมุสา

คำว่า มุสานั้น หมายความถึงคำพูดอันเป็นเท็จ เป็นการแสดงความเท็จด้วยกล่าวให้คลาดเลื่อนจากความเป็นจริงเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิด และมิใช่เฉพาะทางวาจาอย่างเดียวยังหมายรวมไปถึงการแสดงมุสาทางกายเพื่อให้ผู้อื่นข่าใจผิดด้วย เช่น เขียนหนังสือโกหกเขา สั่นศีรษะไม่ยอมรบที่ทำจริงทำให้เข้าใจผิดไปว่าไม่ได้ทำจริงอย่างนี้ก็เป็นมุสาเหมือนกัน ดังนั้นคำว่ามุสา จึงเป็นได้ทั้งทางวาขาและทางกายแม้จะไม่พูดด้วยปาก แต่แสดงด้วยกายเพื่อให้เขาเข้าใจผิดก็จัดเป็นมุสาวาทเหมือนกัน **มุสานั้น** สามารถแยกประเภทให้ละเอียดออกไปได้หลายอย่าง คือ

คำว่า ปด คือพูดเท็จตรงๆ ไม่มีเหตุไม่มีมูลอะไรเลยก็พูดออกไปโดยไม่มีความจริงใจใดๆ ทั้งสิ้น เช่น รู้อยู่แต่พูดว่าไม่รู้ เห็นอยู่แต่พูดว่าไม่เห็น

คำว่า ส่อเสียด คือ พูดยุแยงเพื่อให้เขาแตกกัน

คำว่า หลอก คือพูดเพื่อจะโกงเขาพูดให้เขาเชื่อ พูดให้เขาเสียของให้ตน

คำว่า ขอ คือพูดเพื่อจะยกย่องเขา พูดให้เขาลืมตัวและหลงตัวผิด

คำว่า กลับคำ คือพูดไว้แล่ แต่ตอนหลังไม่ยอมรับ ปฏิเสธว่าไม่ได้พูด

คำว่า ทนสาน คือ การที่เสี่ยงสัตย์ว่าจะพูดความจริงหรือจะทำคำสาบาน แต่ใจไม่ถือตามนั้นเมื่อถึงคราวเข้ากลับพูดเท็จหรือปฏิเสธ

คำว่า ทำเล่ห์กระเท่ห์ คือการอวดอ้างความวิเศษศักดิ์สิทธิ์ของตัว เพื่อให้เขานิยมยกย่องหรือเพื่อได้ลาภผลแต่ความจริงไม่ได้วิเศษศักดิ์สิทธิ์เช่นนั้น

คำว่ามารยา คือ การหลอกลวงแสดงอาการให้เขาเห็นผิดจากความเป็นจริง เช่น แสดงอาการเคร่งครัดเพื่อให้เขารู้ว่ามีศีล ทั้งที่เป็นคนทุศีล

คำว่า ทำเลส คือ การพูดมุสาเล่นสำนวน เพื่อหลีกเลี่ยงการพูดจริงหรือไม่ต้องการให้การพูดวกวนให้เข้าใจผิดไปอีกทาง

คำว่า เสริมความ คือพูดคำเท็จอาศัยเรืองเดิมแต่เสริมแต่งให้มากกว่าที่เป็นจริงการพูดเกินความเป็นจริง

คำว่า อำความ คือพูดคำเท็จอาศัยเรื่องเดิมแต่ตัดข้อความที่ไม่ประสงค์จะให้รู้ออกเสียเพื่อให้คนฟังเข้าใจผิดคิดเป็นอย่างอื่นไปเสีย

การพูดมุสา ประเภทต่างๆที่ยกมานี้ เพื่อให้คนฟังเข้าใจด้วยวาจาหรือแสดงกิริยาอาการออกมาด้วยการอย่างใดอย่างหนึ่ง ผลอื่นรู้แล้ว เขาจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตามจัดเป็น มุสาทั้งสิ้น ผู้ทำได้ชื่อว่าทำมุสาวาทแล้โทษในฝ่ายอาณาจักรนี้ มิใช่ว่าคนพูดจะต้องคุกติดตะรางเสมอไป โทษที่พึงได้รับในทางสังคมในทางความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน คนที่พูดมุสาเสมอนั้นย่อมได้รับโทษทางนี้เสมอเช่นกัน เช่น ไม่ได้รับความไว้วางใจ ไม่ได้รับความเคารพนับถือจากบุคคลอื่นหรือต้องแตกแยกกันไป

คำอนุโลมมุสา หมายถึงการพูดถึงเรื่องที่ไม่เป็นความจริงแต่พูดไปโดย มิได้มีเจตนาจะทำให้ผู้ฟังเข้าใจผิด เพียงต้องการ ให้ผู้ฟังเสียหายหรือเจ็บใจเล่น คือการพูดเสียดแทงและการพูดสับปลับ

คำเสียดแทง คือพูดให้เขาเจ็บใจ เสียดเข้าไปในความรู้สึก เช่น การด่า โดยพูดด่าคนอื่นด้วยถ้อยคำหยาบช้าเลว ทราม กดเขาให้ต่ำกว่าพื้นเพจริงของเขา การพูดประชด คือพูดแดกดันด้วยความไม่พอใจยกเข้าให้สูงกว่าพื้นเพจริงของเขา

คำสับปลับ คือพูดกลับกลอกเชื่อไม่ได้ พูดด้วยความคะนองปาก แต่ไม่ได้ตั้งใจจะให้ผู้ฟังเข้าใจผิดอะไร

คำพูดที่เป็น ปฏิสวะ

คำว่า ปฏิสวะ หรือ ปฏิสสวะ หมายถึง การรับคำแล้วไม่ทำตามรับ คือตอนแรกรับคำเป็นมั่นเป็นเหมาะว่าจะทำตามที่รับคำไว้ แต่ตอนหลังเปลี่ยนใจบิดพลิ้วไม่ทำตามอย่างนั้นปฏิสวะมีลักษณะต่างๆคือ

ผิดสัญญา คือสองฝ่ายทำสัญญาตกลงกันว่าจะทำอย่างนี้ ต่อมาภายหลังฝ่ายหนึ่งบิดพลิ้วไม่ยอมทำตามสัญญาด้วยเหตุผลที่อ้างขึ้นมา เช่นกรณีสัญญาจ้างต่างๆ

เสียสัตย์ คอการให้สัตย์ไว้แก่ผู้อื่นว่าตนจะทำอย่างนั้นอย่างนี่ หรือจะไม่ทำอย่างนั้นอย่างนี้ภายหลังกลับคำไม่ทำสิ่งตนรับปากไว้ว่าจะทำ หรือไปทำสิ่งที่ตนรับปากไว้ว่ายะไม่ทำ เช่นกรณีทำทัณฑ์บนไว้กับศาลว่าจะไม่ประพฤติชั่ว ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือเสียทรัพย์สินอีก แต่ก็กลับไปทำเช่นนั้นอีก

องค์ของศีลข้อที่ 4

ศีลข้อที่ 4 มีองค์สำหรับเป็นเครื่องตัดสินว่าศีลขาดหรือไม่เหมือนกับศีลข้ออื่นๆ องค์ของศีลข้อนี้ มี 4 ประการ คือ[5]

---

[5] เมธาวี อุดมธรรมานุภาพ และคณะ, "**พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**", (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนดุสิต, 2549), หน้า 1 – 2

1. เรื่องที่พูดเป็นเรื่องไม่จริง ไม่มีจริง
2. จงใจจะพูดให้ผิดไปจากความจริง
3. พูดคำนั้นออกไป
4. ผู้ฟังเข้าใจความหมายเหมือนอย่างที่พูดออกได้

ตำนานพระศาสนา ท่านแสดงโทษของการพูดเท็จอันเป็นผลมาปัจจุบันชาติไว้หลายประการดังนี้

1. เกิดเป็นคนพูดไม่ชัด
2. เป็นคนมีฟังไม่เสมอกัน โย้เย้ไปมา
3. เป็นคนมีกลิ่นปากเห็นเห่มือคูถ
4. กายมีไอร้อนผิดจากคนธรรมดา
5. มีตาไม่เป็นปกติ คือมีตาเหลือกโปน
6. มีวาจาไม่ไพเราะ
7. มีท่าทางไม่สง่างาม
8. คล้ายกับคนวิกลจริต

วัตถุประสงค์ของศีลข้อที่ 4

ศีลว่าด้วยการงดเว้นจากการพูดเท็จนี้ ท่านกำหนดวัตถุประสงค์ไว้เพื่อให้ถือปฏิบัติกันอันจะทำให้อยู่กันอย่างสุขสงบ ไม่ต้องมาทะเลาะมาฟ้องร้องหรือมีเรื่องราวอะไรกัน อันวัตถุประสงค์ที่สำคัญในเรื่องนี้ คือ

1.เพื่อป้องกันการตัดประโยชน์ของผู้อื่นทางวาจา คือการพูดเท็จนั้นย่อมเป็นการตัดประโยชน์ของผู้อื่นเป็นส่วนใหญ่ทำให้เขาไม่ได้ประโยชน์ที่ควรจะได้ ทำให้เสียประโยชน์ที่ไม่ควรเสียทำให้เสียหายต่อการประกอบอาชีพหรือการติดต่อสื่อสารกัน ทำให้เข้าใจผิทำให้ทำผิดพูดผิดไปตาม

2. เพื่อให้เกิดความไว้วางใจเชื่อใจกันได้ คือเมื่อคนเราอยู่ร่วมกันโดยไม่พูดเท็จ พูดคำสัตย์คำจริงต่อกัน ก็จะให้ไว้วางใจกัน เชื่อใจกันได้ไม่หวาดระแวงด้วยความมาสบายใจ เมื่ออยู่กันด้วยอาการอย่างนี้ก็จะมองหน้ากันสนิท ช่วยเหลือกันได้สนิทใจ ความสงบสุขก็จะตามมาทั้งสังคมที่อยู่ก็จะสง่างามมีศักดิ์ศรี เพราะไม่มีคนที่วางใจไม่ได้เชื่อใจไม่ได้อยู่ในหมู่คณะ

3. เพื่อสร้างความสามัคคี ปรองดองในหมู่คณะ คือเมื่ออยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะ หรือทำงานร่วมกันในที่เดียวกัน สิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ต้องระวังคือคำพูด หากไม่ระวังก็จะทำ ไท้เกิดความแตกร้าวถึงทะเลาะเบาะแว้งกันจนอยู่ด้วยกันได้ เมื่อระวังคำพูดไม่ให้เป็นเท็จไม่ให้หยาบตามพูดแต่คำสัตย์คำจริงไพเราะเป็นประโยชน์ ก็จะทำให้เกิดความสามัคคีปรองดองขึ้นไม่รู้จืดจางในหมู่คณะ

ศีลข้อที่ 5 สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี

คำว่า สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี แปลว่าเจตนาเป็นเครื่องกำจัดเวรจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท แต่ส่วนใหญ่จะเข้าใจกันว่าหมายถึง การเว้นจากการดื่มสุราและเมรัย เนื่องจากคำในศีลข้อนี้มีหลายคำ จึงก่อนที่จะกล่าวในรายเอียดของศีลข้อนี้ ขอนำท่านออกนอกทางหน่อย ขอกล่าวความ เพื่อให้รู้จักก่อนว่าแต่ล่ะคำมีความหมายอย่างไร

คำว่า สุรา พจนานุกรมฯให้ความหมายไว้ว่า นำเมาที่กลั่นแล้ว ตามรูปศัพท์เดิมท่านแปลว่าไว้หลายนัย คือ เครื่องดื่มที่ไหลเข้าลำคอไป เครื่องดื่มที่ทำให้คนที่ติดแล้วต้องดื่มเรื่อยไป เครื่องดื่มที่ทำให้คนดื่มเป็นคนกล้า

คำว่า เมรัย พจนานุกรมฯ ให้ความหมายไว้ว่า นำเมาที่เกิดการหมักหรือแช่ น้ำเมาที่ไม่ได้กลั่น ตามรูปศัพท์เดิมท่านแปลไว้ว่า ของเป็นเหตุให้มึนเมาของที่ยังความมึนเมาให้เกิด

คำว่า มัชชะ พจนานุกรมฯ ให้ความหมายไว้ว่า น้ำเมา, ของเมา ตามรูปศัพท์เดิมท่านแปลไว้ว่า สิ่งที่เป็นเหตุให้คนบ้าคลั่ง

คำว่า ปมาทะ คือ ประมาท พจนานุกรมฯ ให้ความหมายไว้ว่า ความเลินเล่อ, ขาดความระมัดระวัง . ขาดความรอบคอบ . ตามรูปศัพท์เดิมท่านแปลไว้ว่า ภาวะเป็นเหตุให้ไม่ทำกิจที่พึงทำด้วยตนเอง แห่งบุคคลผู้แม้จะมีความสามารถ, ความมัวเมา, ความพลั้งเผลอ เมื่อนำรูปศัพท์มาต่อกันเข้าก็เป็น สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา คือนำเมาหรือของมึนเมาอันได้แก่สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท แต่แปลตามรูปศัพท์และตามความหมายที่ท่านให้ไว้ก็พอจะมองเห็นชัดเจนแล้วว่า สิ่งของต้องห้ามนั้นเข้าข่ายที่ทำให้เสียศีลข้อ 5 นี้ มีมากมาย ไม่ว่าจะเป็นน้ำเมาของเมา ของเสพติด ยาเสพติดที่มาในรูปลักษณ์ต่างๆ ซึ่งเมื่อเสพหรือดื่มเข้าไปแล้วทำให้เสียสติ ทำให้เกิดความมัวเมา เกิดความพลั้งเผลอ เกิดความบ้าคลั่ง ทำให้เกิดความกล้า เกิดความบ้าระห่ำผิดปกติ สิ่งที่เสพหรือดื่มเข้าไปแล้วทำให้ประมาทคือเสียสติ ทำให้มึนเมา ทำให้บ้าคลั่ง ทำให้หลงลืมแล้ว จัดเป็นมัชชะทั้งสิ้น

สุราพาไปเสียหายทุกด้าน

ศีลข้อที่ 5 นี้ ท่านยกเอาสุราขึ้นเป็นหลัก ส่วนเมรัยหรือของมึนเมา อย่างอื่นนั้นเป็นรอง เพราะสุราหาง่าย ดื่มง่ายและติดง่าย อย่างอื่นแม้จะโทษรุนแรงกว่าสุราก็มี แต่ก็ไม่แพร่หลายเหมือนสุรา และสุรานั้นกฎหมายไม่ได้ห้ามดื่ม ยกเว้นบางคนบางสถานที่เท่านั้น จึงทำให้สุรากลายเป็น สิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างหนึ่ง

ของสังคม ทั้งที่มีโทษมหันต์เกินพรรณนาสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างหนึ่งของสังคม ที่สำคัญ ลูกเมียและพ่อแม่ของคนที่เป็นทาสสุราย่อมเป็นทุกข์ไม่สบายใจอับอายขายหน้าคนอื่น ไม่กล้าคบหากับบุคคลอื่นมากนัก กลัวถูกถาม ซักไซร์กลัวถูก ดูหมิ่นดูแคลน ทำให้อยู่อย่างลำบาก แต่คนที่ติดสุราหารู้ไม่ เพราะมัวแต่ไปดื่มสุรา มึนเมาจนไม่ได้สติที่จะคิดถึงลูกเมียและพ่อแม่ว่าเขาลำบากใจและหดหู่อย่างไร

สุรากับสุขาภาพ

ผู้รู้ทางการแพทย์ ทั้งพยายามแนะนำ พยามบอกเล่า พยายามอธิบาย พยายามอย่างเต็มที่เพื่อให้ความรู้แก่ผู้คน ให้งดดื่มสุรา เพราะสุราเมื่อเข้าสู่ร่างกายแล้ว แอลกอฮอล์จถูกดูดซึมเข้าไปในทุกส่วนของระบบทางเดินอาหารแล้วกระจายไปสู่เนื้อเยื่อสมองและส่วนอื่นๆของร่างกาย มีผลทำให้เกิดภาวะเหล่านี้

- สมองเสื่อม
- ตับแข็ง ตับอักเสบ
- โรคพิษสุราเรื้องรัง
- โรคกระเพาะอาหาร

และนอกว่า หญิงมีครรภ์ไม่ควรดื่มสุรา เพราะจะมีผลต่อทารกในครรภ์ นอกจากนั้น ยังบอกถึงอาการของ

โรคพิษสุรา เรื่องรังซึ่งเมื่อเป็นแล้วย่อมจะมีอาการผอดปกติ เป็นต้นว่า

- ผอม - ความจำเลื่อม หลงลืม
- ตาเหลื่อ ตัวเหลือง - ลิ้นรัวพูดไม่ชัด
- อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร คลื่นใส อาเจียน - เกิดอาการประสาท
- ตามัว เห็นภาพไม่ชัดหรือเห็นภาพซ้อน - อารมณ์แปรปรวน สับสน โกรธง่าย หงุดหงิด
- มือสั่น ขาสั่น เดือนทรงตัวไม่ได

คนที่ชอบดื่มสุราและดื่มประจำ เมื่อมีอาการอย่างนี้ เกิดขึ้นแม้เพียงอย่างเดียวก็พึงรู้เกิดวกำลัเป็นโรคพิษสุราเรื่องแล้ว ส่วนคนที่ไม่ได้ดื่มสุรา โอกาสที่จะมีอาการเช่นนี้เกิดขึ้นย่อมเป็นไปได้ยาก แต่หากเป็นขึ้นก็ต้องหาสาเหตุว่าเป็นมาจากอะไร จะได้แก้ไขได้ถูก

องค์ของศีลข้อที่ 5

ศีลข้อที่ 5 ประกอบตัวองค์ ศีล 4 ประการ คือ

1. ของที่ดื่มกินเป็นของทำให้มึนหรือทำให้เมา
2. จงใจจะดื่มกิน
3. ดื่มของนั้น
4. ของที่ดื่มนั้นล่วงลำคอเข้าไป

องค์แห่งศีลเหล่านี้กำหนดไว้เพื่อเครื่องติดสินว่าจะเป็นการล่วงละเมิด คือ ข้อนั้นหรือไมเหมือนกับศีลข้ออื่นๆ แต่เมื่อพิจารณาดูแล้วจะเห็นว่าที่จะเป็นการล่วงละเมิดถึงกับขาดศีลนั้นอยู่ที่ความจงใจหรือเจตนาเป็นหลักใหญ่เพราะในการดื่มกินของมึนเมานั้นที่ไม่มีเจตนาจะดื่มแต่จำเป็นต้องดื่มกินให้ล่วงเล้าคอเข้าไปก็มีอยู่ จะถือเป็นผิดศีลก็ไม่คงถูกต้อง เรื่องนี้เป็นข่าวทางสื่อสาร เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงเป็นการเตือนพ่อแม่ที่มีลูก
น้อยให้ดูแลลูกตามลำพัง ไม่ไว้วางใจแม้กระทั่งตู้โชว์สุรายี่ห้อดังๆ หลากชนิด ที่ตั้งไว้อวดแขกเพราะสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดพิษภัยได้ถ้าไม่ระวัง

โทษของการดื่มสุราเมรัย

การดื่มสุรานั้นมีโทษมากทั้งทางตรงและทางอ้อมในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้โดยยกเรื่องการดื่มสุรามาเป็นหลัก และถือกันว่าแม้การดื่มกินของมึนเมาอย่างอื่น เช่น ฝิ่น กัญชา ยาเสพติดต่างๆ ก็มีโทษ เช่นเดียวกับการดื่ม สุรา และโทษที่ทรงแดงนั้นเป็นโทษเฉพะในโลกปัจจุบัน ผู้ดื่มจะได้รับเมื่อตอนมีชีวิตอยู่ โทษนั้นมี 6 ประการ คือ

1. เป็นเหตุให้เสียทรัพย์
2. เป็นเหตุก่อการทะเลาะวิวาท
3. เป็นเหตุเกิดโรค
4. เป็นเหตุเสียชื่อเสียง
5. เป็นเป็นเหตุให้ไม่รู้จักละอาย
6 ทอนกำลังปัญญา

โทษของการดื่มสุรารายละเอียดเพิ่มเติม

1. เป็นเหตุให้เสียทรัพย์ เมื่อถึงเวลายากจนไม่มีทรัพย์จะขึ้นมาดื่มกินกันหรือโรคภัยช่วยเหลือใครไม่ได้ ไปมาหาสู่ใครก็ไม่ได้ สังคมคือพวกพ้องก็หายเงียบไปหมด ไม่มีใครมาเยี่ยมเยือน ขอร้องใครก็ถูกบ่ายเบี่ยงอ้างโน่นอ้างนี่ ท้ายที่สุดก็พึงสังคมพวกฟ้องเช่นนั้นไม่ได้เป็นคนไร้พวกไรเพื่อนโดยสิ้นเชิง

2. เป็นเหตุก่อการทะเลาะวิวาท คนเราทั่วไปย่อมปรารถนาอยู่อย่างสงบ ไม่อยากมีเรื่องอะไรกะใคร แต่เมื่อดื่มสุราเข้าไป จิตใจก็เริ่มแปรเปลี่ยนผิดปกติไป เริ่มกล้า เริ่มบ้าบิ่น เริ่มบันดาลโทสะขึ้นมาทั้งที่เข้าไปทำร้ายหรือก่อทะเลาะวิวาทขึ้นทันที หรือเมื่อทำรายคนอื่นไม่ได้ ก็ทั้งมาทำร้ายคนใกล้ชิดรอบข้างซึ้งไม่มีทางต่อสูดังนั้นภรรยาบุตรธิดา โดยที่สุดแม้บิดามารดา จึงถูกหลงกันไปอย่างมีทางหนี้

3. เป็นเหตุเกิดโรค ข้อนี้มักจะพูดยากกว่าสุราเป็นเหตุให้เกิดโรคเพราะคนไม่ดื่มสุราก็เป็นโรคเช่นเดียวกัน แต่ข้อเท็จจริงโรคที่เกิดจากสุรานั้นมีจริงเป็นจริง อย่างที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นเช่น สมองเสื่อม ดับแข็ง ตับอักเสบ โรคพิษสุราเรื่องรัง โรค กระเพาะอาหาร

4. เป็นเหตุเสียชื่อเสียง ชื่อเสียงที่ดีเป็นหลักประกันคนเรา ทำให้ได้รับการยกย่อง นับถือ และปฏิบัติตามเป็นแบบอย่าง และทำให้รักให้การสนับสนุน ทำให้เจริญรุ่งเรือง แต่ชื่อเสียงนั้นใช่ว่าจะหาได้ง่ายต้องทำต้องปฏิบัติความดีต่อเนื่องกันมาโดยตลอดจนเป็นนิสัยประจำไม่เปลี่ยนแปลง ผู้คนจึงจะยอมรับว่าดีจริงชื่อเสียงจึงดีตาม หากทำดีชั่วครู่ชั่วยามเพื่อชื่อเสียงก็อาจได้ แต่ไม่คงทน เมื่อหยุดทำเมื่อไร ชื่อเสียก็ใหม่

5. เป็นเหตุให้ไม่รู้จักละอาย ปกติคนเราก็ดำเนินชีวิตไปตามปกติ มีสติคอยควบคุมใจอยู่ทำให้กำแต่ในสิ่งที่ดีงามถูกต้อง เพราะรู้ว่าอะไรดี อะไรไม่ดี อะไรควรทำควรประพฤติ อะไรไม่ควรทำ ไม่ควรประพฤติ สามารถงดเว้นสิ่งที่ไม่ดีไม่ควรประพฤติแม่เมื่อดื่มสุราเข้าไห้แล้ว ก็ทำให้เมาและขาดสติ ทำให้ใจไร้การควบคุม

6. ทอนกำลังปัญญา ปัญญา คือความรู้ ความฉลาด ความเข้าใจในเรื่องต่าง ปัญญานั้นมีกำลังและเป็นหลังสำคัญที่ผลักดั้นให้คนมีปัญญาได้รับความสำเร็จในชีวิต ได้รับความก้าวหน้า และได้รับสิ่งต่างๆมากมายเพื่อดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เมื่อผู้นั้นได้ใช้ปัญญาที่มีอยู่เป็นเครื่องเมื่อในการประกอบกิจต่างๆ

สุราเป็นเครื่องทอนกำบังปัญญาอย่างสำคัญ เป็นเครื่องทำให้สองมึนชา เชาว์ปัญญาซาก็เนือยลงไปอะไรไม่คอยทัน เชื่องช้า ถ้าเป็นโรคพิษสุราเรื่องรั้งด้วยแล้วเป็นให้สมองเสื่อม ความจำเลื่อม หลงลืมง่ายตามมา

วัตถุประสงค์ศีลข้อที่ 5

1.เพื่อป้องกันสุขภาพของผู้คนในสังคม คือการที่จะพัฒนาตัวเอง ครอบครัว สังคมให้อยู่ดีมีสุขได้นัก สำคัญคือผู้คนต้องมีสุขภาพร่างกายดี มีสุขภาพจิตใจดีกันทั่วหน้า เมื่อมีสุขภาพดีจะทำให้ทุกคนมีกำลังมีความสำมารถ มีจิตใจเข็มแข็งมั่นคงประกอบอาชีพดำเนินชีวิตได้อย่างสมบูรณ์หากสุขภาพไม่ดีด้วยมีสิ่งทีทำให้เป็นคือดื่มสุราเข้าผู้คนก็จะคิดสุรากันเป็นส่วนใหญ่ สุขภาพก็เสีย เมื่อสุขภาพเสีย หน้าการงานการดำเนินชีวิตก็เสีย สังคมก็จะลำบากด้วงประการต่าง

2. เพื่อมิให้ประมาทมัวเมา คือ คนเรามีเวลาที่จะทำกิจต่างๆ มีโอกาสที่จะดำเนินชีวิตให้รุ่งเรืองก้าวหน้าและมีความสุขได้ด้วยกัน แต่ต้องเป็นคนไม่ประมาท ไม่เผอเรอ ใช้เวลาเป็น หาโอกาสเป็น ก็จะสมหวัง

3. เพื่อให้คุ้มครองสติไว้ คือมีสติเป็นคุณธรรมหลักที่จะคอยควบคุมการกระทำ การพูด การคิดของคนเราให้อยู่ในกรอบแห่งความดี ทำให้คนเราทำดี พูดดี คิดดีเป็น หากขาดสติเสียแล้วก็ไม่อาจทำดี พูดดี คิดดีให้ตลอดไปได้ ย่อมทำชั่ว พูดชั่ว คิดชั่วไปบ้าง สตินั้นจะคงอยู่ได้ตลอดก็ด้วยการคุมครองไว้ อาการที่จะคุ้มครองสตินั้นก็คือไม่ประมาท

สุราพาวิบัติ สุรานั้นมีพิษภัยร้ายแรงมากมาย เป็นบ่อเกิดแห่งโรคภัยหลายอย่าง เป็นทางวิบัติหายนะของสมบัติทั้งหลาย เป็นอบายมุขที่ทำให้คนเสื่อมถอยในทากทาง ข้อนี้เป็นที่รู้กันทั้งนั้นไม่ว่าเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ แต่สุรานั้นมีมนต์เสน่ห์ในนัวที่มีพลังมหาศาลสามารถดึงดูดผู้คนให้หลงใหลติดใจในรสชาติได้ตลอดมา แม้จะรู้ทั้งรู้ว่ามีพิษมีโทษ แต่ก็อดไม่ได้ไม่วายที่จะต้องติดและดื่มประจำ สุรา นอกจากจะมีพิษภัยในชาตินี้แล้วยังเป็นเวรอย่างหนึ่งที่จะติดตามให้ผลในชาติหน้าภพหน้าด้วยกล่าวคือให้เกิดมาเป็นคนมีปัญญาอ่อนโง่ทึบไม่ทันคน ความจำไม่ดี

สังคมทุศีลหรือสังคมไม่มีศีล เป็นสังคมมนุษย์ที่ขาดความเมตตาต่อกัน มีการฉ้อโกงกัน การทุจริตคอร์รัปชั่น การไม่เคารพสิทธิของคู่ครอง การใช้กำลังหรืออำนาจข่มเหงรังแกผู้อ่อนแอกว่า การล่วงละเมิดไปมีเพศสัมพันธ์กับผู้อื่นที่ไม่ใช่สามีหรือภรรยาของตน ไม่สนใจเรื่องสิทธิและไม่ยอมรับรู้ข้อเท็จจริง โกหกหลอดลวงผู้อื่น ไม่คำนึงถึงสุขภาพร่างกายตนเองดื่มสุราเมรัย สิ่งเสพติดให้โทษ การอยู่ร่วมกันไม่มีความสุข อยู่ด้วยกันอย่างหวาดระแวง ต้องป้องกันตนเอง ครอบครัว และทรัพย์สินให้เกิดความปลอดภัยไปมาหาสู่กัน เฉพาะบุคคลที่สนิทกันเท่านั้น เหตุที่ทำให้สังคมโดยทั่วไปเป็นเช่นนี้เพราะสังคมไม่มีศีล5 เป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและแนวปฏิบัติของครอบครัวและสังคม

บทสรุป

ศีล 5 เป็นส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์ที่มนุษย์กำหนดวางกันขึ้นไว้ และปฏิบัติตามกันต่อมาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์เพราะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์นี้จึงทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ดีขึ้นและแตกต่างจากสัตว์โลกอื่นๆ ศีล 5 จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครอง การประกอบอาชีพสุจริตธรรม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การไว้วางใจต่อกัน ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความอบอุ่น ในครอบครัว ในหมู่คณะในสังคมทั่วไป ศีล 5 จึงทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์แบบมีชีวิตเป็นปกติสุข ศีล 5 เป็นหลักประกันความสงบสุขเป็นหลักจริยธรรมเพื่อให้มนุษย์มีพฤติกรรมโดยชอบธรรม ดังคำพูดที่ว่าเมื่อมนุษย์รักษาศีล 5 ศีล 5 จะรักษามนุษย์ผู้ปฏิบัติได้พบความสงบสุขในชีวิตพระพุทธภาษิต กล่าวว่า สีลัโลเก อนุตฺตรำ ศีลเป็นเยี่ยมในโลก

บรรณานุกรม

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี)**. "ศีล 5 รักษาโลก สถานบันลือธรรม."** กรุงเทพมหานคร, 2550.

โครงการหมู่บ้านศีล 5. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: [https://www.silla 5 com.]

หลวงพ่อฤาษีสิงดำ , **หลักการปฏิบัติ ศีล 5** เผยแพร่เมื่อ 31 สิงหาคม 2517 ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: https://sitesgoogleco/site/lhrrmthanl/sil 5.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), การพัฒนาจิต ภาคหนึ่ง, พิมพ์ครั้งที 5. กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพุทธศาสนา, 25538). หน้า 29.

เมธาวี อุดมธรรมานุภาพ และคณะ, "**พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**", (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนดุสิต, 2549), หน้า 1 – 2.

วัฒนธรรมการเลี้ยงดูเด็กในยุค Thailand 4.0
Childcare Culture in the Era of Thailand 4.0

ธนวัฒน์ ศรีลา
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การตามใจโดยไร้เหตุผลที่ดี ค่านิยมการให้ความสำคัญต่อวัตถุมากกว่าจิตใจ การถูกบีบคั้นจากสภาพเศรษฐกิจและค่าใช้จ่ายที่สูง รายได้ที่ต้องแลกด้วยเวลาอันมีค่าของครอบครัว ข้อจำกัดในการเลี้ยงดูเพื่อนของตัวเด็กเอง และระบบการศึกษาที่มาจากนโยบายของภาครัฐ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อการปรับตัวของผู้ปกครอง ครู และตัวเด็กเอง และส่งผลโดยตรงต่ออารมณ์ความรู้สึก ที่ก่อให้เกิดความเครียดสะสม ปัญหาเหล่านี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของเราและถูกหล่อหลอมเป็นวัฒนธรรมการเลี้ยงดูเด็กในยุค Thai land 4.0 ที่มีการเรียนแบบโดยตั้งใจและไม่ได้ตั้ง ในประเด็นของปัญหาในข้อนี้ก็คือการละเลยจุดเล็กๆ การมองข้ามปัญหาเล็กน้อยในเรื่องของการฝึกฝนร่างกายและจิตใจทั้งตัวผู้ปกครอง ครูผู้สอน และตัวเด็ก ไปพร้อมๆกัน เพื่อให้เกิดความอดทน มีเหตุมีผล รู้จักแบ่งปัน มีน้ำใจเป็นนักกีฬา เพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับนโยบายของภาครัฐที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามตัวของผู้บริหาร และสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การให้เหตุผลต่อสถานการณ์ การลงมือปฏิบัติให้เด็กและสมาชิกในครอบครัวได้เรียนรู้ร่วมกัน รับทราบปัญหาร่วมกันและอธิบายด้วยเหตุผลที่ไม่บวกด้วยอารมณ์ การนำหลักธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับสถานการณ์ที่ต้องเผชิญอย่างมีสติ จะช่วยปรับสมดุลของชีวิตและสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

คำสำคัญ: วัฒนธรรม, การเลี้ยงดูเด็ก, ยุค Thailand 4.0

Abstract

Indulgence without good reasonability, social value on materialism satisfaction that is more than mind, stress from bad economy and high living cost, income that interchanges with valuable family time and the good children-treat, the children's friends, and governmental education system are factors that effect to the adaptation of children's guardians, the teachers, and the children and also directly impact to the children's emotion and feeling that cause of their chronic stress. These problems have become a part of our daily life about children's treat in Thailand 4.0 Era. This article suggested the solutions including ignorance on the obstacles of the guardians, the teachers, and the children's physical and mental practice; training them all to be more patient, reasonable, sharing out, generous; and preparing them for the change of government policy and economy. Besides, the children and their family should learn on the mentioned situation

together based on reasonability. Moreover, they should apply Dhamma into the line of suitable problem solving and be based on consciousness. It can help on life-balance and make them all to be complete human.

Keywords: Culture, Childcare, the Era of Thailand 4.0

บทนำ

เนื่องจากกระแสของสื่อเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อเด็กในยุคปัจจุบัน ซึ่งเด็กเหล่านี้เติบโตมากับเทคโนโลยีที่อำนวยความสะดวกมากมาย จนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการเลี้ยงดูเด็กในยุค Thai land 4.0 การที่เทคโนโลยีเข้ามาแทนพื้นที่ความรักของครอบครัวในบางส่วนแม้จะไม่ทั้งหมด แต่ก็ต้องแลกด้วยผลผลิตที่ไม่อาจคาดเดาได้ว่าจะออกมาในรูปแบบไหน อารมณ์ความรู้สึกที่เปลี่ยนไปของเด็กในยุค Thai land 4.0 ที่โหยหาวัตถุมากกว่าความสุขทางด้านจิตใจ การวัดค่าของคนผ่านตัววัตถุที่มี สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากวัฒนธรรมการเลี้ยงดูของครอบครัวที่ไม่ตระหนักถึงปัจจัยแวดล้อมที่เด็กในยุค Thai land 4.0 นั้นต้องเผชิญอยู่

1.การเลี้ยงดูเด็กในสังคมไทย สังคมไทยพื้นฐานโดยมากแล้วมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานมาแต่ดั่งเดิมจึงทำให้คนไทยส่วนมากมีจิตใจที่มีความเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี ชอบที่จะช่วยเหลือแบ่งปัน มีจิตอาสา สำหรับในประเทศไทยแล้วพฤติกรรมแบบนี้ถือว่าเป็นเรื่องปกติที่เราเห็นจนคุ้นเคย จะสังเกตได้จากเหตุการณ์ที่ยามใดประเทศเกิดวิกฤตไม่ว่าจะเป็นเรื่องของภัยธรรมชาติ หรือเหตุการณ์อื่นๆที่ต้องการความช่วยเหลือ เราจะได้เห็นความร่วมมือ การช่วยเหลือที่ไม่ต้องรอภาครัฐ จากลักษณะความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์นี้อะไรเป็นพื้นฐานสำคัญในการขัดเกลาจิตใจทำให้คนไทยส่วนใหญ่มีจิตใจที่ดีงาม มีจิตอาสา แต่ก็ไม่ทั้งหมดที่จะมีพื้นฐานในจิตใจที่ดีงาม ซึ่งเราสามารถวัดได้จากข่าวที่ออกมาในด้านลบทุกวัน สาเหตุหนึ่งที่เราปฏิเสธไม่ได้ว่าคนในสังคมจะมีความสุข หรือเป็นสังคมที่วุ่นวายก็คือสถาบันครอบครัว ครอบครัวถือเป็นเบ้าหลอมเบ้าแรกในการหล่อหลอมความรู้สึกนึกคิดของเด็กที่เกิดมาในครอบครัวนั้นๆ การที่มีทั้งคนดีและคนไม่ดีในสังคมล้วนเป็นผลผลิตของครอบครัวบวกกับการศึกษา เราจึงต้องยอมรับและปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

1.1 การเลี้ยงดูแบบเดิม จะเป็นการที่เด็กได้อยู่ในครอบครัวใหญ่ นอกจากพ่อแม่แล้วยังมีปู่ยา ตายาย อยู่ด้วย ข้อดีของการเลี้ยงดูแบบเดิมของสังคมไทยนั้นตัวเด็กเองจะได้รับการอบรมบ่มนิสัย ทั้งในเรื่องของกิริยา มารยาท การวางตัวให้เหมาะสมรู้จักกาลเทศะ ฝึกความอดทนจากการทำงานเรียนรู้ที่จะอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขรู้จักแบ่งปัน เห็นอกเห็นใจผู้อื่น การที่ปู่กับย่าพาหลานไปวัดในวันพระหรือการทำกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนเด็กเหล่านั้นจะซึมซับและเรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อบุคคล เริ่มจากตัวของมารดาและบิดาหากอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีจะส่งผลไปยังบุตรที่จะเกิดมา มีหลายปัจจัยที่ทำให้เด็กเกิดมาแตกต่างกัน สิ่งแวดล้อมก่อนเกิด เป็นประกอบด้วย อายุของแม่ โภชนาการ การออกกำลังกาย สภาวะทางอารมณ์ของแม่ การใช้ยาของแม่ แม่ที่ดื่มแอลกอฮอล์ ปัจจัยเหล่านี้หากอยู่ในครอบครัวใหญ่จะเกิดปัญหาขึ้นน้อยมากเพราะมีผู้ใหญ่ในครอบครัวจะคอยตักเตือนและยกตัวอย่างประสบการณ์ของ

ตนให้คุณแม่มือใหม่ได้คิดและตัดสินใจทำว่าสิ่งไหนดีหรือไม่ดีต่อลูกในครรภ์ หลังจากคลอดแล้วสิ่งแวดล้อมหลังคลอดไม่ว่าจะเป็น บ้าน โรงเรียน สถานที่ทำงาน การสื่อสารกับผู้อื่นล้วนสำคัญต่อเด็กช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่เด็กกำลังเริ่มเรียนรู้ เลียนแบบพฤติกรรมต่างๆจากผู้ที่อยู่รอบตัว ความเป็นครอบครัวใหญ่บวกกับประสบการณ์การเลี้ยงดูของปู่ย่าตายาย จะช่วยประคับประครองและเป็นต้นแบบสำหรับเด็กได้

1.2 การเลี้ยงดูแบบครอบครัวเดี่ยว ซึ่งเราพบมากในสังคมไทยปัจจุบันการที่แยกครอบครัวออกมาจากครอบครัวใหญ่บวกกับการไม่มีเวลามากพอที่จะค่อยเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนทำให้ภาระหน้าที่การเลี้ยงดูเด็กตกไปอยู่กับสถานรับเลี้ยงตั้งแต่วัยอนุบาลจนจบมหาวิทยาลัยถ้าหากยังไม่หลุดออกไปจากระบบ การที่ครอบครัวจะได้อยู่ร่วมกันนั้นเป็นเรื่องที่ยาก การปรึกษาหารือในยามที่เกิดปัญหาเด็กจะหันไปพึ่งคำปรึกษาจากเพื่อนของตนเอง การที่ต่างฝ่ายต่างขาดประสบการณ์นั้นเองทำให้อาจจะเกิดปัญหาตามมาภายหลัง ครอบครัวเดี่ยวเป็นครอบครัวที่มีขนาดเล็กแต่มีความสำคัญมากต่อสังคมไม่แพ้ครอบครัวใหญ่เช่นกันเพราะเป็นสถานที่ขัดเกลาและให้พื้นฐานการใช้ชีวิตแก่ตัวของเด็กเอง การแสดงออกถึงพฤติกรรมการบริโภคที่เกินพอดีของผู้ปกครองแต่ขาดการอธิบายด้วยเหตุผลให้เด็กเข้าใจ จุดนี้อาจมองเป็นเรื่องธรรมดาในครอบครัวแต่กลับเป็นปัญหาระยะยาวที่เป็นเหมือนระเบิดเวลาที่ถูกฝังในตัวของเด็กเอง

พัฒนาการของเด็ก

2.1 ทฤษฎีของ พาฟลอฟ เชื่อว่าการเรียนรู้ของสิ่งมีชีวิตจำนวนมากเกิดจากการวางเงื่อนไข กล่าวคือ การตอบสนองหรือการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นต่อสิ่งเร้าหนึ่งมักมีเงื่อนไขหรือ สถานการณ์เกิดขึ้น ซึ่งในสภาพปกติหรือในชีวิตประจำวันการตอบสนองเช่นนั้นอาจไม่มี เช่น กรณีสุนัขได้ยินเสียงกระดิ่งและน้ำลายไหล เสียงกระดิ่งเป็นสิ่งเร้าที่ต้องการให้เกิดการเรียนรู้จากการวางเงื่อนไข พาพลอฟ เรียกว่า สิ่งเร้าที่มีเงื่อนไข และปฏิกิริยาน้ำลายไหล เป็นการตอบสนองที่เรียกว่าการตอบสนองที่มีเงื่อนไข ซึ่งตรงกับกระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอนประกอบด้วย 1) สิ่งเร้า 2)การสัมผัส 3) การรับรู้ 4) มโนทัศน์ 5) การตอบสนอง แต่ละขั้นตอนการเรียนรู้จะขึ้นอยู่กับปัจจัยการเรียนรู้[1]

พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในด้านการทำหน้าที่และวุฒิภาวะของอวัยวะต่างๆรวมทั้งตัวบุคคล ทำให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำสิ่งที่ยากสลับซับซ้อนมากขึ้น โดยทั่วไป พัฒนาการปกติ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1.พัฒนาการด้านร่างกาย (physical development) เป็นความสามารถของร่างกายในการทรงตัวและการเคลื่อนไหว โดยการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่(gross motor) การใช้มือและตาประสานกันในการทำกิจกรรมต่างๆ (fine motor-adaptive)

2.พัฒนาการด้านสติปัญญา (cognitive development) เป็นความสามารถในการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆกับตนเองการรู้คิด รู้เหตุผลและความสามารถในการแก้ปัญหา พัฒนาการด้านภาษา(language) และการใช้มือกับตา (fine motor) เกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสติปัญญา

[1] วิไลวรรณ ศรีสงคราม และคณะ, **จิตวิทยาทั่วไป General Psychology**, (กรุงเทพมหานคร : ทริปเพิ้ล กรุ๊ป, 2549), หน้า 133.

3.พัฒนาการด้านจิตใจ- อารมณ์ (emotional development) เป็นความสามารถของร่างกายในการแสดงความรู้สึกและควบคุมการแสดงออกของอารมณ์อย่างเหมาะสม รวมถึงการสร้างความรู้สึกที่ดีนับถือตนเอง (self esteem4.พัฒนาการด้านสังคม (social development) เป็นความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น สามารถช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวัน (personal-social, self help, self care)

4.**พัฒนาการด้านจิตวิญญาณ (spiritual development)** เป็นความสามารถในการรู้จักคุณค่าของชีวิตของตนเอง สามารถในการเลือกดำรงชีวิตในทางสร้างสรรค์เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม มีความรู้ผิดชอบชั่วดีและมีคุณธรรม

เด็กที่มีความบกพร่องทางพัฒนาการจะมีพัฒนาการล่าช้ากว่าเด็กปกติในวัยเดียวกัน การสังเกตพัฒนาการและพฤติกรรมเด็ก การประเมินพัฒนาการเด็กเป็นระยะๆ โดยเฉพาะในเด็กกลุ่มเสี่ยงตามสาเหตุที่ทำให้เกิดความบกพร่องทางพัฒนาการจะช่วยให้ค้นหาเด็กเหล่านี้ได้เร็วขึ้น สามารถให้การช่วยเหลือได้ตั้งแต่ระยะเริ่มแรก เพื่อช่วยให้เด็กมีพัฒนาการดีขึ้นตามศักยภาพ[2]

เด็กหนึ่งคนก่อนที่จะเติบโตและเรียนรู้สิ่งต่างได้นั้นต้องผ่านกระบวนการต่างๆมากมายเข้ามาในชีวิต ประสบการณ์ในด้านต่างๆจะสอนให้เด็กได้เข้าใจและนำความผิดพลาดหรือความสมหวังจากเหตุการณ์ดังกล่าวมาประกอบการตัดสินใจในเหตุการณ์สถานการณ์ในลักษณะเดียวกันหรือมีความคล้ายกัน การตัดสินใจของเด็กจะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับมาจากปัจจัยที่แตกต่างกัน ความเข้าใจในปัญหา ของผู้ปกครองถือเป็นปัจจัยสำคัญมากสำหรับการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคน ด้วยปัญหาหลักๆที่ทำให้พัฒนาการของเด็กมีปัญหาที่เราสามารถพบเห็นได้และสังเกตได้ไม่ยากนัก ปัญหาด้านพัฒนาการของเด็ก

1) ปัญหาเรื่องการกิน เช่น การเบื่ออาหาร การกินที่เกินพอดี สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาด้านโภชนาการต่อเด็กส่งผลให้เด็กอาจจะมีน้ำหนักตัวที่ต่ำกว่าเกณฑ์หรือเกินเกณฑ์มาตรฐานซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดโรคต่างๆตามมาจนส่งผลต่อพัฒนาการด้านสุขภาพของเด็ก

2) ปัญหาเรื่องการนอน การนอนฝันร้าย การนอนละเมอ ย่อมส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กทำให้เด็กนอนหลับไม่เต็มที่ผวาตื่นขึ้นมาเพราะฝันร้ายส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพและการเรียนรู้ของเด็กในห้องเรียนช่วงกลางวันทำให้ไม่มีสมาธิกับการเรียนเพราะมัวแต่ง่วงนอน และยังส่งผลต่อพฤติกรรมความก้าวร้าวด้วย จากบทความของท่าน ผศ.นพ. จักรพันธ์ สุศิวะ[3] กล่าวถึงการนอนหลับที่ดี เป็นอาหารสำคัญของสมอง มีผลการวิจัยพบว่ามีความสัมพันธ์กันในเด็กที่นอนกรนทำให้เด็กกลายเป็นเด็กที่ซุกซนไม่อยู่นิ่ง การนอนกรนจนอาจมีการขาดออกซิเจนเป็นครั้งคราว รวมทั้งการง่วงนอนมากในเวลากลางวันทำให้เด็กมีพฤติกรรมแบบ

---

[2] จงกลวรรณ มุสิกทอง อรวมน ศรียุกตศุทธ รัตนาภรณ์ คงคำ นาตยา แสงวิชัยภัทร (2554) **"ความรู้ทางโภชนาการ ทัศนคติต่ออาหาร พฤติกรรมการรับประทานอาหาร และภาวะโภชนาการของนักศึกษาพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล"**แหล่งข้อมูล:[ออนไลน์], http://www.ped.si.mahidol.ac.th,[14 ส.ค. 61].

[3] ผศ.นพ. จักรพันธ์ สุศิวะ (2550) **"การนอนหลับที่ดี เป็นอาหารสำคัญของสมอง"** แหล่งข้อมูล: [ออนไลน์], http://www.rajanukul.go.th, [14 สิงหาคม 61].

เด็กดื้อมากตามมา โดยพบว่าเด็กนอนกรนจะกลายมาเป็นเด็กดื้อมากเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่าเมื่อเปรียบเทียบกับเด็กที่ไม่มีปัญหาการนอน หากวิเคราะห์แต่เฉพาะเด็กผู้ชายที่อายุ 8 ขวบพบว่าเด็กที่นอนกรนทำให้กลายเป็นเด็กดื้อมาก ซุกซนไม่อยู่นิ่งเพิ่มขึ้นถึง 4 เท่า พ่อแม่จึงเป็นบุคคลสำคัญที่ต้องสังเกตพฤติกรรมของลูก รวมทั้งปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการนอนหลับ เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาแต่เนิ่นๆ ทั้งนี้จะพบว่า ปัญหาการนอนกรนในเด็กมักเป็นผลจากการที่เด็กมีต่อมทอนซิล และต่อมอะดีนอยด์โตขนาดใหญ่ เมื่อผู้ป่วยเด็กกลุ่มนี้ได้รับการผ่าตัดเอาต่อมที่มีขนาดใหญ่เหล่านี้ออก แม้การนอนหลับจะเป็นไปด้วยดีแล้วก็ตาม ปัญหาด้านพฤติกรรมในเด็กดื้อก็อาจคงเป็นอยู่ ไม่ได้มีอาการดีขึ้นตามไปด้วย

3) ปัญหาการขับถ่าย ความไม่สบายตัวความอึดอัดจากการขับถ่ายที่ไม่ปรกติส่งผลให้สุขภาพจิตของเด็กมีความวิตกกังวล และทำให้เกิดโรคเกี่ยวกับระบบขับถ่ายตามมา ความวิตกเหล่านี้จะทำให้ความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ของเด็กนั้นขาดหายไป

4) ปัญหาด้านพฤติกรรม ก้าวร้าว เกเร พูดปด ขโมย อาละวาด พฤติกรรมเหล่านี้มีปัจจัยที่มาของลักษณะพฤติกรรมที่แตกต่างกัน สภาพแวดล้อมรอบตัวที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมเหล่านี้ขึ้น การเกิดพฤติกรรมแต่ละลักษณะเกิดจากการบ่มเพาะสะสมจนกลายเป็นนิสัย เพราะในตัวของเด็กเองเชื่อว่าหากทำพฤติกรรมดังกล่าวแล้วจะทำให้ได้รับความสนใจจากคนรอบตัวซึ่งเป็นความคิดที่ผิดหากปล่อยไว้จะส่งผลเสียในระยะยาว

ครอบครัวในปัจจุบัน

1. ต้องยอมรับว่าในสังคมปัจจุบันไม่เว้นแม้แต่ชุมชนเมืองหรือชุมชนในชนบทการเข้าถึงเทคโนโลยีในยุคนี้ไม่ได้ยุ่งยากเหมือนสมัยก่อนความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ถูกพัฒนามาตอบสนองความต้องการในด้านต่างๆ ที่อำนวยความสะดวกให้กับผู้ใช้ ยิ่งการเกิดนวัตกรรมด้านการสื่อสารที่ไม่เพียงแต่ใช้ในการสื่อสารแต่เพียงอย่างเดียวเช่นในอดีตที่ผ่านมาและใส่นวัตกรรมหลายอย่างลงไปเพื่อตอบสนองความรู้สึกนึกคิด เทคโนโลยีถูกนำไปใช้ในชีวิตเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายมนุษย์ในปัจจุบัน ความสะดวกสบายที่เป็นผลตามมาของเทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง ดังนั้นการเลี้ยงดูเด็กในปัจจุบันจึงเปลี่ยนไปตามค่านิยมที่เกิดขึ้น ซึ่งค่านิยมนี้หากเราย้อนคิดกลับไปนั้นยังเกิดขึ้นมายังไม่ถึง 20 ปี แต่กลับมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในสังคมทั่วโลกและยิ่งในสังคมไทย ครอบครัวในปัจจุบันเป็นครอบครัวเดียวมากขึ้นทำให้ประสบการณ์ในการเลี้ยงดูลูกเหมือนเป็นการลองผิดลองถูก ไม่มีผู้มีประสบการณ์คอยให้คำแนะนำสั่งสอน อีกปัจจัยหนึ่งคือเรื่องของเวลาที่ส่งผลต่อการเลี้ยงดูเด็กโดยตรง พ่อแม่ในปัจจุบันไม่สามารถให้เวลากับลูกได้อย่างเต็มที่ ในด้านความรักความเอาใจใส่ก็ลดน้อยตามไปด้วย การขาดความรักความเอาใจใส่ตั้งแต่เด็กก็เปรียบเสมือนการขาดหายไปของความเป็นมนุษย์นั้นได้ขาดหายไปเรื่อยๆ ยิ่งต้องปล่อยให้เด็กอยู่กับเทคโนโลยีมากเพียงไรจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ก็ยิ่งบกพร่องมากขึ้นการคิดการตัดสินใจ ภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจย่อมต่างออกไปจากเด็กที่พ่อแม่มีเวลาเลี้ยงดูมากพอ ดังข้อความที่ว่าความเป็นมนุษย์ที่ไม่มีความรัก จะเป็นมนุษย์ได้อย่างไร ความรักกับความเป็นมนุษย์ ศีล 5 หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามนุษยธรรม เป็นสิ่งที่มีในจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ สัตว์โลกประเภทอื่น นอกจากมนุษย์ จะมีความรักหรือไม่ข้อนี้ยังไม่มีใครรู้ได้ แต่มนุษย์มีความรัก

ชัดเจนไม่ต้องหาอะไรพิสูจน์สังเกตได้จากพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มองหน้าก็ยิ้มให้กันเป็นมิตรไมตรีที่แสดงถึงความอุ่นใจ ไว้ใจ

ความรักนั้นเป็นเกณฑ์การวัดความเป็นมนุษย์ ความรักถ้าไม่มีอยู่ในความเป็นมนุษย์ แล้วจะไปอยู่ที่ไหน[4] ปัจจัยจากการเลี้ยงดูด้วย ICT กลับส่งผลตรงกันข้ามกับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ ตามข่าวหน้าหนังสือพิมพ์ หรือสื่อต่างๆ เราจะสังเกตเห็นว่ามีข่าวอาชญากรรมเกิดขึ้นไม่เว้นแต่ละวัน ผลผลิตจากการเลี้ยงดูด้วย ICT เริ่มส่งผลกระทบเป็นวงกว้างมากขึ้นทุกวัน ผู้ที่มีรูปร่างลักษณะเป็นมนุษย์ แต่ไม่เป็นมนุษย์ก็มี ผู้ที่มีรูปร่างลักษณะไม่เป็นมนุษย์ แต่เป็นมนุษย์ก็มี ความขาดหายไปของความรักและจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ที่เริ่มขาดหายไปจากตัวของเด็กในยุคปัจจุบัน ทำให้ความกล้าหาญในตัวตนของเด็กขาดหายไปด้วย การกล้าคิด กล้าตัดสินใจในทางที่ถูกต้องกลับน้อยลง ส่วนมากจะตัดสินใจไปในทางที่ตอบสนองต่ออารมณ์ความรู้สึกของตนเองเป็นสำคัญ ความอดทนต่อการถูกกระทบกระทั่งก็ลดลงตามไปด้วย

การทำงานที่เร่งรีบสภาพเศรษฐกิจที่บีบคั้นจนไม่มีเวลาดูแลแม้กระทั่งตนเอง การมีครอบครัวในลักษณะนี้เด็กที่เกิดมาในครอบครัวลักษณะนี้จะมีพฤติกรรมที่ต่างออกไป บรรยากาศภายในครอบครัวที่เป็นปัจจัยต่อพฤติกรรมของเด็ก การที่ต้องปล่อยให้เด็กอยู่กับเทคโนโลยีนานเกินความพอดี ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุที่พ่อแม่เหนื่อยล้ามาจากการทำงาน การที่ต้องการพักผ่อนเทคโนโลยีกลับตอบสนองสิ่งนี้ได้ จึงทำให้ละเลยตัวเด็กที่ต้องการความเอาใจใส่อย่างจริงจังเพื่อจะโตไปเป็นเด็กที่มีคุณภาพ พ่อแม่คือแม่พิมพ์ เด็กในวัยทารกถึงเด็กเล็กผู้เป็นพ่ออาจมีบทบาทด้วยไม่มากนักแต่เมื่อเด็กโตขึ้นประมาณตั้งแต่ 5 ขวบขึ้นไปหรือก่อนหน้านั้นความต้องการพ่อจะค่อยๆมีมากขึ้น เป็นต้นว่ากิจกรรมบางอย่างในบ้านเป็นภารกิจของผู้ชาย พ่อจึงเป็นแบบพิมพ์ที่เด็กจะลอกเรียนแบบเด็กผู้ชายควรมีพ่อเป็นแบบคนแรกในบ้านที่จะหล่อหลอมให้ลูกเป็นผู้ชายและเด็กผู้หญิงจะได้เปรียบเทียบกับพ่อเพื่อจะได้เป็นผู้หญิงมากขึ้น การที่เด็กขาดรูปแบบของพ่อในบ้าน เด็กอาจสับสนในรูปแบบของตัวเองในกรณีที่เด็กไม่มีพ่อ หรือมีแต่ว่าอ่อนแอในอำนาจแม่ตลอดเวลา เด็กมีแนวโน้มที่จะเอียงไปทางลักเพศได้ง่าย เด็กชายอาจนุ่มนิ่มเหมือนผู้หญิง และเด็กหญิงจะยึดรูปแบบของแม่คือ เชื่องข่มเหนือผู้ชายตลอดเวลา บุคลิกของเด็กจะสับสนโอนเอียงไปเมื่อโตขึ้น เด็กในช่วงวัยทารก แม่ควรมีบทบาทอย่างเต็มที่ พ่อมีหน้าที่เพียงช่วยอยู่ห่างๆ เมื่อเด็กเริ่มโตคุณแม่จะต้องเริ่มเพลาลง และให้พ่อเข้ามามีบทบาทให้มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ดีตลอดชีวิตอันยาวนานของเด็ก ทั้งแม่และพ่อควรร่วมมือกันในการเลี้ยงดูอย่าให้เกิดปัญหาหย่าร้างขึ้นเพราะผลกระทบจะตกไปอยู่ที่เด็กโดยตรง[5]

2. การใช้เทคโนโลยีตอบคำถามการสอนแทนพ่อแม่ ความน่ากลัวของสิ่งนี้อยู่ตรงที่ว่าการได้รับคำตอบด้านเดียว ในบางคำถามเด็กอาจได้คำตอบที่ถูกต้องแต่ในด้านลึกของคำตอบนั้นอาจแผลงด้วยนัยยะสำคัญที่ระดับสติปัญญาของเด็กยากที่จะวิเคราะห์และเข้าใจได้ การเลือกใช้คำตอบสำหรับเด็กนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้เหตุผลประกอบ บางคำถามของเด็กอาจไปขัดกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งคำตอบที่แท้จริงอาจส่งผลต่อเหตุการณ์ จึงมีคำตอบที่มีการโกหกจากพ่อแม่ออกไปบ้างเป็นบางครั้ง แต่การตอบคำถามของ

---

[4] พระศรีคัมภีรญาณ, **กฎแห่งความรัก ปรัชญาความรักในมุมมองพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : นักพิมพ์ซันมูนทรี, 2551), หน้า 79.

[5] กิติกร มีทรัพย์, **จิตวิทยาการเลี้ยงดูเด็ก**, (กรุงเทพมหานคร : สมิต, 2555), หน้า 75.

พ่อแม่ในแต่ละครั้งนั้นจะประกอบด้วยสายสัมพันธ์ที่มีแต่ความรักและความหวังดีอย่างล้นปรี่ ต่างจากคำตอบที่เด็กได้มาจากเทคโนโลยีแม้จะเป็นคำตอบที่ถูกต้องแต่ก็ไม่ได้อธิบายถึงผลกระทบที่จะตามมาการปล่อยให้ความเข้าใจของเด็กเป็นไปตามเทคโนโลยีจะส่งผลให้เด็กเป็นคนที่มีความระด้าง มีทิฐิสูง ไม่รู้จักผ่อนปรนในบางสถานการณ์ ซึ่งโลกแห่งความเป็นจริงเด็กจะต้องโตไปเผชิญกับปัญหามากมายที่ผ่านเข้ามาในชีวิต เด็กต้องเรียนรู้เรื่องความสมหวัง ความผิดหวัง ด้วยตนเองเพื่อเป็นเกราะคุ้มกันตนเองต่อไปในอนาคตอันใกล้ที่จะมาถึง

ผลกระทบของการใช้สื่อเทคโนโลยีในการเลี้ยงเด็กในยุค Thailand 4.0

อย่างที่เราทราบกันดีอยู่แล้วว่าสื่อในปัจจุบันนั้นมีทั้งประโยชน์และโทษ การที่ใช้สื่อเทคโนโลยีที่เกินความพอดีย่อมส่งผลเสียมากกว่าผลดีทั้งต่อด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต ซึ่งปัญหาเหล่านี้ผู้ปกครองเด็กในปัจจุบันน้อยคนมากที่จะตระหนักและเข้าใจถึงผลเสียที่จะตามมา

1. ปัญหาการเข้าสังคมของเด็กในยุค Thailand 4.0 ต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่าในยุคปัจจุบันที่เวลาเป็นของมีค่า การเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวเดียวปัจจุบันมักจะทำได้ไม่ดีมากนัก เหตุผลหนึ่งที่ทำให้เด็กในยุคนี้มีปัญหาเรื่องการเข้าสังคมหรือการวางตัว ทำงานร่วมกับผู้อื่นไม่ได้ มีปัจจัยอยู่ไม่มากนักที่จะส่งผลต่อตัวเด็กอย่างแรกการเลี้ยงดูที่ตามใจจนเด็กเคยตัว ไม่ให้เรียนรู้การช่วยเหลือผู้อื่น เด็กไม่ถูกใส่ความรู้สึกนึกคิดลงไปในการกระทำแต่ละอย่างที่ทำ ความเห็นอกเห็นใจ ความมีน้ำใจ ทุกอย่างต้องแลกมาด้วยสิ่งตอบแทน เด็กมีการต่อรองหากทำสิ่งนี้แล้วจะได้สิ่งนั้นตอบแทน โดยมีผู้ปกครองเป็นผู้สนับสนุน ที่หนักไปกว่านั้นก็คือการให้เพื่อตัดรำคาญ หรือบางกรณีพ่อแม่มักจะเอาปมด้อยของตนเองในอดีตที่ผ่านมา เป็นเกณฑ์เช่นงานที่ตนเคยทำในวัยเด็กที่ผ่านมาอาจจะหนัก แต่ไม่ยอมให้ลูกไม่เรียนรู้ว่ามันหนักขนาดไหนมีเพียงแต่คำบอกเล่า ตัวเด็กเองจึงไม่ได้สัมผัสถึงความเหนื่อยหนักด้วยตนเอง แต่กลับได้ยินมาจากคำบอกเล่าจึงไม่ได้เข้าใจถึงสิ่งที่พ่อแม่พูดอย่างแท้จริง การตามใจเด็กทำรวมไปถึงการเลี้ยงดูที่ปล่อยให้เด็กอยู่กับเทคโนโลยีมากเกินไป ส่งผลให้มีการเก็บตัวและเรียนรู้ความรู้สึกอารมณ์ต่างๆผ่านหน้าจอคอมพิวเตอร์ เด็กจะเข้าใจและเชื่อทุกอย่างที่เขาได้เห็น ได้ยิน และตัวอย่างการตัดสินใจที่ปรากฏในสื่อ จนบางครั้งแยกแยะไม่ออกว่าสิ่งไหนควรสิ่งไหนไม่ควร การจดจ่อและการติดอยู่หน้าจอคอมพิวเตอร์ หรือหน้าจอโทรศัพท์มือถือมากเกินไปทำให้ตัวเด็กเอง มีปัญหาเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น สาเหตุที่กล่าวมาข้างต้นนั้นผนวกกับทักษะการเข้าสังคมของเด็กที่ไม่ได้รับการฝึกฝนตามธรรมชาติของเด็กในวัยของเขา ทำให้ทักษะในส่วนนี้ขาดหายไป ส่งผลให้ความอดทนต่ออารมณ์ความรู้สึกและการที่จะมีสมาธิอยู่กับบางสิ่งบางอย่างนั้นมีความอดทนต่ำมาก ทำให้มีปัญหาตามมาอย่างมากมายเช่นการกลายเป็นเด็กเก็บกด เป็นคนอารมณ์รุนแรงจากการบ่มเพาะของสื่อต่างๆที่รับเข้ามาผ่านเทคโนโลยี

2. ปัญหาด้านความแข็งแรงทางร่างกายของเด็กในยุค Thailand 4.0 เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของเด็กที่มากเกินไป จนทำให้ความสนใจของเด็กพุ่งเป้าไปที่เทคโนโลยีแต่เพียงอย่างเดียว การที่เทคโนโลยีได้ถูกออกแบบมาให้ง่ายต่อการใช้งาน มีเข้ามาให้ตัวเด็กได้เลือกใช้อย่างมากมาย และบางอย่างก็แอบแฝงเข้ามาในรูปแบบโฆษณา จนทำให้ตัวเด็กเปลี่ยนพฤติกรรมตามสื่อนั้นเช่น ด้านโภชนาการซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อเด็กในวัยที่กำลังเจริญเติบโต ควรที่จะได้รับสารอาหารอย่างเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย

แต่การเสพโฆษณาชวนเชื่อเกี่ยวกับเรื่องอาหาร ไม่ว่าจะเป็นอาหารที่มีแต่แป้ง น้ำตาล เครื่องดื่มที่มีความหวาน พฤติกรรมเหล่านี้ตัวเด็กเองเรียนรู้จากโฆษณาต่างๆ ส่งผลให้เกิดภาวะโรคอ้วนที่เป็นต้นเหตุของโรคต่างๆที่ตามมา การไม่ส่งเสริมให้เด็กออกกำลังกายเพราะมัวแต่จดจ่ออยู่กับหน้าจอมือถือ หรือคอมพิวเตอร์ทำให้ความแข็งแรงทางร่างกายของเด็กไม่สมวัย

3. ปัญหาภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจของเด็กในยุค Thailand 4.0 ประเด็นนี้เป็นผลกระทบโดยตรงมาจากการเลี้ยงดูและระบบการดูแลในระบบการศึกษาที่ บุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญไม่เพียงพอ การส่งต่อในกระบวนการขาดความต่อเนื่อง ทั้งในเรื่องของหลักสูตร และพื้นฐานที่มาของเด็กแต่ละคน ประเพณีวัฒนธรรม เด็กตอนอยู่ชั้นประถมอาจจะถูกปลูกฝังในเรื่องของประเพณีพื้นบ้าน การมีจิตอาสา แต่พอมาในระดับมัธยมกระบวนการเหล่านี้หายไป เนื่องจากการทำโรงเรียนเป็นธุรกิจ เด็กที่เคยสัมผัสกับระบบแบบนี้มาก่อนตั้งแต่ชั้นประถมวัย การปรับตัวอาจจะไม่ยาก และจะต่างจากเด็กที่ไม่ได้สัมผัสระบบแบบนี้มาก่อนอาจปรับตัวไม่ได้รวมถึงผู้ปกครองด้วย สุดท้ายจึงต้องหลุดจากระบบแบบนี้ไป ปัญหานี้ยังเป็นปัญหาที่ยังอยู่ในปลายเหตุของภาวะการควบคุมอารมณ์ของเด็ก โดยส่วนมากเด็กสมัยนี้จะถูกเลี้ยงดูให้ยอมรับความล้มเหลวไม่ได้ จะถูกปกป้องดูแลจากผู้ปกครองหลายครั้งที่เราจะได้ทราบข่าวการทะเลาะกันระหว่างผู้ปกครองนักเรียนกับครูผู้ดูแลด้วยปัญหาที่มันไม่ได้ใหญ่โตนัก ซึ่งปัญหานั้นก็สามารถหาทางออกร่วมกันได้แต่โดยทิฐิการไม่ยอมลดราวาศอกให้กันจึงทำให้เกิดปัญหาตามมา พฤติกรรมเหล่านี้จะถูกส่งต่อให้ตัวของเด็กโดยตรง เด็กจะซึมซับพฤติกรรมของผู้ปกครองโดยไม่คำนึงถึงเหตุผลว่าจะผิดหรือถูก เพียงแต่สนองความต้องการของตนเองเท่านั้น

ด้านพฤติกรรมเรียนแบบครูผู้สอน เราต้องยอมรับว่าครูในปัจจุบันมาจากต่างสถาบันที่มีค่านิยมที่หลากหลาย มีความเป็นตัวของตัวเองสูงบางครั้งการแสดงออกต่อหน้าเด็ก ครูเองอาจไม่ได้คิดที่จะนำเสนอสิ่งไม่ดีให้เด็กได้เห็นแต่เด็กจะสังเกตพฤติกรรมของครูแล้วจะเรียนแบบ แม้สิ่งนั้นจะเป็นความชอบส่วนตัวของครูแต่ละท่านก็ตาม เช่นการใช้ของที่มีราคาแพง ความหรูหรา การนำของเหล่านี้มาใช้ให้เด็กเห็นเป็นการกระตุ้นความอยากของเด็กอีกทาง เพราะแทบทุกครั้งในการที่คะยั้นคะยอให้พ่อแม่ซื้อของให้ เด็กจะอ้างถึง เพื่อน และครูเป็นอันดับต้นๆ ว่าเพื่อนมีใช้กัน ครูใช้รุ่นนี้ การวางตัวของคนเป็นครูถือว่าไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะต้องอยู่ในสายตาของเด็กอยู่ตลอดการที่จะคิด จะแสดง พฤติกรรมบางสิ่งบางอย่างออกมานั้นต้องพิจารณาให้รอบคอบเพราะจะส่งผลกระทบต่อเด็กโดยตรง

อีกด้านที่เราจะมองข้ามไม่ได้เลยก็คือ กลุ่มเพื่อนของตัวเด็กเอง เพื่อนจะมีอิทธิพลเป็นอย่างมาก การที่เพื่อนให้คำปรึกษาเพื่อนด้วยกันถือว่ายังคงเป็นความเสี่ยงอย่างมาก เนื่องจากแต่ละคนนั้นมีประสบการณ์ ความเข้าใจในการแก้ปัญหาที่ไม่ได้ห่างกันมากมายนัก หากชี้นำกันไปในทางที่ดีคงไม่มีปัญหาอะไร แต่โดยมากแล้วการตัดสินใจของวัยรุ่น และเด็กนั้นเป็นการตัดสินใจที่ประกอบด้วยอารมณ์ความรู้สึกเป็นหลัก ขาดเหตุผลมารองรับ จะถือประโยชน์ของกลุ่มตนเองหรือตนเองเป็นศูนย์กลางไม่ได้คำนึงถึงผลที่จะตามมาว่าเดือดร้อนอย่างไร เพราะในช่วงชีวิตของเด็กเขาจะผูกพันกับเพื่อนเป็นอย่างมาก

ใน 3 ประเด็นที่กล่าวมาได้แก่ อิทธิพลจากพ่อแม่ อิทธิพลจากครู อิทธิพลจากเพื่อน 3 ปัจจัยนี้ส่งผลอย่างมากต่อการควบคุมอารมณ์ในเด็ก ยุค Thailand 4.0 เพราะปัจจุบันวัตถุมีค่ามากกว่าจิตใจ เด็กไม่สามารถแยกออกได้ว่าสิ่งไหนสำคัญกับตนเอง สิ่งไหนสำคัญต่อผู้อื่น การอดทนรอ การเห็นอกเห็นใจ

การเคารพผู้อื่นในเกมคอมพิวเตอร์ ในสื่อออนไลน์ไม่ได้มีสอนจนทำให้เด็กเข้าใจ สามารถในการอดทนรอของเด็กยุคนี้ต่ำมากเพราะเคยชินกับความง่าย ความสะดวกสบายของเทคโนโลยีที่ตอบสนองความต้องการของเด็กได้อย่างรวดเร็วแต่พอเจอความลำบากเด็กก็จะถอดใจ และแสดงพฤติกรรมที่ต่างกันออกไป เช่นเด็กบางคนจะโวยวาย บางคนจะร้องไห้งอแง บางคนจะเลือกใช้วิธีการไม่พอใจ อารมณ์เหล่านี้จะกลายเป็นนิสัยถาวรติดตัวของเด็กไปจนโต และเขาต้องไปใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นในสังคม ที่มีความหลากหลายทั้งในเรื่อง วัย เพศ การศึกษา พฤติกรรมต่างๆที่กล่าวมาเป็นผลทำให้เด็กในยุคนี้ไม่รู้จักความลำบาก ไม่มีไม่ได้ดั่งก็จะเลือกที่จะจบทุกอย่างที่ผู้ปกครองเพราะมีความเชื่อว่าพ่อแม่บันดาลทุกสิ่งทุกอย่างให้ได้ แต่จะไม่รับรู้ความลำบากที่เกิดขึ้นกับพ่อแม่ ด้วยความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูกจึงเป็นเหมือนดาบสองคมที่ให้ทั้งคุณและโทษต่อตัวเด็ก

4. การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของเด็กในยุค Thailand 4.0 แน่นอนว่าความรวดเร็วเป็นหัวใจหลักของเด็กในยุคนี้ การขาดความรอบคอบใจเร็วด่วนได้จึงเป็นสิ่งที่เราจะเห็นกับเด็กในยุคนี้ สภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และพฤติกรรม การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของเด็กในยุคนี้ มีส่วนน้อยที่จะคำนึงถึงผู้อื่น การเอาตัวรอดแล้วทิ้งให้ผู้ต้องตามแก้ปัญหาให้นั้นคงไม่พ้นพ่อแม่ที่คอยสนับสนุน เด็กในยุคนี้ถูกสอนจากเทคโนโลยีตั้งแต่เด็ก จึงไม่แปลกที่การคิดการตัดสินใจจะเหมือนหุ่นยนต์ที่ไม่รู้จักยืดหยุ่นปรับตามสถานการณ์ ความเหมาะสม พอเจอปัญหานอกตำราก็จะเกิดวุ่นวายทันที การไม่ได้ลงมือภาคปฏิบัติมากเท่าที่ควรส่งผลในการคิดการตัดสินใจ เหตุการณ์จำลองในตำรามีแรงจูงใจไม่มากพอที่จะกระตุ้นให้เด็กได้เรียนรู้ มีเด็กเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่สามารถใช้ชีวิตบนความผิดหวังได้อย่างมีความสุขในยุคนี้

หากเรามองแคบเข้ามา ในชีวิตประจำวันของเด็กแต่ละคนนั้นจะแตกต่างกันการแก้ปัญหาก็ย่อมแตกต่างกันออกไป การที่จะเอาบทเรียนอีกที่ไปใช้กับอีกที่หนึ่งนั้นไม่มีทางเป็นไปได้ จากที่จะสร้างประโยชน์ให้กับตัวเด็กเองแต่กลับเป็นปัญหากับตัวของเด็กโดยตรง เช่นเด็กทางภาคเหนือภูมิศาสตร์แถวบ้านเป็นภูเขาล้อมรอบ สิ่งที่เด็กกลุ่มนี้สมควรที่จะเรียนรู้นั้นควรจะเป็นเรื่องของภูมิศาสตร์ที่เขาคุ้นเคย เพราะเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของตัวเด็กโดยตรง แต่ตรงกันข้ามระบบการศึกษากลับเอาเรื่องของทะเล สัตว์ทะเลมาให้เด็กเรียนและไม่มีตัวอย่างของจริงให้ได้สัมผัส ไม่สูดกลิ่น ไม่ได้เห็นป่าชายเลนของจริง เด็กแต่ละคนก็จะจินตนาการเกี่ยวกับทะเลไปคนละมุมมองซึ่งเราก็ไม่สามารถทราบได้ว่าเด็กคิดอะไรเกี่ยวกับทะเล จากเหตุการณ์นี้ทำให้พัฒนาการของเด็กอาจหยุดชะงักได้ เพราะการตั้งคำถามจะไม่เกิดขึ้นแน่นอน คำถามแห่งการเรียนรู้ก็จะไม่กว้างพอเนื่องจากสื่อแวดล้อมที่จะมากระตุ้นนั้นน้อยเกินไป การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัวที่ก่อให้เกิดประโยชน์ เมื่อเด็กต้องเผชิญกับเหตุการณ์ไม่คาดคิดเด็กก็จะสามารถเอาตัวรอดจากสถานการณ์นั้นได้อย่างเช่นกรณีตัวอย่างต่อไปนี้ซึ่งครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญในการเลี้ยงดูให้เด็กกลุ่มนี้มีความแกร่งทั้งทางร่างกายและจิตใจ

กรณีตัวอย่างทีมหมูป่าติดถ้ำหลวงขุนน้ำนางนอน

จากเหตุการณ์เมื่อวันที่ 23 มิถุนายา 2561 ที่ผ่านมาในเหตุการณ์มีผู้ประสบภัยติดอยู่ในถ้ำหลวงขุนน้ำนางนอน เป็นข่าวใหญ่และเป็นที่สนใจไปทั่วโลกมีคนติดตามอย่างมากมาย เหตุการณ์นี้ดำเนินไปเป็นเวลาเกินครึ่งเดือน การค้นหาใช้เวลา และความอดทน กำลังพล งบประมาณจำนวนมากในการค้นหาจนพบผู้ประสบภัยทั้ง 13 คน จนนำมาซึ่งความดีใจของผู้ที่ติดตามข่าวนี้ มีการตั้งคำถามมากมายหลายประเด็น

เกี่ยวกับเหตุการณ์ แต่มีประเด็นหนึ่งเป็นประเด็นที่หน้าสนใจเป็นอย่างมากเกี่ยวกับเด็กกลุ่มนี้ว่าทนต่อสภาพความหนาวเย็นภายในถ้ำได้อย่างไร ทนต่อความหิวได้อย่างไร และทนต่อความกลัวที่เกิดกับจิตใจได้อย่างไรในสภาพสถานการณ์เช่นนั้น มีหลายฝ่ายพยายามค้นหาคำตอบและจะนำเหตุการณ์นี้ไปเป็นกรณีตัวอย่าง หากเราจะวิเคราะห์ถึงประเด็นดังกล่าวแล้ว ต้องมองย้อนไปที่ผู้ที่เป็นศูนย์รวมและเป็นบุคคลที่เด็กๆไว้ใจมากที่สุดก็คือ ผู้ช่วยผู้ฝึกสอนทีมหมูป่าที่ประสบเหตุในครั้งนี้ด้วย ผู้ช่วยผู้ฝึกสอนท่านนี้ได้ผ่านการบวชเรียนทางพระพุทธศาสนามาก่อนจากคำให้การสัมภาษณ์ และมีประสบการณ์การใช้ชีวิตอยู่ในถ้ำมาก่อนสมัยบวชเรียนในพระพุทธศาสนา คำถามมีอยู่ว่าพระพุทธศาสนาสอนอะไรบ้างในการที่ต้องเจอกับเหตุการณ์เช่นนี้ จะต้องปฏิบัติตัวอย่างไร

กระบวนการฝึกฝนจิตใจทางพระพุทธศาสนา การจะกระทำสิ่งใดให้ประสบผลสำเร็จความนิ่งถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ความนิ่งนั้นไม่ได้เกิดขึ้นมาเองไม่ใช่ว่าใครก็สามารถที่จะคงความนิ่งได้ในสถานการณ์ที่กดดันความนิ่งนั้นต้องผ่านการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องดังนั้น การฝึกสติจึงมีความสอดคล้องและเอื้อต่อสิ่งที่เรามักได้ยินกันบ่อยๆว่าความนิ่ง การฝึกสติทางพระพุทธศาสนาถือเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้ตนเองรอดพ้นจากความไม่ดีทั้งปวง ดังพุทธพจน์ที่แสดงคุณค่าของสติในเสทกสูตร ที่เชื่อมโยงให้เห็นความหมายและคุณค่าในทางปฏิบัติที่ใกล้ชิดกันของ อัปปมาท กับ สติ ช่วยให้เราเข้าใจความหมายของธรรมทั้งสองข้อนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น บทบาทของสติในกระบวนการพัฒนาปัญญา อัปปมาท คือความไม่ประมาท หมายถึงการมีชีวิตอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือการมีสติอยู่เสมอ อัปปมาท นั้นเป็นตัวการทำให้ระมัดระวังตัว ป้องกันไม่ให้พลาดตกไปสู่ทางเสื่อม คอยยังยั้งเตือน คอยเร่งเร้าไม่ให้หยุดอยู่กับที่ ทำให้สำนึกในหน้าที่อยู่เสมอ หากเราพิจารณาให้ระเอียดถึงคำว่า อัปมาทนั้นเป็นเรื่องของกระบวนการพัฒนาปัญญาหรือใช้ปัญญาชำระล้างดวงจิต

อัปปมาท กลายเป็นตัววิ่งเต้นที่คอยเร่งเร้าอยู่วงนอก เมื่อถึงขั้นนี้แล้วการพิจารณาจำกัดวงขอบเขตจำเพาะเข้ามาเป็นเรื่องกระบวนการทำงานในจิตใจและแยกแยะรายละเอียดซอยถี่ออกวิเคราะห์เป็นขณะๆ ในระดับนี้เองที่ สติ ทำหน้าที่ของมันอย่างเต็มที่ และเด่นชัด กลายเป็นตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญ[6] หากการฝึกสติประสบผลสำเร็จระดับหนึ่งแล้วสิ่งที่ตามมาก็คือสมาธิ ดังที่ปรากฏในอริยสัจ 4 ในหัวข้อของมรรค 8 ข้อที่แปด สัมมาสมาธิ ซึ่งต่อจากสัมมาสติ ดังนั้นเมื่อสติถึงพร้อมสมาธิก็จะเกิดตามมา การฝึกสมาธินั้นทำให้จิตใจได้ผ่อนคลายความวิตกกังวลที่เกิดขึ้น เพียงแต่ต้องมีการฝึกฝนที่ถูกต้องมาตามลำดับ ความเข้าใจในสมาธินั้นทำให้ได้เปรียบเมื่อต้องเจอกับปัญหา หากฝึกฝนได้ถูกทางแล้วจะเกิดประโยชน์ขึ้นอย่างมากมาย เช่นเรื่องของความอดทน การรู้จักแก้ปัญหา การที่จิตใจร้อนรนยิ่งทำให้ปัญหาต่างๆเดินทางไปพบกับทางตัน การมีสติและสมาธิประกอบกันนั้นเปรียบเหมือนน้ำที่ถูกกวนจนตะกอนขึ้นมาทำให้น้ำขุ่น แต่เมื่อน้ำนั้นนิ่งตะกอนจะไปกองอยู่ก้นถังเราก็จะสังเกตเห็นความใสของน้ำที่ปรากฏ เช่นกันในกรณีที่ผู้ช่วยผู้ฝึกสอนทีมฟุตบอลหมูป่านั้นมีสติและสมาธิในขณะที่ประสบภัยจึงทำให้เกิดปัญญาค้นหาวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น การที่ต้องดื่มน้ำที่หยดลงมาจากผนังถ้ำเพื่อประทังความหิว ให้เด็กๆอยู่นิ่งๆเพื่อให้สูญเสียพลังงานให้น้อยที่สุดเพราะการเคลื่อนไหวนั้นจะทำให้เกิดความอ่อนเพลีย และการให้เด็กๆทุกคนนั่งสมาธิ เพื่อให้เกิดความ

[6] พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2555), หน้า 762-766.

สงบระงับความกลัวที่เกิดขึ้น จนทำให้ทีมช่วยเหลือนั้นสามารถประสบความสำเร็จในการช่วยเหลือ ทั้งหมดนี้เป็นผลมาจาก เรื่องของ สติ และสมาธิ จนทำให้เกิดปัญญาแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้า

ไม่เพียงเท่านี้ที่เราได้เห็นประโยชน์ของสติ สมาธิ จากกลุ่มนี้ อีกประเด็นหนึ่งคือเรื่องของ สุขภาพจิตและสุขภาพกาย แน่นอนว่าเมื่อเจอกับเหตุการณ์ไม่คาดฝันเช่นนี้เกิดขึ้น ด้วยวัยและประสบการณ์หากเป็นเด็กที่มีสุขภาพจิตและสุขภาพกายที่ไม่พร้อมแล้ว เราอาจได้เห็นความสูญเสียซึ่งเราทุกคนไม่ต้องการให้เกิดขึ้น สุขภาพจิตเป็นเรื่องสำคัญไม่แพ้กับสุขภาพการ การที่เด็กกลุ่มนี้สามารถมีสุขภาพจิตและสุขภาพกายที่ดีได้นั้นไม่ใช้ว่า จะพึ่งมาเกิดขึ้นผลที่เราเห็นคือ ผลจากการเลี้ยงดูของครอบครัว เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่ส่งผลให้เด็กๆเหล่านี้มีจิตใจที่เข้มแข็งร่างกายที่แข็งแรงพร้อมสู้กับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น

จากเหตุการณ์นี้ปัจจัยอีกอย่างที่ทำให้เด็กกลุ่มนี้สามารถเอาตัวรอดจากสถานการณ์ได้ ก็คือเรื่องของความแข็งแกร่งของร่างกายซึ่งทุกคนเป็นนักกีฬา ด้วยสภาพแวดล้อมที่หนาวเย็นภายในถ้ำ การที่ต้องอดทนดื่มแต่น้ำเพื่อประทังชีวิต สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากปัจจัยทางครอบครัวที่ส่งเสริมให้เด็กเล่นกีฬา เพราะกีฬาสอนคนให้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา คือการรู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย และมีความอดทนในการฝึกซ้อม ครอบครัวมีส่วนในการสนับสนุนให้ภูมิคุ้มกันทางด้านร่างกายและจิตใจของเด็กมีความพร้อมที่จะรับมือต่อสถานการณ์ที่คาดไม่ถึง แม้จะตกอยู่ในสถานการณ์ที่ย่ำแย่ ก็ไม่เป็นปัญหากับเด็กกลุ่มนี้เพราะพวกเขาเหล่านั้นได้รับการบ่มเพาะ ขัดเกลาในเรื่องดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง หลังจากเหตุการณ์จบลงการให้สัมภาษณ์ของเด็กแต่ละคนไม่ได้กลัวเรื่องอื่นเลยนอกจาก กลัวแม่จะด่า จากคำให้สัมภาษณ์ของเด็กกลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่ไม่ได้ตามใจลูกไปทุกเรื่อง ให้ทั้งความรัก ที่ประกอบด้วยพระเดชและพระคุณไปพร้อมกัน

บทสรุป

จากประเด็นปัญหาพฤติกรรมการเลี้ยงดูเด็กในยุค Thailand 4.0 ที่ยกมานั้นเราจะสังเกตเห็นปัจจัยหลายอย่างที่ส่งผลให้เด็กต้องกลายเป็นผลลัพธ์แต่เพียงอย่างเดียว ไม่ว่าจะเป็นความคาดหวังจากผู้ปกครอง ครู เพื่อน ว่าจะต้องให้เป็นไปตามที่กลุ่มคนดังกล่าวต้องการ แต่ตัวเด็กเองยังไม่พร้อมที่จะรับความคาดหวังเหล่านั้นอย่างเต็มร้อย ผนวกกับสื่อเทคโนโลยีที่ผลิตมาตอบสนองความต้องการ เพิ่มความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสมัยนี้ เราเองก็เป็นผลผลิตหนึ่งของยุคการเปลี่ยนแปลงแม้กระทั่งทุกวันนี้เราเองยังไม่สามารถที่จะปรับตัวได้กับยุคสมัยที่มันเปลี่ยนไป เพราะเหตุนี้เด็กในยุค Thailand 4.0 จึงเป็นเด็กที่หน้าสงสารเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นเหมือนมนุษย์ทดลองให้กับทุนนิยม ไม่ว่าจะเป็นด้านเรื่องอาหารการกินเราจะเห็นอาหารเสริม นมผง อุปกรณ์สำหรับเลี้ยงเด็กออกมาขายกันอย่างมากมาย โดยอ้างผลการทดลองจากสถาบันที่เชื่อถือได้ ออกมาวางตลาดอย่างมากมายและมีราคาที่แพง แต่กลับไม่มีใครที่จะวิจัยของที่ดีและถูกออกมาช่วยเหลือทั้งผู้ปกครองและเด็กอย่างจริงจัง การที่ต้องถูกบีบให้ตามกระแสของสังคมอย่างไม่มีทางเลือก ด้วยค่าใช้จ่ายที่สูง ทำให้ขาดการดูแลเอาใจใส่ด้านภูมิคุ้มกันด้านจิตใจให้กับเด็กไปพร้อมๆกัน ด้วยความบีบคั้นจากสภาพเศรษฐกิจบวกกับค่านิยมจึงทำให้การเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวปัจจุบันนั้นต่างไปจากอดีตที่ผ่านมา มนุษย์เราเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้อย่างไม่มีขีดจำกัดแต่หาก

พัฒนาเพียงด้านร่างกาย ไม่พัฒนาจิตใจควบคู่กันไปก็จะส่งผลไปยังความสมบูรณ์ทางด้านจิตวิญญาณแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

บรรณานุกรม

กิติกร มีทรัพย์. **จิตวิทยาการเลี้ยงดูเด็ก**, กรุงเทพมหานคร : สมิต, 2555.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2555.

พระศรีคัมภีรญาณ, **กฎแห่งความรัก ปรัชญาความรักในมุมมองพระพุทธศาสนา**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ซันมูนทรี. 2551.

วิไลวรรณ ศรีสงคราม และคณะ, **จิตวิทยาทั่วไป General Psychology**, (กรุงเทพมหานคร : ทริปเพิ้ล กรุ๊ป. 2549.

จงกลวรรณ มุสิกทอง อรวมน ศรียุกตศุทธ รัตนาภรณ์ คงคำ นาตยา แสงวิชัยภัทร (2554) **“ความรู้ทางโภชนาการ ทัศนคติต่ออาหาร พฤติกรรมการรับประทานอาหาร และภาวะโภชนาการของนักศึกษาพยาบาลคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล”** [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.ped.si.mahidol.ac.th, [14 ส.ค. 61].

ผศ.นพ. จักรพันธ์ สุศิวะ (2550)“การนอนหลับที่ดี เป็นอาหารสำคัญของสมอง” [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.rajanukul.go.th. [14 ส.ค. 61].

หลักพุทธธรรมกับการบริหารองค์การ
Principles of Dharma and Organization Management

อุดม จิตอารี
พระมหาอนันต์ องกุรสิริ
วรปรัชญ์ คำพงษ์
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การบริหาร เป็นกระบวนการในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของคนในองค์กรเพื่อให้ไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางเอาไว้ ในยุคโลกาภิวัฒน์เป็นการบริหารที่ต้องอาศัยความทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์และที่สำคัญที่สุดคือต้องมีความคล่องตัวและสามารถบูรณาการกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อยู่เสมอ ดังนั้นการบริหารงานคือการบริหารที่เป็นการผสมผสานสหวิชาเข้าด้วยกันอย่างลงตัว เป็นการบริหารงานที่ทันสมัยอีกประการหนึ่งคือการบริหารตามหลักพุทธธรรม โดยการนำเอาหลักธรรมพุทธธรรมมาใช้ในการบริหาร ซึ่งในที่นี้กล่าวคือหลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกัน และการวางตนเสมอต้นเสมอปลายซึ่งหลักเหล่านี้จะสามารถนำมาบูรณาการหรือประยุกต์ใช้กับการบริหารได้เป็นอย่างดี การบริหารที่จะประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างที่จะเป็นองค์ประกอบช่วยนำพางานบริหารงานในองค์การ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามจุดมุ่งหมายที่วางเอาไว้ได้ ผู้บริหารและองค์กรนั้นจะต้องรู้จักประยุกต์ใช้หลักธรรม และนำประโยชน์ในแต่ละด้านที่เหมาะสมมาใช้ในการบริหาร และหากผู้บริหารเข้าใจถึงประโยชน์ของพุทธธรรมและนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานการทำงานในองค์กรร่วมกันก็จะประสบความสำเร็จ

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, การบริหาร, องค์การ

Abstract

Management is a process of organizing and coordinating people in the organization toward its goal. The trend of management at the present includes flexibility and integration with current situations. Therefore, management is a science of integrating interdisciplinary fields. The other upcoming trend of management follows Principles of Dharma, 4 Sangahavatthu (bases of sympathy), which entails 1) Dana: giving; generosity; charity 2) Piyavaca: kindly speech; convincing speech, 3) Atthacariya: useful conduct; rendering services; life of service; doing good, and 4) Samanattata: even and equal treatment; equality consisting in impartiality, participation and behaving oneself property in all circumstances. The principle of Sangahavattu are virtues making for group integration

and leadership. To succeed in management, a number of factors affects the processes of organization. The administration is suggested that they adapt principles of Dharma into organization management as it leads to success.

Keywords: Principles of Dharma, Management, Organization

บทนำ

การบริหารจัดการที่ดี จะประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างที่จะเป็นองค์ประกอบช่วยนำพางานบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามความมุ่งหมายได้ ผู้บริหารและองค์กรนั้นจะต้องรู้จักประยุกต์ และนำประโยชน์ในแต่ละด้านที่เหมาะสมมาใช้ในการบริหารโดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการบริหารที่ประสบความสำเร็จอีกด้านหนึ่ง โดยการนำหลักสังคหวัตถุ 4 เข้ามาเป็นองค์ประกอบของงานบริหารในยุคโลกาภิวัตน์ เพราะหลักพุทธธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาถือเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ยึดถือมาตั้งแต่โบราณซึ่งบุคคลทั่วไปทราบและเป็นแนวทางที่ดีที่ควรปฏิบัติในส่วนของการบริหารผู้บริหารหรือองค์กรนั้น ๆ หากเข้าใจถึงประโยชน์ของพุทธธรรมและนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานการทำงานในองค์กรร่วมกันก็จะประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และยังเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีคุณธรรมจริยธรรมในองค์กรมากยิ่งขึ้น

ความหมายของหลักพุทธธรรม

สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหามากมาย เมื่อพิจารณาถึงเหตุที่แท้จริงแล้วจะพบว่ามูลเหตุของปัญหามีจุดกำเนิดมาจากความเสื่อมทางจิตใจของคนในสังคมเป็นเพราะการขาดคุณธรรมประจำใจ ดังนั้นการแก้ปัญหาที่ถูกต้องที่สุด คือการทำให้คนในสังคม มีศีลธรรมประจำใจ การปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจได้ ดังนั้น จำเป็นต้องมีปัจจัยอยู่หลายประการข้อสำคัญที่สุดก็คือ “การมีแบบอย่างที่ดีของสังคม” การมีแบบอย่างที่ดีของสังคม หมายถึง คุณความดีที่คนไทยทุกคนสมควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ทั้งหมด ซึ่งมีปรากฏอยู่แล้วใน “หลักพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา”

หลักธรรมสำคัญในการบริหารปกครอง

หลักธรรมในการบริหารนั้นมีอยู่ 2 ประเภทคือ หลักธรรมในการบริหารตน และ หลักธรรมในการบริหารคน หลักธรรมในการบริหารนั้น อาจจะเรียกว่า "หลักศีลธรรม" ก็ได้เพราะโดยส่วนใหญ่แล้วหลักธรรมในการบริหารนั้นมี "ศีล" รวมอยู่ด้วยแทบทั้งสิ้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนจึงมักเรียกกันว่าหลักศีลธรรม

หลักธรรมในการบริหารตน หมายถึง หลักธรรมที่ผู้ปกครองจะต้องปฏิบัติเพื่อ บริหารปกครองดูแลตนเองให้ตั้งอยู่ในธรรมอันดีงาม เพื่อเป็นต้นแบบที่ดีและยังความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองของตน หากเป็นการปกครองโดยกษัตริย์จะใช้หลัก "ทศพิธราชธรรม" หรือ "กุศลกรรมบถ 10" หากเป็นการปกครองโดยพระเจ้าจักรพรรดิ ก็จะใช้หลัก "จักรวรรดิวัตร" สำหรับจักรวรรดิวัตรนี้จะมีธรรมในการปกครองคนรวมอยู่ในหมวดเดียวกันด้วย แต่ถ้าเป็นการปกครองโดยคณะบุคคล เช่น แคว้นวัชชี ก็จะใช้หลัก "อปริหานิยธรรม" เพื่อให้ผู้ปกครองเหล่านั้นนำไปปกครองตน และเพื่อหลอมรวมคณะผู้ปกครองทุกคนให้

เป็นหนึ่งเดียวกัน หลักธรรมในการปกครองคน หมายถึง หลักธรรมที่ผู้ปกครองจะต้องนำไปใช้ในการปกครองคน คือผู้อยู่ภายใต้การปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เจริญรุ่งเรือง และสมัครสมานสามัคคี ซึ่งจะใช้หลักธรรมดังต่อไปนี้ คือ สังคหวัตถุ 4, อคติ 4, กุศลกรรมบถ 10 และ ศีล 5 เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้ สามารถนำไปใช้ในการปกครองได้ทั้งระบอบกษัตริย์ และระบอบที่ปกครองโดยคณะบุคคล

พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงวางหลักปฏิบัติเพื่อการบรรลุถึงจุดมุ่งหมายไว้มากมาย อันเป็นหลักที่ทุกคนจะต้องมีความเข้มแข็งที่จะตั้งมั่น เพื่อก้าวสู่การเป็นผู้ที่มีมาตรฐานในชีวิตที่มั่นคงทั้งยังเป็นการร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมให้เจริญและมั่นคง ซึ่งในสังคมปัจจุบัน เมื่อแนวโน้มของการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไป โดยหันมาเน้นการพัฒนาจิตใจและการพัฒนาด้านคน มากขึ้น ในการพัฒนาและบทบาทของผู้นำในการพัฒนาขึ้นใหม่โดยปรับตัวปรับวิธีการและปรับบทบาทนั้นให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน การที่จะนำทางพัฒนาสู่การบริหารจัดการที่ดีนั้น จะต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทที่เหมาะสม และสิ่งสำคัญก็คือ จะต้องมีหลักธรรมนำทางสำหรับชี้แนวทางของการพัฒนาอย่างชัดเจน ซึ่งในเรื่องนี้ผู้เขียนมุ่งถึงหลักสังคหวัตถุธรรม ที่จะได้นำมาประยุกต์ใช้กับหลักการบริหารจัดการองค์กรให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ดังนี้

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวถึงสังคหวัตถุ ไว้ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต สังคหวัตถุสูตรไว้ ดังนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) 4 ประการนี้ สังคหวัตถุ 4 ประการ อะไรบ้าง คือ

1. ทาน (การให้)
2. เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก)
3. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)
4. สมานัตตตา (การวางตนสม่าเสมอ)

ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ 4 ประการนี้แล ทาน เปยยวัชชะ อัตถจริยาในโลกนี้ และสมานัตตตาในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลกเหมือนลิ่มสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปไว้ได้ฉะนั้นถ้าไม่พึงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความเป็นใหญ่ และเป็นผู้น่าสรรเสริญ[1]

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงหลักการบริหารคนว่า การบริหารคนนี้ยังมีสิ่งลึกลับอีกอย่างหนึ่ง คือ เครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เราไว้ใจเขา เรารักเขา เราหวังดีต่อเขา อย่างนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ คงได้ยินได้ฟังมาแล้วจากหนังสือธรรมะทั่ว ๆ ไป เรื่อง สังคหวัตถุ

- การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- การพูดจาไพเราะ
- การบำเพ็ญประโยชน์
- การทำตัวให้เป็นเกลอ หรือ เป็นเพื่อนมากกว่าที่จะเป็นนาย

---

[1] องฺ. จตุกฺก. (ไทย) 21/32/50-51.

หรือเรียกว่าความงดงามในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันเป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยวให้เกิดความร่วมมือกันได้[2]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุ 4 คือหลักธรรม ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ให้มีความสามัคคีกันประกอบด้วย

1. ทาน ให้ปัน คือ ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือ ทรัพย์สิน สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจและศิลปวิทยา

2. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคาสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนาสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กาลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทาให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3. อัตถจริยา ทำประโยชน์แก่กัน คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

4. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาค ปฏิบัติตนสม่ำเสมอกันต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน[3]

พระมหาบุญเพียร ปุญญวิริโย ได้ให้ความหมายว่า สังคหวัตถุ 4 คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

1) ทาน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน มีน้ำใจต่อกันและกัน ได้แก่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การแบ่งปันความสุขให้แก่กันและกัน ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ และแบ่งปันน้ำใจต่อบุคคลในครอบครัว ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวใช้สอยหรือบริโภคสิ่งของแต่เพียงผู้เดียว

2) ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ อ่อนโยน พูดด้วยจิตที่ปรารถนารู้จักกาลเวลาในการพูดอย่างเหมาะสม และรู้จักใช้คำพูด ไม่ใช้วาจาหักล้างเชือดเฉือนจิตใจของผู้อื่น หรือวาจาที่เป็นคาหยาบคายกระด้างกระเดื่อง ดุด่าเสียดสี อันจะก่อให้เกิดการขัดใจกันในครอบครัวได้

3) อัตถจริยา การช่วยเหลือ บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ได้แก่การสงเคราะห์เกื้อกูลกันของบุคคลในครอบครัว เช่น การช่วยเหลือการงาน แบ่งเบาภาระของกันและกัน

4) สมานัตตตา การปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสถานภาพ บทบาท หน้าที่ของตน โดยวางตนเสมอต้นเสมอปลาย สามารถเข้ากับผู้อื่นได้[4]

กล่าวโดยสรุป สังคหวัตถุธรรมทั้ง 4 ประการ เป็นหลักธรรมอุปถัมภ์ไว้ซึ่งองค์กรและสังคม ที่สร้างเสริมความสมัคสมานสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ เป็นการส่งเสริมสนับสนุนเกื้อกูลกัน ผูกมิตรไมตรีให้เกิด

---

[2] พุทธทาสภิกขุ, **บริหารธุรกิจแบบพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย, มปป.), หน้า 15.

[3] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนูญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 82, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, 2550), หน้า 25.

[4] พระมหาบุญเพียร ปุญญวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), **"แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา",** วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 119.

ความรักใคร่กลมเกลียวกันในองค์กร และเชื่อมสัมพันธ์กันของคนในองค์กร อันประกอบไปด้วย การให้ทาน หรือการเสียสละ ทั้งกำลังกาย กำลังใจ กำลังปัญญา ตลอดจนกำลังทางด้านทรัพย์สิน คือให้เพื่อเป็นการสงเคราะห์หรือให้เพื่อเป็นการตอบแทนโดยมิได้มีเจตนาคือผลใด ๆ มาแอบแฝง มีวาจาที่ไพเราะเสนาะหูแก่ผู้ได้ยิน เป็นคำพูดที่มีสารประโยชน์ ที่ผู้ฟังสามารถนำไปปรับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และกลับมาสร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีมีประโยชน์แก่ส่วนรวม เพื่อสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นในองค์กรและสร้างความสัมพันธ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกสังคม โดยการการประพฤติตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย การไม่เลือกปฏิบัติการรู้จักวางตนให้เหมาะสม ตามเวลา สถานที่ และตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง การร่วมทุกข์ร่วมสุขระหว่างตนและสมาชิกในองค์กรตลอดจนสมาชิกในสังคม

ความหมายของการบริหาร

การบริหาร หมายถึง กระบวนการนาเอาการตัดสินใจ และนำนโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจนั้น หมายถึง เกี่ยวข้องกับการนำเอานโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ[5] อีกทั้งการบริหารเป็นเรื่องของการนำเอากฎหมายและนโยบายต่าง ๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผล ซึ่งเป็นหน้าที่ของข้าราชการที่จะทำงานด้วยความเต็มใจด้วยความเที่ยงธรรมและอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้[6]

การบริหาร (Administration) หมายถึงการกำหนดแนวทางหรือนโยบาย การสั่งการ การอำนวยการ การสนับสนุน และการตรวจสอบให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ นอกจากนี้การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน[7] อีกทั้งการบริหาร หมายถึง การบริหารหรือการจัดการ คือ กระบวนการอย่างหนึ่งภายในองค์การซึ่งมีลำดับการทางานเป็นขั้นตอน มีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน มีเงินทุนเครื่องจักร และวัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบด้วย อีกทั้งการบริหาร หมายถึง กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยอาศัยความร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึง ความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ อีกทั้งการบริหารมีความหมายไว้ 2 นัย คือ 1) คำว่าบริหาร มาจากภาษาบาลีว่า ปริหาร มาจากศัพท์ว่า ปริ แปลว่า รอบ และ หร ธาตุในความนำไปดังนั้น คำว่า บริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ อีกส่วนหนึ่ง คำว่า บริหาร แปลว่า อ้อมหนี,หลีกหนี, หลบหนี ดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปญฺห ปริหริต สมตฺโถ”

---

[5] ติน ปรัชญพฤทธิ์, **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์,** (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 8.

[6] พิทยา บวรวัฒนา, **การบริหารเชิงบูรณาการ**, (นนทบุรี : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, 2546), หน้า 2.

[7] สุธี สุทธิสมบูรณ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักพิมพ์ ก.พ., 2536), หน้า 12.

แปลว่า ผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนี หลีกหนี หลบซึ่งปัญหา หรือแปลว่า ผู้สามารถบริหารปัญหา และนำปัญหาไปโดยรอบหรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป 2) คำว่า บริหาร แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Administer และAdministration แปลความหมายคือ การปกครอง ดำเนินการ อำนวยการ จัดการจัดให้ว่าส่งเสริม และบำรุง7 นอกจากนี้การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการ เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์ และสนองตอบความคาดหวัง และจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน[8] อีกทั้งการบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ เงิน วัสดุสิ่งของ และวิธีปฏิบัติงานเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน รวมไปถึงการบริหารหรือการจัดการ หมายถึง ศิลปะ ในการใช้คนเงิน วัสดุอุปกรณ์ขององค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ[9]

การบริหาร หมายถึง ผลรวมของกระบวนการต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยบุคคล วัสดุ และวิทยาการต่างๆ ที่จัดหาไว้ให้พอเพียงอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้การดำเนินงานสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ 4 อย่างคือ คน (man) เงิน (money) วัสดุอุปกรณ์ (material) และการจัดการหรือเทคนิคในการบริหาร (management) การบริหารมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ซึ่งมีปรัชญาหรือแนวความคิด ระบบและกระบวนการต่างๆ ที่สามารถกำหนดขึ้นเป็นทฤษฎี และมีลักษณะเป็นศิลป์เนื่องจากนำเอาทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ตามความสามารถ หรือประสบการณ์ให้เกิดผลตามความมุ่งหมาย

จึงกล่าวสรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ เงิน วัสดุสิ่งของ และวิธีปฏิบัติงานเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน รวมไปถึงการบริหารหรือการจัดการ หมายถึง ศิลปะ ในการใช้คนเงิน วัสดุอุปกรณ์ขององค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการบริหารองค์กร

การบริหาร คือการนำไปสู่จุดหมายในที่นี้คือต้องมีผู้บริหารคอยนำทางเพื่อชี้เป้าหมาย หรือเดินนำหน้าและแสวงหาความร่วมมือจากผู้มีส่วนร่วมได้เสียทั้งหมดเพื่อจัดการภารกิจนั้น ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้เขียนมีความเห็นว่า หลักพุทธธรรมกับการบริหาร จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับองค์กรภาครัฐและเอกชน โดยมีลักษณะ 3 อย่าง ดังนี้

หลักพุทธธรรมสำหนับนักบริหาร (ผู้นำ) เน้นที่ตัวผู้บริหาร

การบริหารโดยใช้หลักพุทธธรรม (ระบบ) เน้นเครื่องมือ

พุทธธรรมที่ทำให้เป็นผู้บริหาร (ภาวะที่เป็น) เน้นคุณธรรม[10]

---

[8] สัมพันธ์ ภู่ไพบูลย์, **องค์การและการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : พิทักษ์อักษร, 2542), หน้า 16.

[9] สมคิด บางโม**, การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2545), หน้า 61.

[10] พระครูโสภณปริยัติสุธี , **พุทธธรรมกับการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (พะเยา : เจริญอักษร, 2558), หน้า 56.

อย่างไรก็ตามพุทธธรรมกับการบริหารนั้นเป็นศาสตร์ร่วมสมัยและศิลปะที่นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา และนักวิชาการทั่วไปได้พยายามนำเอาหลักการของศาสตร์ทั้ง 2 เข้ามาประยุกต์ใช้กับหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการดังนี้

1.เพื่อขยายพรหมแดนความรู้ทางด้านการบริหารจัดการออกไปสู่ศาสตร์สมัยใหม่ เช่น พุทธศาสนาอันแสดงถึงอิทธิพลทั้ง 2 ศาสตร์ มีอยู่ต่อกัน

2.เพื่อประยุกต์ใช้หลักการของสาสตร์ทางการบริหารและพระพุทธศาสนาที่เป็นคำสอนทางจิตวิญญาณ ให้มีชีวิตชีวามากขึ้น ทั้งยังนำความรู้และเทคนิคมาประยุกต์ใช้ร่วมกันอย่างบูรณาการในสังคมสมัยใหม่อีกด้วย

3. เพื่อแสวงหาอัตลักษณ์และนวัตกรรมใหม่ๆ ทางการบริหาร

สรุปได้ว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรมเข้ากับการบริหารจึงเป็นการนำเอาหลักพุทธธรรมคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าและหลักการที่เกี่ยวข้องของพระพุทธศาสนาเข้าประยุกต์เข้ากับหลักการบริหารจัดการที่เนื่องด้วยคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีทรัพยากรทางการบริหาร เช่น คน เงิน งาน วัสดุสิ่งของรวมอยู่ด้วยโดยมีผู้บริหาร เพื่อชี้เป้าหมายแล้วเอินนำหน้าไปสู่แนวทางนั้นๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรที่ตั้งไว้ให้มีความคลอบคลุมทั้ง 3 มิติ คือ 1) หลักพุทธธรรมสำหนับนักบริหาร (ผู้นำ) เน้นที่ตัวผู้บริหาร 2) การบริหารโดยใช้หลักพุทธธรรม (ระบบ) เน้นเครื่องมือ 3) พุทธธรรมที่ทำให้เป็นผู้บริหาร (ภาวะที่เป็น) เน้นคุณธรรม

บทสรุป

การบริหารงานคือการบริหารที่เป็นการผสมผสานสหวิชาเข้าด้วยกันอย่างลงตัว การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ เงิน วัสดุสิ่งของ และวิธีปฏิบัติงานเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน รวมไปถึงการบริหารหรือการจัดการ หมายถึง ศิลปะ ในการใช้คนเงิน วัสดุอุปกรณ์ขององค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการบริหารงานที่ทันสมัยอีกประการหนึ่งคือการบริหารตามหลักพุทธธรรม โดยการนำเอาหลักธรรมพุทธธรรมมาใช้ในการบริหาร ซึ่งในที่นี้กล่าวคือหลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกัน และการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งหลักเหล่านี้จะสามารถนำมาบูรณาการหรือประยุกต์ใช้กับการบริหารได้เป็นอย่างดี การบริหารที่จะประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างที่จะเป็นองค์ประกอบช่วยนำพางานบริหารงานในองค์การ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามจุดมุ่งหมายที่วางเอาไว้ได้ ผู้บริหารและองค์กรนั้นจะต้องรู้จักประยุกต์ใช้หลักธรรม และนำประโยชนในแต่ละด้านที่เหมาะสมมาใช้ในการบริหาร และหากผู้บริหารเข้าใจถึงประโยชน์ของพุทธธรรมและนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานการทำงานในองค์กรร่วมกันก็จะประสบความสำเร็จ

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเข้ากับการบริหารจึงเป็นการนำเอาหลักพุทธธรรมคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าและหลักการที่เกี่ยวข้องของพระพุทธศาสนาเข้าประยุกต์เข้ากับหลักการบริหารจัดการที่เนื่องด้วยคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีทรัพยากรทางการบริหาร เช่น คน เงิน งาน วัสดุสิ่งของรวมอยู่ด้วยโดยมีผู้บริหาร เพื่อชี้เป้าหมายแล้วนำหน้าไปสู่แนวทางนั้นๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรที่ตั้ง

ไว้ให้มีความคลอบคลุมทั้ง 3 มิติ คือ 1) หลักพุทธธรรมสำหนับนักบริหาร (ผู้นำ) เน้นที่ตัวผู้บริหาร 2) การบริหารโดยใช้หลักพุทธธรรม (ระบบ) เน้นเครื่องมือ 3) พุทธธรรมที่ทำให้เป็นผู้บริหาร (ภาวะที่เป็น) เน้นคุณธรรม เป็นหลักธรรมอุปถัมภ์ไว้ซึ่งองค์กรและสังคม ที่สร้างเสริมความสมัคสมานสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ เป็นการส่งเสริมสนับสนุนเกื้อกูลกัน ผูกมิตรไมตรีให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันในองค์กร และเชื่อมสัมพันธ์กันของคนในองค์กร อันประกอบไปด้วย การให้ทานหรือการเสียสละ ทั้งกำลังกาย กำลังใจ กำลังปัญญา ตลอดจนกำลังทางด้านทรัพย์สิน คือให้เพื่อเป็นการสงเคราะห์หรือให้เพื่อเป็นการตอบแทนโดยมิได้มีเจตานาคือผลใด ๆ มาแอบแฝง มีวาจาที่ไพเราะเสนาะหูแก่ผู้ได้ยิน เป็นคำพูดที่มีสารประโยชน์ ที่ผู้ฟังสามารถนำไปปรับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และกลับมาสร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีมีประโยชน์แก่ส่วนรวม เพื่อสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นในองค์กรและสร้างความสัมพันธ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกสังคม โดยการการประพฤติตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย การไม่เลือกปฏิบัติการรู้จักวางตนให้เหมาะสม ตามเวลา สถานที่ และตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง การร่วมทุกข์ร่วมสุขระหว่างตนและสมาชิกในองค์กรตลอดจนสมาชิกในสังคม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

ติน ปรัชญพฤทธิ์. **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์.**กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2535.

พระครูโสภณปริยัติสุธี. **พุทธธรรมกับการบริหาร.** พิมพ์ครั้งที่ 2. พะเยา : เจริญอักษร. 2558.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมนูญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 82. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, 2550.

พระมหาบุญเพียร ปุญญวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). **“แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”**. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.

พิทยา บวรวัฒนา. **การบริหารเชิงบูรณาการ**. นนทบุรี : สำนักงานข้าราชการพลเรือน. 2546.

พุทธทาสภิกขุ. **บริหารธุรกิจแบบพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย, มปป.

สมคิด บางโม. **การบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2545.

สัมพันธ์ ภู่ไพบูลย์. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : พิทักษ์อักษร. 2542.

สุธี สุทธิสมบูรณ์. **หลักการบริหารเบื้องต้น.** กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักพิมพ์ ก.พ. 2536.

การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

Reinforcement Process on People's Participation in the Watershed Forest Conservation and Restoration in Nan Province.

ธัชพล ยรรยงค์
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน 2) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้

ผลการวิจัยพบว่า

1) นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ภาครัฐมีนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การรักษาป่าอย่างครอบคลุมถือว่ามีประสิทธิภาพ มีการวางแผนกำหนดขอบเขตการปฏิบัติงาน บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ภายใต้โนบาย "พลิกฟื้นผืนป่าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน" พร้อมกับจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำและฐานการควบคุมการฟื้นฟู โดยจะให้เจ้าหน้าที่เข้าปฏิบัติงานบนฐานปฏิบัติการฟื้นฟู มุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ปัจจุบันมีการสำรวจการถือครองพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการสร้างเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เสริมสร้างความเท่าเทียมกันในสังคมในการพัฒนาชนบทที่พึ่งพิงป่าไม้ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ โดยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การดำเนินนโยบายที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น ภาครัฐไปอบรมชาวบ้านในพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่าและจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

2) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ประกอบด้วยการมีส่วนร่วม 6 กระบวนการดังนี้

2.1) การให้ข้อมูล การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชน เยาวชนในช่องทางออนไลน์ต่างๆ เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญ ประโยชน์ของป่าต้นน้ำ และเพิ่มทักษะทางด้านวิชาการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำกับชาวบ้าน

2.2) การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน มีการจัดเวทีสัมมนา รับฟังความคิดเห็น เพื่อให้ทราบถึงปัญหา และแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำระหว่างรัฐกับชาวบ้านในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำด้วยสันติวิธี เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวม

2.3) การปรึกษาหารือ การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของภาครัฐและเอกชนให้มีการพัฒนาจัดการอย่างยั่งยืนเห็นได้จากการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่แท้จริงกับการหายไปของป่าต้นน้ำ

2.4) การวางแผนร่วมกัน ประสานความร่วมมือกับชุมชน ในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกันประชาชนเข้ามาร่วมดูแลสภาพความเป็นอยู่ของป่าปลูกใหม่จากกลุ่มประชาชน เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อและแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในพื้นที่ต้นน้ำให้มีสภาพป่าธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ฟื้นตัวสมบูรณ์ดังเดิมได้

2.5) การร่วมปฏิบัติ เน้นให้ประชาชนและเยาวชนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน

2.6) ร่วมติดตามตรวจสอบ ลงพื้นที่พัฒนาจริง และเข้าถึงชุมชนอย่างจริงจัง จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม ตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

3) แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ต้องทำความเข้าใจกับประชาชนให้รู้ถึงประโยชน์ของป่า และการอยู่ร่วมกับป่า โดยมีการมุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน มีการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน เน้นกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สู่แนวทางการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เกิดกลไกสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนในชุมชน เช่น ความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า ความเชื่อที่เกี่ยวกับเทวดารักษาป่า เป็นต้น ซึ่งมีแบบแผนการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่า มีกุศโลบายในการรักษาความสมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ตามภูมินิเวศและวัฒนธรรม

คำสำคัญ: กระบวนการมีส่วนร่วม, การอนุรักษ์และฟื้นฟู, ป่าต้นน้ำ

Abstract

This research aims 1) to study the policy and process of the watershed forest conservation and restoration in Nan Province; 2) to reinforce the people participation process in the watershed forest conservation and restoration in Nan Province; and 3) to recommend the ways to encourage the people participation in the watershed forest conservation and restoration in Nan Province. The research is described as a qualitative

analysis which interpreted from the In - depth Interviews of specific individuals and from a content analysis.

The research found that:

1) The policy and the process of the watershed forest conservation and restoration proceeded by the government sector is effective and has covered on all policies and strategies. They have a clear plan and job descriptions; can strictly enforce the law following the policy "Recover the forest toward the sustainable development". They also established a center of the watershed forest restoration and a base of restoration control where the officers work on. The center and the base aims to make the people realize on the importance of watershed forest conservation and restoration. Nowadays the government has surveyed the people's area tenancy in order to prevent the intrusion on natural resources and environment. The government also promotes the economic based on the suitable natural resource usage, the social equality on forest dependency, the people participation process in the watershed forest conservation and restoration since deciding the policy and emphasizing on the communication participation. For examples: The government provides the workshops for the people, persuades them to join the forest planting activity, and permits them to manage their own natural resources.

2) For reinforcing the people participation process in the watershed forest conservation and restoration in Nan Province, its process are composed of 6 stages as followings:

2.1) Provides the information and makes the public relations to the people including the youth though online medias in order to make them realize on the importance of the watershed forest benefits and increase their discussion skills on exchanging the ideas about the watershed forest conservation.

2.2) Offers the channels to admit the people's opinions by organizing the seminars, hence the government can know the problems and the ways to conserve and restore the watershed forest together getting their participation by the peaceful means. Finally, the government can offer the solutions in holistic view.

2.3) Provides the consultation and build the working network of the government and business sectors in order to develop the sustainability based on the ideas from the stage 2.

2.4) Make a plan and specify the conservation and restoration measures based on the community participation in order that the people can join in the new forest protection and offer the ideas on the ways to conserve and restore the watershed forest.

2.6) Emphasize on the people collaboration by creating the chances for them to practice, learn, and reinforce on the process of the conservation and restoration. They should adapt themselves fitting to the forest; mix the knowledge between the new modern technology and the local wisdom for their working.

2.7) Provides the people collaboration on monitoring and area developing in order to seriously reach the real community. Besides, clearly and suitably makes the short, the middle, and the long term plans. Keeps on the assessment for helping the government revise and improve the plan according to the updated situations.

3) The recommendations about the ways to encourage the people participation in the watershed forest conservation and restoration in Nan Province are starting with trying to understand the people, increasing their knowledge about the forest benefits, providing them the methods to live with the forest happily and sustainably, and emphasizing on knowledge building based on the true natural resources. Therefore, the government can provide the systematic mechanism and effective practice which derives from the ideas exchange between the government sector and the civil sector such as the belief on forest ghost keeper and the forest deva which are the good strategies to keep the forest through the local ceremonies based on cultural ecology.

Keywords: Participation Process, Conservation and Restoration, Watershed Forest

ความเป็นมา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ได้บริโภคใช้สอย มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่อง นุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ อีกทั้งยังช่วยรักษาสมดุลของสภาพอากาศ ต้นน้ำลำธาร ความชุ่มชื้น เพื่อเกื้อกูลแก่ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ทั้งดิน น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมพืชพรรณและสัตว์ป่า สภาพปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติจะมีลักษณะไม่แตกต่างกัน ได้แก่ ปัญหาด้านป่าไม้ ปัญหาการใช้ที่ดิน ปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณประโยชน์ ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหาการกำจัดสิ่งปฏิกูล ปัญหาอากาศเสีย และปัญหาน้ำเสีย เป็นต้น ภายใต้เงื่อนไขด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นดังกล่าว จะเป็นแรงกดดันให้ประเทศไทยต้องปรับตัวและมีการบริหารความเสี่ยงอย่างชาญฉลาดมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหารากฐานสำคัญที่เป็นจุดอ่อนและข้อจำกัดของประเทศที่สั่งสมมานาน ซึ่งประเด็นการพัฒนาหลักที่สำคัญในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม เน้นการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิต

ของประชาชน เร่งแก้ไขปัญหาวิกฤติสิ่งแวดล้อมเพื่อลดมลพิษที่เกิดจากการผลิตและการบริโภค พัฒนาระบบบริหารจัดการที่โปร่งใสเป็นธรรม ส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เร่งเตรียมความพร้อมในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติ[1]

"เมืองน่าน" ได้รับการกล่าวขานว่า เป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต 1 ใน 10 เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์เมืองน่าน เป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และมีวัฒนธรรมอันโดดเด่นเป็นของตนเอง สืบทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบัน ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และมีโบราณสถานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็มีบทบาทสำคัญต่อประชาชนและชุมชน กระทั่ง “กรมทรัพย์สินทางปัญญา” ได้มอบโล่เกียรติยศ พร้อมประกาศเกียรติคุณให้เมืองน่านเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต เป็น 1 ใน 10 เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ถูกคัดเลือกให้เป็น แบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนทั่วประเทศ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้ในทุกภูมิภาค[2] โดยมีชื่อปรากฏในตำนานพระอัมภาคว่า “นันทสุวรรณนคร” ในตำนานเก่าๆ เรียกเมืองน่านอีกคำหนึ่งว่า “กาวน่าน” ต่อมามีการเรียกชื่อเมืองน่านว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ที่มาของชื่อเมืองน่านนั้น มาจากชื่อแม่น้ำน่านอันเป็นที่ตั้งของเมืองที่อยู่บนสองฟากฝั่งแม่น้ำน่าน ชื่อของเมืองน่านได้ปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เรียกว่าเมืองน่าน คือการตั้งเมืองใหม่ครั้งแรก ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน เมืองน่านแม้จะมีการเรียกชื่อใหม่ว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ซึ่งใช้กันในทางราชการในสมัยโบราณ แม้คำว่านันทบุรี เป็นชื่อที่ไพเราะและมีความหมายเป็นมงคลดี แต่ก็มีหลายพยางค์ที่เรียกยากจึงกลับมานิยมเรียกชื่อเมืองตามเดิมว่า “เมืองน่าน” ตลอดจนถึงปัจจุบัน เมืองน่านในอดีตเป็นนครรัฐเล็กๆ ก่อตัวขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษ ที่ 18 บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขาในหุบเขาทางตะวันออกของภาคเหนือ ประวัติศาสตร์เมืองน่านเริ่มปรากฏขึ้นราว พ.ศ. 1825 ภายใต้การนำของพญาภูคา ศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองย่าง (เชื่อกันว่าคือบริเวณริมฝั่งด้านใต้ของแม่น้ำย่างใกล้เทือกเขาดอยภูคาในเขตบ้านเสี้ยว ตำบลยม อำเภอท่าวังผา) เพราะปรากฏร่องรอยชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำคันดินกำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ ต่อมาพระยาภูคาได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยส่งราชบุตรบุญธรรม 2 คน ไปสร้างเมืองใหม่ โดยขุนนุ่นผู้พี่ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองพระบาง) และขุนฟองผู้น้องสร้างเมือง วรนครหรือเมืองปัว ในสมัยของพญาการเมือง (กรานเมือง) โอรสของพญาผานองเมืองปัว ได้มีการขยายตัวมากขึ้นตลอดจนมีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิดพงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญาการเมืองว่าได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย (วัดอัมพวนาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัยได้พระราชทานพระธาตุ 7 องค์ พระพิมพ์ทองคำ 20 องค์ พระพิมพ์เงิน 20 องค์ ให้กับพญาการเมืองมาบูชา

---

[1] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2564,** http://www.nesdb.go.th /download/plan12/สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังแห่งชาติฉบับที่ 12.pdf.

[2] อาภรณ์ จันทรสมวงค์ และคณะ, **ฟื้นเมืองเก่าให้มีชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: สวัสดีการพิมพ์, 2554), หน้า 10.

ณ เมืองปัวด้วย[3] จึงกล่าวได้ว่าเมืองน่าน ได้ก่อกำเนิดจากการสร้างเมืองของขุนฟองและได้รับการพัฒนาด้านต่างๆ จากเจ้าผู้ครองนครองเมืองน่านมาอย่างยาวนาน

ด้วยเหตุผลที่เมืองน่านเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต ดังจะเห็นได้ว่า ประชาชนสามารถอยู่อาศัยทำมาหากินมีอาชีพได้อย่างกลมกลืน มีการบริหารจัดการที่เหมาะสม โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาวเมืองน่าน ภายใต้วิสัยทัศน์จังหวัดน่านคือ “เมืองแห่งความสุข ธรรมชาติสมบูรณ์ แหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย พร้อมมุ่งสู่ประชาคมอาเซียน” ภายใต้ประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประชากรที่อยู่ร่วมกันต่างมีความหลากหลาย ทั้งเชื้อชาติ ศาสนาดั้งเดิม และวัฒนธรรมที่ต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุขมาโดยตลอด

พื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อนจากข้อมูลของกรมป่าไม้พบว่าในปี พ.ศ. 2519 จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งหมด 5,280,625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 73.65 ของพื้นที่ทั้งจังหวัดพอถึงปี พ.ศ.2525 จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่า 3,509,375 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 48.95 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ในปี พ.ศ.2532 พื้นที่ป่าลดลงเหลือ 3,193,125 ไร่ หรือร้อยละ 44.53 พื้นที่ถูกบุกรุกถูกทำลายไปเรื่อยๆ จนปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าของจังหวัดน่านคงเหลือประมาณ 3,008,125 ไร่ หรือร้อยละ 41.95 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยประชาชนมีเอกสารสิทธิ์ 99,110 ไร่ และอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ ประมาณ 303,609 ไร่ ซึ่งการทำการเกษตรนิยมใช้การเผาพื้นที่ในการเตรียมพื้นที่ ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญ คือ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้อันเนื่องมาจากการเข้าไปบุกรุกทำลายป่า การลักลอบตัดไม้ และการเข้าไปจับจองใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าโดยไม่ได้รับอนุญาตซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก

แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการปลูกป่าทดแทนเพิ่มขึ้นก็ตามแต่สภาพปัญหาการบุกรุกทำลายป่า การลักลอบตัดไม้ และการเข้าไปจับจองใช้ประโยชน์พื้นที่ป่ายังมีอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ปัญหาดังกล่าวนับวันจะทวีความรุนแรง และมีแนวโน้มที่จะเป็นปัญหาที่จะยังคงเป็นอยู่ตลอดไปจากลักษณะปัญหาดังกล่าว หากยังไม่ได้รับการจัดการอย่างเร่งด่วนและถูกวิธีก็จะเกิดปัญหาเรื้อรังถึงแม้จะมีการรณรงค์ส่งเสริมการปลูกป่าทดแทนของทั้งภาครัฐและภาคเอกชนและมีการป้องกันปราบปรามอยู่เสมอๆแต่ก็เป็นเพียงการจัดการที่ปลายเหตุซึ่งปัญหาที่แท้จริงเกิดเนื่องมาจากฝีมือมนุษย์เป็นสำคัญ ดังนั้นควรมีการส่งเสริมการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน โดยเฉพาะควรเน้นกลุ่มเยาวชนเป็นสำคัญ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนและการบริหารจัดการพื้นที่รวมทั้งการเฝ้าระวังพื้นที่ในท้องถิ่นของตนเองเป็นหลักและบริหารจัดการพื้นที่โดยคำนึงการอนุรักษ์ดินและน้ำเป็นสำคัญ[4]

จังหวัดน่าน เป็นพื้นที่นำร่องในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ เป็นโมเดลหรือแบบอย่างในการทำงานร่วมกันของทุกหน่วยงาน ตลอดจนประชาชนในพื้นที่ โดยเป้าหมายลดการบุกรุกพื้นที่ และรณรงค์

---

[3] คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.) จังหวัดน่าน, **แผนพัฒนาจังหวัดน่าน 2558-2561**, (สำนักงานจังหวัดน่าน, 2558), หน้า 5.

[4] สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **รักษ์ป่าน่าน,** (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด, 2557), หน้า 10.

เพิ่มพื้นที่ป่า ลดภาวะหมอกควัน พัฒนาตนเองตามหลักแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำองค์ความรู้ 6 มิติ ดิน น้ำ ป่า พลังงาน สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นศาสตร์ของพระราชา นำมาใช้แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่ โดยต้องปรับน้ำหนักของแต่ละมิติ ตามสภาพภูมิสังคมและสภาพปัญหาของชุมชน ที่สำคัญต้องรู้รักสามัคคี บูรณาการแบบไร้ตะเข็บ โดยต้องพัฒนาจิตใจเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมจากภายในหมู่บ้านมิติ ที่ 1 น้ำ ว่าด้วยการป้องกันและแก้ปัญหา ตั้งแต่ต้นน้ำไปถึงปลายน้ำ มีการพัฒนาแหล่งน้ำ การใช้น้ำทุกหยดให้เกิดประโยชน์สูงสุด มิติที่ 2 ดิน การป้องกันและแก้ไขปัญหาในเรื่องสภาพดิน มิติที่ 3 เกษตร นำเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในแต่ละพื้นที่ มิติที่ 4 พลังงานทดแทน ปรับใช้พลังงานให้เหมาะสมกับท้องถิ่น คิดค้นและพัฒนาพลังงานทางเลือกที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ มิติที่ 5 ป่า ลดการตัดไม้ทำลายป่า ส่งเสริมให้มีการปลูกป่าในรูปแบบต่าง ด้วยการปลุกจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นความสำคัญของป่า เน้นการอนุรักษ์ ดูแล รักษา และใช้ประโยชน์จากป่าอย่างถูกวิธี เพื่อให้คนอยู่คู่กับป่าได้อย่างมีความสุข มิติที่ 6 สิ่งแวดล้อม นำแนวทางการกำจัดขยะและบำบัดน้ำเสียมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การสร้างป่าสร้างรายได้[5]

ปัจจุบันจังหวัดน่านได้ประสบปัญหาทรัพยากรป่าไม้ถูกบุกรุกทำไร่เลื่อนลอย พื้นที่เดิมที่เป็นป่าตั้งแต่ปี 2507 จำนวน 6.4 ล้านไร่ พื้นที่ป่าของจังหวัดน่านที่หายไป โดยเฉลี่ยที่ต่อปีในแต่ละช่วงเวลา ช่วงแรกหายไปปีละ 17,000 ไร่ ช่วงที่สองตั้งแต่ปี 2547–2551 เฉลี่ยปีละ 50,000ไร่ ช่วงที่สามลงไปเฉลี่ยปีละ 125,000 ไร่ เนื่องจากเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกิน ทำให้ต้องรุกพื้นที่ป่าสงวนปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะข้าวโพด และเมื่อมีความต้องการมากขึ้น ทำให้ป่าเสื่อมโทรม ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าต้นน้ำน่าน จากปัญหาพื้นที่เพาะปลูกที่มีอยู่อย่างจำกัด และการที่เกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเกษตรเชิงพาณิชย์ ที่ให้ผลตอบแทนในระยะเวลาสั้นๆ ทำให้ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาอัตราการบุกรุกป่าเพื่อปลูกข้าวโพดสูงขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากมีความต้องการใช้ข้าวโพดเป็นอาหารสัตว์มากขึ้น และจากสถานการณ์เปลี่ยนแปลงที่มีการเคลื่อนไหวทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสภาพแวดล้อม ส่งผลให้จังหวัดน่านมีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เช่น การขยายทั้งทางด้านการค้าการลงทุนเพิ่มมากขึ้น เช่น การลงทุนก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังงานถ่านหินที่เมืองหงสา แขวงไชยะบุลี สปป.ลาว การลงทุนเปิดห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ การขยายตัวการค้าชายแดน ไทย – ลาว ทำให้เกิดปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งและปัญหาสภาวะโลกร้อน สร้างความแปรปรวนกับสภาพอากาศ[6]

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมุ่งเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ภายใต้กรอบทิศทางการพัฒนาแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน และสมดุลภายใต้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพิ่มพูนป่าไม้ น้ำ สัตว์ป่า และการเพิ่มโอกาสในชีวิตของคนเมืองน่านเป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ยึดถือขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดีงาม มุ่งสู่เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว เปิดประตูสู่

---

[5] อุกริช พึ่งโสภา, (18 กรกฎาคม 2558), **ปาฐกถาพิเศษ โครงการพัฒนาศักยภาพข้าราชการ พนักงาน และลูกจ้างของหน่วยงานที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดน่าน**.

[6] บัณฑูร ล่ำซำ, (15 มีนาคม 2557), **บรรยายพิเศษ โครงการรักษ์ป่าน่าน เรื่อง บริบทและยุทธศาสตร์ของการรักษาป่า จังหวัดน่าน**.

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศเวียดนาม และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน (จีนตอนใต้) โดยมีตัวชี้วัดในกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะทำให้เกิดหรือไม่เกิดผลลัพธ์ของการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างเหมาะสมตลอดกระบวนการตั้งแต่ตระหนักถึงปัญหา ร่วมกันคิดผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ติดตามการดำเนินงาน และประเมินผลเพื่อปรับปรุง การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมนี้จะสำเร็จก็อยู่ที่สิ่งทำร่วมกันนั้นก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนโดยส่วนรวมและประเทศชาติหรือไม่ ในงานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษานโยบายกระบวนการสริมสร้างการมีส่วนร่วมและแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เพื่อให้ป่าน่านมีระบบนิเวศน์แบบยั่งยืน เป็นป่าที่คงสภาพของธรรมชาติอย่างสมดุล และเป็นป่าต้นน้ำของจังหวัดน่าน และประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

2) เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

3) เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

ขอบเขตของการวิจัย

1) ขอบเขตด้านเนื้อหา : การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” เป็นการศึกษาโดยการใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ประกอบด้วย 1) ด้านการให้ข้อมูล 2) ด้านการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน 3) ด้านการปรึกษาหารือ 4) ด้านการวางแผนร่วมกัน 5) ด้านการร่วมปฏิบัติ 6) ด้านร่วมติดตามตรวจสอบ

2) ขอบเขตประชากร : ประชากรที่ในการวิจัย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาสังคม จำนวน 20 ท่าน ได้แก่

ภาครัฐ ประกอบด้วย 1) บุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน 2) บุคลากรสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่านที่รับผิดชอบเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ 3) บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน 4) บุคลากรเทศบาลตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน 5) บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

ภาคประชาสังคม ในจังหวัดน่าน ประกอบด้วย 1) คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าศิลาแลง 2) บุคลากรที่ทำงานในมูลนิธิฮักเมืองน่าน 3) คณะกรรมการสมาคมบ้านหลวงหวงป่า และ 4) คณะกรรมการมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดโป่งคำ

3) ขอบเขตด้านพื้นที่ : ได้แก่ พื้นที่ที่เกี่ยวของกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดน่าน ประกอบด้วย อำเภอบ้านหลวง อำเภอปัว และอำเภอสันติสุข

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน” เป็นการศึกษาโดยการใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน โดยผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

1) เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) เป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิด ที่ได้มีการกำหนดหัวข้อศึกษาไว้อย่างกว้างๆ ล่วงหน้า โดยผู้วิจัยต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึกและสามารถยืดหยุ่น หรือปรับปรุงคำถามได้ตลอดตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์ โดยนำวัตถุประสงค์หลัก แตกเป็นวัตถุประสงค์ย่อย ในวัตถุประสงค์ย่อยมีประเด็นต่างๆ แยกย่อยลงไปอีก แล้วนำไปสร้างเป็นเครื่องมือในภาคสนาม โดยประเด็นในการสัมภาษณ์ คือ 1) นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน 2) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน 3) แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง มีข้อมูลหลายส่วนที่ต้องทำการรวบรวมข้อมูลมาประกอบกันให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูล โดยได้รับคำแนะนำจากผู้อาวุโสในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เมื่อได้รายชื่อแล้ว ผู้วิจัยก็จะนัดหมายเพื่อสอบถามข้อมูล หรือเชิญผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ด้วยตนเอง เพื่อมาร่วมพูดคุยกันเป็นกลุ่มซึ่งสามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลได้เป็นอย่างดี

3) การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลได้วิเคราะห์ไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ และวิเคราะห์โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบข้อมูลแล้วมาจัดทำให้เป็นระบบ หาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ ทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์และรูปแบบความเข้าใจกับความหลากหลายและความแตกต่างของข้อมูลที่รวบรวมมา เพื่อนำเสนอรายงานผลภาพรวมตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัย

การศึกษาการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน ผู้วิจัยสามารถกล่าวสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ซึ่งมีผลสรุปดังต่อไปนี้

1) นโยบายและกระบวนการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน

1.1) นโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ ภาครัฐมีนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การ รักษาป่าอย่างครอบคลุมถือว่ามีประสิทธิภาพมาก มุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำปัจจุบันให้มีการกำหนดมาตรการและขั้นตอน ที่แน่นอนชัดเจน เกี่ยวกับการปราบปรามและการมีสิ่งจูงใจในการส่งเสริมการปลูกป่า มีการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ ภาครัฐมีการวางแผนกำหนดขอบเขตการปฏิบัติงานดำเนินการสำรวจการถือครองพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด สร้างเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมความเป็นอยู่ที่มีความสุขแบบพอเพียงสนับสนุนให้เห็นถึงพัฒนาการและผลสัมฤทธิ์ที่จะเกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ออกแบบรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่แบบนาร่วมป่าการสร้างเศรษฐกิจ จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ของภาครัฐที่เกี่ยวข้องความสามรถในการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัตินโยบายให้มีประสิทธิภาพตามไปด้วย เสริมสร้างความเท่าเทียมกันในสังคมในการพัฒนาชนบทที่พึ่งพิงป่าไม้ ตลอดจนเพิ่มรายได้ของชุมชนท้องถิ่นบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง ภายใต้โนบาย “พลิกฟื้นผืนป่า สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” พร้อมกับมีนโยบายจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำและฐานการควบคุมการฟื้นฟู โดยจะให้เจ้าหน้าที่เข้าปฏิบัติงานบนฐานปฏิบัติการฟื้นฟูดำเนินการฟื้นฟูป่า ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ รวมถึงลาดตระเวนป้องกันการบุกรุกฟื้นที่ป่าเดิมไม่ให้ลด และทำการฟื้นฟูป่าที่ถูกทำลายในรูปแบบต่างๆ โดยมีนโยบายเชิงรุกและมีความต่อเนื่องตลอดไม่ว่าจะเป็นด้านการประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมแนวทางกับด้านการศึกษาเข้ามาบูรณาการให้แก่เยาวชนรุ่นหลังมีการประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างหน่วยงานและชุมชนในท้องถิ่น

1.2) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำให้เกิดประสิทธิภาพ ด้านการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ จังหวัดน่าน มีการกำหนดพื้นที่ป่าต่างๆ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ การป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้อย่างจริงจัง การป้องกันมิให้มีการบุกเบิกขยายพื้นที่เพื่อการทำไร่เลื่อนลอย และการวิธีการอนุรักษ์ต้นน้ำ โดยทั่วไปประกอบด้วย การอนุรักษ์ป่าไม้ด้วยวิธีการที่เหมาะสมต่างๆ บำรุงรักษาสภาพป่าไม้ของบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป พร้อมกันนี้ก็สามารถสร้างเครือข่ายการให้ความรู้แก่ประชาชนโดยในการอนุรักษ์และการปลูกป่ามากขึ้นการถ่ายทอดเทคโนโลยีมีการเพิ่มรูปแบบการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาและเสริมการบริหารจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำ สนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมายกำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผนแม่บท และแผนปฏิบัติการ ใช้กฎหมายควบคุมสำรวจพื้นที่ป่าให้ความรู้กับประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้น

1.3) การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำภาคประชาชน การดำเนินนโยบายที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสิ่งแรกคือส่งเสริมการศึกษา เช่น เพิ่มเนื้อหาการเรียนเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าต้นน้ำ และการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และจัดหน่วยงานของรัฐไปอบรมชาวบ้านในพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ เมื่อชาวบ้านมีการศึกษา มีความรู้ ก็ย่อมเกิดความเข้าใจเกิด สำนึกทางสังคมเกิดความหวงแหน และสำนึกในทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ต่อมาคือส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมใน

กิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง เช่น ป่าไม้ชุมชน เพราะนอกจากจะได้ป่าเพิ่มแล้วยังเป็นการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ ให้แก่คนในชุมชนต่อมาคือส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

2) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน สรุปได้ว่า

2.1) การให้ข้อมูล การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชน เยาวชน ในช่องทางออนไลน์ต่างๆ ให้ประชาชนและเยาวชนตระหนักถึงความสำคัญ และประโยชน์ของป่าต้นน้ำโดยนำโครงการเพิ่มทักษะเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานมวลชนสัมพันธ์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาความรู้ ความสามารถ และเพิ่มทักษะทางด้านวิชาการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าต้นน้ำกับชาวบ้านจัดเสวนาเรื่องการจัดการป่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำประชาสัมพันธ์การดำเนินงานให้หน่วยงานต่างๆรับรู้ ประชุมติดตามการประเมินผล และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเสนอชุมชนท้องถิ่นเพื่อต่อยอดและขยายผลการดำเนินงานของสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ภาครัฐมีภารกิจ ให้ความรู้กำหนดให้กลุ่มประชาชนอาสาได้รับข้อมูลด้านการป้องกันรักษาป่า แนวทางดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้พร้อมทั้งจัดฝึกอบรมและจัดตั้งเครือข่ายโดยการประชาสัมพันธ์ชี้แจงให้ประชาชนทราบและมีความเข้าใจโครงการสำรวจและวางแผนกำหนดป่าเสื่อมโทรมตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะรัฐมนตรีกำหนด รังวัดแปลงที่ดินที่ประชาชนครอบครองทำประโยชน์จัดทำหนังสืออนุญาต สทก. เพื่อเสนอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดลงนามให้แก่ประชาชน การออกสื่อออนไลน์เพื่อให้คนในสังคมติดตามการพัฒนาและจัดการผลผลิตสวนป่า โดยการส่งเสริมให้ข้อมูลการปลูกไม้เศรษฐกิจให้แก่ภาคเอกชนในพื้นที่รับผิดชอบ ด้วยการสนับสนุนความรู้ เทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต รวมถึงสถาบันศาสนา โดยการจัดทำโครงการพัฒนาป่าไม้โดยวัด/สำนักสงฆ์/ที่พักสงฆ์ นอกพื้นที่ป่าไม้ จัดทำนอกเขตพื้นที่ป่าไม้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และแก่ชุมชนทั้งด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริมศาสนาจริยธรรม รวมถึงการป้องกันการ บุกรุกทำลายป่า โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม

2.2) การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน มีการจัดเวทีสัมมนา รับฟังความคิดเห็นต่างๆ จากประชาชนชน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่านระหว่างรัฐกับชาวบ้านในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำแม่ป่าต้นน้ำด้วยสันติวิธีการ โดยเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการจัดการทรัพยากร

2.3) การปรึกษาหารือ มีการปรึกษาหารือเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน มีการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของภาครัฐและเอกชนให้มีการพัฒนาการจัดการอย่างยั่งยืนเห็นได้จากการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่แท้จริง จัดเวทีสัมมนาแนวคิดที่จะต้องอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแบบยั่งยืนนี้ไว้ให้ได้และเชื่อกันว่า ‘ป่าต้นน้ำน่าน’ คือลมหายใจผืนสุดท้ายของชาวจังหวัดน่าน คือโรงงานผลิตออกซิเจนขนาดใหญ่ที่หลงเหลืออยู่ให้คนน่านได้มีลมหายใจที่สะอาด บริสุทธิ์ หากแต่วันนี้มีพูดคุยดำเนินการในพื้นที่ที่เกิดปัญหาในการปฏิบัติภารกิจการเพิ่มผืนป่าเป็นภารกิจหลักของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโมเดลฟื้นฟูป่าต้นน้ำรูปแบบใหม่เป็นหูเป็นตาในการดูแลเพื่อให้ป่าต้นน้ำน่านให้คงอยู่ต่อไป ต้องมีการปรึกษาหารือเพื่อสร้างขอบเขตการดำเนินงาน และสร้างเครื่องมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมป่าต้นน้ำให้

มีความยั่งยืน มีพูดคุยดำเนินการในพื้นที่ที่เกิดปัญหาในการปฏิบัติภารกิจการเพิ่มผืนป่าเป็นภารกิจหลักของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการแก้ปัญหาการหมดไปของแนวป่าต้น เพื่อให้เกิดแนวคิดปฏิบัติการเชิงรุก ในพื้นที่ปรึกษาหารือมีปัญหาก่อนก็จะมีการปรับเปลี่ยนอาชีพ ให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ นอกจากการปลูกข้าวโพดอย่างเดียว

2.4) การวางแผนร่วมกัน ประสานความร่วมมือกับชุมชน ในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำร่วมกัน สนับสนุนงบประมาณที่จะส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำหลังจากการปลูกป่าปีแรกเสร็จสิ้นลงเป็นการให้ประชาชนเข้ามาร่วมดูแลสภาพความเป็นอยู่ของป่าปลูกใหม่จากกลุ่มประชาชน เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อและแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ให้มีสภาพป่าธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ฟื้นตัวสมบูรณ์ดังเดิมได้โดยง่าย แม้ว่าจะปล่อยให้เกิดการทดแทนของสังคมพืชในระบบนิเวศน์เองตามธรรมชาติก็จะใช้เวลานาน ดังนั้นจึงมีการจัดแผนการทดแทนตามธรรมชาติของป่าธรรมชาติที่และเข้าใจถึงข้อมูลได้อย่างทั่วถึง สำรวจคัดเลือก เขตรักษาระบุไว้ด้วย ขอบเขตและเนื้อที่ ให้แสดงอาณาเขตติดต่อและเนื้อที่โดยประมาณมีการร่วมวางแผนกับทุกฝ่าย ประธาน แกนนำ ดังนั้นการวางแผนร่วมกันกับด้านเทคโนโลยีเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้จัดทำแผนบูรณาการทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาร่วมกันเนื่องจากทุกหน่วยงานมีนโยบายและงบประมาณลงมาด้วย ทั้งนี้เป็นการอาศัยการดำเนินการแบบร่วมกันทำ (ทั้งภาครัฐ ประชาชน และเอกชน)

2.5) การร่วมปฏิบัติ การจัดกิจกรรมที่เน้นให้เด็กและเยาวชนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และเกี่ยวกับการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับป่า ด้วยการผสมผสานความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน และมีรายได้เสริมจากผลผลิตที่เกิดขึ้นในชุมชน ขณะเดียวกัน ต้องไม่บุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ ซึ่งจะทำให้ป่าส่วนรวมค่อย ๆ ฟื้นตัวได้อย่างยั่งยืน เช่น การปลูกป่า การเดินรณรงค์ การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการรักษาป่าไม้เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและเกิดความยั่งยืนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว บรรจุเป็นแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดน่าน โดยแบ่งเป็น 5 ประเด็นสำคัญ คือ 1) การป้องกันดูแลรักษาป่า 2) การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ 3) การป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า 4) การพัฒนาคน 5) การพัฒนาอาชีพ

2.6) ร่วมติดตามตรวจสอบ การร่วมติดตามตรวจสอบลงพื้นที่พัฒนาจริง และเข้าถึงชุมชนอย่างจริงจัง จัดทำแผนปฏิบัติการในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ชัดเจนและเหมาะสม ตลอดจนติดตามประเมินผลเพื่อทบทวนและปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ และศักยภาพของทรัพยากรแต่ละประเภทเป็นหลัก ทำการทบทวนนโยบาย มาตรการ และกฎหมายป่าไม้ที่มีผลบังคับใช้แล้ว และที่จะประกาศใช้ใหม่ที่อาจจะมีข้อขัดแย้งปรับเปลี่ยนทัศนคติ และเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรที่รับผิดชอบให้ดำเนินการร่วมกับประชาชน องค์กรประชาชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรธุรกิจ อย่างมีประสิทธิภาพนำเทคโนโลยี สะท้อนจุดเด่น จุดด้อยของการดำเนินงานในแต่ละครั้งสำรวจข้อมูลด้านทรัพยากรป่าต้นน้ำและจำนวนประชากรบนพื้นที่ป่าต้นน้ำให้แล้วเสร็จในระยะเวลา พอสมควร และปรับปรุงให้ทันสมัยทุกปีหมายแนวเขตอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำธรรมชาติบนพื้นที่ที่จะรักษาไว้ให้ชัดเจน

3) แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ จังหวัดน่าน เป็นลักษณะการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ มีการทำความเข้าใจกับประชาชนให้รู้ถึงประโยชน์ของป่า และการอยู่ร่วมกับป่าอย่างพึ่งพาอาศัยกัน มุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกับป่า ได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน ไม่ทำลายป่า การจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน เน้นมีกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรพันธุ์พืชที่มีอยู่ในชุมชน สู่แนวทางการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เกิดกลไกการจัดการร่วมกันทั้งชุมชนและการใช้ประโยชน์ ขยายผลข้อค้นพบจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งคนภายในให้มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและเป็นไปอย่างอย่างยั่งยืน ดังนี้

(1) ฟื้นฟูทรัพยากร พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่เสื่อมโทรม ให้กลับฟื้นความอุดมสมบูรณ์สำหรับเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน

(2) ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมและไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(3) สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์ เพื่อให้ประชาชน มีความรู้ มีความเข้าใจในการบริหารจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังนี้

(1) การศึกษาข้อมูล
(2) การกำหนดยุทธศาสตร์และนโยบาย
(3) การวางแผนการจัดทำโครงการ
(4) การปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน
(5) การมีโอกาสเข้าถึง และได้รับการแบ่งปันที่เป็นธรรม
(6) ยึดมั่นในสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ตั้งแต่การแก้ปัญหาของสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้จริง ยังเป็นกลยุทธ์ที่สามารถสร้างความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้กับชาวบ้าน

บรรณานุกรม

คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.) จังหวัดน่าน. **แผนพัฒนาจังหวัดน่าน 2558-2561**. สำนักงานจังหวัดน่าน, 2558.

บัณฑูร ล่ำซำ. **บรรยายพิเศษ โครงการรักษ์ป่าน่าน เรื่อง บริบทและยุทธศาสตร์ของการรักษาป่า จังหวัดน่าน**. 15 มีนาคม 2557.

สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **รักษ์ป่าน่าน.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด. 2557.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2564.** ที่มา: http://www.nesdb.go.th/download/plan12/สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังแห่งชาติฉบับที่12.pdf.

อาภรณ์ จันทรสมวงค์ และคณะ. **ฟื้นเมืองเก่าให้มีชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: สวัสดีการพิมพ์, 2554.
อุกริช พึ่งโสภา. **ปาฐกถาพิเศษ โครงการพัฒนาศักยภาพข้าราชการ พนักงาน และลูกจ้างของหน่วยงานที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดน่าน**. 18 กรกฎาคม 2558.

นครน่าน: เมืองเก่าเมืองแห่งวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
Nakornnan: Old City of Buddhist Cultural Tourism

พระชยานันทมุนี
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธ มีความสำคัญและมีความสัมพันธ์กับประชาชนในจังหวัดน่าน แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจึงเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งในแต่ละชุมชนมีสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของตนเอง แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของจังหวัดน่าน ประกอบด้วยวัด พระพุทธรูป ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ ศิลปหัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก ตลอดจนมีประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้านที่ดีงาม ภูมิปัญญา ปราชญ์ชุมชน รวมถึงศาสนาพิธีกรรมต่างๆ ที่ประชาชนชาวน่านร่วมกันสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม จังหวัดน่านจึงมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมที่สามารถสืบทอดด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี จากอดีตไว้ได้มากมาย นอกจากนี้รัฐบาลยังกำหนดให้น่านเป็นหนึ่งในสิบเมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทย โดยได้ชื่อว่า น่านเมืองเก่าที่มีชีวิต ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีมากมายในเขตเทศบาลเมืองน่าน การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธจึงเป็นจุดเด่นและเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่ทำให้นักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศหันมาท่องเที่ยวเชิงพุทธเพิ่มมากขึ้น

คำสำคัญ: น่าน, เมืองเก่า, วัฒนธรรม, การท่องเที่ยวเชิงพุทธ

Abstract

Nan is a Buddhist cultural tourism that is important and relevant to the people of the province. It is a cultural learning center for the community. Each community has its attractions and a unique identity of its own. Buddhist cultural attractions of the Nan province. Contain Buddha temple**,** history and traces the history**,** arts and crafts**,** sculpture**,** painting, statues and carvings. As well as a tradition Traditional, classy**,** knowledge, Philosopher, including religious rituals. The people of Nan shared heritage, traditions and culture. Nan has a strong cultural heritage to traditions so many of them former. The government determined that Nan is a town of Economic prototype in Thailand. It is called ‘Nan the Old City of Life’. Nan is cultural resources that are abundant in the municipal territory. Buddhist cultural tourism, it is unique and it is a choice that makes tourists from Thailand and abroad turn to Buddhist tourism is increasing.

Keywords: Nan, Old City, Culture, Buddhist Cultural Tourism

บทนำ

ในปัจจุบัน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มีแนวโน้ม การแข่งขันธุรกิจการท่องเที่ยวในเชิงรุกมากขึ้น เนื่องจาก มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญต่อสถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดน่าน กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูง ด้วยสภาพพูมิอากาศที่มี อุณหภูมิหนาวเย็นในฤดูหนาว รวมทั้งมีอากาศที่เย็นสบายตลอดทั้งปี มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามขึ้นชื่ออยู่มากมาย รวมทั้งมีสินค้าที่มีคุณภาพอันหลากหลายขึ้นชื่อเป็นที่ยอมรับจากทั้งในประเทศและต่างประเทศ จากสถิติล่าสุดในช่วงเดือน ธันวาคม 2553 ถึงเดือนกันยายน 2554 น่านต้อนรับนักท่องเที่ยวทั้งหมดประมาณ 579,206 คน ซึ่งเป็นคนไทยเกือบทั้งหมด มีชาวต่างชาติเพียง 5,642 คน โดยตลอดช่วงระยะเวลาดังกล่าว เดือนธันวาคม 2553 เป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามามากที่สุดกว่า 143,618 คน ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนร้อยละ 25 ของนักท่องเที่ยวทั้งหมดในรอบการสำรวจ[1]

จากข้อมูลดังกล่าวพบว่า การขยายตัวทางการการท่องเที่ยวของจังหวัดน่าน ในการศึกษาครั้งนี้จำเป็นจะต้องมีการศึกษาศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว ที่จะมาเที่ยวในจังหวัดน่านดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องมีการศึกษาถึงภาคเอกชนว่า สามารถ และมีศักยภาพ ในการจัดการท่องเที่ยวหรือรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามา ท่องเที่ยวในจังหวัดน่านได้มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้จำเป็นจะต้องมีการศึกษาทางด้าน ของสภาพแวดล้อมและสังคมรวมถึงวิถีชีวิตของประชาชนว่ามีการรับมือกับ การขยายตัวในการท่องเที่ยวได้มากน้อยเพียงใดจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ดังนี้

"ในช่วงปีที่ผ่านมาต่อเนื่องมาถึงต้นปีนี้ กระแสการท่องเที่ยวของจังหวัดน่านได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในช่วงไฮซีซั่นที่ผ่านมาพบว่าโรงแรมส่วนใหญ่เต็มกันถ้วนหน้า ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากจังหวัดน่านถูกบรรจุไว้ในแผนโปรโมต 12 เมืองที่ต้องห้ามพลาดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) งบประมาณด้านการสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเริ่มมีความเป็นรูปธรรมทำให้มีการจัดงานโปรโมตจังหวัดมีอย่างต่อเนื่องกระทั่งหลายฝ่ายเริ่มวิตกว่าจังหวัดน่านจะมีอัตราการขยายตัวภาคธุรกิจท่องเที่ยวแบบก้าวกระโดดทางจังหวัดจึงเตรียมแผนเพื่อวางกรอบให้น่านยังคงเป็นเมืองที่มีจุดขายทางด้านธรรมชาติที่บริสุทธิ์ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม เราศึกษาโมเดลจากหลาย ๆ ที่ ไม่ว่าจะเป็นอำเภอปาย แม่ฮ่องสอน หรืออำเภอเชียงคาน ที่เลย พอมีนักท่องเที่ยวทะลักเข้ามา นักลงทุนต่างก็แห่กันมาลงทุนในภาคท่องเที่ยว สุดท้ายเกิดปรากฏการณ์เมืองแตก เราไม่อยากให้น่านเป็นแบบนั้น" [2]

การท่องเที่ยวของจังหวัดน่าน โดยเฉพาะในเขตเมืองน่าน ที่มีคำขวัญว่า “น่านเมืองเก่ามีชีวิต – Nan Living Old Town” สอดคล้องกับทรัพยากรทางสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในเขตเมืองน่าน โดยทรัพยากรเหล่านี้ยังมีลักษณะที่ซ่อนเร้น รอการค้นหาจากนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ และเชิงศิลปวัฒนธรรม และยังไม่เป็นที่รู้จักกันดีในวงกว้าง แต่ตรงกันข้ามที่

[1] สำนักงานสถิติจังหวัดน่าน, 2554.

[2] คำสัมภาษณ์ของ นายสมบัติ ชินสุขเสริม, ประธานฝ่ายบริหารและวางแผน หอการค้าจังหวัดน่าน , 27 มีนาคม 2558.

ทรัพยากรบางอย่างเริ่มสูญหายไปเรื่อยๆ ทั้งทรัพยากรที่จับต้องได้ เช่น แนวกำแพงเมือง ของใช้โบราณในชีวิตประจำวัน และทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ โดยเฉพาะ ศิลปะการละเล่นพื้นบ้าน ภูมิปัญญา และงานหัตถกรรมต่างๆ

ในภาพใหญ่ของเมืองน่าน ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งที่สำคัญภายใต้เขตวงกลมเศรษฐกิจ ล้านช้าง-น่าน-ล้านนาตะวันออก (พะเยา แพร่ น่าน เชียงราย) เมืองน่านยังมีศักยภาพในการขยายตัวทางเศรษฐกิจอีกมาก โดยเฉพาะเมื่อมีการเสรีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนขึ้น กิจกรรมการเดินทางจะเกิดการไหลเวียนมากขึ้น เมืองจะพัฒนาไปอย่างรวดเร็วมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีความพร้อมในการตั้งรับจากชุมชนต่างๆในเขตเมือง ในขณะที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่แตกต่างมีความเป็นเฉพาะถิ่นตามเมืองต่างๆจะถูกนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตนจากชุมชนในเขตเมือง และเขตชนบท ซึ่งจะดึงดูดให้กลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมให้หลั่งไหลเข้ามาเพิ่มขึ้น

นอกจากนั้นแล้วในส่วนของภาครัฐนั้นได้มีการกำหนด ยุทธศาสตร์สำหรับการท่องเที่ยว โดยสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดน่านนั้นมียุทธศาสตร์ ในการพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงสินค้า ด้านการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนซึ่งเป็นการเตรียมพร้อมในเรื่องของสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อที่จะรองรับการเจริญเติบโตในการท่องเที่ยวของจังหวัดน่านโดยมีแนวทางในการพัฒนาคือต้องพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวสินค้าและบริการทุกรูปแบบอย่างมีมาตรฐานต้องมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสินค้าและบริการอย่างยั่งยืนกล่าวคือจะต้องมีความสมดุลในแหล่งท่องเที่ยวในเชิงพื้นที่เวลาและฤดูกาลและรูปแบบของการท่องเที่ยว ดังนั้นภาครัฐจึงมีแนวทางในการพัฒนาคือ 1 เสริมสร้างภาพลักษณ์และคุณภาพ รวมถึงความปลอดภัยในการท่องเที่ยวในจังหวัดน่านรวมทั้งเสริมสร้างการตลาดเฉพาะกลุ่มเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในจังหวัดน่านนั้นจำเป็นจะต้องมีการส่งเสริมในด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้มากขึ้นเนื่องจากจังหวัดน่านมีจุดเด่น ในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นวัดสิ่งปลูกสร้าง ต่างๆที่สะท้อนให้เห็นถึงศิลปะและวัฒนธรรมของล้านนารวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงสมดุลทางพื้นที่และเวลาโดยทั้งนี้จะต้องมีการร่วมมือร่วมใจของประชาชนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถรองรับ การเจริญเติบโตที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธ

พื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมกกรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี[3]

[3] ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว, ดร., **บทความวิชาการ,** (ภาควิชาการจัดการธุรกิจระหว่างประเทศ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ,2556).

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือ การท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่ได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวอเมริกันและยุโรปที่ต่างสนใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ เยี่ยมชมงานสถาปัตยกรรม และสัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชียและแอฟริกา รวมถึงซื้อของที่ระลึกที่เป็นงานหัตถกรรมละงานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในประเทศนั้น การท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวเราเรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ คือ การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา (The Religious Tourism) หมายถึงหมายถึงการเดินทาง ท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางศาสนา เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ ท่องเที่ยวได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติเรื่องราวความสำคัญ ทางศาสนา ในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางทางศาสนาและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยที่ประชาชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว[4]

ดังนั้นผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดน่านนั้นมีความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและส่วนใหญ่เข้าใจถึงลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั่นทำให้วัตถุประสงค์หลักในการมาเที่ยวจังหวัดน่านก็เพื่อพักผ่อนนันทนาการ และเยี่ยมชมโบราณสถานและวัตถุ รวมถึงต้องการที่จะร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน และแม้ว่าในปัจจุบัน แนวโน้มของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จะมีในเชิงรุกมากขึ้นเนื่องจาก มีการเปลี่ยนแปลงความนิยมในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้นทำให้เกิดการขยายตัวทางการท่องเที่ยวของจังหวัดน่านเพิ่ม จึงก่อเกิดความสัมพันธ์ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา คือนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับวัดและชุมชน จึงมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างมาก

เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นหลักนั่นทำให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะการท่องเที่ยว วัด และชุมชนที่มีวิถีชีวิตที่น่าสนใจ กลายเป็นปัจจัยสำคัญดังนั้นแล้ว เพื่อรองรับและพัฒนา ศักยภาพในการนักท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน พบว่าวัดและชุมชมมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ซึ่งในอนาคตยังเป็นความท้ายทายและต้องการให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาช่วยในการพัฒนาเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงในอนาคต ซึ่งในบทบาทของภาครัฐนั้นได้มีการกำหนด ยุทธศาสตร์สำหรับการท่องเที่ยว โดย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดน่านมียุทธศาสตร์ในการพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงสินค้า ด้านการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนซึ่งเป็นการเตรียมพร้อมในเรื่องของสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อที่จะรองรับการเจริญเติบโตในการท่องเที่ยวของจังหวัดน่านโดยมีแนวทางในการพัฒนาคือต้องพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวสินค้าและบริการทุกรูปแบบอย่างมีมาตรฐานต้องมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสินค้าและบริการอย่างยั่งยืนกล่าวคือจะต้องมีความสมดุลในแหล่งท่องเที่ยวในเชิงพื้นที่เวลาและฤดูกาลและรูปแบบของการท่องเที่ยว

[4] พิบูล ทีปะปาล, **หลักการตลาด: ยุคใหม่ศตวรรษที่ 21**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค, 2545).

ทรัพยากรด้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดน่าน

ทรัพยากรด้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวจำแนกเป็นกลุ่มประเภทวัฒนธรรมใหญ่ๆได้ 5 ประเภท ดังต่อไปนี้[5]

1) ของใช้ ของจัดแสดง ของบูชา เช่น พระพุทธรูป เครื่องดนตรีพื้นถิ่น ของใช้ท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน

2) ประเพณี การละเล่น งานประเพณี เทศกาลต่างๆ

3) ภูมิปัญญา ปราชญ์ชุมชน

4) หัตถกรรม

5) อาหาร

ทรัพยากรด้านวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน ซึ่งมีทั้งทรัพยากรที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปดีอยู่แล้ว และทรัพยากรที่สามารถนำมาพัฒนาศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชนได้เป็นจำนวนมากทรัพยากรด้านศิลปวัฒนธรรมอื่นๆที่ดำรงอยู่โดยการจัดการดูแลของคนในชุมชน เช่น พระไม้ การร่ายรำ เทศกาล การละเล่นพื้นบ้านต่างๆ ตำรา และวิธีการรักษาโรคโบราณ เครื่องดนตรี รวมทั้งการละเล่นอื่นๆ บางชุมชนได้รวบรวมทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ขึ้น เช่น พิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านพระเกิด ซึ่งดำเนินการโดยการผลัดเปลี่ยนผู้สูงอายุในชุมชนมาช่วยกันดูแล แสดงให้เห็นถึงการใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชน มาพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เมืองน่านมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมที่สามารถสืบทอดด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี จากอดีตไว้ได้มากมาย นอกจากนี้รัฐบาลยังกำหนดให้น่านเป็นหนึ่งในสิบเมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทย โดยได้ชื่อว่า น่านเมืองเก่าที่มีชีวิต ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีมากมายในเขตเทศบาลเมืองน่าน

1) ด้านศิลปะ วัฒนธรรม จิตรกรรมฝาผนัง ที่บอกเล่าประวัติชุมชนน่านได้ดีคือ จิตรกรรมฝาผนังที่วัดภูมินทร์ นอกจากนี้มีจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่างๆเช่น วัดมิ่งเมือง วัดศรีพันต้น วัดมหาโพธิ์ ซึ่งส่วนใหญ่จะบอกเล่าพุทธประวัติ

2) พระพุทธรูปต่างๆและของใช้ภายในวัด วัดต่างๆในเขตเทศบาลน่านจะมีพระพุทธรูปไม้แกะสลักอยู่เป็นจำนวนมากเช่น ที่วัดสถารส เป็นพระไม้แกะสลักจากไม้จันทร์หอมปางเปิดโลกประทับบนหลังเศียรช้าง จะนำมาแห่ขอฝนในยามบ้านเมืองแห้งแล้งไม่มีฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลเรียกว่า พระขอฝน วัดพระเกิดพบพระพุทธรูปไม้เป็นจำนวนมากในพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพระเกิด และยังพบพระพุทธรูปไม้ ที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูปไม้ วัดน้ำล้อม และที่วัดมหาโพธิ์ซึ่งมีพระพุทธรูปไม้เป็นพระประธานในวิหาร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปไม้ประทับยืนเปิดโลก สร้างด้วยไม้มงคล 9 ชนิด อัญเชิญมาจากวัดพระแก้วที่ถูกไฟไหม้ (บริเวณในค่ายสุริยะพงษ์) มาประดิษฐานที่วัดมหาโพธิ์ในปัจจุบัน และยังพบว่ามี หอไตรเครื่องไม้ หอกลองพื้นเมือง (กลองปู่จา) ธรรมาสน์ล้านนา ช่างสกุลน่าน กลองปูจา เป็นกลองแบบล้านนา อยู่ในบริเวณวัดเกือบทุกวัด

[5] ผศ.ดร.ณวิทย์ อ่องแสวงชัย, “การจัดการทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมในเขตเมืองน่าน”, **รายงานการวิจัย**, (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2559).

3) ประเพณี เทศกาลงานบุญ ประเพณีที่เลื่องชื่อคือ การแข่งเรือในแม่น้ำน่าน ชุมชนเกือบทุกชุมชนจะส่งเรือแข่งเข้าร่วม โดยมีนัดปิดสนามในเดือนกันยายน และนัดปิดสนามต้นเดือนพฤศจิกายน เทศกาลปีใหม่ เทศบาลน่านจัดพิธีทำบุญตักบาตรที่ข่วงเมืองน่าน หน้าวัดภูมินทร์ มีนักท่องเที่ยวมาทำบุญตักบาตรจำนวนมาก และการจัดเทศกาลปี๋ใหม่เมือง (สงกรานต์)ของเทศบาลเมืองน่าน ที่วัดสวนตาล คนน่านให้ความสำคัญกับเทศกาลปี๋ใหม่เมืองมาก และจะมีระยะเวลายาวนานคือเริ่มตั้งแต่ประมาณวันที่ 10 – 17 เมษายน ประเพณีต๋านก๋วยสลากภัต (ประเพณีถวายสลากภัต) จะมีขึ้นในช่วงเดือนกันยายน สลากภัตเป็นเครื่องสังฆทานอย่างหนึ่งที่ไม่เจาะจงตัวผู้รับ ประเพณีการถวายสลากภัตจะจัดขึ้นที่วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารก่อนเป็นวัดแรกเนื่องจากเป็นวัดของเจ้าผู้ครองนครน่านสมัยโบราณ แล้ววัดอื่นๆจึงจะจัดถวายทาน

4) พิพิธภัณฑ์ชุมชน และพิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล เช่น พิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านพระเกิด พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูปไม้ที่วัดน้ำล้อม พิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดภูมินทร์ พิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคลโฮงเจ้าฟองคำบ้านพระเกิด คุ้มเจ้าสมปรารถนาในที่ชุมชนช้างค้ำ (พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูปไม้ที่วัดน้ำล้อม)

5) การละเล่น ดนตรี ร่ายรำ การขับร้อง ฟ้อนรำ การฟ้อนรำที่เก่าแก่ของคนในชุมชนน่านเช่น การฟ้อนล่องน่าน ที่บ้านพญาภู การฟ้อนแง้น ฟ้อนดาบ การฟ้อนมองเชิง (มีคณะอยู่ที่บ้านมณเฑียร) การละเล่นพื้นบ้านเช่น รำวงมะเก่า มีคณะเดียวอยู่ที่บ้านสวนตาล และการร้องซอเรียกว่า ซอล่องน่าน ดนตรีพื้นบ้านได้แก่ สะล้อซอซึง การตีกลองมองเชิง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพม่า การเป่าปี่พื้นบ้านหรือที่บ้านพญาภู (นายเขียว ภูไชยา) ดร. กิจชัย ส่องเนตร บ้านประตูปล่องมีโรงเรียนสอนดนตรีพื้นบ้าน

6) พิธีกรรมต่างๆ การทำบายศรี สู่ขวัญ การตัดตุง (ธง) พบอยู่ทั่วไป เช่น ที่บ้านมณเฑียร บ้านเชียงแข็ง หมอเมืองที่บ้านหัวเวียงใต้ ด.ต.สุบิน คำป้อ เป็นการทำพิธี สะเดาะเคราะห์ บูชาเทียน บายศรีสู่ขวัญ งานบวช และงานแต่งงาน

7) ปราชญ์ชุมชน ภูมิปัญญา ในด้านหัตถกรรมเครื่องเงิน จักสานไม้ไผ่ แกะสลัก งานปั้นงานหุ้มหนังกลอง เช่น พระอธิการวัดสวนหอมที่บ้านสวนหอม มีความรู้ความสามารถในการแกะสลักพระพุทธรูปไม้ ตีกลอง ตัดตุง ได้จัดตั้งกลุ่มเยาวชนเพื่อตีกลองสะบัดชัยและกลองยาว พ่อสมบูรณ์ แก้วอุ่น บ้านอภัย แกะสลักพระพุทธรูปไม้โดยใช้ไม้ขนุน ที่เชื่อว่าเป็นไม้มงคล

อาจารย์วิโรจน์ พรหมอารีย์ บ้านอรัญญาวาส แกะสลักหัวเรือแข่งจำลองแบบเมืองน่าน

อาจารย์กิจชัย ส่องเนตรเชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นบ้าน และภาษล้านนาอักษรล้านนา(ตั๋วเมือง) มีอาจารย์นิยม สองสีโย บ้านดอนศรีเสริม และนายเกษม ศิริวัฒนพิริย มีความสามารถทั้งเขียนและอ่านตั๋วเมืองและรับสอน

อาจารย์วิโรจน์ พรหมอารีย์ บ้านอรัญญาวาส เป็นวิทยากรบรรยาย สอนภาษาคำเมือง การประกอบพิธีส่งเคราะห์ สืบชะตา สู่ขวัญ เชิญผีออก

พ่อศรีจันทร์ ศิริโพธิ์ บ้านมหาโพธิ์ ระหว่างที่บวชได้ศึกษาภาษาพื้นเมืองน่านจากพระปลัดค่ายคำสุวรรณโน วัดมหาโพธิ์ เมื่อลาสิกขาออกมารับจ้างทั่วไปและต่อมาภายหลัง จึงทำการศึกษาจากปั๊บสาของพ่ออุ้ย และของพ่อหนานศรีจันทร์ การประกอบพิธีกรรม ต้องเป็นคนมีศีลธรรม และต้องไม่เรียกค่าตอบแทนในการประกอบพิธี (แล้วแต่จะให้ค่าตอบแทน)

อาจารย์คำรบ วัชราคม บ้านพระเกิด ปราชญ์ด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เป็นชาวจังหวัดพัทลุง โดยกำเนิด ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญ อดีตผู้อำนายการวิทยาลัยเทคนิคน่าน และเป็นแกนนำก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านพระเกิด ชุมชนบ้านพระเกิดเป็นชุมชนเก่าแก่ ที่มีของเก่าอยู่มากมาย เช่น คัมภีร์ใบลาน พระพุทธรูปไม้ เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน แต่เดิมได้กระจัดกระจายอยู่ในหอไตรบ้าง อยู่ในมือชาวบ้านบ้าง อยู่ในกุฏิเจ้าอาวาสบ้าง ซึ่งเคยมีอาจารย์จากทาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้มาทำการจัดหมวดหมู่และแยกประเภทคัมภีร์ใบลาน นับรวมได้ 2,323 ผูก แบ่งเป็น 20 หมวด แต่เมื่อแยกเสร็จแล้วก็ถูกเก็บไว้ในห่อผ้าและใส่หีบธรรมเก็บไว้ในหอไตรเหมือนเดิมซึ่งไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆแก่ชุมชน จึงได้ริเริ่มประชุมสมาชิกในชุมชน เพื่อที่จะรวบรวมเอาของโบราณ ที่กระจัดกระจายอยู่ในชุมชนนำออกมาแสดงในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชน เพื่ออนุรักษ์และให้คนรุ่นหลังได้เยี่ยมชม ซึ่งได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี จึงได้ขอพื้นที่กุฏิเจ้าอาวาสเพื่อมาดัดแปลงเป็นพิพิธภัณฑ์ โดยเงินทุนนั้นได้มากจากการบริจาคจากสมาชิกในชุมชนส่วนหนึ่ง และจากมูลนิธิครูบาอินผ่อง ปราชญ์ชุมชนท่านอื่นๆได้แก่ นายสุรัฐ สีพนม บ้านพระเนตร แกะสลักพระพุทธรูปไม้ และวาดรูปศิลปะ นางราตรี ลี้พงษ์อนันต์ บ้านพระเนตร ตัดเย็บหมวกสานจากตอกไม้ไผ่

8) เสื้อผ้า การแต่งกาย อาหารพื้นบ้าน วัฒนธรรมการแต่งกายแต่ดังเดิมเป็นการสวมใส่ผ้าฝ้ายทอมือ มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ เช่น ซิ่นก่าน ซิ่นม่าน ซิ่นป้อง และนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า จะสวมใส่ในเทศกาลงานบุญต่างๆ และจังหวัดน่านยังรณรงค์ส่งเสริมให้บุคลากรในหน่วยงานต่างๆสวมใส่ผ้าพื้นเมืองอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาหลายปี แต่การทอผ้าในเขตเทศบาลเมืองน่านไม่ปรากฏ จะมีเพียงการสาธิตการทอ เช่น ที่โฮงเจ้าฟองคำอาหารพื้นเมืองการจัดสำรับอาหารลงในภาชนะที่เรียกว่า ขันโตก อาหารที่จัดลงในขันโตกเป็นอาหารพื้นบ้านของชุมชนน่านเช่น น้ำพริกอ่อง แกงแค แกงโฮะ แกงฮังเล ไส้อั่ว น้ำพริกหนุ่ม แคบหมู และยังมีอาหารพื้นบ้านอื่นๆเช่น ลาบไก่ หลู้ ลาบหมูดิบ ลาบหมูคั่ว แกงเทียมไก่ แกงหน่อ(หน่อไม้) ยำหน่อ(หน่อไม้) ยำมะหนุน (ยำขนุน) น้ำพริกน้ำหน่อ(ทำจากหน่อไม้ดอง) น้ำพริกข่า แกงผักพื้นบ้าน ยำไก่ ห่อนึ่งจิ้น ห่อนึ่งไก่ ของกินเล่น เช่น ข้าวแต๋น มะไฟจีนเชื่อมแห้ง ขนมต้ม อาหารเหล่านี้พบเห็นทั่วไปตามตลาดต่างๆ นอกจากนี้มีเมี่ยงคำ เมี่ยงลาว ของนางอำพันธ์ เชียงทา ที่บ้านมงคล กลุ่มแม่บ้านบ้านอรัญญาวาส โดยหัวหน้ากลุ่ม คือนางคล้าย โนราช รับจัดขันโตกและอาหารพื้นบ้าน[6]

แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธในจังหวัดน่าน

การท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธเป็นการศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและพุทธศาสนา มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้

[6] ผศ.ดร.ณวิทย์ อ่องแสวงชัย, “การจัดการทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมในเขตเมืองน่าน”, **รายงานการวิจัย**.

เป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมหรือขนบธรรมเนียมประเพณีในยุคปัจจุบันการแข่งขันในตลาดโลกได้ให้ความสำคัญในการนำเอาวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในตัวผลิตภัณฑ์หรือบริการที่ตนจำหน่ายเพื่อสร้างความแตกต่างจากคู่แข่งซึ่งสอดคล้องกับกระแสเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์(Creative Economy) จังหวัดน่าน เมืองล้านนาตะวันออก ที่งดงามด้วยเรื่องราวของวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ท้องถิ่นเป็นจังหวัดที่มีจุดเด่นและประกอบด้วยสถานที่ท่องเที่ยวแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมเชิงพุทธดังนี้

วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน พระบรมธาตุแช่แห้ง พระธาตุคู่บ้านคู่เมืองของชาวน่าน วัดพระบรมธาตุแช่แห้งตั้งอยู่ที่บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน พระบรมธาตุแช่แห้งเป็นศิลปะการก่อสร้าง ที่มีความวิจิตรงดงาม อีกแห่งหนึ่ง ของภาคเหนือ ที่เป็นศิลปะ การก่อสร้างที่ได้รับอิทธิพล การก่อสร้างมาจากเจดีย์พระธาตุหริภุญไชย โดยมีลักษณะโดยรอบๆ ของ องค์พระธาตุ คือจะมี การบุรอบองค์ ด้วยทองจังโกในส่วน ของทางเดิน ขึ้นสู่องค์พระธาตุนั้น จะเป็นตัวพญานาค หน้าบันเหนือประตูทางเข้าลักษณะของการปั้น จะเป็นลายนาคเกี้ยวที่เป็น เอกลักษณ์เฉพาะของ ช่างฝีมือและของศิลปะ ของจังหวัดน่านโดยแท้จริง ชาวน่านมีความเชื่อกันว่าการ ได้เดินทางไปสักการบูชากราบไหว้นมัสการองค์พระธาตุแช่แห้ง หรือชาวน่านจะเรียกกันว่า การชูธาตุ แล้วนั้นจะทำได้รับ อานิสงค์อย่างแรงกล้า ทำให้ชีวิตอยู่ดี มีสุข ปราศจากโรคภัยต่างๆ มาเบียดเบียน หน้าที่การงานเจริญก้าวหน้า

วัดภูมินทร์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน วัดภูมินทร์เป็นวัดในหนึ่งเดียวในประเทศคือ “พระอุโบสถจตุรมุข” สถาปัตยกรรมอันโดดเด่นด้วยเอกลักษณ์เฉพาะ ที่รวมเอาโบสถ์ วิหาร และเจดีย์ ไว้ในอาคารเดียวกัน ในลักษณะการจำลองแผนภูมิจักรวาลตามความเชื่อแห่งพุทธศาสนา โดยมีพระประธานจตุรทิศปางมารวิชัย 4 องค์ หันหน้าออกสู่ประตูทั้ง 4 ทิศ ประดิษฐ์ฐานอยู่ภายใน และมีนาคสะดุ้งขนาดใหญ่แห่แหนพระอุโบสถเทินไว้กลางลำตัว ที่เปรียบเสมือนการอุ้มชูพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบไปนั่นเอง นอกจากนี้สิ่งที่ทำให้วัดภูมินทร์โด่งดังและเป็นที่รู้กันไปทั่วโลกอีกสิ่งหนึ่งก็คือ ภาพจิตกรรมฝาผนังที่ปรากฏอยู่บนผนังด้านในอุโบสถจัตุรมุขทั้งสี่ด้าน โดยภาพจิตกรรมฝาผนังนี้จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่แสดงถึงเรื่องราวและวิถีชีวิตตำนานพื้นบ้าน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพระเตมีราชชาดก และส่วนที่แสดงถึงความเป็นอยู่ของชาวน่านในอดีต เช่น การแต่งกายด้วยผ้าชิ่นลายน้ำไหล การทอผ้าด้วยกี่ทอมือ และการทำการค้ากับชาวต่างชาติ ซึ่งภาพจิตกรรมฝาผนังที่โดดเด่นเป็นพิเศษในวัดภูมินทร์แห่งนี้ก็คือ ภาพ “เสียงกระซิบบันลือโลก” หรือภาพ “ปู่ม่าน ย่าม่าน” ซึ่งเป็นคำเรียกผู้ชายผู้หญิงชาวไทลื้อสมัยโบราณ ในลักษณะกระซิบสนทนากัน นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนจะพลาดชมไม่ได้

วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร อยู่ตรงข้ามพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุไว้ภายใน นับเป็น ปูชนียสถานสำคัญเป็นเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปะสุโขทัย ภายในวัดประดิษฐาน เจดีย์ช้างค้ำ ซึ่งเป็นศิลปสมัยสุโขทัยอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 รอบเจดีย์มีรูปปั้นช้างปูนปั้นเพียงครึ่งตัว ประดับอยู่โดยรอบ พระธาตุเจดีย์สร้างด้วยอิฐถือปูน มีสัณฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกัน 3 ชั้น กว้างด้านละ 9 วา ฐานจากชั้นแรกสูงถึงชั้นสองมีรูปช้างค้ำอยู่ในลักษณะ เหมือนฐาน รองรับไว้ด้านละ 6 เชือก รวมทั้งหมด 24 เชือก ช้างแต่ละตัวโผล่ส่วนหัวลอย ออกมาครึ่งตัวขาหน้าทั้งคู่ยื่นพ้นออกมาจาก เหลี่ยมฐาน เหนือขึ้นไปเป็นฐานปัทม์ (ฐานบัว) ซ้อนกัน 3 ชั้น และเป็น องค์ระฆังแบบลังกา ต่อจากองค์ระฆังทำเป็นฐานเขียงรองรับ มาลัยลูกแก้ว ลดหลั่น

กันไปเป็นส่วนยอด ปัจจุบันพระธาตุเจดีย์ช้างค้ำได้รับการบูรณะซ่อมแซม และหุ้นด้วยแผ่นทองเหลือง ทั้งองค์มีความสวยงาม มาก นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปทองคำ ปางลีลา คือ พระพุทธนันทบุรี ศรีศากยมุนี ซึ่งเป็นทองคำ 65 % สูง 145 เซ็นติเมตร ยอดพระโมฬี ทำเสริมเมื่อ พ.ศ. 2442 หนัก 69 บาท เจ้าบั่วหารผาสุม เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 14 แห่งราชวงศ์ภูคา เป็นผู้สร้างเมื่อวันพุธ เดือน 6 เหนือ พ.ศ. 1969 เป็นศิลปะสุโขทัย ประดิษฐานอยู่ที่หอพระไตรปิฎกใหญ่ที่สุดในประเทศ พระวิหารหลวงวัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร เป็นวิหารขนาด ใหญ่รูปทรงสร้างตามสถาปัตยกรรมทางภาคเหนือ ลักษณะภายในโอโถง ด้านหน้ามีสิงห์คู่ยืนตรงเชิงบันไดด้านละตัว มีทางเข้า 3 ทาง ประตูกลาง ทำเป็นประตูใหญ่ และประตูเล็กอยู่ด้านซ้ายและด้านขวามีทาง ขึ้นเป็นประตูเล็ก ๆ ตรงข้ามพระประธาน ด้าน ทิศตะวันออกและตะวันตกอีก 2 ข้าง ทำหลังคาซ้อนกัน 2 ชั้น มุขลดด้านหน้าและด้านหลัง หน้าบัน ตีด้วยแผ่นกระดานเรียงต่อกัน แล้วประดับที่ขอบเสาด้านหน้าทุกต้นตามลักษณะสถาปัตยกรรม ล้านนาไทยภายในพระวิหาร กว้างขวาง มีเสาปูนกลมขนาดใหญ่ ขนาด 2 คนโอบรอบจำหลักลวดลายปูนปั้นนูนสูงไว้เหนือจากระดับพื้นพระวิหาร 1.50 เมตร เป็นลวดลายกนอกระย้าย้อยเหมือน ลวดลายที่เสาในวิหารวัดภูมินทร์

วัดสวนตาล อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน วัดเก่าแก่ที่อยู่คู่บ้านคู่เมืองน่านมาร่วม 600 ปีสร้างขึ้นในสมัยพระนางปทุมมาวดีชายาของพญาภูเข็ง เจ้าผู้ครองนครน่านเมื่อราวปี พ.ศ.1955 โดยสร้างขึ้น ณ บริเวณด้านนอกของกำแพงเมืองน่านด้านทิศเหนือ ซึ่งในอดีตเคยเป็นสวนตาลหลวงมาก่อน และเมื่อสร้างวัดแห่งนี้ขึ้นมาชื่อวัดจึงถูกเรียกตามชื่อของสวนตาลหลวง นอกจากนี้วัดสวนตาลยังเป็นที่ประดิษฐานของ “พระเจ้าทองทิพย์” ทิพย์แห่งทองพระพุทธรูปสำริดองค์ใหญ่ด้วย ซึ่ง“พระเจ้าทองทิพย์” นี้จะประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ในวิหารหลังใหญ่ วัดสวนตาลมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัยองค์ใหญ่ที่มีขนาดหน้าตักกว้าง 10 ฟุต สูง 14 ฟุต 4 นิ้วและถูกสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1993 โดยพระเจ้าติโลกราชแห่งนครเชียงใหม่โปรดเกล้าฯ ทั้งนี้เพื่อแสดงถึงชัยชนะ ที่พระองค์สามารถยึดเมืองน่านไว้ในพระราชอำนาจได้นั่นเอง และในทุกๆปีเมื่อถึงช่วงเทศกาลมหาสงกรานต์ ชาวน่านจะจัดให้มีงานนมัสการและสรงน้ำ “พระเจ้าทองทิพย์” พระพุทธรูปองค์สำคัญที่ชาวน่านให้ความเคารพนับถือ และเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองมาแต่อดีตเป็นประจำ และในบริเวณใกล้ๆ วิหารหลังใหญ่ยังมีวิหารหลังเล็กอีกหนึ่งหลัง ซึ่งภายในเป็นที่ประดิษฐานพระศรีอริยเมตไตรยปางนั่งพับเพียบองค์แรกที่พบใน ภาคเหนือ ซึ่งหาดูได้ไม่ง่ายนักพร้อมกับมีพระเจ้า 5 ที่ประดิษฐานอยู่ที่เดียวกัน ทำให้มีประชาชนเดินทางมาสักการะกันเป็นจำนวนมากเพื่อเป็นสิริมงคลกับตัวเอง

วัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่านวัดมิ่งเมือง ตั้งอยู่ที่ถนนสุริยพงศ์ เป็น เป็นที่ประดิษฐานเสาหลักเมืองของจังหวัดน่าน ประวัติของวัดมิ่งเมือง คือ เดิมเป็นวัดร้าง มีเสาหลักเมืองที่เป็นท่อนซุงขนาดใหญ่สองคนโอบ พบที่ซากวิหาร ในราวปี 2400 เจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าครองนครน่านสถาปนาวัด ใหม่ ตั้งชื่อว่าวัดมิ่งเมือง ตามชื่อที่เรียกเสาหลักเมืองว่า เสามิ่งเมือง ต่อมาปี 2527 ได้มีการรื้อถอนและสร้างอุโบสถหลังใหม่เป็น แบบล้านนาร่วมสมัยแบบในปัจจุบัน ลักษณะเด่นคือ ลายปูนปั้นที่ผนังด้านนอกของพระอุโบสถ มีความสวยงามวิจิตรบรรจงมาก เป็นฝีมือตระกูลช่างเชียงแสน มีความวิจิตร งดงามมาก ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของชาวเมืองน่าน ฝีมือช่างท้องถิ่นยุคปัจจุบัน และในบริเวณวัดยังเป็นที่ ประดิษฐานเสาหลักเมือง ซึ่งอยู่ในศาลาจตุรมุข ด้านหน้าพระอุโบสถ เสาหลักเมืองสูงประมาณ 3 เมตร ฐานประดับด้วยไม้แกะลวดลาย ลงรักปิดทอง ยอดเสาแกะสลักเป็นรูปพรหมพักตร์มีชื่อ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

วัดหนองแดง ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน วัดหนองแดง ตำบลเปือ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2330 โดยชาวไทลื้อร่วมกับไทพวน องค์พระประธานสร้างโดยครูบาสิทธิการ พระวิหารบูรณะครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2492 และบูรณะต่อมาในปี พ.ศ. 2538 แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2539 ภายในวัดมีลานกว้างร่มรื่น ช่อฟ้าพระอุโบสถสลักรูปนกหัสดีลิงค์ (เป็นนกในวรรณคดีมีจะงอยปากยาวคล้ายงวงช้าง) ซึ่งชาวไทลื้อเชื่อว่าเป็นสัตว์ชั้นสูงจากสวรรค์ เชิงชายประดับไม้ฉลุลายน้ำหยาด ซึ่งเป็นลวดลายเฉพาะของชาวไทลื้อ องค์พระประดิษฐานบนฐานชุกชี เรียกว่า นาคบัลลังก์ จากความเชื่อที่ว่านาคเป็นเครื่องหมายแห่งความสง่างาม ความดี และเป็นอารักษ์แห่งพระพุทธศาสนา วัดหนองแดงได้รับรางวัลดีเด่นประเภทแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม (ภาคเหนือ) รางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2547

วัดพระธาตุเขาน้อย อำเภอเมือง จังหวัดน่าน วัดพระธาตุเขาน้อย ตำบลดู่ใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เป็นวัดราษฎร์ องค์พระธาตุตั้งอยู่บนยอดดอยเขาน้อย ซึ่งอยู่ด้าน ตะวันตกของตัวเมืองน่าน สร้างในสมัยเจ้าปู่แช่ง เมื่อปี พ.ศ. 2030 องค์พระธาตุเป็นเจดีย์ก่อ อิฐถือปูนทั้งองค์ เป็นศิลปะพม่าผสมล้านนา ภายในบรรจุพระเกศาธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัม พุทธเจ้าได้ รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยพระเจ้าสุริยพงศ์ผริต เดชฯ ระหว่างปี พ.ศ. 2449-2454 โดยช่างชาวพม่า และวิหารสร้างในสมัยนี้เช่นกันวัดพระธาตุเขาน้อย เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ และเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งของ จ.น่าน สันนิษฐานว่ามีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับพระธาตุแช่แห้ง ตั้งอยู่บนดอยเบาน้อย สูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 240 ม. หน้าวัดมีทางขึ้นเป็นบันไดนาค 303 ขั้น จากวัดพระธาตุเขาน้อย สามารถมองเห็นทิวทัศน์โดยรอบของตัวเมืองน่านปัจจุบันบริเวณลานชมทิวทัศน์ ประดิษฐานพระพุทธมหา อุดมมงคลนันทบุรีศรีน่าน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางประทานพร บนฐานดอกบัวสูง 9 เมตร บนยอดพระเกศาทำจากทองคำหนัก 27 บาท สร้างขึ้นเนื่องในมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ฯ ทรงเจริญ พระชนมพรรษา 6 รอบ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2542

วัดหนองบัว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน วัดหนองบัว หมู่บ้านหนองบัว ตำบลป่าคา ไปตามทางหลวงหมายเลข 108 เลี้ยวซ้ายกิโลเมตรที่ 40 ข้ามสะพานแล้วเข้าไปอีก 3 กิโลเมตร วัดหนองบัวเป็นวัดเก่าแก่ของหมู่บ้าน จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านทำให้สันนิษฐานได้ว่า วัดไทลื้อแห่งนี้สร้างราว พ.ศ. 2405 (ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 4) ภายในโบสถ์มีภพกิจกรรมฝาผนังเล่าเรื่องในปัญญาสชาดก ซึ่งเป็นพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า สันนิษฐานว่าเขียนโดย "ทิดบัวผัน" ช่างเขียนลาวพวนที่บิดาของ ครูบาหลวงสุชื่อนายเทพ ซึ่งเป็นทหารของเจ้าอนันตยศ (เจ้าเมืองน่านระหว่าง พ.ศ. 2395 - 2434) ได้นำมาจากเมืองพวน ในแคว้นหลวงพระบาง นอกจากนั้นยังมีนายเทพและพระแสนพิจิตรเป็นผู้ช่วยเขียนจนเสร็จ และยังมีภาพของเรือกลไฟและดาบปลายปืนซึ่งเริ่มเข้ามาในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 ภาพกิจกรรมที่วัดหนองบัวแห่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะการแต่งกายของผู้หญิงที่นุ่งผ้าซิ่นลายน้ำไหล หรือผ้าซิ่นตีนจกที่สวยงาม นับว่ามีคุณค่าทางศิลปะและความสมบูรณ์ของภาพใกล้เคียงกับภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดภูมินทร์ในเมืองน่าน นอกจากภาพกิจกรรมแล้วที่ฐานพระประธานยังประดิษฐานพระพุทธรูปล้านนาองค์เล็กอยู่หลายองค์ และยังมีบุษบกสมัยล้านนาอยู่ด้วย นอกจากนี้มีบ้านจำลองไทลื้อ (เฮือนไทลื้อมะเก่า) มีอุปกรณ์การประกอบอาชีพของชาวไทลื้อจัดแสดงไว้

วัดศรีมงคล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน วัดศรีมงคล (ก๋ง) ตั้งอยู่ที่ตำบลยม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน เป็นวัดเก่าแก่ที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2395 พระสงฆ์ที่มีชื่อที่สุดของวัดนี้คือ

หลวงปู่ก๋ง ด้านหลังวัดมีลานชมวิว ซึ่งมีทัศนียภาพที่งดงาม มองเห็นทุ่งนาเขียวขจี และทิวเขาของดอยภูคาเรียงรายสลับซับซ้อน โดยบริเวณลานชมวิว ทางวัดได้จัดทำเป็นซุ้มและจุดชมวิวให้ถ่ายภาพหลายจุด รวมถึงร้านกาแฟบรรยากาศไทยๆ ให้พักผ่อนหย่อนใจ ภายในวัดมีสิ่งที่น่าสนใจ ทั้งวิหารหลวงที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังอันงดงาม โดยเลียนแบบการวาดของหนานบัวผัน จิตรกรชาวน่านเชื้อสายไทลื้อ ซึ่งวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดภูมินทร์และวัดหนองบัวของจังหวัดน่าน รวมถึงพิพิธภัณฑ์มงคลธรรมรังสี ซึ่งรวมรวมของโบราณต่างให้ได้ชม บรรยากาศโดยรอบของวัด เน้นตกแต่งแบบไทยล้านนา อนุรักษ์ของเก่าแก่ในอดีต ด้านหน้ายังเป็นที่ตั้งของกระท่อมไม้ไผ่ ชื่อว่าเฮือนมะเก่า ภายในบ้านมีข้าวของเครื่องใช้โบราณ สามารถเข้าไปชมและถ่ายภาพได้[7]

บทสรุป

การท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงพุทธในจังหวัดน่าน มีบริบทที่สำคัญ คือประชาชนในพื้นที่มีความสัมพันธ์ที่สนับสนุนซึ่งกันและกันได้รับประโยชน์ร่วมกัน ทำให้ลักษณะของการท่องเที่ยวมีการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง และสามารถสร้างความยั่งยืนในการท่องเที่ยวได้ ดังนั้นในการจัดการท่องเที่ยวให้เหมาะสมสำหรับบริบทของจังหวัดน่าน ปัจจุบันให้จึงความสำคัญกับ บ้าน วัด โรงเรียน หรือ บวร รวมถึงหน่วยงานของภาครัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงานบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล ตำบล และท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นลักษณะของการเผยแพร่ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวของวัด ชุมชน ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความหลากหลายของอารยะธรรมชนเผ่าที่เป็นจุดเด่นทำให้นักท่องเที่ยวเลือกที่จะมาท่องเที่ยวจังหวัดน่าน รวมถึงการให้ความรู้ตามศูนย์การเรียนรู้ต่างๆจะต้องมีความเป็นสากลและบ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดน่านได้อย่างชัดเจน เมื่อนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดน่านจะเกิดมีความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธ ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั่นจึงตอบสนองวัตถุประสงค์หลักในการมาเที่ยวจังหวัดน่าน คือเพื่อพักผ่อนนันทนาการ และเยี่ยมชมโบราณสถานและวัตถุ รวมถึงต้องการที่จะร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดน่าน และแม้ว่าในปัจจุบัน แนวโน้มของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จะมีในเชิงรุกมากขึ้น เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงความนิยมในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทำให้เกิดการขยายตัวทางการท่องเที่ยวด้วยจังหวัดน่าน เมืองล้านนาตะวันออก ที่งดงามด้วยเรื่องราวของวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ท้องถิ่นเป็นจังหวัดที่มีจุดเด่นและประกอบด้วยสถานที่ท่องเที่ยวแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมเชิงพุทธ จึงไม่ได้รับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพราะตลอดทุกฤดูกาล นักท่องเที่ยวก็ยังคงหลั่งไหลเข้ามาท่องเที่ยวจังหวัดน่านเป็นจำนวนมาก และจะเพิ่มมากขึ้นตลอด

[7] สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดน่าน, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://nantourism.go.th /news. php?type=1 [28 สิงหาคม2561].

บรรณานุกรม

กุลธน ธนาพงศธร. **แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ.ในเอกสารการสอนชุดวิชานโยบายสาธารณะและการวางแผน**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช, 2535.

ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว.ดร., **บทความวิชาการ**. ภาควิชาการจัดการธุรกิจระหว่างประเทศ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2556.

จิตจำนงค์ กิติกีรติ. **การพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: คุณพิณอักษรกิจ, 2536.

ดิเรก ฤกษ์หร่าย. **การพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: กรุงสยามการพิมพ์, 2547.

ประเวศ วะสี. **ประชาคมตำบล.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มติชน, 2541.

ผศ.ดร.ณวิทย์ อ่องแสวงชัย. “การจัดการทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมในเขตเมืองน่าน”. **รายงานการวิจัย.** คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2559.

พิบูล ทีปะปาล. **หลักการตลาด: ยุคใหม่ศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค, 2545.

สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดน่าน. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://nantourism.go.th/news.php?type=1 [28 สิงหาคม2561].

ปริศนาธรรมในเครื่องสักการะของล้านนา
Dharma Puzzle in Worship of Lanna

ฐิติพร สะสม
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

เครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีในพุทธศาสนา ถือเป็นของสูงและของศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ ซึ่งเป็นสิ่งเคารพบูชาสูงสุดของชาวพุทธ นอกจากนั้น เครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีบางส่วน นอกจากจะมีคติความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นรากฐานแล้วยังอาจจะมีความสัมพันธ์หรือผสมผสานกับคติ แบบพราหมณ์ และคติของท้องถิ่น จึงทำให้เกิดการสร้างสรรค์รูปแบบของเครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธี ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ การจัดทำเครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธี เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ถือเป็นคติที่สืบทอดมา ตั้งแต่สมัยพุทธกาล เมื่อเหล่าประชาชนผู้มีศรัทธา เดินทางไป ฟังพระธรรมเทศนาและถวายสักการะแด่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก ก็มักจะนำเครื่องสักการะมีดอกไม้และของหอมไปน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชาและสังฆบูชา แต่การถวายเครื่องสักการะเช่นนี้ ถือเป็นการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ เรียกว่า “อามิสบูชา” แต่ถ้าหากจะถวายการบูชาอย่างยิ่งยวด ซึ่งถือเป็นการบูชาที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องนั้น คือ การปฏิบัติตามพุทธโอวาทอย่างจริงจัง ได้แก่ การทำความดี ละเว้นความชั่ว และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส บทความนี้ต้องการที่จะนำเสนอ ปริศนาธรรมที่สอดแทรกอยู่ในเครื่องสักการะของล้านนา ซึ่งเป็นเหตุและสัมพันธ์กับวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาของชาวล้านนา

คำสำคัญ: ปริศนาธรรม, เครื่องสักการะ, ล้านนา

Abstract

The offerings and Buddhist ceremony is the high and holy. Because it is associated with the Buddha, Dhamma and the Sangha which is the most sacred to Buddhists. Moreover, the offerings and Buddhist ceremony. In addition to the beliefs of Buddhism as the foundation, but also may be associated or combined with folklore like a Brahmin and local folklore. Thus resulting in the creation of the offerings and ceremony and have an unique. Makes a The offerings and ceremony to dedicated to Buddha. Apocalypse is inherited since the modern era. When these people of faith to listen to the sermon and paying homage to the Buddha and his disciples. It always brings a tribute of flowers and incense as offerings to the bow for Buddha Dharma Sangha worship and worship. But to give The offerings to alter with objects called ‘Armissabhucha’, but if his

offering to the altar. Which is considered sacred to Buddha praised is compliance with the Buddhist teaching seriously, such as make a good things and don't make a bad things, and the soul pure light. This article needs to be present the Dharma puzzle in Buddhist ceremony is why the culture, traditions and rituals associated with the religion of Lanna.

Keywords: Dharma Puzzle, Worship, Lanna

บทนำ

เครื่องสักการะล้านนา เป็นเครื่องหมายของการแสดงความเคารพสูงสุดของชาวล้านนา โดยการจัดเตรียมเครื่องสักการะบูชาของชาวล้านนา มีสิ่งของหลัก คือ ข้าวตอก ดอกไม้ และธูปเทียน เครื่องสักการะดังกล่าวนี้อาจใช้บูชาบุคคลที่ควรแก่การบูชา รวมไปถึง ผี เทวดา เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ ในฐานะที่ชาวล้านนานับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก ก็ได้ใช้เครื่องสักการะบูชาเหล่านี้สำหรับบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ดังปรากฏคำไหว้ขอขมาแก้วทั้งสาม เป็นที่น่าสังเกตว่า เครื่องสักการะของชาวล้านนานั้นบ่งบอกถึงความคิดที่ลึกซึ้งของชาวล้านนาใน การมองเห็นคุณค่าของสิ่งที่ควรบูชา โดยการน้อมนำสิ่งของที่มีคุณค่าอันควรแก่การบูชาที่มีอยู่ตามธรรมชาติและเต็มไปด้วยความงดงามที่พิเศษนอกเหนือจากสิ่งที่บริโภคในวิถีชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ข้าวตอก ซึ่งโดยปกตินั้นข้าวมีไว้สำหรับบริโภค แต่เมื่อนำมาทำเป็นข้าวตอกก็ถือเป็นสิ่งสักการะ เทียนขี้ผึ้ง (ไม่นับธูปเพราะรับมาจากถิ่นอื่น) ปกติจะไม่นำมาใช้เพื่อให้เกิดแสงสว่างถ้าจะมีการใช้ ก็จะใช้เฉพาะการบูชา และที่น่าสนใจยิ่ง คือ ดอกไม้ โดยทั่วไปดอกไม้ที่มีความสวยงามและมีกลิ่นหอมจะไม่มีการนำมาบริโภคเป็นอาหารแต่จะนำมาเป็นเครื่องสักการะ ส่วนวิธีการเก็บดอกไม้เพื่อบูชาพระก็จะกระทำด้วยความนุ่มนวลอ่อนโยนดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ตรงนี้สะท้อนให้เห็นการให้ความเคารพต่อธรรมชาติ การปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความอ่อนโยนและเทิดทูน แสดงถึงพื้นฐานจิตใจที่งดงามของชาวล้านนาซึ่งมีมาช้านาน บทความนี้ต้องการที่จะนำเสนอ ปริศนาธรรมที่สอดแทกอยู่ในเครื่องสักการะของล้านนา ซึ่งเป็นเหตุและสัมพันธ์กับวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาของชาวล้านนา

เครื่องสักการะกับวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา

เครื่องสักการะกับวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนานั้น ได้มี รณลักษณ์ อินต๊ะ[1] ได้กล่าวถึง ประวัติความเป็นมาของเครื่องสักการะล้านนา ประเภทหมากสุ่ม หมากเบ็ง ต้นดอก ต้นเทียน และต้นผึ้ง พอสรุปได้ว่า ยังไม่สามารถสรุปได้ชัดเจนว่าเครื่องสักการะล้านนา ประเภทหมากสุ่ม หมากเบ็ง ต้นดอก ต้นเที่ยน และต้นผึ้ง เกิดขึ้นเมื่อใด เข้ามาสู่ล้านนาได้อย่างไร และใครเป็นบุคคลแรกที่เริ่มต้นประดิษฐ์ขึ้นใช้ แต่สันนิษฐานว่า ชาวล้านนาได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมบางส่วนมาจากชาวสุโขทัย เมื่อครั้งติดต่อสื่อสารกันในสมัยก่อน เพื่อนำเอาเครื่องสักการะมาใช้ประกอบในพิธีกรรมการถวายเครื่องสักการะเพื่อเป็นพุทธบูชาตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

[1] รณลักษณ์ อินต๊ะ, **รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในการประดิษฐ์เครื่องสักการะล้านนา หมากสุ่ม หมากเป้ง ต้นดอก ต้นเทียนและต้นผึ้ง**, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.), หน้า 46-47.

อาจารย์ดุสิต ชวชาติ และคุณจักรพันธ์ ชัยแปง[2] ได้ให้สัมภาษณ์ รณลักษณ์ อินต๊ะ เรื่องเครื่องสักการะล้านนาไว้คล้ายคลึงกันว่า ชาวล้านนามีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เกิดเป็นศิลปวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ อันแสดงออกถึงความเป็นตัวตนหรือที่เรียกว่า “อัตลักษณ์” ชาวล้านนามีการประดิษฐ์เครื่องสักการะล้านนา ประเภทหมากสุ่ม หมากเบ็ง ต้นดอก ต้นเทียน และต้นผึ้ง เพื่อใช้ในงานประเพณีและพิธีกรรม อาทิ ประเพณีงานปอยหลวง (งานฉลองถาวรวัตถุ) ที่มีการจัดขึ้นในช่วงเดือน 4 ถึงเดือน 6 ของคนล้านนา ประเพณีงานบวชปอยลูกแก้ว (บวชสามเณร) ประเพณีสรงน้ำพระธาตุ ประเพณีรดน้ำดำหัวเจ้านายฝ่ายเหนือและขุนนางชั้นผู้ใหญ่รวมไปถึงเหล่าข้าราชการ นอกจากนี้ยังได้ประดิษฐ์เครื่องสักการะล้านนาขึ้นใช้สำหรับงานศพพระเถระชั้นผู้ใหญ่ (ชาวล้านนาเรียกว่า ปอยล้อ) โดยมีความเชื่อว่าเป็นการนำเอาเครื่องสักการะล้านนาดังกล่าวถวายแด่พระเกศแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์ นอกจากการใช้เครื่องสักการะล้านนาประกอบในประเพณี และพิธีกรรมแล้วเครื่องสักการะล้านนายังมีเรื่องราวของปริศนาธรรม เพื่อคอยสั่งสอนอบรมปลูกฝังให้ลูกหลานชาวล้านนามีวิถีแห่งการดำเนินชีวิตโดยการคิดดี การทำดีและการปฏิบัติดี จึงกล่าว ได้ว่าเครื่องสักการะล้านนาเป็นทั้งภูมิปัญญาและเป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนา มณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาศนะ[3]กล่าวว่า ชาวพุทธทั้งหลายที่ประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต่างก็ได้สร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นตามแนวพุทธบัญญัติจึงเกิดมีศาสนสถานคือที่อยู่ของพระสงฆ์ เรียกสังฆาวาส และที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปคือ โบสถ์ วิหาร ศาลา พระเจดีย์ เรียกพุทธาวาส สิ่งก่อสร้างทั้งหมดรวมเรียกศาสนสถาน

ศาสนวัตถุ คือรูปเจ้าของศาสนา เป็นพระพุทธรูป เทวรูป สิ่งต่างๆ ที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องสักการะบูชาที่ประจำอยู่ในศาสนสถาน รวมเรียกว่าศาสนวัตถุ

ศาสนบุคคล คือศาสนิกชนที่นับถือพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา โดยเฉพาะพระสงฆ์ สามเณร ถือว่าเป็นศาสนบุคคลโดยตรง เพราะต้องอยู่ในศาสนสถานดูแลสิ่งเหล่านั้นแทนชาวบ้านหรือชุมชน

ศาสนธรรม คือคำสอน อันได้แก่ พระธรรมและวินัยที่พุทธบริษัทได้ศึกษาจดจำบันทึกมาโดยลำดับมีการเรียนการสอน เพื่อให้รู้และใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตไปตามครรลองของเหตุผลและครรลองของสังคม ศาสนพิธี ระเบียบวิธี วัตถุที่นำมาประกอบพิธี แนวทางปฏิบัติในศาสนา โดยใช้วัตถุเป็นเครื่องนำเรียกในทางศาสนาว่า อามิสบูชา เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่ง เพราะใช้เป็นเครื่องน้อมนำบุคคลในสังคมให้เข้ามาเลื่อมใสศรัทธาและปฏิบัติโดยมีเครื่องสักการะทั้งหลายเป็นสื่อนำพิธีกรรมทางศาสนาช่วยให้เกิดระเบียบมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ศาสนาสร้างสายสัมพันธ์สมัครสมานขึ้น ประดุจด้ายร้อยดอกไม้เป็นมาลัยที่สวยงาม

ในทางพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้พุทธบริษัททำการบูชา เป็น 2 ส่วนคือ อามิสบูชา การบูชาด้วยดอกไม้ เครื่องหอมต่าง ๆ เครื่องสักการะ สัมมานะทั้งปวง เป็นสื่อนำให้พุทธศาสนิกชนผู้มี

---

[2] คำสัมภาษณ์ ,นายดุสิต ชวชาติ และนายจักรพันธ์ ชัยแปง,**เรื่องเครื่องสักการะล้านนา**, 2552.

[3] ศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พะยอมยงค์, **เครื่องสักการะในล้านนาไทย**, (เชียงใหม่: พิมพ์ลักษณ์, 2538), หน้า 3-4.

อายุอยู่ในวัยเยาว์ หรือชาวบ้านผู้ไม่มีพื้นฐานแห่งความรู้เท่าที่ควรได้ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นสื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติเบื้องสูงขึ้นไป ปฏิบัติบูชา คือการบูชาพระรัตนตรัยด้วยการประพฤติปฏิบัติดังในบาลีว่า “ธัมมานุธัมมปฏิปันโน” ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมคือการประพฤติดีปฏิบัติชอบ มีสภาวะสูงกว่าอามิสบูชา สิ่งนี้จะเกิดขึ้นกับบุคคลผู้ผ่านพื้นฐานแห่งอามิสบูชา หมายถึงผู้ที่เคยบูชาด้วยเครื่องสักการะทั้งหลายมีธูปเทียน ดอกไม้ เป็นต้น มาก่อนทั้งสิ้น การปฏิบัติทั้งสองส่วน คืออามิสบูชาและปฏิบัติบูชา จึงต้องอาศัยกันและกันมาทุกยุคทุกสมัย มาจนถึงปัจจุบัน

เครื่องสักการะกับปริศนาธรรม

การเกิดเครื่องสักการะ เนื่องมาจากประชาชนที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามีความแตกต่างกันในด้านจิตใจ ในด้านสถานที่ภูมิประเทศ ในด้านจารีต ข้อประพฤติปฏิบัติในสังคมเดิม ในด้านความคิดที่เกิดขึ้นในจิตใจของตนว่าอยากทำอย่างนั้นอย่างนี้ จึงได้มีความคิดประดิษฐ์และสรรหาเครื่องสักการะแตกต่างกันไป เช่น บางคนไปวัดต้องนำดอกไม้ ธูปเทียนไปสักการะ พระครูอดุลย์สี ลกิตฺติ [4] กล่าวว่า เครื่องสักการะหมากเบ็ง ว่าด้วยเรื่องของจำนวนหมากดิบ 24 ผลเพราะถือเอาปัจจัย 24 ข้อในอภิธรรมมัตถสังคหะ มาเป็นเครื่องหมายว่าเพราะเหตุปัจจัยทั้ง 24 ข้อนี้ จึงทำให้มนุษย์และสัตว์มีความเป็นไปต่างๆ นานา ปัจจัย ทั้ง 24 มีเนื้อหาในคัมภีร์มหาปัฏฐานที่ใช้ในงานสวดพระอภิธรรมตามงานศพมีชื่อและคำแปลของปัจจัยทั้ง 24 ดังนี้

1. เหตุปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นเหตุ
2. อารมฺมณปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นอารมณ์
3. อธิปติปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นอธิบดี
4. อนนฺตรปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความติดต่อกันไม่มีระหว่างคั่น
5. สมนนฺตรปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความติดต่อกันไม่มีระหว่างคั่นทีเดียว
6. สหชาตปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเกิดพร้อมกัน
7. อญฺ มญฺ ปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความอาศัยกันและกัน
8. นิสฺสยปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นที่อาศัย
9. อุปนิสฺสยปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นที่อาศัยที่มีกำลังมาก
10. ปุเรชาตปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเกิดก่อน
11. ปจฺฉาชาตปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเกิดทีหลัง
12. อาเสวนปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเสพบ่อยๆ
13. กมฺมปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความปรุงแต่งเพื่อให้กิจต่างๆ สำเร็จลง
14. วิปากปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นวิปากคือถึงความสุก และหมดกำลังลง
15. อาหารปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้นำ
16. อินฺทฺริยปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ปกครอง

[4] พระครูอดุลย์สีลกิตติ์, **คู่มือประกอบศาสนพิธี**, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2551), หน้า 28.

17. ฌานปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้เพ่งอารมณ์
18. มคฺคปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นหนทาง
19. สมฺปยุตฺตปจฺจโย คือธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ประกอบ
20. วิปฺปยุตฺตปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ไม่ประกอบ
21. อตฺถิปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่
22. นตฺถิปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ไม่มี
23. วิคตปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ปราศจากไป
24. อวิคตปจฺจโย คือ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป

ความหมายของเหตุและปัจจัย ปกติคำว่า“เหตุ”กับ“ปัจจัย”ถือว่าใช้แทนกันได้ แต่ในความหมายทางธรรมใช้ “ปัจจัย” ในความหมายที่กว้างแยกเป็นปัจจัยต่าง ๆ ได้หลายประเภท ส่วนคำว่า “เหตุ” เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งซึ่งมีความหมายจำกัดเฉพาะ กล่าวคือ “ปัจจัย” หมายถึงสภาวะที่เอื้อ เกื้อหนุน ค้ำจุนเปิดโอกาส เป็นที่อาศัย เป็นองค์ประกอบรวม หรือเป็นเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะให้สิ่งนั้นๆเกิดมีขึ้น ดำเนินต่อไป หรือเจริญงอกงาม ส่วนคำว่า“เหตุ” หมายถึงปัจจัยจำเพาะที่เป็นตัวก่อให้เกิดผลนั้นๆ “เหตุ” มีลักษณะที่ พึงสังเกตนอกจากเป็นปัจจัยเฉพาะและเป็นตัวก่อให้เกิดผลแล้วก็มีภาวะตรงกับผล (สภาวะ) และเกิดสืบทอดลำดับคือตามลำดับก่อนหลังด้วย ส่วน “ปัจจัย” มีลักษณะเป็นสาธารณะเป็นตัวเกื้อหนุนหรือเป็นเงื่อนไข เป็นต้น อีกทั้งยังมีภาวะต่าง (ปีภาวะ) และไม่เกี่ยวกับลำดับ (อาจเกิดก่อนหลังพร้อมกัน ร่วมกันหรือต้องแยกกัน ไม่รวมกันก็ได้)การอธิบายเรื่องเหตุปัจจัย มีอีกคำหนึ่งที่ใช้แทนคำว่าเหตุปัจจัย คือคำว่า “การณะ”หรือ“การณ์” ซึ่งก็แปลว่า เหตุ ในพระอภิธรรมจำแนกความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่เป็นเหตุปัจจัยแก่กัน ไว้ถึง 24 แบบ เรียกว่า 24 ปัจจัย เหตุเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งใน 24 นั้น จัดไว้เป็นปัจจัยข้อแรก เรียกว่า “เหตุปัจจัย” ตามหลักธรรมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งจะเกิด มีขึ้นได้ต้องอาศัยเหตุปัจจัยต่างๆหลากหลายประชุมกันอย่างพรั่งพร้อมเรียกว่า ปัจจัยสามัคคี [5]

กล่าวโดยสรุปจากการศึกษาเครื่องสักการะกับปริศนาธรรมมีความหมายและมีนัยสำคัญกันอยู่อย่างลึกซึ้งทั้งในวิธีการปฏิบัติ ซึ่งแทรกอยู่ทุกวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปไม่ว่าในยุคใดมาตั้งแต่โบราณกาลสืบจนทุกวันนี้

เครื่องสักการะกับวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา

มณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาศนะ[6] กล่าวว่า ชาวพุทธทั้งหลายที่ประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต่างก็ได้สร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นตามแนวพุทธบัญญัติจึงเกิดมีศาสนสถานคือที่อยู่ของพระสงฆ์ เรียกสังฆาวาส และที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปคือ โบสถ์ วิหาร ศาลา พระเจดีย์ เรียกพุทธาวาส สิ่งก่อสร้างทั้งหมดรวมเรียกศาสนสถาน

---

[5] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับปรับขยาย)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 188.

[6] ศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พะยอมยงค์, **เครื่องสักการะในล้านนาไทย**, หน้า 3-4.

ศาสนวัตถุ คือรูปเจ้าของศาสนา เป็นพระพุทธรูป เทวรูป สิ่งต่างๆ ที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องสักการะบูชาที่ประจำอยู่ในศาสนสถาน รวมเรียกว่าศาสนวัตถุ

ศาสนบุคคล คือศาสนิกชนที่นับถือพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา โดยเฉพาะพระสงฆ์ สามเณร ถือว่าเป็นศาสนบุคคลโดยตรง เพราะต้องอยู่ในศาสนสถานดูแลสิ่งเหล่านั้นแทนชาวบ้านหรือชุมชน

ศาสนธรรม คือคำสอน อันได้แก่ พระธรรมและวินัยที่พุทธบริษัทได้ศึกษาจดจำบันทึกมาโดยลำดับ มีการเรียนการสอน เพื่อให้รู้และใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตไปตามครรลองของเหตุผลและครรลองของสังคม ศาสนพิธี ระเบียบวิธี วัตถุที่นำมาประกอบพิธี แนวทางปฏิบัติในศาสนา โดยใช้วัตถุเป็นเครื่องนำเรียกในทางศาสนาว่า อามิสบูชา เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่ง เพราะใช้เป็นเครื่องน้อมนำบุคคลในสังคมให้เข้ามาเลื่อมใสศรัทธาและปฏิบัติโดยมีเครื่องสักการะทั้งหลายเป็นสื่อนำพิธีกรรมทางศาสนาช่วยให้เกิดระเบียบมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ศาสนาสร้างสายสัมพันธ์สมัครสมานขึ้น ประดุจด้ายร้อยดอกไม้เป็นมาลัยที่สวยงาม

ในทางพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้พุทธบริษัททำการบูชา เป็น 2 ส่วนคือ อามิสบูชา การบูชาด้วยดอกไม้ เครื่องหอมต่าง ๆ เครื่องสักการะ สัมมานะทั้งปวง เป็นสื่อนำให้พุทธศาสนิกชนผู้มีอายุอยู่ในวัยเยาว์ หรือชาวบ้านผู้ไม่มีพื้นฐานแห่งความรู้เท่าที่ควรได้ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นสื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติเบื้องสูงขึ้นไป ปฏิบัติบูชา คือการบูชาพระรัตนตรัยด้วยการประพฤติปฏิบัติดังในบาลีว่า “ธัมมานุธัมมปฏิปันโน” ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมคือการประพฤติดีปฏิบัติชอบ มีสภาวะสูงกว่าอามิสบูชา สิ่งนี้จะเกิดขึ้นกับบุคคลผู้ผ่านพื้นฐานแห่งอามิสบูชา หมายถึงผู้ที่เคยบูชาด้วยเครื่องสักการะทั้งหลายมีธูปเทียน ดอกไม้ เป็นต้น มาก่อนทั้งสิ้น การปฏิบัติทั้งสองส่วน คืออามิสบูชาและปฏิบัติบูชา จึงต้องอาศัยกันและกันมาทุกยุคทุกสมัย มาจนถึงปัจจุบัน

สาเหตุแห่งการเกิดเครื่องสักการะ เนื่องมาจากประชาชนที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามีความแตกต่างกันในด้านจิตใจ ในด้านสถานที่ภูมิประเทศ ในด้านจารีต ข้อประพฤติปฏิบัติในสังคมเดิม ในด้านความคิดที่เกิดขึ้นในจิตใจของตนว่าอยากทำอย่างนั้นอย่างนี้ จึงได้มีความคิดประดิษฐ์และสรรหาเครื่องสักการะแตกต่างกันไป เช่น บางคนไปวัดต้องนำดอกไม้ ธูปเทียนไปสักการะ

ดังปรากฏอยู่ในตำนานพุทธประวัติว่า มหาชนจำนวนมากมีดอกไม้และของหอมในมือพากันไปสู่เชตวันมหาวิหารเพื่อบูชาพระศาสดา แม้แต่ที่ประทับของพระพุทธเจ้าก็มีชื่อเรียนกันว่า “คันธกุฎี”อันหมายถึงกระท่อมที่อบด้วยของหอมหรือกระท่อมหอม สิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้คงเนื่องมาจากประชาชนนำเอาดอกไม้หรือของหอมไปบูชาพระพุทธเจ้านั้นเอง

พุทธศาสนิกชนในสมัยต่างๆ มีความคิดกันว่า หากได้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นแล้วนำไปสักการะบูชาพระรัตนตรัย จะเกิดบุญเกิดกุศลแก่ตนให้มีความสุขความเจริญ และมีความเชื่อต่อไปอีกว่าหากตนได้สิ้นชีวิต ดวงจิตอันประกอบไปด้วยกุศล ผลบุญ จะเกื้อกูลให้ไปเกิดในสุคติ ถ้าเป็นมนุษย์ก็จะไปเกิดตระกูลที่ดี มั่งคั่งด้วยข้าวของเงินทอง จะมีความสุขตามที่ตนต้องการ ถ้าเป็นสวรรค์ก็จะได้เกิดในวิมานอันเต็มไปด้วยทิพยสมบัติ จะได้เป็นเทพบุตร เทพธิดา เสวยความสุขเป็นเวลานาน นอกจากนี้คนบางพวกบางเหล่ามีความคิดว่า หากได้นำเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปถวายเป็นเครื่องสักการะบูชาก็จะช่วยให้ประสบโชคดี ทำมาค้าขายประสบผลสำเร็จมี

ความเจริญรุ่งเรือง บางกลุ่มก็ตั้งความปรารถนาให้มียศถาบรรดาศักดิ์ มีข้าวของและบริวารมากมาย เครื่องสักการะบูชาทั้งหลายจึงเกิดขึ้นจากเจตนาและความคิดของแต่ละบุคคลที่จัดทำขึ้น เพื่อสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิที่ตนเองเคารพเลื่อมใส จึงทำให้เกิดศาสนสถาน ศาสนวัตถุมากมาย

ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับเครื่องสักการะหมากสุ่ม หมากเบ็ง ต้นผึ้ง ต้นดอก

การศึกษาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่ามีการประดิษฐ์งานฝีมือที่ใช้สำหรับประเพณีต่างๆ ทั้งในเขตเมืองและหมู่บ้านรอบนอกมานานกว่า 100 ปี แต่ทั้งหมดมีอยู่ในแถบจังหวัดเชียงใหม่ลำพูน เชียงราย พะเยา น่าน และแม่ฮ่องสอน ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเป็น ผู้ประดิษฐ์เครื่องสักการะที่ต้องใช้ในแต่ละพิธีการตามที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น พิธีบวช ประเพณีสงกรานต์และการทำบุญในวันเข้าพรรษา การตกแต่งประดับประดาใช้ดอกไม้และวัสดุในท้องถิ่น[7]

สามารถยกตัวอย่างได้คือ วันที่ 17 เมษายนของทุกปี ภายในวัดพระธาตุหริภุญชัย ผู้คนต่างรวมแรงรวมใจกันจัดเตรียมขบวนแห่ดำหัวกู่ครูบาเจ้าพระศรีวิชัยอย่างอบอุ่นใจ ขบวนที่จัดเตรียมไว้ตามแบบพื้นบานอย่างเรียนง่ายน่าประทับใจไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าขบวนแห่ใด ๆ บริเวณวัดลานตาไปด้วยสีหม้อห้อมที่ศรัทธาประชาชนและองค์กรต่าง ๆ พากันสวมใส่ แม่หญิงจะนุ่งซิ่นสวมเสื้อแขนกระบอกสีขาวบ้าง สีหม้อห้อมบ้าง เกล้าผมมวยและปักประดับดอกไม้พื้นบ้านธรรมดา และดูเยือกเย็นสงบในบรรยากาศของงานบุญผืนตุงหลายผืนปักอยู่ข้างพระอุโบสถ ชาวล้านนาถือว่าการทำทานตุงเป็นอานิสงส์ยิ่งใหญ่เป็นพุทธบูชาไม่ว่างานบุญ งานปอย งานสงกรานต์ ตามวัดวาอารามในเมืองเหนือจะเต็มไปด้วยตุงมากมายหลากหลายปักเป็นแถวแนวตั้งแต่หน้าวัดมาจนรอบพระอุโบสถดังคำขวัญว่า “สิบเจ็ดเมษา ใส่เสื้อผ้าเมือง บ่เอาเรื่องเหล้าเรื่องยา แล้วไปดำหัวกู่ครูบาเจ้าศรีวิชัย” จนเวลาลุล่วงไปเสียงกังสดาลปานโมง ดังก้องขึ้นขบวนแห่ก็เคลื่อนออกจากวัดพระธาตุหริภุญชัย ขบวนแรกเป็นตุงบ่อช้าง ต่อมาเป็นขบวนพระภิกษุสามเณร ตามด้วยขบวนขันนำทาน ขบวนหมากสุ่ม หมากเบ็ง ต้นผึ้ง ต้นดอก ขบวนกลองจุม ขบวนจองคำ (บุษบกล้านนา) ขบวนกลองมองเชิง ขบวนวงสะล้อ ซึง ไปสู่วัดจามเทวี อันเป็นที่ประกอบพิธีกรรม อีกตัวอย่างหนึ่งคือ ชาวเชียงรายถือว่าเครื่องสักการะมีความสำคัญมากเพราะจังหวัดเชียรายมีประเพณีและวัฒนธรรมมากมายและมีเครื่องสักการะเข้ามามีบทบาทต่างๆ อยู่เสมอโดยเห็นได้ชัดคือ งานไหว้สาแม่ฟ้าหลวง งานพ่อขุน งานขบวนประเพณีต่างๆ รวมถึงงานทางศาสนาและงานรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ระดับจังหวัด

บทสรุป

เครื่องสักการะกับปริศนาธรรมมีความหมายและมีนัยสำคัญกันอยู่อย่างลึกซึ้งทั้งในวิธีการปฏิบัติ ซึ่งแทรกอยู่ทุกวิถีชีวิตของชาวพุทธมาตั้งแต่โบราณกาลสืบจนทุกวันนี้ พุทธศาสนิกชนแต่ละ ยุคละสมัยมีความคิดกันว่า หากได้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นแล้วนำไปสักการะบูชาพระรัตนตรัย จะเกิดบุญเกิดกุศลแก่ตนมีความสุขความเจริญ และมีความเชื่อต่อไปอีกว่าหากตนได้สิ้นชีวิต ดวงจิตอันประกอบไปด้วยกุศล ผลบุญ

[7] ปภัสสร ผลเพิ่ม, **การประดิษฐ์เครื่องสักการะ หมากสุ่ม หมากเบ็ง ต้นดอก ต้นเทียน ต้นผึ้ง ในจังหวัดเชียงใหม่**, (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2544).

จะเกื้อกูลให้ไปเกิดในสุคติ ถ้าเป็นมนุษย์ก็จะไปเกิดตระกูลที่ดี มั่งคั่งด้วยข้าวของเงินทอง จะมีความสุขตามที่ตนต้องการ ถ้าเป็นสวรรค์ก็จะได้เกิดในวิมานอันเต็มไปด้วยทิพยสมบัติ จะได้เป็นเทพบุตร เทพธิดา เสวยความสุขเป็นเวลานาน นอกจากนี้คนบางพวกบางเหล่ามีความคิดว่า หากได้นำเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปถวายเป็นเครื่องสักการะบูชาก็จะช่วยให้ประสบโชคดี ทำมาค้าขายประสบผลสำเร็จมีความเจริญรุ่งเรือง บางกลุ่มก็ตั้งความปรารถนาให้มียศถาบรรดาศักดิ์ มีข้าวของและบริวารมากมาย เครื่องสักการะบูชาจึงสอดแทรกด้วยปริศนาธรรมเกิดเจตนาและความคิดของล้านนา เนื่องจากใช้ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและคาบเกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวันของชาวล้านนา นั้นทำให้ความหมายและหลักธรรมของเครื่องสักการะแต่ละแห่งล้วนมี เหตุและปละปัจจัย จึงต้องประดิษฐ์อย่างประณีตบรรจง แรงศรัทธาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ที่ส่งผลให้เกิดงานศิลปกรรมเกี่ยวเนื่องกับเครื่องสักการะขึ้นมา และการสอดแทรกปริศนาธรรมคำสอนในเครื่องสักการะนั้นก็เพื่อที่เครื่องสักการะของล้านนาจะได้คงอยู่และสืบสานคำสอนของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

บรรณานุกรม

ปภัสสร ผลเพิ่ม. **การประดิษฐ์เครื่องสักการะ หมากสุ่ม หมากเบ็ง ต้นดอก ต้นเทียน ต้นผึ้ง ในจังหวัดเชียงใหม่**. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2544.

พระครูอดุลย์สีลกิตติ์. **คู่มือประกอบศาสนพิธี**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2551.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับปรับขยาย)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.

มณี พะยอมยงค์, ศาสตราจารย์เกียรติคุณ. **เครื่องสักการะในล้านนาไทย**. เชียงใหม่: พิมพ์ลักษณ์, 2538.

รณลักษณ์ อินต๊ะ. **รูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในการประดิษฐ์เครื่องสักการะล้านนา หมากสุ่ม หมากเป็ง ต้นดอก ต้นเทียนและต้นผึ้ง**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.

การประยุกต์ 3Q เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค THAILAND 4.0

Applying 3Q to the Buddhist Principles for sustainable mental and social development in Thailand 4.0

พระมหาสุดใจ ชยวุฑฺโฒ
วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อกล่าวถึงการพัฒนาจิตใจและสังคมด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย หลักศีล 5, หลักพรหมวิหารธรรม, และหลักสังคหวัตถุธรรม โดยบูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่คือ 3Q ประกอบด้วย Moral Quotient (MQ), Emotional Quotient (EQ), และ Social Quotient (SQ) อันจะนำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมของคนไทยอย่างยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ 4.0

คำสำคัญ: หลัก 3Q, หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา, การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Abstract

This article aims to address the development of the mind and the society through the principles of Buddhism, including the 5 Precepts (Panca-sila), the Holy Abidings (Brahmavihara), and the Bases of Sympath (Sangahavatthu). It integrates with the modern science of 3Q, consisting of Moral Quotient (MQ), Emotional Quotient (EQ), and Social Quotient (SQ), which will lead to sustainable development of mind and society of Thais in Thailand 4.0.

Keywords: 3Q principles, Buddhist principles, Sustainable development

บทนำ

สังคมไทยปัจจุบัน เป็นสังคมที่เห็นคุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ยิ่งพัฒนาไปเท่าใดจะยิ่งเกิดปัญหาจากการพัฒนาเท่านั้น ยิ่งมีวัตถุสนองความต้องการมากเท่าใดยิ่งไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ ทำให้คนไทยยุคใหม่ตกเป็นทาสของประเทศทุนนิยมที่ผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคมาเป็นเหยื่อล่อ ทำให้มนุษย์เกิดกิเลสอยากมีอยากได้ สนับสนุนให้เกิดค่านิยมบริโภคผ่านสื่อต่างๆ โดยปราศจากการควบคุม เมื่อเกิดความอยากมี อยากได้ แต่ไม่มีเงินซื้อจะกระทำทุจริต ลักเล็กขโมยน้อย ฉกชิงวิ่งราวดังที่เป็นข่าวอยู่เสมอ สังคมปัจจุบันจึงไร้ความมีน้ำใจ มนุษย์ชอบหมกมุ่นในกามคุณ เป็นที่รวมสิ่งยั่วยุทางเพศ สื่อลามกต่างๆ

มากมาย มีสิ่งมอมเมาในรูปแบบการพนันต่างๆ อีกมาก เสพสิ่งเสพติด เช่น บุหรี่ สุรา กัญชา ยาบ้า เป็นต้น[1] เมื่อสังคมไทยตกอยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมเช่นนี้ จึงหมกมุ่นจนถอนตัวไม่ขึ้น อีกทั้งคนส่วนใหญ่คิดว่าการมีความพร้อมทางวัตถุจะทำให้ชีวิตมีความสงบสุข จึงชอบวิ่งตามวัตถุ ไขว่คว้าหามาบำรุงชีวิต สิ่งใดที่ยังไม่มีเหมือนคนทั่วไปจะพยายามดิ้นรนหามา สิ่งที่มีอยู่แล้วก็ให้มีมากกว่าเดิม ถึงกับกู้หนี้ยืมสินมาซื้อหาที่ถลำลึกอาจถึงขั้นทุจริตคิดมิชอบต่อหน้าที่การงาน คนประเภทนี้จะหาความสงบสุขทางใจไม่ได้จนตลอดชีวิต[2]

สภาพปัญหาของคนไทยยุคโลกาภิวัฒน์ทั้งหลายทั้งปวงมีสาเหตุมาจากความสับสนวุ่นวายทางจิตใจ จิตใจของคนไทยในปัจจุบันไม่มั่นคง อ่อนไหวไม่สงบ ไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ขาดศีลธรรม ขาดจิตสำนึก ขาดความละอาย ทำให้เกิดความเสื่อมทางด้านจิตใจ สังคมและค่านิยมของคนไทยที่แสดงถึงความเสื่อมทางจิตใจอย่างเห็นได้ชัดเจนหลายประการ เช่น นิยมวัตถุ นิยมความหรูหราฟุ่มเฟือย ละเลยการเข้าวัด ฟังธรรม ปฏิบัติธรรม ขาดการน้อมนำหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้ามาใส่ใจเพื่อเอาไว้ประพฤติปฏิบัติ แม้ว่าหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจะมีมากมายจนไม่สามารถปฏิบัติตามได้หมดทุกอย่าง แต่ถ้าเราสามารถยึดเอามาเพียงอย่างเดียวแม้จะเป็นธรรมะขั้นพื้นฐาน เช่น ขันติ (ความอดทน) แล้วน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง ก็จะเป็นบันไดให้เราก้าวขึ้นไปสู่ธรรมขั้นสูงได้

สำหรับบทความเรื่องนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเพียง 3 หลัก ประกอบด้วย 1. หลักเบญจศีล คือการรักษาเจตนาที่จะควบคุมกายและวาจาให้เป็นปกติ 2. หลักพรหมวิหารธรรม คือหลักของพรหมหรือหลักของท่านผู้ใหญ่ 3. หลักสังคหวัตถุธรรม คือหลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ซึ่งจะได้บูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่คือหลัก 3Q ประกอบด้วย 1. Emotional Quotient (EQ) คือความฉลาดทางอารมณ์ 2. Moral Quotient (MQ) คือความฉลาดทางศีลธรรม จริยธรรม 3. Social Quotient (SQ) คือความฉลาดทางสังคมที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น อันจะนำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมของคนไทยอย่างยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ 4.0

เนื้อหา

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม เพราะมนุษย์มีการอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นหมวดหมู่ มิได้ใช้ชีวิตอยู่เพียงคนเดียวตามลำพังแต่อย่างใด เนื่องจากมนุษย์ต้องทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ตลอดเวลา ต้องพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน และแต่ละชีวิตต่างก็ต้องการที่จะเสริมสร้างความสุข ความมั่นใจ และความปลอดภัยให้กับตนเองอยู่เสมอ สังคมจึงเป็นแหล่งรวมศูนย์ทางความคิดที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา เพื่อแสวงหาคำตอบทุกๆ อย่างให้กับตนเอง สังคมในทุกระดับชั้นเป็นแหล่งรวมคนหลายๆ คนเข้าด้วยกัน ซึ่งในจำนวนผู้คนเหล่านั้น แต่ละคนต่าง

[1] พรพรรณ อาทิตย์ตั้ง, **สภาพปัญหาสังคม**, [ออนไลน์].แหล่งที่มา : uck507.blogspot.com/2012/07/blog-post.html, [16 สิงหาคม 2561].

[2] สุวัฒน์ กอไพศาล, **จิตสำนึก คุณธรรมและจริยธรรม,** [ออนไลน์].แหล่งที่มา : https://www.gotoknow.org/posts/254444, [20 สิงหาคม 2561].

ก็มีชีวิต มีจิตวิญญาณ มีความรู้สึกนึกคิดและมีจุดหมายปลายทางที่แตกต่างกันออกไป และด้วยเหตุนี้เอง บางครั้งจึงทำให้สังคมต้องเกิดปัญหาหรือมีความสับสนวุ่นวายขึ้น[3] อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านความคิดของแต่ละคน ดังนั้นแล้วทุกๆ สังคมจึงต้องมีหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้สังคมนั้นๆ มีความเป็นเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำอะไรเหมือนกัน มีข้อห้ามเหมือนกันรวมไปถึงมีความเชื่อความศรัทธาเหมือนกัน ซึ่งหลักที่ว่านี้เราเรียกต่างๆ กันว่า จารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม กฎหมายบ้านเมือง รวมไปถึงข้อพึงละเว้นและข้อพึงปฏิบัติของศาสนา โดยเฉพาะสังคมไทยเรายอมรับนับถือเอาพระพุทธศาสนามาเป็นที่พึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งหลักการประพฤติปฏิบัติทางสังคมของพระพุทธศาสนาก็ยังแบ่งออกเป็นสังคมคฤหัสถ์ให้มีวินัย 5 ข้อ สังคมสามเณรให้มีวินัย 10 ข้อ สังคมพระภิกษุให้มีวินัย 227 ข้อ และสังคมภิกษุณีให้มีวินัย 311 ข้อ ซึ่งในบทความนี้จะเขียนถึงเฉพาะสังคมคฤหัสถ์เท่านั้น คือเบญจศีล และข้อควรปฏิบัติเพื่อพัฒนาสังคมอีกสองประการ คือ พรหมวิหารธรรม และสังคหวัตถุธรรม ดังนี้

1. เบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว[4] มี 5 ข้อด้วยกันประกอบด้วย

1) ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่า การเบียดเบียน การทำร้ายร่างกายคนและสัตว์ แล้วมีจิตใจประกอบด้วยเมตตากรุณา มีความปรารถนาดี และสงสารเห็นอกเห็นใจผู้อื่นสัตว์อื่น

2) อทินนาทานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมยหรือโจร อันได้แก่ ลัก ฉก ชิง วิ่งราว ขู่กรรโชก ขู่เข็ญ ปล้น จี้ ตู่ ฉ้อโกง หลอก ลวง ปลอม ตระบัด เบียดบัง สับเปลี่ยน ลักลอบ ยักยอก และรับสินบน แล้วเป็นผู้มีความขยันประกอบสัมมาชีพ บริจาคทาน และเคารพในกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น

3) กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม

4) มุสาวาทา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ อันได้แก่คำปดทวนสาบาน ทำเล่ห์กระเท่ห์ มารยา ทำกิเลส เสริมความสำรวมคำพูดเสียดแทง สับปลับ ผิดสัญญา เสียสัตย์และคืนคำ แล้ว เป็นผู้รักสัจจะจะพูดแต่คำสัตย์จริงด้วยความจริงใจและปรารถนาดี มุ่งหวังดีต่อผู้ฟัง

5) สุราเมรยะมัชชะปมาทัฏฐานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท อันได้แก่ น้ำสุรา เมรัย เครื่องดื่มมึนเมาอื่น ๆ และการเสพยาเสพติดอื่นๆ เช่น ฝิ่น เฮโรอีน กัญชา ยาบ้า หรือแม้แต่บุหรี่ แล้วเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะในการประกอบกิจการทั้งปวง และเป็นผู้ไม่ประมาทในชีวิตในการงาน ในวัย ในเพศ

2. พรหมวิหารธรรม คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี[5] เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหม เป็นแนวทางปฏิบัติของผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 4 ประการ ได้แก่

---

[3] ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม,** พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2540), หน้า 123.

[4] พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พริ้นติ้ง.แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551), หน้า 175.

1) เมตตา คือ ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

2) กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

3) มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

4) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

3. สังคหวัตถุธรรม คือ ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน, หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, วิธีทำให้คนรัก, หลักสังคมสงเคราะห์ ประกอบด้วยหลักที่ควรปฏิบัติ 4 ประการ คือ

1) ทาน คือ การให้ การเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกัน

2) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน จริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ พูดดีต่อกัน

3) อัตถจริยา คือ การรู้จักตั้งสติพิจารณาการกระทำใดๆ ก็ตามให้เป็นแต่เรื่องมีประโยชน์เพื่อหมู่คณะ เพื่อส่วนรวม

4) สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ โดยประพฤติตัวให้มีความเสมอต้นเสมอปลาย วางตัวดีต่อกัน

นอกจากหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาแล้วศาสตร์สมัยใหม่ในการพัฒนามนุษย์นั้นก็มีหลักการและแนวทางอยู่มากมายเช่นกัน การพัฒนามนุษย์ที่ผ่านมาเราจะเน้นหนักไปที่การพัฒนาความสามารถทางด้านสติปัญญา (Intelligence Quotient : IQ) ซึ่งปัจจุบันนักวิจัยยืนยันว่า IQ มีส่วนเกี่ยวข้องกับความสำเร็จในชีวิต เช่น การทำงาน การเรียน แค่ 20% เท่านั้น เพราะความฉลาดทั้งหมดได้ 7 ประการ ประกอบด้วย 1) ความฉลาดทางสติปัญญา (Intelligence Quotient : IQ) 2) ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Quotient : EQ) 3) ความฉลาดในการริเริ่มสร้างสรรค์ (Creativity Quotient : CQ) 4) ความฉลาดทางศีลธรรม จริยธรรม(Moral Quotient : MQ) 5) ความฉลาดที่เกิดจากการเล่น (Play Quotient : PQ) 6) ความฉลาดในการแก้ไขปัญหา (Adversity Quotient : AQ) และ 7) ความฉลาดทาง

[5] พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ 16, หน้า 143.

สังคมที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น (Social Quotient : SQ) ในบทความนี้ผู้เขียนจะนำเสนอเพียง 3Q เท่านั้น ซึ่งได้แก่

1) EQ (Emotional Quotient) ความฉลาดทางอารมณ์ เป็นความสามารถในการรับรู้เข้าใจอารมณ์ตนเองและผู้อื่น สามารถควบคุมอารมณ์และยับยั้งชั่งใจตนเองและแสดงออกอย่างเหมาะสม รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา รู้จักรอคอย รู้จักกฎเกณฑ์ระเบียบวินัย มีจิตใจร่าเริงแจ่มใส และมองโลกในแง่ดี

2) MQ (Moral Quotient) ความฉลาดทางศีลธรรม จริยธรรม คือมีความประพฤติดี รู้จักผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบ มีจริยธรรม

3) SQ (Social Quotient) ความฉลาดทางสังคมที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพราะมนุษย์ไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมสังคมด้วยกัน ไม่คิดว่าตนเองเหนือกว่าใคร ต้องมีใจเปิดกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

ประเทศไทยได้รับอิทธิพลแนวคิดด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลกมาปรับใช้ในกระบวนการวางแผนพัฒนาประเทศด้วยเช่นกัน แนวทางการพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในระยะเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมา จึงได้ปรับเปลี่ยนทิศทางไปสู่ความยั่งยืนมากขึ้น ซึ่งใช้เป็นกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศ ในปัจจุบันนั้นได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งสู่เป้าหมาย “การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทยทุกคน” นอกจากนี้นโยบายรัฐบาลชุดปัจจุบัน ก็ได้กำหนดให้การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็น “วาระแห่งชาติ” ที่ทุกภาคส่วนของสังคมไทยจะต้องมีบทบาท ร่วมกัน รวมทั้งได้จัดตั้ง “คณะกรรมการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ขึ้นเพื่อเป็นกลไกระดับชาติในการผลักดันนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศบังเกิดผลในทางปฏิบัติ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้อธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือการทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ” นั่นก็คือ การกำหนดแนวทางการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านมนุษย์โดยให้คุณค่าทางวัฒนธรรมรวมอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย[6] ดังนั้นตามแนวคิดของพระธรรมปิฎก จึงสามารถสรุปได้ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้านและทุกมิติ กล่าวคือ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือเป้าหมายของการพัฒนาเพื่อให้คนอยู่ดีกินดี และมีความสุข ทั้งคนในรุ่นนี้และรุ่นต่อๆ ไป”

ในทุกๆ นิยามของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” มีจุดเน้นร่วมกันว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึงการปรับปรุงคุณภาพชีวิตมนุษย์ภายใต้ศักยภาพของระบบนิเวศวิทยาของโลก การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมีส่วนประกอบพื้นฐานที่สำคัญ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ในด้านของสังคม การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้อย่าง

[6] พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน = Sustainable development,** พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542) หน้า 71.

ต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคมและกลุ่มชนระดับต่างๆ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่สำคัญ คือ การรักษาคุณภาพชีวิตของประชากรให้มีระดับสูงขึ้นอย่างยาวนาน การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ในสังคมไทยทุกภาคส่วนของสังคมควรผนึกกำลังร่วมกันในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของทุนทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งนี้จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกใหม่ของคนในสังคมให้มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวม และปรับวิธีคิด ทัศนคติในการดำเนินชีวิต

นอกจากประเทศไทยจะแนวคิดด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนจากกระแสโลกและ รัฐบาล พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ยังเน้นการพัฒนาสังคมไทยก้าวเข้าสู่ยุค คนไทย 4.0 หรือคนไทยที่มีศักยภาพและความพร้อมในระดับสูง แล้วต้องเน้นให้มีความแข็งแกร่งในการสร้างความเจริญเติบโตเพื่อเป็นกลุ่มแนวหน้าในการสร้างความเจริญเติบโตให้กับประเทศและ “รู้จักปัน” หันมาร่วมสร้างรายได้ให้กับกลุ่มคนไทยคนอื่นๆ ให้เข้มแข็งเติบโตไปด้วยกัน คนไทยกลุ่มนี้มีความพร้อมพื้นฐานที่ดีในระดับหนึ่งแล้ว หากแต่ต้องปลดล็อกเรื่องการใช้ประโยชน์จากเรื่องวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรมหรืองานวิจัยพัฒนา และสร้างความพร้อมในการแสวงหาโอกาสจากภายนอกประเทศเพื่อเป็นกลุ่มผู้นำช่วยขับเคลื่อนประเทศให้หลุดพ้นกับดักประเทศรายได้ปานกลาง การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการเตรียมคนไทย 4.0 สู่โลกที่หนึ่ง ซึ่งจะครอบคลุมการปรับเปลี่ยนใน 4 มิติดังต่อไปนี้

1) เปลี่ยนจากคนไทยที่มีความรู้ ความสามารถและทักษะที่จำกัดเป็นคนไทยที่มีความรู้และทักษะสูง มีความสามารถในการรังสรรค์นวัตกรรม

2. เปลี่ยนจากคนไทยที่มองเน้นประโยชน์ส่วนตนเป็นคนไทยที่มีจิตสาธารณะ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

3) เปลี่ยนจากคนไทยแบบ Thai-Thai เป็นคนไทยแบบ Global Thai มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและสามารถยืนอย่างมีศักดิ์ศรีในเวทีสากล

4) เปลี่ยนจากคนไทยที่เป็น Analog Thai เป็นคนไทยที่เป็น Digital Thai สามารถดำรงชีวิต เรียนรู้ ทำงาน และประกอบธุรกิจได้อย่างเป็นปกติสุขในโลกยุคดิจิตอล[7]

การพัฒนาสังคมไทยที่จะก้าวไปสู่การเป็น “ประเทศไทย 4.0 “ เพื่อพัฒนาประเทศให้มีศักยภาพเพื่อก้าวไปสู่การแข่งขันกับนานาชาติ หรือการที่จะก้าวไปสู่การเป็นผู้นำในเวทีโลก จึงจำเป็นที่จะต้องนำเอาหลักธรรมและแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ อย่างน้อยก็จะต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมใหม่ โดยหันมาเน้นในการสร้างวัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้และสู้สิ่งที่ยาก ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้นั้น ก็ด้วยการศึกษาหรือพัฒนาคนให้มีคุณภาพและศักยภาพ[8]

สำหรับการบูรณาการหลักเบญจศีล หลักพรหมวิหารธรรม และหลักสังคหวัตถุธรรมเข้ากับ MQ (Moral Quotient) EQ (Emotional Quotient) และ SQ (Social Quotient) อธิบายได้ดังนี้

---

[7] มณพิไลย นรสิงห์, **การพัฒนาคนเพื่อการขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่ Thailand 4.0,** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://mgronline.com/daily/detail/9600000120293, [20 สิงหาคม 2561]**.**

[8] ธนภณ สมหวัง, **พระพุทธศาสนากับการพัฒนาไทยแลนด์ 4.0,** [ออนไลน์].แหล่งที่มา : http://www.winnews.tv/news/17629, [18 สิงหาคม 2561].

1. **ศีล** คือ ความประพฤติดี หรือประพฤติชอบ ทางกายและวาจา การรักษากายวาจา ให้เรียบร้อย เป็นพื้นฐานของการทำความดีทุกอย่าง บุคคลควรได้มีการปฏิบัติควบคู่กับการรักษาศีล ด้วยเหตุว่ามีผู้มีศีลย่อมเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมต่างๆ จะนำพาและเป็นแนวทางแห่งการทำความดี และจรรโลงชีวิต ส่งเสริมให้เกิดความสงบสุข การประพฤติปฏิบัติที่เป็นคุณงามความดี เพื่อความสงบสุขของตนเองและสังคม ซึ่งตรงกับศาสตร์สมัยใหม่คือ MQ (Moral Quotient) คือระดับจริยธรรมศีลธรรมบุคคล ซึ่งสามารถการควบคุมตนเอง มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ มีความกตัญญูเป็นคนดี มีระเบียบวินัย มีสำนึกผิดชอบชั่วดี และเคารพนับถือผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคมและมนุษยชาติ บางคนเข้าใจว่า EQ กับ MQ นั้นคือ สิ่งเดียวกันแต่จิตแพทย์ จาก ม.ฮาร์วาด ดร.โรเบิร์ต โคลส์ ได้แยกเอาระดับความคิดด้านจริยธรมและศีลธรรมนี้ออกมาจากความฉลาดทางอารมณ์ เพื่อเน้นให้เห็นความสำคัญเฉพาะขึ้นอีก ดร.โรเบิร์ต โคลส์ กล่าวว่า MQ นั้นไม่สามารถฝึกฝนหรือขัดเกลาได้ในช่วงเวลาสั้นๆ ขณะที่บุคคลเจริญเติบโตขึ้นมาแล้ว เหมือนดังคำโบราณของไทยที่ว่า "สันดอนนั้นขุดได้ แต่สันดานนั้นขุดยาก"

การที่บุคคลคนหนึ่งจะมี MQ ระดับดี ต้องเริ่มปลูกฝังในวัยเด็กจึงจะได้ผล อาศัยปัจจัย 3 อย่างด้วยกันคือ การสอนศีลธรรมโดยตรงให้กับเด็ก การถ่ายทอดทางศีลธรรมจากผู้ใหญ่ให้กับเด็ก ความรักและวินัย MQ เป็นเรื่องที่ต้องฝึกมาตั้งแต่วัยเด็ก ถ้าบุคคลได้รับการปลูกฝังเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมมาแต่ยังเป็นเด็ก บุคคลก็สามารถ พัฒนาพื้นฐาน MQ ของตนขึ้นมาในระดับหนึ่ง (มากน้อยแล้วแต่การปลูกฝัง) และ MQ นี้ก็จะฝังลึกลงไปในจิตใต้สำนึก ของบุคคลผู้นั้น และจะรอเวลาที่ได้รับการกระตุ้นอีกครั้ง โดยการอบรมสั่งสอน การฟังธรรม และวิธีอื่นๆ แต่ถ้าบุคคลไม่มี MQ อยู่ในจิตสำนึกดั้งเดิมแล้ว ไม่ว่าโตขึ้นจะได้รับการกระตุ้น อย่างไรก็ไม่สามารถ ทำให้บุคคลผู้นั้นกลายเป็นคนดีขึ้นมาได้มากนักในทางจิตวิทยา การมีความประพฤติดี รู้จักผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบ มีจริยธรรม เป็นแนวคิดที่มุ่งตอบคำถามว่าการที่เรามีคนที่ IQ ดี EQ สูง แต่ถ้ามีระดับจริยธรรมต่ำก็อาจใช้ความฉลาดไปในทางที่ไม่ถูกต้องก็เป็นได้ MQ จึงเน้นเรื่องการปลูกฝังความดีงาม ซึ่งตรงกับหลักศาสนาหลายศาสนาที่สอนให้คนเป็นคนดี การมีจริยธรรมและศีลธรรมส่วนตัว ส่งผลต่อการควบคุมตนเองให้มีระเบียบวินัย รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ซื่อสัตย์ กตัญญู มีความรู้ผิดถูกสำนึกชั่วดี สำหรับประเทศไทยซึ่งมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ได้มีพิธีปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ซึ่งพระองค์ทรงพระราชปริวิตกว่า เมื่อความนิยมในการบวชสามเณรลดลง พร้อมกับการส่งเด็กไปเรียนในต่างประเทศมากขึ้น เด็กๆ จักไม่มีความรู้สึกที่ดีต่อพระพุทธศาสนา จึงโปรดให้พระโอรสของพระองค์ทรงปฏิญาณพระองค์เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาก่อน และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ได้เป็นพระองค์แรกที่ปฏิญาณพระองค์ตามธรรมเนียมที่ทรงตั้งขึ้นใหม่นั้น และใช้เป็นราชประเพณีต่อมาอีกหลายพระองค์ เช่น พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุฬมพฏพงศ์บริพัตร พระโอรสสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตกับหม่อมเจ้าองค์อื่นๆ ก่อนจะไปศึกษาในยุโรปก็ได้แสดงพระองค์เป็นพุทธมามกะก่อน เป็นต้น โดยพิธีดังกล่าวกระทำตั้งแต่เมื่อบุตรหลานของตนรู้เดียงสาเจริญวัยอยู่ในระหว่าง 12 – 15 ปี

ก็ประกอบพิธีให้บุตรหลานได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะ เพื่อให้เด็กสืบความเป็นชาวพุทธตามตระกูลต่อไป[9] ด้วยการขอเข้าถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่ง จากนั้นก็สมาทานศีล 5 ถ้ามีเครื่องไทยธรรม พึงนำเครื่องไทยธรรมมาถวายพระสงฆ์ เสร็จแล้วพระสงฆ์อนุโมทนา ผู้ปฏิญาณกรวดน้ำรับพรเสร็จแล้วกราบพระสงฆ์ 3 ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธี

2. หลักพรหมวิหารธรรม คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ[10] ซึ่งตรงกับศาสตร์สมัยใหม่คือ EQ (Emotional Quotient) ความฉลาดทางอารมณ์ เป็นความสามารถในการรับรู้ เข้าใจอารมณ์ตนเองและผู้อื่น สามารถควบคุมอารมณ์และยับยั้งชั่งใจตนเองและแสดงออกอย่างเหมาะสม รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา รู้จักรอคอย รู้จักกฎเกณฑ์ระเบียบวินัย มีจิตใจร่าเริงแจ่มใส และมองโลกในแง่ดี การเจริญพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จะช่วยเสริม EQ ได้การรู้จักควบคุมตนเอง เข้าใจอารมณ์ มีวินัย บังคับใจตนเอง ไม่แสดงออกตามอารมณ์พาไป คน EQ สูง จะมีมนุษยสัมพันธ์ดี เข้ากับคนอื่นง่าย ทำงานเป็นทีมได้ สร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นและรักษาให้ยืดยาวได้ รู้จักเห็นอกเห็นใจและเข้าใจความรู้สึกของคนอื่น ซึ่งอารมณ์สำคัญที่ต้องควบคุมให้ได้คือความก้าวร้าว ความต้องการทางเพศ ความกลัว และการมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่น

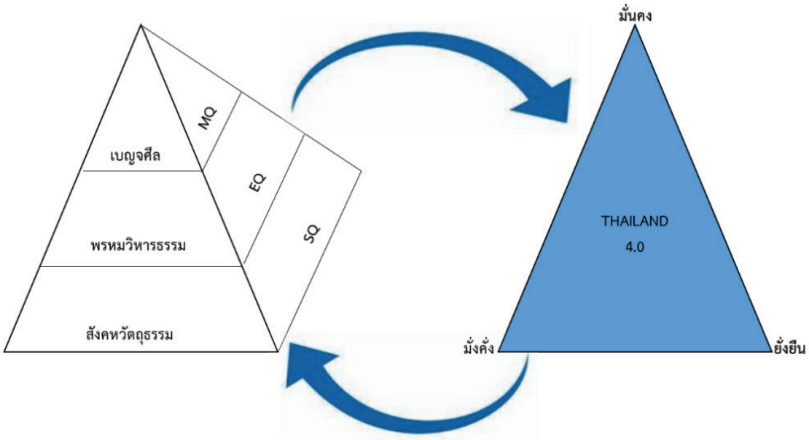
3. หลักสังคหวัตถุ 4 คือ วิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น พูดง่ายๆ สังคหวัตถุ ก็คือเทคนิควิธีทำให้คนรักหรือมนต์ผูกใจคนนั่นเอง ซึ่งตรงกับศาสตร์สมัยใหม่คือ SQ (Social Quotient) ความฉลาดทางสังคมที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพราะมนุษย์ไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมสังคมด้วยกัน ไม่คิดว่าตนเองเหนือกว่าใคร ต้องมีใจเปิดกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น อีกทั้งต้องไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความสามารถในการเข้าสังคม มีมนุษยสัมพันธ์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส มีการวางตัวและบุคลิกภาพในการเข้าสังคม รวมถึงภาษากาย (body language) ขณะพูดกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม ตรงต่อเวลาและมีมารยาททางสังคมด้วย SQ อาจมีความใกล้เคียงกับ EQ แต่ต่างกัน เพราะ SQ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการวางตัวในสังคม มีการแต่งตัว การพูดจา ส่วน EQ เป็นเรื่องของอารมณ์และมนุษยสัมพันธ์ไม่มีเรื่องของการแต่งตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ทั้งสองตัวนี้ก็เกื้อหนุนกันเพราะหากเป็นคนที่ EQ และ SQ สูง ก็จะได้รับการยอมรับจากสังคมมากกว่า

---

[9] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ**, [ออนไลน์].แหล่งที่มา : http://www.onab.go.th/service, [20 สิงหาคม 2561].

[10] พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พริ้นติ้ง.แมส โปรดักศ์ จำกัด, 2551), หน้า 124.

เมื่อได้รับการพัฒนาทั้งในด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ศีล พรหมวิหารธรรม และสังคหวัตถุธรรม อันบูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่คือ MQ EQ และ SQ เป็นอย่างดีแล้ว มนุษย์ก็จะ

เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และเป็นการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืนอันจะนำพาสังคมไทยก้าวเข้าสู่ยุค คนไทย 4.0 ซึ่งเปลี่ยนจากคนไทยที่มองเน้นประโยชน์ส่วนตนเป็นคนไทยที่มีจิตสาธารณะ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เปลี่ยนจากคนไทยแบบ Thai-Thai เป็นคนไทยแบบ Global Thai มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและสามารถยืนอย่างมีศักดิ์ศรีในเวทีสากล จากที่กล่าวมาเบื้องต้น สามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังต่อไปนี้

บทสรุป

การศึกษาของไทยที่ผ่านมาจากเดิมที่เคย เน้นการท่องจำ พัฒนาความรู้ความสามารถด้าน IQ (Intelligence Quotient) ความฉลาดทางสติปัญญา เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคำนวณ และการใช้เหตุผล ความสามารถด้านสติปัญญา การเรียนรู้ จดจำด้านวิชาการ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ การแก้ปัญหาเชิงตรรกะ และการคิดวิเคราะห์ ซึ่งเป็นการพัฒนาเพียงมิติเดียว ยังขาดการพัฒนาด้านจิตใจด้านศีลธรรม โดยเฉพาะศีล 5 ที่จะเป็นเครื่องกำกับไม่ให้คนมีความรู้มีความสามารถทำการทุจริตฉ้อโกง การพัฒนาในด้านศีลธรรมตรงกับภาษาอังกฤษคือ Moral Quotient (MQ) เมื่อพัฒนาในด้านศีลธรรมแล้วก็ต้อง พัฒนาในอารมณ์ Emotional Quotient (EQ) ให้มีความสามารถควบคุมอารมณ์และยับยั้งชั่งใจตนเอง และแสดงออกอย่างเหมาะสม รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มองโลกในแง่ดี การเจริญพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาจะช่วยเสริม EQ ได้ อันดับสุดท้ายคือการพัฒนาในด้านสังคม Social Quotient (SQ) เพราะมนุษย์ไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมสังคมด้วยกัน ในทางพระพุทธศาสนาสอนให้มีสังคหวัตถ 4 คือ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น เมื่อพัฒนาได้ดังที่กล่าวมาแล้วก็จะสามารถเปลี่ยนจากคนไทยที่มองเน้นประโยชน์ส่วนตนเป็นคนไทย

ที่มีจิตสาธารณะ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เปลี่ยนจากคนไทยแบบ Thai-Thai เป็นคนไทยแบบ Global Thai มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและสามารถยืนอย่างมีศักดิ์ศรีในเวทีสากล

ข้อเสนอแนะ

1. การที่จะพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืนนั้น จะต้องพัฒนาที่ผู้นำเสียก่อน

2. รัฐบาลควรแก้ไขปัญหาความยากจนให้ได้เสียก่อน เพราะเมื่อมนุษย์ได้รับการเติมเต็มความต้องการขั้นพื้นฐานแล้ว ก็จะสามารถพัฒนาทางด้านจิตใจได้เร็วขึ้น

บรรณานุกรม

ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2540.

ธนภณ สมหวัง. **พระพุทธศาสนากับการพัฒนาไทยแลนด์ 4.0.** [ออนไลน์].แหล่งที่มา : http://www.winnews.tv/news/17629, [18 สิงหาคม 2561].

พรพรรณ อาทิตย์ตั้ง, **สภาพปัญหาสังคม.** [ออนไลน์].แหล่งที่มา : uck507.blogspot.com/2012/07/blog-post.html, [16 สิงหาคม 2561].

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน = Sustainable development.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542.

พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พริ้นติ้ง.แมส โปรดักศ์ จำกัด, 2551.

มณพิไลย นรสิงห์**, การพัฒนาคนเพื่อการขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่ Thailand 4.0.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://mgronline.com/daily/detail/9600000120293, [20 สิงหาคม 2561].

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ.** [ออนไลน์].แหล่งที่มา : http://www.onab.go.th/service, [20 สิงหาคม 2561].

สุวัฒน์ กอไพศาล, **จิตสำนึก คุณธรรมและจริยธรรม.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :https://www.gotoknow.org/posts/254444, [20 สิงหาคม 2561].

การบูรณาการหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบากับการจัดการศึกษาในโรงเรียน จังหวัดลำพูน

The Integration according to Civilization Principle of Four Kruba Ways and Management of School Education in Lamphun

ปรีชา ศรีสอนใจ
ประเด่น แบนปิง
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการจัดการศึกษา จะนำไปสู่จุดหมายของการศึกษาได้คือ มรรค 8 ซึ่งย่อได้เป็น ศีล สมาธิ และปัญญา ให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับ 1) ตนเอง 2) สิ่งแวดล้อม และ 3) การปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อม กระบวนการตามหลักพุทธธรรมที่สามารถช่วยให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างเหมาะสม ได้แก่การสอนตามขั้นตอนทั้ง 4 ของอริยสัจ ซึ่งได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค อันเป็นขั้นตอนที่คล้ายกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

ครูบาแต่ละท่าน ล้วนแต่มีความเกี่ยวข้องกับโรงเรียนทั้งสิ้น ด้านเนื้อหาสาระที่เรียนมีหลักสูตรที่เกี่ยวกับครูบา ตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม และมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับครูบา เจริญตามรอยของครูบา มีการบูรณาการการรักษาศีลห้าในโรงเรียน เป็นการประยุกต์ใช้หลักศีลห้าเพื่อให้พัฒนาพฤติกรรมของนักเรียน

คำสำคัญ: การบูรณาการ, อารยธรรมวิถี, การจัดการศึกษา

Abstract

The research found that integration of Buddhist principles and education management will take the goal of education that is the Noble Eightfold Fath (8 Magga), including Morality, Concentration, and Wisdom in order to the students learned about 1) self, 2) the environment, and 3) the interactions between themselves and the environment. The Buddhist process can help the teaching and learning process properly, including the teaching of the four steps of the Four Noble Truths, namely, Suffering (Dukkha), Cause of Suffering (Samudaya), Cessation of Suffering (Nirodha) and Path Leading to the Cessation of Suffering (Magga) which are steps similar to the sciences process.

The Krubas (Buddhist Monk-Teachers) are all related to the school. The contents of the course are related to the Krubas in kindergarten, elementary and secondary school. There are ethical activities that related to the Krubas and transparent progression of the

Krubas. There is Integrating the Five Precepts in School by applying the Five Precepts to Improve Student Behavior.

Keywords: The Integration, Civilization Principle, Education Management

บทนำ

ภาคเหนือในปัจจุบันก้าวสู่สังคมที่เติบโตอย่างก้าวกระโดดต้องเผชิญวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรม จริยธรรม มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมที่หลากหลาย และมีแนวโน้มเป็นสังคมปัจเจกมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วผ่านกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้คนในสังคมมุ่งแสวงหาความสุขและสร้างอัตลักษณ์ส่วนตัวผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ นอกจากนี้ ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเริ่มหมดไป จากโครสร้างครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ครัวเรือนที่อยู่คนเดียว ครัวเรือนที่อยู่ด้วยกันแบบไม่ใช่ญาติ และครัวเรือนที่มีอายุรุ่นเดียวกัน สองรุ่น และรุ่นกระโดด (ตายาย-หลาน) และพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีความเปราะบางจนนำไปสู่ปัญหาทางสังคมเพิ่มขึ้น เช่น ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและความรุนแรงทางเพศต่อเด็กและสตรีเพิ่มขึ้น

ในระบบของการศึกษาไทย ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นรูปหนึ่งที่รอบรู้ทางการศึกษาและมองเห็นข้อบกพร่องของการศึกษาของไทย และได้เรียกการศึกษาในโลกปัจจุบันว่า “การศึกษาหมาหางด้วน”[1] พร้อมทั้งเรียกร้องให้ปัญญาชนและผู้เกี่ยวข้องในด้านการศึกษาทุกท่านมาช่วยกันต่อหางสุนัข ท่านมองว่าการศึกษาตามแบบปัจจุบันละเลยบทเรียนทางศีลธรรม การศึกษาที่ปราศจากการปลูกฝังจริยธรรม จึงเปรียบเหมือนสุนัขหางด้วนที่พยายามหลอกผู้อื่นว่า สุนัขหางด้วนเป็นสุนัขที่สวยงามกว่าสุนัขมีหาง ท่านจึงพยายามชี้ให้เห็นว่าสุนัขที่มีหางเป็นสุนัขที่สวยงาม การศึกษาจึงต้องเน้นบทเรียนทางศีลธรรม การศึกษาที่ไม่มีบทเรียนทางศีลธรรม ไม่เน้นภาคจริยศึกษา ย่อมไร้ประโยชน์ และอาจจะเป็นอันตรายต่อสังคมอีกด้วย

การศึกษาที่เอาแบบตะวันตกและมุ่งพัฒนาวัตถุนั้น เป็นการศึกษาที่เน้นความรู้เพื่อความรู้ ซึ่งมักให้ผลเป็นสภาพ “ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด”[2] เป็นเรื่องเกี่ยวกับทฤษฎีเป็นปรัชญา เป็นหลักการใช้เหตุผลแต่ไม่มีประโยชน์ในทางปฏิบัติ ไม่สามารถแก้ปัญหาส่วนตัว ปัญหาสังคม และทำให้ผู้เรียนพ้นทุกข์ได้ แม้แต่การเรียนพุทธศาสนาในปัจจุบันก็เป็นการเรียนแบบปรัชญา ไม่ใช่เรียนแบบศาสนา เป็นการฝึกการคิดเหตุผลและการพลิกแพลงทางภูมิปัญญาแต่ไม่ทำให้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง และเห็นว่าเป็นการศึกษาที่สูญเปล่า[3]

จึงเป็นเรื่องที่น่าท้าทายในด้านการใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อมาแก้ไขปัญหาต่างๆ จึงเป็นหน้าที่หรือบทบาทของพระสงฆ์ที่ควรมาช่วยแก้ปัญหาทางสังคมดังกล่าว ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการความรู้ ความสามารถมีการพัฒนาตนเอง เสริมคุณค่าตนเองอยู่เสมอเพื่อเป็นแบบอย่าง

---

[1] พุทธทาสภิกขุ, **ธรรมบรรยายต่อหางสุนัข**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมทาน, 2525), หน้า 25.

[2] พุทธทาสภิกขุ, **การศึกษาคืออะไร**, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, 2527), หน้า 17.

[3] พุทธทาสภิกขุ, **เยาวชนกับศีลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมทาน, 2522), หน้า 24.

ในด้านการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธองค์ที่ตรัสไว้ในสมัยพุทธกาล เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในด้านการเผยแผ่คำสอนถึงพุทธศาสนิกชนให้เกิดผลได้อย่างแท้จริง ในจังหวัดลำพูนมีพระอริยสงฆ์อยู่มากมายที่มีบทบาทด้านการเผยแผ่ และมีจริยาวัตรที่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวพุทธศาสนิกชนในลำพูนหลายรูป หลักคำสอน หลักปฏิบัติของพระสงฆ์นั้น จนชาวลำพูนเลื่อมใสศรัทธา และนำมาเป็นวัตรปฏิบัติเป็นจารีตประเพณีสืบเนื่องมานาน พระอริยสงฆ์เหล่านั้น ชาวลำพูนเรียกว่า “ครูบา”ซึ่งได้แก่ ครูบาเจ้าศรีวิชัย, ครูบาวงค์ษาพัฒนา,ครูบาพรหมา, ครูบาอภิชัยขาวปี เป็นต้น วัตรปฏิบัติและบทบาทด้านการเผยแผ่นั้นเป็นที่ประจักรแก่พุทธศาสนิกชนสังคมในลำพูน และล้านนามาช้านาน จึงควรเป็นการศึกษาการบูรณาการหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบากับการจัดการศึกษาในโรงเรียน จังหวัดลำพูน อันจะนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตามหลักอารยธรรมวิถีสี่ครูบาให้กับโรงเรียน จังหวัดลำพูน

วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการจัดการศึกษาในโรงเรียน
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตามหลักอารยธรรมวิถีสี่ครูบาในโรงเรียน จังหวัดลำพูน
3. เพื่อวิเคราะห์การบูรณาการหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบากับการจัดการศึกษาในโรงเรียนจังหวัดลำพูน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง“การบูรณาการหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบากับการจัดการศึกษาในโรงเรียนจังหวัดลำพูน ” ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) อันประกอบไปด้วยกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร หรือการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การเก็บข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึก(In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งผู้วิจัยมีความผูกพันธ์ในพื้นที่ศึกษาวิจัย และความร่วมมือระหว่างองค์กรสงฆ์ โรงเรียน ที่มีความเชี่ยวชาญและองค์ความรู้ในประเด็นการศึกษาวิจัย

1. ประชากรที่ศึกษา

ประชากร ประกอบไปด้วยพระสงฆ์ ผู้บริหาร ครูผู้สอน นักเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโรงเรียนพระชัยยะวงศ์ษาพัฒนา โรงเรียนบ้านห้วยต้มชัยยะวงศาอุปถัมภ์ โรงเรียนบ้างดงสักงาม โรงเรียนบ้านปาง และโรงเรียนพรหมจักรสังวร จังหวัดลำพูน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) รวมทั้งหมด 30 รูป/คน

2. เครื่องมือการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัยอยู่ 1 ชนิด โดยทำการศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการบูรณาการหลักอารยธรรมวิถีสี่ครูบากับการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนในจังหวัดลำพูน แล้วกำหนดเป็นกรอบ ปัจจัยให้ครอบคลุม เนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ทำการวิจัย ดังต่อไปนี้

3. เครื่องมือแบบสัมภาษณ์

เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured interviews) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีคำถามที่กำหนดไว้แน่นอนโดยมีการสัมภาษณ์เหมือนเดียวกันหมดทุกโรงเรียน โดยแบ่งเนื้อหาของการสัมภาษณ์ ออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลประวัติของผู้ให้ข้อมูล

ส่วนที่ 2 สัมภาษณ์ประวัติความเป็นมา และสภาพทั่วไปของการบริหารงานโรงเรียน

ส่วนที่ 3 สัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับการบูรณาการหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบากับการจัดการศึกษาในโรงเรียน จังหวัดลำพูน ประกอบด้วยข้อมูล 2 ส่วน คือ

1) ข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียน เรื่องการจัดหลักสูตร และกิจกรรมเสริมการเรียนการสอนโดยนำอารยธรรมวิถีของครูมาบูรณาการ

2) ข้อมูลเกี่ยวกับผู้บริหาร ครู และนักเรียน ในด้านการวางแผนการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอน และการวัดผล ประเมินผลการเรียนรู้

4. ขั้นตอนในการศึกษาวิจัย

1) ศึกษาศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการจัดการศึกษาในโรงเรียน

2) ศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตามหลักอารยธรรมวิถีสี่ครูบาในโรงเรียนจังหวัดลำพูน

3) ศึกษาวิเคราะห์การบูรณาการหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบากับการจัดการศึกษาในโรงเรียนจังหวัดลำพูน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาวิจัยมีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะๆในรูปแบบการเรียบเรียงข้อมูลเพื่อการปรับปรุงแก้ไขในการศึกษาข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุดและมีกระบวนการในการนำข้อมูลทำซ้ำเพื่อได้ข้อมูลที่แม่นยำมากขึ้นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ (In-depth Interview) เกี่ยวกับการบูรณาการหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบากับการจัดการศึกษาในโรงเรียนจังหวัดลำพูน วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

ผลการวิจัย

การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการจัดการศึกษา

พุทธธรรมมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างมาก ปัญญาหรือความรู้ตามแนวพุทธศาสตร์จึงมีด้วยกัน 3 ส่วน และเกี่ยวข้องเป็นลูกโซ่ คือ 1)ปริยัติปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ศิลปวิทยาต่างๆ ตลอดจนเรียนรู้ถึงพระพุทธศาสนา โดยใช้ตา ใช้หู ก็ได้รับความรู้มา เป็นปัญญาในทางทฤษฎี เรียกว่าปริยัติปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้จากการศึกษา ฝึกหัดอบรม เป็นภาคปริยัติ 2)ปฏิบัติปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติ นำเอาความรู้หรือทฤษฎีที่ได้เรียนรู้มาจากปริยัติปัญญา มาปฏิบัติจัดทำ และ 3) ปฏิเวธปัญญา ปัญญาคือ ความรู้แจ้งแทงตลอด เจาะแทงกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทานที่ห่อหุ้มจิตใจให้หมด

สิ้นไป บรรลุถึงความบริสุทธิ์โดยสิ้นเชิง ด้วยอาศัยการปฏิบัติ การชำระจิตใจด้วยปัญญาจนบริสุทธิ์หมดจด เป็นภาคได้รับผลจากการปฏิบัติ

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือพระสงฆ์เนื่องจากพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่มิได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างจากชุมชน พระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะพบได้ว่าพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้าน มีหน้าที่สำคัญในการชี้นำการดำเนินชีวิตของชาวไทยเป็นส่วนใหญ่ทั้งด้านศีลธรรม จริยธรรม มีบทบาทต่างๆ เช่นบทบาทในการให้ความรู้และพัฒนาจิตใจแต่คนในชุมชน บทบาทในการส่งเสริมการศึกษา บทบาทในการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น บทบาททางการเผยแผ่ธรรม บทบาทการส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน และบทบาทที่เป็นผู้นำไม่เป็นทางการ

การบูรณาการหลักพุทธธรรม ที่จะนำไปสู่จุดหมายของการศึกษาได้ก็คือ มรรค 8 ซึ่งย่อได้เป็น ศีล สมาธิ และปัญญา ควรให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับ 1) ตนเอง 2) สิ่งแวดล้อม และ 3) การปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อม กระบวนการตามหลักพุทธธรรมที่สามารถช่วยให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างเหมาะสม ได้แก่การสอนตามขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ ซึ่งได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค อันเป็นขั้นตอนที่คล้ายกันกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพบรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมายได้นั้น ผู้บริหารสถานศึกษา ต้องดำเนินการส่งเสริมการบริหารการจัดการงาน 6 ด้าน 1) ด้านวิชาการผู้บริหารจะต้องกำหนดนโยบาย เป้าหมาย วางแผน แบ่งกลุ่มนักเรียน จัดหลักสูตรการเรียนการจัดการศึกษา การใช้ทรัพยากรของชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการจัดการศึกษา ในด้านกระบวนการจัดการจัดการเรียนการจัดการศึกษา ส่งเสริมให้ใช้วิธีการจัดการศึกษาตามแบบอย่างที่พระพุทธองค์ทรงสอนสอนให้เกิดศรัทธา อาราธนาพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถมาสอนหรือผู้ทรงคุณธรรมในชุมชนมาเป็นวิทยากร 2) ด้านงบประมาณ มีการวางแผนที่จะใช้เงินงบประมาณและเงินนอกงบประมาณในการจัดซื้อและจัดจ้างให้ถูกต้องตามระเบียบ ในส่วนจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับด้านบริหารจัดการงบประมาณการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ควรวางแผนจัดสรรเงินงบประมาณให้สอดคล้องกับบริบทโดยอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม 3) ด้านกิจกรรม เป็นงานให้บริการเสริมประสบการณ์การเรียนรู้แก่นักเรียนในทุก ๆ ด้าน สถานศึกษาควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา ให้ครูและนักเรียนได้ร่วมกันประกอบศาสนกิจโดยการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จัดปาฐกธรรมนิทรรศการ กิจกรรมประกวดส่งครูและนักเรียนเข้าประกวดในระดับต่างๆ ในสถาบันทางศาสนาและภาคเอกชนที่ร่วมจัดการประกวดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา 4) ด้านบุคลากร เป็นงานที่มีความสำคัญอย่างมากที่จะทำให้การบริหารการศึกษาประสบความสำเร็จได้ การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้บุคลากรทำให้เป็นบุคคลที่มีความศรัทธา มีทักษะและวิธีการในการถ่ายทอดคุณธรรมและจริยธรรมสู่นักเรียน สถานศึกษาสามารถส่งเสริมด้วยกระบวนการจัดการศึกษาที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการเป็นคนดีแก่นักเรียน โดยการเข้ารับการอบรมความรู้ทางศาสนาเพื่อให้เกิดศรัทธานับถืออย่างถูกต้อง มีเหตุผล สามารถอธิบายเหตุแห่งการกระทำและผลที่เกิดจากการกระทำ สร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคลากรด้วยการพิจารณาความดีความชอบเมื่อบุคลากรประกอบคุณงามความดีหรือประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษา ตลอดจนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคลากร 5) ด้านอาคาร

สถานที่ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาคารสถานที่ สถานศึกษาสามารถบริหารจัดการอาคารสถานที่เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาพุทธศาสนาได้ ทำการจัดการศึกษาเป็นห้องพระพุทธศาสนา จัดหาจัดทำวัสดุอุปกรณ์ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาการศึกษาหาความรู้ของนักเรียน สร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดจากการสร้างสรรค์ความรู้ด้วยลักษณะทางธรรมชาติและความงามจากศิลปวัฒนธรรม ของวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบศาสนกิจ ทำให้การเรียนการจัดการศึกษามีประสิทธิภาพ นักเรียนได้เรียนรู้เข้าใจตรงวัตถุประสงค์เกิดสัมมาทิฐิและเกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น และ 6. ด้านชุมชนสัมพันธ์ โรงเรียนที่อยู่ในชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่เสมอ การให้การศึกษาแก่ชุมชนการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน โรงเรียนมีความใกล้ชิดกับศาสนธรรมและศาสนวัตถุพึงได้รับประโยชน์ในการจัดการเรียนการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยใช้ทรัพยากรอย่างเต็มศักยภาพ โดยอาราธนานิมนต์พระภิกษุมาเป็นที่ปรึกษาการจัดการเรียนการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ปรับหลักสูตรและวิธีการจัดการศึกษาให้เป็นรูปธรรมสามารถนำไปปฏิบัติได้บังเกิดผลดีต่อนักเรียน

การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตามหลักอารยธรรมวิถีสี่ครูบาในโรงเรียน จังหวัดลำพูน

อารยธรรมวิถีครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบาศรีวิชัยเป็นผู้มีศีลาจารวัตรที่งดงามและเคร่งครัด ท่านงดการเสพหมาก เมี่ยง บุหรี่ โดยสิ้นเชิง ท่านงดฉันเนื้อสัตว์ คำสอนที่สำคัญ ครูบาศรีวิชัยมีความปรารถนาที่จะบรรลุธรรมะอันสูงสุดดังปรากฏจากคำอธิษฐานบารมีที่ท่านอธิษฐานไว้ว่า "ตั้งปรารถนาขอหื้อได้ถึงธรรมะยืดเหนี่ยวเอาพระนิพพานสิ่งเดียว" และมักจะปรากฏความปรารถนาดังกล่าว ในตอนท้ายของคัมภีร์ใบลานที่ท่านสร้างไว้ทุกเรื่อง อารยธรรมวิถีของครูบาประกอบด้วย 1) การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ซึ่งถือเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญที่สุดในกระบวนการครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หรือที่เรียกว่าหน้าหมู่ 2)การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน 3) การอบรมสั่งสอนศรัทธาประชาชนให้ตั้งมั่นอยู่ในศีล 5 ซึ่งเป็นเป็นอริยทรัพย์ เป็นต้นเหตุแห่งความบริสุทธิ์ และ 4) การเทศนาสั่งสอน พร้อมกับเผยแพร่พุทธศาสนาด้วยการจาริกธุดงควัตร ไปตามพื้นที่ป่าเขาทุรกันดาร คือจุดเริ่มต้นของกิจกรรมการบวชให้แก่กุลบุตรตามเส้นทางที่ท่านได้จาริกผ่านไป

อารยธรรมวิถีครูบาอภิชัยขาวปี ท่านครูบาเจ้าอภิชัย (ขาวปี)วัดพระพุทธบาทผาหนาม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เป็นประธานสร้างสถานที่ต่างๆ ควบคู่กับงานสร้างวัดผาหนาม จนเกิดเป็นอารยธรรมวิถีของครูบาคือ 1) ครูบาอภิชัยขาวปีได้แกะรอยเส้นทางจาริกบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัย และสานต่อแนวทางที่ได้วางไว้ทุกประการ นับแต่ยุคเริ่มบวชใหม่ๆ หรือแม้กระทั่งการถูกจับสึกหลายครั้งหลายครา แต่ครูบาอภิชัยขาวปีก็มิเคยย่อท้อหยุดงานก่อสร้างด้าน "ศาสนกุศล" ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นงาน "สาธารณกุศล" 2) การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน และ3) การเทศนาสั่งสอน พร้อมกับเผยแพร่พุทธศาสนาด้วยการจาริกธุดงควัตร ไปตามพื้นที่ป่าเขาทุรกันดาร

อารยธรรมวิถีครูบาวงศ์ษาพัฒนา หลวงปู่ชัยยะวงศาพัฒนา (พระครูพัฒนากิจจานุรักษ์) วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม เป็นพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในด้านศีลาจริยาวัตร ที่ดีงาม ยังเป็นผู้ที่มีความเชียวชาญทางด้านเป็นช่างสถาปนิก ก่อสร้างทั้งงานปูนและงานไม้ จนเกิดเป็นอารยธรรมวิถีของครูบาคือ 1) อบรมสั่งสอนให้ชาวเขาเคารพนับถือพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามแนวคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยให้ยึดถือการปฏิบัติตนตามหลักศีล 5 เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต 2)การปฏิบัติธรรมให้ดูเป็นตัวอย่าง

3)สร้างอาชีพให้ชาวกะเหรี่ยง (ผ้าทอ เครื่องเงิน) พร้อมที่ดินในการประกอบอาชีพเกษตรกรและที่อยู่อาศัย 4) สร้างผังเมืองของชุมชนอย่างเป็นระเบียบ ทั้งระบบน้ำ ระบบไฟฟ้า สาธารณูปโภคเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน 5)พัฒนาองค์กร โดยใช้หลักธรรมสังคหะวัตถุ 4 เป็นบรรทัดฐาน และ 6)การฉันมื้อเดียวและการฉันมังสวิรัติ

อารยธรรมวิถีครูบาพรหมา (พระสุพรหมยานเถร) วัดพระพุทธบาทตากผ้า จังหวัดลำพูนเป็นพระภิกษุท่านได้หมั่นเล่าเรียนศึกษาปฏิบัติ จึงเกิดอารยธรรมวิถีคือ 1)การอบรมสั่งสอนเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน การเจริญจิตภาวนา และการถือสมาทานธุดงควัตร 2)การอบรมสั่งสอนศรัทธาประชาชนให้ตั้งมั่นอยู่ในศีล 5 3)การศึกษาและการเผยแผ่ จัดตั้งสำนักศาสนศึกษา เปิดสอนนักธรรม บาลี จัดตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐาน 4)การสาธารณสงเคราะห์ ได้มีเมตตาไปช่วยก่อสร้าง บูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม โรงเรียน หรือช่วยเหลือชุมชนต่างๆ และ 5)มีนิสัยใจคอเยือกเย็น ชอบความสงบสงัด ไม่เคยทะเลาะเบาะแว้งกับใครและไม่เคยติฉินนินทาใคร ท่านพร่ำสอนลูกศิษย์ลูกหาให้อยู่ในศีลธรรม จัดตั้งสำนักโรงเรียนพระปริยัติ บำเพ็ญสมณธรรมอยู่เนืองนิตย์

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการตามหลักอารยธรรมวิถีสี่ครูบา ประกอบไปด้วย **ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอน** ประกอบไปด้วย 7 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 สร้างศรัทธา ขั้นที่ 2 ขั้นสังเกต ขั้นที่ 3 ขั้นสัมผัส ขั้นที่ 4 ขั้นสำรวจ ขั้นที่ 5 ขั้นสืบค้น ขั้นที่ 6 สั่งสมปัญญา และขั้นที่ 7 ประเมินผลและประยุกต์ใช้

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนมีความสอดคล้องกับแนวคิดหลักการตามแนวพุทธ คือ 1) เบญจศีล 2) เบญจธรรม 3) วิปัสสนากัมมัฏฐาน 4) ธุดงควัตร 5) สังคหวัตุ และ 6) บุญกิริยวัตถุ 3

วิเคราะห์การบูรณาการหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบากับการจัดการศึกษาในโรงเรียนจังหวัดลำพูน การบูรณาการหลักอารยวิถีสี่ครูบากับด้านการจัดการศึกษาในโรงเรียน การศึกษาถือว่าเป็นหัวใจของการพัฒนา เพราะเป็นการยกระดับความรู้ และพัฒนาแนวความคิดของมนุษย์ให้ทันยุคทันสมัย ท่านจึงได้สืบสานปณิธานโดยได้เป็นประธานดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียนของโรงเรียนต่างๆ และครูบาแต่ละท่านก็ล้วนแต่มีความเกี่ยวข้องกับโรงเรียนทั้งสิ้น

การบูรณาการหลักอารยวิถีสี่ครูบากับหลักการจัดการศึกษาด้านเนื้อหาสาระที่เรียน การจัดการศึกษามีหลักสูตรที่เกี่ยวกับครูบา ตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม และมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับครูบา ทั้งในโรงเรียนและร่วมกับชุมชน หลักสูตรที่เรียนมีการนำเอาวิถีชีวิต คุณธรรม ความเสียสละของครูบามาจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียนทุกชั้นเรียน

การบูรณาการหลักอารยวิถีสี่ครูบากับด้านการวางแผนการเรียนการสอน ครูผู้สอนมีการจัดการศึกษาด้านการวางแผนการเรียนการสอน โดยได้ทำแผนการสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้ประวัติของครูบา ผลงานจากการปฏิบัติตนของครูบา ตลอดจนแนวทางปฏิบัติที่ดีงามของครูบา เพื่อนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งของครูและของนักเรียน

การบูรณาการหลักอารยวิถีสี่ครูบากับการจัดการศึกษาด้านสื่อวัสดุ อุปกรณ์การศึกษา การจัดการศึกษาด้านสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ทางโรงเรียนเป็นถิ่นกำเนิดของครูบามีการให้นักเรียนเรียนรู้เกี่ยวกับ

ชีวประวัติของครูบาผ่านทางสื่อวีดีทัศน์ และมีการพานักเรียนไปเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน มีการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของคณะครูอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยจัดพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

การบูรณาการหลักอารยวิถีสี่ครูบากับการจัดการศึกษาด้านกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน โรงเรียน มีการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน ที่เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติตนของครูบา โดยมีการสวดบทบารมี 30 ทัศ ทุกวันจันทร์ สวดมนต์แปลทุกวันพุธ และคณะครู นักเรียนได้ทำบุญตักบาตรทุกวันศุกร์เป็นประจำ มีการนิมนต์พระมารับบิณฑบาต เพื่อให้นักเรียนรู้จักการเสียสละ เผื่อแผ่ การรู้จักทำบุญด้วยการให้ทาน อีกทั้งทางโรงเรียนยังให้ความสำคัญในการนำเอาเรื่องราวของครูบามาเสริมในการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารสถานศึกษาทุกท่านก็เอาใจใส่เป็นอย่างดีในการจัดกิจกรรมเสริม และสนับสนุนงบประมาณมาช่วยในการดำเนินการ ผู้ปกครองส่วนมากก็อยู่ในศีลอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นการเรียน การสอนในโรงเรียน กิจกรรมต่างๆ หรือการดำรงชีวิตของครอบครัว ที่มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย พ่อแม่ ผู้ปครองของนักเรียนมีความเชื่อ เลื่อมใสศรัทธา และสิ่งที่ครูบาแนะนำล้วนเป็นเรื่องของศีลห้าที่เอามาปฏิบัติ

การบูรณาการหลักอารยวิถีสี่ครูบากับหลักการจัดการศึกษาด้านการวัดผล ประเมินผลการเรียนรู้ ครูมีการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ที่มีการนำเอาแนวทางปฏิบัติที่ดีของครูบามาประยุกต์ใช้ในการประเมินผลการเรียนรู้ โดยมีการประเมินผลการเรียนรู้อย่างเที่ยงตรง และโปร่งใสเจริญตามรอยของครูบา คณะครูนำข้อมูลจากระบบอินเตอร์เน็ตมาจัดกิจกรรมเพิ่มเติม และการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ สามารถสรุปสาระและเชื่อมโยงเพื่อการนำมาวางแผนทำโครงการ หรือจัดทำแฟ้มสะสมงานแต่ละวิชาได้ จากการดำเนินการดังกล่าวทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแผนกสามัญศึกษา คะแนนจากจิตอาสาพัฒนาสังคม คะแนนจากความประพฤติเหมาะสมกับการเป็นศาสนทายาท ตามวัตถุประสงค์ของครูบา

วิเคราะห์การบูรณาการการรักษาศีลห้าในโรงเรียน ในการพัฒนาพฤติกรรมของนักเรียน เป็นการประยุกต์ใช้หลักศีลห้าเพื่อให้พัฒนาพฤติกรรมของนักเรียน ครูอาจารย์สอนศีลห้าหน้าเสาธงในช่วงเช้า อย่างน้อยอาทิตย์ละครั้ง ครั้งละ 4-5 นาทีเป็นอย่างน้อยและเชิญหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องมาสอนเรื่องศีลห้า นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องศีลห้าบ่อยๆก็จะทำให้ซึมซับและเข้าใจเพิ่มมากขึ้นจนนำไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมของนักเรียน

แผนภาพ : องค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบา
กับการจัดการศึกษาในโรงเรียนจังหวัดลำพูน

จากแผนภาพ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเกี่ยวกับการบูรณาการหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบากับการจัดการศึกษาในโรงเรียนจังหวัดลำพูน สรุปได้ว่า

การบูรณาการด้านการจัดการศึกษาในโรงเรียน การนำแนวคิดอารยธรรมวิถีของครูบามาใช้ในการจัดการศึกษาถือว่าเป็นหัวใจของการพัฒนา เพราะเป็นการยกระดับความรู้ และพัฒนาแนวความคิดของมนุษย์ให้ทันยุคทันสมัย เพราะเน้นในด้านคุณธรรมจริยธรรม จึงมีความเหมาะสมกับสภาพเหตุการณ์ในปัจจุบัน

ด้านเนื้อหาสาระที่เรียน มีการจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เกี่ยวกับครูบา ตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

ด้านการวางแผนการเรียนการสอน ครูผู้สอนมีการจัดการศึกษาโดยวางแผนการเรียนการสอน ได้ทำแผนการสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้ประวัติของครูบา ผลงานจากการปฏิบัติตนของครูบา ตลอดจนแนวทางปฏิบัติที่ดีงามของครูบา เพื่อนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งของครูและของนักเรียน

ด้านสื่อวัสดุ อุปกรณ์การศึกษา การจัดการศึกษาด้านสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ทางโรงเรียนให้นักเรียนเรียนรู้เกี่ยวกับชีวประวัติของครูบาผ่านทางสื่อ วีดีทัศน์ และมีการพานักเรียนไปเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน พิพิธภัณฑ์ของครูบา เป็นต้น

ด้านกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน มีการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน ที่เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติตนของครูบา โดยมีการสวดบทบารมี 30 ทัศ ทุกวันจันทร์ สวดมนต์แปลทุกวันพุธ และคณะครู นักเรียนได้ทำบุญตักบาตรทุกวันศุกร์เป็นประจำ เพื่อให้นักเรียนรู้จักการเสียสละ เผื่อแผ่

ด้านการวัดผล ประเมินผลการเรียนรู้ มีการนำเอาแนวทางปฏิบัติที่ดีของครูบามาประยุกต์ใช้ในการประเมินผลการเรียนรู้ โดยมีการประเมินผลการเรียนรู้อย่างเที่ยงตรง และโปร่งใสเจริญตามรอยของครูบา

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.**ยุทธศาสตร์การวิจัย** (พ.ศ. 2555-2559): ภาคเหนือ, 2555.

พุทธทาสภิกขุ. **ธรรมบรรยายต่อหางสุนัข**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมทาน, 2525.

_____. **การศึกษาคืออะไร**. กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, 2527 .

_____. **เยาวชนกับศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมทาน, 2522.

การตีความโสฬสปัญหาในอรรถกถาปรมัตถโชติกา สุตตนิบาต ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก
Interpretation of Solasa Panha in the Paramatthachotika Commentary of Suttanipata Khuddakanikaya Suttantapitaka

พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล)
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

การตีความโสฬสปัญหา ในอรรถกถาปรมัตถโชติกา สุตตนิบาต ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก ผู้เขียนได้ใช้หลักการตีความของนักปราชญ์มาเป็นหลักวิชาการวิเคราะห์ คือ การตีความตามแนวของเซนต์ออกัสติน (Saint Augustine) การตีความตามแนวกระบวนทัศน์ 5 (Five Paradigm) การตีความตามแนวอรรถปริวรรตหลังยุคใหม่ (Post Modern Hermeneutics) และเมื่อใช้หลักวิชาการวิเคราะห์การตีความของของพระพุทธโฆสาจารย์แล้วพบว่า

หลักของการตีความตามกระบวนทัศน์ 5 พระพุทธโฆษาจารย์ได้ใช้กระบวนทัศน์ที่ชัดเจนที่สุด 3 กระบวนการ คือที่ 2, 3 และ 5 แต่ผู้ศึกษาพยายามทำความเข้าใจว่าพระพุทธโฆษาจารย์ใช้กระบวนทัศน์ที่ 1 ด้วย เพราะพระพุทธโฆษาจารย์ได้อ้างถึงพุทธานุภาพ และกระบวนทัศน์ที่ 4 เพราะพระพุทธโฆษาจารย์ได้อ้างถึงนายช่างไม้ใช้นกยนต์เป็นพาหนะยึดครองชมพูทวีป โดยที่ผู้ศึกษาคาดการณ์ว่านกยนต์คือเครื่องบิน ซึ่งแน่นอนว่าเครื่องบินคือผลิตผลจากวิทยาศาสตร์ประยุกต์ส่วนหลักของการตีความตามแนวอรรถปริวรรตหลังนวยุค พระพุทธโฆษาจารย์ใช้วิธีการตีความทั้ง 2 วิธี โดยให้น้ำหนักที่วิธีการที่ 1 คือการตีความตามตัวบทตลอดทั้งเรื่อง และแทรกด้วยกระบวนทัศน์ 5 คือ วิธีการที่ 1, 2 อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามหัวข้อธรรมที่ปรากฏในพระสูตร แล้วสรุปโสฬสปัญหาด้วยวิธีการที่ 2 คืออ้างถึงคุณวุฒิของตนมาอ้างไว้ เพื่อให้ผู้อ่านมั่นใจว่าเนื้อหาที่อธิบายมานั้นถูกต้องสมบูรณ์แล้ว ส่วนผู้อ่านจะได้ความเข้าใจตามนั้นหรือไม่ พระพุทธโฆษาจารย์ไม่ได้กล่าวถึงเลย

คำสำคัญ: โสฬสปัญหา, อรรถกถาปรมัตถโชติกา

Abstract

The hermeneutics of Solasapanha in the Paramatthajotika, (Suttanipata Atthakatha), Khuddaka Nikaya, Suttanta Pitaka, the author had used the hermeneutics of the philosopher as the analytical principle, namely; the hermeneutics according to Saint Augustine, which are the hermeneutics according to the five paradigms and the postmodern hermeneutic as well as when used technical analysis hermeneutics of Ven. Buddhaghosa found that:-

The main hermeneutics of 5 paradigms of Ven.Buddhaghosa, are used the three most obvious paradigms, namely, 2, 3 and 5 respectively. But the educator is trying to understand that Ven. Buddhaghosa is used paradigm 1, because of Ven.Buddhaghosa has claimed the Buddha's power (Buddhanubhap), and the paradigm 4 because of Ven. Buddhaghosa said that the Buddha taught the carpenter to use the car as a vehicle occupation of the Indian subcontinent, which obviously the plane is a product of applied science. But, the postmodern hermeneutics, Ven.Buddhaghosa used both hermeneutics, by giving the weight of the hermeneutics Method 1, which it is according to the chapter throughout the whole story, and inserted with paradigm 5, which it is the method 1, 2, one of other, according to the main Dhamma topic, and then made the summary of Solasapanha with the way the second is to claim their qualifications. In order to make sure that the readers will read entirely perfect content. Despite Ven.Buddhaghosa didn't speak at all.

Keywords: Solasapanha, Paramatthajotika

ความนำ

พระพุทธศาสนาถือกำเนิดในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นดงของศาสนาหลายศาสนาของโลกปัจจุบัน พระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาได้เผยแผ่พระธรรมคำสอนในท่ามกลางเจ้าลัทธิมากมายด้วยการปฏิวัติคำสอนดั้งเดิมของถิ่นนั้น ด้วยการปฏิรูปโดยอาศัยคำสอนดั้งเดิมของถิ่นนั้นเป็นฐาน และด้วยการนำเสนอคำสอนแท้ ๆ ของพระพุทธองค์ซึ่งเรียกว่าพระพุทธศาสนา จนกระทั่งเป็นที่ยอมรับนับถือ มีผู้ถือเพศเดียวกับพระศาสดา เรียกว่าบรรพชิต อีกส่วนหนึ่งที่ยังมีข้อผูกพันกับการครองเรือนหรือมีข้อจำกัดบางอย่างทำให้ออกบวชเป็นบรรพชิตไม่ได้ ยังครองเพศเป็นผู้ครองเรือน มีครอบครัว มีอาชีพเป็นต้น มีวิถีชีวิตเหมือนชาวบ้านทั่วไป เรียกว่าฆราวาส หรือคฤหัสถ์. การที่พระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับของประชาชนจำนวนมาก และใช้เวลาอันรวดเร็ว น่าจะเป็นเพราะปัจจัยอย่างน้อยที่สุด 2 อย่าง คือ ปัจจัยภายนอก หมายถึง ประชาชนสมัยนั้นกระหายธรรมะเป็นต้น และปัจจัยภายใน หมายถึงธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงสอนนั้นเป็นคำตอบที่ประชาชนพอใจ และโดยวิธีการนำเสนอที่ตรงใจ เพราะเป็นธรรมะที่สอนเรื่องสัจธรรมของชีวิตมนุษย์. พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นธรรมที่ตรัสไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่ผู้บรรลุผลพึงเข้าใจได้ด้วยตนเอง เป็นธรรมะที่พิสูจน์ได้ไม่จำกัดกาล จึงเป็นที่ยอมรับว่าบริสุทธิ์บริบูรณ์โดยอรรถะและพยัญชนะ. พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ได้ศึกษาพระธรรมของพระพุทธองค์แล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใส น้อมนำพระธรรมมาประพฤติปฏิบัติ พร้อมทั้งสั่งสอนผู้อื่นให้รู้และประพฤติปฏิบัติตามด้วย

ครั้นพระบรมศาสดาปรินิพพานแล้ว เหล่าสงฆ์สาวกได้สานงานเผยแผ่พระธรรมคำสอนนั้นต่อ ด้วยวิธีการท่องจำมากบ้างน้อยบ้างตามกำลังความสามารถ เมื่อเกิดมีการปฏิบัติผิดของสาวกบางรูปจึงมีการทบทวนคำสอนที่ถูกต้อง เรียกว่าสังคายนา. ในคราวปฐมสังคายนานั้น ครั้นปุจฉาวิสัชนา จะมีพระเถระปุจฉา

ขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ที่เป็นพระอรหันต์เชี่ยวชาญปราดเปรื่องจำนวน 500 รูปว่ามีบทใด ตอนใด คำใด ความหมายใดขาดตกบกพร่องหรือเกินบ้าง. พระอรหันต์ในที่ประชุมสงฆ์นั้นรับรองว่าบริบูรณ์สมบูรณ์แล้ว ไม่เกินหรือขาดตกบกพร่องแต่อย่างใด แล้วก็สวดขึ้นพร้อมกัน จากนั้นก็จัดเป็นหมวดหมู่ จัดเป็นกลุ่ม ดำเนินการอย่างนี้ ปฏิบัติการเช่นนี้ทุกส่วนทุกหมวดจนกระทั่งจบพระธรรมวินัย คือพระวินัย พระสูตรและพระอภิธรรม ซึ่งรวมเรียกว่า “พระไตรปิฎก” แล้วจัดจำนวนพระธรรมขันธ์ได้ 84,000 พระธรรมขันธ์.

พระไตรปิฎกจัดเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ของพระพุทธศาสนา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พระบาลี” ซึ่งพระอรหันตเถระ 500 รูปรวบรวมพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ เพื่อศึกษาและปฏิบัติตาม ได้ถูกต้องอันจะอำนวยประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย. เนื้อความพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกนั้น ลึกซึ้ง สุขุมคัมภีรภาพ เข้าใจยาก ยากที่เข้าถึงจุดหมายที่พระพุทธองค์ทรงตั้งไว้. ด้วยเหตุนั้นพระเถราจารย์ทั้งหลายที่ประกอบด้วยวิริยอุตสาหะ อาศัยเมตตาบารมีต่อสรรพสัตว์และมวลมนุษยโลก ได้รจนาคำอธิบาย เพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษาพระธรรมวินัยให้เข้าใจได้โดยสะดวก คำอธิบายเหล่านี้เรียกว่า “คัมภีร์อรรถกถา” เป็นคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์. คัมภีร์อรรถกถามีครบทั้งสามปิฎก นอกจากนั้นแล้วยังมีคัมภีร์ฎีกา อธิบายอรรถกถา มีคัมภีร์อนุฎีกาอธิบายคัมภีร์ฎีกาอีกด้วยเป็นชั้น ๆ. นอกเหนือจากนี้ยังมีคัมภีร์อีกมากมายที่เป็นภาษาบาลี เช่น ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ซึ่งนับเป็นสารานุกรมพระพุทธศาสนาได้ และในกลุ่มของไวยากรณ์ (ระเบียบของภาษา) เช่น มูลกัจจายน์ โมคคัลลานะ หรือแม้แต่กลุ่มของประวัติศาสตร์ เช่น คัมภีร์มหาวงศ์ จูฬวงศ์เป็นต้น รวมทั้งหมดนับได้ร้อย ๆ เล่ม. ภายหลังต่อมาก็มีพระเถราจารย์ผู้ทรงความรู้ได้แสดงความรู้ความสามารถของตนให้ปรากฏอีกจำนวนมากมายหลายสำนัก ดังนั้น คัมภีร์เหล่านี้จึงล้วนอธิบายพระไตรปิฎกและหลักธรรมที่มากมายในพระพุทธศาสนา หรือเป็นอุปกรณ์ให้เห็นพัฒนาการของพระพุทธศาสนาได้.

ในการศึกษาเรื่องการตีความโสฬสปัญหา อรรถกถาปรมัตถโชติกา ในปารายนวรรค สุตตนิบาต ขุททกนิกายเล่มนี้ ผู้ศึกษามิบังอาจยกตนเทียบกับพระอรรถกถาจารย์อย่างพระพุทธโฆษาจารย์ หรือแม้แต่ระดับพระเถราจารย์ที่แต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเล่มใดเล่มหนึ่ง. ผู้ศึกษาเป็นเพียงนักศึกษาพระพุทธศาสนาด้วยจิตที่ประกอบศรัทธาปสาทะในพระรัตนตรัย และในพระไตรปิฎกเท่านั้น จึงไม่บังอาจจะอธิบาย วิพากษ์วิจารณ์คัมภีร์ใด ๆ เพียงแต่จะใช้ความรู้ที่ได้ศึกษามาไม่มากนักมาศึกษาวิเคราะห์ พินิจพิจารณาเนื้อหาโสฬสปัญหา ในปารายนวรรค สุตตนิบาต ขุททกนิกาย และศึกษาวิเคราะห์อรรถกถาปรมัตถโชติกาอันเป็นอรรถกถาอธิบายพระสูตรที่จะนำสัตว์ให้ถึงฝั่งพระนิพพาน.

กรอบการตีความ

ในการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาคำอธิบายคัมภีร์ปรมัตถโชติกา อรรถกถาปารายนวรรค สุตตนิบาต ขุททกนิกายเล่มนี้ ได้อาศัยหลักเกณฑ์ที่ได้รับการศึกษามาจากศาสตราจารย์กีรติ บุญเจือ ราชบัณฑิต อาจารย์ผู้บรรยายวิชาพระพุทธศาสนากับศาสตร์แห่งการตีความ หลักสูตรปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มาเป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาการตีความปารายนวรรค ในอรรถกถาปรมัตถโชติกาของพระพุทธโฆษาจารย์. กรอบแนวความคิดตามที่ได้รับการถ่ายทอดมานั้น คือ

1. การตีความตามแนวของเซนต์ออกัสติน (Saint Augustine)
2. การตีความตามแนวกระบวนทัศน์ 5 (Five Paradigm)
3. การตีความตามแนวอรรถปริวรรตหลังยุคใหม่ (Post Modern Hermeneutics)

เพื่อความเข้าใจเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะนำเสนอการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของการตีความต่อไป จึงขอนำเสนอใจความสำคัญของโสพสปัญหา ประวัติสังเขปของพระพุทธโฆษาจารย์ในฐานะผู้แต่งคัมภีร์ปรมัตถโชติกาและอรรถกถาที่สำคัญอีกมากมายหลายเล่ม

ผลการศึกษา

1. การตีความตามแนวคิดของเซนต์ออกัสติน (Saint Augustine)

การตีความตามแนวคิดของเซนต์ออกัสติน ประกอบด้วยการตีความ 4 แนว ดังนี้

1.1 การตีความตามพยัญชนะด้วยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (Literal and Historical)

พระพุทธโฆษาจารย์ได้ใช้วิธีการนี้ตีความอรรถกถาปรมัตถโชติกา ตอนที่ว่าด้วยปารายนวรรค สุตตนิบาต ขุททกนิกาย โดยที่ผู้อ่านน่าจะวิเคราะห์ได้ว่า ข้อความในพระไตรปิฎกนั้นเป็นเรื่องจริงทางประวัติศาสตร์ 2 ส่วนเด่น ๆ คือ

1.1.1 พระพุทธโฆษาจารย์ยืนยันในตอนต้นก่อนที่อธิบายคำในวัตถุกถา ดังที่ท่านกล่าวว่า “ท่านพระอานนท์ถือเอาความนั้น ในเวลาทำสังคายนา ได้ยกนิทานแห่งปารายนวรรคขึ้น ได้กล่าวคาถาเหล่านี้.”

1.1.2. พระพุทธโฆษาจารย์ได้ตั้งประเด็นถามก่อนว่า “วัตถุกถานี้มีการเกิดขึ้นอย่างไร” จากนั้นก็เล่าเรื่องในอดีตกาล โดยมีประการแรกสนับสนุน

การตีความในลักษณะนี้ของพระพุทธโฆษาจารย์ ทำให้ผู้อ่านยิ่งได้อรรถรสมากขึ้น เชื่อมโยงเหตุการณ์ เพราะสามารถมองเห็นภาพพจน์ได้ง่าย โดยเหตุที่สามารถมองเห็นบริบททางสังคมในสมัยนั้นอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นด้านภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ระบบเศรษฐกิจ การบ้านการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (รัฐ) เป็นต้น

2. การตีความตามหลักอุปมานิทัศน์ (Allegorical)

หลักอุปมานิทัศน์ หมายถึง สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบหรือข้อความที่นำมาเปรียบเทียบประกอบคำอธิบายเพื่อให้เห็นภาพพจน์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะถ้าอาศัยเฉพาะคำอธิบายอย่างเดียว อาจไม่ทำให้เข้าใจได้ง่าย การเปรียบเทียบคืออุปมา ซึ่งจะต้องใช้กับอุปไมยเสมอ ดังนั้นจึงเรียกรวม ๆ ว่า “**หลักอุปมาอุปไมย**”

ในอรรถกถาโสพสปัญหา พระพุทธโฆษาจารย์ได้ใช้หลักการดังกล่าวในการตีความ อธิบายความหรือขยายความในอรรถกถาโสพสปัญหา เพื่อให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นในเรื่องที่เข้าใจอยู่แล้ว เช่น ให้เข้าใจความงามของสีผ้ากัมพล อย่างในตอนที่ว่าด้วยวัตถุกถาความว่า “...พระราชากัฏฐวาหนะได้ผ้ามา เป็นผ้ากัมพลเนื้อละเอียดยิ่งนัก มีค่ามากมายเหลือคณานับ มีสีเหมือนแสงอาทิตย์อ่อน ๆ ...” ต่อมาพระพุทธโฆษาจารย์ได้อธิบายความสำคัญของพราหมณ์พาวรีที่มีต่อพระเจ้าปเสนทิโกศล ในคราวที่พราหมณ์พาวรีจะออกบวช พระเจ้าปเสนทิโกศลได้อ้อนวอนว่า ท่านอาจารย์ เมื่อท่านดำรง (เป็นปุโรหิต) อยู่ ก็เหมือนพระราชบิดาของข้าพเจ้ายังอยู่ ท่านอย่าบวชเลย”. และในตอนที่อธิบายลักษณะของพราหมณ์อัปลักษณ์ที่มาขู่

พราหมณ์พาวรีนั้น พระพุทธโฆษาจารย์ได้ใช้วิธีอุปมานิทัศน์อธิบายลักษณะว่า บทว่า **อุคฺฆฏฺฏปาโท** มีเท้าเสียดสีกัน มีอธิบายว่า ฝ่าเท้ากับฝ่าเท้าเสียดสีกันเดินไปตามทาง หรือเท้ากับเท้าเสียดสีกัน ส้นเท้ากับส้นเท้าเสียดสีกัน ข้อเท้ากับข้อเท้า หัวเข่ากับหัวเข่าเสียดสีกัน". แม้ในการอธิบายข้อธรรม พระพุทธโฆษาจารย์ก็ใช้วิธีอุปมานิทัศน์เช่นเดียวกัน ดังที่อธิบายคำ "**เววิจฺฉา ปมาทา นปฺปกาสติ**" คือพระพุทธองค์ตรัสว่าโลกไม่แจ่มแจ้งเพราะความตระหนี่และเพราะความประมาท. เพราะความตระหนี่ไม่ให้เพื่อจะประกาศคุณงามความดีมีทานเป็นต้นของคนอื่นเขา และความประมาทย่อมไม่ให้เพื่อประกาศคุณมีศีลเป็นต้น

1.2 การตีความตามหลักอุปมาน (Analogical)

การอุปมาน คือ การเปรียบเทียบสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับหลักอุปมานิทัศน์ เช่น เราไม่เคยเห็นเสือ แต่มีคนเปรียบเทียบให้ฟังว่า รูปร่างเหมือนแมว แต่ตัวโตขนาดคาบคนได้เหมือนแมวคาบหนู เราพอฟังแล้วก็พอจะรู้ได้ว่า เสือน่าจะเป็นอย่างไร

ในการตีความตามหลักอุปมานนี้ ในโสฬสปัญหา พระพุทธโฆษาจารย์ใช้อธิบายเพื่อให้เข้าใจการบินของนกไม้นั้นเหมือนการบินของหงส์ ดั่งข้อความว่า "อาจารย์นั้นเอาไม้มาทำเป็นนกแล้วใส่เครื่องยนต์เข้าไปในนกนั้น. นกไม้กระโดดขึ้นสู่อากาศดุจพญาหงส์ เที่ยวไปเบื้องบนป่าแล้วลงเบื้องหน้าอันเตวาสิกทั้งหลาย". แม้ในการอธิบายจำแนกประเภทของบริโภคธาตุ พระพุทธโฆษาจารย์ใช้วิธีการอุปมานเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจว่าอะไรคือบริโภคธาตุ ดังข้อความต่อไปนี้ "อำมาตย์ผู้เป็นพระเจ้าหลานเธอได้ถือเอาบริโภคธาตุ บ่ายหน้าไปยังแคว้นกัฏฐวาหนะ. ต้นโพธิ์ บาตรและจีวรเป็นต้น ชื่อว่าบริโภคธาตุ". และในการอธิบายหัวข้อธรรม พระพุทธโฆษาจารย์ก็ใช้วิธีการอุปมาน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องความไม่มีกังวล ดังข้อความต่อไปนี้ คำว่า "**อากิญฺจญฺญ** ความเป็นผู้ไม่มีกังวล มีอธิบายว่า วิเวกอันเป็นอุปกรณ์แห่งการกำหนด" ในการอธิบายภูมิศาสตร์ของฝั่งแม่น้ำโคธาวรี พระพุทธโฆษาจารย์ได้ใช้วิธีการอุปมานเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจภูมิทัศน์ชัดเจน ดังต่อไปนี้ "คำว่า **โคธาวรีกุเล** ความว่า ฝั่งแม่น้ำโคธาวรี มีอธิบายว่า แม่น้ำโคธาวรีแยกออกเป็นสองสาย ได้กระทำเกาะในระหว่างประมาณ 3 โยชน์ เกาะทั้งหมดคลุมไปด้วยป่ามะขวิด เมื่อก่อน ณ ประเทศนั้น สรภังคดาบสเป็นต้นเคยอาศัยอยู่..." และในการทำกลอุบาย พระพุทธโฆษาจารย์ได้ใช้วิธีนี้อธิบายความดังต่อไปนี้ บทว่า **อภิสงฺขริตฺวา** แปลว่า ทำกลอุบาย. มีอธิบายว่า พราหมณ์ถือเอามูลโค ดอกไม้ หญ้าคาในป่า แล้วรีบไปยังประตูอาศรมของพราหมณ์พาวรี เอามูลโคเช็ดพื้น เกลี่ยดอกไม้ ปูหญ้า เอาน้ำในคนโทล้างเท้าซ้ายเดินไปประมาณ 7 ก้าว ลูบคลำฝ่าเท้าของตน ทำกลอุบายหลอกลวงอย่างนี้."

1.3 การตีความเพื่อกระตุ้น เร้าให้บุคคลกระทำความดี เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น (Tropological , Moral , Aetiological)

การตีความด้วยวิธีการนี้สำคัญ นับเป็นเรื่องหลักในการนำเสนอของพระพุทธโฆษาจารย์ เช่น

ในตอนที่ว่าด้วยวัตถุกถา พระพุทธโฆษาจารย์ได้ย้อนอดีตที่มาของเรื่อง ซึ่งแสดงถึงการประพฤติในศีลธรรมจรรยาแล้ว ผลเป็นไปตามที่คาดหวัง แล้วได้แสดงว่า "...พระราชาทรงสงเคราะห์ศิษย์เหล่านั้นด้วยสังคหวัตถุ 4 จึงเป็นแคว้นที่มั่งคั่งสมบูรณ์และไม่มีอันตราย. ทั้งชาวเมืองชาวชนบทนับถือพระราชาและข้าราชการเป็นอย่างยิ่งว่า พวกเราได้พระราชาที่ดี ข้าราชบริพารก็เป็นคนดี."

นอกจากนี้แล้ว พระพุทธโฆษาจารย์ได้ย้ำทุกตอนก่อนจบปัญหาหนึ่งแล้วไปอธิบายอีกปัญหาหนึ่ง

ดังต่อไปนี้ ...เมื่อจบเทศนา อชิตมาณพได้บรรลุพระอรหัตพร้อมกับอันเตวาสิก 1,000 ชนอีก 1,000 เหล่าอื่นได้เกิดดวงตาเห็นธรรม. หนังเสือเหลือง ชฎาและผ้าป่านเป็นต้นของท่าน อชิตะพร้อมด้วยอันเตวาสิกได้หายไปพร้อมกับการบรรลุพระอรหัต. ท่านทั้งหมดทรงบาตรและจีวรสำเร็จด้วยฤทธิ์ มีผมสององคุลี เป็นเอหิภิกษุ นั่งประนมมือนมัสการพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยประการฉะนี้แล” ..เมื่อจบเทศนา แม้พราหมณ์นี้ก็ได้ตั้งอยู่ในพระอรหัตพร้อมด้วยอันเตวาสิก 1,000. ชนอื่นอีกหลายพันก็เกิดดวงตาเห็นธรรม” ...พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพระสูตรแม้นี้ด้วยธรรมเป็นยอดคือพระอรหัตเหมือนกัน. อนึ่ง เมื่อจบเทศนาได้มีผู้บรรลุธรรมเช่นกับที่ได้กล่าวแล้วนั้นแล” ...

และในบทสรุปของการแต่งคัมภีร์ พระพุทธโฆษาจารย์ก็ย้ำให้เห็นผลดีในการทำความดี ดังต่อไปนี้

“พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ประเสริฐในคณะ ประทับอยู่ ณ ปาสาณกเจดีย์อันประเสริฐอันบุคคลตกแต่งไว้ดีแล้วในมคธชนบท เป็นรมณียสถาน เป็นประเทศอันสวยงาม เป็นที่อยู่อาศัยแห่งบุคคลผู้มีบุญอันได้กระทำไว้แล้ว.

อนึ่ง ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าอันพราหมณ์ 16 คนทูลถามปัญหาแล้ว ได้ทรงประกาศประทานธรรมกะชนทั้งสองพวกผู้มาประชุมกันเต็มที่ ณ ปาสาณกเจดีย์ในบริษัทประมาณ 12 โยชน์เพราะการถามโสฬสปัญหา.

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงชนะ ผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงธรรมอันประกาศอรรถบริบูรณ์ด้วยพยัญชนะ เป็นที่เกิดความเกษมอย่างยิ่งเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่โลก.

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันวิจิตรด้วยธรรมเป็นอันมาก เป็นเหตุให้ปลดเปลื้องกิเลสทั้งปวง ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประกอบด้วยบทแห่งพยัญชนะและอรรถ มีความเปรียบเทียบ ซึ่งหมายรู้กันแล้วด้วยอักขระอันมั่นคง เป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณญาณของโลก.

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันไม่มีมลทินเพราะมลทินคือราคะ มลทินคือโทสะ มลทินคือโมหะ เป็นส่วนแห่งธรรมปราศจากมลทิน เป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณญาณของโลก.

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ อันไม่มีมลทินเพราะมลทินคือกิเลส มลทินคือทุจริต เป็นส่วนแห่งธรรมปราศจากมลทิน เป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณญาณของโลก.

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐเป็นเหตุปลดเปลื้องอาสวะ กิเลสเป็นเครื่องผูก กิเลสเป็นเครื่องประกอบ นิวรณ์และมลทินทั้ง 3 ของโลกนั้น.

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ หามลทินมิได้เป็นเครื่องบรรเทาความเศร้าหมองทุกอย่าง เป็นเครื่องคลายความกำหนัด ไม่มีความหวั่นไหว ไม่มีความโศก เป็นธรรมอันละเอียด ประณีตและเห็นได้ยาก.

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ อันหักรานราคะและโทสะให้สงบ เป็นเครื่องตัดกำเนิดทุคติ วิญญาณและความยินดีอันมีตัณหาเป็น

รากฐาน เป็นเครื่องต้านทานและเป็นเครื่องพ้น.

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ ลึกซึ้ง เห็นได้ยากและละเอียดอ่อน มีอรรถอันละเอียด บัณฑิตควรรู้แจ้ง เป็นส่วนแห่งความแจ่มแจ้งแห่งวิจารณญาณของโลก.

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ ดุจดอกไม้เครื่องประดับอันยั่งยืน 9 ชนิด อันจำแนกอินทรีย์ ฌานและวิโมกข์ มีมรรคมีองค์ 8 เป็นยานอย่างประเสริฐ.

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ ปราศจากมลทิน บริสุทธิ์ เปรียบด้วยห้วงน้ำวิจิตรด้วยรัตนะ เสมอด้วยดอกไม้ มีเดชอันเปรียบด้วยพระอาทิตย์.

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เลิศกว่าสัตว์ ได้ทรงแสดงพระสูตรอันประเสริฐ ปลอดโปร่งเกษม ให้สุขเย็นสงบ มีประโยชน์อย่างยิ่งในการต่อต้านมัจจุ เป็นเหตุให้เห็นนิพพานอันดับกิเลสสนิทดีแล้วของโลกนั้น.” ...

2. การตีความตามแนวกระบวนทัศน์ 5 (Five Paradigm)

2.1 กระบวนทัศน์ดึกดำบรรพ์ กระบวนทัศน์นี้ถือว่าโลกไม่มีกฎเกณฑ์ ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับเบื้องบน

เนื้อความในโสพสปัญหาโดยเฉพาะพุทธวิสัชชนา ไม่ปรากฏเนื้อหาที่ระบุว่ามีกระบวนทัศน์นี้ส่วนการตีความของพระพุทธโฆษาจารย์ไม่มีอย่างเด่นชัด แต่ผู้ศึกษาพยายามเข้าใจว่ามีแนวโน้มที่ส่อให้เห็นการตีความในลักษณะนี้บ้าง เช่น

“ก็แลครั้นจบพระธรรมเทศนาแล้ว มนุษย์ทั้งหลายที่มาจากที่นั้น ๆ ได้ไปปรากฏในคามนิคมเป็นต้นของตน ๆ ด้วยอานุภาพของพระผู้มีพระภาคเจ้านั่นแล”

และความตอนหนึ่งอันแสดงถึงนัยว่าพระพุทธโฆษาจารย์เชื่อว่าพระพุทธเจ้าสามารถให้ความดีหรือสิ่งที่พึงประสงค์หรือความสำเร็จแก่ผู้ที่บูชาได้ เช่น “...เหมือนอย่างที่กล่าวไว้ว่า ขอสัตว์ทั้งหลายผู้บูชาพระคุณของพระพุทธเจ้าดุจห้วงน้ำ จงมีความสุข มีความฉลาด ไม่มีเวร ชนทั้งหมดจงมีกายไร้โรคคล่องแคล่ว มีปัญญา เป็นคนดี ดำรงตนอยู่ในความดีดังนี้

2.2 กระบวนทัศน์ยุคโบราณ (Ancient Paradigm) กระบวนทัศน์นี้ถือว่า โลกมีกฎเกณฑ์มนุษย์ทำตามกฎเกณฑ์เพื่อความสุขในโลกนี้

ในตอนที่ว่าด้วยวัตถุกถา พระพุทธโฆษาจารย์ได้ใช้วิธีการนี้ตีความให้เห็นกฎเกณฑ์ที่มนุษย์ทำได้แล้วย่อมได้รับผลดีในโลกนี้ดังต่อไปนี้ พระราชาทรงสงเคราะห์ศิษย์เหล่านั้นด้วยสังคหวัตถุ 4 จึงเป็นแคว้นที่มั่งคั่งสมบูรณ์และไม่มีอันตราย. ทั้งชาวเมืองชาวชนบทนับถือพระราชาและข้าราชการเป็นอย่างยิ่งว่าพวกเราได้พระราชาที่ดี ข้าราชบริพารก็เป็นคนดี.”

ในการอธิบายธรรม พระพุทธโฆษาจารย์ได้ใช้วิธีการนี้ตีความให้เห็นกฎเกณฑ์ที่แสดงถึงความฉลาดดังข้อความว่า เพราะพระเสกขะควรละกิเลสทั้งหมด ตั้งต้นแต่กามฉันทนิวรณ์ทีเดียว ฉะนั้น พระผู้มีพระภาค

เจ้าจึงทรงแสดงเสกขปฏิปทาแก่อชิตมาณพนั้นด้วยกึ่งคาถาว่า **กาเมสุ** ในกามทั้งหลายดังนี้เป็นต้น.

บทนั้นมีความดังต่อไปนี้ ภิกษุไม่พึงกำหนัดยินดีในวัตถุกามทั้งหลายด้วยความใคร่กิเลส ละธรรมทั้งหลายอันทำความขุ่นมัวแก่ใจมีกายทุจริตเป็นต้น พึงเป็นผู้มีใจไม่ขุ่นมัว. ก็เพราะพระอเสกขะเป็นผู้ฉลาดเพราะเป็นผู้พิจารณาสังขารทั้งปวงโดยความเป็นของไม่เที่ยงเป็นต้น เป็นผู้มีสติด้วยการมีสติตามเห็นซึ่งกายเป็นต้นในธรรมทั้งปวง และถึงความเป็นภิกษุเพราะทำลายสักกายทิฏฐิเป็นต้นเสียได้ ย่อมเว้นรอบในทุกอิริยาบถ ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงแสดงอเสกขปฏิปทาด้วยกึ่งคาถาว่า **กุสโล** เป็นผู้ฉลาด ดังนี้เป็นต้น.

2.3 กระบวนทัศน์ยุคกลาง (Medieval Paradigm) กระบวนทัศน์นี้เชื่อว่า โลกนี้ไม่ยั่งยืน ความสุขที่แท้จริงอยู่ในโลกหน้า

ในโสฬสปัญหาทั้งหมด ที่พราหมณ์เข้าทูลถามพระพุทธเจ้านั้นมีพื้นฐานที่ว่า “โลกนี้ไม่ยั่งยืน” เพราะฉะนั้นเหล่าพราหมณ์จึงแสวงหาวิธีการที่จะออกจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้า แต่วิธีการเหล่านั้นไม่ถูกต้อง ที่ถูกต้องคือวิธีการของพระพุทธเจ้าตามที่พระสังคีติกาจารย์ได้สรุปรวบยอดในปารายนานุสังคีติกถาว่า “เนื้อความแห่งปัญหาหนึ่ง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วด้วยประการใด ผู้ใดพึงปฏิบัติตามด้วยประการนั้น ก็พึงจากฝั่งนี้ไปถึงฝั่งโน้นได้ ผู้นั้นเจริญมรรคอันอุดมอยู่ก็พึงจากฝั่งนี้ไปถึงฝั่งโน้นได้ ธรรมปริยายนั้นเป็นทางเพื่อไปสู่ฝั่งโน้น เพราะฉะนั้น ธรรมปริยายนั้นจึงชื่อว่าปารายนะ.” คำว่าฝั่งในที่นี้หมายถึงภพ.

2.4 กระบวนทัศน์ยุคใหม่ (Modern Paradigm) เป็นกระบวนทัศน์ที่ถือกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์เป็นหลัก

วิธีการตีความในยุคนี้ พระพุทธโฆษาจารย์นำมาใช้ตีความในวัตถุกถาอันแสดงให้เห็นว่า การจะยึดชมพูทวีปให้อยู่ในเงื้อมมือได้ ต้องใช้นกยนต์เป็นยานพาหนะ ดังข้อความว่า “อาจารย์นั้นเอาไม้ทำเป็นนกแล้วใส่เครื่องยนต์เข้าไปภายในนกนั้น. นกไม้กระโดดขึ้นสู่อากาศดุจพญาหงส์ เที่ยวไปเบื้องบนป่าแล้วลงเบื้องหน้าอันเตวาสิกทั้งหลาย. ลำดับนั้นอาจารย์จึงถามศิษย์ทั้งหลายว่า นี่แน่ะท่านทั้งหลาย เราทำพาหนะไม้เช่นนี้ได้ ก็จะสามารถยึดราชสมบัติในชมพูทวีปได้ทั้งสิ้น แม้พวกท่านก็จงทำพาหนะไม้นั้น เราจะยึดราชสมบัติดำรงชีพ การเลี้ยงชีพด้วยศิลปะการเป็นช่างไม้ลำบาก. ศิษย์เหล่านั้นได้ทำตามนั้นแล้วแจ้งให้อาจารย์ทราบ. ลำดับนั้นอาจารย์จึงกล่าวกะพวกศิษย์ว่า เรายึดราชสมบัติที่ไหนก่อน. พวกศิษย์ตอบว่า ยึดราชสมบัติกรุงพาราณสีซิท่านอาจารย์. อาจารย์กล่าวว่า อย่าเลย พวกท่าน ไม่ดีดอก เพราะพวกเรายึดราชสมบัติกรุงพาราณสีได้ก็จะไม่พ้นจากการพูดถึงช่างไม้ว่า พระราชาช่างไม้ พระยุพราชช่างไม้ ชมพูทวีปออกใหญ่โต เราไปที่อื่นกันเถิด. ลำดับนั้น พวกศิษย์พร้อมด้วยลูกเมียขึ้นพาหนะไม้สอดอาวุธ มุ่งหน้าไปหิมวันตประเทศเข้าไปยังนครหนึ่งในหิมวันต์ ไปปรากฏในพระราชมณเฑียรนั่นเอง. ศิษย์เหล่านั้นยึดราชสมบัติในนครนั้นอภิเษกอาจารย์ไว้ในราชสมบัติ. อาจารย์นั้นได้ปรากฏชื่อว่าพระเจ้ากัฏฐวาหนะ แม้นครนั้นก็ได้ชื่อว่ากัฏฐวาหนะนครเหมือนกัน เพราะพระเจ้ากัฏฐวาหนะยึดได้. แม้รัฐทั้งสิ้นก็มีชื่ออย่างนั้น.”

2.5 กระบวนทัศน์หลังยุคใหม่ หรือหลังนวยุค (Post Modern Paradigm)

กระบวนทัศน์นี้เชื่อว่า ทุกความคิดและความเชื่อที่อาจพิสูจน์ไม่ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ล้วนมีส่วนถูกต้องทั้งนั้น ถ้าหากว่าเลือกส่วนที่ดีมีประโยชน์มาใช้.

ในโสฬสปัญหา พระพุทธโฆษาจารย์ไม่ได้นำกระบวนทัศน์มาอธิบายขยายความอย่างชัดเจน แต่โดยนัยย่อมแสดงให้เห็นแล้วว่า พระดำรัสที่พระพุทธเจ้าประทานตอบแก่พราหมณ์นั้นเป็นไปได้ที่จะมีผลตามที่พราหมณ์ประพฤติปฏิบัติ กล่าวคือพราหมณ์ปฏิบัติตามความเชื่อของตนแล้วย่อมได้ผลดีจริง หากแต่ให้ผลเพียงโลกิยะ ไม่ถึงโลกุตระอันเป็นหลักที่แท้จริงทางพระพุทธศาสนา

ในวัตถุกถา พระพุทธโฆษาจารย์ไม่ได้กล่าวค้านตำรามหาปุริสลักษณะของพราหมณ์ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า พระพุทธโฆษาจารย์เชื่อในตำราของพราหมณ์. แต่ผู้ศึกษาอาจวิเคราะห์ได้ว่า การเรียนรู้ตำรานั้นก็เพียงเพื่อรู้ว่าเป็นอย่างนั้นจริงเท่านั้น ไม่ได้ทำให้บรรลุผลสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาเลย.

3. การตีความตามแนวอรรถปริวรรตหลังนวยุค (Post Modern Hermeneutics)

3.1 ความหมายสมบูรณ์อยู่ที่ตัวบท ในที่นี้ ใช้บท (Text) เป็นกรอบในการตีความ

ในโสฬสปัญหา พระพุทธโฆษาจารย์จะใช้การตีความโดยใช้ตัวบทเป็นหลักสำคัญและเห็นได้ชัดเจน เช่นข้อความว่า ... บทว่า **ชรำ สิตา** ความว่า อาศัยความชรา. บทว่า **ตำ ตำ นมสฺสามิ** ความว่า เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงนมัสการพระองค์. เป็นต้น

แม้ตัวบทที่น่าจะคลาดเคลื่อน เช่นจำนวนลูกศิษย์ของพราหมณ์แต่ละคน เช่น พราหมณ์พาวรีมีศิษย์ 500 คน. ศิษย์เอก 16 คน แต่ละคนมีอันเตวาสิกคนละ 1,000 คน. รวมเป็น 16,000 คนด้วยประการฉะนี้. คำว่า 500 คน การตีความตามจำนวนนี้ พระพุทธโฆษาจารย์ถือว่าถูกต้องแล้ว.

3.2 ความหมายสมบูรณ์อยู่ที่ผู้แต่ง (The Author) คือเข้าใจจุดมุ่งหมายที่ผู้แต่งต้องการสื่อความ

ในโสฬสปัญหา พระพุทธโฆษาจารย์เชื่อมั่นว่าพระสังคีติกาจารย์รวบรวมไว้ถูกต้องตามที่พระอานนท์นำเสนอในที่ประชุมครั้งสังคายนาครั้งที่ 1 นั้นแล้ว และเพื่อเป็นการยืนยัน ท่านจึงกล่าวไว้ว่า “...ท่านพระอานนท์ถือเอาความนั้น ในเวลาทำสังคายนา ได้ยกนิทานแห่งปารายนวรรค ขึ้น ได้กล่าวคาถาเหล่านี้. เป็นอันว่าผู้ที่แต่งคือรวบรวมโสฬสปัญหานั้นถูกต้องสมบูรณ์ทุกประการ.

และนอกจากนี้ พระพุทธโฆษาจารย์น่าจะมีความเชื่อมั่นว่า อรรถกถาปรมัตถโชติกาที่ตนอธิบายไว้นั้นถูกต้องครบถ้วนแล้ว โดยยกคุณสมบัติของตนมาอ้างไว้ในนิคมกถา ดังนี้ “...อรรถกถาสุตตนิบาตชื่อปรมัตถโชติกานี้อันพระเถระมีชื่อซึ่งครูทั้งหลายตั้งไว้ว่า **พุทธโฆส** ผู้ประดับด้วยคุณคือศรัทธาพุทธิและวิริยะอันบริสุทธิ์อย่างยิ่ง ผู้ปรากฏเหตุให้เกิดคุณมีศีล อาจาระ ความอ่อนโยนเป็นต้น ผู้ประกอบด้วยความเฉลียวฉลาดทางปัญญา สามารถหยั่งลงในความถือมั่นทั้งในลัทธิของตนและลัทธิอื่น ได้เป็นมหากวี มีวาทะประเสริฐ กล่าวคำเหมาะสม ประกอบด้วยการพรรณนาคำอันไพเราะและวิเศษ ทำให้เกิดความสมบูรณ์ในการทำและเข้าถึงความสุขด้วยการทำให้แจ่มแจ้ง เข้าใจ เพราะมีความรู้อันอะไร ๆ ไม่ขัดขวางได้ในสัตถุศาสน์ พร้อมด้วยอรรถกถาอันมีประเภทเป็นปริยัติคือพระไตรปิฎก เป็นผู้มีปัญญากว้างขวางบริสุทธิ์ อันเป็นเครื่องประดับของวงศ์ของพระเถระผู้อยู่ในมหาวิหารอันเป็นประทีปของเถรวงศ์ ผู้มีปัญญาตั้งไว้ดีแล้วในธรรมอันยิ่งของมนุษย์ ประดับด้วยประเภทธรรมมีอภิญญา 6 และปฏิสัมภิทาเป็นต้น ได้แต่งไว้แล้ว...”

ข้อความนี้ ผู้ศึกษาวิเคราะห์ได้ว่า ผู้ที่ทรงคุณวุฒิและภูมิธรรมในระดับนี้ย่อมทำได้ถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด.

3.3 ความหมายสมบูรณ์อยู่ที่ผู้อ่าน (Reader) กระบวนทัศน์นี้ หมายถึง ผู้อ่านตีความตามจุดประสงค์ของตน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิหลังที่ได้สั่งสมมาจนเป็นลักษณะเฉพาะของผู้อ่านด้วย ดังนั้นการพิจารณาการตีความในโสฬสปัญหาโดยใช้กรอบข้อนี้จึงไม่ประจักษ์ว่าเป็นอย่างไร.

แต่ผู้ศึกษาได้ตั้งข้อสังเกตตามที่ปรากฏในโสฬสปัญหาดังต่อไปนี้

จำนวนตัวเลขที่ว่า “ศิษย์ทั้งหมด 500 คนของพราหมณ์พาวรี” น่าจะเป็นเพียงสำนวนของภาษามากกว่าที่จะเป็นจำนวน 500 ถ้วน

จำนวนลูกศิษย์ทั้ง 16 คน แต่ละคนมีอันเตวาสิกคนละ 1,000 คน. พระพุทธโฆษาจารย์บอกว่ารวมเป็น 16,000 คนด้วยประการฉะนี้. จำนวนนี้ทั้งอาจารย์และอันเตวาสิกน่าจะเป็น 16,016 คน แล้วพระพุทธโฆษาจารย์ระบุขาดไปจากจำนวนจริงโดยไม่ได้ระบุอาจารย์เพื่อจำง่าย.

ด้านประวัติศาสตร์ซึ่งรวมถึงภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นที่พระพุทธโฆษาจารย์นำมาเล่าเพื่อให้เห็นต้นเรื่องแล้วเชื่อมโยงเข้าสู่การถามปัญหานั้น ท่านเข้าใจได้อย่างไร เหลือวิสัยที่ผู้ศึกษาจะหยั่งถึงภูมิปัญญาของท่าน.

นอกจากนี้แล้ว ผู้ศึกษาเห็นว่าการได้นำเอาวิธีการนี้มาตีความในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนทัศน์ที่ 4 และกระบวนทัศน์ที่ 5 ถ้าประเมินว่าการนำกระบวนทัศน์ที่ 4 มาใช้ในชีวิตประจำวันแล้วเกิดปัญหา เช่นสงครามโลกทั้ง 2 ครั้ง ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาไม่เคยมีการนำเอาศาสนามาเป็นเงื่อนไขในการทำสงคราม ดังนั้น พระพุทธศาสนาก็ก้าวมาไกลถึงขนาดว่า “พระพุทธเจ้าสอนสาวกและพุทธศาสนิกชนพร้อมทั้งโลกมนุษย์และเทวดาทั้งหลายก็เพื่อผลสูงสุดคือพระนิพพาน” อันอยู่ในกระบวนทัศน์ที่ 5

บทสรุป

จากการที่ได้ศึกษาอรรถกถาปรมัตถโชติกา ตอนที่ว่าด้วยโสฬสปัญหาในปารายนวรรค สุตตนิบาต ขุททกนิกาย และใช้หลักวิชาการวิเคราะห์การตีความของของพระอรรถกถาจารย์แล้ว สรุปได้ดังนี้

โสฬสปัญหา คือ คำทูลถามของพราหมณ์ทั้ง 16 คน ที่เป็นศิษย์ของพราหมณ์พาวรี ประกอบด้วยส่วนสำคัญ คือ วัตถุกถา เนื้อหาคำทูลถามและคำสรุปครบสมบูรณ์ของพระสูตร.

หลักวิชาการที่นำมาตีความการอธิบายของพระพุทธโฆษาจารย์ ผู้ศึกษาใช้หลัก 3 คือ หลักการตีความของเซนต์ออกัสติน (Saint Augustine), หลักการตีความตามแนวกระบวนทัศน์ 5 และหลักการตามแนวอรรถปริวรรตหลังยุคใหม่ เมื่อศึกษาแล้วพบว่า พระพุทธโฆสาจารย์ใช้ครบ 5 วิธีการ และมีนัยที่แสดงให้เห็นชัดเจนว่าท่านมีเจตนาในการกระตุ้นให้ผู้ศึกษาทำความดีซึ่งเป็นวิธีการที่ 5 ของเซนต์ ออกัสติน

หลักของการตีความตามกระบวนทัศน์ 5 พระพุทธโฆษาจารย์ได้ใช้กระบวนทัศน์ที่ชัดเจนที่สุด 3 กระบวนการ คือที่ 2,3 และ 5 แต่ผู้ศึกษาพยายามทำความเข้าใจว่าพระพุทธโฆษาจารย์ใช้กระบวนทัศน์ที่ 1 ด้วย เพราะพระพุทธโฆษาจารย์ได้อ้างถึงพุทธานุภาพและกระบวนทัศน์ที่ 4 เพราะพระพุทธโฆษาจารย์ได้อ้างถึงนายช่างไม้ใช้นกยนต์เป็นพาหนะยึดครองชมพูทวีป โดยที่ผู้ศึกษาคาดการณ์ว่านกยนต์คือเครื่องบิน ซึ่งแน่นอนว่าเครื่องบินคือผลิตผลจากวิทยาศาสตร์ประยุกต์

ส่วนหลักของการตีความตามแนวอรรถปริวรรตหลังนวยุค พระพุทธโฆษาจารย์ใช้วิธีการตีความทั้ง 2 วิธี โดยให้น้ำหนักที่วิธีการที่ 1 คือการตีความตามตัวบทตลอดทั้งเรื่อง และแทรกด้วยกระบวนทัศน์ 5 คือ วิธีการที่ 1, 2 อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามหัวข้อธรรมที่ปรากฏ แล้วสรุปโสพสปัญหาด้วยวิธีการที่ 2 คืออ้างถึงคุณวุฒิของตนมาไว้เพื่อให้ผู้อ่านมั่นใจว่า เนื้อหาที่อธิบายมานั้นถูกต้องสมบูรณ์แล้ว ส่วนผู้อ่านจะได้ความเข้าใจตามนั้นหรือไม่ พระพุทธโฆษาจารย์ไม่ได้กล่าวถึงเลย

ข้อเสนอแนะ

ด้วยเหตุที่ ผู้ศึกษาได้ใช้ความรู้ความเข้าใจในหลักของการตีความจากเอกสาร ตำราและคำอธิบายจากศาสตราจารย์กีรติ บุญเจือ มาศึกษาวิเคราะห์การตีความโสพสปัญหา ตามที่รู้ ตามที่เข้าใจ สำหรับท่านอื่นจะเห็นต่างและหรือเข้าใจต่างไปจากนี้ก็สามารถทำการศึกษาวิเคราะห์ก็ได้

ด้วยเหตุที่ พระพุทธโฆษาจารย์มีผลงานด้านวรรณกรรมเกี่ยวกับการตีความพระพุทธพจน์มากมาย ผู้ศึกษาสามารถศึกษาการตีความในส่วนอื่น ๆ ก็ได้

และโดยที่พระพุทธศาสนามีคำสอนมากมาย มีพระอรรถกถาจารย์ตีความพระพุทธพจน์หลายรูป ผู้ศึกษาก็สามารถศึกษาวิเคราะห์การตีความหมายพระอรรถกถาจารย์รูปนั้นได้เช่นเดียวกัน.

บรรณานุกรม

กีรติ บุญเจือ. **สารานุกรมปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2522.

_____.**ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น เล่มหก: ปรัชญาอรรถปริวรรตของมนุษยชาติ (ช่วงพหุนิยม).** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, 2546.

_____.**ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น เล่มเจ็ด: ปรัชญาอรรถปริวรรตของมนุษยชาติ (ช่วงพหุนิยม).** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, 2546.

_____.**ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น: เริ่มรู้จักปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, 2546.

เทศ บุณยะรัตเวช. **รวมบทประพันธ์ พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการในงานฌาปนกิจศพนางเทศ บุณยะรัตเวช ณ วัดเทพศิรินทราวาส.** กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, 2513.

พระเทพปัญญาเมธี. **สารัตถธรรม: การตีความพรหมชาลสูตร. อนุสรณ์สมโภชปริญญา ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ปรมตฺถโชติกา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์จำกัด, 2539.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. **คำบรรยายพระไตรปิฎก.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2543.

รัฐประศาสนศาสตร์ในบริบทของความเปลี่ยนแปลง: จากคำประกาศแห่งเมืองแบล็คสเบิร์กสู่การบริการสาธารณะแนวใหม่
Public Administration in the Context of Change: From Blacksburg Manifesto to New Public Service (NPS)

สุรศักดิ์ ชะมารัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต (ผลเจริญ)
วิทยาเขตสุรินทร์
วันชัย สุขตาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

บทคัดย่อ

รัฐประศาสนศาสตร์จัดเป็นวิชาว่าด้วยองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานภาครัฐ ซึ่งในห้วงเวลาที่ผ่านมานั้นได้มีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอย่างมาก ซึ่งบริบทของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนั้นสามารถที่จะสะท้อนให้เห็นภาพได้นับตั้งแต่คำประกาศแห่งเมืองแบล็คสเบิร์ก (Blacksburg Manifesto) ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียกร้องให้มีการทบทวนค่านิยมและบทบาทของนักบริหารภาครัฐใหม่โดยการหันมาพิจารณาบทบาทของการบริหารงานภาครัฐภายใต้บริบทของการเมืองตามการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่คำนึงถึงคนที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย โดยเฉพาะประชาชนพลเมืองในรูปแบบของพลเมืองตื่นรู้มากขึ้นมาสู่การบริการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service: NPS) อันเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการบริการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์สาธารณะ (Public Interest)

คำสำคัญ: รัฐประศาสนศาสตร์, คำประกาศแห่งเมืองแบล็คสเบิร์ก, การบริการสาธารณะแนวใหม่

Abstract

Public Administration is a discipline that deals with body of knowledge in public administration. In the past, it has evolved dramatically. The context of its rapid change can be traced back to the Blacksburg Manifesto, which holds that the beginning of a call for review the values and roles of new public administrators by taking into account the role of public administration in the context of democratic politics taking into account the people involved, especially, citizens in the form of active citizen. A current change in Public Administration is New Public Service (NPS) which is a service-oriented concept that contributes to public interest.

Keywords: Public Administration, Blacksburg Manifesto, New Public Service (NPS)

บทนำ

รัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration) ถือได้ว่าเป็นวิชาการแขนงหนึ่งในทางสังคมศาสตร์ที่ว่าด้วยองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานภาครัฐ (Body of Knowledge in public administration) ซึ่งในห้วงเวลาที่ผ่านมานั้นได้มีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยคำประกาศแห่งเมืองแบล็กส์เบอร์ก (Blacksburg Manifesto) ถือได้ว่าจุดเริ่มต้นของการเรียกร้องให้มีการทบทวนค่านิยมและบทบาทของนักบริหารภาครัฐใหม่โดยการหันมาพิจารณาบทบาทของการบริหารงานภาครัฐภายใต้บริบทของการเมืองตามการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่คำนึงถึงคนที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย โดยเฉพาะประชาชนพลเมืองในรูปแบบของพลเมืองตื่นรู้มากขึ้น กระทั่งนับแต่ได้มีการปฏิรูประบบการบริหารราชการแผ่นดินในช่วงศตวรรษที่ 20 การจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management : NPM) ถือได้ว่าเป็นตัวเร่งสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนและทำให้เส้นแบ่งแยกระหว่างแนวคิดการบริหารงานภาครัฐแบบดั้งเดิมหรือประเพณีนิยม (Old Public Administration: OPA) (นับตั้งแต่ในสมัยของวิลสันเป็นต้นมาจนถึงสมัยรัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่(New Public Administration)[1] กับการจัดภาครัฐแนวใหม่ ที่ต้องการสร้างหน่วยงานให้มีการขับเคลื่อนด้วยพันธกิจ มีการกระจายอำนาจ มีลักษณะที่ยืดหยุ่น มีการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างหน่วยงานต่างๆเข้าด้วยกัน ความต้องการที่จะให้หน่วยงานเป็นไปในแนวทางดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในฐานะผู้รับบริการสาธารณะได้อย่างครอบคลุม สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดยการนำเอาวิธีการหรือเทคนิคต่างๆที่ปฏิบัติกันอยู่ในภาคธุรกิจเอกชนเข้ามาปรับใช้ในการบริหารงานภาครัฐ หรือที่เรียกว่าการบริหารที่คล้ายของภาคธุรกิจเอกชน (Business-like approach) นอกจากนั้น ยังได้มุ่งเน้นให้ความสำคัญของประชาชนต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานภาครัฐอีกด้วย

แต่ทว่าการบริหารงานภาครัฐภายใต้บริบทของการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการพยายามทำให้ระบบราชการมีลักษณะเป็นเช่นเดียวกันกับภาคธุรกิจเอกชนก็ถูกปฏิเสธตรรกะ/วิพากษ์จากการบริการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service: NPS) อันเป็นชุดของแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของการบริหารงานภาครัฐภายใต้ระบบการบริหารปกครองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของค่านิยมประชาธิปไตย (value of democracy) ความเป็นพลเมือง (citizenship) และผลประโยชน์สาธารณะ (public interest) โดยหัวใจของแนวคิดนี้เป็นเรื่องของการบริการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์สาธารณะ

ดังนั้น ในบทความฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งทำการสำรวจรัฐประศาสนศาสตร์ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงนับตั้งแต่คำประกาศแห่งเมืองแบล็กส์เบอร์ก (Blacksburg Manifesto) อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียกร้องให้มีการทบทวนค่านิยมและบทบาทของนักบริหารภาครัฐใหม่ที่เน้นคำนึงถึงคนที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย และประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนพลเมืองในรูปแบบของพลเมืองตื่นรู้มากขึ้นไปจนถึงการ

[1] สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, การบริหารงานภาครัฐกับมิติของความเปลี่ยนแปลงในการบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐสู่การเป็นองค์การที่มีขีดสมรรถนะสูง, **รัฐสภาสาร** ฉบับเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2560, 65(5): 9-34, 2560.

บริการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service: NPS) อันเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการบริการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์สาธารณะ

คำประกาศแห่งเมืองแบล็คเบิร์ก: ข้อเรียกร้องให้มีการทบทวนค่านิยมและบทบาทของนักบริหารภาครัฐใหม่

หากย้อนไปเมื่อประมาณปี ค.ศ. 1968 ปรากฏว่ามีกลุ่มนักวิชาการที่โดดเด่นมากกลุ่มหนึ่ง คือ นักวิชาการกลุ่มรัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ (New Public Administration: NPA) ที่รวมกันจัดประชุมว่าด้วยเรื่องรัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ (New Public Administration: NPA) หัวข้อการประชุมที่สำคัญ ได้แก่ ความเสมอภาคทางสังคม การพัฒนาองค์การ การกำหนดนโยบาย ความมีเหตุผลทางการบริหาร ทฤษฎีปทัสถาน ทฤษฎีเชิงประจักษ์ การบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ การกระจายอำนาจทางการบริหาร เป็นต้น ดังนั้น จะเห็นว่ารัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่นอกจากจะมุ่งให้ความสนใจต่อเรื่องประสิทธิภาพ (efficiency) และประหยัด (economy) แล้วยังให้ความสนใจให้อย่างมากต่อประเด็นปัญหาความเสมอภาคในสังคม (social equity) ซึ่งถือได้ว่าเรื่องปัญหาความเสมอภาคในสังคม (social equity) เป็นพื้นฐานที่สำคัญของรัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ โดยเรียกร้องให้นักบริหารรัฐกิจเน้นการบริหารงานและการให้บริการที่คำนึงถึงความเสมอภาคของประชาชนพลเมืองที่รับบริการเป็นสำคัญ เพื่อมิให้เกิดความเลื่อมล้ำหรือให้บริการแก่ผู้ใดมากกว่ากัน ย้ำเน้นค่านิยมการปกครองแบบประชาธิปไตยในการบริหารงาน ซึ่งแสดงให้เห็นจากข้อเขียนในที่ประชุมที่ตอกย้ำเรื่องจริยธรรมในการบริหารงาน นอกจากนั้น ยังให้ความสนใจต่อข้อถกเถียงระหว่างความเป็นนามธรรม (normative) และสิ่งที่เกิดขึ้นทางพฤติกรรมจากทัศนะสายพฤติกรรมศาสตร์ (behaviorist perspective) ตลอดจนทฤษฎีองค์การต่างๆ เช่น ทฤษฎีระบบ ทฤษฎีการตัดสินใจ ทฤษฎีบทบาท และทฤษฎีกลุ่ม เป็นต้น [2]

ต่อมารัฐประศาสนศาสตร์ในแนวพฤติกรรมศาสตร์ถูกโจมตีอีกครั้งจากนักวิชาการบางส่วนจากในกลุ่มเดิมในอีก 10 ปีต่อมา ซึ่งได้มาประชุมร่วมกันที่เมือง Blacksburg รัฐ Virginia เมื่อปีค.ศ.1982 ทำให้เกิด *"คำประกาศแห่งเมืองแบล็กส์เบอร์ก (Blacksburg Manifesto)"* และในปี ค.ศ.1989 มีการตีพิมพ์หนังสือที่มีชื่อว่า Refounding Public Administration โดยแกรี่ แอล แวมส์ลีย์ พร้อมกับเพื่อนๆ นักวิชาการอีก 7 คน ประกอบด้วย Robert N. Bachher, Charles T. Goodsell, Philip S. Kronenberg, John A. Rohr, Camilla M. Stivers, Orion F. White และ James F. Wolf ซึ่งถือเป็นผลงานที่จุดประกายทางความคิดให้มีการหันมาพิจารณาและทบทวนค่านิยมและบทบาทของนักบริหารภาครัฐใหม่ โดยได้เสนอทฤษฎีเชิงปทัสถานนิยม (Normative theory) สร้างความชอบธรรมในการบริหารงานภาครัฐในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งของรัฐบาลที่ได้รับการยอมรับจากผู้ร่างรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาในการบริหารปกครองประเทศ ชี้ให้เห็นความผิดพลาดในการวางระบบการบริหารงานภาครัฐที่เป็นเพียงเครื่องมือในการ

[2] Frederickson, George. (2004). **Toward a New Public Administration** in Shafritz, Jay M &Hyde, Albert C. (2004). Classics of Public Administration. Wadswort: Cengage Learning, pp.316--318.

บริหารปกครองของฝ่ายบริหารเท่านั้น ทำให้หันจุดเน้นมุ่งความสนใจไปที่การบริหารจัดการภายในองค์การระบบราชการ ที่ตีตัวออกห่างจากบริบททางการเมือง แม้ว่าจะเห็นข้อบกพร่องของการเน้นการบริหารจัดการ แต่แนวคิดนี้ก็ยังคงเห็นคุณค่าของค่านิยมเรื่องประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และประหยัด (3E's) ที่เป็นมาตรฐานความเป็นกลางทางการบริหารและการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ที่ถูกกำหนดไว้โดยนักทฤษฎีผู้ค้นพบ เช่น Wison, Goodnow, Gulick, Urwick, และ Taylor [3] ซึ่งได้รับการปฏิบัติจนมาถึงทุกวันนี้ แต่จำเป็นต้องเสริมด้วยฐานความคิดของผู้ก่อตั้งและร่างรัฐธรรมนูญของอเมริกา

การมีส่วนร่วมของพลเมือง (Citizen Participation) ในทุกระดับของรัฐบาลเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1960-1970 แต่กระนั้นก็ตามวรรณกรรมทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานภาครัฐได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่หลากหลายระหว่างข้าราชการกับพลเมืองในฐานะที่เป็นเครื่องมือหนึ่งที่นำไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะและนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากว่าพลเมืองอาจถูกมองว่าเป็นลูกค้า แหล่งข้อมูลที่จำเป็น ซึ่งก็คือผู้ร่วมผลิตการให้บริการสาธารณะ (Co-producers) แต่ก็พบหลักฐานเพียงน้อยนิดในวรรณกรรมต่างๆ ที่เรื่องการตัดสินใจสำคัญๆจะกระทำโดยพลเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พลเมืองยังมีส่วนร่วมในการตัดสินใจน้อย ดังนั้น ข้าราชการจะต้องมีการปรับบทบาทของตนเองเป็นผู้รวบรวมความต้องการของประชาชนและกระตุ้นให้เกิดพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizens) ให้เข้ามาสนใจในกระบวนการบริหารงานในภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นการเสนอความคิดในการกำหนดโยบาย วิธีการบริหารจัดการหรือเข้ามารับทราบถึงสิ่งที่รัฐบาลจะดำเนินการในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเอง เพื่อให้การบริหารงานส่งเสริมการบริหารจัดการที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น และช่วยให้การทำงานของรัฐมีความเป็นไปได้มากขึ้น เป็นการกระตุ้นให้มีการเชื่อมโยงความรับผิดชอบทางการบริหารของนักบริหารงานภาครัฐให้สอดคล้องกับความจำเป็น เพราะความชอบธรรมตามกฎหมายทางการบริหารจำเป็นต้องมีภาระรับผิดชอบแบบตื่นรู้ต่อพลเมือง โดยยึดพลเมืองคือ จุดมุ่งหมายของรัฐ ในทางกลับกันภาระรับผิดชอบจำเป็นต้องมีกรอบแลกเปลี่ยนสำหรับการตีความคุณค่าพื้นฐาน ซึ่งอาจจะต้องพัฒนาร่วมกันระหว่างข้าราชการและพลเมืองในสถานการณ์ที่เป็นจริงมากกว่าที่จะกำหนดเพียงข้อสมมติฐานเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง รัฐบริหารที่ชอบตามกฎหมายส่วนหนึ่งจำเป็นต้องพึ่งพาพลเมืองที่ตื่นรู้ โดยการเปิดเวทีและให้โอกาสประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการมากขึ้น

เมื่อพิจารณาโดยสรุปแล้วก็ย่อมที่จะเห็นว่ากลุ่มสำนักคิดแห่งเมืองแบล็กส์เบอร์กเห็นว่ารัฐประศาสนศาสตร์ยังคงวนเวียนอยู่กับเรื่องเก่าๆ และเห็นด้วยกับรัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ที่ไม่ยอมรับแนวคิดแบบพฤติกรรมนิยม เพราะรัฐประศาสนศาสตร์ตามแนวพฤติกรรมศาสตร์เหมาะสำหรับการบริหารจัดการภายในองค์การ หากแต่ไม่มีความเหมาะสำหรับการบริหารงานภาครัฐในการปกครองด้วยรัฐธรรมนูญ เพราะการบริหารภาครัฐเป็นเรื่องของการปกครองมากกว่าการจัดการหรือการบริหารองค์การในภาครัฐ องค์ความรู้ในรัฐประศาสนศาสตร์ก็ไม่ควรจำกัดอยู่แต่เฉพาะเรื่องภายในองค์การ แต่ควรก้าวข้ามไปถึงการ

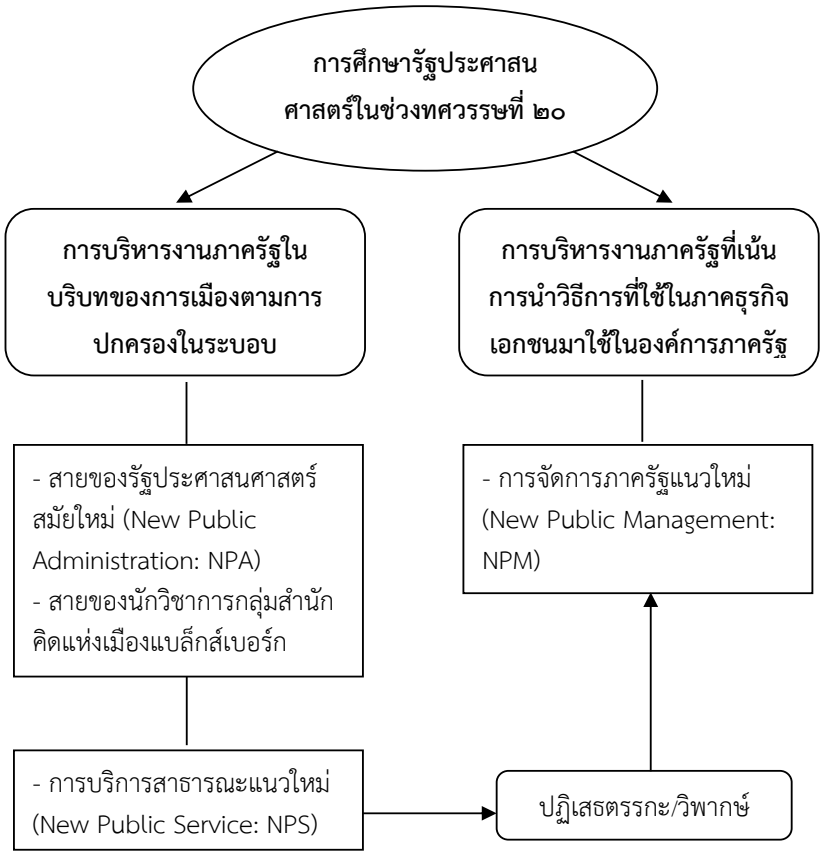
[3] Stivers, Camilla M. **Active Citizenship and Public Administration** in Gary L. Wamsley and others. (1989). Refounding Public Administration. CA: Sage publications, Inc, pp.246-247.

ปกครองและการบริหารบ้านเมืองที่ยึดถือผลประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้ง ขณะเดียวกันยังมีการเน้นย้ำถึงเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของนักบริหารรัฐกิจ Stivers จึงเสนอให้มีการกระตุ้นให้มีการเชื่อมโยงความรับผิดชอบทางการบริหารของนักบริหารงานภาครัฐให้สอดคล้องกับความจำเป็น เพื่อให้มีการเปิดเวทีและให้โอกาสประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการมากขึ้น (อัมพร ธำรงลักษณ์, 2556: 9) ในรูปแบบของพลเมืองตื่นรู้ (active citizens) นับได้ว่าเป็นการเสริมจุดอ่อนอีกส่วนหนึ่งของรัฐประศาสนศาสตร์ในแนวพฤติกรรมศาสตร์อย่างมากทีเดียว

การบริการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service: NPS): แนวคิดการบริการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์สาธารณะ

การศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในช่วงทศวรรษที่ 20 กล่าวได้ว่ามีพัฒนาการของการศึกษาที่สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แนวทางกล่าวคือ แนวทางแรกเป็นสายของการพัฒนาต่อยอดทางความคิดมาจากการบริหารงานภาครัฐดั้งเดิมหรือประเพณีนิยม (Old Public Administration: OPA /Traditional Public Administration: TPA) อันได้แก่ สายของรัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ (New Public Administration: NPA) ต่อเนื่องมาด้วยแนวคิดของนักวิชาการกลุ่มสำนักคิดแห่งเมืองแบล็กส์เบอร์ก ซึ่งคงมองการบริหารงานภาครัฐในบริบทของการเมืองตามการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คำนึงถึงคนที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย โดยเฉพาะประชาชนพลเมือง กับอีกแนวทางหนึ่งคือ การจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) ที่มีการนำแนวคิดและหลักการทางเศรษฐศาสตร์ รวมตลอดจนถึงหลักการทางการจัดการธุรกิจที่เน้นการแข่งขันเป็นจุดขายและปรับกลไกการบริหารงานภาครัฐ และเป็นตัวปฏิกิริยานำในการปฏิรูประบบราชการที่เกิดขึ้นไปทั่วโลก โดยเริ่มจากนิวซีแลนด์ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก อังกฤษ และเนเธอร์แลนด์ในภูมิภาคยุโรป รวมถึงสหรัฐอเมริกา และแคนาดา ซึ่งกระแสการเปลี่ยนแปลงนี้ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลของประเทศต่างๆ จึงแพร่ขยายไปประเทศต่างๆ ทั่วโลกอย่างรวดเร็ว ขึ้น [4]

[4] อัมพร ธำรงลักษณ์, **การบริหารปกครองสาธารณะ : การบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ 21**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), หน้า 9-10.

ภาพที่ 1 แสดงการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ในช่วงทศวรรษที่ 20
ที่มา: สังเคราะห์โดยคณะผู้เขียน

แต่อย่างไรก็ตาม อันเนื่องจากการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) เป็นแนวคิดที่มุ่งให้ความสนใจต่อการนำวิธีการที่ใช้ในภาคธุรกิจเอกชนมาใช้ในองค์การภาครัฐ ซึ่งก็คือการพยายามทำให้ระบบราชการเป็นเช่นเดียวกันกับภาคธุรกิจเอกชน แต่การบริหารงานภาครัฐไม่ได้ดำเนินงานเหมือนกับการบริหารธุรกิจ แต่เป็นการดำเนินงานที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย ข้าราชการจึงไม่ได้ส่งมอบบริการสู่ลูกค้า แต่เขาส่งมอบประชาธิปไตย นักบริหารงานภาครัฐไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในงานเท่านั้น หากแต่ต้องกระทำเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนทุกคน การบริการสาธารณะแนวใหม่ต้องขับเคลื่อนโดยพื้นฐานของผลประโยชน์สาธารณะที่เป็นผลประโยชน์ร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่การรวบรวมผลประโยชน์ของแต่ละคนเข้าด้วยกันเท่านั้น โดยข้าราชการมีบทบาทสำคัญในการเจรจาและหาข้อตกลงร่วมในผลประโยชน์สาธารณะ การบริการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service: NPS) จึงเป็นแนวคิดของนักรัฐประศาสนศาสตร์ในสายรัฐศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องคุณค่าหรืออุดมการณ์ โดยเฉพาะคุณค่าความเป็นประชาธิปไตย

มากกว่าเรื่องประสิทธิภาพหรือผลิตภาพ การบริการสาธารณะแนวใหม่จึงเป็นแนวคิดที่อยู่บนพื้นฐานของค่านิยมประชาธิปไตย (Value of Democracy) ความเป็นพลเมือง (Citizenship) และผลประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) สำหรับแนวคิดพื้นฐานของการบริการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service: NPS) ประกอบด้วยรากฐาน 4 ประการ ประกอบด้วยทฤษฎีประชาธิปไตยพลเมือง (Theories of Democratic Citizenship) ตัวแบบชุมชนและประชาสังคม (Models of Community and Civil Society) มนุษย์นิยมองค์การและทฤษฎีวาทกรรม (Organizational Humanism and Discourse Theory) และรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคหลังสมัยใหม่ (Post Modern Public Administration) มีสาระที่น่าสนใจดังนี้

1) ทฤษฎีประชาธิปไตยพลเมือง (Theories of Democratic Citizenship) ความเป็นพลเมืองเป็นเรื่องของความสามารถของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อระบบการเมือง โดยมีความตื่นตัวที่จะรวมตัวกัน เพื่อขับเคลื่อนระบบการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมืองอยู่บนพื้นฐานของการที่รัฐมีหลักประกันว่าพลเมืองต้องสามารถกำหนดทางเลือกให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของตนเองได้โดยผ่านวิธีการต่างๆ และสามารถเข้าร่วมในการบริหารปกครอง (governance) ประเทศได้ พลเมืองต้องคำนึงถึงผลประโยชน์สาธารณะ (public interest) มากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน (self-interest)

2) ตัวแบบชุมชนและประชาสังคม (Models of Community and Civil Society) ชุมชนเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของพลเมือง โดยชุมชนอยู่บน พื้นฐานของการดูแลซึ่งกันและกัน ความไว้เนื้อเชื่อใจทำงานร่วมกัน เป็นทีม ชุมชนย่อมมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งและมีระบบการติดต่อสื่อสารและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่มีประสิทธิผล ความเป็นชุมชนจึงเป็นหนทางหนึ่งในการทำให้เกิดความสมานฉันท์ การบริหารรัฐกิจต้องเข้ามาช่วยสร้างและสนับสนุนชุมชน โดยส่งเสริมการเกิดและสร้างความเข้มแข็งของสถาบันในชุมชนเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างรัฐกับพลเมือง สถาบันในชุมชน เมื่อพลเมืองและสถาบันต่างๆ ในชุมชนมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งย่อมนามาซึ่งสิ่งที่เรียกว่า “ประชาสังคม” (civil society) โดยประชาสังคมเป็นที่ซึ่งพลเมืองมีความผูกพันกันเข้ามาร่วมสนทนาและถกแถลงเพื่อการดาเนินงานและพัฒนาชุมชน ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ใช่แค่การสร้างความเป็นชุมชนเท่านั้นแต่มันคือการสร้างความเป็นประชาธิปไตย

3) มนุษย์นิยมองค์การและทฤษฎีวาทกรรม (Organizational Humanism and Discourse Theory) มนุษย์นิยมองค์การไม่เห็นด้วยกับตัวแบบเหตุผลและทางเลือกสาธารณะ เพราะมนุษย์มีข้อจำกัดในการใช้เหตุผล เนื่องจากแต่ละคนมีทักษะในการตระหนักรู้ที่แตกต่างกัน มนุษย์ต้องการความอิสระต้องการเปลี่ยนแปลงจากผู้ถูกกระทำไปเป็นผู้กระทำและไม่เสมอไปที่มนุษย์จะตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ตนเองได้ประโยชน์สูงสุดในการปฏิบัติงานตามแนวคิดมนุษย์นิยมองค์การจึงต้องไม่เน้นอำนาจหน้าที่และการควบคุมแต่จะเน้นการขยายพื้นที่ความเป็นอิสระให้แก่บุคคลเพิ่มมากขึ้น การดำเนินงานต่างๆ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงองค์การต้องเป็นไปอย่างมีแผน

4) รัฐประศาสนศาสตร์ในยุคหลังสมัยใหม่ (Post Modern Public Administration) เป็นแนวคิดที่เคลือบแคลงสงสัยต่อนักคิดในยุคสมัยใหม่ (Modernist) ซึ่งนักวิชาการที่สนับสนุนแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่จึงมักจะเป็นผู้วิพากษ์แนวคิดยุคสมัยใหม่ว่าเป็นแนวคิดที่ไม่ถูกต้องและเหมาะสมตลอดไป

กล่าวคือ แนวคิดยุคสมัยใหม่ก็คือแนวคิดกระแสหลัก (Mainstream) ในขณะที่แนวคิดยุคหลังสมัยใหม่จัดเป็นแนวคิดสายรอง (Secondary) ซึ่งเข้ามาท้าทายแนวคิดกระแสหลักนั่นเอง หากพิจารณาในทางรัฐประศาสนศาสตร์นั้นก็จะพบว่าแนวคิดกระแสหลักในทางรัฐประศาสนศาสตร์คือ แนวคิดปฏิฐานนิยม (Positivism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการแยกข้อเท็จจริง (Facts) ออกจากค่านิยม (Values) กล่าวคือพฤติกรรมของมนุษย์สามารถที่จะวัดได้เหมือนเช่นกับการวัดผ่านเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ได้ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการในยุคหลังสมัยใหม่ได้เสนอให้พิจารณาด้วยว่าพฤติกรรมของมนุษย์ในหลายครั้งก็สามารถอธิบายได้ด้วยค่านิยมมากกว่าข้อเท็จจริง และบางครั้งการแยกข้อเท็จจริงออกจากค้านิยมก็เป็นเรื่องที่มีความยากลำบากอยู่มากทีเดียว ดังนั้นนักวิชาการในยุคหลังสมัยใหม่จึงได้เสนอถึงวิธีการได้มาซึ่งความรู้ในรูปแบบหนึ่งที่เรียกกันว่า คตินิยมแนวการตีความ (Interpretivism) โดยเป็นการให้ความสำคัญผ่านการตีความที่ค่านิยมมากกว่าข้อเท็จจริง และอัตวิสัย (Subjective) มากกว่าภววิสัย (Objective)[5]

สำหรับในส่วนสาระสำคัญของการบริการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service: NPS) นั้นประกอบไปด้วยหลักการที่สำคัญอยู่ 7 ประการ อันได้แก่ (1) การให้บริการมากกว่าการกำกับทิศทาง (Serve Rather than Steer) (2) เน้นการค้นหาผลประโยชน์สาธารณะ (the Public Interest is the aim, not by-product) (3) คิดเชิงกลยุทธ์ ปฏิบัติแบบประชาธิปไตย (Think strategically, act democratically) (4) บริการรับใช้พลเมือง มากกว่าการกำกับทิศทาง (Serve, rather than steer) (5) การตระหนักในความรับผิดชอบไม่ใช่เรื่องง่าย (Accountability isn't simple) (6) ให้คุณค่ากับคนไม่ใช่แค่ผลิตภาพ (Value people, not just productivity) และ (7) เน้นคุณค่าความเป็นพลเมือง และการบริการภาครัฐมากกว่าการเป็นผู้ประกอบการ (Value citizenship and public service above entrepreneurship) ดังนี้คือ

1) การให้บริการมากกว่าการกำกับทิศทาง (Serve Rather than Steer) กล่าวคือ การบริการรับใช้เป็นบทบาทสำคัญของข้าราชการ โดยต้องมีภาวะผู้นาและมีค่านิยมพื้นฐานที่ช่วยสร้างผลประโยชน์ร่วมกันของพลเมืองมากกว่าการพยายามควบคุมหรือกากับทิศทางของสังคมให้เป็นไปตามที่รัฐบาลต้องการ นโยบายสาธารณะจึงไม่ได้เกิดจากการตัดสินใจของรัฐเท่านั้น แต่ต้องเป็นผลจากความผูกพันในประโยชน์สาธารณะของพลเมือง ซึ่งต้องมีการเจรจาต่อรอง พูดคุยสนทนาในผลประโยชน์สาธารณะที่เป็นที่มาของนโยบายร่วมกัน ข้าราชการต้องช่วยอานวยความสะดวก คอยไกล่เกลี่ยและประนีประนอม และช่วยแก้ไขปัญหา

2) เน้นการค้นหาผลประโยชน์สาธารณะ (the Public Interest is the aim, not by-product) กล่าวคือ ผู้บริหารงานภาครัฐต้องมีส่วนเกื้อกูลต่อการสร้างหลักการและพื้นฐานร่วมเกี่ยวกับผลประโยชน์สาธารณะ เป้าหมายของการค้นหาผลประโยชน์สาธารณะไม่ใช่เพื่อตอบสนอง ช่วยแก้ปัญหาหรือเป็นทางเลือกของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่การค้นหาผลประโยชน์ดังกล่าวต้องเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของพลเมืองกับนักบริหารรัฐกิจ ดังนั้นการค้นหาผลประโยชน์สาธารณะจึงไม่ใช่การหาทางออกง่ายๆ

[5] ปกรณ์ ศิริประกอบ, **3 พาราไดม์ทางรัฐประศาสนศาสตร์ : แนวคิด ทฤษฎี และการนำไปปฏิบัติจริง**, พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560). หน้า 77.

โดยการตอบสนองความต้องการของคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ผลประโยชน์ของส่วนรวมต้องเกิดจากการจากสนทนาพูดคุย ถกแถลงหรือปรึกษาหารือและกำหนดร่วมกัน โดยไม่ใช่สิ่งที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าโดยฝ่ายการเมืองหรือฝ่ายราชการ

3) คิดเชิงกลยุทธ์ ปฏิบัติแบบประชาธิปไตย (Think strategically, act democratically) กล่าวคือ นโยบายและแผนงานจะตอบสนองต่อความต้องการของส่วนรวมได้จะต้องเกิดจากกระบวนการรวมกลุ่มและความร่วมมือร่วมใจกัน นโยบายและแผนต้องเกิดขึ้นจากการคิดในเชิงกลยุทธ์ที่มีการพิจารณาปัจจัยแวดล้อม และมีวิสัยทัศน์ พันธกิจที่ชัดเจน ซึ่งเมื่อมีการเนินงานตามกลยุทธ์ที่จะให้บรรลุวิสัยทัศน์และพันธกิจที่กำหนดไว้นั้นจาเป็นต้องมีการกำหนดบทบาท ความรับผิดชอบและขั้นตอนการปฏิบัติงานให้ชัดเจน ซึ่งไม่ใช่บทบาทหรือภาระรับผิดชอบของรัฐบาลหรือนักบริหารรัฐกิจแต่ฝ่ายเดียว แต่ต้องเกิดจากความร่วมมือร่วมใจจากทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

4) บริการรับใช้พลเมือง มากกว่าการกำกับทิศทาง (Serve, rather than steer) กล่าวคือ ผลประโยชน์สาธารณะเป็นผลลัพธ์มาจากการโต้เถียงกันเกี่ยวกับคุณค่ามากกว่าเป็นการรวมตัวกันของคนที่มีผลประโยชน์ส่วนตัว เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ควรตอบสนองเฉพาะความต้องการของลูกค้า แต่ควรเน้นการสร้างความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความไว้วางใจ (trust) และความร่วมมือ (collaboration) ทั้งกับพลเมืองและระหว่างพลเมืองด้วยกัน และการสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

5) การตระหนักในความรับผิดชอบไม่ใช่เรื่องง่าย (Accountability isn't simple) กล่าวคือ ตามแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPM) ข้าราชการต้องรับผิดชอบต่อตลาด (market) ซึ่งก็คือรับผิดชอบต่อลูกค้า ผลิตภาพและผลลัพธ์ของงาน แต่สาหรับแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ (NPS) ความรับผิดชอบแค่นั้นไม่เพียงพอ เพราะแท้จริงแล้วข้าราชการต้องรับผิดชอบต่อสังคม และยังต้องมีการขยายผลแห่งความรับผิดชอบไปอย่างกว้างขวาง ทั้งความรับผิดชอบต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญ ค่านิยมของชุมชน ปทัสถานทางการเมือง มาตรฐานทางวิชาชีพ และผลประโยชน์ของพลเมือง

6) ให้คุณค่ากับคน ไม่ใช่แค่ผลิตภาพ (Value people, not just productivity) กล่าวคือ องค์การภาครัฐและเครือข่ายต้องเน้นการมีส่วนร่วมและคำนึงถึงผลสำเร็จในระยะยาว การปฏิบัติงานภาครัฐจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อได้รับความร่วมแรงร่วมใจและการให้ความสำคัญกับทุกคน การบริการสาธารณะแนวใหม่ (NPS) ให้ความสำคัญกับการจัดการผ่านคน (managing through people) โดยนักบริหารรัฐกิจต้องเห็นความสำคัญของค่านิยมและผลประโยชน์ของคนในองค์การ นักบริหารรัฐกิจหรือข้าราชการต้องปฏิบัติงานโดยสร้างความยอมรับนับถือให้เกิดขึ้นกับพลเมือง และผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐก็ต้องยอมรับนับถือในความสามารถของข้าราชการเช่นเดียวกัน การบริหารและปฏิบัติงานภาครัฐจึงต้องเน้นคนด้วยการเสริมสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นแก่ข้าราชการมากกว่าการสร้างเพียงแค่ผลิตภาพในการทำงาน

7) เน้นคุณค่าความเป็นพลเมือง และการบริการภาครัฐมากกว่าการเป็นผู้ประกอบการ (Value citizenship and public service above entrepreneurship) กล่าวคือ ผลประโยชน์สาธารณะคือสิ่งที่มีคุณค่าสูงสุดที่ข้าราชการและพลเมืองต้องร่วมกันกำหนดขึ้น และต้องเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมมากกว่าการนำงบประมาณของรัฐ (พลเมืองเป็นเจ้าของ) ไปให้ผู้ประกอบการดำเนินการเหมือนเป็นเจ้าของงบประมาณ การจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPM) สนับสนุนให้ผู้บริหารภาครัฐเป็น

ผู้ประกอบการเหมือนกับเจ้าของบริษัทในธุรกิจเอกชน เท่ากับว่าผู้บริหารดังกล่าวได้กลายเป็นเจ้าของกิจการภาครัฐ การบริหารและดำเนินงานจึงมีวัตถุประสงค์แบบแคบๆ เหมือนกับธุรกิจเอกชนซึ่งก็คือเพื่อเพิ่มผลิตภาพ (productivity) ให้มากที่สุดและทาให้ลูกค้าพอใจ ส่วนแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ (NPS) พลเมืองเป็นเจ้าของรัฐบาล ผู้บริหารงานภาครัฐจึงไม่ใช่ผู้ประกอบการหรือเจ้าของกิจการ จึงมีหน้าที่บริการรับใช้พลเมือง เฝ้ารักษาทรัพยากรหรือสมบัติสาธารณะ ปกปักรักษาองค์การภาครัฐ อำนวยความสะดวกให้พลเมืองเกิดการสนทนาพูดคุยกันอย่างเป็นประชาธิปไตย และเป็นผู้นำในการปฏิบัติงานที่ใกล้ชิดประชาชน

เป็นที่น่าสังเกตว่าการบริการสาธารณะแนวใหม่ (NPS) เป็นแนวคิดที่ตีความและวิพากษ์แนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPM) ตามทัศนะของ David Osborne และ Ted Gaebler ในเรื่อง Reinventing Government (1992) ซึ่งได้ถูกหยิบยกมาทำการวิพากษ์ ตีความ และสรุปออกมาเป็นสาระสำคัญของแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ (NPS) ดังได้กล่าวแล้ว นอกจากนั้นแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ให้ความสำคัญกับความเป็นพลเมืองและค่านิยมประชาธิปไตย เน้นบทบาทของภาคประชาสังคมในการบริหารภาครัฐ ให้ความสำคัญกับคนที่ปฏิบัติงานในองค์การ มุ่งบริหารให้เกิดความเสมอภาคเป็นธรรมตามแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ และใช้แนวทางการตีความ การวิพากษ์และวิเคราะห์วาทกรรมในการแสวงหาและอธิบายองค์ความรู้ และเมื่อวิเคราะห์จากฐานที่มาของแนวคิดแล้วจะเห็นได้ว่าการบริการสาธารณะแนวใหม่ก็ไม่ใช่แนวคิดใหม่ที่แตกต่างจากแนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ที่ผ่านๆ มาอย่างชัดเจน โดยยังคงอาศัยแนวคิดทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์อื่นๆ มาเป็นพื้นฐานในการอธิบายความเป็นมาเป็นไปของการบริการสาธารณะแนวใหม่

บทสรุป

บริบทของความเปลี่ยนแปลงในทางรัฐประศาสนศาสตร์ในช่วงทศวรรษที่ 20 มีพัฒนาการที่เกิดรวดเร็วเป็นอย่างมาก ซึ่งบริบทของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนั้นสามารถที่จะสะท้อนให้เห็นได้จากนับตั้งแต่คำประกาศแห่งเมืองแบล็กส์เบอร์ก ซึ่งถือได้ว่าจุดเริ่มต้นของการเรียกร้องให้มีการทบทวนค่านิยมและบทบาทของนักบริหารภาครัฐใหม่โดยการหันมาพิจารณาบทบาทของการบริหารงานภาครัฐภายใต้บริบทของการเมืองตามการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่คำนึงถึงคนที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย โดยเฉพาะประชาชนพลเมืองในรูปแบบของพลเมืองตื่นรู้ (active citizens) มากขึ้น และกระทั่งในเวลาต่อมาเกิดแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งให้ความสนใจต่อการนำวิธีการที่ใช้ในภาคธุรกิจเอกชนมาใช้ในองค์การภาครัฐ กล่าวคือเป็นการพยายามทำให้ระบบราชการเป็นเช่นเดียวกันกับภาคธุรกิจเอกชนจนกระทั่งว่ากลายมาเป็นกระแสที่ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลของประเทศต่างๆ ทั่วโลกอย่างรวดเร็ว แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากการบริหารงานภาครัฐตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย ข้าราชการจึงไม่ได้ส่งมอบบริการสู่ลูกค้า หากแต่เป็นการส่งมอบประชาธิปไตย นักบริหารงานภาครัฐไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในงานเท่านั้น หากแต่ต้องกระทำเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนพลเมืองทุกคนด้วยจึงทำให้เกิดแนวคิดที่ปฏิเสธตรรกะที่เน้นตลาดของกลุ่มการจัดการภาครัฐแนวใหม่ที่เรียกว่า การบริการสาธารณะแนวใหม่ (New

Public Service: NPS) อันเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการบริการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

นราธิป ศรีราม. กิตติพงษ์ เกียรติวัชรชัย และชลัช ชรัญญ์ชัย. **"การสังเคราะห์แนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่". รายงานการวิจัยเรื่อง**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2556.

ปกรณ์ ศิริประกอบ. **3 พาราไดม์ทางรัฐประศาสนศาสตร์ : แนวคิด ทฤษฎี และการนำไปปฏิบัติจริง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560.

สุรศักดิ์ ชะมารัมย์. การบริหารงานภาครัฐกับมิติของความเปลี่ยนแปลงในการบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐสู่การเป็นองค์การที่มีขีดสมรรถนะสูง. **รัฐสภาสาร** ฉบับเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2560, 65(5):, 2560.

อัมพร ธำรงลักษณ์. **การบริหารปกครองสาธารณะ : การบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ 21**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.

Bowornwathana, Bidhaya. Minnowbrook IV in 2028: From American Minnowbrook to Global Minnowbrook. Public Administration Review 70(1), 2010.

Denhardt and Denhardt. The New Public Service: serving rather than steering. **Public Administration Review**, 60 (6), 2000.

Frederickson, George. **Toward a New Public Administration** in Shafritz, Jay M &Hyde, Albert C. (2004). Classics of Public Administration. Wadswort: Cengage Learning, 2004.

Stivers, Camilla M. **Active Citizenship and Public Administration** in Gary L. Wamsley and others. Refounding Public Administration. CA: Sage publications, Inc, 1989.

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน
A Process of Identity Building of Cultural Tourist Attractions in Nan Province

สมคิด นันต๊ะ
สิทธิชัย อุ่นสวน
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน 2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน 3) เพื่อวิเคราะห์ท้องถิ่นกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่านด้วยรูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ซึ่งประกอบด้วยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยว จำนวน 100 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 35 คน

ผลการวิจัย พบว่า

1. คุณค่าและอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่านประกอบด้วย 1) คุณค่าด้านเอกลักษณ์ของโบราณสถานแสดงการรับรู้ หรือความเข้าใจถึงที่มา ของการสร้างจากความศรัทธา ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง 2) คุณค่าด้านวิชาการเป็นคุณค่าของโบราณสถานที่สะท้อนเรื่องราวในอดีตเป็นข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ซึ่งเป็นเครื่องแสดงประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่ของชุมชน 3) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชนและของประเทศทั้งทางตรงและ 4) คุณค่าด้านสังคมที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม 5) คุณค่าด้านสุนทรียภาพของศิลปกรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อม

2. กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะแห่ง ด้วยสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวด้วยบรรยากาศที่งดงามทางธรรมชาติที่มีหุบเขาที่งดงาม การเดินทางมาเที่ยวด้วยเครื่องบินถึงร้อยละ 75 ช่วงอายุเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 41-50 ปี ถึงร้อยละ 27.5 ซึ่งสอดคล้องกับการเดินทางมาเที่ยวอย่างน้อย 3 ครั้ง และสิ่งที่นึกถึงและรู้จักเป็นอันดับแรกก่อนเดินทางมาเที่ยวจังหวัดน่าน คือวัดภูมินทร์ คิดเป็นร้อยละ 48.75 และผลการวิเคราะห์ความคิดเป็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อกระบวนการสร้างคุณค่าและอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$= 4.22)

3. หน่วยงานท้องถิ่นกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดน่านพบว่า ภาครัฐและท้องถิ่นมีแนวทางตามกลยุทธ์ 5 ด้านในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังนี้ 1) พัฒนาและฟื้นฟูการท่องเที่ยว ด้วยการจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งธรรมชาติ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการด้าน

ศิลปวัฒนธรรมและการจัดการด้านการท่องเที่ยวด้วยชุมชน 2) บริหารจัดการภาครัฐและชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของคุณค่าและอัตลักษณ์ท้องถิ่น 3) พัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ด้านการท่องเที่ยว ด้วยมัคคุเทศก์จิตอาสาในชุมในชุมชน 4) บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่นและการขยาย 5) ยกระดับแหล่งท่องเที่ยวให้มีความเป็นสากลและยังยืนด้วยชุมชน

คำสำคัญ: คุณค่า, อัตลักษณ์, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

A study entitled “A Process of Identity Building of Cultural Tourist Attractions in Nan Province”, which is made up of three objectives: 1) to study values and identities of cultural tourist attractions in Nan province, 2) to study process of Identity Building of cultural tourist attractions in Nan province and 3) to analyze local with promoting cultural tourist attractions in Nan province. This research is mixed methods research, consisting of data collection from 100 questionnaires and 35 in-depth interviews.

The research that:

1. The values and identities of cultural tourist attractions in Nan province can be divided as follows: 1) the identity value of the historic site; this shows the recognition or understanding sources of which create faith and religion, as well as customs and cultures of each community, 2) academic value; it shows the historical site value and stories in the past as the sources of history, archeology, architecture, arts, which is historical record of the community,3) Economic value; It’s able to directly as well as indirectly create income to both community and country, 4) Social valuerelated to traditions; it’s the pride of the people in society and the center of mind of the people and 5) aesthetic valueof arts, architecture, panting and environment.

2. The Identity-building process of cultural tourist attractions makes up of unique tourist attractions with conducive environment to tourism and with a beautiful natural atmosphere that is full of picturesque valleys. The people who travel by airplane were accounted for 75% of the average age between 41-50 years to 27.5%, which was consistent with the trip to visit at least 3 times and what to be thought of and to make known at first before traveling to Nan was Wat Phumin, which was accounted for 48.75%. And the analytical result of tourists' opinion on the process of creating value and identity of cultural tourist attractions in Nan province was at a high level ($\bar{x}$ = 4.22).

3. The Local authorities and the promotion of cultural tourism in Nan province found that the state and Locals have five strategies for promoting and developing cultural tourism as follows: 1) the development and revival of tourism by the conservative management of natural resources, environment, arts, and culture as well as community tourism, 2) the management of state and local communities for effective tourist attractions development, for taking charge of the area in creating awareness and learning about value of the values and local identity, 3) the human resource development of tourism with a guide volunteer in the community, 4) the Management of tourist attractions in massive and expansive area of tourism, and 5) the elevation of tourist attractions to be international and stand with the community.

Keywords: Values, Identity, Cultural Tourism

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การท่องเที่ยวของประเทศไทยในปี 2559 ที่ผ่านมา มีการเติบโตทั้งในด้านจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากภาคการท่องเที่ยว โดยในปี 2559 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติท่องเที่ยวประเทศไทยจำนวน 32.6 ล้านคน ขยายตัวร้อยละ 9.0 จากปี2558 และนักท่องเที่ยวชาวไทยท่องเที่ยวภายในประเทศ149 ล้านครั้ง (1 คน ท่องเที่ยวมากกว่า 1 ครั้ง) ขยายตัวร้อยละ 7.3 จากปี 2558 โดยการท่องเที่ยวของทั้งนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติและชาวไทยก่อให้เกิดรายได้สู่ภาคการท่องเที่ยวโดยรวม 2.51 ล้านล้านบาท ขยายตัวร้อยละ 11.1 จากปี2558 สำหรับในปี2560 นี้ สถานการณ์การหดตัวของจำนวนนักท่องเที่ยวจีนกลุ่มเดินทางมากับกรุ๊ปทัวร์ซึ่งเป็นผลมาจากการจัดระเบียบทัวร์ศูนย์เหรียญในปี2559 มีแนวโน้มผ่อนคลายลง ประกอบกับการต่ออายุมาตรการยกเว้นค่าธรรมเนียมวีซ่า และมาตรการปรับลดค่าธรรมเนียมวีซ่าที่ด่านตรวจคนเข้าเมือง (Visa onArrival) ให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติรวม21ประเทศ จนถึงวันที่ 31 สิงหาคม2560 น่าจะช่วยกระตุ้นการท่องเที่ยว[1]จากการแถลงสถานการณ์ท่องเที่ยวเดือนตุลาคม 2560 ของนายพงษ์ภาณุ เศวตรุนทร ปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กล่าวว่าการท่องเที่ยวถือเป็นแหล่งรายได้หลักที่สำคัญของประเทศไทย โดยในปี 2560 สถิตินักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมายังประเทศไทยพบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยในปี2560 ประเทศไทยมีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ได้เดินทางมาเที่ยว มกราคม-ตุลาคม 2560 ทั้งหมด28,824,753 คน ก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยว 142,639.83 ล้านบาท[2]

[1] ธนคารกสิกรไทย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา https://www.kasikornbank.com/th/business/sme/KSMEKnowledge/article/KSMEAnalysis/Documents/HotelTourGrowthTourismTrend.pdf, [1 9 ตุลาคม 2560]

[2] กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, [ออนไลน์], แหล่งที่มาhttp://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=9632 [20 พฤศจิกายน 2560]

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมสำคัญที่นำรายได้เข้าสู่ประเทศไทยและยังช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างไรก็ดีสถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้มีการแข่งขันอย่างรุนแรงให้ประเทศไทยต้องปรับทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้อัตลักษณ์ของประเทศเช่นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม[3] องค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โบราณคดีและ พิพิธภัณฑ์ สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง ซากผังเมืองในอดีต ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ประเพณี และเทศกาล ดนตรี การแสดง ละคร ภาพยนตร์ มหรสพ ภาษาและวรรณกรรม ประเพณีความเชื่อที่ เกี่ยวข้องกับศาสนา วัฒนธรรมเก่าแก่โบราณ วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมย่อย

นอกจากนี้การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมยังจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนผ่านทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนและการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อเป็นความภูมิใจของคนในท้องถิ่นอย่างไรก็ดีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างไม่เหมาะสมอาจจะนำไปสู่ผลกระทบต่อชุมชนอันได้แก่ค่าครองชีพที่สูงขึ้นของคนในชุมชนอัตราการเกิดอาชญากรรมที่สูงขึ้นการเพิ่มขึ้นของมลพิษและการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมพื้นเมืองและวิถีชีวิตที่เคยมีอยู่ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของในแต่ละพื้นที่เป็นจุดกำเนิดของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังจะเห็นว่าการท่องเที่ยงเชิงวัฒนธรรมได้กลายเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในยุโรปอีกทั้งประเทศอื่นๆ ได้พยายามที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศของตนเอง นอกจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะสามารถนารายได้เข้าสู่ประเทศและนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระดับประเทศและระดับภูมิภาคแล้วการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้านความเป็นอัตลักษณ์ของน่านที่ประกอบด้วยวัดวาอาราม ภูเขา ประเพณี ชุมชนที่มีความเป็นน่านบ่งบอกถึงความเป็นเมืองเก่าเมืองมรดกทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์และความเป็นตัวตนของน่านนั้นอาจดูแล้วยากที่จะต้องว่าสิ่งนี้คืออัตลักษณ์ที่แท้จริง แต่หากนักท่องเที่ยวได้เดินทางมาเที่ยวจังหวัดน่านแล้วสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์นั่นก็คือรูปลักษณ์ของเรือแข่งจังหวัดน่าน ที่ไม่เหมือนเรือแข่งทางภาคกลางเช่น พิจิตร หรือที่อื่นๆ ด้วยความโดดเด่นของหัวเรืองและหางเรือที่แกะสลักเป็นหัวพญานาค นิยมใช้แข่งกันหลังฤดูกาลออกพรรษา และนอกจากนี้ความโดดเด่นของน่านก็คือศิลปวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ การแต่งกาย เครื่องประดับ หรือศิลปะ วัฒนธรรม ภาษา แหล่งโบราณวัตถุ ประเพณี วัฒนธรรมที่จัดขึ้นในชุมชน และสิ่งที่บ่งบอกถึงความงดงาม ความสวยงามตามธรรมชาติที่น่านยังมีอยู่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน
3. เพื่อวิเคราะห์ท้องถิ่นกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน

[3] กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ, “การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน”, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2550), บทคัดย่อ.

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ประเภท กล่าวคือ การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) และการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ดังนี้

1. การเก็บข้อมูลแบบข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีรูปแบบการวิจัยจากเอกสาร (Documentary research) จากหนังสือ วารสารทางวิชาการ บทความ รายงานการวิจัย ฐานข้อมูลออนไลน์ สิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2. การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ประกอบด้วย

1) การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaires) จากกลุ่มตัวอย่างของนักท่องเที่ยว โดยเจาะจงทั้ง 10 แหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลลักษณะนี้เพื่อให้ได้คำตอบว่าความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน จังหวัดน่านเป็นอย่างไรโดยใช้สถิติพื้นฐานอย่างง่ายหรือค่าร้อยละ (Percentage) ในการวิเคราะห์ข้อมูล

2) สัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth interview research) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลในลักษณะนี้เพื่อวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ชุมชน ธุรกิจการท่องเที่ยว

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิดดังนี้

1) แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมการศึกษาจากหนังสือ เอกสารงานวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและถูกต้องครบถ้วนของเนื้อหาในการจัดทำแบบสอบถาม โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น3 ส่วน ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 คุณค่าและอัตลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเพิ่มเติม

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิดที่ได้มีการกำหนดหัวข้อศึกษาไว้อย่างกว้าง ๆ ล่วงหน้า โดยผู้วิจัยต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสามารถยืดหยุ่นหรือปรับปรุงคำถามได้ตลอดตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์โดยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างในแต่ละอาชีพ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาโดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้การวิเคราะห์กลั่นกรองและสังเคราะห์โดยใช้กรอบตัวแบบแนวคิดการศึกษาวิจัยมาประยุกต์เป็นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive method) โดยใช้วิธีอุปมาน (Inductive reasoning) กล่าวคือ เริ่มต้นค้นหาความรู้ความจริงย่อยๆก่อนแล้วจึงสรุปไปสู่ความรู้ความจริงที่เป็นหลัก

2) ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ผ่านโปรแกรมประเมินผลสำเร็จรูปสาหรับการวิจัย (SPSS for windows) ประมวลผลซึ่งเป็นการใช้สถิติการวิเคราะห์ คือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

ผลการวิจัย

จังหวัดน่านได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามกระบวนทัศน์ว่าด้วยเมืองแห่งความสุข เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ธรรมชาติสมบูรณ์ การเกษตรมั่งคั่ง ชุมชนเข้มแข็ง ท่องเที่ยวยังยืนการท่องเที่ยวนอกจากจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวทแล้วการท่องเที่ยวที่นิยมมากที่สุดคือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้วยคุณค่าของความเป็นอัตลักษณ์ของการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมพอสรุป ดังนี้

1. คุณค่าด้านเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรม ที่เป็นคุณค่าของโบราณสถานแสดงการรับรู้หรือความเข้าใจถึงที่มาของการสร้างจากกลุ่มชาติพันธุ์ ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะความเป็นน่านทางด้านวัตถุอันได้แก่ ตัวอย่างเช่น วัดหนองแดง วัดหนองบัว หมู่บ้านหนองบัว เป็นที่รับรู้กันว่าเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อดังเดิมที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ การสร้างอุโบสถมีลักษณะทรงเตี้ย ผนังก่ออิฐถือปูนหนาประมาณ 50 เซนติเมตรในด้านรูปแบบวิหารไทลื้อเมืองน่าน มีสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมตกแต่งอาคารที่คล้ายคลึงกับวิหารในเมืองหลวงพระบางประเทศลาว สอดคล้องกับความสัมพันธ์ทางดินแดนและวัติศาสตร์ที่มีมาแต่ยุคก่อนตั้งเมืองน่าน สอดคล้องกับสอดคล้องกับ ชัยวุฒิ บุญเอนก ที่ได้ศึกษาวิหารไทลื้อเมืองน่านรูปแบบและคติความเชื่อส่วนสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้ครองนครน่าน เป็นผู้อุปถัมภ์หรือเป็นผู้สร้างขึ้นโดยมีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกับกลุ่มไทยลื้อคือ รูปแบบที่สร้างทรงไม่เตี้ยโปร่ง แต่เน้นรูปแบบการประดับตกแต่งหรือองค์ประกอบอื่นๆ ที่เป็นวัฒนธรรมประเพณี เช่นวัดภูมินทร์ วัดมิ่งเมือง วัดพระธาตุแช่แห้งพระอารามหลวง วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารชุมชน พระธาตุเขาน้อย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินำนเป็นต้น

2. คุณค่าด้านวิชาการหรือประวัติศาสตร์ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่สะท้อนเรื่องราวในอดีตเป็นข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ บรรพบุรุษบรรพชนซึ่งเป็นผู้ก่อร่างสร้างเมืองน่านมาแต่ดั้งเดิม ได้ทำหน้าที่ประดิษฐ์โบราณวัตถุ เครื่องเงิน ผ้าลายน้ำไหล โบราณสถานวัด หอคอ สร้างวัฒนธรรมประเพณีเรือพาย ขึ้นในพื้นที่ของนครน่านผ่านพัฒนาการความเป็นบ้านเป็นเมืองตามถิ่นฐานการโยกย้ายเมืองมา 5 ยุค คือ ยุควรนคร ยุคภูเพียงแช่แห้ง ยุคเวียงใต้ ยุคเวียงเหนือและยุคเมืองน่านซึ่งเป็นยุคสุดท้ายที่กลายมาเป็นศูนย์กลางของเมืองในปัจจุบัน จนเป็นดินแดนมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว นครน่านได้ทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ประดิษฐ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรม” เนื่องจากมีที่ตั้งอยู่ ระหว่างล้านนากับล้านช้างและสุโขทัย จึงมิอาจต้านกระแสการหลั่งไหลของศิลปวัฒนธรรมที่ผ่านเข้ามาในยามสงครามการปกครอง ศาสนา ถือว่ามีวิวัฒนาการการก่อเกิดที่แตกต่างจากนครรัฐน้อยใหญ่ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน ความเจริญทางวัฒนธรรมซึ่งเกิดขึ้นจากความเจริญงอกงามสิ่งแวดล้อม ผู้คน ความเป็นอยู่ที่ล้วนเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

3. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชนและของประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการที่วัดได้เปิดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว สร้างกิจกรรมต่างๆ อันสืบเนื่องจากการท่องเที่ยวพร้อมๆ กับการศึกษาหาความรู้ ตัวอย่างเช่น วัดภูมินทร์ความเป็นอัตลักษณ์ด้านภาพจิตรกรรมฝาผนัง และอุโบสถจตุรมุข วัดมิ่งเมืองมีอัตลักษณ์ด้านอุโบสถปูนปั้น วัดพระธาตุแช่แห้งมีอัตลักษณ์เป็นวัดประจำปีเกิดปีเถาะ วัดหนองบัว และวัดหนองแดงมีอัตลักษณ์เป็นรูปแบบทรงไทลื้อสิบสองปันนา วัดก๋งเป็นวัดที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบันคือการท่องเที่ยว พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเป็นอัตลักษณ์ของความเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์

4. ด้านสังคม เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม ตัวอย่างเช่น วัดพระธาตุแช่แห้งพระอารามหลวงเป็นวัดที่สืบสานสานประเพณี 6 เป็งซึ่งตรงกับวิสาขบูชา ที่ทำให้ชาวบ้านในเขตอำเภอภูเพียงได้จัดขบวนสงน้ำประจำปี วัดพระธาตุเขาน้อยจัดประเพณี 8 เป็งตรงกับมาฆะบูชา ชาวบ้านในเขตอำเภอเมืองจัดสรงน้ำพระธาตุ และวัดมิ่งเมืองเป็นวัดที่ประดิษฐานเสาพระหลักเมืองน่าน จะจัดประเพณีบวงสรวจขึ้นในเดือนเมษายนของทุกปี

5. ด้านสุนทรียภาพ เป็นคุณค่าความงามของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม เช่น วัดภูมินทร์ และวัดหนองบัวงดงามด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นลักษณะการบอกเล่าเรื่องราวของข้อคิดทางพระพุทธศาสนาหรือในไตรภูมิพระร่วงโดยแสดงเรื่องราวชาดก วิถีชีวิตตำนานพื้นบ้าน และความเป็นอยู่ของชาวน่านในอดีต วัฒนธรรม การติดต่อสื่อสารได้แก่ การแต่งกายคล้ายผ้าซิ่นลายน้ำไหล การแต่งกายด้วยลายผ้าซิ่นไทยลื้อ การนำโลหะมาทำเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้เช่นกำไรเงิน ขันเงิน นอกจากนี้ยังพบว่าวัฒนธรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมยังสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของงานหัตถกรรม งานจักสาน การท่อผ้าด้วยกี่ทอมือ การติดต่อซื้อขายกับชาวต่างชาติวัดมิ่งเมืองงดงามด้วยสถาปัตยกรรมร่วมสมัยการปั้น วัดหนองแดงงดงามด้วยสถาปัตยกรรมแบบโบราณ วัดก๋งเป็นสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในการอนุรักษ์ของโบราณ

6. คุณค่าด้านดนตรีและนาฏศิลป์ น่านเป็นดินแดนแห่งความเป็นอิสระที่มีการปกครองบ้านเมืองตนเองมาจากอดีต มีศิลปะด้านการขับร้องจากประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงการย้ายถิ่นฐานจากเมืองวรนครไปยังเวียงภูเพียงแช่แห้ง มีการขับซอจึงเกิดเป็นซอล่องน่าน การย้ายเมือง หรืออพยพผู้คนด้วยการล่องแพตามลำน้ำน่าน ระหว่างทางชายหญิงคู่หนึ่งในขบวนแพได้ขับร้องพรรณนาความอาลัยเสียงสูงต่ำเป็นจังหวะบรรยายถึงความเหงาคิดถึงถิ่นฐานบ้านเดิมของตนเองที่ต้องย้ายเมือง ได้ขับร้องพรรณนาเป็นทำนองตามโต้ตอบคำร้องด้วยไหวพริบ มีการเคาะจังหวะ สีสะล้อ

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่านบทบาทของการเสริมการท่องเที่ยวหน่วยงานที่เข้าไปมีบทบาทในการท่องเที่ยวและสนับสนุนให้การท่องเที่ยงเชิงวัฒนธรรมอันได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อพท.หรือองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล ได้มีแนวทางตามกลยุทธ์ 5 ด้านได้แก่

1. ด้านการค้นหาพัฒนาและฟื้นฟูการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์และยังยืน ด้วยการจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งธรรมชาติการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมการจัดการด้านศิลปวัฒนธรรมและการจัดการด้านการท่องเที่ยวด้วยชุมชน

2. ด้านการบริหารจัดการภาครัฐและชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของคุณค่าและอัตลักษณ์ท้องถิ่น

3. ด้านการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ด้านการท่องเที่ยวด้วยมัคคุเทศก์ จิตอาสาในชุมในชุมชน

4. ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวหนาแน่นและการขยายไปสู่แหล่งท่องเที่ยวชนบท

5. ด้านการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวให้มีความเป็นสากลและยั่งยืนด้วยชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัยเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่านสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

จังหวัดน่านมีความโดดเด่นทางด้านศิลปวัฒนธรรม ที่ตั้งอยู่ในระหว่างอาณาจักรล้านนาตะวันออกการก่อเกิดศิลปะ วัฒนธรรมส่วนมากเป็นผลมาจากการติดต่อกับบ้านพี่เมืองน้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุโขทัยและเมืองหลวงดังเช่นการฝังศาลหลักเมืองน่านที่ได้รับอิทธิพลมาจากภาคกลาง และในพงศาวดารกล่าวถึงประวัติศาสตร์การสร้างพระธาตุแช่แห้งที่ปรากฏหลักฐานที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างนครน่านกับอาณาจักรสุโขทัย ในรูปแบบของศิลปะ สถาปัตยกรรมที่ปรากฏในโบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ เช่น เจดีย์ทรงช้างล้อมที่วัดพระธาตุช้างค้ำ เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ที่วัดสวนตาล (องค์เดิมก่อนการบูรณะดังเช่นปัจจุบัน) สถาปัตยกรรมวัดภูมินทร์ที่เชื่อมโยงกับคติทางพระพุทธศาสนาจากไตรภูมิพระร่วงของพระยาลิไท คุณค่าคุณค่าและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่านจะเกิดขึ้นได้นั้นย่อมมีปัจจัยพื้นฐานเดิมคือ สถาปัตยกรรม ล้วนเกิดจากแรงบันดาลใจของช่างที่สร้างขึ้นเพื่อต้องการเก็บไว้ให้ลูกหลาน เช่น วัดในจังหวัดน่านที่นักท่องเที่ยวนิยมเที่ยวได้แก่ วัดภูมินทร์ วัดมิ่งเมือง วัดพระธาตุช้างค้ำ วัดพระธาตุเขาน้อย วัดพระธาตุแช่แห้ง วัดหนองแดง และวัดหนองบัว ล้วนแล้วแต่มีเอกลักษณ์ของความเป็นน่านแบบดั้งเดิมด้วยรูปทรงที่ไม่สูงอดีตนิยมสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง จิตรกรรมที่น่าสนใจคือภาพจิตรกรรมวัดภูมินทร์และวัดหนองบัว ถึงแม่ว่าการวัดสันนิษฐานว่าเป็นบุคคลคนเดียวกันที่วัดด้วยเฉดสี โครงสร้าง แนวคิดล้วนมีลักษณะเหมือนกันและสะท้อนแนวคิดของพญาลิไท และรูปแบบการเขียนเน้นเฉดสีเข้มเช่น แดงเป็นหลัก ความเป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนด้วยวิถีและวัฒนธรรมได้แก่รูปแบบของเรือแข่งจังหวัดน่านที่นิยมสร้างเรือพายแต่ละลำใช้ไม้ซุงขนาดใหญ่ ๆ เอามาขุดเป็นเรือ เอกลักษณ์โดดเด่นของเรือแข่งเมืองน่าน คือ ที่หัวเรือแกะเป็นรูปพญานาคชูคอสง่างามหางเรือเป็นหางพญานาคงอนสูง ด้วยคนเมืองน่านเชื่อว่าบรรพบุรุษของตน คือ เจ้าขุนนุ่น ขุนฟอง เกิดจากไข่พญานาคเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ การต่อเรือแข่งเป็นรูปพญานาคจึงถือเป็นการบูชาบุญคุณพญานาคผู้เป็นเจ้าแห่งน้ำ และบรรพบุรุษ

ของชาวเมืองน่าน การที่นักท่องเที่ยวประทับใจในความเป็นน่านนั้นล้วนมาจากปัจจัยหลายๆ อย่างเช่น การเดินทางสะดวกสบาย ทุกคนยังมองว่าเป็นจังหวัดที่มีสภาพแวดล้อมที่มีภูเขาล้อมรอบอุดมสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติ เมื่อเดินทางไปถึงน่านแล้วยังต้องกลับไปเยือนอีกด้วยวิถีชีวิตของผู้คนที่เรียบง่ายการใช้จ่ายไม่สูงและการเดินทางในตัวจังหวัดสะดวกเพราะเป็นเมืองที่ไม่ใหญ่แต่มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมากมายทั้งยังมีความปลอดภัยสูง สิ่งที่นักท่องเที่ยวประทับใจคือโบราณสถานและโบราณวัตถุของวัดต่างๆ ที่ยังคงมีกลิ่นอายของความเป็นพุทธศาสนา

นโยบายของจังหวัดน่านปัจจุบันมีความตระหนักถึงความสำคัญของศิลปะ วัฒนธรรม รวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านมากขึ้นทั้งนี้การตื่นตัวต่อวัฒนธรรมประกอบกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของในแต่ละพื้นที่เป็นจุดกำเนิดของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังจะเห็นว่าการท่องเที่ยงเชิงวัฒนธรรมได้กลายเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในยุโรปอีกทั้งประเทศอื่นๆได้พยายามที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศของตนเอง นอกจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะสามารถนารายได้เข้าสู่ประเทศและนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระดับประเทศและระดับภูมิภาคแล้วการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปสำหรับประเทศไทยแล้ว การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สร้างรายได้และการจ้างงานให้กับประเทศไทยเป็นอย่างมากอย่างไรก็ดีท่ามกลางการแข่งขันของตลาดท่องเที่ยวที่สูงขึ้นกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงได้รับความสนใจเพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากแหล่งท่องเที่ยว และมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและได้มีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็นเวลานาน ดังนั้นบทความวิชาการนี้จะเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยจะแสดงถึงแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทยโดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเพื่อให้ เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

กระบวนการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดน่านพบว่าภาครัฐได้มีบทบาทในการศึกษาวิเคราะห์นโยบายสำคัญของรัฐบาล นโยบายสำคัญของชาติ นโยบายสำคัญของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และของจังหวัดน่าน แล้วรวบรวมรายละเอียดข้อมูล ความเป็นมาและสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว วิเคราะห์ความสำคัญ ความเป็นเอกลักษณ์ สภาพความสมบูรณ์ของแหล่งท่องเที่ยวที่จะเข้าไปพัฒนาและส่งเสริม ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อขอข้อมูลและประสานการอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แล้วให้ชุมชนได้มีบทบาทกับแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ อันได้แก่ วัดในชุมชนอำเภอเมืองน่านที่เป็นเส้นทางการท่องเที่ยวที่รถรางสามารถนำนักท่องเที่ยวไปได้สะดวกเช่น วัดภูมินทร์ วัดมิ่งเมือง วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร วัดศรีพันต้น วัดกู่คำ วัดสวนตาล วัดพระเกิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่านเป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยมไปเที่ยวได้แก่ วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง วัดหนองบัว อำเภอท่าวังผา วัดหนองแดงอำเภอเชียงกลาง วัดก่งอำเภอท่าวังผาเป็นต้น นอกจากนี้การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมักมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวทางธรรมชาติเนื่องจากเป็นสิ่งที่มีอยู่และเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมีสภาพและการเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลามีระบบความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนในตัวเองด้วยปัจจัยต่างๆกันและองค์ประกอบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจค่อยเป็นค่อยไปหรืออาจรวดเร็วมากจนเห็นได้ชัดเจนแล้วแต่กรณีไป

ข้อเสนอแนะสำหรับกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน

1. ควรมีการศึกษาการกระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรม ประเพณีของจังหวัดน่าน เพื่อสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ เชิงสร้างสรรค์

2. ควรมีการศึกษาการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวกลุ่มชาติพันธ์เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงในการจัดการท่องเที่ยวภายในจังหวัด

3. ควรศึกษาเส้นทางการคมนาคม รูปแบบของการนำเที่ยวแบบบูรณาการเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อไม่ให้นักท่องเที่ยวกระจุกอยู่แต่ในตัวเมือง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. นโยบายการท่องเที่ยว ควรเริ่มจากความร่วมมือของภาครัฐและภาคเอกชนที่จะเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การใช้อัตลักษณ์ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดน่าน ควรให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ด้านวัดแหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุ

2. สถาบันวัด หรือ ศาสน์สถานที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจควรปรับบริบทของตนเองตามสภาพการเปลี่ยนแปลงนโยบาย และยุทธศาสตร์ของภาครัฐ ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เป็นหัวใจของเศรษฐกิจชาติ

3. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการนำเสนออัตลักษณ์ในการประชาสัมพันธ์ในการต้องรับแขก ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนา ส่งเสริม ให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการนำเสนอให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ส่งเสริมและสนับสนุนจุดที่ควรพัฒนาเช่น แผนผัง สภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยควรสะดวก

ข้อจำกัดทางการศึกษาและข้อแนะนำในการศึกษาครั้งต่อไป

1. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะพื้นที่เมื่อมีการศึกษาในครั้งต่อไปควรเป็นการศึกษาที่มีการท่องเที่ยวแตกต่างกัน และขอบเขตในการศึกษาที่กว้างขึ้นจะเป็นประการสำคัญในการศึกษาในครั้งต่อไป

2. ควรมีการศึกษาแนวนโยบายและกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม ให้สถานที่ในชุมชนทุกคนเป็นเจ้าของ

บรรณานุกรม

กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ. **การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร, 2550.

ความรู้เบื้องต้นการท่องเที่ยว/วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ย. [ออนไลน์] แหล่งที่มา https://tourismatbuu.wordpress.com/, [1 กันยายน 2560]

จิตร ภูมิศักดิ์. **ความเป็นมาของคำสยามไทลาวและขอมและลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ,** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร, 2533.

ดำรงค์ ฐานดี. **สังคมและวัฒนธรรม**, หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 หน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2546.

นิคม จารุมณี. **การท่องเที่ยวและการจัดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2535.

ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, **นันทบุรีศรีนครน่าน: ประวัติศาสตร์ สังคม และคริสต์ศาสนา.** กรุงเทพมหานคร:ฝ่ายประวัติศาสตร์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย, ค.ศ.1996.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

Work Manual: การยืมเงินทดรองจ่ายของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ ยุค Thailand 4.0
Work Manual: Advance Payment Borrowing of Nan Buddshist College in Thailand 4.0

อุษา เลาดี
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

นโยบายการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล ยุค Thailand 4.0 เน้นการบริหารงานโปร่งใส ตรวจสอบได้ และสามารถบริการประชาชนหรือผู้มาติดต่องานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามหลักธรรมาภิบาล วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ เป็นส่วนงานของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มีฐานะเป็นนิติบุคคล ได้ตระหนักถึงนโยบายและความสำคัญของการพัฒนางานการเงินและบัญชี ด้านการยืมเงินทดรองจ่าย จำเป็นจะต้องมีคู่มือการปฏิบัติงาน Work Manual: การยืมเงินทดรองจ่าย ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานและผู้รับบริการ ได้ทราบขั้นตอน วิธีปฏิบัติงาน ระเบียบ ข้อบังคับและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในการพัฒนางานการยืมเงินทดรองจ่าย เพื่อความถูกต้อง รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: คู่มือการปฏิบัติงาน, การยืมเงินทดรองจ่าย

Abstract

Administrative policy of the government in Thailand 4.0 emphasized on transparency, accountability, and efficiency service to people according to Good Governance principle. Nan Buddhist College is a department of Mahachulalongkorn-rajavidyalaya University, One of National Universities and juristic person, is aware of the policy and importance of finance and accountancy on Advance Payment Borrowing so this work manual is written for the officers and clients to know the process, operation method, rule, regulation, and law of the borrowing. This manual will be the guideline for developing its accuracy, rapidity, and efficiency as well.

Keywords: Work Manual, Advance Payment Borrowing

บทนำ

ภายใต้นโยบายการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล ที่เน้นการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล กระทรวงการคลัง โดยกรมบัญชีกลางได้วางหลักเกณฑ์เรื่องเงินทดรองราชการ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติในการเบิกจ่ายเงินทดรองราชการ โดยได้กำหนดระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยเงินทดรองราชการ พ.ศ. 2547 เพื่อให้ส่วนราชการถือปฏิบัติการรับ-จ่ายเงินทดรองราชการ ซึ่งในระบบบัญชีจะต้องบันทึกรายการในทะเบียนคุมเงินทดรองราชการ สมุดบัญชีรายวันทั่วไป บัญชีแยกประเภทและจัดทำรายงานฐานะเงินทดรองราชการ นอกจากนี้กระทรวงการคลังยังออกระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรม การจัดงาน และการประชุมระหว่างประเทศ พ.ศ. 2549 (แก้ไขเพื่อเติมถึง ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2555)

ส่วนงานตรวจสอบภายใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เข้าตรวจสอบงบการเงิน ได้ให้ข้อสังเกตเรื่องลูกหนี้เงินยืมทดรองจ่าย เอกสารไม่ถูกต้องครบถ้วนตามระเบียบที่กำหนด ประกอบกับการปฏิบัติงาน การยืมเงินทดรองจ่าย ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ มีกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องหลายฉบับ จากประสบการณ์โดยตรงและเป็นหน้าที่หลักในการรับผิดชอบ การยืมเงินทดรองจ่าย ซึ่งมีกระบวนการที่ซับซ้อนหลายขั้นตอน เช่น ขั้นตอนการยืมเงินทดรองจ่าย ขั้นตอนการตรวจสอบหลักฐานการยืมเงินทดรองจ่าย ขั้นตอนการขออนุมัติจ่ายเงินยืมทดรองจ่าย ขั้นตอนการตรวจสอบหลักฐานใบสำคัญจ่ายเพื่อส่งใช้เงินยืมทดรองจ่าย ตลอดถึงการให้คำปรึกษาเรื่องระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการยืมเงินทดรองจ่าย ซึ่งในการปฏิบัติงานการยืมเงินทดรองจ่ายในวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ ที่ผ่านมา จากการสังเกตและจากการสอบถามผู้ยืมเงินทดรองจ่าย พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการยืมเงินทดรองจ่าย ส่วนใหญ่มาจากความไม่รู้ความไม่เข้าใจในกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆที่เกี่ยวข้อง กับการยืมเงินทดรองจ่าย รวมถึงขั้นตอนกระบวนการวิธีปฏิบัติการยืมเงินทดรองจ่ายของเจ้าหน้าที่การเงิน ที่ไม่สามารถให้คำปรึกษา อธิบาย ชี้แจง วิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง ทำให้บางครั้งพบอุปสรรคเกิดความยุ่งยากและเสียเวลาโดยไม่จำเป็น ทำให้การทำงานไม่คล่องตัว ล้าช้า บันทึกข้อมูลการยืมเงินทดรองจ่ายไม่ครบถ้วน ซึ่งมีปัญหาในการสืบค้นข้อมูล เจ้าหน้าที่ไม่สามารถปฏิบัติงานแทนกันได้ในกรณี ผู้ปฏิบัติงานหลักไม่อยู่ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานขาดทักษะในการคิด วิเคราะห์ ปัญหาการยืมเงินทดรองจ่าย เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานขาดเอกสารอ้างอิงในการสื่อสารข้อมูลที่เป็นสาระสำคัญในการปฏิบัติงานการยืมเงินทดรองจ่าย ขั้นตอนกระบวนการยืมเงินทดรองจ่ายไม่ชัดเจน และเมื่อมีผู้ปฏิบัติงานใหม่ ในองค์กรจะต้องใช้เวลานานในการทำความเข้าใจในขั้นตอนกระบวนการยืมเงินทดรองจ่าย

ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่อง กฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการยืมเงินทดรองจ่าย มีความละเอียดรอบคอบ ใส่ใจในเนื้องาน สามารถให้คำปรึกษา อธิบาย ชี้แจง ตอบข้อซักถามวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องแก่ผู้ยืมเงินทดรองจ่าย รวมถึงทักษะและความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติขั้นตอนการยืมเงินทดรองจ่าย ขั้นตอนการอนุมัติเงินเบิกจ่ายเงินทดรองจ่าย ขั้นตอนการส่งใช้เงินยืมทดรองจ่าย การ

ตรวจสอบเอกสารหลักฐานการยืมเงินทดรองจ่ายทุกกระบวนการปฏิบัติงาน ตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้อย่างถูกต้อง โปร่งใส ตรวจสอบได้[1]

คู่มือการปฏิบัติงานคืออะไร

คู่มือการปฏิบัติงาน (Work Manual) เปรียบเสมือนแผนที่บอกเส้นทางการทำงานที่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของกระบวนการ ระบุถึงขั้นตอนและรายละเอียดของกระบวนการต่างๆ มักจัดทำขึ้นสำหรับงานที่มีความซับซ้อน มีหลายขั้นตอนและเกี่ยวกับคนหลายคน สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานไว้ใช้อ้างอิงมิให้เกิดความผิดพลาด[2]

คู่มือการปฏิบัติงาน Work Manual การยืมเงินทดรองจ่าย จึงมีความสำคัญและความจำเป็นต่อการพัฒนาวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานและผู้รับบริการได้ทราบถึงลักษณะงานที่ปฏิบัติ หน้าที่ความรับผิดชอบ หลักเกณฑ์วิธีการปฏิบัติงานและขั้นตอนการปฏิบัติงานการเบิกจ่ายเงินทดรองจ่าย ส่งคืนเงินทดรองจ่าย เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับผู้ปฏิบัติงานการยืมเงินทดรองจ่าย ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานการยืมเงินทดรองจ่าย ด้วยความถูกต้อง รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ เป็นสื่อช่วยในการเรียนรู้และอ้างอิงการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานใหม่ในองค์กรตลอดจนการปฏิบัติตามกฎหมาย กฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน เพราะการยืมเงินทดรองจ่ายเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในการสนับสนุนกิจรรมต่างๆ ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ ให้ดำเนินสู่เป้าหมายที่กำหนด ซึ่งได้ศึกษาอย่างเป็นระบบและนำเสนอในเชิงพรรณนา คือ ศึกษาเชิงวิจัยเอกสารและนำเอาประสบการณ์จริงจากการปฏิบัติงาน โดยตรงมาจัดทำและนำเสนอต่อผู้บังคับบัญชาเพื่อนำคู่มือไปปฏิบัติใช้จริงต่อไป

วัตถุประสงค์การจัดทำคู่มือ

1. เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานการยืมเงินทดรองจ่าย ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ ได้ทราบขั้นตอน วิธีปฏิบัติงาน กฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง

2. เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติงานและเพื่อให้เกิดความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันในการปฏิบัติงานการยืมเงินทดรองจ่าย

3. เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานการยืมเงินทดรองจ่าย สามารถทราบวิธีการปฏิบัติงานได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็วและถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง

4. เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติงานสำหรับบุคลากรใหม่ที่มาปฏิบัติงานทดแทนกัน

---

[1] พัชรินทร์ จันทร์แจ้ง, **การพัฒนาคู่มือการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการจัดโครงการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม**, (นครปฐม: ม.ป.พ., 2559), (สำเนา).

[2] กองกลาง สำนักงานอธิการบดี, **เอกสารประกอบการอบรมเทคนิคการเขียนคู่มือปฏิบัติงาน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 2.

นิยามศัพท์

"**เจ้าหน้าที่การเงิน**" หมายถึง บุคลากรของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ ที่ได้รับหมายให้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการยืมเงินทดรองจ่าย

"**เงินยืมทดรองจ่าย**" หมายถึง เงินที่วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ จ่ายให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ยืมเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางภายในประเทศ ค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรม/ประชุม/สัมมนา/ดูงาน ทั้งนี้ไม่ว่าจะจ่ายจากเงินในงบประมาณหรือเงินนอกงบประมาณ

"**วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ**" หมายถึง วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

"**มหาวิทยาลัย**" หมายถึง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอบข่ายภาระงานของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

1. ปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์และพันธกิจ[3]

สุภาษิต : ปญญาโลกสมิ ปชโชโต แปลว่า ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก

ปรัชญา : จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม

ปณิธาน : ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง สำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์

วิสัยทัศน์ : ศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาระดับภูมิภาค

พันธกิจ

1. ผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ
2. วิจัยและพัฒนา
3. ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม
4. ทะนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม
5. บริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล

2. ยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ที่ 1 : สร้างบัณฑิตไปสู่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีคุณค่า
ยุทธศาสตร์ที่ 2 : เสริมสร้างงานวิจัยสู่การนำไปใช้ในสังคม
ยุทธศาสตร์ที่ 3 : สร้างความเป็นเลิศด้านการบริการวิชาการ
ยุทธศาสตร์ที่ 4 : อนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงพุทธ
ยุทธศาสตร์ที่ 5 : มีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

---

[3] วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ, **แผนกลยุทธ์ระยะที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)**, (น่าน: ม.ป.พ., ม.ป.ป.), หน้า 20-22, (สำเนา).

3. ภารกิจ อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของส่วนงาน

ตามประกาศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ 29 เมษายน พุทธศักราช 2557 เรื่อง ภารกิจ อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของส่วนงานในมหาวิทยาลัย พ.ศ.2557 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 27 (1) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 และมติคณะกรรมการบริหารงานบุคคล ในคราวประชุมครั้งที่ 2/2557 เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 6 มีนาคม พ.ศ.2557 ออกประกาศภารกิจเกี่ยวกับงานของวิทยาลัย (ในกำกับส่วนกลางหรือวิทยาเขต) ดังนี้

สำนักงานวิทยาลัย มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานบริหารงานทั่วไปและงานบริหารงานบุคคล งานแผนและงบประมาณ งานคลังและทรัพย์สินและปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

1. กลุ่มงานบริหาร ปฏิบัติงานด้านธุรการ งานบุคคล งานสวัสดิการและงานประชาสัมพันธ์ งานเลขานุการผู้บริหาร งานพิธีการงานประชุม งานนิติการ งานกองทุนพัฒนาวิทยาลัย รวมทั้งประสานงานกับส่วนงานที่เกี่ยวข้องและปฏิบัติงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย

2. กลุ่มงานการเงิน บัญชีและพัสดุ ปฏิบัติงานรับเงิน จัดเก็บรักษาเงิน ตามกฎ ระเบียบ และข้อบังคับ ดำเนินการฝาก-ถอน และโอนเงินฝากธนาคารทุกประเภทของสถาบัน และจัดทำเอกสารหลักฐานบันทึกรายการบัญชี ปรับปรุงบัญชี การปิดบัญชี ตามระบบบัญชี รวมทั้งจัดหา การซื้อ การจ้าง การควบคุม ปรับปรุง ซ่อมแซม การเก็บรักษาการเบิกจ่ายพัสดุและการจำหน่ายพัสดุให้เป็นไปตามระเบียบ งานอาคารสถานที งานยานพาหนะ และปฏิบัติงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย

3. กลุ่มงานวางแผนและงบประมาณ ปฏิบัติงานนโยบายและแผนพัฒนามหาวิทยาลัย งานงบประมาณ งานวิจัยสถาบัน งานสารสนเทศ งานติดตามประเมินผล งานประจำปีและปฏิบัติงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย

สำนักงานวิชาการ มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานสมัครและคัดเลือกนิสิต งานกองทุนการศึกษา งานกิจการนิสิต งานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน งานวัดผลการศึกษา งานหลักสูตรและส่งเสริมประสิทธิภาพการสอน งานตำราและเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย งานมาตรฐานและคุณภาพการศึกษา งานเทคโนโลยีสารสนเทศและห้องสมุด งานการจัดการเรียนการสอนในสาขาวิชาต่างๆ และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

1. กลุ่มงานทะเบียนและวัดผล ปฏิบัติงานจัดทำคู่มือ การรับสมัครการคัดเลือกนิสิต งานกองทุนการศึกษา การลงทะเบียน ข้อมูลนิสิต และให้บริการเกี่ยวกับทะเบียนประวัตินิสิต งานจัดทำระบบการวัดผลการศึกษา แจ้งผลการศึกษา ตรวจสอบการขออนุมัติปริญญาแก่ผู้สำเร็จการศึกษา ออกหนังสือสำคัญแก่ผู้สำเร็จการศึกษาและปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

2. กลุ่มงานห้องสมุดและสารสนเทศ ปฏิบัติงานจัดหาและให้บริการยืม-คืนหนังสือ วารสาร เอกสารวิชาการ อุปกรณ์ โสตทัศนูปกรณ์และจัดนิทรรศการ จัดอบรมบุคลากร นิสิต นักศึกษา และบุคคล

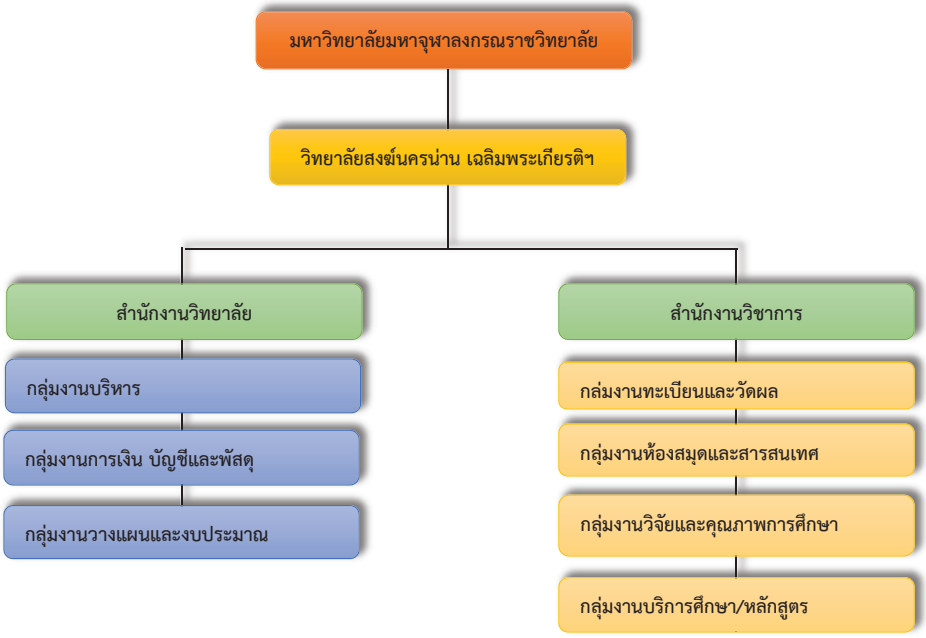
ทั่วไปให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถใช้คอมพิวเตอร์เพื่อค้นคว้าหรือสนับสนุนการทำงาน รวมทั้งผลิต จัดหา โปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อสนับสนุนการทำงานและการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

3. กลุ่มงานวิจัยและคุณภาพการศึกษา ปฏิบัติงานวางแผนและพัฒนางานวิจัย จัดหาทุนสนับสนุนงานวิจัย งานเผยแพร่และนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ รวบรวมและประมวลข้อมูลการประกันคุณภาพการศึกษา งานพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา งานพัฒนาระบบและกลไกการประกันคุณภาพการศึกษา งานเผยแพร่การประกันคุณภาพการศึกษา งานจัดทำ ปรับปรุง งานวางแผนและพัฒนาหลักสูตรและการสอน ส่งเสริมและประเมินประสิทธิภาพการสอน งานตำราและออกสารทางวิชาการ รวมทั้งการจัดเก็บสถิติทางวิชาการต่างๆ และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

4 กลุ่มงานบริการการศึกษา ปฏิบัติงานจัดการเรียนการสอนในสาขาวิชาต่างๆ งานบัณฑิตศึกษา จัดทำตารางสอน ตารางสอบ ขั้นตอนการจัดสอบ งานฝึกอบรมและงานบริการการศึกษา ส่งเสริมกิจการนิสิต งานติดตามประเมินผลการปฏิบัติศาสนกิจและปฏิบัติงานบริการสังคมของนิสิต งานสวัสดิการนิสิต ปฏิบัติงานจัดกิจกรรม ส่งเสริม สนับสนุน เผยแผ่ ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมงานบริการฝึกฝนอบรมเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม วิปัสสนากรรมฐาน งานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน งานบรรพชาและอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อนหรืออื่นๆ และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

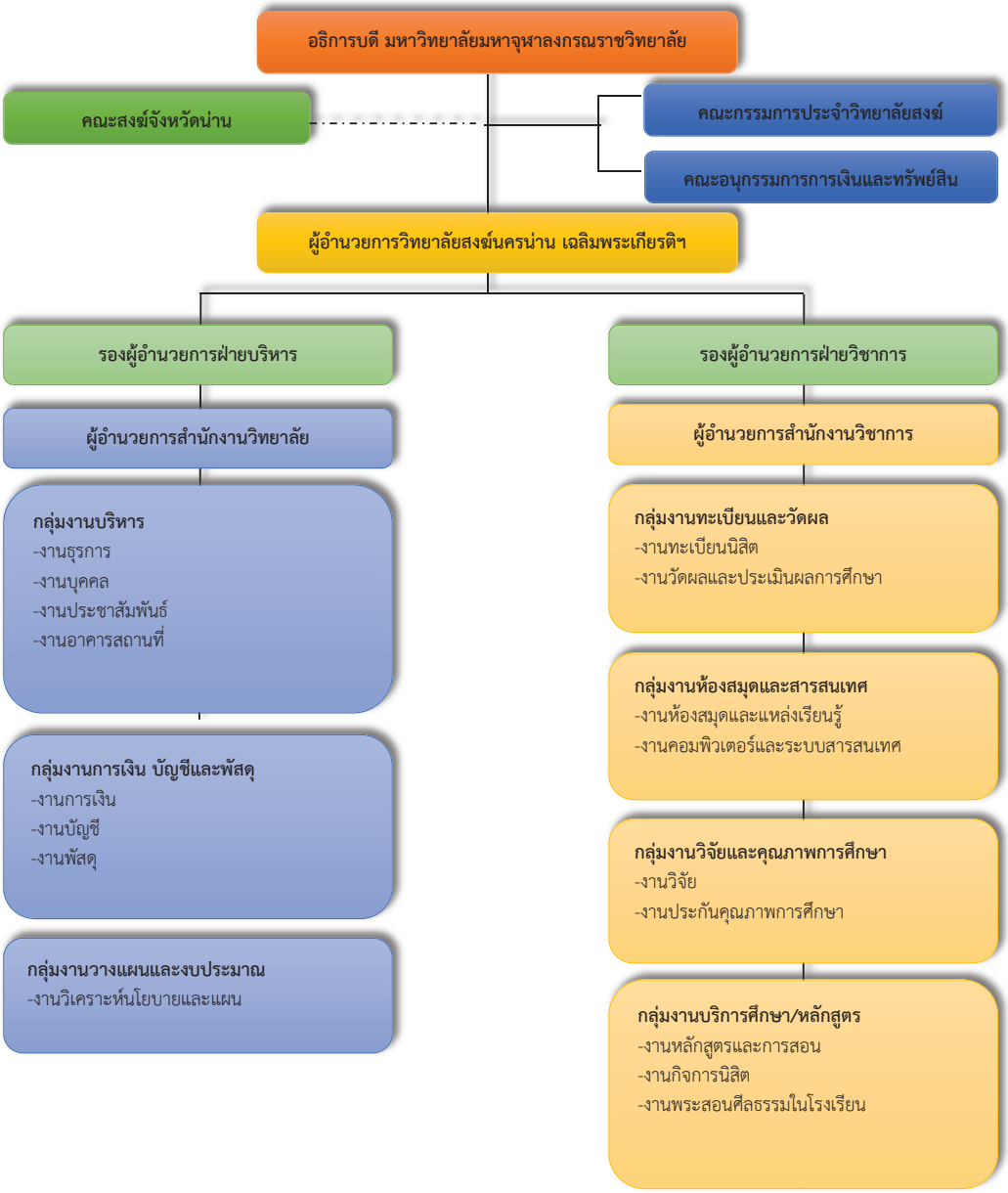
ผังแสดงโครงสร้างการบริหารจัดการ

1. โครงสร้างองค์กร (Organization Chart) : วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ[4]

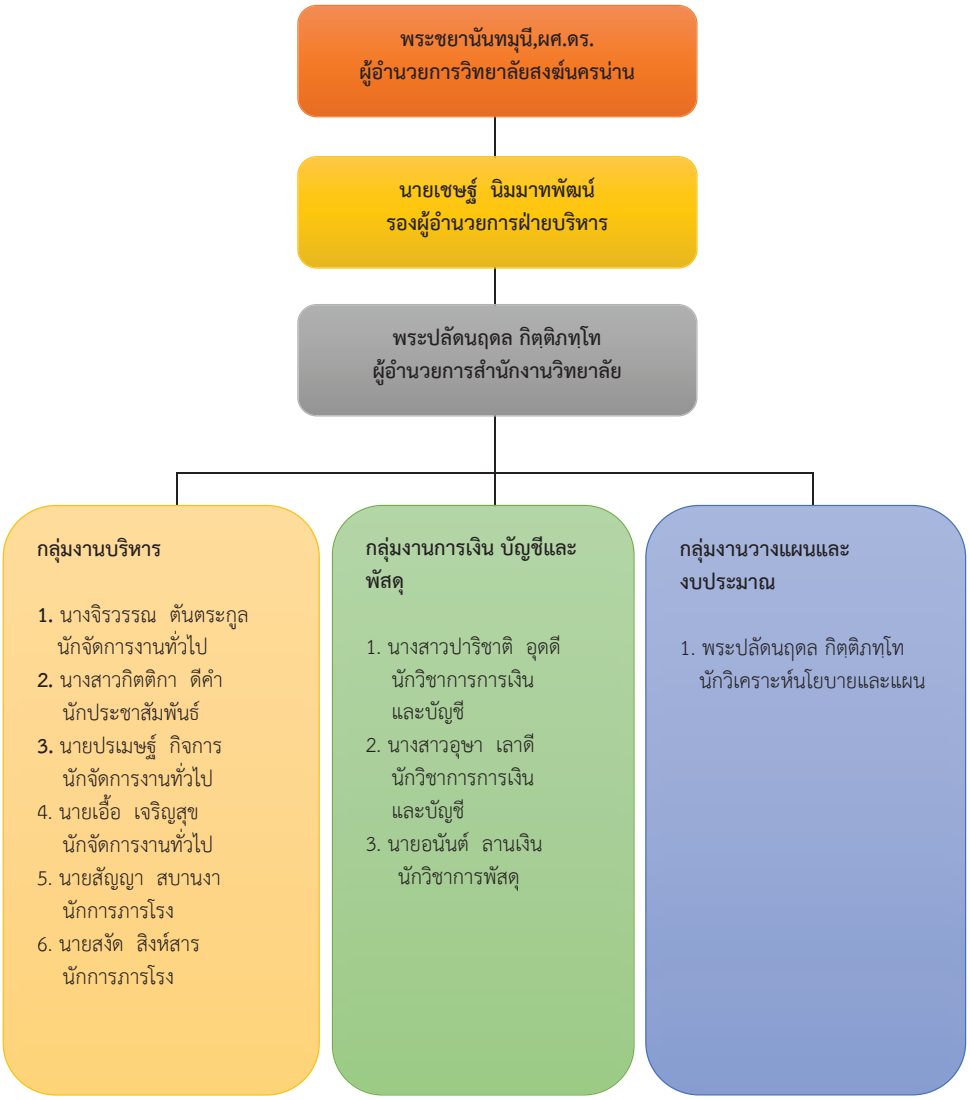

[4] วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ, **แผนกลยุทธ์ระยะที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)**, หน้า 8, (สำเนา).

2. โครงสร้างการบริหาร (Administration Chart) : วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

3. โครงสร้างการปฏิบัติงาน (Activity Chart) : สำนักงานวิทยาลัย

หลักเกณฑ์การปฏิบัติงานการยืมเงินทดรองจ่าย

การยืมเงินทดรองจ่ายทุกครั้งผู้ปฏิบัติงานการยืมเงินทดรองจ่าย โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่การเงินต้องรู้แนวทางปฏิบัติการยืมเงินทดรองจ่าย และจะต้องดำเนินการยืมเงินทดรองจ่ายให้ถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ และมติของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ต้องปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใส ประหยัดเวลาและรวดเร็ว โดยคำนึงถึงประโยชน์ของทางวิทยาลัยเป็นหลัก โดยต้องการตรวจสอบความถูกต้องจากเจ้าหน้าที่การเงินของวิทยาลัยก่อนนำเสนอผู้มีอำนาจอนุมัติ เมื่อผู้มีอำนาจอนุมัติ อนุมัติแล้วจึงจะทำการยืมและเบิกจ่ายได้ตามวงเงินที่ได้รับอนุมัติ ตามประกาศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการจ่ายเงินยืมทดรองจ่าย พ.ศ. 2556

1. ผู้มีสิทธิ์ยืม

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ จะจ่ายเงินยืมทดรองจ่ายให้แก่ผู้ใด ก็ต่อเมื่อแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น ได้รับอนุมัติจากผู้มีอำนาจเรียบร้อยแล้ว และผู้มีสิทธิ์ยืมจะต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

1) เป็นบุคลากรประจำของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน ซึ่งเป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานตามกิจกรรม แผนงานหรือโครงการของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน (ผู้ใดทำ ผู้นั้นยืม)

2) ลูกจ้างชั่วคราวไม่มีสิทธิ์ยืมเงินทดรองจ่าย

3) ผู้ยืมต้องได้รับการอนุมัติให้เดินทางภายในประเทศ แล้วแต่กรณี

4) การยืมเงินทดรองจ่ายค่าใช้จ่ายใดต้องจ่ายค่าใช้จ่ายนั้น

5) ผู้ยืมเงินต้องเป็นผู้ร่วมเดินทางด้วย

6) ผู้ยืมเงินทดรองจ่ายต้องไม่มีหนี้สิ้นค้างชำระ

7) การยืมเงินเพื่อซื้อวัสดุจะต้องแนบใบขออนุมัติสั่งซื้อสั่งจ้าง ที่ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายลงนามอนุมัติเรียบร้อยแล้ว และจำนวนเงินที่ยืมจะต้องเท่ากับจำนวนที่ได้รับอนุมัติหรือเท่ากับจำนวนเงินในใบสั่งซื้อสั่งจ้าง

2. เอกสารประกอบการยืมเงินทดรองจ่าย

1) บันทึกขออนุมัติยืมเงินทดรองจ่าย

2) สำเนากิจกรรม/แผนงานหรือ/โครงการ/หนังสือสั่งการหรือให้เดินทางไปดำเนินการที่ได้รับการอนุมัติแล้ว

3) ประมาณการค่าใช้จ่าย เช่น ค่าพาหนะเดินทาง ค่าที่พัก ค่าเบี้ยเลี้ยง และค่าใช้จ่ายอันจำเป็นอย่างอื่น สำหรับค่าพาหนะเดินทางหากผู้ยืมมีความจำเป็นต้องเช่ารถ หรือใช้รถยนต์ส่วนตัวเป็นพาหนะในการเดินทาง ก็ให้ระบุมาในคำขออนุมัตินี้พร้อมแสดงเหตุผลที่ต้องเช่าหรือใช้รถยนต์ส่วนตัว

4) ใบยืมเงินทดรองจ่ายใช้ตามแบบของมหาวิทยาลัยกำหนดลงลายมือชื่อไว้ในใบยืมเงินทดรองจ่าย โดยมอบให้ส่วนงานการเงินเก็บรักษาต้นฉบับไว้เป็นหลักฐานและมอบสำเนาให้ผู้ยืมเก็บไว้ด้วย จำนวน 1 ชุด ยื่นต่อส่วนงานการเงิน

3. กรณียืมเงินทดรองจ่ายเพื่อการเดินทางในประเทศ

1) อนุมัติการเดินทางในประเทศที่ได้รับอนุมัติให้เดินทางจากผู้บริหารวิทยาลัย ที่แสดงประมาณการค่าใช้จ่ายประกอบ พร้อมทั้งระบุตัวบุคคล ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าที่พัก และค่าพาหนะ

2) อนุมัติรถยนต์และอนุมัติค่าน้ำมันเชื้อเพลิง

3) อนุมัติให้เดินทางโดยเครื่องบิน

4. กรณียืมเงินทดรองจ่ายเพื่อจัดซื้อ/จัดจ้างพัสดุ

อนุมัติจัดซื้อ/จัดจ้าง พร้อมแนบใบข้อจัดซื้อ/จัดจ้าง ที่ผู้บริหารลงนามอนุมัติเรียบร้อยแล้ว ทั้งนี้ต้องระบุเหตุผลความจำเป็นจัดซื้อ/จัดจ้างในสัญญายืมเงินทดรองจ่ายทุกครั้ง

5. กรณียืมเงินทดรองจ่ายเพื่อจัดประชุม/อบรม/สัมมนา/ดูงาน

1) อนุมัติหลักการให้ดำเนินงานจัดอบรม/สัมมนาและอนุมัติงบประมาณ

2) อนุมัติเดินทางของเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการจัดสัมมนา หรือเปลี่ยนแปลงการจัดสัมมนา

3) ถ้ามีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการซื้อการจ้างต่างๆ เช่น ค่าเช่ารถ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าเช่าห้องประชุม ค่าวัสดุและอื่นๆ ให้แนบอนุมัติจัดซื้อ/จัดจ้าง และใบขอจัดซื้อ/จัดจ้างที่ผู้บริหารลงนามอนุมัติเรียบร้อยแล้ว

ตารางสรุปอัตราค่าสมนาคุณวิทยากร

ประเภทการอบรม	อัตราค่าสมนาคุณวิทยากร
ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่เป็นนิสิต นักศึกษา และหรือนักเรียน	ชั่วโมงละไม่น้อยกว่า 300.00 บาท แต่ไม่เกิน 500.00 บาท
ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่เป็นบุคลากรวิทยาลัย	ชั่วโมงละไม่น้อยกว่า 600.00 บาท แต่ไม่เกิน 1,000.00 บาท
ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งบริหารระดับสูง	ชั่วโมงละไม่น้อยกว่า 800.00 บาท แต่ไม่เกิน 1,200.00 บาท
ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่เป็นบุคคลภายนอก	ชั่วโมงละไม่น้อยกว่า 600.00 บาท แต่ไม่เกิน 1,000.00 บาท
การจัดฝึกอบรมที่เก็บค่าลงทะเบียน	ชั่วโมงละไม่น้อยกว่า 1,000.00บาท แต่ไม่เกิน 1,800.00 บาท
วิทยากรเป็นบุคลากรของมหาวิทยาลัย	ชั่วโมงละไม่น้อยกว่า 300.00 บาท แต่ไม่เกิน 1,000.00 บาท
วิทยากรเป็นบุคคลภายนอก	ชั่วโมงละไม่น้อยกว่า 500.00 บาท แต่ไม่เกิน 1,500.00 บาท
การฝึกอบรมที่จำเป็นต้องใช้วิทยากรที่มีความรู้ความสามารถพิเศษ	ชั่วโมงละไม่น้อยกว่า 1,500.00 บาท แต่ไม่เกิน 3,000.00 บาท

อัตราค่าใช้จ่ายเดินทาง

ผู้เดินทาง	อัตราค่าใช้จ่าย			
	ค่าเบี้ยเลี้ยง	ค่าที่พัก/วัน	ค่าพาหนะในพื้นที่	ค่าพาหนะเดินทาง
นายกสภามหาวิทยาลัย อุปนายกสภามหาวิทยาลัย กรรมการสภามหาวิทยาลัย อธิการบดีและศาสตราจารย์	240	เหมาจ่าย 500 หรือตามที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 2,000	ตามที่จ่ายจริงหรือเหมาจ่ายแต่ไม่เกินวันละ 600	เท่าที่จ่ายจริงโดยทางรถยนต์ รถไฟ หรือเครื่องบินไม่เกินชั้นธุรกิจ
รองอธิการบดี คณบดี ผู้อำนวยการสถาบัน สำนัก ศูนย์ วิทยาลัย หรือเทียบเท่าและรองศาสตราจารย์	210	เหมาจ่าย 500 หรือตามที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 1,200	ตามที่จ่ายจริงหรือเหมาจ่ายแต่ไม่เกินวันละ 600	เท่าที่จ่ายจริงโดยทางรถยนต์ รถไฟ หรือเครื่องบินไม่เกินชั้นประหยัด
ผู้ช่วยอธิการบดี รองคณะบดี รองผู้อำนวยการสถาบัน สำนักศูนย์ วิทยาลัย หัวหน้าภาควิชา ผู้อำนวยการกอง หรือเทียบเท่า รองผู้อำนวยการกอง และผู้ช่วยศาสตราจารย์	210	เหมาจ่าย 500 หรือตามที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 1,000	ตามที่จ่ายจริงหรือเหมาจ่ายแต่ไม่เกินวันละ 600	เท่าที่จ่ายจริงโดยทางรถยนต์ รถไฟ หรือเครื่องบินไม่เกินชั้นประหยัด
คณาจารย์ นักวิจัย หัวหน้าสาขาวิชา หัวหน้าฝ่าย เจ้าหน้าที่ ลูกจ้าง หรือบุคคลอื่นที่ปฏิบัติหน้าที่ให้แก่วิทยาลัย	210	เหมาจ่าย 500 หรือตามที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 1,000	ตามที่จ่ายจริงหรือเหมาจ่ายแต่ไม่เกินวันละ 600	เท่าที่จ่ายจริงโดยทางรถยนต์ รถไฟ หรือเครื่องบินไม่เกิน โดยให้รถไฟไม่เกินตู้ปรับอากาศนอนชั้น2
นิสิต นักศึกษา	100	เหมาจ่าย 300 หรือตามที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 500	ตามที่จ่ายจริงหรือเหมาจ่ายแต่ไม่เกินวันละ 150	เท่าที่จ่ายจริงโดยทางรถยนต์ รถไฟ โดยให้รถไฟไม่เกินตู้ปรับอากาศนอนชั้น2

หลักเกณฑ์การจ่ายเงินยืมทดรองจ่าย

ในการเบิกจ่ายเงินยืมทดรองจ่ายของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ ดังนี้

1) การจ่ายเงินยืมทดรองจ่าย จะจ่ายได้แต่เฉพาะที่ผู้ยืมได้ทำสัญญาการยืมเงินตามแบบที่กำหนด และมีผู้มีอำนาจได้อนุมัติให้จ่ายเงินยืมทดรองจ่ายตามสัญญาการยืมเงินนั้นแล้วเท่านั้น

2) ในการจ่ายเงินยืมทดรองจ่ายให้จ่ายเช็คหรือเงินสดก็ได้

3) เมื่อผู้ยืมได้รับเงินตามสัญญายืมเงินแล้ว ให้ลงลายมือชื่อรับเงินในสัญญาการยืมเงินในสัญญายืมทั้ง 2 ฉบับ และในทะเบียนจ่ายเงินจากเจ้าหน้าที่การเงิน และเจ้าหน้าที่การเงินนำสัญญายืมเงินดังกล่าว แยกออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ต้นฉบับพร้อมตัวเรื่องยืมเงินอนุมัติตัวจริง เก็บไว้ เพื่อเป็นหลักฐานการจ่ายเงินยืมทดรองจ่าย และให้เจ้าหน้าที่บัญชีประจำวัน

ส่วนที่ 2 ฉบับสำเนา ส่งให้ผู้ยืมเงินทดรองจ่าย เพื่อเป็นหลักฐานการรับเงินยืมทดรองจ่ายและนำไปประกอบหลักฐานการชดใช้สัญญายืมเงินเมื่อครบกำหนด

4) ให้เจ้าหน้าที่การเงินเก็บรักษาใบยืมเงินทดรองจ่ายซึ่งยังมิได้ชำระเงินคืนให้เสร็จสิ้น ไว้ในที่ปลอดภัยอย่าให้สูญหายได้ และเมื่อผู้ยืมเงินได้ชำระคืนเงินยืมเสร็จสิ้นแล้ว ก็ให้เก็บเช่นเดียวกับหลักฐานการจ่ายเงิน

การคืนเงินยืมทดรองจ่าย

เมื่อดำเนินกิจกรรม/โครงการ/ปฏิบัติงานที่ได้รับอนุมัติแล้วเสร็จ

1. หากมีเงินเหลือจ่าย ให้ผู้ยืมรวบรวมเงินสดเหลือจ่ายส่งคืนโดยเร็วพร้อมหลักฐานการจ่ายเงิน ในโอกาสแรกที่ทำได้ ทั้งนี้ ต้องไม่เกินสิบห้าวันนับตั้งแต่การปฏิบัติงานนั้นเสร็จสิ้น ให้ส่วนงานการเงินบันทึกการรับคืนในใบหักล้างเงินยืมทดรองจ่ายตามแบบแนบท้ายประกาศนี้ พร้อมทั้งออกใบรับเงินในกรณีส่งคืนเป็นเงินสดเหลือจ่ายและสำเนาใบหักล้างเงินยืมทดรองจ่ายให้ผู้ยืมไว้เป็นหลักฐาน

2. กรณีไม่มีเงินเหลือ ให้ผู้ยืมดำเนินการคืนเงินยืมทดรองจ่าย พร้อมหลักฐานการเบิกจ่ายดังนี้

เอกสารประกอบการคืนเงินยืมทดรองจ่าย

1) บันทึกขออนุมัติคืนเงินยืมทดรองจ่าย

2) ใบคืนเงินยืมทดรองจ่าย

3) สำเนาบันทึกรายงานผลการปฏิบัติงานต่อรองอธิการบดี

4) หลักฐานการจ่ายเงินเพื่อหักล้างเงินยืมทดรองจ่าย

- ใบเสร็จรับเงิน/ใบกำกับภาษี
- ใบสำคัญรับเงิน (ตามแบบที่มหาวิทยาลัยกำหนด)

5) กรณีค่าเช่าที่พักแบบเหมาจ่าย ให้ใช้ใบสำคัญรับเงินตามแบบมหาวิทยาลัยกำหนด (ไม่ต้องแสดงใบเสร็จรับเงิน/ใบกำกับภาษี)

6) กรณีขออนุมัติค่าพาหนะเดินทางตามที่จ่ายจริง ให้ใช้ใบเสร็จรับเงิน/ใบกำกับภาษี

7) กรณีขออนุมัติค่าพาหนะเดินทางตามแบบเหมาจ่าย ให้ใช้ใบสำคัญรับเงินตามแบบมหาวิทยาลัยกำหนด

8) ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าพาหนะในพื้นที่ หรือค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ซึ่งไม่อาจเรียกใบเสร็จรับเงินจากผู้ให้บริการได้ ให้ใช้ใบสำคัญรับเงินตามแบบที่มหาวิทยาลัยกำหนด

ในกรณีผู้ยืมมิได้คืนเงินยืมทดรองจ่ายตามระยะเวลาที่กำหนด

ในกรณีที่ผู้ยืมมิได้ส่งคืนเงินยืมทดรองจ่ายภายในระยะเวลาสิบห้าวัน นับตั้งแต่การปฏิบัติงานนั้นเสร็จสิ้น ให้ส่วนงานการเงินดำเนินการ ดังนี้

1) ให้ติดตามทวงถามด้วยวาจาพร้อมทั้งแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรให้ผู้ยืมส่งคืนเงินยืมทดรองจ่ายภายในสามวันนับจากวันทวงถาม

2) ถ้าไม่ดำเนินการตามกำหนดใน 1. ให้ทวงถามผ่านหัวหน้าส่วนงานของผู้ยืมเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อสั่งการให้ผู้ยืมส่งคืนเงินยืมทดรองจ่ายทันที

3) หากยังไม่ดำเนินการตาม 2. ให้ถือเป็นความผิดทางวินัย

4) ให้ส่วนงานการเงินรายงานผู้มีอำนาจเพื่อดำเนินการทางวินัยแก่ผู้ยืมต่อไป

ให้เจ้าหน้าที่การเงินตรวจสอบหลักฐานคืนเงินทดรองจ่าย

1) ครบถ้วน ถูกต้อง สมบูรณ์ ให้เสนออนุมัติ

2) ไม่ครบถ้วน ไม่ถูกต้องหรือไม่สมบูรณ์แจ้งให้ผู้ยืมดำเนินการส่งให้ครบถ้วน ถูกต้อง สมบูรณ์ภายในกำหนด 15 วันนับตั้งแต่การปฏิบัติงานนั้นเสร็จสิ้น

ผลการไม่คืนเงินยืมทดรองจ่าย

1) ผู้ยืมที่ยังมิได้ส่งคืนเงินยืมทดรองจ่ายรายการเดิม รวมทั้งบุคลากรประจำในส่วนงานเดียวกัน ไม่สามารถยืมเงินทดรองจ่ายรายการใหม่ได้

2) ผู้ยืมที่ยังมิได้คืนเงินยืมทุกกรณีและทุกปีงบประมาณ ภายในวันที่ 30 กันยายน ของปี จะมิได้รับการพิจารณาขึ้นเงินเดือนในปีงบประมาณถัดไป ยกเว้นกรณีเงินยืมทดรองจ่ายที่ยืมในเดือนสุดท้ายของปีงบประมาณนั้น ทั้งนี้ ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 เป็นต้นไป

3) ให้ถือเป็นความผิดทางวินัย

ทั้งนี้ ให้ส่วนงานการเงินรายงานผู้มีอำนาจเพื่อดำเนินการทางวินัยแก่ผู้ยืมต่อไป

วิธีการให้บริการกับผู้รับบริการมีความพึงพอใจ[5]

1) ผู้ปฏิบัติงานต้องให้คำปรึกษา แนะนำ และข้อมูลด้วยความเต็มใจที่แสดงผ่านวาจา น้ำเสียง สีหน้า กริยาท่าทางด้วยความสุขภาพและอ่อนน้อม มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นคนที่มีทัศนคติในทางบวกและรักบริการ

[5] ปภาณภณ ปภังกรภูรินทร์, **คู่มือปฏิบัติงานการขอตำแหน่งทางวิชาการ**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2557), (สำเนา).

2) ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการทำงานเพื่อสามารถให้ข้อมูล คำปรึกษา และคำแนะนำที่ถูกต้องและรวดเร็ว ทันต่อสถานการณ์ความต้องการของผู้ยืมเงินทดรองจ่าย และจะต้องเป็นผู้มีความรู้รอบตัวนอกเหนือจากความรู้ในงาน เพื่อนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน

3) ผู้ปฏิบัติงานต้องเป็นผู้ที่สามารถเก็บรักษาความลับในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี เพื่อเป็นการรักษาไว้ซึ่งชื่อเสียงและผลประโยชน์ของผู้ยืมเงินทดรองจ่ายและวิทยาลัย

4) ผู้ปฏิบัติงานต้องมีทักษะในการเจรจาต่อรอง การประสานงาน และลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน และต้องเป็นผู้ที่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับผู้ยืมเงินทดรองจ่ายให้มีความพึงพอใจได้

5) ผู้ปฏิบัติงานต้องเป็นผู้ที่รับฟังความคิดเห็นและร่วมฟังความคิดเห็นของผู้ยืมเงินทดรองจ่ายและผู้ที่เกี่ยวข้อง

วิธีการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน

เจ้าหน้าที่การเงิน ต้องทำบันทึกรายงานผลการยืมเงินทดรองจ่าย ต่อผู้อำนวยการวิทยาลัย เป็นประจำทุกเดือน โดยข้อมูลที่จะรายงาน ดังนี้

๑) จำนวนสัญญายืมเงินทดรองจ่าย

๒) ลูกหนี้เงินยืมทดรองจ่ายค้างชำระ

๓) วิเคราะห์ลูกหนี้เงินยืมทดรองจ่าย

กรณี ลูกหนี้เงินยืมทดรองจ่ายค้างชำระ คือ ผู้ยืมไม่ส่งใช้ใบสำคัญหรือเงินสด(ถ้ามี) ภายในกำหนดตามเงื่อนไขของสัญญายืมเงินทดรองจ่าย หากผู้ยืมไม่รีบดำเนินการส่งใช้เงินยืม เจ้าหน้าที่การเงินจะทำหนังสือเสนอผู้อำนวยการวิทยาลัย เพื่อติดตามทวงถาม และกำหนดเวลาการส่งใช้เงินยืม หากผู้ยืมยังไม่รับดำเนินการส่งใช้ใบสำคัญหรือเงินสด (ถ้ามี) อีกเจ้าหน้าที่การเงินจะทำรายงานเสนอผู้อำนวยการพิจารณาสั่งการบังคับให้เป็นไปตามสัญญาการยืมเงิน คือ หักเงินเดือน ค่าจ้าง เบี้ยหวัด บำเหน็จบำนาญ หรือเงินอื่นที่ผู้ยืมพึงได้รับจากวิทยาลัย ชดใช้จำนวนเงินยืมไปจนครบถ้วน

จรรยาบรรณจริยธรรมในการปฏิบัติงาน

ประมวลจริยธรรมบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ว่าด้วยประมวลจริยธรรม พ.ศ. 2555 ได้กำหนดมาตรฐานจริยธรรมบุคลากร ไว้ในข้อ 6 ความว่า บุคลากรของมหาวิทยาลัยต้องยึดมั่นในมาตรฐานจริยธรรม ดังนี้

1. มีศรัทธา ยึดมั่น และปฏิบัติตามปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจของมหาวิทยาลัย

2. ประพฤติปฏิบัติอยู่ในพระธรรมวินัย ศีลธรรมอันดีงาม มีความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติงานโดยยึดหลักศีลธรรม นโยบาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศ และประเพณีของมหาวิทยาลัย

3. ละเว้นการประพฤติตนหรือกระทำการใดๆ อันอาจมีผลกระทบต่อชื่อเสียงและภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัย

4. มีศรัทธายึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

5. รู้รักสามัคคี มีศรัทธายึดมั่นในแนวทางแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี

6. มีทัศนคติที่ดี มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความเสมอภาค ปราศจากอคติและปฏิบัติหน้าที่เต็มความสามารถตามมาตรฐานภาระงานที่กำหนด

7. ขยันมุ่งมั่นและใฝ่ใจพัฒนาตนให้มีความรู้ มีทักษะการทำงาน รวมถึงมีบุคลิกภาพเหมาะสมแก่ฐานะ

8. เป็นกัลยาณมิตรต่อเพื่อนร่วมงานและปฏิบัติงานด้วยความมีมนุษยสัมพันธ์อันกับเพื่อนร่วมงาน มีเมตตาทางกาย วาจาและใจต่อเพื่อนร่วมงาน มีน้ำใจ ให้ความเคารพผู้อื่น มีความยุติธรรม

9. ให้เกียรติและเคารพในศักดิ์ศรีของเพื่อนร่วมงาน มีอิสระทางความคิดและยอมรับฟังความเห็นของผู้อื่น

10. ปฏิบัติตนด้วยความรับผิดชอบต่อเพื่อนร่วมงาน สังคมและประเทศชาติ

11. มีความสุภาพเรียบร้อยทางกาย วาจา ปฏิบัติยึดมั่นกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริตในขณะปฏิบัติหน้าที่และในโอกาสอื่นๆ

12. อุทิศเวลาและปฏิบัติงานตรงต่อเวลาอย่างสม่ำเสมอ ใช้เวลาปฏิบัติงานให้เป็นประโยชน์ต่อมหาวิทยาลัยอย่างเต็มที่

13. ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม ทั้งในด้านชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงาน มีเมตตา เอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมงานและบุคคลทั่วไปด้วยความเสมอภาค มีความเป็นธรรม ละเว้นการประพฤติที่ไม่เหมาะสม ไม่แสวงหาประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้างไม่ว่าด้วยกิจการใดๆ

14. หมั่นศึกษาค้นคว้าอย่างต่อเนื่อง ติดตามความก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ตลอดเวลา สร้างสรรค์เผยแพร่งานทางวิชาการหรืองานสร้างสรรค์ที่จะก่อนให้เกิดประโยชน์แก่มหาวิทยาลัย สังคมและประเทศชาติ โดยไม่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาของผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ ไม่นำผลงานของผู้อื่นมาเป็นผลงานของตนและไม่ลอกเลียนผลงานของผู้อื่น

15. ให้เกียรติและอ้างถึงบุคคลหรือแหล่งที่มาของข้อมูลที่นำมาใช้ในผลงานทางวิชาการหรืองานสร้างสรรค์ของตนเองและแสดงหลักฐานการศึกษาค้นคว้าหรือการพัฒนาสร้างสรรค์อย่างชัดเจนและนำผลงานของตนไปใช้ประโยชน์ในทางที่ชอบธรรมและชอบด้วยกฎหมาย

จรรยาบรรณวิชาชีพบัญชี

ตามข้อบังคับจรรยาบรรณวิชาชีพบัญชี (ฉบับที่ 19) เรื่อง จรรยาบรรณของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี พ.ศ. 2553 ได้กำหนดจรรยาบรรณผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี ไว้ดังนี้[6]

1. ความโปร่งใส ความเป็นอิสระ ความเที่ยงธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต

2. ความรู้ ความสามารถ และมาตรฐานในการปฏิบัติงาน

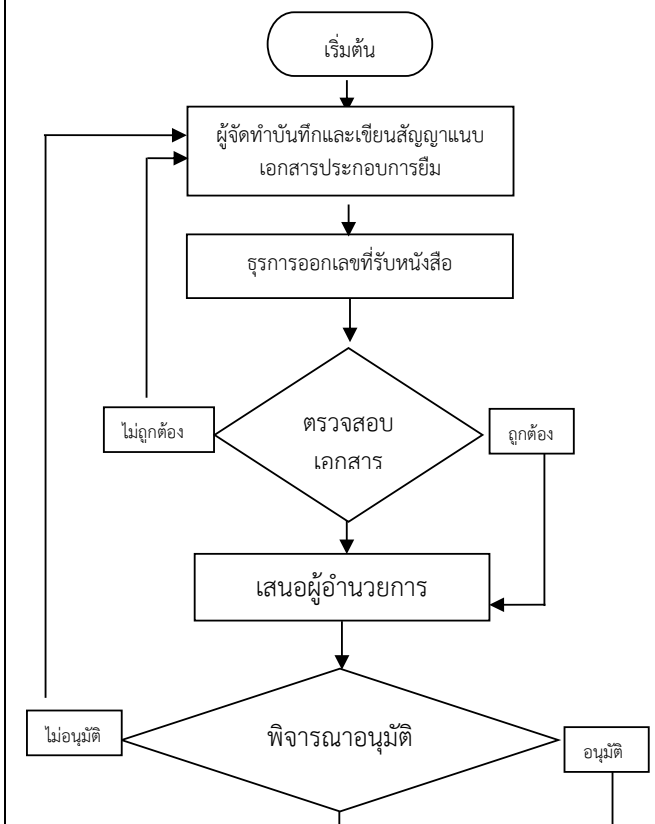
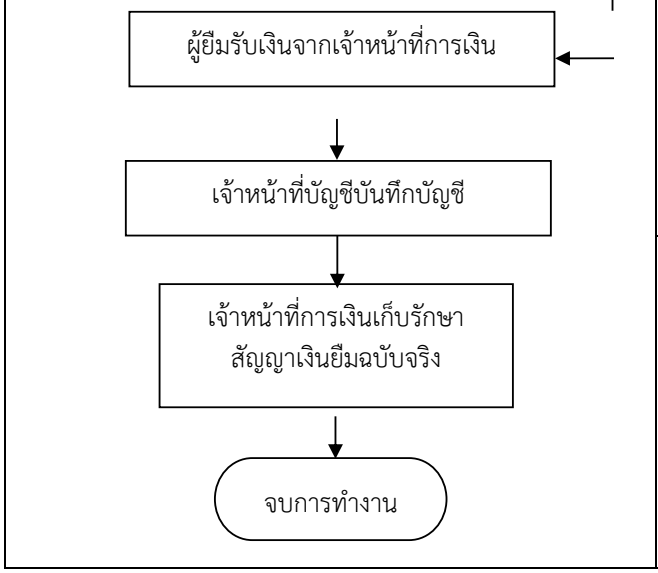
3. การรักษาความลับ

4. ความรับผิดชอบต่อผู้รับบริการ ความรับผิดชอบต่อผู้ถือหุ้น ผู้เป็นหุ้นส่วน บุคคลหรือนิติบุคคลที่ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีปฏิบัติหน้าที่ให้

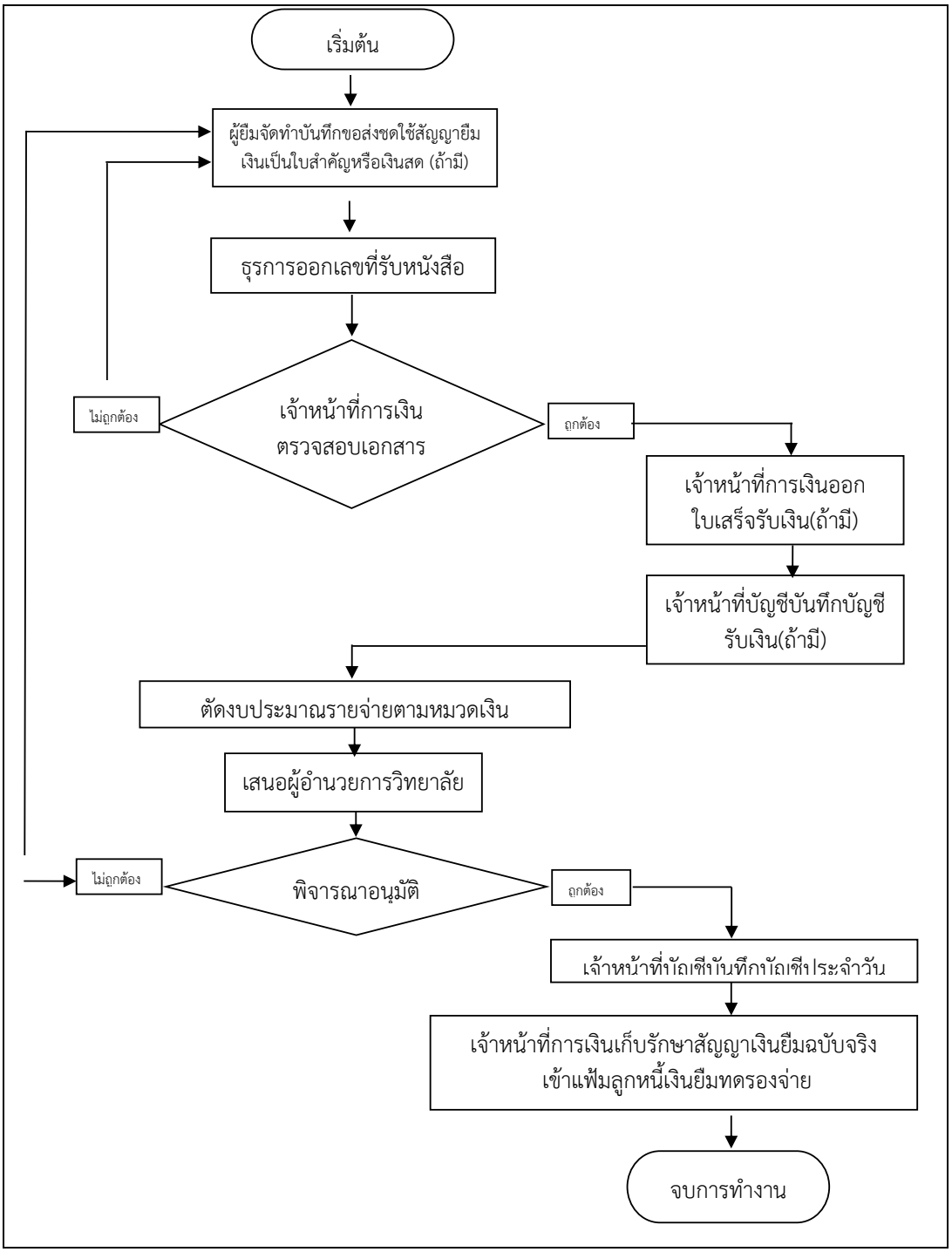
5. ความรับผิดชอบต่อเพื่อนร่วมวิชาชีพและจรรยาบรรณทั่วไป

[6] สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://www.fap.or.th/Article/Detail/ 66981[12 มกราคม 2561].

ผังงาน (Flowchart) การยืมเงินทดรองจ่าย ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

ขั้นตอน	รายละเอียดการปฏิบัติ
	1.ร่างโครงการ 2.ติดต่อประสานงานผู้เกี่ยวข้อง 3.จัดทำบันทึกข้อความขออนุมัติโครงการและงบประมาณ
	ตรวจสอบเอกสารโครงการ รายละเอียดกิจกรรม ค่าใช้จ่าย กำหนดการ และวงเงินงบประมาณโครงการ
	1.บันทึกข้อความขออนุมัติยืมพร้อมทั้งแนบโครงการที่มีงบประมาณและกำหนดการ 2.สัญญายืมเงินทดรอง
	1.ตรวจสอบสัญญายืมเงินทดรองพร้อมทั้งเอกสารแนบต่างๆ 2.ไม่อนุมัติ ส่งเรื่องกลับไปแก้ไข 3. อนุมัติ ได้รับเงินตามสัญญายืมเงิน
	1.ดำเนินการด้านสถานที่ 2.ดำเนินการด้านวิทยากร 3.ดำเนินการด้านธุรการ 4.ดำเนินการด้านการเงินสำหรับใช้ในโครงการ
	1.สรุปแบบประเมินผลโครงการ จัดทำรายงานเสนอ ผอ.วส. 2.สรุปค่าใช้จ่ายทั้งโครงการเสนอ ผอ.วส. ตรวจสอบหลักฐานใบสำคัญต่างๆ ใบเสร็จใบรับเงิน เงินคงเหลือ สรุปรายละเอียดค่าใช้จ่ายพร้อมทำบันทึกเพื่อเสนอส่งใช้เงินตามสัญญา

ผังงาน (Flowchart) การคืนเงินทดรองจ่าย ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทสรุป

เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล ยุค Thailand 4.0 ที่เน้นการบริหารงานโปร่งใส ตรวจสอบได้ และสามารถบริการประชาชนหรือผู้มาติดต่องานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามหลักธรรมาภิบาล คู่มือการปฏิบัติงาน Work Manual การยืมเงินทดรองจ่าย ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ เป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยพัฒนางานการเงินและบัญชี ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ ยุค Thailand 4.0 เป็นเครื่องมือให้ผู้ปฏิบัติงานและผู้รับบริการ ได้ทราบขั้นตอนวิธีปฏิบัติงาน ระเบียบ ข้อบังคับและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในการพัฒนางานการยืมเงินทดรองจ่าย เพื่อความถูกต้อง รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ และบุคลากรผู้มีหน้าที่รับผิดชอบงานจะต้องมีจรรยาบรรณวิชาชีพและจริยธรรมการปฏิบัติงานด้วย

บรรณานุกรม

กองกลาง สำนักงานอธิการบดี. **เอกสารประกอบการอบรมเทคนิคการเขียนคู่มือปฏิบัติงาน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

ปภาณภณ ปภังกรภูรินทร์. **คู่มือปฏิบัติงานการขอตำแหน่งทางวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2557.

พัชรินทร์ จันทร์แจ้ง. **การพัฒนาคู่มือการเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการจัดโครงการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม**. นครปฐม: ม.ป.พ., 2559.

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ. **แผนกลยุทธ์ระยะที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)**. น่าน: ม.ป.พ., ม.ป.ป.

สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์, [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: http://www.fap.or.th/Article/Detail/66981[12 มกราคม 2561].

การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ของการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่

Development of Community Welfare Fund Networks Administration Model of Sustainable Self-Reliance in Phrae Province

ธาดา เจริญกุศล
พระครูสังฆ์รักษ์บุญเสริม กิตฺติวณฺโณ
ชุมพล ปานเกตุ
ธีรวัฒน์ จันทร์จำรัส
พระครูธรรมธรบงกช คนฺธาโร
กาญจนา ดำจุติ
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาสถานภาพและศักยภาพการบริหารจัดการของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนของการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ 2) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ 3) เพื่อนำเสนอการพัฒนาการบริหารจัดการเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมของกองทุนสวัสดิการชุมชนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงาน องค์กร และภาคีหนุนเสริมต่างๆ ในจังหวัดแพร่ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากคณะกรรมการและสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนในเขตพื้นที่อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน 20 คน และทำการสนทนากลุ่ม จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ

ผลการวิจัย พบว่า กองทุนสวัสดิการชุมชนในจังหวัดแพร่ มีการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการ มีข้อระเบียบหรือข้อบังคับของกองทุนที่ชัดเจน ส่วนรูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนในจังหวัดแพร่ นั้นมีการกำหนดเป้าหมายของกองทุน มีคณะกรรมการการบริหารการจัดกองทุน มีโครงสร้างขององค์กร มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ มีแผนงาน มีการสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานภาครัฐ มีการนำความรู้ของคนในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ในการสร้างรายได้และให้มีเงินออม ส่วนด้านการบริการและคุณภาพการให้บริการนั้นพบว่า เป็นการจัดที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมภูมิปัญญาของท้องถิ่น มีเครือข่ายในระดับท้องถิ่น มีการตรวจสอบ ส่วนด้านการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมของกองทุนสวัสดิการชุมชนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงาน องค์กร และภาคีหนุนเสริมต่างๆ ในจังหวัดแพร่มีความสำเร็จในระดับหนึ่ง หากจะให้เกิดความยั่งยืนของการบริหารจัดการในระยะยาวควรมีการกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจให้สอดคล้องกับบริบทและสวัสดิการของกองทุนไว้ให้ชัดเจน

คำสำคัญ: การพัฒนา, การบริหารจัดการ, กองทุนสวัสดิการชุมชน

Abstract

The study had three objectives, which were as follow: 1) to study the status and potential of the management and administration of Community Welfare Fund Networks of sustainable self-reliance in Phrae Province, 2) to study the network management model of the community welfare fund, which is effective and consistent with the context of sustainable self-sufficiency in Phrae province, 3) to present the development of participatory network management of community welfare funds from local government organizations, organizations and complementary organizations in Phrae Province. This research used qualitative research method. The data were collected from 17 committees and members of Community Welfare Fund Networks in Meung Phrae district, Phrae province, by group discussion. The data were analyzed by descriptive analysis.

The research's results found that: Phrae Community Welfare Fund administrated by fund committees and it also had clear fund rules and regulations. The administrative and management model of Phrae Community Welfare Fund had the determination of its goal and also the administrative and management committees. Besides, there were the organization construction, the committee role determination, organization plan and the support from government organization. The organization also brought the knowledge from people in the local area in order to make more income and to have savings by the fund policy. In the service and the quality of service aspects revealed that the welfare had the processes that corresponded to local culture by using Buddhist dogma and tradition. It also had the local connections in order to examine. In the cooperative development ways of the management and administration model of Community Welfare Fund Networks by Local Administrative Organization, related organizations and support members in Phrae province aspects, the results were found that it was successful to a certain extent. In order to have the administrative and management permanency in the long run, it should have the clear fund mission and vision determination that correspond to the context and the welfare of the fund.

Keywords: Development, Administration, Community Welfare Fund

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นกองทุนที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชนในพื้นที่ด้วยความสมัครใจที่ประสงค์จะดูแลซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความเอื้ออาทรต่อกัน[1] การจัดกิจกรรมสวัสดิการชุมชนนั้น สิ่งสำคัญคือชุมชนต้องคำนึงถึงความสามารถของชุมชนเองต้องเข้าใจว่าการจัดสวัสดิการชุมชนนั้นไม่ใช่ระบบการประกันแต่การจัดสวัสดิการชุมชนเป็นกระบวนการของชุมชนที่สร้างหลักประกันความมั่นคงของคนในชุมชนท้องถิ่นโดยมุ่งเน้นการจัดการตนเองการให้ความช่วยเหลือกันและกันฉันญาติมิตรให้ความรักความเอื้ออาทรต่อกันให้การดูแลเอาใจใส่กันและกันทำให้การจัดสวัสดิการชุมชนมิใช่เพียงแค่การช่วยเหลือทางการเงินเท่านั้นแต่สวัสดิการเป็นทั้งกำลังใจกำลังทรัพย์และความรู้เป็นกระบวนการของการให้อย่างมีคุณค่ารับอย่างมีศักดิ์ศรีมีส่วนร่วมเป็นธรรมและเท่าเทียม[2]

ผลการศึกษาการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ซึ่ง ระพีพรรณ คำหอม และคณะ ได้ระบุรูปแบบการบูรณาการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอ มี 4 รูปแบบ คือ 1) กองทุนสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ยากลำบากระดับตำบลหรือระดับอำเภอ 2) เครือข่ายกองทุนกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอ 3) สมัชชา/เครือข่ายการเรียนรู้สวัสดิการชุมชนระดับอำเภอ 4) เครือข่ายทางการระดับท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนจำนวน 9 เรื่อง

แต่อย่างไรก็ตามกองทุนสวัสดิการชุมชน ยังมีปัญหาหลายประการได้แก่ รูปแบบการดำเนินงานของเครือข่ายยังเป็นการทำงานแบบแยกส่วน ยังไม่มีการบูรณาการแบบเครือข่าย ทั้งในเชิงโครงสร้างบุคคลและเงินทุนหมุนเวียน ส่วนการดำเนินงานของคณะกรรมการประสานงานสวัสดิการชุมชนในระดับอำเภอ ยังไม่สามารถขับเคลื่อนงานได้อย่างเป็นรูปธรรมที่อย่างชัดเจน

จังหวัดแพร่เป็นจังหวัดที่มีการจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งได้มีการสมัครสมาชิกในระดับอำเภอทุกอำเภอ ได้มีการบริหารจัดการกันตามพระราชบัญญัติกองทุนส่งเสริมสวัสดิการชุมชน ปีพุทธศักราช 2546 การบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนในระดับอำเภอทำให้เห็นถึงการบริหารจัดการที่มีรูปแบบที่ไม่แตกต่างกันมากนัก จะมีคณะกรรมการดำเนินการบริหารงานกองทุนสวัสดิการชุมชน แต่การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนในระดับอำเภอยังมีปัญหาอยู่หลายประการ ได้แก่ ปัญหาการจัดเก็บข้อมูล ปัญหาการดำเนินการ ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ปัญหาการขาดงบประมาณในการดำเนินการเบื้องต้น ขาดการร่วมมือในการบริหารจัดการเครือข่ายอย่างเข้มแข็ง นำมาซึ่งการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการที่ไม่ เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากความจำเป็นและความสำคัญดังกล่าวสมควรที่จะต้องศึกษาการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน เพื่อเป็นแนวทางในการ

---

[1] สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, **คู่มือการดำเนินงาน โครงการการจัดสวัสดิการชุมชน ปี 2558**, สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.slideshare.net/jirateep/2558-62394365, [29 มีนาคม 2561].

[2]สลิลทิพย์ เชียงทอง และ อินทิรา วิทยสมบูรณ, **คู่มือการดำเนินงาน โครงการการจัดสวัสดิการชุมชน**, (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน: กรุงเทพมหานคร, 2552), บทนำ.

สนองนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติแผนที่ 11 เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตพื้นที่ และเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนสร้างฐานเศรษฐกิจให้มั่นคงทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และเกิดเครือข่ายที่เข้มแข็งและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานภาพและศักยภาพการบริหารจัดการของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนของการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่

2. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่

3. เพื่อนำเสนอการพัฒนาการบริหารจัดการเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมของกองทุนสวัสดิการชุมชนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงาน องค์กร และภาคีหนุนเสริมต่างๆ ในจังหวัดแพร่

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาสถานภาพและศักยภาพการบริหารจัดการของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนของการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ รูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ และนำเสนอการพัฒนาการบริหารจัดการเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมของกองทุนสวัสดิการชุมชนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงาน องค์กร และภาคีหนุนเสริมต่างๆ ในจังหวัดแพร่

2. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ประชาชนในศูนย์พัฒนาชาวเขา จังหวัดแพร่ ใน 3 เขต รวม 7 หมู่บ้าน และ 5 ตำบล รวมทั้งสิ้น 12 กลุ่ม จำนวน 12,385 คน

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key in formant) โดยทำการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารกองทุนสวัสดิการชุมชนในจังหวัดแพร่ จำนวน 8 แห่งๆ ละ 1 คน รวม 8 คน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ จำนวน 8 แห่งๆ ละ 1 คน รวม 16 คน หน่วยงาน องค์กร และภาคีหนุนเสริม จำนวน 4 คน รวม 20 คน โดยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ และทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ประธานกองทุนสวัสดิการชุมชนในพื้นที่อำเภอกลุ่มเป้าหมาย 8 คน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายในในพื้นที่อำเภอกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 8 คน และ หน่วยงาน/องค์กร/ภาคีหนุนเสริม จำนวน 4 คน รวมทั้งหมด จำนวน 20 คน ศึกษาการพัฒนาการบริหารจัดการเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมของกองทุนสวัสดิการชุมชนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงาน องค์กร และภาคีหนุนเสริมต่างๆ ในจังหวัดแพร่

4. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ กองทุนสวัสดิการชุมชนในจังหวัดแพร่ จำนวน 8 แห่ง ประกอบด้วย 1) กองทุนสวัสดิการชุมชนในจังหวัดแพร่ จำนวน 8 กองทุน ได้แก่ 1. กองทุนสวัสดิการชุมชนป่าแดง อำเภอเมือง 2. กองทุนสวัสดิการชุมชนเวียงทอง อำเภอสูงเม่น 3. กองทุนสวัสดิการชุมชนแม่จั๊วะอำเภอเด่นชัย 4. กองทุนสวัสดิการชุมชนปากกางอำเภอลอง 5. กองทุนสวัสดิการชุมชนแม่พุง อำเภอวังชิ้น 6. กองทุนสวัสดิการชุมชนหนองม่วงไข่ อำเภอหนองม่วงไข่ 7. กองทุนสวัสดิการชุมชนน้ำเลาอำเภอร้องกวาง 7. กองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านหนุน อำเภอสอง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความ

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสถานภาพและศักยภาพการบริหารจัดการของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนของการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ พบว่า กองทุนสวัสดิการชุมชนมีการบริหารจักการในรูปของคณะกรรมการซึ่งคัดเลือกมาจากสมาชิกของกองทุนฯ กองทุนฯยังไม่มีการกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน มีการกำหนดเป้าหมายในการจัดตั้งกองทุนฯ มีการจัดทำข้อระเบียบหรือข้อบังคับของกองทุนฯ ที่คล้ายกัน โดยดูตัวอย่างจากกองทุนอื่นๆแล้วปรับแก้ไขให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเองการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกตลอดชีวิตของทุกกลุ่มวัยโดยสมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดเงื่อนไขในการจัดสวัสดิการตั้งแต่ก่อนเกิดจนกระทั่งเสียชีวิต การเสริมสร้างอาชีพ การช่วยเหลือสังคม พร้อมทั้งมีกิจกรรมอื่นๆเช่นการจัดทำแผนงานประจำปี แผนการพัฒนากองทุนฯ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอีกทั้งการประสานการดำเนินงาน การขอสนับสนุนงบประมาณ และรายงานผลการดำเนินงานของของกองทุนให้กับผู้บริหารท้องถิ่นและองค์กรเครือข่ายในพื้นที่

2. ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ พบว่า ด้านการจัดองค์กรและการบริหาร พบว่า การบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนมีการกำหนดเป้าหมายของกองทุนมีคณะกรรมการการบริหารการจัดกองทุนกองทุน มีโครงสร้างขององค์กร มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการแต่ละตำแหน่งในการบริหารกองทุน มีข้อบังคับ มีแผนงาน โครงการ กิจกรรม แนวทางการพัฒนากองทุนและสมาชิก มีการจัดทำระบบบัญชีการเงิน มีการสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานภาครัฐ ส่วนด้านการบริการและคุณภาพการให้บริการ พบว่า การบริการและคุณภาพการให้บริการของกองทุน เป็นการจัด

สวัสดิการของชาวบ้านโดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้านเป็นการให้อย่างมีคุณค่าการรับอย่างมีศักดิ์ศรี การอยู่ร่วมกันของคนชุมชน เคารพซึ่งกันและกันมีกระบวนการดำเนินการที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมภูมิปัญญาของท้องถิ่น ใช้หลักศาสนา กิจกรรมส่วนใหญ่อาศัยประเพณี และกองทุนได้ดำเนินการในการให้บริการ โดยมีเครือข่ายในระดับท้องถิ่น ให้การดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันในภาวะวิกฤตฉุกเฉินที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ทันการณ์ทันเวลา โดยไม่ต้องรอคำแนะนำหรือสั่งการอันใดจากหน่วยงานภาครัฐ หรือต้องอาศัยภายนอกชุมชนเมื่อเกิดความต้องการจริงในชุมชนหมู่บ้าน มีการการตรวจสอบเพื่อรับรู้ปัญหาและร่วมกันแก้ไขวิกฤตของสมาชิกชุมชนด้วยกระบวนการของนวัตกรรมที่ชุมชนสร้างขึ้น

3. ผลการวิเคราะห์การพัฒนาการบริหารจัดการเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมของกองทุนสวัสดิการชุมชนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงาน องค์กร และภาคีหนุนเสริมต่าง ๆ พบว่า การพัฒนาการบริหารจัดการเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมของกองทุนสวัสดิการชุมชนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงาน องค์กร และภาคีหนุนเสริมต่างๆ ในจังหวัดแพร่ โดยการเพิ่มแกนนำทั้งระดับพื้นที่และกลุ่มกิจกรรม เพื่อให้เกิดการขยายผลและสามารถดูแลสมาชิกได้ทั่วถึง กองทุนฯ ได้รับเงินงบประมาณจากภาครัฐจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. และเงินสมทบจากสมาชิกกองทุนฯ มีการบริหารจัดการการทำงานแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการ มีระเบียบข้อบังคับของกองทุนเป็นเครื่องมือในการทำงานโดยยึดหลักธรรมมาภิบาลทั้ง 6 ด้าน ประกอบด้วย ด้านนิติธรรม ด้านคุณธรรม ด้านหลักความโปร่งใส ด้านความมีส่วนร่วม ด้านความรับผิดชอบ ด้านความคุ้มค่า มีเครือข่ายทุกภาคส่วนให้การสนับสนุน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจาการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนของการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ มีการบริหารด้วยความซื่อสัตย์ โปร่งใส อภิปรายได้ว่า กองทุนสวัสดิการชุมชนมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการในการบริหารงบประมาณและรายได้ของกองทุน คอยดูแลเอาใจใส่ ให้คำแนะนำแก่สมาชิกอย่างทั่วถึง และรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ จากสมาชิก แต่กองทุนฯ มีงบประมาณและแหล่งรายได้น้อย การส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมหรือกิจกรรมสร้างรายได้อื่นของกองทุน ไม่เป็นรูปธรรม ซึ่งกองทุนฯ ต้องหาแหล่งสนับสนุนให้มีปริมาณมากขึ้น เมื่อมีการขยายสมาชิกโดยการให้สวัสดิการแก่ผู้ด้อยโอกาส ที่ไม่สามารถจ่ายเงินสมทบได้ เช่น คนพิการคนชราที่ถูกทอดทิ้ง กองทุนฯ ต้องรับภาระเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของ บำเพ็ญ พงศ์เพชรดิถ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการ จังหวัดราชบุรีสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืน” พบว่า การบริหารจัดการกองทุนให้เกิดความต่อเนื่องยั่งยืน ประกอบด้วยการบริหารจัดการให้กองทุนพึ่งตนเองได้อยู่ในระดับดี การบริหารจัดการให้กองทุนความยั่งยืนอยู่ในระดับดี การพัฒนาและปรับปรุงการจัดการกองทุนอยู่ในระดับดี การส่งเสริมการบริหารจัดการกองทุนอยู่ในระดับดี[3] และยังสอดคล้องกับ บัวพันธ

[3] บำเพ็ญ พงศ์เพชรดิถ, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการจังหวัดราชบุรีสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืน”, **รายงานการวิจัย**, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา**,** 11(1), (มกราคม-มิถุนายน 2559) หน้า 71-87.

พรหมพักพิง และคณะ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบูรณาการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนในระดับอำเภอ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น”ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ อำเภอน้ำพองจัดว่าเปนอำเภอที่มี เศรษฐกิจก้าวหน้า แม้กระนั้นก็ตาม ก็ยังพบว่ามีผูยากลำบากจำนวนหนึ่งที่ยังไม่ได้รับความชวยเหลือ การศึกษาพบวา นิยามความยากลำบากของทางราชการมีความยืดหยุ่นพอสมควรยกเว้น ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการคัดเลือกคนเพื่อรับสวัสดิการจากรัฐ ทำให้รัฐต้องยึดนิยามที่เคร่งครัด นิยามทางราชการหลายอย่างมีความสอดคลองกับที่ชุมชน นิยาม แต่มีหลายอย่างที่แตกต่างกัน ลักษณะความยากลำบากที่พบส่วนมากเป็นคนชรา และคนไร้ที่ดินทำกิน การที่นิยามผู้ยากลำบากมีความยืดหยุ่นนี้ ทำให้กระบวนการในการคัดเลือกผู้ยากลำบากมีความสำคัญ ซึ่งในงานวิจัยได้ใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการคัดเลือกสำหรับศักยภาพในการสร้างสวัสดิการของชุมชน[4]

ด้านการจัดองค์กรและการบริหาร กองทุนต้องส่งเสริมให้มีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงาน เพิ่มศักยภาพการดูแล เอาใจใส่ ให้คำแนะนำแก่สมาชิกอย่างทั่วถึง มีความซื่อสัตย์ โปร่งใส ในการบริหารงบประมาณและรายได้ของกองทุน มีวิสัยทัศน์ อภิปรายได้ว่า เครือข่ายมีทุนในการดำเนินกิจกรรมของตนเอง ในการบริหารมีการให้สวัสดิการรูปแบบต่างๆ แต่ยังคงจำกัดอยู่ในกลุมสมาชิก ส่วนองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คณะกรรมการประสานงานขึ้นมาใน 3 ระดับ คือระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน คณะกรรมการมีภารกิจเพื่อบรรเทาและขจัดภาวะความยากลำบาก การสร้างเครือข่าย เพื่อให้กลุ่มและองค์กรต่างๆ เชื่อมโยงหากันได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิทยา จันทร์แดง และ ดร.จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” พบว่า 1) นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน 2) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน 3) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบ คือ การบริหารจัดการชุมชน เข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการวิจัยในครั้งนี้นำไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ 1) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคี สนับสนุน 2) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทาง ในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง 3) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟู ชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของชุมชน[5]

---

[4] บัวพันธ พรหมพักพิง และคณะ, “การพัฒนารูปแบบการบูรณาการเครือขายกองทุนสวัสดิการชุมชน ในระดับอำเภอ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแกน”, **รายงานวิจัย**, สำนักงานสงเสริมและสนับสนุน วิชาการ 6 จังหวัดขอนแกน, 2550.

[5] วิทยา จันทร์แดง และ ดร.จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, **รายงานการวิจัย**, (วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์).

ด้านคุณภาพการให้บริการ ให้มีความพร้อมในการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับสมาชิกของกองทุน ในการสื่อสารและทำงาน เพื่อการประชาสัมพันธ์ข้อมูลแก่สมาชิก ส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริม หรือกิจกรรมสร้างรายได้อื่นของกองทุน จัดทำข้อมูลทะเบียนกองทุน เพิ่มโอกาสการให้บริการแก่ผู้ด้อยโอกาส อภิปรายได้ว่า มีความรับผิดชอบ และสร้างความคุ้มค่า ในการเข้าร่วมโครงการของสมาชิกกองทุน รับผิดชอบต่อสมาชิกต่อชุมชน และสร้างคุณค่าแก่เงินสมทบที่สมาชิกในกองทุนร่วมกันสมทบ เอาใจเขามาใส่ใจเรา นึกถึงความรู้สึกของสมาชิกกองทุน มุ่งอำนวยความสะดวกสบาย รวดเร็ว ถูกต้อง เอื้ออาทร ติดตามงานและให้ความสนใจแก่สมาชิก ทำให้สมาชิกสามารถบอกต่อและเพิ่มสมาชิกในชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิตรพิบูล ไชยเมือง และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการบริหารจัดการ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดหนองบัวลำภู” พบว่า 1) ปัจจัยในกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมในการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วยปัจจัยทุนทางสังคม ปัจจัยเครือข่ายทางสังคม ปัจจัยกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคม ปัจจัยคุณภาพการบริหารจัดการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และปัจจัยการมีส่วนร่วม โดยภาพรวมได้ในระดับปานกลาง 2) องค์ประกอบปัจจัยการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการบริหารจัดการ มี 7 ปัจจัย ได้แก่ (1) เครือข่ายทางสังคม (2) ทุนทางสังคม (3) กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคม (4) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (5) การมีส่วนร่วมในการบริหาร (6) กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน และ (7) คุณภาพการบริหารจัดการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น[6]

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1.ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ สำนักงานการส่งเสริมการลงทุน พัฒนาชุมชนจังหวัดแพร่ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดแพร่ ตลอดถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำองค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ไปเป็นกรอบในการกำหนดแนวนโยบาย ในการเพิ่มทักษะคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการ ในการจัดทำโครงการ กิจกรรม เพื่อพัฒนาสมาชิกและนำเสนอความต้องการของกองทุน และการสร้างเครือข่ายให้สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลกับหน่วยงานอื่น พัฒนาความรู้ความสามารถของบุคลากร/คณะกรรมการ และสมาชิกกองทุน ให้เปิดกว้างทันต่อสถานการณ์ ในการพัฒนากองทุนที่สามารถทำให้สมาชิกพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรวิจัยเกี่ยวกับ “การพัฒนาความรู้ความสามารถของคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชน”

2.ควรวิจัยเกี่ยวกับ “การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลให้ผลตอบแทนคุ้มค่าสวัสดิการเพิ่มขึ้น”

---

[6] พิตรพิบูล ไชยเมือง และคณะ, “รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการบริหารจัดการ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดหนองบัวลำภู”, **รายงานการวิจัย**, วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม : ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2558), หน้า 44.

บรรณานุกรม

บัวพันธ พรหมพักพิง และคณะ. “การพัฒนารูปแบบการบูรณาการเครือขายกองทุนสวัสดิการชุมชน ในระดับอำเภอ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแกน”. **รายงานวิจัย**, สำนักงานสงเสริมและสนับสนุนวิชาการ 6 จังหวัดขอนแกน, 2550.

บำเพ็ญ พงศ์เพชรดิถ. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการจังหวัดราชบุรีสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืน”. **รายงานการวิจัย**. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 11(1), (มกราคม-มิถุนายน 2559).

พิตรพิบูล ไชยเมือง และคณะ. “รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการบริหารจัดการ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดหนองบัวลำภู”.**รายงานการวิจัย**. วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม: ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2558).

วิทยา จันทร์แดง และ ดร.จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”. **รายงานการวิจัย**. วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. **คู่มือการดำเนินงาน โครงการการจัดสวัสดิการชุมชน ปี 2558**. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.slideshare.net/jirateep/2558-62394365, [29 มีนาคม 2561].

สลิลทิพย์ เชียงทอง และ อินทิรา วิทยสมบูรณ. **คู่มือการดำเนินงาน โครงการการจัดสวัสดิการชุมชน**. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน: กรุงเทพมหานคร, 2552.

ความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร
Risk of Chronic Kidney Disease among Buddhist Monk in Phichit Province

ชมพูนุท สิงห์มณี
วิทยาลัยเชียงราย
เบญจมาศ สุขสถิตย์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
วโรดม เสมอเชื้อ
มหาวิทยาลัยพายัพ

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงพรรณนานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังของพระสงฆ์ใน 10 ปีข้างหน้าโดยโปรแกรมประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังแบบใช้ผลเลือด 2) เปรียบเทียบการรับรู้ของพระสงฆ์ต่อการเป็นโรคไตเรื้อรัง กับการแบ่งระยะโรคไตโดยการคำนวณจากค่าอัตราการกรองของไต (eGFR) และ 3) เปรียบเทียบการรับรู้ของพระสงฆ์ต่อการเป็นโรคไตเรื้อรัง กับผลจากการวิเคราะห์ความเสี่ยงการเกิดโรคไตเรื้อรังโดยโปรแกรมประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังแบบใช้ผลเลือด กลุ่มตัวอย่างเป็นพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร จำนวน 167 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล 2) แบบประเมินปัจจัยเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่แปลมาจากแบบสำรวจ WHO STEPS ขององค์การอนามัยโลก คำนวณค่าอัตราการกรองของไตโดยใช้สูตร CKD-EPI และวิเคราะห์ความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังโดยใช้โปรแกรมการประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังแบบใช้ผลเลือด (Thai CKD risk score) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์มีความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังในอีก 10 ปีข้างหน้า ร้อยละ 9.58 อยู่ในระดับความเสี่ยงสูง ร้อยละ 4.79 อยู่ในระดับสูงกว่าปกติ ร้อยละ 17.40 อยู่ในระดับสูงมาก และร้อยละ 7.20 เป็นโรคไต เมื่อศึกษาระยะโรคไตการคำนวณค่าอัตราการกรองของไต พบว่า พระสงฆ์เป็นโรคไตเรื้อรังโดยมีค่า eGFR ในระยะที่ 3 ซึ่งเป็นระยะที่มีความผิดปกติและมีอาการแทรกซ้อนจนต้องรับการรักษาถึงร้อยละ 6.80 ในขณะที่พระสงฆ์มีการรับรู้ว่าตนเองเป็นโรคไตเรื้อรังเพียงร้อยละ 3.60

โรคไตเรื้อรังเป็นโรคที่มักถูกละเลยในการประเมิน เนื่องจากการดำเนินโรคเป็นไปอย่างช้าๆ แต่เมื่อไตเสียหน้าที่ไปแล้วจะไม่สามารถกลับคืนสู่ปกติได้ จากผลการวิจัยนี้พบว่ามีพระสงฆ์มีความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังค่อนข้างสูง และมีพระสงฆ์เพียงส่วนน้อยที่รับรู้การเป็นโรคไตเรื้อรัง การแนะนำให้พระสงฆ์เข้ารับการตรวจสุขภาพที่โรงพยาบาลและค้นหาสาเหตุเพื่อชะลอความเสื่อมของไตจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง

คำสำคัญ: พระสงฆ์ , โรคไตเรื้อรัง, อัตราการกรองของไต

Abstract

The descriptive study aimed to 1) describe risk score for chronic kidney disease (CKD) at 10 years in Buddhist monks by using Thai CKD risk score 2) examine monk' s perception of having CKD vs. interpretation from Thai CKD risk score and CKD staging based on estimated GFR (eGFR) from CKD-EPI formula. 167 monks who lived in Mueang Phichit joined this study. Two research instruments were used, including demographic data form and WHO STEPS. CKD-EPI equation was used to generate eGFR to classify for staging of CKD. Thai CKD risk score with blood chemistry values was used to calculate for the risk of CKD at 10 years. Data were analyzed by using descriptive statistic.

The result revealed that monks were at risk for CKD at 10 years; 9.58 percent was at high level; 4.79 percent has higher risk than normal; 17.40 percent had very high level; and 7.20 percent already had CKD. According to eGFR, 6.80 percent was at stage 3, which might present with symptoms and complications that might require treatment. However, only 3.6 percent realized that they had CKD.

Chronic kidney disease is one of the disease that people play less attention since the progression of disease takes time. However, once kidneys loss their function, it is irreversible. According to the results of this study, monks are at risk for having CKD. However, small number of monks perceive their condition. Thus, it is very important to promote routine health checkup so that risk factors can be identified. Once risk factors are taken care, we can reduce risk of having CKD among Buddhist monks.

Keywords: Monk, Chronic Kidney Disease, Glomerular Filtration Rate

บทนำ

โรคไตเรื้อรังเป็นโรคที่มีผลคุกคามต่อชีวิตและจะกลายเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญ สถิติปี ค.ศ 2015 พบว่าประชากรทั่วโลกมีผู้ป่วยโรคไตเรื้อรังมากถึง 200 ล้านคน และในประเทศไทยพบผู้ป่วยโรคไตเรื้อรังร้อยละ 17.6 [1]

โรคไตเรื้อรังเป็นภาวะที่ไตผิดปกติติดต่อกันเกิน 3 เดือนทั้งนี้อาจจะมีอัตราการกรองของไตผิดปกติหรือไม่ก็ได้ หรือผู้ที่มีอัตราการกรองของไตน้อยกว่า60 ml/min/1.73m^{2}ติดต่อกันเกิน 3 เดือนโดยอาจจะตรวจพบหรือไม่พบว่าไตมีภาวะผิดปกติก็ได้[2]ซึ่งสามารถแบ่งระยะของโรคไตโดยใช้ค่าอัตราการกรอสามารถ

[1] ประเสริฐ ธนกิจจารุ, "สถานการณ์ปัจจุบันของการเกิดโรคไตเรื้อรังในประเทศไทย",**วารสารกรมการแพทย์**, ฉบับกันยายน – ตุลาคม 2558, หน้า 5 – 17.

[2] สมาคมโรคไตแห่งประเทศไทย, **คำแนะนำสำหรับการดูแลผู้ป่วยโรคไตเรื้อรังก่อนการบำบัดทดแทนไต พ.ศ 2558** หน้า ฉ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.nephrothai.org , [22 สิงหาคม 2561].

แบ่งได้เป็น 5 ระยะ ในระยะแรกผู้ป่วยมักจะไม่ทราบอาการจนเข้าสู่ในระยะที่3 เป็นระยะที่ไตถูกทำลายในระดับปานกลาง โดยค่าอัตราการกรองลดลงอยู่ในช่วง 30–59 ml/min/1.73m^2 ระยะนี้เริ่มมีอาการของโรคไตปรากฏขึ้น เมื่อเกิดโรคไตเรื้อรังจะมีผลกระทบทางด้านร่างกาย เพราะการทำหน้าที่ต่างๆจะเสียไปผู้ป่วยไม่สามารถหลีกเลี่ยงอาการของโรคและทุกข์ทรมานจากภาวะน้ำเกิน ของเสียคั่งในร่างกาย เลือดเป็นกรด โลหิตจาง ความดันโลหิตสูงและเสียสมดุลของแคลเซียมและฟอสฟอรัส[3] เมื่อไตเสียหน้าที่จะไม่สามารถรักษาให้ฟื้นคืนดังเดิมได้ในโรคไตระยะสุดท้ายจะส่วนใหญ่จำเป็นต้องได้รับการรักษาโดยการบำบัดทดแทนไต และต้องรักษาต่อเนื่องไปตลอดได้แก่ การปลูกถ่ายไต การฟอกเลือดด้วยเครื่องไตเทียมและการล้างไตทางช่องท้องซึ่งล้วนแต่เป็นการรักษาที่มีค่าใช้จ่ายสูงประมาณ 20,000 – 30,000 บาทต่อเดือนและรัฐบาลต้องรับผิดชอบค่ารักษาสูงถึงปีละ 10,000 ล้านบาท[4]จึงเกิดผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจเนื่องจากการรักษาโรคไตเรื้อรังจัดเป็นกลุ่มการรักษาโรคที่มีค่าใช้จ่ายสูง[5]

โดยธรรมชาติเมื่อคนมีอายุที่เกิน 30 ปีขึ้นไปอัตราการกรองของไตจะลดลง 1 ml/min/1.73m^2 ถือเป็นการเสื่อมของไตตามปกติ[6] นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจากการเกิดนิ่วในไต การได้รับสารที่มีพิษต่อไต การเป็นโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูงซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ไตเสื่อมจนกลายเป็นโรคไตเรื้อรังสูงถึงร้อยละ 44.0 และ 29.0ตามลำดับ[7] และคนที่เป็นเบาหวานมีโอกาสเสี่ยงที่จะเกิดโรคไตมากกว่าคนที่ไม่เป็นเบาหวาน 2 เท่า และมีสาเหตุจากพฤติกรรมเช่นการรับประทานอาหารรสเค็มจัด รับประทานโปรตีนมาก

โรคไตเรื้อรังไม่สามารถรักษาหายขาดได้แต่สามารถยืดระยะเวลาการเสื่อมของไตโดยการคัดกรองโรคตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ปัจจุบันมีการตื่นตัวในการวินิจฉัยโรคไตเรื้อรังตั้งแต่เริ่มแรก เพื่อให้สามารถชะลอการเสื่อมหน้าที่ของไตให้ได้เร็วขึ้น กระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายในการคัดกรองโรคไตเรื้อรังในกลุ่มเสี่ยงเพื่อค้นหาผู้ป่วยในระยะแรกและจะได้ให้การรักษาโดยเร็ว[8]จากการศึกษาระบาดวิทยาของโรคไตเรื้อรังในชุมชนพบว่ามีประชากรเพียงร้อยละ 1.9 เท่านั้นที่ทราบว่าตนเองเป็นโรคไตเรื้อรังโดยเฉพาะไม่เกินระยะที่ 3 ซึ่งเป็นระยะที่สามารถชะลอการเสื่อมของไตได้ โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังและผู้ที่เป็นโรคเบาหวานหรือความดันโลหิตสูง

---

[3] สมชาย เอี่ยมอ่อง, Nephrology Volume 1**, Text and Journal Publication, กรุงเทพมหานคร**: 2543)

[4] ปริมประภา ก้อนแก้ว และปัทมา สุพรรณกุล, “Mobile application กับการคัดกรองความเสื่อมของไต”, **วารสารวิชาการสาธารณสุข,** ปีที่ 27 ฉบับที่ 1, 2561, หน้า 178 – 181.

[5] กล้าเผชิญ โชคบำรุง, “แบบประเมินระดับพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรคไตเสื่อม”, **วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ**,ปีที่ 35 ฉบับที่ 1, หน้า 91 - 97

[6] K/DOQI ,Clinical practice guidelines for chronic kidney disease: Evaluation, classification,and stratification”. **Am J Kidney Dis 2002**; 39 (Suppl 2): S1-S266.

[7] สมศรี เผ่าสวัสดิ์, **ความรู้เรื่องโรคไตสำหรับประชาชน,** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.brkidney.org /download/knowledgekidney, [25 สิงหาคม 2561].

[8] กระทรวงสาธารณสุข, **แนวโน้มคนไทยป่วยไตเรื้อรังเพิ่มขึ้นสาธารณสุขเร่งผุดคลินิกชะลอไตเสื่อม**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.hfocus.org/content/2017/08/14351, [22 สิงหาคม 2561].

พระสงฆ์เป็นประชากรกลุ่มหนึ่งที่มีจำนวนมากในสังคมไทย ทั้งยังมีการอาพาธด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังมาก จากสถิติโรงพยาบาลสงฆ์ กรมการแพทย์ ในปี 2558 พบว่า 5 อันดับโรคที่พบได้บ่อยในกลุ่มพระสงฆ์ ได้แก่ 1) โรคเมตาบอลิซึมและไขมันในเลือดผิดปกติ 2) โรคความดันโลหิตสูง 3) โรคเบาหวาน 4) โรคไตวายหรือไตล้มเหลว และ 5) โรคข้อเข่าเสื่อม ซึ่งล้วนแล้วแต่มีสาเหตุมาจากพฤติกรรมการบริโภคที่ไม่เหมาะสมเนื่องมาจากพระสงฆ์บริโภคอาหารที่ญาติโยมถวายซึ่งมีแป้งน้ำตาล และสารปรุงรสประเภทเกลือเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นพระสงฆ์มีข้อจำกัดในการออกกำลังทางกาย ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมบางอย่างเช่นฆราวาสได้ จึงทำให้พระสงฆ์เกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรังและอาจเกิดโรคไตเรื้อรังตามมาได้[9] ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังของพระสงฆ์เพื่อเป็นการประเมินความเสี่ยงและเป็นข้อมูลพื้นฐานในการติดตามภาวะสุขภาพของพระสงฆ์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังของพระสงฆ์ใน 10 ปีข้างหน้าโดยโปรแกรมประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังแบบใช้ผลเลือด

2. เปรียบเทียบการรับรู้ของพระสงฆ์ต่อการเป็นโรคไตเรื้อรัง กับการแบ่งระยะโรคไตโดยการคำนวณจากค่าอัตราการกรองของไต (eGFR)

3. เปรียบเทียบการรับรู้ของพระสงฆ์ต่อการเป็นโรคไตเรื้อรัง กับผลจากการวิเคราะห์ความเสี่ยงการเกิดโรคไตเรื้อรังโดยโปรแกรมประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังแบบใช้ผลเลือด

คำถามการวิจัย

1. ความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังในพระสงฆ์ อ.เมือง จังหวัดพิจิตรเป็นอย่างไร

2. การรับรู้ของพระสงฆ์ต่อการเป็นโรคไตเรื้อรังกับการแบ่งระยะโรคไตโดยการคำนวณจากค่าอัตราการกรองของไต (eGFR) และผลจากการวิเคราะห์ความเสี่ยงการเกิดโรคไตเรื้อรังโดยโปรแกรมประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังแบบใช้ผลเลือดเป็นอย่างไร

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังของพระสงฆ์ใน 10 ปีข้างหน้าโดยโปรแกรมประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังแบบใช้ผลเลือดและแบ่งระยะของโรคไตโดยการคำนวณจากค่าอัตราการกรองของไต (eGFR) ใช้กรอบแนวคิดจากการประเมินปัจจัยเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังขององค์การอนามัยโลกร่วมกับการทบทวนวรรณกรรมเพื่อประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังในพระสงฆ์

[9] มติชนออนไลน์, **เผย 5 โรคที่ 'พระสงฆ์ไทยเกินครึ่ง' อาพาธ! ญาติโยมมีส่วนตักบาตรไม่ถาม (สุขภาพ) พระ**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.matichon.co.th/news/212144, [1 กันยายน 2559].

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนาเพื่อศึกษาความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังของพระสงฆ์ขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาครอบคลุม อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร

กลุ่มตัวอย่างและประชากร

ประชากร คือ พระสงฆ์

กลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์จำนวน 167 รูปในเขต อ.เมือง จังหวัดพิจิตร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล และแบบประเมินปัจจัยเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่แปลมาจากแบบสำรวจ WHO STEPS ขององค์การอนามัยโลกโดยวิธี forward – backward translation

ขั้นเตรียมการ ผู้วิจัยขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูล เตรียมผู้เก็บรวบรวมข้อมูล ประชุม และวางแผนในการเก็บรวบรวมข้อมูล คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นดำเนินการ เมื่อได้รับการรับรองเชิงจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยโรงพยาบาลพิจิตรแล้วจากนั้นผู้วิจัยเข้าพบคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตรเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการดำเนินการวิจัย จากนั้นนำข้อมูลที่ได้คำนวณค่าอัตราการกรองของไตโดยใช้สูตร CKD-EPI และวิเคราะห์ความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังโดยใช้โปรแกรมการประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังแบบใช้ผลเลือด (Thai CKD risk score)

การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยา หมายเลขใบรับรอง ว.13/2560 และจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โรงพยาบาลพิจิตร จังหวัดพิจิตรตามเอกสารเลขที่ 0103 เอกสารและผลการตรวจมีเพียงรหัสตัวเลขแทนชื่อของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลที่ได้ถูกเก็บเป็นความลับและนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม ไม่สามารถสืบค้นไปถึงรายบุคคลหรือวัด

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS และใช้สถิติพรรณนาในการอธิบายข้อมูล

ผลการวิจัย

ข้อมูลส่วนบุคคลของพระสงฆ์

กลุ่มตัวอย่างเป็นพระสงฆ์จำนวน 167 รูป มีอายุตั้งแต่ 38 - 80 ปี อายุเฉลี่ยเท่ากับ 54.55 ปี (*SD* = 10.61) ส่วนใหญ่ร้อยละ 76.4 เป็นพระลูกวัด ร้อยละ 43.10 จำวัดอยู่ ณ วัดราษฎร์/สำนักสงฆ์ จำนวนพรรษาระหว่าง 1- 60 พรรษา โดยมีพรรษาเฉลี่ยเท่ากับ 14.03 ปี (*SD* = 12.96) ร้อยละ 40.1 สำเร็จการศึกษาทางโลกสูงสุดในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 38.3 สำเร็จการศึกษาทางธรรมในระดับนักธรรมชั้นเอก กลุ่มตัวอย่างน้ำหนักตัวเฉลี่ย 65.97 กิโลกรัม (*SD* = 14.03) รอบเอวเฉลี่ย 34.54 นิ้ว (*SD* = 4.94) มีโรคประจำตัวคือเป็นความดันโลหิตสูง และเบาหวาน ร้อยละ 16.8 และ 13.8 ตามลำดับ เมื่อมีปัญหาทางด้านสุขภาพพระสงฆ์ส่วนมากจะซื้อยามาฉันเองถึงร้อยละ 19.2

สำหรับความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังของพระสงฆ์ใน 10 ปีข้างหน้าโดยโปรแกรมประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังแบบใช้ผลเลือดพบว่าพระสงฆ์ร้อยละ 47.90 อยู่ในระดับความเสี่ยงน้อย ร้อยละ 13.13 อยู่ในระดับความเสี่ยงปานกลาง ร้อยละ 9.58 อยู่ในระดับความเสี่ยงสูง ร้อยละ 4.79 อยู่ในระดับความเสี่ยงสูงกว่าปกติ ร้อยละ 17.40 อยู่ในระดับความเสี่ยงสูงมาก และร้อยละ 7.20 เป็นโรคไตเรื้อรังดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่1 ความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังของพระสงฆ์จังหวัดพิจิตรใน 10 ปีข้างหน้า (N = 167)

ความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรัง	จำนวน	ร้อยละ
ระดับความเสี่ยงน้อย	80	47.90
ระดับความเสี่ยงปานกลาง	22	13.13
ระดับความเสี่ยงสูง	16	9.58
ระดับความเสี่ยงสูงกว่าปกติ	8	4.79
ระดับความเสี่ยงสูงมาก	29	17.40
เป็นโรคไตเรื้อรัง	12	7.20

การศึกษาระยะของโรคไตโดยการคำนวณค่าอัตราการกรองของไตโดยใช้สูตร CKD-EPI พบว่าพระสงฆ์จะถูกจัดแบ่งระยะของโรคไตตามค่ามีค่าอัตราการกรองของไต (eGFR) อยู่ในระยะที่ 1 ร้อยละ 57.1 .ในระยะที่ 2 ร้อยละ 36.0 และอยู่ในระยะที่ 3 ซึ่งเป็นระยะวินิจฉัยโรคไตเรื้อรังที่ไตมีความผิดปกติและมีอาการแทรกซ้อนจนต้องรับการรักษาถึงร้อยละ 6.80

พระสงฆ์มีการรับรู้ว่าตนเองเป็นโรคไตเรื้อรังเพียงร้อยละ 3.60 หรือ 4 รูปเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผู้ที่เป็นโรคไตเรื้อรังโดยคำนวณจากค่าอัตราการกรองของไต (eGFR): จะพบว่ามีสัดส่วนความแตกต่างกันถึง 3 เท่า

อภิปรายผล

ผลการวิจัยความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังในพระสงฆ์ใน จังหวัดพิจิตรสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ การประเมินสุขภาพพระสงฆ์โดยการประเมินปัจจัยเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่แปลมาจากแบบสำรวจ WHO STEPS ขององค์การอนามัยโลกและวิเคราะห์ความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังโดยใช้โปรแกรมการประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังในอีก 10 ปีข้างหน้าแบบใช้ผลเลือด (Thai CKD risk score) ซึ่งมีความแม่นยำร้อยละ 80 ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังในระดับที่สูงและมีโอกาสเกิดโรคไตเรื้อรัง ทั้งนี้เนื่องจากอายุที่เพิ่มขึ้นจะทำให้ไตเสียหน้าที่ได้ตามปกติเมื่อคนมีอายุที่เกิน 30 ปีขึ้นไปอัตราการกรองของไตจะลดลง 1 ml/min/1.73m^2 และพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างยังมีปัจจัยส่งเสริมอื่นๆที่ทำให้เกิดโรคไตเรื้อรังได้ไม่ว่าจะเป็นการเป็นโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูง โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นโรคความดันโลหิตสูง และเบาหวาน ร้อยละ 16.8 และ 13.8 ตามลำดับ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างเกิดความเสี่ยงในการเป็นโรคไตเรื้อรังใน 10 ปีข้างหน้า

ในการวิจัยยังได้นำผลที่ได้จากการประเมินปัจจัยเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่แปลมาจากแบบสำรวจ WHO STEPS ขององค์การอนามัยโลก มาคำนวณค่าอัตราการกรองของไต (eGFR) โดยใช้สูตร CKD-EPI ซึ่งเป็นสูตรที่ได้รับความเชื่อถือมากที่สุดในปัจจุบัน[10]เพื่อแบ่งระยะโรคไตพบว่าพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างส่วนมากจะอยู่ในระยะที่ยังไม่แสดงอาการ และมีระยะที่ 3ซึ่งเป็นระยะที่อัตราการกรองของไต (eGFR) น้อยกว่า 60/ml/min/1.73m^2 เป็นระยะวินิจฉัยโรคไตเรื้อรังที่ไตมีความผิดปกติและมีอาการแทรกซ้อนจนต้องรับการรักษาถึงร้อยละ 6.80 ผลการวิจัยนี้มีความใกล้เคียงกับกับการศึกษาการเกิดโรคไตเรื้อรังและมีการแบ่งระยะของโรคไตในประชาชนไทยที่ผ่านมา เช่นการศึกษาของอนุตตร จิตตินันท์ ซึ่งทำการตรวจบุคลากรกองทัพอากาศไทยจำนวน 15,612 โดยการวินิจฉัยโรคไตเรื้อรังจากการคำนวณอัตราการกรองของไตที่มีค่าน้อยกว่า 60 mL/min/1.73 m^2 พบว่ามีความชุกของโรคไตเรื้อรังร้อยละ 4.6 และมีโรคร่วมที่สำคัญ ได้แก่ โรคเบาหวานร้อยละ8.2และความดันโลหิตสูงร้อยละ45.8[11] และการศึกษาของเปอร์โกวิกซึ่งทำการศึกษาในคนไทยที่มีอายุมากกว่า 35 ปี จำนวน 5,146 รายเมื่อคำนวณอัตราการกรองของไต ที่มีค่าน้อยกว่า60 ml/min/1.73 m^{2}พบว่าในกลุ่มผู้ป่วยอายุ 45-65 ปี มีความชุกของโรคไตเรื้อรังเท่ากับ13.8% โดยประกอบด้วยระยะที่ 3 และ 4 ถึงร้อยละ 13.2 และ 0.6 ตามลำดับ[12]การศึกษาของ Thai SEEK Study2 โดยสมาคมโรคไตแห่งประเทศไทย เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมประชากรจากภาคต่างๆ ของประเทศพบว่ามีความชุกของโรคไตเรื้อรังเท่ากับร้อยละ 17.5 แจกแจงความชุกของโรคไตเรื้อรังออกเป็นระยะที่ 1-5 ร้อยละ 3.3, 5.6, 7.5, 0.8และ 0.3 ตามลำดับ

---

[10] Levey et al., “A new equationto estimate glomerular filtration rate”,. **Ann Intern Med 2009** ,vol 150: pp. 604-612.

[11] Chittinandana A, Chailimpamontree W, Chaloeiphap P., “Prevalence of chronic kidneudisease in Thai adult population.” J Med Assoc Thai; 89 (Suppl 2): S112-20, 2006

[12] Perkovic et al, “High prevalence of chronic kidneydisease in Thailand”,**Kidney Int 2008** ;vol 73: pp. 473-479.

ผลการศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้การเป็นโรคไตเรื้อรังของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างพบว่ามีเพียงร้อยละ 3.6 หรือเพียง 4 รูปจากพระสงฆ์ทั้งหมด 167 รูปเท่านั้นที่รับรู้ว่าตนเป็นโรคไตเรื้อรัง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนการรับรู้การเป็นโรคไตเรื้อรังกับการแบ่งระยะโรคไตโดยการคำนวณจากค่าอัตราการกรองของไต (eGFR) และ ผลจากการวิเคราะห์ความเสี่ยงการเกิดโรคไตเรื้อรังโดยโปรแกรมประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังแบบใช้ผลเลือดพบว่ามีความแตกต่างกันมาก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาที่พบว่าประชากรส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าตนเองเป็นโรคไตเรื้อรัง เนื่องมาจากโรคไตจะมีการดำเนินของโรคอย่างช้าๆแต่เมื่อไตเสียหน้าที่แล้วจะไม่สามารถรักษากลับคืนสภาพเดิมได้และผู้ป่วยมักจะทราบเมื่อปรากฏอาการของโรคในระยะท้ายๆ ดังเช่นในการศึกษาระบาดวิทยาของโรคไตเรื้อรังในชุมชนของ วิสิษฐ์ เวชกามา ที่พบว่ามีประชากรเพียงร้อยละ 1.9 เท่านั้นที่ทราบว่าตนเองเป็นโรคไตเรื้อรัง และโรคไตระยะที่ 3 พบได้มากที่สุดในทุกกลุ่มอายุ และในโรคไตเรื้อรังระยะที่ 1-3 มีผู้ป่วยรับรู้ตัวว่าเริ่มมีโรคไตเพียง ร้อยละ 0.79, 2.06 และ 5.63 ตามลำดับ ส่วนโรคไตเรื้อรังระยะที่ 4, 5 มีผู้ป่วยรับรู้ว่าตนเองเป็นโรคไตเรื้อรังร้อยละ 23.08 และ 66.67 นอกจากนี้แล้วประชาชนไม่ทราบถึงปัจจัยและที่เกี่ยวข้องกับการเกิดโรคไตเรื้อรัง ได้แก่ อายุ เพศ โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ประวัตินิ่วในไต การรับประทานอาหารรสเค็มและการใช้ยาสมุนไพร เช่นเดียวกับพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ที่มีข้อจำกัดในการฉันอาหารและการออกกำลังทางกาย รวมทั้งอาพาธด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังอันเป็นสาเหตุของโรคไตเรื้อรังเป็นจำนวนมากจึงเป็นสาเหตุให้พระสงฆ์ไม่รับรู้ความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรัง

จะเห็นได้ว่าความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังในพระสงฆ์ในเขต อ.เมือง จ.พิจิตรและการรับรู้การเป็นโรคไตเรื้อรังในการวิจัยครั้งนี้มีความคล้ายคลึงกับการศึกษาในประชาชนทั่วไป ซึ่งจากผลการวิจัยที่ได้ครั้งนี้ควรให้การแนะนำให้พระสงฆ์เข้ารับการตรวจสุขภาพที่โรงพยาบาลและค้นหาสาเหตุเพื่อชะลอความเสื่อมของไต

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ด้านสาธารณสุขและสังคมพระสงฆ์

ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการติดตามประเมินการเกิดโรคไตเรื้อรังในพระสงฆ์

ด้านการศึกษาวิจัย

ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยเกี่ยวกับการค้นหาสาเหตุการเกิดโรคไตเรื้อรังและเพื่อชะลอความเสื่อมของไตในพระสงฆ์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาในพระสงฆ์จำนวนมากขึ้นและศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงในการเกิดโรคไตเรื้อรังในพระสงฆ์

บรรณานุกรม

กระทรวงสาธารณสุข. **แนวโน้มคนไทยป่วยไตเรื้อรังเพิ่มขึ้นสาธารณสุขเร่งผุดคลินิกชะลอไตเสื่อม**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.hfocus.org/content/2017/08/14351, [22 สิงหาคม 2561].

กล้าเผชิญ โชคบำรุง. "แบบประเมินระดับพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรคไตเสื่อม". **วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ**,ปีที่ 35 ฉบับที่ 1**.**

ประเสริฐ ธนกิจจารุ. "สถานการณ์ปัจจุบันของการเกิดโรคไตเรื้อรังในประเทศไทย". **วารสารกรมการแพทย์** ฉบับกันยายน – ตุลาคม 2558.

ปริมประภา ก้อนแก้ว และปัทมา สุพรรณกุล. "Mobile application กับการคัดกรองความเสื่อมของไต. **วารสารวิชาการสาธารณสุข.** ปีที่ 27 ฉบับที่ 1 , 2561, หน้า 178 – 181.

มติชนออนไลน์. **เผย 5 โรคที่ 'พระสงฆ์ไทยเกินครึ่ง' อาพาธ! ญาติโยมมีส่วนตักบาตรไม่ถาม (สุขภาพ) พระ**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/news/212144, [1 กันยายน 2559].

สมาคมโรคไตแห่งประเทศไทย. **คำแนะนำสำหรับการดูแลผู้ป่วยโรคไตเรื้อรังก่อนการบำบัดทดแทนไต พ.ศ 2558** หน้า ฉ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.nephrothai.org , [22 สิงหาคม 2561].

สมชาย เอี่ยมอ่อง. Nephrology Volume 1**. Text and Journal Publication. กรุงเทพมหานคร**: 2543.

สมศรี เผ่าสวัสดิ์. **ความรู้เรื่องโรคไตสำหรับประชาชน,** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.brkidney.org/download/knowledgekidney, [25 สิงหาคม 2561].

K/DOQI ,Clinical practice guidelines for chronic kidney disease: Evaluation, classification,and stratification". **Am J Kidney Dis 2002** ; 39 (Suppl 2): S1-S266.

Levey et al. "A new equationto estimate glomerular filtration rate",. **Ann Intern Med 2009** ,vol 150.

Chittinandana A, Chailimpamontree W, Chaloeiphap P., "Prevalence of chronic kidneudisease in Thai adult population." J Med Assoc Thai; 89 (Suppl 2).

Perkovic et al, "High prevalence of chronic kidneydisease in Thailand",**Kidney Int 2008** ;vol 73.

วัฒนธรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า ของประชาชนบ้านกอก ตำบลท่าน้าว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
Offering Sacrifices to Grandparent Spirits Culture of Ban Kok People in Ta Nao Sub-district, Phu Phiang District, Nan Province

พระครูฉันทเจติยานุกิจ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธาตุแช่แห้ง

บทคัดย่อ

การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมหรือชุมชนหนึ่ง ๆ นอกเหนือจากหน่วยพื้นฐานทางสังคม คือ มนุษย์แล้ว ยังคงมีวิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถูกกำหนดขึ้นมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ บางอย่างเป็นไปเพื่อการสร้างบุญกุศล บางอย่างเป็นการสร้างความเป็นวงศ์ตระกูลเดียวกันหรือความเป็นพวกพ้องเดียวกัน และบางอย่างก็เพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม วิถีต่างๆ เหล่านี้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความรักและความสามัคคี บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและถ่ายทอดการนับถือผีปู่ย่าของประชาชนบ้านกอก ตำบลท่าน้าว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ตลอดจนขั้นตอนของพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพิธีกรรมที่มีบทบาทต่อชุมชน คุณค่าของขนบธรรมเนียม ประเพณีที่นับวันยิ่งเลือนหายไปให้ดำรงสืบไว้จากรุ่นสู่รุ่น โดยข้อมูลที่นำเสนอนั้นมาจากคำบอกเล่าของผู้ที่เคยประกอบพิธีหรือร่วมพิธี

การเลี้ยงผีปู่ย่า ของประชาชนบ้านกอก ตำบลท่าน้าว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน มีส่วนประกอบสำคัญอยู่ 4 ประการ ได้แก่ (1) สถานที่ในการประกอบพิธี (2) เครื่องประกอบพิธี (3) ม้าทรงหรือม้าขี่ และ (4) ขั้นตอน การเลี้ยงผีปู่ย่า วิถีความเชื่อการนับถือผีปู่ย่าของชุมชนบ้านกอก ก่อให้เกิดการหลอมรวมทางเผ่าพันธุ์ของผู้คนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นศูนย์กลางของที่พึ่งทางใจ เป็นความหวังและความอบอุ่นอีกอย่างหนึ่งที่สามารถพึ่งพา ปู่ย่าได้ และส่งเสริมให้ผู้คนมาร่วมแรงร่วมใจสร้างความสมัครสมานสามัคคีในวงศ์ตระกูล เป็นการสร้างความรู้สึกว่านับถือผีเดียวกัน หรือเรียกกันว่า เป็นผีเดียวกัน ทุกพื้นที่ต่างมีวัฒธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน ทุกพิธีกรรมล้วนแล้วมีจุดประสงค์เดียวกัน คือ อยากให้มนุษย์หมั่นสร้างคุณความดี ละเว้นซึ่งความชั่วทั้งปวง

คำสำคัญ: วัฒนธรรมการเลี้ยงผี, ประชาชนบ้านกอก

Abstract

Living in society or community of human is composed of belief, culture, and tradition that have become influent over human life style since in the past. They attached the human as a group, a family, and a community by controlling them as the same way.

This article aims to study on the offering sacrifices to grandparent spirits culture and pass on the knowledge about a process of the offering ceremony to other generations.

The ceremony is composed of 4 elements: 1) place, 2) sacrifices, 3) medium person, and 4) process of ceremony. It provided many benefits such as performing as crucible integrating persons as a race, being as a mental supporter, giving lineage warmth and hope, making them harmonious, etc. Every ceremony totally has the same goal that is to make people do a good deed and exclude a vice.

Keywords: Offering Sacrifices to Spirits Culture, Ban Kok People

บทนำ

บทความฉบับนี้ ผู้เขียนมีความตั้งใจที่จะเผยแพร่ “วัฒนธรรม” จากการศึกษาพิธีกรรม วัฒนธรรมและวิถีความเชื่อของการเลี้ยงผีปู่ย่า ที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพื่อวิเคราะห์และอธิบายพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า โดยข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้มาจากเอกสารทางวิชาการและบันทึกจากการลงภาคสนามที่ชุมชนบ้านกอก หมู่ที่ 1 ตำบลท่าน้าว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

คำว่า “ผี” โดด ๆ ในความหมายปัจจุบันนั้นออกจะให้นัยความรู้สึกเมื่อแรกได้ยินไปทางร้ายมากกว่าทางดี เช่น โดนผีหลอก โดนผีอำ โดนผีทักทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ฯลฯ ซึ่งนั่นทำให้ผีทั้งหลาย ตกเป็นจำเลยของสังคมในทัศนะที่รวมๆไป ทั้ง ๆ ที่สมัยโบราณนั้นก็ใช้คำนี้กันทั่วไป ซึ่งในความหมายที่ดีงามก็มี เช่น ผีฟ้า (เทียบได้กับเทวดาในภาษาบาลี) เมื่อมีดีมีร้าย การแบ่งประเภทของผีจึงทำได้อย่างกว้างโดยสามารถแบ่งได้เป็น ผีดี และ ผีร้าย

การเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นความเชื่อ เพื่อแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษของชาวล้านนา ในแถบภาคเหนือ ซึ่งในภูมิภาคอื่นก็มีพิธีกรรมความเชื่อในเรืองผีบรรพบุรุษ เช่นเดียวกัน เช่น การรำผีมอญในภาคกลาง การเล่นผีหิ้งกับผีโรงในภาคอีสาน สำหรับภาคเหนือมีประเพณีการฟ้อนผีมดผีเม็ง การเลี้ยงผีเจ้านาย เลี้ยงผีบรรพบุรุษ พิธีกรรมเหล่านี้มีการสืบทอดต่อกันมาแต่ไม่ทราบแน่ชัดว่ามาจากต้นกำเนิดเดียวกัน หรือเป็นการแพร่กระจายวัฒนธรรมทางความเชื่อเรืองผี โดยพิธีกรรมนี้ไม่ได้เป็นพิธีกรรมทางศาสนา ไม่เกี่ยวข้องใดๆ กับพระพุทธศาสนา แต่เป็นความเชื่อของคนในสมัยโบราณที่นับถือผี บูชาสิ่งที่มองไม่เห็น การเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดขึ้นจากแนวความคิดในเรื่องสังคมวัฒนธรรมของความเชื่อที่มีมานานจนเป็นพิธีกรรมต่างๆ ใน ภาคเหนือ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามสร้างรูปแบบ วิธีการ ที่ก่อให้เกิดวิธีในการรวมเป็นชุมชนที่อยู่ร่วมกันโดยใช้พิธีกรรมให้เกิดความเชื่อ เช่น ในความเชื่อเรื่องการเลี้ยงผีปู่ย่า ที่ก่อให้เกิดพิธีกรรมในรูปแบบการฟ้อน และการสักการะเครื่องเซ่นไหว้ต่อผีปู่ย่า ที่คอยปกปักรักษาลูกหลานให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข และให้นับรวมคน ในท้องถิ่นให้ยึดถือการทำความดี ไม่ทำผิดจารีตประเพณี เพื่อความสุข ความสบายใจ

พิธีกรรมและความเชื่อเรืองการเลี้ยงผีปู่ย่าของชมชนบ้านกอก ตำบลท่าน้าว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน เป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษและผีเจ้านายในชุมชน การให้ความหมายของพิธีกรรม เกิดขึ้นตังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และยังดำเนินต่อไป ความเชื่อในความหมายของพิธีกรรมมักมีการลดบทบาทและลด

ความนิยมลงไปมาก โดยปัจจุบันความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ทำให้ความเชื่อของคนในท้องถิ่นได้เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผีบรรพบุรุษ และผีอื่นๆ มีความหมายและความเชื่อของพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ส่งผลตามมาคือ ความต่อเนื่องในการสื่อสารหรือคนส่วนใหญ่ไม่สนใจพิธีกรรมและความเชื่อใน พิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าเช่นแต่ก่อน

ดังนั้น การถ่ายทอดพิธีกรรมความเชื่อประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ของชุมชนบ้านกอก ตำบลท่าน้าว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน มีความจำเป็นที่จะผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์ และทำให้รู้ถึงความหมายของประเพณีที่สำคัญของชุมชนบ้านกอก ผู้เขียนจึงได้ทำการศึกษา พิธีกรรมความเชื่อในการเลี้ยงผีปู่ย่า การฟ้อนผีมด เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจ ในพิธีกรรมและความเชื่อเรืองผีปู่ย่าซึ่งเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงามอันจะเป็นการสร้างจิตสำนึกให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่แสดงถึงการสืบทอดการเคารพต่อบรรพบุรุษ คือการสอนให้คนประพฤติให้ถูกต้องตามจารีตประเพณี ซึ่งจะช่วยทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขบนพื้นฐานความเชื่อในประเพณีทีมีความแตกต่างกัน

วัฒนธรรม ความเชื่อ การนับถือผี

ผี คืออะไร ได้มีผู้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้หลายประการ เป็นต้นว่า หมายถึงวิญญาณของคนที่ล่วงลับไปแล้วที่แลเห็นไม่ได้ในเวลาปกติหรือเป็นสิ่งที่ปกติจะมองไม่เห็น คนถือหรือเข้าใจเอาว่ามีฤทธิ์อำนาจเหนือคน อาจให้คุณหรือโทษแก่คน ทำให้คนนับถือหรือเกรงกลัวและเป็นสิ่งใดก็ตามที่ปกติไม่สามารถจะมองเห็นตัวได้ แต่เราถือเข้าใจเอาว่ามีฤทธิ์และอำนาจอยู่เหนือคน อาจให้ดีหรือร้าย คือให้คุณหรือให้โทษแก่เราได้ สิ่งเหล่านี้เราเกรงกลัวและบางทีก็นับถือด้วยการนับถือผีและผีของชาวล้านนา

การนับถือผีนั้น คงสืบเนื่องมาจากลัทธิบูชาบรรพบุรุษ ซึ่งความเชื่อนี้เจริญเติบโตมากจากลัทธิที่เชื่อถืออำนาจเหนือธรรมชาติ อันเป็นต้นกำเนิดของลัทธิประเพณีหลาย ๆ อย่างและเป็นที่มาของศาสนาบางประเภทด้วย คติความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นความเชื่อของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นพัฒนาการของความเชื่อระดับหนึ่งของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างและสภาพของสังคม ในสังคมที่มีความก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีมากขึ้นจะละทิ้งหรือลดหย่อนความเชื่อเกี่ยวกับผีลงไป จะหันมานับถือพระเจ้าซึ่งก็คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นตัว มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เหนือมนุษย์ เหนือธรรมชาติเหมือนผี แต่เรียกชื่อและมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันไปเท่านั้น ไม่ได้มุ่งสนองความต้องการในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่จะพยายามแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย เสนอความคิดความเชื่อเกี่ยวกับชาติหน้าที่เป็นเหตุเป็นผล มีหลักปรัชญาที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น นับเป็นพัฒนาการความเชื่อระดับหนึ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาระดับสูงของมนุษย์ ซึ่งนักมานุษยวิทยากำหนดให้ความเชื่อในลักษณะนี้เป็นศาสนาของสังคมสมัยประวัติศาสตร์ และให้การนับถือผีเป็นศาสนาในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แต่เนื่องจากคติความเชื่อในการนับถือผีเป็นความเชื่อพื้นฐานที่เก่าแก่ดั้งเดิม ดังนั้นจึงยังคงเหลือความเชื่อดังกล่าวนี้อยู่ในจารีตประเพณีและพฤติกรรมของมนุษย์ในแทบทุกสังคมไม่มากก็น้อย สำหรับการนับถือผีของชุมชนบ้านกอก ความเชื่อในการนับถือผีคงจะเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่มาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามา ทั้งนี้ในโลกทัศน์ของประชาชนในชุมชนนั้น มีความเข้าใจว่าโลกมนุษย์กับโลกของผีนั้นซ้อนทับกันอยู่และมีความเกี่ยวข้องกัน โดยเชื่อว่าผีนั้น มีจำนวนมากมายในทุกหนทุกแห่งทั้งในเมือง หมู่บ้าน ทุ่งนา แม่น้ำ เหมืองฝาย ป่า ภูเขา และในบ้านเรือน จะมีผีปกปักรักษาอยู่

ดังสะท้อนให้เห็นในคำส่งผีฉบับปั๊บสาของเก่าจากอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ได้กล่าวให้เห็นว่า “ดูราผีสัพพะว่าผีทั้งหลาย อันอยู่ในนารกขงเขต ประเทศป่าไม้และแดนดิน สายสมินเขื่อนถ้ำ ทุกท่าน้ำล่าขึมขำ ทั้งผียำและผีโป่ง ผีเสื้อโท่งและผีเสื้อนา ผีตายโหงและผีตายห่า ผีป่าผีบ้าน ผีเมืองคน ผีตายกลางป่า ไม้ป่าไพรสณฑ์ดงใหญ่ มีทั้งผีเสื้อไร่และผีเสื้อสวน มีทั้งผีหัวหลวง พวงเป็นหมู่และเป็นขุม... ” ผีนั้นมีทั้งที่ให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ เป็นทั้งมิตรกับมนุษย์ ในขณะเดียวกัน ก็สามารถจะดลบันดาลให้เกิดภยันอันตรายแก่มนุษย์ได้ แต่ส่วนใหญ่มักจะเป็นผีประเภททรงคุณธรรม มีส่วนเกี่ยวข้องกับมนุษย์ในแง่คอยให้การปกป้องคุ้มครองพิทักษ์รักษา และอำนวยคุณความดีให้แก่มนุษย์ด้วยมหิทธานุภาพของผีเอง ถ้าในความสัมพันธ์นั้นมนุษย์กระทำดีต่อผี แต่ในขณะเดียวกันมนุษย์อาจได้รับโชคร้ายหรือสูญเสียผลประโยชน์ได้ ถ้าหากปฏิบัติตนไม่ถูกไม่ควรอันเป็นเหตุขัดใจผีหรือไม่ถูกใจ

การนับถือผีปู่ย่า

ผีปู่ย่า เป็นผีหรือวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นผีประจำตระกูลที่มีการนับถืออยู่ในวงศ์ญาติเดียวกัน โดยจะมีบทบาทและหน้าที่เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติ ทำให้มีการแก้ไขปัญหาหรือยุติข้อขัดแย้งในหมู่เครือญาติได้ การนับถือผีปู่ย่านั้นจะมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการสืบเชื้อสายและการนับถือเครือญาติ เรียกว่าเป็นกลุ่มผีเดียวกัน ซึ่งเป็นการสืบทอดทางสายมารดา ดังนั้นการนับถือผีปู่ย่าจะมีการถ่ายทอดผ่านทางผู้หญิงเท่านั้น เชื่อกันว่าคติการนับถือผีปู่ย่านั้นจะเป็นแบบแผนวัฒนธรรมของชาวล้านนามาแต่โบราณ แต่จากการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้ได้พบว่า นอกเหนือจากชาวล้านนาและไทลื้อที่สิบสองพันนาที่มีการนับถือผีปู่ย่าด้วยแล้ว ยังมีชาติพันธุ์เผ่าไทอีก 7 เผ่า คือ เผ่าไทหย่า ไทยั้ง ไทจุ่ง ไทลาย ไทเหนือ ไทดำ และไทน้ำ ล้วนมีการนับถือผีปู่ย่าด้วยกันทั้งสิ้น ตระกูลหรือญาติที่เป็นผีเดียวกันกลุ่มหนึ่งๆ จะมีหอตั้งผีอยู่ที่บ้านต้นตระกูลหรือบ้านเก๊าผีตั้งอยู่บริเวณหัวนอนหรือที่มุมของเขตรั้วบ้าน แต่บางบ้านอาจไม่มีหอผีจะมีแต่หิ้งผีปู่ย่าตั้งไว้ภายในบ้าน ที่หัวนอนในห้องของเจ้าของบ้าน มีเก๊าผีคือ ผู้หญิงเป็นผู้สืบทอดประกอบพิธีกรรมบูชาเซ่นสรวงและมักจะเป็น ม้าขี่ หรือ ร่างทรง ด้วย

ในการนับถือผีปู่ย่า นอกจากจะมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่บ้านผีเก๊าดังกล่าวมาแล้ว แต่ในการปฏิบัติบูชากลุ่มคนที่อยู่ในสายผีเดียวกันในทุกหลังคาเรือนจะต้องมีหิ้งผีปู่ย่าอยู่ในทุกบ้าน หิ้งผีปู่ย่านั้นนิยมจัดตั้งไว้บนหัวนอนเจ้าของบ้านโดยสูงจากพื้นบ้านประมาณสองเมตร ถือเป็นของสูง เด็ก ๆ จะไปเล่นเกะกะใกล้ไม่ได้ ผู้อาวุโสหรือพ่อแม่เท่านั้นที่จะเกี่ยวข้องกับผีปู่ย่าได้ ในครอบครัวที่เคร่งครัดจะจัดสำรับกับข้าวด้วยอาหารคาวหวานอย่างละเล็กละน้อย พร้อมกับคนโทน้ำเช่นไหว้ทุกวัน เพราะเชื่อว่าหากเลี้ยงไม่ดีเท่าที่ควรแล้วผีปู่ย่าจะอดอยาก อาจจะทำโทษให้ครอบครัวเดือดร้อนต่าง ๆ นาน เป็นต้นว่าเด็กเล็กจะเจ็บป่วย แต่หากปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจะช่วยคุ้มครองและดลบันดาลให้เกิดโชคลาภต่าง ๆ ได้ ผีปู่ย่าที่อยู่ในเรือนเหล่านั้นบางครั้งก็จะถูกเรียกว่าเป็น ผีเรือน หรือ ผีเฮือน เพราะช่วยให้ความคุ้มครองบ้านเรือนและลูกหลานที่อยู่ในเรือนด้วย แต่บางครั้งความหมายของคำว่าผีเรือนของชนบางกลุ่มก็หมายถึงวิญญาณของพ่อแม่ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวที่ล่วงลับไปแล้ว แต่อย่างไรก็ดีจากการศึกษาของผู้เขียนได้พบว่าความหมายของผีเรือนในบางท้องที่ในภาคเหนือนั้นหมายถึงผีหลาย ๆ ตัวที่อยู่ในเรือนและทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน ซึ่งในจำนวนนี้จะมีผีพ่อของเจ้าของเรือนอยู่ด้วย โดยมีผีปู่ย่าหรือผีวงศ์ซึ่งเป็นผีประจำตระกูลเป็นหัวหน้าใหญ่สุดอยู่บนเรือน อย่างไร

ก็ดีผีปู่ย่าหรือผีบรรพบุรุษของบางสายตระกูลที่เป็นผู้นำทางสังคม เช่น หัวหน้าหมู่บ้าน เจ้าเมือง หรือกษัตริย์ นอกจากจะได้รับการนับถืออยู่ในกลุ่มวงศ์ตระกูลแล้ว ยังได้รับการนับถือบูชาจากประชาชนในตำบลท่าน้าวอีกด้วย

ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ของชุมชนบ้านกอก ตำบลท่าน้าว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน คือการฟ้อนรำเพื่อเป็นการสังเวย หรือการแก้บนของบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ สันนิษฐานว่า ผีปู่ย่าเป็นผีประจำตระกูลหรือผีบรรพบุรุษ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นผีที่ทำหน้าที่ดูแลลูกหลานในตระกูลจากการสังเกตพฤติกรรมการละเล่นที่ปรากฏในขบวนการฟ้อนผี เช่น การคล้องช้างคล้องม้า ฟ้อนหอก ฟ้อนดาบ และฟ้อนเจิง การเลี้ยงผีปู่ย่าของชุมชนบ้านกอก จะจัดขึ้นทุก ๆ 4 ปี การจัดนั้นทางผู้ที่เป็นเจ้าภาพ ก็จะทำหน้าที่เลี้ยงดูหมู่แขกเหรื่อที่มาร่วมงาน ส่วนมากเป็นญาติ และเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงกัน เริ่มต้นด้วยการทำปะรำหรือทางภาษาล้านนาเรียกว่า “ผาม” ขึ้นกลางลานบ้านเจ้าภาพก็จะจัดเครื่องสังเวยเป็นต้นว่า หมู ไก่ เหล้า ข้าวต้ม ขนมน้ำอ้อย พาน ข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียนต่างๆ ในปะรำต้องมีราวสำหรับพาดผ้าโสร่ง ผ้าโพกหัว ผ้าพาดบ่า สำหรับใส่ทับในเวลาฟ้อน

เมื่อได้เวลาแล้วก็จะจุดธูปเทียนที่หน้าหอผีซึ่งปลูกไว้ในบริเวณบ้านเป็นลักษณะคล้ายศาลเพียงตาปลูกให้เป็นที่อยู่ของผี สตรีผู้เป็นร่างทรงจะทำพิธีขอเชิญผีมาเข้าทรงโดยมีวงดนตรีพื้นเมือง สะล้อ ซอ ปิน เป็นผู้อัญเชิญประทับร่างทรงอีกทางหนึ่ง มีการขอให้ผีที่มาเข้าทรงนั้นปกปักรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อผีเข้าทรงแล้วก็จะมีการไต่ถามสารทุกข์สุกดิบซึ่งกันและกัน คนทรงจะเรียกลูกหลานว่า “มะกิกน้อย” และมีการมัดมือลูกหลาน พอสมควรแล้วจะมี การฟ้อน สำหรับเครื่องแต่งตัวนั้นมีผ้าโสร่ง ผ้าโพกหัว เสื้อแบบมอญ ผ้าพาดบ่า และอื่น ๆ การฟ้อนนอกจากจะเป็นพิธีรำลึกถึงพระคุณของปู่ ย่า ตา ยายแล้วยังสร้างความสามัคคีกลมเกลียวขึ้นในกลุ่มที่นับถือผีด้วยกัน

จุดมุ่งหมายของการเลี้ยงผีปู่ย่า

จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของ " การเลี้ยงผี " ยังคงเป็นปริศนาที่บรรพบุรุษได้วางไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ค้นคว้าต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยใช้ความเชื่อเรื่องภูตผีเป็นแนวทางในการยึดถือปฏิบัติของการประกอบพิธีกรรม บ้างก็ว่าการเลี้ยงผีนี้เป็นการฟ้อนรำเพื่อเป็นการสังเวยหรือแก้บนผีบรรพบุรุษ ซึ่งอาจจะเป็นผีปู่ย่าตายายหรือบิดามารดาที่ล่วงลับไปแล้ว เพราะถือกันว่าเมื่อพวกญาติพี่น้องตายไปแล้วดวงวิญญาณจะมารวมกันอยู่ที่หอผี จึงเรียกว่า ฟ้อนผี หากเราลองพิจารณาดี ๆ แล้วเราจะพบว่าประเพณีการเลี้ยงผีนี้มีจุดมุ่งหมายหลายประการที่บรรพบุรุษได้วางไว้เป็นรากฐานในการปฏิบัติให้แก่ชนรุ่นหลัง ซึ่งพอจะสรุปได้เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

1. สร้างความรักความสามัคคีในหมู่คณะ สังเกตได้จากการที่ประเพณีกำหนดให้หมู่เครือญาติต้องมาพร้อมเพรียงกันโดยครบถ้วนในการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้ง อีกทั้งยังมีการเรี่ยไรเงินเพื่อนำไปใช้ในพิธีกรรมด้วย นอกจากนี้พิธีกรรมฟ้อนผียังเป็นงานรื่นเริงของคนในหมู่บ้าน เพราะเมื่อมีการจัดพิธีขึ้นคนในหมู่บ้านหรือท้องถิ่นนั้นก็จะมาช่วยงาน ทำให้เกิดความรักความสามัคคี

2. ค่านิยมที่ดีในการครองตัวของผู้หญิง สังเกตได้จากคำบอกเล่าที่ว่า " เมื่อมีการทำผิดทำนองคลองธรรม เช่น การล่วงละเมิดพรหมจรรย์ การเกี้ยวพาราสีผู้ชายที่ไม่ใช้สามีของตน การถูกเนื้อต้องตัวกัน ฯลฯ " สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นการผิดผี ต้องมีการขอขมาลาโทษกับผีประจำตระกูลหรือ ที่รู้จักกันทั่วไปว่า ผีปู่ย่า หากไม่ประพฤติปฏิบัติตามนี้จะเกิดอาเพทหรือสิ่งที่ไม่ดีเกิดขึ้นแก่ตนเอง ด้วยความเชื่อนี้จึงทำให้ผู้หญิงล้านนาในสมัยก่อน มีความรักนวลสงวนตัว ไม่ชิงสุกก่อนห่าม ซึ่งเป็นค่านิยมอันดีงามที่ปัจจุบันนี้เริ่มหาได้ยากในสังคมปัจจุบัน

3. เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษ

4. เป็นที่พึ่งพาทางใจของชาวล้านนา ในกรณีที่ป่วยไข้แล้วมีการบนบานศาลกล่าวเอาไว้ เมื่อหายแล้วก็จัดพิธีฟ้อนเป็นการแก้บน ทั้งนี้เพราะคนในสมัยก่อนยังไม่มีวิทยาการด้านการแพทย์และสาธารณสุขที่เจริญก้าวหน้าเหมือนในปัจจุบัน หากมีใครเจ็บป่วยก็จะโทษว่าเป็นเพราะไปผิดผี จึงต้องมีการขอขมาลาโทษโดยการไปบนไว้กับผีที่ตนเองนับถือ เมื่อหายแล้วก็มีการฟ้อนแก้บน

5. เป็นการพักผ่อนหย่อนใจหลังจากที่เสร็จงานประจำ นั่นก็คือ การทำไร่ทำนา ดังนั้นช่วงเดือน 9 (มิถุนายน) จึงเป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการทำงาน จึงได้จัดพิธีการฟ้อนผีขึ้น เพราะคน ในสมัยก่อน ไม่มีสถานที่เริงรมย์หรือสิ่งที่ให้ความเพลิดเพลินมากเท่าปัจจุบัน จึงได้เอาคติความเชื่อที่ตนเชื่อถืออยู่มาใช้ในการสร้างความเพลิดเพลิน

องค์ประกอบของพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

องค์ประกอบของพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าของชุมชนบ้านกอก ตำบลท่าน้าว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน มีดังนี้

ประการที่ 1 สถานที่ในการประกอบพิธี หอผีปู่ย่าตั้งอยู่ 7 วัน ในวันแรกเรียกว่า วันดา หรือ วันข่าว จะมีการเตรียมงาน โดยฝ่ายชายจะช่วยกันสร้างปะรำพิธี หรือ ผามฟ้อนผีปู่ย่า ขึ้นบริเวณกลางลานบ้าน โดยปะรำนั้นต้องใช้ของใหม่ทั้งหมด จะมีการจัดเตรียมข้าวปลาอาหารและเครื่องเซ่นสังเวยที่ประกอบด้วย หัวหมู ไก่ต้มสุกทั้งตัว เหล้า ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน ขนมข้าวต้ม มะพร้าว กล้วยอ้อย ใส่ถาดหรือภาชนะไว้บนแท่นที่ยกสูงจากพื้นดินประมาณหนึ่ง มีราวสำหรับพาดผ้า มีผ้าโสร่งใหม่ ผ้าคล้องบ่า ผ้าโพกศีรษะสีต่างๆ ซึ่งใช้ได้ทั้งชายและหญิงพาดไว้หลายๆผืน สำหรับผู้ประทับทรงที่จะมาฟ้อนใช้ในพิธี นอกจากนี้ยังต้องมีการเตรียมพื้นที่สำหรับวงสะล้อ ซอ ซึง ประกอบการฟ้อนผีปู่ย่าอีกด้วย ในภาคบ่ายหรือเย็นสตรีผู้อาวุโสหรือเก๊าผีจะเชิญผีบรรพบุรุษลงมาเข้าทรงเพื่อบอกกล่าวถึงงานที่จะมีขึ้น และมีฟ้อนกันในหมู่ญาติสนิทเรียกว่า ข่าว นอกนี้เจ้าภาพจะให้คนไปบอกกล่าวแก่ญาติพี่น้องและม้าขี่คนทรงของผีสกุลอื่น ๆ เพื่อเชิญให้มาร่วมงานเรียกว่า ข่วยผี วันต่อมาเป็น วันฟ้อน เริ่มตั้งแต่ตอนเช้า ญาติที่อยู่ในสายผีเดียวกันจะไปชุมนุมกันที่บ้านฟ้อนผี เมื่อสมาชิกมาพร้อมแล้ว เจ้าภาพหรือสตรีผู้อาวุโสจะจุดธูปเทียนที่หน้าหอผีเพื่อบอกกล่าวอัญเชิญผีเข้าทรง เมื่อมีการเข้าทรงแล้วก็จะมีการไต่ถามสารทุกข์สุกดิบลูกหลานและมีการผูกข้อมือสู่ขวัญ ได้เวลาพอสมควรแล้วจะมีการฟ้อนรำของผีหรือม้าขี่ของผีต่างๆที่มาร่วมงานเป็นที่สนุกสนานรื่นเริง โดยมีวงดนตรีสะล้อ ซอ ซึง บรรเลงประกอบการฟ้อนไปตลอดทั้งวัน ก่อนสิ้นสุดจะมีการละเล่นอย่างสนุกสนานของผีในผามพิธี มีการล่าสัตว์ต่างๆ เช่น ยิงเสือ คล้องช้าง คล้องม้า ยื้อแย่งกันไปมาระหว่างผีของตระกูลเจ้าภาพ

กับผีรับเชิญ มีการถ่อเรือ ถ่อแพ ทอดแห ปลูกฝ้าย ซึ่งเสมือนเป็นการสรุปถึงภาพชีวิตความเป็นอยู่ในด้านการผลิตของครอบครัวจะจัดขึ้น

ประการที่ 2 เครื่องประกอบพิธี เครื่องที่ใช้ในการประกอบพิธีนั้น จะประกอบไปด้วยเครื่องเซ่นชนิดต่างๆ เพื่อให้ถูกใจผีปู่ย่า ซึ่งประกอบด้วยอาหารคาว หวาน ผลไม้ และกระทงเปรอะการ และอื่นๆ ประกอบไว้บนหิ้งหรือผามผีปู่ย่า ดังนี้

1. อาหารคาว ได้แก่ หัวหมู ไก่ต้ม ลาบ แกงอ่อม

2. อาหารหวาน ได้แก่ ข้าวต้มมัด ขนมชั้น ขนมหม้อแกง เป็นต้น

3. ผลไม้ ได้แก่ มะพร้าว เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการทำพิธีเพราะเชื่อว่าเป็นผลไม้ที่ผีปู่ย่าชอบมาก ซึ่งผีปู่ย่าจะเปรียบน้ำมะพร้าวได้กับน้ำจัณฑ์

4. กระทงเปรอะการ เป็นกระทงทำจากใบตอง กลัดด้วยไม้กลัด 4 มุม เป็นกระทง ผูกเชือกที่ปากกระทงทั้ง 4 ด้าน ในกระทงใส่ข้าวสวย อาหารคาวหวานย่างละนิด หมาก พลู บุหรี่ และธูป 1 ดอก ใช้สำหรับเซ่นผีบ้านผีเรือนเพื่อบอกกล่าวว่ามีการทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

5. อื่นๆ ได้แก่ ข้าวตอก ดอกไม้ ธูป เทียน คนโทน้ำ ต้นกล้วย ต้นอ้อย กล้วยเครือ มะพร้าวเครือ เสื้อผ้าที่ผีปู่ย่าแต่ละองค์สวมใส่ ผ้าโพกศีรษะ หอก ดาบ ช้าง ม้า และเรือไม้แกะสลัก

ประการที่ 4 ม้าทรงหรือม้าขี่ เป็นผู้ที่ไดรับการสืบทอดให้เปนรางทรงเปนตัวแทนของญาติจะตองเปนผูหญิง ที่มีลักษณะพิเศษตั้งแตตอนที่เปนเด็กมาแลว มีลักษณะขวัญออน มักเห็นผีหรือสิ่งที่คนอื่นมักมองไมเห็นกัน มักฝนเห็นเทวดาหรือสิ่งที่มหัศจรรย และสิ่งศักดิ์สิทธเสมอ มักมีอาการ “ผีเขา” เสมอซึ่งถาผีดีหรือผีเทวดาเขาก็จะใหพระมาอัญเชิญใหออกโดยงายดาย แตถา เปนผีไมดี ก็จะรองไหโอดครวญ ไมยอมออกจากรางงาย ๆ และเมื่อโตขึ้นบรรพบุรุษที่เปนรางทรงก็จะบอกยกใหเปน ผูสืบทอดใหเปนรางทรงผีปูยาสืบตอไป ซึ่งจะมีพิธีการเข้าทรงดังนี้

1. เมื่อผูอาวุโสหรือเจาของบานเคาผี อัญเชิญผีเทวดามาเขารางทรง รางทรงจะแตงตัวชุด สีขาว ผ้าโพกศีรษะ และชุดสีต่าง ๆ ตามผีปู่ย่าแต่ละคุ้มซึ่งจะมีลักษณะเฉพาะ

2. เมื่อผีเขารางทรง รางทรงจะสั่นและกระตุกและหมดสติไป

3. เมื่อหมดสติไปสักครู ประมาณ 1 นาที ก็จะฟื้นขึ้นเอามือลูบหนา

4. หลังจากนั้นจะมีการพูดคุยกัน ถามโชคลาภ ทำนายทายทัก รางทรงจะดื่มเหลา และสูบบุหรี่จำนวนมาก

5. มีการฟอนผีปูยา ฟอนแอน จอย ซอ สนุกสนานครื้นเครง

6. ผีเทวดา ออกจากรางทรง โดยการนอนราบนิ่ง แลวกระตุก ๆ 2 - 3 ครั้ง จากนั้นก็จะไดสติและไมมีอาการเมาเหลา หลงเหลืออยูเลย

7. ญาติๆ ที่มาพบปะสังสรรค จะรับประทานอาหารรวมกัน

ประการที่ 5 ขั้นตอนการเลี้ยงผีปู่ย่า ขั้นตอนการเลี้ยงผีปู่ย่าเริ่มตั้งแต่ทำความสะอาดหิ้งและหอผี จัดเตรียมสถานที่จัดงาน บอกกลาวนัดหมายญาติพี่นองและประชาชนในชุมชน โดยมีการเก็บเงินรวบรวมเงินตามกำลังทรัพย์ที่มีเพื่อซื้อสิ่งตางพื่อเซนผีปูยา ตั้งแต 20 บาท - 500 บาท จากนั้นจัดทำอาหารหรือเครื่องเซนสังเวยผี การทำพิธีเลี้ยงผีปูยา ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. เหลาญาติพี่นอง ที่ถือวาเปนผีเดียวกันจะมาชุมนุมกัน ณ หอผี หรือตูบผี นำเครื่องดนตรีพื้นบาน สะลอ ซอ ซึง บรรเลงเพลงขับกลอม และมีการฟอนรำ (ฟอนแอน) จอย ซอ สนุกสนาน

2. นำอาหารหรือเครื่องเซนสังเวยตั้งวางบนที่สูง

3. ผู้ขับซอ ร้องขับซออัญเชิญผีปู่ย่าแต่ละองค์เพื่อมาประทับที่ร่างทรง

4. ผีปู่ย่าเมื่อประทับร่างทรงแล้วจะมีการมัดแขนให้กับผู้มาร่วมงาน มีการประพรมน้ำมนต์เพื่อปัดเป่าสิ่งที่ไม่ดี และมีการดำหัวผีปู่ย่า

5. ผีปู่ย่าฟ้อนรำ ฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง ฟ้อนหอก คล้องช้าง คล้องม้า และการละเล่นต่างๆ ร่วมกับประชาชนในหมู่บ้าน

6. ในช่วงท้ายของงานพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าจะมีการถวายผ้าป่า เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับญาติพี่น้องที่ได้เสียชีวิต

ข้อดีของการเลี้ยงผีปู่ย่า

วิถีความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีปู่ย่าของชาวเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของชาวชุมชนบ้านกอก หมู่ที่ 1 ตำบลท่าน้าว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านนั้น อาจรวบรวมสาระซึ่งมีบทบาทต่อสังคมส่วนรวม ได้ดังนี้

1. ก่อให้เกิดการหลอมรวมทางเผ่าพันธุ์ของผู้คนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยการ มีความคิดในการยกย่อง ให้เกียรติ และเห็นคุณค่าต่อผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในตระกูลหรือวงศ์ ของตน เจ้าปู่ย่าจะมีความยินดีและชื่นชมในลูกสะใภ้และลูกเขยเป็นพิเศษ แม้จะต่างเผ่าพันธุ์กันก็ตาม ทั้งนี้โดยมีความเชื่อว่าสะใภ้หรือฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายแพร่พันธุ์และเป็นฝ่ายสืบทอดประเพณีสำหรับ เขยที่เข้ามาก็เท่ากับเป็นการเพิ่มกำลังในวงศ์ตระกูลให้แข็งแกร่งขึ้น

2. การมีส่วนทำให้สังคมเป็นเอกภาพ นอกจากภาพรวมที่ประเพณีการเลี้ยงผีปูย่าได้หลอมรวมผู้คนให้เป็นพวกเดียวกัน นับถือผีเดียวกันแล้ว ยังเป็นประเพณีที่ส่งเสริมให้ผู้คนมาร่วมแรงร่วมใจทำงานร่วมกัน ก่อให้เกิดความรู้สึกในการเป็นส่วนหนึ่งของงาน มีความปลาบปลื้มและภาคภูมิใจในความสำเร็จร่วมกัน ได้มาสังสรรค์ สนุกสนานร่วมกัน ประการสำคัญ คือ เป็นการสร้างความรู้สึกว่านับถือผีเดียวกัน หรือที่เรียกกันว่าเป็นผีเดียวกัน ซึ่งเป็นผลส่งให้เกิดความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นในวงศ์ตระกูลหรือชุมชน

3. เป็นศูนย์กลางของที่พึ่งทางใจ เป็นความหวังและความอบอุ่นอีกอย่างหนึ่งที่สามารถขอพึ่งพาปู่ย่าได้ เช่น การทำนายทายทัก การเสกเป่า รดน้ำมนต์ต่าง ๆ

4. บทบาทความเชื่อผีปู่ย่าในการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางดนตรี การฟ้อนผีปู่ย่าที่เคร่งในขนบประเพณีการขับซอนั้น จะห้ามใช้ดนตรีต่างวัฒนธรรมเข้ามาบรรเลงในการจัดพิธี ด้วยเหตุผลดังกล่าว การขับซอประกอบการฟ้อนผีปู่ย่าของหมู่บ้านกอก จึงมีโอกาสน้อยมากที่จะเปลี่ยนแปลงขนบหรือแบบแผนในการดนตรีให้แปลกออกไปจากเดิม

ผลกระทบจากการเลี้ยงผีปู่ย่า

อย่างไรก็ตามนอกจากจะพบข้อดีที่เป็นประโยชน์แก่ครอบครัวและชุมชนแล้วจากการสังเกตและสอบถามผู้ที่นับถือผีและต้องเตรียมพิธีเลี้ยงผีนั้น พบว่ามีผลกระทบเชิงลบในบางด้าน คือ

1. ทำให้ผู้ที่ถูกเลือกเป็นร่างทรงต้องเจ็บป่วย นับตั้งแต่ถูกเลือกให้เป็นร่างทรง บางคนก็ถูกกระทำให้เจ็บป่วยตั้งแต่ต้นเมื่อยอมรับเป็นร่างทรงแล้วจึงหาย

2. ค่าใช้จ่ายสูง ในอดีตค่าครองชีพต่ำและเศรษฐกิจมีความคล่องตัวทำให้ไม่เกิดปัญหา แต่ในปัจจุบันค่าครองชีพสูงขึ้น เครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ มีราคาแพง ในการทำพิธีแต่ละครั้งนั้นต้องใช้งบประมาณสูง ทั้งรายจ่ายเครื่องประกอบพิธีและค่าอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมพิธี

3. ความเชื่อ อาจนำอันตรายมาสู่ชีวิต การที่มีความเชื่อในเรื่องผีปู่ย่านี้อาจทำให้ผู้ป่วยที่เป็นโรคต่าง ๆ เชื่อว่าการเลี้ยงผีปู่ย่านี้จะทำให้ได้ จึงไม่ยอมไปรักษากับแพทย์แผนปัจจุบัน บางครั้งกว่าจะรู้ตัวว่าเป็นโรคที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการถูกผีบรรพบุรุษทำก็อาจไม่ทันต่อการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบัน

บทสรุป

ปัจจุบันสังคมหรือวิถีชีวิตของผู้คนทางแถบภาคเหนือนับได้ว่าเปลี่ยนไปมากจากอดีต แต่ยังมีหลายประเพณีและหลากหลายวัฒนธรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้พยายามอย่างเต็มที่ที่จะรักษาไว้ให้ลูกหลานหรือคนรุ่นหลังได้ศึกษา ตลอดจนเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตซึ่งแน่นอนมันเป็นความเชื่อของกลุ่มชนที่ไม่อาจบังคับให้ใครเชื่อตามได้ แต่ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของเราที่วางกรอบแนวคิดไว้ล้วนเป็นประโยชน์แทบทั้งสิ้น อย่างน้อยประเพณีนี้ก็ช่วยให้เรามิลืมบรรพบุรุษที่ให้กำเนิดเรามาในดินแดนล้านนาไทย

บรรณานุกรม

คมเนตร เชษฐพัฒนวนิช (บรรณาธิการ). **ความเชื่อพื้นบ้านล้านนา**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.

บุญมี เวียงนิลม. **ประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน เก็ดตำนานพื้นเมือง**. เชียงใหม่: สยามการพิมพ์, 2553.

มาลา คำจันทร์. **ผีในล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ แฮปปี้บุ๊คส์, 2548.

วิถี พานิชพันธ์. **วิถีล้านนา**. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม, 2551.

สงวน โชติสุขรันณ์. **ประเพณีไทยภาคเหนือ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2553.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **เจ้าที่ผีปู่ย่า**. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.

แนวทางการพัฒนาพระพุทธศาสนากับศาสตร์การเมืองการปกครองของไทย
Guidelines for the Development of Buddhism With Thai Political Science

ชุมพล เพ็งศิริ
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการเมืองไว้ในหลักอธิปไตย 3 คือ อัตตาธิปไตย โลกาธิปไตย ธรรมาธิปไตย โดยประการหลัง ธรรมาธิปไตยปกครองโดยเน้นธรรมะเป็นใหญ่ ให้ผู้นำมีธรรมะและประชาชนมีธรรมะ เน้นเสรีภาพทางจิต เป็นศาสนาแรกที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน มีสิทธิพิจารณาคัดเลือกผู้นำ มีสิทธิในด้านต่าง ๆ อันไม่ก่อความเดือดร้อนสู่ตนเองและผู้อื่น สอนให้รู้จักความพอดีในการปฏิบัติตน และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยปัญญา ในการดำเนินตามอริยสัจ 4 นักการเมืองควรนำไปปรับใช้ตามเหตุสถานการณ์นั้นๆ สอนให้รู้จักความสุจริต ในการปฏิบัติตนสมควรแก่หน้าที่ รู้กาล รู้เวลา รู้หน้าที่ของตน

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, พระพุทธศาสนา, ศาสตร์การเมืองการปกครอง

Abstract

Buddhism mentioned the politics in the three typs of Supremacy (Adhipatai): supremacy of self (Attathipatai), supremacy of the world (Lokadhipatai), and supremacy of the Dharma (Dhammathaipatai). The supremacy of the Dharma is emphasized by righteousness that makes a leader and people have a morality and mental freedom. Buddhism is the first religion that promotes human rights, allowing people to choose their leaders and have the right to do things without to do hurt themselves and others. Buddhism teaches us to act appropriately and solve problems with the wisdom to follow the Four Noble Truths, teaches to be honest, acting well for duty, know the time, and know their duties that Politicians should be deployed according to the situation.

Keywords: Guidelines for the Development, Buddhism, Thai Political Science

บทนำ

การพัฒนาชุมชนตลอดจนสังคมโดยรวม ควรมีพันธกิจ เกี่ยวกับการเติบโตอย่างมั่นคง ต่อเนื่องและยั่งยืน เพื่อบรรลุซึ่งวิสัยทัศน์ บนพื้นฐานของความสมดุลระหว่างผู้บริโภค พนักงาน คู่ค้า ผู้ถือหุ้น ชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยให้ความใส่ใจและมุ่งเน้นต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม

ด้านเศรษฐกิจ (Economy) การศึกษาการลงทุนในโครงการที่เกี่ยวข้องกับการใช้พลังงานหมุนเวียน ได้แก่ พลังน้ำ พลังงานแสงอาทิตย์ และพลังงานลม โดยจะมุ่งเน้นการแสวงหาโครงการที่มีคุณภาพให้ผลตอบแทนที่ดีในอนาคต และอยู่ในระดับความเสี่ยงที่สามารถยอมรับได้ และเสริมสร้างความแข็งแกร่งของฐานะการเงินและผลการดำเนินงานให้กับกลุ่มบริษัทน้ำประปาไทยอย่างต่อเนื่อง

ด้านสังคม (Social) “สังคม” เป็นกลไกที่จะช่วยผลักดันให้การดำเนินธุรกิจคงอยู่และก้าวหน้าอย่างยั่งยืน รวมถึงเป็นแรงสำคัญที่จะช่วยธำรงรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดีไว้ จึงให้การพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่องเสมอมา

การส่งเสริมความรู้ การอบรมความรู้ทั้งในและนอกองค์กร การหมุนเวียนบุคลากรให้สามารถเรียนรู้งานได้อย่างหลากหลาย และการสร้างประสบการณ์ เป็นต้น การเรียนรู้ด้วยตนเอง จัดให้มีห้องแห่งการเรียนรู้ “ Edutainment “ที่ประกอบด้วย ตำหรับตำรา และความบันเทิงอย่างครบถ้วน เมื่อบุคลากรก้าวสู่ระดับงานที่สูงขึ้น องค์กร มีหลักสูตรเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนบทบาทจากบุคลากรไปสู่บทบาทผู้นำ

การพัฒนาตนเองตามแนวทางพระพุทธศาสนา ตามแนวคิดทางพุทธศาสตร์ การพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดี หรือการมีดุลยภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคล กับสภาพแวดล้อมและมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน หลักการพัฒนาตนตามแนวพุทธศาสตร์ประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ คือ **ทมะ สิกขา และภาวนา**

การพัฒนา (Development) มักจะถูกตีความให้หมายถึงการทำให้ทันสมัย (Modernization) การเจริญเติบโตทางวัตถุ (Material Growth/Progress) การใช้เทคโนโลยีใหม่ (New Technology) สิ่งเหล่านี้คือการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย ความเจริญความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ ส่งผลกระทบต่อสังคม จากความเรียบง่ายกลายเป็นความฟุ้งเฟ้อแบบสังคมบริโภคนิยม (Consumerism) ก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย จนทำให้สภาพทางสังคมนั้นเริ่มเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรม จริยธรรม[1]

พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาที่อยู่คู่กันมากับประเทศไทยนับแต่สมัยสุโขทัย มีประชาชนมากว่าร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนาและอยู่เคียงคู่กันมาโดยตลอด พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อสังคมไทย ทั้งในด้านการดำเนินชีวิตที่นำหลักธรรมมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันและลักษณะนิสัยของคนไทยมีจิตใจที่ดีงามในทุก ๆ ด้านมีอัธยาศัยเป็นมิตรกับทุกคน เป็นหลักในการปกครองประเทศ โดยที่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ของไทยได้นำเอาหลักธรรมขอพระพุทธศาสนามาใช้ปกครองประเทศเป็นหลักธัมมาธิปไตยและหลักอปริหานิยธรรม เป็นศูนย์รวมจิตใจมุ่งเน้นให้เกิดความรักความสามัคคีกัน มีแต่

[1] พันตรีเสริบศักดิ์ แสงสุข, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา”, **บทความวิชาการ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.).

ความเมตตากรุณาต่อกัน เป็นที่มาของวัฒนธรรมไทย ด้วยวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับพระพุทธศาสนา จึงเป็นกรอบในการปฏิบัติตนตามหลักพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา[2]

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านการศึกษา พระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนจัดการศึกษาเล่าเรียน ถึงแม้ในปัจจุบันบทบาทเหล่านี้จะลดน้อยลงไป เนื่องมาจากสาเหตุใดก็ตาม สิ่งที่ควรคำนึงถึงก็คือ พระพุทธศาสนามีความสำคัญทางการศึกษา โดยมีบทบาทที่สำคัญอยู่ 2 ประการ ที่เป็นพื้นฐานของสภาพปัจจุบันในทางการศึกษาของพระพุทธศาสนา วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียนของชุมชน และพระสงฆ์เป็นครูผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน มีประเพณีบวชเรียน คือการบวชเพื่อที่จะเรียนหนังสือ ซึ่งอาจจะเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม นอกจากนี้วัดยังเป็นแหล่งศิลปวิทยาการ เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าต่าง ๆ เช่น มีคัมภีร์โบราณ มีศิลาจารึก มีจารึกถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ ทั้งด้านการแพทย์แผนโบราณ ด้านยาสมุนไพร ด้านภาษา ด้านวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ด้านศิลปะ ด้านสังคม พระพุทธศาสนามุ่งเน้นความสำคัญในเรื่องการสร้างสันติสุขภายในของแต่ละคน และเมื่อแต่ละคนมีความสุขแล้วก็จะส่งผลต่อสังคมที่มีสันติสุขไปด้วย จะเห็นได้จากหลักพุทธธรรมเพื่อความดีงามแห่งสังคม เช่น ทาน ธรรมที่คุ้มครองโลก สังคหวัตถุ เป็นต้น นอกจากหลักพุทธธรรมแล้ว วัดยังเป็นศูนย์กลางในด้านพิธีกรรม ขนมธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เป็นแหล่งสังคมสงเคราะห์ เช่น เป็นศูนย์ฝึกวิชาชีพของชุมชน ศูนย์รับเลี้ยงเด็กเล็ก ศูนย์สงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้ายแรง ต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนพระก็จะทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตใจและผู้นำทางสังคม เช่น ผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้นำในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้นำทางการอบรมจิตใจของคนในสังคมให้ดีงาม เป็นต้น ด้านศิลปกรรม พุทธ สถานตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน มีการก่อสร้างขึ้นมาด้วยจิตศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน จึงก่อให้เกิดความประณีต งดงาม แสดงถึงความเป็นศิลปะอย่างสูงส่ง และแสดงถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัย การก่อสร้างพุทธสถานเหล่านี้นอกจากจะทุ่มเทด้วยกำลังกายและกำลังทรัพย์แล้ว ยังทุ่มเทจิตใจที่ดีงาม เคารพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาด้วย เป็นการทำบุญกุศล และเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุ และพุทธศาสนิกชน เป็นสถานที่สืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรและเพื่อเชิดชูความรุ่งเรือง ของพระพุทธศาสนา ดังนั้นวัดจึงเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งในการวิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม เป็นต้น[3]

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็นสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทยพระ พุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในทุก ๆ ด้าน จึงมีลักษณะที่เป็นสภาพที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทย ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ไว้อย่างครอบคลุมประเด็น พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติ ทั้งนี้เพราะ การที่พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยได้มีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน ทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

---

[2] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ม.ป.ป.).

[3] บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.maceducation.com/e-knowledge, [8 มิถุนายน 2561].

ในทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชนชาติไทย เนื่องมาด้วยกันกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจน ชาวไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดมา จนกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา

ในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาตลอดเวลายาวนาน จนทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากัน และสนองความต้องการของกันและกัน ตลอดจนผสมคลุกเคล้ากับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่น ๆ ที่มีมาในหมู่ชนชาวไทย ถึงขึ้นที่ทำให้เกิดมีระบบความเชื่อและความประพฤติปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นแบบของคนไทยโดยเฉพาะ อันมีรูปลักษณะและเนื้อหาของตนเอง ที่เน้นเด่นบางแง่บางด้านเป็นพิเศษ แยกออกได้จากพระพุทธศาสนาอย่างทั่ว ๆ ไป เรียกว่า พระพุทธศาสนาแบบไทยหรือพระพุทธศาสนาของชาวไทย

วัฒนธรรมไทยทุกด้านมีรากฐานสำคัญอยู่ในพระพุทธศาสนา คำมากมายในภาษาไทยมีต้นกำเนิดมาจากภาษาบาลี และมีความหมายสืบเนื่อง ปรับเปลี่ยนมาจากคติในพระพุทธศาสนา แบบแผนและครรลองตามหลักการของพระพุทธศาสนา ได้รับการยึดถือเป็นแนวทาง และเป็นมาตรฐานสำหรับความประพฤติ การบำเพ็ญกิจหน้าที่ และการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยทุกระดับ ทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์และประชาชนทั่วไป

คนไทยตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินลงมา จึงถึงชาวบ้านสามัญทั่วไป ได้บวชเรียนรับการศึกษาจากสถาบันพระพุทธศาสนา ดังมีประเพณีบวชเรียนเป็นหลักฐานสืบมา วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทย เป็นแหล่งคำสั่งสอน การฝึกอบรม และอำนวยความรู้ทั้งทางตรงแก่ผู้บวชเรียนและโดยอ้อมแก่ทุกคนในชุมชนและในสังคม วัดจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชน

กิจกรรมส่วนใหญ่ที่มีความสำคัญของรัฐก็ดี ของชุมชนก็ดี จะมีส่วนประกอบของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเน้นย้ำความสำคัญและเสริมคุณค่าทางจิตใจ รวมทั้งกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น ตื่นนอน ล้างหน้า ออกเดินทาง ก็นำหลักธรรมทางศาสนาเข้าแทรกเป็นส่วนนำสำหรับเตือนสติ หรือเพื่อความเป็นสิริมงคล เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงวัย เช่น การเกิด การแต่งงาน และการตาย ก็ทำให้มีความสำคัญและดีงามด้วยกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่าชีวิตของคนไทยผูกพัน อิงอาศัยกันกับพระพุทธศาสนาตลอดเวลา

สภาพที่กล่าวมานี้ ได้เป็นมาช้านานจนฝังลึกในจิตใจและวิถีชีวิตของชาวไทย กลายเป็นเครื่องหล่อหลอมกลั่นกรองนิสัยใจคอ พื้นจิตใจของคนไทยให้มีลักษณะเฉพาะคน

หน้าที่ของพระพุทธศาสนาในสังคม

1. พระพุทธศาสนาสอนให้มีจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง จุดมุ่งหมายสูงสุดนี้จะบรรลุได้ด้วยการปฏิบัติทางจิตใจอย่างยิ่งยวด แม้จะไม่บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดในทันที แต่การปฏิบัติเพื่อให้ใกล้จุดหมายเท่าใดก็เป็นความดีเท่านั้น

2. พระพุทธศาสนาสอนให้เป็นคนมีเหตุผล คือ ไม่เชื่ออย่างงมงาย เช่น ไม่ให้เชื่อฟังตามๆ กันมา ไม่ให้เชื่อโดยนึกเดาเอาเอง ไม่ให้เชื่อโดยอ้างตำรา แต่ให้ไตร่ตรองด้วยตนเองตามหลักเหตุผลแล้วจึงเชื่อ ความเชื่อนี้สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์

3. พระพุทธศาสนาส่งเสริมการศึกษา ก่อนมีพระราชบัญญัติประถมศึกษาแห่งชาติ การศึกษาของไทยจะจัดอยู่ในวังและในวัด การศึกษาในวัดจะมีพระเป็นผู้สอน ส่วนการศึกษาในวังก็มีพระและราชบัณฑิต (รับการศึกษามาจากวัด) เป็นผู้สอน ต่อมาแม้จะโอนให้รัฐเป็นผู้จัดการ แต่ก็ยังจะมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษาอยู่

4. พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทย การดำเนินชีวิตของคนไทยในช่วงของชีวิตจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด ทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ หลายอย่าง เช่น พิธีทำบุญวันเกิด พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีแต่งงาน พิธีทำบุญงานศพ เป็นต้น[4]

บทบาทและความสำคัญของสถาบันศาสนา

สถาบันทางพระพุทธศาสนาของเราเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง ในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนช่วยในการกล่อมเกลาจิตใจ และลักษณะนิสัยของคนไทย ตลอดจนการให้บริการตามความจำเป็น ตามความต้องการของประชาชน

อีกทั้งมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาทางสังคมให้แก่เรามาแล้วเป็นอย่างมาก แม้กระทั่งในปัจจุบันความสำคัญในประการดังกล่าวก็คงมีอยู่ พระภิกษุสงฆ์กับวัดยังต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคมและทางราชการของเราอยู่ตลอดไป สถาบันแห่งนี้จึงอำนวยประโยชน์เกื้อกูลต่อการปกครองและการบริหารของไทยอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประชาชนแถบชนบท ที่ยังรับบริการจากรัฐบาลได้ไม่ทั่วถึงนัก ซึ่งมีจำนวนเกือบ 90 เปอร์เซ็นต์

กล่าวได้ว่า หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญของวัฒนธรรมไทย ดังจะเห็นว่าเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในชีวิตประจำวันเกือบทั้งหมดของคนไทย มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ในที่นี้จะชี้ให้เห็นว่าสถาบันพระพุทธศาสนามีส่วนช่วยเหลือทางราชการ และช่วยแก้ปัญหาให้แก่ทางสังคมของเราอย่างไรบ้าง

ความสำคัญของวัดต่อสังคม

ใน พ.ศ. 2507 ประเทศไทยมีวัดในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทจำนวนมากมีนักเขียนท่านหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่า "การที่ได้เห็นวัดกับพระเจดีย์ตามรายทางโดยไม่มีที่สิ้นสุด แสดงให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของประชาชน"

นอกจากนั้นชุมชนในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังมีลักษณะเป็นชุมชนเล็ก ๆ กระจายอยู่ทั่วประเทศประมาณร้อยละ 90 ส่วนที่เหลือประมาณร้อยละ 10 เท่านั้นที่มีอยู่ในเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาลซึ่งเป็น

[4] ประภาศรี วิลาสุวรรณ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.thaigoodview.c om/library/teachershow/lopburi /prapasri-wila/phudhasadsana/sec01p03.html, [8 มิถุนายน 2561].

ชุมชนหนาแน่น ในประเทศไทยจึงมีชุมชนส่วนใหญ่ที่มีหมู่บ้านเห็นหน่วยหลัก และมักจะมีวัดตั้งอยู่ใจกลางราษฎรในหมู่บ้านจึงมีวัดเป็นทั้งแหล่งกลางสำหรับการสมาคมหรือการดำเนินชีวิตทางสังคม และเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม ชีวิตในชนบทจะดำเนินอยู่รอบ ๆ วัด

เพราะประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง วัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่อยู่เหนือจิตใจของชาวไทยอยู่มาก และนับได้ว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในหมู่บ้านที่รองไปจากครอบครัวทีเดียว ความนับถือของประชาชนที่มีต่อสถาบันนี้

กิจกรรมหรือทำพิธีทางศาสนา วัดยังทำหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือ

1. เป็นแหล่งหรือศูนย์กลางของชุมชน
2. เป็นโรงเรียน
3. เป็นสถานที่ให้คำแนะนำ คำปรึกษา และการปลอบใจ
4. เป็นสถานพยาบาลและสถานจ่ายยา
5. เป็นสถานสงเคราะห์และที่พักพิงสำหรับผู้ยากจน คนชรา และเด็กกำพร้า
6. เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นศูนย์กลางการเล่นกีฬา
7. เป็นที่ทำการธุรกิจ
8. เป็นแหล่งจ่ายน้ำดื่มน้ำใช้ให้แก่ประชาชน
9. เป็นแหล่งข่าวหรือศูนย์รวมข่าว
10. เป็นฌานปนกิจสถานและเป็นที่เก็บศพ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเราจะเห็นได้ว่า วัดจึงเป็นหน่วยงานสวัสดิการใหญ่ที่สุดในชนบทที่ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัว ของชุมชน และของสังคมในส่วนรวมได้เป็นอย่างดี มีแต่ในตัวเมืองเท่านั้นที่การช่วยเหลือของวัดลดความสำคัญลง เนื่องจากเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วที่เกิดขึ้นในเขตชุมชนหนาแน่น

วัดในพระพุทธศาสนาจึงแบ่งเบาภาระในการให้บริการของรัฐบาลไปได้มาก ทั้งยังก่อให้เกิดรากฐานอันมั่นคง และเสริมสร้างต่อบริการในด้านสวัสดิการของรัฐอีกด้วย นอกนั้นวัดยังเป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรมทางระพุทธศาสนา โดยมีวัดเป้ฯสถาบันและสัญลักษณ์ วัดจึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยอยู่มาก

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมไทย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอกของโลกที่มีหลักคำสั่งสอนอันเปรียบเสมือนห้วงมหานทีแห่งสรรพศาสตร์ จึงมิใช่เพียงแค่เป็นปรัชญาหรือทฤษฎีเท่านั้น หากแต่ยังมีเนื้อหาครอบคลุมถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความนึกคิดแทบทุกด้านและที่สำคัญพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำ (กรรมวาทะและกิริยวาทะ) เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม (วิริยวาทะ) ไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ้อนวอนปรารถนาหรือศาสนาแห่งความห่วงหวังกังวล การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้และเริ่มตั้งแต่บัดนี้

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานอารยธรรมที่สำคัญของโลก และช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่ชาวโลกได้ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนามีทั้งการสร้างสรรค์อารยธรรมและสันติภาพแก่มวลมนุษย์ชาติ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมอินเดียว กล่าวคือสังคมอินเดียเคยนับถือพระพรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุด ผู้สร้าง ผู้บันดาลทุกสิ่ง มีการบูชายัญเทพเจ้า และมีการแบ่งชั้นวรรณะต่าง ๆ โดยชาติกำเนิด เป็นวรรณะกษัตริย์ เป็นวรรณะพราหมณ์ เป็นวรรณะแพศย์ เป็นวรรณะศูทร แล้วถือว่า พราหมณ์เป็นผู้ที่ติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้ากับพระพรหม เป็นผู้รู้ความต้องการของพระองค์ เป็นผู้รับเอาคำสอนมารักษา มีการผูกขาดการศึกษาให้อยู่ในวรรณะสูง คนวรรณะต่ำเรียนไม่ได้ เป็นต้น เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเหล่านี้มากมาก เช่น เรื่องวรรณะ พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับ แต่ให้ถือว่า “คนมิใช่ประเสริฐ “คนมิใช่ประเสริฐหรือต่ำทรามเพราะชาติกำเนิด แต่จะประเสริฐหรือต่ำทรามเพราะการกระทำ” แล้วก็ไม่ให้มัวหวังผลจากการอ้อนวอนบูชายัญ สอนให้เปลี่ยนการบูชายัญหรือเลิกการบูชายัญ ให้หันมาหวังผลจาก การกระทำนี่คือการ “ประกาศอิสรภาพของมนุษย์”.[5]

บทบาท (Role) ของพระพุทธศาสนา มองผ่านพระสงฆ์ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอยากมากมายโดยเฉพาะพระสงฆ์ของเราด้วยแล้ว เราจะเห็นได้ชัดเจนมาก เพราะสังคมไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตายจะมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ตลอด อย่างงานแต่งงานก็ต้องนิมนต์พระสงฆ์มาในงานแต่งด้วย พอเกิดก็ต้องนิมนต์พระมาในงานวันเกิด หรือใส่บาตรทำบุญวันเกิด เจ็บป่วยก็ไปหาพระทำบุญ และบางแห่งพระอาจเป็นหมอกลางบ้าน เป็นเจ้าของตำราหมอยาพื้นบ้าน ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน บทบาทก็มีความชัดเจนมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นเพียงข้อเสนอ (Suggestion) ไม่ใช่คำตอบสำเร็จรูป แต่เป็นเพียงแนวคิดของบุคคลหนึ่ง ที่มีความสนใจในงานของพระสงฆ์ในบทบาทของพระสงฆ์ และพยายามที่จะผลักดันบทบาทของพระสงฆ์ ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และให้สังคมมองเห็นประโยชน์นั้นเด่นชัดมากขึ้น

หลักการของพระพุทธศาสนาในบทบาทของพระสงฆ์ และเป็นบทบาทจริงในทางปฏิบัติ ที่พระสงฆ์ที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยพึงปฏิบัติกัน โดยเฉพาะในด้านหลัก ด้านการปกครอง ต้องปกครองโดยธรรม เป็นธรรมาภิบาล ปกครองเพื่อเกื้อหนุนให้เกิดการศึกษา ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ทั้งที่พระสงฆ์เองสอนพระเณรด้วยกันเอง และสงเคราะห์กุลบุตร กุลธิดา เพื่อให้ได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง พร้อมทั้งวิชาความรู้ จรณะ ความประพฤติ การศึกษาที่สร้างวิธีคิดที่เป็นสัมมาทิฏฐิ การเรียนรู้คู่ความสุข (Learning And Happines) ด้านการเผยแผ่ งานเผยแผ่เป็นงานที่นำคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าออกเผยแผ่สู่ประชาชน เป็นภารกิจที่มีความสำคัญ ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ ใช้คำว่าไปประกาศพรหมจรรย์ ประกาศวิถีชีวิตอย่างพรหม อันเป็นชีวิตที่ประเสริฐ นั่นหมายถึง พระสงฆ์ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของการดำเนินชีวิต สังคมสงฆ์ต้องเป็นสังคมลำลอง สังคมแบบอย่างหรือสังคมต้นแบบของสังคมชาวบ้านที่ดีให้ได้ สังคมสงฆ์ต้องเป็นระเบียบ ต้องมีการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ให้ดี ไม่ใช่ให้รัฐมนตรีมาจัดระเบียบวัด ให้กระทรวงมหาดไทยมาจัดระเบียบให้กับพระสงฆ์ เหตุเพราะพระสงฆ์เราได้เสียสถานะของ

[5] คนอง วังฝายแก้ว, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/450039, [8 มิถุนายน 2561].

ความเป็นผู้นำไปแล้วโดยสิ้นเชิง เพราะวัดเต็มไปด้วยการพนัน หวยเถื่อน ยาบ้า วัดกลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรม ทั้งด้านกายภาพและด้านจิตใจ เมื่อสังคมสงฆ์ยังช่วยตัวเองไม่ได้แล้วจะไปช่วยพัฒนาชาวบ้านได้อย่างไร เพราะแทนที่จะใช้วัดให้เป็นสถานที่บำบัดผู้ติดยาเสพติด แต่วัดบางแห่ง กลายมาเป็นสถานที่รวบรวมของผู้ติดยาและขายเสียเอง จึงเป็นประเด็นน่าเป็นห่วงใยเป็นอย่างยิ่ง พวกเราต้องมาช่วยกู้สถานภาพในประเด็นนี้ให้ได้ในยุคของพวกเรา[6]

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

การพัฒนา (Development) เศรษฐกิจถูกมองข้าม เพราะอำนาจทางการเงินที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจและสังคม เมื่อเงินมีอิทธิพลมากกว่า การทุจริตก็เกิดขึ้นการพัฒนาจึงด้อย เกิดกระแสข่าวในด้านลบเกี่ยวกับเศรษฐกิจ มีการตั้งข้อสังเกตว่า มีปริมาณมากกว่าคุณภาพ เมื่อเศรษฐกิจขาดคุณภาพ ปัญหาเศรษฐกิจก็ตามมา ดังนั้นต้องพัฒนาการผลิตให้มีคุณภาพ จึงจะสามารถพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญได้ และเศรษฐกิจจะพัฒนาหรือไม่นั้น ก็ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่สืบเนื่องมาจากธรรมชาติ (Nature) และมนุษย์ (Humans) อิทธิพลทางการศึกษาแบบทุนนิยมระบาด จึงเกิดการมองแบบแยกส่วน ต่างคนต่างอยู่และไม่พึ่งพาอาศัยกันและกัน ทำให้ปัญหาเศรษฐกิจเกิดขึ้นในสังคมจนถึงระดับชาติ ควรหันมาสนใจการพัฒนาจิตใจตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ มัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง ได้แก่อริยมรรคมีองค์ 8 (The Noble Eightfold Path)

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทัศนะว่า เศรษฐกิจเป็นเรื่องของมนุษย์ เป็นกิจกรรมของมนุษย์ การที่จะแก้ปัญหาของมนุษย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างนั้น เราจะต้องมีความเข้าใจบางอย่างเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ตลอดจนจุดหมายของชีวิตมนุษย์ด้วย คนที่ทำอะไรเกี่ยวกับเรื่องของมนุษย์ จะต้องมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ เมื่อเศรษฐกิจเป็นเรื่องของมนุษย์ ก่อนอื่นต้องเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ก่อน ธรรมดามนุษย์ทุกคนที่เกิดมา ไม่มีใครฉลาดตั้งแต่เกิด ไม่มีใครรู้โดยที่ไม่ได้เรียนรู้อะไรเลย

ฉะนั้น เมื่อมนุษย์ไม่ได้ฉลาดมาตั้งแต่เกิด มนุษย์ก็ต้องมีความบกพร่องที่ควรจะได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น และสิ่งที่มนุษย์ควรจะได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นนั้นมี 3 ข้อ คือ (1) ศีล (Morality) ความเป็นปกติ (2) สมาธิ(Concentration) ความตั้งใจมั่นคง (3) ปัญญา (Wisdom) ความรอบรู้ ศีล สมาธิ และปัญญาจัดเข้ากับทางสายกลาง ซึ่งเป็นหลักและแนวทางในการพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม อย่างไรก็ตาม การที่จะพัฒนาให้สำเร็จ ก็ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นผลต่อการแก้ปัญหาเป็นอย่างมาก ต้องศึกษาเหตุผลเป็นปัจจัยสำคัญ ดังที่ท่านพระเทพเวที ให้ทัศนะไว้ว่า

(1) ปัจจัยภายนอก (Outside Cause) เรียกว่า ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่นหรือเสียงบอกจากผู้อื่น ได้แก่ การรับถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น พ่อ แม่ ครู อาจารย์ เพื่อนที่คบหา หนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรม ซึ่งให้ข่าวสารที่ถูกต้อง สั่งสอนแนะนำชักจูงไปในทางที่ดีงาม

[6] พระมหาจักรพันธ์ จกฺกวโร, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.mcutak.com/default .asp? content =conten tdetail&id=27639, [8 มิถุนายน 2561].

(2) ปัจจัยภายใน (Inside Cause) เรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง การคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด หรือคิดเป็น คิดให้เป็นระบบ มีหลักการ นำไปใช้งานได้

ดังนั้น เมื่อมนุษย์ได้รับการพัฒนาไปในทางที่ดีงามถูกต้อง สมควรแก่การงานแล้ว มนุษย์ก็สามารถที่จะพัฒนากิจกรรม เช่น เศรษฐกิจ ให้เป็นไปตามต้องการของตนเองและสังคมได้ และเศรษฐกิจจะดีมีคุณภาพ ให้ผลไปในทางประโยชน์สุขได้ ก็เพราะเป็นกิจกรรมที่อาศัยมนุษย์ผู้ซึ่งได้รับการพัฒนาทางด้านศีล สมาธิและ ปัญญามาเป็นอย่างดีแล้วเท่านั้น

ทางสายกลางมีประโยชน์อย่างไร (What is Benefit of the Middle Way)

ทางสายกลางในพุทธศาสนาจึงจำเป็นอย่างมากต่อการประกอบการทางเศรษฐกิจ ทั้งผู้ลงทุนและลูกค้าต้องรู้จักตั้งตนให้อยู่ในหลักศีลธรรมจริยธรรมอันจะนำมาซึ่งความสุขทั้งสองฝ่ายคือ ทั้งฝ่ายผู้ผลิตและผู้บริโภค พุทธศาสนาจึงเน้นเศรษฐกิจแนวพุทธ ซึ่งเป็นจุดความพอดี คือได้ทั้งคุณภาพชีวิตและความพึงพอใจในส่วนดี ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านได้ให้ทัศนะไว้ว่า

ที่ทำให้เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เป็นเศรษฐศาสตร์แห่งความพอดี หรือมัชฌิมาปฏิปทา ก็คือการที่บริโภคแล้วทำให้ได้คุณภาพชีวิต แล้วเกิดความพึงพอใจที่จุดนี้ ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดที่ทำให้เกิดความพอดีในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยไม่เกิดปัญหา แต่ถ้าเป็นเศรษฐศาสตร์แบบปัจจุบันแล้ว การสนองความต้องการซึ่งไม่มีที่สิ้นสุด จะทำให้ไม่มีความพอดีเกิดขึ้น และก็จะต้องมีปัญหาอย่างแน่นอน อันนี้เป็นของความพอดีอย่างหนึ่ง[ต้องรู้จักความพอดีให้เป็นพื้นฐาน

ดังนั้น ทางสายกลางจึงมีประโยชน์เน้นความพอดีและมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอย่างมากในปัจจุบัน และการพัฒนาต้องศึกษาที่ต้นเหตุของปัญหาแล้วนำมาพิจารณาศึกษาวิเคราะห์ตามกระบวนการทางหลักวิชาการเพื่อให้รู้ว่ามีจุดมุ่งหมายไปทางไหน[7]

พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมของประเทศไทยที่ผ่านมาก่อให้เกิดการแข่งขันด้านการผลิตสิ่งของเครื่องใช้เป็นจำนวนมาก มีการส่งเสริมให้ประชาชนใช้วัตถุอำนวยความสะดวกสบาย และปรนเปรอความสุขของตน ก่อให้เกิดลัทธิ “วัตถุนิยม” ก่อให้เกิดหนี้สินจำนวนมากมาย ลัทธินี้เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจในลักษณะที่ทำให้สังคมเป็น “สังคมบริโภคนิยม” ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ลำบากเพิ่มมากขึ้น ความเชื่อที่ว่าการส่งเสริมความสุข โดยการปรนเปรอทางวัตถุจึงเป็นการเพิ่ม “ความทุกข์” อย่างปฏิเสธไม่ได้แนวคิด “เศรษฐกิจเชิงพุทธ” จึงเป็นแนวคิดที่จะแก้ไขปัญหา “ความทุกข์” ที่สังคมไทยเผชิญอยู่ ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านได้สอนหลักธรรมเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้มากมาย เช่น

ทิฏฐธัมมิกัตถะ เป็นข้อปฏิบัติสำคัญที่ทำให้เกิดผล คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง พึ่งตนเองได้ เรียกว่าธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน บางทีเรียกว่า “หัวใจเศรษฐี” โดยมีคำย่อคือ “อุ” “อา” “กะ” “สะ” ดังนี้คือ

[7] พระมหาวรเดชา อคฺคเตโช (พรหมเสนา), [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_ id=740&articlegroup_id=161, [15 เมษายน 2561].

1) อุฏฐานะสัมปทา หมายถึง การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณาหาวิธีการที่แยบคายในการทำงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักดำเนินการด้านเศรษฐกิจ ทำการงานประกอบอาชีพให้ได้ผลดี

2) อารักขสัมปทา) หมายถึง การถึงพร้อมด้วยการรักษา สามารถปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายพินาศไปด้วยภัยต่าง ๆ

3) กัลยาณมิตตตา) หมายถึง การรู้จักคบคนดีหรือมีกัลยาณมิตร ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ช่วยให้เจริญก้าวหน้าในวงการอาชีพนั้น ๆ ทำให้รู้เห็นช่องทางและโอกาสต่าง ๆ ในการงาน ทันต่อเหตุการณ์ ตลอดจนรู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์ของตนอย่างถูกต้อง ไม่ถูกมิตรชั่วชักจูงไปในทางอบายมุข ซึ่งจะทำให้ทรัพย์สินไม่เพิ่มพูนหรือมีแต่จะหดหายไป

4) สมชีวิตา หมายถึง ความเป็นอยู่พอดี หรือความเป็นอยู่สมดุล คือเลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ให้ฟุ่มเฟือย ไม่ให้ฝืดเคือง ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีเหลือเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ตั้งอยู่บนฐานของความเป็นจริงและเกณฑ์คุณค่า 3 ประการคือ

ประการแรก สำนึกความเป็นชุมชนและสังคมหนึ่ง หมายความว่า ประเทศชาติมีคุณค่าและความหมายเป็นหน่วยชีวิต สังคมและการดำรงอยู่ คงอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน และสันติสุขของมวลมนุษย์ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และระดับโลก ดังนั้นเศรษฐกิจจึงเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมโดยรวม ไม่ใช่ควบคุมกลไกทั้งหมดของสังคม

ประการที่สอง ความประสานกลมกลืนของเสรีภาพกับความเป็นธรรมทางสังคม หมายความว่า จะต้องประสานหลักปฏิบัติเสรีภาพและประสิทธิภาพของกลไกเศรษฐกิจที่ว่านี้ ให้สอดคล้องต่อเกณฑ์คุณค่าและการดำรงอยู่ของชีวิต สังคม ที่เป็นอิสรเสรีมีเสถียรภาพและเป็นธรรม

ประการที่สาม คุณค่าศักยภาพพัฒนาตนเองของคนเรา หมายความว่า เราจะไม่ยึด “ระบบ” มากเกินไป แต่ยึดถือคนกับคุณค่าชีวิตและสังคมเป็นที่พึ่งมากกว่าการพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจ

คำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงนี้ มีจุดสนใจเบื้องแรกคือ จะทำอย่างไรให้คนทุกคนมีปัจจัยสี่พอเพียงตามสภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพราะว่า ในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างไรต่อไป เพื่อความมีชีวิตที่ดีงาม มีสังคมที่เป็นสุขนั้น ถ้าชีวิตขาดแคลนปัจจัยสี่เป็นฐานเบื้องต้นแล้ว ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากสำหรับพระสงฆ์นั้น ชีวิตทางด้านเศรษฐกิจมีลักษณะพิเศษออกไปในแง่ที่ว่า พระสงฆ์ควรมีชีวิตที่ดีงาม มีความสุขได้ด้วยปัจจัยสี่ให้น้อยที่สุด เป็นตัวอย่างของคนที่จะมีปัจจัยสี่น้อยที่สุดก็มีชีวิตที่ดีงามและเป็นสุขได้สำหรับคนทั่วไป ท่านมุ่งให้มีปัจจัยสี่เป็นฐานเบื้องต้นในการดำเนินชีวิต เพราะคฤหัสถ์นั้นยังจำเป็นต้องพึ่งวัตถุและทรัพย์สินเงินทองไว้ใช้จ่ายอีกมาก เช่น การเลี้ยงดูตนเอง การเลี้ยงดูครอบครัว การช่วยเหลือสังคม การสงเคราะห์พระสงฆ์ เป็นต้น

สำหรับผู้บริหารประเทศ ยังมีภารกิจทางเศรษฐกิจต่อไปอีกว่า ทำอย่างไรจะจัดสรรให้คนทั่วไปมีปัจจัยสี่พอที่จะเป็นอยู่ได้ มีสัมมาชีพที่จะเลี้ยงตนเองและช่วยส่งเสริมจัดสภาพสังคม ให้เอื้อต่อการที่กิจกรรมในทางเศรษฐกิจของสังคมนั้นจะดำเนินไปได้ด้วยดีโดยราบรื่นไม่เกิดปัญหาการแย่งชิงเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และไม่ให้ปัญหาทางเศรษฐกิจนั้นนำมาซึ่งความไม่สงบสุข ความเดือดร้อนในสังคม แต่จัดสรรให้ทรัพย์สิน

ที่มีอยู่ในสังคมและความเป็นอยู่ดีทางเศรษฐกิจในสังคมนั้น เป็นปัจจัยเสริมเกื้อกูลแก่การพัฒนาศักยภาพของบุคคล ให้ทุกคนมีโอกาสพัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา เพื่อความมีชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นไป

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาด้านการเมืองการปกครอง

มนุษย์ไม่อาจอยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง จำเป็นต้องรวมกันอยู่เป็นสังคม เป็นกลุ่มก้อน ดังนั้นจำเป็นต้องจัดระบบในการอยู่ร่วมกัน โดยจะต้องมีฝ่ายปกครอง และอยู่ภายใต้การปกครอง ซึ่งไม่ว่าการปกครองจะเป็นลักษณะใดก็ตามถือว่าเป็น “การเมือง” การเมืองจึงเป็นเรื่องของการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองจะผูกมัดสมาชิกทั้งหมดในสังคม

หลักการปกครองของพระพุทธศาสนา มีประเด็นสำคัญที่น่าศึกษาและควรนำมาประพฤติปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นมาในช่วงที่มนุษย์ถูกกดขี่อิสรภาพ มีการถือชั้นวรรณะเป็นการจำกัดสิทธิ และหน้าที่ของมนุษย์ ยังผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูง ไม่เท่าเทียมกันในสังคม โดยเฉพาะสังคมชนชั้นของอินเดียในสมัยนั้น ได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนชาติอริยกะ ซึ่งเป็นผู้ผูกขาดอำนาจแต่เพียงเผ่าเดียว จนกระทั่งพระพุทธองค์ได้อุบัติขึ้นในโลก ทรงปฏิเสธการถือชั้นวรรณะทั้ง 4 คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร ด้วยการยึดถือหลัก “อาวุโส” เป็นประการสำคัญ

หัวใจของพระพุทธศาสนาคือสันติภาพภายในตัวของมนุษย์ ถ้าเรามีสันติหรือความสงบในหัวใจเราก็สามารถต่อสู้กับปัญหาภายนอกได้ ด้วยความสุขุมรอบคอบและด้วยปัญญา เราจะเป็นคนที่ยิ้มสู้ปัญหา พระพุทธศาสนาสอนให้เรารักกัน มีความเมตตากรุณาต่อกัน มีความอดทน ไม่เบียดเบียนกัน และคำสอนที่สำคัญที่ทำให้เรามีสันติภาพภายในคือหลักของอิทัปปจยตาที่สอนว่า “สรรพสิ่งอิงอาศัยกันและกันตามเหตุปัจจัยปรุงแต่ง”

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามุ่งเน้นสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขแต่การจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขนั้นสมาชิกของสังคมจะต้องร่วมกันให้เกิดการปกครองที่ดี ดังคำกล่าวของพระธรรมปิฎกที่ว่า สมาชิกของรัฐผู้มีส่วนร่วมให้เกิดการปกครองที่ดี โดยเฉพาะคนในสังคมประชาธิปไตย พึงรู้หลักปฏิบัติดังนี้

หลักอธิปไตย คือ รู้หลักความเป็นใหญ่ที่เรียกว่า อธิปไตย 3 ประการ ดังนี้

1. อัตตาธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ ของตนเป็นใหญ่ ฝ่ายที่เป็นกุศลในด้านนี้คือ การเว้นจากการทำความชั่ว มุ่งทำความดีด้วยการเคารพตนเอง

2. โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทา สรรเสริญ เป็นต้น ฝ่ายที่เป็นกุศลได้แก่ เว้นจากการทำชั่ว มุ่งทำความดีด้วยการเคารพเสียงของชนหมู่มาก

3. ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำด้วยการคำนึงถึงสิ่งที่ได้ศึกษา ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริง และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การรู้จักพิจารณาอย่างถ่องแท้ ตามกำลังสติปัญญา และมุ่งคิดพิจารณาด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงาม ตามหลักโดยทั่วไปได้แก่ การรู้จักเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา และข้อบังคับทางสังคมหรือองค์กรนั้น ๆ ดังนั้นหากเราต้องการถือเอาความถูกต้องเป็นใหญ่ จะต้องยึดหลักของธรรมาธิปไตย โดยมิได้ถือตนหรือถือโลกเป็นใหญ่

การปกครอง โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียว ที่เรียกว่า อปริหานิยธรรม 7 (condition of welfare)

อปริหานิยธรรมนี้เป็นหลักธรรมสำหรับใช้ในการปกครอง เพื่อป้องกันมิให้การบริหารหมู่คณะเสื่อมถอย แต่กลับเสริมให้เจริญเพียงส่วนเดียว สามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนและผู้บริหารบ้านเมือง ดังนี้คือ

1. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ เป็นการประชุมพบปะปรึกษาหารือกิจการงานต่าง ๆ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันโดยสม่ำเสมอ

2. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการประชุมและการทำกิจกรรมทั้งหลายที่พึงกระทำร่วมกัน หรือพร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง

3. ไม่บัญญัติ หรือล้มเลิกข้อบัญญัติต่าง ๆ เป็นการไม่เพิกถอน ไม่เพิ่มเติม ไม่ละเมิดหรือวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงบัญญัติไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมนูญ

4. ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ยาวนาน ดังนั้นเราต้องให้เกียรติ ให้ความเคารพนับถือ และรับฟังความคิดเห็นของท่านในฐานะที่เป็นผู้รู้และมีประสบการณ์มามาก

5. ไม่ข่มเหงสตรี เป็นการให้เกียรติและคุ้มครองสตรี มิให้มีการกดขี่ข่มเหงรังแก

6. เคารพบูชาสักการะเจดีย์ คือการให้ความเคารพศาสนสถาน ปูชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความจำ ปลุกเร้าให้เราทำความดี และเป็นที่รวมใจของหมู่ชน ไม่ละเลยพิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานที่สำคัญเหล่านั้นตามประเพณีที่ดีงาม

7. ให้การอารักขาพระภิกษุสงฆ์หรือผู้ทรงศีล เป็นการจัดการให้ความอารักขา บำรุง คุ้มครองอันชอบธรรม แก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญต่อการเมืองการปกครองที่จะให้มวลมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักการ ความคิด และเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติทั้งผู้ปกครองรัฐและประชาชนในรัฐ รวมทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วโลก เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นแก่โลกได้อย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนากับการเมืองไทย

ทางการเมือง นักการเมืองมักมองเป็นกโลบายทางการเมือง เล่นพรรคเล่นพวก มือใครยาวสาวได้สาวเอา แต่มักเป็นไปแบบเช้าชามเย็นชาม นักการเมืองส่วนมากมัดทุจริตและกอบโกยผลประโยชน์ ความไม่สามัคคีของนักการเมือง แม้จะหน่วยงานคอยตรวจสอบก็ตามที ก็เป็นไปอย่างไม่เต็มที่นักด้วยเกรงกลัวอำนาจและอิทธิพล ปัญหาอีกอย่างของการเมืองคือด้านการดำเนินนโยบายผิดพลาด อันเกิดผลเสียกับสังคมและประเทศชาติ ผู้บริหารประเทศยังไม่ได้มีการบริหารอย่างเต็มความรับผิดชอบ ยังมีการเล่นการเมืองมากเกินความจำเป็นซึ่งมีผลทำให้การดำเนินนโยบายต่างๆยังไม่ได้แก้ปัญหาที่แท้จริงของประเทศ บางครั้งนโยบายหลายๆ นโยบายก็ดูน่าจะดี แต่กลับไม่ได้ผลเต็มที่ซึ่งก็มีสาเหตุมาจากการไม่สามารถนำ นโยบายไป

ปฏิบัติกันอย่าง มีประสิทธิภาพ และ ประสิทธิผล บ่อย ครั้งเป็น การดำเนินนโยบายเพื่อสร้างภาพให้แก่ ส่วนตน แต่ให้ความสำคัญของประสิทธิผลน้อยมาก หรือ แทบจะไม่ให้ความสำคัญเลย

ระบบราชการ เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่มีผลกระทบต่อการส่งออก และ อีก หลาย ๆ ธุรกิจหน่วยงานต่าง ๆ มีการทำงานซ้ำซ้อนกัน ซึ่งอันที่จริงแล้ว โครงสร้างของระบบราชการก็ได้มีการ กำหนดไว้ดีแล้ว แต่ก็ไปผิดพลาดที่การปฏิบัติอีก เพราะต่างคนต่างพยายามสร้างผลงานให้โดดเด่น ในสายตาของผู้บังคับบัญชา หรือแม้กระทั่งนักการเมือง จนลืมนึกถึงประชาชน แต่ ก็มีข้าราชการระดับกลาง และระดับล่างที่มีแนวความคิดที่ดี ๆ แต่ก็ไม่มีโอกาสที่จะได้แสดงฝีมือเนื่องจากติดที่ระบบราชการที่ยังเป็นระบบศักดินา ผสมกับระบบอุปถัมภ์อยู่ตราบใดที่ผู้ใหญ่ในภาครัฐยังไม่ยอมรับความจริงเหล่านี้ ปัญหาของชาติไทยคงมีแต่การสูญเสียไปอย่างต่อเนื่อง

พระพุทธศาสนากับการเมือง ได้กล่าวถึงอธิปไตย ไว้ถึง 3 แบบ คือ อัตตาธิปไตย โลกาธิปไตย ธรรมาธิปไตย โดยประการหลัง ธรรมาธิปไตยปกครองโดยเน้นธรรมะเป็นใหญ่ ให้ผู้นำมีธรรมะ (มุขบุรุษที่ดี) และประชาชนมีธรรมะ (สัมมาชน) เน้นเสรีภาพทางจิต เป็นศาสนาแรกที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน มีสิทธิพิจารณาคัดเลือกผู้นำ มีสิทธิในด้านต่างอันไม่ก่อความเดือดร้อนสู่ตนเองและผู้อื่น สอนให้รู้จักความพอดีในการปฏิบัติตน และการแก้ไขปัญหาต่างๆด้วยปัญญา ในการดำเนินตามอริยสัจ 4 นักการเมืองควรนำไปปรับใช้ตามเหตุสถานการณ์นั้นๆ สอนให้รู้จักความสุจริต ในการปฏิบัติตนสมควรแก่หน้าที่ รู้กาล รู้เวลา รู้หน้าที่ของตน

ความยัดแย้งทางการเมืองที่เป็นปัญหาสังคมอย่างหนึ่งนั้นอาจจะมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น ผลประโยชน์ขัดกัน ความคิดเห็นไม่ตรงกัน การขาดอุดมคติทางการเมืองที่แน่นอน เป็นต้น ในการแก้ปัญหานี้ ตามทัศนะของพุทธศาสนาแล้ว นักการเมืองจะต้องมีธรรมะสำหรับนักบริหาร นักปกครองซึ่งพระพุทธองค์ได้แสดงว่า เป็นคุณสมบัติของนักปกครองหรือผู้บริหารปรากฏในพระคัมภีร์ศาสนาหลายแห่งด้วยกัน แต่ในที่นี้จะขอนำมากล่าวเฉพาะที่ท่านได้แสดงไว้ใน อรรถกถาอัฏฐกนิบาต อังคุตตรนิกาย มีใจความว่าผู้ปกครองหรือนักบริหารนั้นจะต้องทำนุบำรุงประชาราษฎร์ด้วยหลักธรรมที่เรียกว่าราชสังคหวัตถุ 5 ประการ คือ

1. สัสสเมธะ ฉลาดสามารถในการบำรุงเกษตรกรรมและกสิกรรมเป็นต้น อันเป็นธัญญาหารให้เกิดผลผลิตที่ดี มีการส่งเสริมการเกษตรและกสิกรรมให้อุดมสมบูรณ์ อันจะเป็นประโยชน์พื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจ

2. ปุริสเมธะ ฉลาดสามารถในการบำรุงคน ส่งเสริมคัดเลือกคนมาทำงานให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของเขาและการงานที่จะทำนั้น ๆ พร้อมทั้งจัดสวัสดิการให้ดี เป็นต้น

3. สัมมาปาสะ ผูกประสานสงเคราะห์ประชาชนพลเมืองบ่วงคล้องใจคน คือการดูแลสุขทุกข์ของประชาชน ส่งเสริมอาชีพ เช่น จัดทุนให้คนยากจนยืมไปสร้างตนในทางพาณิชยกรรมหรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ให้เกิดความเลื่อมล้ำหรือช่องว่างจนแตกแยกกัน ซึ่งเป็นการทำให้จิตใจของประชาชนเลื่อมใสในผู้ปกครอง

4. วาชเปยยะ พูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวานดูดดื่มใจ รู้จักพูดรู้จักชี้แจงแนะนำ รู้จักทักทายถามไถ่ทุกข์สุขของประชาชนทุกชั้น ด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดี ด้วยถ้อยคำที่ประกอบด้วยเหตุผล ที่เป็น

หลักฐานมีประโยชน์ เป็นทางแห่งการสร้างสรรค์แก้ไขปัญหาเสริมความสามัคคีทำให้เกิดความเข้าใจดี ความเชื่อถือและความนิยมนับถือ

5. นิรัคคพะ บริหารประเทศชาติให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยป้องกันและบำราบโจรผู้ร้าย ให้ประชาชนนอนตาหลับ โดยยึดหลักการที่ว่า "ความสุขของประชาชนคือยอดปรารถนาของตน" และในทีฆนิกายปาฏิกวรรคก็ได้แสดงไว้ว่า ผู้บริหารหรือนักปกครองที่ดีนั้น

นอกจากนี้ มีความประพฤติดีเป็นแบบฉบับในการดำรงชีวิตของนักปกครองเพราะการปกครองที่ดี คือ การให้แบบอย่างที่ดี ความตรงความคดของนักปกครองมีอิทธิพลต่อความประพฤติของประชาชน ความซื่อตรงของประชาชน ขึ้นอยู่กับความซื่อตรงของนักปกครอง การแก้ความคดของส่วนใหญ่จึงต้องเริ่มมาจากฝ่ายปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 ประเภทนี้ พระพุทธเจ้าตรัสยกตัวอย่างไว้ในโพธิราชชาดก ขุททกนิกายว่า "เมื่อฝูงโคกำลังข้ามแม่น้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปคด โคนอกนั้นก็คดตาม ในหมู่มนุษย์ก็เช่นเดียวกันถ้าผู้ได้รับสมมติให้เป็นหัวหน้าเป็นผู้ปกครองไม่เป็นธรรม คนนอกนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรม ดังนั้นเมื่อผู้ปกครองประพฤติไม่เป็นธรรม ชาวเมืองก็พลอยทุกข์กันไปทั่ว โดยนัยตรงกันข้าม เมื่อผู้ปกครองทรงไว้ซึ่งธรรม ชาวเมืองก็เป็นสุขกันไปทั่ว"

บทสรุป

พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองไทย เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ทั้งทางด้านการปกครอง วัฒนธรรม จารีตประเพณี ไม่ว่าระบอบการปกครองในยุคที่เป็นสมบูรณาญาสิทธิราช ยุคเผด็จการ หรือยุคประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยมีการยกเอาวาทะของประธานาธิบดี ลินคอล์น มาอ้าง เพราะคนชอบ และรู้จักกันมาก คือวาทะที่ว่า "ประชาธิปไตยเป็นการ ปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน" วาทะนี้คนจำได้แม่น เวลาพูดกัน คนมักมองความหมายในแง่ของความรู้สึกตื่นเต้นว่า ตนเองจะได้ เช่น จะได้สิทธิ ได้อำนาจ หรือ ได้ความเป็นใหญ่ในการที่จะเป็นผู้ปกครอง แต่อีกแง่หนึ่งที่ไม่ค่อยได้มองคือ "ความรับผิดชอบ" ถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยอย่างเลวด้วย เพราะว่า คุณภาพของประชาธิปไตย ขึ้นต่อคุณภาพของประชาชน แล้วคุณภาพของประชาชนขึ้นต่ออะไร ก็ขึ้นต่อการศึกษา[8]

ลักษณะสำคัญ 2 อย่างของสังคมมนุษย์ คือวิถีชีวิตแห่งความพอดี ที่เป็นสายกลาง ซึ่งองค์ประกอบและปฏิบัติการทั้งหลายได้สัดส่วนสมดุลกัน อีกอย่างหนึ่งคือ การยอมรับศักยภาพของมนุษย์ว่า บุคคลแต่ละคนมีความสามารถที่พัฒนาได้ ศักยภาพนั้น จะต้องได้รับการพัฒนา คือ ต้องมีการศึกษา เพื่อให้บุคคลมีสติปัญญา สามารถคิดวินิจฉัย เลือกตัดสินใจ และใช้เสรีภาพเป็นต้น ได้อย่างถูกต้องพอดี... การจะมีประชาธิปไตยที่ดีนั้น ไม่ใช่เพียงแค่เอาอย่างรูปแบบเขามาใช้ตามไปเท่านั้นก็สำเร็จ แต่มีสิ่งที่จะต้องเพียรพยายามทำด้วยความตั้งใจจริง เฉพาะอย่างยิ่ง ต้องมีการแสวงหาปัญญา และใช้ปัญญาอย่างจริงจังโดย

[8] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 3.

ให้บุคคลมีเสรีภาพที่จะพัฒนาศักยภาพของตน และให้ศักยภาพนั้นอำนวยผลดีในการที่จะใช้เสรีภาพในการที่จะเกื้อกูลต่อชีวิตและสังคม ทำให้เสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยเป็นไปอย่าง สมดุล โดยเป็นเสรีภาพของคนที่ปกครองตนเองได้

ผู้เป็นนักปกครอง เป็นนักการเมือง เป็นนักบริหาร ต้องยึดถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักการ กฎกติกา กฎหมาย ถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล ประโยชน์สุขที่แท้เป็นใหญ่ เป็นเกณฑ์และเป็นมาตรฐาน[9] เมื่อถือธรรมเป็นใหญ่ ก็เห็นแก่ธรรม เห็นแก่ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และยึดถือตามหลักการ กฎกติกา รวมทั้งกฎหมายก็จะไม่เอนเอียงไปข้างไหน ไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ ไม่เห็นแก่พรรคพวก ไม่เห็นแก่คะแนนนิยม เป็นต้น และจะมีความชัดเจนในการทำงาน ซึ่งโดยที่สุดแล้ว ธรรมาธิปไตยเท่านั้นจะเป็นแกนจริยธรรมของระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบ

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญต่อการเมืองการปกครองที่จะให้มวลมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักการ ความคิด และเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติทั้งผู้ปกครองรัฐและประชาชนในรัฐ รวมทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วโลก เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นแก่โลกได้อย่างแท้จริง

[9] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **สลายความขัดแย้ง: นิติศาสตร์-รัฐศาสตร์-เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2546), หน้า 197-198.

บรรณานุกรม

คนอง วังฝายแก้ว. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/450039, [8 มิถุนายน 2561].

บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด. กทม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.maceducation.com/e-knowledge, [8 มิถุนายน 2561].

ประภาศรี วิลาสุวรรณ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.thaigoodview.c om/library/teachershow/lopburi /prapasri-wila/phudhasadsana/sec01p03.html, [8 มิถุนายน 2561].

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **สลายความขัดแย้ง: นิติศาสตร์-รัฐศาสตร์-เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2546.

พระมหาวรเดชา อคฺคเตโช (พรหมเสนา). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/article content_desc.php?article_ id=740&articlegroup_id=161, [15 เมษายน 2561].

พระมหาจักรพันธ์ จกฺกวโร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.mcutak.com/default.asp?content =conten tdetail&id=27639. [8 มิถุนายน 2561].

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ม.ป.ป.

พันตรีเสริบศักดิ์ แสงสุข. “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา”. **บทความวิชาการ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.

การลงโทษอาญาตามกฎหมายมังรายศาสตร์ กฎหมายปกครองคณะสงฆ์ พระวินัย (กฎหมายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น) และกฎหมายอาญา

Criminal Punishment according to the Law of Mang Rai King science, Sangha Law, Vinaya (the law that the Buddha legislated) and the Criminal Law

พระครูพิศาลสรกิจ
คนอง วังฝายแก้ว
วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระกระบวนการพิจารณาและบทลงโทษของกฎหมาย 4 ฉบับ คือ มังรายศาสตร์ (กฎหมายพระเจ้ามังราย) กฎหมายปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) พ.ศ. 2535 พระวินัยปิฎก (กฎหมายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น) และกฎหมายอาญา เป็นกฎหมายมีระบบการไต่สวนพิจารณาความที่สอดคล้องกันอย่างรอบคอบ มีการอ้างสักขีพยานบุคคลหรือพยานวัตถุ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย มีการเปรียบเทียบตัดสินโดยอาศัยหลักธรรมและตัวอย่างในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก มีการแนะนำหลักของการพิจารณาตัดสิน และกำหนดลักษณะของผู้ไต่สวนหรือตัดสินด้วย คือผู้ตัดสินไต่สวนต้องมีความเป็นกลาง มีความเที่ยงตรง และมีคุณธรรมประจำใจ

คำสำคัญ: มังรายศาสตร์, กฎหมายปกครองคณะสงฆ์, พระวินัย, กฎหมายอาญา

Abstract

In this article we will examine the content, process, and penalties of the four laws, namely, the Law of Mang Rai King Science, the Law of the Sangha, B.E. 2505 (revised) 1992, and the Vinaya Pitaka (the law that the Buddha legislated). The criminal law is a law that is built off a system of probing and careful consideration. There is a witness to the person of prosecution which helps solve the incident at hand. It compares judgments that are based on principles and examples found in the Buddhist scriptures. The judge makes the major recommendation and judgment call which determines the nature of the case. The judge must be un-biased, accurate and moral.

keywords: Mang Rai King Science, Sangha law, Discipline, Vinaya, Criminal Law

บทนำ

มังรายศาสตร์ (กฎหมายพระเจ้ามังราย) **กฎหมายปกครองคณะสงฆ์** พ.ศ. 2505 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) พ.ศ. 2535 **พระวินัยปิฎก** (กฎหมายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น) และ**กฎหมายอาญา** กฎหมายคือ กฎ กติกา และข้อบังคับ ซึ่งถือว่าเป็นกติกาทางสังคมทุกคนจะต้องรับรู้และปฏิบัติตาม จะอ้างมิได้ว่าไม่รู้กฎหมายไม่ปฏิบัติตาม ทำไม่ได้ กฎหมายเป็นธรรมนูญอันสูงสุด เพื่อนำมาใช้ควบคุมบุคคลทั่วไปที่กระทำผิดหรือล่วงละเมิดกฎหมายที่บัญญัติไว้ว่าคนไทยทุกคนหรือคนต่างชาติที่เข้ามาอาศัยพึ่งบุญบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในผืนแผ่นดินไทยต้องปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศไทย แม้แต่สมัยพระเจ้ามังรายเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่ใน ปี พ.ศ. 1839 ซึ่งเป็นช่วงที่พ่อขุนรามคำแหงทรงปกครองอาณาจักรสุโขทัย พระองค์ก็ทรงบัญญัติกฎหมายขึ้นปกครองประชาชนของพระองค์ ที่เรียกว่า **มังรายศาสตร์** คือกฎหมายของพระเจ้ามังรายผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ สาระสำคัญของเนื้อหาของกฎหมายมังรายศาสตร์ เป็นการกล่าวถึงวิธีพิจารณาความและตัดสินความในแง่มุมต่างๆ ของคนในสมัยนั้น ซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะของรูปคดี คล้ายกับเป็นคู่มือการพิจารณาของศาลมากกว่าการตัดสินโดยมีบทกำหนดโทษตั้งแต่เบาที่สุด ถึงหนักที่สุด โทษเบาที่สุดก็ให้ขอขมาซึ่งกันและกัน โทษหนักที่สุดก็ให้ประหารชีวิต ส่วนโทษขนาดกลางก็คือให้ปรับหรือริบทรัพย์สิน

ประวัติและความเป็นมาส่วนของคัมภีร์

กฎหมายล้านนาโบราณมีชื่อที่หลากหลายแตกต่างกันไป ดังที่ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว กล่าวว่าคนล้านนาโบราณจะเขียนชื่อเอกสารประเภท กฎหมายเป็นชื่อต่างๆ เช่น ธรรมศาสตร์ มังรายศาสตร์ อวตาร เป็นต้น เอกสารเหล่านี้ เป็นเอกสารประเภทกฎหมายทั้งสิ้น[1]

มังรายศาสตร์ หรือ กฎหมายพญามังราย เป็นกฎหมายเก่าแก่ที่สุด แห่งอาณาจักรล้านนา เป็นกฎหมายที่พัฒนาขึ้นมาจากระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมท้องถิ่นศาสนาและจารีตประเพณีที่สั่งสมกันมาจนเป็นระบบ มีการแบ่งหมวดหมู่และลักษณะเด่น ในด้านหลักความคิดทางกฎหมายใกล้เคียงกับความคิดของกฎหมายสากลอื่น ๆ เมื่อเป็นกฎหมายที่พัฒนาขึ้นมาจากจารีตประเพณี จึงสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชนล้านนาเป็นอย่างดี

มังรายศาสตร์นี้เป็นที่ยอมรับกันอยู่โดยทั่วไปแล้วว่าเป็นกฎหมายเก่าแก่ที่สุดแห่งอาณาจักรล้านนา ซึ่งกษัตริย์ล้านนาได้ใช้กฎหมายฉบับนี้ปกครองบ้านเมืองมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 700 ปี นับตั้งแต่พระญามังรายได้ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 1839 เป็นต้นมา[2]

มังรายศาสตร์ เป็นกฎหมายที่ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายทรงตราขึ้นไว้ และเป็นที่ยอมรับว่าเป็นกฎหมายฉบับที่เก่าที่สุดของอาณาจักรล้านนาที่ใช้ในการปกครองและตัดสินคดีความ หลักจริยธรรมของ

---

[1] อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, **ล้านนาไทยศึกษา,** (เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่), 2525.

[2] ฮักล้านนา. **มังรายศาสตร์ กฎหมายพญามังราย.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.huglanna.com/index.php? topic=20.0, [28 มกกราคม 2555].

กฎหมายมุ่งสอนชนชั้นปกครองให้รู้จักหลักธรรมศาสตร์ คือ หลักธรรมในพุทธศาสนา ที่สอนให้รู้ถึงวัตรปฏิบัติ จริยธรรมของผู้ปกครอง และนำหลักธรรมนี้เป็นบรรทัดฐาน แนวทางในการปกครอง และตัดสินคดีความ มังรายศาสตร์จึงเป็นกฎหมายที่มีการบัญญัติกฎหมายแพ่งและอาญาไว้ด้วยกัน โดยแบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ ๆ ได้แก่ การปกครอง การบังคับบัญชา การศึกสงคราม โทษและการลงโทษ ครอบครัว มรดก หนี้ ลักทรัพย์ และสิทธิหน้าที่ในการทำกิน ที่สวนไร่นา การชลประทาน เป็นต้น[3]

ในคัมภีร์ใบลานฉบับนี้ไม่ได้แยกประเภทของกฎหมายออกเป็นหมวดหมู่อย่างชัดเจนนัก คงกล่าวปะปนกันไปเป็นเรื่อง ๆ ติดต่อกันไป นอกจากจะบอกวิธีตัดสินพิจารณาความแล้วยังมีการยกตัวอย่างจากคัมภีร์ต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนามาเปรียบเทียบตัดสินด้วย ที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่ง กฎหมายมังรายศาสตร์จะมีลักษณะสำคัญอยู่ 2 ส่วน คือ[4]

1. ส่วนที่เป็นความผิดทางอาญา
2. ส่วนที่เป็นความผิดลักษณะการลงโทษ

การกำหนดโทษทางอาญาสถานหนัก มีอยู่ 3 สถานคือ

1. ประหารชีวิต
2. ตัดเท้าตัดมือ
3. นำไปขายต่างเมือง

จะเห็นได้ว่าโทษสถานหนักทั้งสามข้อ จะลงโทษผู้ที่กระทำความผิดเฉพาะสาเหตุที่ทำความผิดทั้ง 12 ข้อ

1. ฆ่าผู้ไม่มีความผิด
2. ฆ่าท่านเอาทรัพย์
3. ทำลายกุฏิ, วิหาร, พระพุทธรูป
4. รุกล้ำที่
5. ชิงทรัพย์
6. ขโมยของพระสงฆ์
7. ลูกฆ่าพ่อ
8. ลูกฆ่าแม่
9. น้องฆ่าพี่
10. ฆ่าเจ้า
11. เมียฆ่าผัว
12. รับผู้คนของท้าวพระมาพักในบ้าน

---

[3] ชัปนะ ปิ่นเงิน, **การปริวรรตและวิเคราะห์เนื้อหากฎหมายมังรายศาสตร์ฉบับวัดแม่คือ**, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2551.

[4] มังรายศาสตร์ใบลานฉบับวัดหย่วน ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา.

จะเห็นได้ว่ากฎหมายมังรายศาสตร์ จะมีลักษณะการลงโทษจากเบาไปหาหนัก ตามโทษานุโทษ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับกฎหมายอาญาในปัจจุบัน สิ่งที่น่าสังเกตว่าในสมัยก่อนความผิดที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวจะมีการลงโทษเด็ดขาด เช่น มารดามีอำนาจเหนือบุตรจะฆ่าทิ้งหรือขายเสียก็ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าลูกฆ่าพ่อหรือฆ่าแม่จะได้รับโทษสถานหนัก เช่นเดียวกันกับเมียฆ่าผัว ต้องถูกลงโทษสถานหนักเช่นกัน

สิ่งที่น่าสังเกตว่า ตัดสินคดีความเพื่อความยุติธรรมของกฎหมายมังรายศาสตร์ เมื่อเกิดคดีขึ้น ก็จะมีการไต่สวนพิจารณาความกันอย่างรอบคอบ มีการอ้างสักขีพยานบุคคล หรือพยานวัตถุ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย มีการเปรียบเทียบตัดสินโดยอาศัยหลักธรรมและตัวอย่างในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป็นหลัก มีการแนะนำหลักของพิจารณาตัดสิน และกำหนดลักษณะของผู้ไต่สวนหรือตัดสินด้วย นั้นก็คือผู้ตัดสินไต่สวนต้องมีคุณธรรมประจำใจ ฉลาดทั้งทางคดีโลกและคดีธรรม ในกฎหมายมังรายศาสตร์ ได้ใช้คำว่า เป็นผู้ฉลาดในศาสตร์และศิลป์ทั้งทางคดีโลกและคดีธรรม และที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่ง ถึงแม้ว่าในสมัยนั้นจะมีการซื้อขายทาสกันอยู่ แต่สังคมในสมัยนั้นก็ยังให้เกียรติและเคารพสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การตัดสินพิจารณาบทลงโทษหรือการแบ่งทรัพย์สินจะมีการให้เกียรติและเห็นความสำคัญของผู้หญิงมากเป็นกรณีพิเศษ เพราะถือว่าผู้หญิงเป็นเพศแม่และเป็นเพศที่อ่อนแอ

กฎหมายปกครองคณะสงฆ์

ส่วนของกฎหมายปกครองคณะสงฆ์ หมวดที่ 4 ที่ว่าด้วยนิคหกรรมและการสละสมณเพศจะมีการลงโทษพระสงฆ์ไปตามลำดับขั้นตอนตามความผิดที่ได้กระทำลงไป จากโทษเบาไปหาโทษสถานหนักเช่นเดียวกัน คือต้องสละสมณะเพศ (สึกจากความเป็นพระภิกษุ) ซึ่งได้บัญญัติไว้ในมาตรา 26 ว่า “พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น”

คำว่า**”นิคหกรรม”** คือ การลงโทษตามพระธรรมวินัยหรือสังฆกรรมประเภทลงโทษผู้ทำความผิด มีทั้งหมด 6 ข้อ คือ

1. ตัชชะนียกรรม คือ กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงขู่ เช่น พระภิกษุก่อความทะเลาะวิวาทก่ออธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์เป็นผู้มีอาบัติมาก และคลุกคลีกับคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร

2. นิสยกรรม คือ กรรมอันสงฆ์พึงทำให้เป็นผู้ไร้ยศได้แก่การถอดยศเป็นชื่อนิคหกรรมที่สงฆ์ทำแก่ภิกษุผู้มีอาบัติมาก หรือคลุกคลีกับคฤหัสถ์ ด้วยการคลุกคลีอันไม่สมควร โดยปรับให้ถือนิสัยใหม่อีก

3. ปัพพาชนียกรรม คือ กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันพึงจะไล่เสียหรือการไล่ออกจากวัดกรรมนี้สงฆ์ทำแก่ภิกษุผู้ประทุษร้ายสกุลและประพฤติเลวทรามเป็นข่าวเซ็งแซ่หรือแก่ภิกษุผู้เล่นคึกคะนองอนาจารลบล้างพระบัญญัติและมิจฉาชีพ

4. ปฏิสารณียกรรม คือ กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุให้ไปขอขมาคฤหัสถ์ เช่น ภิกษุด่าคฤหัสถ์ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นทายกอุปัฏฐากสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่ เป็นทางจะยังคนผู้ยังไม่เสื่อมใสมิให้เลื่อมใส จะยังคนผู้เลื่อมอยู่แล้วให้เป็นอย่างอื่นไปเสีย

5. อุกเขปนียกรรม คือ กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงยกเสีย เช่นวิธีการลงโทษที่สงฆ์กระทำแก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติแล้ว ไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติหรือไม่ยอมทำคืนอาบัติหรือมีความเห็นชั่วร้าย (ทิฏฐิบาป) ไม่ยอมสละ ซึ่งเป็นทางเสียสีลสามัญญตา หรือทิฏฐิสามัญญตา โดยยกเธอเสียจากการสมโภคกับสงฆ์ คือ ไม่ให้ฉันร่วม ไม่ให้อยู่ร่วม ไม่ให้มีสิทธิเสมอกับภิกษุทั้งหลายพูดง่ายๆว่าถูกตัดสิทธิแห่งภิกษุชั่วคราว

6. ตัสสปาปิยสิกากรรม คือ กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุนั้น เป็นผู้เลวทรามกรรมนี้สงฆ์ทำแก่ภิกษุผู้เป็นจำเลยในอนุวาทาธิกรณ์ ให้การกลับไปกลับมา เดี๋ยวปฏิเสธ เดี๋ยวสารภาพพูดถลากไถล พูดกลบเกลื่อนข้อที่ถูก ซักพูดมุสาซึ่งหน้า สงฆ์ทำกรรมนี้แก่เธอเป็นการลงโทษตามความผิด แม้ว่าเธอ จะไม่รับหรือเพื่อเพิ่มโทษจากอาบัติที่ต้อง

กฎหมายอาญา เป็นกฎหมายมหาชน มีลักษณะการใช้บังคับดังนี้[5]

1. ต้องมีบทบัญญัติโดยชัดแจ้ง กฎหมายอาญาจะต้องมีบทบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรโดยบัญญัติความผิดและโทษไว้ในขณะกระทำ และบทบัญญัตินั้นต้องชัดเจนปราศจากการคลุมเครือมิฉะนั้นจะใช้บังคับมิได้ เพราะการลงโทษเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลโดยตรง ฉะนั้นลักษณะการใช้บังคับกฎหมายอาญาจึงถือหลักไม่มีความผิด ไม่มีโทษ ไม่มีกฎหมาย โดยเคร่งครัด

2. ต้องตีความโดยเคร่งครัด บางกรณีการตีความตามตัวอักษรแต่เพียงอย่างเดียวยังไม่อาจทำเข้าใจความหมายที่แท้จริงของบทบัญญัติแห่งกฎหมายได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องคำนึงถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายด้วย นอกจากนี้ การตีความตามตัวอักษรอย่างเคร่งครัดดังกล่าว มีความหมายเฉพาะการเคร่งครัดในด้านที่เป็นคุณแก่ผู้กระทำเท่านั้น มิใช่ในทางที่จะเป็นโทษแก่ผู้กระทำ ในการตีความกฎหมายอาญานั้นจะนำหลักการเทียบกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง มาใช้บังคับให้เป็นผลร้ายแก่ผู้กระทำมิได้ หลักการเทียบเคียงนั้น ใช้เฉพาะในกฎหมายแพ่งดังที่มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4 อย่างไรก็ดีหลักการเทียบเคียงดังกล่าวอาจนำมาใช้เพื่อเป็นคุณหรือเป็นประโยชน์แก่ผู้กระทำได้

3. ย้อนหลังเป็นผลร้ายมิได้ แต่หากการใช้บังคับกฎหมายอาญาย้อนหลังแล้วเกิดผลดีแก่ผู้กระทำผิดนั้นสามารถใช้บังคับได้ กรณี คือ

3.1 กรณีกฎหมายใหม่ยกเลิกความผิดตามกฎหมายเก่า

3.2. กรณีกฎหมายใหม่แตกต่างจากกฎหมายเก่า

ความรับผิดทางอาญา ในการรับผิดทางอาญา ต้องมีครบทั้ง 2 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบภายนอก

2. องค์ประกอบภายใน

ข้อสังเกต มีเพียงบางความผิดเท่านั้น ที่ต้องรับผิดแม้ไม่ครบองค์ประกอบ กล่าวคือ มีแต่องค์ประกอบภายนอกเท่านั้น ก็ถือเป็นความผิด

---

[5] นครินทร์ นันทฤทธิ์, **สาระสำคัญของกฎหมายอาญา**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: WWW.base.bcnpy.ac.th/elearning/laws/C001.html, [3 มิถุนายน 2561].

1. องค์ประกอบภายนอก คือ องค์ประกอบภายนอกของความผิดแต่ละฐาน เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตาย (มาตรา 288) จะประกอบด้วย ผู้กระทำ การกระทำและวัตถุแห่งการกระทำ คือ 1. ผู้ใด 2. ฆ่า 3. ผู้อื่น

2. องค์ประกอบภายใน

1. เจตนา พอแบ่งได้ 2 ความหมายคือ

1.1 เจตนาประสงค์ต่อผล หมายความว่า มุ่งหมายหรือประสงค์ต่อผลโดยตรงในความผิดต่อชีวิต และความผิดต่อร่างกาย ในการวินิจฉัยต้องใช้หลักกรรมเป็นเครื่องชี้เจตนาเป็นแนวทางในการพิจารณา เช่น ถ้าผู้กระทำใช้ปืนยิงไปที่ผู้เสียหาย โดยยิงไปที่อวัยวะสำคัญ ๆ ต้องถือว่าประสงค์หรือมุ่งหมายให้ผู้เสียหายตาย แต่ถ้าใช้มีดเล็กๆ แทงทีเดียวในเวลาค่ำมืด ขณะที่มองเห็นไม่ถนัด อาจต้องถือว่าประสงค์หรือมุ่งหมายต่ออันตรายแก่กายหรือจิตใจของผู้เสียหายเท่านั้นก็ได้

1.2 เจตนาเล็งเห็นผล หมายความว่า ผู้กระทำไม่ประสงค์ต่อผลแต่เล็งเห็นได้ว่าจะเกิดผลอย่างแน่นอน เท่าที่จิตใจของบุคคลในฐานะเช่นเดียวกับผู้กระทำโดยปกติเล็งเห็นได้ในการวินิจฉัยนั้น ให้พิจารณาถึงเรื่องประสงค์ต่อผลก่อน หากพิจารณาเห็นว่าผู้กระทำไม่ประสงค์ต่อผล จึงค่อยมาพิจารณาต่อไปว่าผู้กระทำเล็งเห็นผลหรือไม่ เจตนาประสงค์ต่อผลหรือเล็งเห็นผลก็มีผลทางกฎหมายอย่างเดียวกันกล่าวคือ ถ้าเป็นเจตนาฆ่าประเภทประสงค์ต่อผล ผู้กระทำก็ผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาตาม ปอ. มาตรา 288 ถ้าเป็นเจตนาฆ่าประเภทเล็งเห็นผล ผู้กระทำก็ผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาตาม ปอ. มาตรา 288 เช่นเดียวกัน

2. เจตนาพิเศษ

เจตนาพิเศษ คือ มูลเหตุจูงใจในการกระทำความผิด เจตนาพิเศษเป็นคนละกรณีกับเจตนาธรรมดา เจตนาธรรมดาคือประสงค์ต่อผลหรือเล็งเห็นผล ความผิดใดกฎหมายต้องเจตนาพิเศษ ก็จะบัญญัติถ้อยคำที่แสดงว่าเป็นเจตนาพิเศษไว้ในองค์ประกอบของความผิดนั้น ๆ โดยตรง เช่น คำว่าโดยทุจริต ถือว่าเป็นเจตนาพิเศษของความผิดฐานลักทรัพย์ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334) คำว่าเพื่อให้ผู้หนึ่งผู้ใดหลงเชื่อว่าเป็นเอกสารที่แท้จริง เป็นเจตนาพิเศษของความผิดฐานปลอมเอกสาร (มาตรา 264) ในการพิจารณาถ้อยคำนั้น ๆ เป็นเจตนาพิเศษหรือไม่ให้สังเกตที่คำว่า เพื่อ.....หรือคำว่าโดยทุจริต เป็นต้น ความผิดที่กฎหมายต้องการเจตนาพิเศษ เช่น ความผิดฐานปลอมเอกสาร (มาตรา 264) หากผู้กระทำมีแต่เจตนาธรรมดา เช่น ประสงค์ต่อผลหรือเล็งเห็นผลเท่านั้น ผู้กระทำก็ยังไม่มีความผิด โดยถือว่าขาดองค์ประกอบภายใน แต่ถ้าความผิดมาตรา นั้น ๆ กฎหมายไม่ต้องการเจตนาพิเศษ เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาตาม มาตรา 288 เพียงแต่ผู้กระทำมีเจตนาธรรมดา กล่าวคือประสงค์ต่อผลหรือเล็งเห็นผล ผู้กระทำก็มีความผิดแล้ว

3. ประมาท

การกระทำโดยประมาท ตาม ปอ. มาตรา 59 วรรค 4 มีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. มิใช่เป็นการกระทำความผิดโดยเจตนา

2. กระทำไปโดยปราศจากความระมัดระวัง ซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์

3. ผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่

ส่วนกฎหมายอาญาที่มีความสอดคล้องและสัมพันธ์เกี่ยวกับการกระทำความผิดของ พระภิกษุที่บัญญัติในกฎหมายอาญาตามมาตรา 29 ว่า **"พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควร ให้ปล่อยตัวชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุมหรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือพระภิกษุรูปนั้นไม่ได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่งให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้"**

จะเห็นได้ว่า กฎหมายปกครองคณะสงฆ์ มีการกำหนดโทษพระภิกษุที่ได้กระทำผิดพระธรรมวินัย เป็นอาจิณ จนไม่สามารถอยู่ในวงจรของสังคมสงฆ์หรือหมู่สงฆ์ได้ จะต้องได้รับการลงโทษสถานหนักคือการสละสมณะเพศจากความเป็นพระภิกษุ มาเป็นคฤหัสถ์ ดังนั้น ขั้นตอนต่อไปก็เป็นการดำเนินการตามขั้นตอนของเจ้าหน้าที่ทางบ้านเมืองที่จะลงโทษบุคคลนั้นให้เป็นไปตามกฎหมายอาญา ที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 29 ของกฎหมายปกครองคณะสงฆ์ข้างต้น สิ่งที่น่าสังเกตว่ากฎหมายปกครองคณะสงฆ์ในมาตรา 26 ที่พระภิกษุทำความผิดและได้รับนิคหกรรมให้สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงถือว่าเป็นการลงโทษสถานหนักสำหรับพระภิกษุ แต่ว่าสึกมาแล้วเป็นคฤหัสถ์ ปรับปรุงตนเอง เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเก่าๆที่เคยกระทำมา ถ้ามีศรัทธาในพระพุทธศาสนาก็สามารถเข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุใหม่ได้ เพราะว่ามิใช่ความผิดทางอาญา ถึงขั้นศาลสั่งจำคุก หรือต้องอาบัติปาราชิกสี่

พระวินัยบัญญัติ

สำหรับ**กฎหมายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ**ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (พระวินัยบัญญัติ) พระองค์จะไม่ทรงบัญญัติข้อห้ามก่อนเหตุการณ์จะเกิดขึ้น เมื่อมีเหตุการณ์การกระทำความผิดเกิดขึ้น พระองค์ก็ทรงบัญญัติข้อห้ามมิให้ภิกษุรูปต่อไปกระทำความผิดซ้ำ ๆ อีก เป็นการปรามภิกษุรูปอื่นๆ ที่จะกระทำความผิดในกรณีเช่นเดียวกันในอนาคต

พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักการตัดสินในเรื่องที่เป็นธรรมวินัยไว้แล้วอย่างรอบคอบเพื่อป้องกันการประพฤติผิดต่าง ๆ เมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นให้ประชุมสงฆ์เพื่อสอบถาม สอบสวน ตัดสิน และลงโทษตามสมควรแก่ความผิดที่เกิดขึ้น ธรรมวินัยเหมือนบทบัญญัติที่พระสงฆ์ต้องเคารพเอื้อเฟื้อและปฏิบัติตาม การบัญญัติสิกขาบทเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีงามของอนุชน หรือเพื่อเชิดชูความดีงามไว้ในโลก เป็นการเคารพธรรมเคารพวินัย หากมีข้อสงสัยในเรื่องธรรมวินัยท่านได้วางหลักสำหรับตัดสินไว้ว่า "ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด (วิราคะ) เพื่อความหมดเครื่องผูกรัด (วิสังโยค) เพื่อความไม่พอกพูนกิเลส (อุปจยะ) เพื่อความมักน้อย (อัปปิจฉตา) เพื่อความสันโดษ (สันตุฏฐี) เพื่อการประกอบความเพียร (อรายารัมภะ) เพื่อความเลี้ยงง่าย (สุภรตา) ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตถุสาสน์"[6]

[6] วิ.จู. (ไทย) 7/523/331.

ส่วนสาระสำคัญของพระวินัยหรือศีล คือ ข้อห้ามสำหรับพระภิกษุ มีทั้งหมด 227 ข้อ ส่วนที่เกี่ยวข้องหรือสอดคล้องกับกฎหมายอาญาของบ้านเมือง มีอยู่ 4 ข้อที่เรียกว่า ปาราชิกสี่ ส่วนข้อที่สำคัญหรือเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดทางอาญา มีอยู่ 3 ข้อคือ

1. เสพเมถุน (ร่วมสังวาสกับคนหรือสัตว์)
2. ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของไม่ได้ให้ (ขโมย)
3. พรากกายมนุษย์จากชีวิต (ฆ่าคน)

จะเห็นได้ว่า พระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ เพื่อเป็นการห้ามปรามพระภิกษุหัวดื้อที่จะล่วงละเมิดพระธรรมวินัย โดยเฉพาะข้อห้ามทั้ง 3 ข้อ ถ้าพระภิกษุรูปใด ไปกระทำความผิดในข้อใดข้อหนึ่ง จะต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุทันที ถึงแม้ว่าพระภิกษุรูปอื่นหรือบุคคลทั่วไปไม่รู้ว่าพระภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติปาราชิกสี่ ข้อใดข้อหนึ่งก็ตาม ถือว่าพระภิกษุรูปนั้น**ขาดจากความเป็นพระภิกษุโดยทันที** (เป็นคฤหัสถ์) โดยไม่มีเงื่อนไข ถ้าพระภิกษุรูปนั้นรู้ตัวว่าตนเองมิใช่พระภิกษุ ยังดื้อ ไม่มีความละอาย ยังดื้อดึงเข้าร่วมสังฆกรรมนั้น จะทำให้ **สังฆกรรม** (กิจกรรมที่พระสงฆ์จัดทำขึ้นจำนวนสี่รูปขึ้นไป) ไม่สมบูรณ์หรือด่างพร้อย ดังนั้น จะเห็นได้ว่าขั้นตอนต่อไปเป็นเรื่องเจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่จะดำเนินการตามขั้นตอนของกฎหมายกับภิกษุรูปนั้นที่ต้องอาบัติปาราชิกสี่โดยเฉพาะข้อที่สาม คือ **การฆ่าคน** ตามกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้ตามความผิดจากโทษเบาไปหาโทษสถานหนัก คือ ประหารชีวิต สิ่งที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งว่า พระภิกษุที่ต้องอาบัติหนักคือปาราชิกสี่ข้อใดข้อหนึ่ง ถูกสั่งให้สึกออกมาเป็นคฤหัสถ์ ไม่สามารถเข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุใหม่ได้ เปรียบเสมือนต้นตาลยอดด้วน ไม่งอกงามในพระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุป กฎหมายทั้ง 4 ฉบับ คือ **กฎหมายมังรายศาสตร์ กฎหมายการปกครองคณะสงฆ์ 2505** (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม 2535) **พระวินัยบัญญัติ** (กฎหมายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น) และ **กฎหมายอาญา** เป็นกฎหมายที่มีระบบการไต่สวนพิจารณาความที่สอดคล้องกันอย่างรอบคอบ มีการอ้างสักขีพยานบุคคล หรือพยานวัตถุ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย มีการเปรียบเทียบตัดสินโดยอาศัยหลักธรรมและตัวอย่างในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก มีการแนะนำหลักของการพิจารณาตัดสิน และกำหนดลักษณะของผู้ไต่สวนหรือตัดสินด้วย นั่นคือ ผู้ตัดสินและไต่สวนต้องมีความเป็นกลาง มีความเที่ยงตรง และมีคุณธรรมประจำใจ

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ชัปนะ ปิ่นเงิน. **การปริวรรตและวิเคราะห์เนื้อหากฎหมายมังรายศาสตร์ฉบับวัดแม่คือ**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ผู้ปริวรรต. **มังรายธรรมศาสตร์.** เชียงใหม่: ม.ป.พ., 2526.

———. ล้านนาไทยศึกษา. เชียงใหม่ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2525.

นครินทร์ นันทฤทธิ์. **สาระสำคัญของกฎหมายอาญา.**[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.base.bcnpy.ac.th/ elearning/laws/C001.html, [28 มกราคม 2555].

ฮักล้านนา. **มังรายศาสตร์ กฎหมายพญามังราย.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.huglanna.com/index.php? topic=20.0>, [28 มกราคม 2555].

พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญพระนาคแก้วของชาวบ้านเจน อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา
The Ritual Incantation in Phra NAK-KEAW of Ban Jane, Phu Kam Yao District, Phayao Province

พระปลัดพงศ์ศิริ พุทฺธิวโส
กฤษณา อุทัยกาญจน์
จอมพณ สมหวัง
วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

พิธีกรรมการสู่ขวัญพระนาคแก้วของชาวบ้านเจน อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา ผู้ศึกษา ได้ศึกษาในด้านของพิธีกรรมบวชนาคแก้ว พิธีกรรมพิธีสู่ขวัญนาคและวิเคราะห์คำสู่ขวัญนาค พิธีกรรมในการสู่ข้าวเอาขวัญหรือฮ้องขวัญนั้นในประเทศไทยส่วนใหญ่จะปรากฏในภาคอีสาน และภาคเหนือ ที่เป็นความเชื่อว่าการสู่ขวัญเป็นพิธีที่สำคัญ เชื่อว่าการทำพิธีช่วยให้เรียกขวัญทั้ง 32 ขวัญมาอยู่กับตัวอย่างครบถ้วน ในขณะเดียวกันก็มีการปัดเป่าเคราะห์หามยามร้ายออกจากตัวเอง และเป็นการรับขวัญกับการกลับมาของใครสักคนที่กลับมาบ้าน หรือหลังจากการเจ็บป่วย หรือแสดงความยินดีกับความสำเร็จที่เข้ามาในชีวิต ทำให้ผู้กระทำพิธีได้รับความสุขมีกำลังใจในการทำงานต่อ ในภาคเหนือจังหวัดพะเยาก็นิยมจัดพิธีกรรมการสู่ขวัญกันแทบจะทุกท้องถิ่นตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยให้ปู่อาจารย์ (เป็นผู้ผ่านการบวชมาแล้วอย่างน้อย 5 พรรษา ขึ้นไป) เป็นเจ้าพิธีหรือผู้กระทำพิธี ญาติพี่น้องก็พากันจัดเตรียมบายศรีสู่ขวัญ และของต่าง ๆ ในการประกอบพิธีกรรม เพื่อปัดเคราะห์ไล่เสนียดจัญไร แล้วกล่าวอัญเชิญขวัญจนกว่าการเรียกขวัญจะมาครบทั้ง 32 ขวัญ การบวชพระ สามเณร หรือปอยลูกแก้ว ที่มีในภาคเหนือโดยเฉพาะจังหวัดพะเยาจะมีการบายศรีสู่ขวัญพระนาคแก้ว ก่อนที่จะบรรพชา และอุปสมบท ทุกครั้ง เพื่อเป็นขวัญ กำลังใจแก่ผู้ออกบวช

คำสำคัญ: พระนาคแก้ว, พิธีสู่ขวัญ, บ้านเจน, อำเภอภูกามยาว

Abstract

Studying of The Ritual Incantation in NAK-KEAW of Ban Jane, Phu Kam Yao district, Phayao Province, is focused on ordination, ritual Incantation and ritual Incantation wording analysis of NAK (person who will be ordained). The ritual Incantation (SOO-KAO-AO-KWAN or HONG-KWAN) in Thailand, which appeared in Southeast and northern part, is believed as an important ceremony. The ceremony will recall all 12 morals back in to soul of individuals, in the meantime it will also dispel all the bad luck out. Moreover, it will be ceremony to welcome the family's love one back from either work or illness and congratulations to the success that come in their life, in order to make the ceremony

attendance receive graceful and encouragement to continue do what they have to do in life. In Northern Thailand, Phayao province is known as the place that often occur the ritual Incantation in most of local area from past to present. The ceremony will be led by the local grand master who has past monk ordination at least 5 times (PAN-SA: period of 3 months) and followed by ceremony arrangement objects that prepared by relatives, aiming to dispel evil spirits then do a moral recall spell until all 12 morals back in to soul of individuals. In addition, this ceremony will be seen before the ordination of monk, neophyte or POI-LOOK-KEAW, especially in Phayao province.

Keywords: Phra NAK-KEAW, Ritual Incantation, Ban Jane, Phu Kam Yao District

บทนำ

สังคมของชาวภาคเหนือมีความนิยมในประเพณีบายศรีสู่ขวัญ,พิธีสู่ข้าวเอาขวัญ,พิธีทำขวัญ หรือพิธีฮ้องขวัญ การสู่ขวัญมีหลายประเภท เช่น สู่ขวัญเด็กเกิดใหม่ สู่ขวัญผู้ป่วย สู่ขวัญการได้รับตำแหน่งใหม่ และที่สำคัญคือการสู่ขวัญของพระนาคแก้วเป็นประเพณีมงคลที่ต้องการให้ผู้ได้รับการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญมีความสุขสวัสดี เพราะขวัญได้รับการผูกไว้ไม่ให้หนีไปไหน คนที่มีขวัญอยู่กับตัวย่อมเป็นคนมีกำลังใจดี มีสภาพจิตใจมั่นคงเข้มแข็ง ในสมัยโบราณหากมีคนป่วย หรือประสบเหตุทางธรรมชาติ พอผ่านพ้นจุดสะเทือนขวัญมาแล้วก็จะทำพิธีสู่ข้าวเอาขวัญหรือฮ้องขวัญ เพื่อให้มีกำลังใจและปลอบขวัญให้หายตกใจ

พิธีกรรมในงานปอยลูกแก้วส่วนมากแล้วจะมีพิธีบายศรีสู่ขวัญ ให้กับพระนาคแก้วโดยเชื่อว่าพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ หรือเรียกว่า การสู่ข้าวเอาขวัญ,การทำขวัญ,การสู่ขวัญ,การเรียกขวัญ,การฮ้องขวัญในทุกช่วงสำคัญของชีวิตที่ผ่านมาตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายก่อนตาย เพื่อให้ผู้รับทำขวัญพ้นจากความวิตกกังวลหวาดกลัวหรือตกใจต่อเหตุการณ์เคราะห์หามยามร้าย และต่อการเปลี่ยนแปลงสู่สภาพแวดล้อมใหม่ หรือเป็นการสร้างความมั่นใจและความมั่นคงอันเป็นสิริมงคลแก่ผู้รับ แม้กระทั่งการสู่ขวัญสัตว์ และสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและการทำมาหากินของคนล้วนมีขวัญทั้งนั้น เช่น ขวัญวัว ขวัญควาย ขวัญข้าว ขวัญเกวียน ขวัญยุ้ง ฯลฯพิธีกรรมในการสู่ข้าวเอาขวัญหรือฮ้องขวัญนั้น ปู่อาจารย์จะเป็นเจ้าพิธีหรือผู้ทำพิธี ญาติพี่น้องก็พากันจัดเตรียมบายศรีสู่ขวัญและของต่าง ๆ ในการประกอบพิธีกรรม แล้วนำบายศรีมาวางตรงหน้าผู้รับการเรียกขวัญคือพระนาค เพื่อปัดเคราะห์ไล่เสนียดจัญไร แล้วกล่าวอัญเชิญขวัญจนกว่าการเรียกขวัญมาให้ครบทั้ง 32 ขวัญ มัดมือให้พร จากนั้นมอบบายศรีแก่ผู้รับการสู่ขวัญต่อไป

อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา เป็นพื้นที่หนึ่งที่ประชาชนมีความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ในอดีตชาวอำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยามีความเชื่อในการนำเอากุลบุตรเข้าไปบวชในบวรพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อคนในชุมชน อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยาเป็นอย่างมาก แต่ก่อนที่จะเข้าไปบวชจะต้องบวชนาคก่อน ที่เรียกกันว่าปอยบวชนาค

พิธีกรรมสู่ขวัญ “พระนาคแก้ว” หรือ พระนาค เป็นประเพณีปอยบวชนาคที่สืบต่อกันมาเป็นเวลานานที่มาจาก ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ในการที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาจะเข้ามาบวชในบวร

พระพุทธศาสนานั้น เพื่อจะเข้าบวชเป็นพระภิกษุ สามเณร ส่วนใหญ่จะต้องมีอายุ 20 ปีขึ้นไปจึงจะบวชเป็นพระภิกษุได้ หากอายุไม่ถึง 20 ปี ก็สามารถบวชเป็นสามเณร ชาวจังหวัดพะเยาส่วนใหญ่เรียกพระภิกษุว่า “ตุ้เจ้า” เรียกสามเณรว่า “พระ”

จากการศึกษาเรื่องพิธีกรรมสู่ขวัญพระนาคแก้วของชาวบ้านเจน อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา ข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากการสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์บทสู่ขวัญเป็นหลัก จึงได้อาศัยข้อมูลจากวิทยากรในอำเภอภูกามยาวที่มีความรู้ มีภูมิลำเนาอยู่ที่อำเภอภูกามยาว และเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับว่ามีความรู้ในเรื่องพิธีกรรมการสู่ขวัญเป็นอย่างดี ได้จัดเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมกับนำหลักขั้นตอนของพิธีกรรมและบทสู่ขวัญ มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ นำเสนอผลการศึกษาเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

พิธีกรรมการบวชนาค

การบวชเป็นสมณะในพระพุทธศาสนาของล้านนามีสองอย่างคือ การบรรพชา และ อุปสมบท การบรรพชาเป็นการบวชเณรหรือบวชเป็นสามเณรเรียกว่า “บวชพระ” (ล้านนาเรียกสามเณรว่าพระ) ส่วน การอุปสมบท คือ การบวชเป็นพระภิกษุเรียกว่า “เป็กข์ตุ๊” (คำว่า “เป็กข์” ตัดมาจาก อุปสัมปทาเปกขะ และคำว่า “ตุ๊” ล้านนาหมายถึง พระภิกษุ)

การบรรพชาหรือบวชเป็นสามเณร โบราณจะนิยมบวชเมื่ออายุ 12 ปี เป็นการบวชเพื่อทดแทนคุณมารดา ซึ่งมีพระคุณ 12 ประการ ส่วนการบวชเป็นพระภิกษุจะนิยมบวชเมื่ออายุ 21 ปีซึ่งถือว่าเป็นการบวชทดแทนคุณของบิดาซึ่งมีพระคุณ 12 ประการ เฉพาะการบวชเป็นภิกษุบางคนที่อายุ 20 ปี แต่อยากบวช หรือมีความจำเป็นต้องบวชแม้อายุไม่ครบ 21 ปี ก็จะใช้เคล็ดซึ่งมีสองวิธี คือวิธีที่หนึ่งให้นำเอา หัวปลีมาสมทบ จำนวน 1 หัว เข้าร่วมพิธีอุปสมบทเพื่อรวมกับอายุ 20 เป็น 21 อีกวิธีหนึ่งคือใช้หมากสุ่ม หมากเบ็งแทนอายุ โดยให้หมากสุ่มมีจำนวนหมากแห้ง 21 สายหมากเบ็งมีจำนวนหมากสุก 21 ลูก แต่ทั้งนี้โดยปกติจะไม่นิยมบวชผู้ที่มีอายุครบ 21 ปี ไม่ว่าจะโดยวิธีใด เพราะบวชไปแล้วผู้บวชมักไม่เจริญหรือเจ็บป่วยเป็นประจำ [1]

ลูกแก้ว คือ นาคสามเณร หมายถึงกุลบุตรกำลังเตรียมตัวบรรพชาเป็นสามเณรที่ได้รับการดูแลเป็นพิเศษ มีการแต่งกายคล้ายกษัตริย์โบราณนั่งบนหลังม้า แล้วจัดขบวนแห่อย่างเอิกเกริกก่อนเข้าสู่พิธีบรรพชา

คำว่า “ลูกแก้ว” ในความหมายของบิดามารดา หมายถึงลูกที่ประเสริฐมีคุณค่าดั่งรัตนชาติเป็น “ลูกแก้ว ลูกแสง” ควรนำมาประดับเป็น “หัวแก้ว หัวแหวน” ด้วยความเป็นกตัญญูชน ผู้ตระหนักถึงพระคุณของผู้ให้กำเนิด แล้วสนองตอบด้วยกตเวทิตากรรมโดยอุทิศตนบวชในพระพุทธศาสนา อันเป็นสิ่งนำมาซึ่ง มหากุศลานิสงส์สู่ผู้เป็นบิดามารดา ส่วนความหมายทางพุทธศาสนาหมายถึง “ไตรรัตนบุตร” คือ “ลูกแก้วสามประการ” อันได้แก่พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ การบวชเป็นการสืบต่อพระศาสนา ลูกแก้วจึงถือเป็นลูก คือ สมาชิกใหม่ของพระศาสนา[2]

---

[1] สนั่น ธรรมธิ, **สารัตถะล้านนา,** (เชียงใหม่: สุเทพการพิมพ์, 2550), หน้า 36.

[2] สนั่น ธรรมธิ, **สารัตถะล้านนา,** หน้า 39-40.

ปอยลูกแก้ว ภาษากลางว่า บวชนาค หากขโยมคนใดพ่อแม่ไม่สามารถเป็นเจ้าภาพบวชได้ก็จะ มอบให้ผู้มีจิตศรัทธาเป็นเจ้าภาพรับแทนแม่ผู้บังเกิดเกล้าได้ ถือว่าได้บุญกุศลเป็นพ่อพระ แม่พระ คนที่ 2 ของลูกแก้ว ก่อนบวชขโยมต้องท่องคำบวชท่องศีล 10 ข้อ ท่องคำให้พร (กำปอน) ให้คล่องและแม่นยำ ขโยมต้องตั้งใจอย่างที่สุดในชีวิต [3]

นาค (Naga) อยู่ในภาษาตระกูลอินโด-ยุโรป มีรากเดิมมาจากคำว่านอค (Nog) แปลว่าเปลือย, แก้ผ้า แล้วภาษาอังกฤษรับมาใช้ว่า Naked (สุจิตต์ วงษ์เทศ.2561.สื่อออนไลน์.สืบค้นเมื่อ วันที่ 16 เดือน สิงหาคม พ.ศ.2561)

ด้วยเหตุผลทั้งหมดนี้ทำให้คนพื้นเมืองเรียกผู้ที่จะเข้ามาบวชว่า พระนาคแก้ว เพื่อประกอบพิธีต่าง ๆ ในขณะเป็นพระนาคแก้ว เช่น การอาบน้ำพระนาค การสู่ขวัญพระนาค เป็นต้น

พิธีกรรมการสู่ขวัญนาคแก้ว

พิธีกรรมการสู่ขวัญเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของคนไทย ด้วยความเชื่อที่ว่า ทุกคนเกิดมาพร้อมกับสิ่งนามธรรมอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า “ขวัญ” ซึ่งมีหน้าที่รักษาประคับประคองชีวิตและติดตามเจ้าของไปทุกหนทุกแห่ง การทำพิธีสู่ขวัญจึงเป็นการเชิญขวัญที่หนีหายไปให้กลับเข้ามาอยู่กับตัว และเชื่อว่าเป็นการส่งเสริมพลังใจให้เข้มแข็ง พิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวเหนือ ซึ่งเป็นประเพณีที่นิยมจัดขึ้นกันแทบทุกโอกาส ไม่ว่ามูลเหตุของการจัดจะเป็นเรื่องดีหรือไม่ดี เช่น ใช้รับขวัญคนป่วย ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง สมโภช ใช้ในพิธีบวชนาค พิธีแต่งงาน

1. ขั้นตอนการเตรียมพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ

บายศรีภาคเหนือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ คำว่า "บายศรี" นี้น่าจะมาจากภาษาเขมร คือคำว่า บาย + ศรีข้าว (สุก) ที่เป็นมงคลข้าวนี้จะ เป็นส่วนประกอบของการจัดพานบายศรีจะขาดไม่ได้ การจัดพานขวัญนี้ ปกติต้องจัดด้วยพานทองเหลือง และมีสัมฤทธิ์ (ขันลงหิน) หลายใบ ซ้อนกัน มีใบตอง ดอกไม้สด ด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ผูกแขน) ปัจจุบันเริ่มมีการนำเอากระดาษสีต่างๆ แต่ก็ผิดธรรมเนียมของท้องถิ่นไป

บายศรีสู่ขวัญอาจจัดเป็นชั้น ๆ จะเป็น 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น แล้วแต่ความสามารถ แต่คนเก่าคนแก่ของอำเภอ ภูกามยาว กล่าวว่าบายศรีสู่ขวัญ 3 ชั้น 5 ชั้น เป็นของบุคคลธรรมดา ส่วน 7 ชั้น และ 9 ชั้น นิยมจัดเฉพาะสำหรับเชื้อพระวงศ์ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ชั้นล่างของบายศรีสู่ขวัญจะเป็นพานมีบายศรี (ทำด้วยใบตอง) มีเครื่องประกอบข้าวขวัญ ได้แก่ ดอกไม้ ข้าวต้ม ไข่ต้ม ขนม กล้วย อ้อย ปั้นข้าวน้ำเปล่า ชั้น 2 , 3, 4 จะได้รับการตกแต่งด้วยใบศรี และ ดอกไม้ซึ่ง มักจะเป็นดอกมะลิ ดอกดาวเรือง ดอกรัก ดอกเก็ดตะวา (ดอกพุด) ดอกแก้ว อย่างสวยงาม ส่วนชั้นที่ 5 จะมีใบศรี และด้ายผูกข้อมือ ของเจ้าของขวัญ นอกจากบายศรีสู่ขวัญแล้วจะมีเครื่องบูชาและอื่น ๆ เช่น ขันเครื่องครัวข้าวขวัญ มีพานขนาด

[3] ทองทวี ยศพิมสาร, **ฮีตคนเมือง ฉบับปั๊บสา ขุมผญาของดีล้านนา,** พิมพ์ครั้งที่ 7, (ลำพูน: ณัฐพลการพิมพ์, 2551), หน้า 60.

กลางสำหรับวางเสื้อผ้า 1 ผืน ผ้าขาว ผ้าแดง หวี กระจกเงา น้ำอบ น้ำหอม สร้อย แหวน ของผู้เป็นเจ้าของขวัญ

1.1 ขั้นตอนการทำบายศรีสู่ขวัญ

การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ไว้ให้พร้อม เป็นการเตรียมการที่ดี สามารถดำเนินงานได้ด้วยความเรียบร้อย รวดเร็ว ซึ่งมีอุปกรณ์ที่ควรจะต้องเตรียม คือ ใบตอง (ควรให้ใบตองกล้วยตานี) พานแว่นฟ้า ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ผูกติดกันไว้ด้วยลวด และรองพื้นพานด้วยโฟม ภาชนะปากกว้างสำหรับใส่น้ำแช่ใบตอง 2 ใบ น้ำมันมะกอก ชนิดสีเหลือง หรือขาว ไม้ปลายแหลม (ขนาดไม้เสียบลูกชิ้น) ประมาณ 20-30 อัน ดอกไม้ (ดอกพุด ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ฯลฯ) กรรไกร สำหรับตัดใบตอง ลวดเย็บกระดาษ

ใบตองที่นำมาใช้สำหรับทำบายศรี มักนิยมใช้ใบตองจากกล้วยตานี เนื่องจากเป็นใบตองที่มีลักษณะเป็นเงา มันวาว เมื่อโดนน้ำจะยิ่งเกิดประกายสีเขียวเข้มสวยงามยิ่งขึ้น และที่สำคัญ ใบตองจากกล้วยตานีมีความคงทน ไม่แตกง่าย ไม่เหี่ยวง่าย สามารถนำมาพับม้วนเป็นรูปลักษณะต่างๆ ได้ง่าย และสามารถเก็บไว้ได้นานหลายวัน หรือถ้ารักษาโดยหมั่นพรมน้ำบ่อย ๆ ใบตองกล้วยตานี จะสามารถคงทนอยู่ได้นานเป็นสัปดาห์

เมื่อได้ใบตองกล้วยตานีมาแล้ว จะต้องนำมาทำความสะอาดก่อน ด้วยการเช็ด โดยใช้ผ้านุ่มๆ เช็ดฝุ่นละออง และสิ่งสกปรกต่าง ๆ ออกจากใบตองเสียก่อน โดยการเช็ด จะต้องใช้ผ้าเช็ดตามรอยของเส้นใบไปในทางเดียว อย่าเช็ดกลับไปกลับมา หรืออย่าเช็ดขวางเส้นใบเป็นอันขาด เพราะจะทำให้ใบตองเสียหาย มีรอยแตก และช้ำ ทำให้ไม่สามารถนำใบตองมาใช้งานได้เต็มที่ เมื่อเช็ดสะอาดดีแล้ว ก็ให้พับพอหลวมๆ เรียงซ้อนกันไว้ให้เป็นระเบียบ เพื่อรอนำมาใช้งานในขั้นตอนต่อไป

ใบตองที่ได้ทำความสะอาดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หยิบมาทีละใบ แล้วนำมาฉีกเพื่อเตรียมไว้สำหรับม้วนหรือพับ ทำกรวยบายศรี การพับหรือฉีกใบตอง แบ่งเป็นสามประเภทคือ

1. ใบตองสำหรับทำกรวยแม่ ฉีกกว้างประมาณ 2 นิ้วฟุต
2. ใบตองสำหรับทำกรวยลูก ฉีกกว้างประมาณ 2 นิ้วฟุต
3. ใบตองสำหรับห่อ ฉีกกว้างประมาณ 1.5 นิ้วฟุต

ใบตองแต่ละประเภท ควรฉีกเตรียมไว้ให้ได้จำนวนที่ต้องการ กล่าวคือ ถ้าทำพานบายศรี 3 ชั้น ชั้นละ 4 ทิศ หรือ 5 ทิศ นั่นก็หมายถึงว่าจะมีริ้วทั้งหมด 12 ตัว หรือ 15 ตัว ในแต่ละตัว จะประกอบด้วย กรวยแม่ 1 กรวย และ นิ้วลูก 8 กรวย รวมทั้งสิ้น จะมีกรวยแม่ 12 กรวยหรือ 15 และ กรวยลูก 108 นิ้ว หรือ 135 นิ้ว

แสดงว่าจะต้องมีใบตองสำหรับทำกรวยแม่ 12 ชิ้น ใบตองสำหรับทำกรวยลูก 108 ชิ้น ใบตองสำหรับห่อ 120 ชิ้นหรือ 135 ชิ้น แต่ใบตองสำหรับห่อ จะต้องเตรียมไว้เพื่อห่อริ้วอีก คือใน 1 ริ้วจะประกอบไปด้วย กรวยแม่ 1 กรวย กรวยลูก 9 กรวย ซึ่งจะต้องมาห่อรวมกัน ดังนั้น จึงต้องเพิ่มใบตองสำหรับห่ออีก 120 ชิ้น รวมเป็นใบตองสำหรับห่อ 240 ชิ้น พอนำนิ้วมาประกอบได้ครบตามจำนวนตัวแล้ว ก็นำมาประกอบเป็นบายศรีที่สมบูรณ์

1.2 ขั้นตอนการเตรียมเครื่องสู่ขวัญ

1.วัสดุอุปกรณ์ของเรียกขวัญประกอบด้วย บายศรีสู่ขวัญ มีลูกบายศรี 10 ลูกต่อ 1 ช่อ บายศรี โดยส่วนใหญ่ทำ 5 ช่อบายศรี ถ้าแบบดั้งเดิมจะมี 32 ลูกบายศรีต่อ 1 ช่อบายศรี ไก่ต้มปกติ 1 คน ใช้ 2 ตัว ถ้าเป็นสู่ขวัญพระจะใช้ไข่ และปลาแห้ง เนื้อแห้ง ข้าวต้มมัดหรือขนมพื้นเมือง ด้ายสีขาว หรือด้ายสายสิญจน์,ความยาว 1 ศอก,ประกอบด้วยฝ้าย 9 เส้น เสื้อผ้า กระจก หวี เครื่องสำอาง เครื่องประดับ ข้าวเปลือก น้ำ 1 ขวดแก้วน้ำ ข้าวเหนียวสุก ด้ายผูกโคนขัน

2. ผู้ประกอบพิธี(ปู่อาจารย์) ต้องเป็นบุคคลที่สังคมให้ความเคารพนับถือทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิ อายุประมาณ 50 ปีขึ้นไป ต้องรักษาศีล 8 หรืออย่างน้อยก็ต้องรักษาศีล 5 ข้อ งดเว้นอบายมุขทั้งหลาย มีบุคลิกดี เสียงดี ท่วงทีวาจาน่าเคารพเชื่อถือ ท่องบทสู่ขวัญ ได้น่าฟัง

3. ขันครู,ขันตั้ง ประกอบด้วย เทียน 4 คู่ ใบพลู 4 ใบ หมาก 4 คำ ข้าวสาร ผ้าขาว ผ้าแดงเย็บติดกันประมาณฝ่ามือ เหล้าขาว 1 ขวด ดอกไม้ 4 ดอก เงิน 32 บาท

1.3 ขั้นตอนของพิธีกรรมการสู่ขวัญ

1. ไปหาฤกษ์สู่ขวัญจากหมอสู่ขวัญ (ปู่อาจารย์) วันดีวันเสีย ตำราล้านนาโบราณตำราโบราณเกี่ยวกับ ฤกษ์งาม ยามดี ในการทำการมงคล เพื่อให้เป็นแนวทางในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แต่ในทางพุทธศาสนาเราไม่ให้ยึดติดในเรื่องฤกษ์ยามมากเท่าไหร่ ส่วนใหญ่จะยึดหลักตรงกับฤกษ์สะดวกและความพร้อมของเจ้าภาพงานปอย และคนเฒ่าคนแก่ที่มาร่วมงานที่จัดเตรียมของประกอบพิธีเสร็จ และอาบน้ำพระนาคแก้วเสร็จ ก็สามารถประกอบพิธีสู่ขวัญพระนาคแก้วได้แล้ว ในงานปอยบวชนาคแก้วส่วนใหญ่จะหาฤกษ์งามยามดีไว้ก่อนที่จะจัดงานจึงไม่ค่อยมีปัญหา และยึดการหาฤกษ์งามยามดีตามตำราโบราณที่ปู่อาจารย์ต่างใช้กัน ดังต่อไปนี้

วันเสียประจำเดือน

เกี๋ยง ห้า เก้า เสีย อาทิตย์ จันทร์ ยี่ หก สิบ เสีย อังคาร

สี่ แปด สิบสอง เสีย ศุกร์ พุธ สาม เจ็ด สิบเอ็ด เสีย เสาร์ พฤหัสบดี

ฤกษ์ดีประจำวัน ทั้งข้างขึ้น-ข้างแรม

1 ค่ำ จ๊างแก้วขึ้นสู่โรงธรรม ดี

2 ค่ำ ฟังธรรมกล่างป่าจ๊า ไม่ดี

3 ค่ำ ล้างมือถ้าคอยกิ๋น ดี

4 ค่ำ นอนปล่ายติ๋นตากแดด ไม่ดี

5 ค่ำ ผีแววดล้อมปองเอา ไม่ดี

6 ค่ำ ลงสะเปาไปก๊า ดี

7 ค่ำ เคราะห์อยู่หน้าต๋าจน ไม่ดี

8 ค่ำ สาละวนบ่เมี้ยน ไม่ดี

9 ค่ำ ถูกเสี้ยนพระราม ไม่ดี

10 ค่ำ หาความงามบ่ได้ ไม่ดี

11 ค่ำ ขี้ฮ้ายกล่ายเป๋นดี ดี

12 ค่ำ บ่มีดีสักอย่าง ไม่ดี
13 ค่ำ จัยยะปราบจมปู ดี
14 ค่ำ สัตถูปองฆ่า ไม่ดี
15 ค่ำ ถูกแม่ผีหลวง ไม่ดี

2. เจ้าภาพจัดแต่งพานบายศรี โดยผู้เฒ่าผู้แก่ในแต่ละท้องถิ่นจะเป็นผู้แนะนำและช่วยทำให้

3. ไปเชิญหมอสู่ขวัญ(ปู่อาจารย์) การเชิญปู่อาจารย์มาสู่ขวัญต้องเตรียมก่อนที่จะมีการสู่ขวัญ ทุกครั้งจะมีการนำกรวยดอกไม้ไปบอกไปเชิญ เมื่อหมอสู่ขวัญมาถึงงานเจ้าภาพต้องออกไปต้อนรับและพามานั่งบริเวณที่จะจัดพิธีสู่ขวัญ นำน้ำหรืออาหารว่างตามสมควร มาต้อนรับ

4. เริ่มพิธีโดยยกขันตั้งให้ปู่อาจารย์เพื่อให้ปู่อาจารย์ขึ้นครู

5. เจ้าภาพก็จะทำการมอบพานบายศรีสู่ขวัญให้ปู่อาจารย์จัดการ เรียกว่าการ อัพขัน

6. พิธีสู่ขวัญเริ่มจากการขึ้นขันครูของปู่อาจารย์ จากนั้นก็สวดเรียกขวัญตามลำดับ

7. เมื่อสวดคำเรียกขวัญได้ระยะหนึ่งปู่อาจารย์ก็จะทำการหยิบข้าวเปลือกออกมาให้พระนาคแก้ว และให้ชาวบ้านทำการจัดข้าวเปลือกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 4 เม็ด ถ้าได้ 8 กลุ่มพอดีก็จะทำการสวดจบการเรียกขวัญแต่ถ้าไม่ได้ 8 กลุ่มก็ต้องทำการสวดและหยิบข้าวเปลือกใหม่

8. โดยปกติหากหยิบข้าวเปลือกไม่สำเร็จเจ้าภาพจะต้องเรียกญาติพี่น้องหรือคนสนิทของคนที่ถูกเรียกขวัญหรือสิ่งของที่ใช้บ่อย ๆ มาอยู่ในพิธีเพราะเชื่อว่าขวัญของคนที่ทำพิธีไปอยู่กับบุคคลหรือสิ่งของอื่นยังไม่กลับมา

9. เมื่อเชิญขวัญแล้วก็เป็นการผูกข้อมือซ้าย และข้อมือขวาด้วยด้ายสายสิญจน์เป็นการเชิญ และกำชับให้ขวัญอยู่กับเจ้าของขวัญตลอดไป

10. การกล่าวอวยพรแก่เจ้าของขวัญ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของพิธีกรรมสู่ขวัญพระนาคแก้ว

บทพิธีกรรมการสู่ขวัญ

จากตำราเรียกขวัญลูกแก้วของญาณสมฺปนฺโน จะเห็นได้ว่าคำเรียกขวัญลูกแก้วจะขึ้นด้วยการกล่าวถึงฤกษ์งามยาม ว่าวันที่ประกอบพิธีนี้เป็นวันดี วันวิเศษ เพราะเป็นวันที่ลูกแก้วได้บวชในพระพุทธศาสนา ดังนี้ “อัชโย อัชชะ ในวันนี้ก็เป๋นวันดี ดิถีอันวิเศษ เหตุว่าเป๋นวันที่ เจ้าเข้ามาบวชในศาสนา” [4]

เมื่อกล่าวถึง ฤกษ์งามยามดี แล้วก็จะกล่าวถึง การปัดเคราะห์ ออกจากตัวลูกแก้ว ว่าขอให้สรรพเคราะห์ทั้งหลายให้หายออกไปจากตัวของลูกแก้วโดยให้ดับไปกับไฟให้ไหลไปกับน้ำให้หายไปทั้งหมดทั้งมวลดังนี้ “บัดนี้ นา จักได้ปัดเคราะห์ตังหลาย หื้อออกจากก๋ายาหนีไป เคราะห์จั่งไรมีมวลมากหื้อ

[4] ญาณสมฺปนฺโน, **ตำราพิธีกรรมโบราณ**, (ลำพูน: ภิญโญ, ม.ป.ป.), หน้า 171.

ออกจาก ต๋นตั๋ว ไปปัน เคราะห์เมื่อคืนบ่หัน เคราะห์เมื่อวันบ่รู้ เคราะห์เมื่ออยู่เมื่อไป เคราะห์เมื่อเกี้ยวเมื่อกิ๋น .....สัพพะเคราะห์กำนันมีนั้นเล้าหื้อดับไปกับไฟ หื้อไหลไปกับน้ำ หื้อออกไปเสี้ยงซ้ำยังก๋ายา”

หลังจากกล่าวถึง การปัดเคราะห์ ก็เป็นบทให้พรว่า เคราะห์ที่หายไปนั้นขอให้กลับกลาย เป็นโสมเกิดขึ้นกับอายุปี อายุเดือน อายุวัน อายุยาม ดังนี้ “เคราะห์ตั๋วใดนาหายไปแล้ว จุ่ง กลับกล๋าย เป็นโสมะตั๋วใด เป๋นโสมะแล้ว จุ่งนำมายัง อายุปี๋ อายุเดือน อายุวัน อายุยามนั้นจุ่งจักมี”

จากนั้นก็กล่าวถึงการกำเนิดของลูกแก้ว ที่อาจมาจากที่ต่างๆ แล้วเข้ามาปฏิสนธิอยู่ ในครรภ์ของแม่เริ่มมีรูปร่าง ตั้งแต่เท่าเส้นผม ตัดมนผ่าแปด เจริญเติบโตมีร่างกายครบสมบูรณ์ ตลอดเวลาอยู่ในครรภ์แม่ก็เอาใจใส่ระมัดระวังเรื่องอาหารการกินไม่ให้ลูกได้ลำบากเป็นเวลาถึง สิบเดือนเมื่อคลอดออกมาทั้งพ่อและแม่ก็เฝ้าทะนุถนอมดูแลเอาใจใส่ และสั่งสอนเป็นอย่างดีเมื่อลูกเติบโตขึ้นมาได้เวลาบวชเป็นสามเณร และเป็นพระภิกษุสงฆ์ก็ขอให้ขยันหมั่นเพียรศึกษาเล่าเรียนอย่าทำตัวผิดประเพณีไม่กระทำสิ่งที่ชั่วร้ายประกอบแต่กรรมดีมีกุศล ให้รู้จักบุญคุณของพ่อแม่ครูบาอาจารย์ซึ่งเปรียบเทียบได้มากกว่าผืนแผ่นดินและท้องฟ้า ให้รีบทดแทนบุญคุณพ่อแม่ ดังบทเรียกขวัญลูกแก้วต่อไปนี้

“บัดนี้ก็เป๋นยามดีล้ำเลิศจักกล่าวเถิงกำเนิดยามเจ้าจักมาเกิดเป๋นคนตั๋วแห่งเจ้าลุกแห่งหนใดมา แม่ว่าลุกแต่ดงหนา เถื่อนถ้อง รือจากประเตสต๊องเมืองแมนรือจากเขต แดนบนฟ้า โขงเขตหล้าเมืองสวรรค์มาอยู่ในครรภ์แม่แห่งเจ้า.....หื้อเจ้าตั้งใจ๋เฮียนเขียนอ่าน หื้อบุญช่านเซ็งซาจื่อว่า ได้แตนกุณมารดาแม่เจ้า อันเลี้ยงเฮามานี้เล้าแต่ยามหน้อย”

หลังจากนั้น ก็กล่าวถึง การเตรียมข้าวของอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีบวชลูกแก้วที่ญาติพี่น้องทั้งหญิงทั้งชายหลายคนมาร่วมกันเตรียมการได้พรรณนาถึงดอกไม้ต่างๆที่นำมาจัดพานและทำบายศรี เช่นดอกจำปี ดอกสารภี ดอกมะลิ ดอกกล้วยไม้ ดอกบานชื่น ดอกดาวเรือง ดอกพุด ดอกการะเกด ฯ ตามบทเรียกขวัญลูกแก้ว ดังนี้ “วันนี้นา ก็เป๋นวันดี เป๋นวันสรี๋ จัยยะโจ้ค อุตตะโยคเหลือหลาย ที่น้องญิงจายมวลมากต่างมาพร้อมภาคแต่งห้างดา ตาน มีตังบุปผาบานพร่ำพร้อมเหน็บขัน .....มีตังดอกเก็ตตะหวา และ ก๋าระเกด เขาเอามาใส่แวดอยู่ในพาน”

ต่อมา ก็เป็นการเรียกขวัญ ทั้ง 32 ขวัญ ว่าถ้าหากขวัญนั้นไปท่องเที่ยวในป่าในดงก็ให้กลับมาสู่ตัว ถ้าไปอยู่ในแดนไกลหรืออยู่ต่างบ้านต่างเมืองก็ขอให้เชิญขวัญให้กับมาชื่นชมดอกไม้นานาชนิดที่ได้ตกแต่งไว้ ขอให้ขวัญกลับมาอยู่ในตัวลูกแก้วทั้ง 32 ขวัญ โดยอวัยวะส่วนต่างๆของร่างกาย เมื่อขวัญกลับมาอยู่ในตัวของลูกแก้วแล้วก็ขอให้ลูกแก้วมีอายุยืนยาวมีความสุขตลอดไปจากนั้นก็ผูกข้อมือดังบทเรียกขวัญลูกแก้ว (นาค) ดังนี้ “บัดนี้นาจักเรียกขวัญเจ้า 32 ขวัญ เจ้าหนีเจี๋ยรจาก ขวัญเจ้าอย่าได้พลาดจากก๋ายา แม่นว่าขวัญเจ้าไปแอ่วดงหมาเถื่อนถ้องก็ขอหื้อ ปิ้กมาสู่ห้องตั๋วต๋นขวัญเจ้าไปสู่หนใดตี่อื่น รือได้ไปจมจื่น แอ่วอยู่แดนใดรือไปอยู่แดนไกล๋ต่างด้าว รือแอ่วอยู่แดนเขตต้าวต่างเมืองเจิญขวัญเจ้าบุญเรืองรีบมาเจิญมาจม .....32 ขวัญมาอยู่พร้อมแล้วในต๋นตั๋วลูกแก้วในบัดนี้

การอนุรักษ์พิธีกรรม การสู่ขวัญพระนาคแก้วนี้เราอาจมีแนวทางอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นต่อๆไปได้ดังนี้

1. อนุรักษ์ด้วยการพาลูกหลานร่วมงานในขั้นตอนการเตรียมงานและในขณะเดียวกันพ่อแม่ผู้ปกครองก็อธิบายไปด้วยเช่นพาเขาไปเก็บดอกไม้ พาเขาไปหาของที่ใช้ในพิธีกรรม ให้เขาช่วยทำบายศรีร่วมกับผู้ใหญ่ ได้

2.อนุรักษ์ด้วยการปลูกฝังตั้งแต่เป็นเด็กพ่อแม่ผู้ปกครองพาเด็กเข้าร่วมงานพิธีการสู่ขวัญพร้อมกับอธิบายให้เขาเข้าใจถึงความหมายความสำคัญของพิธีกรรมสิ่งของที่ใช้ในการตกแต่งบายศรี และอธิบายถึงคำเรียกขวัญให้เด็กเข้าใจเขาก็จะร่วมงานอย่างมีความสุขเกิดความซาบซึ้งสามารถนำไปอธิบายให้เพื่อนๆ หรือผู้อื่นฟังได้

3.อนุรักษ์ด้วยจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนครูควรให้นักเรียนนำประสบการณ์เกี่ยวกับพิธีกรรมในท้องถิ่นมาเขียนเป็นเรียงความคำประพันธ์หรือนำมาจัดป้ายนิเทศที่สัมพันธ์กับรายวิชาที่เรียน

4.อนุรักษ์ด้วยการเน้นย้ำอธิบายว่าการบวชนั้นเป็นการทดแทนบุญคุณพ่อแม่เป็นการแสดงออกของลูกที่ดีเป็นโอกาสของลูกผู้ชายสำหรับลูกผู้หญิงก็สามารถทดแทนบุญคุณได้ด้วยการดูแลเอาใจใส่เลี้ยงดูพ่อแม่ได้โดยไม่ต้องบวช

พิธีกรรมการสู่ขวัญพระนาคแก้วเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ที่ทุกคนควรอนุรักษ์ให้คงอยู่ตลอดไปเป็นพิธีที่แสดงถึงความรักความสามัคคีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชนที่เสียสละเวลามาร่วมกันตั้งแต่วันเตรียมงานจนถึงวันเก็บข้าวของให้เรียบร้อยในวันเสร็จงาน ปัจจุบันนี้นับว่าสิ่งเหล่านี้จะค่อยๆหายไป กลายเป็นธุรกิจ รับเหมาจัดงานกันมากขึ้นใครมีเงินก็ใช้เงินทำงานความรู้สึกที่รักสามัคคีเอื้ออาทร เอื้อเฟื้อต่อกันและกันก็ค่อยๆหายไปด้วย ทำให้เป็นสาเหตุของปัญหาสังคมมากขึ้น คนบ้านใกล้เรือนเคียงก็ไม่รู้จักกันไม่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ต่างคนต่างอยู่ ใครจะเป็นอย่างไรเกิดอะไรขึ้นก็ไม่มีใครสนใจใคร ดังนั้นเราควรอนุรักษ์ประเพณีนี้ให้คงอยู่เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาสังคม ต่อๆ ไป

บรรณานุกรม

ญาณสมฺปนฺโน. **ตำราพิธีกรรมโบราณ**. ลำพูน: ภิญโญ, ม.ป.ป.

ทวี เขื่อนแก้ว. **ประเพณีเดิม.** พิมพ์ครั้งที่ 17 กรุงเทพมหานคร: เลี่ยงเชียง, 2541.

ทองทวี ยศพิมสาร. **ฮีตคนเมือง ฉบับปั๊บสา ขุมผญาของดีล้านนา.** พิมพ์ครั้งที่ 7 ลำพูน: ณัฐพลการพิมพ์, 2551.

สนั่น ธรรมธิ. **สารัตถะล้านนา. เชียงใหม่**: สุเทพการพิมพ์, 2550.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. **บวชนาค ต้องทำขวัญนาค: ประเพณีของ “นาค” อุษาคเนย์ ที่ไม่มีในอินเดีย-ลังกา.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.silpa-mag.com/club/miscellaneous/article_10523, [16 สิงหาคม 2561].

การประยุกต์ใช้หลักวิศวกรรมความรู้เพื่อการออกแบบโมบายแอปพลิเคชัน กรณีศึกษา: แอปพลิเคชัน “วัดในบ้าน” เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา

Application of Knowledge Engineering for Mobile Application Design Case Study: “In-house Temple” Application to Promote Elderly Mental Health based on Three-fold Trainings

ณัฐพล ศรีโคตร
อธิชา ศรีธิ
สุพจน์ อุ่นแก้ว
ภัทรพร คูวุฒยากร
อรวิชย์ ถิ่นนุกูล
เบญจมาศ สุขสถิตย์
นิพาวรรณ ไวศยะนันท์
ภูริดา เวียนทอง
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สังคมผู้สูงอายุ และในอีก 10 ปีข้างหน้า คาดว่าประเทศไทยจะมีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงถึง ร้อยละ 22.8 ของประชากร ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยกลายเป็นประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ จากการคาดการประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553–2583 พบว่าสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไปหรือวัยพึ่งพิง) มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน[1] เนื่องจากประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ วิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของคนไทยล้วนอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมซึ่งมีรากเหง้ามาจากพุทธศาสนา อันประกอบด้วย ปรัชญา จิตวิทยา และวัฒนธรรม[2] และยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับสุขภาวะทางกายและทางจิตของคนไทยอีกด้วย ปัจจุบันมีการศึกษาการป้องกันปัญหาสุขภาพจิตหรือการส่งเสริมสุขภาพจิตตามหลักพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุยังมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมตามหลักพุทธธรรมด้วยข้อจำกัดด้านกายภาพและปัญหาสุขภาพต่างๆ การออกแบบโมบายแอปพลิเคชัน “วัดในบ้าน” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้งานได้อย่างสะดวก และสามารถนำไป

[1] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, **รายงานการสำรวจผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เท็กซ์ แอนด์เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2557), หน้า 1-15.

[2] Gethin, Rupert, **the Foundations of Buddhism**, (Oxford [England]: Oxford University Press, 1998), pp. 22.

ประกอบการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขาได้เองที่บ้าน ในขั้นตอนการออกแบบโมบายแอปพลิเคชัน ทีมผู้วิจัยได้นำหลักการวิศวกรรมความรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อช่วยในการเก็บและสรุปความต้องการของผู้ใช้งาน เป็นรูปแบบการทำงานของฟังก์ชันบนโมบายแอปพลิเคชันที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: วิศวกรรมความรู้, โมบายแอปพลิเคชัน, สุขภาพจิตผู้สูงอายุ

Abstract

Thailand has been moving towards an ageing society, and in the next 10 years it is expected that Thailand's ageing population will be a high proportion of 22.8 percent, which will make Thailand a completed ageing society[3]. According to the projection of Thailand's population in the years 2010-2040, the proportion of the ageing population with the age of 80 and over is likely to increase significantly. Because Thailand is a Buddhist city, the lifestyle and Thai beliefs are under the influence of the culture-rooted Buddhism which consists of philosophy, psychology and culture[4] and is also involved in physical and mental health of Thai people. Currently, there have been studies on the prevention of mental health disorders or the promotion of mental health in Buddhism. However, the elderly still are limited to participate in Buddhist activities due to physical limitations and health problems. The "In-house Temple" mobile application design is a part of the project under the topic of "the Development of Three-fold based Innovation to Promote Mental Health of the Elderly," which aims to enable the elderly to be able to use the mobile application in a convenient way and to be able to perform their own meditation by following the Three-fold principals at home. To design the mobile application, we employed principals of Knowledge Engineering to gather and conclude users' requirements then refine the functions of the mobile application suitable for the elderly.

Keywords: Knowledge Engineering, Mobile Applications, Mental Health for the Elderly

บทนำ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สังคมผู้สูงอายุ และในอีก 10 ปีข้างหน้า คาดว่าประเทศไทยจะมีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงถึง ร้อยละ 22.8 ของประชากร ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยกลายเป็นประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ จากการคาดการประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553–2583 พบว่าสัดส่วนของ

[3] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, **รายงานการสำรวจผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เท็กซ์ แอนด์เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2557), หน้า 1-15.

[4] Gethin, Rupert, **the Foundations of Buddhism**, (Oxford [England]: Oxford University Press, 1998), pp.22.

ประชากรผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไปหรือวัยพึ่งพิง) มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน ดังนั้นการรับมือกับโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปจึงมีความสำคัญ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ[5] คนไทยส่วนใหญ่มีการดำเนินชีวิต ความคิด และความเชื่อภายใต้อิทธิของวัฒนธรรมที่มีรากฐานมาจากศาสนาพุทธ อันประกอบด้วย ปรัชญา จิตวิทยา และวัฒนธรรม[6] โดยหลักธรรมของศาสนาพุทธสอนให้มีการพัฒนาทางปัญญา สติ อันเป็นเครื่องปรับสมดุลของกระบวนทางจิต[7] ดังนั้นสุขภาวะทางจิตจึงมีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมของศาสนาอันเป็นแนวทางของการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกัน ปัจจุบันมีการศึกษาด้านการป้องกันปัญหาและส่งเสริมสุขภาพจิตตามหลักพุทธธรรมต่างๆ รวมถึงหลักไตรสิกขาอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานเชิงประจักษ์ว่า การปฏิบัติธรรม เจริญสมาธิภาวนามีผลต่อสุขภาพจิตในทางที่ดีขึ้น มีความสามารถในการปรับตัวต่อปัญหาโรคร้าย ทำให้การนอนหลับดีขึ้น และนำไปสู่การมีสุขภาพกายที่ดีขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้สูงอายุวัยพึ่งพิง การเข้าร่วมการปฏิบัติกิจกรรมตามหลักพุทธธรรมมีข้อจำกัดต่างๆ ในมากมาย ไม่สามารถกระทำกิจกรรมต่างๆ ที่เคยทำได้ด้วยตนเอง ต้องอาศัยลูกหลานในการให้ความช่วยเหลือ เช่น ไม่สามารถไปวัดได้ด้วยตนเอง ไม่สามารถนั่งขัดสมาธิหรือคุกเข่าเป็นเวลานานได้ ความสามารถในการจำบทสวดมนต์ลดลง เป็นต้น ประกอบภาวะสุขภาพอยู่ในวัยเสื่อมถอยเชิงกายภาพ มีความเสื่อมของการมองเห็น การได้ยิน และ การบังคับนิ้วมือ มีความเจ็บไข้ได้ป่วยตามวัย บทบาทในสังคมลดลง ซึ่งล้วนมีแต่จักบั่นทอนสุขภาพจิตของผู้สูงอายุทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ ทางคณะผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะพัฒนานวัตกรรม เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่

สมาร์ตโฟนเป็นเทคโนโลยีสื่อสารมีประสิทธิภาพสูง สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ใช้งานได้ทุกเพศทุกวัย สามารถนำมาใช้เป็นเทคโนโลยีส่งเสริมสุขภาพได้ ในบริบทของการเข้าถึงผู้ใช้งานกลุ่มผู้สูงอายุ Joe และ Dermiris พบว่า 69% ของผู้มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป มีโทรศัพท์มือถืออย่างน้อย 1 เครื่องเป็นของตนเอง แต่ก็พบอุปสรรคในการใช้งานค่อนข้างสูง[8] สำนักงานข่าวบีบีซีนิวส์ รายงานข้อมูลจากศูนย์วิจัย US Pew Internet ว่า 77% ของผู้สูงอายุยังมีความต้องการผู้ให้การช่วยเหลือแนะนำในการตั้งค่าและอธิบายถึงหลักการใช้งานเริ่มแรกกับอุปกรณ์[9] หน่วยงานการสื่อสารและสื่อรัฐบาลประเทศออสเตรเลีย รายงานว่า

---

[5] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, **รายงานการสำรวจผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เท็กซ์ แอนด์เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2557), หน้า 1-15.

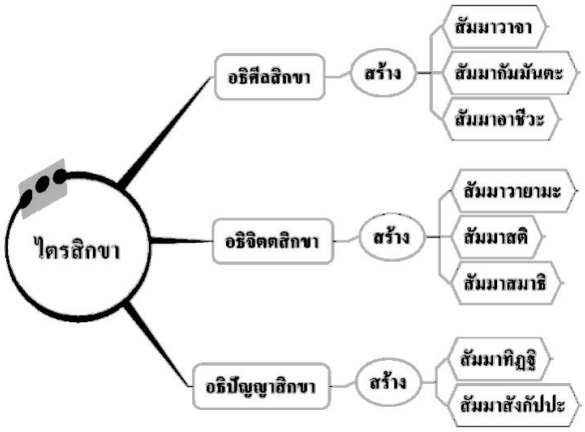
[6] Gethin, Rupert, **the Foundations of Buddhism,** (Oxford [England]: Oxford University Press, 1998), pp. 22.

[7] Payutto B. P. A.,**The Pali Canon: What a Buddhist Must Know,** (NakornPathom: WatNyanavesakavan. 2003), pp. 56.

[8] Joe, J., & Demiris, G. **Older adults and mobile phones for health: A review**, Journal of Biomedical Informatics, (2013), pp.46, 947-954.

[9] Ekman, P. Davidson, R.J., Richard, M., & Wallace, B.A. (2005). **Buddhist and Psychological Perspectives on Emotions and Well-being**. American Psychologica Society, 14(2), pp. 59-63.

เมื่อปี 2013 พบว่า 93% ของผู้สูงอายุชาวออสเตรเลียใช้โทรศัพท์บ้านเป็นเครื่องมือหลักในการติดต่อสื่อสาร แต่ในรายงานเดียวกันก็มีข้อสังเกตว่า 74% ของผู้สูงอายุชาวออสเตรเลียมีสมาร์ตโฟนเป็นของตนเองด้วยเช่นกัน ประเทศไทยแม้ว่าไม่มีตัวเลขระบุจำนวนผู้ใช้งานสมาร์ตโฟนในกลุ่มผู้สูงอายุ แต่ผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ.2556 พบว่าจำนวนผู้ใช้โทรศัพท์สมาร์ทโฟนในประเทศไทยอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไป คิดเป็น 73.3% ครอบคลุมทุกช่วงอายุมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และยอดผู้ใช้งานโทรศัพท์มือถือของประเทศไทยมียอดสูงกว่าจำนวนประชากรถึงร้อยละ 135% [10] ดังนั้นสมาร์ตโฟน จึงเป็นอุปกรณ์ตัวหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับนำมาประยุกต์ใช้งานในกลุ่มผู้สูงอายุ

รูปที่ 1 กระบวนการพัฒนาสุขภาพจิตตามหลักของไตรสิกขา

กระบวนการพัฒนาสุขภาพจิตตามหลักของไตรสิกขาสามารถแบงไดเปน 3 ขั้น ซึ่งจัดวางรูปขึ้นโดยมุ่งให้ผลเกิดขึ้นตามหลักปฏิบัติแหงอริยมรรค ซึ่งหมายถึง ทางดำเนินสูความดับทุกขที่ทำใหเป็นอริยชน หรือ วิธีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐของมนุษย์ การฝกฝนอบรมใหองคทั้ง 8 แห่งมรรคานั้นเกิดมีและเจริญงอกงามใชประโยชนไดบริบูรณยิ่งขึ้น แกไขปญหาดับทุกขไดดียิ่งขึ้นตามลำดับจนถึงที่สุดตามกระบวนการพัฒนาสุขภาพจิต[11] ดังรูปที่ 1 จากกระบวนการพัฒนาสุขภาพจิตของมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา เห็นได้ว่าในทุกภาคส่วนที่เกิดขึ้นล้วนมีปัจจัยเนื่องถึงกันเป็นระบบ เป็นปัจจยาการที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้นเกี่ยวโยงถึงกันอย่างเป็นห่วงโซ่ เช่น เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดสิ่งนี้จึงเกิด และเป็นปัจจัยแก่กัน ไตรสิกขาเป็นหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่พุทธสาสนิกทุกคนควรนำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีงาม เพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่างๆ ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมและพร้อมที่จะเป็นอยู่ปฏิบัติกิจและดำเนินการต่างๆ เพื่อก้าวหน้าไปอย่างได้ผลดีที่สุด

การออกแบบโมบายแอปพลิเคชัน “วัดในบ้าน” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้งาน

---

[10] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, **รายงานการสำรวจผู้สูงอายุในประเทศไทยพ.ศ.2557,** หน้า 13.

[11] สุมน อมรวิวัฒน์, **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ,** โครงการตำรา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2530), หน้า 55.

ได้อย่างสะดวก และสามารถนำไปประกอบการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขาได้เองที่บ้าน แต่เนื่องจากผู้สูงอายุมีความเสื่อมของการมองเห็น การได้ยิน การบังคับนิ้วมือ และความสามารถในการจดจำ แตกต่างจากคนกลุ่มอื่น ดังนั้นการใช้งานอุปกรณ์ที่มีจอภาพขนาดเล็ก ปุ่มเล็ก ตัวหนังสือเล็กหรือแอปพลิเคชันที่มีฟังก์ชันซับซ้อน ก็อาจกลายเป็นปัญหาได้[12] ดังนั้นการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชันสำหรับผู้สูงอายุจึงต้องมีลักษณะพิเศษเฉพาะ รูปแบบการทำงานของฟังก์ชันบนโมบายแอปพลิเคชัน และส่วนติดต่อผู้ใช้งานจึงจำเป็นต้องมีความเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ

บทความนี้นำเสนอกรณีศึกษาการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชัน “วัดในบ้าน” คณะผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่องประยุกต์หลักการวิศวกรรมความรู้ในการหาความต้องการของผู้ใช้งานจากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุในกิจกรรมเชิงพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน กิจกรรมตามหลักไตรสิกขาจากกลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาพระสงฆ์ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ (CommonKADs)[13] ด้วยความรู้ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ประกอบด้วย ผู้สูงอายุ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในชุมชน และผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการจับความจากผู้เชี่ยวชาญในการออกแบบและพัฒนาโมบายแอปพลิเคชัน ได้แก่ นักวิจัยที่ทำงานด้านการพัฒนาแอปพลิเคชัน เพื่อนำไปสู่การออกแบบที่มีความเหมาะสมตอบโจทย์ตามกระบวนการพัฒนาสุขภาพจิตตามหลักของไตรสิกขา ได้ผลลัพธ์เชิงรูปธรรมในรูปแบบของแบบจำลองความรู้พื้นฐาน (Ontology) สำหรับผู้พัฒนาระบบชองโมบายแอปพลิเคชัน “วัดในบ้าน” เพื่อให้การควบคุมงานเขียนโปรแกรมเป็นไปตามที่ความต้องการตามหลักของไตรสิกขาและได้รูปแบบการทำงานของฟังก์ชันบนโมบายแอปพลิเคชันที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุมากที่สุด และสามารถใช้เป็นเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลในการวิจัยในขั้นตอนต่อไป

ขอบเขตพื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

เนื่องจากพื้นที่ที่เลือกสำหรับการศึกษาในโครงการ “การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา” คือ บริเวณวัดสวนดอกและพื้นที่โดยรอบและชุมชนสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลผู้ใช้งาน (user requirements) สำหรับใช้ในการวิเคราะห์หาฟังก์ชันการทำงาน เพื่อการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชันประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 18 รูป/คน ได้แก่ ผู้นำชมรมอาวุโสสัมพันธ์จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์ จำนวน 5 คน ผู้นำชุมชนวัดสวนดอก จำนวน 5 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชัน จำนวน 3 คน

---

[12] S. Mallenius, M. Rossi and V. K. Tuunainen. (2007). **Factors affecting the adoption and use of mobile devices and services by elderly people-results from a pilot study**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.marshall.usc.edu/ctm/Research. [13 มีนาคม 2561].

[13] Schreiber, G. ; Akkermans, H. ; Anjewierden, A. ; Hoog, De H. ; Shadbolt, R. S. ; Van de Velde, W. & Wielinga, B. J. (2000). **Knowledge Engineering and Management: the CommonKADS Methodology.** Cambridge: MIT press.

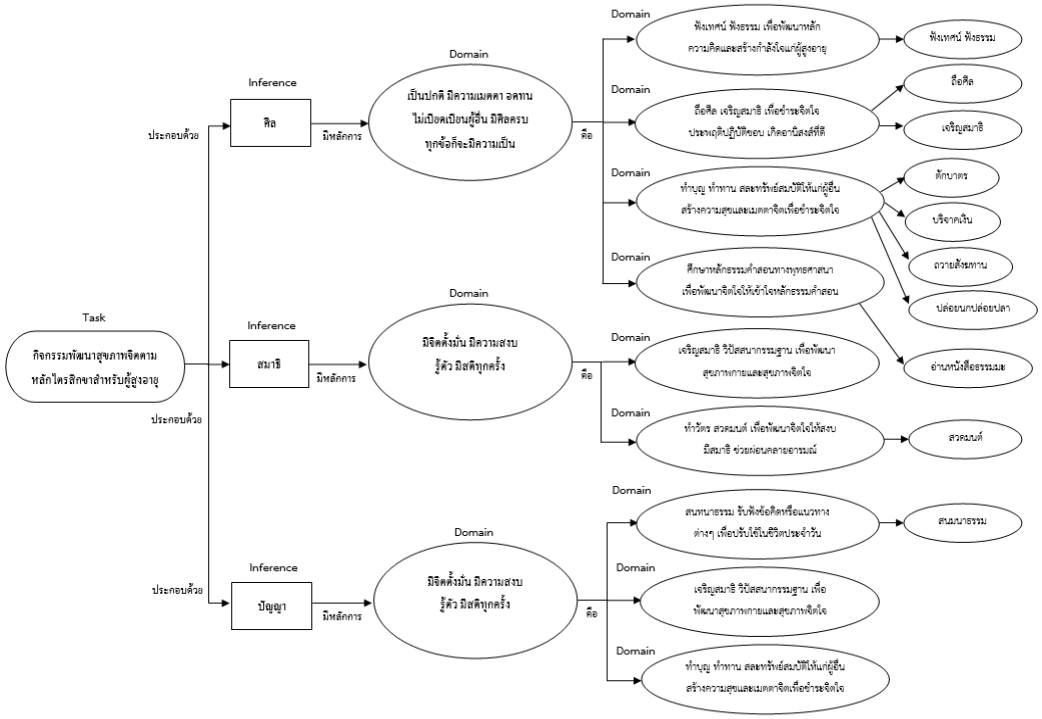
เครื่องมือในการวิจัย

ข้อมูลเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้คำถามปลายเปิดแบบไม่มีโครงสร้าง (unstructured interview) เป็นการตั้งคำถามเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและกิจกรรมที่สัมพันธ์กับวัด ผู้สูงอายุและบทบาทของผู้ให้ข้อมูลต่อกิจกรรมต่างๆ

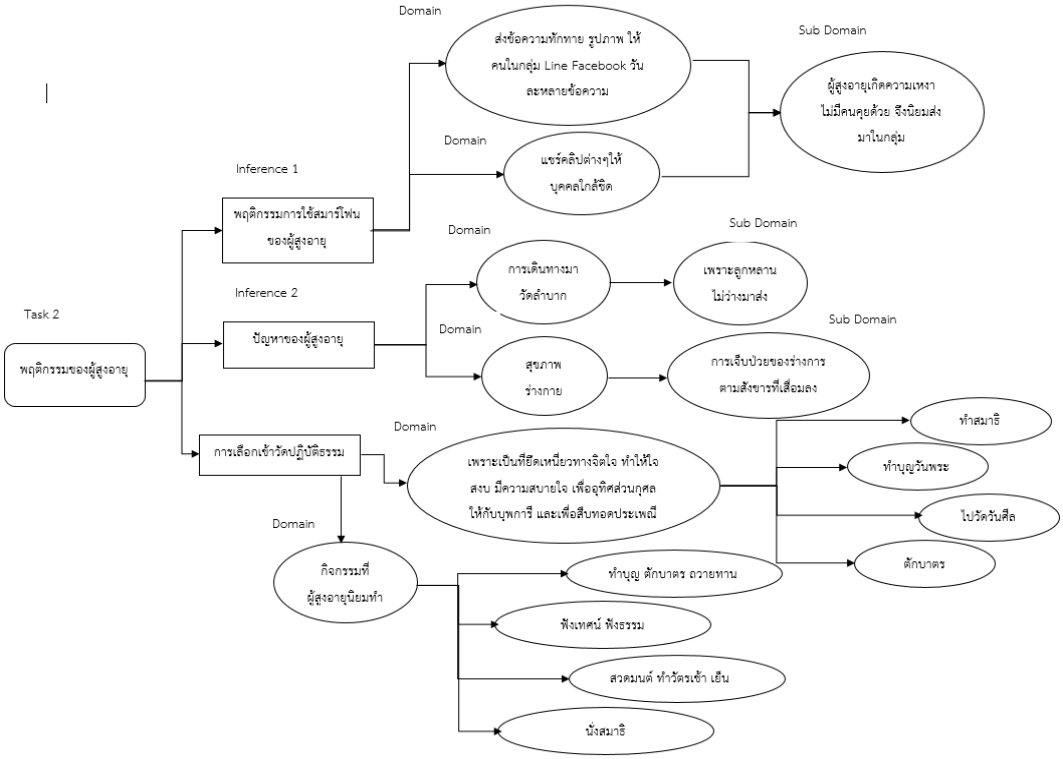
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยดำเนินการถอดองค์ความรู้จากข้อมูลเชิงคุณภาพ จากนั้นใช้วิธีการทางวิศวกรรมความรู้ ได้แก่ CommonKADs แปลงความรู้ที่แฝงในตัวบุคคลให้ออกมาเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง เป็นการจับความรู้จากผู้สูงอายุ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชัน ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลโดยแสดงออกมาเป็นแบบจำลองความรู้สำหรับฟังก์ชันการทำงานของโมบายแอปพลิเคชันที่สอดคล้องกับกิจกรรมการพัฒนาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา และแบบจำลองดังกล่าวจะถูกตรวจสอบความรู้ ความถูกต้องของข้อมูล และความเป็นไปได้ในการพัฒนาซอฟท์แวร์ โดยทดสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์ และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชัน

ผลการศึกษา

ผลการวิจัยนี้นำเสนอแบบจำลองกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาใน 3 มุมมองของ 3 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์จนได้กิจกรรมที่สอดคล้องกันก่อน แบบจำลองที่ได้จากการวิเคราะห์กิจกรรมการพัฒนาสุขภาพจิตตามหลักไตรสิกขาสำหรับผู้สูงอายุในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาแสดงในรูปที่ 2 พิจารณาได้เป็น 10 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่มีความสอดคล้องตามหลักไตรสิกขา สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุแนวทางการสัมภาษณ์นอกจากจะเป็นคำถามเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนาพุทธแล้วผู้สัมภาษณ์จะเพิ่มคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้โทรศัพท์มือถือสมาร์ตโฟน การใช้ชีวิตในชุมชน สังคม ครอบครัว ปัญหาของการดำเนินชีวิต และวิธีคิดในการแก้ไขปัญหาต่างๆ พบว่าเมื่อวิเคราะห์องค์ความรู้ผลแบบจำลองที่ได้ กิจกรรมที่ผู้สูงอายุปฏิบัติสอดคล้องกับกิจกรรมในมุมมองของพระสงฆ์บางส่วน (7 กิจกรรม) แบบจำลองกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาในมุมมองของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุแสดงในรูปที่ 3

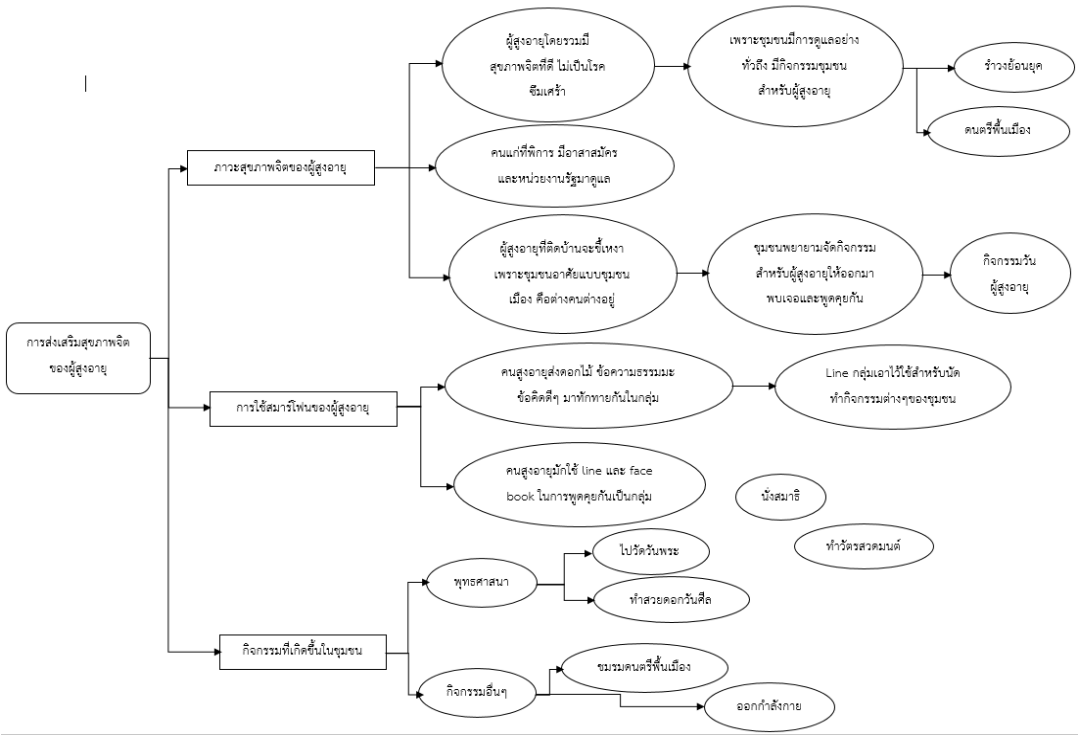

รูปที่ 2 แบบจำลองกิจกรรมการพัฒนาสุขภาพจิตตามหลักไตรสิกขาในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา

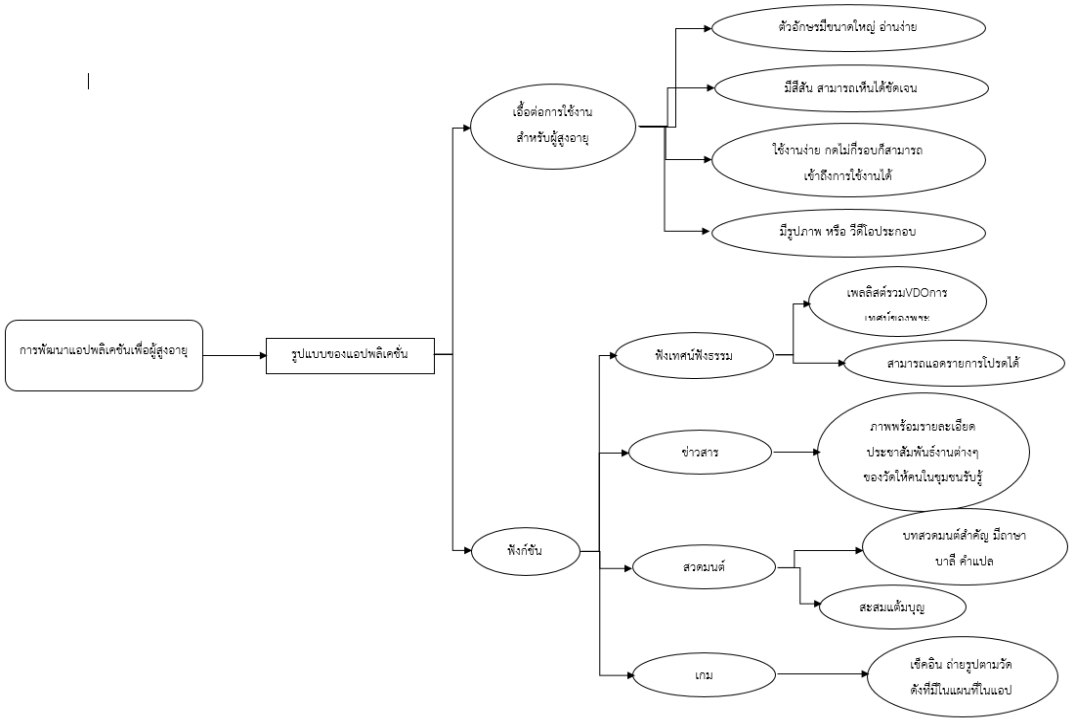
รูปที่ 3 แบบจำลองกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาในมุมมองของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ

สำหรับกลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มผู้นำชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน บางส่วนก็เป็นผู้สูงอายุในชุมชนด้วย โดยกิจกรรมด้านการพัฒนาสุขภาพจิตในผู้สูงอายุที่ชุมชน กลุ่มผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ดูแล แบบจำลองกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาสุขภาพจิตในมุมมองของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้ จึงมีกิจกรรมอื่นๆ ที่ชุมชุมจัดขึ้นเอง และบางส่วนก็เป็นแนวทางเดียวกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ดังแสดงในรูปที่ 4

รูปที่ 4 แบบจำลองกิจกรรมการพัฒนาสุขภาพจิตตามหลักไตรสิกขาในมุมมองของกลุ่มตัวอย่างผู้นำชุมชน

หลังจากได้ผลการวิเคราะห์ CommonKADs จากกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม ผลที่ได้ประกอบในการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้เชี่ยวชายการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชัน เพื่อให้ได้แบบจำลองของฟังก์ชันการทำงานที่เหมาะสม สามารถพัฒนาเป็นโมบายแอปพลิเคชันได้ และยังคงสอดคล้องต่อกิจกรรมการพัฒนาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยในโครงการ “การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา” ต่อไป แบบจำลองกิจกรรมการพัฒนาสุขภาพจิตตามหลักไตรสิกขาในมุมมองของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชันแสดงในรูปที่ 5 โดยได้คำแนะนำในส่วนติดต่อผู้ใช้งาน 4 ด้าน ได้แก่ ขนาดตัวอักษร สีสันดูง่าย การใช้งานง่าย และการมีรูปและวีดีโอประกอบเป็นส่วนใหญ่ ส่วนฟังก์ชันการทำงาน สรุปออกมาเป็น 4 กลุ่มฟังก์ชัน โดยบางกิจกรรมสามารถรวมกลุ่มอยู่ในฟังก์ชันเดียวกันได้ ดังนั้นในการออกแบบโมบายแอปพลิเคชัน “วัดในบ้าน” จึงประกอบด้วย 4 ฟังก์ชันหลัก ได้แก่ ฟังเทศน์ฟังธรรม ข่าวสาร สวดมนต์ และเกมเที่ยววัด โดยมีหมวดย่อยของกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละฟังก์ชันอีกชั้นหนึ่ง

รูปที่ 5 แบบจำลองกิจกรรมการพัฒนาสุขภาพจิตตามหลักไตรสิกขาในมุมมองของกลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชัน

บทสรุป

บทความนี้นำเสนอกรณีศึกษาการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชัน “วัดในบ้าน” ในขั้นตอนการการวิเคราะห์ความต้องการของผู้ใช้งานและการออกแบบ คณะผู้วิจัยได้ประยุกต์หลักการวิศวกรรมความรู้ในการหาความต้องการของผู้ใช้งานจากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุในกิจกรรมเชิงพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน กิจกรรมตามหลักไตรสิกขาจากกลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาพระสงฆ์ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ (CommonKADs)[14] ด้วยความรู้ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ประกอบด้วย ผู้สูงอายุ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในชุมชน และผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล นอกจากนี้ ยังมีการดำเนินการจับความจากผู้เชี่ยวชาญในการออกแบบและพัฒนาโมบายแอปพลิเคชัน เพื่อนำไปสู่การออกแบบที่มีความเหมาะสมตอบโจทย์ตามกระบวนการพัฒนาสุขภาพจิตตามหลักของไตรสิกขา ได้ผลลัพธ์เชิงรูปธรรมในรูปแบบของแบบจำลองความรู้พื้นฐาน (Ontology) สำหรับผู้พัฒนาระบบชองโมบายแอปพลิเคชัน “วัดในบ้าน” เพื่อให้การควบคุม

[14] Schreiber, G. ; Akkermans, H. ; Anjewierden, A. ; Hoog, De H. ; Shadbolt, R. S. ; Van de Velde, W. & Wielinga, B. J. (2000). **Knowledge Engineering and Management: the CommonKADS Methodology.** Cambridge: MIT press.

งานเขียนโปรแกรมเป็นไปตามที่ความต้องการ และได้รูปแบบการทำงานของส่วนติดต่อผู้ใช้งานและฟังก์ชันบนโมบายแอปพลิเคชันที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุมากที่สุด และสามารถใช้เป็นเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลในการวิจัยในขั้นตอนต่อไป

บรรณานุกรม

สุมน อมรวิวัฒน์. **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ.** โครงการตำรา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2530.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. **รายงานการสำรวจผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เท็กซ์ แอนด์เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2557.

Ekman, P. Davidson, R.J., Richard, M., & Wallace, B.A. **Buddhist and Psychological Perspectives on Emotions and Well-being**. American Psychologica Society, 14(2), 2005.

Gethin, Rupert. **the Foundations of Buddhism**, Oxford [England]: Oxford University Press, 1998.

Joe, J., & Demiris, G. **Older adults and mobile phones for health: A review**, Journal of Biomedical Informatics, 2013), p.46, 947-954.

Payutto B. P. A.,**The Pali Canon: What a Buddhist Must Know.** NakornPathom: WatNyanavesakavan. 2003.

S. Mallenius, M. Rossi and V. K. Tuunainen. **Factors affecting the adoption and use of mobile devices and services by elderly people-results from a pilot study**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.marshall.usc.edu/ctm/Research, [13 มีนาคม 2561].

Schreiber, G. ; Akkermans, H. ; Anjewierden, A. ; Hoog, De H. ; Shadbolt, R. S. ; Van de Velde, W. & Wielinga, B. J. **Knowledge Engineering and Management: the CommonKADS Methodology,** Cambridge: MIT press, 2000.

การพัฒนาโมบายแอปพลิเคชันสำหรับส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา
Development of Mobile Application to Promote Elderly Mental Health based on Three-fold Trainings

พระครูปลัดณัฐพล ประชุณหะ
วิทยาเขตเชียงใหม่
นิพาวรรณ ไวศยะนันท์
ภัทรพร คูวุฒยากร
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

เนื่องจากประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ วิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อของคนไทยจึงอยู่บนพื้นฐานศาสนาพุทธ อันประกอบด้วย ปรัชญา จิตวิทยา และวัฒนธรรม[1] จากการคาดการโครงสร้างประชากรของไทย ช่วงปี พ.ศ. 2553–2583 สัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุในวัยพึ่งพิง อายุ 80 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน[2] ภายในอีก 1 ทศวรรษ ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ไทยจะมีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุสูงถึง 22.8% มีแนวโน้มจะส่งผลให้เกิดปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพทางกายและทางจิตของประชากรกลุ่มนี้ ดังนั้นการเตรียมรับมือกับโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปจึงมีความสำคัญ ข้อจำกัดด้านกายภาพ และความเสื่อมถอยทางด้านร่างกายทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาพุทธได้ตามปกติ การดำเนินโครงการ “การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา” มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างนวัตกรรมให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาได้เป็นปกติโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาประกอบการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขาได้เองที่บ้าน บทความนี้ รายงานผลความก้าวหน้าของโครงการดังกล่าวโดยปัจจุบันดำเนินงานถึงขั้นตอนการพัฒนาต้นแบบโมบายแอปพลิเคชันตามวงจรการพัฒนาระบบ SDLC เพื่อให้ได้รูปแบบการทำงานของฟังก์ชันบนโมบายแอปพลิเคชันที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุมากที่สุด

คำสำคัญ: วงจรการพัฒนาระบบ SDLC, สุขภาพจิตผู้สูงอายุ

[1] Gethin, Rupert, **the Foundations of Buddhism**, (Oxford [England]: Oxford University Press, 1998), pp.22.

[2] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, **รายงานการสำรวจผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เท็กซ์ แอนด์เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2557), หน้า 1-15.

Abstract

Thailand is a Buddhist city. The way of living, life style, culture, ideas and beliefs of Thai people are based on Buddhism[3]. According to Thailand's population structure projections for 2010-2040, the proportion of aging population with the age of 80 years old and over will likely increase significantly over the next decade. Thailand is moving towards a completed ageing society with as high as 22.8 percent proportion of elderly population[4], which is likely to result in economic, social, and physical and mental health problems. Therefore, the preparation for the population structure change is very important. Physical limitations and deterioration obstruct them to do Buddhist activities as usual. The project of " the Development of Three-fold based Innovation to Promote Mental Health of the Elderly" aims to enable the elderly to be able to use the mobile application in a convenient way and to be able to carry out their own meditation and live their lives by following the Buddhist principles especially the Three-fold principals at home. This paper reports on the progress of the project. Currently, we are working on the development of mobile application protocols by employing the SDLC principals to achieve the most appropriate functions of the mobile application for the elderly.

Keywords: System Development Life Cycle (SDLC), Mental Health for the Elderly.

บทนำ

จากการคาดการโครงสร้างประชากรของไทย ช่วงปี พ.ศ. 2553–2583 สัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุในวัยพึ่งพิง อายุ 80 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน[5] ภายในอีก 1 ทศวรรษ ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ไทยจะมีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุสูงถึง 22.8% มีแนวโน้มจะส่งผลให้เกิดปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพทางกายและทางจิตของประชากรกลุ่มนี้ ดังนั้นการเตรียมรับมือกับโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปจึงมีความสำคัญ

ไตรสิกขา เป็นหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่พุทธสาสนิกทุกคนควรนำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีงาม กระบวนการพัฒนาสุขภาพจิตตามหลักของไตรสิกขาสามารถแบงไดเปน 3 ขั้น ซึ่งจัดวางรูป

---

[3] Gethin, Rupert, **the Foundations of Buddhism**, (Oxford [England]: Oxford University Press, 1998), pp.22.

[4] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, **รายงานการสำรวจผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เท็กซ์ แอนด์เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2557), หน้า 1-15.

[5] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, **รายงานการสำรวจผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เท็กซ์ แอนด์เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2557), หน้า 1-15.

ขึ้นโดยมุ่งให้ผลเกิดขึ้นตามหลักปฏิบัติแห่งอริยมรรค ซึ่งหมายถึง ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ที่ทำให้เป็นอริยชน หรือ วิธีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐของมนุษย์ เพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่างๆ ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมและพร้อมที่จะเป็นอยู่ปฏิบัติกิจและดำเนินการต่างๆ เพื่อก้าวหน้าไปอย่างได้ผลดีที่สุด เนื่องจากประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ วิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อของคนไทยจึงอยู่บนพื้นฐานศาสนาพุทธ อันประกอบด้วย ปรัชญา จิตวิทยา และวัฒนธรรม[6] ข้อจำกัดด้านกายภาพ และความเสื่อมถอยทางด้านร่างกาย ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาพุทธได้ตามปกติ อันจะส่งผลให้เกิดความเหินห่างต่อสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจทางศาสนา

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารถูกพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งตัวอุปกรณ์ เครือข่ายอินเตอร์เน็ต และระบบจัดการข้อมูลสารสนเทศ ทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลสุขภาพของตนได้เพิ่มมากขึ้น จากการศึกษาของ Joe และ Dermiris พบว่า 69% ของผู้สูงอายุ ตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป มีโทรศัพท์เคลื่อนที่อย่างน้อย 1 เครื่องเป็นของตนเอง[7] ส่วนในประเทศไทย การใช้งานโทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟนนับเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ผลสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2556 พบว่าจำนวนผู้ใช้โทรศัพท์สมาร์ทโฟนในประเทศไทย คิดเป็น 73.3% ของประชากร ครอบคลุมทุกช่วงอายุและมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อุปกรณ์โทรศัพท์เคลื่อนที่จึงเป็นอุปกรณ์ตัวหนึ่งที่น่าสนใจในบริบทของการเข้าถึงกลุ่มผู้สูงอายุได้ดี

โครงการ “การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา” คณะผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างนวัตกรรมให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาได้เป็นปกติโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาประกอบการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขาได้เองที่บ้าน บทความนี้รายงานผลความก้าวหน้าของโครงการดังกล่าว โดยปัจจุบันการดำเนินงานอยู่ในขั้นตอนการพัฒนาต้นแบบโมบายแอปพลิเคชันตามวงจรการพัฒนาระบบ (System Development Life Cycle, SDLC) แบบน้ำตกที่ย้อนกลับขั้นตอนได้ (Adapted Waterfall Model) เพื่อให้ได้รูปแบบการทำงานของฟังก์ชันบนโมบายแอปพลิเคชันที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุมากที่สุด

รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา” มีรูปแบบเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ร่วมกับ การวิจัยและพัฒนา R&D (Research and Development)

---

[6] Gethin, Rupert, **the Foundations of Buddhism**, Oxford [England]: Oxford University Press, 1998. pp.22.

[7] Ekman, P. Davidson, R.J., Richard, M., & Wallace, B.A. (2005). **Buddhist and Psychological Perspectives on Emotions and Well-being**. American Psychologica Society, 14(2), pp. 59-63.

ขอบเขตพื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

ประชากร คือ กลุ่มผู้สูงอายุใน อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยแบ่งกลุ่มตัวอย่างตามวัตถุประสงค์ของแต่ละขั้นตอนการวิจัย ได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 เนื่องจากพื้นที่ที่เลือกสำหรับการศึกษาในโครงการ “การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา” คือ บริเวณวัดสวนดอกและพื้นที่โดยรอบและชุมชนสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลผู้ใช้งาน (user requirements) สำหรับใช้ในการวิเคราะห์หาฟังก์ชันการทำงาน เพื่อการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชันประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 18 รูป/คน ได้แก่ ผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์ จำนวน 5 คน ผู้นำชุมชนวัดสวนดอก จำนวน 5 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชัน จำนวน 3 คน

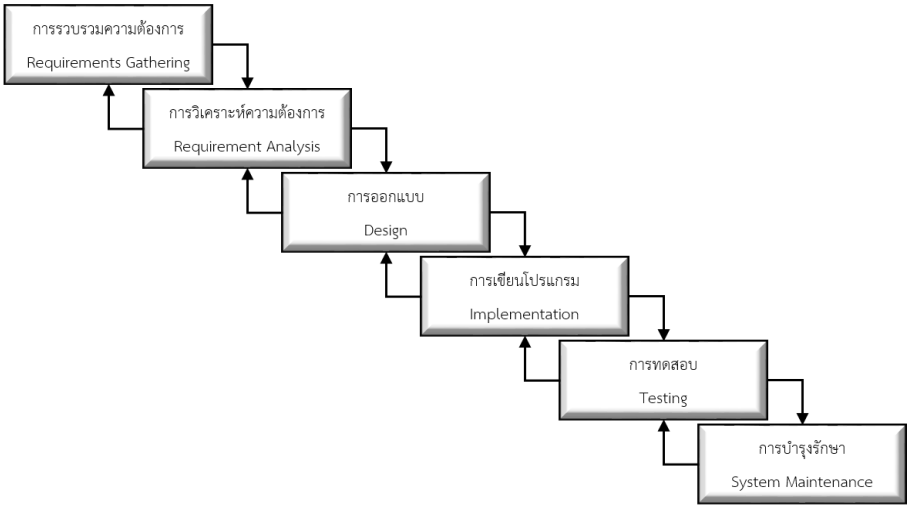
กลุ่มที่ 2 หลังจากการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชันแล้วเสร็จ กลุ่มทดสอบนวัตกรรม คือ กลุ่มผู้สูงอายุใน อ.เมือง จ.เชียงใหม่ จำนวน รวม 30 คน จะเป็นผู้ทดสอบการนำไปใช้ ควบคู่กับการทำแบบทดสอบด้านสุขภาพเพื่อเป็นการวัดระดับความสุขของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนและหลังการใช้งานแอปพิเคชันวัดในบ้าน

ขั้นตอนการพัฒนาระบบ

ในการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชัน คณะผู้วิจัยได้นำทฤษฎีวงจรการพัฒนาระบบ (System Development Life Cycle, SDLC) แบบน้ำตกที่ย้อนกลับขั้นตอนได้ (Adapted Waterfall Model) ซึ่งเป็นกระบวนการการพัฒนาระบบซอฟท์แวร์ที่เป็นขั้นตอนในรูปแบบขั้นบันได เมื่อมีข้อผิดพลาดในการดำเนินงานจะสามารถย้อยกลับมาแก้ไขในขั้นตอนก่อนหน้าได้โดยไม่จำเป็นต้องเป็นขั้นตอนที่ติดกัน

โดยรายละเอียดการทำงานพัฒนาระบบแสดงดังรูปที่ 1 เริ่มต้นจากการเก็บรวบรวมข้อมูลความต้องการของผู้ใช้งานระบบ แล้วนำไปวิเคราะห์ความต้องการของผู้ใช้งาน ออกแบบระบบให้มีความเหมาะสมกับความต้องการและการใช้งานระบบ การสร้างซอฟท์แวร์ด้วยการเขียนโปรแกรม นำไปทดสอบการใช้งานเพื่อเก็บความคิดเห็นและข้อติชมจากผู้ทดลองใช้งาน จากนั้นจึงนำความคิดเห็นและข้อติชมมาวิเคราะห์ออกแบบ แก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นเพื่อให้ตรงตามความต้องการของผู้ใช้งานมากที่สุด และนำระบบที่ผ่านการทดสอบจากผู้ใช้งานและแก้ไขข้อผิดพลาดเรียบร้อยแล้ว จะถูกพัฒนาให้สามารถไปใช้งานจริง[8]

[8] โอภาส เอียมสิริวงศ์, **แบบจำลองกระบวนการผลิตซอฟต์แวร์**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/581048, [28 พฤศจิกายน, 2559].

รูปที่ 1 วงจรการพัฒนาระบบแบบน้ำตกที่ย้อนกลับขั้นตอนได้ (SDLC: Adapted Waterfall Model)

คณะผู้วิจัยได้ประยุกต์หลักการวิศวกรรมความรู้ในขั้นตอนการวิเคราะห์ความต้องการ (requirement analysis) จากกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 1 ได้แก่ ผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์ จำนวน 5 คน ผู้นำชุมชนวัดสวนดอก จำนวน 5 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชัน จำนวน 3 คน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ (CommonKADs) [9] ด้วยความรู้ทั้งหมดเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล นอกจากนี้ ยังมีการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านโมบายแอปพลิเคชัน จากแลปวิจัย Embedded Systems and Mobile Application วิทยาลัยศิลปะ สื่อและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อนำไปสู่การออกแบบที่มีความเหมาะสมกับกลุ่มผู้ใช้งาน ตอบโจทย์ตามกระบวนการพัฒนาสุขภาพจิตตามหลักของไตรสิกขา ได้ผลลัพธ์เชิงรูปธรรมในรูปแบบของแบบจำลองความรู้พื้นฐาน (Ontology) สำหรับผู้พัฒนาระบบชองโมบายแอปพลิเคชัน ตามหลักของไตรสิกขา และได้รูปแบบการทำงานของฟังก์ชันบนโมบายแอปพลิเคชันที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุมากที่สุด และสามารถใช้เป็นเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลในการวิจัยในขั้นตอนต่อไป

ผลการศึกษา

บทความนี้นำเสนอผลการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชันในวงจรการพัฒนาระบบรอบแรกและข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิจากขั้นตอนการทดสอบ ผลการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชันในวงจรการพัฒนาระบบรอบแรกและเส้นทางการทำงานของแต่ละปุ่ม ดังแสดงในรูปที่ 2 หน้าแรกของโมบายแอปพลิเคชันจะปรากฏเป็นหน้าตาสัญลักษณ์ และชื่อของโมบายแอปพลิเคชัน เมื่อทำการลอกอินหรือลงทะเบียน โมบาย

[9] Schreiber, G. ; Akkermans, H. ; Anjewierden, A. ; Hoog, De H. ; Shadbolt, R. S. ; Van de Velde, W. & Wielinga, B. J. (2000). **Knowledge Engineering and Management: the Common KADS Methodology.** Cambridge: MIT press.

แอปพลิเคชันจะให้ผู้ใช้งานบันทึกข้อมูลผู้ใช้ แล้วจึงไปยังหน้าเมนูหลัก ซึ่งประกอบด้วย ข่าวสารทางพระพุทธศาสนา ฟังเทศน์ ฟังธรรม สวดมนต์ สะสมบุญ 9 วัด และ แบบทดสอบสุขภาพจิต ซึ่งแต่ละเมนูหลักจะนำผู้ใช้ไปสู่หน้าฟังก์ชันอื่นที่สอดคล้องกัน

รูปที่ 2 ส่วนติดต่อผู้ใช้งานของโมบายแอปพลิเคชันหน้าแรก บันทึกข้อมูลผู้ใช้ และเมนูหลัก

ในฟังก์ชันข่าวสารทางพระพุทธศาสนา ก็จะเป็นเนื้อข่าวที่สอดคล้องกับวันที่รายงาน ในฟังก์ชันฟังเทศน์ ฟังธรรมและเส้นทางการทำงานของแต่ละซับฟังก์ชัน โดยในฟังก์ชันจะบรรจุคลิปวีดีโอนักเทศชั้นนำของประเทศในแต่ละหมวดไว้ และฟังก์ชันการสวดมนต์ก็จะบรรจุคลิปเสียงการสวดมนต์และบทสวดให้ผู้ใช้งานสามารถและสวดตามได้

รูปที่ 3 ส่วนติดต่อผู้ใช้งานในหน้าข่าวสารทางพุทธศาสนา ฟังเทศ ฟังธรรม ธรรมบรรยาย และการสวดมนต์

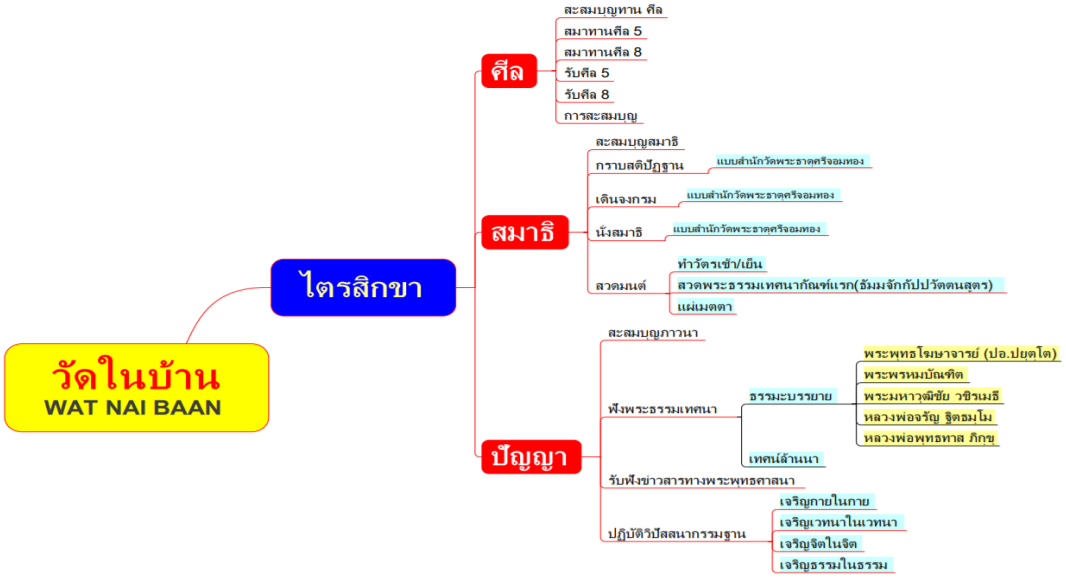
สองฟังก์ชันสุดท้ายเป็นฟังก์ชันการสะสมแต้มบุญ จากการไปวัด สวดมนต์ หรือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้ใช้งานปฏิบัติ ตามหลักไตรสิกขาอย่างเสมอต้นเสมอปลาย และสุดท้ายเป็นฟังก์ชันแบบทดสอบสุขภาพจิต ซึ่งจะรายงานผลให้ผู้ใช้งานทราบทันทีเมื่อกรอกข้อมูลครบ

รูปที่ 4 ส่วนติดต่อผู้ใช้งานในหน้าสะสมแต้มบุญ และแบบทดสอบสุขภาพจิต
พร้อมการแสดงผลเมื่อทำแบบทดสอบเสร็จ

บทสรุป

หลังจากการเขียนโปรแกรมรอบแรกแล้วเสร็จ ได้นำโมบายแอปพลิเคชันไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิทดสอบการจัดหมวดหมู่ของกิจกรรมตามที่ได้ออกแบบมาในตอนแรกสับสน ซ้ำซ้อน ไม่ทราบว่ากิจกรรมใดเป็นกิจกรรมเรื่อง ศีล สมาธิ หรือ ปัญญา ซึ่งทางคณะผู้วิจัยได้สรุปเป็นหมวดหมู่กิจกรรมดัง รูปที่ 5

รูปที่ 5 ข้อเสนอแนะผู้ทรงคุณวุฒิการจัดหมวดหมู่กิจกรรมตามหลักไตรสิกขา

อย่างไรก็ดี บทความนี้นำเสนอรายงานผลความก้าวหน้าของโครงการ “การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา” ดังกล่าว โดยปัจจุบันการดำเนินงานอยู่ในขั้นตอน

การเขียนโปรแกรม ในรอบที่ 2 ของการพัฒนาต้นแบบโมบายแอปพลิเคชันตามวงจรการพัฒนาระบบแบบน้ำตกที่ย้อนกลับขั้นตอนได้ เพื่อให้ได้รูปแบบการทำงานของฟังก์ชันบนโมบายแอปพลิเคชันที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุมากที่สุด

หลังจากการพัฒนาโมบายแอปพลิเคชันแล้วเสร็จ การดำเนินงานในขั้นตอนถัดไป ได้แก่ นำไปทดสอบกับ กลุ่มตัวอย่าง ที่ 2 หรือ กลุ่มทดสอบนวัตกรรม ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุใน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน รวม 30 คน ควบคู่กับการทำแบบทดสอบด้านสุขภาพเพื่อเป็นการวัดระดับความสุขของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนและหลังการใช้งานโมบายแอปพิเคชัน

บรรณานุกรม

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. **รายงานการสำรวจผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เท็กซ์ แอนด์เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2557.

โอภาส เอียมสิริวงศ์. **แบบจำลองกระบวนการผลิตซอฟต์แวร์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/581048, [28 พฤศจิกายน, 2559].

Ekman, P. Davidson, R.J., Richard, M., & Wallace, B.A. **Buddhist and Psychological Perspectives on Emotions and Well-being**. American Psychologica Society, 14(2), 2005.

Gethin, Rupert. **the Foundations of Buddhism**. Oxford [England]: Oxford University Press, 1998.

Schreiber, G. ; Akkermans, H. ; Anjewierden, A. ; Hoog, De H. ; Shadbolt, R. S. ; Van de Velde, W. & Wielinga, B. J. **Knowledge Engineering and Management: the CommonKADS Methodology.** Cambridge: MIT press, 2000.

ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์จังหวัดน่าน: การศึกษาเบื้องต้น

Knowledge, Attitude and Practice towards Metabolic Syndrome Prevention among Buddhist Monks in Nan Province: A Preliminary Study

เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระชยานันทมุนี
พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญโญ ปล้องข้น
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
วโรดม เสมอเชื้อ
คณะพยาบาลศาสตร์แมคคอร์มิค, มหาวิทยาลัยพายัพ
ชมพูนุท สิงห์มณี
คณะพยาบาลศาสตร์, วิทยาลัยเชียงราย
เบญจมาศ สุขสถิตย์
นิพาวรรณ ไวศยนันท์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงบรรยายครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความรู้ ทัศนคติ และ การปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์จังหวัดน่าน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติ ภายใต้กรอบแนวคิดของบลูม โดยการศึกษานี้เป็นผลจากการศึกษาเบื้องต้นในกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์จำนวน 89 รูปที่จำพรรษาในจังหวัดน่าน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือ 4 ชุด ได้แก่ แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล แบบสอบถามความรู้ แบบสอบถามทัศนคติ และแบบสอบถามการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติบรรยาย และหาความสัมพันธ์ด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียรสัน

ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีความรู้และทัศนคติอยู่ในระดับดี แต่มีการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์ พบว่า ความรู้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติ ($r=.25$, $p < .05$) แต่ไม่พบความสัมพันธ์กับการปฏิบัติ ($r=.04$, $p > .05$) ในขณะที่ทัศนคติมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์ในจังหวัดน่านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r=.28$, $p < .05$)

คำสำคัญ: ความรู้, ทัศนคติ, การปฏิบัติ, ภาวะเมตาบอลิกซินโดรม, พระสงฆ์

Abstract

This descriptive research aimed to describe level of knowledge, attitude, and practice towards metabolic syndrome prevention among Buddhist Monks, along with to examine the relationships among those three variables. Bloom' s taxonomy was used as a conceptual framework for this study. However, this study was a preliminary study among 89 monks who lived in Nan Province. Four questionnaires were used for collecting data, including demographic questionnaire, knowledge questionnaire, attitude questionnaire, and practice questionnaire related to metabolic syndrome prevention. Data were analyzed by using descriptive statistics, and Pearson product moment correlation.

Results revealed that monks had good level of knowledge and attitude related to metabolic syndrome. However, practice towards metabolic syndrome prevention among Buddhist Monks were at moderate level. According to the relationships, knowledge had positive correlation with attitude ($r=.25$, $p < .05$) but no relationship with practice ($r=.04$, $p > .05$). In addition, attitude had statistically significant positive relationship with practice towards metabolic syndrome prevention ($r=.28$, $p < .05$).

Keywords: knowledge, attitude, practice, metabolic syndrome, monks

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาวะเมตาบอลิกซินโดรม หรือ โรคอ้วนลงพุง เป็นกลุ่มอาการที่เกิดจากความผิดปกติที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเผาผลาญอาหารในร่างกายให้เกิดเป็นพลังงาน หรือที่เรียกว่า กระบวนการเมตาบอลิซึม ซึ่งกลุ่มอาการผิดปกติที่พบ ประกอบด้วย ความดันโลหิตสูง ภาวะอ้วนลงพุง ภาวะดื้อต่ออินซูลิน และภาวะไขมันในเลือดผิดปกติ[1] ภาวะเมตาบอลิกซินโดรมเพิ่มความเสี่ยงในการเกิดโรคในระบบหัวใจและหลอดเลือด[2] และโรคเบาหวาน[3] ซึ่งเมื่อมีการเจ็บป่วยด้วยภาวะเมตาบอลิกซินโดรมเกิดขึ้นจะส่งผลต่อการดำเนิน

[1] Yogita Pochlani, Naga Venkata Pothineni, Swathi Kovelamudi, and Jawahar L. Mehta, "Metabolic syndrome: pathophysiology, management, and modulation by natural compounds", **Therapeutic Advances in Cardiovascular Disease,** vol. 11 No. 8 (2017): pp.215.

[2] Krithika Srikanthan, Andrew Feyh, Haresh Visweshwar, Joseph I. Shapiro, and Komal Sodhi, "Systematic Review of Metabolic Syndrome Biomarkers: A Panel for Early Detection, Management, and Risk Stratification in the West Virginian Population", **International Journal of Medical Sciences**, vol. 13 No. 1 (2016): pp 25.

[3] Wichai Aekplakorn, Virasakdi, Chongsuvivatwong, Pyatat Tatsanavivat, and Paibul Suriyawongpaisal, "Prevalence of Metabolic Syndrome Defined by the International Diabetes Federation and National Cholesterol Education Program Criteria among Thai Adults", **Asia-Pacific Journal of Public Health,** vol. 23 No.5 (2011): pp 793.

ชีวิตประจำวัน ทำให้ความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันรวมถึงการทำงานต่าง ๆ ลดลง เพิ่มความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยและเสียชีวิตอย่างเฉียบพลัน และเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพและการรักษาพยาบาล สำหรับสถานการณ์ภาวะเมตาบอลิกซินโดรมในประเทศไทย พบว่าเพศชายมีความชุกของภาวะเมตาบอลิกซินโดรมประมาณร้อยละ 16.4 ถึง 28.7 ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการวินิจฉัย[4] แต่ยังไม่พบรายงานความชุกของภาวะเมตาบอลิกซินโดรมในพระสงฆ์

ในปัจจุบันพระสงฆ์มีการอาพาธด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (non communicable diseases: NCDs) เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะโรคที่เกี่ยวข้องกับภาวะเมตาบอลิกซินโดรม จากสถิติของโรงพยาบาลสงฆ์ กรมการแพทย์ ในปี 2558 พบว่า 3 อันดับโรคที่พบได้บ่อยในกลุ่มพระสงฆ์ ได้แก่ 1) โรคเมตาบอลิซึมและไขมันในเลือดผิดปกติ 2) โรคความดันโลหิตสูง และ 3) โรคเบาหวาน ซึ่งเป็นความผิดปกติที่พบในภาวะเมตาบอลิกซินโดรม[5] ทั้งนี้สาเหตุที่ทำให้พระสงฆ์มีอุบัติการณ์ของความผิดปกติที่เข้ากันได้กับภาวะเมตาบอลิกซินโดรมอาจมีผลมาจากการที่พระสงฆ์บริโภคอาหารที่ญาติโยมถวายซึ่งมีแป้งและน้ำตาลเป็นจำนวนมาก และมีข้อจำกัดในการออกกำลังทางกาย ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมบางอย่างเช่นฆราวาสได้[6]

การพัฒนาสุขภาวะของพระสงฆ์เป็นประเด็นสำคัญและเร่งด่วนโดยเฉพาะการป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรม ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้พระสงฆ์พัฒนาความสามารถในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของตนเอง เพื่อนำไปสู่การมีสุขภาพดี แต่ทั้งนี้ยังไม่พบข้อมูลพื้นฐานที่เป็นปัจจุบันเกี่ยวกับความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมในพระสงฆ์ ที่ผ่านมามีเพียงการศึกษาในบางประเด็นและเป็นการศึกษาในประชากรกลุ่มอื่น ๆ เช่น การสำรวจความรู้ในนักศึกษา[7] ทัศนคติและพฤติกรรมในการป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของนักศึกษา[8] พฤติกรรมการจัดการภาวะอ้วนลงพุงด้วยตนเองของผู้ป่วย

---

[4] "Ibid., p. 794-796."

[5] โรงพยาบาลสงฆ์, "โครงการพัฒนาการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ สามเณร ทั่วประเทศ," ใน <http://www.priest-hospital.go.th/healthCareforMonk/>

[6] มติชนออนไลน์, "เผย 5 โรคที่ 'พระสงฆ์ไทยเกินครึ่ง' อาพาธ! ญาติโยมมีส่วนตักบาตรไม่ถาม(สุขภาพ)พระ," ใน <https://www.matichon.co.th/news/212144>

[7] Bettina-Maria Becker, Rainer Bromme, and Regina Jucks, "College student's knowledge of concepts related to the metabolic syndrome", **Psychology, Health, & Medicine,** vol. 13 No. 3 (May 2008): pp 367-379.

[8] กรรณิกา เรืองเดช ชาวสวนศรีเจริญ และ ไพบูลย์ ชาวสวนศรีเจริญ, "ทัศนคติ การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมและพฤติกรรมในการป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของนักศึกษาของวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดตรัง", **วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร,** ปีที่ 20 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561): pp. 33-45.

อ้วนลงพุง[9] การรับรู้การเจ็บป่วยและพฤติกรรมสุขภาพของผู้ที่เข้าเกณฑ์ภาวะเมตาบอลิกซินโดรม[10] เป็นต้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลอันจะเป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรมเพื่อการป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมสำหรับพระสงฆ์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้เกี่ยวกับภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์จังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาทัศนคติต่อการป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์จังหวัดน่าน
3. เพื่อศึกษาการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์จังหวัดน่าน
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์จังหวัดน่าน

คำถามในการวิจัย

1. ความรู้เกี่ยวกับภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์จังหวัดน่านเป็นอย่างไร
2. ทัศนคติต่อการป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์จังหวัดน่านเป็นอย่างไร
3. การปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์จังหวัดน่านเป็นอย่างไร
4. ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์จังหวัดน่านมีความสัมพันธ์กันหรือไม่ อย่างไร

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้ใช้กรอบแนวคิดหมวดหมู่การเรียนรู้ของบลูม[11] โดยบลูมระบุว่า หมวดหมู่การเรียนรู้ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) หรือความรู้ ด้านจิตพิสัย (affective domain) หรือ ทัศนคติ และ ด้านทักษะพิสัย (psychomotor domain) หรือ การปฏิบัติ ซึ่งโดยทั่วไปความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติจะมีผลเกี่ยวข้องกัน ความรู้ที่ดีและเหมาะสม จะนำไปสู่การมีทัศนคติที่ดี อันจะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติที่ดีและเหมาะสมตามมา ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษา ความรู้ ทัศนคติ และ

---

[9] พรรณิภา บุญเทียร และ จงจิต เสน่หา, “ปัจจัยทำนายพฤติกรรมการจัดการภาวะอ้วนลงพุงด้วยตนเองของผู้ป่วยอ้วนลงพุงในโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร”, **Journal of Nursing Science,** vol. 35 No. 3 (2017): pp. 70-81.

[10] ผาสุก มั่นคง, “ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้การเจ็บป่วย บุคลิกภาพที่เข้มแข็ง การสนับสนุนทางสังคมและพฤติกรรมสุขภาพของผู้ที่เข้าเกณฑ์ภาวะเมตาบอลิกซินโดรม”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (พฤษภาคม 2557).

[11] Bloom, B., **Taxonomy of education objectives: The classification of educational goals: Handbooks I: Cognitive domain.** (New York: David McKay, 1964).

การปฏิบัติเพื่อการป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรม รวมถึงความสัมพันธ์ของทั้ง 3 ตัวแปรของพระสงฆ์จังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนาเพื่อหาความสัมพันธ์ (correlational descriptive research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการศึกษาครั้งนี้เป็นพระสงฆ์ที่จำพรรษา ณ วัด ในจังหวัดน่าน ที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยได้เข้าใจ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นพระสงฆ์ที่ยินยอมเข้าร่วมการวิจัย จำนวน 89 รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย 4 เครื่องมือ ได้แก่

1. แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล เป็นแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นโดยผู้วิจัย ประกอบด้วยข้อมูลอายุ พรรษา ประเภทของวัดที่จำพรรษา การศึกษาทางโลก การศึกษาแผนกธรรม การศึกษาแผนกบาลี

2. แบบสอบถามความรู้ ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยผู้วิจัย เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับเกี่ยวกับภาวะเมตาบอลิกซินโดรม เช่น ความสำคัญ สาเหตุ การวินิจฉัย อาการ และการป้องกัน จำนวน 7 ข้อ ลักษณะคำถามมีคำตอบให้เลือกคือ ใช่ ไม่ใช่ ค่าคะแนนอยู่ระหว่าง 0-7 คะแนน โดยทำการกลับค่าคะแนนสำหรับข้อคำถามเชิงลบ คะแนนมาก หมายถึงมีความรู้ดี ค่าคะแนนตั้งแต่ 0 – 2.33 หมายถึง มีความรู้อยู่ในระดับไม่ดี ค่าคะแนน 2.34 – 4.66 หมายถึง มีความรู้ในระดับปานกลาง และ ค่าคะแนนตั้งแต่ 4.67 ขึ้นไป หมายถึงมีความรู้ในระดับดี แบบสอบถามนี้ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน และตรวจสอบความเที่ยงโดยใช้สูตร KR-20 ของ Kuder-Richardson[12] ได้ค่าความเที่ยง เท่ากับ .78

3. แบบสอบถามทัศนคติ ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยผู้วิจัย เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับการป้องกันภาวะ เมตาบอลิกซินโดรม จำนวน 9 ข้อ ลักษณะคำถามมีคำตอบให้เลือกคือ ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ไม่เห็นด้วย เห็นด้วย และเห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่าคะแนนอยู่ระหว่าง 9-36 คะแนน โดยทำการกลับค่าคะแนนสำหรับข้อคำถามเชิงลบ คะแนนมาก หมายถึงมีทัศนคติดี ทั้งนี้ค่าคะแนนตั้งแต่ 9 – 18.00 หมายถึง มีทัศนคติอยู่ในระดับไม่ดี ค่าคะแนน 18.01 – 27.00 หมายถึง มีทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง และ ค่าคะแนนตั้งแต่ 27.01 ขึ้นไป หมายถึงมีทัศนคติในระดับดี แบบสอบถามนี้ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน และตรวจสอบความเที่ยงด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเที่ยง เท่ากับ .73

4. แบบสอบถามการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมในพระสงฆ์ ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยผู้วิจัย จำนวน 25 ข้อ ลักษณะคำถามมีคำตอบให้เลือกเป็นความถี่ของการปฏิบัติ ได้แก่ ไม่เคย บางครั้ง บ่อยครั้ง และประจำ ค่าคะแนนอยู่ระหว่าง 25-100 คะแนน โดยทำการกลับค่าคะแนนสำหรับ

[12] Ferketich, S., "Focus on psychometrics internal consistency estimates of reliability", **Research in Nursing and Health,** vol. 13, No. 6 (1990) pp: 437-440.

ข้อคำถามเชิงลบ คะแนนมาก หมายถึงมีการปฏิบัติดี ค่าคะแนนตั้งแต่ 25 – 50.00 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับไม่ดี ค่าคะแนนระหว่าง 50.00 – 75.00 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และ ค่าคะแนนตั้งแต่ 75.00 ขึ้นไป หมายถึงมีการปฏิบัติในระดับดี แบบสอบถามนี้ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน และตรวจสอบความเที่ยงด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเที่ยง เท่ากับ .71

การพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลขใบรับรอง ว.16/2560 ผู้วิจัยขออนุญาตรวบรวมข้อมูลจากคณะสงฆ์จังหวัดน่าน ทั้งนี้ผู้วิจัยขอความร่วมมือกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามด้วยความสมัครใจโดยแนบรายละเอียดในเรื่องการแนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์ และขั้นตอนของการวิจัยในแบบสอบถาม พร้อมทั้งแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการตอบรับหรือปฏิเสธในการเข้าร่วมการวิจัยโดยไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อกลุ่มตัวอย่าง และมีสิทธิที่จะไม่ตอบคำถามบางคำถามที่เป็นเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องที่ไม่ต้องการเปิดเผย รวมทั้งมีสิทธิในการขอยุติการให้ข้อมูลได้ทุกเวลาหากต้องการ โดยไม่ต้องอธิบายเหตุผลและไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อการรักษาหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้คำนึงถึงการรักษาความลับ โดยข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะนำเสนอในภาพรวมเท่านั้น และหากกลุ่มตัวอย่างมีข้อสงสัยสามารถสอบถามจากผู้วิจัยได้ตลอดเวลา

ขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้รับได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และจากคณะสงฆ์จังหวัดน่าน ผู้วิจัยขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์จังหวัดน่านให้เป็นผู้แจก และรวบรวมแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่างตามที่กำหนดการรักษาสิทธิ์ความเป็นอิสระ โดยการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างนั้น ผู้วิจัยได้จัดชุดแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วยเอกสารชี้แจงข้อมูลแก่ผู้เข้าร่วมโครงการพร้อมหนังสือยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าวและเต็มใจ (informed consent form) รวมทั้งแนบแบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล แบบสอบถามความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมสุขภาวะและป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรม และซองเอกสารส่งกลับ ให้แก่ผู้ตอบแบบสอบถามและขอความกรุณาใส่ซอง และส่งกลับมาที่คณะสงฆ์แต่ละอำเภอ เพื่อทำการรวบรวมส่งกลับให้ผู้วิจัย รวมระยะเวลาในการเก็บข้อมูลประมาณ 1 เดือน ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา และ สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation)

ผลการวิจัย

พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย 42.53 ปี โดยมีอายุตั้งแต่ 20-83 ปี มีพรรษาตั้งแต่น้อยกว่า 1 พรรษาจนถึง 58 พรรษา โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 15.14 พรรษา โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 50.60) เป็นพระลูกวัด

จำพรรษา ณ วัดราษฎร์ (ร้อยละ 65.43) โดยร้อยละ 36.14 สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี ร้อยละ 64.63 ได้นักธรรมเอก แต่มีเพียงร้อยละ 7.58 ที่ศึกษาบาลีศึกษา

ผลการศึกษาความรู้ พระสงฆ์มีค่าเฉลี่ยของความรู้เท่ากับ 4.75 (SD = 1.96) แสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่มีความรู้อยู่ในระดับดี ทัศนคติของพระสงฆ์มีค่าเฉลี่ยที่ 27.21 (SD = 4.43) อยู่ในระดับดี และโดยมีค่าเฉลี่ยของคะแนนการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมเท่ากับ 65.39 (SD = 10.96) ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง (ตารางที่ 1) เมื่อแบ่งระดับความรู้เกี่ยวกับภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์จังหวัดน่าน พบว่าส่วนใหญ่มีความรู้อยู่ในระดับดี เป็นจำนวน 57 รูป คิดเป็นร้อยละ 67.86 (ตารางที่ 2) พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 44 รูป คิดเป็นร้อยละ 53.66 (ตารางที่ 3) และพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมในระดับปานกลาง จำนวน 69 รูป คิดเป็นร้อยละ 81.18 (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 1 ค่าพิสัย คะแนนเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์จังหวัดน่าน (N=89)

ตัวแปร	พิสัยที่เป็นไปได้	พิสัยจริง	คะแนนเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ความรู้	0-7	0-7	4.75	1.96
ทัศนคติ	9-36	9-36	27.21	4.44
การปฏิบัติ	25-100	25-86	65.39	10.96

ตารางที่ 2 จำนวน ร้อยละ จำแนกตามระดับความรู้ของกลุ่มตัวอย่าง (N=84)

ความรู้	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ดี	57	67.86
ปานกลาง	12	14.29
ไม่ดี	15	17.86

ตารางที่ 3 จำนวน ร้อยละ จำแนกตามระดับทัศนคติของกลุ่มตัวอย่าง (N=82)

ทัศนคติ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ดี	36	43.90
ปานกลาง	44	53.66
ไม่ดี	2	2.44

ตารางที่ 4 จำนวน ร้อยละ จำแนกตามระดับการปฏิบัติของกลุ่มตัวอย่าง (N=85)

การปฏิบัติ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ดี	12	14.12
ปานกลาง	69	81.18
ไม่ดี	4	4.71

สำหรับความสัมพันธ์ของตัวแปรทั้ง 3 ตัว ได้แก่ ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมนั้น ได้มีการทดสอบการกระจายของข้อมูลด้วยสถิติ Kolmogorov-Smirnov พบว่าข้อมูลมีการกระจายตัวแบบปกติ จึงนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation) โดยพบว่า ความรู้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติ ($r=.25$, $p < .05$) แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r=.04$, $p > .05$) ในขณะที่ทัศนคติมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์ในจังหวัดน่านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r=.28$, $p < .05$) ดังแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์ในจังหวัดน่าน (N=89)

ตัวแปร	ความรู้	ทัศนคติ	การปฏิบัติ
ความรู้	1.00		
ทัศนคติ	.25*	1.00	
การปฏิบัติ	.04	.28*	1.00

* $p < .05$

การอภิปรายผล

ผลการศึกษาความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์ในจังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับภาวะเมตาบอลิกซินโดรม ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับภาวะเมตาบอลิกซินโดรมอยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 67.86 (ตารางที่ 2) โดยมีคะแนนเฉลี่ยความรู้เท่ากับ 4.75 ทั้งนี้อาจเนื่องด้วยที่ผ่านมาพระสงฆ์บางส่วนได้รับฟังการบรรยายเกี่ยวกับภาวะอ้วนลงพุงซึ่งจัดโดยหน่วยงานสาธารณสุข รวมถึงที่ผ่านมามีการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาวะพระสงฆ์และมีการจัดอบรมของกรมอนามัยในหลักสูตรคิลานุปัฏฐากซึ่งอาจส่งผลให้พระสงฆ์มีความรู้ในระดับดี

2. ทัศนคติต่อการป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรม ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 53.66 (ตารางที่ 3) แต่มีค่าเฉลี่ยของคะแนนทัศนคติเท่ากับ 27.21 ซึ่งอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ส่วนหนึ่งยังมีการรับรู้ถึงข้อจำกัดของจริยวัตรที่อาจส่งผล

ต่อการป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรม โดยเฉพาะทัศนคติต่อการมีกิจกรรมทางกายว่าอาจเป็นการผิดพระธรรมวินัยหากพระสงฆ์จะมีออกกำลังกายเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรม นอกจากนั้นแล้วพระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังมีทัศนคติในการดูแลตนเองในแบบตั้งรับ โดยเชื่อว่าการฉันยาจะช่วยควบคุมและป้องกันการเกิดภาวะเมตาบอลิกซินโดรมได้ดีกว่าการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ

3. การปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของพระสงฆ์ ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 81.18 (ตารางที่ 4) โดยมีคะแนนเฉลี่ยการปฏิบัติโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 65.39 คะแนน ประเด็นการปฏิบัติที่ท้าทายคือ ในการบริโภคภัตตาหารพระสงฆ์ส่วนใหญ่ฉันผักและผลไม้ไม่หลากหลายในแต่ละวัน รวมถึงฉันผักใบเขียวไม่ถึง 5 กำมือต่อวัน พระสงฆ์ส่วนใหญ่ฉันเครื่องดื่มรสหวาน เช่น น้ำหวาน น้ำอัดลม ชา กาแฟ เครื่องดื่มบำรุงกำลัง เป็นต้น ฉันภัตตาหารที่ปรุงด้วยกะทิที่เคี่ยวแตกมัน เนื้อสัตว์ที่มีไขมันสูง เช่น หมูสามชั้น ขาหมู หนังไก่ เป็นต้น และไม่ค่อยได้ฉันเนื้อสัตว์ที่มีไขมันต่ำ เช่น เนื้อปลา อกไก่ นอกจากนี้พระสงฆ์ส่วนน้อยเท่านั้นที่อ่านข้อมูลโภชนาการก่อนการฉัน ในส่วนของกิจกรรมทางกาย พระสงฆ์มีการทำกิจกรรมทางกายตามหลักวัตร 10 เพียงแต่ระยะเวลาในการทำกิจกรรมไม่ยาวนานเพียงพอ นอกจากนั้นแล้วพระสงฆ์ส่วนหนึ่งมีพฤติกรรมนั่งอยู่กับที่ที่ไม่ใช่การปฏิบัติกิจของสงฆ์ติดต่อกันยาวนานกว่า 1 ชั่วโมง จึงส่งผลให้การปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

4. ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรม ผลการศึกษาพบว่า ความรู้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าพระสงฆ์ในจังหวัดน่านที่มีความรู้ จะส่งผลให้มีทัศนคติต่อการป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมมากขึ้น เนื่องจากความรู้มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้าใจ ผ่านกระบวนการนำเอาความรู้ที่มีไปใช้ มีการวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินค่าของความรู้ ซึ่งเมื่อมีความรู้ที่ดีจะส่งผลต่อค่านิยม ความรู้สึก ทัศนคติที่ดี[13] นอกจากนั้นแล้ว ทัศนคติมีความสัมพันธ์ทางบอกกับการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมในพระสงฆ์จังหวัดน่าน แสดงว่าพระสงฆ์ที่มีทัศนคติที่ดีต่อการป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมจะส่งผลให้พระสงฆ์มีการปฏิบัติเพื่อป้องกัน ซึ่งสอดคล้องกันแนวความคิดของบลูม[14] ที่กล่าวว่า เมื่อบุคคลมีความรู้สึกและทัศนคติที่ดีต่อสิ่งใด บุคคลนั้นจะพยายามที่จะทำให้เกิดการปฏิบัติหรือทำงานสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาครั้งนี้มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ผลการศึกษาในภาพรวมพบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับภาวะเมตาบอลิกซินโดรม แต่ยังมีพระสงฆ์อีกจำนวนหนึ่งที่ยังมีความรู้ไม่เพียงพอ การถวายความรู้ที่ถูกต้อง เหมาะสมและเพียงพอจึง

[13] “Ibid, Bloom, B., **Taxonomy of education objectives: The classification of educational goals: Handbooks I: Cognitive domain.**

[14] “Op. cilt., **Taxonomy of education objectives: The classification of educational goals: Handbooks I: Cognitive domain.**

เป็นประเด็นที่ยังคงต้องให้ความสำคัญ ทั้งนี้สืบเนื่องจากความรู้มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ และจากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ยังคงมีทัศนคติในบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันภาวะแทรกซ้อนไม่ถูกต้อง การถวายความรู้บนพื้นฐานของการประยุกต์วิทยาศาสตร์สุขภาพเข้ากับพระธรรมวิจัย จะส่งผลให้พระสงฆ์มีทัศนคติที่ดีและนำไปสู่การนำไปปฏิบัติมากยิ่งขึ้น

2. ผลการศึกษาครั้งนี้สามารถใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาวิจัยในเชิงทำนายหรือการศึกษาเชิงทดลอง รวมถึงการศึกษาระยะยาวในประเด็นการป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมในพระสงฆ์

ประโยชน์และข้อจำกัดของการศึกษา

ผลการศึกษาครั้งนี้เป็นประโยชน์ทั้งในด้านการศึกษา การวิจัย และการปฏิบัติเพื่อป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมในพระสงฆ์ อย่างไรก็ตามการศึกษานี้มีข้อจำกัดทั้งนี้เนื่องจากเป็นเพียงผลการศึกษาเบื้องต้นจากพระสงฆ์จำนวน 89 รูป รวมถึงแบบสอบนี้เป็นแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ยังไม่มีการกำหนดเกณฑ์ประเมินจุดตัด ผู้วิจัยจึงกำหนดเกณฑ์ตามหลักการวัดและประเมินผลเพื่อการนำเสนอและอภิปรายผลการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบอย่างไรก็ตาม การศึกษาจะได้ผลที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นเมื่อมีการศึกษาในเชิงกว้างต่อไป

บรรณานุกรม

กรรณิกา เรืองเดช ชาวสวนศรีเจริญ และ ไพบูลย์ ชาวสวนศรีเจริญ, “ทัศนคติ การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมและพฤติกรรมในการป้องกันภาวะเมตาบอลิกซินโดรมของนักศึกษาของวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดตรัง”, **วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร,** ปีที่ 20 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561): pp. 33-45.

พรรณิภา บุญเทียร และ จงจิต เสน่หา, “ปัจจัยทำนายพฤติกรรมการจัดการภาวะอ้วนลงพุงด้วยตนเองของผู้ป่วยอ้วนลงพุงในโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร”, **Journal of Nursing Science**, vol. 35 No. 3 (2017): pp. 70-81.

ผาสุก มั่นคง, “ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้การเจ็บป่วย บุคลิกภาพที่เข้มแข็ง การสนับสนุนทางสังคม และพฤติกรรมสุขภาพของผู้ที่เข้าเกณฑ์ภาวะเมตาบอลิกซินโดรม”, **วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่** คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (พฤษภาคม 2557).

มติชนออนไลน์, “เผย 5 โรคที่ ‘พระสงฆ์ไทยเกินครึ่ง’ อาพาธ! ญาติโยมมีส่วนตักบาตรไม่ถาม(สุขภาพ)พระ,” ใน https://www.matichon.co.th/news/212144

โรงพยาบาลสงฆ์, “โครงการพัฒนาการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ สามเณร ทั่วประเทศ,” ใน http://www.priest-hospital.go.th/healthCareforMonk/

Bettina-Maria Becker, Rainer Bromme, and Regina Jucks, “College student’s knowledge of concepts related to the metabolic syndrome”, **Psychology, Health, & Medicine,** vol. 13 No. 3 (May 2008): pp 367-379.

Bloom, B., **Taxonomy of education objectives: The classification of educational goals: Handbooks I: Cognitive domain.** (New York: David McKay, 1964).

Ferketich, S., “Focus on psychometrics internal consistency estimates of reliability”, **Research in Nursing and Health,** vol. 13, No. 6 (1990) pp: 437-440.

Krithika Srikanthan, Andrew Feyh, Haresh Visweshwar, Joseph I. Shapiro, and Komal Sodhi, “Systematic Review of Metabolic Syndrome Biomarkers: A Panel for Early Detection, Management, and Risk Stratification in the West Virginian Population**”, International Journal of Medical Sciences,** vol. 13 No. 1 (2016): pp 25.

Wichai Aekplakorn, Virasakdi, Chongsuvivatwong, Pyatat Tatsanavivat, and Paibul Suriyawongpaisal, “Prevalence of Metabolic Syndrome Defined by the International Diabetes Federation and National Cholesterol Education Program Criteria among Thai Adults”, **Asia-Pacific Journal of Public Health,** vol. 23 No.5 (2011): pp 793.

Yogita Pochlani, Naga Venkata Pothineni, Swathi Kovelamudi, and Jawahar L. Mehta, “Metabolic syndrome: pathophysiology, management, and modulation by natural compounds”, **Therapeutic Advances in Cardiovascular Disease,** vol. 1 1 No. 8 (2017): pp.215.

กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดของผู้ประกอบการกุ้งเครย์ฟิช ผ่านสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์
The marketing mix strategies' level of crayfish operator via on the social network

สาธิต เชื่ออยู่นาน
พงศ์ แดงมณี
พชรพรรณ สุขทรัพย์
สุภาวรรณ ใจปันธิ
อัญชลี ธนะกูลบริภัณฑ์
เจนจิรา ยะถาคา
มหาวิทยาลัยพะเยา

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาลักษณะชีวทางสังคมของผู้ประกอบการกุ้งเครย์ฟิช 2. ศึกษาระดับการใช้กลยุทธ์ทางส่วนประสมทางการตลาดของผู้ประกอบการกุ้งเครย์ฟิชด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการขาย และ3. ศึกษาความแตกต่างระดับการใช้กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดของผู้ประกอบการอาชีพหลักและอาชีพเสริม ประชากรคือ ผู้ประมูลกุ้งเครฟิชบนเฟสบุ๊คแฟนเพจ ประกอบด้วยกลุ่มประมูลกุ้งเครฟิชภาคเหนือ กลุ่มกุ้งก้ามแดงและกุ้งเครฟิชภาคตะวันออก กลุ่มกุ้งเครฟิชภาคตะวันออก (RZE) กลุ่มผู้เลี้ยงกุ้งก้ามแดงโซนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มกุ้งเครฟิชภาคใต้ และกลุ่มซื้อขายประมูลกุ้งก้ามแดง-โกสแท้-โกสด่าง-ย่านกาญจนบุรี-ราชบุรีนครปฐม โดยมีสมาชิกแฟนเพจรวมทั้งสิ้นประมาณ 200,000 คน และกลุ่มตัวอย่างได้มาจากการคำนวณด้วยสูตรทาโร่ยามาเน่ ณ.ระดับความคาดเคลื่อน 0.05 ได้จำนวนเท่ากับ 402 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนา และสถิติอ้างอิงการทดสอบค่าเฉลี่ยสองกลุ่มที่เป็นอิสระจากกัน

ผลการศึกษาพบว่า 1. ผู้ประกอบการส่วนใหญ่เป็นเพศชายมีอายุระหว่าง 21-30 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี รายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 15,000 บาท 2. ระดับการใช้กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดผู้ประกอบการส่วนมากให้ความสำคัญต่อกลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์มากที่สุดรองลงมาด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมทางการตลาด ตามลำดับ 3. การทดสอบสมมติฐานพบว่าอาชีพหลักและอาชีพเสริมที่ความแตกต่างกันมีระดับการใช้กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาแต่ละตัวแปรพบว่า อาชีพหลักและอาชีพเสริมใช้กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์และด้านราคา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ที่ระดับ 0.05 ส่วนกลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายและกลยุทธ์ด้านส่งเสริมการขายแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ

คำสำคัญ: กุ้งเครย์ฟิช, กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาด, ผู้ประกอบการ,สังคมออนไลน์

Abstract

The aim of this research was to explore 1. To study the biophysics of Crayfish Entrepreneurs. 2. To study the level of using the marketing mix strategies of Crayfish Entrepreneurs in 4 sides is product strategy, strategy price, strategy Distribution, and strategy promotion and 3. To study the difference in the degree the marketing mix of the main job and part. The population was the 7 groups of Crayfish auction on Facebook Fan page that was the Northern Crayfish auction, Eastern Red Lobster and Crayfish group, Eastern Crayfish (RZE) Group, Red Lobster Farmers in the Northeast Region, South Crayfish group and the auction of red lobster Kanchanaburi - Ratchaburi - Nakhon Pathom. The total of population was 200,000. The calculator of Taro Yamane (1973) have Sample group 402 persons. The inferential statistics used was two-sample (T-test Independent), frequency, percentage and mean.

The research result are as follows: 1. the most entrepreneurs were male between 21-30 years old and complementary part time career and the monthly income was 15,000 Baht. 2. It was found that the level of use of marketing mix strategies. Most entrepreneurs' value in most strategy of products, Secondary strategy of price, strategy of place and the least important strategy is promotion. 3. The difference test found that the main job and part time were different. The importance of marketing mix strategies have different. Price and marketing mix difference at significant level of 0.05, Place strategy and promotion strategy are not significantly difference.

Keyword: Crayfish Shrimp, Marketing Mix Strategy Operator, Social Network

บทนำ

ปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทำให้การดำเนินชีวิตประจำวันและการปฏิบัติงานเกิดความสะดวกรวดเร็ว ข้อมูลข่าวสารสามารถส่งผ่านถึงกันทั่วโลกได้อย่างไร้พรมแดน สารสนเทศรูปแบบต่างๆ จึงถูกมาช่วยดำเนินกิจกรรมโดยมุ่งเน้นการสร้างชุมชนออนไลน์ให้กับกลุ่มคนที่ต้องการแลกเปลี่ยนข้อมูล[1] ด้วยเหตุดังกล่าวทางด้านแวดวงการจัดการธุรกิจจึงได้นำดังกล่าวมาบูรณาการศาสตร์เป็นแนวคิดการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ และเริ่มใช้เป็นรูปธรรมในการพัฒนางานด้านธุรกิจตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา โดยแนวคิดดังกล่าวเป็นการผสมผสานระหว่างเครื่องมือสื่อสารการตลาดในหลากหลาย เช่น การประชาสัมพันธ์ การโฆษณา การส่งเสริมการขาย การตลาดโดยตรง เป็นต้น ทั้งนี้เพราะ

[1] ระวิ แก้วสุกใส และชัยรัตน์ จุสปาโล, **เครือข่ายสังคมออนไลน์ : กรณี เฟสบุ๊ค (Facebook) กับการพัฒนาผู้เรียน**, นราธิวาส: โรงพิมพ์นราธิวาส, 2556) บทคัดย่อ.

การตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคในปัจจุบันได้เปลี่ยนไปเกิดการซื้อขายผ่านระบบออนไลน์ และได้กลายมาเป็นช่องทางที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นโดยอัตราส่วนยอดขายร้านค้าออนไลน์ได้เพิ่มขึ้นอย่างเป็นทวีคูณ ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารผ่านทางออนไลน์และการดำเนินกิจกรรมทางการตลาด ช่องทางการจัดจำหน่ายแบบใหม่ทางออนไลน์สามารถเพิ่มยอดขายและส่วนแบ่งตลาดได้อย่างรวดเร็วจนกระทั่งถือเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญมากที่สุดกลยุทธ์หนึ่งที่นำมาใช้เพื่อเพิ่มยอดขายและขยายส่วนแบ่งการตลาดในปัจจุบัน[2] (Kotler, 2010)

กุ้งก้ามแดงเป็นหนึ่งในสายพันธุ์ของกุ้งเครย์ฟิช เป็นสินค้าชนิดหนึ่งที่ทำการซื้อขายผ่านสื่อออนไลน์ ตามแนวคิดการเกษตรสมัยใหม่บริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยกุ้งดังกล่าวเริ่มต้นจากโครงการหลวงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงริเริ่มนำกุ้งก้ามแดงเข้ามาสร้างรายได้เสริมให้กับเกษตรกร หลังจากนั้นการเลี้ยงกุ้งก้ามแดงเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายทั้งการเลี้ยงเพื่อการบริโภคและการเลี้ยงเพื่อความสวยงาม จากการเลี้ยงกุ้งในกลุ่มเกษตรกรเพียงไม่กี่รายได้มีการขยายไปสู่กลุ่มบุคคลทั่วไป ทำให้คนไทยเริ่มตื่นตัวที่ตอบรับกับกระแสของกุ้งและศึกษาในสายพันธุ์อื่นๆ มากยิ่งขึ้น[3] จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงกุ้งเครย์ฟิช[4] กล่าวว่าตลาดที่รองรับกุ้งเครย์ฟิชยังคงขยายวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ โดยมีทั้งผู้ซื้อที่เลี้ยงเพื่อการเก็งกำไรและเลี้ยงเพื่อขายเป็นกุ้งเนื้อ โดยช่องทางการจัดจำหน่ายมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์มาช่วยในการขาย ทำให้ผู้ซื้อและผู้ขายมีโอกาสพบเจอกันมากขึ้น ดังนั้นเพื่อเป็นสร้างช่องทางให้ผู้ประกอบการประยุกต์ใช้กลยุทธ์เพื่อให้สอดคล้องกับเครือข่ายสังคมออนไลน์ คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาค้นคว้าการใช้กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดของผู้ประกอบการกุ้งเครย์ฟิชผ่านสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยผู้ประกอบการนับเป็นผู้ส่งสารที่สำคัญการกระจายข่าวสารธุรกิจเพื่อให้ลูกค้ารับข้อมูลข่าวสารทั้งทางตรงและทางอ้อม และสารที่สื่อและส่งออกไปยังกลุ่มลูกค้าเป้าหมายนั้นต้องมีความน่าสนใจและดึงดูดความ กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดจึงมีความสำคัญกับผู้ประกอบการ เพราะส่วนประสมทางการตลาดจะส่งผลต่ออิทธิพลในการรับรู้ ความเชื่อมั่น ความรู้สึกนิยมชมชอบ ในสินค้าและบริการตลอดจนพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ในที่สุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะชีวทางสังคมของผู้ประกอบการกุ้งเครย์ฟิช
2. เพื่อศึกษาระดับการใช้กลยุทธ์ทางส่วนประสมทางการตลาดของผู้ประกอบการกุ้งเครย์ฟิช ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการขาย

---

[2] Kotlor, P., Bowen, J.T., and Makens, J.C., Marketing for Hospitality and Tourism 5th ed., (Boston, MA: Prentice Hall, 2010)

[3] มูลนิธิโครงการหลวง, **กุ้งก้ามแดง Redclaw Crayfish,** [ออนไลน์].แหล่งที่มา : www.facebook.com/notes/สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์-the-royal agricultural-station-inthanon/กุ้งก้ามแดง-reaclam-crayfish/403116103067284, [22 กุมภาพันธ์].

[4] ดัสสัน เสมอเชื้อ, **แนวโน้มและทิศทางการประกอบการกุ้งเครย์ฟิช**, (พะเยา:สัมภาษณ์, 2560)

3. เพื่อศึกษาความแตกต่างของระดับการใช้กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดของ ผู้ประกอบการอาชีพหลักและอาชีพเสริม

สมมติฐานการวิจัย

1. อาชีพที่แตกต่างกันมีระดับการใช้กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างกัน
2. อาชีพที่แตกต่างกันมีระดับการใช้กลยุทธ์ด้านราคาที่แตกต่างกัน
3. อาชีพที่แตกต่างกันมีระดับการใช้กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายที่แตกต่างกัน
4. อาชีพที่แตกต่างกันมีระดับการใช้กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการขายที่แตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ ผู้ประกอบการกุ้งเครย์ฟิชบนเฟสบุ๊คแฟนเพจ มีทั้งสิ้นรวม 7 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มประมูลกุ้งเครฟิชทุกสายพันธุ์ กลุ่มประมูลกุ้งเครฟิชภาคเหนือ กลุ่มกุ้งก้ามแดงและกุ้งเครฟิชภาคตะวันออก กลุ่มกุ้งเครฟิชภาคตะวันออก (RZE) กลุ่มผู้เลี้ยงกุ้งก้ามแดงโซนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มกุ้งเครฟิชภาคใต้ และกลุ่มซื้อขายประมูลกุ้งก้าม แดง-โกสแท้-โกสด่าง-ย่านกาญจนบุรี-ราชบุรี-นครปฐม โดยมีประชากรรวมทั้งสิ้น จำนวน 200,000 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 1 มีนาคม 2560) และกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างของทาโร่ยามาเน่[5] เท่ากับ 402 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยเป็นแบบสอบถามออนไลน์ ผู้วิจัยทำการสร้างเครื่องมือการวิจัยออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับลักษณะชีวทางสังคมของผู้ประกอบการ ตอนที่ 2 สอบถามเกี่ยวกับกลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดของผู้ประกอบการด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด โดยแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 6 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ค่อนข้างมาก ค่อนข้างน้อย น้อย น้อยที่สุด

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ คณะผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามและนำไปทำการทดสอบหาค่าความตรงและค่าความเชื่อมั่นจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน หลังจากนั้นนำแบบสอบถามที่ได้ไปทดลองใช้กับกลุ่มประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณลักษณะคล้ายคลึงกับประชากรที่ศึกษาจำนวน 30 คน และได้ค่าความเชื่อถือได้ของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.75

การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้เป็นการเก็บแบบสอบถามแบบออนไลน์ ผู้วิจัยทำการแจกลิ้งค์แบบสอบถามออนไลน์ ผ่านเฟสบุ๊คแฟนเฟจ กลุ่มประมูลกุ้งเครฟิชทุกสายพันธุ์ กลุ่มประมูลกุ้งเครฟิชภาคเหนือ กลุ่มกุ้งก้ามแดงและกุ้งเครฟิชภาคตะวันออก กลุ่มกุ้งเครฟิชภาคตะวันออก (RZE) กลุ่มผู้เลี้ยงกุ้งก้ามแดงโซนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มกุ้งเครฟิชภาคใต้ และกลุ่มซื้อขายประมูลกุ้งก้ามแดง-โกสแท้-โกสด่าง-ย่านกาญจนบุรี-ราชบุรี-นครปฐม ในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ.2560

---

[5] Yamane Taro, **Statistics: An Introductory Analysis**, (Third edition. New York: Harper and Row Publication, 1973).

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนาเพื่อหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช่สถิติเชิงอนุมานใช้การทดสอบค่าเฉลี่ยระดับกลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ กลยุทธ์ด้านราคากลยุทธ์ด้าน ช่องทางการจัดจำหน่าย และกลยุทธ์ด้านการส่งเสริมทางการตลาด ของสองกลุ่มตัวอย่างที่อิสระจากกันของกลุ่มอาชีพหลักกับอาชีพเสริม

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ประกอบการกุ้งเครย์ฟิช พบว่าสถานภาพบุคคลของผู้ประกอบการส่วนใหญ่เป็นชายมีจำนวน 326 คน คิดเป็นร้อยละ 81.1 มีอายุช่วง 21 – 30 ปี มากที่สุด จำนวน 239 คน คิดเป็นร้อยละ 59.5 อายุช่วง 51 – 60 ปี และอายุ 60 ปีขึ้น ไป น้อยที่สุด มีจำนวนเท่ากันเท่ากับ 5 คน คิดเป็นร้อยละ 0.5 มีระดับการศึกษาปริญญาตรี มากที่สุด จำนวน 199 คน คิดเป็นร้อยละ 49.5 และมีระดับการศึกษาปริญญาโทน้อยที่สุด จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 5.2 ส่วนใหญ่เลี้ยงกุ้งเครย์ฟิชเป็น อาชีพเสริม มีจำนวน 352 คน คิดเป็นร้อยละ87.6 มีรายได้หลักเฉลี่ยต่อเดือน น้อยกว่าหรือเท่ากับ 15,000 บาท มากที่สุด จำนวน 207 คน คิดเป็นร้อยละ 51.5 และมากกว่า 55,000 บาท น้อยที่สุด จำนวน 35 คน คิด เป็นร้อยละ 8.7

2. ระดับการใช้กลยุทธ์ทางส่วนประสมทางการตลาดของผู้ประกอบการกุ้งเครย์ฟิช พบว่า ระดับการใช้กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดโดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.82) เมื่อพิจารณารายได้ พบว่า 1) กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.04) กลยุทธ์ที่ใช้มากที่สุด คือ มีการรับประกันกุ้ง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.62) รองลงมา คือ ส่งกุ้งตรงตามภาพที่ถ่ายจริง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.49) ส่วนกลยุทธ์ที่ใช้น้อยที่สุด คือ มีชื่อฟาร์มเป็นของตนเอง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.50) 2) กลยุทธ์ด้านราคาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.95) กลยุทธ์ที่ใช้มากที่สุด คือ มีส่วนลด เมื่อซื้อกุ้งเป็นจำนวนมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.30) รองลงมา คือ มีส่วนลดให้ลูกค้าที่มารับเอง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.09) ส่วนกลยุทธ์ที่ใช้น้อยที่สุด คือ ขายจากราคาต้นทุน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.58) 3) กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.72) กลยุทธ์ที่ใช้มากที่สุด คือ ลูกค้าสั่งซื้อผ่านสื่อออนไลน์ได้โดยตรง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.55) รองลงมา คือ ขนส่งตรงตามเวลาที่กำหนด (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.34) ส่วนกลยุทธ์ที่ใช้น้อยที่สุด คือ ส่งมอบกุ้งโดยการขนส่งไปรษณีย์ลงทะเบียนธรรมดา (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.95) และ 4) กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมทางการตลาดอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.56) กลยุทธ์ที่ใช้มากที่สุด คือ มีการแถมกุ้ง เมื่อซื้อกุ้งเป็นจำนวนมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.00) รองลงมา คือ มีการแถมกุ้ง เมื่อซื้อกุ้งที่มีราคาแพง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.93) ส่วนกลยุทธ์ที่ใช้น้อยที่สุด คือ มีการแถมอาหารกุ้ง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.18)

3. ความแตกต่างของระดับการใช้กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดของผู้ประกอบการอาชีพหลักและอาชีพเสริม ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ระดับการใช้กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์และด้านราคาของผู้ประกอบการอาชีพหลักกับอาชีพเสริมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนระดับการใช้กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายและด้านการส่งเสริมการขายของผู้ประกอบการอาชีพหลักกับอาชีพเสริมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ

การอภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยนี้ใช้หลักการอภิปรายผลการวิจัยตามสมมติฐานการวิจัย โดยแบ่งการอภิปรายผลการวิจัยตามการค้นพบของการทดสอบสมมติฐานดังนี้

1. ระดับการใช้กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์และด้านราคาของผู้ประกอบการอาชีพหลักกับอาชีพเสริมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนระดับการใช้กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายและด้านการส่งเสริมการขายของผู้ประกอบการอาชีพหลักกับอาชีพเสริมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ ทั้งนี้เพราะอาชีพหลักมีเวลาทุ่มเทในการพัฒนาสีสันของกุ้งและมีเงินลงทุนเป็นของตนเอง ดังนั้นอาชีพหลักจะมุ่งเน้นในเรื่องของการดำเนินธุรกิจเป็นหลักโดยการตั้งชื่อฟาร์มเป็นของตนเองมีการแพ็คกุ้งเป็นแบบเฉพาะของฟาร์ม ส่วนอาชีพเสริมจะทำเมื่อมีเวลาว่าง และอาชีพหลักและอาชีพเสริมกำหนดราคาแตกต่างกัน เนื่องจากมีต้นทุนที่แตกต่างกันอาชีพหลักมุ่งเน้นกำไรส่วนอาชีพเสริมมุ่งเน้นเป็นงานอดิเรก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวุฒิชัย จงคำนึงศีล[6] พบว่าการเป็นผู้ประกอบการ การแสดงออกของแต่ละคนขึ้นอยู่ที่กับความสามารถผู้ประกอบการอาจจะเป็นผู้คิดทางเลือกด้วยตนเองจากประสบการณ์การประกอบการทั้งในด้านสินค้าและการกำหนดราคา ดังนั้นผู้ประกอบการอาชีพหลักจึงมีความแตกต่างกันกับอาชีพเสริม

2. ระดับการใช้กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายและด้านการส่งเสริมการขายของผู้ประกอบการอาชีพหลักกับอาชีพเสริมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทั้งนี้เพราะว่าอาชีพหลักและอาชีพเสริมต่างไม่มีความแตกต่าง เพราะอาชีพหลักและอาชีพเสริมเปิดช่องทางให้ลูกค้าติดต่อและสั่งซื้อผ่านสื่อออนไลน์ได้โดยตรงและสร้างช่องทางการรับรู้ข้อมูลของกุ้งผ่านทางเฟสบุ๊คแฟนเพจและในการส่งมอบกุ้งใช้การขนส่งที่เหมือนกันเพราะมีความรวดเร็วและเกิดความเสียหายน้อยที่สุด อีกทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริมมีการจัดโปรโมชั่นที่เหมือนกันเมื่อซื้อกุ้งเป็นจำนวนมากหรือซื้อกุ้งที่มีราคาแพง มีโปรโมชั่นแถมกุ้งและแถมอาหารกุ้ง อีกทั้งมีการโฆษณาผ่านสื่อออนไลน์และมีกิจกรรมให้ลูกค้าแชร์ข้อมูลที่เหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับมณีรัตน์ รัตนพันธ์[7] พบว่าผู้ที่เคยซื้อสินค้าและบริการผ่านช่องทางออนไลน์เห็นด้วยว่าการซื้อสินค้าและบริการผ่านช่องทางออนไลน์สามารถเปรียบเทียบราคาและข้อมูลสินค้าได้ง่ายกว่าการซื้อสินค้าผ่านช่องทางอื่น และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของปวุฒิ บุนนาค[8] (2556) พบว่าผู้ใช้บริการสั่งซื้อสินค้าผ่านระบบเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพราะมีความรวดเร็วในการจัดส่งสินค้า และมีการระบุ ขนาด ราคา คุณภาพอย่างชัดเจน รวมถึงการมีบริการหลังการขายที่ดีและการจัดระเบียบร้านค้าออนไลน์จะช่วยให้ผู้ใช้บริการมีความมั่นใจและมีทัศนคติที่ดียิ่งขึ้นในการซื้อสินค้าออนไลน์

---

[6] วุฒิชัย จงคำนึงศีล, **การศึกษาและพัฒนาคุณลักษณะการเป็นผู้ประกอบการ ธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดย่อม, (**กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ, 2547), บทคัดย่อ.

[7] มณีรัตน์ รัตนพันธ์, **ปัจจัยทางการตลาดฐ่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าและ บริการผ่านช่องทางออนไลน์ของผู้บริโภคในจังหวัดภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย**, (สงขลา: วารสารหาดใหญ่วิชาการ, 2558), บทคัดย่อ.

[8] ปวุฒิ บุนนาค, **กลยุทธ์ทางการตลาดธุรกิจออนไลน์ฐ่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้งานผ่านระบบเครือข่ายสังคมออนไลน์กรณีศึกษา Facebook Fan page ในเขตกรุงเทพมหานคร**, (เพชรบุรี:มหาวิทยาลัยนานาชาติแสตมฟอร์ด,2556), บทคัดย่อ.

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาพบว่าควรจะมีการพัฒนากลยุทธ์ในด้านช่องทางการจัดจำหน่าย เพราะปัจจุบันเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นแหล่งในการติดต่อสื่อสารที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ง่าย และมีความสะดวกรวดเร็ว ซึ่งการตัดสินใจเลือกช่องทางการจัดจำหน่ายมีความสำคัญต่อกำไรของผู้ประกอบการ จึงเสนอแนะให้ใช้ช่องทางสื่อออนไลน์เพื่อสามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าเป้าหมายได้ทุกส่วน

บรรณานุกรม

ดัสสัน เสมอเชื้อ. **แนวโน้มและทิศทางการประกอบการกุ้งเครย์ฟิช.** อาจารย์สาขาวิชาการบัญชีและผู้ประกอบการกุ้งเครย์ฟิช. สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2560.

ปวุฒิ บุนนาค. **กลยุทธ์ทางการตลาดธุรกิจออนไลน์ที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้งานผ่านระบบเครือข่ายสังคมออนไลน์กรณีศึกษา Facebook Fan page ในเขตกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์, ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. เพชรบุรี:มหาวิทยาลัยนานาชาติแสตมฟอร์ด,2556.

มณีรัตน์ รัตนพันธ์. **ปัจจัยทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการผ่านช่องทางออนไลน์ของผู้บริโภคในจังหวัดภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย.** วารสารหาดใหญ่วิชาการ, 13(2): 145-153, 2558.

ลนิธิโครงการหลวง. **กุ้งก้ามแดง Redclaw Crayfish.** [ออนไลน์].แหล่งที่มา : www.facebook.com /notes/สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์-the-royal agricultural-station-inthanon/กุ้งก้ามแดง-reaclam-crayfish/403116103067284. [22 กุมภาพันธ์].

ระวิ แก้วสุกใส และชัยรัตน์ จุสปาโล. **เครือข่ายสังคมออนไลน์ : กรณี เฟสบุ๊ค (Facebook) กับการพัฒนาผู้เรียน.** วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์, 10(2): 195-205, 2558.

วุฒิชัย จงคำนึงศีล. **การศึกษาและพัฒนาคุณลักษณะการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดย่อม.** ปริญญานิพนธ์ กศ.ด. (จิตวิทยาการให้คำปรึกษา). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์-วิโรฒ, 2547.

Kotlor, P., Bowen, J.T., and Makens, J.C., **Marketing for Hospitality and Tourism 5thed**..Boston, MA: Prentice Hall, 2010.

Yamane, Taro. **Statistics: An Introductory Analysis**. Third edition. New York: Harper and Row Publication, 1973.

โรงเรียนผู้สูงอายุ: หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน
School Elderly: Curriculum and Management

มงคลกิตติ์ โวหารเสาวภาคย์
เสาวนีย์ ไชยกุล
วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ 2) ศึกษาการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ 3) วิเคราะห์รูปแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยใช้วิธีวิทยาวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 90 รูป/คน ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรรมการบริหารโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 10 รูป/คน อาจารย์ผู้สอน/นักเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 80 คน และ งานวิจัยเอกสาร

ผลการวิจัย พบว่า

1. หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

1.1 องค์ประกอบหลักสูตร (1) มีการกำหนดเป้าหมายและนโยบายการจัดการศึกษาที่ชัดเจนเป็นไปตามความต้องการของประชาคมของตำบลนั้นๆ (2) กำหนดกรอบความคิดในการออกแบบหลักสูตรโดยกำหนดหลักสูตรออกเป็น ปีที่ 1 หลักสูตรชั้นต้น มุ่งสู่เป้าหมายที่ “รู้จริง” ปีที่ 2 หลักสูตรชั้นกลาง มุ่งสู่เป้าหมาย “รู้จริง ปฏิบัติได้ และ ปีที่ 3 หลักสูตรชั้นสูง เพื่อมุ่งเป้าหมาย “รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น” (3) การกำหนดรูปแบบและโครงสร้างหลักสูตรขึ้นอยู่กับการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรแต่ละแห่ง (4) จุดประสงค์ของรายวิชา ยืดหยุ่นไปตามอาจารย์ผู้สอนหรือวิทยากรบรรยาย (5) การประเมินผลสังเกตจากสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และ (6) วัสดุหลักสูตรและสื่อการสอน ได้รับการสนับสนุนจาก วัด องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น และส่วนงานอื่นๆ

1.2 การพัฒนาหลักสูตร (1) การสร้างหลักสูตร มีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน คือ ความต้องการความจำเป็น และปัญหาทางสังคม ตลอดจนนโยบายทางภาครัฐ และ (2) การใช้หลักสูตร มีการร่วมมือของภาคีเครือข่าย อาทิ วัด องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล โรงเรียนในเขตชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในรายวิชา

1.3 การประเมินหลักสูตร (1) สิ่งที่มีอยู่ก่อน มีการสร้างหลักสูตรขึ้นเพื่อตอบโจทย์ปัญหาทางสังคมผู้สูงอายุ ด้วยการรวมตัวของภาคีเครือข่าย วัด ชุมชน โรงเรียน องค์กรต่างๆ (2) กระบวนการสอน มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดระหว่างครูกับผู้สูงอายุ และ (3)ผลที่ได้รับ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น

2. การจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ (1) หลักการจัดการเรียนการสอน มีหลักการจัดการเรียนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (2) ทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน รายวิชามีความยืดหยุ่นโดยเน้นการมีส่วนร่วม ซึ่งตรงกับหลักทฤษฎีการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม (3) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง (4) อาจารย์ผู้สอนมีความสามารถอธิบายรายวิชาที่รับผิดชอบด้วยสื่อและภาษาที่เข้าใจง่าย และ (5) การประเมินการจัดการเรียนการสอน ประเมินจากความสนใจ พฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออก การค้นคว้า และการทำบททดสอบ

3. รูปแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

3.1 รูปแบบหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ (1) ภาวิตกายบุคคล: ด้านสุขภาวะทางกาย เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมร่างกายให้มีสุขภาวะ (2) ภาวิตสีลบุคคล: ด้านสุขภาวะทางสังคม เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมสังคมให้มีสุขภาวะ (3) ภาวิตจิตบุคคล: ด้านสุขภาวะทางจิตใจ เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมจิตใจให้มีสุข และ (4) ภาวิตปัญญาบุคคล: ด้านสุขภาวะทางปัญญา เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมปัญญาให้มีสุขภาวะ

3.2 รูปแบบการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ (1) กายภาวนา : พัฒนากาย การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การมีบทบาทหรือส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทางกาย (2) จิตภาวนา : พัฒนาจิตใจ การจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจ สามารถนำตนเองสู่การเรียนรู้และพัฒนาตนเอง การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ การรู้จริง เพื่อพัฒนาทางจิตใจ (3) สีลภาวนา : พัฒนาสังคม กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม การปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้สูงอายุ การทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อพัฒนาทางสังคม และ (4) ปัญญาภาวนา : พัฒนาปัญญา มีการบูรณาการการจัดการเรียนการสอนตามบริบทของชุมชน มีการใช้สื่อธรรมชาติและสื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อพัฒนาปัญญา

คำสำคัญ: โรงเรียนผู้สูงอายุ, หลักสูตร, การจัดการเรียนการสอน

Abstract

The purposes of this article are including: 1) to study the curriculum about health management and elderly welfare of elderly school, 2) to study the education management about health management and elderly welfare of elderly school, and 3) to analyze the form of curriculum and education management of elderly's health and welfare management of elderly school. This research uses mixed methods approach that is mixed between the qualitative approach and quantitative approach. There are in-depth interview and focus group discussion with 60 important humanities including 10 with Director of elderly school, Local Administrative organizations and school elderly Administrative commission, and 50 with teachers/elderly students and research document.

The result revealed that:

1. The curriculum of elderly's health and welfare management of elderly school.

1.1 Element of curriculum. (1) There is clearly goal setting and education management policy that follow demand of community of district. (2) The idea about curriculum design setting is set to three years, first year is the initial curriculum that is lead to "know inside out", and second year is the middle curriculum that is lead to "know inside out and can do it well," and last year is the high curriculum that is lead to "know inside out, be able to do it, and be able to transfer to other". (3) The setting of form and structure of curriculum depend on content of curriculum setting in each place. (4) The purpose of subjects hinge on teacher or expert, it's flexible. (5) The estimation is investigated from real situation. And (6) material of curriculum and instructional media is supported from temple, Local Administrative Organization, and others organization.

1.2 The curriculum development. (1) The curriculum establishing, there are analyses of standard information including demand, necessity, social problem, and government policy. (2) The curriculum using, there are collaborations of member networks such as temple, Local Administration Organization, sub-district health promoting hospital, and community school that participate in subjects.

1.3 The curricular estimation. (1) A thing that has been before, there is curriculum establishing that is collaboration of member network such as temple, community, school, and others organization in order to fulfill the requirement of elderly's social problem. (2) The teaching process, there is interaction between teacher and student, that led to exchanging opinion between teacher and elderly. And (3) the results are the elderly can learn and exchange experience together and be able to transfer knowledge to next generations.

2. The education management of elderly school and the elderly's health and welfare management. (1) Principle of education management, students are center of the education. (2) Theory of education management, each subjects have flexible and emphasis on participation; it is connected with study participation theory. (3) The education activities, there are activities that student can learn from real experience. (4) Teacher can explain their subject clearly. (5) The estimation of education management, it is estimated from interest, student's behavior, research, and test.

3. The form of curriculum and education management of elderly school of the elderly's health and welfare management.

3.1 The curriculum form of elderly school of elderly's health and welfare. (1) Physical Development Person (Bhavitakayapuggala): physical health, it emphasize to attend elderly in order to enhance their health. (2) Moral Development Person (Bhavitasilapuggala): social health, it emphasizes to attend elderly in order to enhance their social health. (3) Emotional Development Person (Bhavitacittapuggala): mental health, it emphasizes to attend elderly in order to enhance their mind to be happy. (4) Intellectual Development Person (Bhavitapanyapuggala): intellectual health, it emphasize to elderly in order to enhance their wisdom.

3.2 The education management form of elderly school of elderly's health and welfare. (1) Physical development: to enhance physical, there is the education management that is emphasis with student who can participate in education management. (2) Emotional development: to enhance mind, there is the education management that makes student get motivation and be able to learn and improve themselves. It enhances knowledge, wisdom and understanding. (3) Moral development: to enhance social, it is the group learning process. It is interaction of elderly. There is doing activities together in order to enhance social. And (4) wisdom development: to enhance wisdom, the education management is adapted to suit the community context. There is using natural media and printing media.

Keywords: School Elderly, Curriculum, Management

บทนำ

วัยสูงอายุเป็นวัยที่มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมที่เกิดขึ้นเฉพาะวัย ที่อาจทำให้เกิดปัญหาทางสุขภาพอันเกิดจากโรคได้ ดังนั้นผู้สูงอายุจึงควรได้รับการดูแลเป็นพิเศษ ซึ่งการให้การดูแลช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมสุขภาพจึงต้องพิจารณาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจครอบครัวจะมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการที่จะดูแลผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดำรงรักษาสุขภาพที่ดี เพื่อชะลอการเสื่อมของร่างกายและป้องกันการเกิดโรคภัยไข้เจ็บ ในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุมากขึ้นเป็นลำดับ มีการกำหนดพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของผู้สูงอายุให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตลอดจนมีแผนยุทธศาสตร์เพื่อเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัย

สูงอายุที่มีคุณภาพ และให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความมั่นคงให้แก่สังคมและประเทศชาติ[1]

การที่ประชากรวัยสูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ประเทศต องมีรายจ่ายด้านสวัสดิการเพื่อผู้สูงอายุเพิ่มสูงขึ้น ครอบครัว ตองแบกรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น ขณะที่ผู้สูงอายุเองเมื่อมีอายุยืนยาวขึ้นก็ยิ่งต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนรายได หรือมีรายไดไม่เพียงพอแกการดำรงชีพ รวมถึงความเสี่ยงจากการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังต่างๆ ความพิการหรือทุพพลภาพ นอกจากนี้ สภาพครอบครัวไทยที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่กันตามลำพัง ขาดผู้ดูแล โดดเดี่ยวเปลี่ยวเหงา และอาจเกิดความรู้สึกว่าชีวิตไรความหมาย สถานการณของผู้สูงอายุไทยจึงน่าวิตก การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจึงควรดำเนินการควบคูกับมาตรการอื่นๆ ของรัฐ เพื่อให้ผู้สูงอายุไดรับการดูแลอย่างทั่วถึง ซึ่งผู้มีบทบาทสำคัญไดแก สมาชิกในครอบครัว ชุมชน และ ท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล ที่มีภารกิจโดยตรงในการดูแลผู้สูงอายุ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนและแสวงหาความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีพื้นที่ในการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน

โรงเรียนผู้สูงอายุ จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทักษะ และการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ กิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ประสบการณ์ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่นเพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชน[2]

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุ ว่ามีส่วนส่งเสริมสนับสนุนในการเรียนรู้และการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการของผู้สูงอายุหรือไม่ อย่างไร รูปแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุควรเป็นเช่นใด นอกจากนี้ ผลที่ได้จากการวิจัย โรงเรียนผู้สูงอายุและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการของผู้สูงอายุให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

---

[1] สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, **โลกของผู้สูงอายุไทย,** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http:// thaihealth.or,th/node/9024, [5 มิถุนายน 2558].

[2] สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, **คู่มือการดำเนินงาน โรงเรียนผู้สูงอายุ**, (สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2556), หน้า 3-4.

3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยใช้วิธีวิทยาวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และงานวิจัยเอกสาร (Document Research) ด้วยการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

คณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) และพื้นที่ในการศึกษาหรือสนาม (field) โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (criterion-based selection) จำนวน 90 รูป/คน ดังนี้

1. สัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรรมการบริหารโรงเรียน โรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่องห้า ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา 5 รูป/คน และโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้ม ตำบลหัวง้ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย 5 รูป/คน รวมจำนวน 10 รูป/คน

2. สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ประกอบด้วย ครูผู้สอนและนักเรียนสูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่องห้า ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา 40 คน และโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง้ม ตำบลหัวง้ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย 40 คน รวม จำนวน 80 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structured interview Form) เพื่อศึกษาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ ได้แก่ องค์ประกอบของหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตร และการประเมินหลักสูตร

แบบสัมภาษณ์หลักสูตรโรงเรียนผู้สูง คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยการศึกษาหลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักการพัฒนาตน 4 ประการ เพื่อชีวิตที่ก้าวหน้า ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา คือ หลักการกระทำ หลักการศึกษาพัฒนาตน หลักไม่ประมาท และหลักพึ่งตนเองได้ การศึกษาเอกสารหลักฐานสำคัญ ได้แก่ มิติการจัดการสุขภาพ 4 มิติ คือ สุขภาวะทางกาย การจัดการสุขภาพมิติทางร่างกาย สุขภาวะทางสังคม การจัดการสุขภาพมิติทางสังคม สุขภาวะทางจิตใจ การจัดการสุขภาพมิติทางจิตใจ และ สุขภาวะทางปัญญา การจัดการสุขภาพมิติทางปัญญา และ หลักสูตรสำคัญ ได้แก่ หลักสูตรการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ 144 ชั่วโมง จากนั้นนำผลการศึกษามากำหนดเป็นกรอบแนวคิดของหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ โดยศึกษาวิธีสร้างสุขภาวะตามแนวสุขภาวะ 4 โดยมุ่งเน้นการจัดการสุขภาวะในระดับปัจเจก สุขภาวะในระดับครอบครัวและสุขภาวะระดับสังคมเป็นภาพรวม ได้แก่ ภาวิตกายบุคคล: ด้านสุขภาวะทาง

กาย ภาวิตสีลบุคคล: ด้านสุขภาวะทางสังคม ภาวิตจิตบุคคล: ด้านสุขภาวะทางจิตใจ และ ภาวิตปัญญาบุคคล: ด้านสุขภาวะทางปัญญา

2. แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion Form) เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ ได้แก่ หลักการจัดการเรียนการสอน ทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อาจารย์ผู้สอน และการประเมินการจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

หลักการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุ คณะผู้วิจัยได้นำหลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักไตรสิกขา (การศึกษา 3 อย่าง) สภาพการจัดการสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชน และการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ จากนั้นนำผลการศึกษามากำหนดการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ โดยศึกษาวิธีการจัดการสุขภาวะตามแนวภาวนา 4 โดยมุ่งเน้นการจัดการสุขภาวะในระดับปัจเจก สุขภาวะในระดับครอบครัวและสุขภาวะระดับสังคมเป็นภาพรวม ตามกรอบมรรควิธีแห่งการจัดการสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา

3. แบบวิเคราะห์รูปแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

3.1 จากการกำหนดประเด็นหลัก ประเด็นรอง และประเด็นย่อย ของหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ คณะผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบวิเคราะห์รูปแบบหลักสูตร ประกอบด้วยประเด็นหลัก ได้แก่ วิเคราะห์รูปแบบหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ ตามสุขภาวะ 4 คือ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางสังคม สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางปัญญา ประเด็นรอง ได้แก่ องค์ประกอบหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตร การประเมินหลักสูตร และ แนวการวิเคราะห์ ได้แก่ เป้าหมายหลักสูตรและนโยบายการศึกษา จุดมุ่งหมายของหลักสูตร รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร จุดประสงค์ของรายวิชา การประเมินผล วัสดุหลักสูตรและสื่อการสอน การสร้างหลักสูตร การใช้หลักสูตร สิ่งที่มีอยู่ก่อน กระบวนการสอน ผลที่ได้รับ

3.2 จากการกำหนดประเด็นหลัก ประเด็นรอง และประเด็นย่อย ของการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ คณะผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบวิเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย ประเด็นหลัก ได้แก่ วิเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ ตามแนวภาวนา 4 คือ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา ปัญญาภาวนา ประเด็นรอง ได้แก่ หลักการจัดการเรียนการสอน ทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อาจารย์ผู้สอน และการประเมินการจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และ แนวการวิเคราะห์ ได้แก่ รูปแบบการจัดการเรียนการสอน กระบวนการจัดการเรียนการสอน บทบาทระหว่างผู้สอน/ผู้เรียน หลักทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน กระบวนการมีส่วนร่วมผู้สอน/ผู้เรียน การจัดกิจกรรมเสริม การฝึกทักษะให้แก่ผู้เรียน เป็นต้น

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ (1) ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญพร้อมกับขอเอกสารต่างๆ พร้อมกันนั้น คณะผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์ (2) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ก่อนการสัมภาษณ์คณะผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้คณะผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

2. ขั้นตอนการสนทนากลุ่มเฉพาะกลุ่ม (Focus Group Discussion) ได้แก่ (1) การนัดหมายวันเวลาจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะ คณะผู้วิจัยจะทำการนัดหมายวันเวลาที่จะจัดกิจกรรมสนทนาดังกล่าว (2) หลังจากตกลงดังที่นัดหมายแล้ว คณะผู้วิจัยจะเดินทางไปยังพื้นที่กลุ่มเป้าหมายก่อนอย่างน้อย 1 วัน ทั้งนี้เพื่อตระเตรียมความพร้อมของการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะ (3) ดำเนินการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะโดยที่คณะผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินรายการของกิจกรรมเอง (4) ขณะสนทนากลุ่ม มีการบันทึกการดำเนินกิจกรรมด้วยเครื่องบันทึก (Recorder) และภาพ (Camera)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

2. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุ 10 รูป/คน เกี่ยวกับหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

3. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุ 80 คน เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

4. สรุปผลการจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ นำมาประมวลและสรุปเป็นรูปแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและผู้สวัสดิการผู้สูงอายุต่อไป

ผลการวิจัย

1 หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

1.1 องค์ประกอบหลักสูตร (1) เป้าหมายของหลักสูตรและนโยบายการศึกษา การดำเนินการจัดทำหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละแห่งไม่มีการกำหนดเป้าหมายและนโยบายการจัดการศึกษาที่ชัดเจน

แต่มีการดำเนินงานที่เป็นไปตามความต้องการของประชาคมของตำบลนั้นๆ (2)จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ในการกำหนดจุดมุงหมายของหลักสูตรมีการกำหนดกรอบความคิดในการออกแบบหลักสูตร โดยกำหนดหลักสูตรออกเป็น 3 ชั้นปี คือ ปีที่ 1 หลักสูตรชั้นต้น (BASIC) มุ่งสู่เป้าหมาย “รู้จริง” ปีที่ 2 หลักสูตรชั้นกลาง (INTERMEDIATE) มุ่งสู่เป้าหมาย “รู้จริง ปฏิบัติได้” ปีที่ 3 หลักสูตรชั้นสูง (ADVANCE) เพื่อมุ่งเป้าหมาย “รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น”(3) รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร การกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรแต่ละแห่ง เป็นไปตามบริบทของโรงเรียนผู้สูงอายุแห่งนั้น นอกจากนั้น ยังมีกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบชมรม เช่น ชมรมงานหัตถกรรมบายศรี ชมรมงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ชมรมดนตรีพื้นบ้าน ชมรมอักษรล้านนา ชมรมการตอกตุงลาย เป็นต้น (4) จุดประสงค์ของรายวิชา จุดประสงค์การเรียนรู้และยุทธศาสตร์การเรียนรู้ ไม่สามารถค้นพบได้เนื่องจากการจัดหลักสูตรของแต่ละแห่ง ไม่มีการทำเอกสารประกอบการสอน และเนื้อหาที่จัดการเรียนการสอน จะยืดหยุ่นไปตามอาจารย์ผู้สอน หรือวิทยากรบรรยายเป็นผู้กำหนด (5) การประเมินผล การประเมินผลการเรียนรู้ มีการกำหนดกฎเกณฑ์การวัดผลประเมินผลไว้อย่างชัดเจน และ (6) วัสดุหลักสูตรและสื่อการสอน อุปกรณ์โสตทัศศึกษา หรือเทคโนโลยีการศึกษาอื่นๆ ที่ช่วยเสริมคุณภาพการเรียนการสอน สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งนั้นไม่มีเป็นของตนเอง แต่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น โดยส่วนมากแล้วสื่อการสอนขึ้นอยู่กับการชำนาญของอาจารย์หรือวิทยากรแต่ละท่าน และสื่อการสอน จะเป็นการบรรยาย การถามตอบ และการลงมือปฏิบัติ นอกจากนั้นหากเป็นการลงมือปฏิบัตินักเรียนผู้สูงอายุจะเตรียมกันมาเอง ในส่วนที่ขาดเหลือนั้นต้องให้อาจารย์ หรือวิทยากร จัดเตรียมให้

1.2 การพัฒนาหลักสูตร (1) การสร้างหลักสูตร มีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน คือ ความต้องการความจำเป็น และปัญหาทางสังคม ตลอดจนนโยบายทางภาครัฐ โดยมีการประชุมประชามติของกลุ่มผู้สูงอายุประจำตำบล หลังจากนั้นมีการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีการตั้งคณะกรรมการดำเนินงานเพื่อพิจารณากำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐาน โดยกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน คือ รู้จริง ปฏิบัติได้ และถ่ายทอดเป็น เมื่อกำหนดทั้งจุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะแต่ละรายวิชาจะเน้นการปฏิบัติ โดยคำนึงถึงพัฒนาการทางร่างกาย และจิตใจของผู้สูงอายุ หลังจากได้กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแล้ว ขั้นต่อมามีเลือกสาระความรู้ต่างๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนากลุ่มผู้เรียน ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ เพื่อความสมบูรณ์ให้ได้วิชาความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม จึงเกิดกระบวนการคัดเลือกเนื้อหาวิชาแล้วพิจารณาจัดลำดับเนื้อหาโดยมีการแบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านพระพุทธศาสนา ด้านสุขภาพ ด้านสังคมวัฒนธรรม เพราะเห็นควรเป็นเนื้อหาสาระสำคัญตามหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ และ (2) การใช้หลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ ครูผู้รับผิดชอบในรายวิชามีการร่วมมือของภาคีเครือข่าย อาทิ วัด องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล โรงเรียนในเขตชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในราชวิชา เช่น วัด รับผิดชอบในรายวิชาพระพุทธศาสนา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและโรงเรียน รับผิดชอบในรายวิชาสังคมวัฒนธรรม ด้านรายวิชาสุขภาพ ทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลเป็นผู้รับผิดชอบ จึงทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลสำเร็จ

1.3 **การประเมินหลักสูตร** (1) สิ่งที่มีอยู่ก่อน โรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งมีการสร้างหลักสูตรขึ้นเพื่อตอบโจทย์ปัญหาทางสังคมผู้สูงอายุ ด้วยการรวมตัวของภาคีเครือข่าย วัด ชุมชน โรงเรียน องค์กรต่างๆ เทียบได้กับปัจจัยตัวป้อน (input) แล้วมีการกำหนดจุดมุงหมายของหลักสูตร คือ รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น ด้านอาคารสถานที่ ได้รับความอนุเคราะห์จากทางวัด ส่วนวัสดุ อุปกรณ์ ยังคงต้องขอรับการสนับสนุนจาก องค์กรต่างๆ ทั้งโรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (2) กระบวนการสอน เป็นขั้นนำหลักสูตรมาสู่การปฏิบัติ ซึ่งกระบวนการสอนมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน การได้ผู้เชี่ยวชาญในรายวิชาที่เปิดสอน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดระหว่างครูกับนักเรียนผู้สูงอายุ นอกจากนั้นกระบวนการสอนยังมีการยืดหยุ่น การจัดการเรียนรู้แบบเล่นปนเรียน (Play and Learn) เพื่อให้นักเรียนผู้สูงอายุได้รับความรู้และความสุขไปด้วย และ (3) ผลที่ได้รับ (outcomes) ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตรที่มีต่อนักเรียนผู้สูงอายุ ในด้านความรู้ ผู้สูงอายุมีความรู้ความสามารถอยู่แล้ว ทางหลักสูตรเพียงเป็นการเสริมทักษะ วิธีการ และคุณลักษณะในส่วนที่นักเรียนผู้สูงอายุขาดไป ผลการศึกษา พบว่า ผลที่ได้รับจากหลักสูตรเป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียนผู้สูงอายุ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ผลที่เกิดขึ้นกับครูและโรงเรียนจากการใช้หลักสูตรนี้เทียบได้กับผลผลิต (outputs) ของวิธีการเชิงระบบนั้นเอง

1.4 การจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

1. หลักการจัดการเรียนการสอน มีหลักการจัดการเรียนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การมีบทบาทหรือส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ทั้งด้านกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม สามารถวิเคราะห์หลักการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุ 6 แบบ คือ แบบเน้นตัวผู้เรียน แบบเน้นความรู้ความสามารถ แบบเน้นประสบการณ์ (experiential learning) แบบเน้นทักษะกระบวนการ แบบเน้นการบูรณาการ และแบบไม่มีครู

2. ทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง รายวิชามีความยืดหยุ่นโดยเน้นการมีส่วนร่วม ซึ่งตรงกับหลักทฤษฎีการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม มีข้อค้นพบ 3 ลักษณะคือ กระบวนการแบบกลุ่ม (Group process) การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ (Cooperative leaning) และการเรียนรู้แบบสรรค์สร้างความรู้ (Constructivism)

3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีข้อค้นพบในด้านการจัดกิจกรรม การฝึกทักษะการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ และการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่

4. อาจารย์ผู้สอน ผู้สอนมีความสามารถอธิบายรายวิชาที่รับผิดชอบด้วยสื่อและภาษาที่เข้าใจง่าย ใช้กิริยาวาจาที่เหมาะสม มีการยกตัวอย่างประกอบการเรียน อีกทั้งผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาที่สอนเป็นอย่างดี สามารถถ่ายทอดเนื้อหาได้ดี ทั้งนี้ผู้สอนใช้เทคนิคด้วยการตั้งคำถาม เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้คิด มีการโต้ตอบกันในชั้นเรียนระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจที่เรียนรู้ไม่เกิดความเบื่อหน่ายและความตึงเครียด ส่วนเทคนิคการสอน พบว่า อาจารย์ผู้สอนได้จัดให้มีสื่อการเรียนการสอน ทำให้นักเรียนผู้สูงอายุมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ที่ดีขึ้น และมีความพอใจต่อการใช้สื่อการสอน

นอกจากนี้ ผู้สอนใช้สื่อการสอนประกอบการบรรยาย ช่วยทำให้การเรียนรู้เข้าใจง่าย ผู้สอนใช้เทคนิคด้านสื่อได้ตรงกับเนื้อหา นอกจากนั้นยังได้นำสื่อและอุปกรณ์การสอนที่หลากหลายรูปแบบ เช่น สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ มาใช้ในการเรียนการสอนโดยการเลือกสื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนได้คำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก เช่น การใช้วัสดุภูมิปัญญาในท้องถิ่น มาออกกำลังกายเพื่อความแข็งแรงของร่างกาย โดยการนำไม้ใช้เป็นไม้พอง การใช้ไม้นวด เป็นต้น การนำสมุนไพรที่มีอยู่ตามท้องถิ่น ที่มาผลิตเป็นยาสมุนไพรไล่ยุง การทำลูกประคบ เป็นต้น

5. การประเมินการจัดการเรียนการสอน มีการประเมินการจัดการเรียนการสอนจากประเด็นต่อไปนี้ คือ ประเมินจากความสนใจ พฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออก การให้นักเรียนไปค้นคว้า และการให้นักเรียนทำบททดสอบ

1.5 รูปแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

1. รูปแบบหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ เน้นการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ ตามแนวสุขภาวะ 4 ได้แก่ (1) ภาวิตกายบุคคล: ด้านสุขภาวะทางกาย เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมร่างกายให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักว่า บุคคลเมื่อได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีร่างกายที่ดี ย่อมมีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคง (2) ภาวิตสีลบุคคล: ด้านสุขภาวะทางสังคม เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมสังคมให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักว่า บุคคลเมื่อได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีระบบศีลหรือสังคมที่ดี ย่อมมีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคง (3) ภาวิตจิตบุคคล: ด้านสุขภาวะทางจิตใจ เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมจิตใจให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักว่า บุคคลเมื่อได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีจิตใจที่ดี ย่อมมีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคง และ (4) ภาวิตปัญญาบุคคล: ด้านสุขภาวะทางปัญญา เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมปัญญาให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักว่า บุคคลเมื่อได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีปัญญาที่ดี ย่อมมีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคง

2. รูปแบบการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ เน้นการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุตามแนวภาวนา 4 ได้แก่ (1) กายภาวนา: พัฒนากาย การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การมีบทบาทหรือส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทางกาย (2) สีลภาวนา: พัฒนาสังคม กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้สูงอายุ การทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อพัฒนาทางสังคม (3) จิตภาวนา: พัฒนาจิตใจ การจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจ สามารถนำตนเองสู่การเรียนรู้และพัฒนาตนเอง การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ การรู้จริง เพื่อพัฒนาจิตใจและ (4) ปัญญาภาวนา: พัฒนาปัญญา มีการบูรณาการการจัดการเรียนการสอนตามบริบทของชุมชน มีการใช้สื่อธรรมชาติและสื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อพัฒนาปัญญา

อภิปรายผล

1 หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

องค์ประกอบหลักสูตร มีเป้าหมาย ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. 2546 “ผู้สูงอายุมีสิทธิ์ได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุนในด้านต่างๆ” ไม่มีเป้าหมายหรือนโยบายการศึกษาที่ชัดเจน จุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีการกำหนดหลักสูตรออกเป็น 3 ชั้น ปีที่ 1 หลักสูตรชั้นต้น รู้จริง ปีที่ 2 หลักสูตรชั้นกลาง รู้จริง ปฏิบัติได้ ปีที่ 3 หลักสูตรชั้นสูง รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร ขึ้นอยู่กับบริบทของโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นตัวกำหนดรูปแบบหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตรมีทั้งภาควิชาการ และภาคปฏิบัติมีการกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบชมรม ส่วนการพัฒนาหลักสูตร การสร้างหลักสูตรเกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ความต้องการ และปัญหาทางสังคม มีการทำประชามติของกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อกำหนดหลักสูตรและรายวิชา การใช้หลักสูตร โดยการมีส่วนร่วมมือของภาคีเครือข่ายของวัด องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ โรงเรียนในเขตชุมชน และการประเมินหลักสูตรยังไม่มีระบบการประเมินที่ชัดเจน

หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุทั้งสองแห่ง มีโครงสร้าง และพัฒนาการของหลักสูตรครอบคลุมการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ ครบทั้ง 4 ด้าน คือ

1. ภาวิตกายบุคคล: ด้านสุขภาวะทางกาย หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุมีรูปแบบของหลักสูตรที่เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมร่างกายให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักการว่า ถ้าบุคคลได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีร่างกายที่ดี มีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคงแล้ว เรียกบุคคลเช่นนี้ว่า “ภาวิตกายบุคคล” คือ บุคคลที่มีกายที่เจริญแล้ว

2. ภาวิตสีลบุคคล: ด้านสุขภาวะทางสังคม หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุมีรูปแบบของหลักสูตรที่เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมสังคมให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักการว่า ถ้าบุคคลได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีระบบศีลหรือสังคมที่ดี มีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคงแล้ว เรียกบุคคลเช่นนี้ว่า “ภาวิตสีลบุคคล” คือ บุคคลผู้มีศีลที่เจริญแล้ว

3. ภาวิตจิตบุคคล: ด้านสุขภาวะทางจิตใจ หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุมีรูปแบบของหลักสูตรที่เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมจิตใจให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักการว่า ถ้าบุคคลได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีจิตใจที่ดี มีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคงแล้ว เรียกว่า “ภาวิตจิตบุคคล” คือ บุคคลผู้มีจิตที่เจริญแล้ว

4. ภาวิตปัญญาบุคคล: ด้านสุขภาวะทางปัญญา หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุมีรูปแบบของหลักสูตรที่เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมปัญญาให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักว่า บุคคลเมื่อได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีปัญญาที่ดี ย่อมมีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคง เรียกบุคคลเช่นนี้ว่า “ภาวิตปัญญาบุคคล” คือ บุคคลผู้มีปัญญาที่เจริญแล้ว

2. การจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

การจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุมีหลักการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การมีบทบาทหรือส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เป็นการเรียนที่ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจ

สามารถนำตนเองสู่การเรียนรู้และพัฒนาตนเอง แบบรู้จริง ในบางรายวิชาต้องลงมือปฏิบัติ มีการบูรณาการจัดการเรียนการสอนตามบริบทของชุมชน การดูแลสุขภาพตนเอง การปรับตัวเข้ากับสังคม ในส่วนของรายวิชา มีความยืดหยุ่น เน้นการมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างนักเรียน การทำกิจกรรมร่วมกัน การประเมินการเรียนการสอนตามรูปแบบการประเมินจริง ตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ คือ รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น ส่วนจุดมุ่งหมายของรายวิชามีความยืดหยุ่นขึ้นอยู่กับอาจารย์ผู้สอน มีการนำหลักการมีส่วนร่วม การใช้สื่อประกอบการสอน การใช้คอมพิวเตอร์ประกอบการบรรยาย การใช้วัสดุอุปกรณ์การสอนที่หลากหลาย การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ คำนึงถึงความน่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตาม ที่เข้าใจง่าย

การจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามแนวภาวนา 4 โดยเน้นการพัฒนา 4 ด้าน คือ

1. กายภาวนา : พัฒนากาย คือ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี หายโรคภัย นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังกล่าวถึงการพัฒนากายในความหมายว่า เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างถูกต้องดีงาม การหลักการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การมีบทบาทหรือส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทางกาย

2. สีลภาวนา : พัฒนาศีล คือ การพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดีมีระเบียบวินัยอยู่ในกฎเกณฑ์กติกา ชีวิตที่มีคุณภาพต่อสังคม กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างนักเรียน การทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อพัฒนาทางสังคม

3. จิตภาวนา : พัฒนาจิต คือ การฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจ ให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง 3 คือ (1) คุณภาพจิต การเสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม (2) สมรรถภาพจิตหรือความสามารถของจิต ความมีสติ ความเพียรพยายาม ความอดทน (3) สุขภาพจิต มีจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุขเบิกบาน การจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจ สามารถนำตนเองสู่การเรียนรู้และพัฒนาตนเอง การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ การรู้จริง

4. ปัญญาภาวนา : พัฒนาปัญญา เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ การรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้อง การคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญา รู้วิธีแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตและสังคม ท้ายสุดปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมดาของสังขาร ของโลกและชีวิต ทำให้คลายความยึดติดถือมั่น นอกจากนี้การพัฒนาปัญญาเพื่อให้เกิดขึ้นกับตนเองได้หลายทาง ทั้งจากการคิด การเขียน การถาม การอ่าน การฟัง การดู และการลงมือปฏิบัติ โดยสามารถพัฒนาปัญญาความรู้ให้เกิดขึ้นกับตนเอง จากรายวิชาที่ต้องลงมือปฏิบัติ มีการบูรณาการจัดการเรียนการสอนตามบริบทของชุมชน การดูแลสุขภาพตนเอง พัฒนาปัญญา

5.3 รูปแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

1. รูปแบบหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ รูปแบบหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ มีรูปแบบเป็นไปตามการจัดการสุขภาวะ 4 กล่าวคือ

1.1 ด้านสุขภาวะทางกาย เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมร่างกายให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักการว่า ถ้าบุคคลได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีร่างกายที่ดี มีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคงแล้ว เรียกบุคคลเช่นนี้ว่า "**ภาวิตกายบุคคล**" คือ บุคคลที่มีกายที่เจริญแล้ว กล่าวคือการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดี[3] เช่น น้ำ อากาศ ป่าไม้ ที่อยู่อาศัย ขยะมูลฝอย อาหาร เป็น โดยรู้จักอยู่ดีมีสุขอย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติ และปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างมีสติ มิให้เกิดโทษ แต่ให้เกื้อกูล เป็นคุณ[4]ต่อสุขภาพของผู้สูงอายุ

การจัดการสุขภาวะผู้สูงอายุในมิติทางกายนี้ จึงมีการดูแล 2 ประการ กล่าวคือ ประการที่ 1 การดูแลร่างกายด้านที่เป็นก้อนเนื้อทั้งหมดด้วยปัจจัยที่จำเป็นต่อชีวิต ตามความเหมาะสมแก่สภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ได้แก่ (1) การสร้างเสริมสุขภาพ ดูแล ป้องกันร่างกายจากสภาพสิ่งแวดล้อมด้วยการสวมใส่เสื้อผ้า อาภรณ์ที่ดี มีความสะอาดปราศจากเชื้อโรค เพื่อให้ความอบอุ่นต่อร่างกาย ป้องกันความหนาว ร้อน ลม แดด และสัตว์ต่างๆ มียุง เป็นต้น (2) การสร้างเสริมสุขภาพ ดูแลให้ร่างกายสามารถดำรงอยู่ได้ ด้วยการปรนเปรอด้วยอาหาร ซึ่งต้องใช้ปัญญาไตร่ตรองว่า อาหารชนิดใดเป็นโทษและไม่เป็นโทษต่อร่างกายของผู้สูงอายุ (3) การสร้างเสริมสุขภาพ ดูแลป้องกันร่างกายด้วยการสร้างอาคารที่พักอาศัยสำหรับใช้เป็นที่หลบฝน ร้อน หนาว และสัตว์ร้าย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ป้องกันภาวะเสี่ยงจากการเกิดอุบัติเหตุลื่น หกล้ม ทำให้ยากต่อการรักษาหรือเกิดทุพลภาพตามมาในภายหลัง (4) การดูแลรักษาสุขภาพ ด้วยยารักษาโรคต่างๆ ตามความจำเป็นต่อผู้สูงอายุยามเจ็บป่วย และ ประการที่ 2 การดูแลร่างกายด้านการใช้สอยอายตนะภายในมี 2 วิธี ได้แก่ (1) ใช้ปัญญาพิจารณาและทำการเพื่อการคุ้มครองป้องกันการเสื่อมหรือเสียหายหรือการเกิดอันตรายอันจะเกิดขึ้นแก่ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ความหมายในข้อนี้ก็คือ ใช้ตา หู จมูก ลิ้น และกายอย่างระมัดระวัง และ (2) หมั่นฝึกฝนพัฒนาการใช้อินทรีย์ทั้ง 5 ในทางที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต คือ ใช้อินทรีย์ทั้ง 5 อย่างเป็นกุศลกรรม หลักในข้อนี้อาจเรียกสั้นๆ ว่า "การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น" ตาดูหูฟังอย่างมีสติ ดูเป็น ฟังเป็น ให้ได้ปัญญา และกินใช้ด้วยปัญญา เสพบริโภคปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนเทคโนโลยีอย่างฉลาด ให้พอดี ที่จะได้ผลตรงเต็มตามคุณค่าที่แท้จริง ไม่ลุ่มหลงมัวเมา ไม่ประมาทขาดสติ

2. ด้านสุขภาวะทางจิตใจ เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมจิตใจให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักการว่า ถ้าบุคคลได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีจิตใจที่ดี มีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคงแล้ว เรียกว่า "**ภาวิตจิตบุคคล**" คือ บุคคลผู้มีจิตที่เจริญแล้ว การดูแลจิตใจของผู้สูงอายุให้มีสุขภาวะหรือมีภาวะที่เป็นสุขเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญมากประการหนึ่ง

การจัดการสุขภาวะผู้สูงอายุในมิติทางจิตใจนี้ จึงต้องเป็นการดูแลที่มุ่งสร้างเสริมจิตใจให้เกิดสภาวะจิต 3 ลักษณะ คือ (1) จิตมีคุณภาพ คืองอกงามด้วยคุณธรรม เช่น มีน้ำใจ เมตตากรุณา เผื่อแผ่ เอื้ออารี มีมุทิตา มีศรัทธา มีความเคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้น (2) จิตมีสมรรถภาพ คือ มีจิตใจเข้มแข็ง

---

[3] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551), หน้า 70-71.

[4] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2548), หน้า 112.

มั่นคง หมั่นขยันเพียรพยายาม กล้าหาญ อดทน รับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น (3) จิตมีสุขภาพดี คือ มีจิตใจร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เอิบอิ่ม โปร่งโล่ง ผ่องใส และสงบเป็นสุข[5] โดยทั่วไปมนุษย์ปุถุชนจะดูแลใจของตนด้วยการอาศัยอามิสคือ หาเหยื่อล่อใจให้เพลิดเพลิน (สามิสสุข) แต่สำหรับผู้เจริญรอยตามพระอริยะแล้วจะเรียนรู้การภาวนาเพื่อให้ใจมีสุขภาวะ โดยวิธีที่ไม่ต้องอาศัยอามิส (นิรามิสสุข)[6] โดยเฉพาะผู้สูงอายุระยะท้ายนั้นหากจิตใจยังติดยึดอยู่กับอามิสหรือวัตถุสิ่งของแล้ว ย่อมไม่สามารถตายอย่างสงบและเป็นสุขได้ เพราะความตายคือการพลัดพรากจากวัตถุหรือบุคคลอันเป็นที่รักตลอดกาล ผู้สูงอายุที่มีจิตใจยึดติดกับสิ่งเหล่านี้จึงรู้สึกกลัวตาย กลัวการพลัดพราก มีจิตใจกังวล เครียด คิดมาก เมื่อนั้นใจย่อมไม่สามารถสงบสุขได้ ส่วนบุคคลที่สามารถปล่อยวางวัตถุหรือบุคคลอันเป็นที่รักได้ มีความสุขจากความสงบเห็น รู้เท่าทันความจริงที่เกิด มีความสุขภายในจากความดีที่ตนได้เคยกระทำ เมื่อนั้นจิตใจของเขาย่อมสงบสุข สามารถยอมรับการพลัดพรากได้ ไม่รู้สึกกลัวตาย เขาย่อมตายอย่างสงบ

3. ด้านสุขภาวะทางสังคม เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมสังคมให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักการว่า ถ้าบุคคลได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีระบบศีลหรือสังคมที่ดี มีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคงแล้ว เรียกบุคคลเช่นนี้ว่า “**ภาวิตสีลบุคคล**” คือ บุคคลผู้มีศีลที่เจริญแล้วกล่าวคือ มีความสัมพันธ์ที่ดีเกื้อกูลเห็นอกเห็นใจ เข้าใจต่อกัน ระหว่างผู้สูงอายุกับครอบครัว บุคคลอื่นและสังคม ตลอดจนแพทย์หรือพยาบาลที่เป็นผู้รับผิดชอบดูแลผู้สูงอายุยามเจ็บป่วย ความสัมพันธ์ที่ดีเหล่านี้ ย่อมส่งผลต่อสุขภาวะของผู้สูงอายุให้มีกำลังใจต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บได้อย่างไม่หวาดหวั่นถึงแม้จะไม่สามารถรักษาโรคหรืออาการเจ็บปวดทรมานได้ แต่ผู้สูงอายุก็ได้มีโอกาสในระยะสุดท้ายของชีวิตกับบุคคลอันเป็นที่รักและญาติๆ เพื่อนบ้านในสังคมอย่างมีความสุข

การจัดการสุขภาวะผู้สูงอายุในมิติทางสังคมนี้ จึงมีการดูแลผู้สูงอายุระยะท้ายในมิติทางศีลหรือสังคม กล่าวคือ มิติแห่งปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลในครอบครัว ญาติสนิทมิตรสหายนี้ซึ่งพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ตามหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกันตามปกติในสังคม และปฏิสัมพันธ์ต่อกันเหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในยามที่บุคคลในครอบครัว และในสังคมมีอาการเจ็บป่วยในระยะสุดท้ายได้อีกด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างกันใน 2 ทิศทางดังกล่าวนี้ เป็นการแสดงให้เห็นทั้งสิทธิที่แต่ละคนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจะพึงได้ ในขณะเดียวกันก็ต้องทำหน้าที่ของตนเองเพื่อให้คนอื่นได้สิทธิด้วย

4. ด้านสุขภาวะทางปัญญา เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมปัญญาให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักการว่า ถ้าบุคคลได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีปัญญาที่ดี มีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคงแล้ว เรียกบุคคลเช่นนี้ว่า “**ภาวิตปัญญาบุคคล**” คือ บุคคลผู้มีปัญญาที่เจริญแล้ว

การจัดการสุขภาวะผู้สูงอายุในมิติทางปัญญานี้ จึงมีการดูแลหรือทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา รู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง หรือตามที่มันเป็น ปราศจากอคติและแรงจูงใจแอบแฝง เป็นผู้ที่กิเลสครอบงำบัญชาไม่ได้ ให้ปัญญาเจริญพัฒนาจนรู้จักหยั่งเห็นความจริง

---

[5] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ,** หน้า 113.

[6] องฺ.ทุก. (ไทย) 20/69/103.

เป็นอยู่ด้วยปัญญารู้เท่าทัน เห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ ลุถึงความบริสุทธิ์ปลอดพ้นจากกิเลสสิ้นเชิง มีจิตใจเป็นอิสระ สุขเกษม ไร้ทุกข์[7] การดูแลด้วยความเมตตากรุณาในมิติทางปัญญาของผู้สูงอายุ ตามหลักพระพุทธศาสนาเรียกว่า “วิปัสสนา” คือ ปัญญาที่กำหนดรู้สังขารว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา[8] เรียกอีกอย่างว่า “วิปัสสนาภาวนา” หรือ “วิปัสสนากรรมฐาน” ดังที่ อรรถกถาอากังเขยยสูตร กล่าวว่า “ควรบำเพ็ญอธิปัญญาสิกขาด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐาน”[9] วิธีการปฏิบัติเพื่อสร้างปัญญาจะต้องประกอบด้วยขั้นตอนหรือกระบวนการที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้ (1) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง หรือการศึกษาเกี่ยวกับโรคและชีวิตตนเองให้เข้าใจอย่างแท้จริงและตามความความเป็นจริง (2) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด นำสิ่งที่ได้ฟัง ได้ศึกษามานั้นมาคิดพิจารณา วิเคราะห์ทบทวนจนเข้าใจอย่างชัดเจน (โยนิโสมนสิการ) มีพลังและกำลังใจในการดูแลตนเองอย่างมุ่งมั่น และ (3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการอบรม ปฏิบัติบำเพ็ญ จะเห็นว่า สภาวธรรมที่นำมาพิจารณาหรือฝึกอบรมให้เกิดปัญญานั้นมีจำนวนมาก เช่น ขันธ์ 5 อายตนะ 12 เป็นต้น เมื่อพิจารณาโดยเนื้อหาได้แก่ ชีวิตในส่วน 2 ส่วนด้วนกัน คือ รูปหรือร่างกาย และนาม หรือจิตใจนั่นเอง กล่าวโดยสรุป คือ การพิจารณาสภาวธรรมของร่างกายและจิตใจตามความเป็นจริงโดยยกขึ้นสู่สามัญลักษณะว่า เป็นอนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง มีการเปลี่ยนแปรไปเป็นธรรมดา เป็นทุกข์ คือ เป็นสภาวะที่ทนได้ยาก บีบคั้นอยู่เป็นนิจ และเป็นอนัตตา คือ เป็นสภาพหาตัวตนมิได้ อย่างนี้จัดเป็น “วิปัสสนากัมมัฏฐาน”

2. รูปแบบการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ เป็นไปตามหลักภาวนา โดยเน้นการพัฒนา 4 ด้าน คือ

2.1 กายภาวนา: พัฒนากาย คือ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี หายโรคภัย นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังกล่าวถึงการพัฒนากายในความหมายว่า เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างถูกต้องดีงาม การหลักการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การมีบทบาทหรือส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทางกาย

2.2 สีลภาวนา: พัฒนาศีล คือ การพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดีมีระเบียบวินัยอยู่ในกฎเกณฑ์กติกา ชีวิตที่มีคุณภาพต่อสังคม กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างนักเรียน การทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อพัฒนาทางสังคม

2.3 จิตภาวนา: พัฒนาจิต คือ การฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจ ให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง 3 คือ (1) คุณภาพจิต การเสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม (2) สมรรถภาพจิตหรือความสามารถของจิต ความมีสติ ความเพียรพยายาม ความอดทน (3) สุขภาพจิต มีจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุขเบิกบาน การจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจ สามารถนำตนเองสู่การเรียนรู้และพัฒนาตนเอง การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ การรู้จริง

---

[7] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ,** หน้า 113-114.

[8] องฺ.ทุก. (ไทย) 20/173/127.

[9] ม.มู.อ. (บาลี) 1/64/169-170, องฺ.ทสก.อ.(บาลี) 3/71/357.

2.4 ปัญญาภาวนา: พัฒนาปัญญา เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ การรับรู้เรียนรู้อย่างถูกต้อง การคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญา รู้วิธีแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตและสังคม ท้ายสุดปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมดาของสังขาร ของโลกและชีวิต ทำให้คลายความยึดติดถือมั่น นอกจากนี้การพัฒนาปัญญาเพื่อให้เกิดขึ้นกับตนเองได้หลายทาง ทั้งจากการคิด การเขียน การถาม การอ่าน การฟัง การดู และการลงมือปฏิบัติ โดยสามารถพัฒนาปัญญาความรู้ให้เกิดขึ้นกับตนเองจากรายวิชาที่ต้องลงมือปฏิบัติ มีการบูรณาการจัดการเรียนการสอนตามบริบทของชุมชน การดูแลสุขภาพตนเอง พัฒนาปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา

หลักภาวนา 4 จึงเป็นตัวชี้วัดด้านการจัดการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน โดยใช้วิธีการหลากหลายเหมาะสม สามารถควบคุม ตั้งด้านพฤติกรรมที่มีต่อสิ่งแวดล้อม (ด้านกาย) ด้านพฤติกรรมที่มีต่อคนอื่น (ด้านศีล) ด้านคุณลักษณะของจิตใจ (ด้านจิต) ด้านความรู้ พัฒนาการทางปัญญา (ด้านปัญญา) ซึ่งรวมเป็นภาวนา 4 (พัฒนาการทางกาย พัฒนาการทางสังคม พัฒนาการทางจิตใจ และพัฒนาการทางปัญญา)

นอกจากนี้ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ ยังสอดคล้องกับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา ซึ่งมีหลักสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. ศีล การศึกษาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและทางสังคม ซึ่งแยกย่อยไปอีก คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับวัตถุ และการพัฒนาความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์

2. สมาธิ การพัฒนาด้านจิตใจ เช่น เรื่องของคุณธรรม ความดี เรื่องของสมรรถภาพจิตใจ ความเข้มแข็ง หมั่นเพียร อดทน ความมีสติ สมาธิ ความสุข ความสดชื่น เบิกบาน

3. ปัญญา การพัฒนาด้านความรู้ ความเข้าใจ เน้นความรู้ตามความเป็นจริง หรือรู้ตามที่มันเป็น การจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุ กำหนดการจัดการเรียนการสอนเป็น 3 ชั้นปี คือ

ชั้นปีที่ 1 (สีลสิกขา) หลักสูตรชั้นต้น (BASIC) เน้นปริยัติ การเรียนการสอนในระดับพื้นฐาน เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ ด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและทางสังคม การพัฒนาความสัมพันธ์กับวัตถุ และการพัฒนาความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ เป็นการศึกษาให้รู้และเข้าใจ มุ่งสู่เป้าหมาย รู้จริง ซึ่งตรงกับ ศีลสิกขา

ชั้นปีที่ 2 (สมาธิสิกขา) หลักสูตรชั้นกลาง (INTERMEDIATE) เน้นปฏิบัติ การศึกษาที่ให้ความรู้ในเรื่องที่ซับซ้อน การศึกษาเชิงลึก การพัฒนาการด้านจิตใจ เรื่องคุณธรรมความดี ประกอบการฝึกปฏิบัติการลงมือกระทำ เป็นขบวนการเพื่อให้จิตมีการพัฒนาความสำนึกเพื่อความสมดุลทั้งจิตและกาย เป็นขบวนการเกื้อหนุนให้สิ่งที่รับเข้ามาในชีวิตดำเนินไปด้วยประสิทธิภาพสูงสุด มุ่งสู่เป้าหมาย รู้จริง ปฏิบัติได้ ตรงกับ สมาธิสิกขา

ชั้นปีที่ 3 (ปัญญาสิกขา) หลักสูตรชั้นสูง (ADVANCE) เน้นปฏิเวธ เป็นการเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ เพื่อให้รู้จักการประมวลความรู้ ขบวนการทางความรู้ เพื่อให้เกิดวิชาความรู้และปัญญา ซึ่งจะยังผลให้เกิดมี

ทัศนะ ความเชื่อ ค่านิยมที่ถูกต้อง ความดำริตริตรองที่ชอบ และนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม มุ่งสู่เป้าหมาย รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น ตรงกับ ปัญญาสิกขา

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย เรื่อง “โรงเรียนผู้สูงอายุ : หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน” คณะผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. โรงเรียนผู้สูงอายุ กำหนดเป็นนโยบายให้นำหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่ได้ศึกษาไว้แล้วนี้ ไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

2. ส่วนราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ร่วมกำกับ ติดตาม และประเมินผล การใช้หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุนี้

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ด้านหลักสูตร ควรมีการจัดทำคู่มือหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ ครบทั้ง 4 ด้าน กล่าวคือ ด้านสุขภาวะทางกาย ด้านสุขภาวะทางจิตใจ ด้านสุขภาวะทางสังคม และด้านสุขภาวะทางปัญญา ควรมีเนื้อหาวิชาไม่ยากเกินไป เข้าใจง่าย น่าสนใจ และมีรูปแบบที่หลากหลาย จะช่วยให้การเรียนการสอนของนักเรียนผู้สูงอายุ พึงพอใจหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ควรมีการจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องกับนโยบายผู้สูงอายุจากภาครัฐ และบริบทความต้องการของนักเรียนผู้สูงอายุแต่ละพื้นที่

2. ด้านการจัดการเรียนการสอนและเทคนิคการสอน ควรมีการจัดทำคู่มือการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ ตามแนวภาวนา 4 ตามจุดมุ่งหมายของการพัฒนาผู้เรียนทั้ง 4 ด้าน กล่าวคือ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ควรมีงบประมาณสนับสนุนการผลิตสื่อการเรียนการสอน วัสดุอุปกรณ์ ให้มีความพร้อมต่อการจัดการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนผู้สูงอายุ การคอยช่วยเหลือติดตามประสานงาน และมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอนภายนอกสถานที่ เพื่อให้การเรียนการสอนมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

3. ข้อเสนอเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาองค์ประกอบ รูปแบบ การพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ

2. ควรศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการใช้หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ

บรรณานุกรม

กาญจนา จันทร์ไทย (บรรณาธิการ). **รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพ โดยพยาบาลผู้จัดการสุขภาพชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเทพเพ็ญวานิสย์, 2557.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, นงลักษณ์ ตรงศีลสัตย์ และพจน์ กริชไกรวรรณ (บรรณาธิการ). **มิติสุขภาพ: กระบวนทัศน์ใหม่ เพื่อสร้างสังคมแห่งสุขภาวะ.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2545.

ชุมนุม พรหมขัติแก้ว และสุภินดา ศิริลักษณ์. **A History of Medical Though ประวัติความคิดทางการแพทย์**. พิษณุโลก: คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2557.

ทิศนา แขมมณี. **รูปแบบการเรียนการสอน ทางเลือกที่หลากหลาย.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

ธำรง บัวศรี. **ทฤษฎีหลักสูตร การออกแบบและพัฒนา.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ธนธัชการพิมพ์, 2542.

บุญชม ศรีสะอาด. **การพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร.** กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น ,2546.

ประเวศ วะสี. “สู่สุขภาพสี่มิติ” ใน **สู่สุขภาพทางสังคมและจิตวิญญาณ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2544.

ปราโมทย์ ประสาทกุล (บรรณาธิการ). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2558.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **อายุยืนอย่างมีคุณค่า.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2540.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2550.

_____. **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหพริ้นติ้งแอนด์พับลิสชิ่ง ,2551.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร (อบอุ่น) ดร. และคณะ. **การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของประชาชนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดีไซน์ ดีไลท์ จำกัด, 2558.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2556**. สนับสนุนโดยคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กองทุนผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พลับชิง จำกัด (มหาชน), 2557.

สุมน อมรวิวัฒน์. **ทำไมต้องปฏิรูปการเรียนรู้: ในการปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวคิด 5 ทฤษฎี.** กรุงเทพมหานคร: ไอเดียร์สแควร์, 2541.

สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. **คู่มือการดำเนินงาน โรงเรียนผู้สูงอายุ**. สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2556.

อรทัย ก๊กผล. **คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์, 2552.

อัมพร เบญจพลพิทักษ์, แพทย์หญิง. และคณะ. (บรรณาธิการ). **คู่มือความสุข 5 มิติของผู้สูงอายุ.** กรุงเทพมหานคร: บียอนด์ พับลิสชิ่ง, 2555.

การเจ็บป่วยด้วยโรคของระบบหัวใจและหลอดเลือดของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร: ความเสี่ยง ปัจจัยเสี่ยง และการเข้าถึงบริการสุขภาพ

The Cardiovascular Diseases among Buddhist Monks in Phichit Province: the Risk, Risk factors, and Health Care Access.

วโรดม เสมอเชื้อ
มหาวิทยาลัยพายัพ
เบญจมาศ สุขสถิตย์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ชมพูนุท สิงห์มณี
วิทยาลัยเชียงราย

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงบรรยายครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในระยะเวลา 10 ปีข้างหน้าของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร 2) ปัจจัยเสี่ยงที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดที่พบได้บ่อยและการเข้าถึงบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงดังกล่าว กลุ่มตัวอย่างคือ พระสงฆ์ที่จำวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร มีอายุตั้งแต่ 35-70 ปี (*M*= 51.50, *SD*= 9.05) จำนวน 156 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลทั่วไป แบบสำรวจภาวะสุขภาพขององค์การอนามัยโลก ฉบับภาษาไทย (WHO STEPS) เพื่อสำรวจปัจจัยเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง วิเคราะห์ด้วยโปรแกรมการประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือด (Thai CVD risk score) แบบใช้ผลเลือด และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยสถิติพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ร้อยละ 34.61 ของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตรมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในระยะเวลา 10 ปีข้างหน้า อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก โดยปัจจัยเสี่ยงที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดที่พบได้บ่อย ได้แก่ การมีระดับไขมันคอเลสเตอรอลรวมสูง (ร้อยละ 73.1) การสูบบุหรี่ (ร้อยละ 49.3) ความดันโลหิตสูง (ร้อยละ 37.8) โรคเบาหวาน (ร้อยละ 18.6) และการมีไขมันดี (HDL-C) ต่ำกว่าเกณฑ์ (ร้อยละ 12.8) สำหรับการเข้าถึงบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงที่เกี่ยวข้อง พบว่า ที่ผ่านมาพระสงฆ์ยังเข้าถึงบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ น้อย โดยพระสงฆ์ร้อยละ 16.03 ฉันยาควบคุมความดันโลหิต ร้อยละ 10.26 ได้รับอินซูลินหรือฉันยาเพื่อควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด ร้อยละ 10.26 ฉันยาควบคุมไขมัน ร้อยละ 5.77 ฉันยาแอสไพรินเป็นประจำเพื่อป้องกันหรือรักษาโรคหัวใจ และ ร้อยละ 4.49 ฉันยาสแตตินเพื่อป้องกันหรือรักษาโรคหัวใจและหลอดเลือด

พระสงฆ์มีปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดเป็นจำนวนมาก แต่พระสงฆ์ที่เข้ารับบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ยังมีจำนวนน้อย ข้อมูลนี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับคณะสงฆ์ พระสงฆ์ บุคลากรทางการสาธารณสุขและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ในการร่วมมือกันสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในพระสงฆ์ โดยการส่งเสริมให้พระสงฆ์มีการควบคุมและจัดการ

ปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้ความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในพระสงฆ์ลดลง

คำสำคัญ: พระสงฆ์, โรคหัวใจและหลอดเลือด, ความเสี่ยงในการเกิดโรค, การเข้าถึงบริการสุขภาพ

Abstract

This descriptive research aimed to examine 1) risk of cardiovascular diseases (CVD) in the next 10 years among Buddhist monks in Phichit province 2) most common risk factors of cardiovascular diseases and health care access to control those risk factors. Samples were 156 Buddhist monks who lived in Phichit province, aged 35-70 years (*M*= 51.50, *SD*= 9.05). Two research instruments were used, including demographic data questionnaire and the WHO STEPS in Thai version. Thai CVD risk score program by using blood sampling report was used to calculate CVD risk score. Data were analyzed and reported with descriptive statistics.

Research finding revealed that 34.61% of Phichit's Buddhist monks had moderate to high risk of CVD in the next 10 years. The common risk factors of CVD were high level of total cholesterol in blood (73.1%), smoking (49.3%), hypertension (37.8%), diabetes mellitus (18.6%) and low level of HDl-cholesterol (HDL-C) in blood (12.8%). Despite the fact that monks had several risks for CVD, only small amount of monks accessed to healthcare in order to control those risk factors; 16.03% took antihypertensive drugs, 10.26% received glycemic control drugs or insulin to control blood sugar, 10.26% took lipid-lowering drugs, 5.77% took aspirin as a prevention or treatment for CVD, and 4.49%took statin to prevent or treat CVD.

Although monks have several CVD risk factors, only few receive treatment. This fact is very important for ecclesiastical officials at all levels, monks, health care providers, and all stakeholders to collaborate in providing health promotion and CVD prevention in monks. Monks need to be advocate to be able to control and manage CVD risk factors effectively so that risk for CVD among Buddhist monks will be reduced.

Keywords: Monks, Cardiovascular Diseases, Risk to Diseases, Access to Health Care

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรคหัวใจและหลอดเลือด (Cardiovascular diseases: CVDs) คือ โรคหรือภาวะที่ทำให้หัวใจหลอดเลือด และหลอดเลือดหัวใจเกิดความผิดปกติ ได้แก่ โรคของหลอดเลือดหัวใจ โรคของหลอดเลือดส่วนปลาย โรคของหลอดเลือดสมอง โรคนี้ถือว่าเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่เป็นสาเหตุของการเสียชีวิตเป็นอันดับ

หนึ่งของประชากรโลก ซึ่งมีอัตราการตายสูงถึง 1 ใน 3 เมื่อเทียบกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังอื่นๆ โดยเฉพาะประเทศที่มีเศรษฐานะต่ำถึงปานกลาง[1] สำหรับประเทศไทย จากรายงานสถิติการตายของสำนักโรคไม่ติดต่อเรื้อรังปี พ.ศ. 2555-2559 พบว่าประชากรไทยมีสาเหตุการตายจากโรคหัวใจเป็น 5 อันดับแรก[2] และเป็นที่คาดหมายว่าอัตราการตายด้วยโรคนี้จะมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นทุกปีถึง 1.32 เท่าต่อประชากรแสนคน[3-4]

ผู้ที่มีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคของหัวใจและหลอดเลือด มักมีสาเหตุจากปัจจัยเสี่ยงที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ ได้แก่ ประวัติบุคคลในครอบครัวเป็นโรคหลอดเลือดหัวใจ อายุที่มากขึ้น และเพศชาย รวมถึงผู้ที่มีปัจจัยเสี่ยงที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้จากการเป็นโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคอ้วน ผู้ที่สูบบุหรี่ ผู้ที่มีระดับไขมันในเลือดสูง ภาวะเครียด และการขาดการออกกำลังกาย[5-6] ปัจจัยเสี่ยงเหล่านี้ล้วนเป็นความเสี่ยงจะทำให้เกิดโรคของหลอดเลือดและหัวใจ อันจะนำไปสู่การเกิดความบกพร่องทางสุขภาพ และเสียชีวิตก่อนวัยอันควรได้ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยเสี่ยงบางประการมีสาเหตุมาจากการมีพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่เหมาะสม ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถป้องกันและคาดการณ์ล่วงหน้าได้ ดังนั้น การประเมินเพื่อให้ทราบถึงความเสี่ยงจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ

การประเมินความเสี่ยงต่อการเป็นโรคหัวใจและหลอดเลือด เป็นวิธีการคัดกรองเพื่อให้ทราบถึงผลกระทบที่มีโอกาสที่จะทำให้เกิดอันตรายหรือการได้รับบาดเจ็บที่จะเกิดขึ้นได้ และยังมุ่งหวังถึงการป้องกันและลดความเสี่ยงหรือภาวะแทรกซ้อนที่จะเกิดขึ้น โดยมีรูปแบบที่บุคคลสามารถประเมินได้ด้วยตนเองหรือได้รับการประเมินจากเจ้าหน้าที่สุขภาพ แบบประเมินความเสี่ยงของการเกิดโรคนี้ ได้แก่ แบบประเมินความเสี่ยงโดยรวมต่อการเกิดโรคหลอดเลือดหัวใจด้วย Framingham risk model ที่สามารถพยากรณ์การเกิดความเสี่ยงของโรคได้ในอีก 10 ปี อย่างไรก็ตามแบบประเมินนี้ยังมีข้อจำกัดในการพยากรณ์การเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดของบุคคลที่มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ และผู้ที่เป็นโรคอ้วนลงพุง[7] แบบประเมิน

---

[1] World health organization, "Cardiovascular disease", < http://www.who.int/en/news-room/factsheets/detail/ cardiovascular-diseases-(cvds).>, [August 2018].

[2] สำนักโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง, "จำนวนและอัตราการตายโรคไม่ติดต่อและการบาดเจ็บประจำปีปฏิทิน 2558".

[3] ณัฐธิวรรณ พันธ์มุง และ อลิสรา อยู่เลิศลบ, "ประเด็นสารรณรงค์วันหัวใจโลก ปี พ.ศ. 2560", [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล:< http://www.lpho.go.th/main/ ?p=6349.>, [August 2017].

[4] สุพัตรา ศรีวณิชชากร, "สถานการณ์การป่วยและการตายด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังในประเทศไทยในระยะ 5ปี", **วารสารควบคุมโรค,** ปีที่ 43 ฉบับที่ 3 (2560): หน้า 379-390.

[5] สุรพล ช่วยบุดดา, "ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงการเกิดโรคหลอดเลือดหัวใจของประชาชนอายุ 35 ปีขึ้นไป ตำบลหนองบัว อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น", **วารสารการพัฒนาสุขภาพชุมชน มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 (2558): หน้า 547-560.

[6] อ้างแล้ว, World health organization, "**Cardiovascular disease**", August 2018.

[7] Zomer E, Liew D, Owen A, Magliano DJ, Ademi Z, Reid CM. , " Cardiovascular risk prediction in a population with the metabolic syndrome: Framingham vs. UKPDS algorithms"**, Eur J Prev Cardiol**, Vol. 21 No. 3 (2014): 384-390.

QRISK2 เหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการประเมินความเสี่ยงสำหรับผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 30-84 ปี[8] ในประเทศไทยมีการใช้แบบประเมินที่หลากหลาย ได้แก่ แบบประเมินโอกาสเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดโดยใช้ตารางสี แบบประเมิน Thai ASCVD ที่สามารถทำการประเมินได้ด้วยตนเองได้ แบบประเมินนี้สามารถพยากรณ์การเกิดโรคหัวใจได้เพียงอย่างเดียว ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับการใช้งานจริงในชุมชน[9] และแบบประเมิน Thai CV risk score เป็นแบบประเมินที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการพยากรณ์การเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือด ซึ่งมีความง่ายต่อการใช้งาน เหมาะสำหรับผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 35-70 ปี ที่ยังไม่เกิดการเจ็บป่วย ผลของการประเมินจะประมวลผลความเสี่ยงในอีก 10 ปีข้างหน้าถึงโอกาสการเจ็บป่วยและคำแนะนำต่อแนวทางในการดูแลตนเอง[10]

พระสงฆ์ ถือเป็นบุคคลที่มีอาการอาพาธจากโรคของหัวใจและหลอดเลือด และเป็นสาเหตุให้ต้องเข้ารับการรักษาอย่างต่อเนื่อง[11-12] เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยเสี่ยง ได้แก่ เพศชาย อายุที่เพิ่มมากขึ้น การสูบบุหรี่ การขาดการออกกำลังกาย โรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน ภาวะน้ำหนักเกิน และไขมันในเลือดผิดปกติ[13] ล้วนพบว่ามีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดการอาพาธจากโรคของระบบหัวใจและหลอดเลือดและทำให้ต้องได้รับการรักษา จากปัญหาดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงต้องการทำการศึกษาถึงความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือด และปัจจัยเสี่ยงของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดรวมถึงการเข้าถึงบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยง ซึ่งจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีการปฏิบัติตนเพื่อการป้องกัน และลดปัจจัยเสี่ยงของโรคหัวใจและหลอดเลือดที่จะเกิดขึ้นได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในระยะเวลา 10 ปีข้างหน้าของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร

2) เพื่อศึกษาปัจจัยเสี่ยงที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดที่พบได้บ่อยและการเข้าถึงบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร

---

[8] National Institute for Health and Care Excellence, Quality statement 1: full formal risk assessment using QRISK2, **Cardiovascular risk assessment and lipid modification,** pp. 12.

[9] โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ, “โครงการพัฒนาข้อเสนอเพื่อการปรับปรุงชุดสิทธิประโยชน์และระบบบริการด้านการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคสำหรับผู้ใหญ่/วัยทำงานภายใต้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า”. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www.hitap.net/wp-content/uploads/2014/11/Full-report_PP-adults.pdf, [15 สิงหาคม 2018].

[10] ปริญญ์ วาทีสาธกกิจ, Thai CV risk score, < http://thaincd.com/document/file/ download/ powerpoint/THAICV~1.PDF>, August 2018.

[11] โรงพยาบาลสงฆ์, รูปแบบการพัฒนาการดูแลสุขภาพพระสงฆ์, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.priest-hospital.go.th/healthCareforMonk/.>, [August 2018].

[12] กิติยศ ยศสมบัติ และ นารัต เกษตรทัต, “การเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลของพระภิกษุเนื่องจากปัญหาจากการใช้ยา”, **ไทยเภสัชศาสตร์และวิทยาการสุขภาพ**, ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 (2553): 324-332.

[13] เรื่องเดียวกัน, หน้า 326-327.

คำถามการวิจัย

1) ความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในระยะเวลา 10 ปีข้างหน้าของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตรเป็นอย่างไร

2) ปัจจัยเสี่ยงที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดและการเข้าถึงบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตรเป็นอย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในระยะเวลา 10 ปีข้างหน้าของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดพิจิตร รวมถึงปัจจัยเสี่ยงที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดและการเข้าถึงบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร ในช่วงระหว่างเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2560 ถึง มกราคม พ.ศ. 2561

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พระสงฆ์ที่จำพรรษา ณ วัด ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ในเขต อ.เมือง จังหวัดพิจิตร ที่มีอายุตั้งแต่ 35-70 ปี มีการรับรู้และสติสัมปชัญญะดี อ่านและเขียนภาษาไทยได้ ที่ตอบแบบสอบถามสมบูรณ์ครบถ้วนและได้รับการประเมินทางสรีรวิทยา และการประเมินทางชีวเคมี จำนวน 156 รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป และแบบสำรวจภาวะสุขภาพขององค์การอนามัยโลกฉบับภาษาไทย (WHO STEPS) เพื่อสำรวจปัจจัยเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 ประกอบด้วย 9 แกน ได้แก่ การสูบบุหรี่ การบริโภคแอลกอฮอล์ การรับประทานอาหารและเกลือ การออกกำลังกายประวัติของความดันโลหิตเพิ่มขึ้น ประวัติของโรคเบาหวาน ประวัติของคอเลสเตอรอลสูง ประวัติของโรคในระบบหัวใจและหลอดเลือด การได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิต

ขั้นตอนที่ 2 ประกอบด้วยการประเมินทางสรีรวิทยา ได้แก่ ความดันโลหิต น้ำหนัก ส่วนสูงและรอบเอว

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการประเมินทางชีวเคมี ได้แก่ การตรวจระดับน้ำตาลในเลือดหลังจากอดอาหาร 8 ชั่วโมง การตรวจระดับไขมันในเลือดหลังจากอดอาหาร 12 ชั่วโมง ปริมาณเกลือโซเดียมและคริเอตินินในปัสสาวะ และได้เพิ่มการตรวจระดับคริเอตินินในเลือดในการสำรวจครั้งนี้

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ใช้ข้อมูล อายุ เพศ การสูบบุหรี่ โรคเบาหวาน ระดับความดันโลหิตตัวบน (systolic blood pressure) ระดับไขมันในเลือด ได้แก่ โคเลสเตอรอลรวม (total cholesterol) โคเลสเตอรอลชนิดเลว (low-density lipoprotein) โคเลสเตอรอลชนิดดี (high-density lipoprotein)

ไปวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปในการประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือด (Thai CVD risk score) แบบใช้ผลเลือด

วิธีการดำเนินการและเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นเตรียมการ ผู้วิจัยขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูล เตรียมผู้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการประชุมเพื่อทำความเข้าใจในการตอบแบบสอบถาม การประเมินทางสรีรวิทยา และการประเมินทางชีวเคมี คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ขั้นดำเนินการ เมื่อได้รับการรับรองเชิงจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยและจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โรงพยาบาลพิจิตรแล้ว ผู้วิจัยเข้าพบคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร และดำเนินการพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในการตอบแบบสอบถาม การประเมินทางสรีรวิทยา และการประเมินทางชีวเคมี นอกจากนี้ยังชี้แจงถึงการมีอิสระในการตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัย การที่จะไม่ตอบคำถามในเรื่องที่ไม่สะดวกใจ ซึ่งการปฏิเสธการเข้าร่วมวิจัยไม่มีผลใดๆต่อกลุ่มตัวอย่าง สำหรับข้อมูลที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยถือเป็นความลับ นำเสนอข้อมูลที่ได้ในภาพรวม หากกลุ่มตัวอย่างมีข้อสงสัยในการทำวิจัยสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ตลอดเวลา

การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้ได้รับการพิจารณาและรับรองจริยธรรมการวิจัย จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ตามเอกสารหมายเลขที่ ว. 13/2560 และจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โรงพยาบาลพิจิตร รหัสเอกสาร 0103

การวิเคราะห์ข้อมูล

ภายหลังจากการตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และนำผลจากการวิเคราะห์ในการประเมินความเสี่ยงในการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในอีก 10 ปีข้างหน้า (Thai CVD risk score) แบบใช้ผลเลือด มาวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา

สรุปผลการวิจัยและอภิปราย

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างเป็นพระสงฆ์ทั้งหมดจำนวน 156 รูป มีอายุเฉลี่ย 51.5 ปี (*SD*= 9.05) อายุพรรษาเฉลี่ย 12.87 พรรษา (*SD*= 11.99) ส่วนใหญ่ร้อยละ 75.9 จำพรรษาในฐานะพระลูกวัด โดยจำพรรษาในวัดประเภท วัดทั่วไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.9 กลุ่มตัวอย่างสำเร็จการศึกษาทางโลกชั้นสูงสุดในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น ปริญญาตรี และมัธยมศึกษาตอนปลาย มากที่สุด ร้อยละ 46.5, 13.2, 13.2, 10.4 ตามลำดับ ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 0.7 สำเร็จการศึกษาทางโลกชั้นสูงสุดในระดับปริญญาเอก

ความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในระยะเวลา 10 ปีข้างหน้า

พระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตรมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในระยะเวลา 10 ปีข้างหน้า อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก ร้อยละ 34.61 ในขณะที่ร้อยละ 65.39 มีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในระยะเวลา 10 ปีข้างหน้า อยู่ในระดับน้อย รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงความเสี่ยงของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตรต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในระยะเวลา 10 ปีข้างหน้า (N=156)

ระดับความเสี่ยง	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
น้อย	102	65.39
ปานกลาง	30	19.23
มาก	24	15.38

ปัจจัยเสี่ยงที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือด

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคของหัวใจและหลอดเลือดพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตรมีปัจจัยเสี่ยงของการมีระดับไขมันคอเลสเตอรอลรวมสูง (ร้อยละ 73.1) การสูบบุหรี่ (ร้อยละ 49.3) ความดันโลหิตสูง (ร้อยละ 37.8) โรคเบาหวาน (ร้อยละ 18.6) และการมีไขมันดี (HDL-C) ต่ำกว่าเกณฑ์ (ร้อยละ 12.8)

รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ปัจจัยเสี่ยงที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร (N=156)

ปัจจัยเสี่ยง	**จำนวน (รูป)**	**ร้อยละ**
โรคเบาหวาน	22	18.6
การสูบบุหรี่	72	49.3
ความดันโลหิตสูง (SBP≥140 mmHg)	59	37.8
ระดับไขมันในเลือด		
ระดับไขมันคอเลสเตอรอลรวม (total cholesterol) (≥ 200 มก./ดล.)	114	73.1
ระดับไขมันชนิดเลว (LDL- cholesterol) (≥ 130 มก./ดล.)	96	61.5
ระดับไขมันชนิดดี (HDL- cholesterol) (≤ 200 มก./ดล.)	20	12.8

การเข้าถึงบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือด

พระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตรมีการเข้าถึงบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงต่างๆที่จะก่อให้เกิดโรคของระบบหัวใจและหลอดเลือด โดยร้อยละ 16.03 ฉันยาควบคุมความดันโลหิต ร้อยละ 10.26 ได้รับอินซูลินหรือฉันยาเพื่อควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด ร้อยละ 10.26 ฉันยาควบคุมไขมัน ร้อยละ 5.77 ฉันยา

แอสไพรินเป็นประจำเพื่อป้องกันหรือรักษาโรคหัวใจ และ ร้อยละ 4.49 ฉันยาสแตตินเพื่อป้องกันหรือรักษาโรคหัวใจและหลอดเลือด รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การเข้าถึงบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร (N=156)

การเข้าถึงบริการสุขภาพ	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
ฉันยาควบคุมความดันโลหิต	25	16.03
ได้รับอินซูลินหรือฉันยาเพื่อควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด	16	10.26
ฉันยาควบคุมไขมัน	16	10.26
ฉันยาแอสไพรินเป็นประจำเพื่อป้องกันหรือรักษาโรคหัวใจ	9	5.77
ฉันยาสแตตินเพื่อป้องกันหรือรักษาโรคหัวใจและหลอดเลือด	7	4.49

การอภิปรายผล

ความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดในระยะเวลา 10 ปีข้างหน้า

จากผลการศึกษาแสดงถึงความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยหรือเสียชีวิตจากโรคของหัวใจและหลอดเลือดของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร ในระยะเวลา 10 ปีข้างหน้า พบว่า ร้อยละ 65.39 มีความเสี่ยงอยู่ในระดับน้อย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดโรคของระบบหัวใจและหลอดเลือดน้อย ในขณะที่ ร้อยละ 15.38 มีความเสี่ยงที่อยู่ในระดับสูง แสดงถึงแนวโน้มของการเพิ่มจำนวนของพระสงฆ์ที่จะเกิดการอาพาธหรือมรณภาพจากโรคของระบบหัวใจและหลอดเลือด ดังผลการศึกษาสถานการณ์การเจ็บป่วยและการตายด้วยโรคหัวใจและหลอดเลือด ที่พบว่าสถานการณ์ของความชุกการเจ็บป่วยและอัตราการตายจากผู้ที่เจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคนี้มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นในทุกกลุ่มอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเพศชายที่มีอัตราการตายและการตายก่อนวัยอันควรสูงกว่าเพศหญิง สถานการณ์นี้ถือเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ต้องให้ความสนใจและต้องเร่งจัดการ[14] ควบคู่กับการให้ความสำคัญกับการคัดกรองสุขภาพโดยวิธีการประเมินความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดซึ่งเป็นสิ่งที่พระสงฆ์สามารถทำการประเมินได้ด้วยตนเอง[15]

ปัจจัยเสี่ยงที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดและการเข้าถึงบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยง

พระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร มีอายุเฉลี่ยที่ 51.5 ปี เป็นผู้ที่มีระดับไขมันคอเลสเตอรอลรวมอยู่ในระดับสูง คือ ตั้งแต่ 200 มก./ดล. ถึงร้อยละ 73.1 โดยระดับของไขมันจะเพิ่มขึ้นตามอายุและจะมีระดับสูงสุดในช่วงอายุ 45-59 ปีในเพศชาย นอกจากนี้พื้นที่ยังมีความเกี่ยวข้องกับระดับของไขมัน โดยพบว่า

[14] อ้างแล้ว, สุพัตรา ศรีวณิชชากร, หน้า 379-390.

[15] ปฤษฐพร กิ่งแก้ว, ธนัญญา คู่พิทักษ์ขจร, พัฒน์ศรี ศรีสุวรรณ, ศิตาพร ยังคง, ศรีเพ็ญ ตันติเวสส, และ ยศ ตีระวัฒนานนท์, “การประเมินความเสี่ยงของโรคหลอดเลือดหัวใจและหลอดเลือดสมอง”, **วารสารวิจัยสาธารณสุข**, ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (2556): 246-260.

ประชากรที่อาศัยในเขตเทศบาลจะมีระดับของไขมันคอเลสเตอรอลรวมสูงกว่านอกเขต[16] สำหรับการสูบบุหรี่ของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมืองพิจิตร พบว่า ร้อยละ 49.3 มีอัตราการสูบบุหรี่สูงกว่าพระสงฆ์ในจังหวัดอื่น[17] ซึ่งการสูบบุหรี่ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคหลอดเลือดหัวใจถึง 1.76-2.60 เท่า และเสี่ยงต่อการเกิดโรคหลอดเลือดสมองถึง 1.43-1.93 เท่า เมื่อเทียบกับ ผู้ที่ไม่สูบบุหรี่[18] เช่นเดียวกับภาวะความดันโลหิตสูงที่ยังมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในทุกกลุ่มอายุ โดยมีความชุกของโรคความดันโลหิตสูงสุดในกลุ่มอายุ 60-69 ปี ดังนั้นในอีก 10 ปีข้างหน้า พระสงฆ์ในเขตอำเภอเมืองพิจิตรมีโอกาสที่จะมีจำนวนจากการอาพาธด้วยโรคความดันโลหิตสูงเพิ่มขึ้นและยังส่งผลต่อความเสี่ยงของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดอีกด้วย[19] สถานการณ์เดียวกันกับโรคเบาหวาน ร้อยละ 18.6 ของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมืองพิจิตรจะมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในเพศชายทุกกลุ่มอายุจนสูงสุดที่กลุ่มอายุ 60-69 ปี[20]

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยเสี่ยงของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือด พบว่าบางปัจจัยบางประการสามารถปรับเปลี่ยนได้ ได้แก่ ปัจจัยด้านโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน ระดับของไขมันในเลือดสูง การสูบบุหรี่ ล้วนเป็นปัจจัยที่มีสาเหตุมาจากการปฏิบัติพฤติกรรมการฉันอาหารที่ไม่เหมาะสม การมีกิจกรรมทางกายน้อย การสูบบุหรี่ ดังการศึกษาพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยาที่พบว่าพระสงฆ์มีพฤติกรรมการรับประทานอาหาร การสูบบุหรี่ การออกกำลังกาย ที่เป็นพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ และมีแนวโน้มของการเกิดโรคที่เกิดจากพฤติกรรมคล้ายคลึงกันกับประชาชนทั่วไป[21]

สำหรับการเข้าถึงบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงที่เกี่ยวข้อง ที่ผ่านมาพระสงฆ์ยังเข้าถึงบริการสุขภาพเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ น้อย โดยพระสงฆ์ร้อยละ 16.03 ฉันยาควบคุมความดันโลหิต ร้อยละ 10.26 ได้รับอินซูลินหรือฉันยาเพื่อควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด ร้อยละ 10.26 ฉันยาควบคุมไขมัน ร้อยละ 5.77 ฉันยาแอสไพรินเป็นประจำเพื่อป้องกันหรือรักษาโรคหัวใจ และ ร้อยละ 4.49 ฉันยาสแตตินเพื่อป้องกันหรือรักษาโรคหัวใจและหลอดเลือด ดังการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอฝาง จ.เชียงใหม่ พบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 50 ปี สอดคล้องกับผลการศึกษาในครั้งนี้ ดังนั้นอายุจึงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมสุขภาพทุกด้าน โดยอายุที่เพิ่มมากขึ้นจะมี

---

[16] วิชัย เอกพลาการ, "การสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5", 2557, หน้า 156.

[17] ชมพูนุท สิงห์มณี, วโรดม เสมอเชื้อ, และ สมศรี สัจจะสกุลรัตน์, “พฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา”, **การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ เฉลิมพระเกียรติฯ**, หน้า 467-468.

[18] จิรบูล โตสงวน, สุชัญญา อังกุลานนท์, หทัยชนก สุมาลี และ กนิษฐา บุณธรรมเจริญ, “ความสัมพันธ์และความเสี่ยงสัมพัทธ์ของการเกิดโรคหลอดเลือดและหัวใจจากการสูบบุหรี่: การศึกษาทบทวนอย่างเป็นระบบและการวิเคราะห์เชิงอนุมาน”, **วารสารวิจัยสาธารณสุข**, ปีที่ 6 ฉบับที่ 2(2555): 248-259.

[19] อ้างแล้ว, สุพัตรา ศรีวณิชชากร, หน้า 386-387.

[20] เรื่องเดียวกัน, หน้า 384-385.

[21] อ้างแล้ว, ชมพูนุท สิงห์มณี, วโรดม เสมอเชื้อ, และ สมศรี สัจจะสกุลรัตน์, หน้า 467-468.

ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมสุขภาพที่ลดลง[22] ปัจจัยส่วนบุคคลนี้อาจทำให้พระสงฆ์มีการเข้าถึงบริการสุขภาพน้อย

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทราบถึงสถานการณ์ความเสี่ยงของการเกิดโรคของระบบหัวใจและหลอดเลือดของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตรในอีก 10 ปี

2. ทราบถึงปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตรที่มีผลต่อการเกิดโรคของระบบหัวใจและหลอดเลือด

3. ทราบถึงสถานการณ์ของการเข้าถึงบริการสุขภาพของพระสงฆ์เพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงของการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือด

4. เป็นข้อมูลพื้นฐานด้านสุขภาพของพระสงฆ์สำหรับคณะสงฆ์ พระสงฆ์ บุคลากรทางการสาธารณสุขและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาวิจัยกับพระสงฆ์ในภูมิภาคอื่น เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์การเจ็บป่วยด้วยโรคของหัวใจและหลอดเลือดเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างเสริมสุขภาพของพระสงฆ์ไทย

2. การศึกษาวิจัยถึงแนวทางในการลดปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคของระบบหัวใจและหลอดเลือดของพระสงฆ์ที่มีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

กิติยศ ยศสมบัติ และ นารัต เกษตรทัต. การเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลของพระภิกษุเนื่องจากปัญหาจากการใช้ยา. **ไทยเภสัชศาสตร์และวิทยาการสุขภาพ**. ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 (2553): 324-332.

คณิศฉัตร์ วุฒิศักดิ์สกุล. “ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่”. **วารสารสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทยฯ สาขาภาคเหนือ**. ปีที่ 24 ฉบับที่ 1 (2561): 71-83.

โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ. “โครงการพัฒนาข้อเสนอเพื่อการปรับปรุงชุดสิทธิประโยชน์และระบบบริการด้านการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคสำหรับผู้ใหญ่/วัยทำงานภายใต้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า”. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http://www. hitap.net/wp-content/uploads/2014/11/Full-report_PP-adults.pdf [15 สิงหาคม 2561].

จิรบูล โตสงวน, สุชัญญา อังกุลานนท์, หทัยชนก สุมาลี และ กนิษฐา บุณธรรมเจริญ. “ความสัมพันธ์และความเสี่ยงสัมพัทธ์ของการเกิดโรคหลอดเลือดและหัวใจจากการสูบบุหรี่: การศึกษาทบทวนอย่างเป็นระบบและการวิเคราะห์เชิงอนุมาน”. **วารสารวิจัยสาธารณสุข**. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2(2555): 248-259.

[22] คณิศฉัตร์ วุฒิศักดิ์สกุล, ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่, **วารสารสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทยฯ สาขาภาคเหนือ**, ปีที่ 24 ฉบับที่ 1 (2561): 71-83.

ชมพูนุท สิงห์มณี, วโรดม เสมอเชื้อ, และ สมศรี สัจจะสกุลรัตน์. “พฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา”. **การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ**. หน้า 467-468.

ณัฐธิวรรณ พันธ์มุง และ อลิสรา อยู่เลิศลบ, "ประเด็นสารรณรงค์วันหัวใจโลก ปี พ.ศ. 2560", [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล:<http://www.lpho.go.th/main/ ?p=6349.>[15 สิงหาคม 2561].

ปริญญ์ วาทีสาธกกิจ. Thai CV risk score. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http:/ / thaincd. com/ document/ file/ download/ powerpoint/ THAICV~1. PDF> [15 August 2018].

ปฤษฐพร กิ่งแก้ว, ธนัญญา คู่พิทักษ์ขจร, พัฒน์ศรี ศรีสุวรรณ, ศิตาพร ยังคง, ศรีเพ็ญ ตันติเวสส และ ยศ ตีระวัฒนานนท์. “การประเมินความเสี่ยงของโรคหลอดเลือดหัวใจและหลอดเลือดสมอง”. **วารสารวิจัยสาธารณสุข**. ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (2556): 246-260.

โรงพยาบาลสงฆ์. รูปแบบการพัฒนาการดูแลสุขภาพพระสงฆ์. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: <http://www.priest-hospital.go.th/healthCareforMonk/.>[15 สิงหาคม 2561].

วิชัย เอกพลาการ, "การสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5", 2557, หน้า 156.
สำนักโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง, "จำนวนและอัตราการตายโรคไม่ติดต่อและการบาดเจ็บประจำปีปฏิทิน 2558", [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: http:// www. thaincd. com/ 2016/ mission/ documents.php?tid=32&gid=1- 020&searchText=&pn=[15 สิงหาคม 2561ล.

สุพัตรา ศรีวณิชชากร. "สถานการณ์การป่วยและการตายด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังในประเทศไทยในระยะ 5 ปี". **วารสารควบคุมโรค**, ปีที่ 43 ฉบับที่ 3 (2560): หน้า 379-390.

สุรพล ช่วยบุดดา. "ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงการเกิดโรคหลอดเลือดหัวใจของประชาชนอายุ 35 ปีขึ้นไป ตำบล หนองบัว อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น". **วารสารการพัฒนาสุขภาพชุมชนมหาวิทยาลัยขอนแก่น**. ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 (2558): หน้า 547-560.

National Institute for Health and Care Excellence. Quality statement 1: full formal risk assessment using QRISK2, **Cardiovascular risk assessment and lipid modification,** pp. 12.

World health organization, "Cardiovascular disease", < http:/ / www. who. int/ en/ news-room/factsheets/detail/ cardiovascular-diseases-(cvds).>[15 August 2018].

Zomer E, Liew D, Owen A, Magliano DJ, Ademi Z. Reid CM. "Cardiovascular risk prediction in a population with the metabolic syndrome: Framingham vs. UKPDS algorithms". **Eur J Prev Cardiol**. Vol. 21 No. 3 (2014): 384-390.

ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาและพัฒนาการของวิชาสังคมศึกษา
The importance of social studies and the development of social studies.

พระปรัชญา ชยวุฑฺโฒ
พระเอกรัตน์ มหามงฺคโล
พระครูศรีสุนทรสรกิจ
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

ขอบข่ายของวิชาสังคมศึกษากว้างขวาง มีเนื้อหาสาระที่เป็นการคิดรวบยอดและหลักการจากสาขาวิชาต่างๆ ที่นำมาใช้สำหรับการเรียนรู้ได้อีกมาก ประกอบกับการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคมมีผลกระทบต่อวิชาสังคมศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เป็นขอบข่ายของเนื้อหาความรู้ที่เพิ่มขึ้นและกว้างขวางยิ่งขึ้น เนื้อหาความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะ การเรียนรู้ที่จะเลือกสรรข้อมูลความรู้ที่สามารถนำมาสัมพันธ์กับชีวิต และช่วยแก้ปัญหาชีวิตปัจจุบันได้ ซึ่งถือว่าเป็นหลักสำคัญประการหนึ่งของการเรียนการสอนสังคมศึกษา การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่นและเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนเพราะต้องสัมพันธ์กับข้อมูลข้อเท็จจริง

คำสำคัญ : ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษา,พัฒนาการของวิชาสังคมศึกษา

Abstract

The scope of social studies is extensive that has the conceptual content and various principles to be used for learning. Due to the social change, this will surely cause social science impacts. Especially in the area of knowledge, the content is increasing and more extensive. The content of facts is constantly changing. Therefore, both the instructors and the learners must be able to choose the knowledge that can be related to their lives and also help them to solve the problems of their own in the current situation. This is one of the main principles of social studies that is to develop social skills which is the skill that involves interacting with others. However, in doing so, it is such a sensitive matter because it must be related to factual information as well.

Keywords: Importance of social studies, Development of social studies

บทนำ

ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างความต้องการของประชาชนกับจำนวนทรัพยากร เป็นผลทำให้เกิดการกระทำที่แต่ละคนต่างแสวงหาผลประโยชน์ เพื่อความสุขสบายโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น และส่วนรวม การมุ่งเน้นทางด้านวัตถุทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัตถุกับจิตใจ การหันเหออกจาก จารีตประเพณีทำให้เกิดปัญหาทางด้านสังคมขึ้นมาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้าน เศรษฐกิจ การเมือง ปัญหาสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านคุณธรรมและจริยธรรม ดังนั้น หากจะทำให้สังคมเกิดความสงบสุขและมีความเจริญก้าวหน้าควบคู่ไปกับเทคโนโลยีจึงจำเป็นจะต้องพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณของคนในสังคม[1] สาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นวิชาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยเรื่อง ราวเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์เศรษฐศาสตร์ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต รวมถึงศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม วิชาสังคมศึกษาจึงช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร และเข้าใจถึงการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ตามกาลเวลาตามเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเองและเข้าใจผู้อื่น ยอมรับในความแตกต่าง มีคุณธรรม มีความอดทน อดกลั้น สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต มีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก อันเป็นเป้าหมายที่แท้จริงของการเรียนวิชาสังคมศึกษา[2]

ความหมายและความสำคัญของวิชาสังคมศึกษา

1.ความหมายของวิชาสังคมศึกษา

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระที่จัดการเรียนรู้ เน้นในเรื่องพฤติกรรมของคนและสิ่งแวดล้อมสาระที่จัดการเรียนรู้ในกลุ่มนี้ประกอบด้วย 5 สาระ คือสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์[3] ทั้ง 5 สาระมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตในสังคมทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ถึงปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในสภาพปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงสภาพความเป็นไปที่แท้จริงของสังคม บทบาทของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ที่สำคัญก็คือการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนและหวังว่าผู้เรียนได้เข้าใจถึงสมาชิกและกำลังที่ดีของสังคมนั้น นักการศึกษาทางสังคมศึกษา พยายามที่จะพัฒนากระบวนการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษาให้มีประสิทธิภาพและสนองต่อจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ หลักสูตรในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ

---

[1] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พัฒนาสังคมไทย สู่วัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้และสู้สิ่งยาก**, (บทความวิชาการด้านพระพุทธศาสนา : หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, 2551), หน้า 10.

[2] **สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม** [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://taamkru.com/th [10 ก.ค. 2561]

[3] กรมวิชาการ. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**,นนทบุรี : บริษัทไทยร่มเกล้าจำกัด, 2544,หน้า 16-17

วัฒนธรรม มีลักษณะเปิดกว้าง ในหลักสูตร ได้กำหนดมาตรฐานไว้ 12 มาตรฐาน จุดมุ่งหมายเพื่อให้รู้จักการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีความอดทน รู้จักประหยัด มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติ เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่ รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง ในทางสร้างสรรค์ บนรากฐานแห่งศาสนาและกฎหมาย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หมายถึง การให้การศึกษาสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในโรงเรียนที่ประกอบด้วยเนื้อหาที่มีลักษณะเป็นบูรณาการ (Integrate) คือ มีเนื้อหาผสมผสานกันโดยคัดเลือกเนื้อหามาจากสาขาวิชาต่าง ๆ เช่นสังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ มนุษยศาสตร์ จริยศาสตร์ศาสนาและปรัชญา เป็นต้น แล้วจัดเข้ารวมเป็นหลักสูตรสังคมศึกษาในโรงเรียน หรืออาจกล่าวได้ว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นรากฐานของสาระสังคมศึกษาในโรงเรียน เพราะ สาระสังคมศึกษา (Social Studies) มีลักษณะเป็นสาระแบบ บูรณาการ โดยคัดเลือกสาระส่วนที่เหมาะสมจากสาระ ต่าง ๆ ในสาขาสังคมศาสตร์และแขนงวิชา ที่เกี่ยวข้องมีขอบข่ายครอบคลุมทุกแขนงวิชาในสาขาสังคมศาสตร์ ตลอดไปจนถึงวิชาที่เกี่ยวข้องกับสังคม แต่ไม่ใช่สังคมศาสตร์ เช่น ศาสนา ศิลปะดนตรี วรรณกรรมด้วยเพื่อนำมาบูรณาการเข้า โดยมีมโนทัศน์และหลักการที่สำคัญเป็นแกนกลาง สำหรับนักเรียนในโรงเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทุกด้าน และฝึกฝนทักษะและพัฒนาเจตคติอันเหมาะสมเพื่อเป็นพลเมืองที่ดีมีประสิทธิภาพ สามารถอยู่รวมกันได้อย่างสันติและสร้างสรรค์ อาจกล่าวได้ว่า วัตถุประสงค์เน้นที่การนำเอาความรู้ทางสังคมศึกษาไปใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนและสังคม

ความสำคัญของสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

มนุษย์จำเป็นต้องอยู่กันเป็นกลุ่ม มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การเป็นมนุษย์ที่สมบรูณ์นั้นมิได้มีมาแต่กำเนิด แต่เกิด จากการที่มนุษย์ได้เป็นสมาชิกของสังคม ทำให้มนุษย์เรียนรู้แบบแผนต่าง ๆ โดยเฉพาะสังคมมนุษย์คือ ครอบครัว ความรู้จากแบบแผนมนุษย์ รุ่นก่อนจากสภาพแวดล้อมครอบครัว จากสถาบันที่ตนได้สัมผัส สิ่งเหล่านี้ ล้วนมีอิทธิพล และมีส่วนทำให้มนุษย์ที่สมบรูณ์สามารถยังชีพอยู่สังคมได้อย่างมั่นคง ดังนั้นสาระสังคมศึกษา มีความเกี่ยวข้องกับเชื้อชาติศาสน์ กษัตริย์ และวิถีชีวิตของคนในสังคม จึงเป็นสาระที่มีความสำคัญสูง คือ

1. สาระสังคมศึกษา มีความสำคัญเพราะวิชาสังคมศึกษาต้องอยู่คู่กับเราตลอดเวลา

2. การสอบเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา กลุ่มสาระสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 สาระ ประกอบด้วยสาระศาสนา สาระหน้าที่พลเมืองการดำเนินชีวิตในสังคม สาระเศรษฐศาสตร์ สาระประวัติศาสตร์ สาระภูมิศาสตร์ มีความจำเป็นต้องมีสอบ เพราะมีความสำคัญต่อทุกวิชาที่จะศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 แบ่งออกเป็น 8 กลุ่มสาระ ได้แก่

1. ภาษาไทย
2. คณิตศาสตร์
3. วิทยาศาสตร์

4. สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
5. สุขศึกษา และพลานามัย
6. ศิลปศึกษา
7. การงานอาชีพและเทคโนโลยี
8. ภาษาต่างประเทศ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม ในหลักสูตรการศึกษาขึ้นฐาน ที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้โดยกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จัดอยู่ในกลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่ใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างพื้นฐานการคิดและเป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาและวิกฤตของชาติ

3. ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาขึ้นอยู่กับสมมุติฐานของแนวคิด หลักการสอนสังคมศึกษาที่ตั้งขึ้นนั้นมีเจตนาอย่างไร โดยปกติหลักการสอนสังคมศึกษาก็เพื่อแก้ไขปัญหาในสังคมนั่นเอง สมมุติฐานที่สำคัญของสังคมศึกษาได้แก่ ระบอบการปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม ประเทศไทยมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย การปกครองในระบอบประชาธิปไตย เน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินนโยบายของรัฐ การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง การวินิจฉัยตัดสินบนพื้นฐานประชาธิปไตย การตั้งสมมุติฐานของการเป็นพลเมืองดี ของชาติ การดำเนินชีวิตที่ต้องเผชิญปัญหาทั้งในส่วนตนและสังคมส่วนรวมเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ในขณะที่แต่ละคนเกิดมาไม่เหมือนกันทั้งด้านเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา ฐานะ ความเป็นอยู่ เกียรติยศ ชื่อเสียง ยศถาบรรดาศักดิ์ เศรษฐกิจการครองชีพ สิ่งเหล่านี้ย่อมตั้งอยู่บนทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งมีผลต่อการสร้างทักษะการตัดสินใจเป็นอย่างยิ่ง ทักษะการตัดสินใจจึงต้องได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดี ทั้งในด้านระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดีงาม การตัดสินใจอย่างมีเหตุผลเป็นความสำคัญของสาระสังคมศึกษาฯ

องค์ประกอบการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

การตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญ ก่อนการตัดสินใจใดๆ จึงต้องมีความรู้ มีข้อมูลประกอบการพิจารณา รวมทั้งค่านิยมซึ่งจะนำไปสู่ทักษะในการตัดสินใจ โดยมีองค์ประกอบการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ดังนี้

1. ความรู้สังคมศึกษา จะให้ความรู้ด้านสังคม สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับสังคมผู้เรียนต้องเรียนรู้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพราะสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสังคมโลก กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กันและมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม

เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่างๆ ไว้ ดังนี้

1) ศาสนา และจริยธรรม : แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเองและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวมประพฤติปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น

2) หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต : ระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเข้าใจสิทธิ เสรีภาพเพื่อสันติสุขของสังคมไทยและสังคมโลก

3) เศรษฐศาสตร์ : การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4) ประวัติศาสตร์ : เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทาง พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบันความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

5) ภูมิศาสตร์ : ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรและภูมิอากาศของประเทศไทยและภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. ทักษะ ทักษะหมายถึงความชำนาญ ความขยัน คล่องแคล่ว สังคมศึกษาจะจัดกิจกรรมฝึกฝนให้มีทักษะในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลแก่เยาวชน ทักษะนี้เป็นกระบวนการทางทยาศาสตร์ โดยกระบวนการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลจะเริ่มตั้งแต่ การระบุข้อปัญหาการตั้งสมมุติฐานแนวทางแก้ปัญหา การทดสอบสมมุติฐาน การหาทางเลือก การวิเคราะห์ผลที่ได้เลือกนั้น แล้วจึงทำการประเมินเพื่อตัดสินใจลงมือปฏิบัติ

พัฒนาการของวิชาสังคมศึกษา

1. พัฒนาการของวิชาสังคมศึกษา

สังคมศึกษามีกำเนิด เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 19 ปี พ.ศ. 2459 ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา คณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรระดับขั้นพื้นฐาน ได้จัดหมวดวิชาใหม่คือ วิชาสังคมศึกษาประกอบด้วยวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวิชาปัญหาประชาธิปไตย ในระยะต่อมา วิชาสังคมศึกษาได้รวมไปถึงวิชาเศรษฐศาสตร์ และหน้าที่พลเมือง ด้วยประเทศไทย ในระยะแรกคือสมัยกรุงสุโขทัย มีวัดเป็นสถาบันทางการศึกษา พระเป็นผู้จัดการศึกษา จึงเน้นการสอนศีลธรรมเป็นส่วนใหญ่สมัยรัชกาลที่ 5 ได้จัดให้เรียนวิชาที่

เกี่ยวกับสังคมศึกษา คือ วิชาภูมิศาสตร์กายภาพ วิชาภูมิศาสตร์ประเทศไทยและการเมืองใกล้เคียง วิชาภูมิศาสตร์การค้า วิชาจรรยา การเรียนเน้นการท่องจำ ต่อมาในปี พ.ศ. 2479 ได้กำหนดวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมไว้ในหลักสูตรการกำเนิดวิชาสังคมศึกษาในประเทศไทย วิชาสังคมศึกษาได้ถูกจัดไว้ในหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเป็นครั้งแรกปีพ.ศ. 2498 โดยแบ่งออกเป็น 4 รายวิชาคือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรมและประกาศใช้หลักสูตรดังกล่าวทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2503 ใช้มาจนถึง พ.ศ. 2521ในปี พ.ศ.2544 ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 วิชาสังคมศึกษา ได้รับการปรับปรุงเป็น กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย 5 สาระ คือสาระที่ 1ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2551 ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ยังคงแบ่งกลุ่มสาระการเรียนรู้ออกเป็น 8กลุ่ม คือ

1) ภาษาไทย
2) คณิตศาสตร์
3) วิทยาศาสตร์
4) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
5) สุขศึกษาและพลศึกษา
6) ศิลปะ
7) การงานอาชีพและเทคโนโลยีและ
8) ภาษาต่างประเทศ

โดยกำหนดสาระการเรียนรู้ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ดังนี้[4] “การอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข การเป็นพลเมืองดี ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา การเห็นคุณค่าของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ความรักชาติ และภูมิใจในความเป็นไทย” และในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กล่าวถึงเหตุผลที่ต้องเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมว่า สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไรทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลาตามเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสังคมโลก

นอกจากนั้นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กล่าวถึงสิ่งที่ต้องเรียนรู้ในสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความ

[4] กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551** (มปป.) หน้า 7

แตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อมเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระไว้ 5 สาระ ดังนี้

1) ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอรวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

2) หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

3) เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4) ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆในอดีต ความเป็นมาของชาติไทยวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

5) ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรและภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

วิเคราะห์สภาพการศึกษา

1. วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการศึกษาไทย

การกำหนดทิศทางและนโยบายการจัดการศึกษาไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดทำฐานข้อมูล โดยวิเคราะห์และสกัดปัจจัยสำคัญออกมา บทความนี้นำเสนอปัจจัยภายนอก 5 ประการสำคัญที่มีผลต่อการจัดการศึกษาไทย ดังนี้[5]

1) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีมีผลต่อการกำหนดคุณสมบัติและคุณภาพของแรงงานในอนาคต เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีการขนส่ง เทคโนโลยีการผลิต นาโนเทคโนโลยี เทคโนโลยีชีวภาพ ฯลฯ มีความก้าวหน้าขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเทคโนโลยีเหล่านี้มีประโยชน์ในการเพิ่ม

[5] **วิเคราะห์ 5 ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการศึกษาไทย,** [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.kriengsak.com/node/1040 [10 ก.ค. 2561]

ศักยภาพการแข่งขันของประเทศ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องมีการเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในหลักสูตรการเรียนการสอน และปรับปรุงให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี

2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางเศรษฐกิจมีผลต่อตลาดแรงงานและตลาดการศึกษาเนื่องจากการกำหนดลักษณะของแรงงานที่ต้องการ อาทิ เศรษฐกิจใหม่ จะแข่งขันกันด้วยนวัตกรรมใหม่ ๆ ซึ่งต้องอาศัยการวิจัยและพัฒนา ดังนั้น การศึกษาต้องพัฒนาคนให้มีทักษะการทำวิจัย ให้สามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ที่มีคุณค่าต่อระบบเศรษฐกิจ การเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน เกิดการเคลื่อนย้ายสินค้า และเงินลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น ประเทศต่าง ๆ ไม่เพียงแต่ต้องลดการกีดกันการแข่งขันเท่านั้น ยังต้องแข่งขันกันด้วยสินค้าที่มีคุณภาพ ซึ่งต้องอาศัยแรงงานที่มีฝีมือ มีทักษะความสามารถที่หลากหลาย เช่น ความรู้ด้านเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ การบริหาร ฯลฯ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้บริหารการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้มีคุณภาพ

3) ปัจจัยด้านระบบราชการ การปฏิรูปการศึกษาที่ผ่านมาเคลื่อนไปอย่างยากลำบาก เนื่องด้วยระบบราชการเป็นอุปสรรค ซึ่งเกิดจาก ความล่าช้าในการประสานงาน เนื่องจากการทำงานตามระบบราชการไทย มักทำงานแบบต่างคนต่างทำไม่ไปในทิศเดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีลักษณะของการรวมศูนย์ที่ส่วนกลางมากเกินไป การทำงานแบบราชการ ที่ยึดกฎระเบียบตายตัว ขาดความยืดหยุ่นและเอื้อต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารการศึกษาและครูบางส่วนที่ไม่ยอมปรับตัว

4) ปัจจัยด้านการเมือง กล่าวกันว่า การปฏิรูปหรือพัฒนาการจัดการศึกษาจะสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับการเมืองมากกว่าแนวทางและวิธีการ แต่หากการเมืองไทยมีเงื่อนไขบางประการที่เป็นอุปสรรคจะส่งผลให้การปฏิรูปการศึกษาไทยไม่ก้าวหน้าหรือประสบความสำเร็จเท่าที่ควร อาทิการปรับเปลี่ยนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) บ่อยครั้งทำให้การดำเนินนโยบายการพัฒนาการศึกษาไม่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะรัฐบาลทักษิณ มีการเปลี่ยนรัฐมนตรี ศธ.บ่อยมากคนละ 9 เดือนโดยเฉลี่ย นักการเมืองมอง ศธ. ว่า เป็นกระทรวงที่สร้างผลงานได้ยาก ตำแหน่ง รมว. ศธ. จึงนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง อาทิ เป็นรางวัลแก่ผู้สนับสนุนพรรค ผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งจึงมิใช่ผู้มีความรู้ในด้านการศึกษาอย่างแท้จริงความไม่สอดคล้องของเป้าหมายของการจัดการศึกษากับเป้าหมายทางการเมืองเป้าหมายของนักการเมืองหลายคนคือ ต้องการคะแนนนิยม จึงมีนักการเมืองจำนวนไม่น้อยที่ไม่ดำเนินนโยบายที่ให้ผลในระยะยาว เนื่องจากเสี่ยงที่จะทำให้ตนเองไม่เป็นที่นิยมทางการเมือง ซึ่งนั่นหมายความรวมถึงนโยบายการศึกษา ดังนั้นนักการเมืองจึงเลือกดำเนินนโยบายที่เห็นผลในระยะสั้น เพื่อทำให้ตนเองได้รับเลือกตั้งเข้ามาอีกครั้ง อันเป็นอุปสรรคยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาไทย

5) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม สังคมไทยมีเงื่อนไขทางวัฒนธรรมหลายประการ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาไทย ดังนี้

1) ขาดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม สังคมไทยในปัจจุบันขาดความเหนียวแน่น ขาดความร่วมแรงร่วมใจ คนในสังคมจึงมองการศึกษาว่าเป็นเรื่องของรัฐบาลไม่เกี่ยวกับตนเอง

2) รักความสนุกและความสบายคนไทยส่วนใหญ่สนใจความบันเทิงมากกว่าการแสวงหาความรู้ จึงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

3) สังคมอุปถัมภ์ สังคมไทยยังมีลักษณะสังคมอุปถัมภ์ เห็นแก่พวกพ้องมากกว่าส่วน

ร่วม ผู้ที่มีอำนาจมักแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองและพวกพ้อง โดยที่ประชาชนไม่กล้าขัดขวาง เพราะต้องพึ่งพาอาศัย ดังนั้น เมื่อมีการกระจายอำนาจทางการศึกษา อาจกลายเป็นแหล่งผลประโยชน์ให้กับผู้มีอิทธิพลได้หากควบคุมไม่ดี

4) ขาดการเปิดกว้างทางความคิดและการรับฟังความเห็นของผู้อื่น สังคมไทยมีค่านิยมว่า การมีความคิดที่แตกต่างหรือการเป็นแกะดำ เป็นสิ่งไม่ดี มองผู้ที่คิดแตกต่างเป็นศัตรู และพยายามหักล้างความคิดซึ่งมักกระทำโดยใช้อารมณ์มิได้ใช้เหตุผลเป็นที่ตั้ง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาผู้เรียนที่ปัจจุบันมุ่งสร้างคนให้คิดเป็นทำเป็น

ปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ล้วนเป็นปัจจัยหลักที่หน่วยงานกำหนดธงพัฒนาระบบการศึกษาไทย จะต้องให้ความสำคัญ และนำไปใช้วิเคราะห์วางแผนกำหนดทิศทางและนโยบาย โดยเฉพาะปัจจัยด้านการเมือง ซึ่งมีอิทธิพลมากต่อการพัฒนาการศึกษาไทย เพราะหากแม้ว่าจะมีการขยับหรือพัฒนาปัจจัยอื่นมากเพียงใด แต่หากปัจจัยการเมืองไม่ถูกพัฒนาให้เอื้อต่อการจัดการศึกษา ย่อมส่งผลให้การขยับหรือพัฒนาปัจจัยอื่นย่อมกระทำได้ยาก และอาจไม่นำพาสู่ความสำเร็จได้ หากเปรียบเทียบให้ปัจจัยทางการเมืองเปรียบเสมือนน้ำที่หล่อเลี้ยงให้ระบบการศึกษาไทยเติบโตงอกงามผลิดอกออกผลที่มีคุณภาพ แต่หากขาดการหล่อเลี้ยงน้ำที่มากเพียงพอ ย่อมจะทำให้การจัดการศึกษาเหี่ยวเฉา และไม่เจริญก้าวหน้า ดังนั้นการพัฒนาการจัดการศึกษาไทย จึงขึ้นอยู่กับจุดยืนและภาวะของผู้นำประเทศและผู้นำกระทรวงศึกษาธิการที่ให้ความสำคัญ ผลักดันและสนับสนุน ให้เกิดการขับเคลื่อนในการพัฒนาระบบการศึกษาไทยการจัดการศึกษา 'ในระบบ' ของไทยมีปัญหาเรื่อง'คุณภาพ' มาโดยตลอด เมื่อปี 2542 ได้มีความพยายามในการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ โดยหวังว่าจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษาไทยให้มีคุณภาพ[6] โดยเฉพาะการเพิ่มงบประมานการศึกษาให้สอดคล้องกับภารกิจ จนกระทั่งงบประมาณด้านการศึกษาขึ้นมาอยู่อันดับหนึ่งคือจาก 2.9 แสนล้านบาทในปี 2549 มาเป็น 5 แสนล้านบาทในปี 2558 คือเพิ่มขึ้นเกือบสองเท่าในเวลา 9 ปี แต่คุณภาพการศึกษาเมื่อดูจากผลสำฤทธิ์กลับอยู่ในระดับต่ำไม่เปลี่ยนแปลงทุกระดับ แสดงให้เห็นว่าผลการปฏิรูปการศึกษาไม่เป็นไปตามเป้าหมายปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพการศึกษามีหลายปัจจัยแต่ที่เห็นตรงกันมีอย่างน้อยห้าประการได้แก่

1. ผู้สอน

ผู้สอนที่พึงประสงค์ต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ

1) ต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม ประพฤติดี ปฏิบัติดีเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกศิษย์ และมุ่งมั่นในการสอนให้ลูกศิษย์เป็นคนดี

2) ต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาที่สอนอย่างดี

3) ต้องมีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ให้ลูกศิษย์และ

4) ต้องมีทักษะในการสอนให้ลูกศิษย์คิดเป็น วิเคราะห์เป็น รู้จักใช้เหตุใช้ผล

---

[6] ศ.ดร.สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ **ปัจจัยที่มีผลต่อ 'คุณภาพการศึกษา**, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : http://thaitribune.org/contents [10 ก.ค. 2561]

2) หลักสูตรและระบบการเรียนการสอนหลักสูตรต้องทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะต้องเป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับสมรรถนะของผู้เรียนและความต้องการของตลาดแรงงาน ส่วนระบบการเรียนการสอนต้องมุ่งให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง รู้จักการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตัวเอง เป็นผู้มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีความมุ่งมั่นในความสำเร็จ

3) ผู้เรียน ปรัชญาของการศึกษาถือว่าเด็กทุกคนล้วนมีความสามารถ เป็นหน้าที่ของครอบครัวและโรงเรียนที่จะต้องค้นให้พบว่าเด็กมีทักษะและความสามารถด้านใดแล้วส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาตามสมรรถนะและศักยภาพของเด็ก

4) โครงสร้างพื้นฐานสำหรับการเรียนการสอนทั้งอาคารสถานที่ที่เหมาะสม ห้องสมุด ห้องทดลอง ห้องปฏิบัติการระบบสารสนเทศ และอุปกรณ์การเรียนการสอนที่เหมาะสม ทั้งหมดนี้ล้วนมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาให้คุณภาพ

5) การบริหารจัดการ จากการวิจัยพบว่าผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำสูงจะมีศักยภาพสูงในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ ดังนั้นการคัดเลือกผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ โดยการคัดเลือกจะต้องเป็นไปตามมาตรฐานของระบบคุณธรรม นอกจากนี้จะต้องจัดให้มีหลักสูตรอบรมภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหารการศึกษาให้สอดคล้องกับภารกิจทุกระดับและต้องไม่แต่งตั้งผู้บริหารจากระบบการวิ่งเต้นเด็ดขาด ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษา "ในระบบ" ให้มีคุณภาพ การศึกษาในระบบที่มีคุณภาพจะส่งเสริมให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตยิ่งมีคุณภาพมากขึ้นแต่สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ผู้นำประเทศต้องมีวิสัยทัศน์และมุ่งมั่นที่จะลงทุนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพของชาติ และจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

บทสรุป

ขอบข่ายของวิชาสังคมศึกษากว้างขวางมีเนื้อหาสาระที่เป็นการคิดรวบยอดและหลักการจากสาขาวิชาต่าง ๆ ที่นำมาใช้สำหรับการเรียนรู้ได้อีกมาก ประกอบกับการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคมมีผลกระทบต่อวิชาสังคมศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เป็นขอบข่ายของเนื้อหาความรู้ที่เพิ่มขึ้นและกว้างขวางยิ่งขึ้น เนื้อหาความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะเรียนรู้กันอย่างไร ในความเป็นจริงเราไม่สามารถที่จะเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างได้ทั้งหมดแต่สิ่งที่น่าจะคำนึงถึงในลำดับแรกก็คือ การเรียนรู้ที่จะเลือกสรรข้อมูลความรู้ที่สามารถนำมาสัมพันธ์กับชีวิต และช่วยแก้ปัญหาชีวิตปัจจุบันได้ ซึ่งถือว่าเป็นหลักสำคัญประการหนึ่งของการเรียนการสอนสังคมศึกษา การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม ซึ่งเป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่น เป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน เพราะต้องสัมพันธ์กับข้อมูลข้อเท็จจริง และอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลในเวลาเดียวกัน การพัฒนาทักษะนี้จะต้องอาศัยการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สั่งสมเป็นระยะเวลานานจนค่อย ๆ ซึมซับในตัวผู้เรียน ทักษะทางสังคมจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตนได้ด้วยความเข้าใจกัน เห็นใจกัน ไม่มีอคติต่อกันและมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนได้กระทำลงไป การจัดการ

เรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะนี้สามารถกระทำได้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน สามารถกระทำได้ทั้งในรูปของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. นนทบุรี : บริษัทไทยร่มเกล้าจำกัด. 2544.กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พัฒนาสังคมไทย สู่วัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้และสู้สิ่งยาก**. (บทความวิชาการด้านพระพุทธศาสนา : หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, 2551). หน้า 10.

วิเคราะห์ 5 ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการศึกษาไทย. [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.kriengsak.com/node/1040 [10 ก.ค. 2561]

ศ.ดร.สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ **ปัจจัยที่มีผลต่อ 'คุณภาพการศึกษา.** [ออนไลน์]แหล่งข้อมูล: http://thaitribune.org/contents [10 ก.ค. 2561]

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. [ออนไลน์]แหล่งข้อมูล: http://taamkru.com/th สืบค้นวันที่ [10 ก.ค. 2561]

ภาคผนวก

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ ๑๐๐๔/ ๒๕๖๑
เรื่อง แต่งตั้งคณะบรรณาธิการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง "การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand 4.0 " ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะบรรณาธิการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วย :

๑. รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	ประธานคณะกรรมการ
๒. รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต	รองประธานคณะบรรณาธิการ
๓. รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	รองประธานคณะบรรณาธิการ
๔. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ (ฝ่ายวิชาการ)	รองประธานคณะบรรณาธิการ
๕. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	คณะบรรณาธิการ
๖. พระครูโสภณปริยัติสุธี, รศ.ดร.	คณะบรรณาธิการ
๗. ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	คณะบรรณาธิการ
๘. ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์	คณะบรรณาธิการ
๙. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน	คณะบรรณาธิการ
๑๐. รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสัจธรรม	คณะบรรณาธิการ
๑๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด	คณะบรรณาธิการ
๑๒. พระชยานันทมุนี,ผศ.ดร.	กรรมการและเลขานุการ
๑๓. พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ, ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔. อาจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕. อาจารย์ ดร.ชำนาญ เกิดช่อ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

/๑๖.อาจารย์...

๑๖. อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิต กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗. อาจารย์เชษฐ์ นิมมาทพัฒน์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

(พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร.)
รักษาการแทนอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ ๙๐๐๒/ ๒๕๖๑
เรื่อง แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)
ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง "การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand 4.0 " ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review) ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วย :

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

๑. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รองศาสตราจารย์ ดร.
๒. พระสุธีรัตนบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร.
๓. พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, รองศาสตราจารย์ ดร.
๔. พระครูโสภณปริยัติสุธี, รองศาสตราจารย์ ดร.
๕. พระชยานันทมุนี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
๖. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม
๗. รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง
๘. รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี
๙. รองศาสตราจารย์ พูนทรัพย์ เกตุวีรพงศ์
๑๐. รองศาสตราจารย์ สมบูรณ์ บุญฤทธิ์
๑๑. รองศาสตราจารย์ ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง
๑๒. อาจารย์ ดร.ชำนาญ เกิดช่อ
๑๓. อาจารย์ ดร.สามารถ บุญรัตน์

/ผู้ทรงคุณวุฒิ...

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ ชิณะวงศ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๒. รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชา จันทรบูรณ์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาน่าน
๓. รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสัจธรรม	มหาวิทยาลัยบูรพา
๔. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๕. รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทนนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๖. รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร ดอกจันทร์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาษ เพ็งพุ่ม	มหาวิทยาลัยนเรศวร
๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ จันทร์แดง	มหาวิทยาลัยพะเยา
๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
๑๐. อาจารย์ ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๑. อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๒. อาจารย์ ดร.ไพศาล เครือแสง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๑๓. อาจารย์ ดร.กันยารัตน์ รินศรี	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

(พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร.)
รักษาการแทนอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง 469 หมู่ 3 ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน
โทรศัพท์/โทรสาร 054-601063 www.nan.mcu.ac.th